નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

દીઘનિકાયે

સીલક્ખન્ધવગ્ગઅભિનવટીકા

(દુતિયો ભાગો)

૨. સામઞ્ઞફલસુત્તવણ્ણના

રાજામચ્ચકથાવણ્ણના

૧૫૦. ઇદાનિ સામઞ્ઞફલસુત્તસ્સ સંવણ્ણનાક્કમો અનુપ્પત્તોતિ દસ્સેતું "**એવં...પે॰... સુત્ત**"ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **અનુપુબ્બપદવણ્ણના**તિ અનુક્કમેન પદવણ્ણના, પદં પદં પતિ અનુક્કમેન વણ્ણનાતિ વુત્તં હોતિ. પુબ્બે વુત્તઞ્હિ, ઉત્તાનં વા પદમઞ્ઞત્ર વણ્ણનાપિ ''અનુપુબ્બપદવણ્ણના'' ત્વેવ વુચ્ચતિ. એવઞ્ચ કત્વા "**અપુબ્બપદવણ્ણના**"તિપિ પઠન્તિ, પુબ્બે અવણ્ણિતપદવણ્ણનાતિ અત્થો. દુગ્ગજનપદટ્ઠાનવિસેસસમ્પદાદિયોગતો પધાનભાવેન રાજૂહિ ગહિતટ્ઠેન એવંનામકં, ન પન નામમત્તેનાતિ આહ "**તઞ્હી**"તિઆદિ. નનુ મહાવગ્ગે **મહાગોવિન્દસુત્તે** આગતો એસ પુરોહિતો એવ, ન રાજા, કસ્મા સો રાજસદ્દવચનીયભાવેન ગહિતોતિ? મહાગોવિન્દેન પુરોહિતેન પરિગ્ગહિતમ્પિ ચેતં રેણુના નામ મગધરાજેન પરિગ્ગહિતમેવાતિ અત્થસમ્ભવતો એવં વુત્તં, ન પન સો રાજસદ્દવચનીયભાવેન ગહિતો તસ્સ રાજાભાવતો. મહાગોવિન્દપરિગ્ગહિતભાવકિત્તનઞ્હિ તદા રેણુરઞ્ઞા પરિગ્ગહિતભાવૂપલક્ખણં. સો હિ તસ્સ સબ્બકિચ્ચકારકો પુરોહિતો, ઇદમ્પિ ચ લોકે સમુદાચિણ્ણં ''રાજકમ્મપસુતેન કતમ્પિ રઞ્ઞા કત''ન્તિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – મન્ધાતુરઞ્ઞા ચેવ મહાગોવિન્દં બોધિસત્તં પુરોહિતમાણાપેત્વા રેણુરઞ્ઞા ચ અઞ્ઞેહિ ચ રાજૂહિ પરિગ્ગહિતત્તા રાજગહન્તિ. કેચિ પન ''મહાગોવિન્દો''તિ મહાનુભાવો એકો પુરાતનો રાજાતિ વદન્તિ. **પરિગ્ગહિતત્તા**તિ રાજધાનીભાવેન પરિગ્ગહિતત્તા. ગય્હતીતિ હિ **ગહં**, રાજૂનં, રાજૂહિ વા ગહન્તિ **રાજગહં**. નગરસદ્દાપેક્ખાય નપુંસકનિદ્દેસો.

અઞ્ઞેપેત્થ પકારેતિ નગરમાપનેન રઞ્ઞા કારિતસબ્બગેહત્તા **રાજગહં**, ગિજ્ઝકૂટાદીહિ પઞ્ચહિ પબ્બતેહિ પરિક્ખિત્તત્તા પબ્બતરાજેહિ પરિક્ખિત્તગેહસદિસન્તિપિ **રાજગહં**, સમ્પન્નભવનતાય રાજમાનં ગેહન્તિપિ **રાજગહં**, સુસંવિહિતારક્ખતાય અનત્થાવહિતુકામેન ઉપગતાનં પટિરાજૂનં ગહં ગહણભૂતન્તિપિ **રાજગહં**, રાજૂહિ દિસ્વા સમ્મા પતિટ્ઠાપિતત્તા તેસં ગહં ગેહભૂતન્તિપિ **રાજગહં**, આરામરામણેય્યતાદીહિ રાજતિ, નિવાસસુખતાદિના ચ સત્તેહિ મમત્તવસેન ગય્હતિ પરિગ્ગય્હતીતિપિ **રાજગહ**ન્તિ એદિસે પકારે. નામમત્તમેવ પુબ્બે વુત્તનયેનાતિ અત્થો. સો પન પદેસો વિસેસટ્ઠાનભાવેન ઉળારસત્તપરિભોગોતિ આહ "**તં પનેત**"ન્તિઆદિ. તત્થ "**બુદ્ધકાલે, ચક્કવત્તિકાલે ચા**"તિ ઇદં યેભુય્યવસેન વુત્તં અઞ્ઞદાપિ કદાચિ સમ્ભવતો, "**નગરં હોતી**"તિ ચ ઇદં

ઉપલક્ખણમેવ મનુસ્સાવાસસ્સેવ અસમ્ભવતો. તથા હિ વુત્તં "**સેસકાલે સુઞ્ઞં હોતી**"તિઆદિ. **તેસ**ન્તિ યક્ખાનં. **વસનવન**ન્તિ આપાનભૂમિભૂતં ઉપવનં.

અવિસેસેનાતિ વિહારભાવસામઞ્ઞેન, સદ્દન્તરસન્નિધાનસિદ્ધં વિસેસપરામસનમન્તરેનાતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – ''પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો વિહરતિ, (અ॰ નિ॰ ૫.૧૦૧; પાચિ॰ ૧૪૭; પરિ॰ ૪૪૧) પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ, (ધ॰ સ॰ ૧૬૦) મેત્તાસહગતેન ચેતસા એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતિ, (દી॰ નિ॰ ૩.૭૧, ૩૦૮; મ॰ નિ॰ ૧.૭૭, ૪૫૯, ૫૦૯; ૨.૩૦૯, ૩૧૫; ૩.૨૩૦; વિભ॰ ૬૪૨) સબ્બનિમિત્તાનં અમનસિકારા અનિમિત્તં ચેતોસમાધિં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૫૯) સદ્દન્તરસન્નિધાનસિદ્ધેન વિસેસપરામસનેન યથાક્કમં ઇરિયાપથવિહારાદિવિસેસવિહારસમઙ્ગીપરિદીપનં , ન એવમિદં, ઇદં પન તથા વિસેસપરામસનમન્તરેન અઞ્ઞતરવિહારસમઙ્ગીપરિદીપનન્તિ.

સતિપિ ચ વુત્તનયેન અઞ્ઞતરવિહારસમઙ્ગીપરિદીપને ઇધ ઇરિયાપથસઙ્ખાતવિસેસવિહારસમઙ્ગીપરિદીપનમેવ સમ્ભવતીતિ દસ્સેતિ "**ઇધ પના**"તિઆદિના. કસ્મા પન સદ્દન્તરસન્નિધાનસિદ્ધસ્સ વિસેસપરામસનસ્સાભાવેપિ ઇધ વિસેસવિહારસમઙ્ગીપરિદીપનં સમ્ભવતીતિ? વિસેસવિહારસમઙ્ગીપરિદીપનસ્સ સદ્દન્તરસઙ્ખાતવિસેસવચનસ્સ અભાવતો એવ. વિસેસવચને હિ અસતિ વિસેસમિચ્છતા વિસેસો પયોજિતબ્બોતિ. અપિચ ઇરિયાપથસમાયોગપરિદીપનસ્સ અત્થતો સિદ્ધત્તા તથાદીપનમેવ સમ્ભવતીતિ. કસ્મા ચાયમત્થો સિદ્ધોતિ? દિબ્બવિહારાદીનમ્પિ સાધારણતો. કદાચિપિ હિ ઇરિયાપથવિહારેન વિના ન ભવતિ તમન્તરેન અત્તભાવપરિહરણાભાવતોતિ.

ઇરિયનં પવત્તનં **ઇરિયા**, કાયિકકિરિયા, તસ્સા પવત્તનુપાયભાવતો પથોતિ **ઇરિયાપથો**, ઠાનનિસજ્જાદયો. ન હિ ઠાનનિસજ્જાદિઅવત્થાહિ વિના કઞ્ચિ કાયિકં કિરિયં પવત્તેતું સક્કા, તસ્મા સો તાય પવત્તનુપાયોતિ વુચ્ચતિ. વિહરતિ પવત્તતિ એતેન, વિહરણમત્તં વા તન્તિ **વિહારો**, સો એવ વિહારો તથા, અત્થતો પનેસ ઠાનનિસજ્જાદિઆકારપ્પવત્તો ચતુસન્તતિરૂપપ્પબન્ધોવ. દિવિ ભવો **દિબ્બો**, તત્થ બહુલં પવત્તિયા બ્રહ્મપારિસજ્જાદિદેવલોકે ભવોતિ અત્થો, યો વા તત્થ દિબ્બાનુભાવો, તદત્થાય સંવત્તતીતિ **દિબ્બો**, અભિઞ્ઞાભિનીહારાદિવસેન વા મહાગતિકત્તા **દિબ્બો**, સોવ વિહારો, દિબ્બભાવાવહો વા વિહારો **દિબ્બવિહારો**, મહગ્ગતજ્ઝાનાનિ. **નેત્તિયં** [નેત્તિ॰ ૮૬ (અત્થતો સમાનં)] પન ચતસ્સો આરુપ્પસમાપત્તિયો આનેઞ્જવિહારાતિ વિસું વુત્તં, તં પન મેત્તાજ્ઝાનાદીનં બ્રહ્મવિહારતા વિય તાસં ભાવનાવિસેસભાવં સન્ધાય વુત્તં. **અટ્ઠકથાસુ** પન દિબ્બભાવાવહસામઞ્ઞતો તાપિ ''દિબ્બવિહારા'' ત્વેવ વુત્તા. બ્રહ્માનં, બ્રહ્મભૂતા વા હિતૂપસંહારાદિવસેન પવત્તિયા સેટ્ઠભૂતા વિહારાતિ **બ્રહ્મવિહારા**, મેત્તાજ્ઝાનાદિવસેન પવત્તા ચતસ્સો અપ્પમઞ્ઞાયો. અરિયા ઉત્તમા, અનઞ્ઞસાધારણત્તા વા અરિયાનં વિહારાતિ **અરિયવિહારા**, ચતસ્સોપિ ફલસમાપત્તિયો. ઇધ પન રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનં, તબ્બસેન પવત્તા અપ્પમઞ્ઞાયો , ચતુત્થજ્ઝાનિકઅગ્ગફલસમાપત્તિ ચ ભગવતો દિબ્બબ્રહ્મઅરિયવિહારા.

અઞ્ઞતરવિહારસમઙ્ગીપરિદીપનન્તિ તાસમેકતો અપ્પવત્તત્તા એકેન વા દ્વીહિ વા સમઙ્ગીભાવપરિદીપનં, ભાવલોપેનાયં ભાવપ્પધાનેન વા નિદ્દેસો. ભગવા હિ લોભદોસમોહુસ્સન્ને લોકે સકપટિપત્તિયા વેનેય્યાનં વિનયનત્થં તં તં વિહારે ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. તથા હિ યદા સત્તા કામેસુ વિપ્પટિપજ્જન્તિ, તદા કિર ભગવા દિબ્બેન વિહારેન વિહરતિ તેસં અલોભકુસલમૂલુપ્પાદનત્થં ''અપ્પેવ નામ ઇમં પટિપત્તિં દિસ્વા એત્થ

રુચિમુપ્પાદેત્વા કામેસુ વિરજ્જેય્યુ''ન્તિ. યદા પન ઇસ્સરિયત્થં સત્તેસુ વિપ્પટિપજ્જન્તિ, તદા બ્રહ્મવિહારેન વિહરતિ તેસં અદોસકુસલમૂલુપ્પાદનત્થં ''અપ્પેવ નામ ઇમં પટિપત્તિં દિસ્વા એત્થ રુચિમુપ્પાદેત્વા અદોસેન દોસં વૂપસમેય્યુ''ન્તિ. યદા પન પબ્બજિતા ધમ્માધિકરણં વિવદન્તિ, તદા અરિયવિહારેન વિહરતિ તેસં અમોહકુસલમૂલુપ્પાદનત્થં ''અપ્પેવ નામ ઇમં પટિપત્તિં દિસ્વા એત્થ રુચિમુપ્પાદેત્વા અમોહેન મોહં વૂપસમેય્યુ''ન્તિ. એવઞ્ચ કત્વા ઇમેહિ દિબ્બબ્રહ્મઅરિયવિહારેહિ સત્તાનં વિવિધં હિતસુખં હરતિ, ઇરિયાપથવિહારેન ચ એકં ઇરિયાપથબાધનં અઞ્ઞેન ઇરિયાપથેન વિચ્છિન્દિત્વા અપરિપતન્તં અત્તભાવં હરતીતિ વુત્તં ''અઞ્ઞતરવિહારસમઙ્ગીપરિદીપન''ન્તિ.

''**તેના**''તિઆદિ યથાવુત્તસંવણ્ણનાય ગુણદસ્સનં, તસ્માતિ અત્થો, યથાવુત્તત્થસમત્થનં વા. તેન ઇરિયાપથવિહારેન વિહરતીતિ સમ્બન્ધો. તથા વદમાનો પન **વિહરતી**તિ એત્થ **વિ**-સદ્દો વિચ્છેદનત્થજોતકો, ''**હરતી**''તિ એતસ્સ ચ નેતિ પવત્તેતીતિ અત્થોતિ ઞાપેતિ ''**હિતોપી**''તિઆદિના વિચ્છેદનયનાકારેન વુત્તત્તા. એવઞ્હિ સતિ તત્થ કસ્સ કેન વિચ્છિન્દનં, કથં કસ્સ નયનન્તિ અન્તોલીનચોદનં સન્ધાયાહ. ''**સો હી**''તિઆદીતિ અયમ્પિ સમ્બન્ધો ઉપપન્નો હોતિ. યદિપિ ભગવા એકેનેવ ઇરિયાપથેન ચિરતરં કાલં પવત્તેતું સક્કોતિ, તથાપિ ઉપાદિન્નકસ્સ નામ સરીરસ્સ અયં સભાવોતિ દસ્સેતું ''**એકં ઇરિયાપથબાધન**''ન્તિઆદિ વુત્તં. **અપરિપતન્ત**ન્તિ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો, અપતમાનં કત્વાતિ અત્થો. યસ્મા પન ભગવા યત્થ કત્થચિ વસન્તો વેનેય્યાનં ધમ્મં દેસેન્તો, નાનાસમાપત્તીહિ ચ કાલં વીતિનામેન્તો વસતિ, સત્તાનં, અત્તનો ચ વિવિધં સુખં હરતિ, તસ્મા વિવિધં હરતીતિ વિહરતીતિ એવમ્પેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

ગોચરગામનિદસ્સનત્થં ''રાજગહે''તિ વત્વા બુદ્ધાનમનુરૂપનિવાસટ્ઠાનદસ્સનત્થં પુન ''અમ્બવને''તિ વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો ''**ઇદમસ્સા**''તિઆદિમાહ. **અસ્સા**તિ ભગવતો. **તસ્સા**તિ રાજગહસઙ્ખાતસ્સ ગોચરગામસ્સ. યસ્સ સમીપવસેન ''રાજગહે''તિ ભુમ્મવચનં પવત્તતિ, સોપિ તસ્સ સમીપવસેન વત્તબ્બોતિ દસ્સેતિ ''**રાજગહસમીપે અમ્બવને**''તિ ઇમિના. **સમીપત્થે**તિ અમ્બવનસ્સ સમીપત્થે. **એત**ન્તિ ''રાજગહે''તિ વચનં. **ભુમ્મવચન**ન્તિ આધારવચનં. ભવન્તિ એત્થાતિ હિ **ભુમ્મં**, આધારો, તદેવ વચનં તથા, ભુમ્મે પવત્તં વા વચનં વિભત્તિ **ભુમ્મવચનં** , તેન યુત્તં તથા, સત્તમીવિભત્તિયુત્તપદન્તિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – કામં ભગવા અમ્બવનેયેવ વિહરતિ. તસ્સમીપત્તા પન ગોચરગામદસ્સનત્થં ભુમ્મવચનવસેન ''રાજગહે''તિપિ વુત્તં યથા તં ''ગઙ્ગાયં ગાવો ચરન્તિ, કૂપે ગગ્ગકુલ''ન્તિ ચાતિ. અનેનેવ યદિ ભગવા રાજગહે વિહરતિ, અથ ન વત્તબ્બં ''અમ્બવને''તિ. યદિ ચ અમ્બવને, એવમ્પિ ન વત્તબ્બં ''રાજગહે''તિ. ન હિ ''પાટલિપુત્તે પાસાદે વસતી''તિઆદીસુ વિય ઇધ અધિકરણાધિકરણસ્સ અભાવતો અધિકરણસ્સ દ્વયનિદ્દેસો યુત્તો સિયાતિ ચોદના અનવકાસા કતાતિ દટ્ઠબ્બં. કુમારભતો એવ **કોમારભચ્ચો** સકત્થવુત્તિપચ્ચયેન, નિરુત્તિનયેન વા યથા ''ભિસગ્ગમેવ ભેસજ્જ''ન્તિ. ''**યથાહા**''તિઆદિના ખન્ધકપાળિવસેન તદત્થં સાધેતિ. કસ્મા ચ અમ્બવનં જીવકસમ્બન્ધં કત્વા વુત્તન્તિ અનુયોગેન મૂલતો પટ્ઠાય તમત્થં દસ્સેન્તો ''**અયં પના**''તિઆદિમાહ.

દોસાભિસન્નન્તિ વાતપિત્તાદિવસેન ઉસ્સન્નદોસં. **વિરેચેત્વા**તિ દોસપ્પકોપતો વિવેચેત્વા. **સિવેય્યકં દુસ્સયુગ**ન્તિ સિવિરટ્ઠે જાતં મહગ્ઘં દુસ્સયુગં. **દિવસસ્સ દ્વત્તિક્ખત્તુ**ન્તિ એકસ્સેવ દિવસસ્સ દ્વિવારે વા તિવારે વા ભાગે, ભુમ્મત્થે વા એતં સામિવચનં, એકસ્મિંયેવ દિવસે દ્વિવારં વા તિવારં વાતિ અત્થો. **તમ્બપટ્ટવણ્ણેના**તિ તમ્બલોહપટ્ટવણ્ણેન. **સચીવરભત્તેના**તિ ચીવરેન, ભત્તેન ચ. ''**તં સન્ધાયા**''તિ ઇમિના ન ભગવા

અમ્બવનમત્તેયેવ વિહરતિ, અથ ખો એવં કતે વિહારે. સો પન તદધિકરણતાય વિસું અધિકરણભાવેન ન વુત્તોતિ સન્ધાયભાસિતમત્થં દસ્સેતિ. સામઞ્ઞે હિ સતિ સન્ધાયભાસિતનિદ્ધારણં.

અડ્ઢેન તેળસ **અડ્ઢતેળસ**. તાદિસેહિ **ભિક્ખુસતેહિ**. અડ્ઢો પનેત્થ સતસ્સેવ. યેન હિ પયુત્તો તબ્ભાગવાચકો અડ્ઢસદ્દો, સો ચ ખો પણ્ણાસાવ, તસ્મા પઞ્ઞાસાય ઊનાનિ તેળસ ભિક્ખુસતાનીતિ અત્થં વિઞ્ઞાપેતું "**અડ્ઢસતેના**"તિઆદિ વુત્તં. અડ્ઢમેવ સતં સતસ્સ વા અડ્ઢં તથા.

રાજતીતિ અત્તનો ઇસ્સરિયસમ્પત્તિયા દિબ્બતિ સોભતિ ચ. **રઞ્જેતી**તિ દાનાદિના, સસ્સમેધાદિના ચ ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ રમેતિ, અત્તનિ વા રાગં કરોતીતિ અત્થો. **ચ**-સદ્દો ચેત્થ વિકપ્પનત્થો. જનપદવાચિનો પુથુવચનપરત્તા "**મગધાન**"ન્તિ વુત્તં, જનપ્પદાપદેસેન વા તબ્બાસિકાનં ગહિતત્તા. **રઞ્ઞો**તિ પિતુ બિમ્બિસારરઞ્ઞો. સસતિ હિંસતીતિ **સત્તુ,** વેરી, અજાતોયેવ સત્તુ **અજાતસત્તુ**. "**નેમિત્તકેહિ નિદ્દિટ્ઠો**"તિ વચનેન ચ અજાતસ્સ તસ્સ સત્તુભાવો ન તાવ હોતિ, સત્તુભાવસ્સ પન તથા નિદ્દિટ્ઠત્તા એવં વોહરીયતીતિ દસ્સેતિ. અજાતસ્સેવ પન તસ્સ ''રઞ્ઞો લોહિતં પિવેય્ય''ન્તિ દેવિયા દોહળસ્સ પવત્તત્તા અજાતોયેવેસ રઞ્ઞો સત્તૂતિપિ વદન્તિ.

"**તસ્મિ**"ન્તિઆદિના તદત્થં વિવરતિ, સમત્થેતિ ચ. **દોહળો**તિ અભિલાસો. **ભારિયે**તિ ગરુકે, અઞ્ઞેસં અસક્કુણેય્યે વા. **અસક્કોન્તી**તિ અસક્કુણમાના. **અકથેન્તી**તિ અકથયમાના સમાના. **નિબન્ધિત્વા**તિ વચસા બન્ધિત્વા. **સુવણ્ણસત્થકેના**તિ સુવણ્ણમયેન સત્થકેન, ઘનસુવણ્ણકતેનાતિ અત્થો. અયોમયઞ્હિ રઞ્ઞો સરીરં ઉપનેતું અયુત્તન્તિ વદન્તિ. સુવણ્ણપરિક્ખતેન વા અયોમયસત્થેનાતિ અત્થેપિ અયમેવાધિપ્પાયો. **બાહું ફાલાપેત્વા**તિ લોહિતસિરાવેધવસેન બાહું ફાલાપેત્વા. કેવલસ્સ લોહિતસ્સ ગબ્ભિનિયા દુજ્જીરભાવતો ઉદકેન સમ્ભિન્દિત્વા પાયેસિ. **હઞ્ઞિસ્સતી**તિ હઞ્ઞિસ્સતે, આયતિં હનીયતેતિ અત્થો. નેમિત્તકાનં વચનં તથં વા સિયા, વિતથં વાતિ અધિપ્પાયેન "**પુત્તોતિ વા ધીતાતિ વા ન પઞ્ઞાયતી**"તિ વુત્તં. "**અત્તનો**"તિઆદિના અઞ્ઞમ્પિ કારણં દસ્સેત્વા નિવારેસિ. રઞ્ઞો ભાવો **રજ્જં**, રજ્જસ્સ સમીપે પવત્તતીતિ **ઓપરજ્જં**, ઠાનન્તરં.

મહાતિ મહતી. સમાસે વિય હિ વાક્યેપિ મહન્તસદ્દસ્સ મહાદેસો. **ધુરા**તિ ગણસ્સ ધુરભૂતા, ધોરય્હા જેટ્ઠકાતિ અત્થો. **ધુરં નીહરામી**તિ ગણધુરમાવહામિ, ગણબન્ધિયં નિબ્બત્તેસ્સામીતિ વુત્તં હોતિ. "**સો ન સક્કા**"તિઆદિના પુન ચિન્તનાકારં દસ્સેતિ. **ઇદ્ધિપાટિહારિયેના**તિ અહિમેખલિકકુમારવણ્ણવિકુબ્બનિદ્ધિના. **તેના**તિ અપ્પાયુકભાવેન. **હી**તિ નિપાતમત્તં. **તેન હી**તિ વા ઉય્યોજનત્થે નિપાતો. તેન વુત્તં ''કુમારં...પે॰... ઉય્યોજેસી''તિ. **બુદ્ધો ભવિસ્સામી**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો ઇદમત્થો, ઇમિના ખન્ધકે આગતનયેનાતિ અત્થો. **પુબ્બે ખો**તિઆદીહિપિ ખન્ધકપાળિયેવ (ચૂળવ॰ ૩૩૯).

પોત્થનિયન્તિ છુરિકં. યં ''નખર''ન્તિપિ વુચ્ચતિ, **દિવા દિવસે**તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૫૦) દિવસસ્સપિ દિવા. સામ્યત્થે હેતં ભુમ્મવચનં ''દિવા દિવસસ્સા''તિ અઞ્ઞત્થ દસ્સનતો. દિવસ્સ દિવસેતિપિ વટ્ટતિ અકારન્તસ્સપિ દિવસદ્દસ્સ વિજ્જમાનત્તા. નેપાતિકમ્પિ દિવાસદ્દમિચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ, મજ્ઝન્હિકવેલાયન્તિ અત્થો. સા હિ દિવસસ્સ વિસેસો દિવસોતિ. "**ભીતો**"તિઆદિ પરિયાયો, કાયથમ્ભનેન વા **ભીતો**. હદયમંસચલનેન **ઉબ્બિગ્ગો**. ''જાનેય્યું વા, મા વા''તિ પરિસઙ્કાય **ઉસ્સઙ્કી**. ઞાતે સતિ અત્તનો આગચ્છમાનભયવસેન **ઉત્રસ્તો**. **વુત્તપ્પકાર**ન્તિ દેવદત્તેન વુત્તાકારં **વિપ્પકાર**ન્તિ અપકારં અનુપકારં, વિપરીતકિરિયં વા. **સબ્બે ભિક્ખૂ**તિ દેવદત્તપરિસં સન્ધાયાહ.

અચ્છિન્દિત્વાતિ અપનયનવસેન વિલુમ્પિત્વા. **રજ્જેના**તિ વિજિતેન. એકસ્સ રઞ્ઞો આણાપવત્તિટ્ઠાનં ''રજ્જ''ન્તિ હિ વુત્તં, રાજભાવેન વા.

મનસો અત્થો ઇચ્છા **મનોરથો** ર-કારાગમં, ત-કારલોપઞ્ચ કત્વા, ચિત્તસ્સ વા નાનારમ્મણેસુ વિબ્ભમકરણતો મનસો રથો ઇવ **મનોરથો**, મનો એવ રથો વિયાતિ વા **મનોરથો**તિપિ નેરુત્તિકા વદન્તિ. **સુકિચ્ચકારિમ્હી**તિ સુકિચ્ચકારી અમ્હિ. **અવમાન**ન્તિ અવમઞ્ઞનં અનાદરં. **મૂલઘચ્ચ**ન્તિ જીવિતા વોરોપનં સન્ધાયાહ, ભાવનપુંસકમેતં. રાજકુલાનં કિર સત્થેન ઘાતનં રાજૂનમનાચિણ્ણં, તસ્મા સો "**નનુ ભન્તે**"તિઆદિમાહ. **તાપનગેહં** નામ ઉણ્હગહાપનગેહં, તં પન ધૂમેનેવ અચ્છિન્ના. તેન વુત્તં "**ધૂમઘર**"ન્તિ. **કમ્મકરણત્થાયા**તિ તાપન કમ્મકરણત્થમેવ. કેનચિ છાદિતત્તા ઉચ્ચો અઙ્ગોતિ **ઉચ્ચઙ્ગો** , યસ્સ કસ્સચિ ગહણત્થં પટિચ્છન્નો ઉન્નતઙ્ગોતિ ઇધ અધિપ્પેતો. તેન વુત્તં "**ઉચ્ચઙ્ગં કત્વા પવિસિતું મા દેથા**"તિ. "**ઉચ્છઙ્ગે કત્વા**"તિપિ પાઠો, એવં સતિ મજ્ઝિમઙ્ગોવ, ઉચ્છઙ્ગે કિઞ્ચિ ગહેતબ્બં કત્વાતિ અત્થો. **મોળિય**ન્તિ ચૂળાયં ''છેત્વાન મોળિં વરગન્ધવાસિત''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨.૫૫; અપ॰ અટ્ઠ॰ ૧.અવિદૂરેનિદાનકથા; બુ॰ વં॰ અટ્ઠ॰ ૨૭.અવિદૂરેનિદાનકથા; જા॰ અટ્ઠ॰ ૧.અવિદૂરેનિદાનકથા) વિય. તેનાહ "**મોળિં બન્ધિત્વા**"તિ. **ચતુમધુરેના**તિ સપ્પિસક્કરમધુનાળિકેરસ્નેહસઙ્ખાતેહિ ચતૂહિ મધુરેહિ અભિસઙ્ખતપાનવિસેસેનાતિ વદન્તિ, તં મહાધમ્મસમાદાનસુત્તપાળિયા (મ॰ નિ॰ ૧.૪૭૩) ન સમેતિ. વુત્તઞ્હિ તત્થ ''દધિ ચ મધુ ચ સપ્પિ ચ ફાણિતઞ્ચ એકજ્ઝં સંસટ્ઠ''ન્તિ, (મ॰ નિ॰ ૧.૪૮૫) **તદટ્ઠકથાય**ઞ્ચ વુત્તં "**દધિ ચ મધુ ચા**તિ સુપરિસુદ્ધં દધિ ચ સુમધુરં મધુ ચ. **એકજ્ઝં સંસટ્ઠ**ન્તિ એકતો કત્વા મિસ્સિતં આલુળિતં. **તસ્સ ત**ન્તિ તસ્સ તં ચતુમધુરભેસજ્જં પિવતો''તિ ''અત્તુપક્કમેન મરણં ન યુત્ત''ન્તિ મનસિ કત્વા **રાજા તસ્સા સરીરં લેહિત્વા યાપેતિ**. ન હિ અરિયા અત્તાનં વિનિપાતેન્તિ.

મગ્ગફલસુખેનાતિ મગ્ગફલસુખવતા, સોતાપત્તિમગ્ગફલસુખૂપસઞ્હિતેન ચઙ્કમેન યાપેતીતિ અત્થો. **હારેસ્સામી**તિ અપનેસ્સામિ. **વીતચ્ચિતેહી**તિ વિગતઅચ્ચિતેહિ જાલવિગતેહિ સુદ્ધઙ્ગારેહિ. **કેનચિ સઞ્ઞત્તો**તિ કેનચિ સમ્મા ઞાપિતો, ઓવદિતોતિ વુત્તં હોતિ. **મસ્સુકરણત્થાયા**તિ મસ્સુવિસોધનત્થાય. **મનં કરોથા**તિ યથા રઞ્ઞો મનં હોતિ, તથા કરોથ. **પુબ્બે**તિ પુરિમભવે. **ચેતિયઙ્ગણે**તિ ગન્ધપુપ્ફાદીહિ પૂજનટ્ઠાનભૂતે ચેતિયસ્સ ભૂમિતલે. **નિસજ્જનત્થાયા**તિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ નિસીદનત્થાય. **પઞ્ઞત્તકટસારક**ન્તિ પઞ્ઞપેતબ્બઉત્તમકિલઞ્જં. તથાવિધો કિલઞ્જો હિ ''કટસારકો''તિ વુચ્ચતિ. **તસ્સા**તિ યથાવુત્તસ્સ કમ્મદ્વયસ્સ. તં પન મનોપદોસવસેનેવ તેન કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. યથાહ –

''મનોપુબ્બઙ્ગમા ધમ્મા, મનોસેટ્ઠા મનોમયા;
મનસા ચે પદુટ્ઠેન, ભાસતિ વા કરોતિ વા;
તતો નં દુક્ખમન્વેતિ, ચક્કંવ વહતો પદ''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૧; નેત્તિ॰ ૯૦);

પરિચારકોતિ સહાયકો. અભેદેપિ ભેદમિવ વોહારો લોકે પાકટોતિ વુત્તં "**ચઙ્કમો હુત્વા નિબ્બત્તી**"તિ. એકાયપિ હિ ઉપ્પાદકિરિયાય ઇધ ભેદવોહારો, પટિસન્ધિવસેન હુત્વા, પવત્તિવસેન નિબ્બત્તીતિ વા પચ્ચેકં યોજેતબ્બં, પટિસન્ધિવસેન વા પવત્તનસઙ્ખાતં સાતિસયનિબ્બત્તનં ઞાપેતું એકાયેવ કિરિયા પદદ્વયેન વુત્તા. તથાવચનઞ્હિ પટિસન્ધિવસેન નિબ્બત્તનેયેવ દિસ્સતિ ''મક્કટકો નામ દેવપુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૫) કણ્ટકો નામ...પે॰... નિબ્બત્તિ, (જા॰ અટ્ઠ॰ ૧.અવિદૂરેનિદાનકથા) મણ્ડૂકો નામ...પે॰... નિબ્બત્તી''તિઆદીસુ વિય. દ્વિન્નં વા

પદાનં ભાવત્થમપેક્ખિત્વા ‘‘યક્ખો’’તિઆદીસુ સામિઅત્થે પચ્ચત્તવચનં કતં પુરિમાય પચ્છિમવિસેસનતો, પરિચારકસ્સ...પે॰... યક્ખસ્સ ભાવેન નિબ્બત્તીતિ અત્થો, હેત્વત્થે વા એત્થ ત્વા-સદ્દો યક્ખસ્સ ભાવતો પવત્તનહેતૂતિ. અસ્સ પન રઞ્ઞો મહાપુઞ્ઞસ્સપિ સમાનસ્સ તત્થ બહુલં નિબ્બત્તપુબ્બતાય ચિરપરિચિતનિકન્તિવસેન તત્થેવ નિબ્બત્તિ વેદિતબ્બા.

તં દિવસમેવાતિ રઞ્ઞો મરણદિવસેયેવ. **ખોભેત્વા**તિ પુત્તસ્નેહસ્સ બલવભાવતો, તંસહજાતપીતિ વેગસ્સ ચ સવિપ્ફારતાય તં સમુટ્ઠાનરૂપધમ્મેહિ ફરણવસેન સકલસરીરં આલોળેત્વા. તેનાહ **‘‘અટ્ઠિમિઞ્જં આહચ્ચ અટ્ઠાસી’’**તિ. **પિતુગુણ**ન્તિ પિતુનો અત્તનિ સિનેહગુણં. તેન વુત્તં **‘‘મયિ જાતેપી’’**તિઆદિ. **વિસ્સજ્જેથ વિસ્સજ્જેથા**તિ તુરિતવસેન, સોકવસેન ચ વુત્તં.

અનુટ્ઠુભિત્વાતિ અછડ્ડેત્વા.

નાળાગિરિહત્થિં મુઞ્ચાપેત્વાતિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો પકારત્થો, તેન ‘‘અભિમારકપુરિસપેસેનાદિપ્પકારેના’’તિ પુબ્બે વુત્તપ્પકારત્તયં પચ્ચામસતિ, કત્થચિ પન સો ન દિટ્ઠો. **પઞ્ચ વત્થૂની**તિ ‘‘સાધુ ભન્તે ભિક્ખૂ યાવજીવં આરઞ્ઞિકા અસ્સૂ’’તિઆદિના (પારા॰ ૪૦૯; ચૂળવ॰ ૩૪૩) વિનયે વુત્તાનિ પઞ્ચ વત્થૂનિ. **યાચિત્વા**તિ એત્થ યાચનં વિય કત્વાતિ અત્થો. ન હિ સો પટિપજ્જિતુકામો યાચતીતિ અયમત્થો **વિનયે** (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૪૧૦) વુત્તોયેવ. **સઞ્ઞાપેસ્સામી**તિ ચિન્તેત્વા સઙ્ઘભેદં કત્વાતિ સમ્બન્ધો. ઇદઞ્ચ તસ્સ અનિક્ખિત્તધુરતાદસ્સનવસેન વુત્તં, સો પન અકતેપિ સઙ્ઘભેદે તેહિ સઞ્ઞાપેતિયેવ. **ઉણ્હલોહિત**ન્તિ બલવસોકસમુટ્ઠિતં ઉણ્હભૂતં લોહિતં. **મહાનિરયે**તિ અવીચિનિરયે. **વિત્થારકથાનયો**તિ અજાતસત્તુપસાદનાદિવસેન વિત્થારતો વત્તબ્બાય કથાય નયમત્તં. કસ્મા પનેત્થ સા ન વુત્તા, નનુ સઙ્ગીતિકથા વિય **ખન્ધકે** (ચૂળવ॰ ૩૪૩) આગતાપિ સા વત્તબ્બાતિ ચોદનાય આહ **‘‘આગતત્તા પન સબ્બં ન વુત્ત’’**ન્તિ, ખન્ધકે આગતત્તા, કિઞ્ચિમત્તસ્સ ચ વચનક્કમસ્સ વુત્તત્તા ન એત્થ કોચિ વિરોધોતિ અધિપ્પાયો. **‘‘એવ’’**ન્તિઆદિ યથાનુસન્ધિના નિગમનં.

કોસલરઞ્ઞોતિ પસેનદિકોસલસ્સ પિતુ મહાકોસલરઞ્ઞો. નનુ વિદેહસ્સ રઞ્ઞો ધીતા વેદેહીતિ અત્થો સમ્ભવતીતિ ચોદનમપનેતિ **‘‘ન વિદેહરઞ્ઞો’’**તિ ઇમિના. અથ કેનટ્ઠેનાતિ આહ **‘‘પણ્ડિતાધિવચનમેત’’**ન્તિ, પણ્ડિતવેવચનં, પણ્ડિતનામન્તિ વા અત્થો. અયં પન પદત્થો કેન નિબ્બચનેનાતિ વુત્તં **‘‘તત્રાય’’**ન્તિઆદિ. **વિદન્તી**તિ જાનન્તિ. **વેદેના**તિ કરણભૂતેન ઞાણેન. **‘‘ઈહતી’’**તિ એતસ્સ પવત્તતીતિપિ અત્થો **ટીકાયં** વુત્તો. **વેદેહી**તિ ઇધ નદાદિગણોતિ આહ **‘‘વેદેહિયા’’**તિ.

સોયેવ અહો **તદહો**, સત્તમીવચનેન પન **‘‘તદહૂ’’**તિ પદસિદ્ધિ. **એત્થા**તિ એતસ્મિં દિવસે. ઉપસદ્દેન વિસિટ્ઠો વસસદ્દો ઉપવસનેયેવ, ન વસનમત્તે, ઉપવસનઞ્ચ સમાદાનમેવાતિ દસ્સેતું **‘‘સીલેના’’**તિઆદિ વુત્તં. એત્થ ચ **સીલેના**તિ સાસને અરિયુપોસથં સન્ધાય વુત્તં. **અનસનેના**તિ અભુઞ્જનમત્તસઙ્ખાતં બાહિરુપોસથં. **વા**-સદ્દો ચેત્થ અનિયમત્થો, તેન એકચ્ચં મનોદુચ્ચરિતં, દુસ્સીલ્યાદિઞ્ચ સઙ્ગણ્હાતિ. તથા હિ ગોપાલકુપોસથો અભિજ્ઝાસહગતસ્સ ચિત્તસ્સ વસેન વુત્તો, નિગણ્ઠુપોસથો મોસવજ્જાદિવસેન. યથાહ વિસાખુપોસથે ‘‘સો તેન અભિજ્ઝાસહગતેન ચેતસા દિવસં અતિનામેતી’’તિ, (અ॰ નિ॰ ૩.૭૧) ‘‘ઇતિ યસ્મિં સમયે સચ્ચે સમાદપેતબ્બા, મુસાવાદે તસ્મિં સમયે સમાદપેતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૭૧) ચ આદિ.

એવં અધિપ્પેતત્થાનુરૂપં નિબ્બચનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અત્થુદ્ધારવસેન નિબ્બચનાનુરૂપં અધિપ્પેતત્થં દસ્સેતું "**અયં પના**"તિઆદિમાહ. **એત્થા**તિ ઉપોસથસદ્દે. સમાનસદ્દવચનીયાનં અનેકપ્પભેદાનં અત્થાનમુદ્ધરણં **અત્થુદ્ધારો** સમાનસદ્દવચનીયેસુ વા અત્થેસુ અધિપ્પેતસ્સેવ અત્થસ્સ ઉદ્ધરણં **અત્થુદ્ધારો**તિપિ વદ્દતિ. અનેકત્થદસ્સનઞ્હિ અધિપ્પેતત્થસ્સ ઉદ્ધરણત્થમેવ. નનુ ચ ''અત્થમત્તં પતિ સદ્દા અભિનિવિસન્તી''તિઆદિના અત્થુદ્ધારે ચોદના, સોધના ચ હેટ્ઠા વુત્તાયેવ. અપિચ વિસેસસદ્દસ્સ અવાચકભાવતો પાતિમોક્ખુદ્દેસાદિવિસયોપિ ઉપોસથસદ્દો સામઞ્ઞરૂપો એવ, અથ કસ્મા પાતિમોક્ખુદ્દેસાદિવિસેસવિસયો વુત્તોતિ? સચ્ચમેતં, અયં પનત્થો તાદિસં સદ્દસામઞ્ઞમનાદિયિત્વા તત્થ તત્થ સમ્ભવત્થદસ્સનવસેનેવ વુત્તોતિ, એવં સબ્બત્થ. સીલદિટ્ઠિવસેન (સીલસુદ્ધિવસેન દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૫૦) ઉપેતેહિ સમગ્ગેહિ વસીયતિ ન ઉટ્ઠીયતીતિ **ઉપોસથો**, પાતિમોક્ખુદ્દેસો. સમાદાનવસેન, અધિટ્ઠાનવસેન વા ઉપેચ્ચ અરિયવાસાદિઅત્થાય વસિતબ્બો આવસિતબ્બોતિ **ઉપોસથો**, સીલં. અનસનાદિવસેન ઉપેચ્ચ વસિતબ્બો અનુવસિતબ્બોતિ **ઉપોસથો**, વતસમાદાનસઙ્ખાતો ઉપવાસો. નવમહત્થિકુલપરિયાપન્ને હત્થિનાગે કિઞ્ચિ કિરિયમનપેક્ખિત્વા તંકુલસમ્ભૂતતામત્તં પતિ રુળ્હિવસેનેવ **ઉપોસથો**તિ સમઞ્ઞા, તસ્મા તત્થ નામપઞ્ઞત્તિ વેદિતબ્બા. અરયો ઉપગન્ત્વા ઉસેતિ દાહેતીતિ **ઉપોસથો**, ઉસસદ્દો દાહેતિપિ સદ્દવિદૂ વદન્તિ. દિવસે પન ઉપોસથ સદ્દપવત્તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તાયેવ. "**સુદ્ધસ્સ વે સદાફગ્ગૂ**"તિઆદીસુ **સુદ્ધસ્સા**તિ સબ્બસો કિલેસમલાભાવેન પરિસુદ્ધસ્સ. **વે**તિ નિપાતમત્તં, બ્યત્તન્તિ વા અત્થો. **સદા**તિ નિચ્ચકાલમ્પિ. **ફગ્ગૂ**તિ ફગ્ગુણીનક્ખત્તમેવ યુત્તં ભવતિ, નિરુત્તિનયેન ચેતસ્સ સિદ્ધિ. યસ્સ હિ સુન્દરિકભારદ્વાજસ્સ નામ બ્રાહ્મણસ્સ ફગ્ગુણમાસે ઉત્તરફગ્ગુણીયુત્તદિવસે તિત્થન્હાનં કરોન્તસ્સ સંવચ્છરમ્પિ કતપાપપવાહનં હોતીતિ લદ્ધિ. તતો તં વિવેચેતું ઇદં મજ્ઝિમાગમાવરે મૂલપણ્ણાસકે વત્થસુત્તે ભગવતા વુત્તં. **સુદ્ધસ્સુપોસથો સદા**તિ યથાવુત્તકિલેસમલસુદ્ધિયા પરિસુદ્ધસ્સ ઉપોસથઙ્ગાનિ, વતસમાદાનાનિ ચ અસમાદિયતોપિ નિચ્ચકાલં ઉપોસથવાસો એવ ભવતીતિ અત્થો. "**ન ભિક્ખવે**"તિઆદીસુ ''અભિક્ખુકો આવાસો ન ગન્તબ્બો''તિ નીહરિત્વા સમ્બન્ધો. **ઉપવસિતબ્બદિવસો**તિ ઉપવસનકરણદિવસો, અધિકરણે વા તબ્બસદ્દો દટ્ઠબ્બો. એવઞ્હિ અટ્ઠકથાયં વુત્તનિબ્બચનેન સમેતિ. અન્તોગધાવધારણેન, અઞ્ઞત્થાપોહનેન ચ નિવારણં સન્ધાય "**સેસદ્વયનિવારણત્થ**"ન્તિ વુત્તં. ''પન્નરસે''તિ પદમારબ્ભ દિવસવસેન યથાવુત્તનિબ્બચનં કતન્તિ દસ્સેન્તો "**તેનેવ વુત્ત**"ન્તિઆદિમાહ. પઞ્ચદસન્નં તિથીનં પૂરણવસેન ''પન્નરસો''તિ હિ દિવસો વુત્તો.

"**તાનિ એત્થ સન્તી**"તિ એત્તકેયેવ વુત્તે નન્વેતાનિ અઞ્ઞત્થાપિ સન્તીતિ ચોદના સિયાતિ તં નિવારેતું "**તદા કિરા**"તિઆદિ વુત્તં. અનેન બહુસો, અતિસયતો વા એત્થ તદ્ધિતવિસયો પયુત્તોતિ દસ્સેતિ. ચાતુમાસી, ચાતુમાસિનીતિ ચ પચ્ચયવિસેસેન ઇત્થિલિઙ્ગેયેવ પરિયાયવચનં. **પરિયોસાનભૂતા**તિ ચ પૂરણભાવમેવ સન્ધાય વદતિ તાય સહેવ ચતુમાસપરિપુણ્ણભાવતો. **ઇધા**તિ પાળિયં. તીહિ આકારેહિ પૂરેતીતિ **પુણ્ણા**તિ અત્થં દસ્સેતિ "**માસપુણ્ણતાયા**"તિઆદિના. તત્થ તદા કત્તિકમાસસ્સ પુણ્ણતાય **માસપુણ્ણતા**. પુરિમપુણ્ણમિતો હિ પટ્ઠાય યાવ અપરા પુણ્ણમી, તાવ એકો માસોતિ તત્થ વોહારો. વસ્સાનસ્સ ઉતુનો પુણ્ણતાય **ઉતુપુણ્ણતા**. કત્તિકમાસલક્ખિતસ્સ સંવચ્છરસ્સ પુણ્ણતાય **સંવચ્છરપુણ્ણતા**. પુરિમકત્તિકમાસતો પભુતિ યાવ અપરકત્તિકમાસો, તાવ એકો કત્તિકસંવચ્છરોતિ એવં સંવચ્છરપુણ્ણતાયાતિ વુત્તં હોતિ. લોકિકાનં મતેન પન માસવસેન સંવચ્છરસમઞ્ઞા લક્ખિતા. તથા ચ લક્ખણં ગરુસઙ્કન્તિવસેન. વુત્તઞ્હિ **જોતિસત્થે** –

> ''નક્ખત્તેન સહોદય-મત્થં યાતિ સૂરમન્તિ;
> તસ્સ સઙ્કં તત્ર વત્તબ્બં, વસ્સં માસકમેનેવા''તિ.

મિનીયતિ દિવસો એતેનાતિ **મા.** તસ્સ હિ ગતિયા દિવસો મિનિતબ્બો "પાટિપદો દુતિયા, તતિયા"તિઆદિના. **એત્થ પુણ્ણો**તિ એતિસ્સા રત્તિયા સબ્બકલાપારિપૂરિયા પુણ્ણો. ચન્દસ્સ હિ સોળસમો ભાગો "કલા"તિ વુચ્ચતિ, તદા ચ ચન્દો સબ્બાસમ્પિ સોળસન્નં કલાનં વસેન પરિપુણ્ણો હુત્વા દિસ્સતિ. એત્થ ચ "તદહુપોસથે પન્નરસે"તિ પદાનિ દિવસવસેન વુત્તાનિ, "કોમુદિયા"તિઆદીનિ તદેકદેસરત્તિવસેન.

કસ્મા પન રાજા અમચ્ચપરિવુતો નિસિન્નો, ન એકકોવાતિ ચોદનાય સોધનાલેસં દસ્સેતું પાળિપદત્થમેવ અવત્વા "**એવરૂપાયા**"તિઆદીનિપિ વદતિ. એતેહિ ચાયં સોધનાલેસો દસ્સિતો "એવં રુચિયમાનાય રત્તિયા તદા પવત્તત્તા તથા પરિવુતો નિસિન્નો"તિ. **ધોવિયમાનદિસાભાગાયા**તિ એત્થાપિ વિયસદ્દો યોજેતબ્બો. **રજતવિમાનનિચ્છરિતેહી**તિ રજતવિમાનતો નિક્ખન્તેહિ, રજતવિમાનપ્પભાય વા વિપ્ફુરિતેહિ. "**વિસરો**"તિ ઇદં મુત્તાવળિઆદીનમ્પિ વિસેસનપદં. અબ્ભં ધૂમો રજો રાહૂતિ ઇમે ચત્તારો ઉપક્કિલેસા પાળિનયેન (અ॰ નિ॰ ૪.૫૦; પાચિ॰ ૪૪૭). **રાજામચ્ચેહી**તિ રાજકુલસમુદાગતેહિ અમચ્ચેહિ. અથ વા અનુયુત્તકરાજૂહિ ચેવ અમચ્ચેહિ ચાતિ અત્થો. **કઞ્ચનાસને**તિ સીહાસને. "રઞ્ઞં તુ હેમમાસનં, સીહાસનમથો વાળબીજનિત્થી ચ ચામર"ન્તિ હિ વુત્તં. **કસ્મા નિસિન્નો**તિ નિસીદનમત્તે ચોદના. **એત** ન્તિ કન્દનં, પબોધનં વા. **ઇતી**તિ ઇમિના હેતુના. **નક્ખત્ત** ન્તિ કત્તિકાનક્ખત્તછણં. સમ્મા ઘોસિતબ્બં એતરહિ નક્ખત્તન્તિ **સઙ્ઘુટ્ઠં.** પઞ્ચવણ્ણકુસુમેહિ લાજેન, પુણ્ણઘટેહિ ચ પટિમણ્ડિતં ઘરેસુ દ્વારં યસ્સ તદેતં નગરં **પઞ્ચ...પે॰... દ્વારં. ધજો** વટો. **પટાકો** પટ્ટોતિ સીહળિયા વદન્તિ. તદા કિર પદીપુજ્જલનસીસેન કતનક્ખત્તં. તથા હિ **ઉમ્માદન્તિજાતકા**દીસુપિ (જા॰ ૨.૧૮.૫૭) કત્તિકમાસે એવમેવ વુત્તં. તેનાહ "**સમુજ્જલિતદીપમાલાલઙ્કતસબ્બદિસાભાગ**"ન્તિ. **વીથિ** નામ રથિકા મહામગ્ગો. **રચ્છા** નામ અનિબ્બિદ્ધા ખુદ્દકમગ્ગો. તત્થ તત્થ નિસિન્નવસેન સમાનભાગેન પાટિયેક્કં નક્ખત્તકીળં અનુભવમાનેન સમભિકિણ્ણન્તિ વુત્તં હોતિ. **મહાઅટ્ઠકથાયં** એવં વત્વાપિ તત્થેવ ઇતિ સન્નિટ્ઠાનં કતન્તિ અત્થો.

ઉદાનં ઉદાહારોતિ અત્થતો એકં. **માન**ન્તિ માનપત્તં કત્તુભૂતં. છડ્ડનવસેન **અવસેકો**. સોતવસેન **ઓઘો. પીતિવચન**ન્તિ પીતિસમુટ્ઠાનવચનં કમ્મભૂતં. **હદય**ન્તિ ચિત્તં કત્તુભૂતં. **ગહેતુ**ન્તિ બહિ અનિચ્છરણવસેન ગણ્હિતું, હદયન્તોયેવ ઠપેતું ન સક્કોતીતિ અધિપ્પાયો. તેન વુત્તં "**અધિકં હુત્વા**"તિઆદિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – યં વચનં પટિગ્ગાહક નિરપેક્ખં કેવલં ઉળારાય પીતિયા વસેન સરસતો સહસાવ મુખતો નિચ્છરતિ, તદેવિધ "ઉદાન"ન્તિ અધિપ્પેતન્તિ.

દોસેહિ ઇતા ગતા અપગતાતિ **દોસિના** ત-કારસ્સ ન-કારં કત્વા યથા "કિલેસે જિતો વિજિતાવીતિ જિનો"તિ આહ "**દોસાપગતા**"તિ. યદિપિ સુત્તે વુત્તં "ચત્તારોમે ભિક્ખવે ચન્દિમસૂરિયાનં ઉપક્કિલેસા, યેહિ ઉપક્કિલેસેહિ ઉપક્કિલિટ્ઠા ચન્દિમસૂરિયા ન તપન્તિ ન ભાસન્તિ ન વિરોચન્તિ. કતમે ચત્તારો? અબ્ભા ભિક્ખવે...પે॰... મહિકા. ધૂમો રજો. રાહુ ભિક્ખવે ચન્દિમસૂરિયાનં ઉપક્કિલેસો"તિ, (ચૂળવ॰ ૪૪૭) તથાપિ તતિયુપક્કિલેસસ્સ પભેદદસ્સન વસેન અટ્ઠકથાનયેન દસ્સેતું "**પઞ્ચહિ ઉપક્કિલેસેહી**"તિ વુત્તં. અયમત્થો ચ રમણીયાદિસદ્દયોગતો ઞાયતીતિ આહ "**તસ્મા**"તિઆદિ. અનીય-સદ્દોપિ બહુલા કત્વત્થાભિધાયકો યથા "નિય્યાનિકા ધમ્મા"તિ (ધ॰ સ॰ દુકમાતિકા ૯૬) દસ્સેતિ "**રમયતી**"તિ ઇમિના. જુણ્હવસેન રત્તિયા સુરૂપત્તમાહ "**વુત્તદોસવિમુત્તાયા**"તિઆદિના. અબ્ભાદયો ચેત્થ વુત્તદોસા. અયઞ્ચ હેતુ "**દસ્સેતું યુત્તા**"તિ એત્થાપિ સમ્બજ્ઝિતબ્બો. તેન કારણેન, ઉતુસમ્પત્તિયા ચ પાસાદિકતા દટ્ઠબ્બા. ઈદિસાય રત્તિયા યુત્તો દિવસો માસો ઉતુ સંવચ્છરોતિ એવં દિવસમાસાદીનં **લક્ખણા** સલ્લક્ખણુપાયા **ભવિતું યુત્તા**, તસ્મા લક્ખિતબ્બાતિ **લક્ખણિયા**, સા એવ **લક્ખઞ્ઞા** ય-વતો ણ-કારસ્સ ઞ-કારાદેસવસેન યથા "પોક્ખરઞ્ઞો સુમાપિતા"તિ આહ "**દિવસમાસાદીન**"ન્તિઆદિ.

“યં નો પયિરુપાસતો ચિત્તં પસીદેય્યા”તિ વચનતો **સમણં વા બ્રાહ્મણં વા**તિ એત્થ પરમત્થસમણો, પરમત્થબ્રાહ્મણો ચ અધિપ્પેતો, ન પન પબ્બજ્જામત્તસમણો, ન ચ જાતિમત્તબ્રાહ્મણોતિ વુત્તં “**સમિતપાપતાયા**”તિઆદિ. બહતિ પાપે બહિ કરોતીતિ **બ્રાહ્મણો** નિરુત્તિનયેન. બહુવચને વત્તબ્બે એકવચનં, એકવચને વા વત્તબ્બે બહુવચનં વચનબ્યત્તયો વચનવિપલ્લાસોતિ અત્થો. ઇધ પન “પયિરુપાસત”ન્તિ વત્તબ્બે “પયિરુપાસતો”તિ વુત્તત્તા બહુવચને વત્તબ્બે એકવચનવસેન વચનબ્યત્તયો દસ્સિતો. અત્તનિ, ગરુટ્ઠાનિયે ચ હિ એકસ્મિમ્પિ બહુવચનપ્પયોગો નિરુળ્હો. **પયિરુપાસતો**તિ ચ વણ્ણવિપરિયાયનિદ્દેસો એસ યથા “પયિરુદાહાસી”તિ. અયઞ્હિ બહુલં દિટ્ઠપયોગો, યદિદં પરિસદ્દે ય-કારપરે વણ્ણવિપરિયાયો. તથા હિ અક્ખરચિન્તકા વદન્તિ “પરિયાદીનં રયાદિવણ્ણસ્સ યરાદીહિ વિપરિયાયો”તિ. **યન્તિ** સમણં વા બ્રાહ્મણં વા. **ઇમિના સબ્બેનપિ વચનેના**તિ “રમણીયા વતા”તિઆદિવચનેન. **ઓભાસનિમિત્તકમ્મ**ન્તિ ઓભાસભૂતં નિમિત્તકમ્મં , પરિબ્યત્તં નિમિત્તકરણન્તિ અત્થો. **મહાપરાધતાયા**તિ મહાદોસતાય.

“**તેન હી**”તિઆદિ તદત્થવિવરણં. **દેવદત્તો ચા**તિ એત્થ **ચ**-સદ્દો સમુચ્ચયવસેન અત્થુપનયને, તેન યથા રાજા અજાતસત્તુ અત્તનો પિતુ અરિયસાવકસ્સ સત્થુ ઉપટ્ઠાકસ્સ ઘાતનેન મહાપરાધો, એવં ભગવતો મહાનત્થકરસ્સ દેવદત્તસ્સ અપસ્સયભાવેનાપીતિ ઇમમત્થં ઉપનેતિ. **તસ્સ પિટ્ઠિછાયાયા**તિ વોહારમત્તં, તસ્સ જીવકસ્સ પિટ્ઠિઅપસ્સયેન, તં પમુખં કત્વા અપસ્સાયાતિ વુત્તં હોતિ. **વિક્ખેપપચ્છેદનત્થ**ન્તિ વક્ખમાનાય અત્તનો કથાય ઉપ્પજ્જનકવિક્ખેપસ્સ પચ્છિન્દનત્થં, અનુપ્પજ્જનત્થન્તિ અધિપ્પાયો. તેનાહ “**તસ્સં હી**”તિઆદિ. **અસિક્ખિતાન**ન્તિ કાયવચીસંયમને વિગતસિક્ખાનં. **કુલૂપકે**તિ કુલમુપગતે સત્થારે. **ગહિતાસારતાયા**તિ ગહેતબ્બગુણસારવિગતતાય. **નિબ્બિક્ખેપ**ન્તિ અઞ્ઞેસમપનયનવિરહિતં.

ભદ્દન્તિ અવસ્સયસમ્પન્નતાય સુન્દરં.

૧૫૧. અયઞ્ચત્થો ઇમાય પાળિચ્છાયાય અધિગતો, ઇમમત્થમેવ વા અન્તોગધં કત્વા પાળિયમેવં વુત્તન્તિ દસ્સેતિ “**તેનાહા**”તિઆદિના. અસત્થાપિ સમાનો સત્થા પટિઞ્ઞાતો યેનાતિ **સત્થુપટિઞ્ઞાતો**, તસ્સ અબુદ્ધસ્સાપિ સમાનસ્સ બુદ્ધપટિઞ્ઞાતસ્સ “અહમેકો લોકે અત્થધમ્માનુસાસકો”તિ આચરિયપટિઞ્ઞાતભાવં વા સન્ધાય એવં વુત્તં. “**સો કિરા**”તિઆદિના અનુસ્સુતિમત્તં પતિ પોરાણટ્ઠકથાનયોવ કિરસદ્દેન વુત્તો. એસ નયો પરતો મક્ખલિપદનિબ્બચનેપિ . **એકૂનદાસસતં પૂરયમાનો**તિ એકેનૂનદાસસતં અત્તના સદ્ધિં અનૂનદાસસતં કત્વા પૂરયમાનો. એવં જાયમાનો ચેસ મઙ્ગલદાસો જાતો. **જાતરૂપેનેવા**તિ માતુકુચ્છિતો વિજાતવેસેનેવ, યથા વા સત્તા અનિવત્થા અપારુતા જાયન્તિ, તથા જાતરૂપેનેવ. **ઉપસઙ્કમન્તી**તિ ઉપગતા ભજન્તા હોન્તિ. **તદેવ પબ્બજ્જં અગ્ગહેસી**તિ તદેવ નગ્ગરૂપં “અયમેવ પબ્બજ્જા નામ સિયા”તિ પબ્બજ્જં કત્વા અગ્ગહેસિ. **પબ્બજિંસૂ**તિ તં પબ્બજિતમનુપબ્બજિંસુ.

“**પબ્બજિતસમૂહસઙ્ખાતો**”તિ એતેન પબ્બજિતસમૂહતામત્તેન સઙ્ઘો, ન નિય્યાનિકદિટ્ઠિવિસુદ્ધસીલસામઞ્ઞવસેન સંહતત્તાતિ દસ્સેતિ. **અસ્સ અત્થી**તિ અસ્સ સત્થુપટિઞ્ઞાતસ્સ પરિવારભાવેન અત્થિ. “**સઙ્ઘી ગણી**”તિ ચેદં પરિયાયવચનં, સઙ્કેતમત્તતો નાનન્તિ આહ “**સ્વેવા**”તિઆદિ. **સ્વેવા**તિ ચ પબ્બજિતસમૂહસઙ્ખાતો એવ. કેચિ પન “પબ્બજિતસમૂહવસેન **સઙ્ઘી**, ગહટ્ઠસમૂહવસેન **ગણી**”તિ વદન્તિ, તં તેસં મતિમત્તં ગણે એવ લોકે સઙ્ઘ-સદ્દસ્સ નિરુળ્હત્તા. અચેલકવતચરિયાદિ અત્તના પરિકપ્પિતમત્તં **આચારો. પઞ્ઞાતો પાકટો** સઙ્ઘીઆદિભાવેન. **અપ્પિચ્છો સન્તુટ્ઠો**તિ અત્થતો એકં. તત્થ લબ્ભમાનાપ્પિચ્છતં દસ્સેતું “**અપ્પિચ્છતાય વત્થમ્પિ ન નિવાસેતી**”તિ વુત્તં. ન હિ

તસ્મિં સાસનિકે વિય સન્તગુણનિગ્ગૂહણલક્ખણા અપ્પિચ્છતા લબ્ભતિ. **યસો**તિ કિત્તિસદ્દો. તરન્તિ એતેન સંસારોઘન્તિ એવં સમ્મતતાય લદ્ધિ **તિત્થં** નામ ''સાધૂ''તિ સમ્મતો, ન ચ સાધૂહિ સમ્મતોતિ અત્થમાહ "**અય**"ન્તિઆદિના. ન હિ તસ્સ સાધૂહિ સમ્મતતા લબ્ભતિ. **સુન્દરો સપ્પુરિસો**તિ દ્વિધા અત્થો. **અસ્સુતવતો**તિ અસ્સુતારિયધમ્મસ્સ, કત્તુત્થે ચેતં સામિવચનં. ''ઇમાનિ મે વતસમાદાનાનિ એત્તકં કાલં સુચિણ્ણાની''તિ બહૂ રત્તિયો જાનાતિ. તા પનસ્સ રત્તિયો ચિરકાલભૂતાતિ કત્વા "**ચિરં પબ્બજિતસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં, અન્તત્થઅઞ્ઞપદત્થસમાસો ચેસ યથા ''માસજાતો''તિ. અથ તસ્સ પદદ્વયસ્સ કો વિસેસોતિ ચે? ચિરપબ્બજિતગ્ગહણેનસ્સ બુદ્ધિસીલતા, રત્તઞ્ઞૂગહણેન તત્થ સમ્પજાનતા દસ્સિતા, અયમેતસ્સ વિસેસોતિ. કિં પન અત્થં સન્ધાય સો અમચ્ચો આહાતિ વુત્તં "**અચિરપબ્બજિતસ્સા**"તિઆદિ. **ઓકપ્પનીયા**તિ સદ્દહનીયા. **અદ્ધાન**ન્તિ દીઘકાલં. કિત્તકો પન સોતિ આહ "**દ્વે તયો રાજપરિવટ્ટે**"તિ, દ્વિન્નં, તિણ્ણં વા રાજૂનં રજ્જાનુસાસનપટિપાટિયોતિ અત્થો. ''અદ્ધગતો''તિ વત્વાપિ પુન કતં વયગ્ગહણં ઓસાનવયાપેક્ખં પદદ્વયસ્સ અત્થવિસેસસમ્ભવતોતિ દસ્સેતિ "**પચ્છિમવય**"ન્તિ ઇમિના. **ઉભય**ન્તિ ''અદ્ધગતો, વયોઅનુપ્પત્તો''તિ પદદ્વયં.

કાજરો નામ એકો રુક્ખવિસેસો, યો ''પણ્ણકરુક્ખો''તિપિ વુચ્ચતિ. દિસ્વા વિય અનત્તમનોતિ સમ્બન્ધો. પુબ્બે પિતરા સદ્ધિં સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા દેસનાય સુતપુબ્બતં સન્ધાયાહ "**ઝાના...પે॰... કામો**"તિ. **તિલક્ખણબ્ભાહત**ન્તિ તીહિ લક્ખણેહિ અભિઘટિતં. **દસ્સનેના**તિ નિદસ્સનમત્તં. સો હિ દિસ્વા તેન સદ્ધિં અલ્લાપસલ્લાપં કત્વા , તતો અકિરિયવાદં સુત્વા ચ અનત્તમનો અહોસિ. **ગુણકથાયા**તિ અભૂતગુણકથાય. તેનાહ "**સુટ્ઠુતરં અનત્તમનો**"તિ. યદિ અનત્તમનો, કસ્મા તુણ્હી અહોસીતિ ચોદનં વિસોધેતિ "**અનત્તમનો સમાનોપી**"તિઆદિના.

૧૫૨. **ગોસાલાયા**તિ એવંનામકે ગામેતિ વુત્તં. વસ્સાનકાલે ગુન્નં પતિટ્ઠિતસાલાયાતિ પન અત્થે તબ્બસેન તસ્સ નામં સાતિસયમુપપન્નં હોતિ બહુલમનઞ્ઞસાધારણત્તા, તથાપિ સો પોરાણેહિ અનનુસ્સુતોતિ એકચ્ચવાદો નામ કતો. "**મા ખલીતિ સામિકો આહા**"તિ ઇમિના તથાવચનમુપાદાય તસ્સ આખ્યાતપદેન સમઞ્ઞાતિ દસ્સેતિ. સઞ્ઞાય હિ વત્તુમિચ્છાય આખ્યાતપદમ્પિ નામિકં ભવતિ યથા ''અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞો''તિ (મહાવ॰ ૧૭). **સેસ**ન્તિ ''સો પણેન વા''તિઆદિવચનં.

૧૫૩. દાસાદીસુ સિરિવડ્ઢકાદિનામમિવ **અજિતો**તિ તસ્સ નામમત્તં. કેસેહિ વાયિતો કમ્બલો યસ્સાતિપિ યુજ્જતિ. **પટિકિટ્ઠતર**ન્તિ નિહીનતરં. "**યથાહા**"તિઆદિના અઙ્ગુત્તરાગમે તિકનિપાતે મક્ખલિસુત્ત (અ॰ નિ॰ ૩.૧૩૮) માહરિ. **તન્તાવુતાની**તિ તન્તે વીતાનિ. "**સીતે સીતો**"તિઆદિના છહાકારેહિ તસ્સ પટિકિટ્ઠતરં દસ્સેતિ.

૧૫૪. પકુજ્ઝતિ સમ્માદિટ્ઠિકેસુ બ્યાપજ્જતીતિ **પકુધો**. **વચ્ચં કત્વાપી**તિ એત્થ **પિ**-સદ્દેન ભોજનં ભુઞ્જિત્વાપિ કેનચિ અસુચિના મક્ખિત્વાપીતિ ઇમમત્થં સમ્પિણ્ડેતિ. **વાલિકાથૂપં કત્વા**તિ વતસમાદાનસીસેન વાલિકાસઞ્ચયં કત્વા, તથારૂપે અનુપગમનીયટ્ઠાને પુન વતં સમાદાય ગચ્છતીતિ વુત્તં હોતિ.

૧૫૬. "**ગણ્ઠનકિલેસો**"તિ એતસ્સ ''પલિબુન્ધનકિલેસો''તિ અત્થવચનં, સંસારે પરિબુન્ધનકિચ્ચો ખેત્તવત્થુપુત્તદારાદિવિસયો રાગાદિકિલેસોતિ અત્થો. "**એવંવાદિતાયા**"તિ ઇમિના લદ્ધિવસેનસ્સ નામં, ન પનત્થતોતિ દસ્સેતિ. યાવ હિ સો મગ્ગેન સમુગ્ઘાટિતો, તાવ અત્થિયેવ. અયં પન વચનત્થો – ''નત્થિ મય્હં ગણ્ઠો''તિ ગણ્હાતીતિ **નિગણ્ઠો**તિ. **નાટસ્સા**તિ એવંનામકસ્સ.

કોમારભચ્ચજીવકકથાવણ્ણના

૧૫૭. સબ્બથા તુણ્હીભૂતભાવં સન્ધાય "**એસ નાગ...પે॰... વિયા**"તિ વુત્તં. **સુપણ્ણો**તિ ગરુળો, ગરુડો વા સક્કટમતેન. ''ડ-ળાન'મવિસેસો''તિ હિ તત્થ વદન્તિ. યથાધિપ્પાયં ન વત્તતીતિ કત્વા "**અનત્થો વત મે**"તિ વુત્તં. **ઉપસન્તસ્સા**તિ સબ્બથા સઞ્ઞમેન ઉપસમં ગતસ્સ. જીવકસ્સ તુણ્હીભાવો મમ અધિપ્પાયસ્સ મદ્દનસદિસો, તસ્મા તદેવ તુણ્હીભાવં પુચ્છિત્વા કથાપનેન મમ અધિપ્પાયો સમ્પાદેતબ્બોતિ અયમેત્થ રઞ્ઞો અધિપ્પાયોતિ દસ્સેન્તો "**હત્થિમ્હિ ખો પના**"તિઆદિમાહ. **કિન્તિ** કારણપુચ્છાયં નિપાતોતિ દસ્સેતિ "**કેન કારણેના**"તિ ઇમિના, યેન તુવં તુણ્હી, કિં તં કારણન્તિ વા અત્થં દસ્સેતિ. તત્થ યથાસમ્ભવં કારણં ઉદ્ધરિત્વા અધિપ્પાયં દસ્સેતું ''**ઇમેસ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **યથા એતેસ**ન્તિ એતેસં કુલૂપકો અત્થિ યથા, ઇમેસં નુ ખો તિણ્ણં કારણાનં અઞ્ઞતરેન કારણેન તુણ્હી ભવસીતિ પુચ્છતીતિ અધિપ્પાયો.

કથાપેતીતિ કથાપેતુકામો હોતિ. **પઞ્ચપતિટ્ઠિતેના**તિ એત્થ પઞ્ચહિ અઙ્ગેહિ અભિમુખં ઠિતેનાતિ અત્થો, પાદજાણુ કપ્પર હત્થ સીસસઙ્ખાતાનિ પઞ્ચ અઙ્ગાનિ સમં કત્વા ઓનામેત્વા અભિમુખં ઠિતેન પઠમં વન્દિત્વાતિ વુત્તં હોતિ. યમ્પિ વદન્તિ ''નવકતરેનુપાલિ ભિક્ખુના વુડ્ઢતરસ્સ ભિક્ખુનો પાદે વન્દન્તેન ઇમે પઞ્ચ ધમ્મે અજ્ઝત્તં ઉપટ્ઠાપેત્વા પાદા વન્દિતબ્બા'તિઆદિકં (પરિ॰ ૪૬૯) વિનયપાળિમાહરિત્વા એકંસકરણઅઞ્જલિપગ્ગહણપાદસમ્બાહનપેમગારવુપટ્ઠાપનવસેન પઞ્ચપતિટ્ઠિતવન્દના''તિ, તમેત્થાનધિપ્પેતં દૂરતો વન્દને યથાવુત્તપઞ્ચઙ્ગસ્સ અપરિપુણ્ણત્તા. વન્દના ચેત્થ પણમના અઞ્જલિપગ્ગહણકરપુટસમાયોગો. "**પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા**"તિ ચ કાયપણામો વુત્તો, "**મમ સત્થુનો**"તિઆદિના પન વચીપણામો, તદુભયપુરેચરાનુચરવસેન મનોપણામોતિ. કામં સબ્બાપિ તથાગતસ્સ પટિપત્તિ અનઞ્ઞસાધારણા અચ્છરિયબ્ભુતરૂપાવ, તથાપિ ગબ્ભોક્કન્તિ અભિજાતિ અભિનિક્ખમન અભિસમ્બોધિ ધમ્મચક્કપ્પવત્તન (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; પટિ॰ મ॰ ૩.૩૦) યમકપાટિહારિયદેવોરોહનાનિ સદેવકે લોકે અતિવિય સુપાકટાનિ, ન સક્કા કેનચિ પટિબાહિતુન્તિ તાનિયેવેત્થ ઉદ્ધટાનિ.

ઇત્થં ઇમં પકારં ભૂતો પત્તોતિ **ઇત્થમ્ભૂતો**, તસ્સ આખ્યાનં **ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનં**, સોયેવત્થો **ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થો**. અથ વા ઇત્થં એવંપકારો ભૂતો જાતોતિ **ઇત્થમ્ભૂતો**, તાદિસોતિ આખ્યાનં **ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનં**, તદેવત્થો **ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થો**, તસ્મિં ઉપયોગવચનન્તિ અત્થો. **અબ્ભુગ્ગતો**તિ એત્થ હિ **અભિ**સદ્દો પધાનવસેન ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થજોતકો કમ્મપ્પવચનીયો અભિભવિત્વા ઉગ્ગમનકિરિયાપકારસ્સ દીપનતો, તેન પયોગતો ''તં ખો પન ભગવન્ત''ન્તિ ઇદં ઉપયોગવચનં સામિઅત્થે સમાનમ્પિ અપ્પધાનવસેન ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થદીપનતો ''ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થે''તિ વુત્તં. તેનેવાહ "**તસ્સ ખો પન ભગવતોતિ અત્થો**"તિ. નનુ ચ ''સાધુ દેવદત્તો માતરમભી''તિ એત્થ વિય ''તં ખો પન ભગવન્ત''ન્તિ એત્થ અભિસદ્દો અપ્પયુત્તો, કથમેત્થ તંપયોગતો ઉપયોગવચનં સિયાતિ? અત્થતો પયુત્તત્તા. અત્થસદ્દપયોગેસુ હિ અત્થપયોગોયેવ પધાનોતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – યથા ''સાધુ દેવદત્તો માતરમભી''તિ એત્થ અભિસદ્દપયોગતો ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાને ઉપયોગવચનં કતં, એવમિધાપિ ''તં ખો પન ભગવન્તં અભિ એવં કલ્યાણો કિત્તિસદ્દો ઉગ્ગતો''તિ અભિસદ્દપયોગતો ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાને ઉપયોગવચનં કતન્તિ. યથા હિ ''સાધુ દેવદત્તો માતરમભી''તિ એત્થ ''દેવદત્તો માતરમભિ માતુવિસયે, માતુયા વા સાધૂ''તિ એવં અધિકરણત્થે, સામિઅત્થે વા ભુમ્મવચનસ્સ, સામિવચનસ્સ વા પસઙ્ગે ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનજોતકેન કમ્મપ્પવચનીયેન અભિસદ્દેન પયોગતો ઉપયોગવચનં કતં, એવમિધાપિ સામિઅત્થે સામિવચનપ્પસઙ્ગે યથા ચ તત્થ ''દેવદત્તો માતુવિસયે, માતુ સમ્બન્ધી વા સાધુત્તપ્પકારપ્પત્તો''તિ અયમત્થો વિઞ્ઞાયતિ, એવમિધાપિ

‘‘ભગવતો સમ્બન્ધી કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગતો અભિભવિત્વા ઉગ્ગમનપ્પકારપ્પત્તો’’તિ અયમત્થો વિઞ્ઞાયતિ. તત્થ હિ દેવદત્તગ્ગહણં વિય ઇધ કિત્તિસદ્દગ્ગહણં, ‘‘માતર’’ન્તિ વચનં વિય ‘‘ભગવન્ત’’ન્તિ વચનં, સાધુસદ્દો વિય ઉગ્ગતસદ્દો વેદિતબ્બો.

કલ્યાણોતિ ભદ્દકો. કલ્યાણભાવો યસ્સ કલ્યાણગુણવિસયતાયાતિ આહ **‘‘કલ્યાણગુણસમન્નાગતો’’**તિ, કલ્યાણેહિ ગુણેહિ સમન્નાગતો તબ્બિસયતાય યુત્તોતિ અત્થો. તં વિસયતા હેત્થ સમન્નાગમો, કલ્યાણગુણવિસયતાય તન્નિસ્સિતોતિ અધિપ્પાયો. **સેટ્ઠો**તિ પરિયાયવચનેપિ એસેવ નયો. સેટ્ઠગુણવિસયતા એવ હિ કિત્તિસદ્દસ્સ સેટ્ઠતા ‘‘ભગવાતિ વચનં સેટ્ઠં, ભગવાતિ વચનમુત્તમ’’ન્તિઆદીસુ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૪૨; પારા॰ અટ્ઠ॰ ૧.વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૧; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ નિદાનવણ્ણના; મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૪૯) વિય. ‘‘અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિઆદિના ગુણાનં સંકિત્તનતો, સદ્દનીયતો ચ વણ્ણોયેવ કિત્તિસદ્દો નામાતિ આહ **‘‘કિત્તિયેવા’’**તિ. વણ્ણો એવ હિ કિત્તેતબ્બતો **કિત્તિ**, સદ્દનીયતો **સદ્દો**તિ ચ વુચ્ચતિ. કિત્તિપરિયાયો હિ સદ્દસદ્દો યથા ‘‘ઉળારસદ્દા ઇસયો, ગુણવન્તો તપસ્સિનો’’તિ. કિત્તિવસેન પવત્તો સદ્દો **કિત્તિસદ્દો**તિ ભિન્નાધિકરણતં દસ્સેતિ **‘‘થુતિઘોસો’’**તિ ઇમિના. કિત્તિસદ્દો હેત્થ થુતિપરિયાયો કિત્તનમભિત્થવનં કિત્તીતિ. થુતિવસેન પવત્તો ઘોસો **થુતિઘોસો**, અભિત્થવુદાહારોતિ અત્થો. અભિસદ્દો અભિભવને, અભિભવનઞ્ચેત્થ અજ્ઝોત્થરણમેવાતિ વુત્તં **‘‘અજ્ઝોત્થરિત્વા’’**તિ, અનઞ્ઞસાધારણે ગુણે આરબ્ભ પવત્તત્તા અભિબ્યાપેત્વાતિ અત્થો. કિન્તિ-સદ્દો અબ્ભુગ્ગતોતિ ચોદનાય ‘‘ઇતિપિ સો ભગવા’’તિઆદિમાહાતિ અનુસન્ધિં દસ્સેતું **‘‘કિન્તી’’**તિ વુત્તં.

પદાનં સમ્બજ્ઝનં **પદસમ્બન્ધો**. **સો ભગવા**તિ યો સો સમતિંસ પારમિયો પૂરેત્વા સબ્બકિલેસે ભઞ્જિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો દેવાનમતિદેવો સક્કાનમતિસક્કો બ્રહ્માનમતિબ્રહ્મા લોકનાથો ભાગ્યવન્તતાદીહિ કારણેહિ સદેવકે લોકે ‘‘ભગવા’’તિ પત્થટકિત્તિસદ્દો, સો ભગવા. યં તં-સદ્દા હિ નિચ્ચસમ્બન્ધા. ‘‘ભગવા’’તિ ચ ઇદમાદિપદં સત્થુ નામકિત્તનં. તેનાહ આયસ્મા ધમ્મસેનાપતિ ‘‘ભગવાતિ નેતં નામં માતરા કતં, ન પિતરા કત’’ન્તિઆદિ (મહાનિ॰ ૬; ચૂળનિ॰ ૨). પરતો પન ‘‘ભગવા’’તિ પદં ગુણકિત્તનં. યથા કમ્મટ્ઠાનિકેન‘‘અરહ’’ન્તિઆદીસુ નવસુ ઠાનેસુ પચ્ચેકં ઇતિપિસદ્દં યોજેત્વા બુદ્ધગુણા અનુસ્સરીયન્તિ, એવમિધ બુદ્ધગુણસંકિત્તકેનાપીતિ દસ્સેન્તો **‘‘ઇતિપિ અરહં…પે॰… ઇતિપિ ભગવા’’**તિ આહ. એવઞ્હિ સતિ‘‘અરહ’’ન્તિઆદીહિ નવહિ પદેહિ યે સદેવકે લોકે અતિવિય પાકટા પઞ્ઞાતા બુદ્ધગુણા, તે નાનપ્પકારતો વિભાવિતા હોન્તિ ‘‘ઇતિપી’’તિ પદદ્વયેન તેસં નાનપ્પકારતાદીપનતો. ‘‘ઇતિપેતં ભૂતં, ઇતિપેતં તચ્છ’’ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૬) વિય હિ **ઇતિ**-સદ્દો ઇધ આસન્નપચ્ચક્ખકરણત્થો, **પિ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો, તેન ચ નેસં નાનપ્પકારભાવો દીપિતો, તાનિ ચ ગુણસલ્લક્ખણકારણાનિ સદ્ધાસમ્પન્નાનં વિઞ્ઞુજાતિકાનં પચ્ચક્ખાનિ હોન્તિ, તસ્મા તાનિ સંકિત્તેન્તેન વિઞ્ઞુના ચિત્તસ્સ સમ્મુખીભૂતાનેવ કત્વા સંકિત્તેતબ્બાનીતિ દસ્સેન્તો **‘‘ઇમિના ચ ઇમિના ચ કારણેનાતિ વુત્તં હોતી’’**તિ આહ. એવઞ્હિ નિરૂપેત્વા કિત્તેન્તે યસ્સ સંકિત્તેતિ, તસ્સ ભગવતિ અતિવિય પસાદો હોતિ.

આરકત્તાતિ કિલેસેહિ સુવિદૂરત્તા. **અરીનન્તિ** કિલેસારીનં. **અરાનન્તિ** સંસારચક્કસ્સ અરાનં. **હતત્તા**તિ વિદ્ધંસિતત્તા. **પચ્ચયાદીનન્તિ** ચીવરાદિપચ્ચયાનઞ્ચેવ પૂજા વિસેસાનઞ્ચ. **રહાભાવા**તિ ચક્ખુરહાદીનમભાવતો. રહોપાપકરણાભાવો હિ પદમનતિક્કમ્મ રહાભાવોતિ વુત્તં. એવમ્પિ હિ યથાધિપ્પેતમત્થો લબ્ભતીતિ. **તતો**તિ વિસુદ્ધિમગ્ગતો (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૨૩). યથા ચ વિસુદ્ધિમગ્ગતો, એવં તંસંવણ્ણનાય **પરમત્થમઞ્જૂસાયં** (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૧૨૪) નેસં વિત્થારો ગહેતબ્બો.

યસ્મા જીવકો બહુસો સત્થુ સન્તિકે બુદ્ધગુણે સુત્વા ઠિતો, દિટ્ઠસચ્ચતાય ચ સત્થુસાસને વિગતકથંકથો, સત્થુગુણકથને ચ વેસારજ્જપ્પત્તો, તસ્મા સો એવં વિત્થારતો એવ આહાતિ વુત્તં "**જીવકો પના**"તિઆદિ. "**એત્થ ચા**"તિઆદિના સામત્થિયત્થમાહ. **થામો** દેસનાઞાણમેવ, **બલં** પન દસબલઞાણં. **વિસ્સત્થ**ન્તિ ભાવનપુંસકપદં, અનાસઙ્કન્તિ અત્થો.

પઞ્ચવણ્ણાયાતિ ખુદ્દિકાદિવસેન પઞ્ચપકારાય. **નિરન્તરં ફુટં અહોસિ** કતાધિકારભાવતો. કમ્મન્તરાયવસેન હિસ્સ રઞ્ઞો ગુણસરીરં ખતૂપહતં હોતિ. કસ્મા પનેસ જીવકમેવ ગમનસજ્જાય આણાપેતીતિ આહ "**ઇમાયા**"તિઆદિ.

૧૫૮. "ઉત્તમ"ન્તિ વત્વા ન કેવલં ઉત્તમભાવોયેવેત્થ કારણં, અથ ખો અપ્પસદ્દતાપીતિ દસ્સેતું "**અસ્સયાનરથયાનાની**"તિઆદિ વુત્તં. હત્થિયાનેસુ ચ નિબ્બિસેવનમેવ ગણ્હન્તો હત્થિનિયોપિ કપ્પાપેસિ. **પદાનુપદ**ન્તિ પદમનુગતં પદં પુરતો ગચ્છન્તસ્સ હત્થિયાનસ્સ પદે તેસં પદં કત્વા, પદસદ્દો ચેત્થ પદવળઞ્જે. **નિબ્બુતસ્સા**તિ સબ્બકિલેસદરથવૂપસમસ્સ . **નિબ્બુતેહેવા**તિ અપ્પસદ્દતાય સદ્દસઙ્ખોભનવૂપસમેહેવ.

કરેણૂતિ હત્થિનિપરિયાયવચનં. કણતિ સદ્દં કરોતીતિ હિ **કરેણુ**, કરોવ યસ્સા, ન દીઘો દન્તોતિ વા **કરેણુ**, "**કરેણુકા**"તિપિ પાઠો, નિરુત્તિનયેન પદસિદ્ધિ. **આરોહનસજ્જનં** કુથાદીનં બન્ધનમેવ. **ઓપવય્હ**ન્તિ રાજાનમુપવહિતું સમત્થં. "**ઓપગુય્હ**"ન્તિપિ પઠન્તિ, રાજાનમુપગૂહિતું ગોપિતું સમત્થન્તિ અત્થો. "**એવં કિરસ્સા**"તિઆદિ પણ્ડિતભાવવિભાવનં. **કથા વત્તતી**તિ લદ્ધોકાસભાવેન ધમ્મકથા પવત્તતિ. "રઞ્ઞો આસઙ્કાનિવત્તનત્થં આસન્નચારીભાવેન હત્થિનીસુ ઇત્થિયો નિસજ્જાપિતા"તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૫૮) **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન** વુત્તં. અટ્ઠકથાયં પન "ઇત્થિયો નિસ્સાય પુરિસાનં ભયં નામ નત્થિ, સુખં ઇત્થિપરિવુતો ગમિસ્સામી"તિ તત્થ કારણં વુત્તમેવ. ઇમિનાપિ કારણેન ભવિતબ્બન્તિ પન આચરિયેન એવં વુત્તં સિયા. રઞ્ઞો પરેસં દૂરુપસઙ્કમનભાવદસ્સનત્થં તા પુરિસવેસં ગાહાપેત્વા આવુધહત્થા કારિતા. **હત્થિનિકાસતાની**તિ એત્થ હત્થિનિયો એવ હત્થિનિકા. "પઞ્ચ હત્થિનિયા સતાની"તિપિ કત્થચિ પાઠો, સો અયુત્તોવ "પઞ્ચમત્તેહિ ભિક્ખુસતેહી"તિઆદીસુ (પારા॰ ૧) વિય ઈદિસેસુ પચ્છિમપદસ્સ સમાસસ્સેવ દસ્સનતો. **કસ્સચિદેવા**તિ સન્નિપતિતે મહાજને યસ્સ કસ્સચિ એવ, તદઞ્ઞેસમ્પિ આયતિં મગ્ગફલાનમુપનિસ્સયોતિ આહ "**સા મહાજનસ્સ ઉપકારાય ભવિસ્સતી**"તિ.

પટિવેદેસીતિ ઞાપેસિ. **ઉપચારવચન**ન્તિ વોહારવચનમત્તં તેનેવ અધિપ્પેતત્થસ્સ અપરિયોસાનતો . તેનાહ "**તદેવ અત્તનો રુચિયા કરોહી**"તિ. ઇમિનાયેવ હિ તદત્થપરિયોસાનં. **મઞ્ઞસી**તિ પકતિયાવ જાનાસિ. **તદેવા**તિ ગમનાગમનમેવ. યદિ ગન્તુકામો, ગચ્છ, અથ ન ગન્તુકામો, મા ગચ્છ, અત્તનો રુચિયેવેત્થ પમાણન્તિ વુત્તં હોતિ.

૧૫૯. પાટિએક્કાયેવ સન્ધિવસેન **પચ્ચેકા**. "મહચ્ચ"ન્તિ પદે કરણત્થે પચ્ચત્તવચનન્તિ આહ "**મહતા**"તિ. મહન્તસ્સ ભાવો **મહચ્ચં**. **ન** કેવલં નિગ્ગહીતન્તવસેનેવ પાઠો, અથ ખો આકારન્તવસેનાપીતિ આહ "**મહચ્ચાતિપિ પાળી**"તિ. યથા "ખત્તિયા"તિ વત્તબ્બે "ખત્યા"તિ, એવં "મહતિયા"તિ વત્તબ્બે મહત્યા. પુન ચ-કારં કત્વા મહચ્ચાતિ સન્ધિવસેન પદસિદ્ધિ. પુલ્લિઙ્ગવસેન વત્તબ્બે ઇત્થિલિઙ્ગવસેન વિપલ્લાસો **લિઙ્ગવિપરિયાયો**. વિસેસનઞ્હિ ભિય્યો વિસેસ્યલિઙ્ગાદિગાહકં. **તિયોજનસતાન**ન્તિ પચ્ચેકં તિયોજનસતપરિમણ્ડલાનં. **દ્વિન્નં મહારટ્ઠાનં**

ઇસ્સરિયસિરીતિ અઙ્ગમગધરટ્ઠાનમાધિપચ્ચમાહ. તદત્થં વિવરતિ "**તસ્સા**"તિઆદિના. **પટિમુક્કવેઠનાની**તિ આબન્ધસિરોવેઠનાનિ. **આસત્તખગ્ગાની**તિ અંસે ઓલમ્બનવસેન સન્નદ્ધાસીનિ. **મણિદણ્ડતોમરે**તિ મણિદણ્ડઙ્કુસે.

"**અપરાપી**"તિઆદિના પદસા પરિવારા વુત્તા. ખુજ્જવામનકા વેસવસેન, કિરાતસવરઅન્ધકાદયો જાતિવસેન તાસં પરિચારકિનિયો દસ્સિતા. **વિસ્સાસિકપુરિસા**તિ વસ્સવરે સન્ધાયાહ. કુલભોગઇસ્સરિયાદિવસેન મહતી મત્તા પમાણમેતેસન્તિ **મહામત્તા**, મહાનુભાવા રાજામચ્ચા. **વિજ્જાધરતરુણા વિયા**તિ મન્તાનુભાવેન વિજ્જામયિદ્ધિસમ્પન્ના વિજ્જાધરકુમારકા વિય. **રટ્ઠિયપુત્તા**તિ ભોજપુત્તા. રટ્ઠે પરિચરન્તીતિ હિ લુદ્દકા **રટ્ઠિયા**, તેસં નાનાવુધપરિચયતાય રાજભટભૂતા પુત્તાતિ અત્થો, અન્તરરટ્ઠભોજકાનં વા પુત્તા **રટ્ઠિયપુત્તા**, ખત્તિયા ભોજરાજાનો. ''અનુયુત્તા ભવન્તુ તે''તિઆદીસુ વિય હિ **ટીકાયં** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૫૯) વુત્તો ભોજસદ્દો ભોજકવાચકોતિ દટ્ઠબ્બં. **ઉસ્સાપેત્વા**તિ ઉદ્ધં પસારેત્વા. **જયસદ્દ**ન્તિ ''જયતુ મહારાજા''તિઆદિજયપટિબદ્ધં સદ્દં. **ધનુપન્તિપરિક્ખેપો**તિ ધનુપન્તિપરિવારો. સબ્બત્થ તંગાહકવસેન વેદિતબ્બો. **હત્થિઘટા**તિ હત્થિસમૂહા. **પહરમાના**તિ કુસમાના. **અઞ્ઞમઞ્ઞસઙ્ઘટ્ટના**તિ અવિચ્છેદગમનેન અઞ્ઞમઞ્ઞસમ્બન્ધા. **સેણિયો**તિ ગન્ધિકસેણીદુસ્સિકસેણીઆદયો ''અનપલોકેત્વા રાજાનં વા સઙ્ઘં વા ગણં વા પૂગં વા સેણિં વા અઞ્ઞત્ર કપ્પા વુટ્ઠાપેય્યા''તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૬૮૨) વિય. ''અટ્ઠારસ અક્ખોભિણી સેનિયો''તિ કત્થચિ લિખન્તિ, સો અનેકેસુપિ પોત્થકેસુ ન દિટ્ઠો. અનેકસઙ્ખ્યા ચ સેના હેટ્ઠા ગણિતાતિ અયુત્તોયેવ. તદા સબ્બાવુધતો સરોવ દૂરગામીતિ કત્વા સરપતનાતિક્કમપ્પમાણેન રઞ્ઞો પરિસં સંવિદહતિ. કિમત્થન્તિ આહ "**સચે**"તિઆદિ.

સયં ભાયનટ્ઠેન **ચિત્તુત્રાસો ભયં** યથા તથા ભાયતીતિ કત્વા. ભાયિતબ્બે એવ વત્થુસ્મિં ભયતો ઉપટ્ઠિતે ''ભાયિતબ્બમિદ''ન્તિ ભાયિતબ્બાકારેન તીરણતો **ઞાણં ભયં** ભયતો તીરેતીતિ કત્વા. તેનેવાહ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૭૫૧) ''ભયતુપટ્ઠાનઞાણં પન ભાયતિ, ન ભાયતીતિ? ન ભાયતિ. તઞ્હિ 'અતીતા સઙ્ખારા નિરુદ્ધા, પચ્ચુપ્પન્ના નિરુજ્ઝન્તિ, અનાગતા નિરુજ્ઝિસ્સન્તી'તિ તીરણમત્તમેવ હોતી''તિ. ભાયનટ્ઠાનટ્ઠેન **આરમ્મણં ભયં** ભાયતિ એતસ્માતિ કત્વા. ભાયનહેતુટ્ઠેન **ઓત્તપ્પં ભયં** પાપતો ભાયતિ એતેનાતિ કત્વા. **ભયાનક**ન્તિ ભાયનાકારો. **તેપી**તિ દીઘાયુકા દેવાપિ. **ધમ્મદેસન**ન્તિ પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ પન્નરસલક્ખણપટિમણ્ડિતં ધમ્મદેસનં. **યેભુય્યેના**તિ ઠપેત્વા ખીણાસવદેવે તદઞ્ઞેસં વસેન બાહુલ્લતો. ખીણાસવત્તા હિ તેસં ચિત્તુત્રાસભયમ્પિ ન ઉપ્પજ્જતિ. કામં **સીહોપમસુત્તટ્ઠકથાયં** (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૪.૩૩) ચિત્તુત્રાસભયમ્પિ તદત્થભાવેન વુત્તં, ઇધ પન પકરણાનુરૂપતો ઞાણભયમેવ ગહિતં. **સંવેગ**ન્તિ સહોત્તપ્પઞાણં. **સન્તાસ**ન્તિ સબ્બસો ઉબ્બિજ્જનં. ભાયિતબ્બટ્ઠેન ભયમેવ ભીમભાવેન ભેરવન્તિ **ભયભેરવં**, ભીતબ્બવત્થુ. તેનાહ "**આગચ્છતી**"તિ, એતં નરં તં ભયભેરવં આગચ્છતિ નૂનાતિ અત્થો.

ભીરું પસંસન્તીતિ પાપતો ભાયનતો ઉત્રાસનતો ભીરું પસંસન્તિ પણ્ડિતા. **ન હિ તત્થ સૂર**ન્તિ તસ્મિં પાપકરણે સૂરં પગબ્ભધંસિનં ન હિ પસંસન્તિ. તેનાહ "**ભયા હિ સન્તો ન કરોન્તિ પાપ**"ન્તિ. તત્થ **ભયા**તિ પાપુત્રાસતો, ઓત્તપ્પહેતૂતિ અત્થો.

છમ્ભિતસ્સાતિ થમ્ભિતસ્સ, થ-કારસ્સ છ-કારાદેસો. તદત્થમાહ "**સકલસરીરચલન**"ન્તિ, ભયવસેન સકલકાયપકમ્પનન્તિ અત્થો. ઉય્યોધનં **સમ્પહારો**.

એકેતિ ઉત્તરવિહારવાસિનો. “**રાજગહે**”તિઆદિ તેસમધિપ્પાયવિવરણં. એકેકસ્મિં મહાદ્વારે દ્વે દ્વે કત્વા **ચતુસટ્ઠિ ખુદ્દકદ્વારાનિ**. “**તદા**”તિઆદિના અકારણભાવે હેતું દસ્સેતિ.

ઇદાનિ સકવાદં દસ્સેતું “**અયં પના**”તિઆદિ વુત્તં. “**જીવકો કિરા**”તિઆદિ આસઙ્કનાકારદસ્સનં. **અસ્સા**તિ અજાતસત્તુરઞ્ઞો. **ઉક્કણ્ઠિતો**તિ અનભિરતો. છત્તં ઉસ્સાપેતુકામો મઞ્ઞેતિ સમ્બન્ધો . **ભાયિત્વા**તિ ભાયનહેતુ. **તસ્સા**તિ જીવકસ્સ. સમ્મસદ્દો સમાનત્થો, સમાનભાવો ચ વયેનાતિ આહ “**વયસ્સાભિલાપો**”તિ. વયેન સમાનો **વયસ્સો** યથા ‘‘એકરાજા હરિસ્સવણ્ણો’’તિ (જા॰ ૧.૨.૧૭). સમાનસદ્દસ્સ હિ સાદેસમિચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ, તેન અભિલાપો આલપનં તથા, રુળ્હીનિદ્દેસો એસ, ‘‘મારિસા’’તિ આલપનમિવ. યથા હિ મારિસાતિ નિદ્દુક્ખતાભિલાપો સદુક્ખેપિ નેરયિકે વુચ્ચતિ ‘‘યદા ખો તે મારિસ સઙ્કુના સઙ્કુ હદયે સમાગચ્છેય્યા’’તિઆદીસુ, (મ॰ નિ॰ ૧.૫૧૨) એવં યો કોચિ સહાયો અસમાનવયોપિ ‘‘સમ્મા’’તિ વુચ્ચતીતિ, તસ્મા સહાયાભિલાપો ઇચ્ચેવ અત્થો. કચ્ચિ ન વઞ્ચેસીતિ પાળિયા સમ્બન્ધો. ‘‘ન પલમ્ભેસી’’તિ વુત્તેપિ ઇધ પરિકપ્પત્થોવ સમ્ભવતીતિ વુત્તં “**ન વિપ્પલમ્ભેય્યાસી**”તિ, ન પલોભેય્યાસીતિ અત્થો. કથાય સલ્લાપો, સો એવ નિગ્ઘોસો તથા.

વિનસ્સેય્યાતિ ચિત્તવિઘાતેન વિહઞ્ઞેય્ય. ‘‘ન તં દેવા’’તિઆદિવચનં સન્ધાય “**દળ્હં કત્વા**”તિ વુત્તં. તુરિતવસેનિદમામેડિતન્તિ દસ્સેતિ “**તરમાનોવા**”તિ ઇમિના. ‘‘અભિક્કમ મહારાજા’’તિ વત્વા તત્થ કારણં દસ્સેતું ‘‘એતે’’તિઆદિ વુત્તન્તિ સસમ્બન્ધમત્થં દસ્સેન્તો “**મહારાજ ચોરબલં નામા**”તિઆદિમાહ.

સામઞ્ઞફલપુચ્છાવણ્ણના

૧૬૦. અયં બહિદ્વારકોટ્ઠકોકાસો **નાગસ્સ ભૂમિ નામ**. તેનાહ “**વિહારસ્સા**”તિઆદિ. **ભગવતો તેજો**તિ બુદ્ધાનુભાવો. **રઞ્ઞો સરીરં ફરિ** યથા તં સોણદણ્ડસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ભગવતો સન્તિકં આગચ્છન્તસ્સ અન્તોવનસણ્ડગતસ્સ. “**અત્તનો અપરાધં સરિત્વા મહાભયં ઉપ્પજ્જી**”તિ ઇદં સેદમુઞ્ચનસ્સ કારણદસ્સનં. ન હિ બુદ્ધાનુભાવતો સેદમુઞ્ચનં સમ્ભવતિ કાયચિત્તપસ્સદ્ધિહેતુભાવતો.

એકેતિ ઉત્તરવિહારવાસિનોયેવ. તદયુત્તમેવાતિ દસ્સેતિ “**ઇમિના**”તિઆદિના. **અભિમારે**તિ ધનુગ્ગહે. **ધનપાલ**ન્તિ નાળાગિરિં. સો હિ તદા નાગરેહિ પૂજિતધનરાસિનો લબ્ભનતો ‘‘ધનપાલો’’તિ વોહરીયતિ. ન કેવલં દિટ્ઠપુબ્બતોયેવ, અથ ખો પકતિયાપિ ભગવા સઞ્ઞાતોતિ દસ્સેતું “**ભગવા હી**”તિઆદિમાહ. **આકિણ્ણવરલક્ખણો**તિ બત્તિંસ મહાપુરિસલક્ખણે સન્ધાયાહ. **અનુબ્યઞ્જનપટિમણ્ડિતો**તિ અસીતાનુબ્યઞ્જને (જિનાલઙ્કારટીકાય વિજાતમઙ્ગલવણ્ણનાયં વિત્થારો). **છબ્બણ્ણાહિ રસ્મીહી**તિ તદા વત્તમાના રસ્મિયો. **ઇસ્સરિયલીળાયા**તિ ઇસ્સરિયવિલાસેન. નનુ ચ ભગવતો સન્તિકે ઇસ્સરિયલીલાય પુચ્છા અગારવોયેવ સિયાતિ ચોદનાય “**પકતિ હેસા**”તિઆદિમાહ, પકતિયા પુચ્છનતો ન અગારવોતિ અધિપ્પાયો. પરિવારેત્વા નિસિન્નેન ભિક્ખુસઙ્ઘેન પુરે કતેપિ અત્થતો તસ્સ **પુરતો નિસિન્નો** નામ. તેનાહ “**પરિવારેત્વા**”તિઆદિ.

૧૬૧. યેન, તેનાતિ ચ ભુમ્મત્થે કરણવચનન્તિ દસ્સેતિ “**યત્થ, તત્થા**”તિ ઇમિના. યેન મણ્ડલસ્સ દ્વારં, તેનૂપસઙ્કમીતિ સમ્પત્તભાવસ્સ વુત્તત્તા ઇધ ઉપગમનમેવ યુત્તન્તિ આહ “**ઉપગતો**”તિ. **અનુચ્છવિકે એકસ્મિં પદેસે**તિ યત્થ વિઞ્ઞુજાતિકા અટ્ઠંસુ, તસ્મિં. કો પનેસ અનુચ્છવિકપદેસો નામ? અતિદૂરતાદિછનિસજ્જદોસવિરહિતો પદેસો, નપચ્છતાદિઅટ્ઠનિસજ્જદોસવિરહિતો વા. યથાહુ અટ્ઠકથાચરિયા –

> ‘‘ન પચ્છતો ન પુરતો, નાપિ આસન્નદૂરતો;
> ન કચ્છે નો પટિવાતે, ન ચાપિ ઓનતુન્નતે;
> ઇમે દોસે વિસ્સજ્જેત્વા, એકમન્તં ઠિતા અહૂ’’તિ. (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ એવમિચ્ચાદિપાઠવણ્ણના; સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૬૧);

તદા ભિક્ખુસઙ્ઘે તુણ્હીભાવસ્સ અનવસેસતો બ્યાપિતભાવં દસ્સેતું ‘‘**તુણ્હીભૂતં તુણ્હીભૂત**’’ન્તિ વિચ્છાવચનં વુત્તન્તિ આહ ‘‘**યતો…પે॰… મેવા**’’તિ, યતો યતો ભિક્ખુતોતિ અત્થો. હત્થેન, હત્થસ્સ વા કુકતભાવો **હત્થકુક્કુચ્ચં**, અસઞ્ઞમો, અસમ્પજઞ્ઞકિરિયા ચ. તથા **પાદકુક્કુચ્ચ**ન્તિ એત્થાપિ. **વા**-સદ્દો અવુત્તવિકપ્પને, તેન તદઞ્ઞોપિ ચક્ખુસોતાદિઅસઞ્ઞમો નત્થીતિ વિભાવિતો. તત્થ પન ચક્ખુઅસંયમો સબ્બપઠમો દુન્નિવારિતો ચાતિ તદભાવં દસ્સેતું ‘‘**સબ્બાલઙ્કારપટિમણ્ડિત**’’ન્તિઆદિ વુત્તં.

વિપ્પસન્નરહદમિવાતિ અનાવિલોદકસરમિવ. યેનેતરહિ…પે॰… ઇમિના મે…પે॰… હોતૂતિ સમ્બન્ધો. અઞ્ઞો હિ અત્થક્કમો, અઞ્ઞો સદ્દક્કમોતિ આહ ‘‘**યેના**’’તિઆદિ. તત્થ કાયિક-વાચસિકેન ઉપસમેન લદ્ધેન માનસિકોપિ ઉપસમો અનુમાનતો લદ્ધો એવાતિ કત્વા ‘‘**માનસિકેન ચા**’’તિ વુત્તં. **સીલૂપસમેના**તિ સીલસઞ્ઞમેન. વુત્તમત્થં લોકપકતિયા સાધેન્તો ‘‘**દુલ્લભઞ્હી**’’તિઆદિમાહ. **લદ્ધા**તિ લભિત્વા.

ઉપસમન્તિ આચારસમ્પત્તિસઙ્ખાતં સંયમં. ‘‘**એવ**’’ન્તિઆદિના તથા ઇચ્છાય કારણં દસ્સેતિ . **સો**તિ અય્યકો, ઉદયભદ્દો વા. ‘‘**કિઞ્ચાપી**’’તિઆદિ તદત્થ-સમત્થનં. **ઘાતેસ્સતિયેવા**તિ તંકાલાપેક્ખાય વુત્તં. તેનાહ ‘‘**ઘાતેસી**’’તિ. ઇદઞ્હિ સમ્પતિપેક્ખવચનં. **પઞ્ચપરિવટ્ટો**તિ પઞ્ચરાજપરિવટ્ટો.

કસ્મા એવમાહ, નનુ ભગવન્તમુદ્દિસ્સ રાજા ન કિઞ્ચિ વદતીતિ અધિપ્પાયો. **વચીભેદે**તિ યથાવુત્તઉદાનવચીભેદે. **તુણ્હી નિરવો**તિ પરિયાયવચનમેતં. ‘‘**અય**’’ન્તિઆદિ ચિત્તજાનનાકારદસ્સનં. અયં…પે॰… ન સક્ખિસ્સતીતિ ઞત્વાતિ સમ્બન્ધો. **વચનાનન્તર**ન્તિ ઉદાનવચનાનન્તરં. **યેના**તિ યત્થ પદેસે, યેન વા સોતપથેન. **યેન પેમ**ન્તિ એત્થાપિ યથારહમેસ નયો.

કતાપરાધસ્સ આલપનં નામ દુક્કરન્તિ સન્ધાય ‘‘**મુખં નપ્પહોતી**’’તિ વુત્તં. ‘‘આગમા ખો ત્વં મહારાજ યથાપેમ’’ન્તિ વચનનિદ્દિટ્ઠં વા તદા તદત્થદીપનાકારેન પવત્તં નાનાનયવિચિત્તં ભગવતો મધુરવચનમ્પિ સન્ધાય એવં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. એકમ્પિ હિ અત્થં ભગવા યથા સોતૂનં ઞાણં પવત્તતિ, તથા દેસેતિ. યં સન્ધાય અટ્ઠકથાસુ વુત્તં ‘‘ભગવતા અબ્યાકતં તન્તિપદં નામ નત્થિ, સબ્બેસઞ્ઞેવ અત્થોપિ ભાસિતો’’તિ. **પઞ્ચહાકારેહી**તિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ સમભાવાદિસઙ્ખાતેહિ પઞ્ચહિ કારણેહિ. વુત્તઞ્હેતં **મહાનિદ્દેસે** (મહાનિ॰ ૩૮, ૧૬૨) –

> ‘‘પઞ્ચહાકારેહિ તાદી ઇટ્ઠાનિટ્ઠે તાદી, ચત્તાવીતિ તાદી, તિણ્ણાવીતિ તાદી, મુત્તાવીતિ તાદી, તંનિદ્દેસા તાદી.
>
> કથં અરહા ઇટ્ઠાનિટ્ઠે તાદી? અરહા લાભેપિ તાદી, અલાભેપિ, યસેપિ, અયસેપિ, પસંસાયપિ, નિન્દાયપિ, સુખેપિ, દુક્ખેપિ તાદી, એકં ચે બાહં ગન્ધેન લિમ્પેય્યું, એકં ચે બાહં વાસિયા તચ્છેય્યું, અમુસ્મિં નત્થિ રાગો, અમુસ્મિં નત્થિ પટિઘં, અનુનયપટિઘવિપ્પહીનો, ઉગ્ઘાતિનિઘાતિવીતિવત્તો, અનુરોધવિરોધસમતિક્કન્તો, એવં અરહા ઇટ્ઠાનિટ્ઠે તાદી.

> કથં અરહા ચત્તાવીતિ તાદી? અરહતો…પે॰… થમ્ભો, સારમ્ભો, માનો, અતિમાનો, મદો, પમાદો, સબ્બે કિલેસા, સબ્બે દુચ્ચરિતા, સબ્બે દરથા, સબ્બે પરિળાહા , સબ્બે સન્તાપા, સબ્બા કુસલાભિસઙ્ખારા ચત્તા વન્તા મુત્તા પહીના પટિનિસ્સટ્ઠા, એવં અરહા ચત્તાવીતિ તાદી.
>
> કથં અરહા તિણ્ણાવીતિ તાદી? અરહા કામોઘં તિણ્ણો, ભવોઘં તિણ્ણો, દિટ્ઠોઘં તિણ્ણો, અવિજ્જોઘં તિણ્ણો, સબ્બં સંસારપથં તિણ્ણો ઉત્તિણ્ણો નિત્તિણ્ણો અતિક્કન્તો સમતિક્કન્તો વીતિવત્તો, સો વુટ્ઠવાસો ચિણ્ણચરણો જાતિમરણસઙ્ખયો, જાતિમરણસંસારો (મહાનિ॰ ૩૮) નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ, એવં અરહા તિણ્ણાવીતિ તાદી.
>
> કથં અરહા મુત્તાવીતિ તાદી? અરહતો રાગા ચિત્તં મુત્તં વિમુત્તં સુવિમુત્તં, દોસા, મોહા, કોધા, ઉપનાહા, મક્ખા, પળાસા, ઇસ્સાય, મચ્છરિયા, માયાય, સાઠેય્યા, થમ્ભા, સારમ્ભા, માના, અતિમાના, મદા, પમાદા, સબ્બકિલેસેહિ, સબ્બદુચ્ચરિતેહિ, સબ્બદરથેહિ, સબ્બપરિળાહેહિ, સબ્બસન્તાપેહિ, સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારેહિ ચિત્તં મુત્તં વિમુત્તં સુવિમુત્તં; એવં અરહા મુત્તાવીતિ તાદી.
>
> કથં અરહા તંનિદ્દેસા તાદી? અરહા 'સીલે સતિ સીલવા'તિ તંનિદ્દેસા તાદી, 'સદ્ધાય સતિ સદ્ધો'તિ, 'વીરિયે સતિ વીરિયવા'તિ, 'સતિયા સતિ સતિમા'તિ, 'સમાધિમ્હિ સતિ સમાહિતો'તિ, 'પઞ્ઞાય સતિ પઞ્ઞવા'તિ, 'વિજ્જાય સતિ તેવિજ્જો'તિ, 'અભિઞ્ઞાય સતિ છળભિઞ્ઞો'તિ તંનિદ્દેસા તાદી, એવં અરહા તંનિદ્દેસા તાદી''તિ.

ભગવા પન સબ્બેસમ્પિ તાદીનમતિસયો **તાદી**. તેનાહ ''**સુપ્પતિટ્ઠિતો**''તિ. વુત્તમ્પિ ચેતં ભગવતા **કાળકારામસુત્તન્તે** ''ઇતિ ખો ભિક્ખવે તથાગતો દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બેસુ ધમ્મેસુ તાદીયેવ તાદી, તમ્હા ચ પન તાદિમ્હા અઞ્ઞો તાદી ઉત્તરિતરો વા પણીततરો વા નત્થીતિ વદામી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪). અથ વા પઞ્ચવિધારિયિદ્ધિસિદ્ધેહિ પઞ્ચહાકારેહિ તાદિલક્ખણે સુપ્પતિટ્ઠિતોતિ અત્થો. વુત્તઞ્હેતં આયસ્મતા ધમ્મસેનાપતિના **પટિસમ્ભિદામગ્ગે** –

> ''કતમા અરિયા ઇદ્ધિ? ઇધ ભિક્ખુ સચે આકઙ્ખતિ 'પટિકૂલે અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરેય્ય'ન્તિ, અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી તત્થ વિહરતિ, સચે આકઙ્ખતિ 'અપ્પટિકૂલે પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરેય્ય'ન્તિ, પટિકૂલસઞ્ઞી તત્થ વિહરતિ, સચે આકઙ્ખતિ 'પટિકૂલે ચ અપ્પટિકૂલે ચ અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરેય્ય'ન્તિ, અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી તત્થ વિહરતિ, સચે આકઙ્ખતિ 'અપ્પટિકૂલે ચ પટિકૂલે ચ પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરેય્ય'ન્તિ, પટિકૂલસઞ્ઞી તત્થ વિહરતિ, સચે આકઙ્ખતિ 'પટિકૂલે ચ અપ્પટિકૂલે ચ તદુભયં અભિનિવજ્જેત્વા ઉપેક્ખકો વિહરેય્યં સતો સમ્પજાનો'તિ, ઉપેક્ખકો તત્થ વિહરતિ સતો સમ્પજાનો''તિ (પટિ॰ મ॰ ૩.૧૭).

બહિદ્ધાતિ સાસનતો બહિસમયે.

૧૬૨. એસાતિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ વન્દનાકારો. તમત્થં લોકસિદ્ધાય ઉપમાય સાધેતું ''**રાજાન**''ન્તિઆદિ વુત્તં. **ઓકાસ**ન્તિ પુચ્છિતબ્બટ્ઠાનં.

ન મે પઞ્હવિસ્સજ્જને ભારો અત્થીતિ સત્થુ સબ્બત્થ અપ્પટિહતઞાણચારતાય અત્થતો આપન્નાય દસ્સનં. ‘‘યદિ આકઙ્ખસી’’તિ વુત્તેયેવ હિ એસ અત્થો આપન્નો હોતિ. **સબ્બં તે વિસ્સજ્જેસ્સામી**તિ એત્થાપિ અયં નયો. ‘‘યં આકઙ્ખસિ, તં પુચ્છા’’તિ વચનેનેવ હિ અયમત્થો સિજ્ઝતિ. અસાધારણં સબ્બઞ્ઞુપવારણન્તિ સમ્બન્ધો. યદિ ‘‘યદાકઙ્ખસી’’તિ ન વદન્તિ, અથ કથં વદન્તીતિ આહ ‘‘**સુત્વા**’’તિઆદિ. પદેસઞાણેયેવ ઠિતત્તા તથા વદન્તીતિ વેદિતબ્બં. બુદ્ધા પન સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેન્તીતિ સમ્બન્ધો.

‘‘પુચ્છાવુસો યદાકઙ્ખસી’’તિઆદીનિ સુત્તપદાનિ યેસં પુગ્ગલાનં વસેન આગતાનિ, તં દસ્સનત્થં ‘‘**યક્ખનરિન્દદેવસમણબ્રાહ્મણપરિબ્બાજકાન**’’ન્તિ વુત્તં. તત્થ હિ ‘‘**પુચ્છાવુસો યદાકઙ્ખસી**’’તિ આળવકસ્સ યક્ખસ્સ ઓકાસકરણં, ‘‘**પુચ્છ મહારાજા**’’તિ નરિન્દાનં, ‘‘**પુચ્છ વાસવા**’’તિઆદિ દેવાનમિન્દસ્સ, ‘‘**તેન હી**’’તિઆદિ સમણાનં, ‘‘**બાવરિસ્સ ચા**’’તિઆદિ બ્રાહ્મણાનં, ‘‘**પુચ્છ મં સભિયા**’’તિઆદિ પરિબ્બાજકાનં ઓકાસકરણન્તિ દટ્ઠબ્બં. **વાસવા**તિ દેવાનમિન્દાલપનં. તદેતઞ્હિ **સક્કપઞ્હસુત્તે**. **મનસિચ્છસી**તિ મનસા ઇચ્છસિ.

કતાવકાસાતિ યસ્મા તુમ્હે મયા કતોકાસા, તસ્મા બાવરિસ્સ ચ તુય્હં અજિતસ્સ ચ સબ્બેસઞ્ચ સેસાનં યં કિઞ્ચિ સબ્બં સંસયં યથા મનસા ઇચ્છથ, તથા પુચ્છવ્હો પુચ્છથાતિ યોજના. એત્થ ચ બાવરિસ્સ સંસયં મનસા પુચ્છવ્હો, તુમ્હાકં પન સબ્બેસં સંસયં મનસા ચ અઞ્ઞથા ચ યથા ઇચ્છથ, તથા પુચ્છવ્હોતિ અધિપ્પાયો. બાવરી હિ ‘‘અત્તનો સંસયં મનસાવ પુચ્છથા’’તિ અન્તેવાસિકે આણાપેસિ. વુત્તઞ્હિ –

> ‘‘અનાવરણદસ્સાવી, યદિ બુદ્ધો ભવિસ્સતિ;
> મનસા પુચ્છિતે પઞ્હે, વાચાય વિસ્સજેસ્સતી’’તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧૦૧૧);

તદેતં **પારાયનવગ્ગે**. તથા ‘‘પુચ્છ મં સભિયા’’તિઆદિપિ.

બુદ્ધભૂમિન્તિ બુદ્ધટ્ઠાનં, આસવક્ખયઞાણં, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણઞ્ચ. **બોધિસત્તભૂમિ** નામ બોધિસત્તટ્ઠાનં પારમીસમ્ભરણઞાણં, ભૂમિસદ્દો વા અવત્થાવાચકો, બુદ્ધાવત્થં, બોધિસત્તાવત્થાયન્તિ ચ અત્થો. એકત્તનયેન હિ પવત્તેસુ ખન્ધેસુ અવત્થાયેવ તં તદાકારનિસ્સિતા.

યો ભગવા બોધિસત્તભૂમિયં પદેસઞાણે ઠિતો સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેસિ, તસ્સ તદેવ અચ્છરિયન્તિ સમ્બન્ધો. કથન્તિ આહ ‘‘**કોણ્ડઞ્ઞ પઞ્હાની**’’તિઆદિ. તત્થ **કોણ્ડઞ્ઞા**તિ ગોત્તવસેન સરભઙ્ગમાલપન્તિ. **વિયાકરોહી**તિ બ્યાકરોહિ. **સાધુરૂપા**તિ સાધુસભાવા. **ધમ્મો**તિ સનન્તનો પવેણીધમ્મો. **યન્તિ** આગમનકિરિયાપરામસનં, યેન વા કારણેન આગચ્છતિ, તેન વિયાકરોહીતિ સમ્બન્ધો. **વુદ્ધ**ન્તિ સીલપઞ્ઞાદીહિ વુદ્ધિપ્પત્તં, ગરુન્તિ અત્થો. **એસ ભારો**તિ સંસયુપચ્છેદનસઙ્ખાતો એસો ભારો, આગતો ભારો તયા અવસ્સં વહિતબ્બોતિ અધિપ્પાયો.

મયા કતાવકાસા ભોન્તો પુચ્છન્તુ. કસ્માતિ ચે? અહઞ્હિ તં તં વો બ્યાકરિસ્સં ઞત્વા સયં લોકમિમં, પરઞ્ચાતિ. **સય**ન્તિ ચ સયમેવ પરૂપદેસેન વિના. એવં સરભઙ્ગકાલે સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેસીતિ સમ્બન્ધો.

પઞ્હાનન્તિ ધમ્મયાગપઞ્હાનં. **અન્તકર**ન્તિ નિટ્ઠાનકરં. **સુચિરતેના**તિ એવં નામકેન બ્રાહ્મણેન. **પુટ્ઠ**ન્તિ પુચ્છિતું. **જાતિયા**તિ પટિસન્ધિયા, ‘‘વિજાતિયા’’તિપિ વદન્તિ. પંસું કીળન્તો સમ્ભવકુમારો નિસિન્નોવ હુત્વા

પવારેસીતિ યોજેતબ્બં.

તગ્ઘાતિ એકંસત્થે નિપાતો. **યથાપિ કુસલો તથા**તિ યથા સબ્બધમ્મકુસલો સબ્બધમ્મવિદૂ બુદ્ધો જાનાતિ કથેતિ, તથા તે અહમક્ખિસ્સન્તિ અત્થો. **જાનાતિ**-સદ્દો હિ ઇધ સમ્બન્ધમુપગચ્છતિ . યથાહ ‘‘યેન યસ્સ હિ સમ્બન્ધો, દૂરટ્ઠમ્પિ ચ તસ્સ ત’’ન્તિ (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.પઠમમહાસઙ્ગીતિકથાવણ્ણના). જાનના ચેત્થ કથના. યથા ‘‘ઇમિના ઇમં જાનાતી’’તિ વુત્તોવાયમત્થો આચરિયેન. **રાજા ચ ખો તં યદિ કાહતિ વા, ન વા**તિ યો તં ઇધ પુચ્છિતું પેસેસિ, સો કોરબ્યરાજા તં તયા પુચ્છિતમત્થં, તયા વા પુટ્ઠેન મયા અક્ખાતમત્થં યદિ કરોતુ વા, ન વા કરોતુ, અહં પન યથાધમ્મં તે અક્ખિસ્સં આચિક્ખિસ્સામીતિ વુત્તં હોતિ. **જાતકટ્ઠકથાયં** પન –

> ‘‘**રાજા ચ ખો ત**ન્તિ અહં તં પઞ્હં યથા તુમ્હાકં રાજા જાનાતિ જાનિતું સક્કોતિ, તથા અક્ખિસ્સં. તતો ઉત્તરિ રાજા યથા જાનાતિ, તથા યદિ કરિસ્સતિ વા, ન વા કરિસ્સતિ, કરોન્તસ્સ વા અકરોન્તસ્સ વા તસ્સેવેતં ભવિસ્સતિ, મય્હં પન દોસો નત્થીતિ દીપેતી’’તિ (જા॰ અટ્ઠ॰ ૫.૧૬.૧૭૨) –

જાનાતિ-સદ્દો વાક્યદ્વયસાધારણવસેન વુત્તો.

૧૬૩. **સિપ્પમેવ સિપ્પાયતનં** આયતનસદ્દસ્સ તબ્ભાવવુત્તિત્તા. અપિચ સિક્ખિતબ્બતાય સિપ્પઞ્ચ તં સત્તાનં જીવિતવુત્તિયા કારણભાવતો, નિસ્સયભાવતો વા આયતનઞ્ચાતિ **સિપ્પાયતનં. સેય્યથિદ**ન્તિ એકોવ નિપાતો, નિપાતસમુદાયો વા. તસ્સ તે કતમેતિ ઇધ અત્થોતિ આહ ‘‘**કતમે પન તે**’’તિ. ઇમે કતમેતિપિ પચ્ચેકમત્થો યુજ્જતિ. એવં સબ્બત્થ. ઇદઞ્ચ વત્તબ્બાપેક્ખનવસેન વુત્તં, તસ્મા તે સિપ્પાયતનિકા કતમેતિ અત્થો. ‘‘પુથુસિપ્પાયતનાની’’તિ હિ સાધારણતો સિપ્પાનિ ઉદ્દિસિત્વા ઉપરિ તંતંસિપ્પૂપજીવિનોવ નિદ્દિટ્ઠા પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય કથાય. કસ્માતિ ચે? પપઞ્ચં પરિહરિતુકામત્તા. અઞ્ઞથા હિ યથાધિપ્પેતાનિ તાવ સિપ્પાયતનાનિ દસ્સેત્વા પુન તંતંસિપ્પૂપજીવિનોપિ દસ્સેતબ્બા સિયું તેસમેવેત્થ પધાનતો અધિપ્પેતત્તા. એવઞ્ચ સતિ કથાપપઞ્ચો ભવેય્ય, તસ્મા તં પપઞ્ચં પરિહરિતું સિપ્પૂપજીવીહિ તંતંસિપ્પાયતનાનિ સઙ્ગહેત્વા એવમાહાતિ તમત્થં દસ્સેતું ‘‘**હત્થારોહાતિઆદીહિ યે તં તં સિપ્પં નિસ્સાય જીવન્તિ, તે દસ્સેતી**’’તિ વુત્તં. કસ્માતિ આહ ‘‘**અયઞ્હી**’’તિઆદિ. સિપ્પં ઉપનિસ્સાય જીવન્તીતિ **સિપ્પૂપજીવિનો**.

હત્થિમારોહન્તીતિ **હત્થારોહા**, હત્થારુળ્હયોધા. હત્થિં આરોહાપયન્તીતિ **હત્થારોહા**, હત્થાચરિય હત્થિવેજ્જ હત્થિમેણ્ડાદયો. યેન હિ પયોગેન પુરિસો હત્થિનો આરોહનયોગ્ગો હોતિ, તં હત્થિસ્સ પયોગં વિધાયન્તાનં સબ્બેસમ્પેતેસં ગહણં. તેનાહ ‘‘**સબ્બેપી**’’તિઆદિ. તત્થ **હત્થાચરિયા** નામ યે હત્થિનો, હત્થારોહકાનઞ્ચ સિક્ખાપકા. **હત્થિવેજ્જા** નામ હત્થિભિસક્કા. **હત્થિમેણ્ડા** નામ હત્થીનં પાદરક્ખકા. હત્થિં મણ્ડયન્તિ રક્ખન્તીતિ હત્થિમણ્ડા, તેયેવ **હત્થિમેણ્ડા**, હત્થિં મિનેન્તિ સમ્મા વિદહનેન હિંસન્તીતિ વા **હત્થિમેણ્ડા. આદિ**-સદ્દેન હત્થીનં યવપદાયકાદયો સઙ્ગણ્હાતિ. **અસ્સારોહા**તિ એત્થાપિ સુદ્ધહેતુકત્તુવસેન યથાવુત્તોવ અત્થો. રથે નિયુત્તા **રથિકા. રથરક્ખા** નામ રથસ્સ આણિરક્ખકા. ધનું ગણ્હન્તીતિ **ધનુગ્ગહા**, ઇસ્સાસા, ધનું ગણ્હાપેન્તીતિ **ધનુગ્ગહા**, ધનુસિપ્પસિક્ખાપકા ધન્વાચરિયા.

ચેલેન ચેલપટાકાય યુદ્ધે અકન્તિ ગચ્છન્તીતિ **ચેલકા**, જયદ્ધજગાહકાતિ આહ ‘‘**યે યુદ્ધે**’’તિઆદિ. **જયધજ**ન્તિ જયનત્થં, જયકાલે વા પગ્ગહિતધજં. **પુરતો**તિ સેનાય પુબ્બે. યથા તથા ઠિતે સેનિકે બ્યૂહવિચારણવસેન તતો તતો ચલયન્તિ ઉચ્ચાલેન્તીતિ **ચલકા**તિ વુત્તં ‘‘**ઇધ રઞ્ઞો**’’તિઆદિ. સકુણગ્ઘિઆદયો વિય મંસપિણ્ડં

પરસેનાસમૂહસઙ્ઘાતં પિણ્ડં સાહસિકતાય છેત્વા છેત્વા દયન્તિ ઉપ્પતિત્વા ઉપ્પતિત્વા નિગ્ગચ્છન્તીતિ **પિણ્ડદાયકા.** તેનાહ “**તે કિરા**”તિઆદિ. સાહસં કરોન્તીતિ **સાહસિકા**, તેયેવ મહાયોધા. **પિણ્ડમિવા**તિ તાલફલપિણ્ડમિવાતિ વદન્તિ, ‘‘મંસપિણ્ડમિવા’’તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૬૩) આચરિયેન વુત્તં. સબ્બત્થ ‘‘આચરિયેના’’તિ વુત્તે **આચરિયધમ્મપાલત્થેરો**વ ગહેતબ્બો. દુતિયવિકપ્પે પિણ્ડે જનસમૂહસઙ્ઘાતે સમ્મદ્દે દયન્તિ ઉપ્પતન્તા વિય ગચ્છન્તીતિ **પિણ્ડદાયકા, દય**-સદ્દો ગતિયં, અય-સદ્દસ્સ વા દ-કારાગમેન નિપ્ફત્તિ.

ઉગ્ગતુગ્ગતાતિ સઙ્ગામં પત્વા જવપરક્કમાદિવસેન અતિવિય ઉગ્ગતા. **તદેવા**તિ પરેહિ વુત્તં તમેવ સીસં વા આવુધં વા. **પક્ખન્દન્તી**તિ વીરસૂરભાવેન અસજ્જમાના પરસેનમનુપવિસન્તિ. થામજવબલપરક્કમાદિસમ્પત્તિયા મહાનાગસદિસતા. તેનાહ “**હત્થિઆદીસુપી**”તિઆદિ. **એકન્તસૂરા**તિ એકચરસૂરા અન્તસદ્દસ્સ તબ્ભાવવુત્તિતો, સૂરભાવેન એકાકિનો હુત્વા યુજ્ઝનકાતિ અત્થો. **સજાલિકા**તિ સવમ્મિકા. સન્નાહો કઙ્કટો વમ્મં કવચો ઉરચ્છદો જાલિકાતિ હિ અત્થતો એકં. **સચમ્મિકા**તિ જાલિકા વિય સરીરપરિત્તાણેન ચમ્મેન સચમ્મિકા. **ચમ્મકઞ્ચુક**ન્તિ ચમ્મમયકઞ્ચુકં. **પવિસિત્વા**તિ તસ્સ અન્તો હુત્વા, પટિમુઞ્ચિત્વાતિ વુત્તં હોતિ. **સરપરિત્તાણં ચમ્મ**ન્તિ ચમ્મપટિસિબ્બિતં ચેલકં, ચમ્મમયં વા ફલકં. **બલવસિનેહા**તિ સામિનિ અતિસયપેમા. **ઘરદાસયોધા**તિ અન્તોજાતદાસપરિયાપન્ના યોધા, “**ઘરદાસિકપુત્તા**”તિપિ પાઠો, અન્તોજાતદાસીનં પુત્તાતિ અત્થો.

આળારં વુચ્ચતિ મહાનસં, તત્થ નિયુત્તા **આળારિકા. પૂવિકા**તિ પૂવસમ્પાદકા, યે પૂવમેવ નાનપ્પકારતો સમ્પાદેત્વા વિક્કિણન્તા જીવન્તિ. કેસનખસણ્ઠપનાદિવસેન મનુસ્સાનં અલઙ્કારવિધિં કપ્પેન્તિ સંવિદહન્તીતિ **કપ્પકા.** ચુણ્ણવિલેપનાદીહિ મલહરણવણ્ણસમ્પાદનવિધિના ન્હાપેન્તિ નહાનં કરોન્તીતિ **ન્હાપિકા.** નવન્તાદિવિધિના પવત્તો ગણનગન્થો અન્તરા છિદ્દાભાવેન **અચ્છિદ્દકો**તિ વુચ્ચતિ, તદેવ પઠેન્તીતિ **અચ્છિદ્દકપાઠકા.** હત્થેન અધિપ્પાયવિઞ્ઞાપનં, ગણનં વા **હત્થમુદ્દા.** અઙ્ગુલિસઙ્કોચનઞ્હિ **મુદ્દા**તિ વુચ્ચતિ, તેન ચ વિઞ્ઞાપનં, ગણનં વા હોતિ. **હત્થ**સદ્દો ચેત્થ તદેકદેસેસુ અઙ્ગુલીસુ દટ્ઠબ્બો ‘‘ન ભુઞ્જમાનો સબ્બં હત્થં મુખે પક્ખિપિસ્સામી’’તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૬૧૮) વિય, તમુપનિસ્સાય જીવન્તીતિ **મુદ્દિકા.** તેનાહ “**હત્થમુદ્દાયા**”તિઆદિ.

અયકારો કમ્મારકારકો. **દન્તકારો** ભમકારો. **ચિત્તકારો** લેપચિત્તકારો. **આદિ**-સદ્દેન કોટ્ટકલેખકવિલીવકારઇટ્ઠકકારદારુકારાદીનં સઙ્ગહો. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે. કરણનિપ્ફાદનવસેન **દસ્સેત્વા. સન્દિટ્ઠિકમેવા**તિ અસમ્પરાયિકતાય સામં દટ્ઠબ્બં, સયમનુભવિતબ્બં અત્તપચ્ચક્ખન્તિ અત્થો. **ઉપજીવન્તી**તિ ઉપનિસ્સાય જીવન્તિ. **સુખિત**ન્તિ સુખપ્પત્તં. થામબલૂપેતભાવોવ પીણનન્તિ આહ “**પીણિતં થામબલૂપેત**”ન્તિ. **ઉપરી**તિ દેવલોકે. તથા **ઉદ્ધ**ન્તિપિ. સો હિ મનુસ્સલોકતો ઉપરિમો. અગ્ગં વિયાતિ **અગ્ગં**, ફલં. ‘‘કમ્મસ્સ કતત્તા ફલસ્સ નિબ્બત્તનતો તં કમ્મસ્સ અગ્ગિસિખા વિય હોતી’’તિ આચરિયેન વુત્તં. અપિચ **સગ્ગ**ન્તિ ઉત્તમં, ફલં. **સગ્ગ**ન્તિ સુટ્ઠુ અગ્ગં, રૂપસદ્દાદિદસવિધં અત્તનો ફલં નિપ્ફાદેતું અરહતીતિ અત્થો. સુઅગ્ગિકાવ નિરુત્તિનયેન **સોવગ્ગિકા**, દક્ખિણાસદ્દાપેક્ખાય ચ સબ્બત્થ ઇત્થિલિઙ્ગનિદ્દેસો. **સુખો**તિ સુખૂપાયો ઇટ્ઠો કન્તો. **અગ્ગે**તિ ઉળારે. અત્તના પરિભુઞ્જિતબ્બં બાહિરં **રૂપં**, અત્તનો વણ્ણપોક્ખરતા **વણ્ણો**તિ અયમેતેસં વિસેસો. દક્ખન્તિ વડ્ઢન્તિ એતાયાતિ **દક્ખિણા**, પરિચ્ચાગમયં પુઞ્ઞન્તિ આહ “**દક્ખિણં દાન**”ન્તિ.

મગ્ગો સામઞ્ઞં સમિતપાપસઙ્ખાતસ્સ સમણસ્સ ભાવોતિ કત્વા, તસ્સ વિપાકત્તા અરિયફલં **સામઞ્ઞફલં.** “**યથાહા**”તિઆદિના મહાવગ્ગસંયુત્તપાળિવસેન તદત્થં સાધેતિ. **તં એસ રાજા ન જાનાતિ** અરિયધમ્મસ્સ અકોવિદતાય. યસ્મા પનેસ ‘‘દાસકસ્સકાદિભૂતાનં પબ્બજિતાનં લોકતો અભિવાદનાદિલાભો સન્દિટ્ઠિકં

સામઞ્ઞફલં નામા''તિ ચિન્તેત્વા ''અત્થિ નુ ખો કોચિ સમણો વા બ્રાહ્મણો વા ઈદિસમત્થં જાનન્તો''તિ વીમંસન્તો પૂરણાદિકે પુચ્છિત્વા તેસં કથાય અનધિગતવિત્તો ભગવન્તમ્પિ એતમત્થં પુચ્છિ. તસ્મા વુત્તં ''**દાસકસ્સકોપમં સન્ધાય પુચ્છતી**''તિ.

રાજામચ્ચાતિ રાજકુલસમુદાગતા અમચ્ચા, અનુયુત્તકરાજાનો ચેવ અમચ્ચા ચાતિપિ અત્થો. **કણ્હપક્ખન્તિ** યથાપુચ્છિતે અત્થે લબ્ભમાનદિટ્ઠિગતૂપસંહિતં સંકિલેસપક્ખં. **સુક્કપક્ખન્તિ** તબ્બિધુરં ઉપરિ સુત્તાગતં વોદાનપક્ખં. **સમણકોલાહલન્તિ** સમણકોતૂહલં તં તં સમણવાદાનં અઞ્ઞમઞ્ઞવિરોધં. **સમણભણ્ડનન્તિ** તેનેવ વિરોધેન ''એવંવાદીનં તેસં સમણબ્રાહ્મણાનં અયં દોસો, એવંવાદીનં તેસં અયં દોસો''તિ એવં તં તં વાદસ્સ પરિભાસનં. **ઇસ્સરાનુવત્તકો હિ લોકો**તિ ધમ્મતાદસ્સનેન તદત્થસમત્થનં. અત્તનો દેસનાકોસલ્લેન **રઞ્ઞો ભારં કરોન્તો**, ન તદઞ્ઞેન પરવમ્ભનાદિકારણેન.

૧૬૪. નુ-સદ્દો વિય નો-સદ્દોપિ પુચ્છાયં નિપાતોતિ આહ ''**અભિજાનાસિ નૂ**''તિ. **અયઞ્ચા**તિ એત્થ **ચ**-સદ્દો ન કેવલં અભિજાનાસિપદેનેવ, અથ ખો ''પુચ્છિતા''તિ પદેન ચાતિ સમુચ્ચયત્થો. કથં યોજેતબ્બોતિ અનુયોગમપનેતિ ''**ઇદઞ્હી**''તિઆદિના. **પુચ્છિતા નૂ**તિ પુબ્બે પુચ્છં કત્તા નુ. **નં પુટ્ઠભાવન્તિ** તાદિસં પુચ્છિતભાવં અભિજાનાસિ નુ. **ન તે સમ્મુટ્ઠન્તિ** તવ ન પમુટ્ઠં વતાતિ અત્થો. **અફાસુકભાવો**તિ તથા ભાસનેન અસુખભાવો. **પણ્ડિતપતિરૂપકાનન્તિ** (સામં વિય અત્તનો સક્કારાનં પણ્ડિતભાસાનં) આમં વિય પક્કાનં પણ્ડિતા ભાસાનં. (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૬૩) **પાળિપદઅત્થબ્યઞ્જનેસૂ**તિ પાળિસઞ્ઞાતે પદે, તદત્થે તપ્પરિયાપન્નક્ખરે ચ, વાક્યપરિયાયો વા બ્યઞ્જનસદ્દો ''અક્ખરં પદં બ્યઞ્જન''ન્તિઆદીસુ (નેત્તિ॰ ૨૮) વિય. ભગવતો રૂપં સભાવો વિય રૂપમસ્સાતિ **ભગવન્તરૂપો**, ભગવા વિય એકન્તપણ્ડિતોતિ અત્થો.

પૂરણકસ્સપવાદવણ્ણના

૧૬૫. **એકમિદાહન્તિ** એત્થ **ઇદન્તિ** નિપાતમત્તં, એકં સમયમિચ્ચેવ અત્થો. સમ્મોદેતિ સમ્મોદનં કરોતીતિ **સમ્મોદનીયં**. અનીયસદ્દો હિ બહુલા કત્વત્થાભિધાયકો યથા ''નિય્યાનિકા''તિ, (ધ॰ સ॰ સુત્તન્તદુકમાતિકા ૯૭) સમ્મોદનં વા જનેતીતિ **સમ્મોદનિયં** તદ્ધિતવસેન. સરિતબ્બન્તિ **સારણીયં**, સરણસ્સ અનુચ્છવિકન્તિ વા **સારણિયં**, એતમત્થં દસ્સેતું ''**સમ્મોદજનકં સરિતબ્બયુત્તક**''ન્તિ વુત્તં, સરિતબ્બયુત્તકન્તિ ચ સરણાનુચ્છવિકન્તિ અત્થો.

૧૬૬. **સહત્થા**તિ સહત્થેનેવ, તેન સુદ્ધકત્તારં દસ્સેતિ, **આણત્તિયા**તિ પન હેતુકત્તારં, નિસ્સગ્ગિયથાવરાદયોપિ ઇધ સહત્થ કરણેનેવ સઙ્ગહિતા. **હત્થાદીની**તિ હત્થપાદકણ્ણનાસાદીનિ. પચનં દહનં વિબાધનન્તિ આહ ''**દણ્ડેન ઉપ્પીળેન્તસ્સા**''તિ. **પપઞ્ચસૂદનિયં** નામ **મજ્ઝિમાગમટ્ઠકથાયં** પન ''**પચતો**''તિ એતસ્સ ''તજ્જેન્તસ્સ વા''તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૯૭) દુતિયોપિ અત્થો વુત્તો, ઇધ પન તજ્જનં, પરિભાસનઞ્ચ દણ્ડેન સઙ્ગહેત્વા ''દણ્ડેન ઉપ્પીળેન્તસ્સ ઇચ્ચેવ વુત્ત''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૬૬) આચરિયેન વુત્તં, અધુના પન પોત્થકેસુ ''તજ્જેન્તસ્સ વા''તિ પાઠોપિ બહુસો દિસ્સતિ. **સોક**ન્તિ સોકકારણં, સોચનન્તિપિ યુજ્જતિ કારણસમ્પાદનેન ફલસ્સપિ કત્તબ્બતો. **પરેહી**તિ અત્તનો વચનકરેહિ કમ્મભૂતેહિ. **ફન્દતો**તિ એત્થ પરસ્સ ફન્દનવસેન સુદ્ધકત્તુત્થો ન લબ્ભતિ, અથ ખો અત્તનો ફન્દનવસેનેવાતિ આહ ''**પરં ફન્દન્તં ફન્દનકાલે સયમ્પિ ફન્દતો**''તિ, અત્તના કતેન પરસ્સ વિબાધનપયોગેન

સયમ્પિ ફન્દતોતિ અત્થો. “**અતિપાતાપયતો**”તિ પદં સુદ્ધકત્તરિ, હેતુકત્તરિ ચ પવત્તતીતિ દસ્સેતિ “**હનન્તસ્સાપિ હનાપેન્તસ્સાપી**”તિ ઇમિના. **સબ્બત્થા**તિ ‘‘આદિયતો’’તિઆદીસુ. **કરણકારણવસેના**તિ સયંકારપરંકારવસેન.

ઘરભિત્તિયા અન્તો ચ બહિ ચ સન્ધિ **ઘરસન્ધિ**. કિઞ્ચિપિ અસેસેત્વા નિરવસેસો લોપો વિલુમ્પનં **નિલ્લોપો**તિ આહ “**મહાવિલોપ**”ન્તિ. એકાગારે નિયુત્તો વિલોપો **એકાગારિકો**. તેનાહ “**એકમેવા**”તિઆદિ. ‘‘પરિપન્થે તિટ્ઠતો’’તિ એત્થ અચ્છિન્દનત્થમેવ તિટ્ઠતીતિ અયમત્થો પકરણતો સિદ્ધોતિ દસ્સેતિ “**આગતાગતાન**”ન્તિઆદિના. “**પરિતો સબ્બસો પન્થે હનનં પરિપન્થો**”તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૬૬) અયમત્થોપિ આચરિયેન વુત્તો. **કરોમી**તિ **સઞ્ઞાયા**તિ સઞ્ચેતનિકભાવમાહ, તેનેતં દસ્સેતિ ‘‘સઞ્ચિચ્ચ કરોતોપિ ન કરીયતિ નામ, પગેવ અસઞ્ચિચ્ચા’’તિ. **પાપં ન કરીયતી**તિ પુબ્બે અસતો ઉપ્પાદેતું અસક્કુણેય્યત્તા પાપં અકતમેવ નામ. તેનાહ “**નત્થિ પાપ**”ન્તિ.

યદિ એવં કથં સત્તા પાપે પવત્તન્તીતિ અત્તનો વાદે પરેહિ આરોપિતં દોસમપનેતુકામો પૂરણો ઇમમત્થમ્પિ દસ્સેતીતિ આહ “**સત્તા પના**”તિઆદિ. સઞ્ઞામત્તમેતં ‘‘પાપં કરોન્તી’’તિ, પાપં પન નત્થેવાતિ વુત્તં હોતિ. એવં કિરસ્સ હોતિ – ઇમેસં સત્તાનં હિંસાદિકિરિયા અત્તાનં ન પાપુણાતિ તસ્સ નિચ્ચતાય નિબ્બિકારત્તા, સરીરં પન અચેતનં કટ્ઠકલિઙ્ગરૂપમં, તસ્મિં વિકોપિતેપિ ન કિઞ્ચિ પાપન્તિ. પરિયન્તો વુચ્ચતિ **નેમિ** પરિયોસાને ઠિતત્તા. તેન વુત્તં આચરિયેન ‘‘નિસિતખુરમયનેમિના’’તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૬૬). દુતિયવિકપ્પે ચક્કપરિયોસાનમેવ પરિયન્તો, ખુરેન સદિસો પરિયન્તો યસ્સાતિ **ખુરપરિયન્તો**. ખુરગ્ગહણેન ચેત્થ ખુરધારા ગહિતા તદવરોધતો. પાળિયં **ચક્કેના**તિ ચક્કાકારકતેન આવુધવિસેસેન. તં મંસખલકરણસઙ્ખાતં નિદાનં કારણં યસ્સાતિ **તતોનિદાનં**, ‘‘પચ્ચત્તવચનસ્સ તોઆદેસો, સમાસે ચસ્સ લોપાભાવો’’તિ (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૧) અટ્ઠકથાસુ વુત્તો. ‘‘પચ્ચત્તત્થે નિસ્સક્કવચનમ્પિ યુજ્જતી’’તિ (સારત્થ॰ ટી॰ પઠમમહાસઙ્ગીતિકથાવણ્ણના) **આચરિયસારિપુત્તત્થેરો**. ‘‘કારણત્થે નિપાતસમુદાયો’’તિપિ અક્ખરચિન્તકા.

ગઙ્ગાય દક્ખિણદિસા અપ્પતિરૂપદેસો, ઉત્તરદિસા પન પતિરૂપદેસોતિ અધિપ્પાયેન “**દક્ખિણઞ્ચે**”તિઆદિ વુત્તં, તઞ્ચ દેસદિસાપદેસેન તન્નિવાસિનો સન્ધાયાતિ દસ્સેતું “**દક્ખિણતીરે**”તિઆદિમાહ. હનનદાનકિરિયા હિ તદાયત્તા. **મહાયાગ**ન્તિ મહાવિજિતરઞ્ઞો યઞ્ઞસદિસમ્પિ મહાયાગં. દમસદ્દો ઇન્દ્રિયસંવરસ્સ, ઉપોસથસીલસ્સ ચ વાચકોતિ આહ “**ઇન્દ્રિયદમેન ઉપોસથકમ્મેના**”તિ. કેચિ પન ઉપોસથકમ્મેના’તિ ઇદં ઇન્દ્રિયદમસ્સ વિસેસનં, તસ્મા ‘ઉપોસથકમ્મભૂતેન ઇન્દ્રિયદમેના’તિ’’ અત્થં વદન્તિ, તદયુત્તમેવ તદુભયત્થવાચકત્તા દમસદ્દસ્સ, અત્થદ્વયસ્સ ચ વિસેસવુત્તિતો. અધુના હિ કત્થચિ પોત્થકે વા-સદ્દો, ચ-સદ્દોપિ દિસ્સતિ. **સીલસંયમેના**તિ તદઞ્ઞેન કાયિકવાચસિકસંવરેન. **સચ્ચવચનેના**તિ અમોસવજ્જેન. તસ્સ વિસું વચનં લોકે ગરુતરપુઞ્ઞસમ્મતભાવતો. યથા હિ પાપધમ્મેસુ મુસાવાદો ગરુતરો, એવં પુઞ્ઞધમ્મેસુ અમોસવજ્જો. તેનાહ ભગવા **ઇતિવુત્તકે** –

‘‘એકધમ્મં અતીતસ્સ, મુસાવાદિસ્સ જન્તુનો;
વિતિણ્ણપરલોકસ્સ, નત્થિ પાપં અકારિય’’ન્તિ. (ઇતિવુ॰ ૨૭);

પવત્તીતિ યો કરોતિ, તસ્સ સન્તાને ફલુપ્પાદપચ્ચયભાવેન ઉપ્પત્તિ. એવઞ્હિ ‘‘નત્થિ કમ્મં, નત્થિ કમ્મફલ’’ન્તિ અકિરિયવાદસ્સ પરિપુણ્ણતા. સતિ હિ કમ્મફલે કમ્માનમકિરિયભાવો કથં ભવિસ્સતિ. **સબ્બથાપી**તિ ‘‘કરોતો’’તિઆદિના વુત્તેન સબ્બપ્પકારેનપિ.

લબુજન્તિ લિકુચં. **પાપપુઞ્ઞાનં કિરિયમેવ પટિક્ખિપતિ**, ન રઞ્ઞા પુટ્ઠં સન્દિટ્ઠિકં સામઞ્ઞફલં બ્યાકરોતીતિ અધિપ્પાયો. ઇદઞ્હિ અવધારણં વિપાકપટિક્ખેપનિવત્તનત્થં. યો હિ કમ્મં પટિક્ખિપતિ, તેન અત્થતો વિપાકોપિ પટિક્ખિત્તોયેવ નામ હોતિ. તથા હિ વક્ખતિ ''કમ્મં પટિબાહન્તેનાપી''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૭૦-૧૭૨).

પટિરાજૂહિ અનભિભવનીયભાવેન વિસેસતો જિતન્તિ **વિજિતં**, એકસ્સ રઞ્ઞો આણાપવત્તિદેસો. ''મા મય્હં વિજિતે વસથા''તિ અપસાદના પબ્બજિતસ્સ પબ્બાજનસઙ્ખાતા વિહેઠનાયેવાતિ વુત્તં ''**વિહેઠેતબ્બ**''ન્તિ. તેન વુત્તસ્સ અત્થસ્સ ''એવમેત''ન્તિ ઉપધારણં સલ્લક્ખણં **ઉગ્ગણ્હનં**, તદમિના પટિક્ખિપતીતિ આહ ''**સારતો અગ્ગણ્હન્તો**''તિ. તસ્સ પન અત્થસ્સ અદ્ધનિયભાવાપાદનવસેન ચિત્તેન સન્ધારણં **નિક્કુજ્જનં**, તદમિના પટિક્ખિપતીતિ દસ્સેતિ ''**સારવસેનેવ...પે॰... અટ્ઠપેન્તો**''તિ ઇમિના. **સારવસેનેવા**તિ ઉત્તમવસેનેવ, અવિતથત્તા વા પરેહિ અનુચ્ચાલિતો થિરભૂતો અત્થો અફેગ્ગુભાવેન સારોતિ વુચ્ચતિ, તંવસેનેવાતિ અત્થો. **નિસ્સરણ**ન્તિ વટ્ટતો નિય્યાનં. **પરમત્થો**તિ અવિપરીતત્થો, ઉત્તમસ્સ વા ઞાણસ્સારમ્મણભૂતો અત્થો. **બ્યઞ્જનં પન તેન ઉગ્ગહિતઞ્ચેવ નિક્કુજ્જિતઞ્ચ** તથાયેવ ભગવતો સન્તિકે ભાસિતત્તા.

મક્ખલિગોસાલવાદવણ્ણના

૧૬૮. ઉભયેનાતિ હેતુપચ્ચયપટિસેધવચનેન. ''**વિજ્જમાનમેવા**''તિ ઇમિના સભાવતો વિજ્જમાનસ્સેવ પટિક્ખિપને તસ્સ અઞ્ઞાણમેવ કારણન્તિ દસ્સેતિ. **સંકિલેસપચ્ચય**ન્તિ સંકિલિસ્સનસ્સ મલીનસ્સ કારણં . **વિસુદ્ધિપચ્ચય**ન્તિ સંકિલેસતો વિસુદ્ધિયા વોદાનસ્સ પચ્ચયં. **અત્તકારે**તિ પચ્ચત્તવચનસ્સ એ-કારવસેન પદસિદ્ધિ યથા ''વનપ્પગુમ્બે યથા ફુસિતગ્ગે''તિ, (ખુ॰ પા॰ ૧૩; સુ॰ નિ॰ ૨૩૬) પચ્ચત્તત્થે વા ભુમ્મવચનં યથા ''ઇદમ્પિસ્સ હોતિ સીલસ્મિ''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૪), તદેવત્થં દસ્સેતિ ''**અત્તકારો**''તિ ઇમિના. સો ચ તેન તેન સત્તેન અત્તના કાતબ્બકમ્મં, અત્તના નિપ્ફાદેતબ્બપયોગો વા. તેનાહ ''**યેના**''તિઆદિ. **સબ્બઞ્ઞુત**ન્તિ સમ્માસમ્બોધિં. **ત**ન્તિ અત્તના કતકમ્મં. **દુતિયપદેના**તિ ''નત્થિ પરકારે''તિ પદેન. **પરકારો ચ નામ** પરસ્સ વાહસા ઇજ્ઝનકપયોગો. તેન વુત્તં ''**યં પરકાર**''ન્તિઆદિ. **ઓવાદાનુસાસનિ**ન્તિ ઓવાદભૂતમનુસાસનિં, પઠમં વા ઓવાદો, પચ્છા અનુસાસની. ''પરકાર''ન્તિ પદસ્સ ઉપલક્ખણવસેન અત્થદસ્સનઞ્ચેતં, લોકુત્તરધમ્મે પરકારાવસ્સયો નત્થીતિ આહ ''**ઠપેત્વા મહાસત્ત**''ન્તિ. અત્થેવેસ લોકિયધમ્મે યથા તં અમ્હાકં બોધિસત્તસ્સ આળારુદકે નિસ્સાય પઞ્ચાભિઞ્ઞાલોકિયસમાપત્તિલાભો, તઞ્ચ પચ્છિમભવિકમહાસત્તં સન્ધાય વુત્તં, પચ્ચેકબોધિસત્તસ્સપિ એત્થેવ સઙ્ગહો તેસમ્પિ તદભાવતો. **મનુસ્સસોભગ્યત**ન્તિ મનુસ્સેસુ સુભગભાવં. **એવ**ન્તિ વુત્તપ્પકારેન કમ્મવાદસ્સ, કિરિયવાદસ્સ ચ પટિક્ખિપનેન. **જિનચક્કે**તિ ''અત્થિ ભિક્ખવે કમ્મં કણ્હં કણ્હવિપાક''ન્તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩૨) નયપ્પવત્તે કમ્માનં, કમ્મફલાનઞ્ચ અત્થિતાપરિદીપને બુદ્ધસાસને. પચ્ચનીકકથનં પહારદાનસદિસન્તિ ''**પહારં દેતિ નામા**''તિ.

યથાવુત્તઅત્તકારપરકારાભાવતો એવ સત્તાનં પચ્ચત્તપુરિસકારો નામ કોચિ નત્થીતિ સન્ધાય ''**નત્થિપુરિસકારે**''તિ તસ્સ પટિક્ખિપનં દસ્સેતું ''**યેના**''તિઆદિ વુત્તં. ''દેવત્તમ્પી''તિઆદિના, ''મનુસ્સસોભગ્યત''ન્તિઆદિના ચ **વુત્તપ્પકારા**. ''બલે પતિટ્ઠિતા''તિ વત્વા વીરિયમેવિધ બલન્તિ દસ્સેતું ''**વીરિયં કત્વા**''તિ વુત્તં. સત્તાનઞ્હિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિક નિબ્બાનસમ્પત્તિઆવહં વીરિયબલં નત્થીતિ સો પટિક્ખિપતિ, નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં વોદાનિયબલસ્સ પટિક્ખિપનં સંકિલેસિકસ્સાપિ બલસ્સ તેન પટિક્ખિપનતો. યદિ વીરિયાદીનિ પુરિસકારવેવચનાનિ, અથ કસ્મા તેસં વિસું ગહણન્તિ આહ ''**ઇદં નો વીરિયેના**''તિઆદિ. **ઇદં નો વીરિયેના**તિ ઇદં

ફલં અમ્હાકં વીરિયેન પવત્તં. **પવત્તવચનપટિક્ખેપકરણવસેના**તિ અઞ્ઞેસં પવત્તવોહારવચનસ્સ પટિક્ખેપકરણવસેન . વીરિયથામપરક્કમસમ્બન્ધનેન પવત્તબલવાદીનં વાદસ્સ પટિક્ખેપકરણવસેન ''**નત્થિ બલ**''ન્તિ પદમિવ સબ્બાનિપેતાનિ તેન આદીયન્તીતિ અધિપ્પાયો. તઞ્ચ વચનીયત્થતો વુત્તં, વચનત્થતો પન તસ્સા તસ્સા કિરિયાય ઉસ્સન્નટ્ઠેન **બલં**. સૂરવીરભાવાવહટ્ઠેન **વીરિયં**. તદેવ દળ્હભાવતો, પોરિસધુરં વહન્તેન પવત્તેતબ્બતો ચ **પુરિસથામો**. પરં પરં ઠાનં અક્કમનવસેન પવત્તિયા **પુરિસપરક્કમો**તિ વેદિતબ્બં.

રૂપાદીસુ સત્તવિસત્તતાય **સત્તા**. અસ્સસનપસ્સસનવસેન પવત્તિયા પાણનતો **પાણા**તિ ઇમિના અત્થેન સમાનેપિ પદદ્વયે એકિન્દ્રિયાદિવસેન પાણે વિભજિત્વા સત્તતો વિસેસં કત્વા એસ વદતીતિ આહ "**એકિન્દ્રિયો**"તિઆદિ. ભવન્તીતિ **ભૂતા**તિ સત્તપાણપરિયાયેપિ સતિ અણ્ડકોસાદીસુ સમ્ભવનટ્ઠેન તતો વિસેસાવ, તેન વુત્તાતિ દસ્સેતિ "**અણ્ડ...પે॰... વદતી**"તિ ઇમિના. **વત્થિકોસો** ગબ્ભાસયો. જીવનતો પાણં ધારેન્તો વિય વડ્ઢનતો **જીવા**. તેનાહ "**સાલિયવા**"તિઆદિ. **આદિ**સદ્દેન વિરુળ્હધમ્મા તિણરુક્ખા ગહિતા. નત્થિ એતેસં સંકિલેસવિસુદ્ધીસુ વસો સામત્થિયન્તિ **અવસા**. તથા **અબલા અવીરિયા**. તેનાહ "**તેસ**"ન્તિઆદિ. **નિયતા**તિ નિયમના, અછેજ્જસુત્તાવુતસ્સ અભેજ્જમણિનો વિય નિયતપ્પવત્તિતાય ગતિજાતિબન્ધાપવગ્ગવસેન નિયામોતિ અત્થો. **તત્થ તત્થા**તિ તાસુ તાસુ જાતીસુ. **છન્નં અભિજાતીનં** સમ્બન્ધીભૂતાનં **ગમનં** સમવાયેન સમાગમો. સમ્બન્ધીનિરપેક્ખોપિ ભાવસદ્દો સમ્બન્ધીસહિતો વિય પકતિયત્થવાચકોતિ આહ "**સભાવોયેવા**"તિ, યથા કણ્ટકસ્સ તિક્ખતા, કપિત્થફલાદીનં પરિમણ્ડલતા, મિગપક્ખીનં વિચિત્તાકારતા ચ, એવં સબ્બસ્સાપિ લોકસ્સ હેતુપચ્ચયમન્તરેન તથા તથા પરિણામો અકુત્તિમો સભાવોયેવાતિ અત્થો. તેન વુત્તં "**યેના**"તિઆદિ. પરિણમનં નાનપ્પકારતાપત્તિ. **યેના**તિ સત્તપાણાદિના. યથા ભવિતબ્બં, તથેવાતિ સમ્બન્ધો.

છળભિજાતિયો પરતો વિત્થારીયિસ્સન્તિ. ''સુખઞ્ચ દુક્ખઞ્ચ પટિસંવેદેન્તી''તિ વદન્તો મક્ખલિ અદુક્ખમસુખભૂમિં સબ્બેન સબ્બં ન જાનાતીતિ વુત્તં "**અઞ્ઞા અદુક્ખમસુખભૂમિ નત્થીતિ દસ્સેતી**"તિ. અયં ''સુખઞ્ચ દુક્ખઞ્ચ પટિસંવેદેન્તી''તિ વચનં કરણભાવેન ગહેત્વા વુત્તા આચરિયસ્સ મતિ. પોત્થકેસુ પન "**અઞ્ઞા સુખદુક્ખભૂમિ નત્થીતિ દસ્સેતી**"તિ અયમેવ પાઠો દિટ્ઠો, ન ''અદુક્ખમસુખભૂમી''તિ. એવં સતિ ''છસ્વેવાભિજાતીસૂ''તિ વચનં અધિકરણભાવેન ગહેત્વા છસુ એવ અભિજાતીસુ સુખદુક્ખપટિસંવેદનં, ન તેહિ અઞ્ઞત્થ, તાયેવ સુખદુક્ખભૂમિ, ન તદઞ્ઞાતિ દસ્સેતીતિ વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. અયમેવ ચ યુત્તતરો પટિક્ખેપિતબ્બસ્સ અત્થસ્સ ભૂમિવસેન વુત્તત્તા. યદિ હિ ''સુખઞ્ચ દુક્ખઞ્ચ પટિસંવેદેન્તી''તિ વચનેન પટિક્ખેપિતબ્બસ્સ દસ્સનં સિયા, અથ ''અઞ્ઞા અદુક્ખમસુખા નત્થી''તિ દસ્સેય્ય, ન ''અદુક્ખમસુખભૂમી''તિ દસ્સનહેતુવચનસ્સ ભૂમિઅત્થાભાવતો. દસ્સેતિ ચેતં તાસં ભૂમિયા અભાવમેવ, તેન વિઞ્ઞાયતિ અયં પાઠો, અયઞ્ચત્થો યુત્તતરોતિ.

પમુખયોનીનન્તિ મનુસ્સેસુ ખત્તિયબ્રાહ્મણાદિવસેન, તિરચ્છાનાદીસુ સીહબ્યગ્ઘાદિવસેન પધાનયોનીનં, પધાનતા ચેત્થ ઉત્તમતા. તેનાહ "**ઉત્તમયોનીન**"ન્તિ. **સટ્ઠિ સતાની**તિ છ સહસ્સાનિ. ''પઞ્ચ ચ કમ્મુનો સતાની''તિ પદસ્સ અત્થદસ્સનં "**પઞ્ચ કમ્મસતાનિ ચા**"તિ. "**એસેવ નયો**"તિ ઇમિના ''કેવલં તક્કમત્તકેન નિરત્થકં દિટ્ઠિં દીપેતી''તિ ઇમમેવત્થમતિદિસતિ. એત્થ ચ "**તક્કમત્તકેના**"તિ વદન્તો યસ્મા તક્કિકા અવસ્સયભૂતતથત્થગ્ગહણઅઙ્કુસનયમન્તરેન નિરઙ્કુસતાય પરિકપ્પનસ્સ યં કિઞ્ચિ અત્તના પરિકપ્પિતં સારતો મઞ્ઞમાના તથેવ અભિનિવિસ્સ તત્થ ચ દિટ્ઠિગાહં ગણ્હન્તિ, તસ્મા ન તેસં દિટ્ઠિવત્થુસ્મિં વિઞ્ઞૂહિ વિચારણા કાતબ્બાતિ ઇમમધિપ્પાયં વિભાવેતિ. **કેચી**તિ ઉત્તરવિહારવાસિનો. **પઞ્ચિન્દ્રિયવસેના**તિ ચક્ખાદિપઞ્ચિન્દ્રિયવસેન. તે

હિ ‘‘ચક્ખુસોતઘાનજિવ્હાકાયસઙ્ખાતાનિ ઇમાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ ‘પઞ્ચ કમ્માની’તિ તિત્થિયા પઞ્ઞપેન્તી’’તિ વદન્તિ ‘‘કાયવચીમનોકમ્માનિ ચ ‘તીણિ કમ્માની’તિ’’. **કમ્મન્તિ લદ્ધી**તિ તદુભયં ઓળારિકત્તા પરિપુણ્ણકમ્મન્તિ લદ્ધિ. મનોકમ્મં અનોળારિકત્તા ઉપડ્ઢકમ્મન્તિ લદ્ધીતિ યોજના. ‘‘દ્વાસટ્ઠિ પટિપદા’’તિ વત્તબ્બે સભાવનિરુત્તિં અજાનન્તો ‘‘દ્વટ્ઠિપટિપદા’’તિ વદતીતિ આહ **‘‘દ્વાસટ્ઠિ પટિપદા’’**તિ. સદ્દરચકા પન ‘‘દ્વાસટ્ઠિયા સલોપો, અત્તમા’’તિ વદન્તિ, તદયુત્તમેવ સભાવનિરુત્તિયા યોગતો અસિદ્ધત્તા . યદિ હિ સા યોગેન સિદ્ધા અસ્સ, એવં સભાવનિરુત્તિયેવ સિયા, તથા ચ સતિ આચરિયાનં મતેન વિરુજ્ઝતીતિ વદન્તિ. ‘‘ચુલ્લાસીતિ સહસ્સાની’’તિઆદિકા પન અઞ્ઞત્ર દિટ્ઠપયોગા સભાવનિરુત્તિયેવ. દિસ્સતિ હિ **વિસુદ્ધિમગ્ગાદીસુ** –

> ‘‘ચુલ્લાસીતિ સહસ્સાનિ, કપ્પા તિટ્ઠન્તિ યે મરૂ;
> ન ત્વેવ તેપિ તિટ્ઠન્તિ, દ્વીહિ ચિત્તેહિ સમોહિતા’’તિ. (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૭૧૫; મહાનિ॰ ૧૦, ૩૯);

એકસ્મિં કપ્પેતિ ચતુન્નમસઙ્ખ્યેય્યકપ્પાનં અઞ્ઞતરભૂતે એકસ્મિં અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પે. તત્થાપિ ચ વિવટ્ટટ્ઠાયીસઞ્ઞિતં એકમેવ સન્ધાય **‘‘દ્વટ્ઠન્તરકપ્પા’’**તિ વુત્તં. ન હિ સો અસ્સુતસાસનધમ્મો ઇતરે જાનાતિ બાહિરકાનમવિસયત્તા, અજાનન્તો એવમાહાતિ અત્થો.

ઉરબ્ભે હનન્તિ, હન્ત્વા વા જીવિતં કપ્પેન્તીતિ **ઓરબ્ભિકા**. એસ નયો **સાકુણિકાદીસુપિ. લુદ્દા**તિ વુત્તાવસેસકા યે કેચિ ચાતુપ્પદજીવિકા નેસાદા. માગવિકપદસ્મિઞ્હિ રોહિતાદિમિગજાતિયેવ ગહિતા. બન્ધનાગારે નિયોજેન્તીતિ **બન્ધનાગારિકા. કુરૂરકમ્મન્તા**તિ દારુણકમ્મન્તા. **અયં** સબ્બોપિ કણ્હકમ્મપસુતતાય **કણ્હાભિજાતીતિ વદતિ** કણ્હસ્સ ધમ્મસ્સ અભિજાતિ અબ્ભુપ્પત્તિ યસ્સાતિ કત્વા. **ભિક્ખૂ**તિ બુદ્ધસાસને ભિક્ખૂ. **કણ્ટકે**તિ છન્દરાગે. સઞ્ઞોગવસેન તેસં પક્ખિપનં. કણ્ટકસદિસછન્દરાગેન સઞ્ઞુત્તા ભુઞ્જન્તીતિ હિ અધિપ્પાયેન **‘‘કણ્ટકે પક્ખિપિત્વા’’**તિ વુત્તં. કસ્માતિ ચે? યસ્મા ‘‘તે પણીતપણીતે પચ્ચયે પટિસેવન્તી’’તિ તસ્સ મિચ્છાગાહો, તસ્મા ઞાયલદ્ધેપિ પચ્ચયે ભુઞ્જમાના આજીવકસમયસ્સ વિલોમગાહિતાય પચ્ચયેસુ કણ્ટકે પક્ખિપિત્વા ખાદન્તિ નામાતિ વદતિ **કણ્ટકવુત્તિકા**તિ કણ્ટકેન યથાવુત્તેન સહ જીવિકા. **અયઞ્હિસ્સ પાળિયેવા**તિ અયં મક્ખલિસ્સ વાદદીપના અત્તના રચિતા પાળિયેવાતિ યથાવુત્તમત્થં સમત્થેતિ. કણ્ટકવુત્તિકા એવ નામ **એકે** અપરે **પબ્બજિતા** બાહિરકા સન્તિ, તે નીલાભિજાતીતિ **વદતી**તિ અત્થો. તે હિ સવિસેસં અત્તકિલમથાનુયોગમનુયુત્તા. તથા હિ તે કણ્ટકે વત્તન્તા વિય ભવન્તીતિ **કણ્ટકવુત્તિકા**તિ વુત્તા. નીલસ્સ ધમ્મસ્સ અભિજાતિ યસ્સાતિ **નીલાભિજાતિ**. એવમિતરેસુપિ.

અમ્હાકં સઞ્ઞોજનગણ્ઠો નત્થીતિ વાદિનો બાહિરકપબ્બજિતા **નિગણ્ઠા**. એકમેવ સાટકં પરિદહન્તા **એકસાટકા**. કણ્હતો પરિસુદ્ધો નીલો, તતો પન લોહિતોતિઆદિના યથાક્કમં તસ્સ પરિસુદ્ધં વાદં દસ્સેતું **‘‘ઇમે કિરા’’**તિઆદિ વુત્તં. **પણ્ડરતરા**તિ ભુઞ્જનનહાનપટિક્ખેપાદિવતસમાયોગેન પરિસુદ્ધતરા કણ્હનીલમુપાદાય લોહિતસ્સાપિ પરિસુદ્ધભાવેન વત્તબ્બતો. **ઓદાતવસના**તિ ઓદાતવત્થપરિદહના. **અચેલકસાવકા**તિ આજીવકસાવકભૂતા. **તે કિર** આજીવકલદ્ધિયા વિસુદ્ધચિત્તતાય નિગણ્ઠેહિપિ **પણ્ડરતરા** હલિદ્દાભાનમ્પિ પુરિમે ઉપાદાય પરિસુદ્ધભાવપ્પત્તિતો. **‘‘એવ’’**ન્તિઆદિના તસ્સ છન્દાગમનં દસ્સેતિ. નન્દાદીનં સાવકભૂતા પબ્બજિતા **આજીવકા**. તથા **આજીવકિનિયો**. નન્દાદયો કિર તથારૂપં આજીવકપટિપત્તિં ઉક્કંસં પાપેત્વા ઠિતા, તસ્મા નિગણ્ઠેહિ આજીવકસાવકેહિ પબ્બજિતેહિ પણ્ડરતરા વુત્તા પરમસુક્કાભિજાતીતિ અયં તસ્સ લદ્ધિ.

પુરિસભૂમિયોતિ પધાનનિદ્દેસો. ઇત્થીનમ્પિ હેતા ભૂમિયો એસ ઇચ્છતેવ. **સત્ત દિવસે**તિ અચ્ચન્તસઞ્ઞોગવચનં, એત્તકમ્પિ મન્દા મોમૂહાતિ. **સમ્બાધટ્ઠાનતો**તિ માતુકુચ્છિં સન્ધાયાહ. **રોદન્તિ ચેવ વિરવન્તિ ચ** તમનુસ્સરિત્વા. ખેદનં, કીળનઞ્ચ ખિડ્ડાસદ્દેનેવ સઙ્ગહેત્વા **ખિડ્ડાભૂમિ** વુત્તા. પદસ્સ નિક્ખિપનં **પદનિક્ખિપનં**. યદા તથા પદં નિક્ખિપિતું સમત્થો, તદા **પદવીમંસભૂમિ નામા**તિ ભાવો. વતાવતસ્સ **જાનનકાલે**. **ભિક્ખુ ચ પન્નકો**તિઆદિપિ તેસં બાહિરકાનં પાળિયેવ. તત્થ **પન્નકો**તિ ભિક્ખાય વિચરણકો, તેસં વા પટિપત્તિયા પટિપન્નકો. **જિનો**તિ જિણ્ણો જરાવસેન હીનધાતુકો, અત્તનો વા પટિપત્તિયા પટિપક્ખં જિનિત્વા ઠિતો. સો કિર તથાભૂતો ધમ્મમ્પિ કસ્સચિ ન કથેસિ. તેનાહ "**ન કિઞ્ચિ આહા**"તિ. ઓટ્ઠવદનાદિવિપ્પકારે કતેપિ ખમનવસેન ન કિઞ્ચિ કથેતીતિપિ વદન્તિ. **અલાભિન્તિ** "સો ન કુમ્ભિમુખા પટિગ્ગણ્હાતી"તિઆદિના નયેન મહાસીહનાદસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૧.૩૯૪; મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૫) વુત્તઅલાભહેતુસમાયોગેન અલાભિં. તતોયેવ જિઘચ્છાદુબ્બલપરેતતાય સયનપરાયનટ્ઠેન **સમણં પન્નભૂમીતિ વદતિ**.

આજીવવુત્તિસતાનીતિ સત્તાનમાજીવભૂતાનિ જીવિકાવુત્તિસતાનિ. "પરિબ્બાજકસતાની"તિ વુચ્ચમાનેપિ ચેસ સભાવલિઙ્ગમજાનન્તો "**પરિબ્બાજકસતે**"તિ વદતિ. એવમઞ્ઞેસુપિ. તેનાહ "**પરિબ્બાજકપબ્બજ્જાસતાની**"તિ. નાગભવનં **નાગમણ્ડલં** યથા "મહિંસકમણ્ડલ"ન્તિ. પરમાણુઆદિ **રજો**. **પસુ**ગ્ગહણેન એળકજાતિ ગહિતા. **મિગ**ગ્ગહણેન રુરુગવયાદિ મિગજાતિ. **ગણ્ઠિમ્હી**તિ ફળુમ્હિ, પબ્બેતિ અત્થો. ચાતુમહારાજિકાદિબ્રહ્મકાયિકાદિવસેન, તેસઞ્ચ અન્તરભેદવસેન **બહૂ દેવા**. તત્થ ચાતુમહારાજિકાનં એકચ્ચઅન્તરભેદો **મહાસમયસુત્તેન** (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૧) દીપેતબ્બો. "**સો પના**"તિઆદિના અજાનન્તો પનેસ બહૂ દેવેપિ સત્ત એવ વદતીતિ તસ્સ અપ્પમાણતં દસ્સેતિ. **મનુસ્સાપિ અનન્તા**તિ દીપદેસકુલવંસાજીવાદિવિભાગવસેન. પિસાચા એવ **પેસાચા**, તે અપરપેતાદિવસેન **મહન્તમહન્તા**, બહુતરાતિ અત્થો. બાહિરકસમયે પન "છદ્દન્તદહમન્દાકિનિયો કુવાળિયમુચલિન્દનામેન વોહરિતા"તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૬૮) આચરિયેન વુત્તં.

ગણ્ઠિકાતિ પબ્બગણ્ઠિકા. પબ્બગણ્ઠિમ્હિ હિ પવુટસદ્દો. **મહાપપાતા**તિ મહાતટા. પારિસેસનયેન **ખુદ્દકપપાતસતાનિ**. એવં સુપિનેસુપિ. "**મહાકપ્પિનો**"તિ ઇદં "મહાકપ્પાન"ન્તિ અત્થતો વેદિતબ્બં. સદ્દતો પનેસ અજાનન્તો એવં વદતીતિ ન વિચારણક્ખમં. તથા "**ચુલ્લાસીતિ સતસહસ્સાની**"તિ ઇદમ્પિ. સો હિ "ચતુરાસીતિ સતસહસ્સાની"તિ વત્તુમસક્કોન્તો એવં વદતિ. સદ્દરચકા પન "ચતુરાસીતિયા તુલોપો, ચસ્સ ચુ, રસ્સ લો, દ્વિત્તઞ્ચા"તિ વદન્તિ. **એત્તકા મહાસરા**તિ એતપ્પમાણવતા મહાસરતો, સત્તમહાસરતોતિ વુત્તં હોતિ. **કિરા**તિ તસ્સ વાદાનુસ્સવને નિપાતો. **પણ્ડિતોપિ…પે॰… ન ગચ્છતિ**, કસ્મા? સત્તાનં સંસરણકાલસ્સ નિયતભાવતો.

"અચેલકવતેન વા અઞ્ઞેન વા યેન કેનચી"તિ વુત્તમતિદિસતિ "**તાદિસેનેવા**"તિ ઇમિના. **તપોકમ્મેના**તિ તપકરણેન. એત્થાપિ "તાદિસેનેવા"તિ અધિકારો. યો…પે॰… વિસુજ્ઝતિ, સો અપરિપક્કં કમ્મં પરિપાચેતિ નામાતિ યોજના. **અન્તરા**તિ ચતુરાસીતિમહાકપ્પસતસહસ્સાનમબ્ભન્તરે. **ફુસ્સ ફુસ્સા**તિ પત્વા પત્વા. **વુત્તપરિમાણં કાલન્તિ** ચતુરાસીતિમહાકપ્પસતસહસ્સપમાણં કાલં. ઇદં વુત્તં હોતિ – **અપરિપક્કં** સંસરણનિમિત્તં કમ્મં સીલાદિના સીઘંયેવ વિસુદ્ધપ્પત્તિયા **પરિપાચેતિ નામ**. **પરિપક્કં** કમ્મં ફુસ્સ ફુસ્સ કાલેન પરિપક્કભાવાનાપાદનેન **બ્યન્તિં** વિગમનં **કરોતિ નામાતિ**. **દોણેના**તિ પરિમિનનદોણતુમ્બેન. રૂપકવસેનત્થો લબ્ભતીતિ વુત્તં "**મિતં વિયા**"તિ. ન હાપનવડ્ઢનં પણ્ડિતબાલવસેનાતિ દસ્સેતિ "**ન સંસારો**"તિઆદિના. વડ્ઢનં **ઉક્કંસો**. હાપનં **અવકંસો**.

કતસુત્તગુળેતિ કતસુત્તવટ્ટિયં. **પલેતી**તિ પરેતિ યથા ‘‘અભિસમ્પરાયો’’તિ, (મહાનિ॰ ૬૯; ચૂળનિ॰ ૮૫; પટિ॰ મ॰ ૩.૪) ર-કારસ્સ પન લ-કારં કત્વા એવં વુત્તં યથા ‘‘પલિબુદ્ધો’’તિ (ચૂળનિ॰ ૧૫; મિ॰ પ॰ ૩.૬). સો ચ ચુરાદિગણવસેન ગતિયન્તિ વુત્તં ‘‘**ગચ્છતી**’’તિ. ઇમાય ઉપમાય ચેસ સત્તાનં સંસારો અનુક્કમેન ખીયતેવ, ન વડ્ઢતિ પરિચ્છિન્નરૂપત્તાતિ ઇમમત્થં વિભાવેતીતિ આહ ‘‘**સુત્તે ખીણે**’’તિઆદિ. **તત્થેવા**તિ ખીયનટ્ઠાનેયેવ.

અજિતકેસકમ્બલવાદવણ્ણના

૧૭૧. દિન્નન્તિ દેય્યધમ્મસીસેન દાનચેતનાયેવ વુત્તા. તંમુખેન ચ ફલન્તિ દસ્સેતિ ‘‘**દિન્નસ્સ ફલાભાવ**’’ન્તિ ઇમિના. દિન્નઞ્હિ મુખ્યતો અન્નાદિવત્થુ, તં કથમેસ પટિક્ખિપિસ્સતિ . એસ નયો **યિટ્ઠં હુત**ન્તિ એત્થાપિ. સબ્બસાધારણં મહાદાનં **મહાયાગો**. પાહુનભાવેન કત્તબ્બસક્કારો **પાહુનકસક્કારો**. **ફલ**ન્તિ આનિસંસફલં, નિસ્સન્દફલઞ્ચ. **વિપાકો**તિ સદિસફલં. ચતુરઙ્ગસમન્નાગતે દાને ઠાનન્તરાદિપત્તિ વિય હિ આનિસંસો, **સઙ્ખબ્રાહ્મણસ્સ** દાને (જા॰ ૧.૧૦.૩૯) તાણલાભમત્તં વિય નિસ્સન્દો, પટિસન્ધિસઙ્ખાતં સદિસફલં વિપાકો. **અયં લોકો, પરલોકો**તિ ચ કમ્મુના લદ્ધબ્બો વુત્તો ફલાભાવમેવ સન્ધાય પટિક્ખિપનતો. પચ્ચક્ખદિટ્ઠો હિ લોકો કથં તેન પટિક્ખિત્તો સિયા. ‘‘**સબ્બે તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જન્તી**’’તિ ઇમિના કારણમાહ, યત્થ યત્થ ભવયોનિઆદીસુ ઠિતા ઇમે સત્તા, તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જન્તિ, નિરુદયવિનાસવસેન વિનસ્સન્તીતિ અત્થો. **તેસૂ**તિ માતાપિતૂસુ. **ફલાભાવવસેનેવ વદતિ**, ન માતાપિતૂનં, નાપિ તેસુ ઇદાનિ કરિયમાનસક્કારાસક્કારાનમભાવવસેન તેસં લોકે પચ્ચક્ખત્તા. પુબ્બુળસ્સ વિય ઇમેસં સત્તાનં ઉપ્પાદો નામ કેવલો, ન ચવિત્વા આગમનપુબ્બકો અત્થીતિ દસ્સનત્થં ‘‘નત્થિ સત્તા ઓપપાતિકા’’તિ વુત્તન્તિ આહ ‘‘**ચવિત્વા ઉપપજ્જનકા સત્તા નામ નત્થી**’’તિ. સમણેન નામ યાથાવતો જાનન્તેન કસ્સચિ અકથેત્વા સઞ્ઞતેન ભવિતબ્બં, અઞ્ઞથા અહોપુરિસિકા નામ સિયા. કિઞ્હિ પરો પરસ્સ કરિસ્સતિ, તથા ચ અત્તનો સમ્પાદનસ્સ કસ્સચિ અવસ્સયો એવ ન સિયા તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જનતોતિ ઇમમત્થં સન્ધાય ‘‘**યે ઇમઞ્ચ…પે॰… પવેદેન્તી**’’તિ આહ. અયં અટ્ઠકથાવસેસકો અત્થો.

ચતૂસુ મહાભૂતેસુ નિયુત્તો **ચાતુમહાભૂતિકો**, અત્થમત્તતો પન દસ્સેતું ‘‘**ચતુમહાભૂતમયો**’’તિ વુત્તં. યથા હિ મત્તિકાય નિબ્બત્તં ભાજનં મત્તિકામયં, એવમયમ્પિ ચતૂહિ મહાભૂતેહિ નિબ્બત્તો ચતુમહાભૂતમયોતિ વુચ્ચતિ. **અજ્ઝત્તિકપથવીધાતૂ**તિ સત્તસન્તાનગતા પથવીધાતુ. **બાહિરપથવીધાતુ**ન્તિ બહિદ્ધા મહાપથવિં, તેન પથવીયેવ કાયોતિ દસ્સેતિ. **અનુગચ્છતી**તિ અનુબન્ધતિ. **ઉભયેનાપી**તિ પદદ્વયેનપિ. **ઉપેતિ ઉપગચ્છતી**તિ બાહિરપથવિકાયતો તદેકદેસભૂતા પથવી આગન્ત્વા અજ્ઝત્તિકભાવપ્પત્તિ હુત્વા સત્તભાવેન સણ્ઠિતા, સા ચ મહાપથવી ઘટાદિગતપથવી વિય ઇદાનિ તમેવ બાહિરં પથવિકાયં સમુદાયભૂતં પુન ઉપેતિ ઉપગચ્છતિ, સબ્બસો તેન બાહિરપથવિકાયેન નિબ્બિસેસતં એકીભાવમેવ ગચ્છતીતિ અત્થો. **આપાદીસુપિ એસેવ નયો**તિ એત્થ પજ્જુન્નેન મહાસમુદ્દતો ગહિતઆપો વિય વસ્સોદકભાવેન પુનપિ મહાસમુદ્દં, સૂરિયરંસિતો ગહિતઇન્દગ્ગિસઙ્ખાતતેજો વિય પુનપિ સૂરિયરંસિં, મહાવાયુક્ખન્ધતો નિગ્ગતમહાવાતો વિય પુનપિ મહાવાયુક્ખન્ધં ઉપેતિ ઉપગચ્છતીતિ પરિકપ્પનામત્તેન દિટ્ઠિગતિકસ્સ અધિપ્પાયો.

મનચ્છટ્ઠાનિ ઇન્દ્રિયાનીતિ મનમેવ છટ્ઠં યેસં ચક્ખુસોતઘાનજિવ્હાકાયાનં, તાનિ ઇન્દ્રિયાનિ. **આકાસં પક્ખન્દન્તિ** તેસં વિસયભાવાતિ વદન્તિ. વિસયીગહણેન હિ વિસયાપિ ગહિતા એવ હોન્તિ. કથં ગણિતા મઞ્ચપઞ્ચમાતિ આહ ‘‘**મઞ્ચો ચેવ…પે॰… અત્થો**’’તિ. આળાહનં સુસાનન્તિ અત્થતો એકં. **ગુણાગુણપદાની**તિ ગુણદોસકોટ્ઠાસાનિ. **સરીરમેવ વા પદાનિ** તંતંકિરિયાય પજ્જિતબ્બતો. **પારાવતપક્ખિવણ્ણાની**તિ પારાવતસ્સ

નામ પક્ખિનો વણ્ણાનિ. "**પારાવતપક્ખવણ્ણાની**"તિ પાઠો, પારાવતસકુણસ્સ પત્તવણ્ણાનીતિ અત્થો. **ભસ્મન્તા**તિ છારિકાપરિયન્તા. તેનાહ "**છારિકાવસાનમેવા**"તિ. આહુતિસદ્દેનેત્થ "દિન્નં યિટ્ઠં હુત"ન્તિ વુત્તપ્પકારં દાનં સબ્બમ્પિ ગહિતન્તિ દસ્સેતિ "**પાહુનકસક્કારાદિભેદં દિન્નદાન**"ન્તિ ઇમિના, વિરૂપેકસેસનિદ્દેસો વા એસ. **અત્થી**તિ અધિપ્પાયતો અત્થો સદ્દતો તસ્સ અનધિગમિતત્તા. એવમીદિસેસુ. દબ્બન્તિ મુય્હન્તીતિ દત્તૂ, બાલપુગ્ગલા, તેહિ **દત્તૂહિ**. કિં વુત્તં હોતીતિ આહ "**બાલા દેન્તી**"તિઆદિ. પાળિયં "લોકો અત્થી"તિ મતિ યેસં તે **અત્થિકા**, "અત્થી"તિ ચેદં નેપાતિકપદં, તેસં વાદો અત્થિકવાદો, તં **અત્થિકવાદં**.

તત્થાતિ તેસુ યથાવુત્તેસુ તીસુ મિચ્છાવાદીસુ. **કમ્મં પટિબાહતિ** અકિરિયવાદિભાવતો. **વિપાકં પટિબાહતિ** સબ્બેન સબ્બં આયતિં ઉપપત્તિયા પટિક્ખિપનતો. **વિપાક**ન્તિ ચ આનિસંસનિસ્સન્દસદિસફલવસેન તિવિધમ્પિ વિપાકં. **ઉભયં પટિબાહતિ** સબ્બસો હેતુપટિસેધનેનેવ ફલસ્સાપિ પટિસેધિતત્તા. **ઉભય**ન્તિ ચ કમ્મં વિપાકમ્પિ. સો હિ "અહેતૂ અપ્પચ્ચયા સત્તા સંકિલિસ્સન્તિ, વિસુજ્ઝન્તિ ચા"તિ વદન્તો કમ્મસ્સ વિય વિપાકસ્સાપિ સંકિલેસવિસુદ્ધીનં પચ્ચયત્તાભાવજોતનતો તદુભયં પટિબાહતિ નામ. **વિપાકો પટિબાહિતો હોતિ** અસતિ કમ્મસ્મિં વિપાકાભાવતો. **કમ્મં પટિબાહિતં હોતિ** અસતિ વિપાકે કમ્મસ્સ નિરત્થકતાપત્તિતો. **ઇતી**તિ વુત્તત્થનિદસ્સનં. **અત્થતો**તિ સરૂપતો, વિસું વિસું તંતંદિટ્ઠિદીપકભાવેન પાળિયં આગતાપિ તદુભયપટિબાહકાવાતિ અત્થો. પચ્ચેકં તિવિધદિટ્ઠિકા એવ તે ઉભયપટિબાહકત્તા. "**ઉભયપ્પટિબાહકા**"તિ હિ હેતુવચનં હેતુગબ્ભત્તા તસ્સ વિસેસનસ્સ. **અહેતુકવાદા ચેવા**તિઆદિ પટિઞ્ઞાવચનં તપ્ફલભાવેન નિચ્છિતત્તા. તસ્મા વિપાકપટિબાહકત્તા **નત્થિકવાદા**, કમ્મપટિબાહકત્તા **અકિરિયવાદા**, તદુભયપટિબાહકત્તા **અહેતુકવાદા**તિ યથાલાભં હેતુફલતાસમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. યો હિ વિપાકપટિબાહનેન નત્થિકદિટ્ઠિકો ઉચ્છેદવાદી, સો અત્થતો કમ્મપટિબાહનેન અકિરિયદિટ્ઠિકો, ઉભયપટિબાહનેન અહેતુકદિટ્ઠિકો ચ હોતિ. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો.

"**યે વા પના**"તિઆદિના તેસમનુદિટ્ઠિકાનં નિયામોક્કન્તિવિનિચ્છયો વુત્તો. તત્થ **તેસ**ન્તિ પૂરણાદીનં. **સજ્ઝાયન્તી**તિ તં દિટ્ઠિદીપકં ગન્થં યથા તથા તેહિ કતં ઉગ્ગહેત્વા પઠન્તિ. **વીમંસન્તી**તિ તસ્સ અત્થં વિચારેન્તિ. "**તેસ**"ન્તિઆદિ વીમંસનાકારદસ્સનં. "કરોતો...પે॰... ઉચ્છિજ્જતી"તિ એવં વીમંસન્તાનં તેસન્તિ સમ્બન્ધો. **તસ્મિં આરમ્મણે**તિ યથાપરિકપ્પિતે કમ્મફલાભાવાદિકે "કરોતો ન કરીયતિ પાપ"ન્તિઆદિ નયપ્પવત્તાય મિચ્છાદસ્સનસઙ્ખાતાય લદ્ધિયા આરમ્મણે. **મિચ્છાસતિ સન્તિટ્ઠતી**તિ મિચ્છાસતિસઙ્ખાતા લદ્ધિસહગતા તણ્હા સન્તિટ્ઠતિ. "કરોતો ન કરીયતિ પાપ"ન્તિઆદિવસેન હિ અનુસ્સવૂપલદ્ધે અત્થે તદાકારપરિવિતક્કનેહિ સવિગ્ગહે વિય સરૂપતો ચિત્તસ્સ પચ્ચુપટ્ઠિતે ચિરકાલપરિચયેન "એવમેત"ન્તિ નિજ્ઝાનક્ખમભાવૂપગમને, નિજ્ઝાનક્ખન્તિયા ચ તથા તથા ગહિતે પુનપ્પુનં તથેવ આસેવન્તસ્સ બહુલીકરોન્તસ્સ મિચ્છાવિતક્કેન સમાનીયમાના મિચ્છાવાયામુપત્થમ્ભિતા અતંસભાવમ્પિ "તંસભાવ"ન્તિ ગણ્હન્તી મિચ્છાલદ્ધિસહગતા તણ્હા મુસા વિતથં સરણતો પવત્તનતો મિચ્છાસતીતિ વુચ્ચતિ. **ચતુરઙ્ગુત્તરટીકાય**મ્પિ (અ॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૪.૩૦) ચેસ અત્થો વુત્તોયેવ. મિચ્છાસઙ્કપ્પાદયો વિય હિ મિચ્છાસતિ નામ પાટિયેક્કો કોચિ ધમ્મો નત્થિ, તણ્હાસીસેન ગહિતાનં ચતુન્નમ્પિ અકુસલક્ખન્ધાનમેતં અધિવચનન્તિ **મજ્ઝિમાગમટ્ઠકથાય**મ્પિ **સલ્લેખસુત્તવણ્ણનાયં** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૮૩) વુત્તં.

ચિત્તં એકગ્ગં હોતીતિ યથાસકં વિતક્કાદિપચ્ચયલાભેન તસ્મિં આરમ્મણે અવટ્ઠિતતાય અનેકગ્ગતં પહાય એકગ્ગં અપ્પિતં વિય હોતિ, ચિત્તસીસેન ચેત્થ મિચ્છાસમાધિ એવ વુત્તો. સો હિ પચ્ચયવિસેસેહિ લદ્ધભાવનાબલો ઈદિસે ઠાને સમાધાનપતિરૂપકકિચ્ચકરોયેવ હોતિ વાલવિજ્ઝનાદીસુ વિયાતિ દટ્ઠબ્બં. **જવનાનિ જવન્તી**તિ

અનેકક્ખત્તું તેનાકારેન પુબ્બભાગિયેસુ જવનવારેસુ પવત્તેસુ સન્નિટ્ઠાનભૂતે સબ્બપચ્છિમે જવનવારે સત્ત જવનાનિ જવન્તિ. “**પઠમજવને સતેકિચ્છા હોન્તિ, તથા દુતિયાદીસૂ**”તિ ઇદં ધમ્મસભાવદસ્સનમેવ, ન પન તસ્મિં ખણે તેસં તિકિચ્છા કેનચિ સક્કા કાતુન્તિ દસ્સનં તેસ્વેવ ઠત્વા સત્તમજવનસ્સ અવસ્સમુપ્પજ્જમાનસ્સ નિવત્તિતું અસક્કુણેય્યત્તા, એવં લહુપરિવત્તે ચ ચિત્તવારે ઓવાદાનુસાસન વસેન તિકિચ્છાય અસમ્ભવતો. તેનાહ “**બુદ્ધાનમ્પિ અતેકિચ્છા અનિવત્તિનો**”તિ . **અરિટ્ઠકણ્ટકસદિસા**તિ અરિટ્ઠભિક્ખુકણ્ટકસામણેરસદિસા, તે વિય અતેકિચ્છા અનિવત્તિનો મિચ્છાદિટ્ઠિગતિકાયેવ જાતાતિ વુત્તં હોતિ.

તત્થાતિ તેસુ તીસુ મિચ્છાદસ્સનેસુ. **કોચિ એકં દસ્સનં ઓક્કમતી**તિ યસ્સ એકસ્મિંયેવ અભિનિવેસો, આસેવના ચ પવત્તા, સો એકમેવ દસ્સનં ઓક્કમતિ. **કોચિ દ્વે, કોચિ તીણિપી**તિ યસ્સ દ્વીસુ, તીસુપિ વા અભિનિવેસો, આસેવના ચ પવત્તા, સો દ્વે , તીણિપિ ઓક્કમતિ, એતેન પન વચનેન યા પુબ્બે ‘‘ઇતિ સબ્બેપેતે અત્થતો ઉભયપ્પટિબાહકા’’તિઆદિના ઉભયપ્પટિબાહકતામુખેન દીપિતા અત્થતો સિદ્ધા સબ્બદિટ્ઠિકતા, સા પુબ્બભાગિયા. યા પન મિચ્છત્તનિયામોક્કન્તિભૂતા, સા યથાસકં પચ્ચયસમુદાગમસિદ્ધિતો ભિન્નારમ્મણાનં વિય વિસેસાધિગમાનં એકજ્ઝં અનુપ્પત્તિયા અઞ્ઞમઞ્ઞં અબ્બોકિણ્ણા એવાતિ દસ્સેતિ. “**એકસ્મિં ઓક્કન્તેપી**”તિઆદિના તિસ્સન્નમ્પિ દિટ્ઠીનં સમાનસામત્થિયતં, સમાનફલતઞ્ચ વિભાવેતિ. સગ્ગાવરણાદિના હેતા સમાનસામત્થિયા ચેવ સમાનફલા ચ, તસ્મા તિસ્સોપિ ચેતા એકસ્સ ઉપ્પન્નાપિ અબ્બોકિણ્ણા એવ, એકાય વિપાકે દિન્ને ઇતરા તસ્સા અનુબલપ્પદાયિકાયોતિ દટ્ઠબ્બં. “**પત્તો સગ્ગમગ્ગાવરણઞ્ચેવા**”તિઆદિં વત્વા “**અભબ્બો**”તિઆદિના તદેવત્થં આવિકરોતિ. **મોક્ખમગ્ગાવરણ**ન્તિ નિબ્બાનપથભૂતસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ નિવારણં. **પગેવા**તિ પટિક્ખેપત્થે નિપાતો, મોક્ખસઙ્ખાતં પન નિબ્બાનં ગન્તું કા નામ કથાતિ અત્થો. અપિચ **પગેવા**તિ પા એવ, પઠમતરમેવ મોક્ખં ગન્તુમભબ્બો, મોક્ખગમનતોપિ દૂરતરમેવાતિ વુત્તં હોતિ. એવમઞ્ઞત્થાપિ યથારહં.

“**વટ્ટખાણુ નામેસ સત્તો**”તિ ઇદં વચનં નેય્યત્થમેવ, ન નીતત્થં. તથા હિ વુત્તં **પપઞ્ચસૂદનિયં** નામ **મજ્ઝિમાગમટ્ઠકથાયં** ‘‘કિં પનેસ એકસ્મિંયેવ અત્તભાવે નિયતો હોતિ, ઉદાહુ અઞ્ઞસ્મિમ્પીતિ? એકસ્મિંયેવ નિયતો, આસેવનવસેન પન ભવન્તરેપિ તં તં દિટ્ઠિં રોચેતિયેવા’’તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૦૩). અકુસલઞ્હિ નામેતં અબલં દુબ્બલં, ન કુસલં વિય સબલં મહાબલં, તસ્મા ‘‘એકસ્મિંયેવ અત્તભાવે નિયતો’’તિ તત્થ વુત્તં. અઞ્ઞથા સમ્મત્તનિયામો વિય મિચ્છત્તનિયામોપિ અચ્ચન્તિકો સિયા, ન ચ અચ્ચન્તિકો. યદેવં વટ્ટખાણુજોતના કથં યુજ્જેય્યાતિ આહ ‘‘આસેવનવસેના’’તિઆદિ, તસ્મા યથા **સત્તઙ્ગુત્તરપાળિયં** ‘‘સકિં નિમુગ્ગોપિ નિમુગ્ગો એવ બાલો’’તિ [અ॰ નિ॰ ૭.૧૫ (અત્થતો સમાનં)] વુત્તં, એવં વટ્ટખાણુજોતનાપિ વુત્તા. યાદિસે હિ પચ્ચયે પટિચ્ચ અયં તં તં દસ્સનં ઓક્કન્તો, પુન કદાચિ તપ્પટિપક્ખે પચ્ચયે પટિચ્ચ તતો સીસુક્ખિપનમસ્સ ન હોતીતિ ન વત્તબ્બં. તસ્મા તત્થ, (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૦૨) ઇધ ચ અટ્ઠકથાયં “**એવરૂપસ્સ હિ યેભુય્યેન ભવતો વુટ્ઠાનં નામ નત્થી**”તિ યેભુય્યગ્ગહણં કતં, ઇતિ આસેવનવસેન ભવન્તરેપિ તંતંદિટ્ઠિયા રોચનતો યેભુય્યેનસ્સ ભવતો વુટ્ઠાનં નત્થીતિ કત્વા વટ્ટખાણુકો નામેસ જાતો, ન પન મિચ્છત્તનિયામસ્સ અચ્ચન્તિકતાયાતિ નીહરિત્વા ઞાતબ્બત્થતાય નેય્યત્થમિદં, ન નીતત્થન્તિ વેદિતબ્બં. યં સન્ધાય **અભિધમ્મે**પિ ‘‘અરહા, યે ચ પુથુજ્જના મગ્ગં ન પટિલભિસ્સન્તિ, તે રૂપક્ખન્ધઞ્ચ ન પરિજાનન્તિ, વેદનાક્ખન્ધઞ્ચ ન પરિજાનિસ્સન્તી’’તિઆદિ (યમ॰ ૧.ખન્ધયમક ૨૧૦) વુત્તં. **પથવિગોપકો**તિ યથાવુત્તકારણેન પથવિપાલકો. તદત્થં સમત્થેતું “**યેભુય્યેના**”તિઆદિ વુત્તં.

એવં મિચ્છાદિટ્ઠિયા પરમસાવજ્જાનુસારેન સોતૂનં સતિમુપ્પાદેન્તો “**તસ્મા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **તસ્મા**તિ યસ્મા એવં સંસારખાણુભાવસ્સાપિ પચ્ચયો અપણ્ણકજાતો, તસ્મા પરિવજ્જેય્યાતિ સમ્બન્ધો. **અકલ્યાણજન**ન્તિ

કલ્યાણધમ્મવિરહિતજનં અસાધુજનં. **આસીવિસન્તિ** આસુમાગતહલાહલં. **ભૂતિકામોતિ** દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થાનં વસેન અત્તનો ગુણેહિ વુડ્ઢિકામો. **વિચક્ખણોતિ** પઞ્ઞાચક્ખુના વિવિધત્થસ્સ પસ્સકો, ધીરોતિ અત્થો.

પકુધકચ્ચાયનવાદવણ્ણના

૧૭૪. ''અકટા''તિ એત્થ ત-કારસ્સ ટ-કારાદેસોતિ આહ ''**અકતા**''તિ, સમેન, વિસમેન વા કેનચિપિ હેતુના અકતા, ન વિહિતાતિ અત્થો. તથા **અકટવિધાતિ** એત્થાપિ. નત્થિ કતવિધો કરણવિધિ એતેસન્તિ **અકટવિધા**. પદદ્વયેનાપિ લોકે કેનચિ હેતુપચ્ચયેન નેસં અનિબ્બત્તભાવં દસ્સેતિ. તેનાહ ''**એવં કરોહી**''તિઆદિ. **ઇદ્ધિયાપિ ન નિમ્મિતાતિ** કસ્સચિ ઇદ્ધિમતો ચેતોવસિપ્પત્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ, દેવસ્સ, ઇસ્સરાદિનો ચ ઇદ્ધિયાપિ ન નિમ્મિતા. **અનિમ્માપિતાતિ** કસ્સચિ અનિમ્માપિતા. કામં સદ્દતો યુત્તં, અત્થતો ચ પુરિમેન સમાનં, તથાપિ પાળિયમટ્ઠકથાયઞ્ચ અનાગતમેવ અગહેતબ્બભાવે કારણન્તિ દસ્સેતિ ''**તં નેવ પાળિય**''ન્તિઆદિના.

બ્રહ્મજાલસુત્તસંવણ્ણનાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩૦) **વુત્તત્થમેવ**. ઇદમેત્થ યોજનામત્તં – વઞ્ઝાતિ હિ વઞ્ઝપસુવઞ્ઝતાલાદયો વિય અફલા કસ્સચિ અજનકા, તેન પથવિકાયાદીનં રૂપાદિજનકભાવં પટિક્ખિપતિ. રૂપસદ્દાદયો હિ પથવિકાયાદીહિ અપ્પટિબદ્ધવુત્તિકાતિ તસ્સ લદ્ધિ. પબ્બતસ્સ કૂટમિવ ઠિતાતિ **કૂટટ્ઠા**, યથા પબ્બતકૂટં કેનચિ અનિબ્બત્તિતં કસ્સચિ ચ અનિબ્બત્તકં, એવમેતેપિ સત્તકાયાતિ અધિપ્પાયો. યમિદં ''બીજતો અઙ્કુરાદિ જાયતી''તિ વુચ્ચતિ, તં વિજ્જમાનમેવ તતો નિક્ખમતિ, ન અવિજ્જમાનં, ઇતરથા અઞ્ઞતોપિ અઞ્ઞસ્સ ઉપલદ્ધિ સિયા, એવમેતેપિ સત્તકાયા, તસ્મા **એસિકટ્ઠાયિટ્ઠિતાતિ**. **ઠિતત્તાતિ** નિબ્બિકારભાવેન સુપ્પતિટ્ઠિતત્તા. **ન ચલન્તીતિ** ન વિકારમાપજ્જન્તિ. વિકારાભાવતો હિ તેસં સત્તન્નં કાયાનં એસિકટ્ઠાયિટ્ઠિતતા, અનિઞ્જનઞ્ચ અત્તનો પકતિયા અવટ્ઠાનમેવ. તેનાહ ''**ન વિપરિણમન્તી**''તિ. **પકતિન્તિ** સભાવં . અવિપરિણામધમ્મત્તા એવ **ન અઞ્ઞમઞ્ઞં ઉપહનન્તિ**. સતિ હિ વિકારમાપાદેતબ્બભાવે ઉપઘાતકતા સિયા, તથા અનુગ્ગહેતબ્બભાવે સતિ અનુગ્ગાહકતાપીતિ તદભાવં દસ્સેતું પાળિયં ''**નાલ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. પથવીયેવ કાયેકદેસત્તા **પથવિકાયો** યથા ''સમુદ્દો દિટ્ઠો''તિ, **પથવિસમૂહો વા** કાયસદ્દસ્સ સમૂહવાચકત્તા યથા ''હત્થિકાયો''તિ. જીવસત્તમાનં કાયાનં નિચ્ચતાય નિબ્બિકારભાવતો ન હન્તબ્બતા, ન ઘાતેતબ્બતા ચ, તસ્મા નેવ કોચિ હન્તા, ઘાતેતા વા અત્થીતિ દસ્સેતું પાળિયં ''**સત્તન્નં ત્વેવ કાયાન**''ન્તિઆદિ વુત્તં. યદિ કોચિ હન્તા નત્થિ, કથં તેસં સત્થપ્પહારોતિ તત્થ ચોદનાયાહ ''**યથા**''તિઆદિ. તત્થ **સત્તન્નં ત્વેવાતિ** સત્તન્નમેવ. **ઇતિસદ્દો** હેત્થ નિપાતમત્તં. **પહતન્તિ** પહરિતં. એકતોધારાદિકં **સત્થં**. અન્તરેનેવ પવિસતિ, ન તેસુ. ઇદં વુત્તં હોતિ – **કેવલં** ''અહં ઇમં જીવિતા વોરોપેમી''તિ તેસં તથા **સઞ્ઞામત્તમેવ**, હનનઘાતનાદિ પન પરમત્થતો નત્થેવ કાયાનં અવિકોપનીયભાવતોતિ.

નિગણ્ઠનાટપુત્તવાદવણ્ણના

૧૭૭. ચત્તારો યામા ભાગા ચતુયામં, ચતુયામં એવ **ચાતુયામં**. ભાગત્થો હિ ઇધ **યામ**-સદ્દો યથા ''રત્તિયા પઠમો યામો''તિ (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૬૮). સો પનેત્થ ભાગો સંવરલક્ખિતોતિ આહ ''**ચતુકોટ્ઠાસેન સંવરેન સંવુતો**''તિ, સંયમત્થો વા **યામસદ્દો** યમનં સઞ્ઞમનં યામોતિ કત્વા. ''યતત્તો''તિઆદીસુ વિય હિ અનુપસગ્ગોપિ સઉપસગ્ગો વિય સઞ્ઞમત્થવાચકો, સો પન ચતૂહિ આકારેહીતિ આહ ''**ચતુકોટ્ઠાસેન સંવરેના**''તિ. આકારો

કોટ્ઠાસોતિ હિ અત્થતો એકં. વારિતો સબ્બવારિ યસ્સાયં **સબ્બવારિવારિતો** યથા ‘‘અગ્યાહિતો’’તિ. તેનાહ ‘‘**વારિતસબ્બઉદકો**’’તિ. વારિસદ્દેન ચેત્થ વારિપરિભોગો વુત્તો યથા ‘‘રત્તૂપરતો’’તિ. પટિક્ખિત્તો સબ્બસીતોદકો તપ્પરિભોગો યસ્સાતિ તથા. **તન્તિ** સીતોદકં. **સબ્બવારિયુત્તો**તિ સંવરલક્ખણમત્તં કથિતં. **સબ્બવારિધુતો**તિ પાપનિજ્જરલક્ખણં. **સબ્બવારિફુટો**તિ કમ્મક્ખયલક્ખણન્તિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો ‘‘**સબ્બેના**’’તિઆદિમાહ, **સબ્બેન પાપવારણેન યુત્તો**તિ હિ સબ્બપ્પકારેન સંવરલક્ખણેન પાપવારણેન સમન્નાગતો. **ધુતપાપો**તિ સબ્બેન નિજ્જરલક્ખણેન પાપવારણેન વિધુતપાપો. **ફુટ્ઠો**તિ અટ્ઠન્નમ્પિ કમ્માનં ખેપનેન મોક્ખપ્પત્તિયા કમ્મક્ખયલક્ખણેન સબ્બેન પાપવારણેન ફુટ્ઠો, તં પત્વા ઠિતોતિ અત્થો. ‘‘દ્વેયેવ ગતિયો ભવન્તિ, અનઞ્ઞા’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૫૮; ૨.૩૪; ૩.૧૯૯, ૨૦૦; મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૪, ૩૯૮) વિય ગમુસદ્દો નિટ્ઠાનત્થોતિ વુત્તં ‘‘**કોટિપ્પત્તચિત્તો**’’તિ, મોક્ખાધિગમેન ઉત્તમમરિયાદપ્પત્તચિત્તોતિ અત્થો. કાયાદીસુ ઇન્દ્રિયેસુ સંયમેતબ્બસ્સ અભાવતો **સંયતચિત્તો**. અતીતે હેત્થ ત-સદ્દો. સંયમેતબ્બસ્સ અવસેસસ્સ અભાવતો **સુપ્પતિટ્ઠિતચિત્તો**. **કિઞ્ચિ સાસનાનુલોમ**ન્તિ પાપવારણં સન્ધાય વુત્તં. **અસુદ્ધલદ્ધિતાયા**તિ ‘‘અત્થિ જીવો, સો ચ સિયા નિચ્ચો, સિયા અનિચ્ચો’’તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૭૭). એવમાદિમલીનલદ્ધિતાય. **સબ્બા**તિ કમ્મપકતિવિભાગાદિવિસયાપિ સબ્બા નિજ્ઝાનક્ખન્તિયો. **દિટ્ઠિયેવા**તિ મિચ્છાદિટ્ઠિયો એવ જાતા.

સઞ્ચયબેલટ્ઠપુત્તવાદવણ્ણના

૧૭૯-૧૮૧. અમરાવિક્ખેપે વુત્તનયો એવાતિ બ્રહ્મજાલે અમરાવિક્ખેપવાદવણ્ણનાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૬૧) વુત્તનયો એવ. કસ્મા? વિક્ખેપબ્યાકરણભાવતો, તથેવ ચ તત્થ વિક્ખેપવાદસ્સ આગતત્તા.

પઠમસન્દિટ્ઠિકસામઞ્ઞફલવણ્ણના

૧૮૨. પીળેત્વાતિ તેલયન્તેન ઉપ્પીળેત્વા, ઇમિના રઞ્ઞો આભોગમાહ. વદતો હિ આભોગવસેન સબ્બત્થ અત્થનિચ્છયો. અટ્ઠકથાચરિયા ચ તદાભોગઞ્ઞૂ, પરમ્પરાભતત્થસ્સાવિરોધિનો ચ, તસ્મા સબ્બત્થ યથા તથા વચનોકાસલદ્ધભાવમત્તેન અત્થો ન વુત્તો, અથ ખો તેસં વત્તુમિચ્છિતવસેનાતિ ગહેતબ્બં, એવઞ્ચ કત્વા તત્થ તત્થ અત્થુદ્ધારાદિવસેન અત્થવિવેચના કતાતિ.

૧૮૩. યથા તે રુચ્ચેય્યાતિ ઇદાનિ મયા પુચ્છિયમાનો અત્થો યથા તવ ચિત્તે રુચ્ચેય્ય, તયા ચિત્તે રુચ્ચેથાતિ અત્થો. કમ્મત્થે હેતં કિરિયાપદં. મયા વા દાનિ પુચ્છિયમાનમત્થં તવ સમ્પદાનભૂતસ્સ રોચેય્યાતિપિ વટ્ટતિ. ઘરદાસિયા કુચ્છિસ્મિં જાતો **અન્તોજાતો**. ધનેન કીતો **ધનક્કીતો**. બન્ધગ્ગાહગહિતો **કરમરાનીતો**. સામમેવ યેન કેનચિ હેતુના દાસભાવમુપગતો **સામંદાસબ્યોપગતો**. **સામન્તિ** હિ સયમેવ. **દાસબ્યન્તિ** દાસભાવં. કોચિ દાસોપિ સમાનો અલસો કમ્મં અકરોન્તો ‘‘કમ્મકારો’’તિ ન વુચ્ચતિ, સો પન ન તથાભૂતોતિ વિસેસનમેતન્તિ આહ ‘‘**અનલસો**’’તિઆદિ. **દૂરતો**તિ દૂરદેસતો આગતં. **પઠમમેવા**તિ અત્તનો આસન્નતરટ્ઠાનુપસઙ્કમનતો પગેવ પુરેતરમેવ. **ઉટ્ઠહતી**તિ ગારવવસેન ઉટ્ઠહિત્વા તિટ્ઠતિ, પચ્ચુટ્ઠાતીતિ વા અત્થો. **પચ્છા**તિ સામિકસ્સ નિપજ્જાય પચ્છા. **સયનતો અવુટ્ઠિતે**તિ રત્તિયા વિભાયનવેલાય સેય્યતો અવુટ્ઠિતે. **પચ્ચૂસકાલતો**તિ અતીતરત્તિયા પચ્ચૂસકાલતો . **યાવ સામિનો રત્તિં નિદ્દોક્કમન**ન્તિ અપરાય ભાવિનિયા રત્તિયા પદોસવેલાયં યાવ નિદ્દોક્કમનં. યા અતીતરત્તિયા પચ્ચૂસવેલા, ભાવિનિયા ચ પદોસવેલા, એત્થન્તરે સબ્બકિચ્ચં કત્વા પચ્છા નિપતતીતિ વુત્તં હોતિ. **કિં કારમેવા**તિ કિં કરણીયમેવ કિન્તિ પુચ્છાય કાતબ્બતો, પુચ્છિત્વા કાતબ્બવેય્યાવચ્ચન્તિ અત્થો.

પટિસ્સવેનેવ સમીપચારિતા વુત્તાતિ આહ "**પટિસુણન્તો વિચરતી**"તિ. પટિકુદ્ધં મુખં ઓલોકેતું ન વિસહતીતિપિ દસ્સેતિ "**તુટ્ઠપહટ્ઠ**"ન્તિ ઇમિના.

દેવો વિયાતિ આધિપચ્ચપરિવારાદિસમન્નાગતો પધાનદેવો વિય, તેન મઞ્ઞે-સદ્દો ઇધ ઉપમત્થોતિ ઞાપેતિ યથા ''અક્ખાહતં મઞ્ઞે અટ્ઠાસિ રઞ્ઞો મહાસુદસ્સનસ્સ અન્તેપુરં ઉપસોભયમાન''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૫). **સો વતસ્સાહ**ન્તિ એત્થ સો વત અસ્સં અહન્તિ પદચ્છેદો, સો રાજા વિય અહમ્પિ ભવેય્યં. કેનાતિ ચે? યદિ પુઞ્ઞાનિ કરેય્યં, તેનાતિ અત્થોતિ આહ "**સો વત અહ**"ન્તિઆદિ. **વત**સદ્દો ઉપમાયં. તેનાહ "**એવરૂપો**"તિ. **પુઞ્ઞાની**તિ ઉળારતરં પુઞ્ઞં સન્ધાય વુત્તં અઞ્ઞદા કતપુઞ્ઞતો ઉળારાય પબ્બજ્જાય અધિપ્પેતત્તા. "**સો વતસ્સાય**"ન્તિપિ પાઠે સો રાજા વિય અયં અહમ્પિ અસ્સં. કથં? ''યદિ પુઞ્ઞાનિ કરેય્ય''ન્તિ અત્થસમ્ભવતો "**અયમેવત્થો**"તિ વુત્તં. **અસ્સ**ન્તિ હિ ઉત્તમપુરિસયોગે અહં-સદ્દો અપ્પયુત્તોપિ અયં-સદ્દેન પરામસનતો પયુત્તો વિય હોતિ. સો અહં એવરૂપો અસ્સં વત, યદિ પુઞ્ઞાનિ કરેય્યન્તિ પઠમપાઠસ્સ અત્થમિચ્છન્તિ કેચિ. એવં સતિ દુતિયપાઠે ''અયમેવત્થો''તિ અવત્તબ્બો સિયા તત્થ અયં-સદ્દેન અહં-સદ્દસ્સ પરામસનતો, ''સો''તિ ચ પરામસિતબ્બસ્સ અઞ્ઞસ્સ સમ્ભવતો. **ય**ન્તિ દાનં. **સતભાગમ્પી**તિ સતભૂતં ભાગમ્પિ, રઞ્ઞા દિન્નદાનં સતધા કત્વા તત્થ એકભાગમ્પીતિ વુત્તં હોતિ. **યાવજીવં ન સક્ખિસ્સામિ દાતુ**ન્તિ યાવજીવં દાનત્થાય ઉસ્સાહં કરોન્તોપિ સતભાગમત્તમ્પિ દાતું ન સક્ખિસ્સામિ, તસ્મા પબ્બજિસ્સામીતિ પબ્બજ્જાયં ઉસ્સાહં કત્વાતિ અત્થો. "**યંનૂના**"તિ નિપાતો પરિવિતક્કનત્થેતિ વુત્તં "**એવં ચિન્તનભાવ**"ન્તિ.

કાયેન પિહિતોતિ કાયેન સંવરિતબ્બસ્સ કાયદ્વારેન પવત્તનકસ્સ પાપધમ્મસ્સ સંવરણવસેન પિદહિતો. ઉસ્સુક્કવચનવસેન પનત્થો વિહરેય્ય-પદેન સમ્બજ્ઝિતબ્બત્તાતિ આહ "**અકુસલપવેસનદ્વારં થકેત્વા**"તિ. હુત્વાતિ હિ સેસો. **અકુસલપવેસનદ્વાર**ન્તિ ચ કાયકમ્મભૂતાનમકુસલાનં પવેસનભૂતં કાયવિઞ્ઞત્તિસઙ્ખાતં દ્વારં. **સેસપદદ્વયેપી**તિ ''વાચાય સંવુતો, મનસા સંવુતો''તિ પદદ્વયેપિ. **ઘાસચ્છાદનેન પરમતાયા**તિ ઘાસચ્છાદનપરિયેસને સલ્લેખવસેન પરમતાય, ઉક્કટ્ઠભાવે વા સણ્ઠિતો ઘાસચ્છાદનમત્તમેવ પરમં પમાણં કોટિ એતસ્સ , ન તતો પરં કિઞ્ચિ આમિસજાતં પરિયેસતિ, પચ્ચાસિસતિ ચાતિ **ઘાસચ્છાદનપરમો**, તસ્સ ભાવો **ઘાસચ્છાદનપરમતા**તિપિ અટ્ઠકથામુત્તકો નયો. ઘસિતબ્બો અસિતબ્બોતિ ઘાસો, આહારો, આભુસો છાદેતિ પરિદહતિ એતેનાતિ **અચ્છાદનં**, નિવાસનં, અપિચ ઘસનં **ઘાસો**, આભુસો છાદીયતે **અચ્છાદન**ન્તિપિ યુજ્જતિ. **એતદત્થમ્પી**તિ ઘાસચ્છાદનત્થાયાપિ. **અનેસન**ન્તિ એકવીસતિવિધમ્પિ અનનુરૂપમેસનં.

વિવેકટ્ઠકાયાનન્તિ ગણસઙ્ગણિકતો પવિવિત્તે ઠિતકાયાનં, સમ્બન્ધીભૂતાનં કાયવિવેકોતિ સમ્બન્ધો. **નેક્ખમ્માભિરતાન**ન્તિ ઝાનાભિરતાનં. **પરમવોદાનપ્પત્તાન**ન્તિ તાય એવ ઝાનાભિરતિયા પરમં ઉત્તમં વોદાનં ચિત્તવિસુદ્ધિં પત્તાનં. **નિરુપધીન**ન્તિ કિલેસૂપધિઅભિસઙ્ખારૂપધીહિ અચ્ચન્તવિગતાનં. વિસઙ્ખારં વુચ્ચતિ નિબ્બાનં, તદધિગમનેતા **વિસઙ્ખારગતા**, અરહન્તો, તેસં. "**એવં વુત્તે**"તિ ઇમિના **મહાનિદ્દેસે** (મહાનિ॰ ૭, ૯) આગતભાવં દસ્સેતિ. એત્થ ચ પઠમો વિવેકો ઇતરેહિ દ્વીહિ વિવેકેહિ સહાપિ વત્તબ્બો ઇતરેસુ સિદ્ધેસુ તસ્સાપિ સિજ્ઝનતો, વિના ચ તસ્મિં સિદ્ધેપિ ઇતરે સમસિજ્ઝનતો. તથા દુતિયોપિ. તતિયો પન ઇતરેહિ સહેવ વત્તબ્બો. ન વિના ઇતરેસુ સિદ્ધેસુયેવ તસ્સ સિજ્ઝનતોતિ દટ્ઠબ્બં. "**ગણસઙ્ગણિકં પહાયા**"તિઆદિ તદધિપ્પાયવિભાવનં. તત્થ ગણે જનસમાગમે સન્નિપતનં **ગણસઙ્ગણિકા**, તં **પહાય. કાયેન એકો વિહરતિ** વિચરતિ પુગ્ગલવસેન અસહાયત્તા. ચિત્તે કિલેસાનં સન્નિપતનં **ચિત્તકિલેસસઙ્ગણિકા**, તં **પહાય. એકો વિહરતિ** કિલેસવસેન અસહાયત્તા. મગ્ગસ્સ એકચિત્તક્ખણિકત્તા, ગોત્રભુઆદીનઞ્ચ આરમ્મણકરણમત્તત્તા ન તેસં વસેન સાતિસયા નિબ્બુતિસુખસમ્ફુસના,

ફલસમાપત્તિનિરોધસમાપત્તિવસેન પન સાતિસયાતિ આહ “**ફલસમાપત્તિં વા નિરોધસમાપત્તિં વા**”તિ. ફલપરિયોસાનો હિ નિરોધો. **પવિસિત્વા**તિ સમાપજ્જનવસેન અન્તોકત્વા. **નિબ્બાનં પત્વા**તિ એત્થ ઉસ્સુક્કવચનમેતં આરમ્મણકરણેન, ચિત્તચેતસિકાનં નિરોધેન ચ નિબ્બુતિપજ્જનસ્સ અધિપ્પેતત્તા. **ચોદનત્થે**તિ જાનાપેતું ઉસ્સાહકરણત્થે.

૧૮૪. અભિહરિત્વાતિ અભિમુખભાવેન નેત્વા. **નન્તિ** તથા પબ્બજ્જાય વિહરન્તં. **અભિહારો**તિ નિમન્તનવસેન અભિહરણં. ‘‘ચીવરાદીહિ પયોજનં સાધેસ્સામી’’તિ વચનસેસેન યોજના. તથા ‘‘યેનત્થો, તં વદેય્યાથા’’તિ. **ચીવરાદિવેકલ્લ**ન્તિ ચીવરાદીનં લૂખતાય વિકલભાવં. **તદુભયમ્પી**તિ તદેવ અભિહારદ્વયમ્પિ. **સપ્પાય**ન્તિ સબ્બગેલઞ્ઞાપહરણવસેન ઉપકારાવહં. ભાવિનો અનત્થસ્સ અજનનવસેન પરિપાલનં રક્ખાગુત્તિ. પચ્ચુપ્પન્નસ્સ પન અનત્થસ્સ નિસેધવસેન પરિપાલનં આવરણગુત્તિ. કિમત્થિયં ‘‘ધમ્મિક’ન્તિ વિસેસનન્તિ આહ “**સા પનેસા**”તિઆદિ. **વિહારસીમાયા**તિ ઉપચારસીમાય, લાભસીમાય વા.

૧૮૫. કેવલો યદિ-એવં-સદ્દો પુબ્બે વુત્તત્થાપેક્ખકોતિ વુત્તં “**યદિ તવ દાસો**”તિઆદિ. **એવં સન્તે**તિ એવં લબ્ભમાને સતિ. દુતિયં ઉપાદાય પઠમભાવો, તસ્મા ‘‘પઠમ’’ન્તિ ભણન્તો અઞ્ઞસ્સાપિ અત્થિતં દીપેતિ. તદેવ ચ કારણં કત્વા રાજાપિ એવમાહાતિ દસ્સેતું “**પઠમન્તિ ભણન્તો**”તિઆદિ વુત્તં. **તેનેવા**તિ પઠમસદ્દેન અઞ્ઞસ્સાપિ અત્થિતાદીપનેનેવ.

દુતિયસન્દિટ્ઠિકસામઞ્ઞફલવણ્ણના

૧૮૬. કસતીતિ વિલેખતિ કસિં કરોતિ. **ગહપતિકો**તિ એત્થ **ક**-સદ્દો અપ્પત્થોતિ વુત્તં “**એકગેહમત્તે જેટ્ઠકો**”તિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – ગહસ્સ પતિ **ગહપતિ**, ખુદ્દકો ગહપતિ **ગહપતિકો** એકસ્મિઞ્ઞેવ ગેહમત્તે જેટ્ઠકત્તાતિ, ખુદ્દકભાવો પનસ્સ ગેહવસેનેવાતિ કત્વા ‘‘એકગેહમત્તે’’તિ વુત્તં. તેન હિ અનેકકુલજેટ્ઠકભાવં પટિક્ખિપતિ, ગહં, ગેહન્તિ ચ અત્થતો સમાનમેવ. **કર**સદ્દો બલિમ્હીતિ વુત્તં “**બલિસઙ્ખાત**”ન્તિ. **કરોતી**તિ અભિનિપ્ફાદેતિ સમ્પાદેતિ. **વડ્ઢેતી**તિ ઉપરૂપરિ ઉપ્પાદનેન મહન્તં સન્નિચયં કરોતિ.

કસ્મા તદુભયમ્પિ વુત્તન્તિ આહ “**યથા હી**”તિઆદિ. અપ્પમ્પિ પહાય પબ્બજિતું દુક્કરન્તિ દસ્સનઞ્ચ પગેવ મહન્તન્તિ વિઞ્ઞાપનત્થં. એસા હિ કથિકાનં પકતિ, યદિદં યેન કેનચિ પકારેન અત્થન્તરવિઞ્ઞાપનન્તિ. અપ્પમ્પિ પહાય પબ્બજિતું દુક્કરભાવો પન મજ્ઝિમનિકાયે મજ્ઝિમપણ્ણાસકે **લટુકિકોપમસુત્તેન** (મ॰ નિ॰ ૨.૧૪૮ આદયો) દીપેતબ્બો. વુત્તઞ્હિ તત્થ ‘‘સેય્યથાપિ ઉદાયિ પુરિસો દલિદ્દો અસ્સકો અનાળ્હિયો, તસ્સ’સ્સ એકં અગારકં ઓલુગ્ગવિલુગ્ગં કાકાતિદાયિં નપરમરૂપં, એકા ખટોપિકા ઓલુગ્ગવિલુગ્ગા નપરમરૂપા’’તિ વિત્થારો. યદિ અપ્પમ્પિ ભોગં પહાય પબ્બજિતું દુક્કરં, કસ્મા દાસવારેપિ ભોગગ્ગહણં ન કતન્તિ આહ “**દાસવારે પના**”તિઆદિ. **અત્તનોપિ અનિસ્સરો**તિ અત્તાનમ્પિ સયમનિસ્સરો. યથા ચ દાસસ્સ ભોગાપિ અભોગાયેવ પરાયત્તભાવતો, એવં ઞાતયોપીતિ દાસવારે ઞાતિપરિવટ્ટગ્ગહણમ્પિ ન કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. પરિવટ્ટતિ પરમ્પરભાવેન સમન્તતો આવટ્ટતીતિ **પરિવટ્ટો**, ઞાતિયેવ. તેનાહ “**ઞાતિયેવ ઞાતિપરિવટ્ટો**”તિ.

પણીતતરસામઞ્ઞફલવણ્ણના

૧૮૯. તન્તિ યથા દાસવારે ''એવમેવા''તિ વુત્તં, ન તથા ઇધ કસ્સકવારે, તદવચનં કસ્માતિ અનુયુઞ્જેય્ય ચેતિ અત્થો. **એવમેવાતિ વુચ્ચમાને**તિ યથા પઠમદુતિયાનિ સામઞ્ઞફલાનિ પઞ્ઞત્તાનિ, તથાયેવ પઞ્ઞપેતું સક્કા નુ ખોતિ વુત્તે. **એવરૂપાહી**તિ યથાવુત્તદાસકસ્સકૂપમાસદિસાહિ ઉપમાહિ. **સામઞ્ઞફલં દીપેતું પહોતિ** અનન્તપટિભાનતાય વિચિત્તનયદેસનભાવતો. **તત્થા**તિ એવં દીપને. **પરિયન્તં નામ નત્થિ** અનન્તનયદેસનભાવતો, સવને વા અસન્તોસનેન ભિય્યો ભિય્યો સોતુકામતાજનનતો સોતુકામતાય પરિયન્તં નામ નત્થીતિ અત્થો. **તથાપી**તિ ''દેસનાય ઉત્તરુત્તરાધિકનાનાનયવિચિત્તભાવે સતિપી''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૮૯) આચરિયેન વુત્તં, સતિપિ એવં અપરિયન્તભાવેતિપિ યુજ્જતિ. અનુમાનઞાણેન **ચિન્તેત્વા. ઉપરિ વિસેસ**ન્તિ તં ઠપેત્વા તદુપરિ વિસેસમેવ સામઞ્ઞફલં **પુચ્છન્તો**. કસ્માતિ આહ ''**સવને**''તિઆદિ. એતેન ઇમમત્થં દીપેતિ – અનેકત્થા સમાનાપિ સદ્દા વત્તિચ્છાનુપુબ્બિકાયેવ તંતદત્થદીપકાતિ.

સાધુકં સાધૂતિ એકત્થમેતં સાધુસદ્દસ્સેવ ક-કારેન વડ્ઢેત્વા વુત્તત્તા. તેનેવ હિ સાધુકસદ્દસ્સત્થં વદન્તેન સાધુસદ્દો અત્થુદ્ધારવસેન ઉદાહટો. તેન ચ નનુ સાધુકસદ્દસ્સેવ અત્થુદ્ધારો વત્તબ્બો, ન સાધુસદ્દસ્સાતિ ચોદના નિસેધિતા. **આયાચને**તિ અભિમુખં યાચને, અભિપત્થનાયન્તિ અત્થો. **સમ્પટિચ્છને**તિ પટિગ્ગહણે. **સમ્પહંસને**તિ સંવિજ્જમાનગુણવસેન હંસને તોસને, ઉદગ્ગતાકરણેતિ અત્થો.

સાધુ ધમ્મરુચીતિ ગાથા ઉમ્માદન્તીજાતકે (જા॰ ૨.૧૮.૧૦૧). તત્થાયમટ્ઠકથાવિનિચ્છયપવેણી – સુચરિતધમ્મે રોચેતીતિ **ધમ્મરુચિ**, ધમ્મરતોતિ અત્થો. તાદિસો હિ જીવિતં જહન્તોપિ અકત્તબ્બં ન કરોતિ. **પઞ્ઞાણવા**તિ પઞ્ઞવા ઞાણસમ્પન્નો. **મિત્તાનમદુબ્ભો**તિ મિત્તાનં અદૂસ્સનભાવો. ''અદૂસકો અનુપઘાતકો''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૮૯) આચરિયેન વુત્તં. ''અદ્રુબ્ભો''તિપિ પાઠો દ-કારસ્સ દ્ર-કારં કત્વા.

દળ્હીકમ્મેતિ સાતચ્ચકિરિયાયં. **આણત્તિય**ન્તિ આણાપને. **ઇધાપી**તિ સામઞ્ઞફલેપિ. **અસ્સા**તિ સાધુકસદ્દસ્સ. ''સુણોહિ સાધુકં મનસિ કરોહી''તિ હિ સાધુકસદ્દેન સવનમનસિકારાનં સાતચ્ચકિરિયાપિ તદાણાપનમ્પિ જોતિતં હોતિ. આયાચનેનેવ ચ ઉય્યોજનસામઞ્ઞતો આણત્તિ સઙ્ગહિતાતિ ન સા વિસું અત્થુદ્ધારે વુત્તા. આણારહસ્સ હિ આણત્તિ , તદનરહસ્સ આયાચનન્તિ વિસેસો. **સુન્દરેપી**તિ સુન્દરત્થેપિ. ઇદાનિ યથાવુત્તેન સાધુકસદ્દસ્સ અત્થત્તયેન પકાસિતં વિસેસં દસ્સેતું, તસ્સ વા અત્થત્તયસ્સ ઇધ યોગ્યતં વિભાવેતું ''**દળ્હીકમ્મત્થેન હી**''તિઆદિ વુત્તં. **સુગ્ગહિતં ગણ્હન્તો**તિ સુગ્ગહિતં કત્વા ગણ્હન્તો. **સુન્દર**ન્તિ ભાવનપુંસકં. **ભદ્દક**ન્તિ પસત્થં, ''**ધમ્મ**''ન્તિ ઇમિના સમ્બન્ધો. **સુન્દરં ભદ્દક**ન્તિ વા સવનાનુગ્ગહણે પરિયાયવચનં.

મનસિ કરોહીતિ એત્થ ન આરમ્મણપટિપાદનલક્ખણો મનસિકારો, અથ ખો વીથિપટિપાદનજવનપટિપાદનમનસિકારપુબ્બકે ચિત્તે ઠપનલક્ખણોતિ દસ્સેન્તો ''**આવજ્જ, સમન્નાહરા**''તિ આહ. **અવિક્ખિત્તચિત્તો**તિ યથાવુત્તમનસિકારદ્વયપુબ્બકાય ચિત્તપટિપાટિયા એકારમ્મણે ઠપનવસેન અનુદ્ધતચિત્તો હુત્વા. **નિસામેહી**તિ સુણાહિ, અનગ્ઘરતનમિવ વા સુવણ્ણમઞ્જુસાય દુલ્લભધમ્મરતનં ચિત્તે પટિસામેહીતિપિ અત્થો . તેન વુત્તં ''**ચિત્તે કરોહી**''તિ. એવં પદદ્વયસ્સ પચ્ચેકં યોજનાવસેન અત્થં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પટિયોગીવસેન દસ્સેતું ''**અપિચા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સોતિન્દ્રિયવિક્ખેપવારણં** સવને નિયોજનવસેન કિરિયન્તરપટિસેધનતો, તેન સોતં ઓદહાતિ અત્થં દસ્સેતિ. **મનિન્દ્રિયવિક્ખેપવારણં** મનસિકારેન દળ્હીકમ્મનિયોજનેન અઞ્ઞચિન્તાપટિસેધનતો. **બ્યઞ્જનવિપલ્લાસગ્ગાહવારણં** ''સાધુક''ન્તિ વિસેસેત્વા વુત્તત્તા. **અત્થવિપલ્લાસગ્ગાહવારણે**પિ એસ નયો.

ધારણૂપપરિક્ખાદીસૂતિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન તુલનતીરણાદિકે, દિટ્ઠિયા સુપ્પટિવેધે ચ સઙ્ગણ્હાતિ. યથાધિપ્પેતમત્થં બ્યઞ્જેતિ પકાસેતિ, સયમેતેનાતિ વા **બ્યઞ્જનં**, સભાવનિરુત્તિ, સહ બ્યઞ્જનેનાતિ **સબ્યઞ્જનો**, બ્યઞ્જનસમ્પન્નોતિ અત્થો. સહપ્પવત્તિ હિ ''સમ્પન્નતા સમવાયતા વિજ્જમાનતા''તિઆદિના અનેકવિધા, ઇધ પન સમ્પન્નતાયેવ તદઞ્ઞસ્સ અસમ્ભવતો, તસ્મા ''સહ બ્યઞ્જનેના''તિ નિબ્બચનં કત્વાપિ ''બ્યઞ્જનસમ્પન્નો''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૮૯) અત્થો આચરિયેન વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં, યથા તં ''ન કુસલા અકુસલા, કુસલપટિપક્ખા''તિ (ધ॰ સ॰ ૧) અરણીયતો ઉપગન્તબ્બતો અનુધાતબ્બતો **અત્થો**, ચતુપારિસુદ્ધિસીલાદિ, સહ અત્થેનાતિ **સાત્થો**, વુત્તનયેન અત્થસમ્પન્નોતિ અત્થો. સાધુકપદં એકમેવ સમાનં આવુત્તિનયાદિવસેન ઉભયત્થ યોજેતબ્બં. કથન્તિ આહ "**યસ્મા**"તિઆદિ. **ધમ્મો** નામ તન્તિ. **દેસના** નામ તસ્સા મનસા વવત્થાપિતાય તન્તિયા દેસના. **અત્થો** નામ તન્તિયા અત્થો. **પટિવેધો** નામ તન્તિયા, તન્તિઅત્થસ્સ ચ યથાભૂતાવબોધો. યસ્મા ચેતે ધમ્મદેસનાત્થપટિવેધા સસાદીહિ વિય મહાસમુદ્દો મન્દબુદ્ધીહિ દુક્ખોગાહા, અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠા ચ, તસ્મા ગમ્ભીરા. તેન વુત્તં "**યસ્મા... પે॰... મનસિ કરોહી**"તિ. એત્થ ચ પટિવેધસ્સ દુક્કરભાવતો ધમ્મત્થાનં દુક્ખોગાહતા, દેસનાઞાણસ્સ દુક્કરભાવતો દેસનાય, ઉપ્પાદેતુમસક્કુણેય્યતાય, તબ્બિસયઞાણુપ્પત્તિયા ચ દુક્કરભાવતો પટિવેધસ્સ દુક્ખોગાહતા વેદિતબ્બા. યમેત્થ વત્તબ્બં, તં **નિદાનવણ્ણનાયં** વુત્તમેવ.

''સુણાહિ સાધુક''ન્તિ "**સાધુકં મનસિ કરોહી**"તિ વદન્તો ન કેવલં અત્થક્કમતો એવ અયં યોજના, અથ ખો સદ્દક્કમતોપિ ઉભયત્થ સમ્બન્ધત્તાતિ દસ્સેતિ. "**સક્કા મહારાજા**"તિ ઇધાપિ ''અઞ્ઞમ્પિ દિટ્ઠેવ ધમ્મે સન્દિટ્ઠિકં સામઞ્ઞફલં...પે॰... પણીતતરઞ્ચા''તિ ઇદમનુવત્તતીતિ આહ "**એવં પટિઞ્ઞાતં સામઞ્ઞફલદેસન**"ન્તિ. વિત્થારતો ભાસનન્તિ અત્થમેવ દળ્હં કરોતિ "**દેસેસ્સામીતિ સંખિત્તદીપન**"ન્તિઆદિના. હિ-સદ્દો ચેત્થ લુત્તનિદ્દિટ્ઠો. ઇદં વુત્તં હોતિ – **દેસનં** નામ ઉદ્દિસનં. **ભાસનં** નામ નિદ્દિસનં પરિબ્યત્તકથનં. તેનાયમત્થો સમ્ભવતીતિ યથાવુત્તમત્થં સગાથાવગ્ગસંયુત્તે **વઙ્ગીસસુત્તે** (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૪) ગાથાપદેન સાધેતું "**તેનાહ**"તિઆદિ વુત્તં.

સાળિકાયિવ નિગ્ઘોસોતિ સાળિકાય નિગ્ઘોસો વિય, યથા સાળિકાય આલાપો મધુરો કણ્ણસુખો પેમનીયો, એવન્તિ અત્થો. **પટિભાન**ન્તિ ચેતસ્સ વિસેસનં લિઙ્ગભેદસ્સપિ વિસેસનસ્સ દિસ્સનતો યથા ''ગુણો પમાણ''ન્તિ. **પટિભાન**ન્તિ ચ સદ્દો વુચ્ચતિ પટિભાતિ તંતદાકારેન દિસ્સતીતિ કત્વા. **ઉદીરયી**તિ ઉચ્ચારયિ, વુચ્ચતિ વા, કમ્મગબ્ભઞ્ચેતં કિરિયાપદં. ઇમિના ચેતં દીપેતિ – આયસ્મન્તં ધમ્મસેનાપતિં થોમેતુકામેન દેસનાભાસનાનં વિસેસં દસ્સેન્તેન પભિન્નપટિસમ્ભિદેન **આયસ્મતા વઙ્ગીસત્થેરેન** ''સઙ્ખિત્તેન, વિત્થારેના''તિ ચ વિસેસનં કતં, તેનાયમત્થો વિઞ્ઞાયતીતિ.

એવં વુત્તેતિ ''ભાસિસ્સામી''તિ વુત્તે. ''ન કિર ભગવા સઙ્ખેપેનેવ દેસેસ્સતિ, અથ ખો વિત્થારેનપિ ભાસિસ્સતી''તિ હિ તં પદં સુત્વાવ **ઉસ્સાહજાતો** સઞ્જાતુસ્સાહો, હટ્ઠતુટ્ઠોતિ અત્થો. અયમાચરિયસ્સ અધિપ્પાયો. અપિચ ''તેન હિ મહારાજ સુણોહિ સાધુકં મનસિ કરોહિ, ભાસિસ્સામી''તિ વુત્તં સબ્બમ્પિ ઉય્યોજનપટિઞ્ઞાકરણપ્પકારં ઉસ્સાહજનનકારણં સબ્બેનેવ ઉસ્સાહસમ્ભવતો, તસ્મા **એવં વુત્તે**તિ ''સુણોહિ, સાધુકં મનસિ કરોહિ, ભાસિસ્સામી''તિ વુત્તે સબ્બેહેવ તીહિપિ પદેહિ ઉસ્સાહજાતોતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **પચ્ચસ્સોસી**તિ પતિ અસ્સોસિ ભગવતો વચનસમનન્તરમેવ પચ્છા અસ્સોસિ, ''સક્કા પન ભન્તે''તિઆદિના વા પુચ્છિત્વા પુન ''એવં ભન્તે''તિ અસ્સોસીતિ અત્થો. તં પન પતિસ્સવનં અત્થતો સમ્પટિચ્છનમેવાતિ આહ "**સમ્પટિચ્છિ, પટિગ્ગહેસી**"તિ. તેનેવ હિ ''ઇતિ અત્થો''તિ અવત્વા "**ઇતિ વુત્તં હોતી**"તિ વુત્તં.

૧૯૦. ‘‘અથસ્સ ભગવા એતદવોચા’’તિ વચનસમ્બન્ધમત્તં દસ્સેત્વા ‘‘એતં અવોચા’’તિ પદં વિભજિત્વા અત્થં દસ્સેન્તો **‘‘ઇદાની’’**તિઆદિમાહ. **‘‘ઇધા’’**તિ ઇમિના વુચ્ચમાનં અધિકરણં તથાગતસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનભૂતં લોકમેવાધિપ્પેતન્તિ દસ્સેતિ **‘‘દેસોપદેસે નિપાતો’’**તિ ઇમિના. દેસસ્સ ઉપદિસનં **દેસોપદેસો**, તસ્મિં. યદિ સબ્બત્થ દેસોપદેસે, અથાયમત્થો ન વત્તબ્બો અવુત્તેપિ લબ્ભમાનત્તાતિ ચોદનાયાહ **‘‘સ્વાય’’**ન્તિઆદિ. સામઞ્ઞભૂતં ઇધસદ્દં ગણ્હિત્વા ‘‘સ્વાય’’ન્તિ વુત્તં, ન તુ યથાવિસેસિતબ્બં. તથા હિ વક્ખતિ ‘‘કત્થચિ પદપૂરણમત્તમેવા’’તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૯૦). **લોકં ઉપાદાય વુચ્ચતિ** લોકસદ્દેન સમાનાધિકરણભાવતો. **ઇધ લોકે**તિ ચ જાતિક્ખેત્તં, તત્થાપિ અયં ચક્કવાળો અધિપ્પેતો. **સાસનમુપાદાય વુચ્ચતિ** ‘‘સમણો’’તિ સદ્દન્તરસન્નિધાનતો. અયઞ્હિ ચતુક્કઙ્ગુત્તરપાળિ. તત્થ **પઠમો સમણો**તિ સોતાપન્નો. **દુતિયો સમણો**તિ સકદાગામી. વુત્તઞ્હેતં તત્થેવ –

> ‘‘કતમો ચ ભિક્ખવે પઠમો સમણો? ઇધ ભિક્ખવે ભિક્ખુ તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા સોતાપન્નો હોતી’’તિ, (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧) ‘‘કતમો ચ ભિક્ખવે દુતિયો સમણો? ઇધ ભિક્ખવે ભિક્ખુ તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા રાગદોસમોહાનં તનુત્તા સકદાગામી હોતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧) ચ આદિ.

ઓકાસન્તિ કઞ્ચિ પદેસમુપાદાય વુચ્ચતિ ‘‘તિટ્ઠમાનસ્સા’’તિ સદ્દન્તરસન્નિધાનતો.

ઇધેવ તિટ્ઠમાનસ્સાતિ ઇમિસ્સંયેવ ઇન્દસાલગુહાયં પતિટ્ઠમાનસ્સ, **દેવભૂતસ્સ મે સતો**તિ દેવભાવેન, દેવો હુત્વા વા ભૂતસ્સ સમાનસ્સ. **મે**તિ અનાદરયોગે સામિવચનં. પુન **મે**તિ કત્તુત્થે. ઇદઞ્હિ સક્કપઞ્હતો ઉદાહટં.

પદપૂરણમત્તમેવ ઓકાસાપદિસનસ્સાપિ અસમ્ભવેન અત્થન્તરસ્સ અબોધનતો. પુબ્બે વુત્તં તથાગતસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનભૂતમેવ સન્ધાય **‘‘લોક’’**ન્તિ વુત્તં. પુરિમં ઉય્યોજનપટિઞ્ઞાકરણવિસયે આલપનન્તિ પુન **‘‘મહારાજા’’**તિ આલપતિ. ‘‘અરહ’’ન્તિ આદયો સદ્દા વિત્થારિતાતિ યોજના. અત્થતો હિ વિત્થારણં સદ્દમુખેનેવ હોતીતિ ઉભયત્થ સદ્દગ્ગહણં કતં. યસ્મા પન ‘‘અપરેહિપિ અટ્ઠહિ કારણેહિ ભગવા તથાગતો’’તિઆદિના (ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૧૮; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૩૮) તથાગત-સદ્દો **ઉદાનટ્ઠકથાદીસુ**, ‘‘અરહ’’ન્તિ આદયો ચ **વિસુદ્ધિમગ્ગટીકાયં** (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૧૩૦) અપરેહિપિ પકારેહિ વિત્થારિતા આચરિયેન, તસ્મા તેસુ વુત્તનયેનપિ તેસમત્થો વેદિતબ્બો. તથાગતસ્સ સત્તનિકાયન્તોગધતાય ‘‘ઇધ પન સત્તલોકો અધિપ્પેતો’’તિ વત્વા તત્થાયં યસ્મિં સત્તનિકાયે, યસ્મિઞ્ચ ઓકાસે ઉપ્પજ્જતિ, તં દસ્સેતું **‘‘સત્તલોકે ઉપ્પજ્જમાનોપિ ચા’’**તિઆદિ વુત્તં. **ન દેવલોકે, ન બ્રહ્મલોકે**તિ એત્થ યં વત્તબ્બં, તં પરતો આગમિસ્સતિ.

તસ્સાપરેનાતિ તસ્સ નિગમસ્સ અપરેન, તતો બહીતિ વુત્તં હોતિ. **તતો**તિ મહાસાલતો. **ઓરતો મજ્ઝે**તિ અબ્ભન્તરં મજ્ઝિમપદેસો. **એવં પરિચ્છિન્ને**તિ પઞ્ચનિમિત્તબદ્ધા સીમા વિય પઞ્ચહિ યથાવુત્તનિમિત્તેહિ પરિચ્છિન્ને. **અડ્ઢતેય્યયોજનસતે**તિ પણ્ણાસયોજનેહિ ઊનતિયોજનસતે. અયઞ્હિ મજ્ઝિમજનપદો મુદિઙ્ગસણ્ઠાનો, ન સમપરિવટ્ટો, ન ચ સમચતુરસ્સો, ઉજુકેન કત્થચિ અસીતિયોજનો હોતિ, કત્થચિ યોજનસતિકો, તથાપિ ચેસ કુટિલપરિચ્છેદેન મિનિયમાનો પરિયન્ત પરિક્ખેપતો નવયોજનસતિકો હોતિ. તેન વુત્તં **‘‘નવયોજનસતે’’**તિ. **અસીતિમહાથેરા**તિ યેભુય્યવસેન વુત્તં સુનાપરન્તકસ્સ પુણ્ણત્થેરસ્સાપિ મહાસાવકેસુ પરિયાપન્નત્તા. સુનાપરન્તજનપદો હિ પચ્ચન્તવિસયો. તથા હિ ‘‘ચન્દનમણ્ડલમાળપટિગ્ગહણે ભગવા ન તત્થ અરુણં ઉટ્ઠપેતી’’તિ **મજ્ઝિમાગમ-** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૪.૩૯૭) **સંયુત્તાગમટ્ઠકથાસુ** (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૪.૮૮-૮૯) વુત્તં.

સારપ્પત્તાતિ કુલભોગિસ્સરિયાદિવસેન, સીલસારાદિવસેન ચ સારભૂતા. **બ્રાહ્મણગહપતિકા**તિબ્રહ્માયુપોક્ખરસાતિઆદિબ્રાહ્મણા ચેવ અનાથપિણ્ડિકાદિગહપતિકા ચ.

તત્થાતિ મજ્ઝિમપદેસે, તસ્મિંયેવ ''ઉપ્પજ્જતી''તિ વચને વા. **સુજાતાયા**તિ એવંનામિકાય પઠમં સરણગમનિકાય **યસત્થેર**માતુયા. ચતૂસુ પનેતેસુ વિકપ્પેસુ પઠમો બુદ્ધભાવાય આસન્નતરપટિપત્તિદસ્સનવસેન વુત્તો. આસન્નતરાય હિ પટિપત્તિયા ઠિતોપિ ''ઉપ્પજ્જતી''તિ વુચ્ચતિ ઉપ્પાદસ્સ એકન્તિકત્તા, પગેવ પટિપત્તિયા મત્થકે ઠિતો. દુતિયો બુદ્ધભાવાવહપબ્બજ્જતો પટ્ઠાય આસન્નમત્તપટિપત્તિદસ્સનવસેન, તતિયો બુદ્ધકરધમ્મપારિપૂરિતો પટ્ઠાય બુદ્ધભાવાય પટિપત્તિદસ્સનવસેન. ન હિ મહાસત્તાનં અન્તિમભવૂપપત્તિતો પટ્ઠાય બોધિસમ્ભારસમ્ભરણં નામ અત્થિ બુદ્ધત્થાય કાલમાગમયમાનેનેવ તત્થ પતિટ્ઠનતો. ચતુત્થો બુદ્ધભાવકરધમ્મસમારમ્ભતો પટ્ઠાય બોધિયા નિયતભાવદસ્સનેન. બોધિયા હિ નિયતભાવપ્પત્તિતો પભુતિ ''બુદ્ધો ઉપ્પજ્જતી''તિ વિઞ્ઞૂહિ વત્તું સક્કા ઉપ્પાદસ્સ એકન્તિકત્તા. યથા પન ''સન્દન્તિ નદિયો''તિ સન્દનકિરિયાય અવિચ્છેદમુપાદાય વત્તમાનપ્પયોગો , એવં ઉપ્પાદત્થાય પટિપજ્જનકિરિયાય અવિચ્છેદમુપાદાય ચતૂસુપિ વિકપ્પેસુ ''**ઉપ્પજ્જતિ નામા**''તિ વુત્તં, પવત્તાપરતવત્તમાનવચનઞ્ચેતં. ચતુબ્બિધઞ્હિ વત્તમાનલક્ખણં સદ્દસત્થે પકાસિતં –

> ''નિચ્ચપવત્તિ સમીપો, પવત્તુપરતો તથા;
> પવત્તાપરતો ચેવ, વત્તમાનો ચતુબ્બિધો''તિ.

યસ્મા પન બુદ્ધાનં સાવકાનં વિય ન પટિપાટિયા ઇદ્ધિવિધઞાણાદીનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, સહેવ પન અરહત્તમગ્ગેન સકલોપિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણાદિગુણરાસિ આગતો નામ હોતિ, તસ્મા તેસં નિપ્ફત્તસબ્બકિચ્ચત્તા અરહત્તફલક્ખણે ઉપ્પન્નો નામાતિ **એકઙ્ગુત્તરવણ્ણનાયં** (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૧૭૦) વુત્તં. અસતિ હિ નિપ્ફત્તસબ્બકિચ્ચત્તે ન તાવતા ''ઉપ્પન્નો''તિ વત્તુમરહતિ. **સબ્બપઠમં ઉપ્પન્નભાવ**ન્તિ ચતૂસુ વિકપ્પેસુ સબ્બપઠમં ''તથાગતો સુજાતાય...પે॰... ઉપ્પજ્જતિ નામા''તિ વુત્તં તથાગતસ્સ ઉપ્પન્નતાસઙ્ખાતં અત્થિભાવં. તદેવ **સન્ધાય ઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તં** બુદ્ધભાવાય આસન્નતરપટિપત્તિયં ઠિતસ્સેવ અધિપ્પેતત્તા. અયમેવ હિ અત્થો મુખ્યતો ઉપ્પજ્જતીતિ વત્તબ્બો. તેનાહ ''**તથાગતો...પે॰... અત્થો**''તિ.

એત્થ ચ ''ઉપ્પન્નો''તિ વુત્તે અતીતકાલવસેન કોચિ અત્થં ગણ્હેય્યાતિ તન્નિવત્તનત્થં ''ઉપ્પન્નો હોતી''તિ વુત્તં. ''ઉપ્પન્ના ધમ્મા''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ તિકમાતિકા ૧૭) વિય હિ ઇધ ઉપ્પન્નસદ્દો પચ્ચુપ્પન્નકાલિકો. નનુ ચ અરહત્તફલસમઙ્ગીસઙ્ખાતો ઉપ્પન્નોયેવ તથાગતો પવેદનદેસનાદીનિ સાધેતિ, અથ કસ્મા યથાવુત્તો અરહત્તમગ્ગપરિયોસાનો ઉપ્પજ્જમાનોયેવ તથાગતો અધિપ્પેતો. ન હિ સો પવેદનદેસનાદીનિ સાધેતિ મધુપાયાસભોજનતો યાવ અરહત્તમગ્ગો, તાવ તેસં કિચ્ચાનમસાધનતોતિ? ન હેવં દટ્ઠબ્બં, બુદ્ધભાવાય આસન્નતરપટિપત્તિયં ઠિતસ્સ ઉપ્પજ્જમાનસ્સ ગહણેનેવ અરહત્તફલસમઙ્ગીસઙ્ખાતસ્સ ઉપ્પન્નસ્સાપિ ગહિતત્તા. કારણગ્ગહણેનેવ હિ ફલમ્પિ ગહિતં તદવિનાભાવિત્તા. ઇતિ પવેદનદેસનાદિસાધકસ્સ અરહત્તફલસમઙ્ગિનોપિ તથાગતસ્સ ગહેતબ્બત્તા નેય્યત્થમિદં ''ઉપ્પજ્જતી''તિ વચનં દટ્ઠબ્બન્તિ. તથા હિ **અઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાયં** (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૧૭૦) ઉપ્પજ્જમાનો, ઉપ્પજ્જતિ, ઉપ્પન્નોતિ તીહિ કાલેહિ અત્થવિભજને ''દીપઙ્કરપાદમૂલે લદ્ધબ્યાકરણતો યાવ અનાગામિફલા ઉપ્પજ્જમાનો નામ, અરહત્તમગ્ગક્ખણે પન ઉપ્પજ્જતિ નામ, અરહત્તફલક્ખણે ઉપ્પન્નો નામા''તિ વુત્તં. અયમેત્થ **આચરિયધમ્મપાલત્થેરસ્સ** મતિ. યસ્મા પન **એકઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાયં** ''એકપુગ્ગલો ભિક્ખવે

લોકે ઉપ્પજ્જમાનો ઉપ્પજ્જતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૭૦) સુત્તપદવણ્ણનાયં ''ઇમસ્મિમ્પિ સુત્તે અરહત્તફલક્ખણંયેવ સન્ધાય ઉપ્પજ્જતી''તિ વુત્તં, ''ઉપ્પન્નો હોતીતિ અયઞ્હેત્થ અત્થો''તિ (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૧૭૦) આગતં, તસ્મા ઇધાપિ અરહત્તફલક્ખણમેવ સન્ધાય ઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તન્તિ દસ્સેતિ ''સબ્બપઠમં ઉપ્પન્નભાવં સન્ધાયા''તિ ઇમિના. તેનાહ ''**ઉપ્પન્નો હોતીતિ અયઞ્હેત્થ અત્થો**''તિ. **સબ્બપઠમં ઉપ્પન્નભાવ**ન્તિ ચ સબ્બવેનેય્યાનં પઠમતરં અરહત્તફલવસેન ઉપ્પન્નભાવન્તિ અત્થો. ''**ઉપ્પન્નો હોતી**''તિ ચ ઇમિના અરહત્તફલક્ખણવસેન અતીતકાલં દસ્સેતીતિ. અયમેવ ચ નયો અઙ્ગુત્તરટીકાકારેન **આચરિયસારિપુત્તત્થેરેન** અધિપ્પેતોતિ.

સો ભગવાતિ યો સો તથાગતો ''અરહ''ન્તિઆદિના પકિત્તિતગુણો, સો ભગવા. ઇદાનિ વત્તબ્બં ઇમસદ્દેન નિદસ્સેતિ વુચ્ચમાનત્થસ્સ પરામસનતો. ઇદં વુત્તં હોતિ – નયિદં મહાજનસ્સ સમ્મુખમત્તં સન્ધાય ''ઇમં લોક''ન્તિ વુત્તં, અથ ખો ''સદેવક''ન્તિઆદિના વક્ખમાનં અનવસેસપરિયાદાનં સન્ધાયાતિ. ''**સહ દેવેહિ સદેવક**''ન્તિઆદિના યથાવાક્યં પદનિબ્બચનં વુત્તં, યથાપદં પન ''સદેવકો''તિઆદિના વત્તબ્બં, ઇમે ચ તગ્ગુણસંવિઞ્ઞાણબાહિરત્થસમાસા. એત્થ હિ અવયવેન વિગ્ગહો, સમુદાયો સમાસત્થો હોતિ લોકાવયવેન કતવિગ્ગહેન લોકસમુદાયસ્સ યથારહં લબ્ભમાનત્તા. સમવાયજોતકસહસદ્દયોગે હિ અયમેવ સમાસો વિઞ્ઞાયતિ. **દેવેહી**તિ ચ પઞ્ચકામાવચરદેવેહિ, અરૂપાવચરદેવેહિ વા. **બ્રહ્મુના**તિ રૂપાવચરારૂપાવચરબ્રહ્મુના, રૂપાવચરબ્રહ્મુના એવ વા, બહુકત્તુકાદીનમિવ નેસં સિદ્ધિ. **પજાતત્તા**તિ યથાસકં કમ્મકિલેસેહિ પકારેન નિબ્બત્તકત્તા.

એવં વચનત્થતો અત્થં દસ્સેત્વા વચનીયત્થતો દસ્સેતું ''**તત્થા**''તિઆદિ વુત્તં. **પઞ્ચકામાવચરદેવગ્ગહણં** પારિસેસઞાયેન ઇતરેસં પદન્તરેહિ વિસું ગહિતત્તા. **છટ્ઠકામાવચરદેવગ્ગહણં** પચ્ચાસત્તિઞાયેન. તત્થ હિ મારો જાતો, તન્નિવાસી ચ. યસ્મા એસ દામરિકરાજપુત્તો વિય તત્થ વસિતત્તા પાકટો, તસ્મા સન્તેસુપિ અઞ્ઞેસુ વસવત્તિમહારાજાદીસુ પાકટતરેન તેનેવ વિસેસેત્વા વુત્તોતિ, અયઞ્ચ નયો **મજ્ઝિમાગમટ્ઠકથાયં** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૯૦) પકાસિતોવ. મારગ્ગહણેન ચેત્થ તંસમ્બન્ધિનો દેવાપિ ગહિતા ઓકાસલોકેન સદ્ધિં સત્તલોકસ્સ ગહણતો. એવઞ્હિ વસવત્તિસત્તલોકસ્સ અનવસેસપરિયાદાનં હોતિ. **બ્રહ્મકાયિકાદિબ્રહ્મગ્ગહણ**મ્પિ પચ્ચાસત્તિઞાયેન. **પચ્ચત્થિકપચ્ચામિત્તસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણ**ન્તિ પચ્ચત્થિકા એવ પચ્ચામિત્તા, તેયેવ સમણબ્રાહ્મણા, તેસં ગહણં તથા, તેન બાહિરકસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણં વુત્તં, નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં અપચ્ચત્થિકપચ્ચામિત્તાનમ્પિ તેસં ઇમિના ગહણતો. **સમિતપાપબાહિતપાપસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણ**ન્તિ પન સાસનિકસમણબ્રાહ્મણાનં ગહણં વેદિતબ્બં. કામં ''સદેવક''ન્તિઆદિવિસેસનાનં વસેનેવ સત્તવિસયોપિ લોકસદ્દો વિઞ્ઞાયતિ સમવાયત્થવસેન તુલ્યયોગવિસયત્તા તેસં, ''સલોમકો સપક્ખકો''તિઆદીસુ પન વિજ્જમાનત્થવસેન અતુલ્યયોગવિસયેપિ અયં સમાસો લબ્ભતીતિ બ્યભિચારદસ્સનતો અબ્યભિચારેનત્થઞાપકં પજાગહણન્તિ આહ ''**પજાવચનેન સત્તલોકગ્ગહણ**''ન્તિ, ન પન લોકસદ્દેન સત્તલોકસ્સ અગ્ગહિતત્તા એવં વુત્તં. તેનાહ ''**તીહિ પદેહિ ઓકાસલોકેન સદ્ધિં સત્તલોકો**''તિ. સદેવકાદિવચનેન ઉપપત્તિદેવાનં, સસ્સમણબ્રાહ્મણીવચનેન વિસુદ્ધિદેવાનઞ્ચ ગહિતત્તા વુત્તં ''**સદેવ...પે॰... મનુસ્સગ્ગહણ**''ન્તિ. તત્થ **સમ્મુતિદેવા** રાજાનો . **અવસેસમનુસ્સગ્ગહણ**ન્તિ સમ્મુતિદેવેહિ, સમણબ્રાહ્મણેહિ ચ અવસિટ્ઠમનુસ્સાનં ગહણં. **એત્થા**તિ એતેસુ પદેસુ. **તીહિ પદેહી**તિ સદેવકસમારકસબ્રહ્મકપદેહિ. **દ્વીહી**તિ સસ્સમણબ્રાહ્મણીસદેવમનુસ્સપદેહિ. સમાસપદત્થેસુ સત્તલોકસ્સપિ વુત્તનયેન ગહિતત્તા ''**ઓકાસલોકેન સદ્ધિં સત્તલોકો**''તિ વુત્તં.

''**અપરો નયો**''તિઆદિના અપરમ્પિ વચનીયત્થમાહ. અરૂપિનોપિ સત્તા અત્તનો આનેઞ્જવિહારેન વિહરન્તો ''દિબ્બન્તીતિ દેવા''તિ ઇદં નિબ્બચનં લદ્ધુમરહન્તીતિ આહ ''**સદેવકગ્ગહણેન અરૂપાવચરલોકો ગહિતો**''તિ.

તેનેવાહ ભગવા **બ્રહ્મજાલાદીસુ** ''આકાસાનઞ્ચાયતનૂપગાનં દેવાનં સહબ્યત''ન્તિઆદિ, (અ॰ નિ॰ ૩.૧૯૭) અરૂપાવચરભૂતો ઓકાસલોકો, સત્તલોકો ચ ગહિતોતિ અત્થો. એવં **છકામાવચરદેવલોકો, રૂપી બ્રહ્મલોકો**તિ એત્થાપિ. છકામાવચરદેવલોકસ્સ સવિસેસં મારવસે પવત્તનતો વુત્તં "**સમારકગ્ગહણેન છકામાવચરદેવલોકો**"તિ. સો હિ તસ્સ દામરિકસ્સ વિય વસપવત્તનોકાસો. **રૂપી બ્રહ્મલોકો ગહિતો** પારિસેસઞાયેન અરૂપીબ્રહ્મલોકસ્સ વિસું ગહિતત્તા. **ચતુપરિસવસેના**તિ ખત્તિયબ્રાહ્મણગહપતિસમણચાતુમહારાજિકતાવતિંસમારબ્રહ્મસઙ્ખાતાસુ અટ્ઠસુ પરિસાસુ ખત્તિયાદિચતુપરિસવસેનેવ તદઞ્ઞાસં સદેવકાદિગ્ગહણેન ગહિતત્તા. કથં પનેત્થ ચતુપરિસવસેન મનુસ્સલોકો ગહિતોતિ? ''સસ્સમણબ્રાહ્મણિ''ન્તિ ઇમિના સમણપરિસા, બ્રાહ્મણપરિસા ચ ગહિતા, ''સદેવમનુસ્સ''ન્તિ ઇમિના ખત્તિયપરિસા, ગહપતિપરિસા ચાતિ. ''પજ''ન્તિ ઇમિના પન ઇમાયેવ ચતસ્સો પરિસા વુત્તા. ચતુપરિસસઙ્ખાતં પજન્તિ હિ ઇધ અત્થો.

અઞ્ઞથા ગહેતબ્બમાહ "**સમ્મુતિદેવેહિ વા સહ મનુસ્સલોકો**"તિ. કથં પન ગહિતોતિ? ''સસ્સમણબ્રાહ્મણિ''ન્તિ ઇમિના સમણબ્રાહ્મણા ગહિતા, ''સદેવમનુસ્સ''ન્તિ ઇમિના સમ્મુતિદેવસઙ્ખાતા ખત્તિયા, ગહપતિસુદ્દસઙ્ખાતા ચ અવસેસમનુસ્સાતિ. ઇતો પન અઞ્ઞેસં મનુસ્સસત્તાનમભાવતો ''પજ''ન્તિ ઇમિના એતેયેવ ચતૂહિ પકારેહિ ઠિતા મનુસ્સસત્તા વુત્તા. ચતુકુલપ્પભેદં પજન્તિ હિ ઇધ અત્થો. એવં વિકપ્પદ્વયેપિ પજાગહણેન ચતુપરિસાદિવસેન મનુસ્સાનઞ્ઞેવ ગહિતત્તા ઇદાનિ અવસેસસત્તેપિ સઙ્ગહેત્વા દસ્સેતું "**અવસેસસબ્બસત્તલોકો વા**"તિ વુત્તં. એત્થાપિ ચતુપરિસવસેન ગહિતેન મનુસ્સલોકેન સહ અવસેસસબ્બસત્તલોકો ગહિતો, સમ્મુતિદેવેહિ વા સહ અવસેસસબ્બસત્તલોકોતિ યોજેતબ્બં. નાગગરુળાદિવસેન ચ અવસેસસબ્બસત્તલોકો. ઇદં વુત્તં હોતિ – ચતુપરિસસહિતો અવસેસસુદ્દનાગસુપણ્ણનેરયિકાદિસત્તલોકો, ચતુકુલપ્પભેદમનુસ્સસહિતો વા અવસેસનાગસુપણ્ણનેરયિકાદિસત્તલોકો ગહિતોતિ.

એત્તાવતા ભાગસો લોકં ગહેત્વા યોજનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તેન તેન વિસેસેન અભાગસો લોકં ગહેત્વા યોજનં દસ્સેતું "**અપિચેત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદતો**તિ ઉક્કંસગતિપરિચ્છેદતો, તબ્બિજાનનેનાતિ વુત્તં હોતિ. પઠમનયેન હિ પઞ્ચસુ ગતીસુ દેવગતિપરિયાપન્નાવ પઞ્ચકામગુણસમઙ્ગિતાય, દીઘાયુકતાયાતિ એવમાદીહિ વિસેસેહિ સેટ્ઠા. દુતિયનયેન પન અરૂપિનો દૂરસમુગ્ઘાટિતકિલેસદુક્ખતાય, સન્તપણીતઆનેઞ્જવિહારસમઙ્ગિતાય, અતિવિય દીઘાયુકતાયાતિ એવમાદીહિ વિસેસેહિ અતિવિય ઉક્કટ્ઠા. આચરિયેહિ પન દુતિયનયમેવ સન્ધાય વુત્તં. એવં પઠમપદેનેવ પધાનનયેન સબ્બલોકસ્સ સચ્છિકતભાવે સિદ્ધેપિ ઇમિના કારણવિસેસેન સેસપદાનિ વુત્તાનીતિ દસ્સેતિ "**તતો યેસ**"ન્તિઆદિના. **તતો**તિ પઠમપદતો પરં આહાતિ સમ્બન્ધો. ''છકામાવચરિસ્સરો'' તિયેવ વુત્તે સક્કાદીનમ્પિ તસ્સ આધિપચ્ચં સિયાતિ આસઙ્કાનિવત્તનત્થં "**વસવત્તી**"તિ વુત્તં, તેન સાહસિકકરણેન વસવત્તાપનમેવ તસ્સાધિપચ્ચન્તિ દસ્સેતિ. સો હિ છટ્ઠદેવલોકેપિ અનિસ્સરો તત્થ વસવત્તિદેવરાજસ્સેવ ઇસ્સરત્તા. તેનાહ ભગવા **અઙ્ગુત્તરાગમ**વરે અટ્ઠનિપાતે **દાનાનિસંસસુત્તે** ''તત્ર ભિક્ખવે વસવત્તી દેવપુત્તો દાનમયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થું અતિરેકં કરિત્વા...પે॰... પરનિમ્મિતવસવત્તી દેવે દસહિ ઠાનેહિ અધિગણ્હાતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૩૬) વિત્થારો. **મજ્ઝિમાગમટ્ઠકથાય**મ્પિ વુત્તં ''તત્ર હિ વસવત્તિરાજા રજ્જં કારેતિ, મારો પન એકસ્મિં પદેસે અત્તનો પરિસાય ઇસ્સરિયં પવત્તેન્તો રજ્જપચ્ચન્તે દામરિકરાજપુત્તો વિય વસતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૬૦) "**બ્રહ્મા મહાનુભાવો**"તિઆદિ દસસહસ્સિયં મહાબ્રહ્મુનો વસેન વદતિ. ''ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદતો''તિ હિ હેટ્ઠા વુત્તમેવ. "**એકઙ્ગુલિયા**"તિઆદિ એકદેસેન મહાનુભાવતાદસ્સનં. **અનુત્તર**ન્તિ સેટ્ઠં નવલોકુત્તરં. **પુથૂ**તિ બહુકા, વિસું ભૂતા વા. **ઉક્કટ્ઠટ્ઠાનાન**ન્તિ ઉક્કંસગતિકાનં. **ભાવાનુક્કમો**તિ ભાવવસેન પરેસમજ્ઝાસયાનુરૂપં ''સદેવક''ન્તિઆદિપદાનં

અનુક્કમો, ભાવવસેન અનુસન્ધિક્કમો વા **ભાવાનુક્કમો**, અત્થાનઞ્ચેવ પદાનઞ્ચ અનુસન્ધાનપટિપાટીતિ અત્થો, અયમેવ વા પાઠો તથાયેવ **સમન્તપાસાદિકાયં** (પારા॰ અટ્ઠ॰ વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના ૧) દિટ્ઠત્તા, **આચરિયસારિપુત્તત્થેરેન** (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના) ચ વણ્ણિતત્તા. ''વિભાવનાનુક્કમો''તિપિ પાઠો દિસ્સતિ, સો પન તેસુ અદિટ્ઠત્તા ન સુન્દરો.

ઇદાનિ પોરાણકાનં સંવણ્ણનાનયં દસ્સેતું "**પોરાણા પનાહૂ**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ અઞ્ઞપદેન નિરવસેસસત્તલોકસ્સ ગહિતત્તા સબ્બત્થ **અવસેસલોક**ન્તિ અનવસેસપરિયાદાનં વુત્તં. તેનાહ "**તિભવૂપગે સત્તે**"તિ, તેધાતુકસઙ્ખાતે તયો ભવે ઉપગતસત્તેતિ અત્થો. **તીહાકારેહી**તિ દેવમારબ્રહ્મસહિતતાસઙ્ખાતેહિ તીહિ આકારેહિ. **તીસુ પદેસૂ**તિ ''સદેવક''ન્તિઆદીસુ તીસુ પદેસુ. **પક્ખિપિત્વા**તિ અત્થવસેન સઙ્ગહેત્વા. તેયેવ તિભવૂપગે સત્તે ''સસ્સમણબ્રાહ્મણિં, સદેવમનુસ્સ''ન્તિ પદદ્વયે પક્ખિપતીતિ ઞાપેતું "**પુના**"તિ વુત્તં. **તેન તેનાકારેના**તિ સદેવકત્તાદિના, સસ્સમણબ્રાહ્મણીભાવાદિના ચ તેન તેન પકારેન. ''તિભવૂપગે સત્તે''તિ વત્વા "**તેધાતુકમેવા**"તિ વદન્તા ઓકાસલોકેન સદ્ધિં સત્તલોકો ગહિતોતિ દસ્સેન્તિ. તેધાતુકમેવ પરિયાદિન્નન્તિ પોરાણા પનાહૂતિ યોજના.

સામન્તિ અત્તના. અઞ્ઞત્થાપોહનેન, અન્તોગધાવધારણેન વા તપ્પટિસેધનમાહ "**અપરનેય્યો હુત્વા**"તિ, અપરેહિ અનભિજાનાપેતબ્બો હુત્વાતિ અત્થો. **અભિઞ્ઞા**તિ ય-કારલોપનિદ્દેસો યથા ''પટિસઙ્ખા યોનિસો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩, ૪૨૨; ૨.૨૪; ૩.૭૫; સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૦; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮; મહાનિ॰ ૨૦૬) વુત્તં "**અભિઞ્ઞાયા**"તિ. અભિસદ્દેન ન વિસેસનમત્તં જોતિતં, અથ ખો વિસેસનમુખેન કરણમ્પીતિ દસ્સેતિ "**અધિકેન ઞાણેના**"તિ ઇમિના. **અનુમાનાદિપટિક્ખેપો**તિ એત્થ **આદિ**સદ્દેન ઉપમાનઅત્થાપત્તિસદ્દન્તરસન્નિધાનસમ્પયોગવિપ્પયોગસહચરણાદિના કારણલેસમત્તેન પવેદનં સઙ્ગણ્હાતિ એકપ્પમાણત્તા. સબ્બત્થ અપ્પટિહતઞાણચારતાય હિ સબ્બધમ્મપચ્ચક્ખા બુદ્ધા ભગવન્તો. **બોધેતિ વિઞ્ઞાપેતી**તિ સદ્દતો અત્થવચનં. **પકાસેતી**તિ અધિપ્પાયતો. એવં સબ્બત્થ વિવેચિતબ્બો.

અનુત્તરં વિવેકસુખન્તિ ફલસમાપત્તિસુખં. **હિત્વાપીતિ પિ**-સદ્દગ્ગહણં ફલસમાપત્તિયા અન્તરા ઠિતિકાપિ કદાચિ ભગવતો દેસના હોતીતિ કત્વા કતં. ભગવા હિ ધમ્મં દેસેન્તો યસ્મિં ખણે પરિસા સાધુકારં વા દેતિ, યથાસુતં વા ધમ્મં પચ્ચવેક્ખતિ, તં ખણમ્પિ પુબ્બાભોગેન પરિચ્છિન્દિત્વા ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, યથાપરિચ્છેદઞ્ચ સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય પુબ્બે ઠિતટ્ઠાનતો પટ્ઠાય ધમ્મં દેસેતીતિ અટ્ઠકથાસુ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૮૭) વુત્તોવાયમત્થો. **અપ્પં વા બહું વા દેસેન્તો**તિ ઉગ્ઘટિતઞ્ઞુસ્સ વસેન અપ્પં વા વિપઞ્ચિતઞ્ઞુસ્સ, નેય્યસ્સ ચ વસેન બહું વા દેસેન્તો. કથં દેસેતીતિ આહ "**આદિમ્હિપી**"તિઆદિ. ધમ્મસ્સ કલ્યાણતા નિય્યાનિકતાય, નિય્યાનિકતા ચ સબ્બસો અનવજ્જભાવેનેવાતિ વુત્તં "**અનવજ્જમેવ કત્વા**"તિ. **દેસનાયા**તિ પરિયત્તિધમ્મસ્સ દેસકાયત્તેન હિ આણાદિવિધિના અતિસજ્જનં પબોધનં દેસનાતિ પરિયત્તિધમ્મો વુચ્ચતિ. કિઞ્ચાપિ અવયવવિનિમુત્તો સમુદાયો નામ પરમત્થતો કોચિ નત્થિ, યેસુ પન અવયવેસુ સમુદાયરૂપેન અવેક્ખિતેસુ ગાથાદિસમઞ્ઞા, તં તતો ભિન્નં વિય કત્વા સંસામિવોહારમારોપેત્વા દસ્સેન્તો "**અત્થિ દેસનાય આદિમજ્ઝપરિયોસાન**"ન્તિ આહ. **સાસનસ્સા**તિ પટિપત્તિધમ્મસ્સ. સાસિતબ્બપુગ્ગલગતેન હિ યથાપરાધાદિના સાસિતબ્બભાવેન અનુસાસનં, તદઙ્ગવિનયાદિવસેન વિનયનન્તિ કત્વા પટિપત્તિધમ્મો ''સાસન''ન્તિ વુચ્ચતિ. અત્થિ સાસનસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનન્તિ સમ્બન્ધો. **ચતુપ્પદિકાયપી**તિ એત્થ **પિ**-સદ્દો સમ્ભાવને, તેન એવં અપ્પકતરાયપિ આદિમજ્ઝપરિયોસાનેસુ કલ્યાણતા, પગેવ બહુતરાયાતિ સમ્ભાવેતિ. પદઞ્ચેત્થ ગાથાય

ચતુત્થંસો, યં ''પાદો''તિપિ વુચ્ચતિ, એતેનેવ તિપાદિકછપાદિકાસુપિ યથાસમ્ભવં વિભાગં દસ્સેતિ. એવં સુત્તાવયવે કલ્યાણત્તયં દસ્સેત્વા સકલેપિ સુત્તે દસ્સેતું "**એકાનુસન્ધિકસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ નાતિબહુવિભાગં યથાનુસન્ધિના એકાનુસન્ધિકં સન્ધાય ''એકાનુસન્ધિકસ્સા''તિ આહ. ઇતરસ્મિં પન તેનેવ ધમ્મવિભાગેન આદિમજ્ઝપરિયોસાના લબ્ભન્તીતિ "**અનેકાનુસન્ધિકસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં. **નિદાનન્તિ આનન્દત્થેરેન** ઠપિતં કાલદેસદેસકપરિસાદિઅપદિસનલક્ખણં નિદાનગન્થં. **ઇદમવોચા**તિ નિગમનં ઉપલક્ખણમેવ ''ઇતિ યં તં વુત્તં, ઇદમેતં પટિચ્ચ વુત્ત''ન્તિ નિગમનસ્સપિ ગહેતબ્બતો. સઙ્ગીતિકારકેહિ ઠપિતાનિપિ હિ નિદાનનિગમનાનિ સત્થુ દેસનાય અનુવિધાનતો તદન્તોગધાનેવાતિ વેદિતબ્બં. **અન્તે અનુસન્ધી**તિ સબ્બપચ્છિમો અનુસન્ધિ.

''**સીલસમાધિવિપસ્સના**"તિઆદિના સાસનસ્સ ઇધ પટિપત્તિધમ્મતં વિભાવેતિ. **વિનયટ્ઠકથાયં** પન ''સાસનધમ્મો''તિ વુત્તત્તા –

''સબ્બપાપસ્સ અકરણં, કુસલસ્સ ઉપસમ્પદા;
સચિત્તપરિયોદપનં, એતં બુદ્ધાન સાસન''ન્તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૯૦; ધ॰ પ॰ ૧૮૩; નેત્તિ॰ ૩૦, ૫૦, ૧૧૬, ૧૨૪);

એવં વુત્તસ્સ સત્થુસાસનસ્સ પકાસકો પરિયત્તિધમ્મો એવ સીલાદિઅત્થવસેન કલ્યાણત્તયવિભાવને વુત્તો. ઇધ પન પટિપત્તિયેવ. તેન વક્ખતિ ''ઇધ દેસનાય આદિમજ્ઝપરિયોસાનં અધિપ્પેત''ન્તિ. **સીલસમાધિવિપસ્સના આદિ નામ** સાસનસમ્પત્તિભૂતાનં ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માનં મૂલભાવતો. **કુસલાનં ધમ્માનન્તિ** અનવજ્જધમ્માનં. **દિટ્ઠી**તિ વિપસ્સના, અવિનાભાવતો પનેત્થ સમાધિગ્ગહણં. મહાવગ્ગસંયુત્તે **બાહિયસુત્તપદ**મિદં (સં॰ નિ॰ ૫.૩૮૧). કામં સુત્તે અરિયમગ્ગસ્સ અન્તદ્વયવિગમેન તેસં મજ્ઝિમપટિપદાભાવો વુત્તો, મજ્ઝિમભાવસામઞ્ઞતો પન સમ્માપટિપત્તિયા આરમ્ભનિપ્ફત્તીનં મજ્ઝિમભાવસ્સાપિ સાધકભાવે યુત્તન્તિ આહ "**અત્થિ ભિક્ખવે, મજ્ઝિમા પટિપદા તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધાતિ એવં વુત્તો અરિયમગ્ગો મજ્ઝં નામા**"તિ, સીલસમાધિવિપસ્સનાસઙ્ખાતાનં આરમ્ભાનં, ફલનિબ્બાનસઙ્ખાતાનઞ્ચ નિપ્ફત્તીનં વેમજ્ઝભાવતો અરિયમગ્ગો મજ્ઝં નામાતિ અધિપ્પાયો. સઉપાદિસેસનિબ્બાનધાતુવસેન **ફલં પરિયોસાનં નામ**, અનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતુવસેન પન **નિબ્બાનં**. સાસનપરિયોસાના હિ નિબ્બાનધાતુ. મગ્ગસ્સ નિપ્ફત્તિ ફલવસેન, નિબ્બાનસચ્છિકિરિયાય ચ હોતિ તતો પરં કત્તબ્બાભાવતોતિ વા એવં વુત્તં. ઇદાનિ તેસં દ્વિન્નમ્પિ સાસનસ્સ પરિયોસાનતં આગમેન સાધેતું "**એતદત્થં ઇદ**"ન્તિઆદિમાહ. એતદેવ ફલં અત્થો યસ્સાતિ **એતદત્થં**. **બ્રાહ્મણા**તિ પિઙ્ગલકોચ્છબ્રાહ્મણં ભગવા આલપતિ. ઇદઞ્હિ મજ્ઝિમાગમે મૂલપણ્ણાસકે **ચૂળસારોપમસુત્ત** (મ॰ નિ॰ ૧.૩૧૨ આદયો) પદં. એતદેવ ફલં સારં યસ્સાતિ **એતંસારં** નિગ્ગહિતાગમેન. તથા **એતંપરિયોસાનં**. **નિબ્બાનોગધન્તિ** નિબ્બાનન્તોગધં. **આવુસો વિસાખા**તિ ધમ્મદિન્નાય થેરિયા વિસાખગહપતિમાલપનં. ઇદઞ્હિ **ચૂળવેદલ્લસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૦ આદયો) "**સાત્થં સબ્યઞ્જન**"ન્તિઆદિસદ્દન્તરસન્નિધાનતો "**ઇધ દેસનાય આદિમજ્ઝપરિયોસાનં અધિપ્પેત**"ન્તિ વુત્તં.

એવં સદ્દપબન્ધવસેન દેસનાય કલ્યાણત્તયવિભાગં દસ્સેત્વા તદત્થવસેનપિ દસ્સેન્તો "**ભગવા હી**"તિઆદિમાહ. અત્થતોપિ હિ તસ્સાધિપ્પેતભાવં **હિ**-સદ્દેન સમત્થેતિ. તથા સમત્થનમુખેન ચ અત્થવસેન કલ્યાણત્તયવિભાગં દસ્સેતીતિ. અત્થતો પનેતં દસ્સેન્તો યો તસ્મિં તસ્મિં અત્થે કતવિધિ સદ્દપબન્ધો ગાથાસુત્તવસેન વવત્થિતો પરિયત્તિધમ્મોયેવ ઇધ દેસનાતિ વુત્તો, તસ્સ ચત્થો વિસેસતો સીલાદિ એવાતિ આહ "**આદિમ્હિ સીલ**"ન્તિઆદિ. વિસેસકથનઞ્હેતં. સામઞ્ઞતો પન સીલગ્ગહણેન સસમ્ભારસીલં ગહિતં, તથા

મગ્ગગ્ગહણેન સસમ્ભારમગ્ગોતિ અત્થત્તયવસેન અનવસેસતો પરિયત્તિઅત્થં પરિયાદાય તિટ્ઠતિ. ઇતરથા હિ કલ્યાણત્તયવિભાગો અસબ્બસાધારણો સિયા. એત્થ ચ સીલમૂલકત્તા સાસનસ્સ સીલેન આદિકલ્યાણતા વુત્તા, સાસનસમ્પત્તિયા વેમજ્ઝભાવતો મગ્ગેન મજ્ઝેકલ્યાણતા. નિબ્બાનાધિગમતો ઉત્તરિ કરણીયાભાવતો નિબ્બાનેન પરિયોસાનકલ્યાણતા. **તેના**તિ સીલાદિદસ્સનેન. અત્થવસેન હિ ઇધ દેસનાય આદિકલ્યાણાદિભાવો વુત્તો. “**તસ્મા**”તિઆદિ યથાવુત્તાનુસારેન સોતૂનમનુસાસનીદસ્સનં.

એસાતિ યથાવુત્તાકારેન કથના. **કથિકસણ્ઠિતી**તિ ધમ્મકથિકસ્સ સણ્ઠાનં કથનવસેન સમવટ્ઠાનં.

વણ્ણના અત્થવિવરણા, પસંસના વા. **ન સો સાત્થં દેસેતિ** નિય્યાનત્થવિરહતો તસ્સા દેસનાય. **તસ્મા**તિ ચતુસતિપટ્ઠાનાદિનિય્યાનત્થદેસનતો. **એકબ્યઞ્જનાદિયુત્તા**તિ સિથિલધનિતાદિભેદેસુ દસસુ બ્યઞ્જનેસુ એકપ્પકારેનેવ, દ્વિપ્પકારેનેવ વા બ્યઞ્જનેન યુત્તા **દમિળ**ભાસા વિય. **સબ્બનિરોટ્ઠબ્યઞ્જના**તિ વિવટકરણતાય ઓટ્ઠે અફુસાપેત્વા ઉચ્ચારેતબ્બતો સબ્બથા ઓટ્ઠફુસનરહિતવિમુત્તબ્યઞ્જના **કિરાત**ભાસા વિય. **સબ્બવિસ્સટ્ઠબ્યઞ્જના**તિ સબ્બસ્સેવ વિસ્સજ્જનીયયુત્તતાય સબ્બથા વિસ્સગ્ગબ્યઞ્જના **સવર**ભાસા વિય. **સબ્બનિગ્ગહિતબ્યઞ્જના**તિ સબ્બસ્સેવ સાનુસારતાય સબ્બથા બિન્દુસહિતબ્યઞ્જના પારસિકાદિ**મિલક્ખુ**ભાસા વિય. એવં ‘‘દમિળકિરાતસવરમિલક્ખૂનં ભાસા વિયા’’તિ ઇદં પચ્ચેકં યોજેતબ્બં. **મિલક્ખૂ**તિ ચ પારસિકાદયો. સબ્બાપેસા બ્યઞ્જનેકદેસવસેનેવ પવત્તિયા અપરિપુણ્ણબ્યઞ્જનાતિ વુત્તં “**બ્યઞ્જનપારિપૂરિયા અભાવતો અબ્યઞ્જના નામા**”તિ.

ઠાનકરણાનિ સિથિલાનિ કત્વા ઉચ્ચારેતબ્બમક્ખરં પઞ્ચસુ વગ્ગેસુ પઠમતતિયં **સિથિલં**. તાનિ અસિથિલાનિ કત્વા ઉચ્ચારેતબ્બમક્ખરં તેસ્વેવ દુતિયચતુત્થં **ધનિતં**. દ્વિમત્તકાલમક્ખરં **દીઘં**. એકમત્તકાલં **રસ્સં**.

પમાણં એકમત્તસ્સ, નિમીસુમીસતો’ બ્રવું;
અઙ્ગુલિફોટકાલસ્સ, પમાણેનાપિ અબ્રવું.

સઞ્ઞોગપરં, દીઘઞ્ચ **ગરુકં**. અસંયોગપરં રસ્સં **લહુકં**. ઠાનકરણાનિ નિગ્ગહેત્વા અવિવટેન મુખેન ઉચ્ચારેતબ્બં **નિગ્ગહિતં**. પરપદેન સમ્બજ્ઝિત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં **સમ્બન્ધં**. તથા અસમ્બજ્ઝિતબ્બં **વવત્થિતં**. ઠાનકરણાનિ વિસ્સટ્ઠાનિ કત્વા વિવટેન મુખેન ઉચ્ચારેતબ્બં **વિમુત્તં**. **દસધા**તિઆદીસુ એવં સિથિલાદિવસેન બ્યઞ્જનબુદ્ધિસઙ્ખાતસ્સ અક્ખરુપ્પાદકચિત્તસ્સ દસહિ પકારેહિ બ્યઞ્જનાનં પભેદોતિ અત્થો. સબ્બાનિ હિ અક્ખરાનિ ચિત્તસમુટ્ઠાનાનિ, યથાધિપ્પેતત્થસ્સ ચ બ્યઞ્જનતો પકાસનતો **બ્યઞ્જનાની**તિ, બ્યઞ્જનબુદ્ધિયા વા કરણભૂતાય બ્યઞ્જનાનં દસધા પભેદોતિપિ યુજ્જતિ.

અમક્ખેત્વાતિ અમિલેચ્છેત્વા અવિનાસેત્વા, અહાપેત્વાતિ અત્થો. તદત્થમાહ “**પરિપુણ્ણબ્યઞ્જનમેવ કત્વા**”તિ, યમત્થં ભગવા ઞાપેતું એકગાથં, એકવાક્યમ્પિ દેસેતિ, તમત્થં પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જનાય એવ દેસનાય દેસેતીતિ વુત્તં હોતિ. **તસ્મા**તિ પરિપુણ્ણબ્યઞ્જનધમ્મદેસનતો . **કેવલ**સદ્દો ઇધ અનવસેસવાચકો. ન અવોમિસ્સતાદિવાચકોતિ આહ “**સકલાધિવચન**”ન્તિ. **પરિપુણ્ણ**ન્તિ સબ્બસો પુણ્ણં. તં પનત્થતો ઊનાધિકનિસેધનન્તિ વુત્તં “**અનૂનાધિકવચન**”ન્તિ. તત્થ યદત્થં દેસિતો, તસ્સ સાધકત્તા અનૂનતા વેદિતબ્બા, તબ્બિધુરસ્સ પન અસાધકત્તા અનધિકતા. ઉપનેતબ્બસ્સ વા વોદાનત્થસ્સ અવુત્તસ્સ અભાવતો અનૂનતા, અપનેતબ્બસ્સ સંકિલેસત્થસ્સ વુત્તસ્સ અભાવતો અનધિકતા. **સકલ**ન્તિ સબ્બભાગવન્તં. **પરિપુણ્ણ**ન્તિ સબ્બસો પુણ્ણમેવ. તેનાહ “**એકદેસેનાપિ અપરિપુણ્ણા નત્થી**”તિ. **અપરિસુદ્ધા દેસના હોતિ** તણ્હાય સંકિલિટ્ઠત્તા. લોકેહિ

તણ્હાય આમસિતબ્બતો **લોકામિસા**, ચીવરાદયો પચ્ચયા, તેસુ અગધિતચિત્તતાય **લોકામિસનિરપેક્ખો**. **હિતફરણેના**તિ હિતતો ફરણેન હિતૂપસંહારેન વિસેસનભૂતેન. **મેત્તાભાવનાય** કરણભૂતાય **મુદુહદયો**. **ઉલ્લુમ્પનસભાવસણ્ઠિતેના**તિ સકલસંકિલેસતો, વટ્ટદુક્ખતો ચ ઉદ્ધરણાકારસણ્ઠિતેન, કારુઞ્ઞાધિપ્પાયેનાતિ વુત્તં હોતિ.

''ઇતો પટ્ઠાય દસ્સામિ, એવઞ્ચ દસ્સામી''તિ સમાદાતબ્બટ્ઠેન દાનં **વતં**. પણ્ડિતપઞ્ઞત્તતાય સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મં, બ્રહ્માનં વા સેટ્ઠાનં ચરિયન્તિ દાનમેવ **બ્રહ્મચરિયં**. મચ્છરિયલોભાદિનિગ્ગહણેન સમાચિણ્ણત્તા દાનમેવ **સુચિણ્ણં**. **ઇદ્ધી**તિ દેવિદ્ધિ. **જુતી**તિ પભા, આનુભાવો વા. **બલવીરિયૂપપત્તી**તિ મહતા બલેન, વીરિયેન ચ સમન્નાગમો. **નાગા**તિ વરુણનાગરાજાનં વિધુરપણ્ડિતસ્સ આલપનં.

દાનપતીતિ દાનસામિનો. **ઓપાનભૂતન્તિ** ઉદકતિત્થમિવ ભૂતં.

ધીરાતિ સો વિધુરપણ્ડિતમાલપતિ.

મધુસ્સવોતિ મધુરસસન્દનં. **પુઞ્ઞન્તિ** પુઞ્ઞફલં, કારણવોહારેન વુત્તં. બ્રહ્મં, બ્રહ્માનં વા ચરિયન્તિ **બ્રહ્મચરિયં**, વેય્યાવચ્ચં. એસ નયો સેસેસુપિ.

તિત્તિરિયન્તિ તિત્તિરસકુણરાજેન ભાસિતં.

અઞ્ઞત્ર તાહીતિ પરદારભૂતાહિ વજ્જેત્વા. **અમ્હન્તિ** અમ્હાકં.

તપસ્સી , લૂખો, જેગુચ્છી, પવિવિત્તોતિ ચતુબ્બિધસ્સ દુક્કરસ્સ કતત્તા **ચતુરઙ્ગસમન્નાગતં**. **સુદન્તિ** નિપાતમત્તં. **લોમહંસનસુત્તં મજ્ઝિમાગમે મૂલપણ્ણાસકે**, ''**મહાસીહનાદસુત્ત**''ન્તિપિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૪૬) તં વદન્તિ.

ઇદ્ધન્તિ સમિદ્ધં. **ફીતન્તિ** ફુલ્લિતં. **વિત્થારિકન્તિ** વિત્થારભૂતં. **બાહુજઞ્ઞન્તિ** બહૂહિ જનેહિ નિય્યાનિકભાવેન ઞાતં. **પુથુભૂતન્તિ** બહુભૂતં. **યાવ દેવમનુસ્સેહી**તિ એત્થ દેવલોકતો યાવ મનુસ્સલોકા સુપકાસિતન્તિ અધિપ્પાયવસેન **પાસાદિકસુત્તટ્ઠકથાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૭૦) વુત્તં, યાવ દેવા ચ મનુસ્સા ચાતિ અત્થો. **તસ્મા**તિ યસ્મા સિક્ખત્તયસઙ્ગહં સકલસાસનં ઇધ ''બ્રહ્મચરિય''ન્તિ અધિપ્પેતં, તસ્મા. ''બ્રહ્મચરિય''ન્તિ ઇમિના સમાનાધિકરણાનિ સબ્બપદાનિ યોજેત્વા અત્થં દસ્સેન્તો ''**સો ધમ્મં દેસેતી**''તિઆદિમાહ. ''**એવં દેસેન્તો ચા**''તિ હિ ઇમિના બ્રહ્મચરિયસદ્દેન ધમ્મસદ્દાદીનં સમાનત્થતં દસ્સેતિ, ''ધમ્મં દેસેતી''તિ વત્વાપિ ''બ્રહ્મચરિયં પકાસેતી''તિ વચનં સરૂપતો અત્થપ્પકાસનત્થન્તિ ચ વિભાવેતિ.

૧૯૧. વુત્તપ્પકારસમ્પદન્તિ યથાવુત્તઆદિકલ્યાણતાદિપ્પભેદગુણસમ્પદં. દૂરસમુસ્સારિતમાનસ્સેવ સાસને સમ્માપટિપત્તિ સમ્ભવતિ, ન માનજાતિકસ્સાતિ વુત્તં ''**નિહતમાનત્તા**''તિ. **ઉસ્સન્નત્તા**તિ બહુલભાવતો. ભોગરૂપાદિવત્થુકા મદા સુપ્પહેય્યા હોન્તિ નિમિત્તસ્સ અનવટ્ઠાનતો, ન તથા કુલવિજ્જાદિમદા નિમિત્તસ્સ સમવટ્ઠાનતો. તસ્મા ખત્તિયબ્રાહ્મણકુલીનાનં પબ્બજિતાનમ્પિ જાતિવિજ્જં નિસ્સાય માનજપ્પનં દુપ્પજહન્તિ આહ ''**યેભુય્યેન...પે॰... માનં કરોન્તી**''તિ. **વિજાતિતાયા**તિ વિપરીતજાતિતાય, હીનજાતિતાયાતિ અત્થો. યેભુય્યેન ઉપનિસ્સયસમ્પન્ના સુજાતિકા એવ, ન દુજ્જાતિકાતિ એવં વુત્તં. **પતિટ્ઠાતું ન સક્કોન્તી**તિ સીલે પતિટ્ઠહિતું ન

ઉસ્સહન્તિ, સુવિસુદ્ધં કત્વા સીલં રક્ખિતું ન સક્કોન્તીતિ વુત્તં હોતિ. સીલમેવ હિ સાસને પતિટ્ઠા, **પતિટ્ઠાતુન્તિ** વા સચ્ચપટિવેધેન લોકુત્તરાય પતિટ્ઠાય પતિટ્ઠાતું. સા હિ નિપ્પરિયાયતો સાસને પતિટ્ઠા નામ.

એવં બ્યતિરેકતો અત્થં વત્વા અન્વયતોપિ વદતિ "**ગહપતિદારકા પના**"તિઆદિના. **કચ્છેહિ સેદં મુઞ્ચન્તેહી**તિ ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે કરણવચનં. તથા **પિટ્ઠિયા લોણં પુપ્ફમાનાયા**તિ, સેદં મુઞ્ચન્તકચ્છા લોણં પુપ્ફમાનપિટ્ઠિકા હુત્વા, તેહિ વા પકારેહિ લક્ખિતાતિ અત્થો. **ભૂમિં કસિત્વા**તિ ભૂમિયા કસ્સનતો, ખેત્તૂપજીવનતોતિ વુત્તં હોતિ. **તાદિસસ્સા**તિ જાતિમન્તૂપનિસ્સયસ્સ. દુબ્બલં **માનં**. બલવં **દપ્પં**. **કમ્મન્તિ** પરિકમ્મં. "**ઇતરેહી**"તિઆદિના ''ઉસ્સન્નત્તા''તિ હેતુપદં વિવરતિ. "**ઇતી**"તિ વત્વા તદપરામસિતબ્બં દસ્સેતિ "**નિહતમાનત્તા**"તિઆદિના, **ઇતિ**સદ્દો વા નિદસ્સને, એવં યથાવુત્તનયેનાતિ અત્થો. એસ નયો ઈદિસેસુ.

પચ્ચાજાતોતિ એત્થ આકારો ઉપસગ્ગમત્તન્તિ આહ "**પતિજાતો**"તિ. **પરિસુદ્ધ**ન્તિ રાગાદીનં અચ્ચન્તમેવ પહાનદીપનતો નિરુપક્કિલેસતાય સબ્બથા સુદ્ધં. ધમ્મસ્સ સામી તદુપ્પાદકટ્ઠેન, ધમ્મેન વા સદેવકસ્સ લોકસ્સ સામીતિ **ધમ્મસ્સામી**. **સદ્ધ**ન્તિ પોથુજ્જનિકસદ્ધાવસેન સદ્દહનં. વિઞ્ઞૂજાતિકાનઞ્હિ ધમ્મસમ્પત્તિગહણપુબ્બિકા સદ્ધાસિદ્ધિ ચતૂસુ પુગ્ગલેસુ ધમ્મપ્પમાણધમ્મપ્પસન્નપુગ્ગલભાવતો. ''યો એવં સ્વાક્ખાતધમ્મો, સમ્માસમ્બુદ્ધો વત સો ભગવા''તિ સદ્ધં પટિલભતિ. **યોજનસતન્તરેપિ વા** પદેસે. **જાયમ્પતિકા**તિ જાનિપતિકા. કામં ''જાયમ્પતિકા''તિ વુત્તેયેવ ઘરસામિકઘરસામિનીવસેન દ્વિન્નમેવ ગહણં વિઞ્ઞાયતિ, યસ્સ પન પુરિસસ્સ અનેકા પજાપતિયો, તસ્સ વત્તબ્બમેવ નત્થિ. એકાયપિ તાવ સંવાસો સમ્બાધોયેવાતિ દસ્સનત્થં "**દ્વે**"તિ વુત્તં. રાગાદિના **કિઞ્ચનં**, ખેત્તવત્થાદિના **પલિબોધનં**, તદુભયેન સહ વત્તતીતિ **સકિઞ્ચનપલિબોધનો**, સોયેવત્થો તથા. રાગો એવ રજો, તદાદિકા દોસમોહરજા. વુત્તઞ્હિ ''રાગો રજો ન ચ પન રેણુ વુચ્ચતી''તિઆદિ (મહાનિ॰ ૨૦૯; ચૂળનિ॰ ૭૪) આગમનપથતાપિ ઉટ્ઠાનટ્ઠાનતા એવાતિ દ્વેપિ સંવણ્ણના એકત્થા, બ્યઞ્જનમેવ નાનં. **અલગ્ગનટ્ઠેના**તિ અસજ્જનટ્ઠેન અપ્પટિબન્ધસભાવેન. રૂપકવસેન, તદ્ધિતવસેન વા અબ્ભોકાસોતિ દસ્સેતું **વિય**-સદ્દગ્ગહણં. એવં અકુસલકુસલપ્પવત્તીનં ઠાનાઠાનભાવેન ઘરાવાસપબ્બજ્જાનં સમ્બાધબ્ભોકાસતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ કુસલપ્પવત્તિયા એવ અટ્ઠાનટ્ઠાનભાવેન તેસં તબ્ભાવં દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ વુત્તં. રજાનં સન્નિપાતટ્ઠાનં વિયાતિ સમ્બન્ધો.

વિસું વિસું પદુદ્ધારમકત્વા સમાસતો અત્થવણ્ણના **સઙ્ખેપકથા**. **એકમ્પિ દિવસ**ન્તિ એકદિવસમત્તમ્પિ. **અખણ્ડં કત્વા**તિ દુક્કટમત્તસ્સાપિ અનાપજ્જનેન અછિદ્દં કત્વા. **ચરિમકચિત્ત**ન્તિ ચુતિચિત્તં. **કિલેસમલેના**તિ તણ્હાસંકિલેસાદિમલેન. **અમલીન**ન્તિ અસંકિલિટ્ઠં. પરિયોદાતટ્ઠેન નિમ્મલભાવેન સઙ્ખં વિય લિખિતં ધોતન્તિ **સઙ્ખલિખિતં**. અત્થમત્તં પન દસ્સેતું "**લિખિતસઙ્ખસદિસ**"ન્તિ વુત્તં. **ધોતસઙ્ખસપ્પટિભાગ**ન્તિ તદત્થસ્સેવ વિવરણં. અપિચ લિખિતં સઙ્ખં **સઙ્ખલિખિતં** યથા ''અગ્યાહિતો''તિ, તસ્સદિસત્તા પન ઇદં સઙ્ખલિખિતન્તિપિ દસ્સેતિ, ભાવનપુંસકઞ્ચેતં. **અજ્ઝાવસતા**તિ એત્થ **અધિ**-સદ્દેન કમ્મપ્પવચનીયેન યોગતો "**અગાર**"ન્તિ એતં ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ "**અગારમજ્ઝે**"તિ. યં નૂન યદિ પન પબ્બજેય્યં, સાધુ વતાતિ સમ્બન્ધો. કસાયેન રત્તાનિ **કાસાયાની**તિ દસ્સેતિ "**કસાયરસપીતતાયા**"તિ ઇમિના. કસ્મા ચેતાનિ ગહિતાનીતિ આહ "**બ્રહ્મચરિયં ચરન્તાનં અનુચ્છવિકાની**"તિ. **અચ્છાદેત્વા**તિ વોહારવચનમત્તં, પરિદહિત્વાતિ અત્થો, તઞ્ચ ખો નિવાસનપારુપનવસેન. અગારવાસો **અગારં** ઉત્તરપદલોપેન, તસ્સ **હિતં** વુડ્ઢિઆવહં **કસિવાણિજ્જાદિકમ્મં**. **તં અનગારિય**ન્તિ તસ્મિં અનગારિયે.

૧૯૨. સહસ્સતોતિ કહાપણસહસ્સતો. **ભોગક્ખન્ધો** ભોગરાસિ. **આબન્ધનટ્ઠેના**તિ ''પુત્તો નત્તા પનત્તા''તિઆદિના પેમવસેન પરિચ્છેદં કત્વા બન્ધનટ્ઠેન, એતેન આબન્ધનત્થો **પરિવટ્ટ**-સદ્દોતિ દસ્સેતિ. અથ વા પિતામહપિતુપુત્તાદિવસેન પરિવત્તનટ્ઠેન **પરિવટ્ટો**તિપિ યુજ્જતિ. ''અમ્હાકમેતે''તિ ઞાયન્તીતિ **ઞાતયો**.

૧૯૩. પાતિમોક્ખસંવરેન પિહિતકાયવચીદ્વારો સમાનો તેન સંવરેન ઉપેતો નામાતિ કત્વા ''**પાતિમોક્ખસંવરેન સમન્નાગતો**''તિ વુત્તં. આચારગોચરાનં વિત્થારો **વિભઙ્ગટ્ઠકથાદીસુ** (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૫૦૩) ગહેતબ્બો. ''**આચારગોચરસમ્પન્નો**''તિઆદિ ચ તસ્સેવ પાતિમોક્ખસંવરસંવુતભાવસ્સ પચ્ચયદસ્સનં. અણુસદિસતાય અપ્પમત્તકં ''અણૂ''તિ વુત્તન્તિ આહ ''**અપ્પમત્તકેસૂ**''તિ. અસઞ્ચિચ્ચ આપન્નઅનુખુદ્દકાપત્તિવસેન, સહસા ઉપ્પન્નઅકુસલચિત્તુપ્પાદવસેન ચ અપ્પમત્તકતા. **ભયદસ્સી**તિ ભયદસ્સનસીલો. **સમ્મા**તિ અવિપરીતં, સુન્દરં વા, તબ્ભાવો ચ સક્કચ્ચં યાવજીવં અવીતિક્કમવસેન. ''સિક્ખાપદેસૂ''તિ વુત્તેયેવ તદવયવભૂતં ''સિક્ખાપદં સમાદાય સિક્ખતી''તિ અત્થસ્સ ગમ્યમાનત્તા કમ્મપદં ન વુત્તન્તિ આહ ''**તં તં સિક્ખાપદ**''ન્તિ, તં તં સિક્ખાકોટ્ઠાસં, સિક્ખાય વા અધિગમુપાયં, તસ્સા વા નિસ્સયન્તિ અત્થો.

એત્થાતિ એતસ્મિં ''પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો''તિઆદિવચને. **આચારગોચરગ્ગહણેનેવા**તિ ''આચારગોચરસમ્પન્નો''તિ વચનેનેવ. તેનાહ ''**કુસલે કાયકમ્મવચીકમ્મે ગહિતેપી**''તિ. ન હિ આચારગોચરસદ્દમત્તેન કુસલકાયવચીકમ્મગ્ગહણં સમ્ભવતિ, ઇમિના પુનરુત્તિતાય ચોદનાલેસં દસ્સેતિ. **તસ્સા**તિ આજીવપારિસુદ્ધિસીલસ્સ. **ઉપ્પત્તિદ્વારદસ્સનત્થ**ન્તિ ઉપ્પત્તિયા કાયવચીવિઞ્ઞત્તિસઙ્ખાતસ્સ દ્વારસ્સ કમ્માપદેસેન દસ્સનત્થં, એતેન યથાવુત્તચોદનાય સોધનં દસ્સેતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – સિદ્ધેપિ સતિ પુનારમ્ભો નિયમાય વા હોતિ, અત્થન્તરબોધનાય વા, ઇધ પન અત્થન્તરં બોધેતિ, તસ્મા ઉપ્પત્તિદ્વારદસ્સનત્થં વુત્તન્તિ. **કુસલેના**તિ ચ સબ્બસો અનેસનપહાનતો અનવજ્જેન. કથં તેન ઉપ્પત્તિદ્વારદસ્સનન્તિ આહ ''**યસ્મા પના**''તિઆદિ. કાયવચીદ્વારેસુ ઉપ્પન્નેન અનવજ્જેન કાયકમ્મવચીકમ્મેન સમન્નાગતત્તા **પરિસુદ્ધાજીવો**તિ અધિપ્પાયો. તદુભયમેવ હિ આજીવહેતુકં આજીવપારિસુદ્ધિસીલં.

ઇદાનિ સુત્તન્તરેન સંસન્દિતું ''**મુણ્ડિકપુત્તસુત્તન્તવસેન વા એવં વુત્ત**''ન્તિ આહ. **વા**-સદ્દો ચેત્થ સુત્તન્તરસંસન્દનાસઙ્ખાતઅત્થન્તરવિકપ્પનત્થો. **મુણ્ડિકપુત્તસુત્તન્તં** નામ મજ્ઝિમાગમવરે મજ્ઝિમપણ્ણાસકે, યં ''સમણમુણ્ડિકપુત્તસુત્ત''ન્તિપિ વદન્તિ. તત્થ **થપતી**તિ પઞ્ચકઙ્ગં નામ વડ્ઢકિં ભગવા આલપતિ. **થપતિ**-સદ્દો હિ વડ્ઢકિપરિયાયો. ઇદં વુત્તં હોતિ – યસ્મા ''કતમે ચ થપતિ કુસલા સીલા? કુસલં કાયકમ્મં કુસલં વચીકમ્મ''ન્તિ સીલસ્સ કુસલકાયકમ્મવચીકમ્મભાવં દસ્સેત્વા ''આજીવપારિસુદ્ધમ્પિ ખો અહં થપતિ સીલસ્મિં વદામી''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૬૫) એવં પવત્તાય મુણ્ડિકપુત્તસુત્તદેસનાય ''કાયકમ્મવચીકમ્મેન સમન્નાગતો કુસલેના''તિ સીલસ્સ કુસલકાયકમ્મવચીકમ્મભાવં દસ્સેત્વા ''પરિસુદ્ધાજીવો''તિ એવં પવત્તા અયં સામઞ્ઞફલસુત્તદેસના એકસઙ્ગહા અઞ્ઞદત્થુ સંસન્દતિ સમેતિ યથા તં ગઙ્ગોદકેન યમુનોદકં, તસ્મા ઈદિસીપિ ભગવતો દેસનાવિભૂતિ અત્થેવાતિ . **સીલસ્મિં વદામી**તિ સીલન્તિ વદામિ, સીલસ્મિં વા આધારભૂતે અન્તોગધં પરિયાપન્નં, નિદ્ધારણસમુદાયભૂતે વા એકં સીલન્તિ વદામિ.

તિવિધેનાતિ ચૂળસીલમજ્ઝિમસીલમહાસીલતો તિવિધેન. ''**મનચ્છટ્ઠેસૂ**''તિ ઇમિના કાયપઞ્ચમાનમેવ ગહણં નિવત્તેતિ. ઉપરિ નિદ્દેસે વક્ખમાનેસુ **સત્તસુ ઠાનેસુ. તિવિધેના**તિ ચતૂસુ પચ્ચેકં યથાલાભયથાબલયથાસારુપ્પતાવસેન તિબ્બિધેન.

ચૂળમજ્ઝિમમહાસીલવણ્ણના

૧૯૪-૨૧૧. એવન્તિ ‘‘સો એવં પબ્બજિતો સમાનો પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો વિહરતી’’તિઆદિના નયેન. ‘‘**સીલસ્મિ**’’ન્તિ ઇદં નિદ્ધારણે ભુમ્મં તતો એકસ્સ નિદ્ધારણીયત્તાતિ આહ ‘‘**એકં સીલ**’’ન્તિ. અપિચ ઇમિના આધારે ભુમ્મં દસ્સેતિ સમુદાયસ્સ અવયવાધિટ્ઠાનત્તા યથા ‘‘રુક્ખે સાખા’’તિ. ‘‘**ઇદ**’’ન્તિ પદેન કત્વત્થવસેન સમાનાધિકરણં ભુમ્મવચનસ્સ કત્વત્થે પવત્તનતો યથા ‘‘વનપ્પગુમ્બે યથ ફુસિતગ્ગે’’તિ (ખુ॰ પા॰ ૬.૧૩; સુ॰ નિ॰ ૨૩૬) દસ્સેતિ ‘‘**પચ્ચત્તવચનત્થે વા એતં ભુમ્મ**’’ન્તિ ઇમિના. **અયમેવત્થો**તિ પચ્ચત્તવચનત્થો એવ. **બ્રહ્મજાલે**તિ બ્રહ્મજાલસુત્તવણ્ણનાયં, (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૭) બ્રહ્મજાલસુત્તપદે વા. સંવણ્ણનાવસેન **વુત્તનયેના**તિ અત્થો. ‘‘ઇદમસ્સ હોતિ સીલસ્મિ’’ન્તિ એત્થ મહાસીલપરિયોસાનેન નિદ્ધારિયમાનસ્સ અભાવતો પચ્ચત્તવચનત્થોયેવ સમ્ભવતીતિ આહ ‘‘**ઇદં અસ્સ સીલં હોતીતિ અત્થો**’’તિ, તતોયેવ ચ પાળિયં અપિગ્ગહણમકતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૨૧૨. અત્તાનુવાદપરાનુવાદદણ્ડભયાદીનિ **અસંવરમૂલકાનિ ભયાનિ**. ‘‘**સીલસ્સાસંવરતો**તિ સીલસ્સ અસંવરણતો, સીલસંવરાભાવતોતિ અત્થો’’તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૮૦) આચરિયેન વુત્તં, ‘‘યદિદં સીલસંવરતો’’તિ પન પદસ્સ ‘‘યં ઇદં ભયં સીલસંવરતો ભવેય્યા’’તિ અત્થવચનતો, ‘‘સીલસંવરહેતુ ભયં ન સમનુપસ્સતી’’તિ ચ અત્થસ્સ ઉપપત્તિતો સીલસંવરતો સીલસંવરહેતૂતિ અત્થોયેવ સમ્ભવતિ. ‘‘યં ઇદં ભયં સીલસંવરતો ભવેય્યા’’તિ હિ પાઠોપિ દિસ્સતિ. ‘‘**સંવરતો**’’તિ હેતું વત્વા તદધિગમિતઅત્થવસેન ‘‘**અસંવરમૂલકસ્સ ભયસ્સ અભાવા**’’તિપિ હેતું વદતિ. **યથાવિધાનવિહિતેના**તિ યથાવિધાનં સમ્પાદિતેન. **ખત્તિયાભિસેકેના**તિ ખત્તિયભાવાવહેન અભિસેકેન. **મુદ્ધનિ અવસિત્તો**તિ મત્થકેયેવ અભિસિત્તો. એત્થ ચ ‘‘યથાવિધાનવિહિતેના’’તિ ઇમિના પોરાણકાચિણ્ણવિધાનસમઙ્ગિતાસઙ્ખાતં એકં અઙ્ગં દસ્સેતિ, ‘‘ખત્તિયાભિસેકેના’’તિ ઇમિના ખત્તિયભાવાવહતાસઙ્ખાતં, ‘‘મુદ્ધનિ અવસિત્તો’’તિ ઇમિના મુદ્ધનિયેવ અભિસિઞ્ચિતભાવસઙ્ખાતં. ઇતિ તિવઙ્ગસમન્નાગતો ખત્તિયાભિસેકો વુત્તો હોતિ. યેન અભિસિત્તરાજૂનં રાજાનુભાવો સમિજ્ઝતિ. કેન પનાયમત્થો વિઞ્ઞાયતીતિ? પોરાણકસત્થાગતનયેન. વુત્તઞ્હિ **અગ્ગઞ્ઞસુત્તટ્ઠકથાયં** મહાસમ્મતાભિસેકવિભાવનાય ‘‘તે પનસ્સ ખેત્તસામિનો તીહિ સઙ્ખેહિ અભિસેકમ્પિ અકંસૂ’’તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૩૧) **મજ્ઝિમાગમટ્ઠકથાયઞ્ચ** મહાસીહનાદસુત્તવણ્ણનાયં વુત્તં ‘‘**મુદ્ધાવસિત્તેના**તિ તીહિ સઙ્ખેહિ ખત્તિયાભિસેકેન મુદ્ધનિ અભિસિત્તેના’’તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૬૦) **સીહળટ્ઠકથાયમ્પિ** ચૂળસીહનાદસુત્તવણ્ણનાયં ‘‘પઠમં તાવ અભિસેકં ગણ્હન્તાનં રાજૂનં સુવણ્ણમયાદીનિ તીણિ સઙ્ખાનિ ચ ગઙ્ગોદકઞ્ચ ખત્તિયકઞ્ઞઞ્ચ લદ્ધું વટ્ટતી’’તિઆદિ વુત્તં.

અયં પન તત્થાગતનયેન **અભિસેકવિધાનવિનિચ્છયો** – અભિસેકમઙ્ગલત્થઞ્હિ અલઙ્કતપટિયત્તસ્સ મણ્ડપસ્સ અન્તોકતસ્સ ઉદુમ્બરસાખમણ્ડપસ્સ મજ્ઝે સુપ્પતિટ્ઠિતે ઉદુમ્બરભદ્દપીઠમ્હિ અભિસેકારહં અભિજચ્ચં ખત્તિયં નિસીદાપેત્વા પઠમં તાવ મઙ્ગલાભરણભૂસિતા જાતિસમ્પન્ના ખત્તિયકઞ્ઞા ગઙ્ગોદકપુણ્ણં સુવણ્ણમયસામુદ્દિકદક્ખિણાવટ્ટસઙ્ખં ઉભોહિ હત્થેહિ સક્કચ્ચં ગહેત્વા સીસોપરિ ઉસ્સાપેત્વા તેન તસ્સ મુદ્ધનિ અભિસેકોદકં અભિસિઞ્ચતિ, એવઞ્ચ વદેતિ ‘‘દેવ તં સબ્બેપિ ખત્તિયગણા અત્તાનમારક્ખત્થં ઇમિના અભિસેકેન અભિસેકિકં મહારાજં કરોન્તિ, ત્વં રાજધમ્મેસુ ઠિતો ધમ્મેન સમેન રજ્જં કારેહિ, એતેસુ ખત્તિયગણેસુ ત્વં પુત્તસિનેહાનુકમ્પાય સહિતચિત્તો, હિતસમમેત્તચિત્તો ચ ભવ, રક્ખાવરણગુત્તિયા તેસં રક્ખિતો ચ ભવાહી’’તિ. તતો પુન પુરોહિતોપિ પોરોહિચ્ચઠાનાનુરૂપાલઙ્કારેહિ અલઙ્કતપટિયત્તો ગઙ્ગોદકપુણ્ણં રજતમયં સઙ્ખં ઉભોહિ હત્થેહિ સક્કચ્ચં ગહેત્વા તસ્સ સીસોપરિ ઉસ્સાપેત્વા તેન તસ્સ મુદ્ધનિ અભિસેકોદકં અભિસિઞ્ચતિ, એવઞ્ચ વદેતિ ‘‘દેવ તં

સબ્બેપિ બ્રાહ્મણગણા અત્તાનમારક્ખત્થં ઇમિના અભિસેકેન અભિસેકિકં મહારાજં કરોન્તિ, ત્વં રાજધમ્મેસુ ઠિતો ધમ્મેન સમેન રજ્જં કારેહિ, એતેસુ બ્રાહ્મણગણેસુ ત્વં પુત્તસિનેહાનુકમ્પાય સહિતચિત્તો, હિતસમમેત્તચિત્તો ચ ભવ, રક્ખાવરણગુત્તિયા તેસં રક્ખિતો ચ ભવાહી''તિ. તતો પુન સેટ્ઠિપિ સેટ્ઠિટ્ઠાનભૂસનભૂસિતો ગઙ્ગોદકપુણ્ણં રતનમયં સઙ્ખં ઉભોહિ હત્થેહિ સક્કચ્ચં ગહેત્વા તસ્સ સીસોપરિ ઉસ્સાપેત્વા તેન તસ્સ મુદ્ધનિ અભિસેકોદકં અભિસિઞ્ચતિ, એવઞ્ચ વદેતિ ''દેવ તં સબ્બેપિ ગહપતિગણા અત્તાનમારક્ખત્થં ઇમિના અભિસેકેન અભિસેકિકં મહારાજં કરોન્તિ, ત્વં રાજધમ્મેસુ ઠિતો ધમ્મેન સમેન રજ્જં કારેહિ, એતેસુ ગહપતિગણેસુ ત્વં પુત્તસિનેહાનુકમ્પાય સહિતચિત્તો, હિતસમમેત્તચિત્તો ચ ભવ, રક્ખાવરણગુત્તિયા તેસં રક્ખિતો ચ ભવાહી''તિ. તે પન તસ્સ એવં વદન્તા ''સચે ત્વં અમ્હાકં વચનાનુરૂપં રજ્જં કરિસ્સસિ, ઇચ્ચેતં કુસલં. નો ચે કરિસ્સસિ, તવ મુદ્ધા સત્તધા ફલતૂ''તિ એવં રઞ્ઞો અભિસપન્તિ વિયાતિ દટ્ઠબ્બન્તિ. **વડ્ઢકીસૂકરજાતકાદીહિ** ચાયમત્થો વિભાવેતબ્બો, અભિસેકોપકરણાનિપિ **સમન્તપાસાદિકાદીસુ** (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૧.તતિયસઙ્ગીતિકથા) ગહેતબ્બાનીતિ.

યસ્મા નિહતપચ્ચામિત્તો, તસ્મા ન સમનુપસ્સતીતિ સમ્બન્ધો. અનવજ્જતા કુસલભાવેનાતિ આહ ''**કુસલં સીલપદટ્ઠાનેહી**''તિઆદિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – કુસલસીલપદટ્ઠાના અવિપ્પટિસારપામોજ્જપીતિપસ્સદ્ધિધમ્મા, અવિપ્પટિસારાદિનિમિત્તઞ્ચ ઉપ્પન્નં ચેતસિકસુખં પટિસંવેદેતિ, ચેતસિકસુખસમુટ્ઠાનેહિ ચ પણીતરૂપેહિ ફુટ્ઠસરીરસ્સ ઉપ્પન્નં કાયિકસુખન્તિ.

ઇન્દ્રિયસંવરકથાવણ્ણના

૨૧૩. સામઞ્ઞસ્સ વિસેસાપેક્ખતાય ઇધાધિપ્પેતોપિ વિસેસો તેન અપરિચ્ચત્તો એવ હોતીતિ આહ ''**ચક્ખુસદ્દો કત્થચિ બુદ્ધચક્ખુમ્હિ વત્તતી**''તિઆદિ. વિજ્જમાનમેવ હિ અભિધેય્યભાવેન વિસેસત્થં વિસેસન્તરનિવત્તનેન વિસેસસદ્દો વિભાવેતિ, ન અવિજ્જમાનં. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. અઞ્ઞેહિ અસાધારણં બુદ્ધાનમેવ ચક્ખુ દસ્સનન્તિ **બુદ્ધચક્ખુ**, આસયાનુસયઞાણં, ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઞાણઞ્ચ. સમન્તતો સબ્બસો દસ્સનટ્ઠેન ચક્ખૂતિ **સમન્તચક્ખુ**, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. **તથૂપમ**ન્તિ પબ્બતમુદ્ધૂપમં, ધમ્મમયં પાસાદન્તિ સમ્બન્ધો. સુમેધ સમન્તચક્ખુ ત્વં જનતમવેક્ખસ્સૂતિ અત્થો. **અરિયમગ્ગત્તયપઞ્ઞા**તિ હેટ્ઠિમારિયમગ્ગત્તયપઞ્ઞા. ''ધમ્મચક્ખુ નામ હેટ્ઠિમા તયો મગ્ગા, તીણિ ચ ફલાની''તિ **સળાયતનવગ્ગટ્ઠકથાયં** (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૪.૪૧૮) વુત્તં, ઇધ પન મગ્ગેહેવ ફલાનિ સઙ્ગહેત્વા દસ્સેતિ. ચતુસચ્ચસઙ્ખાતે ધમ્મે ચક્ખૂતિ હિ **ધમ્મચક્ખુ**. પઞ્ઞાયેવ દસ્સનટ્ઠેન ચક્ખૂતિ **પઞ્ઞાચક્ખુ**, પુબ્બેનિવાસાસવક્ખયઞાણં. **દિબ્બચક્ખુમ્હી**તિ દુતિયવિજ્જાય. **ઇધા**તિ ''ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા''તિ ઇમસ્મિં પાઠે. **અયન્તિ** ચક્ખુસદ્દો. ''**પસાદચક્ખુવોહારેના**''તિ ઇમિના ઇધ ચક્ખુસદ્દો ચક્ખુપસાદેયેવ નિપ્પરિયાયતો વત્તતિ, પરિયાયતો પન નિસ્સયવોહારેન નિસ્સિતસ્સ વત્તબ્બતો ચક્ખુવિઞ્ઞાણેપિ યથા ''મઞ્ચા ઉક્કુટ્ઠિં કરોન્તી''તિ દસ્સેતિ. ઇધાપિ સસમ્ભારકથા અવસિટ્ઠાતિ કત્વા **સેસપદેસુપી**તિ **પિ**-સદ્દગ્ગહણં, ''ન નિમિત્તગ્ગાહી''તિઆદિપદેસુપીતિ અત્થો. વિવિધં અસનં ખેદનં **બ્યાસેકો**, કિલેસો એવ બ્યાસેકો, તેન વિરહિતો તથા, વિરહિતતા ચ અસમ્મિસ્સતા, અસમ્મિસ્સભાવો ચ સમ્પયોગાભાવતો પરિસુદ્ધતાતિ આહ ''**અસમ્મિસ્સં પરિસુદ્ધ**''ન્તિ, કિલેસદુક્ખેન અવોમિસ્સં, તતો ચ સુવિસુદ્ધન્તિ અત્થો. સતિ ચ સુવિસુદ્ધે ઇન્દ્રિયસંવરે નીવરણેસુ પધાનભૂતપાપધમ્મવિગમેન અધિચિત્તાનુયોગો હત્થગતો એવ હોતિ, તસ્મા અધિચિત્તસુખમેવ ''અબ્યાસેકસુખ''ન્તિ વુચ્ચતીતિ દસ્સેતિ ''**અધિચિત્તસુખ**''ન્તિ ઇમિના.

સતિસમ્પજઞ્ઞકથાવણ્ણના

૨૧૪. સમન્તતો પકારેહિ, પકટ્ઠં વા સવિસેસં જાનાતીતિ **સમ્પજાનો**, તસ્સ ભાવો **સમ્પજઞ્ઞં**, તથાપવત્તઞાણં, તસ્સ વિભજનં સમ્પજઞ્ઞભાજનીયં, તસ્મિં **સમ્પજઞ્ઞભાજનીયમ્હિ**. "**ગમન**"ન્તિ ઇમિના અભિક્કમનં **અભિક્કન્ત**ન્તિ ભાવસાધનમાહ. તથા પટિક્કમનં **પટિક્કન્ત**ન્તિ વુત્તં "**નિવત્તન**"ન્તિ. ગમનઞ્ચેત્થ નિવત્તેત્વા, અનિવત્તેત્વા ચ ગમનં, નિવત્તનં પન નિવત્તિમત્તમેવ, અઞ્ઞમઞ્ઞમુપાદાનકિરિયામત્તઞ્ચેતં દ્વયં. કથં લબ્ભતીતિ આહ "**ગમને**"તિઆદિ. **અભિહરન્તો**તિ ગમનવસેન કાયં ઉપનેન્તો. **પટિનિવત્તેન્તો**તિ તતો પુન નિવત્તેન્તો. **અપનામેન્તો**તિ અપક્કમનવસેન પરિણામેન્તો. **આસનસ્સા**તિ પીઠકાદિઆસનસ્સ. **પુરિમઅઙ્ગાભિમુખો**તિ અટનિકાદિપુરિમાવયવાભિમુખો. **સંસરન્તો**તિ સંસપ્પન્તો. **પચ્છિમઅઙ્ગપદેસ**ન્તિ અટનિકાદિપચ્છિમાયવપ્પદેસં. **પચ્ચાસંસરન્તો**તિ પટિઆસપ્પન્તો. "**એસેવ નયો**"તિ ઇમિના નિપન્નસ્સેવ અભિમુખં સંસપ્પનપટિઆસપ્પનાનિ દસ્સેતિ. ઠાનનિસજ્જાસયનેસુ હિ યો ગમનવિધુરો કાયસ્સ પુરતો અભિહારો, સો **અભિક્કમો**. પચ્છતો અપહારો **પટિક્કમો**તિ લક્ખણં.

સમ્પજાનનં **સમ્પજાનં**, તેન અત્તના કત્તબ્બકિચ્ચસ્સ કરણસીલો **સમ્પજાનકારી**તિ આહ "**સમ્પજઞ્ઞેન સબ્બકિચ્ચકારી**"તિ. "**સમ્પજઞ્ઞમેવ વા કારી**"તિ ઇમિના સમ્પજાનસ્સ કરણસીલો **સમ્પજાનકારી**તિ દસ્સેતિ. "**સો હી**"તિઆદિ દુતિયવિકપ્પસ્સ સમત્થનં. "**સમ્પજઞ્ઞ**"ન્તિ ચ ઇમિના **સમ્પજાન**-સદ્દસ્સ સમ્પજઞ્ઞપરિયાયતા વુત્તા. તથા હિ **આચરિયાનન્દત્થેરેન** વુત્તં ''સમન્તતો, સમ્મા, સમં વા પજાનનં સમ્પજાનં, તદેવ સમ્પજઞ્ઞ''ન્તિ (વિભ॰ મૂલટી॰ ૨.૫૨૩) અયં અટ્ઠકથાતો અપરો નયો – યથા અતિક્કન્તાદીસુ અસમ્મોહં ઉપ્પાદેતિ, તથા સમ્પજાનસ્સ કારો કરણં સમ્પજાનકારો, સો એતસ્સ અત્થીતિ **સમ્પજાનકારી**તિ.

ધમ્મતો વડ્ઢિસઙ્ખાતેન અત્થેન સહ વત્તતીતિ **સાત્થકં**, અભિક્કન્તાદિ, સાત્થકસ્સ સમ્પજાનનં **સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં**. સપ્પાયસ્સ અત્તનો પતિરૂપસ્સ સમ્પજાનનં **સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં**. અભિક્કમાદીસુ ભિક્ખાચારગોચરે, અઞ્ઞત્થ ચ પવત્તેસુ અવિજહિતકમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતે ગોચરે સમ્પજાનનં **ગોચરસમ્પજઞ્ઞં**. સામઞ્ઞનિદ્દેસેન, હિ એકસેસનયેન વા ગોચરસદ્દો તદત્થદ્વયેપિ પવત્તતિ. અતિક્કમાદીસુ અસમ્મુય્હનસઙ્ખાતં અસમ્મોહમેવ સમ્પજઞ્ઞં **અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં**. **ચિત્તવસેનેવા**તિ ચિત્તસ્સ વસેનેવ, ચિત્તવસમનુગતેનેવાતિ અત્થો. **પરિગ્ગહેત્વા**તિ તુલયિત્વા તીરેત્વા, પટિસઙ્ખાયાતિ અત્થો. સઙ્ઘદસ્સનેનેવ ઉપોસથપવારણાદિઅત્થાય ગમનં સઙ્ગહિતં. **આદિ**સદ્દેન કસિણપરિકમ્માદીનં સઙ્ગહો. સઙ્ખેપતો વુત્તં તદત્થમેવ વિવરિતું "**ચેતિયં વા**"તિઆદિ વુત્તં. **અરહત્તં પાપુણાતી**તિ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસો એસ. સમથવિપસ્સનુપ્પાદનમ્પિ હિ ભિક્ખુનો વડ્ઢિયેવ. **તત્થા**તિ અસુભારમ્મણે. **કેચી**તિ અભયગિરિવાસિનો. **આમિસતો**તિ ચીવરાદિઆમિસપચ્ચયતો. કસ્માતિ આહ "**તં નિસ્સાયા**"તિઆદિ.

તસ્મિન્તિ સાત્થકસમ્પજઞ્ઞવસેન પરિગ્ગહિતઅત્થે. યસ્મા પન ધમ્મતો વડ્ઢિયેવ અત્થો નામ, તસ્મા યં ''સાત્થક''ન્તિ અધિપ્પેતં ગમનં, તં સબ્બમ્પિ સપ્પાયમેવાતિ સિયા અવિસેસેન કસ્સચિ આસઙ્કાતિ તન્નિવત્તનત્થં "**ચેતિયદસ્સનં તાવા**"તિઆદિ આરદ્ધં. **મહાપૂજાયા**તિ મહતિયા પૂજાય, બહૂનં પૂજાદિવસેતિ વુત્તં હોતિ. **ચિત્તકમ્મરૂપકાની વિયા**તિ ચિત્તકમ્મકતપટિમાયો વિય, યન્તપયોગેન વા નાનપ્પકારવિચિત્તકિરિયા પટિમાયો વિય. **તત્રા**તિ તાસુ પરિસાસુ. **અસ્સા**તિ ભિક્ખુનો. **અસમપેક્ખનં** નામ ગેહસ્સિતઅઞ્ઞાણુપેક્ખાવસેન આરમ્મણસ્સ અયોનિસો ગહણં. યં સન્ધાય વુત્તં ''ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા ઉપ્પજ્જતિ ઉપેક્ખા બાલસ્સ મૂળ્હસ્સ પુથુજ્જનસ્સા''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૦૮) માતુગામસમ્ફસ્સવસેન **કાયસંસગ્ગાપત્તિ**. હત્થિઆદિસમ્મદ્દેન **જીવિતન્તરાયો**. વિસભાગરૂપદસ્સનાદિના **બ્રહ્મચરિયન્તરાયો**. ''દસદ્વાદસયોજનન્તરે પરિસા

સન્નિપતન્તી''તિઆદિના **વુત્તપ્પકારેનેવ**. **મહાપરિસપરિવારાનન્તિ** કદાચિ ધમ્મસ્સવનાદિઅત્થાય ઇત્થિપુરિસસમ્મિસ્સપરિવારે સન્ધાય વુત્તં.

તદત્થદીપનત્થન્તિ અસુભદસ્સનસ્સ સાત્થકભાવસઙ્ખાતસ્સ અત્થસ્સ દીપનત્થં. **પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય** પટિવચનદાનવસેન ભિક્ખૂનં અનુવત્તનકથા આચિણ્ણા, તસ્મા પટિવચનસ્સ અદાનવસેન અનનુવત્તનકથા તસ્સ દુતિયા નામ હોતીતિ આહ "**દ્વે કથા નામ ન કથિતપુબ્બા**"તિ. **દ્વે કથા**તિ હિ વચનકરણાકરણકથા. તત્થ વચનકરણકથાયેવ કથિતપુબ્બા, દુતિયા ન કથિતપુબ્બા. તસ્મા સુબ્બચત્તા પટિવચનમદાસીતિ અત્થો.

એવન્તિ ઇમિના. ''સચે પન ચેતિયસ્સ મહાપૂજાયા''તિઆદિકં સબ્બમ્પિ વુત્તપ્પકારં પચ્ચામસતિ, ન ''પુરિસસ્સ માતુગામાસુભ''ન્તિઆદિકમેવ. પરિગ્ગહિતં સાત્થકં, સપ્પાયઞ્ચ યેન સો **પરિગ્ગહિતસાત્થકસપ્પાયો**, તસ્સ, તેન યથાનુપુબ્બિકં સમ્પજઞ્ઞપરિગ્ગહણં દસ્સેતિ. વુચ્ચમાનયોગકમ્મસ્સ પવત્તિટ્ઠાનતાય ભાવનાય આરમ્મણં **કમ્મટ્ઠાનં**, તદેવ ભાવનાય વિસયભાવતો **ગોચરન્તિ** આહ "**કમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતં ગોચર**"ન્તિ. **ઉગ્ગહેત્વા**તિ યથા ઉગ્ગહનિમિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, એવં ઉગ્ગહકોસલ્લસ્સ સમ્પાદનવસેન ઉગ્ગહણં કત્વા. **ભિક્ખાચારગોચરે**તિ ભિક્ખાચારસઙ્ખાતે ગોચરે, અનેન કમ્મટ્ઠાને, ભિક્ખાચારે ચ ગોચરસદ્દોતિ દસ્સેતિ.

ઇધાતિ સાસને. **હરતી**તિ કમ્મટ્ઠાનં પવત્તનવસેન નેતિ, યાવ પિણ્ડપાતપટિક્કમા અનુયુઞ્જતીતિ અત્થો. **ન પચ્ચાહરતી**તિ આહારૂપયોગતો યાવ દિવાઠાનુપસઙ્કમના કમ્મટ્ઠાનં ન પટિનેતિ. **તત્થા**તિ તેસુ ચતૂસુ ભિક્ખૂસુ. **આવરણીયેહી**તિ નીવરણેહિ. **પગેવા**તિ પાતોયેવ . **સરીરપરિકમ્મન્તિ** મુખધોવનાદિસરીરપટિજગ્ગનં. **દ્વે તયો પલ્લઙ્કે**તિ દ્વે તયો નિસજ્જાવારે. ઊરુબદ્ધાસનઞ્હેત્થ પલ્લઙ્કો. **ઉસુમન્તિ** દ્વે તીણિ ઉણ્હાપનાનિ સન્ધાય વુત્તં. **કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જિત્વા**તિ તદહે મૂલભૂતં કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જિત્વા. **કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવા**તિ કમ્મટ્ઠાનમુખેનેવ, કમ્મટ્ઠાનમવિજહન્તો એવાતિ વુત્તં હોતિ, તેન ''પતોપિ અચેતનો''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૧૪; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૦૯; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૫.૧૬૮; વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૫૨૩) વક્ખમાનં કમ્મટ્ઠાનં, યથાપરિહરિયમાનં વા અવિજહિત્વાતિ દસ્સેતિ.

ગન્ત્વાતિ પાપુણિત્વા. બુદ્ધાનુસ્સતિકમ્મટ્ઠાનં ચે, તદેવ નિપચ્ચકારસાધનં. અઞ્ઞઞ્ચે, અનિપચ્ચકારકરણમિવ હોતીતિ દસ્સેતું "**સચે**"તિઆદિ વુત્તં. અતબ્બિસયેન **તં ઠપેત્વા**. "**મહન્તં ચેતિયં ચે**"તિઆદિના કમ્મટ્ઠાનિકસ્સ મૂલકમ્મટ્ઠાનમનસિકારસ્સ પપઞ્ચાભાવદસ્સનં. અઞ્ઞેન પન તથાપિ અઞ્ઞથાપિ વન્દિતબ્બમેવ. **તથેવા**તિ તિક્ખત્તુમેવ. પરિભોગચેતિયતો સારીરિકચેતિયં ગરુતરન્તિ કત્વા "**ચેતિયં વન્દિત્વા**"તિ પુબ્બકાલકિરિયાવસેન વુત્તં. યથાહ અટ્ઠકથાયં ''ચેતિયં બાધયમાના બોધિસાખા હરિતબ્બા''તિ, (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૪.૧૨૮; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૭૫; વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૮૦૯) અયં આચરિયસ્સ મતિ, "**બોધિયઙ્ગણં પત્તેનાપી**"તિ પન વચનતો યદિ ચેતિયઙ્ગણતો ગતે ભિક્ખાચારમગ્ગે બોધિયઙ્ગણં ભવેય્ય, સાપિ વન્દિતબ્બાતિ મગ્ગાનુક્કમેનેવ ''ચેતિયં વન્દિત્વા''તિ પુબ્બકાલકિરિયાવચનં, ન તુ ગરુકાતબ્બતાનુક્કમેન. એવઞ્હિ સતિ બોધિયઙ્ગણં પઠમં પત્તેનાપિ બોધિં વન્દિત્વા ચેતિયં વન્દિતબ્બં, એકમેવ પત્તેનાપિ તદેવ વન્દિતબ્બં, તદુભયમ્પિ અપ્પત્તેન ન વન્દિતબ્બન્તિ અયમત્થો સુવિઞ્ઞાતો હોતિ. ભિક્ખાચારગતમગ્ગેન હિ પત્તટ્ઠાને કત્તબ્બઅન્તરાવત્તદસ્સનમેતં, ન પન ધુવવત્તદસ્સનં. પુબ્બે હેસ કતવત્તોયેવ. તેનાહ ''પગેવ ચેતિયઙ્ગણબોધિયઙ્ગણવત્તં કત્વા''તિઆદિ. બુદ્ધગુણાનુસ્સરણવસેનેવ બોધિઆદિપરિભોગચેતિયેપિ નિપચ્ચકરણં ઉપપન્નન્તિ દસ્સેતિ "**બુદ્ધસ્સ ભગવતો**

સમ્મુખા વિય નિપચ્ચકારં દસ્સેત્વા''તિ ઇમિના. **પટિસામિતટ્ઠાનન્તિ** સોપાનમૂલભાવસામઞ્ઞેન વુત્તં, બુદ્ધારમ્મણપીતિવિસયભૂતચેતિયઙ્ગણબોધિયઙ્ગણતો બાહિરટ્ઠાનં પત્વાતિ વુત્તં હોતિ.

ગામસમીપેતિ ગામૂપચારે. તાવ પઞ્હં વા પુચ્છન્તિ, ધમ્મં વા સોતુકામા હોન્તીતિ સમ્બન્ધો. **જનસઙ્ગહત્થન્તિ** ''મયિ અકથેન્તે એતેસં કો કથેસ્સતી''તિ ધમ્માનુગ્ગહેન મહાજનસ્સ સઙ્ગહણત્થં. અટ્ઠકથાચરિયાનં વચનં સમત્થેતું ''**ધમ્મકથા હિ કમ્મટ્ઠાનવિનિમુત્તા નામ નત્થી**''તિ વુત્તં. **તસ્મા**તિ યસ્મા ''ધમ્મકથા નામ કાતબ્બાયેવા''તિ અટ્ઠકથાચરિયા વદન્તિ, યસ્મા વા ધમ્મકથા કમ્મટ્ઠાનવિનિમુત્તા નામ નત્થિ, તસ્મા ધમ્મકથં કથેત્વાતિ સમ્બન્ધો. **આચરિયાનન્દત્થેરેન** (વિભ॰ મૂલટી॰ ૫૨૩) પન ''તસ્મા''તિ એતસ્સ ''કથેતબ્બાયેવાતિ વદન્તી''તિ એતેન સમ્બન્ધો વુત્તો. **કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવા**તિ અત્તના પરિહરિયમાનં કમ્મટ્ઠાનં અવિજહનવસેન, તદનુગુણંયેવ ધમ્મકથં કથેત્વાતિ અત્થો, દુતિયપદેપિ એસેવ નયો. **અનુમોદનં કત્વા**તિ એત્થાપિ ''કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવા''તિ અધિકારો. **તત્થા**તિ ગામતો નિક્ખમનટ્ઠાનેયેવ.

''**પોરાણકભિક્ખૂ**''તિઆદિના પોરાણકાચિણ્ણદસ્સનેન યથાવુત્તમત્થં દળ્હં કરોતિ. **સમ્પત્તપરિચ્છેદેનેવા**તિ ''પરિચિતો અપરિચિતો''તિઆદિવિભાગં અકત્વા સમ્પત્તકોટિયા એવ, સમાગમમત્તેનેવાતિ અત્થો. **આનુભાવેના**તિ અનુગ્ગહબલેન. **ભયે**તિ પરચક્કાદિભયે. **છાતકે**તિ દુબ્ભિક્ખે.

''પચ્છિમયામેપિ નિસજ્જાચઙ્કમેહિ વીતિનામેત્વા''તિઆદિના **વુત્તપ્પકારં**. **કરોન્તસ્સા**તિ કરમાનસ્સેવ, અનાદરે ચેતં સામિવચનં. **કમ્મજતેજો**તિ ગહણિં સન્ધાયાહ. **પજ્જલતી**તિ ઉણ્હભાવં જનેતિ. તતોયેવ ઉપાદિન્નકં ગણ્હાતિ, સેદા મુચ્ચન્તિ. **કમ્મટ્ઠાનં વીથિં નારોહતિ** ખુદાપરિસ્સમેન કિલન્તકાયસ્સ સમાધાનાભાવતો. **અનુપાદિન્નં** ઓદનાદિવત્થુ. **ઉપાદિન્નં** ઉદરપટલં. અન્તોકુચ્છિયઞ્હિ ઓદનાદિવત્થુસ્મિં અસતિ કમ્મજતેજો ઉટ્ઠહિત્વા ઉદરપટલં ગણ્હાતિ, ''છાતોસ્મિ, આહારં મે દેથા''તિ વદાપેતિ, ભુત્તકાલે ઉદરપટલં મુઞ્ચિત્વા વત્થું ગણ્હાતિ, અથ સત્તો એકગ્ગો હોતિ, યતો ''છાયારક્ખસો વિય કમ્મજતેજો''તિ અટ્ઠકથાસુ વુત્તો. **સો પગેવા**તિ એત્થ ''તસ્મા''તિ સેસો. **ગોરૂપાનન્તિ** ગુન્નં, ગોસમૂહાનં વા, વજતો ગોચરત્થાય નિક્ખમનવેલાયમેવાતિ અત્થો. વુત્તવિપરીતનયેન **ઉપાદિન્નકં મુઞ્ચિત્વા અનુપાદિન્નકં ગણ્હાતિ. અન્તરાભત્તે**તિ ભત્તસ્સ અન્તરે, યાવ ભત્તં ન ભુઞ્જતિ, તાવાતિ અત્થો. તેનાહ ''**કમ્મટ્ઠાનસીસેન આહારઞ્ચ પરિભુઞ્જિત્વા**''તિ. **અવસેસટ્ઠાને**તિ યાગુયા અગ્ગહિતટ્ઠાને. **તતો**તિ ભુઞ્જનતો. **પોઙ્ખાનુપોઙ્ખન્તિ** કમ્મટ્ઠાનાનુપટ્ઠાનસ્સ અનવચ્છેદદસ્સનમેતં, ઉત્તરુત્તરિન્તિ અત્થો, યથા પોઙ્ખાનુપોઙ્ખં પવત્તાય સરપટિપાટિયા અનવચ્છેદો, એવમેતસ્સાપિ કમ્મટ્ઠાનુપટ્ઠાનસ્સાતિ વુત્તં હોતિ. ''**એદિસા ચા**''તિઆદિના તથા કમ્મટ્ઠાનમનસિકારસ્સાપિ સાત્થકભાવં દસ્સેતિ. **આસનન્તિ** નિસજ્જાસનં.

નિક્ખિત્તધુરોતિ ભાવનાનુયોગે અનુક્ખિત્તધુરો અનારદ્ધવીરિયો. વત્તપટિપત્તિયા અપરિપૂરણેન સબ્બવત્તાનિ ભિન્દિત્વા. **પઞ્ચવિધચેતોખીલવિનિબન્ધચિત્તો**તિ પઞ્ચવિધેન ચેતોખીલેન, વિનિબન્ધેન ચ સમ્પયુત્તચિત્તો. વુત્તઞ્હિ **મજ્ઝિમાગમે ચેતોખીલસુત્તે** –

> ''કતમસ્સ પઞ્ચ ચેતોખીલા અપ્પહીના હોન્તિ? ઇધ ભિક્ખવે ભિક્ખુ સત્થરિ કઙ્ખતિ, ધમ્મે કઙ્ખતિ, સઙ્ઘે કઙ્ખતિ, સિક્ખાય કઙ્ખતિ, સબ્રહ્મચારીસુ કુપિતો હોતી''તિ, (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮૫)

> ''કતમસ્સ પઞ્ચ ચેતસો વિનિબન્ધા અસમુચ્છિન્ના હોન્તિ? ઇધ ભિક્ખવે ભિક્ખુ કામે અવીતરાગો હોતિ, કાયે અવીતરાગો હોતિ, રૂપે અવીતરાગો હોતિ, યાવદત્થં ઉદરાવદેહકં ભુઞ્જિત્વા સેય્યસુખં પસ્સસુખં

મિદ્ધસુખં અનુયુત્તો વિહરતિ, અઞ્ઞતરં દેવનિકાયં પણિધાય બ્રહ્મચરિયં ચરતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮૬). ચ –

વિત્થારો . આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૫) પન પઞ્ચવિધચેતોવિનિબન્ધચિત્તભાવોયેવ પદેકદેસમુલ્લિઙ્ગેત્વા દસ્સિતો. ચિત્તસ્સ કચવરખાણુકભાવો હિ ચેતોખીલો, ચિત્તં બન્ધિત્વા મુટ્ઠિયં વિય કત્વા ગણ્હનભાવો ચેતસો વિનિબન્ધો. પઠમો ચેત્થ વિચિકિચ્છાદોસવસેન, દુતિયો લોભવસેનાતિ અયમેતેસં વિસેસો. **ચરિત્વા**તિ વિચરિત્વા. કમ્મટ્ઠાનવિરહવસેન **તુચ્છો**.

ભાવનાસહિતમેવ ભિક્ખાય ગતં, પચ્ચાગતઞ્ચ યસ્સાતિ **ગતપચ્ચાગતિકં**, તદેવ વત્તં, તસ્સ વસેન. **અત્તકામા**તિ અત્તનો હિતસુખમિચ્છન્તા, ધમ્મચ્છન્દવન્તોતિ અત્થો. ધમ્મો હિ હિતં, સુખઞ્ચ તન્નિમિત્તકન્તિ. અથ વા વિઞ્ઞૂનં અત્તતો નિબ્બિસેસત્તા, અત્તભાવપરિયાપન્નત્તા ચ ધમ્મો અત્તા નામ, તં કામેન્તિ ઇચ્છન્તીતિ **અત્તકામા**. અધુના પન **અત્થકામા**તિ હિતવાચકેન અત્થસદ્દેન પાઠો દિસ્સતિ, ધમ્મસઞ્ઞુત્તં હિતમિચ્છન્તા, હિતભૂતં વા ધમ્મમિચ્છન્તાતિ તસ્સત્થો. **ઇણટ્ટા**તિ ઇણેન પીળિતા. તથા સેસપદદ્વયેપિ. **એત્થા**તિ સાસને.

ઉસભં નામ વીસતિ યટ્ઠિયો, **ગાવુતં** નામ અસીતિ ઉસભા. **તાય સઞ્ઞાયા**તિ તાદિસાય પાસાણસઞ્ઞાય, કમ્મટ્ઠાનમનસિકારેન ''એત્તકં ઠાનમાગતા''તિ જાનન્તા ગચ્છન્તીતિ અધિપ્પાયો. **નન્તિ** કિલેસં. કમ્મટ્ઠાનવિપ્પયુત્તચિત્તેન પાદુદ્ધારણમકત્થુકામતો તિટ્ઠતિ, પચ્છાગતો પન ઠિતિમનતિક્કમિતુકામતો. **સો**તિ ઉપ્પન્નકિલેસો ભિક્ખુ. **અયન્તિ** પચ્છાગતો . **એતન્તિ** પરસ્સ જાનનં. **તત્થેવા**તિ પતિટ્ઠિતટ્ઠાનેયેવ. **સોયેવ નયો**તિ ''અયં ભિક્ખૂ''તિઆદિકા યો પતિટ્ઠાને વુત્તો, સો એવ નિસજ્જાયપિ નયો. પચ્છતો આગચ્છન્તાનં છિન્નભત્તભાવભયેનાપિ યોનિસોમનસિકારં પરિબ્રૂહેતીતિ ઇદમ્પિ પરસ્સ જાનનેનેવ સઙ્ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **પુરિમપાદેયેવા**તિ પઠમં કમ્મટ્ઠાનવિપ્પયુત્તચિત્તેન ઉદ્ધરિતપાદવળઞ્જેયેવ. **એતી**તિ ગચ્છતિ. **''આલિન્દકવાસી મહાફુસ્સદેવત્થેરો વિયા''**તિઆદિના અટ્ઠાનેયેવેતં કથિતં. ''ક્વાયં એવં પટિપન્નપુબ્બો''તિ આસઙ્કં નિવત્તેતિ.

મદ્દન્તાતિ ધઞ્ઞકરણટ્ઠાને સાલિસીસાદીનિ મદ્દન્તા. **અસ્સા**તિ થેરસ્સ, ઉભયાપેક્ખવચનમેતં. અસ્સ અરહત્તપ્પત્તદિવસે ચઙ્કમનકોટિયન્તિ ચ . અધિગમપ્પિચ્છતાય વિક્ખેપં કત્વા, નિબન્ધિત્વા ચ પટિજાનિત્વાયેવ **આરોચેસિ**.

પઠમં તાવાતિ પદસોભનત્થં પરિયાયવચનં. **મહાપધાનન્તિ** ભગવતો દુક્કરચરિયં, અમ્હાકં અત્થાય લોકનાથેન છબ્બસ્સાનિ કતં દુક્કરચરિયં ''એવાહં યથાબલં પૂજેસ્સામી''તિ અત્થો. પટિપત્તિપૂજાયેવ હિ પસત્થતરા સત્થુપૂજા, ન તથા આમિસપૂજા. **ઠાનચઙ્કમમેવા**તિ અધિટ્ઠાતબ્બઇરિયાપથવસેન વુત્તં, ન ભોજનકાલાદીસુ અવસ્સં કત્તબ્બનિસજ્જાય પટિક્ખેપવસેન. **એવ**સદ્દેન હિ ઇતરાય નિસજ્જાય, સયનસ્સ ચ નિવત્તનં કરોતિ. **વિપ્પયુત્તેન ઉદ્ધટે પટિનિવત્તેન્તો**તિ સમ્પયુત્તેન ઉદ્ધરિતપાદેયેવ પુન ઠપનં સન્ધાયાહ. **''ગામસમીપં ગન્ત્વા''**તિ વત્વા તદત્થં વિવરતિ **''ગાવી નૂ''**તિઆદિના. **કચ્છકન્તરતો**તિ ઉપકચ્છન્તરતો, ઉપકચ્છે લગ્ગિતકમણ્ડલુતોતિ વુત્તં હોતિ. **ઉદકગણ્ડૂસન્તિ** ઉદકાવગણ્ડકારકં. કતિનં તિથીનં પૂરણી **કતિમી**, ''પઞ્ચમી નુ ખો પક્ખસ્સ, અટ્ઠમી''તિઆદિના દિવસં વા પુચ્છિતોતિ અત્થો. અનારોચનસ્સ અકત્તબ્બત્તા **આરોચેતિ**. તથા હિ વુત્તં ''અનુજાનામિ ભિક્ખવે સબ્બેહેવ પક્ખગણનં ઉગ્ગહેતુ''ન્તિઆદિ (મહાવ॰ ૧૫૬).

‘‘ઉદકં ગિલિત્વા આરોચેતી’’તિ **વુત્તનયેન. તત્થા**તિ ગામદ્વારે. **નિદ્ધમનન્તિ** ઉદકનિદ્ધમનટ્ઠાનં. **તેસૂ**તિ મનુસ્સેસુ. ઞાણચક્ખુસમ્પન્નત્તા **ચક્ખુમા. ઈદિસો**તિ સુસમ્મટ્ઠચેતિયઙ્ગણાદિકો. **વિસુદ્ધિપવારણ**ન્તિ ખીણાસવભાવેન પવારણં.

વીથિં ઓતરિત્વા ઇતો ચિતો ચ અનોલોકેત્વા પઠમમેવ વીથિયો સલ્લક્ખેતબ્બાતિ આહ ‘‘**વીથિયો સલ્લક્ખેત્વા**’’તિ. યં સન્ધાય વુત્તં ‘‘પાસાદિકેન અભિક્કન્તેન પટિક્કન્તેના’’તિઆદિ (પારા॰ ૪૩૨). તં ગમનં દસ્સેતું ‘‘**તત્થ ચા**’’તિઆદિમાહ. ‘‘**ન હિ જવેન પિણ્ડપાતિયધુતઙ્ગં નામ કિઞ્ચિ અત્થી**’’તિ ઇમિના જવેન ગમને લોલુપ્પચારિતા વિય અસારુપ્પતં દસ્સેતિ. **ઉદકસકટ**ન્તિ ઉદકસારસકટં. તઞ્હિ વિસમભૂમિભાગપ્પત્તં નિચ્ચલમેવ કાતું વટ્ટતિ. **તદનુરૂપ**ન્તિ ભિક્ખાદાનાનુરૂપં. ‘‘**આહારે પટિકૂલસઞ્ઞં ઉપટ્ઠપેત્વા**’’તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં પરતો આગમિસ્સતિ. રથસ્સ અક્ખાનં તેલેન અબ્ભઞ્જનં, વણસ્સ લેપનં, પુત્તમંસસ્સ ખાદનઞ્ચ તિધા ઉપમા યસ્સ આહરણસ્સાતિ તથા. **અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગત**ન્તિ ‘‘યાવદેવ ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા, યાપનાયા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; ૨.૨૪, ૩૮૭; સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૦; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮; ૫.૯; વિભ॰ ૫૧૮; મહાનિ॰ ૨૦૬) વુત્તેહિ અટ્ઠહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતં કત્વા. ‘‘**નેવ દવાયા**’’તિઆદિ પન પટિક્ખેપમત્તદસ્સનં. **ભત્તકિલમથ**ન્તિ ભત્તવસેન ઉપ્પન્નકિલમથં. **પુરેભત્તા**દિ દિવાવસેન વુત્તં. **પુરિમયામા**દિ રત્તિવસેન.

ગતપચ્ચાગતેસુ કમ્મટ્ઠાનસ્સ હરણં વત્તન્તિ અત્થં દસ્સેન્તો ‘‘**હરણપચ્ચાહરણસઙ્ખાત**’’ન્તિ આહ. ‘‘**યદિ ઉપનિસ્સયસમ્પન્નો હોતી**’’તિ ઇદં ‘‘દેવપુત્તો હુત્વા’’તિઆદીસુપિ સબ્બત્થ સમ્બજ્ઝિતબ્બં. તત્થ પચ્ચેકબોધિયા ઉપનિસ્સયસમ્પદા કપ્પાનં દ્વે અસઙ્ખ્યેય્યાનિ, સતસહસ્સઞ્ચ તજ્જા પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારસમ્ભરણં, સાવકબોધિયા અગ્ગસાવકાનં એકમસઙ્ખ્યેય્યં, કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, મહાસાવકાનં (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.વઙ્ગીસત્થેરગાથાવણ્ણના વિત્થારો) કપ્પસતસહસ્સમેવ, ઇતરેસં પન અતીતાસુ જાતીસુ વિવટ્ટૂપનિસ્સયવસેન કાલનિયમમન્તરેન નિબ્બત્તિતં નિબ્બેધભાગિયકુસલં. ‘‘**સેય્યથાપી**’’તિઆદિના તસ્મિં તસ્મિં ઠાનન્તરે એતદગ્ગટ્ઠપિતાનં થેરાનં સઙ્ખેપદસ્સનં. તત્થ **થેરો બાહિયો દારુચીરિયો**તિ બાહિયવિસયે સઞ્જાતસંવટ્ટતાય બાહિયો, દારુચીરપરિહરણતો દારુચીરિયોતિ ચ સમઞ્ઞિતો થેરો. સો હાયસ્મા –

> ‘‘તસ્મા તિહ તે બાહિય એવં સિક્ખિતબ્બં ‘દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તં ભવિસ્સતિ, સુતે, મુતે, વિઞ્ઞાતે વિઞ્ઞાતમત્તં ભવિસ્સતી’તિ, એવઞ્હિ તે બાહિય સિક્ખિતબ્બં. યતો ખો તે બાહિય દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તં ભવિસ્સતિ, સુતે, મુતે, વિઞ્ઞાતે વિઞ્ઞાતમત્તં ભવિસ્સતિ, તતો ત્વં બાહિય ન તેન. યતો ત્વં બાહિય ન તેન, તતો બાહિય ન તત્થ. યતો ત્વં બાહિય ન તત્થ, તતો ત્વં બાહિય નેવિધ ન હુરં ન ઉભયમન્તરેન, એસેવન્તો દુક્ખસ્સા’તિ’’ (ઉદા॰ ૧૦).

એત્તકાય દેસનાય અરહત્તં સચ્છાકાસિ. એવં સારિપુત્તત્થેરાદીનમ્પિ મહાપઞ્ઞતાદિદીપનાનિ સુત્તપદાનિ વિત્થારતો વત્તબ્બાનિ. વિસેસતો પન અઙ્ગુત્તરાગમે એતદગ્ગસુત્તપદાનિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૮૮) **સિખાપત્ત**ન્તિ કોટિપ્પત્તં નિટ્ઠાનપ્પત્તં સબ્બથા પરિપુણ્ણતો.

તન્તિ અસમ્મુય્હનં. **એવ**ન્તિ ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારેન વેદિતબ્બં. ‘‘અત્તા અભિક્કમતી’’તિ ઇમિના દિટ્ઠિગાહવસેન, ‘‘**અહં અભિક્કમામી**’’તિ ઇમિના માનગાહવસેન, તદુભયસ્સ પન વિના તણ્હાય અપ્પવત્તનતો તણ્હાગાહવસેનાતિ તીહિપિ મઞ્ઞનાહિ અન્ધબાલપુથુજ્જનસ્સ અભિક્કમે સમ્મુય્હનં દસ્સેતિ. ‘‘**તથા**

અસમ્મુય્હન્તો”તિ વત્વા તદેવ અસમ્મુય્હનં યેન ધનવિનિબ્ભોગેન હોતિ, તં દસ્સેન્તો “**અભિક્કમામી**”તિઆદિમાહ. **ચિત્તસમુટ્ઠાનવાયોધાતૂ**તિ તેનેવ અભિક્કમનચિત્તેન સમુટ્ઠાના, તંચિત્તસમુટ્ઠાનિકા વા વાયોધાતુ. **વિઞ્ઞત્તિ**ન્તિ કાયવિઞ્ઞત્તિં. **જનયમાના ઉપ્પજ્જતિ** તસ્સા વિકારભાવતો. **ઇતી**તિ તસ્મા ઉપ્પજ્જનતો. **ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેના**તિ કિરિયમયચિત્તસમુટ્ઠાનવાયોધાતુયા વિચલનાકારસઙ્ખાતકાયવિઞ્ઞત્તિવસેન. **તસ્સા**તિ અટ્ઠિસઙ્ઘાટસ્સ. **અભિક્કમતો**તિ અભિક્કમન્તસ્સ. **ઓમત્તા**તિ અવમત્તા લામકપ્પમાણા. વાયોધાતુતેજોધાતુવસેન **ઇતરા દ્વે** ધાતુયો.

ઇદં વુત્તં હોતિ – યસ્મા ચેત્થ વાયોધાતુયા અનુગતા તેજોધાતુ ઉદ્ધરણસ્સ પચ્ચયો. ઉદ્ધરણગતિકા હિ તેજોધાતુ, તેન તસ્સા ઉદ્ધરણે વાયોધાતુયા અનુગતભાવો હોતિ, તસ્મા ઇમાસં દ્વિન્નમેત્થ સામત્થિયતો અધિમત્તતા, તથા અભાવતો પન ઇતરાસં ઓમત્તતાતિ. યસ્મા પન તેજોધાતુયા અનુગતા વાયોધાતુ અતિહરણવીતિહરણાનં પચ્ચયો. કિરિયગતિકાય હિ વાયોધાતુયા અતિહરણવીતિહરણેસુ સાતિસયો બ્યાપારો, તેન તસ્સા તત્થ તેજોધાતુયા અનુગતભાવો હોતિ, તસ્મા ઇમાસં દ્વિન્નમેત્થ સામત્થિયતો અધિમત્તતા, ઇતરાસઞ્ચ તદભાવતો ઓમત્તતાતિ દસ્સેતિ “**તથા અતિહરણવીતિહરણેસૂ**”તિ ઇમિના. સતિપિ ચેત્થ અનુગમકાનુગન્તબ્બતાવિસેસે તેજોધાતુવાયોધાતુભાવમત્તં સન્ધાય તથાસદ્દગ્ગહણં કતં. પઠમે હિ નયે તેજોધાતુયા અનુગમકતા, વાયોધાતુયા અનુગન્તબ્બતા, દુતિયે પન વાયોધાતુયા અનુગમકતા, તેજોધાતુયા અનુગન્તબ્બતાતિ. તત્થ અક્કન્તટ્ઠાનતો પાદસ્સ ઉક્ખિપનં **ઉદ્ધરણં**, ઠિતટ્ઠાનં અતિક્કમિત્વા પુરતો હરણં **અતિહરણં**. ખાણુઆદિપરિહરણત્થં, પતિટ્ઠિતપાદઘટ્ટનાપરિહરણત્થં વા પસ્સેન હરણં **વીતિહરણં**, યાવ પતિટ્ઠિતપાદો, તાવ હરણં **અતિહરણં**, તતો પરં હરણં **વીતિહરણ**ન્તિ વા અયમેતેસં વિસેસો.

યસ્મા પથવીધાતુયા અનુગતા આપોધાતુ વોસ્સજ્જને પચ્ચયો. ગરુતરસભાવા હિ આપોધાતુ, તેન તસ્સા વોસ્સજ્જને પથવીધાતુયા અનુગતભાવો હોતિ, તસ્મા તાસં દ્વિન્નમેત્થ સામત્થિયતો અધિમત્તતા, ઇતરાસઞ્ચ તદભાવતો ઓમત્તતાતિ દસ્સેન્તો આહ “**વોસ્સજ્જને…પે॰… બલવતિયો**”તિ. યસ્મા પન આપોધાતુયા અનુગતા પથવીધાતુ સન્નિક્ખેપનસ્સ પચ્ચયો. પતિટ્ઠાભાવે વિય પતિટ્ઠાપનેપિ તસ્સા સાતિસયકિચ્ચત્તા આપોધાતુયા તસ્સા અનુગતભાવો હોતિ, તથા ઘટ્ટનકિરિયાય પથવીધાતુયા વસેન સન્નિરુજ્ઝનસ્સ સિજ્ઝનતો તસ્સા સન્નિરુજ્ઝનેપિ આપોધાતુયા અનુગતભાવો હોતિ, તસ્મા વુત્તં “**તથા સન્નિક્ખેપનસન્નિરુજ્ઝનેસૂ**”તિ.

અનુગમકાનુગન્તબ્બતાવિસેસેપિ સતિ પથવીધાતુઆપોધાતુભાવમત્તં સન્ધાય તથાસદ્દગ્ગહણં કતં. પઠમે હિ નયે પથવીધાતુયા અનુગમકતા, આપોધાતુયા અનુગન્તબ્બતા, દુતિયે પન આપોધાતુયા અનુગમકતા, પથવીધાતુયા અનુગન્તબ્બતાતિ. **વોસ્સજ્જન**ઞ્ચેત્થ પાદસ્સ ઓનામનવસેન વોસ્સગ્ગો, તતો પરં ભૂમિઆદીસુ પતિટ્ઠાપનં **સન્નિક્ખેપનં**, પતિટ્ઠાપેત્વા નિમ્મદ્દનવસેન ગમનસ્સ સન્નિરોધો **સન્નિરુજ્ઝનં**.

તત્થાતિ તસ્મિં અતિક્કમને, તેસુ વા યથાવુત્તેસુ ઉદ્ધરણાતિહરણવીતિહરણવોસ્સજ્જનસન્નિક્ખેપનસન્નિરુજ્ઝનસઙ્ખાતેસુ છસુ કોટ્ઠાસેસુ. **ઉદ્ધરણે**તિ ઉદ્ધરણક્ખણે. **રૂપારૂપધમ્મા**તિ ઉદ્ધરણાકારેન પવત્તા રૂપધમ્મા, તંસમુટ્ઠાપકા ચ અરૂપધમ્મા. **અતિહરણં ન પાપુણન્તિ** ખણમત્તાવટ્ઠાનતો. સબ્બત્થ એસ નયો. **તત્થ તત્થેવા**તિ યત્થ યત્થ ઉદ્ધરણાદિકે ઉપ્પન્ના, તત્થ તત્થેવ. ન હિ ધમ્માનં દેસન્તરસઙ્કમનં અત્થિ લહુપરિવત્તનતો. **પબ્બં પબ્બ**ન્તિ પરિચ્છેદં પરિચ્છેદં. **સન્ધિ સન્ધી**તિ ગણ્ઠિ ગણ્ઠિ. **ઓધિ ઓધી**તિ ભાગં ભાગં. સબ્બઞ્ચેતં ઉદ્ધરણાદિકોટ્ઠાસે સન્ધાય સભાગસન્તતિવસેન વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

ઇતરો એવ હિ રૂપધમ્માનમ્પિ પવત્તિક્ખણો ગમનયોગગમનસ્સાદાનં દેવપુત્તાનં હેટ્ઠુપરિયેન પટિમુખં ધાવન્તાનં સિરસિ, પાદે ચ બન્ધખુરધારાસમાગમતોપિ સીઘતરો, યથા તિલાનં ભિજ્જયમાનાનં પટપટાયનેન ભેદો લક્ખીયતિ, એવં સઙ્ખતધમ્માનં ઉપ્પાદેનાતિ દસ્સનત્થં "**પટપટાયન્તા**"તિ વુત્તં, ઉપ્પાદવસેન પટપટ-સદ્દં અકરોન્તાપિ કરોન્તા વિયાતિ અત્થો. તિલભેદલક્ખણં પટપટાયનં વિય હિ સઙ્ખતભેદલક્ખણં ઉપ્પાદો ઉપ્પન્નાનમેકન્તતો ભિન્નત્તા. **તત્થા**તિ અભિક્કમને. **કો એકો અભિક્કમતિ** નાભિક્કમતિયેવ. **કસ્સ વા એકસ્સ અભિક્કમનં** સિયા, ન સિયા એવ. કસ્મા? **પરમત્થતો હિ…પે॰… ધાતૂનં સયનં**, તસ્માતિ અત્થો. અન્ધબાલપુથુજ્જનસમ્મૂળ્હસ્સ અત્તનો અભિક્કમનનિવત્તનઞ્હેતં વચનં. અથ વા "**કો એકો…પે॰… અભિક્કમન**"ન્તિ ચોદનાય "પરમત્થતો હી"તિઆદિના સોધના વુત્તા.

તસ્મિં તસ્મિં કોટ્ઠાસેતિ યથાવુત્તે છબ્બિધેપિ કોટ્ઠાસે ગમનાદિકસ્સ અપચ્ચામટ્ઠત્તા. "સદ્ધિં રૂપેન ઉપ્પજ્જતે, નિરુજ્ઝતી"તિ ચ સિલોકપદેન સહ સમ્બન્ધો. તત્થ પઠમપદસમ્બન્ધે **રૂપેના**તિ યેન કેનચિ સહુપ્પજ્જનકેન રૂપેન. દુતિયપદસમ્બન્ધે પન "**રૂપેના**"તિ ઇદં યં તતો નિરુજ્ઝમાનચિત્તતો ઉપરિ સત્તરસમચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે ઉપ્પન્નં, તદેવ તસ્સ નિરુજ્ઝમાનચિત્તસ્સ નિરોધેન સદ્ધિં નિરુજ્ઝનકં સત્તરસચિત્તક્ખણાયુકં રૂપં સન્ધાય વુત્તં, અઞ્ઞથા રૂપારૂપધમ્મા સમાનાયુકા સિયું. યદિ ચ સિયું, અથ "રૂપં ગરુપરિણામં દન્ધનિરોધ"ન્તિઆદિ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ પકિણ્ણકકથા) અટ્ઠકથાવચનેહિ, "નાહં ભિક્ખવે અઞ્ઞં એકધમ્મમ્પિ સમનુપસ્સામિ, યં એવં લહુપરિવત્તં, યથયિદં ચિત્ત"ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૩૮) એવમાદિપાળિવચનેહિ ચ વિરોધો સિયા. ચિત્તચેતસિકા હિ સારમ્મણસભાવા યથાબલં અત્તનો આરમ્મણપચ્ચયભૂતમત્થં વિભાવેન્તો એવ ઉપ્પજ્જન્તિ, તસ્મા તેસં તંસભાવનિપ્ફત્તિઅનન્તરં નિરોધો, રૂપધમ્મા પન અનારમ્મણા પકાસેતબ્બા, એવં તેસં પકાસેતબ્બભાવનિપ્ફત્તિ સોળસહિ ચિત્તેહિ હોતિ, તસ્મા એકચિત્તક્ખણાતીતેન સહ સત્તરસચિત્તક્ખણાયુકતા રૂપધમ્માનમિચ્છિતાતિ. લહુપરિવત્તનવિઞ્ઞાણવિસેસસ્સ સઙ્ગતિમત્તપચ્ચયતાય તિણ્ણં ખન્ધાનં, વિસયસઙ્ગતિમત્તતાય ચ વિઞ્ઞાણસ્સ લહુપરિવત્તિતા, દન્ધમહાભૂતપચ્ચયતાય રૂપસ્સ ગરુપરિવત્તિતા. યથાભૂતં નાનાધાતુઞાણં ખો પન તથાગતસ્સેવ, તેન ચ પુરેજાતપચ્ચયો રૂપધમ્મોવ વુત્તો, પચ્છાજાતપચ્ચયો ચ તથેવાતિ રૂપારૂપધમ્માનં સમાનક્ખણતા ન યુજ્જતેવ, તસ્મા વુત્તનયેનેવેત્થ અત્થો વેદિતબ્બોતિ **આચરિયેન** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૪) વુત્તં , તદેતં ચિત્તાનુપરિવત્તિયા વિઞ્ઞત્તિયા એકનિરોધભાવસ્સ સુવિઞ્ઞેય્યત્તા એવં વુત્તં. તતો સવિઞ્ઞત્તિકેન પુરેતરં સત્તરસમચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે ઉપ્પન્નેન **રૂપેન** સદ્ધિં **અઞ્ઞં ચિત્તં નિરુજ્ઝતી**તિ અત્થો વેદિતબ્બો. અઞ્ઞં ચિત્તં નિરુજ્ઝતિ, અઞ્ઞં ઉપ્પજ્જતે ચિત્તન્તિ યોજેતબ્બં. અઞ્ઞો હિ સદ્દક્કમો, અઞ્ઞો અત્થક્કમોતિ. યઞ્હિ પુરિમુપ્પન્નં ચિત્તં, તં નિરુજ્ઝન્તં અઞ્ઞસ્સ પચ્છા ઉપ્પજ્જમાનસ્સ અનન્તરાદિપચ્ચયભાવેનેવ નિરુજ્ઝતિ, તથા લદ્ધપચ્ચયમેવ અઞ્ઞમ્પિ ઉપ્પજ્જતે ચિત્તં, અવત્થાવિસેસતો ચેત્થ અઞ્ઞથા. યદિ એવં તેસમુભિન્નં અન્તરો લબ્ભેય્યાતિ ચોદનં "નો"તિ અપનેતુમાહ "**અવીચિ મનુસમ્બન્ધો**"તિ, યથા વીચિ અન્તરો ન લબ્ભતિ, તદેવેદન્તિ અવિસેસં વિદૂ મઞ્ઞન્તિ, એવં અનુ અનુ સમ્બન્ધો ચિત્તસન્તાનો, રૂપસન્તાનો ચ **નદીસોતોવ** નદિયં ઉદકપ્પવાહો વિય **વત્તતી**તિ અત્થો. **અવીચી**તિ હિ નિરન્તરતાવસેન ભાવનપુંસકવચનં.

અભિમુખં લોકિતં **આલોકિત**ન્તિ આહ "**પુરતોપેક્ખન**"ન્તિ. યંદિસાભિમુખો ગચ્છતિ, તિટ્ઠતિ, નિસીદતિ, સયતિ વા, તદભિમુખં પેક્ખનન્તિ વુત્તં હોતિ. યસ્મા ચ તાદિસમાલોકિતં નામ હોતિ, તસ્મા તદનુગતદિસાલોકનં વિલોકિતન્તિ આહ "**અનુદિસાપેક્ખન**"ન્તિ, અભિમુખદિસાનુરૂપગતેસુ વામદક્ખિણપસ્સેસુ વિવિધા પેક્ખનન્તિ વુત્તં હોતિ. હેટ્ઠાઉપરિપચ્છાપેક્ખનઞ્હિ "**ઓલોકિતઉલ્લોકિતાપલોકિતાની**"તિ ગહિતાનિ. **સારુપ્પવસેનાતિ**

સમણપતિરૂપવસેન, ઇમિનાવ અસારુપ્પવસેન ઇતરેસમગ્ગહણન્તિ સિજ્ઝતિ. સમ્મજ્જનપરિભણ્ડાદિકરણે ઓલોકિતસ્સ, ઉલ્લોકહરણાદીસુ ઉલ્લોકિતસ્સ, પચ્છતો આગચ્છન્તપરિસ્સયપરિવજ્જનાદીસુ અપલોકિતસ્સ ચ સિયા સમ્ભવોતિ આહ "**ઇમિના વા**"તિઆદિ, એતેન ઉપલક્ખણમત્તઞ્ચેતન્તિ દસ્સેતિ.

કાયસક્ખિન્તિ કાયેન સચ્છિકતં પચ્ચક્ખકારિનં, સાધકન્તિ અત્થો. સો હિ આયસ્મા વિપસ્સનાકાલે ''યમેવાહં ઇન્દ્રિયેસુ અગુત્તદ્વારતં નિસ્સાય સાસને અનભિરતિઆદિવિપ્પકારં પત્તો, તમેવ સુટ્ઠુ નિગ્ગહેસ્સામી''તિ ઉસ્સાહજાતો બલવહિરોત્તપ્પો, તત્થ ચ કતાધિકારત્તા ઇન્દ્રિયસંવરે ઉક્કંસપારમિપ્પત્તો, તેનેવ નં સત્થા ''એતદગ્ગં ભિક્ખવે મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારાનં, યદિદં નન્દો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૩૦) એતદગ્ગે ઠપેસિ. **નન્દસ્સા**તિ કત્તુત્થે સામિવચનં. **ઇતી**તિ ઇમિના આલોકનેન.

સાત્થકતા ચ સપ્પાયતા ચ વેદિતબ્બા આલોકિતવિલોકિતસ્સાતિ અજ્ઝાહરિત્વા સમ્બન્ધો. **તસ્મા**તિ કમ્મટ્ઠાનાવિજહનસ્સેવ આલોકિતવિલોકિતે. ગોચરસમ્પજઞ્ઞભાવતો **એત્થા**તિ આલોકિતવિલોકિતે. **અત્તનો કમ્મટ્ઠાનવસેનેવા**તિ ખન્ધાદિકમ્મટ્ઠાનવસેનેવ આલોકનવિલોકનં કાતબ્બં, ન અઞ્ઞો ઉપાયો ગવેસિતબ્બોતિ અધિપ્પાયો. **કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવા**તિ વક્ખમાનકમ્મટ્ઠાનમુખેનેવ. યસ્મા પન આલોકિતાદિ નામ ધમ્મમત્તસ્સેવ પવત્તિવિસેસો, તસ્મા તસ્સ યાથાવતો જાનનં અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞન્તિ દસ્સેતું "**અબ્ભન્તરે**"તિઆદિ વુત્તં. **આલોકેતા**તિ આલોકેન્તો. તથા **વિલોકેતા. વિઞ્ઞત્તિ**ન્તિ કાયવિઞ્ઞત્તિં. **ઇતી**તિ તસ્મા ઉપ્પજ્જનતો. **ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેના**તિ કિરિયમયચિત્તસમુટ્ઠાનાય વાયોધાતુયા વિચલનાકારસઙ્ખાતકાયવિઞ્ઞત્તિવસેન. **અક્ખિદલ**ન્તિ અક્ખિપટલં. **અધો સીદતી**તિ ઓસીદન્તં વિય હેટ્ઠા ગચ્છતિ. **ઉદ્ધં લઙ્ઘેતી**તિ લઙ્ઘેન્તં વિય ઉપરિ ગચ્છતિ. **યન્તકેના**તિ અક્ખિદલેસુ યોજિતરજ્જુયો ગહેત્વા પરિબ્ભમનકચક્કેન. **તતો**તિ તથા અક્ખિદલાનમોસીદનુલ્લઙ્ઘનતો. મનોદ્વારિકજવનસ્સ મૂલકારણપરિજાનનં **મૂલપરિઞ્ઞા**. આગન્તુકસ્સ અબ્ભાગતસ્સ, તાવકાલિકસ્સ ચ તઙ્ખણમત્તપવત્તકસ્સ ભાવો **આગન્તુકતાવકાલિકભાવો**, તેસં વસેન.

તત્થાતિ તેસુ ગાથાય દસ્સિતેસુ સત્તસુ ચિત્તેસુ. **અઙ્ગકિચ્ચં સાધયમાન**ન્તિ પધાનભૂતઅઙ્ગકિચ્ચં નિપ્ફાદેન્તં, સરીરં હુત્વાતિ વુત્તં હોતિ. ભવઙ્ગઞ્હિ પટિસન્ધિસદિસત્તા પધાનમઙ્ગં, પધાનઞ્ચ ''સરીર''ન્તિ વુચ્ચતિ, અવિચ્છેદપ્પવત્તિહેતુભાવેન વા કારણકિચ્ચં સાધયમાનન્તિ અત્થો. **તં આવટ્ટેત્વા**તિ ભવઙ્ગસામઞ્ઞવસેન વુત્તં, પવત્તાકારવિસેસવસેન પન અતીતાદિના તિબ્બિધં, તત્થ ચ ભવઙ્ગુપચ્છેદસ્સેવ આવટ્ટનં. **તન્નિરોધા**તિ તસ્સ નિરુજ્ઝનતો, અનન્તરપચ્ચયવસેન હેતુવચનં. "**પઠમજવનેપિ...પે॰... સત્તમજવનેપી**"તિ ઇદં પઞ્ચદ્વારિકવીથિયં ''અયં ઇત્થી, અયં પુરિસો''તિ રજ્જનદુસ્સનમુય્હનાનમભાવં સન્ધાય વુત્તં. તત્થ હિ આવજ્જનવોટ્ઠબ્બનાનં પુરેતરં પવત્તાયોનિસોમનસિકારવસેન અયોનિસો આવજ્જનવોટ્ઠબ્બનાકારેન પવત્તનતો ઇટ્ઠે ઇત્થિરૂપાદિમ્હિ લોભસહગતમત્તં જવનં ઉપ્પજ્જતિ, અનિટ્ઠે ચ દોસસહગતમત્તં, ન પનેકન્તરજ્જનદુસ્સનાદિ, મનોદ્વારે એવ એકન્તરજ્જનદુસ્સનાદિ હોતિ, તસ્સ પન મનોદ્વારિકસ્સ રજ્જનદુસ્સનાદિનો પઞ્ચદ્વારિકજવનં મૂલં, યથાવુત્તં વા સબ્બમ્પિ ભવઙ્ગાદિ, એવં મનોદ્વારિકજવનસ્સ મૂલકારણવસેન મૂલપરિઞ્ઞા વુત્તા, આગન્તુકતાવકાલિકતા પન પઞ્ચદ્વારિક જવનસ્સેવ અપુબ્બભાવવસેન, ઇત્તરતાવસેન ચ. **યુદ્ધમણ્ડલે**તિ સઙ્ગામપ્પદેસે. **હેટ્ઠુપરિયવસેના**તિ હેટ્ઠા ચ ઉપરિ ચ પરિવત્તમાનવસેન, અપરાપરં ભવઙ્ગુપ્પત્તિવસેનાતિ અત્થો. તથા ભવઙ્ગુપ્પાદવસેન હિ તેસં ભિજ્જિત્વા પતનં, ઇમિના પન હેટ્ઠિમસ્સ, ઉપરિમસ્સ ચ ભવઙ્ગસ્સ અપરાપરુપ્પત્તિવસેન પઞ્ચદ્વારિકજવનતો વિસદિસસ્સ મનોદ્વારિકજવનસ્સ ઉપ્પાદં દસ્સેતિ તસ્સ વસેનેવ રજ્જનાદિપવત્તનતો. તેનેવાહ "**રજ્જનાદિવસેન આલોકિતવિલોકિતં હોતી**"તિ.

આપાથન્તિ ગોચરભાવં. **સકકિચ્ચનિપ્ફાદનવસેના**તિ આવજ્જનાદિકિચ્ચનિપ્ફાદનવસેન. **તન્તિ** જવનં. ચક્ખુદ્વારે રૂપસ્સ આપાથગમનેન આવજ્જનાદીનં પવત્તનતો પવત્તિકારણવસેનેવ "**ગેહભૂતે**"તિ વુત્તં, ન નિસ્સયવસેન. **આગન્તુકપુરિસો વિયા**તિ અબ્ભાગતપુરિસો વિય. દુવિધા હિ આગન્તુકા અતિથિઅબ્ભાગતવસેન. તત્થ કતપરિચયો "**અતિથી**"તિ વુચ્ચતિ, અકતપરિચયો "**અબ્ભાગતો**"તિ, અયમેવિધાધિપ્પેતો. તેનાહ "**યથા પરગેહે**"તિઆદિ . **તસ્મા**તિ જવનસ્સ રજ્જનદુસ્સનમુય્હનં અયુત્તન્તિ સમ્બન્ધો. **આસિનેસૂ**તિ નિસિન્નેસુ. **આણાકરણ**ન્તિ અત્તનો વસકરણં.

સદ્ધિં સમ્પયુત્તધમ્મેહિ ફસ્સાદીહિ. **તત્થ તત્થેવ** સકકિચ્ચનિપ્ફાદનટ્ઠાને **ભિજ્જન્તિ. ઇતી**તિ તસ્મા આવજ્જનાદિવોટ્ઠબ્બનપરિયોસાનાનં ભિજ્જનતો. **ઇત્તરાની**તિ અચિરટ્ઠિતિકાનિ. **તત્થા**તિ તસ્મિં વચને અયં ઉપમાતિ અત્થો. ઉદયબ્બયપરિચ્છિન્નો તાવ તત્તકો કાલો એતેસન્તિ **તાવકાલિકાનિ**, તસ્સ ભાવો, તંવસેન.

એતન્તિ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં. **એત્થા**તિ એતસ્મિં યથાવુત્તધમ્મસમુદાયે. **દસ્સનં** ચક્ખુવિઞ્ઞાણં, તસ્સ વસેનેવ આલોકનવિલોકનપઞ્ઞાયનતો આવજ્જનાદીનમગ્ગહણં.

સમવાયેતિ સામગ્ગિયં. **તત્થા**તિ પઞ્ચક્ખન્ધવસેન આલોકનવિલોકન પઞ્ઞાયમાને. નિમિત્તત્થે ચેતં ભુમ્મં, તબ્બિનિમુત્તકો **કો એકો આલોકેતિ** ન ત્વેવ આલોકેતિ. **કો** ચ એકો **વિલોકેતિ** નત્વેવ વિલોકેતીતિ અત્થો.

"**તથા**"તિઆદિ આયતનવસેન, ધાતુવસેન ચ દસ્સનં. ચક્ખુરૂપાનિ યથારહં દસ્સનસ્સ નિસ્સયારમ્મણપચ્ચયો, તથા આવજ્જના અનન્તરાદિપચ્ચયો, આલોકો ઉપનિસ્સયપચ્ચયોતિ દસ્સનસ્સ સુત્તન્તનયેન પરિયાયતો પચ્ચયતા વુત્તા. **સહજાતપચ્ચયો**પિ દસ્સનસ્સેવ, નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં અઞ્ઞમઞ્ઞસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતાદિપચ્ચયાનમ્પિ લબ્ભનતો, ''સહજાતાદિપચ્ચયા''તિપિ અધુના પાઠો દિસ્સતિ. "**એવ**"ન્તિઆદિ નિગમનં.

ઇદાનિ યથાપાઠં સમિઞ્જનપસારણેસુ સમ્પજાનં વિભાવેન્તો "**સમિઞ્જિતે પસારિતે**"તિઆદિમાહ. તત્થ **પબ્બાન**ન્તિ પબ્બભૂતાનં. તંસમિઞ્જનપસારણેનેવ હિ સબ્બેસં હત્થપાદાનં સમિઞ્જનપસારણં હોતિ, પબ્બમેતેસન્તિ વા **પબ્બા** યથા ''સદ્ધો''તિ, પબ્બવન્તાનન્તિ અત્થો. **ચિત્તવસેનેવા**તિ ચિત્તરુચિયા એવ, ચિત્તસામત્થિયા વા. યં યં ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ સાત્થેપિ અનત્થેપિ સમિઞ્જિતું, પસારિતું વા, તંતંચિત્તાનુગતેનેવ સમિઞ્જનપસારણમકત્વાતિ વુત્તં હોતિ. **તત્થા**તિ સમિઞ્જનપસારણેસુ અત્થાનત્થપરિગ્ગણ્હનં વેદિતબ્બન્તિ સમ્બન્ધો. **ખણે ખણે**તિ તથા ઠિતક્ખણસ્સ બ્યાપનિચ્છાવચનં. **વેદના**તિ સન્થમ્ભનાદીહિ રુજ્જના. "**વેદના ઉપ્પજ્જતી**"તિઆદિના પરમ્પરપયોજનં દસ્સેતિ. તથા "**તા વેદના નુપ્પજ્જન્તી**"તિઆદિનાપિ. પુરિમં પુરિમઞ્હિ પચ્છિમસ્સ પચ્છિમસ્સ કારણવચનં. **કાલે**તિ સમિઞ્જિતું, પસારિતું વા યુત્તકાલે. **ઠાતિ**ન્તિ વુદ્ધિં. ઞાનાદિ પન **વિસેસો**.

તત્રાયં નયોતિ સપ્પાયાસપ્પાયઅપરિગ્ગણ્હને વત્થુસન્દસ્સનસઞ્ઞાતો નયો. તદપરિગ્ગહણે આદીનવદસ્સનેનેવ પરિગ્ગહણેપિ આનિસંસો વિભાવિતોતિ તેસમિધ ઉદાહરણં વેદિતબ્બં. **મહાચેતિયઙ્ગણે**તિ દુટ્ઠગામણિરઞ્ઞા કતસ્સ હેમમાલીનામકસ્સ મહાચેતિયસ્સ અઙ્ગણે. વુત્તઞ્હિ –

> ''દીપપ્પસાદકો થેરો, રાજિનો અય્યકસ્સ મે;
> એવં કિરાહ નત્તા તે, દુટ્ઠગામણિ ભૂપતિ.

મહાપુઞ્ઞો મહાથૂપં, સોણ્ણમાલિં મનોરમં;
વીસં હત્થસતં ઉચ્ચં, કારેસ્સતિ અનાગતે’’તિ.

ભૂમિપ્પદેસો ચેત્થ **અઙ્ગણં** ‘‘ઉદઙ્ગણે તત્થ પપં અવિન્દુ’’ન્તિઆદિસુ (જા॰ ૧.૧.૨) વિય, તસ્મા ઉપચારભૂતે સુસઙ્ખતે ભૂમિપ્પદેસેતિ અત્થો. **તેનેવ કારણેન ગિહી જાતો**તિ કાયસંસગ્ગસમાપજ્જનહેતુના ઉક્કણ્ઠિતો હુત્વા હીનાયાવત્તો. **ઝાયી**તિ ઝાયનં ડય્હનમાપજ્જિ. મહાચેતિયઙ્ગણેપિ ચીવરકુટિં કત્વા તત્થ સજ્ઝાયં ગણ્હન્તીતિ વુત્તં ‘‘**ચીવરકુટિદણ્ડકે**’’તિ, ચીવરકુટિયા ચીવરછદનત્થાય કતદણ્ડકેતિ અત્થો. ‘‘**મણિસપ્પો** નામ સીહળદીપે વિજ્જમાના એકા સપ્પજાતીતિ વદન્તી’’તિ આચરિયાનન્દત્થેરેન, (વિભ॰ મૂલટી॰ ૨૪૨) **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૪) ચ વુત્તં. ‘‘કેચિ, અપરે, અઞ્ઞે’’તિ વા અવત્વા ‘‘વદન્તિ’’ઇચ્ચેવ વચનઞ્ચ સારતો ગહેતબ્બતાવિઞ્ઞાપનત્થં અઞ્ઞથા ગહેતબ્બસ્સ અવચનતો, તસ્મા ન નીલસપ્પાદિ ઇધ ‘‘મણિસપ્પો’’તિ વેદિતબ્બો.

મહાથેરવત્થુનાતિ એવંનામકસ્સ થેરસ્સ વત્થુના. **અન્તેવાસિકેહી**તિ તત્થ નિસિન્નેસુ બહૂસુ અન્તેવાસિકેસુ એકેન અન્તેવાસિકેન. તેનાહ ‘‘**તં અન્તેવાસિકા પુચ્છિંસૂ**’’તિ. **કમ્મટ્ઠાન**ન્તિ ‘‘અબ્ભન્તરે અત્તા નામા’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૧૪) વક્ખમાનપ્પકારં ધાતુકમ્મટ્ઠાનં. પકરણતોપિ હિ અત્થો વિઞ્ઞાયતીતિ. તત્થ ઠિતાનં પુચ્છન્તાનં સઙ્ગહણવસેન ‘‘તુમ્હેહી’’તિ પુન પુથુવચનકરણં. એવં રૂપં સભાવો યસ્સાતિ **એવરૂપો** નિગ્ગહિતલોપવસેન તેન , કમ્મટ્ઠાનમનસિકારસભાવેનાતિ અત્થો. **એવમેત્થાપી**તિ **અપિ**-સદ્દેન હેટ્ઠા વુત્તં આલોકિતવિલોકિતપક્ખમપેક્ખનં કરોતિ. અયં નયો ઉપરિપિ.

સુત્તાકડ્ઢનવસેનાતિ યન્તે યોજિતસુત્તાનં આવિઞ્છનવસેન. **દારુયન્તસ્સા**તિ દારુના કતયન્તરૂપસ્સ. તં તં કિરિયં યાતિ પાપુણાતિ, હત્થપાદાદીહિ વા તં તં આકારં કુરુમાનં યાતિ ગચ્છતીતિ **યન્તં**, નટકાદિપઞ્ચાલિકારૂપં, દારુના કતં યન્તં તથા, નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં. તથા હિ નં પોત્થેન વત્થેન અલઙ્કરિયત્તા **પોત્થલિકા**, પઞ્ચ અઙ્ગાનિ યસ્સા સજીવસ્સેવાતિ **પઞ્ચાલિકા**તિ ચ વોહરન્તિ. **હત્થપાદલળન**ન્તિ હત્થપાદાનં કમ્પનં, હત્થપાદેહિ વા લીળાકરણં.

સઙ્ઘાટિપત્તચીવરધારણેતિ એત્થ સઙ્ઘાટિચીવરાનં સમાનધારણતાય એકતોદસ્સનં ગન્થગરુતાપનયનત્થં, અન્તરવાસકસ્સ **નિવાસનવસેન**, સેસાનં **પારુપનવસેના**તિ યથારહમત્થો. **તત્થા**તિ સઙ્ઘાટિચીવરધારણપત્તધારણેસુ. **વુત્તપ્પકારો**તિ પચ્ચવેક્ખણવિધિના સુત્તે વુત્તપ્પભેદો.

ઉણ્હપકતિકસ્સાતિ ઉણ્હાલુકસ્સ પરિળાહબહુલકાયસ્સ. **સીતાલુકસ્સા**તિ સીતબહુલકાયસ્સ. **ઘન**ન્તિ અપ્પિતં. **દુપટ્ટ**ન્તિ નિદસ્સનમત્તં. ‘‘ઉતુદ્ધટાનં દુસ્સાનં ચતુગ્ગુણં સઙ્ઘાટિં, દિગુણં ઉત્તરાસઙ્ગં, દિગુણં અન્તરવાસકં, પંસુકૂલે યાવદત્થ’’ન્તિ (મહાવ॰ ૩૪૮) હિ વુત્તં. **વિપરીત**ન્તિ તદુભયતો વિપરીતં, તેસં તિણ્ણમ્પિ **અસપ્પાયં**. કસ્માતિ આહ ‘‘**અગ્ગળાદિદાનેના**’’તિઆદિ. ઉદ્ધરિત્વા અલ્લીયાપનખણ્ડં **અગ્ગળં**. **આદિ**સદ્દેન તુન્નકમ્માદીનિ સઙ્ગણ્હાતિ. **તથા**-સદ્દો અનુકડ્ઢનત્થો, અસપ્પાયમેવાતિ. પટ્ટુણ્ણદેસે પાણકેહિ સઞ્જાતવત્થં **પટ્ટુણ્ણં**. વાકવિસેસમયં સેતવણ્ણં **દુકૂલં**. **આદિ**સદ્દેન કોસેય્યકમ્બલાદિકં સાનુલોમં કપ્પિયચીવરં સઙ્ગણ્હાતિ. કસ્માતિ વુત્તં ‘‘**તાદિસઞ્હી**’’તિઆદિ. **અરઞ્ઞે એકકસ્સ નિવાસન્તરાયકર**ન્તિ બ્રહ્મચરિયન્તરાયેકદેસમાહ. ચોરાદિસાધારણતો ચ તથા વુત્તં. નિપ્પરિયાયેન તં અસપ્પાયન્તિ સમ્બન્ધો. અનેનેવ યથાવુત્તમસપ્પાયં અનેકન્તં તથારૂપપચ્ચયેન કસ્સચિ

કદાચિ સપ્પાયસમ્ભવતો. ઇદં પન દ્વયં એકન્તમેવ અસપ્પાયં કસ્સચિ કદાચિપિ સપ્પાયાભાવતોતિ દસ્સેતિ. મિચ્છા આજીવન્તિ એતેનાતિ **મિચ્છાજીવો**, અનેસનવસેન પચ્ચયપરિયેસનપયોગો. નિમિત્તકમ્માદીહિ પવત્તો મિચ્છાજીવો તથા, એતેન એકવીસતિવિધં અનેસનપયોગમાહ. વુત્તઞ્હિ **સુત્તનિપાતટ્ઠકથાયં ખુદ્દકપાઠટ્ઠકથાયઞ્ચ મેત્તસુત્તવણ્ણનાયં** –

> ‘‘યો ઇમસ્મિં સાસને પબ્બજિત્વા અત્તાનં ન સમ્મા પયોજેતિ, ખણ્ડસીલો હોતિ , એકવીસતિવિધં અનેસનં નિસ્સાય જીવિકં કપ્પેતિ. સેય્યથિદં? વેળુદાનં, પત્તદાનં, પુપ્ફ, ફલ, દન્તકટ્ઠ, મુખોદક, સિનાન, ચુણ્ણ, મત્તિકાદાનં, ચાટુકમ્યતં, મુગ્ગસૂપ્યતં, પારિભટુતં, જઙ્ઘપેસનિકં, વેજ્જકમ્મં, દૂતકમ્મં, પહિણગમનં, પિણ્ડપટિપિણ્ડં, દાનાનુપ્પદાનં, વત્થુવિજ્જં, નક્ખત્તવિજ્જં, અઙ્ગવિજ્જ’’ન્તિ.

અભિધમ્મટીકાકારેન પન **આચરિયાનન્દત્થેરેન** એવં વુત્તં –

> ‘‘એકવીસતિ અનેસના નામ વેજ્જકમ્મં કરોતિ, દૂતકમ્મં કરોતિ, પહિણકમ્મં કરોતિ, ગણ્ડં ફાલેતિ, અરુમક્ખનં દેતિ, ઉદ્ધંવિરેચનં દેતિ, અધોવિરેચનં દેતિ, નત્થુતેલં પચતિ, વણતેલં પચતિ, વેળુદાનં દેતિ, પત્ત, પુપ્ફ, ફલ, સિનાન, દન્તકટ્ઠ, મુખોદક, ચુણ્ણ, મત્તિકાદાનં દેતિ, ચાટુકમ્મં કરોતિ, મુગ્ગસૂપિયં, પારિભટ્ટં, જઙ્ઘપેસનિકં દ્વાવીસતિમં દૂતકમ્મેન સદિસં, તસ્મા એકવીસતી’’તિ (ધ॰ સ॰ મૂલટી॰ ૧૫૦-૫૧).

અટ્ઠકથાવચનઞ્ચેત્થ **બ્રહ્મજાલાદિસુત્તન્ત**નયેન વુત્તં, ટીકાવચનં પન **ખુદ્દકવત્થુવિભઙ્ગા**દિઅભિધમ્મનયેન, અતો ચેત્થ કેસઞ્ચિ વિસમતાતિ વદન્તિ, વીમંસિત્વા ગહેતબ્બં. અપિચ “**નિમિત્તકમ્માદી**”તિ ઇમિના નિમિત્તોભાસપરિકથાયો વુત્તા. “**મિચ્છાજીવો**”તિ પન યથાવુત્તપયોગો, તસ્મા નિમિત્તકમ્મઞ્ચ મિચ્છાજીવો ચ, તબ્બસેન **ઉપ્પન્નં અસપ્પાયં** સીલવિનાસનેન અનત્થાવહત્તાતિ અત્થો. સમાહારદ્વન્દેપિ હિ કત્થચિ પુલ્લિઙ્ગપયોગો દિસ્સતિ યથા ‘‘ચિત્તુપ્પાદો’’તિ. અતિરુચિયે રાગાદયો, અતિઅરુચિયે ચ દોસાદયોતિ આહ “**અકુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તી**”તિ. તન્તિ તદુભયં. **કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેના**તિ વક્ખમાનકમ્મટ્ઠાનસ્સ અવિજહનવસેન.

“**અબ્ભન્તરે અત્તા નામા**”તિઆદિના સઙ્ખેપતો અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં દસ્સેત્વા “**તત્થ ચીવરમ્પિ અચેતન**”ન્તિઆદિના ચીવરસ્સ વિય “**કાયોપિ અચેતનો**”તિ કાયસ્સ અત્તસુઞ્ઞતાવિભાવનેન તમત્થં પરિદીપેન્તો “**તસ્મા નેવ સુન્દરં ચીવરં લભિત્વા**”તિઆદિના વુત્તસ્સ ઇતરીતરસન્તોસસ્સ કારણં વિભાવેતીતિ દટ્ઠબ્બં. એવઞ્હિ સમ્બન્ધો વત્તબ્બો – અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં દસ્સેન્તો “**અબ્ભન્તરે**”તિઆદિમાહ. અત્તસુઞ્ઞતાવિભાવનેન પન તદત્થં પરિદીપિતું વુત્તં “**તત્થ ચીવર**”ન્તિઆદિ. ઇદાનિ અત્તસુઞ્ઞતાવિભાવનસ્સ પયોજનભૂતં ઇતરીતરસન્તોસસઙ્ખાતં લદ્ધગુણં પકાસેન્તો આહ “**તસ્મા નેવ સુન્દર**”ન્તિઆદીતિ.

તત્થ **અબ્ભન્તરે**તિ અત્તનો સન્તાને. **તત્થા**તિ તસ્મિં ચીવરપારુપને. તેસુ વા પારુપકત્તપારુપિતબ્બચીવરેસુ. **કાયોપી**તિ અત્તપઞ્ઞત્તિમત્તો કાયોપિ. ‘‘તસ્મા’’તિ અજ્ઝાહરિતબ્બં, અચેતનત્તાતિ અત્થો. **અહન્તિ** કમ્મભૂતો કાયો. **ધાતુયો**તિ ચીવરસઙ્ખાતો બાહિરા ધાતુયો. **ધાતુસમૂહ**ન્તિ કાયસઙ્ખાતં અજ્ઝત્તિકં ધાતુસમૂહં. પોત્થકરૂપપટિચ્છાદને ધાતુયો ધાતુસમૂહં પટિચ્છાદેન્તિ વિયાતિ સમ્બન્ધો. પુસનં સ્નેહસેચનં, પૂરણં વા **પોત્થં**, લેપનખનનકિરિયા, તેન કતન્તિ **પોત્થકં**, તમેવ રૂપં તથા, ખનનકમ્મનિબ્બત્તં દારુમત્તિકાદિરૂપમિધાધિપ્પેતં. **તસ્મા**તિ અચેતનત્તા, અત્તસુઞ્ઞભાવતો વા.

નાગાનં નિવાસો વમ્મિકો **નાગવમ્મિકો**. ચિત્તીકરણટ્ઠાનભૂતો રુક્ખો **ચેતિયરુક્ખો**. કેહિચિ સક્કતસ્સાપિ કેહિચિ અસક્કતસ્સ કાયસ્સ ઉપમાનભાવેન યોગ્યત્તા તેસમિધ કથનં. **તેહી**તિ માલાગન્ધગૂથમુત્તાદીહિ. અત્તસુઞ્ઞતાય નાગવમ્મિકચેતિયરુક્ખાદીહિ વિય કાયસઙ્ખાતેન અત્તના સોમનસ્સં વા દોમનસ્સં વા ન કાતબ્બન્તિ વુત્તં હોતિ.

''લભિસ્સામિ વા, નો વા''તિ પચ્ચવેક્ખણપુબ્બકેન ''લભિસ્સામી''તિ અત્થસમ્પસ્સનેનેવ ગહેતબ્બં. એવઞ્હિ સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં ભવતીતિ આહ **''સહસાવ અગ્ગહેત્વા''**તિઆદિ.

ગરુપત્તોતિ અતિભારભૂતો પત્તો. ચત્તારો વા પઞ્ચ વા ગણ્ઠિકા **ચતુપઞ્ચગણ્ઠિકા** યથા ''દ્વત્તિપત્તા (પાચિ॰ ૨૩૨), છપ્પઞ્ચવાચા''તિ (પાચિ॰ ૬૧) અઞ્ઞપદભૂતસ્સ હિ વા-સદ્દસ્સેવ અત્થો ઇધ પધાનો ચતુગણ્ઠિકાહતો વા પઞ્ચગણ્ઠિકાહતો વા પત્તો દુબ્બિસોધનીયોતિ વિકપ્પનવસેન અત્થસ્સ ગય્હમાનત્તા. આહતા ચતુપઞ્ચગણ્ઠિકા યસ્સાતિ **ચતુપઞ્ચગણ્ઠિકાહતો** યથા ''અગ્યાહિતો''તિ, ચતુપઞ્ચગણ્ઠિકાહિ વા આહતો તથા, દુબ્બિસોધનીયભાવસ્સ હેતુગબ્ભવચનઞ્ચેતં. કામઞ્ચ**ઊનપઞ્ચબન્ધનસિક્ખાપદે** (પારા॰ ૬૧૨) પઞ્ચગણ્ઠિકાહતોપિ પત્તો પરિભુઞ્જિતબ્બભાવેન વુત્તો, દુબ્બિસોધનીયતામત્તેન પન પલિબોધકરણતો ઇધ અસપ્પાયોતિ દટ્ઠબ્બં. **દુદ્ધોતપત્તો**તિ અગણ્ઠિકાહતમ્પિ પકતિયાવ દુબ્બિસોધનીયપત્તં સન્ધાયાહ. **''તં ધોવન્તસ્સેવા''**તિઆદિ તદુભયસ્સાપિ અસપ્પાયભાવે કારણં. **''મણિવણ્ણપત્તો પન લોભનીયો''**તિ ઇમિના કિઞ્ચાપિ સો વિનયપરિયાયેન કપ્પિયો, સુત્તન્તપરિયાયેન પન અન્તરાયકરણતો અસપ્પાયોતિ દસ્સેતિ. ''પત્તં ભમં આરોપેત્વા મજ્જિત્વા પચન્તિ 'મણિવણ્ણં કરિસ્સામા'તિ, ન વટ્ટતી''તિ (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૧.પાળિમુત્તકવિનિચ્છયો) હિ **વિનયટ્ઠકથાસુ** પચનકિરિયામત્તમેવ પટિક્ખિત્તં. તથા હિ વદન્તિ ''મણિવણ્ણં પન પત્તં અઞ્ઞેન કતં લભિત્વા પરિભુઞ્જિતું વટ્ટતી''તિ (સારત્થ॰ ટી॰ ૨.૮૫) ''તાદિસઞ્હિ અરઞ્ઞે એકકસ્સ નિવાસન્તરાયકર''ન્તિઆદિના ચીવરે વુત્તનયેન ''નિમિત્તકમ્માદિવસેન લદ્ધો પન એકન્તઅકપ્પિયો સીલવિનાસનેન અનત્થાવહત્તા''તિઆદિના અમ્હેહિ વુત્તનયોપિ યથારહં નેતબ્બો. **સેવમાનસ્સા**તિ હેત્વન્તો ગધવચનં અભિવડ્ઢનપરિહાયનસ્સ.

''અબ્ભન્તરે''તિઆદિ સઙ્ખેપો. **''તત્થા''**તિઆદિ અત્તસુઞ્ઞતાવિભાવનેન વિત્થારો. **સણ્ડાસેના**તિ કમ્મારાનં અયોગહણવિસેસેન. **અગ્ગિવણ્ણપત્તગ્ગહણે**તિ અગ્ગિના ઝાપિતત્તા અગ્ગિવણ્ણભૂતપત્તસ્સ ગહણે. રાગાદિપરિળાહજનકપત્તસ્સ ઈદિસમેવ ઉપમાનં યુત્તન્તિ એવં વુત્તં.

''અપિચા''તિઆદિના સઙ્ઘાટિચીવરપત્તધારણેસુ એકતો અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં દસ્સેતિ. છિન્નહત્થપાદે અનાથમનુસ્સેતિ સમ્બન્ધો. **નીલમક્ખિકા** નામ આસાટિકકારિકા. ગવાદીનઞ્હિ વણેસુ નીલમક્ખિકાહિ કતા અનયબ્યસનહેતુભૂતા અણ્ડકા **આસાટિકા** નામ વુચ્ચતિ. **અનાથસાલાયન્તિ** અનાથાનં નિવાસસાલાયં. **દયાલુકા**તિ કરુણાબહુલા. **વણમત્તચોળકાની**તિ વણપ્પમાણેન પટિચ્છાદનત્થાય છિન્નચોળખણ્ડકાનિ. **કેસઞ્ચી**તિ બહૂસુ કેસઞ્ચિ અનાથમનુસ્સાનં. **થૂલાની**તિ થદ્ધાનિ. **તત્થા**તિ તસ્મિં પાપુણને, ભાવલક્ખણે, નિમિત્તે વા એતં ભુમ્મં. કસ્માતિ વુત્તં **''વણપટિચ્છાદનમત્તેનેવા''**તિઆદિ. **ચોળકેન, કપાલેના**તિ ચ અત્થયોગે કમ્મત્થે તતિયા, કરણત્થે વા. વણપટિચ્છાદનમત્તેનેવ ભેસજ્જકરણમત્તેનેવાતિ પન વિસેસનં, ન પન મણ્ડનાનુભવનાદિપ્પકારેન અત્થોતિ. સઙ્ખારદુક્ખતાદીહિ નિચ્ચાતુરસ્સ કાયસ્સ પરિભોગભૂતાનં પત્તચીવરાનં એદિસમેવ ઉપમાનમુપપન્નન્તિ તથા વચનં દટ્ઠબ્બં. સુખુમત્તસલ્લક્ખણેન ઉત્તમસ્સ સમ્પજાનસ્સ કરણસીલત્તા, પુરિમેહિ ચ સમ્પજાનકારીહિ ઉત્તમત્તા **ઉત્તમસમ્પજાનકારી**.

અસનાદિકિરિયાય કમ્મવિસેસયોગતો અસિતાદિપદેહેવ કમ્મવિસેસસહિતો કિરિયાવિસેસો વિઞ્ઞાયતીતિ વુત્તં "**અસિતેતિ પિણ્ડપાતભોજને**"તિઆદિ. **અટ્ઠવિધોપિ અત્થો**તિ અટ્ઠપ્પકારોપિ પયોજનવિસેસો.

તત્થ પિણ્ડપાતભોજનાદીસુ અત્થો નામ ઇમિના **મહાસિવત્થેર**વાદવસેન "ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા"તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૦; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮; ૮.૯; ધ॰ સ॰ ૧૩૫૫; મહાનિ॰ ૨૦૬) સુત્તે વુત્તં અટ્ઠવિધમ્પિ પયોજનં દસ્સેતિ. **મહાસિવત્થેરો** (ધ॰ સ॰ ૧.૧૩૫૫) હિ "હેટ્ઠા ચત્તારિ અઙ્ગાનિ પટિક્ખેપો નામ, ઉપરિ પન અટ્ઠઙ્ગાનિ પયોજનવસેન સમોધાનેતબ્બાની"તિ વદતિ. તત્થ "યાવદેવ ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા"તિ એકમઙ્ગં, "યાપનાયા"તિ એકં, "વિહિંસૂપરતિયા"તિ એકં, "બ્રહ્મચરિયાનુગ્ગહાયા"તિ એકં, "ઇતિ પુરાણઞ્ચ વેદનં પટિહઙ્ખામી"તિ એકં, "નવઞ્ચ વેદનં ન ઉપ્પાદેસ્સામી"તિ એકં, "યાત્રા ચ મે ભવિસ્સતી"તિ એકં, "અનવજ્જતા ચા"તિ એકં, ફાસુવિહારો પન ભોજનાનિસંસમત્તન્તિ એવં અટ્ઠ અઙ્ગાનિ પયોજનવસેન સમોધાનેતબ્બાનિ. અઞ્ઞથા પન "નેવ દવાયા"તિ એકમઙ્ગં, "ન મદાયા"તિ એકં, "ન મણ્ડનાયા"તિ એકં, "ન વિભૂસનાયા"તિ એકં, "યાવદેવ ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા યાપનાયા"તિ એકં, "વિહિંસૂપરતિયા બ્રહ્મચરિયાનુગ્ગહાયા"તિ એકં, "ઇતિ પુરાણઞ્ચ વેદનં પટિહઙ્ખામિ, નવઞ્ચ વેદનં ન ઉપ્પાદેસ્સામી"તિ એકં, "યાત્રા ચ મે ભવિસ્સતી"તિ એકં, "અનવજ્જતા ચ ફાસુવિહારો ચા"તિ પન ભોજનાનિસંસમત્તન્તિ વુત્તાનિ અટ્ઠઙ્ગાનિ ઇધાનધિપ્પેતાનિ. કસ્માતિ ચે? પયોજનાનમેવ અભાવતો, તેસમેવ ચ ઇધ અત્થસદ્દેન વુત્તત્તા. નનુ ચ "**નેવદવાયાતિઆદિના નયેન વુત્તો**"તિ મરિયાદવચનેન દુતિયનયસ્સેવ ઇધાધિપ્પેતભાવો વિઞ્ઞાયતીતિ? ન, "નેવ દવાયા"તિઆદિના પટિક્ખેપઙ્ગદસ્સનમુખેન પચ્ચવેક્ખણપાળિયા દેસિતત્તા, યથાદેસિતતન્તિક્કમસ્સેવ મરિયાદભાવેન દસ્સનતો. પાઠક્કમેનેવ હિ "નેવ દવાયાતિઆદિના નયેના"તિ વુત્તં, ન અત્થક્કમેન, તેન પન "ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયાતિઆદિના નયેના"તિ વત્તબ્બન્તિ.

તિધા દેન્તે દ્વિધા ગાહં સન્ધાય "**પટિગ્ગહણં નામા**"તિ વુત્તં, ભોજનાદિગહણત્થાય હત્થઓતારણં ભુઞ્જનાદિઅત્થાય આલોપકરણન્તિઆદિના અનુક્કમેન ભુઞ્જનાદિપયોગો વાયોધાતુવસેનેવ વિભાવિતો. **વાયોધાતુવિપ્ફારેનેવા**તિ એત્થ **એવ**-સદ્દેન નિવત્તેતબ્બં દસ્સેતિ "**ન કોચી**"તિઆદિના. **કુઞ્ચિકા** નામ અવાપુરણં, યં "તાળો"તિપિ વદન્તિ. **યન્તકેના**તિ ચક્કયન્તકેન. યતતિ ઉગ્ઘાટનનિગ્ઘાટનઉક્ખિપનનિક્ખિપનાદીસુ વાયમતિ એતેનાતિ હિ **યન્તકં**. સઞ્ચુણ્ણકરણં **મુસલકિચ્ચં**. અન્તોકત્વા પતિટ્ઠાપનં **ઉદુક્ખલકિચ્ચં**. આલોળિતવિલોળિતવસેન પરિવત્તનં **હત્થકિચ્ચં**. **ઇતીતિ** એવં. **તત્થા**તિ હત્થકિચ્ચસાધને, ભાવલક્ખણે, નિમિત્તે વા ભુમ્મં. **તનુકખેળો**તિ પસન્નખેળો. **બહલખેળો**તિ આવિલખેળો. જિવ્હાસઙ્ખાતેન હત્થેન આલોળિતવિલોળિતવસેન ઇતો ચિતો ચ પરિવત્તકં **જિવ્હાહત્થપરિવત્તકં**. **કટચ્છુ**, **દબ્બી**તિ કત્થચિ પરિયાયવચનં. "પુમે કટચ્છુ દબ્બિત્થી"તિ હિ વુત્તં. ઇધ પન યેન ભોજનાદીનિ અન્તોકત્વા ગણ્હાતિ, સો **કટચ્છુ**, યાય પન તેસમુદ્ધરણાદીનિ કરોતિ, સા **દબ્બી**તિ વેદિતબ્બં. **પલાલસન્થાર**ન્તિ પતિટ્ઠાનભૂતં પલાલાદિસન્થારં. નિદસ્સનમત્તઞ્હેતં. **ધારેન્તો**તિ પતિટ્ઠાનભાવેન સમ્પટિચ્છન્તો. પથવીસન્ધારકજલસ્સ તંસન્ધારકવાયુના વિય પરિભુત્તાહારસ્સ વાયોધાતુનાવ આમાસયે અવટ્ઠાનન્તિ દસ્સેતિ "**વાયોધાતુવસેનેવ તિટ્ઠતી**"તિ ઇમિના. તથા પરિભુત્તઞ્હિ આહારં વાયોધાતુ હેટ્ઠા ચ તિરિયઞ્ચ ઘનં પરિવટુમં કત્વા યાવ પક્કા સન્નિરુજ્ઝનવસેન આમાસયે પતિટ્ઠિતં કરોતીતિ. **ઉદ્ધનં** નામ યત્થ ઉક્ખલિયાદીનિ પતિટ્ઠાપેત્વા પચન્તિ, યા "ચુલ્લી"તિપિ વુચ્ચતિ. રસ્સદણ્ડો **દણ્ડકો**. પતોદો **યટ્ઠિ**. **ઇતી**તિ વુત્તપ્પકારમતિદિસતિ. વુત્તપ્પકારસ્સેવ હિ ધાતુવસેન વિભાવના. તત્થ **અતિહરતીતિ** યાવ મુખા અભિહરતિ. **વીતિહરતી**તિ તતો કુચ્છિયં વિમિસ્સં કરોન્તો હરતી"તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૪) **આચરિયધમ્મપાલત્થેરો**,

આચરિયાનન્દત્થેરો પન ''તતો યાવ કુચ્છિ, તાવ હરતી''તિ (વિભ॰ મૂલટી॰ ૫૨૩) આહ. તદુભયમ્પિ અત્થતો એકમેવ ઉભયત્થાપિ કુચ્છિસમ્બન્ધમત્તં હરણસ્સેવ અધિપ્પેતત્તા.

અપિચ **અતિહરતી**તિ મુખદ્વારં અતિક્કામેન્તો હરતિ. **વીતિહરતી**તિ કુચ્છિગતં પસ્સતો હરતિ. **ધારેતીતિ** આમાસયે પતિટ્ઠિતં કરોતિ . **પરિવત્તેતી**તિ અપરાપરં પરિવત્તનં કરોતિ. **સઞ્ચુણ્ણેતીતિ** મુસલેન વિય સઞ્ચુણ્ણનં કરોતિ. **વિસોસેતી**તિ વિસોસનં નાતિસુક્ખં કરોતિ. **નીહરતી**તિ કુચ્છિતો બહિ નિદ્ધારેતિ. પથવીધાતુકિચ્ચેસુપિ યથાવુત્તોયેવ અત્થો. તાનિ પન આહારસ્સ ધારણપરિવત્તનસઞ્ચુણ્ણનવિસોસનાનિ પથવીસહિતા એવ વાયોધાતુ કાતું સક્કોતિ, ન કેવલા, તસ્મા તાનિ પથવીધાતુયાપિ કિચ્ચભાવેન વુત્તાનિ. **સિનેહેતી**તિ તેમેતિ. **અલ્લત્તઞ્ચ અનુપાલેતી**તિ યથા વાયોધાતુઆદીહિ અતિવિય સોસનં ન હોતિ, તથા અલ્લભાવઞ્ચ નાતિઅલ્લતાકરણવસેન અનુપાલેતિ. **અઞ્ઞસો**તિ આહારસ્સ પવિસનપરિવત્તનનિક્ખમનાદીનં મગ્ગો. **વિઞ્ઞાણધાતૂતિ** મનોવિઞ્ઞાણધાતુ પરિયેસનજ્ઝોહરણાદિવિજાનનસ્સ અધિપ્પેતત્તા. **તત્થ તત્થા**તિ તસ્મિં તસ્મિં પરિયેસનજ્ઝોહરણાદિકિચ્ચે. તંતંવિજાનનસ્સ પચ્ચયભૂતો તંનિપ્ફાદકોયેવ પયોગો **સમ્માપયોગો** નામ. યેન હિ પયોગેન પરિયેસનાદિ નિપ્ફજ્જતિ,. સો તબ્બિસયવિજાનનમ્પિ નિપ્ફાદેતિ નામ તદવિનાભાવતો. **તમન્વાય** આગમ્માતિ અત્થો. **આભુજતીતિ** પરિયેસનવસેન, અજ્ઝાહરણજિણ્ણાજિણ્ણતાદિપટિસંવેદનવસેન ચ તાનિ પરિયેસનજ્ઝોહરણજિણ્ણાજિણ્ણતાદીનિ આવજ્જેતિ વિજાનાતિ. આવજ્જનપુબ્બકત્તા વિજાનનસ્સ વિજાનનમ્પેત્થ ગહિતન્તિ વેદિતબ્બં. અથ વા **સમ્માપયોગો** નામ સમ્માપટિપત્તિ. **તમન્વાય** આગમ્મ. ''અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ ભુઞ્જનકો નત્થી''તિઆદિના **આભુજતિ** સમન્નાહરતિ, વિજાનાતીતિ અત્થો. આભોગપુબ્બકો હિ સબ્બો વિઞ્ઞાણબ્યાપારોતિ ''આભુજતિ''ચ્ચેવ વુત્તં.

ગમનતોતિ ભિક્ખાચારવસેન ગોચરગામં ઉદ્દિસ્સ ગમનતો. પચ્ચાગમનમ્પિ ગમનસભાવત્તા ઇમિનાવ સઙ્ગહિતં. **પરિયેસનતો**તિ ગોચરગામે ભિક્ખાય આહિણ્ડનતો. પરિયેસનસભાવત્તા ઇમિનાવ પટિક્કમનસાલાદિઉપસઙ્કમનમ્પિ સઙ્ગહિતં. **પરિભોગતો**તિ દન્તમુસલેહિ સઞ્ચુણ્ણેત્વા જિવ્હાય સમ્પરિવત્તનક્ખણેયેવ અન્તરહિતવણ્ણગન્ધસઙ્ખારવિસેસં સુવાનદોણિયં સુવાનવમથુ વિય પરમજેગુચ્છં આહારં પરિભુઞ્જનતો. **આસયતો**તિ એવં પરિભુત્તસ્સ આહારસ્સ પિત્તસેમ્હપુબ્બલોહિતાસયભાવૂપગમનેન પરમજિગુચ્છનહેતુભૂતતો આમાસયસ્સ ઉપરિ પતિટ્ઠાનકપિત્તાદિચતુબ્બિધાસયતો. આસયતિ એકજ્ઝં પવત્તમાનોપિ કમ્મબલવવત્થિતો હુત્વા મરિયાદવસેન અઞ્ઞમઞ્ઞં અસઙ્કરતો તિટ્ઠતિ પવત્તતિ એત્થાતિ હિ **આસયો**, આમાસયસ્સ ઉપરિ પતિટ્ઠાનકો પિત્તાદિ ચતુબ્બિધાસયો. મરિયાદત્થો હિ અયમાકારો. **નિધાનતો**તિ આમાસયતો. નિધેતિ યથાભુત્તો આહારો નિચિતો હુત્વા તિટ્ઠતિ એત્થાતિ હિ આમાસયો ''**નિધાન**''ન્તિ વુચ્ચતિ. **અપરિપક્કતો**તિ ભુત્તાહારપરિપાચનેન ગહણીસઙ્ખાતેન કમ્મજતેજસા અપરિપાકતો. **પરિપક્કતો**તિ યથાવુત્તકમ્મજતેજસાવ પરિપાકતો. **ફલતો**તિ નિપ્ફત્તિતો, સમ્માપરિપચ્ચમાનસ્સ, અસમ્માપરિપચ્ચમાનસ્સ ચ ભુત્તાહારસ્સ યથાક્કમં કેસાદિકુણપદદ્દુઆદિરોગાભિનિપ્ફત્તિસઙ્ખાતપયોજનતોતિ વા અત્થો. ''ઇદમસ્સ ફલ''ન્તિ હિ વુત્તં. **નિસ્સન્દનતો**તિ અક્ખિકણ્ણાદીસુ અનેકદ્વારેસુ ઇતો ચિતો ચ વિસ્સન્દનતો. વુત્તઞ્હિ –

''અન્નં પાનં ખાદનીયં, ભોજનઞ્ચ મહારહં;
એકદ્વારેન પવિસિત્વા, નવદ્વારેહિ સન્દતી''તિ. (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૩૦૩);

સમ્મક્ખનતોતિ હત્થઓટ્ઠાદિઅઙ્ગેસુ નવસુ દ્વારેસુ પરિભોગકાલે, પરિભુત્તકાલે ચ યથારહં સબ્બસો મક્ખનતો. સબ્બત્થ આહારે પટિક્કૂલતા પચ્ચવેક્ખિતબ્બાતિ સહ પાઠસેસેન યોજના. તંતંકિરિયાનિપ્ફત્તિપટિપાટિવસેન ચાયં ''ગમનતો''તિઆદિકા અનુપુબ્બી ઠપિતા. સમ્મક્ખનં પન પરિભોગાદીસુ લબ્ભમાનમ્પિ નિસ્સન્દવસેન વિસેસતો પટિક્કૂલન્તિ સબ્બપચ્છા ઠપિતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

પત્તકાલેતિ યુત્તકાલે, યથાવુત્તેન વા તેજેન પરિપચ્ચનતો ઉચ્ચારપસ્સાવભાવં પત્તકાલે. વેગસન્ધારણેન ઉપ્પન્નપરિળાહત્તા **સકલસરીરતો સેદા મુચ્ચન્તિ**. તતોયેવ **અક્ખીનિ** પરિબ્ભમન્તિ, **ચિત્તઞ્ચ એકગ્ગં ન હોતિ**. **અઞ્ઞે ચ** સૂલભગન્દરાદયો **રોગા ઉપ્પજ્જન્તિ**. **સબ્બં તન્તિ** સેદમુચ્ચનાદિકં.

અટ્ઠાનેતિ મનુસ્સામનુસ્સપરિગ્ગહિતે ખેત્તદેવાયતનાદિકે અયુત્તટ્ઠાને. તાદિસે હિ કરોન્તં કુદ્ધા મનુસ્સા, અમનુસ્સા વા જીવિતક્ખયમ્પિ પાપેન્તિ. **આપત્તી**તિ પન ભિક્ખુભિક્ખુનીનં યથારહં દુક્કટપાચિત્તિયા. **પતિરૂપે ઠાને**તિ વુત્તવિપરીતે ઠાને. **સબ્બં તન્તિ** આપત્તિઆદિકં.

નિક્ખમાપેતા અત્તા નામ અત્થિ, તસ્સ કામતાય નિક્ખમનન્તિ બાલમઞ્ઞનં નિવત્તેતું "**અકામતાયા**"તિ વુત્તં, અત્તનો અનિચ્છાય અપયોગેન વાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ નિક્ખમતીતિ વુત્તં હોતિ. **સન્નિચિતા**તિ સમુચ્ચયેન ઠિતા. **વાયુવેગસમુપ્પીળિતા**તિ વાયોધાતુયા વેગેન સમન્તતો અવપીળિતા, નિક્ખમનસ્સ ચેતં હેતુવચનં. "**સન્નિચિતા ઉચ્ચારપસ્સાવા**"તિ વત્વા "**સો પનાયં ઉચ્ચારપસ્સાવો**"તિ પુન વચનં સમાહારદ્વન્દેપિ પુલ્લિઙ્ગપયોગસ્સ સમ્ભવતાદસ્સનત્થં. એકત્તમેવ હિ તસ્સ નિયતલક્ખણન્તિ. અત્તના નિરપેક્ખં નિસ્સટ્ઠત્તા નેવ અત્તનો અત્થાય સન્તકં વા હોતિ, કસ્સચિપિ દીયનવસેન અનિસ્સજ્જિતત્તા, જિગુચ્છનીયત્તા ચ ન પરસ્સપીતિ અત્થો. **સરીરનિસ્સન્દો**વાતિ સરીરતો વિસ્સન્દનમેવ નિક્ખમનમત્તં. સરીરે સતિ સો હોતિ, નાસતીતિ સરીરસ્સ આનિસંસમત્તન્તિપિ વદન્તિ. તદયુત્તમેવ નિદસ્સનેન વિસમભાવતો. તત્થ હિ "**પટિજગ્ગનમત્તમેવા**"તિ વુત્તં, પટિસોધનમત્તં એવાતિ ચસ્સ અત્થો. વેળુનાળિઆદિઉદકભાજનં **ઉદકતુમ્બો**. **તન્તિ** છડ્ડિતઉદકં.

"**ગતેતિ ગમને**"તિ પુબ્બે અભિક્કમપટિક્કમગહણેન ગમનેપિ પુરતો, પચ્છતો ચ કાયસ્સ અતિહરણં વુત્તન્તિ ઇધ ગમનમેવ ગહિત''ન્તિ (વિભ॰ મૂલટી॰ ૫૨૫) **આચરિયાનન્દત્થેરેન** વુત્તં, તં કેચિવાદો નામ **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન** કતં. કસ્માતિ ચે? ગમને પવત્તસ્સ પુરતો, પચ્છતો ચ કાયાતિહરણસ્સ તદવિનાભાવતો પદવીતિહારનિયમિતાય ગમનકિરિયાય એવ સઙ્ગહિતત્તા, વિભઙ્ગટ્ઠકથાદીહિ (અભિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૫૨૩) ચ વિરોધનતો. વુત્તઞ્હિ તત્થ ગમનસ્સ ઉભયત્થ સમવરોધત્તં, ભેદત્તઞ્ચ –

> ''એત્થ ચ એકો ઇરિયાપથો દ્વીસુ ઠાનેસુ આગતો. સો હેટ્ઠા 'અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે'તિ એત્થ ભિક્ખાચારગામં ગચ્છતો ચ આગચ્છતો ચ અદ્ધાનગમનવસેન કથિતો. 'ગતે ઠિતે નિસિન્ને'તિ એત્થ વિહારે ચુણ્ણિકપાદુદ્ધારઇરિયાપથવસેન કથિતોતિ વેદિતબ્બો''તિ.

''ગતે''તિઆદીસુ અવત્થાભેદેન કિરિયાભેદોયેવ, ન પન અત્થભેદોતિ દસ્સેતું "**ગચ્છન્તો વા**"તિઆદિ વુત્તં. તેનાહ "**તસ્મા**"તિઆદિ . તત્થ **સુત્તે**તિ દીઘનિકાયે, મજ્ઝિમનિકાયે ચ સઙ્ગીતે સતિપટ્ઠાનસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૨; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૫) **અદ્ધાનઇરિયાપથા**તિ ચિરપવત્તકા દીઘકાલિકા ઇરિયાપથા અદ્ધાનસદ્દસ્સ ચિરકાલવચનતો ''અદ્ધનિયં અસ્સ ચિરટ્ઠિતિક''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૮૪; ૩.૧૭૭; પારા॰ ૨૧) વિય, અદ્ધાનગમનપવત્તકા વા દીઘમગ્ગિકા ઇરિયાપથા. અદ્ધાનસદ્દો હિ દીઘમગ્ગપરિયાયો ''અદ્ધાનગમનસમયો''તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૨૧૩,

૨૧૭) વિય. **મજ્ઝિમા**તિ ભિક્ખાચારાદિવસેન પવત્તા નાતિચિરકાલિકા, નાતિદીઘમજ્ઝિકા વા ઇરિયાપથા. **ચુણ્ણિયઇરિયાપથા**તિ વિહારે, અઞ્ઞત્થ વા ઇતો ચિતો ચ પરિવત્તનાદિવસેન પવત્તા અપ્પમત્તકભાવેન ચુણ્ણવિચુણ્ણિયભૂતા ઇરિયાપથા. અપ્પમત્તકમ્પિ હિ ''ચુણ્ણવિચુણ્ણ''ન્તિ લોકે વદન્તિ. ''**ખુદ્દકચુણ્ણિકઇરિયાપથા**''તિપિ પાઠો, ખુદ્દકા હુત્વા વુત્તનયેન ચુણ્ણિકા ઇરિયાપથાતિ અત્થો. **તસ્મા**તિ એવં અવત્થાભેદેન ઇરિયાપથભેદમત્તસ્સ કથનતો. **તેસુપી**તિ ''ગતે ઠિતે''તિઆદીસુપિ. **વુત્તનયેના**તિ ''અભિક્કન્તે''તિઆદીસુ વુત્તનયેન.

અપરભાગેતિ ગમનઇરિયાપથતો અપરભાગે. **ઠિતો**તિ ઠિતઇરિયાપથસમ્પન્નો. **એત્થેવા**તિ ચઙ્કમનેયેવ. એવં સબ્બત્થ યથારહં.

ગમનઠાનનિસજ્જાનં વિય નિસીદનસયનસ્સ કમવચનમયુત્તં યેભુય્યેન તથા કમાભાવતોતિ ''**ઉટ્ઠાય**'' મિચ્ચેવ વુત્તં.

જાગરિતસદ્દસન્નિધાનતો ચેત્થ ભવઙ્ગોતરણવસેન નિદ્દોક્કમનમેવ સયનં, ન પન પિટ્ઠિપસારણમત્તન્તિ દસ્સેતિ ''**કિરિયામયપવત્તાન**''ન્તિઆદિના. દિવાસેય્યસિક્ખાપદે (પારા॰ ૭૭) વિય પિટ્ઠિપસારણસ્સાપિ સયનઇરિયાપથભાવેન એકલક્ખણત્તા એત્થાવરોધનં દટ્ઠબ્બં. કરણં **કિરિયા**, કાયાદિકિચ્ચં, તં નિબ્બત્તેન્તીતિ **કિરિયામયાનિ** તદ્ધિતસદ્દાનમનેકત્થવુત્તિતો. અથ વા આવજ્જનદ્વયકિચ્ચં **કિરિયા**, તાય પકતાનિ, નિબ્બત્તાનિ વા **કિરિયામયાનિ**. આવજ્જનવસેન હિ ભવઙ્ગુપચ્છેદે સતિ વીથિચિત્તાનિ ઉપ્પજ્જન્તીતિ. અપરાપરુપ્પત્તિયા નાનપ્પકારતો વત્તન્તિ પરિવત્તન્તીતિ **પવત્તાનિ**. કત્થચિ પન ''ચિત્તાન''ન્તિ પાઠો, સો અભિધમ્મટ્ઠકથાદીહિ, (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૫૨૩) તટ્ટીકાહિ ચ વિરુદ્ધત્તા ન પોરાણપાઠોતિ વેદિતબ્બો. કિરિયામયાનિ એવ પવત્તાનિ તથા, જવનં, સબ્બમ્પિ વા છદ્વારિકવીથિચિત્તં. તેનાહ **અભિધમ્મટીકાયં** (વિભ॰ મૂલટી॰ ૫૨૫) ''કાયાદિકિરિયામયત્તા , આવજ્જનકિરિયાસમુટ્ઠિતત્તા ચ જવનં, સબ્બમ્પિ વા છદ્વારપ્પવત્તં કિરિયામયપવત્તં નામા''તિ. **અપ્પવત્ત**ન્તિ નિદ્દોક્કમનકાલે અનુપ્પજ્જનં **સુત્તં નામા**તિ અત્થો ગહેતબ્બો. નેય્યત્થવચનઞ્હિ ઇદં, ઇતરથા છદ્વારિકચિત્તાનં પુરેચરાનુચરવસેન ઉપ્પજ્જન્તાનં સબ્બેસમ્પિ દ્વારવિમુત્તચિત્તાનં પવત્તં સુત્તં નામ સિયા, એવઞ્ચ કત્વા નિદ્દોક્કમનકાલતો અઞ્ઞસ્મિં કાલે ઉપ્પજ્જન્તાનં દ્વારવિમુત્તચિત્તાનમ્પિ પવત્તં જાગરિતે સઙ્ગય્હતીતિ વેદિતબ્બં.

ચિત્તસ્સ પયોગકારણભૂતે ઓટ્ઠાદિકે પટિચ્ચ યથાસકં ઠાને સદ્દો જાયતીતિ આહ ''**ઓટ્ઠે ચ પટિચ્ચા**''તિઆદિ. કિઞ્ચાપિ સદ્દો યથાઠાનં જાયતિ, ઓટ્ઠાલનાદિના પન પયોગેનેવ જાયતિ, ન વિના તેન પયોગેનાતિ અધિપ્પાયો. કેચિ પન વદન્તિ ''ઓટ્ઠે ચાતિઆદિ સદ્દુપ્પત્તિટ્ઠાનનિદસ્સન''ન્તિ, તદયુત્તમેવ તથા અવચનતો. ન હિ ''ઓટ્ઠે ચ પટિચ્ચા''તિઆદિના સસમુચ્ચયેન કમ્મવચનેન ઠાનવચનં સમ્ભવતીતિ. **તદનુરૂપ**ન્તિ તસ્સ સદ્દસ્સ અનુરૂપં. ભાસનસ્સ પટિસઞ્ચિક્ખનવિરોધતો તુણ્હીભાવપક્ખે ''અપરભાગે ભાસિતો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતી''તિ ન વુત્તં, તેન ચ વિઞ્ઞાયતિ ''તુણ્હીભૂતોવ પટિસઞ્ચિક્ખતીતિ અત્થો''તિ.

ભાસનતુણ્હીભાવાનં સભાવતો ભેદે સતિ અયં વિભાગો યુત્તો સિયા, નાસતીતિ અનુયોગેનાહ ''**ઉપાદારૂપપવત્તિયઞ્હી**''તિઆદિ. ઉપાદારૂપસ્સ સદ્દાયતનસ્સ પવત્તિ તથા, સદ્દાયતનસ્સ પવત્તનં ભાસનં, અપ્પવત્તનં તુણ્હીતિ વુત્તં હોતિ.

યસ્મા પન મહાસિવત્થેરવાદે અનન્તરે અનન્તરે ઇરિયાપથે પવત્તરૂપારૂપધમ્માનં તત્થ તત્થેવ નિરોધદસ્સનવસેન સમ્પજાનકારિતા ગહિતા, તસ્મા તં મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૬; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૯) આગતઅસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞવિપસ્સનાવારવસેન વેદિતબ્બં, ન ચતુબ્બિધસમ્પજઞ્ઞવિભાગવસેન, અતો તત્થેવ તમધિપ્પેતં, ન ઇધાતિ દસ્સેન્તો "**તયિદ**"ન્તિઆદિમાહ. અસમ્મોહસઙ્ખાતં ધુરં જેટ્ઠકં યસ્સ વચનસ્સાતિ **અસમ્મોહધુરં**, મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તેયેવ તસ્સ વચનસ્સ અધિપ્પેતભાવસ્સ હેતુગબ્ભમિદં વચનં. યસ્મા પનેત્થ સબ્બમ્પિ ચતુબ્બિધં સમ્પજઞ્ઞં લબ્ભતિ યાવદેવ સામઞ્ઞફલવિસેસદસ્સનપધાનત્તા ઇમિસ્સા દેસનાય, તસ્મા તં ઇધ અધિપ્પેતન્તિ દસ્સેતું "**ઇમસ્મિં પના**"તિઆદિ વુત્તં. **વુત્તનયેનેવા**તિ અભિક્કન્તાદીસુ વુત્તનયેનેવ. નનુ ''સતિસમ્પજઞ્ઞેન સમન્નાગતો''તિ એતસ્સ ઉદ્દેસસ્સાયં નિદ્દેસો, અથ કસ્મા સમ્પજઞ્ઞવસેનેવ વિત્થારો કતોતિ ચોદનં સોધેન્તો ''**સમ્પજાનકારીતિ ચા**''તિઆદિમાહ, સતિસમ્પયુત્તસ્સેવ સમ્પજાનસ્સ વસેન અત્થસ્સ વિદિતબ્બત્તા એવં વિત્થારો કતોતિ વુત્તં હોતિ. "**સતિસમ્પયુત્તસ્સેવા**"તિ ચ ઇમિના યથા સમ્પજઞ્ઞસ્સ કિચ્ચતો પધાનતા ગહિતા, એવં સતિયાપીતિ અત્થં દસ્સેતિ, ન પનેતં સતિયા સમ્પજઞ્ઞેન સહ ભાવમત્તદસ્સનં. ન હિ કદાચિ સતિરહિતા ઞાણપ્પવત્તિ અત્થીતિ.

નનુ ચ સમ્પજઞ્ઞવસેનેવાયં વિત્થારો, અથ કસ્મા સતિસમ્પયુત્તસ્સ સમ્પજઞ્ઞસ્સ વસેન અત્થો વેદિતબ્બોતિ ચોદનમ્પિ સોધેતિ ''**સતિસમ્પજઞ્ઞેન સમન્નાગતોતિ એતસ્સ હિ પદસ્સ અયં વિત્થારો**''તિ ઇમિના. ઇદં વુત્તં હોતિ – ''સતિસમ્પજઞ્ઞેન સમન્નાગતો''તિ એવં એકતો ઉદ્દિટ્ઠસ્સ અત્થસ્સ વિત્થારત્તા ઉદ્દેસે વિય નિદ્દેસેપિ તદુભયં સમધુરભાવેનેવ ગહિતન્તિ. ઇમિનાપિ હિ સતિયા સમ્પજઞ્ઞેન સમધુરતંયેવ વિભાવેતિ એકતો ઉદ્દિટ્ઠસ્સ અત્થસ્સ વિત્થારભાવદસ્સનેન તદત્થસ્સ સિદ્ધત્તા. ઇદાનિ **વિભઙ્ગનયે**નાપિ તદત્થં સમત્થેતું "**વિભઙ્ગપ્પકરણે પના**"તિઆદિ વુત્તં. ઇમિનાપિ હિ સમ્પજઞ્ઞસ્સ વિય સતિયાપેત્થ પધાનતંયેવ વિભાવેતિ. તત્થ **એતાનિ પદાની**તિ ''અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે સમ્પજાનકારી હોતી''તિઆદીનિ ઉદ્દેસપદાનિ. **વિભત્તાનેવા**તિ સતિયા સમ્પજઞ્ઞેન સમ્પયોગમકત્વા સબ્બટ્ઠાનેસુ વિસું વિસું વિભત્તાનિયેવ.

મજ્ઝિમભાણકા, પન આભિધમ્મિકા (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૫૨૩) ચ એવં વદન્તિ – એકો ભિક્ખુ ગચ્છન્તો અઞ્ઞં ચિન્તેન્તો અઞ્ઞં વિતક્કેન્તો ગચ્છતિ, એકો કમ્મટ્ઠાનં અવિસ્સજ્જેત્વાવ ગચ્છતિ. તથા એકો તિટ્ઠન્તો અઞ્ઞં ચિન્તેન્તો અઞ્ઞં વિતક્કેન્તો તિટ્ઠતિ, એકો કમ્મટ્ઠાનં અવિસ્સજ્જેત્વાવ તિટ્ઠતિ. એકો નિસીદન્તો અઞ્ઞં ચિન્તેન્તો અઞ્ઞં વિતક્કેન્તો નિસીદતિ, એકો કમ્મટ્ઠાનં અવિસ્સજ્જેત્વાવ નિસીદતિ. એકો સયન્તો અઞ્ઞં ચિન્તેન્તો અઞ્ઞં વિતક્કેન્તો સયતિ, એકો કમ્મટ્ઠાનં અવિસ્સજ્જેત્વાવ સયતિ. એત્તકેન પન ગોચરસમ્પજઞ્ઞં ન પાકટં હોતીતિ ચઙ્કમનેન દીપેન્તિ. યો હિ ભિક્ખુ ચઙ્કમં ઓતરિત્વા ચઙ્કમનકોટિયં ઠિતો પરિગ્ગણ્હાતિ ''પાચીનચઙ્કમનકોટિયં પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા પચ્છિમચઙ્કમનકોટિં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, પચ્છિમચઙ્કમનકોટિયં પવત્તાપિ પાચીનચઙ્કમનકોટિં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, ચઙ્કમનવેમજ્ઝે પવત્તા ઉભો કોટિયો અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, ચઙ્કમને પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા ઠાનં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, ઠાને પવત્તા નિસજ્જં, નિસજ્જાય પવત્તા સયનં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ એવં પરિગ્ગણ્હન્તો પરિગ્ગણ્હન્તોયેવ ભવઙ્ગં ઓતારેતિ, ઉટ્ઠહન્તો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વાવ ઉટ્ઠહતિ. અયં ભિક્ખુ **ગતાદીસુ સમ્પજાનકારી** નામ હોતિ.

એવં પન સુત્તે કમ્મટ્ઠાનં અવિભૂતં હોતિ, કમ્મટ્ઠાનં અવિભૂતં ન કાતબ્બં, તસ્મા યો ભિક્ખુ યાવ સક્કોતિ, તાવ ચઙ્કમિત્વા ઠત્વા નિસીદિત્વા સયમાનો એવં પરિગ્ગહેત્વા સયતિ ''કાયો અચેતનો, મઞ્ચો અચેતનો, કાયો ન જાનાતિ 'અહં મઞ્ચે સયિતો'તિ, મઞ્ચોપિ ન જાનાતિ 'મયિ કાયો સયિતો'તિ. અચેતનો કાયો અચેતને મઞ્ચે

સયિતો’’તિ. એવં પરિગ્ગણ્હન્તો પરિગ્ગણ્હન્તોયેવ ચિત્તં ભવઙ્ગં ઓતારેતિ, પબુજ્ઝન્તો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વાવ પબુજ્ઝતિ, અયં **સુત્તે સમ્પજાનકારી** નામ હોતિ.

‘‘કાયાદિકિરિયાનિપ્ફત્તનેન તમ્મયત્તા, આવજ્જનકિરિયાસમુટ્ઠિતત્તા ચ જવનં, સબ્બમ્પિ વા છદ્વારપ્પવત્તં કિરિયામયપવત્તં નામ, તસ્મિં સતિ જાગરિતં નામ હોતી’’તિ પરિગ્ગણ્હન્તો ભિક્ખુ **જાગરિતે સમ્પજાનકારી** નામ. અપિચ રત્તિન્દિવં છ કોટ્ઠાસે કત્વા પઞ્ચ કોટ્ઠાસે જગ્ગન્તોપિ **જાગરિતે સમ્પજાનકારી** નામ હોતિ.

વિમુત્તાયતનસીસેન ધમ્મં દેસેન્તોપિ, બાત્તિંસ તિરચ્છાનકથા પહાય દસકથાવત્થુનિસ્સિતં સપ્પાયકથં કથેન્તોપિ **ભાસિતે સમ્પજાનકારી** નામ.

અટ્ઠતિંસાય આરમ્મણેસુ ચિત્તરુચિયં મનસિકારં પવત્તેન્તોપિ દુતિયજ્ઝાનં સમાપન્નોપિ **તુણ્હીભાવે સમ્પજાનકારી** નામ. દુતિયઞ્હિ ઝાનં વચીસઙ્ખારવિરહતો વિસેસતો તુણ્હીભાવો નામાતિ. અયમ્પિ નયો પુરિમનયતો વિસેસનયત્તા ઇધાપિ આહરિત્વા વત્તબ્બો. તથા હેસ અભિધમ્મટ્ઠકથાદીસુ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૫૨૩) ‘‘અયં પનેત્થ અપરોપિ નયો’’તિ આરભિત્વા યથાવુત્તનયો વિભાવિતોતિ. ‘‘એવં ખો મહારાજા’’તિઆદિ યથાનિદ્દિટ્ઠસ્સ અત્થસ્સ નિગમનં, તસ્મા તત્થ નિદ્દેસાનુરૂપં અત્થં દસ્સેન્તો ‘‘**એવ**’’ન્તિઆદિમાહ. **સતિસમ્પયુત્તસ્સ સમ્પજઞ્ઞસ્સા**તિ હિ નિદ્દેસાનુરૂપં અત્થવચનં. તત્થ વિનિચ્છયો વુત્તોયેવ. **એવ**ન્તિ ઇમિના વુત્તપ્પકારેન અભિક્કન્તપટિક્કન્તાદીસુ સત્તસુ ઠાનેસુ પચ્ચેકં ચતુબ્બિધેન પકારેનાતિ અત્થો.

સન્તોસકથાવણ્ણના

૨૧૫. અત્થદસ્સનેન પદસ્સપિ વિઞ્ઞાયમાનત્તા પદમનપેક્ખિત્વા સન્તોસસ્સ અત્તનિ અત્થિતાય ભિક્ખુ સન્તુટ્ઠોતિ પવુચ્ચતીતિ અત્થમત્તં દસ્સેતું ‘‘**ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસેન સમન્નાગતો**’’તિ વુત્તં. સન્તુસ્સતિ ન લુદ્ધો ભવતીતિ હિ પદનિબ્બચનં. અપિચ પદનિબ્બચનવસેન અત્થે વુત્તે યસ્સ સન્તોસસ્સ અત્તનિ અત્થિભાવતો સન્તુટ્ઠો નામ, સો અપાકટોતિ તં પાકટકરણત્થં ‘‘**ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસેન સમન્નાગતો**’’તિ અત્થમત્તમાહ, ચીવરાદિકે યત્થ કત્થચિ કપ્પિયપચ્ચયે સન્તોસેન સમઙ્ગીભૂતોતિ અત્થો. ઇતર-સદ્દો હિ અનિયમવચનો દ્વિક્ખત્તું વુચ્ચમાનો યં કિઞ્ચિ-સદ્દેન સમાનત્થો હોતિ. તેન વુત્તં ‘‘યત્થ કત્થચિ કપ્પિયપચ્ચયે’’તિ. અથ વા ઇતરં વુચ્ચતિ હીનં પણીતતો અઞ્ઞત્તા, તથા પણીતમ્પિ હીનતો અઞ્ઞત્તા. અઞ્ઞમઞ્ઞાપેક્ખાસિદ્ધા હિ ઇતરતા, તસ્મા હીનેન વા પણીતેન વા ચીવરાદિકપ્પિયપચ્ચયેન સન્તોસેન સમઙ્ગીભૂતોતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. સન્તુસ્સતિ તેન, સન્તુસ્સનમત્તન્તિ વા **સન્તોસો**, તથા પવત્તો અલોભો, અલોભપધાના વા ચત્તારો ખન્ધા. લભનં **લાભો**, અત્તનો લાભસ્સ અનુરૂપં સન્તોસો **યથાલાભસન્તોસો**. **બલ**ન્તિ કાયબલં, અત્તનો બલસ્સ અનુરૂપં સન્તોસો **યથાબલસન્તોસો**. **સારુપ્પ**ન્તિ સપ્પાયં પતિરૂપં ભિક્ખુનો અનુચ્છવિકતા, અત્તનો સારુપ્પસ્સ અનુરૂપં સન્તોસો **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

અપરો નયો – લબ્ભતેતિ **લાભો**, યો યો લાભો **યથાલાભં**, ઇતરીતરપચ્ચયો, યથાલાભેન સન્તોસો **યથાલાભસન્તોસો**. બલસ્સ અનુરૂપં પવત્તતીતિ **યથાબલં**, અત્તનો બલાનુચ્છવિકપચ્ચયો, યથા-સદ્દો ચેત્થ સસાધનં અનુરૂપકિરિયં વદતિ, યથા તં ‘‘અધિચિત્ત’’ન્તિ એત્થ અધિ-સદ્દો સસાધનં અધિકરણકિરિયન્તિ. યથાબલેન સન્તોસો **યથાબલસન્તોસો**. સારુપ્પતિ પતિરૂપં ભવતિ, સોભનં વા આરોપેતીતિ **સારુપ્પં**, યં યં

સારુપ્પં **યથાસારુપ્પં**, ભિક્ખુનો સપ્પાયપચ્ચયો, યથાસારુપ્પેન સન્તોસો **યથાસારુપ્પસન્તોસો**. યથાવુત્તં પભેદમનુગતા વણ્ણના **પભેદવણ્ણના**.

ઇધાતિ સાસને. **અઞ્ઞં ન પત્થેતીતિ** અપ્પત્તપત્થનભાવમાહ, **લભન્તોપિ ન ગણ્હાતી**તિ પત્તપત્થનાભાવં. પઠમેન અપ્પત્તપત્થનાભાવેયેવ વુત્તે યથાલદ્ધતો અઞ્ઞસ્સ અપત્થના નામ અપ્પિચ્છતાયપિ સિયા પવત્તિઆકારોતિ અપ્પિચ્છતાપસઙ્ગભાવતો તતોપિ નિવત્તમેવ સન્તોસસ્સ સરૂપં દસ્સેતું દુતિયેન પત્તપત્થનાભાવો વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં. એવમુપરિપિ. **પકતિદુબ્બલોતિ** આબાધાદિવિરહેપિ સભાવદુબ્બલો. સમાનો સીલાદિભાગો યસ્સાતિ **સભાગો**, સહ વા સીલાદીહિ ગુણભાગેહિ વત્તતીતિ **સભાગો**, લજ્જીપેસલો ભિક્ખુ, તેન. **તં પરિવત્તેત્વા**તિ પકતિદુબ્બલાદીનં ગરુચીવરં ન ફાસુભાવાવહં, સરીરખેદાવહઞ્ચ હોતીતિ પયોજનવસેન પરિવત્તનં વુત્તં, ન અત્રિચ્છતાદિવસેન. અત્રિચ્છતાદિપ્પકારેન હિ પરિવત્તેત્વા લહુકચીવરપરિભોગો સન્તોસવિરોધી હોતિ, તસ્સ પન તદભાવતો યથાવુત્તપ્પયોજનવસેન પરિવત્તેત્વા લહુકચીવરપરિભોગોપિ ન સન્તોસવિરોધીતિ આહ “**લહુકેન યાપેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતી**”તિ. પયોજનવસેન પરિવત્તેત્વા લહુકચીવરપરિભોગોપિ ન તાવ સન્તોસવિરોધી, પગેવ તથા અપરિવત્તેત્વા પરિભોગેતિ સમ્ભાવિતસ્સ અત્થસ્સ દસ્સનત્થઞ્હેત્થ અપિ-સદ્દગ્ગહણં. ચીવરનિદ્દેસેપિ “**પત્તચીવરાદીનં અઞ્ઞતર**”ન્તિ વચનં યથારુતં ગહિતાવસેસપચ્ચયસન્તોસસ્સ ચીવરસન્તોસે સમવરોધિતાદસ્સનત્થં. ‘‘થેરકો અયમાયસ્મા મલ્લકો’’તિઆદીસુ થેરવોહારસ્સ પઞ્ઞત્તિમત્તેપિ પવત્તિતો દસવસ્સતો પભુતિ ચિરવસ્સપબ્બજિતેસ્વેવ ઇધ પવત્તિઞાપનત્થં “**થેરાનં ચિરપબ્બજિતાન**”ન્તિ વુત્તં, **થેરાનન્તિ** વા સઙ્ઘત્થેરં વદતિ. **ચિરપબ્બજિતાનન્તિ** પન તદવસેસે વુડ્ઢભિક્ખૂ. **સઙ્કારકૂટાદિતો**તિ કચવરરાસિઆદિતો. **અનન્તકાનીતિ** નન્તકાનિ પિલોતિકાનિ. ‘‘અ-કારો ચેત્થ નિપાતમત્ત’’ન્તિ (વિ॰ વ॰ અટ્ઠ॰ ૧૧૬૫) **વિમાનટ્ઠકથાયં** વુત્તં. તથા ચાહુ ‘‘નન્તકં કપ્પટો જિણ્ણવસનં તુ પટચ્ચર’’ન્તિ નત્થિ દસાસઙ્ખાતો અન્તો કોટિ યેસન્તિ હિ **નન્તકાનિ**, ન-સદ્દસ્સ તુ અનાદેસે **અનન્તકાની**તિપિ યુજ્જતિ. સઙ્કેતકોવિદાનં પન આચરિયાનં તથા અવુત્તત્તા વીમંસિત્વા ગહેતબ્બં. “**સનન્તકાની**”તિપિ પાઠો, નન્તકેન સહ સંસિબ્બિતાનિ પંસુકૂલાનિ ચીવરાનીતિ અત્થો. **સઙ્ઘાટિન્તિ** તિણ્ણં ચીવરાનં અઞ્ઞતરં ચીવરં. તીણિપિ હિ ચીવરાનિ સઙ્ઘટિતત્તા ‘‘સઙ્ઘાટી’’તિ વુચ્ચન્તિ. મહગ્ઘં ચીવરં, બહૂનિ વા ચીવરાનિ લભિત્વા તાનિ વિસ્સજ્જેત્વા તદઞ્ઞસ્સ ગહણમ્પિ મહિચ્છતાદિનયે અઠત્વા યથાસારુપ્પનયે એવ ઠિતત્તા ન સન્તોસવિરોધીતિ આહ “**તેસં…પે॰… ધારેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતી**”તિ. યથાસારુપ્પનયેન યથાલદ્ધં વિસ્સજ્જેત્વા તદઞ્ઞગહણમ્પિ ન તાવ સન્તોસવિરોધી, પગેવ અનઞ્ઞગહણેન યથાલદ્ધસ્સેવ યથાસારુપ્પં પરિભોગેતિ સમ્ભાવિતસ્સ અત્થસ્સ દસ્સનત્થઞ્હેત્થ **અપિ**-સદ્દગ્ગહણં, એવં સેસપચ્ચયેસુપિ યથાબલયથાસારુપ્પનિદ્દેસેસુ અપિ-સદ્દગ્ગહણે અધિપ્પાયો વેદિતબ્બો.

પકતિવિરુદ્ધન્તિ સભાવેનેવ અસપ્પાયં. સમણધમ્મકરણસીસેન સપ્પાયપચ્ચયપરિયેસનં, પરિભુઞ્જનઞ્ચ વિસેસતો યુત્તતરન્તિ અત્થન્તરં વિઞ્ઞાપેતું ‘‘યાપેન્તોપી’’તિ અવત્વા “**સમણધમ્મં કરોન્તોપી**”તિ વુત્તં. **મિસ્સકાહારન્તિ** તણ્ડુલમુગ્ગાદીહિ નાનાવિધપુબ્બણ્ણાપરણ્ણેહિ મિસ્સેત્વા કતં આહારં.

અઞ્ઞમ્પિ સેનાસને યથાસારુપ્પસન્તોસં દસ્સેન્તો આહ “**યો હી**”તિઆદિ. પઠમે હિ નયે યથાલદ્ધસ્સ વિસ્સજ્જનેન, દુતિયે પન યથાપત્તસ્સ અસમ્પટિચ્છનેન યથાસારુપ્પસન્તોસો વુત્તોતિ અયમેતેસં વિસેસો. **હિ**-સદ્દો ચેત્થ પક્ખન્તરજોતકો. **મજ્ઝિમાગમટ્ઠકથાયં** પન પિ-સદ્દો દિસ્સતિ. “**ઉત્તમસેનાસનં નામ પમાદટ્ઠાન**”ન્તિ વત્વા તબ્ભાવમેવ દસ્સેતું “**તત્થ નિસિન્નસ્સા**”તિઆદિ વુત્તં. **નિદ્દાભિભૂતસ્સા**તિ થિનમિદ્ધોક્કમનેન ચિત્તચેતસિકગેલઞ્ઞભાવતો ભવઙ્ગસન્તતિસઙ્ખાતાય નિદ્દાય અભિભૂતસ્સ, નિદ્દાયન્તસ્સાતિ અત્થો. **પટિબુજ્ઝતો**તિ

તથારૂપેન આરમ્મણન્તરેન પટિબુજ્ઝન્તસ્સ પટિબુજ્ઝનહેતુ કામવિતક્કા પાતુભવન્તીતિ વુત્તં હોતિ. ‘‘**પટિબુજ્ઝનતો**’’તિપિ હિ કત્થચિ પાઠો દિસ્સતિ. **અયમ્પી**તિ પઠમનયં ઉપાદાય વુત્તં.

તેસં આભતેનાતિ તેહિ થેરાદીહિ આભતેન, તેસં વા યેન કેનચિ સન્તકેનાતિ અજ્ઝાહરિત્વા સમ્બન્ધો. **મુત્તહરીતક**ન્તિ ગોમુત્તપરિભાવિતં, પૂતિભાવેન વા મોચિતં છડ્ડિતં હરીતકં, ઇદાનિ પન પોત્થકેસુ ‘‘ગોમુત્તહરીતક’’ન્તિ પાઠો, સો ન પોરાણપાઠો તબ્બણ્ણનાય (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૫) વિરુદ્ધત્તા. **ચતુમધુરન્તિ મજ્ઝિમાગમ**વરે **મહાધમ્મસમાદાનસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૧.૪૮૪ આદયો) વુત્તં દધિમધુસપ્પિફાણિતસઙ્ખાતં ચતુમધુરં, એકસ્મિઞ્ચ ભાજને ચતુમધુરં ઠપેત્વા તેસુ યદિચ્છસિ, તં ગણ્હાહિ ભન્તેતિ અત્થો. ‘‘**સચસ્સા**’’તિઆદિના તદુભયસ્સ રોગવૂપસમનભાવં દસ્સેતિ. **બુદ્ધાદીહિ વણ્ણિત**ન્તિ ‘‘પૂતિમુત્તભેસજ્જં નિસ્સાય પબ્બજ્જા’’તિઆદિના (મહાવ॰ ૭૩, ૧૨૮) સમ્માસમ્બુદ્ધાદીહિ પસત્થં. અપ્પિચ્છતાવિસિટ્ઠાય સન્તુટ્ઠિયા નિયોજનતો પરમેન ઉક્કંસગતેન સન્તોસેન સન્તુસ્સતીતિ **પરમસન્તુટ્ઠો**.

કામઞ્ચ સન્તોસપ્પભેદા યથાવુત્તતોપિ અધિકતરા ચીવરે વીસતિ સન્તોસા, પિણ્ડપાતે પન્નરસ, સેનાસને ચ પન્નરસ, ગિલાનપચ્ચયે વીસતીતિ, ઇધ પન સઙ્ખેપેન દ્વાદસવિધોયેવ સન્તોસો વુત્તો. તદધિકતરપ્પભેદો પન ચતુરઙ્ગુત્તરે **મહાઅરિયવંસસુત્તટ્ઠકથાય** (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૪.૨૮) ગહેતબ્બો. તેનાહ ‘‘**ઇમિના પના**’’તિઆદિ. એવં ‘‘ઇધ મહારાજ ભિક્ખુ સન્તુટ્ઠો હોતી’’તિ એત્થ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનનિદ્દિટ્ઠેન સન્તુટ્ઠપદેનેવ સન્તોસપ્પભેદં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ‘‘કાયપરિહારિકેન ચીવરેન કુચ્છિપરિહારિકેન પિણ્ડપાતેના’’તિઆદિ દેસનાનુરૂપં તેન સન્તોસેન સન્તુટ્ઠસ્સ અનુચ્છવિકં પચ્ચયપ્પભેદં, તસ્સ ચ કાયકુચ્છિપરિહારિયભાવં વિભાવેન્તો એવમાહાતિ અયમેત્થ સમ્બન્ધો. કામઞ્ચસ્સ ચીવરપિણ્ડપાતેહેવ યથાક્કમં કાયકુચ્છિપરિહારિયેહિ સન્તુટ્ઠતા પાળિયં વુત્તા, તથાપિ સેસપરિક્ખારચતુક્કેન ચ વિના વિચરણમયુત્તં, સબ્બત્થ ચ કાયકુચ્છિપરિહારિયતા લદ્ધબ્બાતિ અટ્ઠકથાયં અયં વિનિચ્છયો વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં. **દન્તકટ્ઠચ્છેદનવાસી**તિ લક્ખણમત્તં તદઞ્ઞકિચ્ચસ્સાપિ તાય સાધેતબ્બત્તા, તેન વક્ખતિ ‘‘મઞ્ચપીઠાનં અઙ્ગપાદચીવરકુટિદણ્ડકસજ્જનકાલે ચા’’તિઆદિ. વુત્તમ્પિ ચેતં પોરાણટ્ઠકથાસુ ‘‘ન હેતં કત્થચિપિ પાળિયમાગત’’ન્તિ.

બન્ધનન્તિ કાયબન્ધનં. **પરિસ્સાવનેન** પરિસ્સાવનઞ્ચ, તેન સહાતિ વા અત્થો. યુત્તો કમ્મટ્ઠાનભાવનાસઙ્ખાતો યોગો યસ્સ, તસ્મિં વા યોગો યુત્તોતિ **યુત્તયોગો**, તસ્સ.

કાયં પરિહરન્તિ પોસેન્તિ, કાયસ્સ વા પરિહારો પોસનમત્તં પયોજનમેતેહીતિ **કાયપરિહારિયા** ક-કારસ્સ ય-કારં કત્વા. પોસનઞ્ચેત્થ વડ્ઢનં, ભરણં વા, તથા **કુચ્છિપરિહારિયાપિ** વેદિતબ્બા. બહિદ્ધાવ કાયસ્સ ઉપકારકભાવેન કાયપરિહારિયતા, અજ્ઝોહરણવસેન સરીરટ્ઠિતિયા ઉપકારકભાવેન કુચ્છિપરિહારિયતાતિ અયમેતેસં વિસેસો. તેનાહ ‘‘**તિચીવરં તાવા**’’તિઆદિ. ‘‘**પરિહરતી**’’તિ એતસ્સ **પોસેતી**તિ અત્થવચનં. **ઇતી**તિ નિદસ્સને નિપાતો, એવં વુત્તનયેન કાયપરિહારિયં હોતીતિ કારણજોતને વા, તસ્મા પોસનતો કાયપરિહારિયં હોતીતિ. એવમુપરિપિ. **ચીવરકણ્ણેના**તિ ચીવરપરિયન્તેન.

કુટિપરિભણ્ડકરણકાલેતિ કુટિયા સમન્તતો વિલિમ્પનેન સમ્મટ્ઠકરણકાલે.

અઙ્ગં નામ મઞ્ચપીઠાનં પાદૂપરિ ઠપિતો પધાનસમ્ભારવિસેસો. યત્થ પદરસઞ્ચિનનપિટ્ઠિઅપસ્સયનાદીનિ કરોન્તિ, યો ‘‘અટની’’તિપિ વુચ્ચતિ.

મધુદુમપુપ્ફં **મધુકં** નામ, મક્ખિકામધૂહિ કતપૂવં વા. **પરિક્ખારમત્તા** પરિક્ખારપમાણં. **સેય્યં પવિસન્તસ્સા**તિ પચ્ચત્થરણકુચ્ચિકાનં તાદિસે કાલે પરિભુત્તભાવં સન્ધાય વુત્તં. તેનાહ "**તત્રટ્ઠકં પચ્ચત્થરણ**"ન્તિ. અત્તનો સન્તકભાવેન પચ્ચત્થરણાધિટ્ઠાનેન અધિટ્ઠહિત્વા તત્થેવ સેનાસને તિટ્ઠનકઞ્હિ ''તત્રટ્ઠક''ન્તિ વુચ્ચતિ. વિકપ્પનવચનતો પન તેસમઞ્ઞતરસ્સ નવમતા, યથાવુત્તપટિપાટિયા ચેત્થ નવમભાવો, ન તુ તેસં તથાપતિનિયતભાવેન. કસ્માતિ ચે? તથાયેવ તેસમધારણતો. એસ નયો દસમાદીસુપિ. તેલં પટિસામેત્વા હરિતા વેળુનાળિઆદિકા **તેલનાળિ**. નનુ સન્તુટ્ઠપુગ્ગલદસ્સને સન્તુટ્ઠોવ અટ્ઠપરિક્ખારિકો દસ્સેતબ્બોતિ અનુયોગે યથારહં તેસમ્પિ સન્તુટ્ઠભાવં દસ્સેન્તો "**એતેસુ ચા**"તિઆદિમાહ. મહન્તો પરિક્ખારસઙ્ખાતો ભારો એતેસન્તિ **મહાભારા**, અયં અધુના પાઠો, **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન** પન "**મહાગજા**"તિ પાઠસ્સ દિટ્ઠત્તા ''દુપ્પોસભાવેન મહાગજા વિયાતિ મહાગજા''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૫) વુત્તં, ન તે એત્તકેહિ પરિક્ખારેહિ ''મહિચ્છા, અસન્તુટ્ઠા, દુબ્ભરા, બાહુલ્લવુત્તિનો''તિ ચ વત્તબ્બાતિ અધિપ્પાયો. યદિ ઇતરેપિ સન્તુટ્ઠા અપ્પિચ્છતાદિસભાવા, કિમેતેસમ્પિ વસેન અયં દેસના ઇચ્છિતાતિ ચોદનં સોધેતું "**ભગવા પના**"તિઆદિ વુત્તં. અટ્ઠપરિક્ખારિકસ્સ વસેન ઇમિસ્સા દેસનાય ઇચ્છિતભાવો કથં વિઞ્ઞાયતીતિ અનુયોગમ્પિ અપનેતિ "**સો હી**"તિઆદિના, તસ્સેવ તથા પક્કન્તભાવેન ''કાયપરિહારિકેન ચીવરેના''તિઆદિ પાળિયા યોગ્યતો તસ્સ વસેન ઇચ્છિતભાવો વિઞ્ઞાયતીતિ વુત્તં હોતિ. વચનીયસ્સ હેતુભાવદસ્સનેન હિ વાચકસ્સાપિ હેતુભાવો દસ્સિતોતિ . એવઞ્ચ કત્વા "**ઇતિ ઇમસ્સા**"તિઆદિ લદ્ધગુણવચનમ્પિ ઉપપન્નં હોતિ. સલ્લહુકા વુત્તિ જીવિકા યસ્સાતિ **સલ્લહુકવુત્તિ**, તસ્સ ભાવો **સલ્લહુકવુત્તિતા**, તં. **કાયપારિહારિયેના**તિ ભાવપ્પધાનનિદ્દેસો, ભાવલોપનિદ્દેસો વાતિ દસ્સેતિ "**કાયં પરિહરણમત્તકેના**"તિ ઇમિના, કાયપોસનપ્પમાણેનાતિ અત્થો. તથા **કુચ્છિપરિહારિયેના**તિ એત્થાપિ. વુત્તનયેન ચેત્થ દ્વિધા વચનત્થો, **ટીકાયં** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૫) પન પઠમસ્સ વચનત્થસ્સ હેટ્ઠા વુત્તત્તા દુતિયોવ ઇધ વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં. મમાયનતણ્હાય **આસઙ્ગો**. પરિગ્ગહતણ્હાય **બન્ધો**. **જિયામુત્તો**તિ ધનુજિયાય મુત્તો. **યૂથા**તિ હત્થિગણતો. તિધા પભિન્નમદો **મદહત્થી**. **વનપબ્ભાર**ન્તિ વને પબ્ભારં.

ચતૂસુ દિસાસુ સુખવિહારિતાય સુખવિહારટ્ઠાનભૂતા, ''એકં દિસં ફરિત્વા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૮; મ॰ નિ॰ ૧.૭૭, ૪૫૯, ૫૦૯; ૨.૩૦૯) વા નયેન બ્રહ્મવિહારભાવનાફરણટ્ઠાનભૂતા ચતસ્સો દિસા એતસ્સાતિ **ચતુદ્દિસો**, સો એવ **ચાતુદ્દિસો**, ચતસ્સો વા દિસા **ચતુદ્દિસં**, વુત્તનયેન તમસ્સાતિ **ચાતુદ્દિસો** યથા ''સદ્ધો''તિ. તાસ્વેવ દિસાસુ કત્થચિપિ સત્તે વા સઙ્ખારે વા ભયેન ન પટિહનતિ, સયં વા તેહિ ન પટિહઞ્ઞતેતિ **અપ્પટિઘો**. **સન્તુસ્સમાનો**તિ સકેન, સન્તેન વા, સમમેવ વા તુસ્સનકો. **ઇતરીતરેના**તિ યેન કેનચિ પચ્ચયેન, ઉચ્ચાવચેન વા. પરિચ્ચ સયન્તિ પવત્તન્તિ કાયચિત્તાનિ, તાનિ વા પરિસયન્તિ અભિભવન્તીતિ **પરિસ્સયા**, સીહબ્યગ્ઘાદયો બાહિરા, કામચ્છન્દાદયો ચ અજ્ઝત્તિકા કાયચિત્તુપદ્દવા, ઉપયોગત્થે ચેતં સામિવચનં. **સહિતા**તિ અધિવાસનખન્તિયા, વીરિયાદિધમ્મેહિ ચ યથારહં ખન્તા, ગહન્તા ચાતિ અત્થો. થદ્ધભાવકરભયાભાવેન **અછમ્ભી**. **એકો ચરે**તિ અસહાયો એકાકી હુત્વા ચરિતું વિહરિતું સક્કુણેય્ય. સમત્થને હિ **એય્ય**-સદ્દો યથા ''કો ઇમં વિજટયે જટ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩) ખગ્ગવિસાણકપ્પતાય એકવિહારીતિ દસ્સેતિ "**ખગ્ગવિસાણકપ્પો**"તિ ઇમિના. સણ્ઠાનેન ખગ્ગસદિસં એકમેવ મત્થકે ઉટ્ઠિતં વિસાણં યસ્સાતિ **ખગ્ગો**; ખગ્ગસદ્દેન તંસદિસવિસાણસ્સ ગહિતત્તા, મહિંસપ્પમાણો મિગવિસેસો, યો લોકે ''પલાસાદો, ગણ્ડકો''તિ ચ વુચ્ચતિ, તસ્સ વિસાણેન એકીભાવેન સદિસોતિ અત્થો. અપિચ એકવિહારિતાય ખગ્ગવિસાણકપ્પોતિ દસ્સેતુમ્પિ એવં વુત્તં. વિત્થારો પનસ્સા અત્થો **ખગ્ગવિસાણસુત્તવણ્ણનાયં**, (સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૪૨) **ચૂળનિદ્દેસે** (ચૂળનિ॰ ૧૨૮) ચ વુત્તનયેન વેદિતબ્બો.

એવં વણ્ણિતન્તિ ખગ્ગવિસાણસુત્તે ભગવતા તથા દેસનાય વિવરિતં, થોમિતં વા. ખગ્ગસ્સ નામ મિગસ્સ વિસાણેન કપ્પો સદિસો તથા. કપ્પ-સદ્દો હેત્થ ''સત્થુકપ્પેન વત ભો કિર સાવકેન સદ્ધિં મન્તયમાના''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૬૦) વિય પટિભાગે વત્તતિ, તસ્સ ભાવો **ખગ્ગવિસાણકપ્પતા**, તં સો આપજ્જતીતિ સમ્બન્ધો.

વાતાભિઘાતાદીહિ સિયા સકુણો છિન્નપક્ખો, અસઞ્જાતપક્ખો વા, ઇધ પન ડેતું સમત્થો સપક્ખિકોવ અધિપ્પેતોતિ વિસેસદસ્સનત્થં પાળિયં "**પક્ખી સકુણો**"તિ વુત્તં, ન તુ ''આકાસે અન્તલિક્ખે ચઙ્કમતી''તિઆદીસુ (પટિ॰ મ॰ ૩.૧૧) વિય પરિયાયમત્તદસ્સનત્થન્તિ આહ "**પક્ખયુત્તો સકુણો**"તિ. **ઉપ્પતતી**તિ ઉદ્ધં પતતિ ગચ્છતિ, પક્ખન્દતીતિ અત્થો. **વિધુનન્તા**તિ વિભિન્દન્તા, વિચાલેન્તા વા. **અજ્જતનાયા**તિ અજ્જભાવત્થાય. તથા **સ્વાતનાયા**તિ એત્થાપિ. અત્તનો પત્તં એવ ભારો યસ્સાતિ **સપત્તભારો**. મમાયનતણ્હાભાવેન **નિસ્સઙ્ગો**. પરિગ્ગહતણ્હાભાવેન **નિરપેક્ખો**. **યેન કામ**ન્તિ યત્થ અત્તનો રુચિ, તત્થ. ભાવનપુંસકં વા એતં. યેન યથા પવત્તો કામોતિ હિ **યેનકામો**, તં, યથાકામન્તિ અત્થો.

નીવરણપ્પહાનકથાવણ્ણના

૨૧૬. પુબ્બે વુત્તસ્સેવ અત્થચતુક્કસ્સ પુન સમ્પિણ્ડેત્વા કથનં કિમત્થન્તિ અધિપ્પાયેન અનુયોગં ઉદ્ધરિત્વા સોધેતિ "**સો...પે॰... કિં દસ્સેતી**"તિઆદિના. **પચ્ચયસમ્પત્તિ**ન્તિ સમ્ભારપારિપૂરિં. **ઇમે ચત્તારો**તિ સીલસંવરો ઇન્દ્રિયસંવરો સમ્પજઞ્ઞં સન્તોસોતિ પુબ્બે વુત્તા ચત્તારો આરઞ્ઞિકસ્સ સમ્ભારા. **ન ઇજ્ઝતી**તિ ન સમ્પજ્જતિ ન સફલો ભવતિ. ન કેવલં અનિજ્ઝનમત્તં, અથ ખો અયમ્પિ દોસોતિ દસ્સેતિ "**તિરચ્છાનગતેહિ વા**"તિઆદિના. **વત્તબ્બતં આપજ્જતી**તિ ''અસુકસ્સ ભિક્ખુનો અરઞ્ઞે તિરચ્છાનગતાનં વિય, વનચરકાનં વિય ચ નિવાસનમત્તમેવ, ન પન અરઞ્ઞવાસાનુચ્છવિકા કાચિ સમ્માપટિપત્તિ અત્થી''તિ અપવાદવસેન વચનીયભાવમાપજ્જતિ, ઇમસ્સત્થસ્સ પન દસ્સનેન વિરુજ્ઝનતો સદ્ધિં-સદ્દો ન પોરાણોતિ દટ્ઠબ્બં. અથ વા આરઞ્ઞકેહિ તિરચ્છાનગતેહિ, વનચરવિસભાગજનેહિ વા સદ્ધિં વિપ્પટિપત્તિવસેન વસનીયભાવં આપજ્જતિ. ''ન ભિક્ખવે પણિધાય અરઞ્ઞે વત્થબ્બં, યો વસેય્ય, આપત્તિ દુક્કટસ્સા''તિઆદીસુ (પારા॰ ૨૨૩) વિય હિ **વત્થબ્બ**-સદ્દો વસિતબ્બપરિયાયો. તથા હિ **વિભઙ્ગટ્ઠકથાયમ્પિ** વુત્તં ''એવરૂપસ્સ હિ અરઞ્ઞવાસો કાળમક્કટઅચ્છતરચ્છદીપિમિગાનં અટવિવાસસદિસો હોતી''તિ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૫૨૬) **અધિવત્થા**તિ અધિવસન્તા. પઠમં **ભેરવસદ્દં સાવેન્તિ**. તાવતા અપલાયન્તસ્સ **હત્થેહિ**પિ સીસં પહરિત્વા પલાપનાકારં કરોન્તીતિ આચરિયસારિપુત્તત્થેરેન કથિતં. એવં બ્યતિરેકતો પચ્ચયસમ્પત્તિયા દસ્સિતભાવં પકાસેત્વા ઇદાનિ અન્વયતોપિ પકાસેતું "**યસ્સ પનેતે**"તિઆદિ વુત્તં. કથં ઇજ્ઝતીતિ આહ "**સો હી**"તિઆદિ. **કાળકો તિલકો**તિ વણ્ણવિકારાપનરોગવસેન અઞ્ઞત્થ પરિયાયવચનં. વુત્તઞ્હિ –

''દુન્નામકઞ્ચ અરિસં, છદ્દિકો વમથૂરિતો;
દવથુ પરિતાપોથ, તિલકો તિલકાળકો''તિ.

તિલસણ્ઠાનં વિય જાયતીતિ હિ **તિલકો**, કાળો હુત્વા જાયતીતિ **કાળકો**. ઇધ પન પણ્ણત્તિવીતિક્કમસઙ્ખાતં થુલ્લવજ્જં કાળકસદિસત્તા **કાળકં**, મિચ્છાવીતિક્કમસઙ્ખાતં અણુમત્તવજ્જં તિલકસદિસત્તા **તિલક**ન્તિ અયં વિસેસો. **ત**ન્તિ તથા ઉપ્પાદિતં પીતિં. વિગતભાવેન ઉપટ્ઠાનતો ખયવયવસેન સમ્મસનં. ખીયનટ્ઠેન હિ **ખયો**વ વિગતો, વિપરીતો વા હુત્વા અયનટ્ઠેન **વયો**તિપિ વુચ્ચતિ. **અરિયભૂમિ** નામ લોકુત્તરભૂમિ. **ઇતી**તિ અરિયભૂમિઓક્કમનતો,

દેવતાનં વણ્ણભણનતો વા, તત્થ તત્થ દેવતાનં વચનં સુત્વા તસ્સ યસો પત્થટોતિ વુત્તં હોતિ, એવઞ્ચ કત્વા હેટ્ઠા વુત્તં અયસપત્થરણમ્પિ દેવતાનમારોચનવસેનાતિ ગહેતબ્બં.

વિવિત્ત-સદ્દો જનવિવેકેતિ આહ "**સુઞ્ઞ**"ન્તિ. તં પન જનસદ્દનિગ્ઘોસાભાવેન વેદિતબ્બં સદ્દકણ્ટકત્તા ઝાનસ્સાતિ દસ્સેતું "**અપ્પસદ્દં અપ્પનિગ્ઘોસન્તિ અત્થો**"તિ વુત્તં. જનકગ્ગહણેનેવ હિ ઇધ જઞ્ઞં ગહિતં. તથા હિ વુત્તં **વિભઙ્ગે** ''યદેવ તં અપ્પનિગ્ઘોસં, તદેવ તં વિજનવાત''ન્તિ (વિભ॰ ૫૩૩). **અપ્પસદ્દન્તિ** ચ પકતિસદ્દાભાવમાહ. **અપ્પનિગ્ઘોસન્તિ** નગરનિગ્ઘોસાદિસદ્દાભાવં. ઈદિસેસુ હિ બ્યઞ્જનં સાવસેસં વિય, અત્થો પન નિરવસેસોતિ અટ્ઠકથાસુ વુત્તં. **મજ્ઝિમાગમટ્ઠકથાવણ્ણનાયં** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૬૪) પન **આચરિયધમ્મપાલત્થેરો** એવમાહ ''અપ્પસદ્દસ્સ પરિત્તપરિયાયં મનસિ કત્વા વુત્તં 'બ્યઞ્જનં સાવસેસં સિયા'તિ. તેનાહ 'ન હિ તસ્સા'તિઆદિ. **અપ્પ**સદ્દો પનેત્થ અભાવત્થોતિપિ સક્કા વિઞ્ઞાતું 'અપ્પાબાધતઞ્ચ સઞ્જાનામી'તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૨૫) વિયા''તિ. તમત્થં **વિભઙ્ગપાળિયા** (વિભ॰ ૫૨૮) સંસન્દન્તો "**એતદેવા**"તિઆદિમાહ. **એતદેવાતિ** ચ મયા સંવણ્ણિયમાનં નિસ્સદ્દતં એવાતિ અત્થો. **સન્તિકેપીતિ** ગામાદીનં સમીપેપિ એદિસં વિવિત્તં નામ, પગેવ દૂરેતિ અત્થો. **અનાકિણ્ણન્તિ** અસઙ્કિણ્ણં અસમ્બાધં. યસ્સ સેનાસનસ્સ સમન્તા ગાવુતમ્પિ અડ્ઢયોજનમ્પિ પબ્બતગહનં વનગહનં નદીગહનં હોતિ, ન કોચિ અવેલાય ઉપસઙ્કમિતું સક્કોતિ, ઇદં સન્તિકેપિ અનાકિણ્ણં નામ. **સેતીતિ** સયતિ. **આસતીતિ** નિસીદતિ. "**એત્થા**"તિ ઇમિના **સેન**-સદ્દસ્સ, **આસન**-સદ્દસ્સ ચ અધિકરણત્થભાવં દસ્સેતિ, **ચ**-સદ્દેન ચ તદુભયપદસ્સ ચત્થસમાસભાવં. "**તેનાહા**"તિઆદિના **વિભઙ્ગપાળિ**મેવ આહરતિ.

ઇદાનિ તસ્સાયેવત્થં સેનાસનપ્પભેદદસ્સનવસેન વિભાવેતું "**અપિચા**"તિઆદિ વુત્તં. વિભઙ્ગપાળિયં નિદસ્સનનયેન સરૂપતો દસ્સિતસેનાસનસ્સેવ હિ અયં વિભાગો. તત્થ **વિહારો** પાકારપરિચ્છિન્નો સકલો આવાસો. **અડ્ઢયોગો** દીઘપાસાદો, ''ગરુળસણ્ઠાનપાસાદો''તિપિ વદન્તિ. **પાસાદો** ચતુરસ્સપાસાદો. **હમ્મિયં** મુણ્ડચ્છદનપાસાદો. **અટ્ટો** પટિરાજૂનં પટિબાહનયોગ્ગો ચતુપઞ્ચભૂમકો પતિસ્સયવિસેસો. **માળો** એકકૂટસઙ્ગહિતો અનેકકોણવન્તો પતિસ્સયવિસેસો. અપરો નયો – **વિહારો** દીઘમુખપાસાદો. **અડ્ઢયોગો** એકપસ્સછદનકગેહં. તસ્સ કિર એકપસ્સે ભિત્તિ ઉચ્ચતરા હોતિ, ઇતરપસ્સે નીચા, તેન તં એકછદનકં હોતિ. **પાસાદો** આયતચતુરસ્સપાસાદો. **હમ્મિયં** મુણ્ડચ્છદનકં ચન્દિકઙ્ગણયુત્તં. **ગુહા** કેવલા પબ્બતગુહા. **લેણં** દ્વારબન્ધં પબ્ભારં. સેસં વુત્તનયમેવ. ''મણ્ડપોતિ સાખામણ્ડપો''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૬) એવં **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન**, અઙ્ગુત્તરટીકાકારેન ચ **આચરિયસારિપુત્તત્થેરેન** વુત્તં.

વિભઙ્ગટ્ઠકથાયં (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૫૨૭) પન **વિહારોતિ** સમન્તા પરિહારપથં, અન્તોયેવ ચ રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનાનિ દસ્સેત્વા કતસેનાસનં. **અડ્ઢયોગોતિ** સુપણ્ણવઙ્કગેહં. **પાસાદોતિ** દ્વે કણ્ણિકાનિ ગહેત્વા કતો દીઘપાસાદો. **અટ્ટોતિ** પટિરાજાદિપટિબાહનત્થં ઇટ્ઠકાહિ કતો બહલભિત્તિકો ચતુપઞ્ચભૂમકો પતિસ્સયવિસેસો. **માળોતિ** ભોજનસાલાસદિસો મણ્ડલમાળો. **વિનયટ્ઠકથાયં** પન ''એકકૂટસઙ્ગહિતો ચતુરસ્સપાસાદો''તિ (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૪૮૨-૪૮૭) વુત્તં. **લેણન્તિ** પબ્બતં ખણિત્વા વા પબ્ભારસ્સ અપ્પહોનકટ્ઠાને કુટ્ટં ઉટ્ઠાપેત્વા વા કતસેનાસનં. **ગુહાતિ** ભૂમિદરિ વા યત્થ રત્તિન્દિવં દીપં લદ્ધું વટ્ટતિ, પબ્બતગુહા વા ભૂમિગુહા વાતિ વુત્તં.

તં આવસથભૂતં પતિસ્સયસેનાસનં વિહરિતબ્બટ્ઠેન, વિહારટ્ઠાનટ્ઠેન ચ **વિહારસેનાસનં નામ**. મસારકાદિચતુબ્બિધો **મઞ્ચો**. તથા **પીઠં**. ઉણ્ણભિસિઆદિપઞ્ચવિધા **ભિસિ**. સીસપ્પમાણં **બિમ્બોહનં**. વિત્થારતો વિદત્થિચતુરઙ્ગુલતા, દીઘતો મઞ્ચવિત્થારપ્પમાણતા ચેત્થ સીસપ્પમાણં. મસારકાદીનિ મઞ્ચપીઠભાવતો,

ભિસિઉપધાનઞ્ચ મઞ્ચપીઠસમ્બન્ધતો **મઞ્ચપીઠસેનાસનં**. મઞ્ચપીઠભૂતઞ્હિ સેનાસનં, મઞ્ચપીઠસમ્બન્ધઞ્ચ સામઞ્ઞનિદ્દેસેન, એકસેસેન વા ‘‘મઞ્ચપીઠસેનાસન’’ન્તિ વુચ્ચતિ. **આચરિયસારિપુત્તત્થેરોપિ** એવમેવ વદતિ. **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન** પન ‘‘**મઞ્ચપીઠસેનાસન**ન્તિ મઞ્ચપીઠઞ્ચેવ મઞ્ચપીઠસમ્બન્ધસેનાસનઞ્ચા’’તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૬) વુત્તં. **ચિમિલિકા** નામ સુધાપરિકમ્મકતાય ભૂમિયા વણ્ણાનુરક્ખણત્થં પટખણ્ડાદીહિ સિબ્બેત્વા કતા. **ચમ્મખણ્ડો** નામ સીહબ્યગ્ઘદીપિતરચ્છચમ્માદીસુપિ યં કિઞ્ચિ ચમ્મં. **અટ્ઠકથાસુ** (પાચિ॰ અટ્ઠ॰ ૧૧૨; વિ॰ સઙ્ગ॰ અટ્ઠ॰ ૮૨) હિ સેનાસનપરિભોગે પટિક્ખિત્તચમ્મં ન દિસ્સતિ. **તિણસન્થારો**તિ યેસં કેસઞ્ચિ તિણાનં સન્થારો. એસેવ નયો **પણ્ણસન્થારે**પિ. ચિમિલિકાદિ ભૂમિયં સન્થરિતબ્બતાય **સન્થતસેનાસનં. યત્થ વા પન ભિક્ખૂ પટિક્કમન્તી**તિ ઠપેત્વા વા એતાનિ મઞ્ચાદીનિ યત્થ ભિક્ખૂ સન્નિપતન્તિ, **સબ્બમેતં સેનાસનં** નામાતિ એવં વુત્તં અવસેસં રુક્ખમૂલાદિપટિક્કમિતબ્બટ્ઠાનં અભિસઙ્ખરણાભાવતો કેવલં સયનસ્સ, નિસ્સજ્જાય ચ ઓકાસભૂતત્તા **ઓકાસસેનાસનં. સેનાસનગ્ગહણેના**તિ ‘‘વિવિત્તં સેનાસન’’ન્તિ ઇમિના સેનાસનસદ્દેન વિવિત્તસેનાસનસ્સ વા આદાનેન, વચનેન વા ગહિતમેવ સામઞ્ઞજોતનાય વિસેસે અવટ્ઠાનતો, વિસેસત્થિના ચ વિસેસસ્સ પયુજ્જિતબ્બતો.

યદેવં કસ્મા ‘‘અરઞ્ઞ’’ન્તિઆદિ પુન વુત્તન્તિ અનુયોગેન ‘‘**ઇધ પનસ્સા**’’તિઆદિમાહ. એવં ગહિતેસુપિ સેનાસનેસુ યથાવુત્તસ્સ ભિક્ખુનો અનુચ્છવિકમેવ સેનાસનં દસ્સેતુકામત્તા પુન એવં વુત્તન્તિ અધિપ્પાયો. ‘‘**ભિક્ખુનીનં વસેન આગત**’’ન્તિ ઇદં વિનયે આગતમેવ સન્ધાય વુત્તં, ન અભિધમ્મે. વિનયે હિ **ગણમ્હાઓહીયનસિક્ખાપદે** (પાચિ॰ ૬૯૧) ભિક્ખુનીનં આરઞ્ઞકધુતઙ્ગસ્સ પટિક્ખિત્તત્તા ઇદમ્પિ ચ તાસં અરઞ્ઞં નામ, ન પન પઞ્ચધનુસતિકં પચ્છિમં અરઞ્ઞમેવ સેનાસનં, ઇદમ્પિ ચ તાસં ગણમ્હાઓહીયનાપત્તિકરં, ન તુ પઞ્ચધનુસતિકાદિમેવ અરઞ્ઞં. વુત્તઞ્હિ તત્થ –

> ‘‘એકા વા ગણમ્હા ઓહીયેય્યાતિ અગામકે અરઞ્ઞે દુતિયિકાય ભિક્ખુનિયા દસ્સનૂપચારં વા સવનૂપચારં વા વિજહન્તિયા આપત્તિ થુલ્લચ્ચયસ્સ, વિજહિતે આપત્તિ સઙ્ઘાદિસેસસ્સા’’તિ.

વિનયટ્ઠકથાસુપિ (પાચિ॰ અટ્ઠ॰ ૬૯૨) હિ તથાવ અત્થો વુત્તોતિ. અભિધમ્મે પન ‘‘અરઞ્ઞન્તિ નિક્ખમિત્વા બહિ ઇન્દખીલા સબ્બમેતં અરઞ્ઞ’’ન્તિ (વિભ॰ ૫૨૯) આગતં. વિનયસુત્તન્તા હિ ઉભોપિ પરિયાયદેસના નામ, અભિધમ્મો પન નિપ્પરિયાયદેસના, તસ્મા યં ન ગામપદેસન્તોગધં, તં અરઞ્ઞન્તિ નિપ્પરિયાયેન દસ્સેતું તથા વુત્તં. ઇન્દખીલા બહિ નિક્ખમિત્વા યં ઠાનં પવત્તં , સબ્બમેતં અરઞ્ઞં નામાતિ ચેત્થ અત્થો. **આરઞ્ઞકં નામ... પે॰... પચ્છિમન્તિ ઇદં પન** સુત્તન્તનયેન **આરઞ્ઞકસિક્ખાપદે** (પારા॰ ૬૫૨) આરઞ્ઞિકં ભિક્ખું સન્ધાય વુત્તં **ઇમસ્સ ભિક્ખુનો અનુરૂપં**, તસ્મા **વિસુદ્ધિમગ્ગે ધુતઙ્ગનિદ્દેસે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૯) યં **તસ્સ લક્ખણં વુત્તં**, તં યુત્તમેવ, અતો તત્થ વુત્તનયેન ગહેતબ્બન્તિ અધિપ્પાયો.

સન્દચ્છાયન્તિ સીતચ્છાયં. તેનાહ ‘‘**તત્થ હી**’’તિઆદિ. **રુક્ખમૂલ**ન્તિ રુક્ખસમીપં. વુત્તઞ્હેતં ‘‘યાવતા મજ્ઝન્હિકે કાલે સમન્તા છાયા ફરતિ, નિવાતે પણ્ણાનિ નિપતન્તિ, એત્તાવતા રુક્ખમૂલ’’ન્તિ. **પબ્બત**ન્તિ સુદ્ધપાસાણસુદ્ધપંસુઉભયમિસ્સકવસેન તિવિધોપિ પબ્બતો અધિપ્પેતો, ન સિલામયો એવ. **સેલ**-સદ્દો પન અવિસેસતો પબ્બતપરિયાયોતિ કત્વા એવં વુત્તં. ‘‘**તત્થ હી**’’તિઆદિના તદુભયસ્સ અનુરૂપતં દસ્સેતિ. **દિસાસુ ખાયમાનાસૂ**તિ દસસુ દિસાસુ અભિમુખીભાવેન દિસ્સમાનાસુ. તથારૂપેનપિ કારણેન સિયા ચિત્તસ્સ એકગ્ગતાતિ એતં વુત્તં, સબ્બદિસાહિ આગતેન વાતેન બીજિયમાનભાવહેતુદસ્સનત્થન્તિ કેચિ. **કં વુચ્ચતિ ઉદકં**

પિપાસવિનોદનસ્સ કારકત્તા. “**યં નદીતુમ્બન્તિપિ નદીકુઞ્જન્તિપિ વદન્તિ**, તં કન્દરન્તિ અપબ્બતપદેસેપિ વિદુગ્ગનદીનિવત્તનપદેસં કન્દરન્તિ દસ્સેતી”તિ (વિભ॰ મૂલટી॰ ૫૩૦) **આચરિયાનન્દત્થેરો**, તેનેવ વિઞ્ઞાયતિ “નદીતુમ્બનદીકુઞ્જસદ્દા નદીનિવત્તનપદેસવાચકા”તિ. નદીનિવત્તનપદેસો ચ નામ નદિયા નિક્ખમનઉદકેન પુન નિવત્તિત્વા ગતો વિદુગ્ગપદેસો. “અપબ્બતપદેસેપી”તિ વદન્તો પન અટ્ઠકથાયં નિદસ્સનમત્તેન પઠમં પબ્બતપદેસન્તિ વુત્તં, યથાવુત્તો પન નદીપદેસોપિ કન્દરો એવાતિ દસ્સેતિ.

“**તત્થ હી**”તિઆદિનાપિ નિદસ્સનમત્તેનેવ તસ્સાનુરૂપભાવમાહ. **ઉસ્સાપેત્વા**તિ પુઞ્જં કત્વા. “દ્વિન્નં પબ્બતાનમ્પિ આસન્નતરે ઠિતાનં ઓવરકાદિસદિસં વિવરં હોતિ, એકસ્મિંયેવ પન પબ્બતે ઉમઙ્ગસદિસ”ન્તિ વદન્તિ આચરિયા. એકસ્મિંયેવ હિ ઉમઙ્ગસદિસં અન્તોલેણં હોતિ ઉપરિ પટિચ્છન્નત્તા, ન દ્વીસુ તથા અપ્પટિચ્છન્નત્તા, તસ્મા “ઉમઙ્ગસદિસ”ન્તિ ઇદં “એકસ્મિં યેવા”તિ ઇમિના સમ્બન્ધનીયં. “મહાવિવર”ન્તિ ઇદં પન ઉભયેહિપિ. **ઉમઙ્ગસદિસ**ન્તિ ચ “સુદુઙ્ગાસદિસ”ન્તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૬) **આચરિયેન** વુત્તં. **સુદુઙ્ગા**તિ હિ ભૂમિઘરસ્સેતં અધિવચનં, “તં ગહેત્વા સુદુઙ્ગાય રવન્તં યક્ખિની ખિપી”તિઆદીસુ વિય. **મનુસ્સાનં અનુપચારટ્ઠાન**ન્તિ પકતિસઞ્ચારવસેન મનુસ્સેહિ ન સઞ્ચરિતબ્બટ્ઠાનં. કસ્સનવપ્પનાદિવસેન હિ પકતિસઞ્ચારપટિક્ખેપો ઇધાધિપ્પેતો. તેનાહ “**યત્થ ન કસન્તિ ન વપન્તી**”તિ. **આદિસદ્દે**ન પન “વનપત્થન્તિ વનસણ્ઠાનમેતં સેનાસનાનં અધિવચનં, વનપત્થન્તિ ભીસનકાનમેતં, વનપત્થન્તિ સલોમહંસાનમેતં, વનપત્થન્તિ પરિયન્તાનમેતં, વનપત્થન્તિ ન મનુસ્સૂપચારાનમેતં સેનાસનાનં અધિવચન”ન્તિ (વિભ॰ ૫૩૧) ઇમં **વિભઙ્ગપાળિસેસં** સઙ્ગણ્હાતિ. **પત્થો**તિ હિ પબ્બતસ્સ સમાનભૂમિ, યો “સાનૂ”તિપિ વુચ્ચતિ, તસ્સદિસત્તા પન મનુસ્સાનમસઞ્ચરણભૂતં વનં, તસ્મા પત્થસદિસં વનં **વનપત્થો**તિ વિસેસનપરનિપાતો દટ્ઠબ્બો. સબ્બેસં સબ્બાસુ દિસાસુ અભિમુખો ઓકાસો **અબ્ભોકાસો**તિ આહ “**અચ્છન્ન**”ન્તિ, કેનચિ છદનેન અન્તમસો રુક્ખસાખાયપિ ન છાદિતન્તિ અત્થો. દણ્ડકાનં ઉપરિ ચીવરં છાદેત્વા કતા **ચીવરકુટિ**. **નિક્કડ્ઢિત્વા**તિ નીહરિત્વા. અન્તોપબ્ભારલેણસદિસો પલાલરાસિયેવ અધિપ્પેતો, ઇતરથા તિણપણ્ણસન્થારસઙ્ખોપિ સિયાતિ વુત્તં “**પબ્ભારલેણસદિસે આલયે**”તિ, પબ્ભારસદિસે, લેણસદિસે વાતિ અત્થો. **ગચ્છગુમ્બાદીનમ્પી**તિ **પિ**-સદ્દેન પુરિમનયં સમ્પિણ્ડેતિ.

પિણ્ડપાતસ્સ પરિયેસનં **પિણ્ડપાતો** ઉત્તરપદલોપેન, તતો પટિક્કન્તો **પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો**તિ આહ “**પિણ્ડપાતપરિયેસનતો પટિક્કન્તો**”તિ. **પલ્લઙ્ક**ન્તિ એત્થ **પરિ**-સદ્દો “સમન્તતો”તિ એતસ્મિં અત્થે, તસ્મા પરિસમન્તતો અઙ્કનં આસનં **પલ્લઙ્કો** ર-કારસ્સ લ-કારં, દ્વિભાવઞ્ચ કત્વા યથા “પલિબુદ્ધો”તિ, (મિ॰ પ॰ ૬.૩.૬) સમન્તભાવો ચ વામોરું, દક્ખિણોરુઞ્ચ સમં ઠપેત્વા ઉભિન્નં પાદાનં અઞ્ઞમઞ્ઞસમ્બન્ધનકરણં. તેનાહ “**સમન્તતો ઊરુબદ્ધાસન**”ન્તિ. ઊરૂનં બન્ધનવસેન નિસજ્જાવ ઇધ પલ્લઙ્કો, ન આહરિમેહિ વાળેહિ કતોતિ વુત્તં હોતિ. **આભુજિત્વા**તિ ચ યથા પલ્લઙ્કવસેન નિસજ્જા હોતિ, તથા ઉભો પાદે આભુગ્ગે સમિઞ્જિતે કત્વા, તં પન ઉભિન્નં પાદાનં તથાબન્ધતાકરણમેવાતિ આહ “**બન્ધિત્વા**”તિ. **ઉજું કાય**ન્તિ એત્થ **કાય**-સદ્દો ઉપરિમકાયવિસયો હેટ્ઠિમકાયસ્સ અનુજુકં ઠપનસ્સ નિસજ્જાવચનેનેવ વિઞ્ઞાપિતત્તાતિ વુત્તં “**ઉપરિમં સરીરં ઉજું ઠપેત્વા**”તિ. તં પન ઉપરિમકાયસ્સ ઉજુકં ઠપનં સરૂપતો દસ્સેતિ “**અટ્ઠારસા**”તિઆદિના, અટ્ઠારસન્નં પિટ્ઠિકણ્ટકટ્ઠિકાનં કોટિયા કોટિં પટિપાદનમેવ તથા ઠપનન્તિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ તથા ઠપનસ્સ પયોજનં દસ્સેન્તો “**એવઞ્હી**”તિઆદિમાહ. તત્થ **એવ**ન્તિ તથા ઠપને સતિ, ઇમિના વા તથાઠપનહેતુના. **ન પણમન્તી**તિ ન ઓનમન્તિ. “**અથસ્સા**”તિઆદિ પન પરમ્પરપયોજનદસ્સનં. **અથા**તિ

એવં અનોનમને. **વેદનાતિ** પિટ્ઠિગિલાનાદિવેદના. **ન પરિપતતી**તિ ન વિગચ્છતિ વીથિં ન વિલઙ્ઘેતિ. તતો એવ પુબ્બેનાપરં વિસેસપ્પત્તિયા કમ્મટ્ઠાનં **વુદ્ધિં ફાતિં વેપુલ્લં ઉપગચ્છતિ**. પરિસદ્દો ચેત્થ અભિસદ્દપરિયાયો અભિમુખત્થોતિ વુત્તં "**કમ્મટ્ઠાનાભિમુખ**"ન્તિ, બહિદ્ધા પુથુત્તારમ્મણતો નિવારેત્વા કમ્મટ્ઠાનંયેવ પુરક્ખત્વાતિ અત્થો. પરિસદ્દસ્સ સમીપત્થતં દસ્સેતિ "**મુખસમીપે વા કત્વા**"તિ ઇમિના, મુખસ્સ સમીપે વિય ચિત્તે નિબદ્ધં ઉપટ્ઠાપનવસેન કત્વાતિ વુત્તં હોતિ. પરિસદ્દસ્સ સમીપત્થતં **વિભઙ્ગપાળિયા** (વિભ॰ ૫૩૭) સાધેતું "**તેનેવા**"તિઆદિ વુત્તં. **નાસિકગ્ગે**તિ નાસપુટગ્ગે. **મુખનિમિત્તં** નામ ઉત્તરોટ્ઠસ્સ વેમજ્ઝપ્પદેસો, યત્થ નાસિકવાતો પટિહઞ્ઞતિ.

એત્થ ચ યથા ''વિવિત્તં સેનાસનં ભજતી''તિઆદિના (વિભ॰ ૫૦૮) ભાવનાનુરૂપં સેનાસનં દસ્સિતં, એવં ''નિસીદતી''તિ ઇમિના અલીનાનુદ્ધચ્ચપક્ખિકો સન્તો ઇરિયાપથો દસ્સિતો, ''પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા''તિ ઇમિના નિસજ્જાય દળ્હભાવો, ''પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા''તિ ઇમિના આરમ્મણપરિગ્ગહણૂપાયોતિ. **પરિ**-સદ્દો પરિગ્ગહટ્ઠો ''પરિણાયિકા''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧૬) વિય. **મુખ**-સદ્દો નિય્યાનટ્ઠો ''સુઞ્ઞતવિમોક્ખમુખ''ન્તિઆદીસુ વિય. પટિપક્ખતો નિક્ખમનમેવ હિ નિય્યાનં. અસમ્મોસનભાવો **ઉપટ્ઠાનટ્ઠો. તત્રા**તિ પટિસમ્ભિદાનયે. **પરિગ્ગહિતનિય્યાન**ન્તિ સબ્બથા ગહિતાસમ્મોસતાય પરિગ્ગહિતં, પરિચ્ચત્તસમ્મોસપટિપક્ખતાય ચ નિય્યાનં **સતિં કત્વા**, પરમં સતિનેપક્કં ઉપટ્ઠપેત્વાતિ વુત્તં હોતિ. અયં **આચરિયધમ્મપાલત્થેરસ્સ, આચરિયસારિપુત્તત્થેરસ્સ** ચ મતિ. અથ વા ''કાયાદીસુ સુટ્ઠુપવત્તિયા પરિગ્ગહિતં, તતો એવ ચ નિય્યાનભાવયુત્તં, કાયાદિપરિગ્ગહણઞાણસમ્પયુત્તતાય વા પરિગ્ગહિતં, તતોયેવ ચ નિય્યાનભૂતં ઉપટ્ઠાનં કત્વાતિ અત્થો''તિ અયં **આચરિયાનન્દત્થેરસ્સ** (વિભ॰ મૂલટી॰ ૫૩૭) મતિ.

૨૧૭. અભિજ્ઝાયતિ ગિજ્ઝતિ અભિકઙ્ખતિ એતાયાતિ **અભિજ્ઝા**, કામચ્છન્દનીવરણં. **લુચ્ચનટ્ઠેના**તિ ભિજ્જનટ્ઠેન, ખણે ખણે ભિજ્જનટ્ઠેનાતિ અત્થોતિ **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન**, (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૭) **અઙ્ગુત્તરટીકાકારેન ચ આચરિયસારિપુત્તત્થેરેન** વુત્તં. સુત્તેસુ ચ દિસ્સતિ ''લુચ્ચતીતિ ખો ભિક્ખુ લોકોતિ વુચ્ચતિ. કિઞ્ચ લુચ્ચતિ? ચક્ખુ ખો ભિક્ખુ લુચ્ચતિ, રૂપા લુચ્ચન્તિ, ચક્ખુવિઞ્ઞાણં લુચ્ચતી''તિઆદિ. (સં॰ નિ॰ ૪.૮૨) **અભિધમ્મટ્ઠકથાયં**, (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૭-૧૩) પન ઇધ ચ અધુના પોત્થકે ''લુચ્ચનપલુચ્ચનટ્ઠેના''તિ લિખિતં. તત્થ લુચ્ચનમેવ પલુચ્ચનપરિયાયેન વિસેસેત્વા વુત્તં. લુચસદ્દો હિ અપેક્ખનાદિઅત્થોપિ ભવતિ ''ઓલોકેતી''તિઆદીસુ, ભિજ્જનપભિજ્જનટ્ઠેનાતિ અત્થો. **વંસત્થપકાસિનિયં** પન વુત્તં ''ખણભઙ્ગવસેન લુચ્ચનસભાવતો, ચુતિભઙ્ગવસેન ચ પલુચ્ચનસભાવતો લોકો નામા''તિ (વંસત્થપકાસિનિયં નામ મહાવંસટીકાયં પઠમપરિચ્છેદે પઞ્ચમગાથા વણ્ણનાયં) કેચિ પન ''ભિજ્જનઉપ્પજ્જનટ્ઠેના''તિ અત્થં વદન્તિ. આહચ્ચભાસિતવચનત્થેન વિરુજ્ઝનતો, લુચસદ્દસ્સ ચ અનુપ્પાદવાચકત્તા અયુત્તમેવેતં. અપિચ આચરિયેહિપિ ''લુચ્ચનપલુચ્ચનટ્ઠેના''તિ પાઠમેવ ઉલ્લિઙ્ગેત્વા તથા અત્થો વુત્તો સિયા, પચ્છા પન પરમ્પરાભતવસેન પમાદલેખત્તા તત્થ તત્થ ન દિટ્ઠોતિ દટ્ઠબ્બં, ન લુચ્ચતિ ન પલુચ્ચતીતિ યો ગહિતોપિ તથા ન હોતિ, સ્વેવ લોકો, અનિચ્ચાનુપસ્સનાય વા લુચ્ચતિ ભિજ્જતિ વિનસ્સતીતિ ગહેતબ્બોવ લોકોતિ તંગહણરહિતાનં લોકુત્તરાનં નત્થિ લોકતા, દુક્ખસચ્ચં વા લોકોતિ વુત્તં "**પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા લોકો**"તિ. એવં તત્થ તત્થ વચનતોપિ યથાવુત્તો કેસઞ્ચિ અત્થો ન યુત્તોતિ.

તસ્માતિ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધાનમેવ લોકભાવતો. **વિક્ખમ્ભનવસેના**તિ એત્થ **વિક્ખમ્ભનં** તદઙ્ગપ્પહાનવસેનેવ અનુપ્પાદનં અપ્પવત્તનં, ન પન વિક્ખમ્ભનપ્પહાનવસેન પટિપક્ખાનં સુટ્ઠુપહીનં. "**પહીનત્તા**"તિ હિ તથાપહીનસદિસતં એવ સન્ધાય વુત્તં. કસ્માતિ ચે? ઝાનસ્સ અનધિગતત્તા. એવં પન પુબ્બભાગભાવનાય તથા

પહાનતોયેવેતં ચિત્તં **વિગતાભિજ્ઝં** નામ, ન તુ ચક્ખુવિઞ્ઞાણમિવ સભાવતો અભિજ્ઝાવિરહિતત્તાતિ દસ્સેતું "**ન ચક્ખુવિઞ્ઞાણસદિસેના**"તિ વુત્તં. **યથા તન્તિ** એત્થ **તન્તિ** નિપાતમત્તં, **તં** ચિત્તં વા. અધુના મુઞ્ચનસ્સ, અનાગતે ચ પુન અનાદાનસ્સ કરણં પરિસોધનં નામાતિ વુત્તં હોતિ. યથા ચ ઇમસ્સ ચિત્તસ્સ પુબ્બભાગભાવનાય પરિસોધિતત્તા વિગતાભિજ્ઝતા, એવં અબ્યાપન્નતા, વિગતથિનમિદ્ધતા, અનુદ્ધતતા, નિબ્બિચિકિચ્છતા ચ વેદિતબ્બાતિ નિદસ્સેન્તો "**બ્યાપાદપદોસં પહાયાતિઆદીસુપિ એસેવ નયો**"તિ આહ. **પૂતિકુમ્માસાદયો**તિ આભિદોસિકયવકુમ્માસાદયો. **પુરિમપકતિ**ન્તિ પરિસુદ્ધપણ્ડરસભાવં, ઇમિના વિકારમાપજ્જતીતિ અત્થં દસ્સેતિ. **વિકારાપત્તિયા**તિ પુરિમપકતિવિજહનસઙ્ખાતેન વિકારમાપજ્જનેન. "**ઉભય**"ન્તિઆદિના તુલ્યત્થસમાસભાવમાહ. ''યા તસ્મિં સમયે ચિત્તસ્સ અકલ્લતા''તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૧૬૨; વિભ॰ ૫૪૬) થિનસ્સ, ''યા તસ્મિં સમયે કાયસ્સ અકલ્લતા''તિઆદિના ચ મિદ્ધસ્સ **અભિધમ્મે** નિદ્દિટ્ઠત્તા "**થિનં ચિત્તગેલઞ્ઞં, મિદ્ધં ચેતસિકગેલઞ્ઞ**"ન્તિ વુત્તં. સતિપિ હિ થિનમિદ્ધસ્સ અઞ્ઞમઞ્ઞં અવિપ્પયોગે ચિત્તકાયલહુતાદીનં વિય ચિત્તચેતસિકાનં યથાક્કમં તંતંવિસેસસ્સ યા તેસં અકલ્લતાદીનં વિસેસપચ્ચયતા, અયમેતેસં સભાવોતિ દટ્ઠબ્બં. **દિટ્ઠાલોકો** નામ પસ્સિતો રત્તિં ચન્દાલોકદીપાલોકઉક્કાલોકાદિ, દિવા ચ સૂરિયાલોકાદિ. રત્તિમ્પિ દિવાપિ તસ્સ સઞ્જાનનસમત્થા સઞ્ઞા **આલોકસઞ્ઞા**, તસ્સા ચ વિગતનીવરણાય પરિસુદ્ધાય અત્થિતા ઇધ અધિપ્પેતા. અતિસયત્થવિસિટ્ઠસ્સ હિ અત્થિઅત્થસ્સ અવબોધકો અયમીકારોતિ દસ્સેન્તો "**રત્તિમ્પી**"તિઆદિમાહ, વિગતથિનમિદ્ધભાવસ્સ કારણત્તા ચેતં વુત્તં. સુત્તેસુ પાકટોવાયમત્થો.

સરતીતિ **સતો**, સમ્પજાનાતીતિ **સમ્પજાનો**તિ એવં પુગ્ગલનિદ્દેસોતિ દસ્સેતિ "**સતિયા ચ ઞાણેન ચ સમન્નાગતો**"તિ ઇમિના. સન્તેસુપિ અઞ્ઞેસુ વીરિયસમાધિઆદીસુ કસ્મા ઇદમેવ ઉભયં વુત્તં, વિગતાભિજ્ઝાદીસુ વા ઇદં ઉભયં અવત્વા કસ્મા ઇધેવ વુત્તન્તિ અનુયોગમપનેતું "**ઇદં ઉભય**"ન્તિઆદિ વુત્તં, પુગ્ગલાધિટ્ઠાનેન નિદ્દિટ્ઠસતિસમ્પજઞ્ઞસઙ્ખાતં ઇદં ઉભયન્તિ અત્થો. **અતિક્કમિત્વા ઠિતો**તિ ત-સદ્દસ્સ અતીતત્થતં આહ, પુબ્બભાગભાવનાય પજહનમેવ ચ અતિક્કમનં. ''કથં ઇદં કથં ઇદ''ન્તિ પવત્તતીતિ **કથંકથા**, વિચિકિચ્છા, સા એતસ્સ અત્થીતિ **કથંકથી**, ન કથંકથી **અકથંકથી**, નિબ્બિચિકિચ્છોતિ વચનત્થો, અત્થમત્તં પન દસ્સેતું "**કથં ઇદં કથં ઇદ**'**ન્તિ એવં નપ્પવત્તતીતિ અકથંકથી**"તિ વુત્તં. ''કુસલેસુ ધમ્મેસૂ''તિ ઇદં ''અકથંકથી''તિ ઇમિના સમ્બજ્ઝિતબ્બન્તિ આહ "**ન વિચિકિચ્છતિ, ન કઙ્ખતીતિ અત્થો**"તિ. **વચનત્થલક્ખણાદિભેદતો**તિ એત્થ **આદિસદ્દેન** પચ્ચયપહાનપહાયકાદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તેપિ હિ પભેદતો વત્તબ્બાતિ.

૨૧૮. વડ્ઢિયા ગહિતં ધનં ઇણં નામાતિ વુત્તં "**વડ્ઢિયા ધનં ગહેત્વા**"તિ. વિગતો અન્તો **બ્યન્તો**, સો યસ્સાતિ **બ્યન્તી**. તેનાહ "**વિગતન્ત**"ન્તિ, વિરહિતદાતબ્બઇણપરિયન્તં કરેય્યાતિ ચેતસ્સ અત્થો. **તેસ**ન્તિ વડ્ઢિયા ગહિતાનં ઇણધનાનં. **પરિયન્તો નામ** તદુત્તરિ દાતબ્બઇણસેસો. નત્થિ ઇણમસ્સાતિ **અણણો**. તસ્સ ભાવો **આણણ્યં**. તમેવ નિદાનં **આણણ્યનિદાનં**, આણણ્યહેતુ આણણ્યકારણાતિ અત્થો. આણણ્યમેવ હિ નિદાનં કારણમસ્સાતિ વા **આણણ્યનિદાનં**, ''પામોજ્જં સોમનસ્સ''ન્તિ ઇમેહિ સમ્બન્ધો. ''ઇણપલિબોધતો મુત્તોમ્હી''તિ **બલવપામોજ્જં લભતિ**. ''જીવિકાનિમિત્તમ્પિ મે અવસિટ્ઠં અત્થી''તિ **સોમનસ્સં અધિગચ્છતિ**.

૨૧૯. વિસભાગવેદના નામ દુક્ખવેદના. સા હિ કુસલવિપાકસન્તાનસ્સ વિરોધિભાવતો સુખવેદનાય વિસભાગા, તસ્સા **ઉપ્પત્તિયા** કરણભૂતાય. **કકચેનેવા**તિ કકચેન ઇવ. **ચતુઇરિયાપથ**ન્તિ ચતુબ્બિધમ્પિ ઇરિયાપથં. બ્યાધિતો હિ યથા ઠાનગમનેસુ અસમત્થો, એવં નિસજ્જાદીસુપિ. **આબાધેતી**તિ પીળેતિ. વાતાદીનં વિકારભૂતા વિસમાવત્થાયેવ "**આબાધો**"તિ વુચ્ચતિ. તેનાહ "**તંસમુટ્ઠાનેન દુક્ખેન દુક્ખિતો**"તિ, આબાધસમુટ્ઠાનેન

દુક્ખવેદનાસઙ્ખાતેન દુક્ખેન દુક્ખિતો દુક્ખસમન્નાગતોતિ અત્થો. દુક્ખવેદનાય પન આબાધભાવેન આદિમ્હિ બાધતીતિ **આબાધો**તિ કત્વા આબાધસઙ્ખાતેન મૂલબ્યાધિના **આબાધિકો**, અપરાપરં સઞ્જાતદુક્ખસઙ્ખાતેન અનુબન્ધબ્યાધિના **દુક્ખિતો**તિ અત્થો ગહેતબ્બો. એવઞ્હિ સતિ દુક્ખવેદનાવસેન વુત્તસ્સ દુક્ખિતપદસ્સ આબાધિકપદેન વિસેસિતબ્બતા પાકટા હોતીતિ અયમેત્થ **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૯) વુત્તનયો. અધિકં મત્તં પમાણં **અધિમત્તં**, બાળ્હં, અધિમત્તં ગિલાનો ધાતુસઙ્ખયેન પરિક્ખીણસરીરોતિ **અધિમત્તગિલાનો. અધિમત્તબ્યાધિપરેતતાયા**તિ અધિમત્તબ્યાધિપીળિતતાય. **ન રુચ્ચેય્યા**તિ ન રુચ્ચેથ, કમ્મત્થપદઞ્ચેતં ''ભત્તઞ્ચસ્સા''તિ એત્થ ''અસ્સા''તિ કત્તુદસ્સનતો. મત્તાસદ્દો અનત્થકોતિ વુત્તં ''**બલમત્તાતિ બલમેવા**''તિ, અપ્પમત્તકં વા બલં **બલમત્તા. તદુભયન્તિ** પામોજ્જં, સોમનસ્સઞ્ચ. **લભેથ પામોજ્જં** ''રોગતો મુત્તોમ્હી''તિ. **અધિગચ્છેય્ય સોમનસ્સં** ''અત્થિ મે કાયબલ''ન્તિ પાળિયા અત્થો.

૨૨૦. **કાકણિકમત્તં** નામ ''એકગુઞ્જમત્ત''ન્તિ વદન્તિ. ''દિયડ્ઢવીહિમત્ત''ન્તિ **વિનયટીકાયં** વુત્તં. અપિચ **કણ-**સદ્દો કુણ્ડકે –

> ''અકણં અથુસં સુદ્ધં, સુગન્ધં તણ્ડુલપ્ફલં;
> તુણ્ડિકીરે પચિત્વાન, તતો ભુઞ્જન્તિ ભોજન''ન્તિ. (દી॰ નિ॰ ૩.૨૮૧) આદીસુ વિય;

''કણો તુ કુણ્ડકો ભવે''તિ (અભિધાને ભકણ્ડે ચતુબ્બણ્ણવગ્ગે ૪૫૪ ગાથા) હિ વુત્તં. અપ્પકો પન કણો **કાકણો**તિ વુચ્ચતિ યથા ''કાલવણ''ન્તિ, તસ્મા કાકણોવ પમાણમસ્સાતિ **કાકણિકં**, કાકણિકમેવ **કાકણિકમત્તં**, ખુદ્દકકુણ્ડકપ્પમાણમેવાતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. એવઞ્હિ સતિ ''રાજદાયો નામ કાકણિકમત્તં ન વટ્ટતિ, અડ્ઢમાસગ્ઘનિકં મંસં દેતી''તિ (જા॰ અટ્ઠ॰ ૬.ઉમઙ્ગજાતકવણ્ણનાય) વુત્તેન **ઉમઙ્ગજાતકવચનેન** ચ અવિરુદ્ધં હોતિ. **વયો**તિ ખયો ભઙ્ગો, તસ્સ ''બન્ધના મુત્તોમ્હી''તિ આવજ્જયતો તદુભયં હોતિ. તેન વુત્તં ''લભેથ પામોજ્જં, અધિગચ્છેય્ય સોમનસ્સ''ન્તિ. વચનાવસેસં સન્ધાય ''**સેસં વુત્તનયેનેવા**''તિઆદિ વુત્તં. **વુત્તનયેનેવા**તિ ચ પઠમદુતિયપદેસુ વુત્તનયેનેવ. **સબ્બપદેસૂ**તિ તતિયાદીસુ તીસુ કોટ્ઠાસેસુ. એકેકો હિ ઉપમાપક્ખો ''પદ''ન્તિ વુત્તો.

૨૨૧-૨૨૨. **અધીનો**તિ આયત્તો, ન સેરિભાવયુત્તો. તેનાહ ''**અત્તનો રુચિયા કિઞ્ચિ કાતું ન લભતી**''તિ. એવમિતરસ્મિમ્પિ. યેન ગન્તુકામો, તેન કામં ગમો ન હોતીતિ સપાઠસેસયોજનં દસ્સેતું ''**યેના**''તિઆદિ વુત્તં. **કામ**ન્તિ ચેતં ભાવનપુંસકવચનં, કામેન વા ઇચ્છાય ગમો **કામંગમો** નિગ્ગહીતાગમેન. **દાસબ્યા**તિ એત્થ **બ્ય-**સદ્દસ્સ ભાવત્થતં દસ્સેતિ ''**દાસભાવા**''તિ ઇમિના. અપરાધીનતાય અત્તનો ભુજો વિય સકિચ્ચે એસિતબ્બો પેસિતબ્બોતિ **ભુજિસ્સો**, સયંવસીતિ નિબ્બચનં. ''ભુજો નામ અત્તનો યથાસુખં વિનિયોગો, સો ઇસ્સો ઇચ્છિતબ્બો એત્થાતિ **ભુજિસ્સો**, અસ્સામિકો''તિ **મૂલપણ્ણાસકટીકાયં** વુત્તં. અત્થમત્તં પન દસ્સેન્તો ''**અત્તનો સન્તકો**''તિ આહ, અત્તાવ અત્તનો સન્તકો, ન પરસ્સાતિ વુત્તં હોતિ. અનુદકતાય કં પાનીયં તારેન્તિ એત્થાતિ **કન્તારો**, અદ્ધાનસદ્દો ચ દીઘપરિયાયોતિ વુત્તં ''**નિરુદકં દીઘમગ્ગ**''ન્તિ.

૨૨૩. **સેસાની**તિ બ્યાપાદાદીનિ. **તત્રા**તિ દસ્સને. **અયન્તિ** ઇદાનિ વુચ્ચમાના **સદિસતા**, યેન ઇણાદીનં ઉપમાભાવો, કામચ્છન્દાદીનઞ્ચ ઉપમેય્યભાવો હોતિ, સો નેસં ઉપમોપમેય્યસમ્બન્ધો સદિસતાતિ દટ્ઠબ્બં. **તેહી**તિ પરેહિ ઇણસામિકેહિ. **કિઞ્ચિ પટિબાહિતુ**ન્તિ ફરુસવચનાદિકં કિઞ્ચિપિ પટિસેધેતું ન સક્કોતિ ઇણં દાતુમસક્કુણન્તા. કસ્માતિ વુત્તં ''**તિતિક્ખાકારણ**''ન્તિઆદિ, ઇણસ્સ તિતિક્ખાકારણત્તાતિ અત્થો. **યો યમ્હિ કામચ્છન્દેન રજ્જતી**તિ

યો પુગ્ગલો યમ્હિ કામચ્છન્દસ્સ વત્થુભૂતે પુગ્ગલે કામચ્છન્દેન રજ્જતિ. **તણ્હાસહગતેન તં વત્થું ગણ્હાતીતિ** તણ્હાભૂતેન કામચ્છન્દેન તં કામચ્છન્દસ્સ વત્થુભૂતં પુગ્ગલં ''મમેત''ન્તિ ગણ્હાતિ. સહગતસદ્દો હેત્થ તબ્ભાવમત્તો ''યાયં તણ્હા પોનોભવિકા નન્દીરાગસહગતા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૪૦૦; મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૩, ૪૮૦; ૩.૩૭૩; સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૫; પટિ॰ મ॰ ૨.૩૦) વિય. **તેના**તિ કામચ્છન્દસ્સ વત્થુભૂતેન પુગ્ગલેન. કસ્માતિ આહ ''**તિતિક્ખાકારણ**''ન્તિઆદિ, કામચ્છન્દસ્સ તિતિક્ખાકારણત્તાતિ અત્થો. તિતિક્ખાસદિસો ચેત્થ રાગપધાનો અકુસલચિત્તુપ્પાદો ''તિતિક્ખા''તિ વુત્તો, ન તુ ''**ખન્તી** પરમં તપો તિતિક્ખા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૯૧; ધ॰ પ॰ ૧૮૪) વિય તપભૂતો અદોસપધાનો ચિત્તુપ્પાદો. **ઘરસામિકેહી**તિ ઘરસ્સ સામિકભૂતેહિ સસ્સુસસુરસામિકેહિ. ઇત્થીનં કામચ્છન્દો તિતિક્ખાકારણં હોતિ વિયાતિ સમ્બન્ધો.

''**યથા પના**''તિઆદિના સેસાનં રોગાદિસદિસતા વુત્તા. તત્થ પિત્તદોસકોપનવસેન **પિત્તરોગાતુરો**. તસ્સ પિત્તકોપનતો સબ્બમ્પિ મધુસક્કરાદિકં અમધુરભાવેન સમ્પજ્જતીતિ વુત્તં ''**તિત્તકં તિત્તકન્તિ ઉગ્ગિરતિયેવા**''તિ. **તુમ્હે ઉપદ્દવેથા**તિ ટીકાયં (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૨૩) ઉદ્ધટપાઠો, ''ઉપદ્દવં કરોથા''તિ નામધાતુવસેન અત્થો, ઇદાનિ પન ''તુમ્હેહિ ઉપદ્દુતા''તિ પાઠો દિસ્સતિ. **વિબ્ભમતી**તિ ઇતો ચિતો ચ આહિણ્ડતિ, હીનાય વા આવત્તતિ. મધુસક્કરાદીનં રસં **ન વિન્દતિ** નાનુભવતિ ન જાનાતિ ન લભતિ ચ વિયાતિ સમ્બન્ધો. **સાસનરસ**ન્તિ સાસનસ્સ રસં, સાસનમેવ વા રસં.

નક્ખત્તછણં **નક્ખત્તં**. તેનાહ ''**અહો નચ્ચં, અહો ગીત**''ન્તિ. **મુત્તો**તિ બન્ધનતો પમુત્તો. **ધમ્મસ્સવનસ્સા**તિ સોતબ્બધમ્મસ્સ.

સીઘં પવત્તેતબ્બકિચ્ચં **અચ્ચાયિકં**. સીઘત્થો હિ **અતિ**સદ્દો ''પાણાતિપાતો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૯૩; વિભ॰ ૯૬૮) વિય. **વિનયે અપકતઞ્ઞુના**તિ વિનયક્કમે અકુસલેન. પકતં નિટ્ઠાનં વિનિચ્છયં જાનાતીતિ **પકતઞ્ઞૂ**, ન પકતઞ્ઞૂ તથા. સો હિ કપ્પિયાકપ્પિયં યાથાવતો ન જાનાતિ. તેનાહ ''**કિસ્મિઞ્ચિદેવા**''તિઆદિ. **કપ્પિયમંસેપી**તિ સૂકરમંસાદિકેપિ. **અકપ્પિયમંસસઞ્ઞાયા**તિ અચ્છમંસાદિસઞ્ઞાય.

દણ્ડકસદ્દેનાપીતિ સાખાદણ્ડકસદ્દેનપિ. **ઉસ્સઙ્કિતપરિસઙ્કિતો**તિ અવસઙ્કિતો ચેવ સમન્તતો સઙ્કિતો ચ, અતિવિય સઙ્કિતોતિ વુત્તં હોતિ. તદાકારદસ્સનં ''**ગચ્છતિપી**''તિઆદિ. સો હિ થોકં ગચ્છતિપિ. ગચ્છન્તો પન તાય ઉસ્સઙ્કિતપરિસઙ્કિતતાય તત્થ તત્થ **તિટ્ઠતિપિ**. ઈદિસે કન્તારે ગતે ''કો જાનાતિ, કિં ભવિસ્સતી''તિ **નિવત્તતિપિ**, તસ્મા ચ **ગતટ્ઠાનતો અગતટ્ઠાનમેવ બહુતરં હોતિ**, તતો એવ ચ **સો કિચ્છેન કસિરેન ખેમન્તભૂમિં પાપુણાતિ વા, ન વા પાપુણાતિ**. **કિચ્છેન કસિરેના**તિ પરિયાયવચનં, કાયિકદુક્ખેન ખેદનં વા **કિચ્છં**, ચેતસિકદુક્ખેન પીળનં **કસિરં**. **ખેમન્તભૂમિ**ન્તિ ખેમભૂતં ભૂમિં અન્તસદ્દસ્સ તબ્ભાવત્તા, ભયસ્સ ખીયનં વા **ખેમો**, સોવ અન્તો પરિચ્છેદો યસ્સા તથા, સા એવ ભૂમીતિ **ખેમન્તભૂમિ**, તં નિબ્ભયપ્પદેસન્તિ અત્થો. **અટ્ઠસુ ઠાનેસૂ**તિ ''તત્થ કતમા વિચિકિચ્છા? સત્થરિ કઙ્ખતિ વિચિકિચ્છતિ. ધમ્મે. સઙ્ઘે. સિક્ખાય. પુબ્બન્તે. અપરન્તે. પુબ્બન્તાપરન્તે. ઇદપ્પચ્ચયતાપટિચ્ચસમુપ્પન્નેસુ ધમ્મેસુ કઙ્ખતિ વિચિકિચ્છતી''તિ (વિભ॰ ૯૧૫) **વિભઙ્ગે** વુત્તેસુ અટ્ઠસુ ઠાનેસુ. **અધિમુચ્ચિત્વા**તિ વિનિચ્છિનિત્વા, સદ્દહિત્વા વા. **સદ્ધાય ગણ્હિતુ**ન્તિ સદ્ધેય્યવત્થું ''ઇદમેવ''ન્તિ સદ્દહનવસેન ગણ્હિતું, સદ્દહિતું ન સક્કોતીતિ અત્થો. **ઇતી**તિ તસ્મા વુત્તનયેન અસક્કુણનતો અન્તરાયં કરોતીતિ સમ્બન્ધો. ''અત્થિ નુ ખો, નત્થિ નુ ખો''તિ અરઞ્ઞં પવિટ્ઠસ્સ આદિમ્હિ એવ સપ્પનં સંસયો **આસપ્પનં**. તતો પરં સમન્તતો, ઉપરૂપરિ વા સપ્પનં **પરિસપ્પનં**. ઉભયેનપિ તત્થેવ સંસયવસેન પરિબ્ભમનં દસ્સેતિ. તેનાહ

“**અપરિયોગાહન**”ન્તિ, ‘‘એવમિદ’’ન્તિ સમન્તતો અનોગાહનન્તિ અત્થો. **છમ્ભિતત્ત**ન્તિ અરઞ્ઞસઞ્ઞાય ઉપ્પન્નં છમ્ભિતભાવં હદયમંસચલનં, ઉત્રાસન્તિ વુત્તં હોતિ. ઉપમેય્યપક્ખેપિ યથારહમેસમત્થો.

૨૨૪. **તત્રાયં સદિસતા**તિ એત્થ પન અપ્પહીનપક્ખે વુત્તનયાનુસારેન સદિસતા વેદિતબ્બા . યદઙ્ગેન હિ કામચ્છન્દાદયો ઇણાદિસદિસા, તદઙ્ગેન ચ તેસં પહાનં આણણ્યાદિસદિસતાતિ. ઇદં પન અનુત્તાનપદત્થમત્તં – **સમિદ્ધત**ન્તિ અડ્ઢતં. પુબ્બે પણ્ણમારોપિતાય વડ્ઢિયા સહ વત્તતીતિ **સવડ્ઢિકં. પણ્ણ**ન્તિ ઇણદાનગ્ગહણે સલ્લક્ખણવસેન લિખિતપણ્ણં. પુન **પણ્ણ**ન્તિ ઇણયાચનવસેન સાસનલિખિતપણ્ણં. **નિલ્લેપતાયા**તિ ધનસમ્બન્ધાભાવેન અવિલિમ્પનતાય. તથા **અલગ્ગતાય**. પરિયાયવચનઞ્હેતં દ્વયં. અથ વા **નિલ્લેપતાયા**તિ વુત્તનયેન અવિલિમ્પનભાવેન વિસેસનભૂતેન **અલગ્ગતાયા**તિ અત્થો. **છ ધમ્મે**તિ અસુભનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો, અસુભભાવનાનુયોગો, ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતા, ભોજને મત્તઞ્ઞુતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ ઇમે છ ધમ્મે. **ભાવેત્વા**તિ બ્રૂહેત્વા, અત્તનિ વા ઉપ્પાદેત્વા. અનુપ્પન્નઅનુપ્પાદનઉપ્પન્નપ્પહાનાદિવિભાવનવસેન મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તે સવિસેસં પાળિયા આગતત્તા “**મહાસતિપટ્ઠાને વણ્ણયિસ્સામા**”તિ વુત્તં. “**મહાસતિપટ્ઠાને**”તિ ચ ઇમસ્મિં દીઘાગમે (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૨ આદયો) સઙ્ગીતમાહ, ન મજ્ઝિમાગમે નિકાયન્તરત્તા. નિકાયન્તરાગતોપિ હિ અત્થો આચરિયેહિ અઞ્ઞત્થ યેભુય્યેન વુત્તોતિ વદન્તિ. એસ નયો બ્યાપાદાદિપ્પહાનભાગેપિ. **પરવત્થુમ્હી**તિ આરમ્મણભૂતે પરસ્મિં વત્થુસ્મિં. મમાયનાભાવેન **નેવ સઙ્ગો**. પરિગ્ગહાભાવેન **ન બદ્ધો. દિબ્બાનિપિ રૂપાનિ પસ્સતો કિલેસો ન સમુદાચરતિ**, પગેવ માનુસિયાનીતિ સમ્ભાવને **અપિ**-સદ્દો.

અનત્થકરોતિ અત્તનો, પરસ્સ ચ અહિતકરો. **છ ધમ્મે**તિ મેત્તાનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો, મેત્તાભાવનાનુયોગો, કમ્મસ્સકતા, પટિસઙ્ખાનબહુલતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ ઇમે છ ધમ્મે. **તત્થેવા**તિ મહાસતિપટ્ઠાનેયેવ. ચારિત્તસીલમેવ ઉદ્દિસ્સ પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદં “**આચારપણ્ણત્તી**”તિ વુત્તં. **આદિ**-સદ્દેન વારિત્તપણ્ણત્તિસિક્ખાપદં સઙ્ગણ્હાતિ.

પવેસિતોતિ પવેસાપિતો. બન્ધનાગારં પવેસાપિતત્તા અલદ્ધનક્ખત્તાનુભવનો પુરિસો હિ “**નક્ખત્તદિવસે બન્ધનાગારં પવેસિતો પુરિસો**”તિ વુત્તો, નક્ખત્તદિવસે એવ વા તદનનુભવનત્થં તથા કતો પુરિસો એવં વુત્તોતિપિ વટ્ટતિ. **અપરસ્મિ**ન્તિ તતો પચ્છિમે, અઞ્ઞસ્મિં વા નક્ખત્તદિવસે. **ઓકાસ**ન્તિ કમ્મકારણાકારણં, કમ્મકારણક્ખણં વા. **મહાનત્થકર**ન્તિ દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થહાપનમુખેન મહતો અનત્થસ્સ કારકં. **છ ધમ્મે**તિ અતિભોજને નિમિત્તગ્ગાહો, ઇરિયાપથસમ્પરિવત્તનતા, આલોકસઞ્ઞામનસિકારો, અબ્ભોકાસવાસો, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ ઇમે છ ધમ્મે, **ધમ્મનક્ખત્તસ્સા**તિ યથાવુત્તસોતબ્બધમ્મસઙ્ખાતસ્સ મહસ્સ. સાધૂનં રતિજનનતો હિ ધમ્મોપિ છણસદિસટ્ઠેન ‘‘નક્ખત્ત’’ન્તિ વુત્તો.

ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચે **મહાનત્થકર**ન્તિ પરાયત્તતાપાદનેન વુત્તનયેન મહતો અનત્થસ્સ કારકં. **છ ધમ્મે**તિ બહુસ્સુતતા, પરિપુચ્છકતા, વિનયે પકતઞ્ઞુતા, વુડ્ઢસેવિતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ ઇમે છ ધમ્મે. બલસ્સ, બલેન વા અત્તના ઇચ્છિતસ્સ કરણં **બલક્કારો**, તેન. **નેક્ખમ્મપટિપદ**ન્તિ નીવરણતો નિક્ખમનપટિપદં ઉપચારભાવનમેવ, ન પઠમં ઝાનં. અયઞ્હિ ઉપચારભાવનાધિકારો.

બલવાતિ પચ્ચત્થિકવિધમનસમત્થેન બલેન બલવા વન્તુ-સદ્દસ્સ અભિસયત્થવિસિટ્ઠસ્સ અત્થિયત્થસ્સ બોધનતો. **હત્થસાર**ન્તિ હત્થગતધનસારં. **સજ્જાવુધો**તિ સજ્જિતધન્વાદિઆવુધો, સન્નદ્ધપઞ્ચાવુધોતિ અત્થો.

સૂરવીરસેવકજનવસેન **સપરિવારો**. **તન્તિ** યથાવુત્તં પુરિસં. બલવન્તતાય, સજ્જાવુધતાય, સપરિવારતાય ચ **ચોરા દૂરતોવ દિસ્વા પલાયેય્યું**. **અનત્થકારિકા**તિ સમ્માપટિપત્તિયા વિબન્ધકરણતો વુત્તનયેન અહિતકારિકા. **છ ધમ્મે**તિ બહુસ્સુતતા, પરિપુચ્છકતા , વિનયે પકતઞ્ઞુતા, અધિમોક્ખબહુલતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ ઇમે છ ધમ્મે. યથા બાહુસચ્ચાદીનિ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તિ, એવં વિચિકિચ્છાયપીતિ ઇધાપિ બહુસ્સુતતાદયો તયોપિ ધમ્મા ગહિતા, કલ્યાણમિત્તતા, પન સપ્પાયકથા ચ પઞ્ચન્નમ્પિ પહાનાય સંવત્તન્તિ, તસ્મા તાસુ તસ્સ તસ્સ નીવરણસ્સ અનુચ્છવિકસેવનતા દટ્ઠબ્બા. **તિણં વિયા**તિ તિણં ભયવસેન ન ગણેતિ વિય. **દુચ્ચરિતકન્તારં નિત્થરિત્વા**તિ દુચ્ચરિતચરણૂપાયભૂતાય વિચિકિચ્છાય નિત્થરણવસેન દુચ્ચરિતસઙ્ખાતં કન્તારં નિત્થરિત્વા. વિચિકિચ્છા હિ સમ્માપટિપત્તિયા અપ્પટિપજ્જનનિમિત્તતામુખેન મિચ્છાપટિપત્તિમેવ પરિબ્રૂહેતીતિ તસ્સા અપ્પહાનં દુચ્ચરિતચરણૂપાયો, પહાનઞ્ચ દુચ્ચરિતવિધૂનનૂપાયોતિ.

૨૨૫. "**તુટ્ઠાકારો**"તિ ઇમિના પામોજ્જં નામ તરુણપીતિં દસ્સેતિ. સા હિ તરુણતાય કથઞ્ચિપિ તુટ્ઠાવત્થા તુટ્ઠાકારમત્તં. "**તુટ્ઠસ્સા**"તિ ઇદં ''પમુદિતસ્સા''તિ એતસ્સ અત્થવચનં, તસ્સત્થો ''ઓક્કન્તિકભાવપ્પત્તાય પીતિયા વસેન તુટ્ઠસ્સા''તિ **ટીકાયં** વુત્તો, એવં સતિ પામોજ્જપદેન ઓક્કન્તિકા પીતિયેવ ગહિતા સિયા. "**સકલસરીરં ખોભયમાના પીતિ જાયતી**"તિ એતસ્સા ચત્થો ''અત્તનો સવિપ્ફારિકતાય, અત્તસમુટ્ઠાનપણીતરૂપુપ્પત્તિયા ચ સકલસરીરં ખોભયમાના ફરણલક્ખણા પીતિ જાયતી''તિ વુત્તો, એવઞ્ચ સતિ પીતિપદેન ફરણા પીતિયેવ ગહિતા સિયા, કારણં પનેત્થ ગવેસિતબ્બં. ઇધ, પન અઞ્ઞત્થ ચ તરુણબલવતામત્તસામઞ્ઞેન પદદ્વયસ્સ અત્થદીપનતો યા કાચિ તરુણા પીતિ **પામોજ્જં**, બલવતી **પીતિ**, પઞ્ચવિધાય વા પીતિયા યથાક્કમં તરુણબલવતાસમ્ભવતો પુરિમા પુરિમા **પામોજ્જં** , પચ્છિમા પચ્છિમા **પીતી**તિપિ વદન્તિ, અયમેત્થ તદનુચ્છવિકો અત્થો. **તુટ્ઠસ્સા**તિ પામોજ્જસઙ્ખાતાય તરુણપીતિયા વસેન તુટ્ઠસ્સ. ત-સદ્દો હિ અતીતત્થો, ઇતરથા હેતુફલસમ્બન્ધાભાવાપત્તિતો, હેતુફલસમ્બન્ધભાવસ્સ ચ વુત્તત્તા. "**સકલસરીરં ખોભયમાના**"તિ ઇમિના પીતિ નામ એત્થ બલવપીતીતિ દસ્સેતિ. સા હિ અત્તનો સવિપ્ફારિકતાય, અત્તસમુટ્ઠાનપણીતરૂપુપ્પત્તિયા ચ સકલસરીરં સઙ્ખોભયમાના જાયતિ. સકલસરીરે પીતિવેગસ્સ પીતિવિપ્ફારસ્સ ઉપ્પાદનઞ્ચેત્થ સઙ્ખોભનં.

પીતિસહિતં **પીતિ** ઉત્તરપદલોપેન. કિં પન તં? મનો, પીતિ મનો એતસ્સાતિ સમાસો. પીતિયા સમ્પયુત્તં મનો યસ્સાતિપિ વટ્ટતિ, તસ્સ. અત્થમત્તં પન દસ્સેતું "**પીતિસમ્પયુત્તચિત્તસ્સ પુગ્ગલસ્સા**"તિ વુત્તં. **કાયો**તિ ઇધ સબ્બોપિ અરૂપકલાપો અધિપ્પેતો, ન પન કાયલહુતાદીસુ વિય વેદનાદિક્ખન્ધત્તયમેવ, ન ચ કાયાયતનાદીસુ વિય રૂપકાયમ્પીતિ દસ્સેતિ "**નામકાયો**"તિ ઇમિના. પસ્સદ્ધિદ્વયવસેનેવ હેત્થ પસ્સમ્ભનમધિપ્પેતં, પસ્સમ્ભનં પન વિગતકિલેસદરથતાતિ આહ "**વિગતદરથો હોતી**"તિ, પહીનઉદ્ધચ્ચાદિકિલેસદરથોતિ અત્થો. વુત્તપ્પકારાય પુબ્બભાગભાવનાય વસેન ચેતસિકસુખં પટિસંવેદેન્તોયેવ તંસમુટ્ઠાનપણીતરૂપફુટસરીરતાય કાયિકમ્પિ સુખં પટિસંવેદેતીતિ વુત્તં "**કાયિકમ્પિ ચેતસિકમ્પિ સુખં વેદયતી**"તિ. **ઇમિના નેક્ખમ્મસુખેના**તિ ''સુખં વેદેતી''તિ એવં વુત્તેન સંકિલેસનીવરણપક્ખતો નિક્ખન્તત્તા, પઠમજ્ઝાનપક્ખિકત્તા ચ યથારહં નેક્ખમ્મસઙ્ખાતેન ઉપચારસુખેન અપ્પનાસુખેન ચ. સમાધાનમ્પેત્થ તદુભયેનેવાતિ વુત્તં "**ઉપચારવસેનાપિ અપ્પનાવસેનાપી**"તિ.

એત્થ પનાયમધિપ્પાયો – કામચ્છન્દપ્પહાનતો પટ્ઠાય યાવ પસ્સદ્ધકાયસ્સ સુખપટિસંવેદના, તાવ યથા પુબ્બે, તથા ઇધાપિ પુબ્બભાગભાવનાયેવ વુત્તા, ન અપ્પના. તથા હિ કામચ્છન્દપ્પહાને **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન** વુત્તં ''વિક્ખમ્ભનવસેનાતિ એત્થ વિક્ખમ્ભનં અનુપ્પાદનં અપ્પવત્તનં, ન પટિપક્ખાનં સુપ્પહીનતા, પહીનત્તાતિ ચ પહીનસદિસતં સન્ધાય વુત્તં ઝાનસ્સ અનધિગતત્તા''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૬૧).

પસ્સદ્ધકાયસ્સ સુખપટિસંવેદનાય ચ વુત્તપ્પકારાય પુબ્બભાગભાવનાય વસેન ચેતસિકસુખં પટિસંવેદેન્તોયેવ તંસમુટ્ઠાનપણીતરૂપફુટસરીરતાય કાયિકમ્પિ સુખં પટિસંવેદેતીતિ. અપિચ કા નામ કથા અઞ્ઞેહિ વત્તબ્બા અટ્ઠકથાયમેવ ''છ ધમ્મે ભાવેત્વા''તિ તત્થ તત્થ પુબ્બભાગભાવનાય વુત્તત્તા. સુખિનો ચિત્તસમાધાને પન સુખસ્સ ઉપચારભાવનાય વિય અપ્પનાયપિ કારણત્તા, ''સો વિવિચ્ચેવ કામેહી''તિઆદિના ચ વક્ખમાનાય અપ્પનાય હેતુફલવસેન સમ્બજ્ઝનતો પુબ્બભાગસમાધિ , અપ્પનાસમાધિ ચ વુત્તો, પુબ્બભાગસુખમિવ વા અપ્પનાસુખમ્પિ અપ્પનાસમાધિસ્સ કારણમેવાતિ તમ્પિ અપ્પનાસુખં અપ્પનાસમાધિનો કારણભાવેન **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન** ગહિતન્તિ ઇમમત્થમસલ્લક્ખેન્તા નેક્ખમ્મપદત્થં યથાતથં અગ્ગહેત્વા પાળિયં, અટ્ઠકથાયમ્પિ સંકિણ્ણાકુલં કેચિ કરોન્તીતિ.

પઠમજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૨૨૬. યદેવં ''સુખિનો ચિત્તં સમાધિયતી''તિ એતેનેવ ઉપચારવસેનપિ અપ્પનાવસેનપિ ચિત્તસ્સ સમાધાનં કથિતં સિયા, એવં સન્તે ''સો વિવિચ્ચેવ કામેહી''તિઆદિકા દેસના કિમત્થિયાતિ ચોદનાય ''**સો વિવિચ્ચેવ...પે॰... વુત્તન્તિ વેદિતબ્બ**''ન્તિ વુત્તં. તત્થ ''સમાહિતે''તિ પદદ્વયં ''દસ્સનત્થં વુત્ત''ન્તિ ઇમેહિ સમ્બન્ધિત્વા સમાહિતત્તા તથા દસ્સનત્થં વુત્તન્તિ અધિપ્પાયો વેદિતબ્બો. **ઉપરિવિસેસદસ્સનત્થ**ન્તિ ઉપચારસમાધિતો, પઠમજ્ઝાનાદિસમાધિતો ચ ઉપરિ પત્તબ્બસ્સ પઠમદુતિયજ્ઝાનાદિવિસેસસ્સ દસ્સનત્થં. ઉપચારસમાધિસમધિગમેનેવ હિ પઠમજ્ઝાનાદિવિસેસો સમધિગન્તું સક્કા, ન પન તેન વિના, દુતિયજ્ઝાનાદિસમધિગમેપિ પામોજ્જુપ્પાદાદિકારણપરમ્પરા ઇચ્છિતબ્બા, દુતિયમગ્ગાદિસમધિગમે પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિ વિયાતિ દટ્ઠબ્બં. **અપ્પનાસમાધિના**તિ પઠમજ્ઝાનાદિઅપ્પનાસમાધિના. **તસ્સ સમાધિનો**તિ યો અપ્પનાલક્ખણો સમાધિ ''સુખિનો ચિત્તં સમાધિયતી''તિ સબ્બસાધારણવસેન વુત્તો, તસ્સ સમાધિનો. **પભેદદસ્સનત્થ**ન્તિ દુતિયજ્ઝાનાદિવિભાગસ્સ ચેવ પઠમાભિઞ્ઞાદિવિભાગસ્સ ચ પભેદદસ્સનત્થં. **કરજકાય**ન્તિ ચતુસન્તતિરૂપસમુદાયભૂતં ચાતુમહાભૂતિકકાયં. સો હિ ગબ્ભાસયે કરીયતીતિ કત્વા કરસઞ્ઞાતતો પુપ્ફસમ્ભવતો જાતત્તા **કરજો**તિ વુચ્ચતિ. **કરો**તિ હિ માતુ સોણિતસઞ્ઞાતપુપ્ફસ્સ, પિતુ સુક્કસઞ્ઞાતસમ્ભવસ્સ ચ નામં, તતો જાતો પન અણ્ડજજલાબુજવસેન ગબ્ભસેય્યકકાયોવ. કામં ઓપપાતિકાદીનમ્પિ હેતુસમ્પન્નાનં યથાવુત્તસમાધિસમધિગમો સમ્ભવતિ, તથાપિ યેભુય્યત્તા, પાકટત્તા ચ સ્વેવ કાયો વુત્તોતિ. કરોતિ પુત્તે નિબ્બત્તેતીતિ **કરો**, સુક્કસોણિતં, કરેન જાતો **કરજો**તિપિ વદન્તિ.

નનુ ચ નામકાયોપિ વિવેકજેન પીતિસુખેન તથા લદ્ધૂપકારોવ સિયા, અથ કસ્મા યથાવુત્તો રૂપકાયોવ ઇધ ગહિતોતિ? સદ્દન્તરાભિસમ્બન્ધેન અધિગતત્તા. ''અભિસન્દેતી''તિઆદિસદ્દન્તરાભિસમ્બન્ધતો હિ રૂપકાયો એવ ઇધ ભગવતા વુત્તોતિ અધિગમીયતિ તસ્સેવ અભિસન્દનાદિકિરિયાયોગ્યત્તાતિ. **અભિસન્દેતી**તિ અભિસન્દનં કરોતિ, સો ઇમમેવ કાયં વિવેકજેન પીતિસુખેનાતિ હિ ભેદવસેન, સમુદાયાવયવવસેન ચ પરિકપ્પનામત્તસિદ્ધા હેતુકિરિયા એત્થ લબ્ભતિ, અભિસન્દનં પનેતં ઝાનમયેન પીતિસુખેન કરજકાયસ્સ તિન્તભાવાપાદનં, સબ્બત્થકમેવ ચ લૂખભાવસ્સાપનયનન્તિ આહ ''**તેમેતિ સ્નેહેતી**''તિ, અવસ્સુતભાવં, અલ્લભાવઞ્ચ કરોતીતિ અત્થો. અત્થતો પન અભિસન્દનં નામ યથાવુત્તપીતિસુખસમુટ્ઠાનેહિ પણીતરૂપેહિ કાયસ્સ પરિપ્ફરણં દટ્ઠબ્બં. તેનેવાહ ''**સબ્બત્થ પવત્તપીતિ સુખં કરોતી**''તિ. તંસમુટ્ઠાનરૂપફરણવસેનેવ હિ સબ્બત્થ પવત્તપીતિસુખતા. **પરિસન્દેતી**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **ભસ્તં** નામ ચમ્મપસિબ્બકં. **પરિપ્ફરતી**તિ સુદ્ધકિરિયાપદં. તેન વુત્તં ''**સમન્તતો ફુસતી**''તિ, સો ઇમમેવ કાયં વિવેકજેન પીતિસુખેન સમન્તતો ફુટ્ઠો ભવતીતિ અત્થો.

કુસનકિરિયાયેવેત્થ ઉપપન્ના, ન બ્યાપનકિરિયા ભિક્ખુસ્સેવ સુદ્ધકત્તુભાવતો. સબ્બં એતસ્સ અત્થીતિ **સબ્બવા** યથા ''ગુણવા''તિ, તસ્સ **સબ્બવતો**, ''અવયવાવયવીસમ્બન્ધે અવયવિનિ સામિવચન''ન્તિ સદ્દલક્ખણેન પનેતસ્સ ''કિઞ્ચી''તિ અવયવેન સમ્બજ્ઝનતો અવયવીવિસયોયેવેસ સબ્બસદ્દોતિ મન્ત્વા છવિમંસાદિકોટ્ઠાસસઙ્ખાતેન અવયવેન અવયવીભાવં દસ્સેન્તો આહ "**સબ્બકોટ્ઠાસવતો કાયસ્સા**"તિ. "**કિઞ્ચી**"તિ એતસ્સ "**ઉપા...પે॰... ઠાન**"ન્તિ અત્થવચનં. **ઉપાદિન્નકસન્તતિપવત્તિટ્ઠાને**તિ કમ્મજરૂપસન્તતિયા પવત્તિટ્ઠાને અકુટં નામ ન હોતીતિ સમ્બન્ધો. **છવિમંસલોહિતાનુગત**ન્તિ છવિમંસલોહિતાદિકમ્મજરૂપમનુગતં. યત્થ યત્થ કમ્મજરૂપં, તત્થ તત્થ ચિત્તજરૂપસ્સાપિ બ્યાપનતો તેન તસ્સ કાયસ્સ કુટભાવં સન્ધાય "**અકુટં નામ ન હોતી**"તિ વુત્તં.

૨૨૭. છેકોતિ કુસલો, તં પન કોસલ્લં ''કંસથાલે ન્હાનિયચુણ્ણાનિ આકિરિત્વા''તિઆદિસદ્દન્તરસન્નિધાનતો, પકરણતો ચ ન્હાનિયચુણ્ણાનં કરણે, પયોજને, પિણ્ડને ચ સમત્થતાવસેન વેદિતબ્બન્તિ દસ્સેતિ "**પટિબલો**"તિઆદિના. **કંસ**સદ્દો પન ''મહતિયા કંસપાતિયા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૬૧) સુવણ્ણે આગતો, ''કંસો ઉપહતો યથા''તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૧૩૪) કિત્તિમલોહે, ''ઉપકંસો નામ રાજા મહાકંસસ્સ અત્રજો''તિઆદીસુ [જા॰ અટ્ઠ॰ ૪.૧૦.૧૬૪ (અત્થતો સમાનં)] પણ્ણત્તિમત્તે. ઇધ પન યત્થ કત્થચિ લોહેતિ આહ "**યેન કેનચિ લોહેન કતભાજને**"તિ. નનુ ઉપમાકરણમત્તમેવિદં, અથ કસ્મા કંસથાલકસ્સ સવિસેસસ્સ ગહણં કતન્તિ અનુયોગં પરિહરતિ "**મત્તિકાભાજન**"ન્તિઆદિના. "**સન્દેન્તસ્સા**"તિ પરિમદ્દેત્વા પિણ્ડં કરોન્તસ્સેવ ભિજ્જતિ, ન પન સન્દનક્ખમં હોતિ, અનાદરલક્ખણે ચેતં સામિવચનં. કિરિયન્તરસ્સ પવત્તનક્ખણેયેવ કિરિયન્તરસ્સ પવત્તનઞ્હિ અનાદરલક્ખણં. ''પરિપ્ફોસકં પરિપ્ફોસક''ન્તિ ઇદં ભાવનપુંસકન્તિ દસ્સેતિ "**સિઞ્ચિત્વા સિઞ્ચિત્વા**"તિ ઇમિના. કુસસદ્દો ચેત્થ પરિસિઞ્ચને યથા તં વાતવુટ્ઠિસમયે ''દેવો ચ થોકં થોકં કુસાયતી''તિ, (પાચિ॰ ૩૬૨) તસ્મા તતો તતો ન્હાનિયચુણ્ણતો ઉપરિ ઉદકેન બ્યાપનકરણવસેન પરિસિઞ્ચિત્વા પરિસિઞ્ચિત્વાતિ અત્થો. અનુપસગ્ગોપિ હિ સદ્દો સઉપસગ્ગો વિય પકરણાધિગતસ્સ અત્થસ્સ દીપકો, ''સિઞ્ચિત્વા સિઞ્ચિત્વા''તિ પન વચનં ''પરિપ્ફોસકં પરિપ્ફોસક''ન્તિ એતસ્સ ''સન્દેય્યા''તિ એત્થ વિસેસનભાવવિઞ્ઞાપનત્થં. એવમીદિસેસુ. ''સન્દેય્યા''તિ એત્થ સન્દ-સદ્દો પિણ્ડકરણેતિ વુત્તં "**પિણ્ડં કરેય્યા**"તિ. **અનુગતા**તિ અનુપવિસનવસેન ગતા ઉપગતા. **પરિગ્ગહિતા**તિ પરિતો ગહિતા સમન્તતો ફુટ્ઠા.

અન્તરો ચ બાહિરો ચ પદેસો, તેહિ સહ પવત્તતીતિ **સન્તરબાહિરા**, ન્હાનિયપિણ્ડિ, "**સમન્તરબાહિરા**"તિપિ પાઠો, મ-કારો પદસન્ધિવસેન આગમો. યથાવુત્તેન પરિગ્ગહિતતાકારણેનેવ સન્તરબાહિરો ન્હાનિયપિણ્ડિ ફુટા ઉદકસ્નેહેનાતિ આહ "**સબ્બત્થકમેવ ઉદકસિનેહેન ફુટા**"તિ. સબ્બત્થ પવત્તનં **સબ્બત્થકં**, ભાવનપુંસકઞ્ચેતં, સબ્બપદેસે હુત્વા એવ ફુટાતિ અત્થો. ''સન્તરબાહિરા ફુટા''તિ ચ ઇમિના ન્હાનિયપિણ્ડિયા સબ્બસો ઉદકેન તેમિતભાવમાહ, ''ન ચ પગ્ઘરણી''તિ પન ઇમિના તિન્તાયપિ તાય ઘનથદ્ધભાવં. તેનાહ "**ન ચ બિન્દું બિન્દુ**"ન્તિઆદિ. ઉદકસ્સ કુસિતં કુસિતં, ન ચ પગ્ઘરણી સૂદનીતિ અત્થો, ''બિન્દું ઉદકં'' તિપિ કત્થચિ પાઠો, ઉદકસઙ્ખાતં બિન્દુન્તિ તસ્સત્થો. બિન્દુસદ્દો હિ ''બ્યાલમ્બમ્બુધરબિન્દૂ''તિઆદીસુ વિય ધારાવયવે. એવં પન અપગ્ઘરણતો હત્થેનપિ દ્વીહિપિ તીહિપિ અઙ્ગુલેહિ ગહેતું, ઓવટ્ટિકાય વા કાતું સક્કા. યદિ હિ સા પગ્ઘરણી અસ્સ, એવં સતિ સ્નેહવિગમનેન સુક્ખત્તા થદ્ધા હુત્વા તથા ગહેતું, કાતું વા ન સક્કાતિ વુત્તં હોતિ. **ઓવટ્ટિકાયા**તિ પરિવટ્ટુલવસેન, ગુળિકાવસેન સા પિણ્ડિ કાતું સક્કાતિ અત્થો.

દુતિયજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૨૨૯. તાહિ તાહિ ઉદકસિરાહિ ઉબ્ભિજ્જતિ ઉદ્ધં નિક્ખમતીતિ **ઉબ્ભિદં**, તાદિસં ઉદકં યસ્સાતિ **ઉબ્ભિદોદકો**, દ-કારસ્સ પન ત-કારે કતે **ઉબ્ભિતોદકો**, ઇમમત્થં દસ્સેતું "**ઉબ્ભિન્નઉદકો**"તિ વુત્તં, નદીતીરે ખતકૂપકો વિય ઉબ્ભિજ્જનકઉદકોતિ અત્થો. ઉબ્ભિજ્જનકમ્પિ ઉદકં કત્થચિ હેટ્ઠા ઉબ્ભિજ્જિત્વા ધારાવસેન ઉટ્ઠહિત્વા બહિ ગચ્છતિ, ન તં કોચિ અન્તોયેવ પતિટ્ઠિતં કાતું સક્કોતિ ધારાવસેન ઉટ્ઠહનતો, ઇધ પન વાલિકાતટે વિય ઉદકરહદસ્સ અન્તોયેવ ઉબ્ભિજ્જિત્વા તત્થેવ તિટ્ઠતિ, ન ધારાવસેન ઉટ્ઠહિત્વા બહિ ગચ્છતીતિ વિઞ્ઞાયતિ અખોભકસ્સ સન્નિસિન્નસ્સેવ ઉદકસ્સ અધિપ્પેતત્તાતિ ઇમમત્થં સન્ધાયાહ "**ન હેટ્ઠા**"તિઆદિ. **હેટ્ઠા**તિ ઉદકરહદસ્સ હેટ્ઠા મહાઉદકસિરા, લોહિતાનુગતા લોહિતસિરા વિય ઉદકાનુગતો પથવિપદેસો ''ઉદકસિરા''તિ વુચ્ચતિ. **ઉગ્ગચ્છનકઉદકો**તિ ધારાવસેન ઉટ્ઠહનકઉદકો. **અન્તોયેવા**તિ ઉદકરહદસ્સ અન્તો સમતલપદેસે એવ. **ઉબ્ભિજ્જનકઉદકો**તિ ઉબ્ભિજ્જિત્વા તત્થેવ તિટ્ઠનકઉદકો. **આગમનમગ્ગો**તિ બાહિરતો ઉદકરહદાભિમુખં આગમનમગ્ગો. **કાલેન કાલન્તિ** રુળ્હીપદં ''એકો એકાયા''તિઆદિ (પારા॰ ૪૪૩, ૪૪૪, ૪૫૨) વિયાતિ વુત્તં "**કાલે કાલે**"તિ. **અન્વદ્ધમાસન્તિ** એત્થ **અનુ**સદ્દો બ્યાપને. વસ્સાનસ્સ અદ્ધમાસં અદ્ધમાસન્તિ અત્થો. એવં **અનુદસાહન્તિ** એત્થાપિ. **વુટ્ઠિન્તિ** વસ્સનં. **અનુપ્પવચ્છેય્યા**તિ ન ઉપવચ્છેય્ય. વસ્સસદ્દતો યસ્સ સિદ્ધીતિ દસ્સેતિ "**ન વસ્સેય્યા**"તિ ઇમિના.

''સીતા વારિધારા''તિ ઇત્થિલિઙ્ગપદસ્સ "**સીતં ધાર**"ન્તિ નપુંસકલિઙ્ગેન અત્થવચનં ધારસદ્દસ્સ દ્વિલિઙ્ગિકભાવવિઞ્ઞાપનત્થં. **સીતન્તિ** ખોભનાભાવેન સીતલં, પુરાણપણ્ણતિણકટ્ઠાદિસંકિણ્ણાભાવેન વા **સેતં** પરિસુદ્ધં. સેતં સીતન્તિ હિ પરિયાયો. કસ્મા પનેત્થ ઉબ્ભિદોદકોયેવ રહદો ગહિતો, ન ઇતરેતિ અનુયોગમપનેતિ "**હેટ્ઠા ઉગ્ગચ્છનઉદકમ્હી**"તિઆદિના. **ઉગ્ગન્ત્વા ઉગ્ગન્ત્વા ભિજ્જન્તન્તિ** ઉટ્ઠહિત્વા ઉટ્ઠહિત્વા ધારાકિરણવસેન ઉબ્ભિજ્જન્તં, વિનસ્સન્તં વા. **ખોભેતી**તિ આલોળેતિ. **વુટ્ઠી**તિ વસ્સનં. **ધારાનિપાતપુબ્બુળકેહી**તિ ઉદકધારાનિપાતેહિ ચ તતોયેવ ઉટ્ઠિતઉદકપુબ્બુળકસઙ્ખાતેહિ ફેણપટલેહિ ચ. એવં યથાક્કમં તિણ્ણમ્પિ રહદાનમગહેતબ્બતં વત્વા ઉબ્ભિદોદકસ્સેવ ગહેતબ્બતં વદતિ "**સન્નિસિન્નમેવા**"તિઆદિના. તત્થ **સન્નિસિન્નમેવા**તિ સમ્મા, સમં વા નિસિન્નમેવ, અપરિક્ખોભતાય નિચ્ચલમેવ, સુપ્પસન્નમેવાતિ અધિપ્પાયો. **ઇદ્ધિનિમ્મિતમિવા**તિ ઇદ્ધિમતા ઇદ્ધિયા તથા નિમ્મિતં ઇવ. **તત્થા**તિ તસ્મિં ઉપમોપમેય્યવચને. **સેસન્તિ** ''અભિસન્દેતી''તિઆદિકં.

તતિયજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૨૩૧. "**ઉપ્પલિની**"તિઆદિ ગચ્છસ્સપિ વનસ્સપિ અધિવચનં. ઇધ પન ''યાવ અગ્ગા, યાવ ચ મૂલા''તિ વચનયોગેન ''અપ્પેકચ્ચાની''તિઆદિના ઉપ્પલગચ્છાદીનમેવ ગહેતબ્બતાય વનમેવાધિપ્પેતં, તસ્મા "**ઉપ્પલાની**તિ ઉપ્પલગચ્છાનિ. **એત્થા**તિ ઉપ્પલવને''તિઆદિના અત્થો વેદિતબ્બો. અવયવેન હિ સમુદાયસ્સ નિબ્બચનં કતં. એકસ્મિં ઉપ્પલગચ્છાદિ ઉપ્પલાદિયેવ, ચતુપઞ્ચમત્તમ્પિ પન ઉપ્પલાદિવનન્તિ વોહરીયતિ, **સારત્થદીપનિયં** પન જલાસયોપિ ઉપ્પલિનિઆદિભાવેન વુત્તો. **એત્થ ચા**તિ એતસ્મિં પદત્તયે, એતેસુ વા તીસુ ઉપ્પલપદુમપુણ્ડરીકસઙ્ખાતેસુ અત્થેસુ. "**સેતરત્તનીલેસૂ**"તિ ઉપ્પલમેવ વુત્તં, સેતુપ્પલરત્તુપ્પલનીલુપ્પલેસૂતિ અત્થો. **યં કિઞ્ચિ ઉપ્પલં ઉપ્પલમેવ** ઉપ્પલસદ્દસ્સ સામઞ્ઞનામવસેન તેસુ સબ્બેસુપિ પવત્તનતો. **સતપત્તન્તિ** એત્થ **સત**સદ્દો બહુપરિયાયો ''સતગ્ઘી સતરંસિ સૂરિયો''તિઆદીસુ વિય અનેકસઙ્ખ્યાભાવતો. એવઞ્ચ કત્વા અનેકપત્તસ્સાપિ પદુમભાવે સઙ્ગહો સિદ્ધો હોતિ. **પત્તન્તિ** ચ પુપ્ફદલમધિપ્પેતં. વણ્ણનિયમેન **સેતં પદુમં, રત્તં પુણ્ડરીકન્તિ** સાસનવોહારો, લોકે પન ''રત્તં પદુમં, સેતં પુણ્ડરીક''ન્તિ વદન્તિ. વુત્તઞ્હિ ''પુણ્ડરીકં સિતં રત્તં, કોકનદં કોકાસકો''તિ. રત્તવણ્ણતાય હિ કોકનામકાનં સુનખાનં નાદયતો સદ્દાપયતો, તેહિ ચ અસિતબ્બતો

‘‘**કોકનદં, કોકાસકો**’’તિ ચ પદુમં વુચ્ચતિ. યથાહ ‘‘પદ્મં યથા કોકનદં સુગન્ધ’’ન્તિ. અયં પનેત્થ વચનત્થો ઉદકં પાતિ, ઉદકે વા પ્લવતીતિ **ઉપ્પલં**. પઙ્કે દવતિ ગચ્છતિ, પકારેન વા દવતિ વિરુહતીતિ **પદુમં**. પણ્ડરં વણ્ણમસ્સ, મહન્તતાય વા મુડિતબ્બંખણ્ડેતબ્બન્તિ **પુણ્ડરીકં** મ-કારસ્સ પ-કારાદિવસેન. મુડિસદ્દઞ્હિ મુડરિસદ્દં વા ખણ્ડનત્થમિચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ, સદ્દસત્થતો ચેત્થ પદસિદ્ધિ. યાવ અગ્ગા, યાવ ચ મૂલા ઉદકેન અભિસન્દનાદિભાવદસ્સનત્થં પાળિયં ‘‘ઉદકાનુગ્ગતાની’’તિ વચનં, તસ્મા ઉદકતો ન ઉગ્ગતાનિચ્ચેવ અત્થો, ન તુ ઉદકે અનુરૂપગતાનીતિ આહ ‘‘**ઉદકા…પે॰… ગતાની**’’તિ. ઇધ પન ઉપ્પલાદીનિ વિય કરજકાયો, ઉદકં વિય તતિયજ્ઝાનસુખં દટ્ઠબ્બં.

ચતુત્થજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૨૩૩. યસ્મા પન ચતુત્થજ્ઝાનચિત્તમેવ ‘‘ચેતસા’’તિ વુત્તં, તઞ્ચ રાગાદિઉપક્કિલેસમલાપગમતો નિરુપક્કિલેસં નિમ્મલં, તસ્મા ઉપક્કિલેસવિગમનમેવ પરિસુદ્ધભાવોતિ આહ ‘‘**નિરુપક્કિલેસટ્ઠેન પરિસુદ્ધ**’’ન્તિ. યસ્મા ચ પરિસુદ્ધસ્સેવ પચ્ચયવિસેસેન પવત્તિવિસેસો પરિયોદાતતા સુદ્ધન્તસુવણ્ણસ્સ નિઘંસનેન પભસ્સરતા વિય, તસ્મા પભસ્સરતાયેવ પરિયોદાતતાતિ આહ ‘‘**પભસ્સરટ્ઠેન પરિયોદાત**’’ન્તિ. વિજ્જુ વિય પભાય ઇતો ચિતો ચ નિચ્છરણં **પભસ્સરં** યથા ‘‘આભસ્સરા’’તિ. **ઓદાતેન વત્થેના**તિ એત્થ ‘‘ઓદાતેના’’તિ ગુણવચનં સન્ધાય ‘‘**ઓદાતેન…પે॰… ઇદ**’’ન્તિ વુત્તં. **ઉતુફરણત્થ**ન્તિ ઉણ્હસ્સ ઉતુનો ફરણદસ્સનત્થં. કસ્માતિ આહ ‘‘**કિલિટ્ઠવત્થેના**’’તિઆદિ. **ઉતુફરણં ન હોતી**તિ ઓદાતવત્થેન વિય સવિસેસં ઉતુફરણં ન હોતિ, અપ્પકમત્તમેવ હોતીતિ અધિપ્પાયો . તેનાહ ‘‘**તઙ્ખણ…પે॰… બલવં હોતી**’’તિ. ‘‘**તઙ્ખણધોતપરિસુદ્ધેના**’’તિ ચ એતેન ઓદાતસદ્દો એત્થ પરિસુદ્ધવચનો એવ ‘‘ગિહી ઓદાતવત્થવસનો’’તિઆદીસુ વિય , ન સેતવચનો યેન કેનચિ તઙ્ખણધોતપરિસુદ્ધેનેવ ઉતુફરણસમ્ભવતોતિ દસ્સેતિ.

નનુ ચ પાળિયં ‘‘નાસ્સ કિઞ્ચિ સબ્બાવતો કાયસ્સ ઓદાતેન વત્થેન અફુટં અસ્સા’’તિ કાયસ્સ ઓદાતવત્થફરણં વુત્તં, ન પન વત્થસ્સ ઉતુફરણં, અથ કસ્મા ઉતુફરણં ઇધ વુત્તન્તિ અનુયોગેનાહ ‘‘**ઇમિસ્સાય હી**’’તિઆદિ. યસ્મા વત્થં વિય કરજકાયો, ઉતુફરણં વિય ચતુત્થજ્ઝાનસુખં, તસ્મા એવમત્થો વેદિતબ્બોતિ વુત્તં હોતિ, એતેન ચ ઓદાતેન વત્થેન સબ્બાવતો કાયસ્સ ફરણાસમ્ભવતો, ઉપમેય્યેન ચ અયુત્તત્તા કાયગ્ગહણેન તન્નિસ્સિતવત્થં ગહેતબ્બં, વત્થગ્ગહણેન ચ તપ્પચ્ચયં ઉતુફરણન્તિ દસ્સેતિ. નેય્યત્થતો હિ અયં ઉપમા વુત્તા. વિચિત્રદેસના હિ બુદ્ધા ભગવન્તોતિ. યોગિનો હિ કરજકાયો વત્થં વિય દટ્ઠબ્બો ઉતુફરણસદિસેન ચતુત્થજ્ઝાનસુખેન ફરિતબ્બત્તા, ઉતુફરણં વિય ચતુત્થજ્ઝાનસુખં વત્થસ્સ વિય તેન કરજકાયસ્સ ફરણતો, પુરિસસ્સ સરીરં વિય ચતુત્થજ્ઝાનં ઉતુફરણટ્ઠાનિયસ્સ સુખસ્સ નિસ્સયભાવતો. તેનાહ ‘‘**તસ્મા**’’તિઆદિ. ઇદઞ્હિ યથાવુત્તવચનસ્સ ગુણદસ્સનં. એત્થ ચ પાળિયં ‘‘પરિસુદ્ધેન ચેતસા’’તિ ચેતોગહણેન ચતુત્થજ્ઝાનસુખં ભગવતા વુત્તન્તિ ઞાપેતું ‘‘ચતુત્થજ્ઝાનસુખં, ચતુત્થજ્ઝાનસુખેના’’તિ ચ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. નનુ ચ ચતુત્થજ્ઝાનસુખં નામ સાતલક્ખણં નત્થીતિ? સચ્ચં, સન્તસભાવત્તા પનેત્થ ઉપેક્ખાયેવ ‘‘સુખ’’ન્તિ અધિપ્પેતા. તેન વુત્તં **સમ્મોહવિનોદનિયં** ‘‘ઉપેક્ખા પન સન્તત્તા, સુખમિચ્ચેવ ભાસિતા’’તિ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૨૩૨; વિસુદ્ધિ॰ ૨.૬૪૪; મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૨૭; પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૦૫).

એત્તાવતાતિ પઠમજ્ઝાનાધિગમપરિદીપનતો પટ્ઠાય યાવ ચતુત્થજ્ઝાનાધિગમપરિદીપના, તાવતા વચનક્કમેન. લભનં **લાભો**, સો એતસ્સાતિ **લાભી**, રૂપજ્ઝાનાનં લાભી **રૂપજ્ઝાનલાભી** યથા ‘‘લાભી

ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાન''ન્તિ, (સં॰ નિ॰ ૨.૭૦; ઉદા॰ ૩૮) લભનસીલો વા **લાભી**. કિં લભનસીલો? રૂપજ્ઝાનાનીતિપિ યુજ્જતિ. એવમિતરસ્મિમ્પિ. ન અરૂપજ્ઝાનલાભીતિ ન વેદિતબ્બોતિ યોજેતબ્બં. કસ્માતિ વુત્તં "**ન હી**"તિઆદિ, અટ્ઠન્નમ્પિ સમાપત્તીનં ઉપરિ અભિઞ્ઞાધિગમે અવિનાભાવતોતિ વુત્તં હોતિ. **ચુદ્દસહાકારેહી**તિ ''કસિણાનુલોમતો, કસિણપટિલોમતો કસિણાનુલોમપટિલોમતો, ઝાનાનુલોમતો, ઝાનપટિલોમતો, ઝાનાનુલોમપટિલોમતો, ઝાનુક્કન્તિકતો, કસિણુક્કન્તિકતો, ઝાનકસિણુક્કન્તિકતો, અઙ્ગસઙ્કન્તિતો, આરમ્મણસઙ્કન્તિતો , અઙ્ગારમ્મણસઙ્કન્તિતો અઙ્ગવવત્થાનતો, આરમ્મણવવત્થાનતો''તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૩૬૫) **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વુત્તેહિ ઇમેહિ ચુદ્દસહાકારેહિ. સતિપિ ઝાનેસુ આવજ્જનાદિપઞ્ચવિધવસીભાવે અયમેવ ચુદ્દસવિધો વસીભાવો અભિઞ્ઞા નિબ્બત્તને એકન્તેન ઇચ્છિતબ્બોતિ દસ્સેન્તેન "**ચુદ્દસહાકારેહિ ચિણ્ણવસીભાવ**"ન્તિ વુત્તં, ઇમિના ચ અરૂપસમાપત્તીસુ ચિણ્ણવસીભાવં વિના રૂપસમાપત્તીસુ એવ ચિણ્ણવસીભાવેન સમાપત્તિ ન ઇજ્ઝતીતિ તાસં અભિઞ્ઞાધિગમે અવિનાભાવં દસ્સેતીતિ વેદિતબ્બં.

નનુ યથાપાઠમેવ વિનિચ્છયો વત્તબ્બોતિ ચોદનં સોધેતિ "**પાળિયં પના**"તિઆદિના, સાવસેસપાઠભાવતો નીહરિત્વા એસ વિનિચ્છયો વત્તબ્બોતિ વુત્તં હોતિ. યજ્જેવં અરૂપજ્ઝાનાનિપિ પાળિયં ગહેતબ્બાનિ, અથ કસ્મા તાનિ અગ્ગહેત્વા સાવસેસપાઠો ભગવતા કતોતિ? સબ્બાભિઞ્ઞાનં વિસેસતો રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનપાદકત્તા. સતિપિ હિ તાસં તથા અવિનાભાવે વિસેસતો પનેતા રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનપાદકા, તસ્મા તાસં તપ્પાદકભાવવિઞ્ઞાપનત્થં તત્થેવ ઠત્વા દેસના કતા, ન પન અરૂપાવચરજ્ઝાનાનં ઇધ અનનુપયોગતો. તેનાહ "**અરૂપજ્ઝાનાનિ આહરિત્વા કથેતબ્બાની**"તિ.

વિપસ્સનાઞાણકથાવણ્ણના

૨૩૪. ''પુન ચપરં મહારાજ (પાળિયં નત્થિ) ભિક્ખૂ''તિ વત્વાપિ કિમત્થં દસ્સેતું ''સો''તિ પદં પુન વુત્તન્તિ ચોદનાયાહ "**સો...પે॰... દસ્સેતી**"તિ, યથારુતવસેન, નેય્યત્થવસેન ચ વુત્તાસુ અટ્ઠસુ સમાપત્તીસુ ચિણ્ણવસિતાવિસિટ્ઠં ભિક્ખું દસ્સેતું એવં વુત્તન્તિ અધિપ્પાયો. **સેસ**ન્તિ ''સો''તિ પદત્થતો સેસં ''એવં સમાહિતે''તિઆદીસુ વત્તબ્બં સાધિપ્પાયમત્થજાતં. ઞેય્યં જાનાતીતિ **ઞાણં**, તદેવ પચ્ચક્ખં કત્વા પસ્સતીતિ **દસ્સનં**, ઞાણમેવ દસ્સનં ન ચક્ખાદિકન્તિ **ઞાણદસ્સનં**, પઞ્ચવિધમ્પિ ઞાણં, તયિદં પન ઞાણદસ્સનપદં સાસને યેસુ ઞાણવિસેસેસુ નિરુળ્હં, તં સબ્બં અત્થુદ્ધારવસેન દસ્સેન્તો "**ઞાણદસ્સનન્તિ મગ્ગઞાણમ્પિ વુચ્ચતી**"તિઆદિમાહ. **ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધત્થ**ન્તિ ઞાણદસ્સનસ્સ વિસુદ્ધિપયોજનાય. **ફાસુવિહારો**તિ અરિયવિહારભૂતો સુખવિહારો. **ભગવતોપી**તિ ન કેવલં દેવતારોચનમેવ, અથ ખો તદા ભગવતોપિ ઞાણદસ્સનં ઉદપાદીતિ અત્થો. સત્તાહં કાલઙ્કતસ્સ અસ્સાતિ **સત્તાહકાલઙ્કતો**. "**કાલામો**"તિ ગોત્તવસેન વુત્તં. **ચેતોવિમુત્તિ** [વિમુત્તિ (અટ્ઠકથાયં)] નામ અરહત્તફલસમાપત્તિ. યસ્મા વિપસ્સનાઞાણં ઞેય્યસઙ્ખાતે તેભૂમકસઙ્ખારે અનિચ્ચાદિતો જાનાતિ, ભઙ્ગાનુપસ્સનતો ચ પટ્ઠાય પચ્ચક્ખતો તે પસ્સતિ, તસ્મા યથાવુત્તટ્ઠેન ઞાણદસ્સનં નામ જાતન્તિ દસ્સેતિ "**ઇધ પના**"તિઆદિના.

અભિનીહરતીતિ વિપસ્સનાભિમુખં ચિત્તં તદઞ્ઞકરણીયતો નીહરિત્વા હરતીતિ અયં સદ્દતો અત્થો, અધિપ્પાયતો પન તં દસ્સેતું "**વિપસ્સનાઞાણસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં. તદભિમુખભાવોયેવ હિસ્સ તન્નિન્નતાદિકરણં, તં પન વુત્તનયેન અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતે તસ્મિં ચિત્તે વિપસ્સનાક્કમેન જાતે વિપસ્સનાભિમુખં ચિત્તપેસનમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. **તન્નિન્ન**ન્તિ તસ્સં વિપસ્સનાયં નિન્નં. ઇતરદ્વયં તસ્સેવ વેવચનં. તસ્સં **પોણં** વઙ્કં **પબ્ભારં** નીચન્તિ અત્થો. બ્રહ્મજાલે

વુત્તોયેવ. ઓદનકુમ્માસેહિ ઉપચીયતિ વડ્ઢાપીયતિ, ઉપચયતિ વા વડ્ઢતીતિ અત્થં સન્ધાય "**ઓદનેના**"તિઆદિ વુત્તં. **અનિચ્ચુચ્છાદનપરિમદ્દનભેદનવિદ્ધંસનધમ્મો**તિ એત્થ ''અનિચ્ચધમ્મો''તિઆદિના **ધમ્મ**સદ્દો પચ્ચેકં યોજેતબ્બો. તત્થ **અનિચ્ચધમ્મો**તિ પભઙ્ગુતાય અદ્ધુવસભાવો. **દુગ્ગન્ધવિઘાતત્થાયા**તિ સરીરે દુગ્ગન્ધસ્સ વિગમાય. **ઉચ્છાદનધમ્મો**તિ ઉચ્છાદેતબ્બતાસભાવો, ઇમસ્સ પૂતિકાયસ્સ દુગ્ગન્ધભાવતો ગન્ધોદકાદીહિ ઉબ્બટ્ટનવિલિમ્પનજાતિકોતિ અત્થો. ઉચ્છાદનેન હિ પૂતિકાયે સેદવાતપિત્તસેમ્હાદીહિ ગરુભાવદુગ્ગન્ધાનમપગમો હોતિ. મહાસમ્બાહનં મલ્લાદીનં બાહુવડ્ઢનાદિઅત્થંવ હોતિ, અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાબાધવિનોદનત્થં પન ખુદ્દકસમ્બાહનમેવ યુત્તન્તિ આહ "**ખુદ્દકસમ્બાહનેના**"તિ, મન્દસમ્બાહનેનાતિ અત્થો. **પરિમદ્દનધમ્મો**તિ પરિમદ્દિતબ્બતાસભાવો.

એવં અનિયમિતકાલવસેન અત્થં વત્વા ઇદાનિ નિયમિતકાલવસેન અત્થં વદતિ "**દહરકાલે**"તિઆદિના. **વા**-સદ્દો ચેત્થ અત્થદસ્સનવસેનેવ અત્થન્તરવિકપ્પનસ્સ વિઞ્ઞાયમાનત્તા ન પયુત્તો, લુત્તનિદ્દિટ્ઠો વા. **દહરકાલે**તિ અચિરવિજાતકાલે. સયાપેત્વા અઞ્છનપીળનાદિવસેન પરિમદ્દનધમ્મોતિ સમ્બન્ધો. **મિતન્તિ** ભાવનપુંસકનિદ્દેસો, તેન યથાપમાણં, મન્દં વા અઞ્છનપીળનાદીનિ દસ્સેતિ. **અઞ્છનઞ્ચે**ત્થ આકડ્ઢનં. **પીળનં** સમ્બાહનં. **આદિ**સદ્દેન સમિઞ્જનઉગ્ગમનાદીનિ સઙ્ગણ્હાતિ. **એવં પરિહરિતોપી**તિ ઉચ્છાદનાદિના સુખેધિતોપિ. **ભિજ્જતિ ચેવા**તિ અનિચ્ચતાદિવસેન નસ્સતિ ચ. **વિકિરતિ ચા**તિ એવં ભિન્દન્તો ચ કિઞ્ચિ પયોજનં અસાધેન્તો વિપ્પકિણ્ણોવ હોતિ. એવં નવહિ પદેહિ યથારહં કાયે સમુદયવયધમ્માનુપસ્સિતા દસ્સિતાતિ ઇમમત્થં વિભાવેન્તો "**તત્થા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **છહિ પદેહી**તિ ''રૂપી, ચાતુમહાભૂતિકો, માતાપેત્તિકસમ્ભવો, ઓદનકુમ્માસૂપચયો, ઉચ્છાદનધમ્મો, પરિમદ્દનધમ્મો''તિ ઇમેહિ છહિ પદેહિ. યુત્તં તાવ હોતુ મજ્ઝે તીહિપિ પદેહિ કાયસ્સ સમુદયકથનં તેસં તદત્થદીપનતો, ''રૂપી, ઉચ્છાદનધમ્મો, પરિમદ્દનધમ્મો''તિ પન તીહિ ત્પદેહિ કથં તસ્સ તથાકથનં યુત્તં સિયા તેસં તદત્થસ્સ અદીપનતોતિ? યુત્તમેવ તેસમ્પિ તદત્થસ્સ દીપિતત્તા. "**રૂપી**"તિ હિ ઇદં અત્તનો પચ્ચયભૂતેન ઉતુઆહારલક્ખણેન રૂપેન રૂપવાતિ અત્થસ્સ દીપકં. પચ્ચયસઙ્ગમવિસિટ્ઠે હિ તદસ્સત્થિઅત્થે અયમીકારો. ''ઉચ્છાદનધમ્મો, પરિમદ્દનધમ્મો''તિ ચ ઇદં પદદ્વયં તથાવિધરૂપુપ્પાદનેન સણ્ઠાનસમ્પાદનત્થસ્સ દીપકન્તિ. **દ્વીહી**તિ ''ભેદનધમ્મો, વિદ્ધંસનધમ્મો''તિ દ્વીહિ પદેહિ. **નિસ્સિતઞ્ચ** કાયપરિયાપન્ને હદયવત્થુમ્હિ નિસ્સિતત્તા વિપસ્સનાચિત્તસ્સ. તદા પવત્તઞ્હિ વિપસ્સનાચિત્તમેવ ''ઇદઞ્ચ મે વિઞ્ઞાણ''ન્તિ આસન્નપચ્ચક્ખવસેન વુત્તં. **પટિબદ્ધઞ્ચ** કાયેન વિના અપ્પવત્તનતો, કાયસઞ્ઞિતાનઞ્ચ રૂપધમ્માનં આરમ્મણકરણતો.

૨૩૫. સુટ્ઠુ ઓભાસતીતિ **સુભો**, પભાસમ્પન્નો મણિ, તાય એવ પભાસમ્પત્તિયા મણિનો ભદ્રતાતિ અત્થમત્તં દસ્સેતું "**સુભોતિ સુન્દરો**"તિ વુત્તં. પરિસુદ્ધાકરસમુટ્ઠાનમેવ મણિનો સુવિસુદ્ધજાતિતાતિ આહ "**જાતિમાતિ પરિસુદ્ધાકરસમુટ્ઠિતો**"તિ. સુવિસુદ્ધરતનાકરતો સમુટ્ઠિતોતિ અત્થો. આકરપરિવિસુદ્ધિમૂલકો એવ હિ મણિનો કુરુવિન્દજાતિઆદિજાતિવિસેસોતિ. ઇધાધિપ્પેતસ્સ પન વેળુરિયમણિનો વિળૂર (વિ॰ વ॰ અટ્ઠ॰ ૩૪ આદયો વાક્યક્ખન્ધેસુ પસ્સિતબ્બં) પબ્બતસ્સ, વિળૂર ગામસ્સ ચ અવિદૂરે પરિસુદ્ધાકરો. યેભુય્યેન હિ સો તતો સમુટ્ઠિતો. તથા હેસ વિળૂરનામકસ્સ પબ્બતસ્સ, ગામસ્સ ચ અવિદૂરે સમુટ્ઠિતત્તા વેળુરિયોતિ પઞ્ઞાયિત્થ, દેવલોકે પવત્તસ્સપિ ચ તંસદિસવણ્ણનિભતાય તદેવ નામં જાતં યથા તં મનુસ્સલોકે લદ્ધનામવસેન દેવલોકે દેવતાનં, સો પન મયૂરગીવાવણ્ણો વા હોતિ વાયસપત્તવણ્ણો વા સિનિદ્ધવેણુપત્તવણ્ણો વાતિ **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન પરમત્થદીપનિયં** (વિ॰ વ॰ અટ્ઠ॰ ૩૪) વુત્તં. **વિનયસંવણ્ણનાસુ** (વિ॰ વિ॰ ટી॰ ૧.૨૮૧) પન ''અલ્લવેળુવણ્ણો''તિ વદન્તિ. તથા હિસ્સ ''વંસવણ્ણો''તિપિ નામં જાતં. ''મઞ્જારક્ખિમણ્ડલવણ્ણો''તિ ચ વુત્તો, તતોયેવ સો ઇધ પદેસે મઞ્જારમણીતિ પાકટો હોતિ. ચક્કવત્તિપરિભોગારહપણીતતરમણિભાવતો પન

તસ્સેવ પાળિયં વચનં દટ્ઠબ્બં. યથાહ ''પુન ચપરં આનન્દ રઞ્ઞો મહાસુદસ્સનસ્સ મણિરતનં પાતુરહોસિ, સો અહોસિ મણિ વેળુરિયો સુભો જાતિમા અટ્ઠંસો''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૮). પાસાણસક્ખરાદિદોસનીહરણવસેનેવ પરિકમ્મનિપ્ફત્તીતિ દસ્સેતિ ''**અપનીતપાસાણસક્ખરો**''તિ ઇમિના.

છવિયા એવ સણ્હભાવેન અચ્છતા, ન સઙ્ઘાતસ્સાતિ આહ ''**અચ્છોતિ તનુચ્છવી**''તિ. તતો ચેવ વિસેસેન પસન્નોતિ દસ્સેતું ''**સુટ્ઠુ પસન્નો**''તિ વુત્તં. પરિભોગમણિરતનાકારસમ્પત્તિ સબ્બાકારસમ્પન્નતા . તેનાહ ''**ધોવનવેધનાદીહી**''તિઆદિ. પાસાણાદીસુ ધોતતા **ધોવનં**, કાળકાદિઅપહરણત્થાય ચેવ સુત્તેન આવુનત્થાય ચ વિજ્ઝિતબ્બતા **વેધનં**. **આદિ**સદ્દેન તાપસણ્હકરણાદીનં સઙ્ગહો. **વણ્ણસમ્પત્તિ**ન્તિ આવુનિતસુત્તસ્સ વણ્ણસમ્પત્તિં. કસ્માતિ વુત્તં ''**તાદિસ**''ન્તિઆદિ, તાદિસસ્સેવ આવુતસ્સ પાકટભાવતોતિ વુત્તં હોતિ.

મણિ વિય કરજકાયો પચ્ચવેક્ખિતબ્બતો. **આવુતસુત્તં વિય વિઞ્ઞાણં** અનુપવિસિત્વા ઠિતત્તા. **ચક્ખુમા પુરિસો વિય વિપસ્સનાલાભી ભિક્ખુ** સમ્મદેવ તસ્સ દસ્સનતો, તસ્સ પુરિસસ્સ મણિનો આવિભૂતકાલો વિય તસ્સ ભિક્ખુનો કાયસ્સ આવિભૂતકાલો તન્નિસ્સયસ્સ પાકટભાવતો. સુત્તસ્સાવિભૂતકાલો વિય તેસં ધમ્માનમાવિભૂતકાલો તન્નિસ્સિતસ્સ પાકટભાવતોતિ અયમેત્થ ઉપમાસમ્પાદને કારણવિભાવના, ''**આવુતસુત્તં વિય વિપસ્સનાઞાણ**''ન્તિ કત્થચિ પાઠો, ''ઇદઞ્ચ વિઞ્ઞાણ''ન્તિ વચનતો પન ''વિઞ્ઞાણ''ન્તિ પાઠોવ સુન્દરતરો, ''વિપસ્સનાવિઞ્ઞાણ''ન્તિ વા ભવિતબ્બં. **વિપસ્સનાઞાણં અભિનીહરિત્વા**તિ વિપસ્સનાઞાણાભિમુખં ચિત્તં નીહરિત્વા.

તત્રાતિ વેળુરિયમણિમ્હિ. **તદારમ્મણાન**ન્તિ કાયસઞ્ઞિતરૂપધમ્મારમ્મણાનં. ''ફસ્સપઞ્ચમકાન''ન્તિઆદિપદત્તયસ્સેતં વિસેસનં અત્થવસા લિઙ્ગવિભત્તિવચનવિપરિણામોતિ કત્વા પચ્છિમપદસ્સાપિ વિસેસનભાવતો. ફસ્સપઞ્ચમકગ્ગહણેન, સબ્બચિત્તચેતસિકગ્ગહણેન ચ ગહિતધમ્મા વિપસ્સનાચિત્તુપ્પાદપરિયાપન્ના એવાતિ દટ્ઠબ્બં. એવઞ્હિ તેસં વિપસ્સનાવિઞ્ઞાણગતિકત્તા આવુતસુત્તં વિય ''વિપસ્સનાવિઞ્ઞાણ''ન્તિ હેટ્ઠા વુત્તવચનં અવિરોધિતં હોતિ. કસ્મા પન વિપસ્સનાવિઞ્ઞાણસ્સેવ ગહણન્તિ? ''ઇદઞ્ચ મે વિઞ્ઞાણં એત્થ સિતં એત્થ પટિબદ્ધ''ન્તિ ઇમિના તસ્સેવ વચનતો. ''અયં ખો મે કાયો''તિઆદિના હિ વિપસ્સનાઞાણેન વિપસ્સિત્વા ''તદેવ વિપસ્સનાઞાણસમ્પયુત્તં વિઞ્ઞાણં એત્થ સિતં એત્થ પટિબદ્ધ''ન્તિ નિસ્સયવિસયાદિવસેન મનસિ કરોતિ, તસ્મા તસ્સેવ ઇધ ગહણં સમ્ભવતિ, નાઞ્ઞસ્સાતિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ ''**વિપસ્સનાવિઞ્ઞાણસ્સેવ વા આવિભૂતકાલો**''તિ. ધમ્મસઙ્ગહાદીસુ (ધ॰ સ॰ ૨ આદયો) દેસિતનયેન પાકટભાવતો ચેત્થ ફસ્સપઞ્ચમકાનં ગહણં, નિરવસેસપરિગ્ગહણતો સબ્બચિત્તચેતસિકાનં, યથારુતં દેસિતવસેન પધાનભાવતો વિપસ્સનાવિઞ્ઞાણસ્સાતિ વેદિતબ્બં. કિં પનેતે પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સ આવિભવન્તિ, ઉદાહુ પુગ્ગલસ્સાતિ? પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સેવ, તસ્સ પન આવિભૂતત્તા પુગ્ગલસ્સાપિ આવિભૂતા નામ હોન્તિ, તસ્મા ''**ભિક્ખુનો આવિભૂતકાલો**''તિ વુત્તન્તિ.

યસ્મા પનિદં વિપસ્સનાઞાણં મગ્ગઞાણાનન્તરં હોતિ, તસ્મા લોકિયાભિઞ્ઞાનં પરતો, છટ્ઠભિઞ્ઞાય ચ પુરતો વત્તબ્બં, અથ કસ્મા સબ્બાભિઞ્ઞાનં પુરતોવ વુત્તન્તિ ચોદનાલેસં દસ્સેત્વા પરિહરન્તો ''**ઇદઞ્ચ વિપસ્સનાઞાણ**''ન્તિઆદિમાહ. ''ઇદઞ્ચ મગ્ગઞાણાનન્તર''ન્તિ હિ ઇમિના યથાવુત્તં ચોદનાલેસં દસ્સેતિ. તત્થ ''**મગ્ગઞાણાનન્તર**''ન્તિ સિખાપ્પત્તવિપસ્સનાભૂતં ગોત્રભુઞાણં સન્ધાય વુત્તં. તદેવ હિ અરહત્તમગ્ગસ્સ, સબ્બેસં વા મગ્ગફલાનમનન્તરં હોતિ, પધાનતો પન તબ્બચનેનેવ સબ્બસ્સપિ વિપસ્સનાઞાણસ્સ ગહણં દટ્ઠબ્બં અવિસેસતો તસ્સ ઇધ વુત્તત્તા. મગ્ગસદ્દેન ચ અરહત્તમગ્ગસ્સેવ ગહણં તસ્સેવાભિઞ્ઞાપરિયાપન્નત્તા,

અભિઞ્ઞાસમ્બન્ધેન ચ ચોદનાસમ્ભવતો. લોકિયાભિઞ્ઞાનં પુરતો વુત્તં વિપસ્સનાઞાણં તાસં નાનન્તરતાય અનુપકારં, આસવક્ખયઞાણસઙ્ખાતાય પન લોકુત્તરાભિઞ્ઞાય પુરતો વુત્તં તસ્સા અનન્તરતાય ઉપકારં, તસ્મા ઇદં લોકિયાભિઞ્ઞાનં પરતો, છટ્ઠાભિઞ્ઞાય ચ પુરતો વત્તબ્બં. કસ્મા પન ઉપકારટ્ઠાને તથા અવત્વા અનુપકારટ્ઠાનેવ ભગવતા વુત્તન્તિ હિ ચોદના સમ્ભવતિ. "**એવં સન્તેપી**"તિઆદિ પરિહારદસ્સનં. તત્થ **એવં સન્તેપી**તિ યદિપિ ઞાણાનુપુબ્બિયા મગ્ગઞાણસ્સ અનન્તરતાય ઉપકારં હોતિ, એવં સતિપીતિ અત્થો.

અભિઞ્ઞાવારેતિ છળભિઞ્ઞાવસેન વુત્તે દેસનાવારે. **એતસ્સ અન્તરા વારો નત્થી**તિ પઞ્ચસુ લોકિયાભિઞ્ઞાસુ કથિતાસુ આકઙ્ખેય્યસુત્તાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૬૫) વિય છટ્ઠાભિઞ્ઞાપિ અવસ્સં કથેતબ્બા અભિઞ્ઞાલક્ખણભાવેન તપ્પરિયાપન્નતો, ન ચ વિપસ્સનાઞાણં લોકિયાભિઞ્ઞાનં, છટ્ઠાભિઞ્ઞાય ચ અન્તરા પવેસેત્વા કથેતબ્બં અનભિઞ્ઞાલક્ખણભાવેન તદપરિયાપન્નતો. ઇતિ એતસ્સ વિપસ્સનાઞાણસ્સ તાસમભિઞ્ઞાનં અન્તરા વારો નત્થિ, તસ્મા તત્થ અવસરાભાવતો ઇધેવ રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનાનન્તરં વિપસ્સનાઞાણં કથિતન્તિ અધિપ્પાયો. "**યસ્મા ચા**"તિઆદિના અત્થન્તરમાહ. તત્થ **ચ**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો, તેન ન કેવલં વિપસ્સનાઞાણસ્સ ઇધ દસ્સને તદેવ કારણં, અથ ખો ઇદમ્પીતિ ઇમમત્થં સમુચ્ચિનાતીતિ **આચરિયેન** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૩૫) વુત્તં. સદ્દવિદૂ પન ઈદિસે ઠાને ચ-સદ્દો વા-સદ્દત્થો, સો ચ વિકપ્પત્થોતિ વદન્તિ, તમ્પિ યુત્તમેવ અત્થન્તરદસ્સને પયુત્તત્તા. અત્તના પયુજ્જિતબ્બસ્સ હિ વિજ્જમાનત્થસ્સેવ જોતકા ઉપસગ્ગનિપાતા યથા મગ્ગનિદસ્સને સાખાભઙ્ગા, યથા ચ અદિસ્સમાના જોતને પદીપાતિ એવમીદિસેસુ. હોતિ ચેત્થ –

> ''અત્થન્તરદસ્સનમ્હિ , ચ સદ્દો યદિ દિસ્સતિ;
> સમુચ્ચયે વિકપ્પે સો, ગહેતબ્બો વિભાવિના''તિ.

અકતસમ્મસનસ્સાતિ હેતુગબ્ભપદં. તથા **કતસમ્મસનસ્સા**તિ ચ. "**દિબ્બેન ચક્ખુના ભેરવમ્પિ રૂપં પસ્સતો**તિ એત્થ ઇદ્ધિવિધઞાણેન ભેરવં રૂપં નિમ્મિનિત્વા મંસચક્ખુના પસ્સતોતિપિ વત્તબ્બં. એવમ્પિ હિ અભિઞ્ઞાલાભિનો અપરિઞ્ઞાતવત્થુકસ્સ ભયં સન્તાસો ઉપ્પજ્જતિ ઉચ્ચવાલિકવાસિમહાનાગત્થેરસ્સ વિયા''તિ આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૩૫) વુત્તં. યથા ચેત્થ, એવં **દિબ્બાય સોતધાતુયા ભેરવં સદ્દં સુણતો**તિ એત્થાપિ ઇદ્ધિવિધઞાણેન ભેરવં સદ્દં નિમ્મિનિત્વા મંસસોતેન સુણતોપીતિ વત્તબ્બમેવ. એવમ્પિ હિ અભિઞ્ઞાલાભિનો અપરિઞ્ઞાતવત્થુકસ્સ ભયં સન્તાસો ઉપ્પજ્જતિ ઉચ્ચવાલિકવાસિમહાનાગત્થેરસ્સ વિય. થેરો હિ કોઞ્ચનાદસહિતં સબ્બસેતં હત્થિનાગં માપેત્વા દિસ્વા, સુત્વા ચ સઞ્જાતભયસન્તાસોતિ **અટ્ઠકથાસુ** (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૮૮૨; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૮૧; વિસુદ્ધિ॰ ૨.૭૩૩) વુત્તો. અનિચ્ચાદિવસેન કતસમ્મસનસ્સ દિબ્બાય...પે॰... ભયં સન્તાસો ન ઉપ્પજ્જતીતિ સમ્બન્ધો. **ભયવિનોદનહેતુ** નામ વિપસ્સનાઞાણેન કતસમ્મસનતા, તસ્સ, તેન વા સમ્પાદનત્થન્તિ અત્થો. **ઇધેવા**તિ ચતુત્થજ્ઝાનાનન્તરમેવ. "**અપિચા**"તિઆદિના યથાપાઠં યુત્તતરનયં દસ્સેતિ. વિપસ્સનાય પવત્તં પામોજ્જપીતિપસ્સદ્ધિપરમ્પરાગતસુખં **વિપસ્સનાસુખં. પાટિયેક્ક**ન્તિ ઝાનાભિઞ્ઞાદીહિ અસમ્મિસ્સં વિસું ભૂતં **સન્દિટ્ઠિકં સામઞ્ઞફલં**. તેનાહ ભગવા **ધમ્મપદે** –

> ''યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
> લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનત''ન્તિઆદિ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪);

ઇધાપિ વુત્તં ‘‘ઇદમ્પિ ખો મહારાજ સન્દિટ્ઠિકં સામઞ્ઞફલં…પે॰… પણીતતરઞ્ચા’’તિ, તસ્મા પાળિયા સંસન્દનતો ઇમમેવ નયં યુત્તતરન્તિ વદન્તિ. **આદિતો**વાતિ અભિઞ્ઞાનમાદિમ્હિયેવ.

મનોમયિદ્ધિઞાણકથાવણ્ણના

૨૩૬-૭. મનોમયન્તિ એત્થ પન **મય**સદ્દો અપરપઞ્ઞત્તિવિકારપદપૂરણનિબ્બત્તિઆદીસુ અનેકેસ્વત્થેસુ આગતો. ઇધ પન નિબ્બત્તિઅત્થેતિ દસ્સેતું ‘‘**મનેન નિબ્બત્તિત**’’ન્તિ વુત્તં. ‘‘અભિઞ્ઞામનેન નિબ્બત્તિત’’ન્તિ અત્થોતિ આચરિયેનાતિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૩૬, ૨૩૭) વુત્તં. વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૩૯૭) પન ‘‘અધિટ્ઠાનમનેન નિમ્મિતત્તા મનોમય’’ન્તિ આગતં, અભિઞ્ઞામનેન, અધિટ્ઠાનમનેન ચાતિ ઉભયથાપિ નિબ્બત્તત્તા ઉભયમ્પેતં યુત્તમેવ . **અઙ્ગં** નામ હત્થપાદાદિતંતંસમુદાયં, **પચ્ચઙ્ગં** નામ કપ્પરજણ્ણુઆદિ તસ્મિં તસ્મિં સમુદાયે અવયવં. ‘‘અહીનિન્દ્રિય’’ન્તિ એત્થ પરિપુણ્ણતાયેવ અહીનતા, ન તુ અપ્પણીતતા, પરિપુણ્ણભાવો ચ ચક્ખુસોતાદીનં સણ્ઠાનવસેનેવ. નિમ્મિતરૂપે હિ પસાદો નામ નત્થીતિ દસ્સેતું ‘‘**સણ્ઠાનવસેન અવિકલિન્દ્રિય**’’ન્તિ વુત્તં, ઇમિનાવ તસ્સ જીવિતિન્દ્રિયાદીનમ્પિ અભાવો વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં. **સણ્ઠાનવસેના**તિ ચ કમલદલાદિસદિસસણ્ઠાનમત્તવસેન, ન રૂપાભિઘાતારહભૂતપ્પસાદાદિઇન્દ્રિયવસેન. ‘‘સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગિં અહીનિન્દ્રિય’’ન્તિ વુત્તમેવત્થં સમત્થેન્તો ‘‘**ઇદ્ધિમતા**’’તિઆદિમાહ. **અવિદ્ધકણ્ણો**તિ કુલચારિત્તવસેન કણ્ણાલઙ્કારપિળન્ધનત્થં અવિજ્ઝિતકણ્ણો, નિદસ્સનમત્તમેતં. તેનાહ ‘‘**સબ્બાકારેહી**’’તિ, વણ્ણસણ્ઠાનાવયવવિસેસાદિસબ્બાકારેહીતિ અત્થો. **તેના**તિ ઇદ્ધિમતા.

અયમેવત્થો પાળિયમ્પિ વિભાવિતોતિ આહ ‘‘**મુઞ્ઝમ્હા ઈસિકન્તિઆદિઉપમાત્તયમ્પિ હિ…પે॰… વુત્ત**’’ન્તિ. કત્થચિ પન ‘‘**મુઞ્ઝમ્હા ઈસિકન્તિઆદિ ઉપમામત્તં. યમ્પિ હિ સદિસભાવદસ્સનત્થમેવ વુત્ત**’’ન્તિ પાઠો દિસ્સતિ. તત્થ ‘‘**ઉપમામત્ત**’’ન્તિ ઇમિના અત્થન્તરદસ્સનં નિવત્તેતિ, ‘‘**યમ્પિ હી**’’તિઆદિના પન તસ્સ ઉપમાભાવં સમત્થેતિ. નિયતાનપેક્ખેન ચ યં-સદ્દેન ‘‘મુઞ્ઝમ્હા ઈસિક’’ન્તિઆદિવચનમેવ પચ્ચામસતિ. **સદિસભાવદસ્સનત્થમેવા**તિ સણ્ઠાનતોપિ વણ્ણતોપિ અવયવવિસેસતોપિ સદિસભાવદસ્સનત્થંયેવ. કથં સદિસભાવોતિ વુત્તં ‘‘**મુઞ્ઝસદિસા એવ હી**’’તિઆદિ. **મુઞ્જં** નામ તિણવિસેસો, યેન કોચ્છાદીનિ કરોન્તિ. ‘‘પવાહેય્યા’’તિ વચનતો અન્તો ઠિતા એવ ઈસિકા અધિપ્પેતાતિ દસ્સેતિ ‘‘**અન્તો ઈસિકા હોતી**’’તિ ઇમિના. **ઈસિકા**તિ ચ કળીરો. **વિસુદ્ધિમગ્ગટીકાયં** પન ‘‘કણ્ડ’’ન્તિ (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૨.૩૯૯) વુત્તં. **વટ્ટાય કોસિયા**તિ પરિવટ્ટુલાય અસિકોસિયા. **પત્થટાયા**તિ પટ્ટિકાય. કરડિતબ્બો ભાજેતબ્બોતિ **કરણ્ડો**, પેળા. કરડિતબ્બો જિગુચ્છિતબ્બોતિ **કરણ્ડો**, નિમ્મોકં. ઇધાપિ નિમ્મોકમેવાતિ આહ ‘‘**કરણ્ડાતિ ઇદમ્પી**’’તિઆદિ. **વિલીવકરણ્ડો** નામ પેળા. કસ્મા અહિકઞ્ચુકસ્સેવ નામં, ન વિલીવકરણ્ડકસ્સાતિ ચોદનં સોધેતિ ‘‘**અહિકઞ્ચુકો હી**’’તિઆદિના, સ્વેવ અહિના સદિસો, તસ્મા તસ્સેવ નામન્તિ વુત્તં હોતિ. **વિસુદ્ધિમગ્ગટીકાયં** પન ‘‘**કરણ્ડાયા**તિ પેળાય, નિમ્મોકતોતિ ચ વદન્તી’’તિ (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૨.૩૯૯) વુત્તં. તત્થ પેળાગહણં અહિના અસદિસતાય વિચારેતબ્બં.

યજ્જેવં ‘‘સેય્યથાપિ પન મહારાજ પુરિસો અહિં કરણ્ડા ઉદ્ધરેય્યા’’તિ પુરિસસ્સ કરણ્ડતો અહિઉદ્ધરણૂપમાય અયમત્થો વિરુજ્ઝેય્ય. ન હિ સો હત્થેન તતો ઉદ્ધરિતું સક્કાતિ અનુયોગેનાહ ‘‘**તત્થા**’’તિઆદિ. ‘‘ઉદ્ધરેય્યા’’તિ હિ અનિયમવચનેપિ હત્થેન ઉદ્ધરણસ્સેવ પાકટત્તા તંદસ્સનમિવ જાતં. તેનાહ ‘‘**હત્થેન ઉદ્ધરમાનો વિય દસ્સિતો**’’તિ. ‘‘**અયઞ્હી**’’તિઆદિ ચિત્તેન ઉદ્ધરણસ્સ હેતુદસ્સનં. અહિનો નામ પઞ્ચસુ ઠાનેસુ સજાતિં નાતિવત્તન્તિ ઉપપત્તિયં, ચુતિયં, વિસ્સટ્ઠનિદ્દોક્કમને, સમાનજાતિયા મેથુનપટિસેવને, જિણ્ણતચાપનયનેતિ વુત્તં ‘‘**સજાતિયં ઠિતો**’’તિ. ઉરગજાતિયમેવ ઠિતો પજહતિ, ન નાગિદ્ધિયા અઞ્ઞજાતિરૂપોતિ અત્થો. ઇદઞ્હિ મહિદ્ધિકે નાગે સન્ધાય વુત્તં.

સરીરં ખાદયમાનં વિયાતિ અત્તનોયેવ તચં અત્તનો સરીરં ખાદયમાનં વિય. **પુરાણતચં જિગુચ્છન્તો**તિ જિણ્ણતાય કત્થચિ મુત્તં કત્થચિ ઓલમ્બિતં જિણ્ણતચં જિગુચ્છન્તો. **ચતૂહી**તિ ''સજાતિયં ઠિતો, નિસ્સાય, થામેન, જિગુચ્છન્તો''તિ યથાવુત્તેહિ ચતૂહિ કારણેહિ. **તતો**તિ કઞ્ચુકતો. **અઞ્ઞેના**તિ અત્તતો અઞ્ઞેન. **ચિત્તેના**તિ પુરિસસ્સ ચિત્તેનેવ, ન હત્થેન. સેય્યથાપિ નામ પુરિસો અહિં પસ્સિત્વા ''અહો વતાહં ઇમં અહિં કઞ્ચુકતો ઉદ્ધરેય્ય''ન્તિ અહિં કરણ્ડા ચિત્તેન ઉદ્ધરેય્ય, તસ્સ એવમસ્સ ''અયં અહિ, અયં કરણ્ડો, અઞ્ઞો અહિ, અઞ્ઞો કરણ્ડો, કરણ્ડા ત્વેવ અહિ ઉબ્ભતો''તિ, એવમેવ...પે॰... સો ઇમમ્હા કાયા અઞ્ઞં કાયં અભિનિમ્મિનાતિ...પે॰... અહીનિન્દ્રિયન્તિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો.

ઇદ્ધિવિધઞાણાદિકથાવણ્ણના

૨૩૯. ભાજનાદિવિકતિકિરિયાનિસ્સયભૂતા **સુપરિકમ્મકતમત્તિકાદયો વિય** વિકુબ્બનકિરિયાનિસ્સયભાવતો **ઇદ્ધિવિધઞાણં દટ્ઠબ્બં**.

૨૪૧. પુબ્બે નીવરણપ્પહાનવારે વિય કન્તારગ્ગહણં અકત્વા કેવલં અદ્ધાનમગ્ગગ્ગહણં ખેમમગ્ગદસ્સનત્થં. કસ્મા પન ખેમમગ્ગસ્સેવ દસ્સનં, ન કન્તારમગ્ગસ્સ, નનુ ઉપમાદસ્સનમત્તમેતન્તિ ચોદનં પરિહરન્તો ''**યસ્મા**''તિઆદિમાહ. ''**અપ્પટિભયઞ્હી**''તિઆદિ પન ખેમમગ્ગસ્સેવ ગહણકારણદસ્સનં. વાતાતપાદિનિવારણત્થં **સીસે સાટકં કત્વા**. તથા તથા પન પરિપુણ્ણવચનં ઉપમાસમ્પત્તિયા ઉપમેય્યસમ્પાદનત્થં, અધિપ્પેતસ્સ ચ ઉપમેય્યત્થસ્સ સુવિઞ્ઞાપનત્થં, હેતુદાહરણભેદાભેદકાદિસમ્પન્નવચનેન ચ વિઞ્ઞૂજાતિકાનં ચિત્તારાધનત્થન્તિ વેદિતબ્બં. એવં સબ્બત્થ. **સુખં વવત્થપેતી**તિ અકિચ્છં અકસિરેન સલ્લક્ખેતિ, પરિચ્છિન્દતિ ચ.

૨૪૩. મન્દો ઉત્તાનસેય્યકદારકોપિ ''દહરો''તિ વુચ્ચતીતિ તતો વિસેસનત્થં ''યુવા''તિ વુત્તન્તિ મન્ત્વા યુવસદ્દેન વિસેસિતબ્બમેવ દહરસદ્દસ્સ અત્થં દસ્સેતું ''**તરુણો**''તિ વુત્તં. તથા યુવાપિ કોચિ અનિચ્છનકો, અનિચ્છનતો ચ અમણ્ડનજાતિકોતિ તતો વિસેસનત્થં ''મણ્ડનજાતિકો''તિઆદિ વુત્તન્તિ મન્ત્વા મણ્ડનજાતિકાદિસદ્દેન વિસેસિતબ્બમેવ યુવસદ્દસ્સ અત્થં દસ્સેતું ''**યોબ્બન્નેન સમન્નાગતો**''તિ વુત્તં. પાળિયઞ્હિ યથાક્કમં પદત્તયસ્સ વિસેસિતબ્બવિસેસકભાવેન વચનતો તથા સંવણ્ણના કતા, ઇતરથા એકકેનાપિ પદેન અધિપ્પેતત્થાધિગમિકા સપરિવારા સંવણ્ણનાવ કાતબ્બા સિયાતિ. ''મણ્ડનપકતિકો''તિ વુત્તમેવ વિવરિતું ''**દિવસસ્સા**''તિઆદિમાહ. **કણિક**સદ્દો દોસપરિયાયો, દોસો ચ નામ કાળતિલકાદીતિ દસ્સેતિ ''**કાળતિલકા**''તિઆદિના. કાળતિલપ્પમાણા બિન્દવો **કાળતિલકાનિ**, **કાળા** વા કમ્માસા, યે ''સાસપબીજિકા''તિપિ વુચ્ચન્તિ. તિલપ્પમાણા બિન્દવો **તિલકાનિ**. **વઙ્ગં** નામ વિયઙ્ગં વિપરિણામિતમઙ્ગં. યોબ્બન્નપીળકાદયો **મુખદૂસિપીળકા**, યે ''ખરપીળકા'' તિપિ વુચ્ચન્તિ. **મુખનિમિત્ત**ન્તિ મુખચ્છાયં. મુખે ગતો દોસો **મુખદોસો** . લક્ખણવચનમત્તમેતં મુખે અદોસસ્સપિ પાકટભાવસ્સ અધિપ્પેતત્તા, યથા વા મુખે દોસો, એવં મુખે અદોસોપિ **મુખદોસો**તિ સરલોપેન વુત્તો સામઞ્ઞનિદ્દેસતોપિ અનેકત્થસ્સ વિઞ્ઞાતબ્બત્તા, પિસદ્દલોપેન વા અયમત્થો વેદિતબ્બો. અવુત્તોપિ હિ અત્થો સમ્પિણ્ડનવસેન વુત્તો વિય વિઞ્ઞાયતિ, મુખદોસો ચ મુખઅદોસો ચ **મુખદોસો**તિ એકદેસસરૂપેકસેસનયેનપેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. એવઞ્હિ અત્થસ્સ પરિપુણ્ણતાય ''પરેસં સોળસવિધં ચિત્તં પાકટં હોતી''તિ વચનં સમત્થિતં હોતિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

''વત્તબ્બસ્સાવસિટ્ઠસ્સ, ગાહો નિદસ્સનાદિના;

અપિસદ્દાદિલોપેન, એકસેસનયેન વા.

અસમાને સદ્દે તિધા, ચતુધા ચ સમાનકે;
સામઞ્ઞનિદ્દેસતોપિ, વેદિતબ્બો વિભાવિના''તિ.

''સરાગં વા ચિત્ત''ન્તિઆદિના પાળિયં વુત્તં **સોળસવિધં ચિત્તં**.

૨૪૫. **પુબ્બેનિવાસઞાણૂપમાયન્તિ** પુબ્બેનિવાસઞાણસ્સ, પુબ્બેનિવાસઞાણે વા દસ્સિતાય ઉપમાય. કસ્મા પન પાળિયં ગામત્તયમેવ ઉપમાને ગહિતન્તિ ચોદનં સોધેતું ''**તં દિવસ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તં દિવસં કતકિરિયા નામ પાકતિકસત્તસ્સાપિ યેભુય્યેન પાકટા હોતિ. તસ્મા તં દિવસં ગન્તું સક્કુણેય્યં ગામત્તયમેવ ભગવતા ગહિતં, ન તદુત્તરીતિ અધિપ્પાયો . કિઞ્ચાપિ પાળિયં તંદિવસગ્ગહણં નત્થિ, ગામત્તયગ્ગહણેન પન તદહેવ કતકિરિયા અધિપ્પેતાતિ મન્ત્વા અટ્ઠકથાયં તંદિવસગ્ગહણં કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. તંદિવસગતગામત્તયગ્ગહણેનેવ ચ મહાભિનીહારેહિ અઞ્ઞેસમ્પિ પુબ્બેનિવાસઞાણલાભીનં તીસુપિ ભવેસુ કતકિરિયા યેભુય્યેન પાકટા હોતીતિ દીપિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. એતદત્થમ્પિ હિ ગામત્તયગ્ગહણન્તિ. **તીસુ ભવેસુ કતકિરિયાયાતિ** અભિસમ્પરાયેસુ પુબ્બે દિટ્ઠધમ્મે પન ઇદાનિ, પુબ્બે ચ કતકિચ્ચસ્સ.

૨૪૭. પાળિયં **રથિકાય વીથિં સઞ્ચરન્તેતિ** અઞ્ઞાય રથિકાય અઞ્ઞં રથિં સઞ્ચરન્તેતિ અત્થો, તેન અપરાપરં સઞ્ચરણં દસ્સિતન્તિ આહ ''**અપરાપરં સઞ્ચરન્તે**''તિ, તંતંકિચ્ચવસેન ઇતો ચિતો ચ સઞ્ચરન્તેતિ વુત્તં હોતિ, અયમેવત્થો રથિવીથિસદ્દાનમેકત્થત્તા. **સિઙ્ઘાટકમ્હીતિ** વીથિચતુક્કે. **પાસાદો વિય ભિક્ખુસ્સ કરજકાયો દટ્ઠબ્બો** તત્થ પતિટ્ઠિતસ્સ દટ્ઠબ્બદસ્સનસિદ્ધિતો. મંસચક્ખુમતો હિ દિબ્બચક્ખુસમધિગમો. યથાહ ''મંસચક્ખુસ્સ ઉપ્પાદો, મગ્ગો દિબ્બસ્સ ચક્ખુનો''તિ (ઇતિવુ॰ ૬૧). **ચક્ખુમા પુરિસો વિય અયમેવ દિબ્બચક્ખું પત્વા ઠિતો ભિક્ખુ** દટ્ઠબ્બસ્સ દસ્સનતો. ગેહં પવિસન્તો, તતો નિક્ખમન્તો વિય ચ માતુકુચ્છિં પટિસન્ધિવસેન પવિસન્તો, તતો ચ વિજાતિવસેન નિક્ખમન્તો માતુકુચ્છિયા ગેહસદિસત્તા. તથા હિ વુત્તં ''માતરં કુટિકં બ્રૂસિ, ભરિયં બ્રૂસિ કુલાવક''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૯). અયં અટ્ઠકથામુત્તકો નયો – ગેહં પવિસન્તો વિય અત્તભાવં ઉપપજ્જનવસેન ઓક્કમન્તો, ગેહા નિક્ખમન્તો વિય ચ અત્તભાવતો ચવનવસેન અપક્કમન્તો અત્તભાવસ્સ ગેહસદિસત્તા. વુત્તઞ્હિ ''ગહકારક દિટ્ઠોસિ, પુન ગેહં ન કાહસી''તિ (ધ॰ પ॰ ૧૫૪).

અપરાપરં સઞ્ચરણકસત્તાતિ પુનપ્પુનં સંસારે પરિબ્ભમનકસત્તા. **અબ્ભોકાસટ્ઠાનેતિ** અજ્ઝોકાસદેસભૂતે. **મજ્ઝેતિ** નગરસ્સ મજ્ઝભૂતે **સિઙ્ઘાટકે**. **તત્થ તત્થાતિ** તસ્મિં તસ્મિં ભવેકદેસે. **નિબ્બત્તસત્તાતિ** ઉપ્પજ્જમાનકસત્તા. ઇમિના હિ તસ્મિં તસ્મિં ભવે જાતસંવદ્ધે સત્તે વદતિ, ''અપરાપરં સઞ્ચરણકસત્તા''તિ પન એતેન તથા અનિયમિતકાલિકે સાધારણસત્તે. એવઞ્હિ તેસં યથાક્કમં સઞ્ચરણકસન્નિસિન્નકજનોપમતા ઉપપન્ના હોતીતિ. **તીસુ ભવેસુ નિબ્બત્તસત્તાનં આવિભૂતકાલોતિ** એત્થ પન વુત્તપ્પકારાનં સબ્બેસમ્પિ સત્તાનં અનિયમતો ગહણં વેદિતબ્બં.

નનુ ચાયં દિબ્બચક્ખુકથા, અથ કસ્મા ''તીસુ ભવેસૂ''તિ ચતુવોકારભવસ્સાપિ સઙ્ગહો કતો. ન હિ સો અરૂપધમ્મારમ્મણોતિ અનુયોગં પરિહરન્તો ''**ઇદઞ્ચા**''તિઆદિમાહ. તત્થ ''**ઇદન્તિ તીસુ ભવેસુ નિબ્બત્તસત્તાનન્તિ** ઇદં વચન''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૪૭) અયમેત્થ આચરિયસ્સ મતિ, એવં સતિ અટ્ઠકથાચરિયેહિ અટ્ઠકથાયમેવ યથાવુત્તો અનુયોગો પરિહરિતોતિ. અયં પનેત્થ અમ્હાકં ખન્તિ – નનુ ચાયં દિબ્બચક્ખુકથા, અથ કસ્મા ''દિબ્બેન

ચક્ખુના વિસુદ્ધેન અતિક્કન્તમાનુસકેન સત્તે પસ્સતિ ચવમાને ઉપપજ્જમાને’’તિઆદિના અવિસેસતો ચતુવોકારભવૂપગસ્સાપિ સઙ્ગહો કતો. ન હિ સો અરૂપધમ્મારમ્મણોતિ અનુયોગં પરિહરન્તો **‘‘ઇદઞ્ચા’’**તિઆદિમાહ. તત્થ **ઇદ**ન્તિ ‘‘સત્તે પસ્સતિ ચવમાને ઉપપજ્જમાને’’તિઆદિવચનં. એવઞ્હિ સતિ અટ્ઠકથાચરિયેહિ પાળિયમેવ યથાવુત્તો અનુયોગો પરિહરિતોતિ. યદગ્ગેન સો પાળિયં પરિહરિતો, તદગ્ગેન અટ્ઠકથાયમ્પિ તસ્સા અત્થવણ્ણનાભાવતો. **દેસનાસુખત્થમેવા**તિ કેવલં દેસનાસુખત્થં એવ અવિસેસેન વુત્તં, ન પન ચતુવોકારભવૂપગાનં દિબ્બચક્ખુસ્સ આવિભાવસબ્ભાવતો. ‘‘ઠપેત્વા અરૂપભવ’’ન્તિ વા ‘‘દ્વીસુ ભવેસૂ’’તિ વા સત્તે પસ્સતિ કામાવચરભવતો, રૂપાવચરભવતો ચ ચવમાનેતિ વા કામાવચરભવે, રૂપાવચરભવે ચ ઉપપજ્જમાનેતિ વા વુચ્ચમાના હિ દેસના યથારહં ભેદ્યભેદકાદિવિભાવનેન સુખાસુખાવબોધા ચ ન હોતિ, અવિસેસેન પન એવમેવ વુચ્ચમાના સુખાસુખાવબોધા ચ. દેસેતું, અવબોધેતુઞ્ચ સુકરતાપયોજનઞ્હિ ‘‘દેસનાસુખત્થ’’ન્તિ વુત્તં. કસ્માતિ આહ **‘‘આરુપ્પે...પે॰... નત્થી’’**તિ, દિબ્બચક્ખુગોચરભૂતાનં રૂપધમ્માનમભાવતોતિ વુત્તં હોતિ.

આસવક્ખયઞાણકથાવણ્ણના

૨૪૮. ઇધ વિપસ્સનાપાદકં ચતુત્થજ્ઝાનચિત્તં વેદિતબ્બં, ન લોકિયાભિઞ્ઞાસુ વિય અભિઞ્ઞાપાદકં. **વિપસ્સનાપાદક**ન્તિ ચ વિપસ્સનાય પદટ્ઠાનભૂતં, વિપસ્સના ચ નામેસા તિવિધા વિપસ્સકપુગ્ગલભેદેન મહાબોધિસત્તાનં વિપસ્સના, પચ્ચેકબોધિસત્તાનં વિપસ્સના, સાવકાનં વિપસ્સના ચાતિ. તત્થ મહાબોધિસત્તાનં, પચ્ચેકબોધિસત્તાનઞ્ચ વિપસ્સના ચિન્તામયઞાણસમ્બન્ધિકા સયમ્ભુઞાણભૂતા, સાવકાનં પન સુતમયઞાણસમ્બન્ધિકા પરોપદેસસમ્ભૂતા. સા ‘‘ઠપેત્વા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં અવસેસરૂપારૂપજ્ઝાનાનં અઞ્ઞતરતો વુટ્ઠાયા’’તિઆદિના અનેકધા, અરૂપમુખવસેન ચતુધાતુવવત્થાને વુત્તાનં તેસં તેસં ધાતુપરિગ્ગહમુખાનઞ્ચ અઞ્ઞતરમુખવસેન અનેકધા ચ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૬૬૪) નાનાનયતો વિભાવિતા, મહાબોધિસત્તાનં પન ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સમુખેન પભેદગમનતો નાનાનયં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસન્નિસ્સયસ્સ અરિયમગ્ગઞાણસ્સ અધિટ્ઠાનભૂતં પુબ્બભાગઞાણગબ્ભં ગણ્હાપેન્તં પરિપાકં ગચ્છન્તં પરમગમ્ભીરં સણ્હસુખુમતરં અનઞ્ઞસાધારણં વિપસ્સનાઞાણં હોતિ , યં અટ્ઠકથાસુ ‘‘મહાવજિરઞાણ’’ન્તિ વુચ્ચતિ, યસ્સ ચ પવત્તિવિભાગેન ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સપ્પભેદસ્સ પાદકભાવેન સમાપજ્જિયમાના ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસઙ્ખ્યા દેવસિકં સત્થુ વળઞ્જનસમાપત્તિયો વુચ્ચન્તિ. સ્વાયં બુદ્ધાનં વિપસ્સનાચારો **પરમત્થમઞ્જુસાયં વિસુદ્ધિમગ્ગવણ્ણનાયં** (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૧૪૪) ઉદ્દેસતો આચરિયેન દસ્સિતો, તતો સો અત્થિકેહિ ગહેતબ્બો. ઇધ પન સાવકાનં વિપસ્સનાવ અધિપ્પેતા.

‘‘આસવાનં ખયઞાણાયા’’તિ ઇદં કિરિયાપયોજનભૂતે તદત્થે સમ્પદાનવચનં, તસ્મા અસતિપિ પયોજનવાચકે પયોજનવસેનેવ અત્થો વેદિતબ્બોતિ આહ **‘‘ખયઞાણનિબ્બત્તનત્થાયા’’**તિ. એવમીદિસેસુ. નિબ્બાનં, અરહત્તમગ્ગો ચ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન ઇધ **ખયો** નામ, તત્થ ઞાણં **ખયઞાણં**, તસ્સ નિબ્બત્તનસઙ્ખાતો અત્થો પયોજનં, તદત્થાયાતિ અત્થો. ખેપેતિ પાપધમ્મે સમુચ્છિન્દતીતિ **ખયો**, મગ્ગો. સો પન પાપક્ખયો આસવક્ખયેન વિના નત્થિ, તસ્મા ‘‘ખયે ઞાણ’’ન્તિ (ધ॰ સ॰ સુત્તન્તદુકમાતિકા ૧૪૮) એત્થ ખયગ્ગહણેન આસવક્ખયોવ વુત્તોતિ દસ્સેતિ **‘‘આસવાનં ખયો’’**તિ ઇમિના. **અનુપ્પાદે ઞાણ**ન્તિ આસવાનમનુપ્પાદભૂતે અરિયફલે ઞાણં. ખીયિંસુ આસવા એત્થાતિ **ખયો**, ફલં. સમિતપાપતાય **સમણો**, સમિતપાપતા ચ નિપ્પરિયાયતો અરહત્તફલેનેવાતિ આહ **‘‘આસવાનં ખયા સમણો હોતીતિ એત્થ ફલ’’**ન્તિ. **ખયા**તિ ચ ખીણત્તાતિ અત્થો. ખીયન્તિ

આસવા એત્થાતિ **ખયો**, નિબ્બાનં. ‘‘આસવક્ખયા’’તિ પન સમાસવસેન દ્વિભાવં કત્વા વુત્તત્તા ‘‘આસવાનં ખયો’’તિ પદસ્સ અત્થુદ્ધારે આસવક્ખયપદગ્ગહણં.

‘‘**પરવજ્જાનુપસ્સિસ્સા**’’તિઆદિગાથા ધમ્મપદે (ધ॰ પ॰ ૨૫૩). તત્થ **ઉજ્ઝાનસઞ્ઞિનો**તિ ગરહસઞ્ઞિનો. **અરા**તિ દૂરા. ‘‘અરા સિઙ્ઘામિ વારિજ’’ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩૪; જા॰ ૧.૬.૧૧૬) વિય હિ દૂરત્થોયં નિપાતો. ‘‘આરા’’તિપિ પાઠો. અરાસદ્દો વિય આરાસદ્દોપિ દૂરત્થે એકો નિપાતોતિ વેદિતબ્બો. તદેવ હિ પદં સદ્દસત્થે ઉદાહટં. કામઞ્ચ **ધમ્મપદટ્ઠકથાયં** ‘‘અરહત્તમગ્ગસઙ્ખાતા આરા દૂરં ગતોવ હોતી’’તિ (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૫૩) વુત્તં, તથાપિ આસવવડ્ઢિયા સઙ્ખારે વડ્ઢેન્તો વિસઙ્ખારતો સુવિદૂરદૂરો, તસ્મા ‘‘આરા સો આસવક્ખયા’’તિ એત્થ આસવક્ખયપદં વિસઙ્ખારાધિવચનમ્પિ સમ્ભવતીતિ આહ ‘‘**નિબ્બાન**’’ન્તિ. ખયનં **ખયો**, આસવાનં ખણનિરોધો. સેસં તસ્સ પરિયાયવચનં. ભઙ્ગો આસવાનં ખયોતિ વુત્તોતિ યોજના. ઇધ પન નિબ્બાનમ્પિ મગ્ગોપિ અવિનાભાવતો. ન હિ નિબ્બાનમનારબ્ભ મગ્ગેનેવ આસવાનં ખયો હોતીતિ.

તન્નિન્નન્તિ તસ્મિં આસવાનં ખયઞાણે નિન્નં. સેસં તસ્સેવ વેવચનં. પાળિયં **ઇદં દુક્ખ**ન્તિ દુક્ખસ્સ અરિયસચ્ચસ્સ પરિચ્છિન્દિત્વા, અનવસેસેત્વા ચ તદા તસ્સ ભિક્ખુનો પચ્ચક્ખતો ગહિતભાવદસ્સનન્તિ દસ્સેતું ‘‘**એત્તક**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ હિ **એત્તકં દુક્ખ**ન્તિ તસ્સ પરિચ્છિજ્જ ગહિતભાવદસ્સનં. **ન ઇતો ભિય્યો**તિ અનવસેસેત્વા ગહિતભાવદસ્સનં. તેનાહ ‘‘**સબ્બમ્પિ દુક્ખસચ્ચ**’’ન્તિઆદિ. સરસલક્ખણપટિવેધવસેન પજાનનમેવ યથાભૂતં પજાનનં નામાતિ દસ્સેતિ ‘‘**સરસલક્ખણપટિવેધેના**’’તિ ઇમિના. **રસો**તિ સભાવો રસિતબ્બો જાનિતબ્બોતિ કત્વા, અત્તનો રસો **સરસો**, સો એવ લક્ખણં, તસ્સ અસમ્મોહતો પટિવિજ્ઝનેનાતિ અત્થો. અસમ્મોહતો પટિવિજ્ઝનઞ્ચ નામ યથા તસ્મિં ઞાણે પવત્તે પચ્છા દુક્ખસચ્ચસ્સ સરૂપાદિપરિચ્છેદે સમ્મોહો ન હોતિ, તથા તસ્સ પવત્તિયેવ. તેન વુત્તં ‘‘**યથાભૂતં પજાનાતી**’’તિ. ‘‘**નિબ્બત્તિક**’’ન્તિ ઇમિના ‘‘દુક્ખં સમુદેતિ એતસ્માતિ **દુક્ખસમુદયો**’’તિ નિબ્બચનં દસ્સેતિ. **તદુભય**ન્તિ દુક્ખં, દુક્ખસમુદયો ચ. **યં ઠાનં પત્વા**તિ યં નિબ્બાનં મગ્ગસ્સ આરમ્મણપચ્ચયટ્ઠેન કારણભૂતં આગમ્મ. **ઠાન**ન્તિ હિ કારણં વુચ્ચતિ તિટ્ઠતિ એત્થ ફલં તદાયત્તતાયાતિ કત્વા. **તદુભયં પત્વા**તિ ચ તદુભયવતો પુગ્ગલસ્સ તદુભયસ્સ પત્તિ વિય વુત્તા. પુગ્ગલસ્સેવ હિ આરમ્મણકરણવસેન નિબ્બાનપ્પત્તિ, ન તદુભયસ્સ. અપિચ **પત્વા**તિ પાપુણનહેતુ, પુગ્ગલસ્સ આરમ્મણકરણવસેન સમાપજ્જનતોતિ અત્થો. અસમાનકત્તુકે વિય હિ સમાનકત્તુકેપિ ત્વાપચ્ચયસ્સ હેત્વત્થે પવત્તિ સદ્દસત્થેસુ પાકટા. **અપ્પવત્તી**તિ અપ્પવત્તિનિમિત્તં ‘‘ન પવત્તતિ તદુભયમેતેના’’તિ કત્વા, અપ્પવત્તિટ્ઠાનં વા ‘‘ન પવત્તતિ તદુભયમેત્થા’’તિ કત્વા, અનેન ચ ‘‘દુક્ખં નિરુજ્ઝતિ એત્થ, એતેનાતિ વા **દુક્ખનિરોધો**’’તિ નિબ્બચનં દસ્સેતિ, દુક્ખસમુદયસ્સ પન ગહણં તંનિબ્બત્તકસ્સ નિરુજ્ઝનતો તસ્સાપિ નિરુજ્ઝનદસ્સનત્થન્તિ દટ્ઠબ્બં. નિબ્બાનપદેયેવ ત-સદ્દો નિવત્તતીતિ અયં-સદ્દો પુન વુત્તો. સબ્બનામિકઞ્હિ પદં વુત્તસ્સ વા લિઙ્ગસ્સ ગાહકં, વુચ્ચમાનસ્સ વા. **તસ્સા**તિ દુક્ખનિરોધસ્સ. **સમ્પાપક**ન્તિ સચ્છિકરણવસેન સમ્મદેવ પાપકં, એતેન ચ ‘‘દુક્ખનિરોધં ગમયતિ, ગચ્છતિ વા એતાયાતિ **દુક્ખનિરોધગામિની**, સાયેવ પટિપદા **દુક્ખનિરોધગામિનિપટિપદા**’’તિ નિબ્બચનં દસ્સેતિ.

કિલેસવસેનાતિ આસવસઙ્ખાતકિલેસવસેન. તદેવ આસવપરિયાયેન દસ્સેન્તો પુન આહ, તસ્મા ન એત્થ પુનરુત્તિદોસોતિ અધિપ્પાયો. પરિયાયદેસનાભાવો નામ હિ આવેણિકો બુદ્ધધમ્મોતિ હેટ્ઠા વુત્તોવાયમત્થો. નનુ ચ આસવાનં દુક્ખસચ્ચપરિયાયોવ અત્થિ, ન સેસસચ્ચપરિયાયો, અથ કસ્મા સરૂપતો દસ્સિતસચ્ચાનિયેવ કિલેસવસેન પરિયાયતો પુન દસ્સેન્તો એવમાહાતિ વુત્તન્તિ? સચ્ચં, તંસમ્બન્ધત્તા પન સેસસચ્ચાનં

તંસમુદયાદિપરિયાયોપિ લબ્ભતીતિ કત્વા એવં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. દુક્ખસચ્ચપરિયાયભૂતઆસવસમ્બન્ધાનિ હિ આસવસમુદયાદીનીતિ, સચ્ચાનિ દસ્સેન્તોતિપિ યોજેતબ્બં. ''આસવાનં ખયઞાણાયા''તિ આરદ્ધત્તા ચેત્થ આસવાનમેવ ગહણં, ન સેસકિલેસાનં તથા અનારદ્ધત્તાતિ દટ્ઠબ્બં. તથા હિ ''કામાસવાપિ ચિત્તં વિમુચ્ચતી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૪૮; મ॰ નિ॰ ૧.૪૩૩; ૩.૧૯) આસવવિમુત્તસીસેનેવ સબ્બકિલેસવિમુત્તિ વુત્તા. ''ઇદં દુક્ખન્તિ યથાભૂતં પજાનાતી''તિઆદિના મિસ્સકમગ્ગોવ ઇધ કથિતો લોકિયવિપસ્સનાય લોકુત્તરમગ્ગસ્સ મિસ્સકત્તાતિ વુત્તં ''**સહ વિપસ્સનાય કોટિપ્પત્તં મગ્ગં કથેસી**''તિ. ''જાનતો પસ્સતો''તિ ઇમિના તયોપિ પરિઞ્ઞાસચ્છિકિરિયાભાવનાભિસમયા વુત્તા ચતુસચ્ચપજાનનાય એવ ચતુકિચ્ચસિદ્ધિતો, પહાનાભિસમયો પન પારિસેસતો ''વિમુચ્ચતી''તિ ઇમિના વુત્તોતિ આહ ''**મગ્ગક્ખણં દસ્સેતી**''તિ. ચત્તારિ હિ કિચ્ચાનિ ચતુસચ્ચપજાનનાય એવ સિદ્ધાનિ. યથાહ ''તં ખો પનિદં દુક્ખં અરિયસચ્ચં પરિઞ્ઞાતન્તિ મે ભિક્ખવે પુબ્બે અનનુસ્સુતેસુ ધમ્મેસુ ચક્ખું ઉદપાદી''તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૫; પટિ॰ મ॰ ૨.૨૯). અયં **અટ્ઠકથા**મુત્તકો નયો – **જાનતો પસ્સતો**તિ ચ હેતુનિદ્દેસો, ''જાનનહેતુ પસ્સનહેતુ કામાસવાપિ ચિત્તં વિમુચ્ચતી''તિઆદિના યોજના. કામઞ્ચેત્થ જાનનપસ્સનકિરિયાનં, વિમુચ્ચનકિરિયાય ચ સમાનકાલતા, તથાપિ ધમ્માનં સમાનકાલિકાનમ્પિ પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નતા સહજાતાદિકોટિયા લબ્ભતીતિ, હેતુગબ્ભવિસેસનતાદસ્સનમેતન્તિપિ વદન્તિ.

ભવાસવગ્ગહણેન ચેત્થ ભવરાગસ્સ વિય ભવદિટ્ઠિયાપિ સમવરોધોતિ દિટ્ઠાસવસ્સાપિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો, અધુના પન ''દિટ્ઠાસવાપિ ચિત્તં વિમુચ્ચતી''તિ કત્થચિ પાઠો દિસ્સતિ, સો ન પોરાણો, પચ્છા પમાદલિખિતોતિ વેદિતબ્બો. **ભયભેરવસુત્તસંવણ્ણનાદીસુ** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૫૪) અનેકાસુપિ તથેવ સંવણ્ણિતત્તા. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ પાળિયં સચ્ચપટિવેધો અનિયમિતપુગ્ગલસ્સ અનિયમિતકાલવસેન વુત્તો, તથાપિ અભિસમયકાલે તસ્સ પચ્ચુપ્પન્નતં ઉપાદાય ''એવં જાનતો એવં પસ્સતો''તિ વત્તમાનકાલનિદ્દેસો કતો, સો ચ કામં કસ્સચિ મગ્ગક્ખણતો પરં યાવજ્જતના અતીતકાલિકો એવ, સબ્બપઠમં પનસ્સ અતીતકાલિકત્તં ફલક્ખણેન વેદિતબ્બન્તિ આહ ''**વિમુત્તસ્મિન્તિ ઇમિના ફલક્ખણ**''ન્તિ. **પચ્ચવેક્ખણઞાણ**ન્તિ ફલપચ્ચવેક્ખણઞાણં તથા ચેવ વુત્તત્તા. તગ્ગહણેન પન તદવિનાભાવતો સેસાનિ નિરવસેસાનિ ગહેતબ્બાનિ, એકદેસાનિ વા અપરિપુણ્ણાયપિ પચ્ચવેક્ખણાય સમ્ભવતો. ''**ખીણા જાતી**''તિઆદીહિ પદેહિ ''નાપરં ઇત્થત્તાયા''તિ પદપરિયોસાનેહિ. **તસ્સા**તિ પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સ. **ભૂમિ**ન્તિ પવત્તિટ્ઠાનં. નનુ ચ ''વિમુત્તસ્મિં વિમુત્ત''ન્તિ વુત્તં ફલમેવ તસ્સ આરમ્મણસઙ્ખાતા ભૂમિ, અથ કથં ''ખીણા જાતી''તિઆદીહિ તસ્સ ભૂમિદસ્સનન્તિ ચોદનં સોધેતું ''**તેન હી**''તિઆદિ વુત્તં. યસ્મા પન પહીનકિલેસપચ્ચવેક્ખણેન વિજ્જમાનસ્સાપિ કમ્મસ્સ આયતિં અપ્પટિસન્ધિકભાવતો ''ખીણા જાતી''તિ પજાનાતિ, યસ્મા ચ મગ્ગપચ્ચવેક્ખણાદીહિ ''વુસિતં બ્રહ્મચરિય''ન્તિઆદીનિ પજાનાતિ, તસ્મા ''ખીણા જાતી''તિઆદીહિ તસ્સ ભૂમિદસ્સનન્તિ વુત્તં હોતિ. ''તેન ઞાણેના''તિ હિ યથારુતતો, અવિનાભાવતો ચ ગહિતેન પઞ્ચવિધેન પચ્ચવેક્ખણઞાણેનાતિ અત્થો.

''ખીણા જાતી''તિ એત્થ સોતુજનાનં સુવિઞ્ઞાપનત્થં પરમ્મુખા વિય ચોદનં સમુટ્ઠાપેતિ ''**કતમા પના**''તિઆદિના. યેન પનાધિપ્પાયેન ચોદના કતા, તદધિપ્પાયં પકાસેત્વા પરિહારં વત્તુકામો ''**ન તાવસ્સા**''તિઆદિમાહ. ''ન તાવ...પે॰... વિજ્જમાનત્તા''તિ વક્ખમાનમેવ હિ અત્થં મનસિ કત્વા અયં ચોદના સમુટ્ઠાપિતા, તત્થ **ન તાવસ્સ અતીતા જાતિ ખીણા**તિ અસ્સ ભિક્ખુનો અતીતા જાતિ, ન તાવ મગ્ગભાવનાય ખીણા. તત્થ કારણમાહ ''**પુબ્બેવ ખીણત્તા**''તિ, મગ્ગભાવનાય પુરિમતરમેવ નિરુજ્ઝનવસેન ખીણત્તાતિ

અધિપ્પાયો. ન અનાગતા અસ્સ જાતિ ખીણા મગ્ગભાવનાયાતિ યોજના. તત્થ કારણમાહ "**અનાગતે વાયામાભાવતો**"તિ, ઇદઞ્ચ અનાગતભાવસામઞ્ઞમેવ ગહેત્વા લેસેન ચોદનાધિપ્પાયવિભાવનત્થં વદતિ, ન અનાગતવિસેસં અનાગતે મગ્ગભાવનાય ખેપનપયોગાભાવતોતિ અત્થો. વિજ્જમાનેયેવ હિ પયોગો સમ્ભવતિ, ન અવિજ્જમાનેતિ વુત્તં હોતિ. અનાગતવિસેસો પનેત્થ અધિપ્પેતો, તસ્સ ચ ખેપને વાયામોપિ લબ્ભતેવ. તેનાહ "**યા પન મગ્ગસ્સા**"તિઆદિ. **અનાગતવિસેસો**તિ ચ અભાવિતે મગ્ગે ઉપ્પજ્જનારહો અનન્તરજાતિભેદો વુચ્ચતિ. ન પચ્ચુપ્પન્ના અસ્સ જાતિ ખીણા મગ્ગભાવનાયાતિ યોજના. તત્થ કારણમાહ "**વિજ્જમાનત્તા**"તિ, એકભવપરિયાપન્નતાય વિજ્જમાનત્તાતિ અત્થો. તત્થ તત્થ ભવે પઠમાભિનિબ્બત્તિલક્ખણા હિ જાતિ. ''યા પના''તિઆદિના પન મગ્ગભાવનાય કિલેસહેતુવિનાસનમુખેન અનાગતજાતિયા એવ ખીણભાવો પકાસિતોતિ દટ્ઠબ્બં. **એકચતુપઞ્ચવોકારભવેસૂ**તિ ભવત્તયગ્ગહણં વુત્તનયેન અનવસેસતો જાતિયા ખીણભાવદસ્સનત્થં, પુબ્બપદદ્વયેપેત્થ ઉત્તરપદલોપો. **એકચતુપઞ્ચક્ખન્ધપ્પભેદા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. "**તં સો**"તિઆદિ ''કથઞ્ચ નં પજાનાતી''તિ ચોદનાય સોધનાવચનં. તત્થ **તન્તિ** યથાવુત્તં જાતિં. **સો**તિ ખીણાસવો ભિક્ખુ. **પચ્ચવેક્ખિત્વા**તિ પજાનનાય પુબ્બભાગે પહીનકિલેસપચ્ચવેક્ખણદસ્સનં. એવઞ્ચ કત્વા પચ્ચવેક્ખણપરમ્પરાય તથા પજાનના સિદ્ધાતિ દટ્ઠબ્બં. પચ્ચવેક્ખણન્તરવિભાવનત્થમેવ હિ "**જાનન્તો પજાનાતી**"તિ વત્તમાનવચનદ્વયં વુત્તં, જાનન્તો હુત્વા, જાનનહેતુ વા પજાનાતિ નામાતિ અત્થો.

બ્રહ્મચરિયવાસો નામ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસતો મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ નિબ્બત્તનમેવાતિ આહ "**પરિવુત્થ**"ન્તિ, સમન્તતો નિરવસેસેન વસિતં પરિચિણ્ણન્તિ અત્થો. કસ્મા પનિદં સો અતીતકાલવસેન પજાનાતીતિ અનુયોગેનાહ "**પુથુજ્જનકલ્યાણકેન હિ સદ્ધિ**"ન્તિઆદિ. પુથુજ્જનકલ્યાણકોપિ હિ હેટ્ઠા વુત્તલક્ખણો સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો નામ **દક્ખિણવિભઙ્ગસુત્તા**દીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૯) તથા એવ વુત્તત્તા. **વસન્તિ નામા**તિ વસન્તા એવ નામ હોન્તિ, ન વુત્થવાસા. **તસ્મા**તિ વુત્થવાસત્તા. નનુ ચ ''સો 'ઇદં દુક્ખ''ન્તિ યથાભૂતં પજાનાતી''તિઆદિના પાળિયં સમ્માદિટ્ઠિયેવ વુત્તા, ન સમ્માસઙ્કપ્પાદયો, અથ કસ્મા "**ચતૂસુ સચ્ચેસુ ચતૂહિ મગ્ગેહિ પરિઞ્ઞાપહાનસચ્છિકિરિયાભાવનાવસેન સોળસવિધં કિચ્ચં નિટ્ઠાપિત**"ન્તિ અટ્ઠઙ્ગિકસ્સ મગ્ગસ્સ સાધારણતો વુત્તન્તિ? સમ્માસઙ્કપ્પાદીનમ્પિ ચતુકિચ્ચસાધનવસેન પવત્તિતો. સમ્માદિટ્ઠિયા હિ ચતૂસુ સચ્ચેસુ પરિઞ્ઞાદિકિચ્ચસાધનવસેન પવત્તમાનાય સમ્માસઙ્કપ્પાદીનમ્પિ સેસાનં દુક્ખસચ્ચે પરિઞ્ઞાભિસમયાનુગુણાવ પવત્તિ, ઇતરસચ્ચેસુ ચ નેસં પહાનાભિસમયાદિવસેન પવત્તિ પાકટા એવાતિ. દુક્ખનિરોધમગ્ગેસુ યથાક્કમં પરિઞ્ઞાસચ્છિકિરિયાભાવનાપિ યાવદેવ સમુદયપહાનત્થાતિ કત્વા તદત્થેયેવ તાસં પક્ખિપનેન ''કતં કરણીય''ન્તિ પદસ્સ અધિપ્પાયં વિભાવેતું "**તેના**"તિઆદિ વુત્તં. "**દુક્ખમૂલં સમુચ્છિન્ન**"ન્તિ ઇમિનાપિ તદેવ પકારન્તરેન વિભાવેતિ.

કસ્મા પનેત્થ ''કતં કરણીય''ન્તિ અતીતનિદ્દેસો કતોતિ આહ "**પુથુજ્જનકલ્યાણકાદયો**"તિઆદિ. ઇમે પકારા **ઇત્થં**, તબ્ભાવો **ઇત્થત્તન્તિ** દસ્સેતિ "**ઇત્થભાવાયા**"તિ ઇમિના, **આય**-સદ્દો ચ સમ્પદાનત્થે, તદત્થાયાતિ અત્થો. તે પન પકારા અરિયમગ્ગબ્યાપારભૂતા પરિઞ્ઞાદયો ઇધાધિપ્પેતાતિ વુત્તં "**એવં સોળસકિચ્ચભાવાયા**"તિ. તે હિ મગ્ગં પચ્ચવેક્ખતો મગ્ગાનુભાવેન પાકટા હુત્વા ઉપટ્ઠહન્તિ મગ્ગે પચ્ચવેક્ખિતે તંકિચ્ચપચ્ચવેક્ખણાયપિ સુખેન સિદ્ધિતો. એવં સાધારણતો ચતૂસુ મગ્ગેસુ પચ્ચેકં ચતુકિચ્ચવસેન સોળસકિચ્ચભાવં પકાસેત્વા તેસુપિ કિચ્ચેસુ પહાનમેવ પધાનં તદત્થત્તા ઇતરેસં પરિઞ્ઞાદીનન્તિ તદેવ વિસેસતો પકાસેતું "**કિલેસક્ખયભાવાય વા**"તિ આહ.

અપિચ પુરિમનયેન પચ્ચવેક્ખણપરમ્પરાય પચ્ચવેક્ખણવિધિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પધાનત્તા પહીનકિલેસપચ્ચવેક્ખણવિધિમેવ દસ્સેતું એવં વુત્તન્તિપિ દટ્ઠબ્બં. દુતિયવિકપ્પે અયં પકારો **ઇત્થં**, તબ્ભાવો **ઇત્થત્તં**, **આય**સદ્દો ચેત્થ સમ્પદાનવચનસ્સ કારિયભૂતો નિસ્સક્કત્થેતિ દસ્સેતિ "**ઇત્થભાવતો**"તિ ઇમિના. "ઇમસ્મા એવં પકારા"તિ પન વદન્તો પકારો નામ પકારવન્તતો અત્થતો ભેદો નત્થિ. યદિ હિ સો ભેદો અસ્સ, તસ્સેવ સો પકારો ન સિયા, તસ્મા ઇત્થં-સદ્દો પકારવન્તવાચકો, અત્થતો પન અભેદેપિ સતિ અવયવાવયવિતાદિના ભેદપરિકપ્પનાવસેન સિયા કિઞ્ચિ ભેદમત્થં, તસ્મા ઇત્થત્તસદ્દો પકારવાચકોતિ દસ્સેતિ. અયમિધ **ટીકાયં**, (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૪૮) **મજ્ઝિમાગમટીકાવિનયટીકા**દીસુ (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.૧૪) ચ આગતનયો.

સદ્દવિદૂ પન પવત્તિનિમિત્તાનુસારેન એવમિચ્છન્તિ – અયં પકારો અસ્સાતિ **ઇત્થં**, પકારવન્તો. વિચિત્રા હિ તદ્ધિતવુત્તિ. તસ્સ ભાવો **ઇત્થત્તં**, પકારો, ઇમમત્થં દસ્સેન્તો "**ઇત્થભાવતો ઇમસ્મા એવં પકારા**"તિ આહાતિ. પઠમવિકપ્પેપિ યથારહં એસ નયો. **ઇદાનિ વત્તમાનખન્ધસન્તાના**તિ સરૂપકથનં. **અપરન્તિ** અનાગતં. "**ઇમે પન પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતા તિટ્ઠન્તી**"તિ ઇદાનિ પાઠો, "ઇમે પન ચરિમકત્તભાવસઙ્ખાતા પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતા તિટ્ઠન્તી"તિ પન **મજ્ઝિમાગમવિનયટીકા**દીસુ, (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.૧૪) ઇધ ચ **ટીકાયં** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૪૮) ઉલ્લિઙ્ગિતપાઠો. તત્થ **ચરિમકત્તભાવસઙ્ખાતા**તિ એકસન્તતિપરિયાપન્નભાવેન પચ્છિમકત્તભાવકથિતા. **પરિઞ્ઞાતા**તિ મગ્ગેન પરિચ્છિજ્જ ઞાતા. **તિટ્ઠન્તી**તિ અપ્પતિટ્ઠા અનોકાસા તિટ્ઠન્તિ. એતેન હિ તેસં ખન્ધાનં અપરિઞ્ઞામૂલાભાવેન અપતિટ્ઠાભાવં દસ્સેતિ. અપરિઞ્ઞામૂલિકા હિ પતિટ્ઠા, તદભાવતો પન અપ્પતિટ્ઠાભાવો. યથાહ "કબળીકારે ચે ભિક્ખવે આહારે અત્થિ રાગો, અત્થિ નન્દી, અત્થિ તણ્હા, પતિટ્ઠિતં તત્થ વિઞ્ઞાણં વિરુળ્હ"ન્તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૨.૬૪; કથા॰ ૨૯૬; મહાનિ॰ ૭). તદુપમં વિભાવેતિ "**છિન્નમૂલકા રુક્ખા વિયા**"તિ ઇમિના, યથા છિન્નમૂલકા રુક્ખા મૂલાભાવતો અપ્પતિટ્ઠા અનોકાસા તિટ્ઠન્તિ, એવમેતેપિ અપરિઞ્ઞામૂલાભાવતોતિ. અયમેત્થ ઓપમ્મસંસન્દના. **ચરિમકચિત્તનિરોધેના**તિ પરિનિબ્બાનચિત્તનિરોધેન. **અનુપાદાનો**તિ અનિન્ધનો. **અપણ્ણત્તિકભાવન્તિ** યેસુ ખન્ધેસુ વિજ્જમાનેસુ તથા તથા પરિકપ્પનાસિદ્ધા પઞ્ઞત્તિ, તદભાવતો તસ્સાપિ ધરમાનકપઞ્ઞત્તિયા અભાવેન અપઞ્ઞત્તિકભાવં ગમિસ્સન્તિ. પણ્ણત્તિ પઞ્ઞત્તીતિ હિ અત્થતો એકં યથા "પઞ્ઞાસ પણ્ણાસા"તિ. પઞ્ઞાસ પણ્ણાદેસોતિ હિ અક્ખરચિન્તકા વદન્તિ.

૨૪૯. યેભુય્યેન સંખિપતિ સઙ્કુચિતો ભવતીતિ **સઙ્ખેપો**, પબ્બતમત્થકં. તઞ્હિ પબ્બતપાદતો અનુક્કમેન બહુલં સંખિત્તં સઙ્કુચિતં હોતિ. તેનાહ "**પબ્બતમત્થકે**"તિ, પબ્બતસિખરેતિ અત્થો. અયં **અટ્ઠકથા**મુત્તકો નયો – સઙ્ખિપીયતિ પબ્બતભાવેન ગણીયતીતિ સઙ્ખેપો, પબ્બતપરિયાપન્નો પદેસો, તસ્મિં પબ્બતપરિયાપન્ને પદેસેતિ અત્થોતિ. **અનાવિલો**તિ અકાલુસિયો, સા ચસ્સ અનાવિલતા કદ્દમાભાવેન હોતીતિ આહ "**નિક્કદ્દમો**"તિ. સપતિ અપદાપિ સમાના ગચ્છતીતિ **સિપ્પિ**, ખુદ્દકા સિપ્પિ **સિપ્પિયો** કા-કારસ્સ ય-કારં કત્વા, યો "મુત્તિકો"તિપિ વુચ્ચતિ. સવતિ પસવતીતિ **સમ્બુકો**, યં "જલસુત્તિ, સઙ્ખલિકા"તિ ચ વોહરન્તિ. સમાહારે યેભુય્યતો નપુંસકપયોગોતિ વુત્તં "**સિપ્પિયસમ્બુક**"ન્તિ. એવમીદિસેસુ. **સક્ખરા**તિ મુટ્ઠિપ્પમાણા પાસાણા. **કથલાની**તિ કપાલખણ્ડાનિ. સમૂહવાચકસ્સ ઘટાસદ્દસ્સ ઇત્થિ લિઙ્ગસ્સાપિ દિસ્સનતો "ગુમ્બ"ન્તિ પદસ્સત્થં દસ્સેતિ "**ઘટા**"તિ ઇમિના.

કામઞ્ચ "સિપ્પિયસમ્બુકમ્પિ સક્ખરકથલમ્પિ મચ્છગુમ્બમ્પિ તિટ્ઠન્તમ્પિ ચરન્તમ્પી"તિ એત્થ સક્ખરકથલં તિટ્ઠતિયેવ, સિપ્પિયસમ્બુકમચ્છગુમ્બાનિ ચરન્તિપિ તિટ્ઠન્તિપિ, તથાપિ સહચરણનયેન સબ્બાનેવ ચરન્તિ વિય એવં વુત્તન્તિ અત્થં દસ્સેન્તો "**તિટ્ઠન્તમ્પિ ચરન્તમ્પીતિ એત્થા**"તિઆદિમાહ. તત્થ હિ "**સક્ખરકથલં**

તિટ્ઠતિયેવા"તિઆદિના યથાસમ્ભવમત્થં દસ્સેતિ, "**યથા પના**"તિઆદિના પન સહચરણનયં. **પન**-સદ્દો અરુચિસંસૂચને, તથાપીતિ અત્થો. **અન્તરન્તરાતિ** બહૂનં ગાવીનમન્તરન્તરા ઠિતાસુ ગાવીસુ વિજ્જમાનાસુપિ. **ગાવો**તિ ગાવિયો. **ઇતરાપી**તિ ઠિતાપિ નિસિન્નાપિ. **ચરન્તીતિ વુચ્ચન્તિ** સહચરણનયેન. **તિટ્ઠન્તમેવા**તિઆદીસુ અયમધિપ્પાયો – સિપ્પિયસમ્બુકમચ્છગુમ્બાનં ચરણકિરિયાયપિ યોગતો ઠાનકિરિયાય અનેકન્તત્તા એકન્તતો તિટ્ઠન્તમેવ ન કદાચિપિ ચરન્તં સક્ખરકથલં ઉપાદાય સિપ્પિયસમ્બુકમ્પિ મચ્છગુમ્બમ્પિ તિટ્ઠન્તન્તિ વુત્તં, ન તુ તેસં ઠાનકિરિયમુપાદાય. તેસં પન ચરણકિરિયમુપાદાય "ચરન્તમ્પી"તિ પિ-સદ્દલોપો હેત્થ દટ્ઠબ્બો. **ઇતરમ્પિ દ્વયન્તિ** સિપ્પિયસમ્બુકમચ્છગુમ્બં પદવસેન એવં વુત્તં. **ઇતરઞ્ચ દ્વયન્તિ** સિપ્પિયસમ્બુકમચ્છગુમ્બમેવ. **ચરન્તન્તિ વુત્તન્તિ** એત્થાપિ તેસં ઠાનકિરિયમુપાદાય "તિટ્ઠન્તમ્પી"તિ પિ-સદ્દલોપો, એવમેત્થ અટ્ઠકથાચરિયેહિ સહચરણનયો દસ્સિતો, આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન પન યથાલાભનયોપિ. તથા હિ વુત્તં "કિં વા ઇમાય સહચરિયાય, યથાલાભગ્ગહણં પનેત્થ દટ્ઠબ્બં. સક્ખરકથલસ્સ હિ વસેન તિટ્ઠન્તન્તિ, સિપ્પિસમ્બુકસ્સ મચ્છગુમ્બસ્સ ચ વસેન તિટ્ઠન્તમ્પિ ચરન્તમ્પીતિ એવં યોજના કાતબ્બા"તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૪૯). અલબ્ભમાનસ્સાપિ અત્થસ્સ સહયોગીવસેન દેસનામત્તં પતિ સહચરણનયો, સાધારણતો દેસિતસ્સાપિ અત્થસ્સ સમ્ભવવસેન વિવેચનં પતિ યથાલાભનયોતિ ઉભયથાપિ યુજ્જતિ.

એવમ્પેત્થ વદન્તિ – **અટ્ઠકથાયં** "સક્ખરકથલં તિટ્ઠતિયેવ, ઇતરાનિ ચરન્તિપિ તિટ્ઠન્તિપી"તિ ઇમિના યથાલાભનયો દસ્સિતો યથાસમ્ભવં અત્થસ્સ વિવેચિતત્તા, "યથા પના"તિઆદિના પન સહચરણનયો અલબ્ભમાનસ્સાપિ અત્થસ્સ સહયોગીવસેન દેસનામત્તસ્સ વિભાવિતત્તાતિ , તદેતમ્પિ અનુપવજ્જમેવ અત્થસ્સ યુત્તત્તા, **અટ્ઠકથાય**ઞ્ચ તથા દસ્સનસ્સાપિ સમ્ભવતોતિ દટ્ઠબ્બં. "**તત્થા**"તિઆદિ ઉપમાસંસન્દનં. **તીરે**તિ ઉદકરહદસ્સ તીરે. **ઉદકરહદો** ચ નામ કત્થચિ સમુદ્દોપિ વુચ્ચતિ "રહદોપિ તત્થ ગમ્ભીરો, સમુદ્દો સરિતોદકો"તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૭૮). કત્થચિ જલાસયોપિ "રહદોપિ તત્થ ધરણી નામ, યતો મેઘા પવસ્સન્તિ, વસ્સા યતો પતાયન્તી"તિઆદીસુ, (દી॰ નિ॰ ૩.૨૮૧) ઇધાપિ જલાસયોયેવ. સો હિ ઉદકવસેન રહો ચક્ખુરહાદિકં દદાતીતિ **ઉદકરહદો** ઓ-કારસ્સ અ-કારં કત્વા. સદ્દવિદૂ પન "ઉદકં હરતીતિ **ઉદકરહદો** નિરુત્તિનયેના"તિ વદન્તિ.

"**એત્તાવતા**"તિઆદિના ચતુત્થજ્ઝાનાન્તરં દસ્સિતવિપસ્સનાઞાણતો પટ્ઠાય યથાવુત્તત્થસ્સ સમ્પિણ્ડનં. તત્થ **એત્તાવતા**તિ "પુન ચપરં મહારાજ ભિક્ખુ એવં સમાહિતે ચિત્તે…પે॰… ઞાણદસ્સનાય ચિત્તં અભિનીહરતી"તિઆદિના એત્તકેન, એતપરિમાણવન્તેન વા વચનક્કમેન. **વિપસ્સનાઞાણન્તિ** ઞાણદસ્સનનામેન દસ્સિતં વિપસ્સનાઞાણં, તસ્સ ચ વિસું ગણનદસ્સનેન હેટ્ઠા ચતુત્થજ્ઝાનાનન્તરં વત્તબ્બતાકારણેસુ તીસુ નયેસુ તતિયનયસ્સેવ યુત્તતરભાવોપિ દીપિતોતિ દટ્ઠબ્બં. મનોમયઞાણસ્સ ઇદ્ધિવિધસમવરોધિતભાવે **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૩૭૯ આદયો) વુત્તેપિ ઇધ પાળિયં વિસું દેસિતત્તા વિસું એવ ગહણં, તથા દેસના ચ પાટિયેક્કસન્દિટ્ઠિકસામઞ્ઞફલત્થાતિ દટ્ઠબ્બં. અનાગતંસઞાણયથાકમ્મૂપગઞાણદ્વયસ્સ પાળિયં અનાગતત્તા "**દિબ્બચક્ખુવસેન નિપ્ફન્ન**"ન્તિ વુત્તં, તબ્બસેન નિપ્ફન્નત્તા તગ્ગહણેનેવ ગહિતં તં ઞાણદ્વયન્તિ વુત્તં હોતિ. દિબ્બચક્ખુસ્સ હિ અનાગતંસઞાણં, યથાકમ્મૂપગઞાણઞ્ચાતિ દ્વેપિ ઞાણાનિ પરિભણ્ડાનિ હોન્તીતિ. **દિબ્બચક્ખુઞાણન્તિ** ચુતૂપપાતઞાણનામેન દસ્સિતં દિબ્બચક્ખુઞાણં.

સબ્બેસં પન દસન્નં ઞાણાનં આરમ્મણવિભાગસ્સ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** અનાગતત્તા તત્થાનાગતઞાણાનં આરમ્મણવિભાગં દસ્સેતું "**તેસ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **તેસન્તિ** દસન્નં ઞાણાનં. **તત્થા**તિ તસ્મિં આરમ્મણવિભાગે, તેસુ વા

દસસુ ઞાણેસુ. ભૂમિભેદતો પરિત્તમહગ્ગતં, કાલભેદતો અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં, સન્તાનભેદતો અજ્ઝત્તબહિદ્ધા ચાતિ **વિપસ્સનાઞાણં સત્તવિધારમ્મણં**. પરિત્તારમ્મણાદિતિકત્તયેનેવ હિ તસ્સ આરમ્મણવિભાગો, ન મગ્ગારમ્મણતિકેન. **નિમ્મિતરૂપાયતનમત્તમેવા**તિ અત્તના નિમ્મિતં રૂપારમ્મણમેવ, અત્તના વા નિમ્મિતે મનોમયે કાયે વિજ્જમાનં રૂપાયતનમેવાતિપિ યુજ્જતિ. ઇદઞ્હિ તસ્સ ઞાણસ્સ અભિનિમ્મિયમાને મનોમયે કાયે રૂપાયતનમેવારબ્ભ પવત્તનતો વુત્તં, ન પન તત્થ ગન્ધાયતનાદીનમભાવતો . ન હિ રૂપકલાપો ગન્ધાયતનાદિવિરહિતો અત્થીતિ સબ્બથા પરિનિપ્ફન્નમેવ નિમ્મિતરૂપં. તેનાહ "**પરિત્તપચ્ચુપ્પન્નબહિદ્ધારમ્મણ**"ન્તિ, યથાક્કમં ભૂમિકાલસન્તાનભેદતો તિબ્બિધારમ્મણન્તિ અત્થો. નિબ્બાનવસેન એકધમ્મારમ્મણમ્પિ સમાનં આસવક્ખયઞાણં પરિત્તારમ્મણાદિતિકવસેન તિવિધારમ્મણં દસ્સેતું "**અપ્પમાણબહિદ્ધાનવત્તબ્બારમ્મણ**"ન્તિ વુત્તં. તઞ્હિ પરિત્તતિકવસેન અપ્પમાણારમ્મણં, અજ્ઝત્તિકવસેન બહિદ્ધારમ્મણં, અતીતતિકવસેન નવત્તબ્બારમ્મણઞ્ચ હોતિ.

ઉત્તરિતરસદ્દો, પણીततરસદ્દો ચ પરિયાયોતિ દસ્સેતિ "**સેટ્ઠતર**"ન્તિ ઇમિના. રતનકૂટં વિય કૂટાગારસ્સ અરહત્તં કૂટં ઉત્તમઙ્ગભૂતં ભગવતો દેસનાય અરહત્તપરિયોસાનત્તાતિ આહ "**અરહત્તનિકૂટેના**"તિ. **દેસનં નિટ્ઠાપેસી**તિ તિત્થકરમતહરવિભાવિનિં નાનાવિધકુહનલપનાદિમિચ્છાજીવવિદ્ધંસિનિં તિવિધસીલાલઙ્કતપરમસલ્લેખપટિપત્તિપરિદીપિનિં ઝાનાભિઞ્ઞાદિઉત્તરિમનુસ્સધમ્મવિભૂસિનિં ચુદ્દસવિધમહાસામઞ્ઞફલપટિમણ્ડિતં અનઞ્ઞસાધારણં સામઞ્ઞફલદેસનં રતનાગારં વિય રતનકૂટેન અરહત્તકૂટેન નિટ્ઠાપેસિ ''વિમુત્તસ્મિ''ન્તિ ઇમિના, અરહત્તફલસ્સ દેસિતત્તાતિ અત્થો.

અજાતસત્તુઉપાસકત્તપટિવેદનાકથાવણ્ણના

૨૫૦. એત્તાવતા ભગવતા દેસિતસ્સ સામઞ્ઞફલસુત્તસ્સ અત્થવણ્ણનં કત્વા ઇદાનિ ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ સઙ્ગીતસ્સ ''એવં વુત્તે''તિઆદિપાઠસ્સપિ અત્થવણ્ણનં કરોન્તો પઠમં સમ્બન્ધં દસ્સેતું "**રાજા**"તિઆદિમાહ. **તત્થ તત્થા**તિ તસ્મિં તસ્મિં સામઞ્ઞફલે, સુત્તપદેસે વા. કરણં **કારો**, સાધુ ઇતિ કારો તથા, ''સાધુ ભગવા, સાધુ સુગતા''તિઆદિના તં પવત્તેન્તો. **આદિમજ્ઝપરિયોસાન**ન્તિ દેસનાય આદિઞ્ચ મજ્ઝઞ્ચ પરિયોસાનઞ્ચ. **સક્કચ્ચં** સાદરં ગારવં **સુત્વા**, ''ચિન્તેત્વા''તિ એત્થ ઇદં પુબ્બકાલકિરિયાવચનં. ઇમે પઞ્હે પુથૂ સમણબ્રાહ્મણે પુચ્છન્તો અહં ચિરં વત અમ્હિ, એવં પુચ્છન્તોપિ અહં થુસે કોટ્ટેન્તો વિય કઞ્ચિ સારં નાલત્થન્તિ યોજના. તથા યો...પે॰... વિસ્સજ્જેસિ, તસ્સ ભગવતો ગુણસમ્પદા અહો વત. દસબલસ્સ ગુણાનુભાવં અજાનન્તો અહં વઞ્ચિતો સુચિરં વત અમ્હીતિ. **વઞ્ચિતો**તિ ચ અઞ્ઞાણેન વઞ્ચિતો આવટ્ટિતો, મોહેન પટિચ્છાદિતો અમ્હીતિ વુત્તં હોતિ. તેનાહ "**દસબલસ્સ ગુણાનુભાવં અજાનન્તો**"તિ. સામઞ્ઞજોતના હિ વિસેસે અવતિટ્ઠતિ. ચિન્તેત્વા આવિકરોન્તોતિ સમ્બન્ધો. ઉલ્લઙ્ઘનસમત્થાયપિ ઉબ્બેગપીતિયા અનુલ્લઙ્ઘનમ્પિ સિયાતિ આહ "**પઞ્ચવિધાય પીતિયા ફુટસરીરો**"તિ. **ફુટસરીરો**તિ ચ ફુસિતસરીરોતિ અત્થો, ન બ્યાપિતસરીરોતિ સબ્બાય પીતિયા અબ્યાપિતત્તા. **ત**ન્તિ અત્તનો પસાદસ્સ આવિકરણં, ઉપાસકત્તપવેદનઞ્ચ. **આરદ્ધં** ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ.

અભિક્કન્તાતિ અતિક્કન્તા વિગતા, વિગતભાવો ચ ખયો એવાતિ આહ "**ખયે દિસ્સતી**"તિ. તથા હિ વુત્તં "**નિક્ખન્તો પઠમો યામો**"તિ. **અભિક્કન્તતરો**તિ અતિવિય કન્તતરો મનોરમો, તાદિસો ચ સુન્દરો ભદ્દકો નામાતિ વુત્તં "**સુન્દરે**"તિ.

“**કો મે**”તિઆદિ ગાથા **વિમાનવત્થુમ્હિ** (વિ॰ વ॰ ૮૫૭). તત્થ **કો**તિ દેવનાગયક્ખગન્ધબ્બાદીસુ કતમો. **મે**તિ મમ. **પાદાની**તિ પાદે, લિઙ્ગવિપરિયાયોયં. **ઇદ્ધિયા**તિ ઈદિસાય દેવિદ્ધિયા. **યસસા**તિ ઈદિસેન પરિવારેન, પરિજનેન ચ. **જલન્તિ** જલન્તો વિજ્જોતમાનો. **અભિક્કન્તેના**તિ અતિવિય કન્તેન કમનીયેન, અભિરૂપેનાતિ વુત્તં હોતિ. **વણ્ણેના**તિ છવિવણ્ણેન સરીરવણ્ણનિભાય. **સબ્બા ઓભાસયં દિસા**તિ સબ્બા દસપિ દિસા ઓભાસયન્તો. ચન્દો વિય, સૂરિયો વિય ચ એકોભાસં એકાલોકં કરોન્તો કો વન્દતીતિ સમ્બન્ધો.

અભિરૂપેતિ અતિરેકરૂપે ઉળારવણ્ણેન સમ્પન્નરૂપે. **અબ્ભાનુમોદને**તિ અભિઅનુમોદને અભિપ્પમોદિતભાવે. કિમત્થિયં ‘‘અબ્ભાનુમોદને’’તિ વચનન્તિ આહ “**તસ્મા**”તિઆદિ. યુત્તં તાવ હોતુ અબ્ભાનુમોદને, કસ્મા પનાયં દ્વિક્ખત્તું વુત્તોતિ ચોદનાય સોધનામુખેન આમેડિતવિસયં નિદ્ધારેતિ “**ભયે કોધે**”તિઆદિના, ઇમિના સદ્દલક્ખણેન હેતુભૂતેન એવં વુત્તો, ઇમિના ચ ઇમિના ચ વિસયેનાતિ વુત્તં હોતિ. ‘‘સાધુ સાધુ ભન્તે’’તિ આમેડિતવસેન અત્થં દસ્સેત્વા તસ્સ વિસયં નિદ્ધારેન્તો એવમાહાતિપિ સમ્બન્ધં વદન્તિ. તત્થ ‘‘ચોરો ચોરો, સપ્પો સપ્પો’’તિઆદીસુ **ભયે આમેડિતં**, ‘‘વિજ્ઝ વિજ્ઝ, પહર પહરા’’તિઆદીસુ **કોધે**, ‘‘સાધુ સાધૂ’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૭; ૩.૩૫; ૫.૧૦૮૫) **પસંસાયં**, ‘‘ગચ્છ ગચ્છ, લુનાહિ લુનાહી’’તિઆદીસુ **તુરિતે**, ‘‘આગચ્છ આગચ્છા’’તિઆદીસુ **કોતૂહલે**, ‘‘બુદ્ધો બુદ્ધોતિ ચિન્તેન્તો’’તિઆદીસુ (બુ॰ વં॰ ૨.૪૪) **અચ્છરે**, ‘‘અભિક્કમથાયસ્મન્તો અભિક્કમથાયસ્મન્તો’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૦; અ॰ નિ॰ ૯.૧૧) **હાસે**, ‘‘કહં એકપુત્તક, કહં એકપુત્તકા’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૬૩) **સોકે**, ‘‘અહો સુખં, અહો સુખ’’ન્તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૨૦; દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૫) **પસાદે**. **ચ**સદ્દો અવુત્તસમુચ્ચયત્થો, તેન ગરહા અસમ્માનાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. ‘‘પાપો પાપો’’તિઆદીસુ હિ **ગરહાયં**, ‘‘અભિરૂપક અભિરૂપકા’’તિઆદીસુ **અસમ્માને**. એવમેતેસુ નવસુ, અઞ્ઞેસુ ચ વિસયેસુ આમેડિતવચનં બુધો કરેય્ય, યોજેય્યાતિ અત્થો. આમેડનં પુનપ્પુનમુચ્ચારણં, આમેડીયતિ વા પુનપ્પુનમુચ્ચારીયતીતિ **આમેડિતં**, એકસ્સેવત્થસ્સ દ્વત્તિક્ખત્તું વચનં. **મેડિ**સદ્દો હિ ઉમ્માદને, આપુબ્બો તુ દ્વત્તિક્ખત્તુમુચ્ચારણે વત્તતિ યથા ‘‘એતદેવ યદા વાક્ય-મામેડયતિ વાસવો’’તિ.

એવં આમેડિતવસેન દ્વિક્ખત્તું વુત્તભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ નયિદં આમેડિતવસેનેવ દ્વિક્ખત્તું વુત્તં, અથ ખો પચ્ચેકમત્થદ્વયવસેનપીતિ દસ્સેન્તો “**અથ વા**”તિઆદિમાહ. આમેડિતવસેન અત્થં દસ્સેત્વા વિચ્છાવસેનાપિ દસ્સેન્તો એવમાહાતિપિ વદન્તિ, તદયુત્તમેવ બ્યાપેતબ્બસ્સ દ્વિક્ખત્તુમવુત્તત્તા. બ્યાપેતબ્બસ્સ હિ બ્યાપકેન ગુણકિરિયાદબ્બેન બ્યાપનિચ્છાય દ્વત્તિક્ખત્તું વચનં વિચ્છા યથા ‘‘ગામો ગામો રમણીયો’’તિ. તત્થ **અભિક્કન્ત**ન્તિ અભિક્કમનીયં, તબ્ભાવો ચ અતિઇટ્ઠતાયાતિ વુત્તં “**અતિઇટ્ઠ**”ન્તિઆદિ, પદત્તયઞ્ચેતં પરિયાયવચનં. **એત્થા**તિ દ્વીસુ અભિક્કન્તસદ્દેસુ. ‘‘અભિક્કન્ત’’ન્તિ વચનં અપેક્ખિત્વા નપુંસકલિઙ્ગેન વુત્તં, તં પન ભગવતો વચનં ધમ્મદેસનાયેવાતિ કત્વા “**યદિદં ભગવતો ધમ્મદેસના**”તિ આહ, યાયં ભગવતો ધમ્મદેસના મયા સુતા, તદિદં ભગવતો ધમ્મદેસનાસઙ્ખાતં વચનં અભિક્કન્તન્તિ અત્થો. એવં પટિનિદ્દેસોપિ હિ અત્થતો અભેદત્તા યુત્તો એવ ‘‘યત્થ ચ દિન્નં મહપ્ફલમાહૂ’’તિઆદીસુ (વિ॰ વ॰ ૮૮૮) વિય. ‘‘અભિક્કન્ત’’ન્તિ વુત્તસ્સ વા અત્થમત્તદસ્સનં એતં, તસ્મા અત્થવસેન લિઙ્ગવિભત્તિવિપરિણામો વેદિતબ્બો, કારિયવિપરિણામવસેન ચેત્થ વિભત્તિવિપરિણામતા. વચનન્તિ હેત્થ સેસો, અભિક્કન્તં ભગવતો વચનં, યાયં ભગવતો ધમ્મદેસના મયા સુતા, સા અભિક્કન્તં અભિક્કન્તાતિ અત્થો. દુતિયપદેપિ ‘‘અભિક્કન્તન્તિ પસાદનં અપેક્ખિત્વા નપુંસકલિઙ્ગેન વુત્ત’’ન્તિઆદિના યથારહમેસ નયો નેતબ્બો.

“**ભગવતો વચન**”ન્તિઆદિના અત્થદ્વયસરૂપં દસ્સેતિ. તત્થ **દોસનાસનતો**તિ રાગાદિકિલેસદોસવિદ્ધંસનતો. **ગુણાધિગમનતો**તિ સીલાદિગુણાનં સમ્પાદનવસેન અધિગમાપનતો. યે ગુણે દેસના અધિગમેતિ, તેસુ ‘‘ગુણાધિગમનતો’’તિ વુત્તેસુયેવ ગુણેસુ પધાનભૂતા ગુણા દસ્સેતબ્બાતિ તે પધાનભૂતે ગુણે તાવ દસ્સેતું “**સદ્ધાજનનતો પઞ્ઞાજનનતો**”તિ વુત્તં. સદ્ધાપધાના હિ લોકિયા ગુણા, પઞ્ઞાપધાના લોકુત્તરાતિ, પધાનનિદ્દેસો ચેસ દેસનાય અધિગમેતબ્બેહિ સીલસમાધિદુકાદીહિપિ યોજનાસમ્ભવતો. અઞ્ઞમ્પિ અત્થદ્વયં દસ્સેતિ “**સાત્થતો**”તિઆદિના. સીલાદિઅત્થસમ્પત્તિયા **સાત્થતો**. સભાવનિરુત્તિસમ્પત્તિયા **સબ્યઞ્જનતો**. સુવિઞ્ઞેય્યસદ્દપયોગતાય **ઉત્તાનપદતો**. સણ્હસુખુમભાવેન દુબ્બિઞ્ઞેય્યત્થતાય **ગમ્ભીરત્થતો**. સિનિદ્ધમુદુમધુરસદ્દપયોગતાય **કણ્ણસુખતો**. વિપુલવિસુદ્ધપેમનીયત્થતાય **હદયઙ્ગમતો**. માનાતિમાનવિધમનેન **અનત્તુક્કંસનતો**. થમ્ભસારમ્ભનિમ્મદ્દનેન **અપરવમ્ભનતો**. હિતાધિપ્પાયપ્પવત્તિયા પરેસં રાગપરિળાહાદિવૂપસમનેન **કરુણાસીતલતો**. કિલેસન્ધકારવિધમનેન **પઞ્ઞાવદાતતો**. અવદાતં, ઓદાતન્તિ ચ અત્થતો એકં. કરવીકરુતમઞ્જુતાય **આપાથરમણીયતો**. પુબ્બાપરાવિરુદ્ધસુવિસુદ્ધતાય **વિમદ્દક્ખમતો**. આપાથરમણીયતાય એવ **સુય્યમાનસુખતો**. વિમદ્દક્ખમતાય, હિતજ્ઝાસયપ્પવત્તિતાય ચ **વીમંસિયમાનહિતતો**તિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **આદિ**સદ્દેન પન સંસારચક્કનિવત્તનતો, સદ્ધમ્મચક્કપ્પવત્તનતો, મિચ્છાવાદવિદ્ધંસનતો, સમ્માવાદપતિટ્ઠાપનતો, અકુસલમૂલસમુદ્ધરણતો, કુસલમૂલસંરોપનતો, અપાયદ્વારવિધાનતો, સગ્ગમગ્ગદ્વારવિવરણતો, પરિયુટ્ઠાનવૂપસમનતો, અનુસયસમુગ્ઘાટનતોતિ એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

ન કેવલં પદદ્વયેનેવ, **તતો પરમ્પિ ચતૂહિ ઉપમાહી**તિ **પિ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો. ‘‘ચક્ખુમન્તો રૂપાનિ દક્ખન્તી’’તિ ઇદં ‘‘તેલપજ્જોતં ધારેય્યા’’તિ ચતુત્થઉપમાય આકારમત્તદસ્સનં, ન પન ઉપમન્તરદસ્સનન્તિ આહ “**ચતૂહિ ઉપમાહી**”તિ. **અધોમુખટ્ઠપિત**ન્તિ કેનચિ અધોમુખં ઠપિતં. **હેટ્ઠામુખજાત**ન્તિ સભાવેનેવ હેટ્ઠામુખં જાતં. **ઉગ્ઘાટેય્યા**તિ વિવટં કરેય્ય. “**હત્થે ગહેત્વા**”તિ સમાચિક્ખણદસ્સનત્થં વુત્તં, ‘‘પુરત્થાભિમુખો, ઉત્તરાભિમુખો વા ગચ્છા’’તિઆદિના વચનમત્તં અવત્વા ‘‘એસ મગ્ગો, એવં ગચ્છા’’તિ હત્થે ગહેત્વા નિસ્સન્દેહં દસ્સેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. કાળપક્ખે ચાતુદ્દસી **કાળપક્ખચાતુદ્દસી**. નિરન્તરરુક્ખગહનેન એકગ્ઘનો વનસણ્ડો **ઘનવનસણ્ડો**. મેઘસ્સ પટલં **મેઘપટલં**, મેઘચ્છન્નતાતિ વુત્તં હોતિ. **નિક્કુજ્જિતં ઉક્કુજ્જેય્યા**તિ કસ્સચિપિ આધેય્યસ્સ અનાધારભૂતં કિઞ્ચિ ભાજનં આધારભાવાપાદનવસેન ઉક્કુજ્જેય્ય ઉપરિ મુખં ઠપેય્ય. હેટ્ઠામુખજાતતાય **વિમુખં**, અધોમુખટ્ઠપિતતાય અસદ્ધમ્મે **પતિત**ન્તિ એવં પદદ્વયં નિક્કુજ્જિતપદસ્સ યથાદસ્સિતેન અત્થદ્વયેન યથારહં યોજેતબ્બં, ન યથાસઙ્ખ્યં. અત્તનો સભાવેનેવ હિ એસ રાજા સદ્ધમ્મવિમુખો, પાપમિત્તેન પન દેવદત્તેન પિતુઘાતાદીસુ ઉય્યોજિતત્તા અસદ્ધમ્મે પતિતોતિ. વુટ્ઠાપેન્તેન ભગવતાતિ સમ્બન્ધો.

“**કસ્સપસ્સ ભગવતો**”તિઆદિના તદા રઞ્ઞા અવુત્તસ્સાપિ અત્થાપત્તિમત્તદસ્સનં. કામઞ્ચ કામચ્છન્દાદયોપિ પટિચ્છાદકા નીવરણભાવતો, મિચ્છાદિટ્ઠિ પન સવિસેસં પટિચ્છાદિકા સત્તે મિચ્છાભિનિવેસવસેનાતિ આહ “**મિચ્છાદિટ્ઠિગહનપટિચ્છન્ન**”ન્તિ. તેનાહ ભગવા ‘‘મિચ્છાદિટ્ઠિપરમાહં ભિક્ખવે વજ્જં વદામી’’તિ, [અ॰ નિ॰ ૧.૩૧૦ (અત્થતો સમાનં)] મિચ્છાદિટ્ઠિસઙ્ખાતગુમ્બપટિચ્છન્નન્તિ અત્થો. ‘‘મિચ્છાદિટ્ઠિગહનપટિચ્છન્નં સાસનં વિવરન્તેના’’તિ વદન્તો સબ્બબુદ્ધાનં એકાવ અનુસન્ધિ, એકંવ સાસનન્તિ કત્વા કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસનમ્પિ ઇમિના સદ્ધિં એકસાસનં કરોતીતિ દટ્ઠબ્બં. **અઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાદીસુ**પિ હિ તથા ચેવ વુત્તં, એવઞ્ચ કત્વા મિચ્છાદિટ્ઠિગહનપટિચ્છન્નસ્સ સાસનસ્સ વિવરણવચનં ઉપપન્નં હોતીતિ.

સબ્બો અકુસલધમ્મસઙ્ખાતો અપાયગામિમગ્ગો **કુમ્મગ્ગો** કુચ્છિતો મગ્ગોતિ કત્વા. સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં ઉજુપટિપક્ખતાય મિચ્છાદિટ્ઠિઆદયો અટ્ઠ મિચ્છત્તધમ્મા **મિચ્છામગ્ગો** મોક્ખમગ્ગતો મિચ્છા વિતથો મગ્ગોતિ કત્વા. તેનેવ હિ તદુભયસ્સ પટિપક્ખતં સન્ધાય "**સગ્ગમોક્ખમગ્ગં આવિકરોન્તેના**"તિ વુત્તં. સબ્બો હિ કુસલધમ્મો **સગ્ગમગ્ગો**. સમ્માદિટ્ઠિઆદયો અટ્ઠ સમ્મત્તધમ્મા **મોક્ખમગ્ગો**. સપ્પિઆદિસન્નિસ્સયો પદીપો ન તથા ઉજ્જલો, યથા તેલસન્નિસ્સયોતિ **તેલપજ્જોત**ગ્ગહણં. **ધારેય્યા**તિ ધરેય્ય, સમાહરેય્ય સમાદહેય્યાતિ અત્થો. **બુદ્ધાદિરતનરૂપાની**તિ બુદ્ધાદીનં તિણ્ણં રતનાનં વણ્ણાયતનાનિ. તેસં બુદ્ધાદિરતનરૂપાનં પટિચ્છાદકસ્સ મોહન્ધકારસ્સ વિદ્ધંસકં તથા. દેસનાસઙ્ખાતં પજ્જોતં તથા. તદુભયં તુલ્યાધિકરણવસેન વિયૂહિત્વા તસ્સ ધારકો સમાદહકોતિ અત્થેન "**તપ્પટિચ્છાદકમોહન્ધકારવિદ્ધંસકદેસનાપજ્જોતધારકેના**"તિ વુત્તં. **એતેહિ પરિયાયેહી**તિ યથાવુત્તેહિ નિક્કુજ્જિતુક્કુજ્જનપટિચ્છન્નવિવરણમગ્ગાચિક્ખણતેલપજ્જોતધારણ સઙ્ખાત ચતુબ્બિધોપમોપમિતબ્બપ્પકારેહિ, યથાવુત્તેહિ વા નાનાવિધકુહનલપનાદિમિચ્છાજીવવિધમનાદિવિભાવનપરિયાયેહિ. તેનાહ "**અનેકપરિયાયેન ધમ્મો પકાસિતો**"તિ.

"**એવ**"ન્તિઆદિના "એસાહ"ન્તિઆદિપાઠસ્સ સમ્બન્ધં દસ્સેતિ. પસન્નચિત્તતાયપસન્નાકારં કરોતિ. પસન્નચિત્તતા ચ ઇમં દેસનં સુત્વા એવાતિ અત્થં ઞાપેતું "**ઇમાય દેસનાયા**"તિઆદિ વુત્તં. **ઇમાય દેસનાય** હેતુભૂતાય. **પસન્નાકાર**ન્તિ પસન્નેહિ સાધુજનેહિ કત્તબ્બસક્કારં. **સરણ**ન્તિ પટિસરણં. તેનાહ "**પરાયણ**"ન્તિ. પરાયણતા પન અનત્થનિસેધનેન, અત્થસમ્પાદનેન ચાતિ વુત્તં "**અઘસ્સ તાતા, હિતસ્સ ચ વિધાતા**"તિ. **અઘસ્સા**તિ નિસ્સક્કે સામિવચનં, પાપતોતિ અત્થો. દુક્ખતોતિપિ વદન્તિ કેચિ. તાયતિ અવસ્સયં કરોતીતિ **તાતા**. **હિતસ્સા**તિ ઉપયોગત્થે સામિવચનં. વિદહતિ સંવિધાનં કરોતીતિ **વિધાતા**. "**ઇતિ ઇમિના અધિપ્પાયેના**"તિ વદન્તો "ઇતિસદ્દો ચેત્થ લુત્તનિદ્દિટ્ઠો, સો ચ આકારત્થો"તિ દસ્સેતિ. **સરણ**ન્તિ ગમનં. હિતાધિપ્પાયેન ભજનં, જાનનં વા, એવઞ્ચ કત્વા **વિનયટ્ઠકથાદીસુ** "સરણન્તિ ગચ્છામી"તિ સહેવ ઇતિસદ્દેન અત્થો વુત્તોતિ. એત્થ હિ નાયં ગમિ-સદ્દો ની-સદ્દાદયો વિય દ્વિકમ્મિકો, તસ્મા યથા "અજં ગામં નેતી"તિ વુચ્ચતિ, એવં "ભગવન્તં સરણં ગચ્છામી"તિ વત્તું ન સક્કા, "સરણન્તિ ગચ્છામી"તિ પન વત્તબ્બં, તસ્મા એત્થ ઇતિસદ્દો લુત્તનિદ્દિટ્ઠોતિ વેદિતબ્બં, એવઞ્ચ કત્વા "યો બુદ્ધં સરણં ગચ્છતિ, સો બુદ્ધં વા ગચ્છેય્ય સરણં વા"તિ (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ ૧.ગમતીયદીપના) **ખુદ્દકનિકાયટ્ઠકથાય** ઉદ્ધટા ચોદના અનવકાસા. ન હિ ગમિ-સદ્દં દુહાદિન્યાદિગણિકં કરોન્તિ અક્ખરચિન્તકાતિ. હોતુ તાવ ગમિ-સદ્દસ્સ એકકમ્મભાવો, તથાપિ "ગચ્છતેવ પુબ્બં દિસં, ગચ્છતિ પચ્છિમં દિસ"ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૫૯; ૩.૮૭) વિય "ભગવન્તં, સરણ"ન્તિ પદદ્વયસ્સ સમાનાધિકરણતા યુત્તાતિ? ન, તસ્સ પદદ્વયસ્સ સમાનાધિકરણભાવાનુપપત્તિતો. તસ્સ હિ સમાનાધિકરણભાવે અધિપ્પેતે પટિહતચિત્તોપિ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમન્તો બુદ્ધં સરણં ગતો નામ સિયા. યઞ્હિ તં "બુદ્ધો"તિ વિસેસિતં સરણં, તમેવેસ ગતોતિ, ન ચેત્થ અનુપપત્તિકેન અત્થેન અત્થો, તસ્મા "ભગવન્ત"ન્તિ ગમનીયત્થસ્સ દીપનં, "સરણ"ન્તિ પન ગમનાકારસ્સાતિ વુત્તનયેન ઇતિલોપવસેનેવ અત્થો ગહેતબ્બોતિ. **ધમ્મઞ્ચ સઙ્ઘઞ્ચા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. હોન્તિ ચેત્થ –

"ગમિસ્સ એકકમ્મત્તા, ઇતિલોપં વિજાનિયા;
પટિઘાતપ્પસઙ્ગત્તા, ન ચ તુલ્યત્થતા સિયા.

તસ્મા ગમનીયત્થસ્સ, પુબ્બપદંવ જોતકં;
ગમનાકારસ્સ પરં, ઇત્યુત્તં સરણત્તયે"તિ.

‘‘ઇતિ ઇમિના અધિપ્પાયેન ભગવન્તં ગચ્છામી’’તિ પન વદન્તો અનેનેવ અધિપ્પાયેન ભજનં, જાનનં વા સરણગમનં નામાતિ નિયમેતિ. તત્થ ‘‘**ગચ્છામી**’’તિઆદીસુ પુરિમસ્સ પુરિમસ્સ પચ્છિમં પચ્છિમં અત્થવચનં, ‘‘**ગચ્છામી**’’તિ એતસ્સ વા અનઞ્ઞસાધારણતાદસ્સનવસેન પાટિયેક્કમેવ અત્થવચનં ‘‘**ભજામી**’’તિઆદિપદત્તયં. **ભજનઞ્હિ** સરણાધિપ્પાયેન ઉપસઙ્કમનં, **સેવનં** સન્તિકાવચરભાવો, **પયિરુપાસનં** વત્તપટિવત્તકરણેન ઉપટ્ઠાનન્તિ એવં સબ્બથાપિ અનઞ્ઞસાધારણતંયેવ દસ્સેતિ. એવં ‘‘ગચ્છામી’’તિ પદસ્સ ગતિઅત્થં દસ્સેત્વા બુદ્ધિઅત્થમ્પિ દસ્સેતું ‘‘**એવં વા**’’તિઆદિમાહ, તત્થ **એવન્તિ** ‘‘ભગવા મે સરણ’’ન્તિઆદિના અધિપ્પાયેન. કસ્મા પન ‘‘ગચ્છામી’’તિ પદસ્સ ‘‘બુજ્ઝામી’’તિ અયમત્થો લબ્ભતીતિ ચોદનં સોધેતિ ‘‘**યેસઞ્હી**’’તિઆદિના, અનેન ચ નિરુત્તિનયમન્તરેન સભાવતોવ ગમુધાતુસ્સ બુદ્ધિઅત્થોતિ દીપેતિ. **ધાતૂનન્તિ** મૂલસદ્દસઙ્ખાતાનં ઇ, યા, કમુ, ગમુઇચ્ચાદીનં.

‘‘**અધિગતમગ્ગે , સચ્છિકતનિરોધે**’’તિ પદદ્વયેનાપિ ફલટ્ઠા એવ દસ્સિતા, ન મગ્ગટ્ઠાતિ તે દસ્સેન્તો ‘‘**યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને ચા**’’તિ આહ. નનુ ચ કલ્યાણપુથુજ્જનોપિ ‘‘યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જતી’’તિ વુચ્ચતીતિ? કિઞ્ચાપિ વુચ્ચતિ, નિપ્પરિયાયેન પન મગ્ગટ્ઠા એવ તથા વત્તબ્બા, ન ઇતરો નિયામોક્કમનાભાવતો. તથા હિ તે એવ ‘‘**અપાયેસુ અપતમાને ધારેતી**’’તિ વુત્તા. સમ્મત્તનિયામોક્કમનેન હિ અપાયવિનિમુત્તિસમ્ભવોતિ. એવં અનેકેહિપિ વિનય- (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના) સુત્તન્તટીકાકારેહી (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૦) વુત્તં, તદેતં સમ્મત્તનિયામોક્કમનવસેન નિપ્પરિયાયતો અપાયવિનિમુત્તકે સન્ધાય વુત્તં, તદનુપપત્તિવસેન પન પરિયાયતો અપાયવિનિમુત્તકં કલ્યાણપુથુજ્જનમ્પિ ‘‘યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને’’તિ પદેન દસ્સેતીતિ દટ્ઠબ્બં. તથા હેસ **દક્ખિણવિભઙ્ગસુત્તાદીસુ** (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૯) સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નભાવેન વુત્તોતિ, **છત્તવિમાને** (વિ॰ વ॰ ૮૮૬ આદયો) છત્તમાણવકો ચેત્થ નિદસ્સનં. અધિગતમગ્ગે, સચ્છિકતનિરોધે ચ યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને ચ પુગ્ગલે અપાયેસુ અપતમાને કત્વા ધારેતીતિ સપાઠસેસયોજના. અતીતકાલિકેન હિ પુરિમપદદ્વયેન ફલટ્ઠાનમેવ ગહણં, વત્તમાનકાલિકેન ચ પચ્છિમેન પદેન સહ કલ્યાણપુથુજ્જનેન મગ્ગટ્ઠાનમેવ. ‘‘**અપતમાને**’’તિ પન પદેન ધારણાકારદસ્સનં અપતનકરણવસેનેવ ધારેતીતિ, ધારણસરૂપદસ્સનં વા. ધારણં નામ અપતનકરણમેવાતિ, અપતનકરણઞ્ચ અપાયાદિનિબ્બત્તકકિલેસવિદ્ધંસનવસેન વટ્ટતો નિય્યાનમેવ. ‘‘અપાયેસૂ’’તિ હિ દુક્ખબહુલટ્ઠાનતાય પધાનવસેન વુત્તં, વટ્ટદુક્ખેસુ પન સબ્બેસુપિ અપતમાને કત્વા ધારેતીતિ અત્થો વેદિતબ્બો. તથા હિ **અભિધમ્મટ્ઠકથાયં** વુત્તં ‘‘સોતાપત્તિમગ્ગો ચેત્થ અપાયભવતો વુટ્ઠાતિ, સકદાગામિમગ્ગો સુગતિકામભવેકદેસતો, અનાગામિમગ્ગો કામભવતો, અરહત્તમગ્ગો રૂપારૂપભવતો, સબ્બભવેહિપિ વુટ્ઠાતિ એવાતિ વદન્તી’’તિ (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૩૫૦) એવઞ્ચ કત્વા અરિયમગ્ગો નિય્યાનિકતાય, નિબ્બાનઞ્ચ તસ્સ તદત્થસિદ્ધિહેતુતાયાતિ ઉભયમેવ નિપ્પરિયાયેન ધમ્મો નામાતિ સરૂપતો દસ્સેતું ‘‘**સો અત્થતો અરિયમગ્ગો ચેવ નિબ્બાનઞ્ચા**’’તિ વુત્તં. નિબ્બાનઞ્હિ આરમ્મણં લભિત્વા અરિયમગ્ગસ્સ તદત્થસિદ્ધિ, સ્વાયમત્થો ચ પાળિયા એવ સિદ્ધોતિ આહ ‘‘**વુત્તઞ્ચેત**’’ન્તિઆદિ. **યાવતાતિ** યત્તકા. **તેસન્તિ** તત્તકાનં ધમ્માનં. ‘‘અગ્ગો અક્ખાયતી’’તિ વત્તબ્બે ઓ-કારસ્સ અ-કારં, મ-કારાગમઞ્ચ કત્વા ‘‘**અગ્ગમક્ખાયતી**’’તિ વુત્તં. ‘‘**અક્ખાયતી**’’તિ ચેત્થ ઇતિસદ્દો આદિઅત્થો, પકારત્થો વા, તેન ‘‘યાવતા ભિક્ખવે ધમ્મા સઙ્ખતા વા અસઙ્ખતા વા, વિરાગો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી’’તિઆદિ (ઇતિવુ॰ ૯૦; અ॰ નિ॰ ૪.૩૪) સુત્તપદં સઙ્ગણ્હાતિ, ‘‘**વિત્થારો**’’તિ ઇમિના વા તદવસેસસઙ્ગહો.

યસ્મા પન અરિયફલાનં ‘‘તાય સદ્ધાય અવૂપસન્તાયા’’તિઆદિ વચનતો મગ્ગેન સમુચ્છિન્નાનં કિલેસાનં પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનકિચ્ચતાય નિય્યાનાનુગુણતા, નિય્યાનપરિયોસાનતા ચ, પરિયત્તિયા પન નિય્યાનધમ્મસમધિગમહેતુતાય નિય્યાનાનુગુણતાતિ ઇમિના પરિયાયેન વુત્તનયેન ધમ્મભાવો લબ્ભતિ, તસ્મા તદુભયમ્પિ સઙ્ગણ્હન્તો “**ન કેવલઞ્ચા**”તિઆદિમાહ. સ્વાયમત્થો ચ પાઠારુળ્હો એવાતિ દસ્સેતિ “**વુત્તઞ્હેત**”ન્તિઆદિના. તત્થ **છત્તમાણવકવિમાને**તિ છત્તો કિર નામ સેતબ્યાયં બ્રાહ્મણમાણવકો, સો ઉક્કટ્ઠાયં પોક્ખરસાતિબ્રાહ્મણસ્સ સન્તિકે સિપ્પં ઉગ્ગહેત્વા ‘‘ગરુદક્ખિણં દસ્સામી’’તિ ઉક્કટ્ઠાભિમુખો ગચ્છતિ, અથસ્સ ભગવા અન્તરામગ્ગે ચોરન્તરાયં, તાવતિંસભવને નિબ્બત્તમાનઞ્ચ દિસ્વા ગાથાબન્ધવસેન સરણગમનવિધિં દેસેસિ, તસ્સ તાવતિંસભવનુપગસ્સ તિંસયોજનિકં વિમાનં છત્તમાણવકવિમાનં. દેવલોકેપિ હિ તસ્સ મનુસ્સકાલે સમઞ્ઞા યથા ‘‘મણ્ડૂકો દેવપુત્તો, (વિ॰ વ॰ ૮૫૮ આદયો) કુવેરો દેવરાજા’’તિ, ઇધ પન છત્તમાણવકવિમાનં વત્થુ કારણં એતસ્સાતિ કત્વા ઉત્તરપદલોપેન ‘‘ન તથા તપતિ નભે સૂરિયો, ચન્દો ચ ન ભાસતિ ન ફુસ્સો, યથા’’તિઆદિકા (વિ॰ વ॰ ૮૮૯) દેસના “**છત્તમાણવકવિમાન**”ન્તિ વુચ્ચતિ, તત્રાયં ગાથા પરિયાપન્ના, તસ્મા છત્તમાણવકવિમાનવત્થુદેસનાયન્તિ અત્થો વેદિતબ્બો.

કામરાગો ભવરાગોતિ એવમાદિભેદો અનાદિકાલવિભાવિતો સબ્બોપિ રાગો વિરજ્જતિ પહીયતિ એતેનાતિ **રાગવિરાગો**, મગ્ગો. એજાસઙ્ખાતાય તણ્હાય, અન્તોનિજ્ઝાનલક્ખણસ્સ ચ સોકસ્સ તદુપ્પત્તિયં સબ્બસો પરિક્ખીણત્તા નત્થિ એજા, સોકો ચ એતસ્મિન્તિ **અનેજં, અસોકઞ્ચ**, ફલં. **તદટ્ઠકથાયં** (વિ॰ વ॰ અટ્ઠ॰ ૮૮૭) પન ‘‘તણ્હાવસિટ્ઠાનં સોકનિમિત્તાનં કિલેસાનં પટિપ્પસ્સમ્ભનતો અસોક’’ન્તિ વુત્તં. **ધમ્મમસઙ્ખત**ન્તિ સમ્પજ્જ સમ્ભૂય પચ્ચયેહિ અપ્પટિસઙ્ખતત્તા અસઙ્ખતં અત્તનો સભાવધારણતો પરમત્થધમ્મભૂતં નિબ્બાનં. **તદટ્ઠકથાયં** પન ‘‘ધમ્મન્તિ સભાવધમ્મં. સભાવતો ગહેતબ્બધમ્મો હેસ, યદિદં મગ્ગફલનિબ્બાનાનિ, ન પરિયત્તિધમ્મો વિય પઞ્ઞત્તિધમ્મવસેના’’તિ (વિ॰ વ॰ અટ્ઠ॰ ૮૮૭) વુત્તં, એવં સતિ ધમ્મસદ્દો તીસુપિ ઠાનેસુ યોજેતબ્બો. **અપ્પટિકૂલ**સદ્દેન ચ તત્થ નિબ્બાનમેવ ગહિતં ‘‘નત્થિ એત્થ કિઞ્ચિપિ પટિકૂલ’’ન્તિ કત્વા, **અપ્પટિકૂલ**ન્તિ ચ અવિરોધદીપનતો કિઞ્ચિ અવિરુદ્ધં, ઇટ્ઠં પણીતન્તિ વા અત્થો. પગુણરૂપેન પવત્તિતત્તા, પકટ્ઠગુણવિભાવનતો વા **પગુણં**. યથાહ ‘‘વિહિંસસઞ્ઞી પગુણં ન ભાસિં, ધમ્મં પણીતં મનુજેસુ બ્રહ્મે’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૩; ૨.૩૩૯; મહાવ॰ ૯).

ધમ્મક્ખન્ધા કથિતાતિ યોજના. એવં ઇધ ચતૂહિપિ પદેહિ પરિયત્તિધમ્મોયેવ ગહિતો, **તદટ્ઠકથાયં** પન ‘‘સવનવેલાયં, ઉપપરિક્ખણવેલાયં, પટિપજ્જનવેલાયન્તિ સબ્બદાપિ ઇટ્ઠમેવાતિ **મધુરં**, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસન્નિસ્સયાય પટિભાનસમ્પદાય પવત્તિતત્તા સુપ્પવત્તિભાવતો, નિપુણભાવતો ચ **પગુણં**, વિભજિતબ્બસ્સ અત્થસ્સ ખન્ધાદિવસેન, કુસલાદિવસેન, ઉદ્દેસાદિવસેન ચ સુટ્ઠુ વિભજનતો **સુવિભત્ત**ન્તિ તીહિપિ પદેહિ પરિયત્તિધમ્મમેવ વદતી’’તિ (વિ॰ વ॰ અટ્ઠ॰ ૮૮૭) વુત્તં. આપાથકાલે વિય મજ્જનકાલેપિ, કથેન્તસ્સ વિય સુણન્તસ્સાપિ સમ્મુખીભાવતો ઉભતોપચ્ચક્ખતાદસ્સનત્થં ઇધેવ ‘‘ઇમ’’ન્તિ આસન્નપચ્ચક્ખવચનમાહ. પુન “**ધમ્મ**”ન્તિ ઇદં યથાવુત્તસ્સ ચતુબ્બિધસ્સાપિ ધમ્મસ્સ સાધારણવચનં. પરિયત્તિધમ્મોપિ હિ સરણેસુ ચ સીલેસુ ચ પતિટ્ઠાનમત્તાયપિ યાથાવપટિપત્તિયા અપાયપતનતો ધારેતિ, ઇમસ્સ ચ અત્થસ્સ ઇદમેવ છત્તમાણવકવિમાનં સાધકન્તિ દટ્ઠબ્બં. સાધારણભાવેન યથાવુત્તં ધમ્મં પચ્ચક્ખં કત્વા દસ્સેન્તો પુન “**ઇમ**”ન્તિ આહ. યસ્મા ચેસા ભ-કારત્તયેન ચ પટિમણ્ડિતા દોધકગાથા, તસ્મા તતિયપાદે મધુરસદ્દે મ-કારો અધિકોપિ અરિયચરિયાદિપદેહિ વિય અનેકક્ખરપદેન યુત્તત્તા અનુપવજ્જોતિ દટ્ઠબ્બં.

દિટ્ઠિસીલસઙ્ઘાતેનાતિ ''યાયં દિટ્ઠિ અરિયા નિય્યાનિકા નિય્યાતિ તક્કરસ્સ સમ્મા દુક્ખક્ખયાય, તથારૂપાય દિટ્ઠિયા દિટ્ઠિસામઞ્ઞગતો વિહરતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૪, ૩૫૬; અ॰ નિ॰ ૬.૧૧; પરિ॰ ૨૭૪) એવં વુત્તાય દિટ્ઠિયા ચેવ ''યાનિ તાનિ સીલાનિ અખણ્ડાનિ અચ્છિદ્દાનિ અસબલાનિ અકમ્માસાનિ ભુજિસ્સાનિ વિઞ્ઞુપસત્થાનિ અપરામટ્ઠાનિ સમાધિસંવત્તનિકાનિ, તથારૂપેહિ સીલેહિ સીલસામઞ્ઞગતો વિહરતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૪, ૩૫૬; મ॰ નિ॰ ૧.૪૯૨; ૩.૫૪; અ॰ નિ॰ ૬.૯૨; પરિ॰ ૨૭૪) એવં વુત્તાનં સીલાનઞ્ચ સંહતભાવેન, દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞેનાતિ અત્થો. **સંહતો**તિ સઙ્ઘટિતો, સમેતોતિ વુત્તં હોતિ. અરિયપુગ્ગલા હિ યત્થ કત્થચિ દૂરે ઠિતાપિ અત્તનો ગુણસામગ્ગિયા સંહતા એવ. ''**વુત્તઞ્હેત**''ન્તિઆદિના આહચ્ચપાઠેન સમત્થેતિ.

યત્થાતિ યસ્મિં સઙ્ઘે. **દિન્ન**ન્તિ પરિચ્ચત્તં અન્નાદિદેય્યધમ્મં, ગાથાબન્ધત્તા ચેત્થ અનુનાસિકલોપો. દોધકગાથા હેસા. **મહપ્ફલમાહૂ**તિ ''મહપ્ફલ''ન્તિ બુદ્ધાદયો આહુ. **ચતૂસૂ**તિ ચેત્થ ચ-કારો અધિકોપિ વુત્તનયેન અનુપવજ્જો. અચ્ચન્તમેવ કિલેસાસુચિતો વિસુદ્ધત્તા **સુચીસુ**. ''સોતાપન્નો સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૫.૪૮૮) વુત્તેસુ ચતૂસુ **પુરિસયુગેસુ**. ચતુસચ્ચધમ્મસ્સ, નિબ્બાનધમ્મસ્સ ચ પચ્ચક્ખતો દસ્સનેન, અરિયધમ્મસ્સ પચ્ચક્ખદસ્સાવિતાય વા **ધમ્મદસા**. **તે પુગ્ગલા** મગ્ગટ્ઠફલટ્ઠે યુગલે અકત્વા વિસું વિસું પુગ્ગલગણનેન **અટ્ઠ ચ** હોન્તિ. **ઇમં સઙ્ઘં સરણત્થં** સરણાય પરાયણાય અપાયદુક્ખવટ્ટદુક્ખપરિતાણાય **ઉપેહિ** ઉપગચ્છ ભજ સેવ, એવં વા જાનાહિ બુજ્ઝસ્સૂતિ સહ યોજનાય અત્થો. યત્થ યેસુ સુચીસુ ચતૂસુ પુરિસયુગેસુ દિન્નં મહપ્ફલમાહુ, ધમ્મદસા તે પુગ્ગલા અટ્ઠ ચ, ઇમં સઙ્ઘં સરણત્થમુપેહીતિ વા સમ્બન્ધો. એવમ્પિ હિ પટિનિદ્દેસો યુત્તો એવ અત્થતો અભિન્નત્તાતિ દટ્ઠબ્બં. ગાથાસુખત્થઞ્ચેત્થ પુરિસપદે ઈકારં, પુગ્ગલાપદે ચ રસ્સં કત્વા નિદ્દેસો.

એત્તાવતાતિ ''એસાહ''ન્તિઆદિવચનક્કમેન. તીણિ વત્થૂનિ ''સરણ''ન્તિ ગમનાનિ, તિક્ખત્તું વા ''સરણ''ન્તિ ગમનાનીતિ **સરણગમનાનિ**. **પટિવેદેસી**તિ અત્તનો હદયગતં વાચાય પવેદેસિ.

સરણગમનકથાવણ્ણના

સરણગમનસ્સ વિસયપ્પભેદફલસંકિલેસભેદાનં વિય, કત્તુ ચ વિભાવના તત્થ કોસલ્લાય હોતિ યેવાતિ સહ કત્તુના તં વિધિં દસ્સેતું ''**ઇદાનિ તેસુ સરણગમનેસુ કોસલ્લત્થં...પે॰... વેદિતબ્બો**''તિ વુત્તં. ''**યો ચ સરણં ગચ્છતી**''તિ ઇમિના હિ કત્તારં વિભાવેતિ તેન વિના સરણગમનસ્સેવ અસમ્ભવતો, ''**સરણગમન**''ન્તિ ઇમિના ચ સરણગમનમેવ, ''**સરણ**''ન્તિઆદીહિ પન યથાક્કમં વિસયાદયો. કસ્મા પનેત્થ વોદાનં ન ગહિતં, નનુ વોદાનવિભાવનાપિ તત્થ કોસલ્લાય હોતીતિ? સચ્ચમેતં, તં પન સંકિલેસગ્ગહણેનેવ અત્થતો વિભાવિતં હોતીતિ ન ગહિતં. યાનિ હિ નેસં સંકિલેસકારણાનિ અઞ્ઞાણાદીનિ, તેસં સબ્બેન સબ્બં અનુપ્પન્નાનં અનુપ્પાદનેન, ઉપ્પન્નાનઞ્ચ પહાનેન વોદાનં હોતીતિ. **અત્થતો**તિ સરણસદ્દત્થતો, ''સરણત્થતો''તિપિ પાઠો, અયમેવત્થો. હિંસત્થસ્સ સરસદ્દસ્સ વસેનેતં સિદ્ધન્તિ દસ્સેન્તો ધાત્વત્થવસેન ''**હિંસતીતિ સરણ**''ન્તિ વત્વા તં પન હિંસનં કેસં, કથં, કસ્સ વાતિ ચોદનં સોધેતિ ''**સરણગતાન**''ન્તિઆદિના. **કેસ**ન્તિ હિ સરણગતાનં. **કથ**ન્તિ તેનેવ સરણગમનેન. **કસ્સા**તિ ભયાદીનન્તિ યથાક્કમં સોધના. તત્થ **સરણગતાન**ન્તિ ''સરણ''ન્તિ ગતાનં. **સરણગમનેના**તિ ''સરણ''ન્તિ ગમનેન કુસલધમ્મેન. **ભય**ન્તિ વટ્ટભયં. **સન્તાસ**ન્તિ ચિત્તુત્રાસં તેનેવ ચેતસિકદુક્ખસ્સ સઙ્ગહિતત્તા. **દુક્ખ**ન્તિ કાયિકદુક્ખગ્ગહણં. **દુગ્ગતિપરિકિલેસ**ન્તિ દુગ્ગતિપરિયાપન્નં સબ્બમ્પિ દુક્ખં ''દુગ્ગતિયં પરિકિલિસ્સનં સંવિબાધનં, સમુપતાપનં વા''તિ કત્વા, તયિદં સબ્બં પરતો ફલકથાયં આવિ ભવિસ્સતિ. હિંસનઞ્ચેત્થ વિનાસનમેવ, ન પન સત્તહિંસનમિવાતિ દસ્સેતિ ''**હનતિ વિનાસેતી**''તિ ઇમિના. **એત**ન્તિ

સરણપદં. **અધિવચનન્તિ** નામં, પસિદ્ધવચનં વા, યથાભુચ્ચં વા ગુણં અધિકિચ્ચ પવત્તવચનં. તેનાહ "**રતનત્તયસ્સેવા**"તિ.

એવં હિંસનત્થવસેન અવિસેસતો સરણસદ્દત્થં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તદત્થવસેનેવ વિસેસતો દસ્સેતું "**અથ વા**"તિઆદિ વુત્તં. રતનત્તયસ્સ પચ્ચેકં હિંસનકારણદસ્સનમેવ હિ પુરિમનયતો ઇમસ્સ વિસેસોતિ. તત્થ **હિતે પવત્તનેના**તિ ''સમ્પન્નસીલા ભિક્ખવે વિહરથા''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૬૪, ૬૯) અત્થે સત્તાનં નિયોજનેન. **અહિતા ચ નિવત્તનેના**તિ ''પાણાતિપાતસ્સ ખો પાપકો વિપાકો, પાપકં અભિસમ્પરાય''ન્તિઆદિના આદીનવદસ્સનાદિમુખેન અનત્થતો ચ સત્તાનં નિવત્તનેન. **ભયં હિંસતી**તિ હિતાહિતેસુ અપ્પવત્તિપવત્તિહેતુકં બ્યસનં અપ્પવત્તિકરણેન વિનાસેતિ. ભવકન્તારા ઉત્તારણેન મગ્ગસઙ્ખાતો ધમ્મો, ફલનિબ્બાનસઙ્ખાતો પન અસ્સાસદાનેન સત્તાનં ભયં હિંસતીતિ યોજના. **કારાનન્તિ** દાનવસેન, પૂજાવસેન ચ ઉપનીતાનં સક્કારાનં. અનુપસગ્ગોપિ હિ સદ્દો સઉપસગ્ગો વિય અત્થવિસેસવાચકો ''અપ્પકમ્પિ કતં કારં, પુઞ્ઞં હોતિ મહપ્ફલ''ન્તિઆદીસુ વિય. અનુત્તરદક્ખિણેય્યભાવતો વિપુલફલપટિલાભકરણેન સત્તાનં ભયં હિં સતીતિ યોજેતબ્બં. **ઇમિનાપિ પરિયાયેના**તિ રતનત્તયસ્સ પચ્ચેકં હિંસકભાવકારણદસ્સનવસેન વિભજિત્વા વુત્તેન ઇમિનાપિ કારણેન. યસ્મા પનિદં સરણપદં નાથપદં વિય સુદ્ધનામપદત્તા ધાત્વત્થં અન્તોનીતં કત્વા સઙ્કેતત્થમ્પિ વદતિ, તસ્મા હેટ્ઠા સરણં પરાયણન્તિ અત્થો વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં.

એવં સરણત્થં દસ્સેત્વા ઇદાનિ સરણગમનત્થં દસ્સેન્તો "**તપ્પસાદા**"તિઆદિમાહ. તત્થ ''સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા, સ્વાક્ખાતો ધમ્મો, સુપ્પટિપન્નો સઙ્ઘો''તિ એવમાદિના તસ્મિં રતનત્તયે પસાદો **તપ્પસાદો**, તદેવ રતનત્તયં ગરુ એતસ્સાતિ **તગ્ગરુ**, તસ્સ ભાવો **તગ્ગરુતા**, તપ્પસાદો ચ તગ્ગરુતા ચ **તપ્પસાદતગ્ગરુતા**, તાહિ. **વિહતકિલેસો** વિધુતવિચિકિચ્છાસમ્મોહાસદ્ધિયાદિપાપધમ્મત્તા, તદેવ રતનત્તયં પરાયણં પરાગતિ તાણં લેણં એતસ્સાતિ **તપ્પરાયણો**, તસ્સ ભાવો **તપ્પરાયણતા**, સાયેવ આકારો **તપ્પરાયણતાકારો**, તેન પવત્તો **તપ્પરાયણતાકારપ્પવત્તો**. એત્થ ચ **પસાદ**ગ્ગહણેન લોકિયં સરણગમનમાહ. તઞ્હિ સદ્ધાપધાનં, ન ઞાણપધાનં, **ગરુતા**ગહણેન પન લોકુત્તરં. અરિયા હિ રતનત્તયં ગુણાભિઞ્ઞતાય પાસાણચ્છત્તં વિય ગરું કત્વા પસ્સન્તિ, તસ્મા તપ્પસાદેન તદઙ્ગપ્પહાનવસેન વિહતકિલેસો, તગ્ગરુતાય ચ અગારવકરણહેતૂનં સમુચ્છેદવસેનાતિ યોજેતબ્બં. તપ્પરાયણતા પનેત્થ તગ્ગતિકતાતિ તાય ચતુબ્બિધમ્પિ વક્ખમાનં સરણગમનં ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. અવિસેસેન વા પસાદગરુતા જોતિતાતિ પસાદગ્ગહણેન અનવેચ્ચપ્પસાદસ્સ લોકિયસ્સ, અવેચ્ચપ્પસાદસ્સ ચ લોકુત્તરસ્સ ગહણં, તથા **ગરુતા**ગહણેન લોકિયસ્સ ગરુકરણસ્સ, લોકુત્તરસ્સ ચાતિ ઉભયેનપિ પદેન ઉભયમ્પિ લોકિયલોકુત્તરસરણગમનં યોજેતબ્બં. ઉપ્પજ્જતિ ચિત્તમેતેનાતિ **ઉપ્પાદો**, સમ્પયુત્તધમ્મસમૂહો, ચિત્તઞ્ચ તં ઉપ્પાદો ચાતિ **ચિત્તુપ્પાદો**. સમાહારદ્વન્દેપિ હિ કત્થચિ પુલ્લિઙ્ગમિચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ, તદાકારપ્પવત્તં સદ્ધાપઞ્ઞાદિસમ્પયુત્તધમ્મસહિતં ચિત્તં **સરણગમનં** નામ ''સરણન્તિ ગચ્છતિ એતેનાતિ કત્વા''તિ વુત્તં હોતિ. "**તંસમઙ્ગી**"તિઆદિ કત્તુવિભાવના. તેન યથાવુત્તચિત્તુપ્પાદેન સમઙ્ગીતિ **તંસમઙ્ગી**. તેનાહ "**વુત્તપ્પકારેન ચિત્તુપ્પાદેના**"તિ . **ઉપેતીતિ** ભજતિ સેવતિ પયિરુપાસતિ, જાનાતિ વા, બુજ્ઝતીતિ અત્થો.

લોકુત્તરં સરણગમનં કેસન્તિ આહ "**દિટ્ઠસચ્ચાન**"ન્તિ, અટ્ઠન્નં અરિયપુગ્ગલાનન્તિ અત્થો. કદા તં ઇજ્ઝતીતિ આહ "**મગ્ગક્ખણે**"તિ, ''ઇજ્ઝતી''તિ પદેન ચેતસ્સ સમ્બન્ધો. મગ્ગક્ખણે ઇજ્ઝમાનેનેવ હિ ચતુસચ્ચાધિગમેન ફલટ્ઠાનમ્પિ સરણગમકતા સિજ્ઝતિ લોકુત્તરસરણગમનસ્સ ભેદાભાવતો, તેસઞ્ચ એકસન્તાનત્તા. કથં તં ઇજ્ઝતીતિ આહ "**સરણગમનુપક્કિલેસસમુચ્છેદેના**"તિઆદિ, ઉપપક્કિલેસસમુચ્છેદતો, આરમ્મણતો, કિચ્ચતો ચ

સકલેપિ રતનત્તયે ઇજ્ઝતીતિ વુત્તં હોતિ. **સરણગમનુપક્કિલેસસમુચ્છેદેના**તિ ચેત્થ પહાનાભિસમયં સન્ધાય વુત્તં, **આરમ્મણતો**તિ સચ્છિકિરિયાભિસમયં. નિબ્બાનારમ્મણં હુત્વા આરમ્મણતો ઇજ્ઝતીતિ હિ યોજેતબ્બં, ત્વા-સદ્દો ચ હેતુત્થવાચકો યથા ''સક્કો હુત્વા નિબ્બત્તી''તિ (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨.૨૯). અપિચ ''આરમ્મણતો''તિ વુત્તમેવત્થં સરૂપતો નિયમેતિ "**નિબ્બાનારમ્મણં હુત્વા**"તિ ઇમિના. "**કિચ્ચતો**"તિ તદવસેસં ભાવનાભિસમયં પરિઞ્ઞાભિસમયઞ્ચ સન્ધાય વુત્તં. "**આરમ્મણતો નિબ્બાનારમ્મણં હુત્વા**"તિ એતેન વા મગ્ગક્ખણાનુરૂપં એકારમ્મણતં દસ્સેત્વા "**કિચ્ચતો**"તિ ઇમિના પહાનતો અવસેસં કિચ્ચત્તયં દસ્સિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. ''મગ્ગક્ખણે, નિબ્બાનારમ્મણં હુત્વા''તિ ચ વુત્તત્તા અત્થતો મગ્ગઞાણસઙ્ખાતો ચતુસચ્ચાધિગમો એવ લોકુત્તરસરણગમનન્તિ વિઞ્ઞાયતિ. તત્થ હિ ચતુસચ્ચાધિગમને સરણગમનુપક્કિલેસસ્સ પહાનાભિસમયવસેન સમુચ્છિન્દનં ભવતિ, નિબ્બાનધમ્મો પન સચ્છિકિરિયાભિસમયવસેન, મગ્ગધમ્મો ચ ભાવનાભિસમયવસેન પટિવિજ્ઝિયમાનોયેવ સરણગમનત્થં સાધેતિ, બુદ્ધગુણા પન સાવકગોચરભૂતા પરિઞ્ઞાભિસમયવસેન પટિવિજ્ઝિયમાના સરણગમનત્થં સાધેન્તિ, તથા અરિયસઙ્ઘગુણા. તેનાહ "**સકલેપિ રતનત્તયે ઇજ્ઝતી**"તિ.

ફલપરિયત્તીનમ્પેત્થ વુત્તનયેન મગ્ગાનુગુણપ્પવત્તિયા ગહણં, અપરિઞ્ઞેય્યભૂતાનઞ્ચ બુદ્ધસઙ્ઘગુણાનં તગ્ગુણસામઞ્ઞતાયાતિ દટ્ઠબ્બં. એવઞ્હિ સકલભાવવિસિટ્ઠવચનં ઉપપન્નં હોતીતિ. ઇજ્ઝન્તઞ્ચ સહેવ ઇજ્ઝતિ, ન લોકિયં વિય પટિપાટિયા અસમ્મોહપટિવેધેન પટિવિદ્ધત્તાતિ ગહેતબ્બં. પદીપસ્સ વિય હિ એકક્ખણેયેવ મગ્ગસ્સ ચતુકિચ્ચસાધનન્તિ. યે પન વદન્તિ ''સરણગમનં નિબ્બાનારમ્મણં હુત્વા ન પવત્તતિ, મગ્ગસ્સ અધિગતત્તા પન અધિગતમેવ તં હોતિ એકચ્ચાનં તેવિજ્જાદીનં લોકિયવિજ્જાદયો વિયા''તિ, તેસં પન વચને લોકિયમેવ સરણગમનં સિયા, ન લોકુત્તરં, તઞ્ચ અયુત્તમેવ દુવિધસ્સાપિ તસ્સ ઇચ્છિતબ્બત્તા. તદઙ્ગપ્પહાનેન **સરણગમનુપક્કિલેસવિક્ખમ્ભનં. આરમ્મણતો બુદ્ધાદિગુણારમ્મણં હુત્વા**તિ એત્થાપિ વુત્તનયેન અત્થો, સરણગમનુપક્કિલેસવિક્ખમ્ભનતો, આરમ્મણતો ચ સકલેપિ રતનત્તયે ઇજ્ઝતીતિ વુત્તં હોતિ.

તન્તિ લોકિયસરણગમનં. ''સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા''તિઆદિના **સદ્ધાપટિલાભો. સદ્ધામૂલિકા**તિ યથાવુત્તસદ્ધાપુબ્બઙ્ગમા. સહજાતવસેન પુબ્બઙ્ગમતાયેવ હિ તમ્મૂલિકતા સદ્ધાવિરહિતસ્સ બુદ્ધાદીસુ સમ્માદસ્સનસ્સ અસમ્ભવતો. **સમ્માદિટ્ઠિ** નામ બુદ્ધસુબુદ્ધતં, ધમ્મસુધમ્મતં સઙ્ઘસુપ્પટિપન્નતઞ્ચ લોકિયાવબોધવસેન સમ્મા ઞાયેન દસ્સનતો. "**સદ્ધાપટિલાભો**"તિ ઇમિના સમ્માદિટ્ઠિવિરહિતાપિ સદ્ધા લોકિયસરણગમનન્તિ દસ્સેતિ, "**સદ્ધામૂલિકા ચ સમ્માદિટ્ઠી**"તિ પન એતેન સદ્ધૂપનિસ્સયા યથાવુત્તા પઞ્ઞાતિ. લોકિયમ્પિ હિ સરણગમનં દુવિધં ઞાણસમ્પયુત્તં, ઞાણવિપ્પયુત્તઞ્ચ. તત્થ પઠમેન પદેન માતાદીહિ ઉસ્સાહિતદારકાદીનં વિય ઞાણવિપ્પયુત્તં સરણગમનં ગહિતં, દુતિયેન પન ઞાણસમ્પયુત્તં. તદુભયમેવ પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ વિસેસભાવેન દસ્સેતું "**દસસુ પુઞ્ઞકિરિયવત્થૂસુ દિટ્ઠિજુકમ્મન્તિ વુચ્ચતી**"તિ આહ. દિટ્ઠિ એવ અત્તનો પચ્ચયેહિ ઉજું કરીયતીતિ હિ અત્થેન સમ્માદિટ્ઠિયા દિટ્ઠિજુકમ્મભાવો, દિટ્ઠિ ઉજું કરીયતિ એતેનાતિ અત્થેન પન સદ્ધાયપિ. સદ્ધાસમ્માદિટ્ઠિગ્ગહણેન ચેત્થ તપ્પધાનસ્સાપિ ચિત્તુપ્પાદસ્સ ગહણં, દિટ્ઠિજુકમ્મપદેન ચ યથાવુત્તેન કરણસાધનેન, એવઞ્ચ કત્વા ''તપ્પરાયણતાકારપ્પવત્તો ચિત્તુપ્પાદો''તિ હેટ્ઠા વુત્તવચનં સમત્થિતં હોતિ, સદ્ધાસમ્માદિટ્ઠીનં પન વિસું ગહણં તંસમ્પયુત્તચિત્તુપ્પાદસ્સ તપ્પધાનતાયાતિ દટ્ઠબ્બં.

તયિદન્તિ લોકિયં સરણગમનમેવ પચ્ચામસતિ લોકુત્તરસ્સ તથા ભેદાભાવતો. તસ્સ હિ મગ્ગક્ખણેયેવ વુત્તનયેન ઇજ્ઝનતો તથાવિધસ્સ સમાદાનસ્સ અવિજ્જમાનત્તા એસ ભેદો ન સમ્ભવતીતિ. અત્તા સન્નિય્યાતીયતિ અપ્પીયતિ પરિચ્ચજીયતિ એતેનાતિ **અત્તસન્નિય્યાતનં**, યથાવુત્તં સરણગમનસઙ્ખાતં દિટ્ઠિજુકમ્મં. તં રતનત્તયં

પરાયણં પટિસરણમેતસ્સાતિ **તપ્પરાયણો** , પુગ્ગલો, ચિત્તુપ્પાદો વા, તસ્સ ભાવો **તપ્પરાયણતા**, તદેવ દિટ્ઠિજુકમ્મં. "સરણ"ન્તિ અધિપ્પાયેન સિસ્સભાવં અન્તેવાસિકભાવસઙ્ખાતં વત્તપટિવત્તાદિકરણં ઉપગચ્છતિ એતેનાતિ **સિસ્સભાવૂપગમનં**. સરણગમનાધિપ્પાયેનેવ પણિપતતિ એતેનાતિ **પણિપાતો**, પણિપતનઞ્ચેત્થ અભિવાદનપચ્ચુટ્ઠાનઅઞ્જલિકમ્મસામીચિકમ્મમેવ, સબ્બત્થ ચ અત્થતો યથાવુત્તદિટ્ઠિજુકમ્મમેવ વેદિતબ્બં.

સંસારદુક્ખનિત્થરણત્થં અત્તનો અત્તભાવસ્સ પરિચ્ચજનં **અત્તપરિચ્ચજનં**. **તપ્પરાયણતા**દીસુપિ એસેવ નયો. હિતોપદેસકથાપરિયાયેન ધમ્મસ્સાપિ આચરિયભાવો સમુદાચરીયતિ "ફલો અમ્બો અફલો ચ, તે સત્થારો ઉભો મમા"તિઆદીસુ વિયાતિ આહ "**ધમ્મસ્સ અન્તેવાસિકો**"તિ. "**અભિવાદના**"તિઆદિ પણિપાતસ્સ અત્થદસ્સનં. **બુદ્ધાદીનંયેવા**તિ અવધારણસ્સ અત્તસન્નિય્યાતનાદીસુપિ સીહગતિકવસેન અધિકારો વેદિતબ્બો. એવઞ્હિ તદઞ્ઞનિવત્તનં કતં હોતીતિ. "**ઇમેસઞ્હી**"તિઆદિ ચતુધા પવત્તનસ્સ સમત્થનં, કારણદસ્સનં વા.

એવં અત્તસન્નિય્યાતનાદીનિ એકેન પકારેન દસ્સેત્વા ઇદાનિ અપરેહિપિ પકારેહિ દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ આરદ્ધં, એતેન અત્તસન્નિય્યાતનતપ્પરાયણતાદીનં ચતુન્નં પરિયાયન્તરેહિપિ અત્તસન્નિય્યાતનતપ્પરાયણતાદિ કતમેવ હોતિ અત્થસ્સ અભિન્નત્તા યથા તં "સિક્ખાપચ્ચક્ખાનઅભૂતારોચનાની"તિ દસ્સેતિ. **જીવિતપરિયન્તિક**ન્તિ ભાવનપુંસકવચનં, યાવજીવં ગચ્છામીતિ અત્થો. **મહાકસ્સપો** કિર સયમેવ પબ્બજિતવેસં ગહેત્વા **મહાતિત્થ**બ્રાહ્મણગામતો નિક્ખમિત્વા ગચ્છન્તો તિગાવુતમગ્ગં પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા અન્તરા ચ રાજગહં, અન્તરા ચ નાળન્દં બહુપુત્તકનિગ્રોધરુક્ખમૂલે એકકમેવ નિસિન્નં ભગવન્તં પસ્સિત્વા "અયં ભગવા અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો"તિ અજાનન્તોયેવ "સત્થારઞ્ચ વતાહં પસ્સેય્યં, ભગવન્તમેવ પસ્સેય્ય"ન્તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪) સરણગમનમકાસિ. તેન વુત્તં "**મહાકસ્સપસ્સ સરણગમનં વિયા**"તિ. વિત્થારો **કસ્સપસંયુત્તટ્ઠકથાયં** (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨.૧૫૪) ગહેતબ્બો. તત્થ **સત્થારઞ્ચવતાહં પસ્સેય્યં, ભગવન્તમેવ પસ્સેય્ય**ન્તિ સચે અહં સત્થારં પસ્સેય્યં, ઇમં ભગવન્તંયેવ પસ્સેય્યં. ન હિ મે ઇતો અઞ્ઞેન સત્થારા ભવિતું સક્કા. **સુગતઞ્ચ વતાહં પસ્સેય્યં, ભગવન્તમેવ પસ્સેય્ય**ન્તિ સચે અહં સમ્માપટિપત્તિયા સુટ્ઠુ ગતત્તા સુગતં નામ પસ્સેય્યં, ઇમં ભગવન્તંયેવ પસ્સેય્યં. ન હિ મે ઇતો અઞ્ઞેન સુગતેન ભવિતું સક્કા. **સમ્માસમ્બુદ્ધઞ્ચ વતાહં પસ્સેય્યં**, **ભગવન્તમેવ પસ્સેય્ય**ન્તિ સચે અહં સમ્મા સામઞ્ચ સચ્ચાનિ બુદ્ધત્તા સમ્માસમ્બુદ્ધં નામ પસ્સેય્યં, ઇમં ભગવન્તંયેવ પસ્સેય્યં, ન હિ મે ઇતો અઞ્ઞેન સમ્માસમ્બુદ્ધેન ભવિતું સક્કાતિ અયમેત્થ અટ્ઠકથા. સબ્બત્થ **ચ**-સદ્દો, **વત**-સદ્દો ચ પદપૂરણમત્તં, ચે-સદ્દેન વા ભવિતબ્બં "સચે"તિ **અટ્ઠકથાયં** (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨.૧૫૪) વુત્તત્તા. **વત**-સદ્દો ચ પસ્સિતુકામતાય એકંસત્થં દીપેતીતિપિ યુજ્જતિ.

"**સો અહ**"ન્તિઆદિ **સુત્તનિપાતે આળવકસુત્તે**. તત્થ કિઞ્ચાપિ મગ્ગેનેવ તસ્સ સરણગમનમાગતં, સોતાપન્નભાવદસ્સનત્થં, પન પસાદાનુરૂપદસ્સનત્થઞ્ચ એવં વાચં ભિન્દતીતિ **તદટ્ઠકથાયં** (સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૮૧) વુત્તં. **ગામા ગામ**ન્તિ અઞ્ઞસ્મા દેવગામા અઞ્ઞં દેવગામં, દેવતાનં વા ખુદ્દકં, મહન્તઞ્ચ ગામન્તિપિ અત્થો. **પુરા પુર**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **ધમ્મસ્સ ચ સુધમ્મત**ન્તિ બુદ્ધસ્સ સુબુદ્ધતં, ધમ્મસ્સ સુધમ્મતં, સઙ્ઘસ્સ સુપ્પટિપન્નતઞ્ચ અભિત્થવિત્વાતિ સહ સમુચ્ચયેન, પાઠસેસેન ચ અત્થો, સમ્બુદ્ધં નમસ્સમાનો ધમ્મઘોસકો હુત્વા વિચરિસ્સામીતિ વુત્તં હોતિ.

આળવકાદીનન્તિ **આદિ**-સદ્દેન સાતાગિરહેમવતાદીનમ્પિ સઙ્ગહો. નનુ ચ એતે આળવકાદયો અધિગતમગ્ગત્તા મગ્ગેનેવ આગતસરણગમના, કસ્મા તેસં તપ્પરાયણતાસરણગમનં વુત્તન્તિ?

મગ્ગેનાગતસરણગમનેહિપિ તેહિ તપ્પરાયણતાકારસ્સ પવેદિતત્તા. ‘‘સો અહં વિચરિસ્સામિ...પે॰... સુધમ્મતં, (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૬; સુ॰ નિ॰ ૧૯૪) તે મયં વિચરિસ્સામ, ગામા ગામં નગા નગં...પે॰... સુધમ્મત’’ન્તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૮૨) ચ હિ એતેહિ તપ્પરાયણતાકારો પવેદિતો. તસ્મા સરણગમનવિસેસમનપેક્ખિત્વા પવેદનાકારમત્તં ઉપદિસન્તેન એવં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. **અથા**તિ ‘‘કથં ખો બ્રાહ્મણો હોતી’’તિઆદિના પુટ્ઠસ્સ અટ્ઠવિધપઞ્હસ્સ ‘‘પુબ્બેનિવાસં યો વેદી’’તિઆદિના બ્યાકરણપરિયોસાનકાલે. ઇદઞ્હિ **મજ્ઝિમપણ્ણાસકે બ્રહ્માયુસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૨.૩૯૪) **પરિચુમ્બતી**તિ પરિફુસતિ . **પરિસમ્બાહતી**તિ પરિમજ્જતિ. **એવમ્પિ પણિપાતો દટ્ઠબ્બો**તિ એવમ્પિ પરમનિપચ્ચકારેન પણિપાતો દટ્ઠબ્બો.

સો પનેસાતિ પણિપાતો. **ઞાતિ...પે॰... વસેના**તિ એત્થ ઞાતિવસેન, ભયવસેન, આચરિયવસેન, દક્ખિણેય્યવસેનાતિ પચ્ચેકં યોજેતબ્બં દ્વન્દપરતો સુય્યમાનત્તા. તત્થ **ઞાતિવસેના**તિ ઞાતિભાવવસેન. ભાવપ્પધાનનિદ્દેસો હિ અયં, ભાવલોપનિદ્દેસો વા તબ્ભાવસ્સેવ અધિપ્પેતત્તા. એવં સેસેસુપિ પણિપાતપદેન ચેતેસં સમ્બન્ધો તબ્બસેન પણિપાતસ્સ ચતુબ્બિધત્તા. તેનાહ ‘‘**દક્ખિણેય્યપણિપાતેના**’’તિ, દક્ખિણેય્યતાહેતુકેન પણિપાતેનેવાતિ અત્થો. **ઇતરેહી**તિ ઞાતિભાવાદિહેતુકેહિ પણિપાતેહિ. ‘‘**સેટ્ઠવસેનેવા**’’તિઆદિ તસ્સેવત્થસ્સ સમત્થનં . ઇદાનિ ‘‘ન ઇતરેહી’’તિઆદિના વુત્તમેવ અત્થત્તયં યથાક્કમં વિત્થારતો દસ્સેતું ‘‘**તસ્મા**’’તિઆદિ વુત્તં. ‘‘**સાકિયો વા**’’તિ પિતુપક્ખતો ઞાતિકુલદસ્સનં, ‘‘**કોલિયો વા**’’તિ પન માતુપક્ખતો. **વન્દતી**તિ પણિપાતસ્સ ઉપલક્ખણવચનં. **રાજપૂજિતો**તિ રાજૂહિ, રાજૂનં વા પૂજિતો યથા ‘‘ગામપૂજિતો’’તિ. પૂજાવચનપયોગે હિ કત્તરિ સામિવચનમિચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ. **ભગવતો**તિ બોધિસત્તભૂતસ્સ, બુદ્ધભૂતસ્સ વા ભગવતો. **ઉગ્ગહિત**ન્તિ સિક્ખિતસિપ્પં.

‘‘**ચતુધા**’’તિઆદિ **સિઙ્ગાલોવાદસુત્તે** (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૫) **ઘરમાવસ**ન્તિ ઘરે વસન્તો, કમ્મપ્પવચનીયયોગતો ચેત્થ ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનં. **કમ્મં પયોજયે**તિ કસિવાણિજ્જાદિકમ્મં પયોજેય્ય. કુલાનઞ્હિ ન સબ્બકાલં એકસદિસં વત્તતિ, કદાચિ રાજાદિવસેન આપદાપિ ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મા ‘‘આપદાસુ ઉપ્પન્નાસુ ભવિસ્સતી’’તિ એવં મનસિ કત્વા નિધાપેય્યાતિ આહ ‘‘**આપદાસુ ભવિસ્સતી**’’તિ. ઇમેસુ પન ચતૂસુ કોટ્ઠાસેસુ ‘‘એકેન ભોગે ભુઞ્જેય્યા’’તિ વુત્તકોટ્ઠાસતોયેવ ગહેત્વા ભિક્ખૂનમ્પિ કપણદ્ધિકાદીનમ્પિ દાનં દાતબ્બં, પેસકારન્હાપિતકાદીનમ્પિ વેતનં દાતબ્બન્તિ અયં ભોગપરિગ્ગહણાનુસાસની, એવરૂપં અનુસાસનિં ઉગ્ગહેત્વાતિ અત્થો. ઇદઞ્હિ દિટ્ઠધમ્મિકંયેવ સન્ધાય વદતિ, સમ્પરાયિકં, પન નિય્યાનિકં વા અનુસાસનિં પચ્ચાસિસન્તોપિ દક્ખિણેય્યપણિપાતમેવ કરોતિ નામાતિ દટ્ઠબ્બં. ‘‘**યો પના**’’તિઆદિ ‘‘સેટ્ઠવસેનેવ...પે॰... ગણ્હાતી’’તિ વુત્તસ્સત્થસ્સ વિત્થારવચનં.

‘‘**એવ**’’ન્તિઆદિ પન ‘‘સેટ્ઠવસેન ચ ભિજ્જતી’’તિ વુત્તસ્સ બ્યતિરેકદસ્સનં. અત્થવસા લિઙ્ગવિભત્તિવિપરિણામોતિ કત્વા ગહિતસરણાય ઉપાસિકાય વાતિપિ યોજેતબ્બં. એવમીદિસેસુ. **પબ્બજિતમ્પી**તિ **પિ**-સદ્દો સમ્ભાવનત્થોતિ વુત્તં ‘‘**પગેવ અપબ્બજિત**’’ન્તિ. **સરણગમનં ન ભિજ્જતિ** સેટ્ઠવસેન અવન્દિતત્તા. **તથા**તિ અનુકડ્ઢનત્થે નિપાતો ‘‘સરણગમનં ન ભિજ્જતી’’તિ. **રટ્ઠપૂજિતત્તા**તિ રટ્ઠે, રટ્ઠવાસીનં વા પૂજિતત્તા. તયિદં ભયવસેન વન્દિતબ્બભાવસ્સેવ સમત્થનં, ન તુ અભેદસ્સ કારણદસ્સનં, તસ્સ પન કારણં સેટ્ઠવસેન અવન્દિતત્તાતિ વેદિતબ્બં. વુત્તઞ્હિ ‘‘સેટ્ઠવસેન ચ ભિજ્જતી’’તિ. **સેટ્ઠવસેના**તિ લોકે અગ્ગદક્ખિણેય્યતાય સેટ્ઠભાવવસેનાતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘અયં લોકે અગ્ગદક્ખિણેય્યોતિ વન્દતી’’તિ. **તિત્થિયમ્પિ વન્દતો ન ભિજ્જતિ,** પગેવ ઇતરં. **સરણગમનપ્પભેદો**તિ સરણગમનવિભાગો, તબ્બિભાગસમ્બન્ધતો ચેત્થ સક્કા અભેદોપિ સુખેન દસ્સેતુન્તિ અભેદદસ્સનં કતં.

અરિયમગ્ગો એવ લોકુત્તરસરણગમનન્તિ ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિ વિપાકફલભાવેન વુત્તાનિ. **સબ્બદુક્ખક્ખયો**તિ સકલસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ અનુપ્પાદનિરોધો નિબ્બાનં. એત્થ ચ કમ્મસદિસં **વિપાકફલં**, તબ્બિપરીતં **આનિસંસફલ**ન્તિ દટ્ઠબ્બં. યથા હિ સાલિબીજાદીનં ફલાનિ તંસદિસાનિ વિપક્કાનિ નામ હોન્તિ, વિપાકનિરુત્તિઞ્ચ લભન્તિ, ન મૂલઙ્કુરપત્તક્ખન્ધનાળાનિ, એવં કુસલાકુસલાનં ફલાનિ અરૂપધમ્મભાવેન, સારમ્મણભાવેન ચ સદિસાનિ વિપક્કાનિ નામ હોન્તિ, વિપાકનિરુત્તિઞ્ચ લભન્તિ, ન તદઞ્ઞાનિ કમ્મનિબ્બત્તાનિપિ કમ્મઅસદિસાનિ, તાનિ પન આનિસંસાનિ નામ હોન્તિ, આનિસંસનિરુત્તિમત્તઞ્ચ લભન્તીતિ. ''**વુત્તઞ્હેત**''ન્તિઆદિના **ધમ્મપદે અગ્ગિદત્તબ્રાહ્મણવત્થુપાળિ**માહરિત્વા દસ્સેતિ.

યો ચાતિ એત્થ **ચ**-સદ્દો બ્યતિરેકે, યો પનાતિ અત્થો. તત્રાયમધિપ્પાયો – બ્યતિરેકત્થદીપને યદિ ''બહું વે સરણં યન્તિ, પબ્બતાનિ વનાનિ ચા''તિઆદિના (ધ॰ પ॰ ૧૮૮) વુત્તં ખેમં સરણં ન હોતિ, ન ઉત્તમં સરણં, એતઞ્ચ સરણમાગમ્મ સબ્બદુક્ખા ન પમુચ્ચતિ, એવં સતિ કિં નામ વત્થુ ખેમં સરણં હોતિ, ઉત્તમં સરણં, કિં નામ વત્થું સરણમાગમ્મ સબ્બદુક્ખા પમુચ્ચતીતિ ચે?

યો ચ બુદ્ધઞ્ચ ધમ્મઞ્ચ, સઙ્ઘઞ્ચ સરણં ગતો…પે॰…
એતં ખો સરણં ખેમં, એતં સરણમુત્તમં;
એતં સરણમાગમ્મ, સબ્બદુક્ખા પમુચ્ચતીતિ. (ધ॰ પ॰ ૧૯૦-૯૨);

એવમીદિસેસુ. લોકિયસ્સ સરણગમનસ્સ અઞ્ઞતિત્થિયાવન્દનાદિના કુપ્પનતો, ચલનતો ચ અકુપ્પં અચલં લોકુત્તરમેવ સરણગમનં પકાસેતું ''**ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ, સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતી**''તિ વુત્તં. વાચાસિલિટ્ઠત્થઞ્ચેત્થ સમ્માસદ્દસ્સ રસ્સત્તં. ''**દુક્ખ**''ન્તિઆદિ ''ચત્તારિ અરિયસચ્ચાની''તિ વુત્તસ્સ સરૂપદસ્સનં. **દુક્ખસ્સ ચ અતિક્કમ**ન્તિ દુક્ખનિરોધં. **દુક્ખૂપસમગામિન**ન્તિ દુક્ખનિરોધગામિં. ''**એત**''ન્તિ ''ચત્તારિ…પે॰… પસ્સતી''તિ (ધ॰ પ॰ ૧૯૦) એવં વુત્તં લોકુત્તરસરણગમનસઙ્ખાતં અરિયસચ્ચદસ્સનં. **ખો**-સદ્દો અવધારણત્થો પદત્તયેપિ યોજેતબ્બો.

નિચ્ચતો અનુપગમનાદિવસેનાતિ ''નિચ્ચ''ન્તિ અગ્ગહણાદિવસેન, ઇતિના નિદ્દિસિતબ્બેહિ તો-સદ્દમિચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ. ''**વુત્તઞ્હેત**''ન્તિઆદિના **ઞાણવિભઙ્ગાદીસુ** (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬; અ॰ નિ॰ ૧.૨૬૮) આગતં પાળિં સાધકભાવેન આહરતિ. **અટ્ઠાન**ન્તિ જનકહેતુપટિક્ખેપો. **અનવકાસો**તિ પચ્ચયહેતુપટિક્ખેપો. ઉભયેનાપિ કારણમેવ પટિક્ખિપતિ. **ય**ન્તિ યેન કારણેન. **દિટ્ઠિસમ્પન્નો**તિ મગ્ગદિટ્ઠિયા સમ્પન્નો સોતાપન્નો. **કઞ્ચિ સઙ્ખાર**ન્તિ ચતુભૂમકેસુ સઙ્ખતસઙ્ખારેસુ એકમ્પિ સઙ્ખારં. **નિચ્ચતો ઉપગચ્છેય્યા**તિ ''નિચ્ચો''તિ ગણ્હેય્ય. **સુખતો ઉપગચ્છેય્યા**તિ ''એકન્તસુખી અત્તા હોતિ અરોગો પરં મરણા''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૭૬) એવં અત્તદિટ્ઠિવસેન ''સુખો''તિ ગણ્હેય્ય, દિટ્ઠિવિપ્પયુત્તચિત્તેન પન અરિયસાવકો પરિળાહવૂપસમત્થં મત્તહત્થિપરિત્તાસિતો ચોક્ખબ્રાહ્મણો વિય ઉક્કારભૂમિં કઞ્ચિ સઙ્ખારં સુખતો ઉપગચ્છતિ. અત્તવારે કસિણાદિપણ્ણત્તિસઙ્ગહણત્થં ''સઙ્ખાર''ન્તિ અવત્વા ''**ધમ્મ**''ન્તિ વુત્તં. યથાહ **પરિવારે** –

''અનિચ્ચા સબ્બે સઙ્ખારા, દુક્ખાનત્તા ચ સઙ્ખતા;
નિબ્બાનઞ્ચેવ પઞ્ઞત્તિ, અનત્તા ઇતિ નિચ્છયા''તિ. (પરિ॰ ૨૫૭);

ઇમેસુ પન તીસુપિ વારેસુ અરિયસાવકસ્સ ચતુભૂમકવસેનેવ પરિચ્છેદો વેદિતબ્બો, તેભૂમકવસેનેવ વા. યં યસ્મિં પુથુજ્જનો ''નિચ્ચં સુખં અત્તા''તિ ગાહં ગણ્હાતિ, તં તં અરિયસાવકો ''અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા''તિ ગણ્હન્તો ગાહં વિનિવેઠેતિ.

"માતર"ન્તિઆદીસુ જનિકા **માતા**, જનકો **પિતા**, મનુસ્સભૂતો ખીણાસવો **અરહા**તિ અધિપ્પેતો. કિં પન અરિયસાવકો તેહિ અઞ્ઞમ્પિ પાણં જીવિતા વોરોપેય્યાતિ? એતમ્પિ અટ્ઠાનમેવ. ચક્કવત્તિરજ્જસકજીવિતહેતુપિ હિ સો તં જીવિતા ન વોરોપેય્ય, તથાપિ પુથુજ્જનભાવસ્સ મહાસાવજ્જતાદસ્સનત્થં અરિયભાવસ્સ ચ બલવતાપકાસનત્થં એવં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. **પદુટ્ઠચિત્તો**તિ વધકચિત્તેન પદૂસનચિત્તો, પદૂસિતચિત્તો વા. **લોહિતં ઉપ્પાદેય્યા**તિ જીવમાનકસરીરે ખુદ્દકમક્ખિકાય પિવનમત્તમ્પિ લોહિતં ઉપ્પાદેય્ય. **સઙ્ઘં ભિન્દેય્યા**તિ સમાનસંવાસકં સમાનસીમાયં ઠિતં સઙ્ઘં પઞ્ચહિ કારણેહિ ભિન્દેય્ય, વુત્તઞ્હેતં ''પઞ્ચહુપાલિ આકારેહિ સઙ્ઘો ભિજ્જતિ કમ્મેન, ઉદ્દેસેન, વોહરન્તો, અનુસ્સાવનેન, સલાકગ્ગાહેના''તિ (પરિ॰ ૪૫૮) **અઞ્ઞં સત્થાર**ન્તિ ઇતો અઞ્ઞં તિત્થકરં ''અયં મે સત્થા''તિ એવં ગણ્હેય્ય, નેતં ઠાનં વિજ્જતીતિ અત્થો. **ભવસમ્પદા**તિ સુગતિભવેન સમ્પદા, ઇદં વિપાકફલં. **ભોગસમ્પદા**તિ મનુસ્સભોગદેવભોગેહિ સમ્પદા, ઇદં પન આનિસંસફલં. **"વુત્તઞ્હેત"**ન્તિઆદિના **દેવતાસંયુત્તાદિપાળિં** (સં॰ નિ॰ ૧.૩૭) સાધકભાવેન દસ્સેતિ.

ગતા સેતિ એત્થ **સે**-ઇતિ નિપાતમત્તં. **ન તે ગમિસ્સન્તિ અપાયભૂમિ**ન્તિ તે બુદ્ધં સરણં ગતા તન્નિમિત્તં અપાયં ન ગમિસ્સન્તિ. **માનુસ**ન્તિ ચ ગાથાબન્ધવસેન વિસઞ્ઞોગનિદ્દેસો, મનુસ્સેસુ જાતન્તિ અત્થો. **દેવકાય**ન્તિ દેવસઙ્ઘં, દેવપુરં વા ''દેવાનં કાયો સમૂહો એત્થા''તિ કત્વા.

"અપરમ્પી"તિઆદિના સળાયતનવગ્ગે **મોગ્ગલ્લાનસંયુત્તે** (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૧) આગતં અઞ્ઞમ્પિ ફલમાહ, અપરમ્પિ ફલં **મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરેન** વુત્તન્તિ અત્થો. **અઞ્ઞે દેવે**તિ અસરણઙ્ગતે દેવે. **દસહિ ઠાનેહી**તિ દસહિ કારણેહિ. **"દિબ્બેના"**તિઆદિ તસ્સરૂપદસ્સનં. **અધિગણ્હન્તી**તિ અભિભવન્તિ અતિક્કમિત્વા તિટ્ઠન્તિ. **"એસ નયો"**તિ ઇમિના ''સાધુ ખો દેવાનમિન્દ ધમ્મસરણગમનં હોતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૧) સુત્તપદં અતિદિસતિ. **વેલામસુત્તં** નામ **અઙ્ગુત્તરનિકાયે** નવનિપાતે જાતિગોત્તરૂપભોગસદ્ધાપઞ્ઞાદીહિ મરિયાદવેલાતિક્કન્તેહિ ઉળારેહિ ગુણેહિ સમન્નાગતત્તા **વેલામ**નામકસ્સ બોધિસત્તભૂતસ્સ ચતુરાસીતિસહસ્સરાજૂનં આચરિયબ્રાહ્મણસ્સ દાનકથાપટિસઞ્ઞુત્તં સુત્તં (અ॰ નિ॰ ૯.૨૦) તત્થ હિ કરીસસ્સ ચતુત્થભાગપ્પમાણાનં ચતુરાસીતિસહસ્સસઙ્ખ્યાનં સુવણ્ણપાતિરૂપિયપાતિકંસપાતીનં યથાક્કમં રૂપિયસુવણ્ણ હિરઞ્ઞપૂરાનં, સબ્બાલઙ્કારપટિમણ્ડિતાનં, ચતુરાસીતિયા હત્થિસહસ્સાનં ચતુરાસીતિયા અસ્સસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા રથસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા ધેનુસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા કઞ્ઞાસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા પલ્લઙ્કસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા વત્થકોટિસહસ્સાનં, અપરિમાણસ્સ ચ ખજ્જભોજ્જાદિભેદસ્સ આહારસ્સ પરિચ્ચજનવસેન સત્તમાસાધિકાનિ સત્તસંવચ્છરાનિ નિરન્તરં પવત્તવેલામમહાદાનતો એકસ્સ સોતાપન્નસ્સ દિન્નદાનં મહપ્ફલતરં, તતો સતંસોતાપન્નાનં દિન્નદાનતો એકસ્સ સકદાગામિનો, તતો એકસ્સ અનાગામિનો, તતો એકસ્સ અરહતો, તતો એકસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ, તતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ, તતો બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ દિન્નદાનં મહપ્ફલતરં, તતો ચાતુદ્દિસં સઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ વિહારકરણં, તતો સરણગમનં મહપ્ફલતરન્તિ અયમત્થો પકાસિતો. વુત્તઞ્હેતં –

> ''યં ગહપતિ વેલામો બ્રાહ્મણો દાનં અદાસિ મહાદાનં, યો ચેકં દિટ્ઠિસમ્પન્નં ભોજેય્ય, ઇદં તતો મહપ્ફલતરં, યો ચ સતં દિટ્ઠિસમ્પન્નાનં ભોજેય્ય, યો ચેકં સકદાગામિં ભોજેય્ય, ઇદં તતો

મહપ્ફલતર''ન્તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૯.૨૦).

ઇમિના ચ ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદતો લોકુત્તરસ્સેવ સરણગમનસ્સ ફલં દસ્સિતન્તિ વેદિતબ્બં. તથા હિ **વેલામસુત્તટ્ઠકથાયં** વુત્તં ''સરણં ગચ્છેય્યાતિ એત્થ મગ્ગેનાગતં અનિવત્તનસરણં અધિપ્પેતં, અપરે પનાહુ 'અત્તાનં નિય્યાતેત્વા દિન્નત્તા સરણગમનં તતો મહપ્ફલતર'ન્તિ વુત્ત''ન્તિ (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૯.૨૦) **કૂટદન્તસુત્તટ્ઠકથાયં** પન વક્ખતિ ''યસ્મા ચ સરણગમનં નામ તિણ્ણં રતનાનં જીવિતપરિચ્ચાગમયં પુઞ્ઞકમ્મં સગ્ગસમ્પત્તિં દેતિ, તસ્મા મહપ્ફલતરઞ્ચ મહાનિસંસતરઞ્ચાતિ વેદિતબ્બ''ન્તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩૫૦, ૩૫૧) ઇમિના પન નયેન લોકિયસ્સાપિ સરણગમનસ્સ ફલં ઇધ દસ્સિતમેવાતિ ગહેતબ્બં. **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન**પિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૦) હિ અયમેવત્થો ઇચ્છિતોતિ વિઞ્ઞાયતિ ઇધ ચેવ અઞ્ઞાસુ ચ **મજ્ઝિમાગમટીકા**દીસુ અવિસેસતોયેવ વુત્તત્તા, **આચરિયસારિપુત્તત્થેરેના**પિ અયમત્થો અભિમતો સિયા **સારત્થદીપનિયં**, (સારત્થ॰ ટી॰ વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના.૧૫) **અઙ્ગુત્તરટીકાય**ઞ્ચ તદુભયસાધારણવચનતો. અપરે પન વદન્તિ ''**કૂટદન્તસુત્તટ્ઠકથાયમ્પિ** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૪૯) લોકુત્તરસ્સેવ સરણગમનસ્સ ફલં વુત્ત''ન્તિ, તદયુત્તમેવ તથા અવુત્તત્તા. ''યસ્મા…પે॰… દેતી''તિ હિ તદુભયસાધારણકારણવસેન તદુભયસ્સાપિ ફલં તત્થ વુત્તન્તિ. **વેલામસુત્તાદીન**ન્તિ એત્થ **આદિ**સદ્દેન (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ઇતિવુ॰ ૯૦) **અગ્ગપ્પસાદસુત્તછત્તમાણવકવિમાના**દીનં (વિ॰ વ॰ ૮૮૬ આદયો) સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

અઞ્ઞાણં નામ વત્થુત્તયસ્સ ગુણાનમજાનનં તત્થ સમ્મોહો. **સંસયો** નામ ''બુદ્ધો નુ ખો, ન નુ ખો''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૧૬) વિચિકિચ્છા. **મિચ્છાઞાણં** નામ વત્થુત્તયસ્સ ગુણાનં અગુણભાવપરિકપ્પનેન વિપરીતગ્ગાહો. **આદિ**સદ્દેન અનાદરાગારવાદીનં સઙ્ગહો. **સંકિલિસ્સતી**તિ સંકિલિટ્ઠં મલીનં ભવતિ. **ન મહાજુતિક**ન્તિઆદિપિ સંકિલેસપરિયાયો એવ. તત્થ **ન મહાજુતિક**ન્તિ ન મહુજ્જલં, અપરિસુદ્ધં અપરિયોદાતન્તિ અત્થો. **ન મહાવિપ્ફાર**ન્તિ ન મહાનુભાવં, અપણીતં અનુળારન્તિ અત્થો. **સાવજ્જો**તિ તણ્હાદિટ્ઠાદિવસેન સદોસો. તદેવ ફલવસેન વિભાવેતું ''**અનિટ્ઠફલો**''તિ વુત્તં, સાવજ્જત્તા અકન્તિફલો હોતીતિ અત્થો. લોકિયસરણગમનં સિક્ખાસમાદાનં વિય અગહિતકાલપરિચ્છેદં જીવિતપરિયન્તમેવ હોતિ, તસ્મા તસ્સ ખન્ધભેદેન ભેદો, સો ચ તણ્હાદિટ્ઠાદિવિરહિતત્તા અદોસોતિ આહ ''**અનવજ્જો કાલકિરિયાય હોતી**''તિ. **સો**તિ અનવજ્જો સરણગમનભેદો. સતિપિ અનવજ્જત્તે ઇટ્ઠફલોપિ ન હોતિ, પગેવ અનિટ્ઠફલો અવિપાકત્તા. ન હિ તં અકુસલં હોતિ, અથ ખો ભેદનમત્તન્તિ અધિપ્પાયો. **ભવન્તરેપી**તિ અઞ્ઞસ્મિમ્પિ ભવે.

ઘરસદ્દસ્સ દ્વિકમ્મિકત્તા ''ઉપાસક''ન્તિ ઇદમ્પિ કમ્મમેવ, તઞ્ચ ખો આકારટ્ઠાનેતિ અત્થમત્તં દસ્સેતું ''**ઉપાસકો અયન્તિ એવં ધારેતૂ**''તિ વુત્તં. **ધારેતૂ**તિ ચ ઉપધારેતૂતિ અત્થો. ઉપધારણઞ્ચેત્થ જાનનમેવાતિ દસ્સેતિ ''**જાનાતૂ**''તિ ઇમિના. **ઉપાસકવિધિકોસલ્લત્થ**ન્તિ ઉપાસકભાવવિધાનકોસલ્લત્થં. **કો ઉપાસકો**તિ સરૂપપુચ્છા, કિં લક્ખણો ઉપાસકો નામાતિ વુત્તં હોતિ. **કસ્મા**તિ હેતુપુચ્છા, કેન પવત્તિનિમિત્તેન ઉપાસકસદ્દો તસ્મિં પુગ્ગલે નિરુળ્હોતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ ''**કસ્મા ઉપાસકોતિ વુચ્ચતી**''તિ. સદ્દસ્સ હિ અભિધેય્યે પવત્તિનિમિત્તમેવ તદત્થસ્સ તબ્ભાવકારણં. **કિમસ્સ સીલ**ન્તિ વતસમાદાનપુચ્છા, કીદિસં અસ્સ ઉપાસકસ્સ સીલં, કિત્તકેન વતસમાદાનેનાયં સીલસમ્પન્નો નામ હોતીતિ અત્થો. **કો આજીવો**તિ કમ્મસમાદાનપુચ્છા, કો અસ્સ સમ્માઆજીવો, કેન કમ્મસમાદાનેન અસ્સ આજીવો સમ્ભવતીતિ પુચ્છતિ, સો પન મિચ્છાજીવસ્સ પરિવજ્જનેન હોતીતિ મિચ્છાજીવોપિ વિભજીયતિ. **કા વિપત્તી**તિ તદુભયેસં વિપ્પટિપત્તિપુચ્છા, કા અસ્સ ઉપાસકસ્સ સીલસ્સ, આજીવસ્સ ચ વિપત્તીતિ અત્થો. સામઞ્ઞનિદ્દિટ્ઠે હિ સતિ અનન્તરસ્સેવ વિધિ વા પટિસેધો વાતિ અનન્તરસ્સ ગહણં. **કા સમ્પત્તી**તિ તદુભયેસમેવ સમ્માપટિપત્તિપુચ્છા, કા અસ્સ ઉપાસકસ્સ સીલસ્સ, આજીવસ્સ ચ

સમ્પત્તીતિ વુત્તનયેન અત્થો. સરૂપવચનત્થાદિસઙ્ખાતેન પકારેન કિરતીતિ **પકિણ્ણં**, તદેવ **પકિણ્ણકં**, અનેકાકારેન પવત્તં અત્થવિનિચ્છયન્તિ અત્થો.

યો કોચીતિ ખત્તિયબ્રાહ્મણાદીસુ યો કોચિ, ઇમિના પદેન અકારણમેત્થ જાતિઆદિવિસેસોતિ દસ્સેતિ, "**સરણગતો**"તિ ઇમિના પન સરણગમનમેવેત્થ પમાણન્તિ. "**ગહટ્ઠો**"તિ ચ ઇમિના આગારિકેસ્વેવ ઉપાસકસદ્દો નિરુળ્હો, ન પબ્બજ્જૂપગતેસૂતિ. તમત્થં મહાવગ્ગસંયુત્તે **મહાનામસુત્તેન** (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૩૩) સાધેન્તો "**વુત્તઞ્હેત**"ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **યતો**તિ બુદ્ધાદિસરણગમનતો. **મહાનામા**તિ અત્તનો ચૂળપિતુનો સુક્કોદનસ્સ પુત્તં મહાનામં નામ સક્યરાજાનં ભગવા આલપતિ. **એત્તાવતા**તિ એત્તકેન બુદ્ધાદિસરણગમનેન ઉપાસકો નામ હોતિ, ન જાતિઆદીહિ કારણેહીતિ અધિપ્પાયો. કામઞ્ચ તપુસ્સભલ્લિકાનં વિય દ્વેવાચિકઉપાસકભાવોપિ અત્થિ, સો પન તદા વત્થુત્તયાભાવતો કદાચિયેવ હોતીતિ સબ્બદા પવત્તં તેવાચિકઉપાસકભાવં દસ્સેતું "સરણગતો"તિ વુત્તં. તેપિ હિ પચ્છા તિસરણગતા એવ, ન ચેત્થ સમ્ભવતિ અઞ્ઞં પટિક્ખિપિત્વા એકં વા દ્વે વા સરણગતો ઉપાસકો નામાતિ ઇમમત્થમ્પિ ઞાપેતું એવં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

ઉપાસનતોતિ તેનેવ સરણગમનેન, તત્થ ચ સક્કચ્ચકારિતાય ગારવબહુમાનાદિયોગેન પયિરુપાસનતો, ઇમિના કત્વત્થં દસ્સેતિ. તેનાહ "**સો હી**"તિઆદિ.

વેરમણિયોતિ એત્થ વેરં વુચ્ચતિ પાણાતિપાતાદિદુસ્સીલ્યં, તસ્સ મણનતો હનનતો વિનાસનતો વેરમણિયો નામ, પઞ્ચ વિરતિયો વિરતિપધાનત્તા તસ્સ સીલસ્સ. તથા હિ ઉદાહટે **મહાનામસુત્તે** વુત્તં "**પાણાતિપાતા પટિવિરતો હોતી**"તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૩૩) "**યથાહા**"તિઆદિના સાધકં, સરૂપઞ્ચ દસ્સેતિ યથા તં ઉય્યાનપાલસ્સ એકેનેવ ઉદકપતિટ્ઠાનપયોગેન અમ્બસેચનં, ગરુસિનાનઞ્ચ. યથાહ **અમ્બવિમાને** (વિ॰ વ॰ ૧૧૫૧ આદયો) –

"અમ્બો ચ સિત્તો સમણો ચ ન્હાપિતો,
મયા ચ પુઞ્ઞં પસુતં અનપ્પકં;
ઇતિ સો પીતિયા કાયં, સબ્બં ફરતિ અત્તનો"તિ.
["અમ્બો ચ સિઞ્ચતો આસિ, સમણો ચ નહાપિતો;
બહુઞ્ચ પુઞ્ઞં પસુતં, અહો સફલં જીવિત"ન્તિ. (ઇધ ટીકાયં મૂલપાઠો)]

એવમીદિસેસુ. **એત્તાવતા**તિ એત્તકેન પઞ્ચવેરવિરતિમત્તેન.

મિચ્છાવણિજ્જાતિ અયુત્તવણિજ્જા, ન સમ્માવણિજ્જા, અસારુપ્પવણિજ્જકમ્માનીતિ અત્થો. **પહાયા**તિ અકરણેનેવ પજહિત્વા. **ધમ્મેના**તિ ધમ્મતો અનપેતેન, તેન મિચ્છાવણિજ્જકમ્મેન આજીવનતો અઞ્ઞમ્પિ અધમ્મિકં આજીવનં પટિક્ખિપતિ. **સમેના**તિ અવિસમેન, તેન કાયવિસમાદિદુચ્ચરિતં વજ્જેત્વા કાયસમાદિના સુચરિતેન આજીવનં દસ્સેતિ. "**વુત્તઞ્હેત**"ન્તિઆદિના **પઞ્ચઙ્ગુત્તરપાળિ**માહરિત્વા સાધકં, સરૂપઞ્ચ દસ્સેતિ. વાણિજાનં અયન્તિ **વણિજ્જા**, યસ્સ કસ્સચિ વિક્કયો, ઇત્થિલિઙ્ગપદમેતં. **સત્થવણિજ્જા**તિ આવુધભણ્ડં કત્વા વા કારેત્વા વા યથાકતં પટિલભિત્વા વા તસ્સ વિક્કયો. **સત્તવણિજ્જા**તિ મનુસ્સવિક્કયો. **મંસવણિજ્જા**તિ સૂનકારાદયો વિય મિગસૂકરાદિકે પોસેત્વા મંસં સમ્પાદેત્વા વિક્કયો. **મજ્જવણિજ્જા**તિ યં કિઞ્ચિ મજ્જં યોજેત્વા તસ્સ વિક્કયો. **વિસવણિજ્જા**તિ વિસં યોજેત્વા, સઙ્ગહેત્વા વા તસ્સ વિક્કયો. તત્થ સત્થવણિજ્જા પરોપરોધનિમિત્તતાય

અકરણીયાતિ વુત્તા, સત્તવણિજ્જા અભુજિસ્સભાવકરણતો, મંસવણિજ્જા વધહેતુતો, મજ્જવણિજ્જા પમાદટ્ઠાનતો, વિસવણિજ્જા પરૂપઘાતકારણતો.

તસ્સેવાતિ યથાવુત્તસ્સ પઞ્ચવેરમણિલક્ખણસ્સ સીલસ્સ ચેવ પઞ્ચમિચ્છાવણિજ્જાદિપ્પહાનલક્ખણસ્સ આજીવસ્સ ચ પટિનિદ્દેસો. **વિપત્તી**તિ ભેદો, પકોપો ચ . એવં સીલઆજીવવિપત્તિવસેન ઉપાસકસ્સ વિપત્તિં દસ્સેત્વા અસ્સદ્ધિયાદિવસેનપિ દસ્સેન્તો "**અપિચા**"તિઆદિમાહ. **યાયા**તિ અસ્સદ્ધિયાદિવિપ્પટિપત્તિયા. **ચણ્ડાલો**તિ નીચધમ્મજાતિકટ્ઠેન ઉપાસકચણ્ડાલો. **મલન્તિ** મલીનટ્ઠેન ઉપાસકમલં. **પતિકિટ્ઠો**તિ લામકટ્ઠેન ઉપાસકનિહીનો. **સાપિસ્સા**તિ સાપિ અસ્સદ્ધિયાદિવિપ્પટિપત્તિ અસ્સ ઉપાસકસ્સ વિપત્તીતિ વેદિતબ્બા. કા પનાયન્તિ વુત્તં "**તે ચા**"તિઆદિ. ઉપાસકચણ્ડાલસુત્તં, (અ॰ નિ॰ ૫.૧૭૫) ઉપાસકરતનસુત્તઞ્ચ પઞ્ચઙ્ગુત્તરે. તત્થ બુદ્ધાદીસુ, કમ્મકમ્મફલેસુ ચ સદ્ધાવિપરિયાયો મિચ્છાવિમોક્ખો અસ્સદ્ધિયં, તેન સમન્નાગતો **અસ્સદ્ધો**. યથાવુત્તસીલવિપત્તિઆજીવવિપત્તિવસેન **દુસ્સીલો**. "ઇમિના દિટ્ઠાદિના ઇદં નામ મઙ્ગલં હોતી"તિ એવં બાલજનપરિકપ્પિતેન કોતૂહલસઙ્ખાતેન દિટ્ઠસુતમુતમઙ્ગલેન સમન્નાગતો **કોતૂહલમઙ્ગલિકો**. **મઙ્ગલં પચ્ચેતી**તિ દિટ્ઠમઙ્ગલાદિભેદં મઙ્ગલમેવ પત્તિયાયતિ **નો કમ્મ**ન્તિ કમ્મસ્સકતં નો પત્તિયાયતિ. **ઇતો ચ બહિદ્ધા**તિ ઇતો સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધસાસનતો બહિદ્ધા બાહિરકસમયે. **ચ**-સદ્દો અટ્ઠાનપયુત્તો, સબ્બત્થ "અસ્સદ્ધો"તિઆદીસુ યોજેતબ્બો. **દક્ખિણેય્યં પરિયેસતી**તિ દુપ્પટિપન્નં દક્ખિણારહસઞ્ઞી ગવેસતિ. **તત્થા**તિ બહિદ્ધા બાહિરકસમયે. **પુબ્બકારં કરોતી**તિ પઠમતરં દાનમાનનાદિકં કુસલકિરિયં કરોતિ, બાહિરકસમયે પઠમતરં કુસલકિરિયં કત્વા પચ્છા સાસને કરોતીતિ વુત્તં હોતીતિ . **તત્થા**તિ વા તેસં બાહિરકાનં તિત્થિયાનન્તિપિ વદન્તિ. એત્થ ચ દક્ખિણેય્યપરિયેસનપુબ્બકારે એકં કત્વા પઞ્ચ ધમ્મા વેદિતબ્બા.

અસ્સાતિ ઉપાસકસ્સ. **સીલસમ્પદા**તિ યથાવુત્તેન પઞ્ચવેરમણિલક્ખણેન સીલેન સમ્પદા. **આજીવસમ્પદા**તિ પઞ્ચમિચ્છાવણિજ્જાદિપ્પહાનલક્ખણેન આજીવેન સમ્પદા. એવં સીલસમ્પદાઆજીવસમ્પદાવસેન ઉપાસકસ્સ સમ્પત્તિં દસ્સેત્વા સદ્ધાદિવસેનપિ દસ્સેન્તો "**યે ચસ્સા**"તિઆદિમાહ. યે ચ પઞ્ચ ધમ્મા, તેપિ અસ્સ સમ્પત્તીતિ યોજના. **ધમ્મેહી**તિ ગુણેહિ. ચતુન્નં પરિસાનં રતિજનનટ્ઠેન ઉપાસકોવ રતનં **ઉપાસકરતનં**. ગુણસોભાકિત્તિસદ્દસુગન્ધતાદીહિ ઉપાસકોવ પદુમં **ઉપાસકપદુમં**. તથા **ઉપાસકપુણ્ડરીકં**. સેસં વિપત્તિયં વુત્તવિપરિયાયેન વેદિતબ્બં.

નિગણ્ઠીનન્તિ નિગણ્ઠસમણીનં. **આદિમ્હી**તિ પઠમત્થે. **ઉચ્છગ્ગન્તિ** ઉચ્છુઅગ્ગં ઉચ્છુકોટિ. તથા **વેળગ્ગન્તિ** એત્થાપિ. **કોટિયન્તિ** પરિયન્તકોટિયં, પરિયન્તત્થેતિ અત્થો. **અમ્બિલગ્ગન્તિ** અમ્બિલકોટ્ઠાસં. તથા **તિત્તકગ્ગન્તિ** એત્થાપિ. **વિહારગ્ગેના**તિ ઓવરકકોટ્ઠાસેન "ઇમસ્મિં ગબ્ભે વસન્તાનં ઇદં નામ ફલં પાપુણાતી"તિઆદિના તંતંવસનટ્ઠાનકોટ્ઠાસેનાતિ અત્થો . **પરિવેણગ્ગેના**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **અગ્ગે**તિ એત્થ ઉપયોગવચનસ્સ એકારાદેસો, વચનવિપલ્લાસો વા, કત્વા-સદ્દો ચ સેસોતિ વુત્તં "**આદિં કત્વા**"તિ. ભાવત્થે તા-સદ્દોતિ દસ્સેતિ "**અજ્જભાવ**"ન્તિ ઇમિના, અજ્જભાવો ચ નામ તસ્મિં ધમ્મસ્સવનસમયે ધરમાનકતાપાપુણકભાવો. તદા હિ તં નિસ્સયવસેન ધરમાનતં નિમિત્તં કત્વા તંદિવસનિસ્સિતઅરુણુગ્ગમનતો પટ્ઠાય યાવ પુન અરુણુગ્ગમના એત્થન્તરે અજ્જસદ્દો પવત્તતિ, તસ્મા તસ્મિં સમયે ધરમાનકતાસઙ્ખાતં અજ્જભાવં આદિં કત્વાતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **અજ્જતન્તિ** વા અજ્જઇચ્ચેવ અત્થો તા-સદ્દસ્સ સકત્થવુત્તિતો યથા "દેવતા"તિ, અયં આચરિયાનં મતિ. એવં પઠમક્ખરેન દિસ્સમાનપાઠાનુરૂપં અત્થં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તતિયક્ખરેન દિસ્સમાનપાઠાનુરૂપં અત્થં દસ્સેતું

“**અજ્જદગ્ગેતિ વા પાઠો**”તિઆદિ વુત્તં. આગમમત્તત્તા **દકારો પદસન્ધિકરો**. **અજ્જા**તિ હિ નેપાતિકમિદં પદં. તેનાહ “**અજ્જ અગ્ગન્તિ અત્થો**”તિ.

“**પાણો**”તિ ઇદં પરમત્થતો જીવિતિન્દ્રિયે એવ, “**પાણુપેત**”ન્તિ ચ કરણત્થેનેવ સમાસોતિ ગાપેતું “**યાવ મે જીવિતં પવત્તતિ, તાવ ઉપેત**”ન્તિ આહ. ઉપેતિ ઉપગચ્છતીતિ હિ **ઉપેતો**, પાણેહિ કરણભૂતેહિ ઉપેતો **પાણુપેતો**તિ અત્થો આચરિયેહિ અભિમતો. ઇમિના ચ ‘‘પાણુપેતન્તિ ઇદં પદં તસ્સ સરણગમનસ્સ આપાણકોટિકતાદસ્સન’’ન્તિ ઇમમત્થં વિભાવેતિ. ‘‘પાણુપેત’’ન્તિ હિ ઇમિના યાવ મે પાણા ધરન્તિ, તાવ સરણં ઉપેતો, ઉપેન્તો ચ ન વાચામત્તેન, ન ચ એકવારં ચિત્તુપ્પાદમત્તેન, અથ ખો પાણાનં પરિચ્ચજનવસેન યાવજીવં ઉપેતોતિ આપાણકોટિકતા દસ્સિતા. “**તીહિ...પે॰... ગત**”ન્તિ ઇદં ‘‘સરણં ગત’’ન્તિ એતસ્સ અત્થવચનં. “**અનઞ્ઞસત્થુક**”ન્તિ ઇદં પન અન્તોગધાવધારણેન, અઞ્ઞત્થાપોહનેન ચ નિવત્તેતબ્બત્થદસ્સનં. એકચ્ચો કપ્પિયકારકસદ્દસ્સ અત્થો ઉપાસકસદ્દસ્સ વચનીયોપિ ભવતીતિ વુત્તં “**ઉપાસકં કપ્પિયકારક**”ન્તિ, અત્તસન્નિય્યાતનસરણગમનં વા સન્ધાય એવં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. એવં ‘‘પાણુપેત’’ન્તિ ઇમિના નીતત્થતો દસ્સિતં તસ્સ સરણગમનસ્સ આપાણકોટિકતં દસ્સેત્વા એવં વદન્તો પનેસ રાજા ‘‘જીવિતેન સહ વત્થુત્તયં પટિપૂજેન્તો સરણગમનં રક્ખામી’’તિ અધિપ્પાયં વિભાવેતીતિ નેય્યત્થતો વિભાવિતં તસ્સ રઞ્ઞો અધિપ્પાયં વિભાવેન્તો “**અહઞ્હી**”તિઆદિમાહ. તત્થ **હિ**-સદ્દો સમત્થને, કારણત્થે વા, તેન ઇમાય યુત્તિયા, ઇમિના વા કારણેન ઉપાસકં મં ભગવા ધારેતૂતિ અયમત્થો પકાસિતો.

અચ્ચયનં સાધુમરિયાદં અતિક્કમ્મ મદ્દિત્વા પવત્તનં **અચ્ચયો**, કાયિકાદિઅજ્ઝાચારસઙ્ખાતો દોસોતિ આહ “**અપરાધો**”તિ, અચ્ચેતિ અભિભવિત્વા પવત્તતિ એતેનાતિ વા **અચ્ચયો**, કાયિકાદિવીતિક્કમસ્સ પવત્તનકો અકુસલધમ્મસઙ્ખાતો દોસો એવ, સો ચ અપરજ્ઝતિ એતેનાતિ **અપરાધો**તિ વુચ્ચતિ. સો હિ અપરજ્ઝન્તં પુરિસં અભિભવિત્વા પવત્તતિ. તેનાહ “**અતિક્કમ્મ અભિભવિત્વા પવત્તો**”તિ. **ધમ્મ**ન્તિ દસરાજધમ્મં. વિત્થારો પનેતસ્સ **મહાહંસજાતકાદીહિ** વિભાવેતબ્બો. **ચરતી**તિ આચરતિ કરોતિ. **ધમ્મેનેવા**તિ ધમ્મતો અનપેતેનેવ, અનપેતકુસલધમ્મેનેવાતિ અત્થો. તેનાહ “**ન પિતુઘાતનાદિના અધમ્મેના**”તિ. “**પટિગ્ગણ્હાતૂ**”તિ એતસ્સ અધિવાસનં સમ્પટિચ્છતૂતિ સદ્દતો અત્થો, અધિપ્પાયતો પન અત્થં દસ્સેતું “**ખમતૂ**”તિ વુત્તં. પુન અકરણમેત્થ સંવરોતિ દસ્સેતિ “**પુન એવરૂપસ્સા**”તિઆદિના. “**અપરાધસ્સા**”તિઆદિ અઞ્ઞમઞ્ઞં વેવચનં.

૨૫૧. “**યથાધમ્મો ઠિતો, તથેવા**”તિ ઇમિનાપિ યથા-સદ્દસ્સ અનુરૂપત્થમાહ, સાધુસમાચિણ્ણકુસલધમ્માનુરૂપન્તિ અત્થો. પટિસદ્દસ્સ અનત્થકતં દસ્સેતિ “**કરોસી**”તિ ઇમિના. પટિકમ્મં કરોસીતિપિ વદન્તિ. યથાધમ્મં પટિકરણં નામ કતાપરાધસ્સ ખમાપનમેવાતિ આહ “**ખમાપેસીતિ વુત્તં હોતી**”તિ. ‘‘પટિગ્ગણ્હામા’’તિ એતસ્સ અધિવાસનં સમ્પટિચ્છામાતિ અત્થં દસ્સેતિ “**ખમામા**”તિ ઇમિના. **વુદ્ધિ હેસા**તિ એત્થ **હ**-કારો પદસિલિટ્ઠતાય આગમો, **હિ**-સદ્દો વા નિપાતમત્તં. **એસા**તિ યથાધમ્મં પટિકિરિયા, આયતિં સંવરાપજ્જના ચ. તેનાહ ‘‘યો અચ્ચયં...પે॰... આપજ્જતી’’તિ. સદેવકેન લોકેન ‘‘સરણ’’ન્તિ અરણીયતો ઉપગન્તબ્બતો તથાગતો **અરિયો** નામાતિ વુત્તં “**બુદ્ધસ્સ ભગવતો**”તિ. વિનેતિ સત્તે એતેનાતિ **વિનયો**, સાસનં. વદ્ધતિ સગ્ગમોક્ખસમ્પત્તિ એતાયાતિ **વુદ્ધિ**. કતમા પન સા, યા ‘‘એસા’’તિ નિદ્દિટ્ઠા વુદ્ધીતિ ચોદનમપનેતું ‘‘યો અચ્ચય’’ન્તિઆદિ વુત્તન્તિ સમ્બન્ધં દસ્સેતિ “**કતમા**”તિઆદિના, યા અયં સંવરાપજ્જના, સા ‘‘એસા’’તિ નિદ્દિટ્ઠા વુદ્ધિ નામાતિ અત્થો. ‘‘યથાધમ્મં પટિકરોતી’’તિ ઇદં આયતિં સંવરાપજ્જનાય પુબ્બકિરિયાદસ્સનન્તિ વિઞ્ઞાપનત્થં “**યથાધમ્મં પટિકરિત્વા આયતિં સંવરાપજ્જના**”તિ વુત્તં. એસા હિ આચરિયાનં પકતિ, યદિદં યેન

કેનચિ પકારેન અધિપ્પાયન્તરવિઞ્ઞાપનં, એતપદેન પન તસ્સાપિ પટિનિદ્દેસો સમ્ભવતિ ''યથાધમ્મં પટિકરોતી'' તિપિ પટિનિદ્દિસિતબ્બસ્સ દસ્સનતો. કેચિ પન ''યથાધમ્મં પટિકરોતી'તિ ઇદં પુબ્બકિરિયામત્તસ્સેવ દસ્સનં, ન પટિનિદ્દિસિતબ્બસ્સ. 'આયતિઞ્ચ સંવરં આપજ્જતી'તિ ઇદં પન પટિનિદ્દિસિતબ્બસ્સેવાતિ વિઞ્ઞાપનત્થં એવં વુત્ત''ન્તિ વદન્તિ, તદયુત્તમેવ ખમાપનસ્સાપિ વુદ્ધિહેતુભાવેન અરિયૂપવાદે વુત્તત્તા. ઇતરથા હિ ખમાપનાભાવેપિ આયતિં સંવરાપજ્જનાય એવ અરિયૂપવાદાપગમનં વુત્તં સિયા, ન ચ પન વુત્તં, તસ્મા વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બોતિ.

કસ્મા પન ''યાય''ન્તિઆદિના ધમ્મનિદ્દેસો દસ્સિતો, નનુ પાળિયં ''યો અચ્ચય''ન્તિઆદિના પુગ્ગલનિદ્દેસો કતોતિ ચોદનં સોધેતું ''**દેસનં પના**''તિઆદિ આરદ્ધં. **પુગ્ગલાધિટ્ઠાનં કરોન્તો**તિ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનધમ્મદેસનં કરોન્તો. પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાપિ હિ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનધમ્મદેસના, પુગ્ગલાધિટ્ઠાનપુગ્ગલદેસનાતિ દુવિધા હોતિ. અયમેત્થાધિપ્પાયો – કિઞ્ચાપિ ''વુદ્ધિ હેસા''તિઆદિના ધમ્માધિટ્ઠાનદેસના આરદ્ધા, તથાપિ પુન પુગ્ગલાધિટ્ઠાનં કરોન્તેન ''યો અચ્ચય''ન્તિઆદિના પુગ્ગલાધિટ્ઠાનદેસના આરદ્ધા દેસનાવિલાસવસેન, વેનેય્યજ્ઝાસયવસેન ચાતિ. તદુભયવસેનેવ હિ ધમ્માધિટ્ઠાનાદિભેદેન ચતુબ્બિધા દેસના.

૨૫૨. **વચસાયત્તે**તિ વચસા આયત્તે. વાચાપટિબન્ધત્તેતિ વદન્તિ, તં ''સો હી''તિઆદિના વિરુદ્ધં વિય દિસ્સતિ. **વચસાયત્થે**તિ પન વાચાપરિયોસાનત્થેતિ અત્થો યુત્તો ઓસાનકરણત્થસ્સ સાસદ્દસ્સ વસેન સાયસદ્દનિપ્ફત્તિતો યથા ''દાયો''તિ. એવઞ્હિ સમત્થનવચનમ્પિ ઉપપન્નં હોતિ. ગમનાય કતં વાચાપરિયોસાનં કત્વા વુત્તત્તા તસ્મિંયેવ અત્થે વત્તતીતિ. **હન્દ**સદ્દઞ્હિ ચોદનત્થે, વચસગ્ગત્થે ચ ઇચ્છન્તિ. ''હન્દ દાનિ ભિક્ખવે આમન્તયામી''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૮; સં॰ નિ॰ ૧.૧૮૬) હિ ચોદનત્થે, ''હન્દ દાનિ અપાયામી''તિઆદીસુ (જા॰ ૨.૨૨.૮૪૩) વચસગ્ગત્થે, **વચસગ્ગો** ચ નામ વાચાવિસ્સજ્જનં, તઞ્ચ વાચાપરિયોસાનમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. દુક્કરકિચ્ચવસેન બહુકિચ્ચતાતિ આહ ''**બલવકિચ્ચા**''તિ. ''અવસ્સં કત્તબ્બં **કિચ્ચં**, ઇતરં **કરણીયં**. પઠમં વા કત્તબ્બં **કિચ્ચં**, પચ્છા કત્તબ્બં **કરણીયં**. ખુદ્દકં વા **કિચ્ચં**, મહન્તં **કરણીય**''ન્તિપિ **ઉદાનટ્ઠકથાદીસુ** (ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૧૫) વુત્તં. યં-તં-સદ્દાનં નિચ્ચસમ્બન્ધત્તા, ગમનકાલજાનનતો, અઞ્ઞકિરિયાય ચ અનુપયુત્તત્તા ''**તસ્સ કાલં ત્વમેવ જાનાસી**''તિ વુત્તં. ઇદં વુત્તં હોતિ ''તયા ઞાતં ગમનકાલં ત્વમેવ ઞત્વા ગચ્છાહી''તિ. અથ વા યથા કત્તબ્બકિચ્ચનિયોજને ''ઇમં જાન, ઇમં દેહિ, ઇમં આહરા''તિ (પાચિ॰ ૮૮, ૯૩) વુત્તં, તથા ઇધાપિ તયા ઞાતં કાલં ત્વમેવ જાનાસિ, ગમનવસેન કરોહીતિ ગમને નિયોજેતીતિ દસ્સેતું ''**ત્વમેવ જાનાસી**''તિ પાઠસેસો વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં. ''**તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા**''તિઆદિ યથાસમાચિણ્ણં પકરણાધિગતમત્તં દસ્સેતું વુત્તં. તત્થ **પદક્ખિણ**ન્તિ પકારતો કતં દક્ખિણં. તેનાહ ''**તિક્ખત્તુ**''ન્તિ. **દસનખસમોધાનસમુજ્જલ**ન્તિ દ્વીસુ હત્થેસુ જાતાનં દસન્નં નખાનં સમોધાનેન એકીભાવેન સમુજ્જલન્તં, તેન દ્વિન્નં કરતલાનં સમટ્ઠપનં દસ્સેતિ. **અઞ્જલિ**ન્તિ હત્થપુટં. અઞ્જતિ બ્યત્તિં પકાસેતિ એતાયાતિ **અઞ્જલિ**. અઞ્જુ-સદ્દઞ્હિ બ્યત્તિયં, અલિપચ્ચયઞ્ચ ઇચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ. **અભિમુખોવા**તિ સમ્મુખો એવ, ન ભગવતો પિટ્ઠિં દસ્સેત્વાતિ અત્થો. પઞ્ચપ્પતિટ્ઠિતવન્દનાનયો વુત્તો એવ.

૨૫૩. ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે વિપચ્ચનકાનં અત્તનો પુબ્બે કતકુસલમૂલાનં ખણનેન **ખતો**, તેસમેવ ઉપહનનેન **ઉપહતો**, પદદ્વયેનપિ તસ્સ કમ્માપરાધમેવ દસ્સેતિ પરિયાયવચનત્તા પદદ્વયસ્સ. કુસલમૂલસઙ્ખાતપતિટ્ઠાભેદનેન ખતૂપહતભાવં દસ્સેતું ''**ભિન્નપતિટ્ઠો જાતો**''તિ વુત્તં. પતિટ્ઠા, મૂલન્તિ ચ અત્થતો એકં. પતિટ્ઠહતિ સમ્મત્તનિયામોક્કમનં એતાયાતિ હિ **પતિટ્ઠા**, તસ્સ કુસલૂપનિસ્સયસમ્પદા, સા કિરિયાપરાધેન ભિન્ના વિનાસિતા એતેનાતિ **ભિન્નપતિટ્ઠો**. તદેવ વિત્થારેન્તો ''**તથા**''તિઆદિમાહ. યથા કુસલમૂલસઙ્ખાતા અત્તનો

પતિટ્ઠાનજાતા, તથા અનેન રઞ્ઞા અત્તનાવ અત્તા ખતો ખનિતોતિ યોજના. **ખતો**તિ હિ ઇદં ઇધ કમ્મવસેન સિદ્ધં, પાળિયં પન કત્તુવસેનાતિ દટ્ઠબ્બં. પદદ્વયસ્સ પરિયાયત્તા ''ઉપહતો''તિ ઇધ ન વુત્તં.

''રાગો રજો ન ચ પન રેણુ વુચ્ચતી''તિઆદિ (મહાનિ॰ ૨૦૯; ચૂળનિ॰ ૭૪) વચનતો રાગદોસમોહાવ ઇધ રજો નામાતિ વુત્તં **''રાગરજાદિવિરહિત''**ન્તિ. વીતસદ્દસ્સ વિગતપરિયાયતં દસ્સેતિ **''વિગતત્તા''**તિ ઇમિના. **ધમ્મેસુ ચક્ખુ**ન્તિ ચતુસચ્ચધમ્મેસુ પવત્તં તેસં દસ્સનટ્ઠેન ચક્ખું. **ધમ્મેસૂ**તિ વા હેટ્ઠિમેસુ તીસુ મગ્ગધમ્મેસુ. **ચક્ખુ**ન્તિ સોતાપત્તિમગ્ગસઙ્ખાતં એકં ચક્ખું, સમુદાયેકદેસવસેન આધારત્થસમાસોયં, ન તુ નિદ્ધારણત્થસમાસો. સો હિ સાસનગન્થેસુ, સક્કતગન્થેસુ ચ સબ્બત્થ પટિસિદ્ધોતિ. **ધમ્મમય**ન્તિ સમથવિપસ્સનાધમ્મેન નિબ્બત્તં, ઇમિના ''ધમ્મેન નિબ્બત્તં ચક્ખુ **ધમ્મચક્ખૂ**''તિ અત્થમાહ. અપિચ **ધમ્મમય**ન્તિ સીલાદિતિવિધધમ્મક્ખન્ધોયેવ **મય**-સદ્દસ્સ સકત્થે પવત્તનતો, અનેન ''ધમ્મોયેવ ચક્ખુ **ધમ્મચક્ખૂ**''તિ અત્થમાહ. **અઞ્ઞેસુ ઠાનેસૂ**તિ અઞ્ઞેસુ સુત્તપદેસેસુ, એતેન યથાપાઠં તિવિધત્થતં દસ્સેતિ. ઇધ પન સોતાપત્તિમગ્ગસ્સેવેતં અધિવચનં, તસ્મિમ્પિ અનધિગતે અઞ્ઞેસં વત્તબ્બતાયેવ અભાવતોતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ ''ખતાયં ભિક્ખવે રાજા''તિઆદિપાઠસ્સ સુવિઞ્ઞેય્યમધિપ્પાયં દસ્સેન્તો **''ઇદં વુત્તં હોતી''**તિઆદિમાહ. તત્થ **નાભવિસ્સા**તિ સચે ન અભવિસ્સથ, એવં સતીતિ અત્થો. અતીતે હિ ઇદં કાલાતિપત્તિવચનં, ન અનાગતેતિ દટ્ઠબ્બં. એસ નયો **સોતાપત્તિમગ્ગં પત્તો અભવિસ્સા**તિ એત્થાપિ. નનુ ચ મગ્ગપાપુણનવચનં ભવિસ્સમાનત્તા અનાગતકાલિકન્તિ? સચ્ચં અનિયમિતે, ઇધ પન **''ઇધેવાસને નિસિન્નો''**તિ નિયમિતત્તા અતીતકાલિકમેવાતિ વેદિતબ્બં. ઇદઞ્હિ ભગવા રઞ્ઞો આસના વુટ્ઠાય અચિરપક્કન્તસ્સેવ અવોચાતિ. **પાપમિત્તસંસગ્ગેના**તિ દેવદત્તેન, દેવદત્તપરિસાસઙ્ખાતેન ચ પાપમિત્તેન સંસગ્ગતો. **અસ્સા**તિ સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ. **''એવં સન્તેપી''**તિઆદિના પાઠાનારુળ્હં વચનાવસેસં દસ્સેતિ. **તસ્મા**તિ સરણં ગતત્તા મુચ્ચિસ્સતીતિ સમ્બન્ધો. **''મમ ચ સાસનમહન્તતાયા''**તિ પાઠો યુત્તો, કત્થચિ પન **ચ**-સદ્દો ન દિસ્સતિ, તત્થ સો લુત્તનિદ્દિટ્ઠોતિ દટ્ઠબ્બં. ન કેવલં સરણં ગતત્તાયેવ મુચ્ચિસ્સતિ, અથ ખો યત્થ એસ પસન્નો, પસન્નાકારઞ્ચ કરોતિ, તસ્સ ચ તિવિધસ્સપિ સાસનસ્સ ઉત્તમતાયાતિ હિ સહ સમુચ્ચયેન અત્થો અધિપ્પેતોતિ.

''યથા નામા''તિઆદિ દુક્કરકમ્મવિપાકતો સુકરેન મુચ્ચનેન ઉપમાદસ્સનં. **કોચી**તિ કોચિ પુરિસો. **કસ્સચી**તિ કસ્સચિ પુરિસસ્સ, ''વધ''ન્તિ એત્થ ભાવયોગે કમ્મત્થે સામિવચનં. **પુપ્ફમુટ્ઠિમત્તેન દણ્ડેના**તિ પુપ્ફમુટ્ઠિમત્તસઙ્ખાતેન ધનદણ્ડેન. **મુચ્ચેય્યા**તિ વધકમ્મદણ્ડતો મુચ્ચેય્ય, **દણ્ડેના**તિ વા નિસ્સક્કત્થે કરણવચનં ''સુમુત્તા મયં તેન મહાસમણેના''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૩૨; ચૂળવ॰ ૪૩૭) વિય, પુપ્ફમુટ્ઠિમત્તેન ધનદણ્ડતો, વધદણ્ડતો ચ મુચ્ચેય્યાતિ અત્થો. **લોહકુમ્ભિય**ન્તિ લોહકુમ્ભિનરકે. તત્થ હિ તદનુભવનકાનં સત્તાનં કમ્મબલેન લોહમયા મહતી કુમ્ભી નિબ્બત્તા, તસ્મા તં **''લોહકુમ્ભી''**તિ વુચ્ચતિ. ઉપરિમતલતો **અધો પતન્તો**, હેટ્ઠિમતલતો **ઉદ્ધં ગચ્છન્તો**, ઉભયથા પન સટ્ઠિવસ્સસહસ્સાનિ હોન્તિ. વુત્તઞ્ચ –

''સટ્ઠિવસ્સસહસ્સાનિ, પરિપુણ્ણાનિ સબ્બસો;
નિરયે પચ્ચમાનાનં, કદા અન્તો ભવિસ્સતી''તિ. (પે॰ વ॰ ૮૦૨; જા॰ ૧.૪.૫૪);

''હેટ્ઠિમતલં પત્વા, ઉપરિમતલં પાપુણિત્વા મુચ્ચિસ્સતી''તિ વદન્તો ઇમમત્થં દીપેતિ – યથા અઞ્ઞે સેટ્ઠિપુત્તાદયો અપરાપરં અધો પતન્તા, ઉદ્ધં ગચ્છન્તા ચ અનેકાનિ વસ્સસતસહસ્સાનિ તત્થ પચ્ચન્તિ, ન તથા

અયં, અયં પન રાજા યથાવુત્તકારણેન એકવારમેવ અધો પતન્તો, ઉદ્ધઞ્ચ ગચ્છન્તો સટ્ઠિવસ્સસહસ્સાનિયેવ પચ્ચિત્વા મુચ્ચિસ્સતીતિ. અયં પન અત્થો કુતો લદ્ધોતિ અનુયોગં પરિહરન્તો "**ઇદમ્પિ કિર ભગવતા વુત્તમેવા**"તિ આહ. **કિર**સદ્દો ચેત્થ અનુસ્સવનત્થો, તેન ભગવતા વુત્તભાવસ્સ આચરિયપરમ્પરતો સુય્યમાનતં, ઇમસ્સ ચ અત્થસ્સ આચરિયપરમ્પરાભતભાવં દીપેતિ. અથ પાળિયં સઙ્ગીતં સિયાતિ ચોદનમપનેતિ "**પાળિયં પન ન આરુળ્હ**"ન્તિ ઇમિના, પકિણ્ણકદેસનાભાવેન પાળિયમનારુળ્હત્તા પાઠભાવેન ન સઙ્ગીતન્તિ અધિપ્પાયો. પકિણ્ણકદેસના હિ પાળિયમનારુળ્હાતિ અટ્ઠકથાસુ વુત્તં.

યદિ અનન્તરે અત્તભાવે નરકે પચ્ચતિ, એવં સતિ ઇમં દેસનં સુત્વા કો રઞ્ઞો આનિસંસો લદ્ધોતિ કસ્સચિ આસઙ્કા સિયાતિ તદાસઙ્કાનિવત્તનત્થં ચોદનં ઉદ્ધરિત્વા પરિહરિતું "**ઇદં પના**"તિઆદિ વુત્તં. "**અયઞ્હી**"તિઆદિના નિદ્દાલાભાદિકં દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકં અનેકવિધં મહાનિસંસં સરૂપતો નિયમેત્વા દસ્સેતિ. એત્થ હિ "**અયં…પે॰… નિદ્દં લભતી**"તિ ઇમિના નિદ્દાલાભં દસ્સેતિ, તદા કાયિકચેતસિકદુક્ખાપગતભાવઞ્ચ નિદ્દાલાભસીસેન, "**તિણ્ણં… પે॰… અકાસી**"તિ ઇમિના તિણ્ણં રતનાનં મહાસક્કારકિરિયં, "**પોથુજ્જનિકાય…પે॰… નાહોસી**"તિ ઇમિના સાતિસયં પોથુજ્જનિકસદ્ધાપટિલાભં દસ્સેતીતિ એવમાદિ દિટ્ઠધમ્મિકો, "**અનાગતે…પે॰… પરિનિબ્બાયિસ્સતી**"તિ ઇમિના પન ઉક્કંસતો સમ્પરાયિકો દસ્સિતો, અનવસેસતો પન અપરાપરેસુ ભવેસુ અપરિમાણોયેવ સમ્પરાયિકો વેદિતબ્બો.

તત્થ **મધુરાયા**તિ મધુરરસભૂતાય. **ઓજવન્તિયા**તિ મધુરરસસ્સાપિ સારભૂતાય ઓજાય ઓજવતિયા. પુથુજ્જને ભવા **પોથુજ્જનિકા**. પઞ્ચ મારે વિસેસતો જિતવાતિ **વિજિતાવી**, પરૂપદેસવિરહતા ચેત્થ વિસેસભાવો. પચ્ચેકં અભિસમ્બુદ્ધોતિ **પચ્ચેકબુદ્ધો**, અનાચરિયકો હુત્વા સામઞ્ઞેવ સમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ અત્થો. તથા હિ ''પચ્ચેકબુદ્ધા સયમેવ બુજ્ઝન્તિ, ન પરે બોધેન્તિ, અત્થરસમેવ પટિવિજ્ઝન્તિ, ન ધમ્મરસં. ન હિ તે લોકુત્તરધમ્મં પઞ્ઞત્તિં આરોપેત્વા દેસેતું સક્કોન્તિ, મૂગેન દિટ્ઠસુપિનો વિય, વનચરકેન નગરે સાયિતબ્યઞ્જનરસો વિય ચ નેસં ધમ્માભિસમયો હોતિ, સબ્બં ઇદ્ધિસમાપત્તિપટિસમ્ભિદાપભેદં પાપુણન્તી''તિ (સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.ખગ્ગવિસાણસુત્તવણ્ણના; અપ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૯૦, ૯૧) અટ્ઠકથાસુ વુત્તં.

એત્થાહ – યદિ રઞ્ઞો કમ્મન્તરાયાભાવે તસ્મિંયેવ આસને ધમ્મચક્ખુ ઉપ્પજ્જિસ્સથ, અથ કથં અનાગતે પચ્ચેકબુદ્ધો હુત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સતિ. યદિ ચ અનાગતે પચ્ચેકબુદ્ધો હુત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સતિ, અથ કથં તસ્મિંયેવ આસને ધમ્મચક્ખુ ઉપ્પજ્જિસ્સથ, નનુ ઇમે સાવકબોધિપચ્ચેકબોધિઉપનિસ્સયા ભિન્નનિસ્સયા દ્વિન્નં બોધીનં અસાધારણભાવતો. અસાધારણા હિ એતા દ્વે યથાક્કમં પઞ્ચઙ્ગદ્વયઙ્ગસમ્પત્તિયા, અભિનીહારસમિદ્ધિવસેન, પારમીસમ્ભરણકાલવસેન, અભિસમ્બુજ્ઝનવસેન ચાતિ? નાયં વિરોધો ઇતો પરતોયેવસ્સ પચ્ચેકબોધિસમ્ભારાનં સમ્ભરણીયત્તા. સાવકબોધિયા બુજ્ઝનકસત્તાપિ હિ અસતિ તસ્સા સમવાયે કાલન્તરે પચ્ચેકબોધિયા બુજ્ઝિસ્સન્તિ તથાભિનીહારસ્સ સમ્ભવતોતિ. અપરે પન ભણન્તિ – ''પચ્ચેકબોધિયાયેવાયં રાજા કતાભિનીહારો. કતાભિનીહારાપિ હિ તત્થ નિયતિમપ્પત્તા તસ્સ ઞાણસ્સ પરિપાકં અનુપગતત્તા સત્થુ સમ્મુખીભાવે સાવકબોધિં પાપુણિસ્સન્તીતિ ભગવા 'સચાયં ભિક્ખવે રાજા'તિઆદિમવોચ, મહાબોધિસત્તાનમેવ ચ આનન્તરિયપરિમુત્તિ હોતિ, ન ઇતરેસં બોધિસત્તાનં. તથા હિ પચ્ચેકબોધિયં નિયતો સમાનો દેવદત્તો ચિરકાલસમ્ભૂતેન લોકનાથે આઘાતેન ગરુતરાનિ આનન્તરિયકમ્માનિ પસવિ, તસ્મા કમ્મન્તરાયેન અયં ઇદાનિ અસમવેતદસ્સનાભિસમયો રાજા પચ્ચેકબોધિનિયામેન અનાગતે વિજિતાવી નામ પચ્ચેકબુદ્ધો હુત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સતી''તિ દટ્ઠબ્બં, યુત્તતરમેત્થ વીમંસિત્વા ગહેતબ્બં.

યથાવુત્તં પાળિમેવ સંવણ્ણનાય નિગમવસેન દસ્સેન્તો “**ઇદમવોચા**”તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો હિ હેટ્ઠા વુત્તોતિ. અપિચ પાળિયમનારુળ્હમ્પિ અત્થં સઙ્ગહેતું “**ઇદમવોચા**”તિઆદિના નિગમનં કરોતીતિ દટ્ઠબ્બં.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય પરમસુખુમગમ્ભીરદુરનુબોધત્થપરિદીપનાય સુવિમલવિપુલપઞ્ઞાવેય્યત્તિયજનનાય અજ્જવમદ્દવસોરચ્ચસદ્ધાસતિધિતિબુદ્ધિખન્તિવીરિયાદિધમ્મસમઙ્ગિના સાટ્ઠકથે પિટકત્તયે અસઙ્ગાસંહિરવિસારદઞાણચારિના અનેકપ્પભેદસકસમયસમયન્તરગહનજ્ઝોગાહિના મહાગણિના મહાવેય્યાકરણેન ઞાણાભિવંસધમ્મસેનાપતિનામથેરેન મહાધમ્મરાજાધિરાજગરુના કતાય સાધુવિલાસિનિયા નામ લીનત્થપ્પકાસનિયા સામઞ્ઞફલસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

સામઞ્ઞફલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અમ્બટ્ઠસુત્તવણ્ણના

અદ્ધાનગમનવણ્ણના

૨૫૪. એવં સામઞ્ઞફલસુત્તં સંવણ્ણેત્વા ઇદાનિ અમ્બટ્ઠસુત્તં સંવણ્ણેન્તો યથાનુપુબ્બં સંવણ્ણોકાસસ્સ પત્તભાવં વિભાવેતું, સામઞ્ઞફલસુત્તસ્સાનન્તરં સઙ્ગીતસ્સ સુત્તસ્સ અમ્બટ્ઠસુત્તભાવં પકાસેતું "**એવં મે સુતં…પે॰… કોસલેસૂતિ અમ્બટ્ઠસુત્ત**"ન્તિ આહ. એવમીદિસેસુ. **ઇતિ**સદ્દો ચેત્થ આદિઅત્થો, પદત્થવિપલ્લાસજોતકો પન ઇતિસદ્દો લુત્તનિદ્દિટ્ઠો, આદિસદ્દલોપો વા એસ, ઉપલક્ખણનિદ્દેસો વા. **અપુબ્બપદવણ્ણના** નામ હેટ્ઠા અગ્ગહિતતાય અપુબ્બસ્સ પદસ્સ અત્થવિભજના. "હિત્વા પુનપ્પુનાગત-મત્થં અત્થં પકાસયિસ્સામી"તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.ગન્થારમ્ભકથા) હિ વુત્તં, "અનુપુબ્બપદવણ્ણના"તિ કત્થચિ પાઠો, સો અયુત્તોવ ટીકાય અનુદ્ધટત્તા, તથા અસંવણ્ણિતત્તા ચ.

"રાજકુમારા **ગોત્તવસેન** કોસલા નામા"તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૪) આચરિયેન વુત્તં. અક્ખરચિન્તકા પન વદન્તિ "કોસં લન્તિ ગણ્હન્તિ, કુસલં વા પુચ્છન્તીતિ **કોસલા**"તિ. **જનપદિનો**તિ જનપદવન્તો, જનપદસ્સ વા ઇસ્સરા. "કોસલા નામ રાજકુમારા"તિ વુત્તેયેવ સિદ્ધેપિ "જનપદિનો"તિ વચનં સન્તેસુપિ અઞ્ઞેસુ તંતંનામપઞ્ઞાતેસુ તત્થ નિવસન્તેસુ જનપદિભાવતો તેસમેવ નિવસનમુપાદાય જનપદસ્સાયં સમઞ્ઞાતિ દસ્સનત્થં. "**તેસં નિવાસો**"તિ ઇમિના "કોસલાનં નિવાસા કોસલા"તિ તદ્ધિતં દસ્સેતિ. "**એકોપિ જનપદો**"તિ ઇમિના પન સદ્દતોયેવેતં પુથુવચનં, અત્થતો પનેસ એકો એવાતિ વિભાવેતિ. **અપિ**-સદ્દો ચેત્થ અનુગ્ગહે, તેન કામં એકોયેવેસ જનપદો, તથાપિ ઇમિના કારણેન પુથુવચનમુપપન્નન્તિ અનુગ્ગણ્હાતિ. યદિ એકોવ જનપદો, કથં તત્થ બહુવચનન્તિ આહ "**રુળ્હિસદ્દેના**"તિઆદિ, રુળ્હિસદ્દત્તા બહુવચનમુપપન્નન્તિ વુત્તં હોતિ. નિસ્સિતેસુ પયુત્તસ્સ પુથુવચનસ્સ, પુથુભાવસ્સ વા નિસ્સયે અભિનિરોપના ઇધ રુળ્હિ, તેન વુત્તં આચરિયેન ઇધ ચેવ અઞ્ઞત્થ ચ **મજ્ઝિમાગમટીકાદીસુ** "અક્ખરચિન્તકા હિ ઈદિસેસુ ઠાનેસુ યુત્તે વિય ઈદિસલિઙ્ગવચનાનિ ઇચ્છન્તિ, અયમેત્થ રુળ્હિ યથા 'અઞ્ઞત્થાપિ કુરૂસુ વિહરતિ, અઙ્ગેસુ વિહરતી'તિ ચા"તિ. કેચિ પન કોસલનામાભિનિરોપનમિચ્છન્તિ, અયુત્તમેતં પુથુવચનસ્સ અપ્પયુજ્જિતબ્બત્તા. નામાભિનિરોપનાય હિ એકવચનમ્પિ ભવતિ યથા "સીહો ગાયતી"તિ. તબ્બિસેસિતેપિ જનપદસદ્દે જાતિસદ્દત્તા એકવચનમેવ. તેનાહ "**તસ્મિં કોસલેસુ જનપદે**"તિ, કોસલનામકે તસ્મિં જનપદેતિ અત્થો. અભૂતતો હિ વોહારમત્તં રુળ્હિ, ભૂતતોયેવ અત્થો વિનિચ્છિનિતબ્બો. યથા હિ –

"સન્તિ પુત્તા વિદેહાનં, દીઘાવુ રટ્ઠવડ્ઢનો;
તે રજ્જં કારયિસ્સન્તિ, મિથિલાયં પજાપતી"તિ. (જા॰ ૨.૨૨.૨૭૬) આદીસુ –

તંપુત્તસઙ્ખાતસ્સ એકત્થસ્સ રુળ્હિવસેન "પુત્તા"તિ બહુવચનપયોગો, તથા ઇધાપિ તન્નિવાસસઙ્ખાતસ્સ એકત્થસ્સ રુળ્હિવસેન "કોસલેસૂ"તિ બહુવચનપયોગો હોતિ. યથા ચ "પાણં ન હઞ્ઞે, ન ચ'દિન્નમાદિયે"તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૪૨, ૪૩, ૪૫) જાતિવસેન બહ્વત્થાનમેકવચનપયોગો, તથા ઇધાપિ જાતિવસેન અવયવપ્પભેદેન બહ્વત્થસ્સ "જનપદે"તિ એકવચનપયોગો હોતિ. વુત્તઞ્ચ આચરિયેન **મજ્ઝિમાગમટીકાયં** "તબ્બિસેસનેપિ જનપદસદ્દે જાતિસદ્દે એકવચનમેવ. તેનાહ 'તસ્મિં અઙ્ગેસુ જનપદે'તિ".

એવં રુળ્હિવસેન બહુમ્હિ વિય વત્તબ્બે બહુવચનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ બહ્વત્થવસેન બહુમ્પિ એવ વત્તબ્બે બહુવચનં દસ્સેન્તો "**પોરાણા પનાહૂ**"તિઆદિમાહ. **પન**-સદ્દો ચેત્થ વિસેસત્થજોતનો, તેન પુથુઅત્થવિસયતાય એવેતં પુથુવચનં, ન રુળ્હિવસેનાતિ વક્ખમાનં વિસેસં જોતેતિ. સો હિ પદેસો તિયોજનસતપરિમાણતાય બહુપ્પભેદોતિ, ઇમસ્મિં પન નયે તેસુ કોસલેસુ જનપદેસૂતિ અત્થો વેદિતબ્બો. **મહાપનાદ**ન્તિ મહાપનાદજાતક (જા॰ ૧.૩.૪૦, ૪૧, ૪૨) સુરુચિજાતકેસુ (જા॰ ૧.૧૪.૧૦૨ આદયો) આગતં સુરુચિનો નામ વિદેહરઞ્ઞો પુત્તં મહાપનાદનામકં રાજકુમારં. **નાનાનાટકાની**તિ ભણ્ડુકણ્ડપણ્ડુકણ્ડપમુખાનિ છસતસહસ્સાનિ નાનાવિધનાટકાનિ, કત્થચિ પન આદિસદ્દોપિ દિટ્ઠો, સો જાતકટ્ઠકથાયં ન દિસ્સતિ, યદિ ચ દિસ્સતિ, તેન નટલઙ્ઘકાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સિતમત્તમ્પી**તિ મિહિતમત્તમ્પિ. તસ્સ કિર દિબ્બનાટકાનં અનન્તરભવેયેવ દિટ્ઠત્તા મનુસ્સનાટકાનં નચ્ચં અમનુઞ્ઞં અહોસિ. **નઙ્ગલાનિપિ છડ્ડેત્વા**તિ કસિકમ્મપ્પહાનવસેન નઙ્ગલાનિ પહાય, નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં. ન હિ કેવલં કસ્સકા એવ, અથ ખો અઞ્ઞેપિ ઉભયરટ્ઠવાસિનો મનુસ્સા અત્તનો અત્તનો કિચ્ચં પહાય તસ્મિં મઙ્ગલટ્ઠાને સન્નિપતિંસુ. તદા કિર મહાપનાદકુમારસ્સ પાસાદમઙ્ગલં, છત્તમઙ્ગલં, આવાહમઙ્ગલન્તિ તીણિ મઙ્ગલાનિ એકતો અકંસુ, કાસિવિદેહરટ્ઠવાસિનોપિ તત્થ સન્નિપતિત્વા અતિરેકસત્તવસ્સાનિ છણમનુભવિંસૂતિ, અધુના પન "નઙ્ગલાદીની"તિ પાઠો દિસ્સતિ, સો ન પોરાણપાઠો ટીકાયમનુદ્ધટત્તા.

મહાજનકાયે સન્નિપતિતેતિ કેચિ "પહંસનવિધિં દસ્સેત્વા રાજકુમારં હાસાપેસ્સામા"તિ, કેચિ "તં કીળનં પસ્સિસ્સામા"તિ એવં મહાજનસમૂહે સન્નિપતિતે. અતુલમ્બાભિરુહનદારુચિતકપવેસનાદિ **નાનાકીળાયો દસ્સેત્વા**. સક્કપેસિતો કિર દિબ્બનાટકો રાજઙ્ગણે આકાસે ઠત્વા ઉપડ્ઢભાગં નામ દસ્સેતિ, એકોવ હત્થો, એકો પાદો, એકં અક્ખિ, એકા દાઠા નચ્ચતિ ચલતિ, ઉપડ્ઢં ફન્દતિ, સેસં નિચ્ચલમહોસિ, તં દિસ્વા મહાપનાદો થોકં હસિતમકાસિ, ઇમમત્થં સન્ધાય "**સો દિબ્બનાટકં દસ્સેત્વા હસાપેસી**"તિ વુત્તં. **સુહજ્જા** નામ વિસ્સાસિકા "સુટ્ઠુ હદયમેતેસ"ન્તિ કત્વા. **આદિ**સદ્દેન ઞાતકપરિજનાદીનં સઙ્ગહો. **તસ્મા**તિ તથા વચનતો. **તં કુસલન્તિ વચનં ઉપાદાયા**તિ એત્થ "કચ્ચિ કુસલં? આમ કુસલ"ન્તિ વચનપટિવચનવસેન પવત્તકુસલવાદિતાય તે મનુસ્સા આદિતો "**કુસલા**"તિ સમઞ્ઞં લભિંસુ, તેસં કુસલાનં ઇસ્સરાતિ રાજકુમારા **કોસલા** નામ જાતા, તેસં નિવાસટ્ઠાનતાય પન પદેસો **કોસલા**તિ પુબ્બે વુત્તનયમેવ. તેનાહ "**સો પદેસો કોસલાતિ વુચ્ચતી**"તિ. એવં **મજ્ઝિમાગમટીકાયં** આચરિયેનેવ વુત્તં. તત્રાયમધિપ્પાયો સિયા – "સો પદેસો કોસલાતિ વુચ્ચતી"તિ સઞ્ઞીસઞ્ઞા યથાક્કમં એકવચનબહુવચનવસેન વુત્તત્તા પુરિમનયે વિય ઇધાપિ રુળ્હિવસેનેવ બહુવચનં હોતિ. રાજકુમારાનં નામલાભહેતુમત્તઞ્હેત્થ વિસેસોતિ. ઇધ પન આચરિયેન એવં વુત્તં **સો પદેસો**તિ પદેસસામઞ્ઞતો વુત્તં, વચનવિપલ્લાસેન વા, તે પદેસાતિ અત્થો. **કોસલાતિ વુચ્ચતિ** કુસલા એવ કોસલાતિ કત્વા"તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૪) તત્રાયમધિપ્પાયો સિયા – **સો પદેસો**તિ જાતિસદ્દવસેન, વચનવિપલ્લાસેન વા વુત્તત્તા પુથુઅત્થવિસયતાય એવ બહુવચનં હોતિ. પદેસસ્સ નામલાભહેતુ હેત્થ વિસેસોતિ. "કુસલ"ન્તિ હિ વચનમુપાદાય રુળ્હિનામવસેન વુત્તનયેન કોસલા યથા "ચેવાપનકં, નતુમ્હાકવગ્ગો"તિ. અપિચ વચનપટિવચનવસેન "કુસલ"ન્તિ વદન્તિ એત્થાતિ **કોસલા**. વિચિત્રા હિ તદ્ધિતવુત્તીતિ. **કુસલ**ન્તિ ચ આરોગ્યં "કચ્ચિ નુ ભોતો કુસલં, કચ્ચિ ભોતો અનામય"ન્તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૧૫.૧૪૫; જા॰ ૨.૨૦.૧૨૯) વિય, કચ્ચિ તુમ્હાકં આરોગ્યં હોતીતિ અત્થો, છેકં વા "કુસલા નચ્ચગીતસ્સ , સિક્ખિતા ચાતુરિત્થિયો"તિઆદીસુ (જા॰ ૨.૨૨.૯૪) વિય, કચ્ચિ તેસં નાટકાનં છેકતા હોતીતિ અત્થો.

ચરણં **ચારિકા**, ચરણં વા ચારો, સો **એવ ચારિકા**, તયિદં મગ્ગગમનમેવ ઇધાધિપ્પેતં, ન ચુણ્ણિકગમનમત્તન્તિ દસ્સેતું "**અદ્ધાનગમન**"ન્તિ વુત્તં, ભાવનપુંસકઞ્ચેતં, અદ્ધાનગમનસઙ્ખાતાય ચારિકાય ચરમાનોતિ વુત્તં હોતિ, અભેદેપિ વા ભેદવોહારેન વુત્તં યથા ''દિવાવિહારં નિસીદી''તિ, (મ॰ નિ॰ ૧.૨૫૬) અદ્ધાનગમનસઙ્ખાતં **ચારિકં ચરમાનો**, ચરણં કરોન્તોતિ અત્થો. સબ્બત્થકો હિ કરભૂધાતૂનમત્થોતિ. ''અદ્ધાનમગ્ગ''ન્તિપિ કત્થચિ પાઠો, સો ન સુન્દરો. ન હિ ચારિકાસદ્દો મગ્ગવાચકોતિ. ઇદાનિ તં વિભાગેન દસ્સેત્વા ઇધાધિપ્પેતં નિયમેન્તો "**ચારિકા ચ નામેસા**"તિઆદિમાહ. સાવકાનમ્પિ રુળ્હિવસેન ચારિકાય સમ્ભવતો તતો વિસેસેતિ "**ભગવતો**"તિ ઇમિના. તથા હિ **મજ્ઝિમાગમટ્ઠકથાયં** વુત્તં ''ચારિકં ચરમાનોતિ એત્થ કિઞ્ચાપિ અયં ચારિકા નામ મહાજનસઙ્ગહત્થં બુદ્ધાનંયેવ લબ્ભતિ, બુદ્ધે ઉપાદાય પન રુળ્હિસદ્દેન સાવકાનમ્પિ વુચ્ચતિ કિલઞ્જાદીહિ કતબીજનીપિ તાલવણ્ટં વિયા''તિ. **દૂરેપીતિ** એત્થ **પિ**-સદ્દેન, **અપિ**-સદ્દેન વા નાતિદૂરેપીતિ સમ્પિણ્ડનં તત્થાપિ ચારિકાસમ્ભવતો. **બોધનેય્યપુગ્ગલન્તિ** ચતુસચ્ચપટિવેધવસેન બોધનારહપુગ્ગલં. **સહસા ગમનન્તિ** સીઘગમનં. ''મહાકસ્સપસ્સ પચ્ચુગ્ગમનાદીસૂ''તિ વુત્તમેવ સરૂપતો દસ્સેતિ "**ભગવા હી**"તિઆદિના. **પચ્ચુગ્ગચ્છન્તો**તિ પટિમુખં ગચ્છન્તો, પચ્ચુટ્ઠહન્તોતિ અત્થો. "**તથા**"તિ ઇમિના ''તિંસયોજન''ન્તિ પદમનુકડ્ઢતિ. **પક્કુસાતિ** નામ **ગન્ધારરાજા. મહાકપ્પિનો** નામ કુક્કુટવતીરાજા. **ધનિયો** નામ કોરણ્ડસેટ્ઠિપુત્તો ગોપો.

એવં ધમ્મગરુતાકિત્તનમુખેન મહાકસ્સપપચ્ચુગ્ગમનાદીનિ (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૫૪) એકદેસેન દસ્સેત્વા ઇદાનિ વનવાસિતિસ્સસામણેરસ્સ વત્થું વિત્થારેત્વા ચારિકં દસ્સેતું "**એકદિવસ**"ન્તિઆદિ આરદ્ધં. કો પનેસ તિસ્સસામણેરો નામ? સાવત્થિયં ધમ્મસેનાપતિનો ઉપટ્ઠાકકુલે જાતો મહાપુઞ્ઞો ''પિણ્ડપાતદાયકતિસ્સો, કમ્બલદાયકતિસ્સો''તિ ચ પુબ્બે લદ્ધનામો પચ્છા ''વનવાસિતિસ્સો''તિ પાકટો ખીણાસવસામણેરો. વિત્થારો **ધમ્મપદે** (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૭૪ વનવાસીતિસ્સસામણેરવત્થુ). આકાસગામીહિ સદ્ધિં આકાસેનેવ ગન્તુકામો ભગવા "**છળભિઞ્ઞાનં આરોચેહી**"તિ અવોચ. **તસ્સાતિ** તિસ્સસામણેરસ્સ. **તન્તિ** ભગવન્તં સદ્ધિં ભિક્ખુસઙ્ઘેન ચીવરં પારુપન્તં. નો થેરો નો ઓરમત્તકો વતાતિ સમ્બન્ધો, ગુણેન લામકપ્પમાણિકો નો હોતીતિ અત્થો.

અત્તનો પત્તાસનેતિ ભિક્ખૂનં આસનપરિયન્તે. તેસં ગામિકાનં દાનપટિસંયુત્તં **મઙ્ગલં વત્વા**. કસ્મા પન સદેવકસ્સ લોકસ્સ મગ્ગદેસકોપિ સમાનો ભગવા એવમાહાતિ ચોદનં સોધેતું "**ભગવા કિરા**"તિઆદિ વુત્તં. **મગ્ગદેસકોતિ** નિબ્બાનમગ્ગસ્સ, સુગતિમગ્ગસ્સ વા દેસકો.

તાયાતિ અરઞ્ઞસઞ્ઞાય. સઙ્ઘકમ્મવસેન સિજ્ઝમાનાપિ ઉપસમ્પદા સત્થુ આણાવસેન સિજ્ઝનતો "**બુદ્ધદાયજ્જં તે દસ્સામી**"તિ વુત્તન્તિ વદન્તિ. અપરે પન ''અપરિપુણ્ણવીસતિવસ્સસ્સેવ તસ્સ ઉપસમ્પદં અનુજાનન્તો સત્થા '**બુદ્ધદાયજ્જં તે દસ્સામી**'તિ અવોચા''તિ વદન્તિ. ધમ્મસેનાપતિના ઉપજ્ઝાયેન **ઉપસમ્પાદેત્વા**, તતોયેવેસ ધમ્મસેનાપતિનો સદ્ધિવિહારિકોતિ અટ્ઠકથાસુ વુત્તો. **ધમ્મપદટ્ઠકથાયં** પન ધમ્મસેનાપતિઆદિથેરાનં ચત્તાલીસભિક્ખુસહસ્સપરિવારાનં અત્તનો અત્તનો પરિવારેહિ સદ્ધિં પચ્ચેકં ગમનં, ભગવતો ચ એકકસ્સેવ ગમનં **ખુદ્દકભાણકાનં** મતેન વુત્તં, ઇધ, પન **મજ્ઝિમાગમટ્ઠકથાયઞ્ચ** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૬૫) અઞ્ઞથા ગમનં **દીઘભાણકમજ્ઝિમભાણકાનં** મતેનાતિ દટ્ઠબ્બં. **અયન્તિ** મહાકસ્સપાદીનમત્થાય ચારિકા. યં પન અનુગ્ગણ્હન્તસ્સ ભગવતો ગમનં, અયં અતુરિતચારિકા નામાતિ સમ્બન્ધો.

ઇમં પન ચારિકન્તિ અતુરિતચારિકં. **મહામણ્ડલન્તિ** મજ્ઝિમદેસપરિયાપન્નેનેવ બાહિરિમેન પમાણેન પરિચ્છિન્નત્તા મહન્તતરં મણ્ડલં. **મજ્ઝિમમણ્ડલન્તિ** ઇતરેસં ઉભિન્નં વેમજ્ઝે પવત્તં મણ્ડલં. **અન્તોમણ્ડલન્તિ**

ઇતરેહિ ખુદ્દકં મણ્ડલં, ઇતરેસં વા અન્તોગધત્તા અન્તિમં મણ્ડલં, અબ્ભન્તરિમં મણ્ડલન્તિ વુત્તં હોતિ. કિં પનિમેસં પમાણન્તિ આહ "**કત્થા**"તિઆદિ. તત્થ નવયોજનસતિકતા મજ્ઝિમદેસપરિયાપન્નવસેનેવ ગહેતબ્બા તતો પરં અતુરિતચારિકાય અગમનતો. તદુત્તરિ હિ તુરિતચારિકાય એવ તથાગતો ગચ્છતિ, ન અતુરિતચારિકાય. પવારેત્વાવ ચારિકાચરણં બુદ્ધાચિણ્ણન્તિ વુત્તં "**મહાપવારણાય પવારેત્વા**"તિઆદિ. **પાટિપદદિવસે**તિ પઠમકત્તિકપુણ્ણમિયા અનન્તરે પાટિપદવસે. **સમન્તા**તિ ગતગતટ્ઠાનસ્સ ચતૂસુ પસ્સેસુ સમન્તતો. મહાજનકાયસ્સ સન્નિપતનતો **પુરિમં પુરિમં આગતા નિમન્તેતું લભન્તિ**. તથા સન્નિપતનમેવ દસ્સેતું "**ઇતરેસૂ**"તિઆદિ વુત્તં. **સમથવિપસ્સના તરુણા હોન્તી**તિ એત્થ સમથસ્સ તરુણભાવો ઉપચારસમાધિવસેન, વિપસ્સનાય પન સઙ્ખારપરિચ્છેદઞાણં, કઙ્ખાવિતરણઞાણં, સમ્મસનઞાણં, મગ્ગામગ્ગઞાણન્તિ ચતુન્નં ઞાણાનં વસેન વેદિતબ્બો. **તરુણવિપસ્સના**તિ હિ તેસં ચતુન્નં ઞાણાનમધિવચનં. **પવારણાસઙ્ગહં દત્વા**તિ અનુમતિદાનવસેન દત્વા. **કત્તિકપુણ્ણમાયન્તિ** પચ્છિમકત્તિકપુણ્ણમિયં. "**મિગસિરસ્સ પઠમપાટિપદદિવસે**"તિ ઇદં મજ્ઝિમદેસવોહારવસેન મિગસિરમાસસ્સ પઠમં પાટિપદદિવસં સન્ધાય વુત્તં, એતરહિ પવત્તવોહારવસેન પન પચ્છિમકત્તિકમાસસ્સ કાળપક્ખપાટિપદદિવસો વેદિતબ્બો.

અઞ્ઞેનપિ કારણેનાતિ ભિક્ખૂનં સમથવિપસ્સનાતરુણભાવતો અઞ્ઞેનપિ મજ્ઝિમમણ્ડલે વેનેય્યાનં ઞાણપરિપાકાદિકારણેન. **ચતુમાસન્તિ** આસળ્હીપુણ્ણમિયા પાટિપદતો યાવ પચ્છિમકત્તિકપુણ્ણમી, તાવ ચતુમાસં. ''સમન્તા યોજનસત''ન્તિઆદિના **વુત્તનયેનેવ**. **વસનં વસ્સં**, વસનકિરિયા, વુત્થં વસિતં વસ્સમસ્સાતિ **વુત્થવસ્સો**, તસ્સ. તથાગતેન વિનેતબ્બત્તા "**ભગવતો વેનેય્યસત્તા**"તિ સામિનિદ્દેસો વુત્તો, કત્તુનિદ્દેસો વા એસ. **વેનેય્યસત્તા**તિ ચ ચરિતાનુરૂપં વિનેતબ્બસત્તા. **ઇન્દ્રિયપરિપાકં આગમયમાનો**તિ સદ્ધાદિઇન્દ્રિયાનં વિમુત્તિપરિપાચનભાવેન પરિપક્કં પટિમાનેન્તો. ફુસ્સમાઘફગ્ગુણચિત્તમાસાનં અઞ્ઞતરમાસસ્સ પઠમદિવસે નિક્ખમનતો માસનિયમો એત્થ ન કતોતિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ "**એકમાસં વા દ્વિતિચતુમાસં વા તત્થેવ વસિત્વા**"તિ. **તત્થેવા**તિ વસ્સૂપગમનટ્ઠાને એવ. "**સત્તહિ વા**"તિઆદિ ''એકમાસં વા''તિઆદિના યથાક્કમં યોજેતબ્બં – યદિ અપરમ્પિ એકમાસં તત્થેવ વસતિ, સત્તહિ માસેહિ ચારિકં પરિયોસાપેતિ. યદિ દ્વિમાસં છહિ, યદિ તિમાસં પઞ્ચહિ, યદિ ચતુમાસં તત્થેવ વસતિ, ચતૂહિ માસેહિ ચારિકં પરિયોસાપેતીતિ. કસ્મા પન ચારિકાગમનન્તિ આસઙ્કાનિવત્તનત્થં "**ઇતી**"તિઆદિ વુત્તં. અતિરેકં જરાદુબ્બલો **બાળ્હજિણ્ણો**. **તે કદા પસ્સિસ્સન્તિ**, ન પસ્સિસ્સન્તિ એવ. **લોકાનુકમ્પકાયા**તિ લોકાનુકમ્પકાય એવ. તેન વુત્તં ''ન ચીવરાદિહેતૂ''તિ.

જઙ્ઘવિહારવસેનાતિ જઙ્ઘાહિ વિચરણવસેન, જઙ્ઘાહિ વિચરિત્વા તત્થ તત્થ કતિપાહં નિવસનવસેન વા. સબ્બિરિયાપથસાધારણઞ્હિ વિહારવચનં. **સરીરફાસુકત્થાયા**તિ એકસ્મિંયેવ ઠાને નિબદ્ધવાસવસેન ઉસ્સન્નધાતુકસ્સ સરીરસ્સ વિચરણેન ફાસુભાવત્થાય. **અટ્ઠુપ્પત્તિકાલાભિકઙ્ખનત્થાયા**તિ અગ્ગિક્ખન્ધોપમસુત્ત (અ॰ નિ॰ ૭.૭૨) મઘદેવજાતકાદિ (જા॰ ૧.૧.૯) દેસનાનં વિય ધમ્મદેસનાય અભિકઙ્ખિતબ્બઅટ્ઠુપ્પત્તિકાલત્થાય, અટ્ઠુપ્પત્તિકાલસ્સ વા અભિકઙ્ખનત્થાય, અટ્ઠુપ્પત્તિકાલે ધમ્મદેસનત્થાયાતિ વુત્તં હોતિ. **સિક્ખાપદપઞ્ઞાપનત્થાયા**તિ સુરાપાનસિક્ખાપદાદિ (પાચિ॰ ૩૨૭, ૩૨૮, ૩૨૯) પઞ્ઞાપને વિય સિક્ખાપદાનં પઞ્ઞાપનત્થાય. **બોધનત્થાયા**તિ અઙ્ગુલિમાલાદયો (મ॰ નિ॰ ૨.૩૪૭) વિય **બોધનેય્યસત્તે** ચતુસચ્ચબોધનત્થાય. **મહતા**તિ મહતિયા. કઞ્ચિ, કતિપયે વા પુગ્ગલે ઉદ્દિસ્સ ચારિકા **નિબદ્ધચારિકા**. તદઞ્ઞા સમ્બહુલે ઉદ્દિસ્સ ગામનિગમનગરપટિપાટિયા ચારિકા **અનિબદ્ધચારિકા**. તેનાહ "**તત્થા**"તિઆદિ. **યં ચરતી**તિ કિરિયાપરામસનં.

‘‘એસા ઇધ અધિપ્પેતા’’તિ વુત્તમેવ વિત્થારતો દસ્સેતું ‘‘**તદા કિરા**’’તિઆદિ વુત્તં. **દસસહસ્સિલોકધાતુયા**તિ જાતિક્ખેત્તભૂતં દસસહસ્સચક્કવાળં સન્ધાય વુત્તં. કસ્માતિ ચે? તત્થેવ ભબ્બસત્તાનં સમ્ભવતો. તત્થ હિ સત્તે ભબ્બે પરિપક્કિન્દ્રિયે પસ્સિતું બુદ્ધઞાણં અભિનીહરિત્વા ઠિતો ભગવા ઞાણજાલં પત્થરતીતિ વુચ્ચતિ, ઇદઞ્ચ દેવબ્રહ્માનં વસેન વુત્તં. મનુસ્સા પન ઇમસ્મિંયેવ ચક્કવાળે, ઇમસ્મિંયેવ ચ સપરિવારે જમ્બુદીપે બોધનેય્યા હોન્તિ. **બોધનેય્યબન્ધવે**તિ બોધનેય્યસત્તસઙ્ખાતે ભગવતો બન્ધવે. ગોત્તાદિસમ્બન્ધા વિય હિ સચ્ચપટિવેધસમ્બન્ધા વેનેય્યા ભગવતો બન્ધવા નામાતિ. ગોચરભાવૂપગમનં સન્ધાય ‘‘**સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણજાલસ્સ અન્તો પવિટ્ઠો**’’તિ વુત્તં. ભગવા કિર મહાકરુણાસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા તતો વુટ્ઠાય ‘‘યે સત્તા ભબ્બા પરિપક્કઞાણા, તે મય્હં ઞાણસ્સ ઉપટ્ઠહન્તૂ’’તિ ચિત્તં અધિટ્ઠાય સમન્નાહરતિ, તસ્સ સહસમન્નાહારા એકો વા દ્વે વા સમ્બહુલા વા તદા વિનયૂપગા વેનેય્યા ઞાણસ્સ આપાથમાગચ્છન્તિ, અયમેત્થ બુદ્ધાનુભાવો. એવમાપાથગતાનં પન નેસં ઉપનિસ્સયં પુબ્બચરિયં, પુબ્બહેતું, સમ્પતિ વત્તમાનઞ્ચ પટિપત્તિં ઓલોકેતિ. વેનેય્યસત્તપરિગ્ગણ્હનત્થઞ્હિ સમન્નાહારે કતે પઠમં નેસં વેનેય્યભાવેન ઉપટ્ઠાનં હોતિ, અથ ‘‘કિં નુ ખો ભવિસ્સતી’’તિ સરણગમનાદિવસેન કઞ્ચિ નિપ્ફત્તિં વીમંસમાનો પુબ્બૂપનિસ્સયાદીનિ ઓલોકેતિ. તેનાહ ‘‘**અથ ભગવા**’’તિઆદિ. **સો**તિ અમ્બટ્ઠો. **વાદપટિવાદં કત્વા**તિ ‘‘એવં નુ તે અમ્બટ્ઠા’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૬૨) મયા વુત્તવચનસ્સ ‘‘યે ચ ખો તે ભો ગોતમ મુણ્ડકા સમણકા’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૬૩) પટિવચનં દત્વા, **અસબ્ભિવાક્ય**ન્તિ અસપ્પુરિસવાચં, તિક્ખત્તું ઇબ્ભવાદનિપાતનવસેન નાનપ્પકારં સાધુસભાવાય વાચાય વત્તુમયુત્તં વાક્યં વક્ખતીતિ વુત્તં હોતિ. **નિબ્બિસેવન**ન્તિ વિગતતુદનં, માનદપ્પવસેન અપગતપરિનિપ્ફન્દનન્તિ અત્થો.

અવસરિતબ્બન્તિ ઉપગન્તબ્બં. તસ્સ ગામસ્સ ઇદં નામમત્તં, કિમેત્થ અત્થપરિયેસનાયાતિ વુત્તં ‘‘**ઇચ્છાનઙ્ગલન્તિપિ પાઠો**’’તિ. ‘‘યેન દિસાભાગેના’’તિ કરણનિદ્દેસાનુરૂપં કરણત્થે ઉપયોગવચનન્તિ દસ્સેતિ ‘‘**તેન અવસરી**’’તિ ઇમિના. ‘‘યસ્મિં પદેસે’’તિ પન ભુમ્મનિદ્દેસાનુરૂપં ‘‘**તં વા અવસરી**’’તિ વુત્તં. તદુભયમેવત્થં વિવરતિ ‘‘**તેન દિસાભાગેના**’’તિઆદિના. **ગતો**તિ ઉપગતો, અગમાસીતિ અત્થો. પુન **ગતો**તિ સમ્પત્તો, સમ્પાપુણીતિ અત્થો. ‘‘**ઇચ્છાનઙ્ગલે**’’તિ ઇદં તદા ભગવતો ગોચરગામનિદસ્સનં, સમીપત્થે ચેતં ભુમ્મં . ‘‘**ઇચ્છાનઙ્ગલવનસણ્ડે**’’તિ ઇદં પન નિવાસટ્ઠાનદસ્સનં, નિપ્પરિયાયતો અધિકરણે ચેતં ભુમ્મન્તિ તદુભયમ્પિ પદં વિસેસત્થદસ્સનેન વિવરન્તો ‘‘**ઇચ્છાનઙ્ગલં ઉપનિસ્સાયા**’’તિઆદિમાહ . ‘‘**સીલખન્ધાવાર**’’ન્તિઆદિ વુત્તનયેન વેનેય્યહિતસમપેક્ખનવસેનેવ ભગવતો વિહારદસ્સનં. તત્થ ધમ્મરાજસ્સ ભગવતો સબ્બસો અધમ્મનિગ્ગણ્હનપરા એવ પટિપત્તિ, સા ચ સીલસમાધિપઞ્ઞાવસેનાતિ સીલાદિત્તયસ્સેવ ગહણં. **સીલખન્ધાવાર**ન્તિ ચક્કવત્તિરઞ્ઞો દારુઇટ્ઠકાદિકતં ખન્ધાવારસદિસં સીલસઙ્ખાતં ખન્ધાવારં બન્ધિત્વા વિહરતીતિ સમ્બન્ધો. દારુક્ખન્ધાદીહિ આસમન્તતો વરન્તિ પરિક્ખિપન્તિ એત્થાતિ હિ **ખન્ધાવારો** અ-કારસ્સ દીઘં કત્વા, રાજૂનં અચિરનિવાસટ્ઠાનં. તત્થ પન ભગવતો અચિરનિવસનકિરિયાસમ્બન્ધમત્તેન ભયનિવારણટ્ઠેન તંસદિસતાય સીલમ્પિ તથા વુચ્ચતિ. **સમાધિકોન્ત**ન્તિ સમ્માસમાધિસઙ્ખાતં મઙ્ગલસત્તિં. **સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપદ**ન્તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસઙ્ખાતં જયમન્તપદં. **પરિવત્તયમાનો**તિ પરિજપ્પમાનો. ‘‘**સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસર**’’ન્તિપિ પાઠો, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણવજિરગ્ગસરં અપરાપરં સમ્પરિવત્તમાનોતિ અત્થો. **યથાભિરુચિતેન વિહારેના**તિ સબ્બવિહારસાધારણદસ્સનં, દિબ્બવિહારાદીસુ યેન યેન અત્તના અભિરુચિતેન વિહારેન વિહરતીતિ અત્થો.

પોક્ખરસાતિવત્થુવણ્ણના

૨૫૫. મન્તેતિ ઇરુવેદાદિમન્તસત્થે. ઇરુવેદાદયો હિ ગુત્તભાસિતબ્બટ્ઠેન ‘‘મન્તા’’તિ વુચ્ચન્તિ. અણ-સદ્દો સદ્દેતિ આહ “**સજ્ઝાયતી**”તિ. લોકિયા પન વદન્તિ ‘‘બ્રહ્મુનો અપચ્ચં બ્રાહ્મણો, નાગમો, ણત્તં, દીઘાદી’’તિ. કસ્મા અયમેવ વચનત્થો વુત્તોતિ આહ “**ઇદમેવા**”તિઆદિ. અથ કેસં ઇતરો વચનત્થોતિ ચોદનમપનેતિ “**અરિયા પના**”તિઆદિના. અથ વા યં લોકિયા વદન્તિ ‘‘બ્રહ્મુના જાતો બ્રાહ્મણો’’તિઆદિનિરુત્તિં, તં પટિક્ખિપિતું એવં વુત્તં. ‘‘ઇદમેવા’’તિ હિ અવધારણેન તં પટિક્ખિપતિ. “**જાતિબ્રાહ્મણાન**”ન્તિ પન ઇમિના સદ્દન્તરેન દસ્સિતેસુ જાતિબ્રાહ્મણવિસુદ્ધિબ્રાહ્મણવસેન દુવિધેસુ બ્રાહ્મણેસુ વિસુદ્ધિબ્રાહ્મણાનં નિરુત્તિં દસ્સેન્તો “**અરિયા પના**”તિઆદિમાહ. બહન્તિ પાપે બહિ કરોન્તીતિ હિ અરિયા **બ્રાહ્મણા** નિરુત્તિનયેન. “**તસ્સ કિર કાયો સેતપોક્ખરસદિસો**”તિ ઇદમેવસ્સ નામલાભહેતુદસ્સનં, સેસં પન તપ્પસઙ્ગેન યથાવિજ્જમાનવિસેસદસ્સનમેવ. તેનાહ “**ઇતિ નં પોક્ખરસદિસત્તા પોક્ખરસાતીતિ સઞ્જાનન્તી**”તિ. પોક્ખરેન સદિસો કાયો યસ્સાતિ હિ **પોક્ખરસાતી** નિરુત્તિનયેન . સાતસદ્દો વા સદિસત્થો, પોક્ખરેન સાતો સદિસો કાયો તથા, સો યસ્સાતિ **પોક્ખરસાતી. સેતપોક્ખરસદિસો**તિ સેતપદુમવણ્ણો. **દેવનગરે**તિ આલકમન્દાદિદેવપુરે. **ઉસ્સાપિતરજતતોરણ**ન્તિ ગમ્ભીરનેમનિખાતં અચ્ચુગ્ગતં રજતમયં ઇન્દખીલં . **કાળમેઘરાજી**તિ કદાચિ દિસ્સમાના કાળઅબ્ભલેખા. **રજતપનાળિકા**તિ રજતમયતુમ્બં. **સુવટ્ટિતા**તિ વટ્ટભાવસ્સ યુત્તટ્ઠાને સુટ્ઠુ વટ્ટુલા. કાળવઙ્ગતિલકાદીનમભાવેન **સુપરિસુદ્ધા. “અરાજકે**”તિઆદિનાપિ સોભગ્ગપ્પત્તભાવમેવ નિદસ્સેતિ.

ઇદાનિ અપરમ્પિ તસ્સ નામલાભહેતું દસ્સેન્તો “**અયં પના**”તિઆદિમાહ. તત્થ ચ “**હિમવન્તપદેસે મહાસરે પદુમગબ્ભે નિબ્બત્તી**”તિ ઇદમેવસ્સ નામલાભહેતુદસ્સનં. સેસં પન તપ્પસઙ્ગેન તથાપવત્તાકારદસ્સનમેવ. તેનાહ “**ઇતિ નં પોક્ખરે સયિતત્તા પોક્ખરસાતીતિ સઞ્જાનન્તી**”તિ. પોક્ખરે કમલે સયતીતિ હિ **પોક્ખરસાતી**, સાતં વા વુચ્ચતિ સમસણ્ઠાનં, પોક્ખરે જાતં સમસણ્ઠાનં તથા, તમસ્સત્થીતિપિ **પોક્ખરસાતી**. યં પન આચરિયેન વુત્તં ‘‘ઇમસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ કીદિસો પુબ્બયોગો, યેન નં ભગવા અનુગ્ગણ્હિતું તં ઠાનં ઉપગતોતિ આહા’’તિ, (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૫) તદેતં ‘‘અયં પના’’તિઆદિવચનં એકદેસમેવ સન્ધાય વુત્તં. ‘‘સો તતો મનુસ્સલોક’’ન્તિઆદિવચનતો **દેવલોકે નિબ્બત્તી**તિ એત્થ અપરાપરં નિબ્બત્તિ એવ વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બં. તથારૂપેન કમ્મેન નિબ્બત્તિમેવ સન્ધાય “**માતુકુચ્છિવાસં જિગુચ્છિત્વા**”તિઆદિ વુત્તં. “**પદુમગબ્ભે નિબ્બત્તી**”તિ ઇમિના સંસેદજોયેવ હુત્વા નિબ્બત્તીતિ દસ્સેતિ. **ન પુપ્ફતી**તિ ન વિકસતિ. **તેના**તિ તાપસેન. **નાળતો**તિ પુપ્ફદણ્ડતો. સુવણ્ણચુણ્ણેહિ પિઞ્જરં હેમવણ્ણો યસ્સાતિ **સુવણ્ણચુણ્ણપિઞ્જરો**, તં, સુવણ્ણચુણ્ણેહિ વિકિણ્ણભાવેન હેમવણ્ણન્તિ અત્થો. પિઞ્જરસદ્દો હિ હેમવણ્ણપરિયાયોતિ **સારત્થદીપનિયં** (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.૨૨) વુત્તં. એસ નયો **પદુમરેણુપિઞ્જર**ન્તિ એત્થાપિ. **રજતબિમ્બક**ન્તિ રૂપિયમયરૂપકં. **પટિજગ્ગામી**તિ પોસેમિ. **પાર**ન્તિ પરિયોસાનં, નિપ્ફત્તિ વા વુચ્ચતિ નદીસમુદ્દાદીનં પરિયોસાનભૂતં પારં વિયાતિ કત્વા. પટિસન્ધિપઞ્ઞાસઙ્ખાતેન સભાવઞાણેન **પણ્ડિતો**. ઇતિ કત્તબ્બેસુ, વેદેસુ વા વિસારદપઞ્ઞાસઙ્ખાતેન વેય્યત્તિયેન **બ્યત્તો. અગ્ગબ્રાહ્મણો**તિ દિસાપામોક્ખબ્રાહ્મણો. **સિપ્પ**ન્તિ વેદસિપ્પં તસ્સેવ પકરણાધિગતત્તા. **બ્રહ્મદેય્યં અદાસી**તિ વક્ખમાનનયેન બ્રહ્મદેય્યં કત્વા અદાસિ.

‘‘અજ્ઝાવસતી’’તિ એત્થ **અધિ**-સદ્દો, **આ**-સદ્દો ચ ઉપસગ્ગમત્તં, તતો ‘‘ઉક્કટ્ઠ’’ન્તિ ઇદં અજ્ઝાપુબ્બવસયોગે ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનં. **અધિ**-સદ્દો વા ઇસ્સરિયત્થો, **આ**-સદ્દો મરિયાદત્થો તતો ‘‘ઉક્કટ્ઠ’’ન્તિ ઇદં કમ્મપ્પવચનીયયોગે ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનન્તિ દસ્સેતિ “**ઉક્કટ્ઠનામકે**”તિઆદિના. તદેવત્થં વિવરિતું “**તસ્સા**”તિઆદિ વુત્તં. “**તસ્સ નગરસ્સ સામિકો હુત્વા**”તિ હિ ‘‘અભિભવિત્વા’’તિ એતસ્સત્થવિવરણં, તેનેતં દીપેતિ ‘‘સામિભાવો અભિભવન’’ન્તિ. “**યાય મરિયાદાયા**”તિઆદિ પન આ-સદ્દસ્સત્થવિવરણં, તેનેતં દીપેતિ ‘‘આસદ્દો

મરિયાદત્થો, મરિયાદા ચ નામ યાય તત્થ વસિતબ્બં, સાયેવ અપરાધીનતા''તિ. **યાય મરિયાદાયા**તિ હિ યાય અપરાધીનતાસઙ્ખાતાય અનઞ્ઞસાધારણાય અવત્થાયાતિ અત્થો. "**ઉપસગ્ગવસેના**"તિઆદિ પન ''ઉક્કટ્ઠનામકે''તિ એતસ્સત્થવિવરણં, તેનેતં દીપેતિ ''સતિપિ ભુમ્મવચનપ્પસઙ્ગે ધાત્વત્થાનુવત્તકવિસેસકભૂતેહિ દુવિધેહિપિ ઉપસગ્ગેહિ યુત્તત્તા ઉપયોગવચનમેવેત્થ વિહિત''ન્તિ. "**તસ્સ કિરા**"તિઆદિ પન અત્થાનુગતસમઞ્ઞાપરિદીપનં. **વત્થુ** નામ નગરમાપનારહભૂમિપ્પદેસો ''આરામવત્થુ, વિહારવત્થૂ''તિઆદીસુ વિય.

ઉક્કાતિ દણ્ડદીપિકા. **અગ્ગહેસુ**ન્તિ ''અજ્જ મઙ્ગલદિવસો, તસ્મા સુનક્ખત્તં, તત્થાપિ અયં સુખણો મા અતિક્કમી''તિ રત્તિવિભાયનં અનુરક્ખન્તા, રત્તિયં આલોકકરણત્થાય ઉક્કા ઠપેત્વા ઉક્કાસુ જલમાનાસુ નગરસ્સ વત્થું અગ્ગહેસું, તેનેતં દીપેતિ – ઉક્કાસુ ઠિતાતિ **ઉક્કટ્ઠા**. મૂલવિભુજાદિ આકતિગણપક્ખેપેન, નિરુત્તિનયેન વા ઉક્કાસુ વિજ્જોતયન્તીસુ ઠિતાતિ **ઉક્કટ્ઠા**, તથા ઉક્કાસુ ઠિતાસુ ઠિતા આસીતિપિ **ઉક્કટ્ઠા**તિ. **મજ્ઝિમાગમટ્ઠકથાયં** પન એવં વુત્તં ''તઞ્ચ નગરં 'મઙ્ગલદિવસો સુખણો, સુનક્ખત્તં મા અતિક્કમી'તિ રત્તિમ્પિ ઉક્કાસુ ઠિતાસુ માપિતત્તા ઉક્કટ્ઠાતિપિ વુચ્ચતિ, દણ્ડદીપિકાસુ જાલેત્વા ધારિયમાનાસુ માપિતત્તાતિ વુત્તં હોતી''તિ, (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.મૂલપરિયાયસુત્તવણ્ણના) તદપિમિના સંસન્દતિ ચેવ સમેતિ ચ નગરવત્થુપરિગ્ગહસ્સપિ નગરમાપનપરિયાપન્નત્તાતિ દટ્ઠબ્બં. અપરે પન ભણન્તિ ''ભૂમિભાગસમ્પત્તિયા, ઉપકરણસમ્પત્તિયા, મનુસ્સસમ્પત્તિયા ચ તં નગરં ઉક્કટ્ઠગુણયોગતો **ઉક્કટ્ઠા**તિ નામં લભતી''તિ. લોકિયા પન વદન્તિ ''ઉક્કા ધારીયતિ એતસ્સ માપિતકાલેતિ **ઉક્કટ્ઠા**, વણ્ણવિકારોય''ન્તિ, ઇત્થિલિઙ્ગવસેન ચાયં સમઞ્ઞા, તેનેવિધ પયોગો દિસ્સતિ ''યથા ચ ભવં ગોતમો ઉક્કટ્ઠાય અઞ્ઞાનિ ઉપાસકકુલાનિ ઉપસઙ્કમતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૯૯) **મૂલપરિયાયસુત્તાદીસુ** (મ॰ નિ॰ ૧.૧) ચ ''એકં સમયં ભગવા ઉક્કટ્ઠાયં વિહરતિ સુભગવને સાલરાજમૂલે''તિઆદિ. એવમેત્થ હોતુ ઉપસગ્ગવસેન ઉપયોગવચનં, કથં પનેતં સેસપદેસુ સિયાતિ અનુયોગેનાહ "**તસ્સ અનુપયોગત્તા સેસપદેસૂ**"તિ. તત્થ **તસ્સા**તિ ઉપસગ્ગવસેન ઉપયોગસઞ્ઞુત્તસ્સ ''ઉક્કટ્ઠ''ન્તિ પદસ્સ. **અનુપયોગત્તા**તિ વિસેસનભાવેન અનુપયુત્તત્તા. **સેસપદેસૂ**તિ ''સત્તુસ્સદ''ન્તિઆદીસુ સત્તસુ પદેસુ.

કિં નુ ખ્વાયં સદ્દપયોગો સદ્દલક્ખણાનુગતોતિ ચોદનમપનેતિ "**તત્થ...પે॰... પરિયેસિતબ્બ**"ન્તિ ઇમિના. **તત્થા**તિ ઉપસગ્ગવસેન, અનુપયોગવસેન ચ ઉપયોગવચનન્તિ વુત્તે દુબ્બિધેપિ વિધાને. **લક્ખણ**ન્તિ ગહણૂપાયઞાયભૂતં સદ્દલક્ખણં, સુત્તં વા. **પરિયેસિતબ્બ**ન્તિ સદ્દસત્થેસુ વિજ્જમાનત્તા ઞાણેન ગવેસિતબ્બં, ગહેતબ્બન્તિ વુત્તં હોતિ. એતેન હિ સદ્દલક્ખણાનુગતોવાયં સદ્દપયોગોતિ દસ્સેતિ, સદ્દવિદૂ ચ ઇચ્છન્તિ ''ઉપઅનુઅધિઆઇચ્ચાદિપુબ્બવસયોગે સત્તમિયત્થે ઉપયોગવચનં પાપુણાતિ, વિસેસિતબ્બપદે ચ યથાવિધિમનુપયોગો વિસેસનપદાનં સમાનાધિકરણભૂતાન''ન્તિ. તત્ર યદા અધિ-સદ્દો, આ-સદ્દો ચ ઉપસગ્ગમત્તં, તદા ''તતિયાસત્તમીનઞ્ચા''તિ લક્ખણેન અજ્ઝાપુબ્બવસયોગે ઉપયોગવચનં. તથા હિ વદન્તિ ''સત્તમિયત્થે કાલદિસાસુ ઉપાન્વજ્ઝાવસયોગે, અધિપુબ્બસિઠાવસાનં પયોગે, તપ્પાનચારેસુ ચ દુતિયા. **કાલે** પુબ્બણ્હસમયં નિવાસેત્વા, એકં સમયં ભગવા, કઞ્ચિ કાલં પુરેજાતપચ્ચયેન પચ્ચયો, ઇમં રત્તિં ચત્તારો મહારાજાનો. **દિસાયં** પુરિમં દિસં ધતરટ્ઠો. **ઉપાદિપુબ્બવસયોગે** ગામં ઉપવસતિ, ગામં અનુવસતિ, ગામં આવસતિ, અગારં અજ્ઝાવસતિ, **અધિપુબ્બસિઠાવસાનં પયોગે** પથવિં અધિસેસ્સતિ, ગામં અધિતિટ્ઠતિ, ગામં અજ્ઝાવસતિ. **તપ્પાનચારેસુ** નદિં પિવતિ, ગામં ચરતિ ઇચ્ચાદીતિ.

યદા પન અધિ-સદ્દો ઇસ્સરિયત્થો, આ-સદ્દો ચ મરિયાદત્થો, તદા ''કમ્મપ્પવચનીયયુત્તે''તિ લક્ખણેન કમ્મપ્પવચનીયયોગે ઉપયોગવચનં. તથા હિ વદન્તિ ''અનુઆદયો ઉપસગ્ગા, ધીઆદયો નિપાતા ચ

કમ્મપ્પવચનીયસઞ્ઞા હોન્તિ કિરિયાસઙ્ખાતં કમ્મં પવચનીયં યેસં તે **કમ્મપ્પવચનીયા**’’તિ. સેસપદાનં પન યથાવિધિમનુપયોગે કતરેન લક્ખણેન ઉપયોગવચનન્તિ? યથાવુત્તલક્ખણેનેવ. યજ્જેવં તેસમ્પિ આધારભાવતો નાનાધારતા સિયાતિ? ન, બહૂનમ્પિ પદાનં નગરવસેન એકત્થભાવતો. સકત્થમત્તઞ્હિ તેસં નાનાકરણન્તિ. અઞ્ઞે પન સદ્દવિદૂ એવમિચ્છન્તિ ‘‘સમાનાધિકરણપદાનં પચ્ચેકં કિરિયાસમ્બન્ધનેન વિસેસિતબ્બપદેન સમાનવચનતા યથા ‘કટં કરોતિ, વિપુલં, દસ્સનીય’ન્તિ એત્થ ‘કટં કરોતિ, વિપુલં કરોતિ, દસ્સનીયં કરોતી’તિ પચ્ચેકં કિરિયાસમ્બન્ધનેન કમ્મત્થેયેવ દુતિયા’’તિ, તદેતં વિચારેતબ્બં વિસેસનપદાનં સમાનાધિકરણાનં કિરિયાસમ્બજ્ઝનાભાવતો. યદા હિ કિરિયાસમ્બજ્ઝનં, તદા વિસેસનમેવ ન હોતીતિ.

ઉસ્સદતા નામેત્થ બહુલતાતિ વુત્તં ‘‘**બહુજન**’’ન્તિ. તં પન બહુલતં દસ્સેતિ ‘‘**આકિણ્ણમનુસ્સ**’’ન્તિઆદિના. અરઞ્ઞાદીસુ ગહેત્વા પોસેતબ્બા **પોસાવનિયા**, એતેન તેસં ધમ્મભાવં દસ્સેતિ. **આવિજ્ઝિત્વા**તિ પરિક્ખિપિત્વા. ખણિત્વા કતા **પોક્ખરણી**, આબન્ધિત્વા કતં તળાકં. અચ્છિન્નૂદકટ્ઠાનેયેવ જલજકુસુમાનિ જાતાનીતિ વુત્તં ‘‘**ઉદકસ્સ નિચ્ચભરિતાનેવા**’’તિ. **ઉદકસ્સા**તિ ચ પૂરણકિરિયાયોગે કરણત્થે સામિવચનં ‘‘મહન્તે મહન્તે સાણિપસિબ્બકે કારાપેત્વા હિરઞ્ઞસુવણ્ણસ્સ પૂરાપેત્વા’’તિઆદીસુ (પારા॰ ૩૪) વિય. **સહ ધઞ્ઞેનાતિ સધઞ્ઞ**ન્તિ નગરસદ્દાપેક્ખાય નપુંસકલિઙ્ગેન વુત્તં, યથાવાક્યં વા ઉપયોગવચનેન. એવં સબ્બત્થ. **પુબ્બણ્ણાપરણ્ણાદિભેદં બહુધઞ્ઞસન્નિચય**ન્તિ એત્થ **આદિ**સદ્દેન તદુભયવિનિમુત્તં અલાબુકુમ્ભણ્ડાદિસૂપેય્યં સઙ્ગણ્હાતિ. તેનાયમત્થો વિઞ્ઞાયતિ – નયિધ ધઞ્ઞસદ્દો સાલિઆદિધઞ્ઞવિસેસવાચકો, પોસને સાધુત્તમત્તેન પન નિરવસેસપુબ્બણ્ણાપરણ્ણસૂપેય્યવાચકો, વિરૂપેકસેસવસેન વા પયુત્તોતિ. **એત્તાવતા**તિ યથાવુત્તપદત્તયેન. **રાજલીલાયા**તિ રાજૂનં વિલાસેન. સમિદ્ધિયા ઉપભોગપરિભોગસમ્પુણ્ણભાવેન સમ્પત્તિ **સમિદ્ધિસમ્પત્તિ**.

‘‘રાજભોગ્ગ’’ન્તિ વુત્તે ‘‘કેન દિન્ન’’ન્તિ અવસ્સં પુચ્છિતબ્બતો એવં વુત્તન્તિ દસ્સેતિ ‘‘**કેના**’’તિઆદિના. રઞ્ઞા વિય ભુઞ્જિતબ્બન્તિ વા **રાજભોગ્ગ**ન્તિ અટ્ઠકથાતો અપરો નયો. યાવ પુત્તનત્તપનત્તપરમ્પરા કુલસન્તકભાવેન રાજતો લદ્ધત્તા ‘‘**રઞ્ઞો દાયભૂત**’’ન્તિ વુત્તં. ‘‘ધમ્મદાયાદા મે ભિક્ખવે ભવથા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૯) વિય ચ **દાય**સદ્દો દાયજ્જપરિયાયોતિ આહ ‘‘**દાયજ્જન્તિ અત્થો**’’તિ. કથં દિન્નત્તા બ્રહ્મદેય્યં નામાતિ ચોદનં પરિહરતિ ‘‘**છત્તં ઉસ્સાપેત્વા**’’તિઆદિના. રાજનીહારેન પરિભુઞ્જિતબ્બતો હિ ઉદ્ધં પરિભોગલાભસ્સ બ્રહ્મદેય્યતા નામ નત્થિ, ઇદઞ્ચ તથા દિન્નમેવ, તસ્મા બ્રહ્મદેય્યં નામાતિ વુત્તં હોતિ. **છેજ્જભેજ્જ**ન્તિ સરીરદણ્ડધનદણ્ડાદિભેદં દણ્ડમાહ. **નદીતિત્થપબ્બતાદીસૂ**તિ નદીતિત્થપબ્બતપાદગામદ્વારઅટવિમુખાદીસુ. **સેતચ્છત્તગ્ગહણેન** સેસરાજકકુધભણ્ડમ્પિ ગહિતં તપ્પમુખત્તાતિ વેદિતબ્બં. ‘‘**રઞ્ઞા ભુઞ્જિતબ્બ**’’ન્ત્વેવ વુત્તે ઇધાધિપ્પેતત્થો ન પાકટોતિ **હુત્વા**-સદ્દગ્ગહણં કતં. તઞ્હિ સો રાજકુલતો અસમુદાગતોપિ રાજા હુત્વા ભુઞ્જિતું લભતીતિ અયમિધાધિપ્પેતો અત્થો. દાતબ્બન્તિ **દાયં**, ‘‘રાજદાય’’ન્તિ ઇમિનાવ રઞ્ઞા દિન્નભાવે સિદ્ધે ‘‘રઞ્ઞા પસેનદિના કોસલેન દિન્ન’’ન્તિ પુન ચ વચનં કિમત્થિયન્તિ આહ ‘‘**દાયકરાજદીપનત્થ**’’ન્તિઆદિ. અસુકેન રઞ્ઞા દિન્નન્તિ દાયકરાજસ્સ અદીપિતત્તા એવં વુત્તન્તિ અધિપ્પાયો. એત્થ ચ પઠમનયે ‘‘રાજભોગ્ગ’’ન્તિ પદે પુચ્છાસમ્ભવતો ઇદં વુત્તં, દુતિયનયે પન ‘‘રાજદાય’’ન્તિ પદેતિ અયમ્પિ વિસેસો દટ્ઠબ્બો. તત્થ અતિબહુલતાય પુરતો ઠપનોકાસાભાવતો પસ્સેનપિ ઓદનસૂપબ્યઞ્જનાદિ દીયતિ એતસ્સાતિ **પસેનદિ**, અલુત્તસમાસવસેન. સો હિ રાજા તણ્ડુલદોણસ્સ ઓદનમ્પિ તદુપિયેન સૂપબ્યઞ્જનેન ભુઞ્જતિ. તથા હિ નં ભુત્તપાતરાસકાલે સત્થુ સન્તિકમાગન્ત્વા ઇતો ચિતો ચ સમ્પરિવત્તન્તં નિદ્દાય અભિભુય્યમાનં ઉજુકં નિસીદિતુમસક્કોન્તં ભગવા –

‘‘મિદ્ધી યદા હોતિ મહગ્ઘસો ચ,

નિદ્દાયિતા સમ્પરિવત્તસાયી;
મહાવરાહોવ નિવાપપુટ્ઠો,
પુનપ્પુનં ગબ્ભમુપેતિ મન્દો''તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૨૫; નેત્તિ॰ ૨૬, ૯૦);

ઇમાય ગાથાય ઓવદિ. ભાગિનેય્યઞ્ચ સો સુદસ્સનં નામ માણવં –

''મનુજસ્સ સદા સતીમતો,
મત્તં જાનતો લદ્ધભોજને;
તનુકસ્સ ભવન્તિ વેદના,
સણિકં જીરતિ આયુપાલય''ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૪) –

ઇમં ગાથં ભગવતો સન્તિકે ઉગ્ગહાપેત્વા અત્તનો ભુઞ્જન્તસ્સ ઓસાનપિણ્ડકાલે દેવસિકં ભણાપેતિ, સો અપરેન સમયેન તસ્સા ગાથાય અત્થં સલ્લક્ખેત્વા પુનપ્પુનં ઓસાનપિણ્ડપરિહરણેન નાળિકોદનમત્તાય સણ્ઠહિત્વા તનુસરીરો બલવા સુખપ્પત્તો અહોસીતિ. **ઉદાનટ્ઠકથાયં** (ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૧૨) પન એવં વુત્તં ''પચ્ચામિત્તં પરસેનં જિનાતીતિ પસેનદી''તિ. સદ્દવિદૂપિ હિ જ-કારસ્સ દ-કારે ઇદમુદાહરન્તિ. સો હિ અત્તનો ભાગિનેય્યં અજાતસત્તુરાજાનં, પઞ્ચચોરસતાદીનિ ચ અવરુદ્ધકાનિ જિનાતીતિ. કોસલરટ્ઠસ્સાધિપતિભાવતો **કોસલો**, તસ્મા કોસલાધિપતિના પસેનદિ નામકેન રઞ્ઞા દિન્નન્તિ અત્થો વેદિતબ્બો. નિસ્સટ્ઠપરિચ્ચત્તતાસઞ્ઞાતેન પુન અગ્ગહેતબ્બભાવેનેવ દિન્નત્તા ઇધ **બ્રહ્મદેય્યં** નામ, ન તુ પુરિમનયે વિય રાજસઙ્ખેપેન પરિભુઞ્જિતબ્બભાવેન દિન્નત્તાતિ આહ ''**યથા**''તિઆદિ. નિસ્સટ્ઠં હુત્વા, નિસ્સટ્ઠભાવેન વા પરિચ્ચત્તં **નિસ્સટ્ઠપરિચ્ચત્તં**, મુત્તચાગવસેન ચજિતન્તિ અત્થો.

સવનં ઉપલબ્ભોતિ દસ્સેતિ ''**ઉપલભી**''તિ ઇમિના, સો ચાયમુપલબ્ભો સવનવસેનેવ જાનનન્તિ વુત્તં ''**સોતદ્વારસમ્પત્તવચનનિગ્ઘોસાનુસારેન અઞ્ઞાસી**''તિ. સોતદ્વારાનુસારવિઞ્ઞાણવીથિવસેન જાનનમેવ હિ ઇધ સવનં તેનેવ ''સમણો ખલુ ભો ગોતમો''તિઆદિના વુત્તસ્સત્થસ્સ અધિગતત્તા, ન પન સોતદ્વારવીથિવસેન સુતમત્તં તેન તદત્થસ્સ અનધિગતત્તા. અવધારણફલત્તા સદ્દપયોગસ્સ સબ્બમ્પિ વાક્યં અન્તોગધાવધારણં. તસ્મા તદત્થજોતકસદ્દેન વિનાપિ અઞ્ઞત્થાપોહનવસેન અસ્સોસિ એવ, નાસ્સ કોચિ સવનન્તરાયો અહોસીતિ અયમત્થો વિઞ્ઞાયતીતિ આહ ''**પદપૂરણમત્તે નિપાતો**''તિ, અન્તોગધાવધારણેપિ ચ સબ્બસ્મિં વાક્યે નીતત્થતો અવધારણત્થં ખો-સદ્દગ્ગહણં ''એવા''તિ સામત્થિયા સાતિસયં એતદત્થસ્સ વિઞ્ઞાયમાનત્તાતિ પઠમવિકપ્પો વુત્તો, નીતત્થતો અવધારણેન કો અત્થો એકન્તિકો કતો, અવધારિતો ચાતિ વુત્તં ''**તત્થા**''તિઆદિ. અથ પદપૂરણમત્તેન ખો-સદ્દેન કિં પયોજનન્તિ ચોદનમપનેતિ ''**પદપૂરણેના**''તિઆદિના, અક્ખરસમૂહપદસ્સ, પદસમૂહવાક્યસ્સ ચ સિલિટ્ઠતાપયોજનમત્તમેવાતિ અત્થો. ''**અસ્સોસી**''તિ હિદં પદં ખો-સદ્દે ગહિતે તેન કુલ્લિતં મણ્ડિતં વિભૂસિતં વિય હોન્તં પૂરિતં નામ હોતિ, તેન ચ પુરિમપચ્છિમપદાનિ સુખુચ્ચારણવસેન સિલિટ્ઠાનિ હોન્તિ, ન તસ્મિં અગ્ગહિતે, તસ્મા પદપૂરણમત્તમ્પિ પદબ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતાપયોજનન્તિ વુત્તં હોતિ. મત્તસદ્દો ચેત્થ વિસેસનિવત્તિઅત્થો, તેનસ્સ અનત્થન્તરદીપનતા દસ્સિતા, **એવ**-સદ્દેન પન પદબ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતાય એકન્તિકતા.

''સમણો ખલૂ''તિઆદિ યથાસુતત્થનિદસ્સનન્તિ દસ્સેતિ ''**ઇદાની**''તિઆદિના. **સમિતપાપત્તાતિ** એત્થ અચ્ચન્તં અનવસેસતો સવાસનં સમિતપાપત્તાતિ અત્થો ગહેતબ્બો. એવઞ્હિ

બાહિરકવીતરાગસેક્ખાસેક્ખપાપસમનતો ભગવતો પાપસમનં યથારહં વિસેસિતં હોતિ. તેન વુત્તં "**ભગવા ચ અનુત્તરેન અરિયમગ્ગેન સમિતપાપો**"તિ. તદેવત્થં નિદ્દેસપાઠેન સાધેતું "**વુત્તઞ્હેત**"ન્તિઆદિમાહ. **અસ્સા**તિ અનેન ભિક્ખુના, ભગવતા વા. **સમિતા**તિ સમાપિતા, સમભાવં વા આપાદયિતા, અસ્સ વા સમ્પદાનભૂતસ્સ સન્તા હોન્તીતિ અત્થો. અત્થાનુગતા ચાયં ભગવતિ સમઞ્ઞાતિ વુત્તં "**ભગવા ચા**"તિઆદિ. **તેના**તિ તથા સમિતપાપત્તા. યથાભૂતં પવત્તો **યથાભુચ્ચં**, તદેવ ગુણો, તેન અધિગતં તથા. "**ખલૂ**"તિ ઇદં નેપાતિકં ખલુપચ્છાભત્તિકપદે (મિ॰ પ॰ ૪.૧.૮) વિય, ન નામં, અનેકત્થત્તા ચ નિપાતાનં અનુસ્સવનત્થોવ ઇધાધિપ્પેતોતિ આહ "**અનુસ્સવનત્થે નિપાતો**"તિ, પરમ્પરસવનઞ્ચેત્થ અનુસ્સવનં. **બ્રાહ્મણજાતિસમુદાગત**ન્તિ બ્રાહ્મણજાતિયા આગતં, જાતિસિદ્ધન્તિ વુત્તં હોતિ. **આલપનમત્ત**ન્તિ પિયાલપનવચનમત્તં, ન તદુત્તરિ અત્થપરિદીપનં. પિયસમુદાહારા હેતે "ભો"તિ વા "આવુસો"તિ વા "દેવાનં પિયા"તિ વા. **ધમ્મપદે બ્રાહ્મણવત્થુ**પાઠેન, (ધ॰ પ॰ ૩૧૫ આદયો) **સુત્તનિપાતે** ચ **વાસેટ્ઠસુત્ત**પદેન બ્રાહ્મણજાતિસમુદાગતાલપનભાવં સમત્થેતું "**વુત્તમ્પિ ચેત**"ન્તિઆદિમાહ.

તત્રાયમત્થો – સચે રાગાદિકિઞ્ચનેહિ સકિઞ્ચનો અસ્સ, સો આમન્તનાદીસુ "ભો ભો"તિ વદન્તો હુત્વા વિચરણતો ભોવાદીયેવ નામ હોતિ, ન બ્રાહ્મણો. "અકિઞ્ચનં અનાદાનં, તમહં બ્રૂમિ બ્રાહ્મણ"ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૩૯૬, સુ॰ નિ॰ ૬૨૫) સેસગાથાપદં. તત્થ રાગાદયો સત્તે કિઞ્ચન્તિ મદ્દન્તિ પલિબુદ્ધન્તીતિ **કિઞ્ચનાનિ**. મનુસ્સા કિર ગોણેહિ ખલં મદ્દાપેન્તા "કિઞ્ચેહિ કપિલ, કિઞ્ચેહિ કાળકા"તિ વદન્તિ, તસ્મા કિઞ્ચનસદ્દો મદ્દનત્થો વેદિતબ્બો. યથાહ **નિદ્દેસે** "અકિઞ્ચનન્તિ રાગકિઞ્ચનં, દોસ, મોહ, માન, દિટ્ઠિ, કિલેસકિઞ્ચનં, દુચ્ચરિતકિઞ્ચનં, યસ્સેતે કિઞ્ચના પહીના સમુચ્છિન્ના વૂપસન્તા પટિપ્પસ્સદ્ધા અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા, સો વુચ્ચતિ અકિઞ્ચનો"તિ (ચૂળનિ॰ ૨૮, ૩૨, ૬૦, ૬૩). **ગોતમો**તિ ગોત્તવસેન પરિકિત્તનં, યં "આદિચ્ચગોત્ત"ન્તિપિ લોકે વદન્તિ, **સક્યપુત્તો**તિ પન જાતિવસેન સાકિયોતિ ચ તસ્સેવ વેવચનં. વુત્તઞ્હેતં **પબ્બજ્જાસુત્તે** –

"આદિચ્ચા નામ ગોત્તેન, સાકિયા નામ જાતિયા;
તમ્હા કુલા પબ્બજિતોમ્હિ, ન કામે અભિપત્થય"ન્તિ. (સુ॰ નિ॰ ૪૨૫);

તથા ચાહ "**ગોતમોતિ ભગવન્તં ગોત્તવસેન પરિકિત્તેતી**"તિઆદિ. તત્થ ગં તાયતીતિ **ગોત્તં**, "ગોતમો"તિ પવત્તમાનં અભિધાનં, બુદ્ધિઞ્ચ એકંસિકવિસયતાય રક્ખતીતિ અત્થો. યથા હિ બુદ્ધિ આરમ્મણભૂતેન અત્થેન વિના ન વત્તતિ, એવં અભિધાનં અભિધેય્યભૂતેન, તસ્મા સો ગોત્તસઞ્ઞાતો અત્થો તાનિ રક્ખતીતિ વુચ્ચતિ, ગો-સદ્દો ચેત્થ અભિધાને, બુદ્ધિયઞ્ચ વત્તતિ. તથા હિ વદન્તિ –

"ગો ગોણે ચેન્દ્રિયે ભુમ્યં, વચને ચેવ બુદ્ધિયં;
આદિચ્ચે રસ્મિયઞ્ચેવ, પાનીયેપિ ચ વત્તતે;
તેસુ અત્થેસુ ગોણે થી, પુમા ચ ઇતરે પુમા"તિ.

તત્થ "ગોસુ દુય્હમાનાસુ ગતો, ગોપઞ્ચમો"તિઆદીસુ ગોસદ્દો ગોણે વત્તતિ. "ગોચરો"તિઆદીસુ ઇન્દ્રિયે. "ગોરક્ખ"ન્તિઆદીસુ ભૂમિયં. તથા હિ **સુત્તનિપાતટ્ઠકથાય વાસેટ્ઠસુત્તસંવણ્ણનાયં** વુત્તં "ગોરક્ખન્તિ ખેત્તરક્ખં, કસિકમ્મન્તિ વુત્તં હોતિ. પથવી હિ 'ગો'તિ વુચ્ચતિ, તપ્પભેદો ચ "ખેત્ત"ન્તિ (સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૬૧૯-૬૨૬). "ગોત્તં નામ દ્વે ગોત્તાનિ હીનઞ્ચ ગોત્તં, ઉક્કટ્ઠઞ્ચ ગોત્ત"ન્તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૧૫) વચને, બુદ્ધિયઞ્ચ વત્તતિ. "ગોગોત્તં

ગોતમં નમે''તિ પોરાણકવિરચનાય આદિચ્ચે, આદિચ્ચબન્ધું ગોતમં સમ્માસમ્બુદ્ધં નમામીતિ હિ અત્થો, ''ઉણ્હગૂ''તિઆદીસુ રસ્મિયં, ઉણ્હા ગાવો રસ્મિયો એતસ્સાતિ હિ **ઉણ્હગુ**, સૂરિયો. ''ગોસીતચન્દન''ન્તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૯) પાનીયે , ગોસઙ્ખાતં પાનીયં વિય સીતં, તદેવ ચન્દનં તથા. તસ્મિઞ્હિ ઉદ્ધનતો ઉદ્ધરિતપક્કુથિતતેલસ્મિં પક્ખિત્તે તઙ્ખણઞ્ઞેવ તં તેલં સીતલં હોતીતિ. એતેસુ પન અત્થેસુ ગોણે વત્તમાનો ગો-સદ્દો યથારહં ઇત્થિલિઙ્ગો ચેવ પુલ્લિઙ્ગો ચ, સેસેસુ પન પુલ્લિઙ્ગોયેવ.

કિં પનેતં ગોત્તં નામાતિ? અઞ્ઞકુલપરમ્પરાય અસાધારણં તસ્સ કુલસ્સ આદિપુરિસસમુદાગતં તંકુલપરિયાપન્નસાધારણં સામઞ્ઞરૂપન્તિ દટ્ઠબ્બં. સાધારણમેવ હિ ઇદં તંકુલપરિયાપન્નાનં સાધારણતો ચ સામઞ્ઞરૂપં. તથા હિ તંકુલે જાતા સુદ્ધોદનમહારાજાદયોપિ ''ગોતમો'' ત્વેવ વુચ્ચન્તિ, તેનેવ ભગવા અત્તનો પિતરં સુદ્ધોદનમહારાજાનં ''અતિક્કન્તવરા ખો ગોતમ તથાગતા''તિ (મહાવ॰ ૧૦૫) અવોચ, વેસ્સવણોપિ મહારાજા ભગવન્તં ''વિજ્જાચરણસમ્પન્નં, બુદ્ધં વન્દામ ગોતમ''ન્તિ, (દી॰ નિ॰ ૩.૨૮૮) આયસ્માપિ વઙ્ગીસો આયસ્મન્તં આનન્દં ''સાધુ નિબ્બાપનં બ્રૂહિ, અનુકમ્પાય ગોતમા''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૨). ઇધ પન ભગવન્તમેવ. તેનાહ ''ભગવન્તં ગોત્તવસેન પરિકિત્તેતી''તિ. **તસ્મા**તિ યથાવુત્તમત્થત્તયં પચ્ચામસતિ. એત્થ ચ ''**સમણો**''તિ ઇમિના સરિક્ખકજનેહિ ભગવતો બહુમતભાવો દસ્સિતો તબ્બિસયસમિતપાપતાપરિકિત્તનતો, ''**ગોતમો**''તિ ઇમિના લોકિયજનેહિ તબ્બિસયઉળારગોત્તસમ્ભૂતતાપરિકિત્તનતો.

સક્યસ્સ સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ પુત્તો **સક્યપુત્તો**, ઇમિના પન ઉચ્ચાકુલપરિદીપનં ઉદિતોદિતવિપુલખત્તિયકુલસમ્ભૂતતાપરિકિત્તનતો. સબ્બખત્તિયાનઞ્હિ આદિભૂતમહાસમ્મતમહારાજતો પટ્ઠાય અસમ્ભિન્નં ઉળારતમં સક્યરાજકુલં. યથાહ –

''મહાસમ્મતરાજસ્સ, વંસજો હિ મહામુનિ;
કપ્પાદિસ્મિઞ્હિ રાજાસિ, મહાસમ્મતનામકો''તિ. (મહાવંસે દુતિયપરિચ્છેદે પઠમગાથા);

કથં સદ્ધાપબ્બજિતભાવપરિદીપનન્તિ આહ ''**કેનચી**''તિઆદિ. પરિજિયનં પરિહાયનં **પારિજુઞ્ઞં**, પરિજિરતીતિ વા **પરિજિણ્ણો**, તસ્સ ભાવો **પારિજુઞ્ઞં**, તેન. ઞાતિપારિજુઞ્ઞભોગપારિજુઞ્ઞાદિના કેનચિ પારિજુઞ્ઞેન પરિહાનિયા અનભિભૂતો અનજ્ઝોત્થટો હુત્વા પબ્બજિતોતિ અત્થો. તદેવ પરિયાયન્તરેન વિભાવેતું ''**અપરિક્ખીણંયેવ તં કુલં પહાયા**''તિ વુત્તં. **અપરિક્ખીણ**ન્તિ હિ ઞાતિપારિજુઞ્ઞભોગપારિજુઞ્ઞાદિના કેનચિ પારિજુઞ્ઞેન અપરિક્ખયં. **સદ્ધાય પબ્બજિતો**તિ સદ્ધાય એવ પબ્બજિતો. એવઞ્હિ ''કેનચી''તિઆદિના નિવત્તિતવચનં સૂપપન્નં હોતિ. નનુ ચ ''સક્યકુલા પબ્બજિતો''તિ ઇદં ઉચ્ચાકુલા પબ્બજિતભાવપરિદીપનમેવ સિયા તદત્થસ્સેવ વિઞ્ઞાયમાનત્તા, ન સદ્ધાપબ્બજિતભાવપરિદીપનં તદત્થસ્સ અવિઞ્ઞાયમાનત્તાતિ? ન ખો પનેવં દટ્ઠબ્બં મહન્તં ઞાતિપરિવટ્ટં, મહન્તઞ્ચ ભોગક્ખન્ધં પહાય સદ્ધાપબ્બજિતભાવસ્સ અત્થતો સિદ્ધત્તા. તથા હિ લોકનાથસ્સ અભિજાતિયં તસ્સ કુલસ્સ ન કિઞ્ચિ પારિજુઞ્ઞં, અથ ખો વુડ્ઢિયેવ, તતો તસ્સ સમિદ્ધતમભાવો લોકે પાકટો પઞ્ઞાતો હોતિ, તસ્મા ''સક્યકુલા પબ્બજિતો''તિ એત્તકેયેવ વુત્તે તથા સમિદ્ધતમં કુલં પહાય સદ્ધાપબ્બજિતભાવો સિદ્ધોયેવાતિ, ઇમં પરિહારં ''કેનચિ પારિજુઞ્ઞેના''તિઆદિના વિભાવેતીતિ દટ્ઠબ્બં. **તતો પર**ન્તિ ''કોસલેસુ ચારિકં ચરમાનો''તિઆદિવચનં.

''સાધુ ધમ્મરુચિ રાજા, સાધુ પઞ્ઞાણવા નરો;

સાધુ મિત્તાનમદ્દુબ્ભો, પાપસ્સાકરણં સુખ’’ન્તિ. આદીસુ –

વિય સાધુસદ્દો ઇધ સુન્દરત્થોતિ આહ **“સુન્દરં ખો પના”**તિ. **ખો**તિ અવધારણત્થે નિપાતો, **પના**તિ પક્ખન્તરત્થે. એવં સાત્થકતાવિઞ્ઞાપનત્થઞ્હિ સંવણ્ણનાયમેતેસં ગહણં. **સુન્દર**ન્તિ ચ ભદ્દકં, ભદ્દકતા ચ પસ્સન્તાનં હિતસુખાવહભાવેનાતિ વુત્તં **“અત્થાવહં સુખાવહ”**ન્તિ. **અત્થો** ચેત્થ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થવસેન તિવિધં હિતં **સુખ**મ્પિ તથેવ તિવિધં સુખં.

તથારૂપાનન્તિ તાદિસાનં, અયં સદ્દતો અત્થો. અત્થમત્તં પન દસ્સેતું **“એવરૂપાન”**ન્તિ વુત્તં. યાદિસેહિ ચ ગુણેહિ ભગવા સમન્નાગતો ચતુપ્પમાણિકસ્સ લોકસ્સ સબ્બકાલમ્પિ-અચ્ચન્તાય-સદ્ધાય-પસાદનીયો તેસં યથાભૂતસભાવત્તા, તાદિસેહિ ગુણેહિ સમન્નાગતભાવં સન્ધાય ‘‘તથારૂપાનં અરહત’’ન્તિ વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો **“યથારૂપો”**તિઆદિમાહ. **લદ્ધસદ્ધાન**ન્તિ લદ્ધસદ્દહાનં, પરજનસ્સ સદ્ધં પટિલભન્તાનન્તિ વુત્તં હોતિ. **લદ્ધસદ્દાન**ન્તિ વા પટિલદ્ધકિત્તિસદ્દાનં, એતેન ‘‘અરહત’’ન્તિ પદસ્સ અરહન્તાનન્તિ અત્થો, અરહન્તસમઞ્ઞાય ચ પાકટભાવો દસ્સિતો, અપિચ ‘‘યથારૂપો સો ભવં ગોતમો’’તિ ઇમિના ‘‘તથારૂપાન’’ન્તિ પદસ્સ અનિયમવસેન અત્થં દસ્સેત્વા સરૂપનિયમવસેનપિ દસ્સેતું **“યથાભુચ્ચગુણાધિગમેન લોકે અરહન્તોતિ લદ્ધસદ્દાન”**ન્તિ વુત્તં, ઇદમ્પિ હિ ‘‘તથારૂપાન’’ન્તિ પદસ્સેવ અત્થદસ્સનં, અયમેવ ચ નયો આચરિયેહિ અધિપ્પેતો ઇધ **ટીકાયં**, (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૫) **સારત્થદીપનિય**ઞ્ચ તથેવ વુત્તત્તા. ‘‘યથારૂપા તે ભવન્તો અરહન્તો’’તિ અવત્વા ‘‘યથારૂપો સો ભવં ગોતમો’’તિ વચનં ભગવતિયેવ ગરુગારવવસેન ‘‘તથારૂપાનં અરહત’’ન્તિ પુથુવચનનિદ્દિટ્ઠભાવવિઞ્ઞાપનત્થં . અત્તનિ, ગરૂસુ ચ હિ બહુવચનં ઇચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ. **“યથાભુચ્ચ…પે॰… અરહત”**ન્તિ ઇમિના ચ ધમ્મપ્પમાણાનં, લૂખપ્પમાણાનઞ્ચ સત્તાનં ભગવતો પસાદાવહતં યથારુતતો દસ્સેતિ અરહન્તભાવસ્સ તેસઞ્ઞેવ યથારહં વિસયત્તા, તંદસ્સનેન પન ઇતરેસમ્પિ રૂપપ્પમાણઘોસપ્પમાણાનં પસાદાવહતા દસ્સિતાયેવ તદવિનાભાવતોતિ દટ્ઠબ્બં.

પસાદસોમ્માનીતિ પસન્નાનિ, સીતલાનિ ચ, પસાદવસેન વા સીતલાનિ, અનેન પસન્નમનતં દસ્સેતિ. ‘‘દસ્સન’’ન્તિ વુત્તેપિ તદુત્તરિ કત્તબ્બતાસમ્ભવતો અયં સમ્ભાવનત્થો લબ્ભતીતિ આહ **“દસ્સનમત્તમ્પિ સાધુ હોતી”**તિ. ઇતરથા હિ ‘‘દસ્સનઞ્ઞેવ સાધુ, ન તદુત્તરિ કરણ’’ન્તિ અનધિપ્પેતત્થો આપજ્જતિ, સમ્ભાવનત્થો ચેત્થ પિ-સદ્દો, અપિ-સદ્દો વા લુત્તનિદ્દિટ્ઠો. ‘‘બ્રહ્મચરિયં પકાસેતી’’તિ એત્થ ઇતિ-સદ્દો ‘‘અબ્ભુગ્ગતો’’તિ ઇમિના સમ્બન્ધમુપગતો, તસ્મા અયં ‘‘સાધુ હોતી’’તિ ઇધ ઇતિ-સદ્દો ‘‘બ્રાહ્મણો પોક્ખરસાતી અમ્બટ્ઠં માણવં આમન્તેસી’’તિ ઇમિના સમ્બજ્ઝિતબ્બો, ‘‘અજ્ઝાસયં કત્વા’’તિ ચ પાઠસેસો તદત્થસ્સ વિઞ્ઞાયમાનત્તા. યસ્સ હિ અત્થો વિઞ્ઞાયતિ, સદ્દો ન પયુજ્જતિ, સો ‘‘પાઠસેસો’’તિ વુચ્ચતિ, ઇમમત્થં વિભાવેન્તો આહ **“દસ્સનમત્તમ્પિ સાધુ હોતીતિ એવં અજ્ઝાસયં કત્વા”**તિ. **મૂલપણ્ણાસકે ચૂળસીહનાદસુત્તટ્ઠકથાય** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૪૪) આગતં **કોસિયસકુણવત્થુ** ચેત્થ કથેતબ્બં.

અમ્બટ્ઠમાણવકથાવણ્ણના

૨૫૬. ‘‘અજ્ઝાયકો’’તિ ઇદં પઠમપકતિયા ગરહાવચનમેવ, દુતિયપકતિયા પસંસાવચનં કત્વા વોહરન્તિ યથા તં ‘‘પુરિસો નરો’’તિ દસ્સેતું **અગ્ગઞ્ઞસુત્ત**પદ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૩૨) મુદાહટં. તત્થ **ઇમે**તિ ઝાયકનામેન સમઞ્ઞિતા જના. **ન ઝાયન્તી**તિ પણ્ણકુટીસુ ઝાનં ન અપ્પેન્તિ ન નિપ્ફાદેન્તિ, ગામનિગમસામન્તં ઓસરિત્વા

વેદગન્થે કરોન્તાવ અજ્છન્તીતિ અત્થો. તં પનેતેસં બ્રાહ્મણઝાયકસઙ્ખાતં પઠમદુતિયનામં ઉપાદાય તતિયમેવ જાતન્તિ આહ "**અજ્ઝાયકાત્વેવ તતિયં અક્ખરં ઉપનિબ્બત્ત**"ન્તિ, **અક્ખર**ન્તિ ચ નિરુત્તિ સમઞ્ઞા. સા હિ તસ્મિંયેવ નિરુળ્હભાવેન અઞ્ઞત્થ અસઞ્ચરણતો "અક્ખર"ન્તિ વુચ્ચતિ. **મન્તે પરિવત્તેતી**તિ વેદે સજ્ઝાયતિ, પરિયાપુણાતીતિ અત્થો. ઇધ હિ અધિઆપુબ્બઇ-સદ્દવસેન પદસન્ધિ, ઇતરત્થ પન ઝે-સદ્દવસેન. **મન્તે ધારેતી**તિ યથાઅધીતે મન્તે અસમ્મૂળ્હે કત્વા હદયે ઠપેતિ.

આથબ્બણવેદો પરૂપઘાતકરત્તા સાધૂનમપરિભોગોતિ કત્વા "**ઇરુવેદયજુવેદસામવેદાન**"ન્તિ વુત્તં. તત્થ ઇચ્ચન્તે થોમીયન્તે દેવા એતાયાતિ **ઇરુ** ઇચ-ધાતુવસેન ચ-કારસ્સ ર-કારં કત્વા, ઇત્થિલિઙ્ગોયં . યજ્જન્તે પુજ્જન્તે દેવા અનેનાતિ **યજુ** પુન્નપુંસકલિઙ્ગવસેન. સોયન્તિ અન્તં કરોન્તિ, સાયન્તિ વા તનું કરોન્તિ પાપમનેનાતિ **સામં** સો-ધાતુપક્ખે ઓ-કારસ્સ આ-કારં કત્વા. વિદન્તિ ધમ્મં, કમ્મં વા એતેહીતિ **વેદા**, તે એવ **મન્તા** "સુગતિયોપિ મુનન્તિ, સુય્યન્તિ ચ એતેહી"તિ કત્વા. પહરણં સઙ્ઘટ્ટનં **પહતં**, ઓટ્ઠાનં પહતં તથા, તસ્સ કરણવસેન, ઓટ્ઠાનિ ચાલેત્વા પગુણભાવકરણવસેન પારં ગતો, ન અત્થવિભાવનવસેનાતિ વુત્તં હોતિ. **પારગૂ**તિ ચ નિચ્ચસાપેક્ખતાય કિતન્તસમાસો.

"**સહ નિઘણ્ટુના**"તિઆદિના યથાવાક્યં વિભત્યન્તવસેન નિબ્બચનદસ્સનં. **નિઘણ્ટુરુક્ખાદીન**ન્તિ **નિઘણ્ટુ** નામ રુક્ખવિસેસો, તદાદિકાનમત્થાનન્તિ અત્થો, એતેન નિઘણ્ટુરુક્ખપરિયાયં આદિં કત્વા તપ્પમુખેન સેસપરિયાયાનં તત્થ દસ્સિતત્તા સો ગન્થો નિઘણ્ટુ નામ યથા તં "પારાજિકકણ્ડો, કુસલત્તિકો"તિ અયમત્થો દસ્સિતો ઇમિના યથારુતમેવ તદત્થસ્સ અધિગતત્તા. આચરિયા પન એવં વદન્તિ "વચનીયવાચકભાવેન અત્થં, સદ્દઞ્ચ નિખડતિ ભિન્દતિ વિભજ્જ દસ્સેતીતિ **નિખણ્ડુ**, સો એવ ખ-કારસ્સ ઘ-કારં કત્વા '**નિઘણ્ડૂ**'તિ વુત્તો"તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૬), તદેતં અટ્ઠકથાનયતો અઞ્ઞનયદસ્સનન્તિ ગહેતબ્બં. ઇતરથા હિ સો અટ્ઠકથાય વિરોધો સિયા, વિચારેતબ્બમેતં. અક્ખરચિન્તકા પન એવમિચ્છન્તિ "તત્થ તત્થાગતાનિ નામાનિ નિસ્સેસતો ઘટેન્તિ રાસિં કરોન્તિ એત્થાતિ **નિઘણ્ટુ** નિગ્ગહિતાગમેના"તિ. **વેવચનપ્પકાસક**ન્તિ પરિયાયસદ્દદીપકં, એકેકસ્સ અત્થસ્સ અનેકપરિયાયવચનવિભાવકન્તિ અત્થો. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં અનેકેસમ્પિ અત્થાનં એકસદ્દવચનીયતાવિભાવનવસેનપિ તસ્સ ગન્થસ્સ પવત્તત્તા. કો પનેસોતિ? એતરહિ નામલિઙ્ગાનુસાસનરતનમાલાભિધાનપ્પદીપિકાદિ. વચીભેદાદિલક્ખણા કિરિયા કપ્પીયતિ એતેનાતિ **કિરિયાકપ્પો**, તથેવ વિવિધં કપ્પીયતિ એતેનાતિ **વિકપ્પો**, કિરિયાકપ્પો ચ સો વિકપ્પો ચાતિ **કિરિયાકપ્પવિકપ્પો**. સો હિ વણ્ણપદસમ્બન્ધપદત્થાદિવિભાગતો બહુવિકપ્પોતિ કત્વા "કિરિયાકપ્પવિકપ્પો"તિ વુચ્ચતિ, સો ચ ગન્થવિસેસોયેવાતિ વુત્તં "**કવીનં ઉપકારાવહં સત્થ**"ન્તિ, ચતુન્નમ્પિ કવીનં કવિભાવસમ્પદાભોગસમ્પદાદિપયોજનવસેન ઉપકારાવહો ગન્થોતિ અત્થો . કો પનેસોતિ? કબ્યબન્ધનવિધિવિધાયકો કબ્યાલઙ્કારગીતાસુબોધાલઙ્કારાદિ. ઇદં પન મૂલકિરિયાકપ્પગન્થં સન્ધાય વુત્તં. સો હિ મહાવિસયો સતસહસ્સગાથાપરિમાણો, યં "નયચરિયાદિપકરણ"ન્તિપિ વદન્તિ. વચનત્થતો પન કિટયતિ ગમેતિ ઞાપેતિ કિરિયાદિવિભાગન્તિ **કેટુભં** કિટ-ધાતુતો અભપચ્ચયવસેન, અ-કારસ્સ ચ ઉકારો. અથ વા કિરિયાદિવિભાગં અનવસેસપરિયાદાનતો કિટેન્તો ગમન્તો ઓભેતિ પૂરેતીતિ **કેટુભં** કિટ-સદ્દૂપપદઉભધાતુવસેન. અપિચ કિટન્તિ ગચ્છન્તિ કવયો બન્ધેસુ કોસલ્લમેતેનાતિ **કેટુભં**, પુરિમનયેનેવેત્થ પદસિદ્ધિ. ઠાનકરણાદિવિભાગતો, નિબ્બચનવિભાગતો ચ અક્ખરા પભેદીયન્તિ એતેનાતિ **અક્ખરપ્પભેદો**, તં પન છસુ વેદઙ્ગેસુ પરિયાપન્નં પકરણદ્વયમેવાતિ વુત્તં "**સિક્ખા ચ નિરુત્તિ ચા**"તિ. તત્થ સિક્ખન્તિ અક્ખરસમયમેતાયાતિ

સિક્ખા, અકારાદિવણ્ણાનં ઠાનકરણપયતનપટિપાદકસત્થં. નિચ્છયેન, નિસ્સેસતો વા ઉત્તિ **નિરુત્તિ**, વણ્ણાગમવણ્ણવિપરિયાયાદિલક્ખણં. વુત્તઞ્ચ –

> ‘‘વણ્ણાગમો વણ્ણવિપરિયાયો,
> દ્વે ચાપરે વણ્ણવિકારનાસા;
> ધાતુસ્સ અત્થાતિસયેન યોગો,
> તદુચ્ચતે પઞ્ચવિધા નિરુત્તી’’તિ. (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૧.વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના; વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૪૪; મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૫૦);

ઇધ પન તબ્બસેન અનેકધા નિબ્બચનપરિદીપકં સત્થં ઉત્તરપદલોપેન ‘‘નિરુત્તી’’તિ અધિપ્પેતં નિબ્બચનવિભાગતોપિ અક્ખરપભેદભાવસ્સ આચરિયેહિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૬) વુત્તત્તા, તમન્તરેન નિબ્બચનવિભાગસ્સ ચ બ્યાકરણઙ્ગેન સઙ્ગહિતત્તા. બ્યાકરણં, નિરુત્તિ ચ હિ પચ્ચેકમેવ વેદઙ્ગં યથાહુ –

> ‘‘કપ્પો બ્યાકરણં જોતિ-સત્થં સિક્ખા નિરુત્તિ ચ;
> છન્દોવિચિતિ ચેતાનિ, વેદઙ્ગાનિ વદન્તિ છા’’તિ.

તસ્મા બ્યાકરણઙ્ગેન અસઙ્કરભૂતમેવ નિરુત્તિનયેન નિબ્બચનમિધાધિપ્પેતં, ન છસુ બ્યઞ્જનપદેસુ વિય તદુભયસાધારણનિબ્બચનં વેદઙ્ગવિસયત્તાતિ વેદિતબ્બં. અયં પનેત્થ **મહાનિદ્દેસટ્ઠકથાય** (મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૫૦) આગતનિરુત્તિનયવિનિચ્છયો . તત્થ હિ ‘‘નક્ખત્તરાજારિવ તારકાન’’ન્તિ (જા॰ ૧.૧.૧૧, ૨૫) એત્થ ર-કારાગમો વિય અવિજ્જમાનસ્સ અક્ખરસ્સ આગમો **વણ્ણાગમો** નામ. હિંસનત્તા ‘‘હિંસો’’તિ વત્તબ્બે ‘‘સીહો’’તિ પરિવત્તનં વિય વિજ્જમાનાનમક્ખરાનં હેટ્ઠુપરિયવસેન પરિવત્તનં **વણ્ણવિપરિયાયો** નામ. ‘‘નવછન્નકેદાનિ દિય્યતી’’તિ (જા॰ ૧.૬.૮૮) એત્થ અ-કારસ્સ એ-કારાપજ્જનં વિય અઞ્ઞક્ખરસ્સ અઞ્ઞક્ખરાપજ્જનં **વણ્ણવિકારો** નામ. ‘‘જીવનસ્સ મૂતો જીવનમૂતો’’તિ વત્તબ્બે ‘‘જીમૂતો’’તિ વ-કાર ન-કારાનં વિનાસો વિય વિજ્જમાનક્ખરાનં વિનાસો **વણ્ણવિનાસો** નામ. ‘‘ફરુસાહિ વાચાહિ પકુબ્બમાનો, આસજ્જ મં ત્વં વદસે કુમારા’’તિ (જા॰ ૧.૧૦.૮૫) એત્થ ‘‘પકુબ્બમાનો’’તિ પદસ્સ અભિભવમાનોતિ અત્થપટિપાદનં વિય તત્થ તત્થ યથાયોગં વિસેસત્થપટિપાદનં **ધાતૂનમત્થાતિસયેન યોગો** નામાતિ.

યથાવુત્તપ્પભેદાનં તિણ્ણં વેદાનં અયં ચતુત્થોયેવ સિયા, અથ કેન સદ્ધિં પઞ્ચમોતિ આહ ‘‘**આથબ્બણવેદં ચતુત્થં કત્વા**’’તિ. **આથબ્બણવેદો** નામ આથબ્બણવેદિકેહિ વિહિતો પરૂપઘાતકરો મન્તો, સો પન ઇતિહાસપઞ્ચમભાવપ્પકાસનત્થં ગણિતતામત્તેન ગહિતો, ન સરૂપવસેન, એવઞ્ચ કત્વા ‘‘**એતેસ**’’ન્તિ પદસ્સ તેસં તિણ્ણં વેદાનન્ત્વેવ અત્થો ગહેતબ્બો. તઞ્હિ ‘‘તિણ્ણં વેદાન’’ન્તિ એતસ્સ વિસેસનન્તિ. **ઇતિહ અસા**તિ એવં ઇધ લોકે અહોસિ ‘‘**આસા**’’તિપિ કત્થચિ પાઠો, સોયેવત્થો. **ઇહ** ઠાને **ઇતિ** એવં, ઇદં વા કમ્મં, વત્થું વા **આસ** ઇચ્છાહીતિપિ અત્થો. તસ્સ ગન્થસ્સ મહાવિસયતાદીપનત્થઞ્ચેત્થ વિચ્છાવચનં, ઇમિના ‘‘ઇતિહાસા’’તિ વચનેન પટિસંયુત્તો **ઇતિહાસો** તદ્ધિતવસેનાતિ અત્થં દસ્સેતિ. ઇતિહ આસ, ઇતિહ આસા’’તિ ઈદિસવચનપટિસંયુત્તો **ઇતિહાસો** નિરુત્તિનયેનાતિ અત્થદસ્સનન્તિપિ વદન્તિ. અક્ખરચિન્તકા પન એવમિચ્છન્તિ ‘‘ઇતિહ-સદ્દો પારમ્પરિયોપદેસે એકોવ નિપાતો, અસતિ વિજ્જતીતિ **અસો**, ઇતિહ અસો એતસ્મિન્તિ **ઇતિહાસો** સમાસવસેના’’તિ, તેસં મતે ‘‘**ઇતિહ અસા**’’તિ એત્થ એવં પારમ્પરિયોપદેસો અસ વિજ્જમાનો અહોસીતિ અત્થો.

‘‘**પુરાણકથાસઙ્ખાતો**’’તિ ઇમિના તસ્સ ગન્થવિસેસભાવમાહ, ભારતનામકાનં દ્વેભાતિકરાજૂનં યુદ્ધકથા, રામરઞ્ઞો સીતાહરણકથા, નરસીહરાજુપ્પત્તિકથાતિ એવમાદિપુરાણકથાસઙ્ખાતો ભારતપુરાણરામપુરાણનરસીહપુરાણાદિગન્થો ઇતિહાસો નામાતિ વુત્તં હોતિ. ‘‘**તેસં ઇતિહાસપઞ્ચમાનં વેદાન**’’ન્તિ ઇમિના યથાવાક્યં ‘‘તિણ્ણં વેદાન’’ન્તિ એત્થ વિસેસનભાવં દસ્સેતિ.

પજ્જતિ અત્થો એતેનાતિ **પદં**, નામાખ્યાતોપસગ્ગનિપાતાદિવસેન અનેકવિભાગં વિભત્તિયન્તપદં. તદપિ બ્યાકરણે આગતમેવાતિ વુત્તં ‘‘**તદવસેસ**’’ન્તિ, પદતો અવસેસં પકતિપચ્ચયાદિસદ્દલક્ખણભૂતન્તિ અત્થો. તં તં સદ્દં, તદત્થઞ્ચ બ્યાકરોતિ બ્યાચિક્ખતિ એતેનાતિ **બ્યાકરણં**, વિસેસેન વા આકરીયન્તે પકતિપચ્ચયાદયો અભિનિપ્ફાદીયન્તે એત્થ, અનેનાતિ વા **બ્યાકરણં**, સાધુસદ્દાનમન્વાખ્યાયકં **મુદ્ધબોધબ્યાકરણ સારસ્સતબ્યાકરણ પાણિનીબ્યાકરણચન્દ્રબ્યાકરણાદિ** અધુનાપિ વિજ્જમાનસત્થં. **અધીયતી**તિ અજ્ઝાયતિ. **વેદેતી**તિ પરેસં વાચેતિ. **ચ**-સદ્દો અત્થદ્વયસમુચ્ચિનનત્થો, વિકપ્પનત્થો વા અત્થન્તરસ્સ વિકપ્પિતત્તા. વિચિત્રા હિ તદ્ધિતવુત્તિ. **પદકો**તિ બ્યાકરણેસુ આગતપદકોસલ્લં સન્ધાય વુત્તં, **વેય્યાકરણો**તિ તદવસિટ્ઠપકતિપચ્ચયાદિસદ્દવિધિકોસલ્લન્તિ ઇમસ્સત્થસ્સ વિઞ્ઞાપનત્થં પદદ્વયસ્સ એકતો અત્થવચનં. એસા હિ આચરિયાનં પકતિ, યદિદં યેન કેનચિ પકારેન અત્થન્તરવિઞ્ઞાપનં. અયં **અટ્ઠકથા**તો અપરો નયો – તે એવ વેદે પદસો કાયતીતિ **પદકો**તિ. તત્થ **પદસો**તિ ગજ્જબન્ધપજ્જબન્ધપદેન. **કાયતી**તિ કથેતિ યથા ‘‘જાતક’’ન્તિ, ઇમિના વેદકારકસમત્થતં દસ્સેતિ. એવઞ્હિ ‘‘અજ્ઝાયકો’’તિઆદીહિ ઇમસ્સ વિસેસો પાકટો હોતીતિ.

આયતિં હિતં બાલજનસઙ્ખાતો લોકો ન યતતિ ન ઈહતિ અનેનાતિ **લોકાયતં**. તઞ્હિ ગન્થં નિસ્સાય સત્તા પુઞ્ઞકિરિયાય ચિત્તમ્પિ ન ઉપ્પાદેન્તિ, લોકા વા બાલજના આયતન્તિ ઉસ્સહન્તિ વાદસ્સાદેન એત્થાતિ **લોકાયતં**. અઞ્ઞમઞ્ઞવિરુદ્ધં, સગ્ગમોક્ખવિરુદ્ધં વા તનોન્તિ એત્થાતિ **વિતણ્ડો** ડ-પચ્ચયવસેન, ન-કારસ્સ ચ ણ-કારં કત્વા, વિરુદ્ધેન વાદદણ્ડેન તાળેન્તિ વાદિનો એત્થાતિ **વિતણ્ડો** તડિ-ધાતુવસેન, નિગ્ગહીતાગમઞ્ચ કત્વા. અદેસમ્પિ યં નિસ્સાય વાદીનં વાદો પવત્તો, તં તેસં દેસતોપિ ઉપચારવસેન વુચ્ચતિ યથા ‘‘ચક્ખું લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, એત્થેસા તણ્હા પહીયમાના પહીયતિ, એત્થ નિરુજ્ઝમાના નિરુજ્ઝતી’’તિ, (દી॰ નિ॰ ૨.૪૦૧; મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૩; વિભ॰ ૨૦૪) વિસેસેન વા પણ્ડિતાનં મનં તડેન્તિ ચાલેન્તિ એતેનાતિ **વિતણ્ડો**, તં વદન્તિ, સો વાદો વા એતેસન્તિ **વિતણ્ડવાદા**, તેસં સત્થં તથા. લક્ખણદીપકસત્થં ઉત્તરપદલોપેન, તદ્ધિતવસેન વા **લક્ખણ**ન્તિ દસ્સેતિ ‘‘**લક્ખણદીપક**’’ન્તિઆદિના. લક્ખીયતિ બુદ્ધભાવાદિ અનેનાતિ **લક્ખણં**, નિગ્રોધબિમ્બતાદિ. તેનાહ ‘‘**યેસં વસેના**’’તિઆદિ. **દ્વાદસસહસ્સગન્થપમાણ**ન્તિ એત્થ ભાણવારપ્પમાણાદીસુ વિય બાત્તિંસક્ખરગન્થોવ અધિપ્પેતો. વુત્તઞ્હિ –

> ‘‘અટ્ઠક્ખરા એકપદં, એકા ગાથા ચતુપ્પદં;
> ગાથા ચેકા મતો ગન્થો, ગન્થો બાત્તિંસતક્ખરો’’તિ.

દ્વાદસહિ ગુણિતસહસ્સબાત્તિંસક્ખરગન્થપ્પમાણન્તિ અત્થો. **યત્થાતિ** યસ્મિં લક્ખણસત્થે, આધારે ચેતં ભુમ્મં યથા ‘‘રુક્ખે સાખા’’તિ. સોળસ ચ સહસ્સઞ્ચ **સોળસસહસ્સં**, સોળસાધિકસહસ્સગાથાપરિમાણાતિ અત્થો. એવઞ્હિ આધારાધેય્યવચનં સૂપપન્નં હોતીતિ. પધાનવસેન બુદ્ધાનં લક્ખણદીપનતો **બુદ્ધમન્તા નામ**. પચ્ચેકબુદ્ધાદીનમ્પિ હિ લક્ખણં તત્થ દીપિતમેવ. તેન વુત્તં ‘‘**યેસં વસેના**’’તિઆદિ.

‘‘**અનૂનો પરિપૂરકારી**’’તિ અત્થમત્તદસ્સનં, સદ્દતો પન અધિગતમત્થં દસ્સેતું ‘‘**અવયો ન હોતી**’’તિ વુત્તં. કો પનેસ અવયોતિ અનુયોગમપનેતિ ‘‘**અવયો નામા**’’તિઆદિના. અયમેત્તાધિપ્પાયો – યો તાનિ સન્ધારેતું સક્કોતિ, સો ‘‘વયો’’તિ વુચ્ચતિ. યો પન ન સક્કોતિ, સો અવયો નામ. યો ચ અવયો ન હોતિ, સો ‘‘દ્વે પટિસેધા પકતિયત્થગમકા’’તિ ઞાયેન વયો એવાતિ. વયતીતિ હિ **વયો**, આદિમજ્ઝપરિયોસાનેસુ કત્થચિપિ અપરિકિલમન્તો અવિત્થાયન્તો તે ગન્થે સન્તાને પણેતિ બ્યવહરતીતિ અત્થો. અયં પન **વિનયટ્ઠકથાનયો** (પારા॰ ૮૪) – **અનવયો**તિ અનુ અવયો, સન્ધિવસેન ઉ-કારલોપો, અનુ અનુ અવયો અનૂનો, પરિપુણ્ણસિપ્પોતિ અત્થો. **વયો**તિ હિ હાનિ ‘‘આયવયો’’તિઆદીસુ વિય, નત્થિ એતસ્સ યથાવુત્તગન્થેસુ વયો ઊનતાતિ **અવયો**, અનુ અનુ અવયો **અનવયો**તિ.

‘‘અનુઞ્ઞાતો’’તિ પદસ્સ કમ્મસાધનવસેન, ‘‘પટિઞ્ઞાતો’’તિ પદસ્સ ચ કત્તુસાધનવસેન અત્થં દસ્સેન્તો ‘‘**આચરિયેના**’’તિઆદિમાહ. **અસ્સા**તિ અમ્બટ્ઠસ્સ. પાળિયં ‘‘યમહં જાનામિ, તં ત્વં જાનાસી’’તિ ઇદં અનુજાનનાકારદસ્સનં, ‘‘યં ત્વં જાનાસિ, તમહં જાનામી’’તિ ઇદં પન પટિજાનનાકારદસ્સનન્તિ દસ્સેતિ ‘‘**યં અહ**’’ન્તિઆદિના. ‘‘**આમ આચરિયા**’’તિ હિ યથાગતં પટિજાનનવચનમેવ અત્થવસેન વુત્તં. **યન્તિ** તેવિજ્જકં પાવચનં. **તસ્સા**તિ આચરિયસ્સ. પટિવચનદાનમેવ પટિઞ્ઞા તથા, તાય સયમેવ **પટિઞ્ઞાતો**તિ અત્થો. ‘‘**સકે**’’તિઆદિ અનુજાનનપટિજાનનાધિકારદસ્સનં. અદેસસ્સપિ દેસમિવ કપ્પનામત્તેનાતિ વુત્તં ‘‘**કતરસ્મિ**’’ન્તિઆદિ. સસ્સ અત્તનો સન્તકં સકં. આચરિયાનં પરમ્પરતો, પરમ્પરભૂતેહિ વા આચરિયેહિ આગતં **આચરિયકં**. તિસ્સો વિજ્જા, તાસં સમૂહો **તેવિજ્જકં**, વેદત્તયં. પધાનં વચનં, પકટ્ઠાનં વા અટ્ઠકાદીનં વચનં **પાવચનં**.

૨૫૭. ઇદાનિ યેનાધિપ્પાયેન બ્રાહ્મણો પોક્ખરસાતી અમ્બટ્ઠં માણવં આમન્તેત્વા ‘‘અયં તાતા’’તિઆદિવચનમબ્રવિ, તદધિપ્પાયં વિભાવેન્તો ‘‘**એસ કિરા**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **ઉગ્ગતસ્સા**તિ પુબ્બે પાકટસ્સ કિત્તિમતો પોરાણજનસ્સ. **બહૂ જના**તિ પૂરણકસ્સપાદયો સન્ધાય વુત્તં. **એકચ્ચન્તિ** ખત્તિયાદિજાતિમન્તં, લોકસમ્મતં વા **જનં**. **ગરૂ**તિ ભારિયં, અત્તાનં તતો મોચેત્વા અપગમનમત્તમ્પિ દુક્કરં હોતિ, પગેવ તદુત્તરિ કરણન્તિ વુત્તં હોતિ. **અનત્થો** નામ તથાપગમનાદિના નિન્દાબ્યારોસઉપારમ્ભાદિ.

‘‘અબ્ભુગ્ગતો’’તિ એત્થ અભિસદ્દયોગેન **ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થવસેનેવ** ‘‘ગોતમ’’ન્તિ **ઉપયોગવચનં** . ‘‘તં ભવન્તં, તથા સન્તંયેવા’’તિ પદેસુપિ તસ્સ અનુપયોગત્તા તદત્થવસેનેવાતિ દસ્સેતિ ‘‘**તસ્સ ભોતો**’’તિઆદિના. તેનાહ ‘‘**ઇધાપી**’’તિઆદિ. **તથા સતોયેવા**તિ યેનાકારેન અરહતાદિના સદ્દો અબ્ભુગ્ગતો, તેનાકારેન સન્તસ્સ ભૂતસ્સ એવ તસ્સ ભવતો ગોતમસ્સ સદ્દો યદિ વા અબ્ભુગ્ગતોતિ અત્થો. અપિચ **તં ભવન્તં ગોતમં તથા સન્તંયેવા**તિ એકસ્સપિ અત્થસ્સ દ્વિક્ખત્તું સમ્બન્ધભાવેન વચનં સામઞ્ઞવિસિટ્ઠતાપરિકપ્પનેન અત્થવિસેસવિઞ્ઞાપનત્થં, તસ્મા ‘‘તસ્સ ભોતો ગોતમસ્સા’’તિ સામઞ્ઞસમ્બન્ધભાવેન વિચ્છિન્દિત્વા ‘‘તથા સતોયેવા’’તિ વિસેસસમ્બન્ધભાવેન યોજેતબ્બં. **યદિ**-સદ્દો ચેત્થ સંસયત્થો દ્વિન્નમ્પિ અત્થાનં સંસયિતબ્બત્તા. **વા**-સદ્દો ચ વિકપ્પનત્થો તેસુ એકસ્સ વિકપ્પેતબ્બત્તા. સદ્દવિદૂ પન એવં વદન્તિ – ‘‘ઇમસ્સ વચનં સચ્ચં વા યદિ વા મુસા’’તિઆદીસુ વિય યદિ-સદ્દો વા-સદ્દો ચ ઉભોપિ વિકપ્પત્થાયેવ. યદિ-સદ્દોપિ હિ ‘‘યં યદેવ પરિસં ઉપસઙ્કમતિ યદિ ખત્તિયપરિસં યદિ બ્રાહ્મણપરિસ’’ન્તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૫.૩૪) વા-સદ્દત્થો દિસ્સતિ. ‘‘અપ્પં વસ્સસતં આયુ, ઇદાનેતરહિ વિજ્જતી’’તિઆદીસુ વિય ચ ઇધ સમાનત્થસદ્દપયોગોતિ. પાળિયં ‘‘**યદિ વા નો તથા**’’તિ ઇદમ્પિ ‘‘સન્તંયેવ સદ્દો અબ્ભુગ્ગતો’’તિ ઇમિના સમ્બજ્ઝિત્વા યથાવુત્તનયેનેવ યોજેતબ્બં. નનુ

‘‘ગોતમ’’ન્તિ પદેયેવ ઉપયોગવચનં સિયા, ન એત્થાતિ ચોદનાય ‘‘**ઇધાપી**’’તિઆદિ વુત્તં, તસ્સ અનુપયોગત્તા, વિચ્છિન્દિત્વા સમ્બન્ધવિસેસભાવેન યોજેતબ્બત્તા વા ઇધાપિ ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થવસેનેવ ઉપયોગવચનં નામાતિ વુત્તં હોતિ. ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનં અત્થો યસ્સ તથા, અભિસદ્દો, ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનમેવ વા અત્થો તથા, સોયેવત્થો. યદઙ્ગેન હિ સદ્દયોગો હોતિ, તદઙ્ગેન અત્થયોગોપીતિ.

૨૫૮. ભોતિ અત્તનો આચરિયં આલપતિ. યથા-સદ્દં સાત્થકં કત્વા સહ પાઠસેસેન યોજેતું ‘‘**યથા સક્કા**’’તિઆદિ વુત્તં. **સો**તિ ભગવા. પુરિમનયે આકારત્થજોતનયથા-સદ્દયોગ્યતો કથન્તિ પુચ્છામત્તં, ઇધ પન તદયોગ્યતો ‘‘**આકારપુચ્છા**’’તિ વુત્તં. બાહિરકસમયે આચરિયમ્હિ ઉપજ્ઝાયસમુદાચારોતિ આહ ‘‘**અથ નં ઉપજ્ઝાયો**’’તિ, ઉપજ્ઝાયસઞ્ઞિતો આચરિયબ્રાહ્મણોતિ અત્થો.

કામઞ્ચ મન્તો, બ્રહ્મં, કપ્પોતિ તિબ્બિધો વેદો, તથાપિ અટ્ઠકાદિ વુત્તં પધાનભૂતં મૂલં **મન્તો**, તદત્થવિવરણમત્થં **બ્રહ્મં**, તત્થ વુત્તનયેન યઞ્ઞકિરિયાવિધાનં **કપ્પો**તિ મન્તસ્સેવ પધાનભાવતો, ઇતરેસઞ્ચ તન્નિસ્સયેનેવ જાતત્તા મન્તગ્ગહણેન બ્રહ્મકપ્પાનમ્પિ ગહણં સિદ્ધમેવાતિ દસ્સેતિ ‘‘**તીસુ વેદેસૂ**’’તિ ઇમિના. **મન્તો**તિ હિ અટ્ઠકાદીહિ ઇસીહિ વુત્તમૂલવેદસ્સેવ નામં, **વેદો**તિ સબ્બસ્સ, તસ્મા ‘‘વેદેસૂ’’તિ વુત્તે સબ્બેસમ્પિ ગહણં સિજ્ઝતીતિ વેદિતબ્બં. **લક્ખણાની**તિ લક્ખણદીપકાનિ મન્તપદાનિ. પજ્જગજ્જબન્ધપવેસનવસેન **પક્ખિપિત્વા**. **બ્રાહ્મણવેસેનેવા**તિ વેદવાચકબ્રાહ્મણલિઙ્ગેનેવ. **વેદે**તિ મહાપુરિસલક્ખણમન્તે. **મહેસક્ખા સત્તા**તિ મહાપુઞ્ઞવન્તો પણ્ડિતસત્તા. જાનિસ્સન્તિ ઇતિ મનસિ કત્વા વાચેન્તીતિ સમ્બન્ધો. **તેના**તિ તથા વાચનતો. **પુબ્બે**તિ ‘‘તથાગતો ઉપ્પજ્જિસ્સતી’’તિ વત્તબ્બકાલતો પભુતિ તથાગતસ્સ ધરમાનકાલે. અજ્ઝાયિતબ્બવાચેતબ્બભાવેન **આગચ્છન્તિ** પાકટા ભવન્તિ. એકગાથાદ્વિગાથાદિવસેન **અનુક્કમેન અન્તરધાયન્તિ**. ન કેવલં લક્ખણમન્તાયેવ, અથ ખો અઞ્ઞેપિ વેદા બ્રાહ્મણાનં અઞ્ઞાણભાવેન અનુક્કમેન અન્તરધાયન્તિ એવાતિ આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૮) વુત્તં.

બુદ્ધભાવપત્થના **પણિધિ**, પારમીસમ્ભરણં **સમાદાનં**, કમ્મસ્સકતાદિપઞ્ઞા **ઞાણં**. ‘‘પણિધિમહતો સમાદાનમહતોતિઆદિના પચ્ચેકં મહન્તસદ્દો યોજેતબ્બો’’તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૮) આચરિયેન વુત્તં. એવઞ્ચ સતિ કરુણા આદિ યેસં સદ્ધાસીલાદીનં તે **કરુણાદયો**, તે એવ ગુણા **કરુણાદિગુણા**, પણિધિ ચ સમાદાનઞ્ચ ઞાણઞ્ચ કરુણાદિગુણા ચ, તેહિ મહન્તો **પણિધિસમાદાનઞાણકરુણાદિગુણમહન્તો**તિ નિબ્બચનં કાતબ્બં. એવઞ્હિ દ્વન્દતોપરત્તા મહન્તસદ્દો પચ્ચેકં યોજીયતીતિ. અપિચ પણિધિ ચ સમાદાનઞ્ચ ઞાણઞ્ચ કરુણા ચ, તમાદિ યેસં તે તથા, તેયેવ ગુણા, તેહિ મહન્તોતિ નિબ્બચનેનપિ અત્થો સૂપપન્નો હોતિ, પણિધિમહન્તતાદિ ચસ્સ બુદ્ધવંસ (બુ॰ વં॰ ૯ આદયો) ચરિયાપિટકાદિ (ચરિયા॰ ૧ આદયો) વસેન વેદિતબ્બો. **મહાપદાનસુત્તટ્ઠકથાયં** પન ‘‘મહાપુરિસસ્સાતિ જાતિગોત્તકુલપદેસાદિવસેન મહન્તસ્સ પુરિસસ્સા’’તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૩) વુત્તં. તત્થ ‘‘ખત્તિયો, બ્રાહ્મણો’’તિ એવમાદિ **જાતિ**. ‘‘કોણ્ડઞ્ઞો, ગોતમો’’તિ એવમાદિ **ગોત્તં**. ‘‘પોણિકા, ચિક્ખલ્લિકા, સાકિયા, કોલિયા’’તિ એવમાદિ **કુલપદેસો**, તદેતં સબ્બમ્પિ ઇધ આદિસદ્દેન સઙ્ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. એવઞ્હિ સતિ ‘‘દ્વેયેવ ગતિયો ભવન્તી’’તિ ઉભિન્નં સાધારણવચનં સમત્થિતં હોતીતિ.

નિટ્ઠાતિ નિપ્ફત્તિયો સિદ્ધિયો. નન્વાયં ગતિ-સદ્દો અનેકત્થો, કસ્મા નિટ્ઠાયમેવ વુત્તોતિ આહ‘‘**કામઞ્ચાય**’’ન્તિઆદિ. **ભવભેદે**તિ નિરયાદિભવવિસેસે. સો હિ સુચરિતદુચ્ચરિતકમ્મેન સત્તેહિ ઉપપજ્જનવસેન ગન્તબ્બાતિ **ગતિ**. ગચ્છતિ પવત્તતિ એત્થાતિ **ગતિ**, નિવાસટ્ઠાનં. ગમતિ યથાસભાવં

જાનાતીતિ **ગતિ**. પઞ્ઞા, ગમનં બ્યાપનં **ગતિ**, વિસ્સટભાવો, સો પન ઇતો ચ એત્તો ચ બ્યાપેત્વા ઠિતતાવ. ગમનં નિપ્ફત્તનં **ગતિ**, નિટ્ઠા , અજ્ઝાસયપટિસરણત્થાપિ નિદસ્સનનયેન ગહિતા. તથા હેસ ''ઇમેસં ખો અહં ભિક્ખૂનં સીલવન્તાનં કલ્યાણધમ્માનં નેવ જાનામિ આગતિં વા ગતિં વા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૫૦૮) એત્થ અજ્ઝાસયે વત્તતિ, ''નિબ્બાનં અરહતો ગતી''તિ (પરિ॰ ૩૩૯) એત્થ પટિસરણે, પરાયણે અપસ્સયેતિ અત્થો. ગચ્છતિ યથારુચિ પવત્તતીતિ **ગતિ**, અજ્ઝાસયો. ગચ્છતિ અવચરતિ, અવચરણવસેન વા પવત્તતિ એત્થાતિ **ગતિ**, પટિસરણં. સબ્બસઙ્ખતવિસઞ્ઞુત્તસ્સ હિ અરહતો નિબ્બાનમેવ પટિસરણં, ઇધ પન નિટ્ઠાયં વત્તતીતિ વેદિતબ્બો તદઞ્ઞેસમવિસયત્તા.

નનુ દ્વિન્નં નિપ્ફત્તીનં નિમિત્તભૂતાનિ લક્ખણાનિ વિસદિસાનેવ, અથ કસ્મા ''યેહિ સમન્નાગતસ્સા''તિઆદિના તેસં સદિસભાવો વુત્તોતિ ચોદનાલેસં દસ્સેત્વા સોધેન્તો **''તત્થ કિઞ્ચાપી''**તિઆદિમાહ. સમાનેપિ નિગ્રોધબિમ્બતાદિલક્ખણભાવે અત્થેવ કોચિ નેસં વિસેસોતિ દસ્સેતું **''ન તેહેવ બુદ્ધો હોતી''**તિ વુત્તં. ''યથા હિ બુદ્ધાનં લક્ખણાનિ સુવિસદાનિ, સુપરિબ્યત્તાનિ, પરિપુણ્ણાનિ ચ હોન્તિ, **ન** એવં ચક્કવત્તીન''ન્તિ અયં પન વિસેસો **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૮) પકાસિતો. જાયન્તિ ભિન્નેસુપિ અત્થેસુ અભિન્નધીસદ્દા એતાયાતિ **જાતિ**, લક્ખણભાવમત્તં. વુત્તઞ્હિ –

> ''સબલાદીસુ ભિન્નેસુ, યાય વત્તન્તુભિન્નધી;
> સદ્દા સા જાતિરેસા ચ, માલાસુત્તમિવન્વિતા''તિ.

તસ્મા લક્ખણતામત્તેન સમાનભાવતો વિસદિસાનિપિ તાનિયેવ ચક્કવત્તિનિપ્ફત્તિનિમિત્તભૂતાનિ લક્ખણાનિ સદિસાનિ વિય કત્વા તાનિ બુદ્ધનિપ્ફત્તિનિમિત્તભૂતાનિ લક્ખણાનિ નામાતિ ઇદં વચનં વુચ્ચતીતિ અત્થો. અધિઆપુબ્બવસયોગે ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ **''અગારે વસતી''**તિ **ચતૂહિ અચ્છરિયધમ્મેહી**તિ અભિરૂપતા, દીઘાયુકતા, અપ્પાબાધતા, બ્રાહ્મણગહપતિકાનં પિયમનાપતાતિ ઇમેહિ ચતૂહિ અચ્છરિયસભાવભૂતાહિ ઇદ્ધીહિ. યથાહ –

> ''રાજા આનન્દ, મહાસુદસ્સનો ચતૂહિ ઇદ્ધીહિ સમન્નાગતો અહોસિ. કતમાહિ ચતૂહિ ઇદ્ધીહિ? ઇધાનન્દ, રાજા મહાસુદસ્સનો અભિરૂપો અહોસિ દસ્સનીયો પાસાદિકો''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૫૨).

ચેતિયજાતકે (જા॰ અટ્ઠ॰ ૩.૮.૪૪) આગતનયં ગહેત્વાપિ **એવં** વદન્તિ ''સરીરતો ચન્દનગન્ધો વાયતિ, અયં એકા ઇદ્ધિ. મુખતો ઉપ્પલગન્ધો વાયતિ, અયં દુતિયા. ચત્તારો દેવપુત્તા ચતૂસુ દિસાસુ સબ્બકાલં ખગ્ગહત્થા આરક્ખં ગણ્હન્તિ, અયં તતિયા. આકાસેન વિચરતિ, અયં ચતુત્થી''તિ. **અનાગતવંસસંવણ્ણનાયં** પન ''અભિરૂપભાવો એકા ઇદ્ધિ, સમવેપાકિનિયા ગહણિયા સમન્નાગતભાવો દુતિયા, યાવતાયુકમ્પિ સકલલોકસ્સ દસ્સનાતિત્તિકભાવો તતિયા, આકાસચારિભાવો ચતુત્થી''તિ વુત્તં. તત્થ **સમવેપાકિનિયા ગહણિયા સમન્નાગતભાવો**તિ સમવિપાચનિયા કમ્મજતેજોધાતુયા સમ્પન્નતા. યસ્સ હિ ભુત્તમત્તોવ આહારો જીરતિ, યસ્સ વા પન પુટભત્તં વિય તથેવ તિટ્ઠતિ, ઉભોપેતે ન સમવેપાકિનિયા સમન્નાગતા. યસ્સ પન પુન ભત્તકાલે ભત્તચ્છન્દો ઉપ્પજ્જતેવ, અયં સમવેપાકિનિયા સમન્નાગતો નામ, તથારૂપતાતિ અત્થો. **સઙ્ગહવત્થૂહી**તિ દાનં, પિયવચનં, અત્થચરિયા, સમાનત્તતાતિ ઇમેહિ સઙ્ગહોપાયેહિ. યથાહ –

> ''દાનઞ્ચ પેય્યવજ્જઞ્ચ, અત્થચરિયા ચ યા ઇધ;

સમાનત્તતા ચ ધમ્મેસુ, તત્થ તત્થ યથારહં;
એતે ખો સઙ્ગહા લોકે, રથસ્સાણીવ યાયતો.

એતે ચ સઙ્ગહા નાસ્સુ, ન માતા પુત્તકારણા;
લભેથ માનં પૂજં વા, પિતા વા પુત્તકારણા.

યસ્મા ચ સઙ્ગહા એતે, સમપેક્ખન્તિ પણ્ડિતા;
તસ્મા મહત્તં પપ્પોન્તિ, પાસંસા ચ ભવન્તિ તે''તિ. (દી॰ નિ॰ ૩.૨૭૩);

રઞ્જનતોતિ પીતિસોમનસ્સવસેન રઞ્જનતો, ન રાગવસેન, પીતિસોમનસ્સાનં જનનતોતિ વુત્તં હોતિ. ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ રઞ્જનટ્ઠેન રાજાતિ પન સબ્બેસં રાજૂનં સમઞ્ઞા તથા અકરોન્તાનમ્પિ વિલીવબીજનાદીસુ તાલવણ્ટવોહારો વિય રુળ્હિવસેન પવત્તિતો, તસ્મા ''અચ્છરિયધમ્મેહી''તિ અસાધારણનિબ્બચનં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

સદ્દસામત્થિયતો અનેકધા ચક્કવત્તીસદ્દસ્સ વચનત્થં દસ્સેન્તો પધાનભૂતં વચનત્થં પઠમં દસ્સેતું ''**ચક્કરતન**''ન્તિઆદિમાહ. ઇદમેવ હિ પધાનં ચક્કરતનસ્સ પવત્તનમન્તરેન ચક્કવત્તિભાવાનાપત્તિતો. તથા હિ **અટ્ઠકથાસુ** વુત્તં ''કિત્તાવતા ચક્કવત્તી હોતીતિ? એકઙ્ગુલદ્વઙ્ગુલમત્તમ્પિ ચક્કરતને આકાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પવત્તે''તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૪૩; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૨૫૬). યસ્મા પન રાજા ચક્કવત્તી એકંસં ઉત્તરાસઙ્ગં કરિત્વા વામહત્થેન હત્થિસોણ્ડસદિસપનાળિં સુવણ્ણભિઙ્કારં ઉક્ખિપિત્વા દક્ખિણહત્થેન ચક્કરતનં ઉદકેન અબ્ભુક્કિરિત્વા ''પવત્તતુ ભવં ચક્કરતનં, અભિવિજિનાતુ ભવં ચક્કરતન''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૪) વચનેન ચક્કરતનં વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પવત્તેસિ, તસ્મા તાદિસં પવત્તાપનં સન્ધાય ''**ચક્કરતનં વત્તેતી**''તિ વુત્તં. યથાહ ''અથ ખો આનન્દ રાજા મહાસુદસ્સનો ઉટ્ઠાયાસના...પે॰... ચક્કરતનં અબ્ભુક્કિરિ 'પવત્તતુ ભવં ચક્કરતન'ન્તિ''આદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૪). ન કેવલઞ્ચ ચક્કસદ્દો ચક્કરતનેયેવ વત્તતિ અથ ખો સમ્પત્તિચક્કાદીસુપિ, તસ્મા તંતદત્થવાચકસદ્દસામત્થિયતોપિ વચનત્થં દસ્સેતિ ''**સમ્પત્તિચક્કેહી**''તિઆદિના. તત્થ **સમ્પત્તિચક્કેહીતિ** –

''પતિરૂપે વસે દેસે, અરિયમિત્તકરો સિયા;
સમ્માપણિધિસમ્પન્નો, પુબ્બે પુઞ્ઞકતો નરો;
ધઞ્ઞં ધનં યસો કિત્તિ, સુખઞ્ચેતંધિવત્તતી''તિ. (અ॰ નિ॰ ૪.૩૧) –

વુત્તેહિ પતિરૂપદેસવાસાદિસમ્પત્તિચક્કેહિ. **વત્તતી**તિ પવત્તતિ સમ્પજ્જતિ, ઉપરૂપરિ કુસલધમ્મં વા પટિપજ્જતિ. **તેહી**તિ સમ્પત્તિચક્કેહિ. **પરન્તિ** સત્તનિકાયં, યથા સયંસદ્દો સુદ્ધકત્તુત્થસ્સ જોતકો, તથા પરંસદ્દોપિ હેતુકત્તુત્થસ્સાતિ વેદિતબ્બં. **વત્તેતી**તિ પવત્તેતિ સમ્પાદેતિ, ઉપરૂપરિ કુસલધમ્મં વા પટિપજ્જાપેતિ. યથાહ –

''રાજા મહાસુદસ્સનો એવમાહ 'પાણો ન હન્તબ્બો, અદિન્નં ન આદાતબ્બં, કામેસુ મિચ્છા ન ચરિતબ્બા, મુસા ન ભણિતબ્બા, મજ્જં ન પાતબ્બં, યથાભુત્તઞ્ચ ભુઞ્જથા'તિ. યે ખો પનાનન્દ પુરત્થિમાય દિસાય પટિરાજાનો, તે રઞ્ઞો મહાસુદસ્સનસ્સ અનુયન્તા અહેસુ''ન્તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૪).

ઇરિયાપથચક્કાનન્તિ ઇરિયાપથભૂતાનં ચક્કાનં. ઇરિયાપથોપિ હિ ''ચક્ક''ન્તિ વુચ્ચતિ ''ચતુચક્કં નવદ્વાર''ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૯, ૧૦૯). યથાહ –

‘‘રથઙ્ગે લક્ખણે ધમ્મો-રચક્કેસ્વિરિયાપથે;
ચક્કં સમ્પત્તિયં ચક્ક-રતને મણ્ડલે બલે;
કુલાલભણ્ડે આણાય-માયુધે દાનરાસિસૂ’’તિ.

વત્તોતિ પવત્તનં ઉપ્પજ્જનં, ઇમિનાવ ઇરિયાપથચક્કં વત્તેતિ પરહિતાય ઉપ્પાદેતીતિ નિબ્બચનમ્પિ દસ્સેતિ અત્થતો સમાનત્તા. તથા ચાહ –

‘‘અથ ખો તં આનન્દ ચક્કરતનં પુરત્થિમં દિસં પવત્તિ, અન્વદેવ રાજા મહાસુદસ્સનો સદ્ધિં ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય. યસ્મિં ખો પનાનન્દ, પદેસે ચક્કરતનં પતિટ્ઠાસિ, તત્થ રાજા મહાસુદસ્સનો વાસં ઉપગચ્છિ સદ્ધિં ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાયા’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૪).

અયં અટ્ઠકથાતો અપરો નયો – અપ્પટિહતં આણાસઙ્ખાતં ચક્કં વત્તેતીતિ **ચક્કવત્તી**. તથા હિ વુત્તં –

‘‘પઞ્ચહિ ભિક્ખવે ધમ્મેહિ સમન્નાગતો રાજા ચક્કવત્તી ધમ્મેનેવ ચક્કં વત્તેતિ, તં હોતિ ચક્કં અપ્પટિવત્તિયં કેનચિ મનુસ્સભૂતેન પચ્ચત્થિકેન પાણિના. કતમેહિ પઞ્ચહિ? ઇધ ભિક્ખવે રાજા ચક્કવત્તી અત્થઞ્ઞૂ ચ હોતિ, ધમ્મઞ્ઞૂ ચ મત્તઞ્ઞૂ, ચ કાલઞ્ઞૂ ચ પરિસઞ્ઞૂ ચ. ઇમેહિ ખો…પે॰… પાણિના’’તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૩૧).

ખત્તિયમણ્ડલાદિસઞ્ઞિતં ચક્કં સમૂહં અત્તનો વસે વત્તેતિ અનુવત્તેતીતિપિ **ચક્કવત્તી**. વુત્તઞ્હિ ‘‘યે ખો પનાનન્દ પુરત્થિમાય દિસાય પટિરાજાનો, તે રઞ્ઞો મહાસુદસ્સનસ્સ અનુયન્તા અહેસુ’’ન્તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૪). ચક્કલક્ખણં વત્તતિ એતસ્સાતિપિ **ચક્કવત્તી**. તેનાહ ‘‘ઇમસ્સ દેવ કુમારસ્સ હેટ્ઠા પાદતલેસુ ચક્કાનિ જાતાનિ સહસ્સારાનિ સનેમિકાનિ સનાભિકાનિ સબ્બાકારપરિપૂરાની’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૫). ચક્કં મહન્તં કાયબલં વત્તતિ એતસ્સાતિપિ **ચક્કવત્તી**. વુત્તઞ્હેતં ‘‘અયઞ્હિ દેવ કુમારો સત્તુસ્સદો…પે॰… અયઞ્હિ દેવ કુમારો સીહપુબ્બદ્ધકાયો’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૫). તેન હિસ્સ લક્ખણેન મહબ્બલભાવો વિઞ્ઞાયતિ. ચક્કં દસવિધં, દ્વાદસવિધં વા વત્તધમ્મં વત્તતિ પટિપજ્જતીતિ **ચક્કવત્તી**. તેન વુત્તં ‘‘ન હિ તે તાત દિબ્બં ચક્કરતનં પેત્તિકં દાયજ્જં , ઇઙ્ઘ ત્વં તાત અરિયે ચક્કવત્તિવત્તે વત્તાહી’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૩.૮૩). ચક્કં મહન્તં દાનં વત્તેતિ પવત્તેતીતિપિ **ચક્કવત્તી**. વુત્તઞ્ચ –

‘‘પટ્ઠપેસિ ખો આનન્દ રાજા મહાસુદસ્સનો તાસં પોક્ખરણીનં તીરે એવરૂપં દાનં અન્નં અન્નત્થિકસ્સ, પાનં પાનત્થિકસ્સ, વત્થં વત્થત્થિકસ્સ, યાનં યાનત્થિકસ્સ, સયનં સયનત્થિકસ્સ, ઇત્થિં ઇત્થિત્થિકસ્સ, હિરઞ્ઞં હિરઞ્ઞત્થિકસ્સ, સુવણ્ણં સુવણ્ણત્થિકસ્સા’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૫૪).

રાજાતિ સામઞ્ઞં તદઞ્ઞસાધારણતો. **ચક્કવત્તીતિ વિસેસં** અનઞ્ઞસાધારણતો. **ધમ્મ**સદ્દો ઞાયે, સમો એવ ચ ઞાયો નામાતિ આહ ‘‘**ઞાયેન સમેના**’’તિ. **વત્તતિ** ઉપ્પજ્જતિ, પટિપજ્જતીતિ વા અત્થો. ‘‘ઇદં નામ ચરતી’’તિ અવુત્તેપિ સામઞ્ઞજોતનાય વિસેસે અવટ્ઠાનતો, વિસેસત્થિના ચ વિસેસસ્સ પયુજ્જિતબ્બત્તા ‘‘સદત્થપરત્થે’’તિ યોજીયતિ. પદેસગ્ગહણે હિ અસતિ ગહેતબ્બસ્સ નિપ્પદેસતા વિઞ્ઞાયતિ યથા ‘‘દિક્ખિતો ન દદાતી’’તિ. યસ્મા ચક્કવત્તિરાજા ધમ્મેનેવ રજ્જમધિગચ્છતિ, ન અધમ્મેન પરૂપઘાતાદિના. તસ્મા વુત્તં ‘‘**ધમ્મેન રજ્જં લભિત્વા**’’તિઆદિ, **ધમ્મેના**તિ ચ ઞાયેન, કુસલધમ્મેન વા. રઞ્ઞો ભાવો **રજ્જં**, ઇસ્સરિયં.

પરેસં હિતોપાયભૂતં ધમ્મં કરોતિ, ચરતીતિ વા **ધમ્મિકો**. અત્તનો હિતોપાયભૂતસ્સ ધમ્મસ્સ કારકો, ચરકો વા રાજાતિ **ધમ્મરાજા**તિ ઇમં સવિસેસં અત્થં દસ્સેતિ "**પરહિતધમ્મકરણેન વા**"તિઆદિના. અયં પન મહાપદાનટ્ઠકથાનયો – દસવિધે કુસલધમ્મે, અગતિરહિતે વા રાજધમ્મે નિયુત્તોતિ **ધમ્મિકો**; તેનેવ ધમ્મેન લોકં રઞ્જેતીતિ **ધમ્મરાજા**. પરિયાયવચનમેવ હિ ઇદં પદદ્વયન્તિ. આચરિયેન પન એવં વુત્તં "ચક્કવત્તિવત્તસઞ્ઞાતં ધમ્મં ચરતિ, ચક્કવત્તિવત્તસઞ્ઞાતો વા ધમ્મો એતસ્સ, એતસ્મિં વા અત્થીતિ **ધમ્મિકો**, ધમ્મતો અનપેતત્તા ધમ્મો ચ સો રઞ્જનટ્ઠેન રાજા ચાતિ **ધમ્મરાજા**"તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૮). "રાજા હોતિ ચક્કવત્તી"તિ વચનતો "ચાતુરન્તો"તિ ઇદં ચતુદીપિસ્સરતં વિભાવેતીતિ આહ "**ચાતુરન્તાયા**"તિઆદિ. ચત્તારો સમુદ્દા અન્તા પરિયોસાના એતિસ્સાતિ **ચાતુરન્તા**, પથવી. સા હિ ચતૂસુ દિસાસુ પુરત્થિમસમુદ્દાદિચતુસમુદ્દપરિયોસાનત્તા એવં વુચ્ચતિ. તેન વુત્તં "**ચતુસમુદ્દ અન્તાયા**"તિ, સા પન અવયવભૂતેહિ ચતુબ્બિધેહિ દીપેહિ વિભૂસિતા એકલોકધાતુપરિયાપન્ના પથવીયેવાતિ દસ્સેતિ "**ચતુબ્બિધદીપવિભૂસિતાય પથવિયા**"તિ ઇમિના. યથાહ –

"યાવતા ચન્દિમસૂરિયા, પરિહરન્તિ દિસા ભન્તિ વિરોચના;
સબ્બેવ દાસા મન્ધાતુ, યે ચ પાણા પથવિસ્સિતા"તિ.

એત્થ ચ "ચતુદીપવિભૂસિતાયા"તિ અવત્વા **ચતુબ્બિધદીપવિભૂસિતાયાતિ વિધ**સદ્દગ્ગહણં પચ્ચેકં પઞ્ચસતપરિત્તદીપાનમ્પિ મહાદીપેયેવ સઙ્ગહણત્થં સદ્દાતિરિત્તેન અત્થાતિરિત્તસ્સ વિઞ્ઞાયમાનત્તા, કોટ્ઠાસવાચકેન વા વિધસદ્દેન સમાનભાગાનં ગહિતત્તાતિ દટ્ઠબ્બં. **કોપાદિપચ્ચત્થિકે**તિ એત્થ **આદિ**સદ્દેન કામમોહમાનમદાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. **વિજેતી**તિ તંકાલાપેક્ખાય વત્તમાનવચનં, વિજિતવાતિ અત્થો. સદ્દવિદૂ હિ અતીતે તાવીસદ્દમિચ્છન્તિ. "સબ્બરાજાનો વિજેતી"તિ વદન્તો કામં ચક્કવત્તિનો કેનચિ યુદ્ધં નામ નત્થિ, યુદ્ધેન પન સાધેતબ્બસ્સ વિજયસ્સ સિદ્ધિયા "વિજિતસઙ્ગામો" ત્વેવ વુત્તોતિ દસ્સેતિ.

થાવરસ્સ ધુવસ્સ ભાવો **થાવરિયં**, યથા જનપદે થાવરિયં પત્તો, તં દસ્સેતું "**ન સક્કા કેનચી**"તિઆદિ વુત્તં, ઇમિના કેનચિ અકમ્પિયટ્ઠેન જનપદે થાવરિયપ્પત્તોતિ તપ્પુરિસસમાસં દસ્સેતિ, ઇતરેન ચ દળ્હભત્તિભાવતો જનપદો થાવરિયપ્પત્તો એતસ્મિન્તિ અઞ્ઞપદત્થસમાસં. **તમ્હી**તિ અસ્મિં રાજિનિ. યથા જનપદો તસ્મિં થાવરિયં પત્તો, તદાવિકરોન્તો "**અનુયુત્તો**"તિઆદિમાહ. તત્થ **અનુયુત્તો**તિ નિચ્ચપયુત્તો. **સકમ્મનિરતો**તિ ચક્કવત્તિનો રજ્જકમ્મે સદા પવત્તો . **અચલો અસમ્પવેધી**તિ પરિયાયવચનમેતં, ચોરાનં વા વિલોપનમત્તેન **અચલો**, દામરિકત્તેન **અસમ્પવેધી**. ચોરેહિ વા **અચલો**, પટિરાજૂહિ **અસમ્પવેધી**. અનતિમુદુભાવેન વા **અચલો**, અનતિચણ્ડભાવેન **અસમ્પવેધી**. તથા હિ અતિચણ્ડસ્સ રઞ્ઞો બલિખણ્ડાદીહિ લોકં પીળયતો મનુસ્સા મજ્ઝિમજનપદં છડ્ડેત્વા પબ્બતસમુદ્દતીરાદીનિ નિસ્સાય પચ્ચન્તે વાસં કપ્પેન્તિ, અતિમુદુકસ્સ ચ રઞ્ઞો ચોરસાહસિકજનવિલોપપીળિતા મનુસ્સા પચ્ચન્તં પહાય જનપદમજ્ઝે વાસં કપ્પેન્તિ, ઇતિ એવરૂપે રાજિનિ જનપદો થાવરભાવં ન પાપુણાતિ. એતસ્મિં પન તદુભયવિરહિતે સુવણ્ણતુલા વિય સમભાવપ્પત્તે રાજિનિ રજ્જં કારયમાને જનપદો પાસાણપિટ્ઠિયં ઠપેત્વા અયોપટ્ટેન પરિક્ખિત્તો વિય અચલો અસમ્પવેધી થાવરિયપ્પત્તોતિ.

સેય્યથિદન્તિ એકોવ નિપાતો, "સો કતમો, તં કતમં, સા કતમા"તિઆદિના યથારહં લિઙ્ગવિભત્તિવચનવસેન પયોજિયમાનોવ હોતિ, ઇધ તાનિ કતમાનીતિ પયુત્તોતિ આહ "**તસ્સ ચેતાની**"તિઆદિ. ચયતિ ચક્કવત્તિનો યથારુચિ આકાસાદિગમનાય પરિબ્ભમતીતિ **ચક્કં**. ચક્કરતનઞ્હિ અન્તોસમુટ્ઠિતવાયોધાતુવસેન રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ વચનસમનન્તરમેવ પવત્તતિ, ન ચન્દસૂરિયવિમાનાદિ વિય બહિસમુટ્ઠિતવાયોધાતુવસેનાતિ

વિમાનટ્ઠકથાયં (વિ॰ વ॰ અટ્ઠ॰ ૧.પઠમપીઠવિમાનવણ્ણના) વુત્તં. **રતિજનનટ્ઠેના**તિ પીતિસોમનસ્સુપ્પાદનટ્ઠેન. તઞ્હિ પસ્સન્તસ્સ, સુણન્તસ્સ ચ અનપ્પકં પીતિસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ અચ્છરિયધમ્મત્તા. વચનત્થતો પન રમેતિ રતિં કરોતીતિ **રતનં**, રમનં વા રતં, તં નેતીતિ **રતનં**, રતં વા જનેતીતિ **રતનં** જ-કારલોપવસેનાતિપિ નેરુત્તિકા. **સબ્બત્થા**તિ હત્થિરતનાદીસુ.

ચિત્તીકતભાવાદિનાપિ ચક્કસ્સ રતનટ્ઠો વેદિતબ્બો, સો પન રતિજનનટ્ઠેનેવ એકસઙ્ગહતાય વિસું ન ગહિતો. કસ્મા એકસઙ્ગહોતિ ચે? ચિત્તીકતાદિભાવસ્સપિ રતિનિમિત્તત્તા. અથ વા ગન્થબ્યાસં પરિહરિતુકામેન ચિત્તીકતાદિભાવો ન ગહિતોતિ વેદિતબ્બં. અઞ્ઞાસુ પન **અટ્ઠકથાસુ** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૩; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૫.૨૨૩; ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ ૬.૩.યાનીધાતિગાથાવણ્ણના; સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૨૬; મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૧૫૬) એવં વુત્તં –

‘‘રતિજનનટ્ઠેન રતનં. અપિચ –

> ચિત્તીકતં મહગ્ઘઞ્ચ, અતુલં દુલ્લભદસ્સનં;
> અનોમસત્તપરિભોગં, રતનં તેન વુચ્ચતિ.

> ‘‘ચક્કરતનસ્સ ચ નિબ્બત્તકાલતો પટ્ઠાય અઞ્ઞં દેવટ્ઠાનં નામ ન હોતિ, સબ્બેપિ ગન્ધપુપ્ફાદીહિ તસ્સેવ પૂજઞ્ચ અભિવાદનાદીનિ ચ કરોન્તીતિ ચિત્તીકતટ્ઠેન રતનં. ચક્કરતનસ્સ ચ એત્તકં નામ ધનં અગ્ઘતીતિ અગ્ઘો નત્થિ, ઇતિ મહગ્ઘટ્ઠેનપિ રતનં. ચક્કરતનઞ્ચ અઞ્ઞેહિ લોકે વિજ્જમાનરતનેહિ અસદિસન્તિ અતુલટ્ઠેન રતનં. યસ્મા પન યસ્મિં કપ્પે બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ, તસ્મિંયેવ ચક્કવત્તિનો ઉપ્પજ્જન્તિ, બુદ્ધા ચ કદાચિ કરહચિ ઉપ્પજ્જન્તિ, તસ્મા દુલ્લભદસ્સનટ્ઠેનપિ રતનં. તદેતં જાતિરૂપકુલઇસ્સરિયાદીહિ અનોમસ્સ ઉળારસત્તસ્સેવ ઉપ્પજ્જતિ, ન અઞ્ઞસ્સાતિ અનોમસત્તપરિભોગટ્ઠેનપિ રતનં. યથા ચ ચક્કરતનં, એવં સેસાનિપી’’તિ.

તત્રાયં **તટ્ટીકાય**, અઞ્ઞત્થ ચ વુત્તનયેન અત્થવિભાવના – ઇદઞ્હિ ‘‘**ચિત્તીકત**’’ન્તિઆદિવચનં નિબ્બચનત્થવસેન વુત્તં ન હોતિ, અથ કિન્તિ ચે? લોકે ‘‘રતન’’ન્તિ સમ્મતસ્સ વત્થુનો ગરુકાતબ્બભાવેન વુત્તં. સરૂપતો પનેતં લોકિયમહાજનેન સમ્મતં હિરઞ્ઞસુવણ્ણાદિકં, ચક્કવત્તિરઞ્ઞો ઉપ્પન્નં ચક્કરતનાદિકં, કતઞ્ઞુકતવેદિપુગ્ગલાદિકં, સબ્બુક્કટ્ઠપરિચ્છેદવસેન બુદ્ધાદિસરણત્તયઞ્ચ દટ્ઠબ્બં. ‘‘અહો મનોહર’’ન્તિ ચિત્તે કત્તબ્બતાય **ચિત્તીકતં**, સ્વાયં ચિત્તીકારો તસ્સ પૂજનીયતાયાતિ કત્વા પૂજનીયન્તિ અત્થં વદન્તિ. કેચિ પન ‘‘વિચિત્રકતટ્ઠેન ચિત્તીકત’’ન્તિ ભણન્તિ, તં ન ગહેતબ્બં ઇધ ચિત્તસદ્દસ્સ હદયવાચકત્તા ‘‘ચિત્તીકત્વા સુણાથ મે’’તિ (બુ॰ વં॰ ૧.૮૦) આહચ્ચભાસિતપાળિયં વિય. તથા ચાહુ ‘‘યથારહમિવણ્ણાગમો ભૂકરેસૂ’’તિ. ‘‘પસ્સ ચિત્તીકતં રૂપં, મણિના કુણ્ડલેન ચા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૦૨) પન પુબ્બે અવિચિત્રં ઇદાનિ વિચિત્રં કતન્તિ **ચિત્તીકત**ન્તિ અત્થો ગહેતબ્બો તત્થ ચિત્તસદ્દસ્સ વિચિત્રવાચકત્તા. મહન્તં વિપુલં અપરિમિતં અગ્ઘતીતિ **મહગ્ઘં**. નત્થિ એતસ્સ તુલા ઉપમા, તુલં વા સદિસન્તિ **અતુલં**. કદાચિદેવ ઉપ્પજ્જનતો દુક્ખેન લદ્ધબ્બદસ્સનત્તા **દુલ્લભદસ્સનં**. અનોમેહિ ઉળારગુણેહેવ સત્તેહિ પરિભુઞ્જિતબ્બતો **અનોમસત્તપરિભોગં**.

ઇદાનિ નેસં ચિત્તીકતાદિઅત્થાનં સવિસેસં ચક્કરતને લબ્ભમાનતં દસ્સેત્વા ઇતરેસુપિ તે અતિદિસિતું ‘‘**યથા ચ ચક્કરતન**’’ન્તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **અઞ્ઞં દેવટ્ઠાનં નામ ન હોતિ** રઞ્ઞો અનઞ્ઞસાધારણિસ્સરિયાદિસમ્પત્તિપટિલાભહેતુતો, અઞ્ઞેસં સત્તાનં યથિચ્છિતત્થપટિલાભહેતુતો ચ. **અગ્ઘો નત્થિ**

અતિવિય ઉળારસમુજ્જલરતનત્તા, અચ્છરિયબ્ભુતધમ્મતાય ચ. યદગ્ગેન ચ મહગ્ઘં, તદગ્ગેન અતુલં. સત્તાનં પાપજિગુચ્છનેન વિગતકાળકો પુઞ્ઞપસુતતાય મણ્ડભૂતો યાદિસો કાલો બુદ્ધુપ્પાદારહો, તાદિસે એવ ચક્કવત્તીનમ્પિ સમ્ભવોતિ આહ "**યસ્મા પના**"તિઆદિ. **કદાચિ કરહચી**તિ પરિયાયવચનં, "**કદાચી**"તિ વા યથાવુત્તકાલં સન્ધાય વુત્તં, "**કરહચી**"તિ **જમ્બુસિરિદીપ**સઙ્ખાતં દેસં. તેનાહ –

"કાલં દીપઞ્ચ દેસઞ્ચ, કુલં માતરમેવ ચ;
ઇમે પઞ્ચ વિલોકેત્વા, ઉપ્પજ્જતિ મહાયસો"તિ. (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૧૦);

ઉપમાવસેન ચેતં વુત્તં. ઉપમોપમેય્યાનઞ્ચ ન અચ્ચન્તમેવ સદિસતા, તસ્મા યથા બુદ્ધા કદાચિ કરહચિ ઉપ્પજ્જન્તિ, ન તથા ચક્કવત્તિનો, ચક્કવત્તિનો પન અનેકદાપિ બુદ્ધુપ્પાદકપ્પે ઉપ્પજ્જન્તીતિ અત્થો ગહેતબ્બો. એવં સન્તેપિ ચક્કવત્તિવત્તપૂરણસ્સ દુક્કરભાવતો દુલ્લભુપ્પાદોયેવાતિ ઇમિના દુલ્લભુપ્પાદતાસામઞ્ઞેન તેસં દુલ્લભદસ્સનતા વુત્તાતિ વેદિતબ્બં. કામં ચક્કરતનાનુભાવેન સમિજ્ઝમાનો ગુણો ચક્કવત્તિપરિવારજનસાધારણો, તથાપિ ચક્કવત્તી એવ નં સામિભાવેન વિસવિતાય પરિભુઞ્જતીતિ વત્તબ્બતં અરહતિ તદત્થમેવ ઉપ્પજ્જનતોતિ દસ્સેન્તો "**તદેત**"ન્તિઆદિમાહ. યથાવુત્તાનં પઞ્ચન્નં, છન્નમ્પિ વા અત્થાનં સેસરતનેસુપિ લબ્ભનતો "**એવં સેસાનિપી**"તિ વુત્તં.

ઇમેહિ પન રતનેહિ રાજા ચક્કવત્તી કિમત્થં પચ્ચનુભોતિ, નનુ વિનાપિ તેસુ કેનચિ રઞ્ઞા ચક્કવત્તિના ભવિતબ્બન્તિ ચોદનાય તસ્સ તેહિ હથારહમત્થપચ્ચનુભવનદસ્સનેન કેનચિપિ અવિનાભાવિતં વિભાવેતું "**ઇમેસુ પના**"તિઆદિ આરદ્ધં. **અજિતં** પુરત્થિમાદિદિસાય ખત્તિયમણ્ડલં **જિનાતિ** મહેસક્ખતાસંવત્તનિયકમ્મનિસ્સન્દભાવતો. **યથાસુખં અનુવિચરતિ** હત્થિરતનં, અસ્સરતનઞ્ચ અભિરુહિત્વા તેસં આનુભાવેન અન્તોપાતરાસંયેવ સમુદ્દપરિયન્તં પથવિં અનુપરિયાયિત્વા રાજધાનિયા એવ પચ્ચાગમનતો. **પરિણાયકરતનેન વિજિતમનુરક્ખતિ** તત્થ તત્થ કત્તબ્બકિચ્ચસંવિદહનતો. **અવસેસેહિ** મણિરતનઇત્થિરતનગહપતિરતનેહિ ઉપભુઞ્જનેન પવત્તં **ઉપભોગસુખં અનુભવતિ** યથારહં તેહિ તથાનુભવનસિદ્ધિતો. સો હિ મણિરતનેન યોજનપ્પમાણે પદેસે અન્ધકારં વિધમેત્વા આલોકદસ્સનાદિના સુખમનુભવતિ, ઇત્થિરતનેન અતિક્કન્તમાનુસકરૂપદસ્સનાદિવસેન, ગહપતિરતનેન ઇચ્છિતિચ્છિતમણિકનકરજતાદિધનપટિલાભવસેન સુખમનુભવતિ.

ઇદાનિ સત્તિયા, સત્તિફલેન ચ યથાવુત્તમત્થં વિભાવેતું "**પઠમેના**"તિઆદિ વુત્તં. તિવિધા હિ **સત્તિયો** "સક્કોન્તિ સમત્થેન્તિ રાજાનો એતાયા"તિ કત્વા. યથાહુ –

"પભાવુસ્સાહમન્તાનં, વસા તિસ્સો હિ સત્તિયો;
પભાવો દણ્ડજો તેજો, પતાપો તુ ચ કોસજો.

મન્તો ચ મન્તનં સો તુ, ચતુક્કણ્ણો દ્વિગોચરો;
તિગોચરો તુ છક્કણ્ણો, રહસ્સં ગુય્હમુચ્ચતે"તિ.

તત્થ વીરિયબલં **ઉસ્સાહસત્તિ**. પઠમેન ચસ્સ ચક્કરતનેન તદનુયોગો પરિપુણ્ણો હોતિ. કસ્માતિ ચે? તેન ઉસ્સાહસત્તિયા પવત્તેતબ્બસ્સ અપ્પટિહતાણાચક્કભાવસ્સ સિદ્ધિતો. પઞ્ઞાબલં **મન્તસત્તિ**. **પચ્છિમેન** ચસ્સ

પરિણાયકરતનેન તદનુયોગો. કસ્માતિ ચે ? તસ્સ સબ્બરાજકિચ્ચેસુ કુસલભાવેન મન્તસત્તિયા વિય અવિરજ્ઝનપયોગત્તા. દમનેન, ધનેન ચ પભુત્તં **પભૂસત્તિ**. **હત્થિઅસ્સગહપતિરતનેહિ** યસ્સ તદનુયોગો પરિપુણ્ણો હોતિ. કસ્માતિ ચે? હત્થિઅસ્સરતનાનં મહાનુભાવતાય, ગહપતિરતનતો પટિલદ્ધકોસસમ્પત્તિયા ચ પભાવસત્તિયા વિય પભાવસમિદ્ધિસિદ્ધિતો. ઇત્થિમણિરતનેહિ તિવિધસત્તિયોગફલં પરિપુણ્ણં હોતીતિ સમ્બન્ધો, યથાવુત્તાહિ તિવિધાહિ સત્તીહિ પયુજ્જનતો યં ફલં લદ્ધબ્બં. તં સબ્બં તેહિ પરિપુણ્ણં હોતીતિ અત્થો. કસ્માતિ ચે? તેહેવ ઉપભોગસુખસ્સ સિજ્ઝનતો.

દુવિધસુખવસેનપિ યથાવુત્તમત્થં વિભાવેતું "**સો ઇત્થિમણિરતનેહી**"તિઆદિ કથિતં. **ભોગસુખન્તિ** સમીપે કત્વા પરિભોગવસેન પવત્તસુખં. **સેસેહી**તિ તદવસેસેહિ ચક્કાદિપઞ્ચરતનેહિ. અપચ્ચત્થિકતાવસેન પવત્તસુખં **ઇસ્સરિયસુખં**. ઇદાનિ તેસં સમ્પન્નહેતુવસેનપિ કેનચિ અવિનાભાવિતમેવ વિભાવેતું "**વિસેસતો**"તિઆદિમાહ. **અદોસકુસલમૂલજનિતકમ્માનુભાવેના**તિ અદોસસઙ્ખાતેન કુસલમૂલેન સહજાતાદિપચ્ચયવસેન ઉપ્પાદિતકમ્મસ્સ આનુભાવેન **સમ્પજ્જન્તિ** સોમ્મતરરતનજાતિકત્તા. કમ્મફલઞ્હિ યેભુય્યેન કમ્મસરિક્ખકં. **મજ્ઝિમાનિ** મણિઇત્થિગહપતિરતનાનિ **અલોભકુસલમૂલજનિતકમ્માનુભાવેન સમ્પજ્જન્તિ** ઉળારધનસ્સ, ઉળારધનપટિલાભકારણસ્સ ચ પરિચ્ચાગસમ્પદાહેતુકત્તા. **પચ્છિમં** પરિણાયકરતનં **અમોહકુસલમૂલજનિતકમ્માનુભાવેન સમ્પજ્જતિ** મહાપઞ્ઞેનેવ ચક્કવત્તિરાજકિચ્ચસ્સ પરિનેતબ્બત્તા, મહાપઞ્ઞભાવસ્સ ચ અમોહકુસલમૂલજનિતકમ્મનિસ્સન્દભાવતો. **બોજ્ઝઙ્ગસંયુત્તે**તિ મહાવગ્ગે દુતિયે બોજ્ઝઙ્ગસંયુત્તે (સં॰ નિ॰ ૫.૨૨૩). **રતનસુત્તસ્સા**તિ તત્થ પઞ્ચમવગ્ગે સઙ્ગીતસ્સ દુતિયસ્સ રતનસુત્તસ્સ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૨૩). **ઉપદેસો** નામ સવિસેસં સત્તન્નં રતનાનં વિચારણવસેન પવત્તો નયો.

સરણતો પટિપક્ખવિધમનતો **સૂરા** સત્તિવન્તો, નિબ્ભયાવહાતિ અત્થો. તેનાહ "**અભીરુકજાતિકા**"તિ. અસુરે વિજિનિત્વા ઠિતત્તા સક્કો દેવાનમિન્દો ધીરો નામ, તસ્સ સેનઙ્ગભાવતો દેવપુત્તો ''અઙ્ગ''ન્તિ વુચ્ચતિ, ધીરસ્સ અઙ્ગં, તસ્સ રૂપમિવ રૂપં યેસં તે **ધીરઙ્ગરૂપા**, તેન વુત્તં "**દેવપુત્તસદિસકાયા**"તિ. **એકેતિ સારસમાસ**નામકા આચરિયા, તદક્ખમન્તો આહ "**અયં પનેત્થા**"તિઆદિ. **સભાવો**તિ સભાવભૂતો અત્થો. **ઉત્તમસૂરા**તિ ઉત્તમયોધા. સૂરસદ્દો હિ ઇધ યોધત્થો. એવઞ્હિ પુરિમનયતો ઇમસ્સ વિસેસતા હોતિ, ''ઉત્તમત્થો સૂરસદ્દો''તિપિ વદન્તિ, "**ઉત્તમા સૂરા વુચ્ચન્તી**"તિપિ હિ પાઠો દિસ્સતિ. **વીરાનન્તિ** વીરિયવન્તાનં. **અઙ્ગન્તિ** કારણં ''અઙ્ગીયતિ ઞાયતિ ફલમેતેના''તિ કત્વા. યેન વીરિયેન ''ધીરા''તિ વુચ્ચન્તિ, તદેવ ધીરઙ્ગં નામાતિ આહ "**વીરિયન્તિ વુત્તં હોતી**"તિ. **રૂપન્તિ** સરીરં. તેન વુત્તં "**વીરિયમયસરીરા વિયા**"તિ. વીરિયમેવ **વીરિયમયં** યથા ''દાનમય''ન્તિ, (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૫; ઇતિવુ॰ ૬૦; નેત્તિ॰ ૩૪) તસ્મા વીરિયસઙ્ખાતસરીરા વિયાતિ અત્થો. વીરિયં પન ન એકન્તરૂપન્તિ વિય-સદ્દગ્ગહણં કતં. અપિચ ધીરઙ્ગેન નિબ્બત્તં ધીરઙ્ગન્તિ અત્થં દસ્સેતું "**વીરિયમયસરીરા વિયા**"તિ વુત્તં, એવમ્પિ વીરિયતો રૂપં ન એકન્તં નિબ્બત્તન્તિ વિય-સદ્દેન દસ્સેતિ. અથ વા રૂપં સરીરભૂતં ધીરઙ્ગં વીરિયમેતેસન્તિ યોજેતબ્બં, તથાપિ વીરિયં નામ કિઞ્ચિ સવિગ્ગહં ન હોતીતિ દીપેતિ "**વીરિયમયસરીરા વિયા**"તિ ઇમિના, ઇધાપિ મયસદ્દો સકત્થેયેવ દટ્ઠબ્બો, તસ્મા સવિગ્ગહવીરિયસદિસાતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – સવિગ્ગહં ચે વીરિયં નામ સિયા, તે યસ્સ પુત્તા તંસદિસાયેવ ભવેય્યુન્તિ અયમેવ ચત્થો આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૮) અનુમતો. **મહાપદાનટ્ઠકથાયં** પન એવં વુત્તં ''ધીરઙ્ગં રૂપમેતેસન્તિ **ધીરઙ્ગરૂપા**, વીરિયજાતિકા વીરિયસભાવા વીરિયમયા અકિલાસુનો અહેસું, દિવસમ્પિ યુજ્ઝન્તા ન કિલમન્તીતિ વુત્તં હોતી''તિ, (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૪) તદેતં રૂપસદ્દસ્સ સભાવત્થતં સન્ધાય વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. ઇધ ચેવ અઞ્ઞત્થ કત્થચિ "**ઘિતઙ્ગરૂપા**"તિ પાઠો દિસ્સતિ. વીરિયત્થોપિ હિ ઘિતિસદ્દો હોતિ ''સચ્ચં

ધમ્મો ધિતિ ચાગો, દિટ્ઠં સો અતિવત્તતી''તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૧.૫૭) ધિતિસદ્દો વિય. કત્થચિ પન ''**વીરઙ્ગ**''ન્તિ પાઠોવ દિટ્ઠો. યથા રુચ્ચતિ, તથા ગહેતબ્બં.

નનુ ચ રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ પટિસેના નામ નત્થિ, ય'મસ્સ પુત્તા પમદ્દેય્યું, અથ કસ્મા ''પરસેનપ્પમદ્દના''તિ વુત્તન્તિ ચોદનં સોધેન્તો ''**સચે**''તિઆદિમાહ, પરસેના હોતુ વા, મા વા, ''સચે પન ભવેય્યા''તિ પરિકપ્પનામત્તેન તેસં એવમાનુભાવતં દસ્સેતું તથા વુત્તન્તિ અધિપ્પાયો, ''પરસેનપ્પમદ્દના''તિ વુત્તેપિ પરસેનં પમદ્દિતું સમત્થાતિ અત્થો ગહેતબ્બો પકરણતોપિ અત્થન્તરસ્સ વિઞ્ઞાયમાનત્તા, યથા ''સિક્ખમાનેન ભિક્ખવે ભિક્ખુના અઞ્ઞાતબ્બં પરિપુચ્છિતબ્બં પરિપઞ્હિતબ્બ''ન્તિ (પાચિ॰ ૪૩૪) એતસ્સ પદભાજનીયે (પાચિ॰ ૪૩૬) ''સિક્ખિતુકામેના''તિ અત્થગ્ગહણન્તિ ઇમમત્થં દસ્સેતું ''**તં પરિમદ્દિતું સમત્થા**''તિ વુત્તં. ન હિ તે પરસેનં પમદ્દન્તા તિટ્ઠન્તિ, અથ ખો પમદ્દનસમત્થા એવ હોન્તિ . એવમઞ્ઞત્રાપિ યથારહં. પરસેનં પમદ્દનાય સમત્થેન્તીતિ **પરસેનપ્પમદ્દના**તિ અત્થં દસ્સેતીતિપિ વદન્તિ.

પુબ્બે કતૂપચિતસ્સ એતરહિ વિપચ્ચમાનકસ્સ પુઞ્ઞધમ્મસ્સ ચિરતરં વિપચ્ચિતું પચ્ચયભૂતં ચક્કવત્તિવત્તસમુદાગતં પયોગસમ્પત્તિસઙ્ખાતં ધમ્મં દસ્સેતું ''ધમ્મેના''તિ પદસ્સ ''**પાણો ન હન્તબ્બોતિઆદિના પઞ્ચસીલધમ્મેના**''તિ અત્થમાહ. અયઞ્હિ અત્થો ''યે ખો પનાનન્દ પુરત્થિમાય દિસાય પટિરાજાનો, તે રાજાનં મહાસુદસ્સનં ઉપસઙ્કમિત્વા એવમાહંસુ 'એહિ ખો મહારાજ, સ્વાગતં તે મહારાજ, સકં તે મહારાજ, અનુસાસ મહારાજા'તિ. રાજા મહાસુદસ્સનો એવમાહ 'પાણો ન હન્તબ્બો, અદિન્નં ન આદાતબ્બં, કામેસુ મિચ્છા ન ચરિતબ્બા, મુસા ન ભણિતબ્બા, મજ્જં ન પાતબ્બં, યથાભુત્તઞ્ચ ભુઞ્જથા'તિ. યે ખો પનાનન્દ પુરત્થિમાય દિસાય પટિરાજાનો, તે રઞ્ઞો મહાસુદસ્સનસ્સ અનુયન્તા અહેસુ''ન્તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૪) આગતં રઞ્ઞો ઓવાદધમ્મં સન્ધાય વુત્તો. એવઞ્હિ ''**અદણ્ડેન અસત્થેના**''તિ ઇદમ્પિ વિસેસનવચનં સુસમત્થિતં હોતિ. અઞ્ઞાસુપિ **સુત્તનિપાતટ્ઠકથાદીસુ** (સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨૨૬; ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ ૬.૩; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૩; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૨૨૩) અયમેવત્થો વુત્તો.

મહાપદાનટ્ઠકથાયં પન ''**અદણ્ડેના**તિ યે કતાપરાધે સત્તે સતમ્પિ સહસ્સમ્પિ ગણ્હન્તિ, તે ધનદણ્ડેન રજ્જં કારેન્તિ નામ, યે છેજ્જભેજ્જં અનુસાસન્તિ, તે સત્થદણ્ડેન. અયં પન દુવિધમ્પિ દણ્ડં પહાય અદણ્ડેન અજ્ઝાવસતિ. **અસત્થેના**તિ યે એકતોધારાદિના સત્થેન પરં વિહેસન્તિ, તે સત્થેન રજ્જં કારેન્તિ નામ. અયં પન સત્થેન ખુદ્દકમક્ખિકાયપિ પિવનમત્તં લોહિતં કસ્સચિ અનુપ્પાદેત્વા ધમ્મેનેવ, 'એહિ ખો મહારાજા'તિ એવં પટિરાજૂહિ સમ્પટિચ્છિતાગમનો વુત્તપ્પકારં પથવિં અભિવિજિનિત્વા અજ્ઝાવસતિ અભિભવિત્વા સામી હુત્વા વસતીતિ અત્થો''તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૪) વુત્તં, તદેતં ''ધમ્મેના''તિ પદસ્સ ''પુબ્બે કતૂપચિતેન એતરહિ વિપચ્ચમાનકેન યેન કેનચિ પુઞ્ઞધમ્મેના''તિ અત્થં સન્ધાય વુત્તં. તેનેવ હિ ''ધમ્મેન પટિરાજૂહિ સમ્પટિચ્છિતાગમનો વુત્તપ્પકારં પથવિં અભિવિજિનિત્વા અજ્ઝાવસતી''તિ. આચરિયેનપિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૮) વુત્તં **ધમ્મેના**તિ કતૂપચિતેન અત્તનો પુઞ્ઞધમ્મેન. તેન હિ સઞ્ચોદિતા પથવિયં સબ્બરાજાનો પચ્ચુગ્ગન્ત્વા ''સ્વાગતં તે મહારાજા''તિઆદીનિ વત્વા અત્તનો રજ્જં રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ નિય્યાતેન્તિ. તેન વુત્તં ''સો ઇમં પથવિં સાગરપરિયન્તં અદણ્ડેન અસત્થેન ધમ્મેન અભિવિજિય અજ્ઝાવસતી''તિ, તેનપિ યથાવુત્તમેવત્થં દસ્સેતિ, તસ્મા ઉભયથાપિ એત્થ અત્થો યુત્તો એવાતિ દટ્ઠબ્બં. ચક્કવત્તિવત્તપૂરણાદિપયોગસમ્પત્તિમન્તરેન હિ પુબ્બે કતૂપચિતકમ્મેનેવ એવમજ્ઝાવસનં ન સમ્ભવતિ, તથા પુબ્બે કતૂપચિતકમ્મમન્તરેન ચક્કવત્તિવત્તપૂરણાદિપયોગસમ્પત્તિયા એવાતિ.

એવં એકં નિપ્ફત્તિં કથેત્વા દુતિયં નિપ્ફત્તિં કથેતું યદેતં ‘‘સચે ખો પના’’તિઆદિવચનં વુત્તં, તત્થ અનુત્તાનમત્થં દસ્સેન્તો **“અરહં…પે॰… વિવટ્ટચ્છદોતિ એત્થા”**તિઆદિમાહ . યસ્મા રાગાદયો સત્ત પાપધમ્મા લોકે ઉપ્પજ્જન્તિ, ઉપ્પજ્જમાના ચ તે સત્તસન્તાનં છાદેત્વા પરિયોનન્ધિત્વા કુસલપ્પવત્તિં નિવારેન્તિ, તસ્મા તે ઇધ છદસદ્દેન વુત્તાતિ દસ્સેતિ **“રાગદોસા”**તિઆદિના. **દુચ્ચરિત**ન્તિ મિચ્છાદિટ્ઠિતો અઞ્ઞેન મનોદુચ્ચરિતેન સહ તીણિ દુચ્ચરિતાનિ, મિચ્છાદિટ્ઠિ પન વિસેસેન સત્તાનં છદનતો, પરમસાવજ્જત્તા ચ વિસું ગહિતા. વુત્તઞ્ચ ‘‘સબ્બે તે ઇમેહેવ દ્વાસટ્ઠિયા વત્થૂહિ અન્તોજાલીકતા, એત્થ સિતાવ ઉમ્મુજ્જમાના ઉમ્મુજ્જન્તી’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૪૬). તથા મુય્હનટ્ઠેન **મોહો**, અવિદિતકરણટ્ઠેન **અવિજ્જા**તિ પવત્તિઆકારભેદેન અઞ્ઞાણમેવ દ્વિધા વુત્તં. તથા હિસ્સ દ્વિધાપિ છદનત્થો કથિતો ‘‘અન્ધતમં તદા હોતિ, યં મોહો સહતે નર’’ન્તિ, (મહાનિ॰ ૫, ૧૫૬, ૧૯૫) ‘‘અવિજ્જાય નિવુતો લોકો, વેવિચ્છા પમાદા નપ્પકાસતી’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૦૩૯; ચૂળનિ॰ પારાયનવગ્ગ.૨) ચ. એવં રાગદોસાદીનમ્પિ છદનત્થો વત્તબ્બો. **મહાપદાનટ્ઠકથાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૩) પન રાગદોસમોહમાનદિટ્ઠિકિલેસતણ્હાવસેન સત્ત પાપધમ્મા ગહિતા. તત્ર રઞ્જનટ્ઠેન **રાગો**, તણ્હાયનટ્ઠેન **તણ્હા**તિ પવત્તિઆકારભેદેન લોભો એવ દ્વિધા વુત્તો. તથા હિસ્સ દ્વિધાપિ છદનત્થો એકન્તિકોવ. યથાહ ‘‘અન્ધતમં તદા હોતિ, યં રાગો સહતે નર’’ન્તિ, ‘‘કામન્ધા જાલસઞ્છન્ના, તણ્હાછદનછાદિતા’’તિ (ઉદા॰ ૬૪) ચ, કિલેસગ્ગહણેન ચ વુત્તાવસિટ્ઠા વિચિકિચ્છાદયો વુત્તા.

સત્તહિ પટિચ્છન્નેતિ હેતુગબ્ભવચનં, સત્તહિ પાપધમ્મેહિ પટિચ્છન્નત્તા કિલેસવસેન અન્ધકારે લોકેતિ અત્થો. **તં છદન**ન્તિ સત્તપાપધમ્મસઙ્ખાતં છદનં. **વિવટ્ટેત્વા**તિ વિવટ્ટં કત્વા વિગમેત્વા. તદેવ પરિયાયન્તરેન વુત્તં **“સમન્તતો સઞ્જાતાલોકો હુત્વા”**તિ. કિલેસછદનવિગમો એવ હિ આલોકો, એતેન વિવટ્ટયિતબ્બો વિગમેતબ્બોતિ **વિવટ્ટો**, છાદેતિ પટિચ્છાદેતીતિ **છદો**, વિવટ્ટો છદો અનેનાતિ **વિવટ્ટચ્છદા, વિવટ્ટચ્છદો** વાતિ અત્થં દસ્સેતિ. અયઞ્હિ વિવટ્ટચ્છદસદ્દો દળ્હધમ્મપચ્ચક્ખધમ્મસદ્દાદયો વિય પુલ્લિઙ્ગવસેન આકારન્તો, ઓકારન્તો ચ હોતિ. તથા હિ **મહાપદાનટ્ઠકથાયં** વુત્તં ‘‘રાગદોસમોહમાનદિટ્ઠિકિલેસતણ્હાસઙ્ખાતં છદનં આવરણં વિવટં વિદ્ધંસિતં વિવટકં એતેનાતિ વિવટચ્છદો, ‘વિવટ્ટચ્છદા’તિપિ પાઠો, અયમેવત્થો’’તિ, (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૩) તસ્સા લીનત્થપ્પકાસનિયમ્પિ વુત્તં ‘‘વિવટ્ટચ્છદાતિ ઓકારસ્સ આકારં કત્વા નિદ્દેસો’’તિ. સદ્દવિદૂ પન ‘‘આધન્વાદિતોતિ લક્ખણેન સમાસન્તગતેહિ ધનુસદ્દાદીહિ ક્વચિ આપચ્ચયો’’તિ વત્વા ‘‘કણ્ડિવધન્વા, પચ્ચક્ખધમ્મા, વિવટ્ટચ્છદા’’તિ પયોગમુદાહરન્તિ.

કસ્મા પદત્તયમેતં વુત્તન્તિ અનુયોગં હેતાલઙ્કારનયેન પરિહરન્તો **“તત્થા”**તિઆદિમાહ, **તત્થા**તિ ચ તીસુ પદેસૂતિ અત્થો. પૂજાવિસેસં પટિગ્ગણ્હિતું અરહતીતિ **અરહ**ન્તિ અત્થેન **પૂજારહતા** વુત્તા. **યસ્મા સમ્માસમ્બુદ્ધો**, તસ્મા પૂજારહતાતિ **તસ્સા** પૂજારહતાય **હેતુ** વુત્તો. સવાસનસબ્બકિલેસપ્પહાનપુબ્બકત્તા બુદ્ધભાવસ્સ **બુદ્ધત્તહેતુભૂતા વિવટ્ટચ્છદતા વુત્તા.** કમ્માદિવસેન તિવિધં વટ્ટઞ્ચ રાગાદિવસેન સત્તવિધો છદો ચ **વટ્ટચ્છદા**, વટ્ટચ્છદેહિ વિગતો, વિગતા વા વટ્ટચ્છદા યસ્સાતિ **વિવટ્ટચ્છદો, વિવટ્ટચ્છદા** વા, દ્વન્દપુબ્બગો પન વિ-સદ્દો ઉભયત્થ યોજેતબ્બોતિ ઇમમત્થં દસ્સેતું **“વિવટ્ટો ચ વિચ્છદો ચા”**તિ વુત્તં. એવમ્પિ વદન્તિ ‘‘વિવટ્ટો ચ સો વિચ્છદો ચાતિ **વિવટ્ટચ્છદો**, ઉત્તરપદે પુબ્બપદલોપોતિ અત્થં દસ્સેતી’’તિ. **“અરહં વટ્ટાભાવેના”**તિ ઇદં કિલેસેહિ આરકત્તા, કિલેસારીનં સંસારચક્કસ્સારાનઞ્ચ હતત્તા, પાપકરણે ચ રહાભાવાતિ અત્થં સન્ધાય વુત્તં. ઇદઞ્હિ ફલેન હેતાનુમાનદસ્સનં – યથા તં ધૂમેન અગ્ગિસ્સ, ઉદકોઘેન ઉપરિ વુટ્ઠિયા, એતેન ચ અત્થેન અરહભાવો હેતુ, વટ્ટાભાવો ફલન્તિ અયં આચરિયમતિ. ‘‘પચ્ચયાદીનં, પૂજાવિસેસસ્સ ચ અરહત્તા’’તિ પન હેતુના

ફલાનુમાનદસ્સનમ્પિ સિયા યથા તં અગ્ગિના ધૂમસ્સ, ઉપરિ વુટ્ઠિયા ઉદકોઘસ્સ. “**સમ્માસમ્બુદ્ધો છદનાભાવેના**”તિ ઇદં પન હેતુના ફલાનુમાનદસ્સનં સવાસનસબ્બકિલેસચ્છદનાભાવપુબ્બકત્તા સમ્માસમ્બુદ્ધભાવસ્સ. અરહત્તમગ્ગેન હિ વિચ્છદતા, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સમ્માસમ્બુદ્ધભાવો. “**વિવટ્ટો ચ વિચ્છદો ચા**”તિ ઇદં હેતુદ્વયં. કામઞ્ચ આચરિયમતિયા ફલેન હેતુઅનુમાનદસ્સને વિવટ્ટતા ફલમેવ હોતિ, હેતુઅનુમાનદસ્સનસ્સ, પન તથાઞાણસ્સ ચ હેતુભાવતો હેતુયેવ નામાતિ વેદિતબ્બં.

એવં પદત્તયવચને હેતાલઙ્કારનયેન પયોજનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ચતુવેસારજ્જવસેનપિ દસ્સેન્તો “**દુતિયેના**”તિઆદિમાહ. તત્થ **દુતિયેન વેસારજ્જેના**તિ ‘‘ચત્તારિમાનિ ભિક્ખવે તથાગતસ્સ વેસારજ્જાનિ, યેહિ વેસારજ્જેહિ સમન્નાગતો તથાગતો આસભં ઠાનં પટિજાનાતિ, પરિસાસુ સીહનાદં નદતિ, બ્રહ્મચક્કં પવત્તેતી’’તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૪.૮; મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૦) ભગવતા વુત્તક્કમેન દુતિયભૂતેન ‘‘ખીણાસવસ્સ તે પટિજાનતો ‘ઇમે આસવા અપરિક્ખીણા’તિ, તત્ર વત મં સમણો વા બ્રાહ્મણો વા દેવો વા મારો વા બ્રહ્મા વા કોચિ વા લોકસ્મિં સહ ધમ્મેન પટિચોદેસ્સતીતિ નિમિત્તમેતં ભિક્ખવે ન સમનુપસ્સામિ, એતમહં ભિક્ખવે નિમિત્તં અસમનુપસ્સન્તો ખેમપ્પત્તો અભયપ્પત્તો વેસારજ્જપ્પત્તો વિહરામી’’તિ પરિદીપિતેન વેસારજ્જેન. **પુરિમસિદ્ધી**તિ પુરિમસ્સ ‘‘અરહ’’ન્તિ પદસ્સ અત્થસિદ્ધિ અરહત્તસિદ્ધિ, દુતિયવેસારજ્જસ્સ તદત્થભાવતો તેન વેસારજ્જેન તદત્થસિદ્ધીતિ વુત્તં હોતિ. ‘‘ખીણાસવસ્સ તે પટિજાનતો ‘ઇમે આસવા અપરિક્ખીણા’ તિ’’આદિના વુત્તમેવ હિ દુતિયવેસારજ્જં ‘‘કિલેસેહિ આરકત્તા’’તિઆદિના વુત્તો ‘‘અરહ’’ન્તિ પદસ્સ અત્થોતિ . તતો ચ વિઞ્ઞાયતિ ‘‘યથા દુતિયેન વેસારજ્જેન પુરિમસિદ્ધિ, એવં પુરિમેનપિ અત્થેન દુતિયવેસારજ્જસિદ્ધી’’તિ. એવઞ્ચ કત્વા ઇમિના નયેન ચતુવેસારજ્જવસેન પદત્તયવચને પયોજનદસ્સનં ઉપપન્નં હોતિ. ઇતરથા હિ કિઞ્ચિપયોજનાભાવતો ઇદંયેવ વચનં ઇધ અવત્તબ્બં સિયાતિ. એસ નયો સેસેસુપિ.

પઠમેનાતિ વુત્તનયેન પઠમભૂતેન ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ તે પટિજાનતો ‘ઇમે ધમ્મા અનભિસમ્બુદ્ધા’તિ, તત્ર… પે॰… વિહરામી’’તિ પરિદીપિતેન વેસારજ્જેન. **દુતિયસિદ્ધી**તિ દુતિયસ્સ ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિ પદસ્સ અત્થસિદ્ધિ બુદ્ધત્તસિદ્ધિ તસ્સ તદત્થભાવતો. **તતિયચતુત્થેહી**તિ વુત્તનયેનેવ તતિયચતુત્થભૂતેહિ ‘‘યે ખો પન તે અન્તરાયિકા ધમ્મા વુત્તા, તે પટિસેવતો નાલં અન્તરાયાયાતિ, તત્ર…પે॰… વિહરામી’’તિ ચ ‘‘યસ્સ ખો પન તે અત્થાય ધમ્મો દેસિતો, સો ન નિય્યાતિ તક્કરસ્સ સમ્મા દુક્ખક્ખયાયાતિ, તત્ર…પે॰… વિહરામી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૮; મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૦) ચ પરિદીપિતેહિ વેસારજ્જેહિ. **તતિયસિદ્ધી**તિ તતિયસ્સ ‘‘વિવટ્ટચ્છદા’’તિ પદસ્સ અત્થસિદ્ધિ વિવટ્ટચ્છદત્થસિદ્ધિ તેહિ તસ્સ પાકટભાવતોતિ અત્થો. ‘‘યાથાવતો અન્તરાયિકનિય્યાનિકધમ્માપદેસેન હિ સત્થુ વિવટ્ટચ્છદભાવો લોકે પાકટો અહોસી’’તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૮) આચરિયેન વુત્તં, વિવટ્ટચ્છદભાવેનેવ અન્તરાયિકનિય્યાનિકધમ્મદેસનાસિદ્ધિતો ‘‘તતિયેન તતિયચતુત્થસિદ્ધી’’તિપિ વત્તું યુજ્જતિ.

એવં પદત્તયવચને ચતુવેસારજ્જવસેન પયોજનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ચક્ખુત્તયવસેનપિ દસ્સેન્તો “**પુરિમઞ્ચા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **ચ**-સદ્દો ઉપન્યાસત્થો. **પુરિમં** ‘‘અરહ’’ન્તિ પદં ભગવતો હેટ્ઠિમમગ્ગફલત્તયઞાણસઙ્ખાતં **ધમ્મચક્ખું સાધેતિ** કિલેસારીનં, સંસારચક્કસ્સ અરાનઞ્ચ હતભાવદીપનતો. **દુતિયં** ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિ પદં આસયાનુસયઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઞાણસઙ્ખાતં **બુદ્ધચક્ખું સાધેતિ** સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સેવ તંસમ્ભવતો. તદેતઞ્હિ ઞાણદ્વયં સાવકપચ્ચેકબુદ્ધાનં ન સમ્ભવતિ. **તતિયં** ‘‘વિવટ્ટચ્છદા’’તિ પદં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસઙ્ખાતં **સમન્તચક્ખું સાધેતિ** સવાસનસબ્બકિલેસપ્પહાનદીપનતો. ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિ હિ વત્વા ‘‘વિવટ્ટચ્છદા’’તિ વચનં સમ્માસમ્બુદ્ધભાવાય સવાસનસબ્બકિલેસપ્પહાનં વિભાવેતીતિ. ‘‘અહં ખો પન તાત

અમ્બટ્ઠ મન્તાનં દાતા''તિ ઇદં અપ્પધાનં, ''ત્વં મન્તાનં પટિગ્ગહેતા''તિ ઇદમેવ પધાનં સમુત્તેજનાવચનન્તિ સન્ધાય "**ત્વં મન્તાનં પટિગ્ગહેતાતિ ઇમિના'સ્સ મન્તેસુ સૂરભાવં જનેતી**"તિ વુત્તં, લક્ખણવિભાવને વિસદઞાણતાસઙ્ખાતં સૂરભાવં જનેતીતિ અત્થો.

૨૫૯. એવં ભોતિ એત્થ **એવં**-સદ્દો વચનસમ્પટિચ્છને નિપાતો, વચનસમ્પટિચ્છનઞ્ચેત્થ તથા મયં તં ભવન્તં ગોતમં વેદિસ્સામ, ત્વં મન્તાનં પટિગ્ગહેતાતિ ચ એવં પવત્તસ્સ પોક્ખરસાતિનો વચનસ્સ સમ્પટિગ્ગહો. "**તસ્સત્થો**"તિઆદિનાપિ હિ તદેવત્થં દસ્સેતિ. તથા ચ વુત્તં ''બ્રાહ્મણસ્સ પોક્ખરસાતિસ્સ પટિસ્સુત્વા''તિ, તં પનેસ આચરિયસ્સ સમુત્તેજનાય લક્ખણેસુ વિગતસમ્મોહભાવેન બુદ્ધમન્તે સમ્પસ્સમાનત્તા વદતીતિ દસ્સેન્તો "**સોપી**"તિઆદિમાહ. તત્થ "**તાયાતિ** તાય યથાવુત્તાય સમુત્તેજનાયા''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૯) આચરિયેન વુત્તં, અધુના પન પોત્થકેસુ "**તાય આચરિયકથાયા**"તિ પાઠો દિસ્સતિ. અત્થતો ચેસ અવિરુદ્ધોયેવ. મન્તેસુ સતિસમુપ્પાદિકા હિ કથા સમુત્તેજનાતિ.

અયાનભૂમિન્તિ યાનસ્સ અભૂમિં, યાનેન યાતુમસક્કુણેય્યટ્ઠાનભૂતં, દ્વારકોટ્ઠકસમીપં ગન્ત્વાતિ અત્થો.

અવિસેસેન વુત્તસ્સપિ વચનસ્સ અત્થો અટ્ઠકથાપમાણતો વિસેસેન ગહેતબ્બોતિ આહ "**ઠિતમજ્ઝન્હિકસમયે**"તિ. સબ્બેસમાચિણ્ણવસેન પઠમનયં વત્વા પધાનિકાનમેવ આવેણિકાચિણ્ણવસેન દુતિયનયો વુત્તો. **દિવાપધાનિકા**તિ દિવાપધાનાનુયુઞ્જનકા, દિવસભાગે સમણધમ્મકરણત્થં તે એવં ચઙ્કમન્તીતિ વુત્તં હોતિ. તેનાહ "**તાદિસાનઞ્હી**"તિઆદિ. ''પરિવેણતો પરિવેણમાગચ્છન્તો પપઞ્ચો હોતિ, પુચ્છિત્વાવ પવિસિસ્સામી''તિ અમ્બટ્ઠસ્સ તદુપસઙ્કમનાધિપ્પાયં વિભાવેન્તો "**સો કિરા**"તિઆદિમાહ.

૨૬૦. અભિઞ્ઞાતકુલે જાતો **અભિઞ્ઞાતકોલઞ્ઞો**. કામઞ્ચ વક્ખમાનનયેન પુબ્બે અમ્બટ્ઠકુલમપઞ્ઞાતં, તદા પન પઞ્ઞાતન્તિ આહ "**તદા કિરા**"તિઆદિ. **રૂપજાતિમન્તકુલાપદેસેહી**તિ ''અયમીદિસો''તિ અપદિસનહેતુભૂતેહિ ચતૂહિ રૂપજાતિમન્તકુલેહિ. યેન તે ભિક્ખૂ ચિન્તયિંસુ, તદધિપ્પાયં આવિ કાતું "**યો હી**"તિઆદિ વુત્તં. અવિસેસતો વુત્તમ્પિ વિસેસતો વિઞ્ઞાયમાનત્થં સન્ધાય ભાસિતવચનન્તિ દસ્સેતિ "**ગન્ધકુટિં સન્ધાયા**"તિ ઇમિના. એવમીદિસેસુ.

અતુરિતોતિ અવેગાયન્તો, "**અતુરન્તો**"તિપિ પાઠો, સોયેવત્થો. કથં પવિસન્તો અતરમાનો પવિસતિ નામાતિ આહ "**સણિક**"ન્તિઆદિ. તત્થ **પદપ્પમાણટ્ઠાને**તિ દ્વિન્નં પદાનં અન્તરે મુટ્ઠિરતનપમાણટ્ઠાને. **સિન્દુવારો** નામ એકો પુપ્ફૂપગરુક્ખો, યસ્સ સેતં પુપ્ફં હોતિ, યો ''નિગ્ગુણ્ડી'' તિપિ વુચ્ચતિ. **પમુખ**ન્તિ ગન્ધકુટિગબ્ભપમુખં. ''કુઞ્ચિકચ્છિદ્દસમીપે''તિ વુત્તવચનં સમત્થેતું "**દ્વારં કિરા**"તિઆદિ વુત્તં.

૨૬૧. "**દાનં દદમાનેહી**"તિ ઇમિના પારમિતાનુભાવેન સયમેવ દ્વારવિવરણં દસ્સેતિ.

ભગવતા સદ્ધિં સમ્મોદિંસૂતિ એત્થ સમત્થેન **સં**-સદ્દેન વિઞ્ઞાયમાનં ભગવતો તેહિ સદ્ધિં પઠમં પવત્તમોદતાસઙ્ખાતં નેય્યત્થં દસ્સેન્તો "**યથા**"તિઆદિમાહ. ભગવાપિ હિ ''કચ્ચિ ભો માણવા ખમનીયં, કચ્ચિ યાપનીય''ન્તિઆદીનિ પુચ્છન્તો તેહિ માણવેહિ સદ્ધિં પુબ્બભાસિતાય પઠમઞ્ઞેવ પવત્તમોદો અહોસિ. **સમપ્પવત્તમોદા**તિ ભગવતો તદનુકરણેન સમં પવત્તસંસન્દના. તદત્થં સહ ઉપમાય દસ્સેતું "**સીતોદકં વિયા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ પરમનિબ્બુતકિલેસદરથતાય ભગવતો સીતોદકસદિસતા, અનિબ્બુતકિલેસદરથતાય

ચ માણવાનં ઉણ્હોદકસદિસતા દટ્ઠબ્બા. **સમ્મોદિત**ન્તિ સંસન્દિતં. **મુદ**સદ્દો હેત્થ સંસન્દનેયેવ, ન પામોજ્જે, એવઞ્હિ યથાવુત્તઉપમાવચનં સમત્થિતં હોતિ. તથા હિ વુત્તં "**એકીભાવ**"ન્તિ, સમ્મોદનકિરિયાય સમાનતં એકરૂપતન્તિ અત્થો.

ખમનીયન્તિ ''ચતુચક્કં નવદ્વારં સરીરયન્તં દુક્ખબહુલતાય સભાવતો દુસ્સહં કચ્ચિ ખમિતું સક્કુણેય્ય''ન્તિ પુચ્છન્તિ, **યાપનીય**ન્તિ આહારાદિપચ્ચયપટિબદ્ધવુત્તિકં ચિરપ્પબન્ધસઙ્ખાતાય યાપનાય કચ્ચિ યાપેતું સક્કુણેય્યં, સીસરોગાદિઆબાધાભાવેન **કચ્ચિ અપ્પાબાધં**, દુક્ખજીવિકાભાવેન **કચ્ચિ અપ્પાતઙ્કં**, તંતંકિચ્ચકરણે ઉટ્ઠાનસુખતાય **કચ્ચિ લહુટ્ઠાનં**, તદનુરૂપબલયોગતો **કચ્ચિ બલં**, સુખવિહારફલસબ્ભાવેન **કચ્ચિફાસુવિહારો** અત્થીતિ સબ્બત્થ કચ્ચિ-સદ્દં યોજેત્વા અત્થો વેદિતબ્બો. બલપ્પત્તા પીતિ **પીતિયેવ**. તરુણા પીતિ **પામોજ્જં**. સમ્મોદનં જનેતિ કરોતીતિ સમ્મોદનિકં, તદેવ **સમ્મોદનિયં** ક-કારસ્સ ય-કારં કત્વા. સમ્મોદેતબ્બતો સમ્મોદનીયન્તિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ "**સમ્મોદિતું યુત્તભાવતો**"તિ ઇમિના. એવં આચરિયેહિ વુત્તં. સમ્મોદિતું અરહતીતિ સમ્મોદનિકં, તદેવ **સમ્મોદનિયં** યથાવુત્તનયેનાતિ ઇમમત્થમ્પિ દસ્સેતીતિ દટ્ઠબ્બં. "**સારેતુ**"ન્તિ એતસ્સ "**નિરન્તરં પવત્તેતુ**"ન્તિ અત્થવચનં. **સરિતબ્બભાવતો**તિ અનુસ્સરિતબ્બભાવતો. ''સારેતું અરહતી''તિ અત્થે યથાપદં દીઘેન ''સારણીય''ન્તિ વુત્તં. ''સરિતબ્બ''ન્તિ અત્થે પન ''સરણીય''ન્તિ વત્તબ્બે દીઘં કત્વા "**સારણીય**"ન્તિ વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. એવં સદ્દતો અત્થં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અત્થમત્તતો દસ્સેતું "**સુય્યમાનસુખતો**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સુય્યમાનસુખતો**તિ આપાથમધુરત્તમાહ, **અનુસ્સરિયમાનસુખતો**તિ વિમદ્દરમણીયત્તં. **બ્યઞ્જનપરિસુદ્ધતાયા**તિ સભાવનિરુત્તિભાવેન તસ્સા કથાય વચનચાતુરિયં, **અત્થપરિસુદ્ધતાયા**તિ અત્થસ્સ નિરુપક્કિલેસત્તં. **અનેકેહિ પરિયાયેહી**તિ અનેકેહિ કારણેહિ.

અપસાદેસ્સામીતિ મઙ્કું કરિસ્સામિ. ઉભોસુ ખન્ધેસુ સાટકં આસજ્જેત્વા કણ્ઠે ઓલમ્બનં સન્ધાય "**કણ્ઠે ઓલમ્બિત્વા**"તિ વુત્તં. **દુસ્સકણ્ણં ગહેત્વા**તિ નિવત્થસાટકસ્સ કોટિં એકેન હત્થેન ગહેત્વા. ચઙ્કમિતુમારુહનં સન્ધાય "**ચઙ્કમં અભિરુહિત્વા**"તિ આહ. **ધાતુસમતા**તિ રસાદિધાતૂનં સમાવત્થતા, અરોગતાતિ અત્થો. **પાસાદિકત્થ**ન્તિ પસાદજનનત્થં ''ગતગતટ્ઠાને''તિ ઇમિના સમ્બન્ધો. "**પાસાદિકત્તા**"તિપિ પાઠો, તસ્સત્થો – અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં પસાદાવહત્તાતિ, ''ઉપ્પન્નબહુમાના''તિ ઇમિના સમ્બન્ધો. **ઉપ્પણ્ડનકથ**ન્તિ અવહસિતબ્બતાયુત્તકથં. "**અનાચારભાવસારણીય**"ન્તિ તસ્સ વિસેસનં, અનાચારભાવેન સારણીયં ''અનાચારો વતાય''ન્તિ સરિતબ્બકન્તિ અત્થો.

૨૬૨. કાતું દુક્કરમસક્કુણેય્યં કિચ્ચમયં આરભીતિ દસ્સેતું "**ભવગ્ગં ગહેતુકામો વિયા**"તિઆદિ વુત્તં. અસક્કુણેય્યઞ્હેતં સદેવકેનપિ લોકેન, યદિદં ભગવતો અપસાદનં. તેનાહ "**અટ્ઠાને વાયમતી**"તિ. **હન્દ તેન સદ્ધિં મન્તેમી**તિ એવં અટ્ઠાને વાયમન્તોપિ અયં બાલો ''મયિ કિઞ્ચિ અકથેન્તે મયા સદ્ધિં ઉત્તરિ કથેતુમ્પિ ન વિસહતી''તિ માનમેવ પગ્ગણ્હિસ્સતિ, કથેન્તે પન કથાપસઙ્ગેનસ્સ જાતિગોત્તે વિભાવિતે માનનિગ્ગહો ભવિસ્સતિ, ''હન્દ તેન સદ્ધિં મન્તેમી''તિ ભગવા અમ્બટ્ઠં માણવં એતદવોચાતિ અત્થો. આચારસમાચારસિક્ખાપનેન **આચરિયા**, તેસં પન આચરિયાનં પકટ્ઠા આચરિયાતિ **પાચરિયા** યથા ''પપિતામહો''તિ ઇમમત્થં દસ્સેતું "**આચરિયેહિ ચ તેસં આચરિયેહિ ચા**"તિ વુત્તં.

પઠમઇબ્ભવાદવણ્ણના

૨૬૩. કિઞ્ચાપિ ‘‘સયાનો વા’’તિઆદિવચનં ન વત્તબ્બં, માનવસેન પન યુગગ્ગાહં કરોન્તો વદતીતિ દસ્સેન્તો “**કામં તીસૂ**”તિઆદિમાહ. તત્થ **તીસુ ઇરિયાપથેસૂ**તિ ઠાનગમનનિસજ્જાસુ. તેસ્વેવ હિ આચરિયેન સદ્ધિં સલ્લપિતુમરહતિ, ન તુ સયને ગરુકરણીયાનં સયાનાનમ્પિ સમ્મુખા ગરુકારેહિ સયનસ્સ અકત્તબ્બભાવતો. **કથાસલ્લાપન્તિ** કથાવસેન યુગગ્ગાહકરણત્થં સલ્લપનં. સયાનેન હિ આચરિયેન સદ્ધિં સયાનસ્સ કથા નામ આચારો ન હોતિ, તથાપેતં ઇતરેહિ સદિસં કત્વા કથનં ઇધ કથાસલ્લાપો.

યં પનેતં ‘‘સયાનો વા હિ ભો ગોતમ બ્રાહ્મણો સયાનેન બ્રાહ્મણેન સદ્ધિં સલ્લપિતુમરહતી’’તિ વુત્તસ્સ સલ્લાપસ્સ અનાચારભાવવિભાવનં સત્થારા અમ્બટ્ઠેન સદ્ધિં કથેન્તેન કતં, તં પાળિવસેન સઙ્ગીતિમનારુળ્હમ્પિ અગરહિતાય આચરિયપરમ્પરાય યાવજ્જતના સમાભતન્તિ ‘‘યે ચ ખો તે ભો ગોતમા’’તિઆદિકાય ઉપરિપાળિયા સમ્બન્ધભાવેન દસ્સેન્તો “**તતો કિરા**”તિઆદિમાહ. **ગોરૂપન્તિ** ગો નૂન રૂપકવસેન વુત્તત્તા, રૂપસદ્દસ્સ ચ તબ્ભાવવુત્તિતો. યદિ અહીળેન્તો ભવેય્ય, ‘‘મુણ્ડા સમણા’’તિ વદેય્ય, હીળેન્તો પન ગરહત્થેન ક-સદ્દેન પદં વડ્ઢેત્વા ‘‘મુણ્ડકા સમણકા’’તિ વદતીતિ દસ્સેતું “**મુણ્ડે મુણ્ડા**”તિઆદિ વુત્તં. **ઇબ્ભાતિ ગહપતિકા**તિ અત્થમત્તવચનં, સદ્દતો પન ઇભસ્સ પયોગો **ઇભો** ઉત્તરપદલોપેન, તં ઇભં અરહન્તીતિ **ઇબ્ભા** દ્વિત્તં કત્વા. કિં વુત્તં હોતિ – યથા સોભનં ગમનતો ઇભસઙ્ખાતો હત્થિવાહનભૂતો પરસ્સ વસેન પવત્તતિ, ન અત્તનો, એવમેતેપિ બ્રાહ્મણાનં સુસ્સૂસકા સુદ્દા પરસ્સ વસેન પવત્તન્તિ, ન અત્તનો, તસ્મા ઇભસદિસપયોગતાય **ઇબ્ભા**તિ. તે પન કુટુમ્બિકતાય ઘરવાસિનો ઘરસામિકા હોન્તીતિ અત્થમત્તં દસ્સેતિ “**ગહપતિકા**”તિ ઇમિના.

કણ્હાતિ કણ્હજાતિકા. દ્વિજા એવ હિ સુદ્ધજાતિકા, ન ઇતરેતિ તસ્સાધિપ્પાયો. તેનાહ “**કાળકા**”તિ. પિતામહભાવેન ઞાતિબન્ધવત્તા **બન્ધુ**. તેનાહ “**પિતામહોતિ વોહરન્તી**”તિ. **અપચ્ચા**તિ પુત્તા. **મુખતો નિક્ખન્તા**તિ બ્રાહ્મણાનં પુબ્બપુરિસા બ્રહ્મુનો મુખતો નિક્ખન્તા, અયં તેસં પઠમુપ્પત્તીતિ અધિપ્પાયો. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. અયં પનેત્થ વિસેસો – ‘‘ઇબ્ભા કણ્હા’’તિ વત્વા ‘‘બન્ધુપાદાપચ્ચા’’તિ વદન્તો કુલવસેન સમણા વેસ્સકુલપરિયાપન્ના, પઠમુપ્પત્તિવસેન પન બ્રહ્મુનો પિટ્ઠિપાદતો નિક્ખન્તા, ન પકતિવેસ્સા વિય નાભિતોતિ દસ્સેતીતિ, ઇદં પનસ્સ ‘‘મુખતો નિક્ખન્તા’’તિઆદિવચનતોપિ અતિવિય અસમવેક્ખિતપુબ્બવચનં ચતુવણ્ણપરિયાપન્નસ્સેવ સમણભાવસમ્ભવતો. **અનિયમેત્વા**તિ અવિસેસેત્વા, અનુદ્દેસિકભાવેનાતિ અત્થો.

માનમેવ નિસ્સાય કથેસીતિ માનમેવાપસ્સયં કત્વા અત્તાનં ઉક્કંસેન્તો, પરે ચ વમ્ભેન્તો ‘‘મુણ્ડકા સમણકા’’તિઆદિવચનં કથેસિ. **જાનાપેસ્સામી**તિ અત્તનો ગોત્તપમાણં યાથાવતો વિભાવનેન વિઞ્ઞાપેસ્સામિ. **અત્થો**તિ હિતં, ઇચ્છિતવત્થુ વા, તં પન કત્તબ્બકિચ્ચમેવાતિ વુત્તં “**આગન્ત્વા કત્તબ્બકિચ્ચસઙ્ખાતો અત્થો**”તિ, સો **એતસ્સ અત્થીતિ અત્થિકં** યથા ‘‘દણ્ડિકો’’તિ. દુતિયસ્સપિ પુગ્ગલવાચકસ્સ તદસ્સત્થિપચ્ચયસ્સ વિજ્જમાનત્તા પઠમેન તદારમ્મણિકચિત્તમેવ વિઞ્ઞાયતીતિ આહ “**તસ્સ માણવસ્સ ચિત્ત**”ન્તિ. **અત્થિકમસ્સ અત્થીતિ અત્થિકવા** યથા ‘‘ગુણવા’’તિ.

‘‘યાયેવ ખો પનત્થાયા’’તિ લિઙ્ગવિપલ્લાસવસેન વુત્તન્તિ દસ્સેતિ “**યેનેવ ખો પનત્થેના**”તિ ઇમિના. તેનેવાહ “**તમેવ અત્થન્તિ ઇદં પુરિસલિઙ્ગવસેનેવ વુત્ત**”ન્તિ. તત્થ હિ સાભાવિકલિઙ્ગતાદસ્સનેન ઇધ અસાભાવિકલિઙ્ગતાસિદ્ધીતિ. અયં પનેત્થ **અટ્ઠકથા**તો અપરો નયો – **યાય અત્થાયા**તિ પુલ્લિઙ્ગવસેનેવ તદત્થે સમ્પદાનવચનં, યસ્સ કત્તબ્બકિચ્ચસઙ્ખાતસ્સ અત્થસ્સ અત્થાયાતિ અત્થોતિ. **અસ્સા**તિ અમ્બટ્ઠસ્સ દસ્સેત્વાતિ સમ્બન્ધો. **અઞ્ઞેસં સન્તિકં આગતાન**ન્તિ ગરુટ્ઠાનિયાનં સન્તિકમુપગતાનં સાધુરૂપાનં. **વત્ત**ન્તિ તેસં સમાચિણ્ણં.

પકરણતોયેવ ''આચરિયકુલે''તિ અત્થો વિઞ્ઞાયતિ, ''અવુસિતવા''તિ ચ અસિક્ખિતભાવોયેવ વોહારવસેન વુત્તો યથા તં ચીવરદાનં તિચીવરેન અચ્છાદેસીતિ. તેનાહ **''આચરિયકુલે અવુસિતવા અસિક્ખિતો''**તિ. અસિક્ખિતત્તા એવ **અપ્પસ્સુતો**, ''વુસિતમાની''તિ ચ પદાપેક્ખાય અપરિયોસિતવચનત્તા સમાનોતિ પાઠસેસોતિ દસ્સેતિ **''અપ્પસ્સુતોવ સમાનો''**તિ ઇમિના. બાહુસચ્ચઞ્હિ નામ યાવદેવ ઉપસમત્થં ઇચ્છિતબ્બં, તદભાવતો પનાયં અમ્બટ્ઠો અવુસિતવા અસિક્ખિતો અપ્પસ્સુતોતિ વિઞ્ઞાયતીતિ એવમ્પિ અત્થાપત્તિતો કારણં વિભાવેન્તો આહ **''કિમઞ્ઞત્ર અવુસિતત્તા''**તિ. ઇમમ્પિ સમ્બન્ધં દીપેતિ **''એતસ્સ હી''**તિઆદિના. યથારુતતો પન ફરુસવચનસમુદાચારેન અનુપસમકારણદસ્સનમેતં. તત્રાયં યોજના – ''કિમઞ્ઞત્ર અવુસિતત્તા''તિ ઇદં કારણં એતસ્સ અમ્બટ્ઠસ્સ ફરુસવચનસમુદાચારે કારણન્તિ. **''ફરુસવચનસમુદાચારેના''**તિપિ પાઠો, તથા સમુદાચારવસેન વુત્તં કારણન્તિ અત્થો. એવમ્પિ યોજેન્તિ – અવુસિતત્તા અવુસિતભાવં અઞ્ઞત્ર ઠપેત્વા એતસ્સ એવં ફરુસવચનસમુદાચારે કારણં કિમઞ્ઞં અત્થીતિ. પુરિમયોજનાવેત્થ યુત્તતરા યથાપાઠં યોજેતબ્બતો. ''અઞ્ઞત્રા''તિ નિપાતયોગતો **અવુસિતત્તા**તિ ઉપયોગત્થે નિસ્સક્કવચનં. તદેવ કારણં સમત્થેતિ **''આચરિયકુલે''**તિઆદિના.

૨૬૪. કોધસઙ્ખાતસ્સ પરસ્સ વસાનુગતચિત્તતાય **અસકમનો**. **માનનિમ્મદનત્થ**ન્તિ માનસ્સ નિમ્મદનત્થં અભિમદ્દનત્થં, અમદનત્થં વા, માનમદવિરહત્થન્તિ અત્થો. **દોસં ઉગ્ગિલેત્વા**તિ સિનેહપાનેન કિલિન્નં વાતપિત્તસેમ્હદોસં ઉબ્બમનં કત્વા. **ગોત્તેન ગોત્ત**ન્તિ અમ્બટ્ઠેનેવ ભગવતા પુટ્ઠેન વુત્તેન સાવજ્જેન પુરાતનગોત્તેન અધુના અનવજ્જસઞ્ઞિતં ગોત્તં. **કુલાપદેસેન કુલાપદેસ**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **ઉદ્ધાપેત્વા**તિ સાવજ્જતો ઉદ્ધહનં કત્વા, ઉદ્ધરિત્વાતિ વુત્તં હોતિ. ગોત્તઞ્ચેત્થ આદિપુરિસવસેન, કુલાપદેસો પન તદન્વયે ઉપ્પન્નાભિઞ્ઞાતપુરિસવસેન ગહેતબ્બો યથા ''આદિચ્ચો માધવો''તિ. સાકિયાનઞ્હિ **આદિચ્ચગોત્તં** અદિતિયા નામ દેવધીતાય પુત્તભૂતં આદિપુરિસં પતિ હોતિ, તં ''ગોતમગોત્ત''ન્તિપિ વદન્તિ. યથાહ **પબ્બજ્જાસુત્તે** –

> ''આદિચ્ચા નામ ગોત્તેન, સાકિયા નામ જાતિયા;
> તમ્હા કુલા પબ્બજિતોમ્હિ, ન કામે અભિપત્થય''ન્તિ. (સુ॰ નિ॰ ૪૨૫);

માધવકુલં પન તદન્વયે અભિઞ્ઞાતં મચલગામિકપુરિસં પતિ હોતીતિ. ગોત્તમૂલસ્સ ગારય્હતાય અમાનવત્થુભાવપવેદનતો **''માનદ્ધજં મૂલે છેત્વા નિપાતેસ્સામી''**તિ વુત્તં. **ઘટ્ટેન્તો**તિ જાતિગોત્તવસેન ઓમસન્તો. **હીળેન્તો**તિ હીળનં ગરહં કરોન્તો. ''ચણ્ડા ભો ગોતમ સક્યજાતી''તિઆદિના સાકિયેસુ ચણ્ડભાવાદિદોસં પાપિતેસુ સમણોપિ ગોતમો **પાપિતો ભવિસ્સતી**તિ અધિપ્પાયો.

યસ્મિં માનુસ્સયકોધુસ્સયા અઞ્ઞમઞ્ઞૂપત્થદ્ધા, સો ''ચણ્ડો''તિ વુચ્ચતીતિ દસ્સેતિ **''માનનિસ્સિતકોધયુત્તા''**તિ ઇમિના, પકતૂપનિસ્સયારમ્મણવસેન ચેત્થ નિસ્સિતભાવો, ન સહજાતાદિવસેન. **ખરા**તિ ચિત્તેન, વાચાય ચ કક્ખળા. **લહુકા**તિ તરુણા અવુદ્ધકમ્મા. તેનાહ **''અપ્પકેનેવા''**તિઆદિ. **અલાબુકટાહ**ન્તિ લાબુફલસ્સ અભેજ્જકપાલં. અટ્ઠકથામુત્તકનયં દસ્સેતું **''ભસ્સા**તિ સાહસિકાતિ કેચિ વદન્તિ, સારમ્ભકાતિ અપરે''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૬૪) આચરિયેન વુત્તં. **સમાના**તિ હોન્તા ભવમાનાતિ અસસદ્દવસેનત્થોતિ આહ **''સન્તાતિ પુરિમપદસ્સેવ વેવચન''**ન્તિ. **ન સક્કરોન્તી**તિ સક્કારં ન કરોન્તીતિ અત્થમેવ વિઞ્ઞાપેતિ **''ન બ્રાહ્મણાન''**ન્તિઆદિના. **અપચિતિકમ્મ**ન્તિ પણિપાતકમ્મં. ''યદિમે સક્યા''તિ પચ્છિમવાક્યે ય-સદ્દસ્સ કિરિયાપરામસનસ્સ અનિયમસ્સ ''તયિદં ભો ગોતમા''તિ પુરિમવાક્યે ત-સદ્દેન નિયમનં વેદિતબ્બન્તિ આહ **''યં ઇમે સક્યા''**તિઆદિ. **નાનુલોમ**ન્તિ અત્તનો જાતિયા ન અનુચ્છવિકં.

દુતિયઇબ્ભવાદવણ્ણના

૨૬૫. સન્ધાગારપદનિબ્બચનં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. તદા અભિસિત્તસક્યરાજૂનમ્પિ બહુતં સન્ધાયાહ "**અભિસિત્તસક્યરાજાનો**"તિ. કામઞ્હિ સક્યરાજકુલે યો સબ્બેસં વુદ્ધતરો, સમત્થો ચ, સો એવ અભિસેકં લભતિ . એકચ્ચો પન અભિસિત્તો સમાનો ''ઇદં રજ્જં નામ બહુકિચ્ચં બહુબ્યાપાર''ન્તિ તતો નિબ્બિજ્જ રજ્જં વયસા અનન્તરસ્સ નિય્યાતેતિ, કદાચિ સોપિ અઞ્ઞસ્સાતિ એવં પરમ્પરાનિય્યાતનવસેન તદા બહૂ અભિસિત્તપુબ્બા સક્યરાજાનો હોન્તીતિ ઇદં આચરિયસ્સાભિમતં (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૬૫). અપિચ યથારહં ઠાનન્તરેસુ અભિસિત્તસક્યરાજૂનમ્પિ બહુતં સન્ધાય એવમાહાતિપિ યુજ્જતિ. તે હિ ''રાજાનો''તિ વુચ્ચન્તિ. યથાહ –

> ''રાજાનો નામ પથબ્યારાજા, પદેસરાજા, મણ્ડલિકા, અન્તરભોગિકા, અક્ખદસ્સા, મહામત્તા, યે વા પન છેજ્જભેજ્જં કરોન્તા અનુસાસન્તિ, એતે રાજાનો નામા''તિ (પારા॰ ૯૨).

સંહારિમેહિ વાળરૂપેહિ કતો **પલ્લઙ્કો**, ભદ્દપીઠં **વેત્તાસનં**. મિહિતમત્તં **હસિતમત્તં**. **અનુહસન્તી**તિ મમુદ્દેસિકં મહાહસિતં કરોન્તિ, ઇદઞ્હિ "**અનુજગ્ઘન્તા**"તિ એતસ્સ સંવણ્ણનાપદં. **જગ્ઘ**સદ્દો ચ મહાહસને પવત્તતિ ''ન ઉજ્જગ્ઘિકાય અન્તરઘરે ગમિસ્સામી''તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૫૮૬) વિય.

કણ્ણાયનતો પટ્ઠાય પરમ્પરાગતં કુલવંસં અનુસ્સવવસેન જાનન્તિ. કુલાભિમાનિનો હિ યેભુય્યેન પરેસં ઉચ્ચાવચં કુલં તથા તથા ઉદાહરન્તિ, અત્તનો ચ કુલવંસં જાનન્તિ, એવં અમ્બટ્ઠોપિ, તથા હેસ પરતો ભગવતા પુચ્છિતો વજિરપાણિ ભયેન અત્તનો કુલવંસં યાથાવતો કથેસીતિ. **ઓલમ્બેત્વા**તિ હત્થિસોણ્ડસણ્ઠાનાદિના સાટકં અવલમ્બેત્વા. **તતો**તિ તથાજાનનતો, ગમનતો ચ. **મમઞ્ઞેવ મઞ્ઞે**તિ મમમેવ અનુજગ્ઘન્તા મઞ્ઞે.

તતિયઇબ્ભવાદવણ્ણના

૨૬૬. ખેત્તલેડ્ડૂનન્તિ ખેત્તે કસનવસેન ઉટ્ઠાપિતમત્તિકાખણ્ડાનં. લેડ્ડુકાનમન્તરે નિવાસિતત્તા ''લેડ્ડુકિકા'' ઇચ્ચેવ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૬૬) સઞ્ઞાતા **ખુદ્દકસકુણિકા. મજ્ઝિમપણ્ણાસકે લેડ્ડુકિકોપમસુત્તવણ્ણનાયં** ''ચાતકસકુણિકા''તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૫૦) વુત્તા, નિઘણ્ડુસત્થેસુ પન તં ''લાપસકુણિકા''તિ વદન્તિ. **કોધવસેન લઞ્જિતુ**ન્તિ ઉપનય્હિતું, આઘાતં બન્ધિતુન્તિ અત્થો.

''અમ્હે હંસકોઞ્ચમોરસમે કરોતી''તિ વદન્તો હેટ્ઠા ગહિતં ''ન તં કોચિ હંસો વા કોઞ્ચો વા મોરો વા આગન્ત્વા કિં ત્વં લપસીતિ નિસેધેતી''તિ ઇદમ્પિ વચનં સઙ્ગીતિમનારુળ્હં તદા ભગવતા વુત્તમેવાતિ દસ્સેતિ. તદા વદન્તોયેવ હિ એવં કરોતીતિ વત્તુમરહતિ. ''એવં નુ તે''તિઆદિવચનં, ''અવુસિતવાયેવા''તિઆદિવચનઞ્ચ માનવસેન સમણેન ગોતમેન વુત્તન્તિ અમ્બટ્ઠો મઞ્ઞતીતિ અધિપ્પાયેનાહ "**નિમ્માનો દાનિ જાતોતિ મઞ્ઞમાનો**"તિ.

દાસિપુત્તવાદવણ્ણના

૨૬૭. **નિમ્માદેતી**તિ અ-કારસ્સ આ-કારં કત્વા નિદ્દેસો ઉમ્માદે મદસદ્દેન નિપ્ફન્નત્તાતિ દસ્સેતિ "**નિમ્મદેતી**"તિ ઇમિના. **નિમ્માનેતિ** વિગતમાને. યદિ પનાહં ગોત્તં પુચ્છેય્યં સાધુ વતાતિ અત્થો. પાકટં કાતુકમ્યતાય **તિક્ખત્તું મહાસદ્દેન અવોચ. કસ્મા અવોચા**તિ પન અસુદ્ધભાવં જાનન્તસ્સાપિ તથાવચને કારણપુચ્છા. ગોત્તભૂતં નામમેવ

અધિપ્પેતં, ન વિસું ગોત્તન્તિ આહ “**માતાપેત્તિકન્તિ માતાપિતૂનં સન્તક**”ન્તિ. ગોત્તઞ્હિ પિતિતો લદ્ધબ્બં પેત્તિકમેવ, ન માતાપેત્તિકં. ન હિ બ્રાહ્મણાનં સગોત્તાય એવ આવાહવિવાહો ઇચ્છિતો, ગોત્તનામં પન જાતિસિદ્ધં, ન કિત્તિમં, ન ગુણનામં વા, જાતિ ચ ઉભયસમ્બન્ધિનીતિ માતાપેત્તિકમેવ, ન પેત્તિકમત્તં. **નામગોત્તન્તિ** ગોત્તભૂતં નામં, ન કિત્તિમં, ન ગુણનામં વા વિસેસનપરનિપાતવસેન વુત્તત્તા યથા ‘‘અગ્યાહિતો’’તિ. નામઞ્ચ તદેવ પવેણીવસેન પવત્તત્તા ગોત્તઞ્ચાતિ હિ **નામગોત્તં**. તત્થ યા ‘‘કણ્હાયનો’’તિ નામપણ્ણત્તિ નિરુળ્હા, તં સન્ધાયાહ “**પણ્ણત્તિવસેન નામ**”ન્તિ. તં પનેતં નામં કણ્હઇસિતો પટ્ઠાય તસ્મિં કુલપરમ્પરાવસેન આગતં, ન એતસ્મિંયેવ નિરુળ્હન્તિ વુત્તં “**પવેણીવસેન ગોત્ત**”ન્તિ. ગોત્તપદસ્સ વચનત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ.

‘‘અનુસ્સરતો’’તિ એત્થ ન કેવલં અનુસ્સરણમત્તં અધિપ્પેતં, અથ ખો કુલસુદ્ધિવીમંસનવસેનેવાતિ આહ “**કુલકોટિં સોધેન્તસ્સા**”તિ, કુલગ્ગં વિસોધેન્તસ્સાતિ અત્થો. ‘‘અય્યપુત્તા’’તિ એત્થ અય્યસદ્દો અય્યિરકેતિ વુત્તં “**સામિનો પુત્તા**”તિ. ચતૂસુ દાસીસુ દિસા ઓક્કાકરઞ્ઞો અન્તોજાતદાસી. તેનાહ “**ઘરદાસિયા પુત્તો**”તિ. એત્થ ચ યસ્મા અમ્બટ્ઠો જાતિં નિસ્સાય માનથદ્ધો, ન ચ તસ્સ યાથાવતો જાતિયા અવિભાવિતાય માનનિગ્ગહો કરીયતિ, અકતે ચ માનનિગ્ગહે માનવસેન રતનત્તયં અપરજ્ઝિસ્સતિ, કતે પન માનનિગ્ગહે અપરભાગે રતનત્તયે પસીદિસ્સતિ, ન ચેદિસી વાચા ફરુસવાચા નામ હોતિ ચિત્તસ્સ સણ્હભાવતો. મજ્ઝિમપણ્ણાસકે અભયસુત્તઞ્ચ (મ॰ નિ॰ ૨.૮૩) એત્થ નિદસ્સનં . કેચિ ચ જના કક્ખળાય વાચાય વુત્તા અગ્ગિના વિય લોહાદયો મુદુભાવં ગચ્છન્તિ, તસ્મા ભગવા અમ્બટ્ઠં નિબ્બિસેવનં કત્તુકામો ‘‘અય્યપુત્તા સક્યા ભવન્તિ, દાસિપુત્તો ત્વમસિ સક્યાન’’ન્તિ અવોચ.

‘‘ઇધેકચ્ચો પાપભિક્ખુ તથાગતપ્પવેદિતં ધમ્મવિનયં પરિયાપુણિત્વા અત્તનો દહતી’’તિઆદીસુ (પારા॰ ૧૯૫) વિય દહસદ્દો ધારણત્થો, ધારણઞ્ચેત્થ પુબ્બપુરિસવસેન સઞ્ઞાપનન્તિ આહ “**ઓક્કાકો નો પુબ્બપુરિસો**”તિઆદિ. દહસદ્દઞ્હિ ભસ્મીકરણે, ધારણે ચ ઇચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ. **પભા નિચ્છરતી**તિ પભસ્સરં હુત્વા નિક્ખમતિ તથારૂપેન પુઞ્ઞકમ્મેન દન્તાનં પભસ્સરભાવતો.

તેતિ જેટ્ઠકુમારે. **પઠમકપ્પિકાનન્તિ** પઠમકપ્પસ્સ આદિકાલે નિબ્બત્તાનં. કિરસદ્દેન ચેત્થ અનુસ્સવત્થેન, યો વુચ્ચમાનાય રાજપરમ્પરાય કેસઞ્ચિ મતિભેદો, તં ઉલ્લિઙ્ગેતિ. અનુસ્સવવચનેનેવ હિ અનનુસ્સુતો ઉત્તરવિહારવાસિઆદીનં મતિભેદો નિરાકરીયતીતિ. **મહાસમ્મતસ્સા**તિ અગ્ગઞ્ઞસુત્તે વક્ખમાનનયેન ‘‘અયં નો રાજા’’તિ મહાજનેન સમ્મન્નિત્વા ઠપિતત્તા ‘‘મહાસમ્મતો’’તિ એવં સમ્મતસ્સ. યં સન્ધાય વદન્તિ –

‘‘આદિચ્ચકુલસમ્ભૂતો, સુવિસુદ્ધગુણાકરો;
મહાનુભાવો રાજાસિ, મહાસમ્મતનામકો.

યો ચક્ખુભૂતો લોકસ્સ, ગુણરંસિસમુજ્જલો;
તમોનુદો વિરોચિત્થ, દુતિયો વિય ભાણુમા.

ઠપિતા યેન મરિયાદા, લોકે લોકહિતેસિના;
વવત્થિતા સક્કુણન્તિ, ન વિલઙ્ઘયિતુ જના.

યસસ્સિનં તેજસ્સિનં, લોકસીમાનુરક્ખકં;
આદિભૂતં મહાવીરં, કથયન્તિ ‘મનૂ’તિ ચ’’ન્તિ. (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૬૭);

તસ્સ ચ પુત્તપપુત્તપરમ્પરં સન્ધાય એવં વદન્તિ –

“તસ્સ પુત્તો મહાતેજો, રોજો નામ મહીપતિ;
તસ્સ પુત્તો વરરોજો, પવરો રાજમણ્ડલે.

તસ્સાસિ કલ્યાણગુણો, કલ્યાણો નામ અત્રજો;
રાજા તસ્સાસિ તનયો, વરકલ્યાણનામકો.

તસ્સ પુત્તો મહાવીરો, મન્ધાતા કામભોગિનં;
અગ્ગભૂતો મહિન્દેન, અડ્ઢરજ્જેન પૂજિતો.

તસ્સ સૂનુ મહાતેજો, વરમન્ધાતુનામકો;
‘ઉપોસથો’તિ નામેન, તસ્સ પુત્તો મહાયસો.

વરો નામ મહાતેજો, તસ્સ પુત્તો મહાવરો;
તસ્સાસિ ઉપવરોતિ, પુત્તો રાજા મહાબલો.

તસ્સ પુત્તો મઘદેવો, દેવતુલ્યો મહીપતિ;
ચતુરાસીતિ સહસ્સાનિ, તસ્સ પુત્તપરમ્પરા.

તેસં પચ્છિમકો રાજા, ‘ઓક્કાકો’ઇતિ વિસ્સુતો;
મહાયસો મહાતેજો, અખુદ્દો રાજમણ્ડલે”તિ. (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૬૭);

ઇદં અટ્ઠકથાનુપરોધવચનં. યં પન **દીપવંસે** વુત્તં –

“પઠમાભિસિત્તો રાજા, ભૂમિપાલો જુતિન્ધરો;
મહાસમ્મતો નામેન, રજ્જં કારેસિ ખત્તિયો.

તસ્સ પુત્તો રોજો નામ, વરરોજો ચ ખત્તિયો;
કલ્યાણો વરકલ્યાણો, ઉપોસથો મહિસ્સરો.

મન્ધાતા સત્તમો તેસં, ચતુદીપમ્હિ ઇસ્સરો;
વરો ઉપવરો રાજા, ચેતિયો ચ મહિસ્સરો”તિઆદિ.

યઞ્ચ **મહાવંસાદીસુ** વુત્તં –

“મહાસમ્મતરાજસ્સ, વંસજો હિ મહામુનિ;
કપ્પાદિસ્મિં રાજાસિ, મહાસમ્મતનામકો.

રોજો ચ વરરોજો ચ, તથા કલ્યાણકા દુવે;

ઉપોસથો ચ મન્ધાતા, વરકો પવરા દુવે''તિઆદિ.

સબ્બમેતં યેભુય્યતો અટ્ઠકથાવિરોધવચનં. અટ્ઠકથાયઞ્હિ મન્ધાતુરાજા છટ્ઠો વુત્તો, મઘદેવરાજા એકાદસમો, તસ્સ ચ પુત્તપરમ્પરાય ચતુરાસીતિસહસ્સરાજૂનં પચ્છિમકો ઓક્કાકરાજા, તેસુ પન મન્ધાતુરાજા સત્તમો વુત્તો, મઘદેવરાજા અનેકેસં રાજસહસ્સાનં પચ્છિમકો, તસ્સ ચ પુત્તપરમ્પરાય અનેકરાજસહસ્સાનં પચ્છિમકો ઓક્કાકરાજાતિ એવમાદિના અનેકધા વિરોધવચનં અટ્ઠકથાયં નિરાકરોતિ. નનુ અવોચુમ્હ ''કિરસદ્દેન ચેત્થ અનુસ્સવત્થેન, યો વુચ્ચમાનાય રાજપરમ્પરાય કેસઞ્ચિ મતિભેદો, તં ઉલ્લિઙ્ગેતી''તિ. **તેસં પચ્છતો**તિ મઘદેવપરમ્પરાભૂતાનં કળારજનકપરિયોસાનાનં ચતુરાસીતિખત્તિયસહસ્સાનં અપરભાગેતિ યથાનુસ્સુતં આચરિયેન વુત્તં. **દીપવંસાદીસુ** પન ''કળારજનકરઞ્ઞો પુત્તપરમ્પરાય અનેકખત્તિયસહસ્સાનં પચ્છિમકો રાજા સુજાતો નામ, તસ્સ પુત્તો ઓક્કાકો રાજા''તિ વુત્તં. મઘદેવપરમ્પરાય અનેકસહસ્સરાજૂનં અપરભાગે પઠમો ઓક્કાકો નામ રાજા અહોસિ, તસ્સ પરમ્પરાભૂતાનં પન અનેકસહસ્સરાજૂનં અપરભાગે દુતિયો ઓક્કાકો નામ રાજા અહોસિ, તસ્સપિ પરમ્પરાય અનેકસહસ્સરાજૂનં અપરભાગે તતિયો ઓક્કાકો નામ રાજા અહોસિ. તં સન્ધાયાહ ''**તયો ઓક્કાકવંસા અહેસુ**''ન્તિઆદિ.

જાતિયા પઞ્ચમદિવસે નામકમ્માદિમઙ્ગલં લોકાચિણ્ણન્તિ વુત્તં ''**પઞ્ચમદિવસે અલઙ્કરિત્વા**''તિ. **સહસા વરં અદાસિ**ન્તિ પુત્તદસ્સનેન બલવસોમનસ્સપ્પત્તો તુરિતં અવીમંસિત્વા તુટ્ઠિદાયવસેન વરં અદાસિં ''યં ઇચ્છસિ, તં ગણ્હાહી''તિ. **સા**તિ જન્તુકુમારમાતા. **રજ્જં પરિણામેતું ઇચ્છતી**તિ મમ વરદાનં અન્તરં કત્વા ઇમં રજ્જં પરિણામેતું ઇચ્છતિ.

રજ્જં કારેસ્સન્તીતિ રાજભાવં મહાજનેન મહાજનં વા કારાપેસ્સન્તિ. **નપ્પસહેય્યા**તિ નિવાસત્થાય પરિયત્તો ન ભવેય્ય.

કળારવણ્ણતાય **કપિલબ્રાહ્મણો** નામ અહોસિ. **નિક્ખમ્મા**તિ ઘરાવાસતો કામેહિ ચ નિક્ખમિત્વા. **સાકો** નામ સબ્બસારમયો રુક્ખવિસેસો, યેન પાસાદાદિ કરીયતે, તંસમુદાયભૂતે વનસણ્ડેતિ અત્થો. ભૂમિયા પવત્તં **ભુમ્મં**, તં ગુણદોસં જાલેતિ જોતેતિ, તં વા જલતિ જોતતિ પાકટં ભવતિ એતાયાતિ **ભુમ્મજાલા**. **હેટ્ઠા ચા**તિ એત્થ **ચ**-સદ્દેન ''અસીતિહત્થે''તિ ઇદમનુકડ્ઢતિ. **એતસ્મિં પદેસે**તિ સાકવનસણ્ડમાહ. ખન્ધપન્તિવસેન **દક્ખિણાવટ્ટા**. સાખાપન્તિવસેન **પાચીનાભિમુખા**. **તેહી**તિ મિગસૂકરેહિ, મણ્ડૂકમૂસિકેહિ ચ. **તે**તિ સીહબ્યગ્ઘાદયો સપ્પબિળારા ચ.

એત્થાતિ એવં માપિયમાને નગરે. તુમ્હાકં પુરિસેસુ પરિયાપન્નં એકેકમ્પિ પુરિસં પચ્ચત્થિકભૂતં અઞ્ઞં પુરિસસતમ્પિ પુરિસસહસ્સમ્પિ અભિભવિતું ન સક્ખિસ્સતીતિ યોજના. **ચક્કવત્તિબલેના**તિ ચક્કવત્તિબલભાવેન. **અતિસેય્યો**તિ અતિવિય ઉત્તમો ભવેય્ય. કપિલસ્સ ઇસિનો વસનટ્ઠાનત્તા **કપિલવત્થુ**.

નેસં સન્તિકે ભવેય્યાતિ સમ્બન્ધો. **અસદિસસંયોગે**તિ જાતિયા અસદિસાનં ઘરાવાસપયોગે હેતુભૂતે. **અવસેસાહિ** અત્તનો અત્તનો કણિટ્ઠાહિ.

વડ્ઢમાનાનન્તિ અનાદરે સામિવચનં, અનન્તરાયિકાય પુત્તધીતુવડ્ઢનાય વડ્ઢમાનેસુ એવ ઉદપાદીતિ અત્થો. લોહિતકતાય **કોવિળારપુપ્ફસદિસાનિ**. કુટ્ઠરોગો નામ સાસમસૂરીરોગા વિય યેભુય્યેન સઙ્કમનસભાવોતિ વુત્તં ''**અયં રોગો સઙ્કમતી**''તિ. ઉપરિ પદરેન **પટિચ્છાદેત્વા પંસું** રાસિકરણેન **દત્વા**. **નાટકિત્થિયો** નામ નચ્ચન્તિયો.

રાજભરિયાયો **ઓરોધા** નામ. **તસ્સા**તિ સુસિરસ્સ. **મિગસકુણાદીન**ન્તિ એત્થ **આદિ**સદ્દેન વનચરકપેતાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ.

તસ્મિં રામરઞ્ઞે નિસિન્નેતિ સમ્બન્ધો. **પદરે**તિ દારુફલકે. ખત્તિયમાયારોચનેન **અત્તનો ખત્તિયભાવં જાનાપેત્વા**.

માતિકન્તિ માતિતો આગતં. **પાભત**ન્તિ મૂલભણ્ડં, પણ્ણાકારો વા. **રઞ્ઞો**તિ રામરાજસ્સ જેટ્ઠપુત્તભૂતસ્સ બારાણસિરઞ્ઞો. **તત્થા**તિ બારાણસિયં. **ઇધેવા**તિ હિમવન્તપસ્સેયેવ. **નગર**ન્તિ રાજધાનીભૂતં મહાનગરં. **કોલરુક્ખો** નામ કુટ્ઠભેસજ્જુપગો એકો રુક્ખવિસેસો. **બ્યગ્ઘપથે**તિ બ્યગ્ઘમગ્ગે.

માતુલાતિ માતુ ભાતરો. **કેસગ્ગહણ**ન્તિ કેસવેણિબન્ધનં. **દુસ્સગ્ગહણ**ન્તિ વત્થસ્સ નિવસનાકારો. **ન્હાનતિત્થ**ન્તિ યથાવુત્તાય પોક્ખરણિયા ઉદકન્હાનતિત્થં. ઇદાનિપિ તેસં જાતિસમ્ભેદાભાવં દસ્સેન્તો ‘‘**એવં તેસ**’’ન્તિઆદિમાહ. **આવાહો** દારિકાહરણં. **વિવાહો** દારિકાદાનં. **તત્થા**તિ તેસુ સક્યકોલિયેસુ. ધાતુસદ્દાનમનેકત્થત્તા સમુસદ્દો નિવાસત્થોતિ વુત્તં ‘‘**વસન્તી**’’તિ. **અગ્ગે**તિ ઉપયોગત્થે ભુમ્મવચનં, આદ્યત્થે ચ અગ્ગસદ્દો, કિરિયાવિસેસોતિ ચ દસ્સેતિ ‘‘**તં અગ્ગ**’’ન્તિઆદિના. યદેત્થ ભગવતા વુત્તં ‘‘અથ ખો અમ્બટ્ઠ રાજા ઓક્કાકો ઉદાનં ઉદાનેસિ ‘સક્યા વત ભો કુમારા, પરમસક્યા વત ભો કુમારા’તિ, તદગ્ગે ખો પન અમ્બટ્ઠ સક્યા પઞ્ઞાયન્તી’’તિ, તદેતં સદ્દતો, અત્થતો ચ સાભાવિકનિબ્બચનનિદસ્સનં ‘‘સકાહિ ભગિનીહિપિ સદ્ધિં સંવાસવસેન જાતિસમ્ભેદમકત્વા કુલવંસં અનુરક્ખિતું સક્કુણન્તિ સમત્થેન્તીતિ **સક્યા**’’તિ તેયેવ સદ્દરચનાવિસેસેન **સાકિયા**. યં પનેતં સક્કતનિઘણ્ડુસત્થેસુ વુત્તં –

> ‘‘સાકરુક્ખપટિચ્છન્નં, વાસં યસ્મા પુરાકંસુ;
> તસ્મા દિટ્ઠા વંસજાતે, ભુવિ ‘સક્યા’તિ વિસ્સુતા’’તિ.

તદેતં સદ્દમત્તં પતિ અસાભાવિકનિબ્બચનનિદસ્સનં ‘‘કપિલમુનિનો વસનટ્ઠાને સાકવને વસન્તીતિ **સક્યા**, **સાકિયા**’’તિ ચ.

કાળવણ્ણતાય **કણ્હો** નામાતિ વુત્તં ‘‘**કાળવણ્ણ**’’ન્તિઆદિ. હનુયં જાતા **મસ્સુ**, ઉત્તરોટ્ઠસ્સ ઉભોસુ પસ્સેસુ દાઠાકારેન જાતા **દાઠિકા**. ઇદઞ્ચ અત્થમત્તેન વુત્તં, તદ્ધિતવસેન પન યથા એતરહિ યક્ખે ‘‘પિસાચો’’તિ સમઞ્ઞા, એવં તદા ‘‘કણ્હો’’તિ, તસ્મા જાતમત્તેયેવ સબ્યાહરણેન પિસાચસદિસતાય **કણ્હો**તિ. તથાહિ વુત્તં ‘‘યથા ખો પન અમ્બટ્ઠ એતરહિ મનુસ્સા પિસાચે દિસ્વા ‘પિસાચા’તિ સઞ્જાનન્તિ, એવમેવ ખો અમ્બટ્ઠ તેન ખો પન સમયેન મનુસ્સા પિસાચે ‘કણ્હા’તિ સઞ્જાનન્તી’’તિઆદિ. તત્થ **પિસાચો જાતો**તિ ઇદાનિ પાકટનામેન સુવિઞ્ઞાપનત્થં પુરિમપદસ્સેવ વેવચનં વુત્તં. ‘‘ન સકબળેન મુખેન બ્યાહરિસ્સામી’’તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૬૧૯) વિય ઉપસગ્ગવસેન સદ્દકરણત્થો હરસદ્દો, પુન દુતિયોપસગ્ગેન યુત્તો ઉચ્ચાસદ્દકરણે વત્તતીતિ વુત્તં ‘‘**ઉચ્ચાસદ્દમકાસી**’’તિ.

૨૬૮. અત્તનો **ઉપારમ્ભમોચનત્થાયા**તિ આચરિયેન, અમ્બટ્ઠેન ચ અત્તનો અત્તનો ઉપરિ પાપેતબ્બોપવાદસ્સ અપનયનત્થં. ‘‘અત્તનો’’તિ હેતં વિચ્છાલોપવચનં. **પરિભિન્દિસ્સતી**તિ અનત્થકામતાપવેદનેન પરિભેદં કરિસ્સતિ, પેસુઞ્ઞં ઉપસંહરિસ્સતીતિ વુત્તં હોતિ. અત્થવિઞ્ઞાપને સાધનતાય વાચા એવ કરણં **વાક્કરણં** નિરુત્તિનયેન, તં કલ્યાણમસ્સાતિ **કલ્યાણવાક્કરણો**. **અસ્મિં વચને**તિ એત્થ તસદ્દેન કામં ‘‘ચત્તારોમે ભો ગોતમ વણ્ણા’’તિઆદિના

(દી॰ નિ॰ ૧.૨૬૬) અમ્બટ્ઠેન હેટ્ઠા વુત્તો જાતિવાદો પરામસિતબ્બો હોતિ, તથાપેસ જાતિવાદો વેદે વુત્તવિધિનાયેવ તેન પટિમન્તેતબ્બો, તસ્મા પટિમન્તનહેતુભાવેન પસિદ્ધં વેદત્તયવચનમેવ પરામસિતબ્બન્તિ દસ્સેતું વુત્તં “**અત્તના ઉગ્ગહિતે વેદત્તયવચને**”તિ. ઇદાનિ ‘‘પોરાણં ખો પન તે અમ્બટ્ઠ માતાપેત્તિક’’ન્તિઆદિના ભગવતા વુત્તવચનસ્સપિ પરામસનં દસ્સેન્તો “**એતસ્મિં વા દાસિપુત્તવચને**”તિ આહ. અપિચ **પટિમન્તેતુ**ન્તિ એત્થ પટિમન્તના નામ પઞ્હાવિસ્સજ્જના, ઉત્તરિકથના વા, તસ્મા અત્થદ્વયાનુરૂપં તબ્બિસયસ્સ ત-સદ્દેન પરામસનં દસ્સેતીતિ દટ્ઠબ્બં.

૨૬૯. **તાવા**તિ મન્તનાય પઠમમેવ, અકતાય એવ મન્તનાયાતિ વુત્તં હોતિ. **દુજ્જાના**તિ દુબ્બિઞ્ઞેય્યા, પઠમમેવ સીસમુક્ખિપિતું અસમત્થનતો , જાતિયા ચ દુબ્બિઞ્ઞેય્યત્તા, અદ્દસ્સ ચ દુક્કરણતો અમ્બટ્ઠો સયમેવ મોચેતૂતિ અધિપ્પાયો. અત્તનાવ સક્યેસુ ઇબ્ભવાદનિપાતનેન અત્તનો ઉપરિ પાપુણનં સન્ધાય “**અત્તના બદ્ધં પુટક**”ન્તિ વુત્તં, અત્તનાવ બદ્ધં પુટોળિન્તિ અત્થો.

૨૭૦. **ધમ્મો** નામ કારણં ‘‘ધમ્મપટિસમ્ભિદા’’તિઆદીસુ (વિભ॰ ૭૧૮ આદયો) વિય, ધમ્મેન સહ વત્તતીતિ સહધમ્મો, સો એવ **સહધમ્મિકો**તિ આહ “**સહેતુકો**”તિઆદિ, પરિયાયવચનમેતં. જનકો વા **હેતુ**, ઉપત્થમ્ભકો **કારણં**. **અઞ્ઞેન** અટ્ઠાનગતેન **અઞ્ઞં** અટ્ઠાનગતં **વચનં**. તેનાહ “**યો હી**”તિઆદિ.

તતોતિ દ્વિક્ખત્તું ચોદનાતો પરં, તતિયચોદનાય અનાગતાય એવ પક્કમિસ્સામીતિ વુત્તં હોતિ.

૨૭૧. પૂજિતબ્બતો સક્કો દેવરાજા **યક્ખો** નામ. યો અગ્ગિસ્સ પકતિવણ્ણો, તેન સમન્નાગતન્તિ વુત્તં “**આદિત્તન્તિ અગ્ગિવણ્ણ**”ન્તિ. **કન્દલો** નામ પુપ્ફૂપગરુક્ખવિસેસો, યસ્સ સેતં પુપ્ફં પુપ્ફતિ, મકુળમ્પિસ્સ સેતવણ્ણં દાઠાકારં હોતિ. **વિરૂપરૂપ**ન્તિ વિપરીતરૂપસણ્ઠાનં.

અટ્ઠમસત્તાહે અજપાલનિગ્રોધમૂલે નિસિન્નસ્સ સબ્બબુદ્ધસ્સ આચિણ્ણસમાચિણ્ણં અપ્પોસ્સુક્કતં સન્ધાય “**અહઞ્ચેવા**”તિઆદિ વુત્તં. **અવત્તમાને**તિ અપ્પટિપજ્જમાને, અનનુવત્તમાને વા. **તસ્મા**તિ તદા તથાપટિઞ્ઞાતત્તા. **તાસેત્વા પઞ્હં વિસ્સજ્જાપેસ્સામીતિ આગતો** યથા તં મૂલપણ્ણાસકે આગતસ્સ સચ્ચકપરિબ્બાજકસ્સ સમાગમે (મ॰ નિ॰ ૧.૩૫૭).

‘‘ભગવા ચેવ પસ્સતિ અમ્બટ્ઠો ચા’’તિ એત્થ ઇતરેસમદસ્સને દુવિધમ્પિ કારણં દસ્સેન્તો “**યદિ હી**”તિઆદિમાહ. **હિ**-સદ્દો કારણત્થે નિપાતો. યસ્મા અગરુ, યસ્મા ચ વદેય્યું, તસ્માતિ સમ્બન્ધો. અઞ્ઞેસમ્પિ સાધારણતો **અગરુ** અભારિયં. **આવાહેત્વા**તિ મન્તબલેન અવ્હાનં કત્વા. **તસ્સા**તિ અમ્બટ્ઠસ્સ. **અન્તોકુચ્છિ** અન્તઅન્તગુણાદિકો. **વાદસઙ્ઘટ્ટે**તિ વાચાસઙ્ઘટ્ટને. **મઞ્ઞમાનો**તિ મઞ્ઞનતો. સમ્બન્ધદસ્સનઞ્હેતં.

૨૭૨. **તાણં ગવેસમાનો**તિ ‘‘અયમેવ સમણો ગોતમો ઇતો ભયતો મમ તાયકો’’તિ ભગવન્તંયેવ ‘‘તાણ’’ન્તિ પરિયેસન્તો , ઉપગચ્છન્તોતિ વુત્તં હોતિ. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. **તાયતી**તિ યથૂપટ્ઠિતભયતો પાલેતિ. તેનાહ “**રક્ખતી**”તિ, કત્તુસાધનમેતં. **નિલીયતી**તિ યથૂપટ્ઠિતેનેવ ભયેન ઉપદ્દુતો નિલીનો હોતિ, અધિકરણસાધનમેતં. **સરસદ્દો** હિંસને, તઞ્ચ વિદ્ધંસનમેવ અધિપ્પેતન્તિ વુત્તં “**ભયં હિંસતિ વિદ્ધંસેતી**”તિ, કત્તુસાધનમેતં.

અમ્બટ્ઠવંસકથાવણ્ણના

૨૭૪. ગઙ્ગાય દક્ખિણતોતિ ગઙ્ગાય નામ નદિયા દક્ખિણદિસાભાગે. **બ્રાહ્મણતાપસા**તિ બ્રહ્મકુલિનો તાપસા. સરં વા સત્તિઆદયો વા પરસ્સ ઉપરિ ખિપિતુકામસ્સ મન્તાનુભાવેન હત્થં ન પરિવત્તતિ, હત્થે પન અપરિવત્તન્તે કુતો આવુધં પરિવત્તિસ્સતીતિ તથા અપરિવત્તનં સન્ધાય "**આવુધં ન પરિવત્તતી**"તિ વુત્તં. **ભદ્રં ભો**તિ સમ્પટિચ્છનં, સાધૂતિ અત્થો. ધનુના ખિત્તસરેન અગમનીયં સસમ્ભારકથાનયેન "**ધનુ અગમનીય**"ન્તિ વુત્તં યથા "ધનુના વિજ્ઝતિ, ચક્ખુના પસ્સતી"તિ. **અમ્બટ્ઠં નામ વિજ્જ**ન્તિ સત્તાનં સરીરે અબ્ભઙ્ગં ઠપેતીતિ **અમ્બટ્ઠા** નિરુત્તિનયેન, એવંલદ્ધનામં મન્તવિજ્જન્તિ અત્થો. યતો અમ્બટ્ઠા વિજ્જા એતસ્મિં અત્થીતિ કત્વા કણ્હો ઇસિ "**અમ્બટ્ઠો**"તિ પઞ્ઞાયિત્થ, તબ્બંસજાતતાય પનાયં માણવો "**અમ્બટ્ઠો**"તિ વોહરીયતિ. સો કિર "કથં નામાહં દિસાય દાસિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તો"તિ તં હીનં જાતિં જિગુચ્છન્તો "હન્દાહં યથા તથા ઇમં જાતિં સોધેસ્સામી"તિ નિગ્ગતો. તેન વુત્તં "**ઇદાનિ મે મનોરથં પૂરેસ્સામી**"તિ. અયઞ્હિસ્સ મનોરથો – વિજ્જાબલેન રાજાનં તાસેત્વા તસ્સ ધીતરં લદ્ધકાલતો પટ્ઠાય મ્યાયં દાસજાતિ સોધિતા ભવિસ્સતીતિ.

સેટ્ઠમન્તેતિ સેટ્ઠભૂતે વેદમન્તે. **કો નુ** કિં કારણા **દાસિપુત્તો** સમાનો મદ્દરૂપિં ધીતરં યાચતીતિ અત્થો. ખુરતિ છિન્દતિ, ખુરં વા પાતિ પિવતીતિ **ખુરપ્પો**, ખુરમસ્સ અગ્ગે અપ્પીયતિ ઠપીયતીતિ વા **ખુરપ્પો**, સરો. **મન્તાનુભાવેન** રઞ્ઞો બાહુક્ખમ્ભમત્તં જાતં, તેન પન બાહુક્ખમ્ભેન "કો જાનાતિ, કિં ભવિસ્સતી"તિ રાજા ભીતો ઉસ્સઙ્કી ઉત્રસ્તો અહોસિ. તથા ચ વુત્તં "**ભયેન વેધમાનો અટ્ઠાસી**"તિ.

સરભઙ્ગજાતકે (જા॰ ૨.૧૭.૫૨) આગતાનં દણ્ડકીરાજાદીનં પચ્છા ઓક્કાકરાજા અહોસિ, તેસં પવત્તિ ચ સબ્બત્થ ચિરકાલં પાકટાતિ આહ "**દણ્ડકીરઞ્ઞો**"તિઆદિ. અપરદ્ધસ્સ દણ્ડકીરઞ્ઞો, અપરદ્ધો નાળિકેરો, અજ્જુનો ચાતિ સમ્બન્ધો. સતિપિ વાલુકાદિવસ્સે આવુધવસ્સેનેવ વિનાસોતિ વુત્તં "**આવુધવુટ્ઠિયા**"તિ. "અયમ્પિ ઈદિસો મહાનુભાવો"તિ મઞ્ઞમાના એવં **ચિન્તયન્તા ભયેન અવોચુ**ન્તિ દટ્ઠબ્બં.

ઉન્દ્રિયિસ્સતીતિ ભિન્દિયિસ્સતિ. કમ્મરૂપઞ્હેતં "પથવી"તિ કમ્મકત્તુવસેન વુત્તત્તા યથા "કુસુલો ભિજ્જતી"તિ. તેનાહ "**ભિજ્જિસ્સતી**"તિ. **થુસમુટ્ઠી**તિ પલાસમુટ્ઠિ, ભુસમુટ્ઠિ વા. કસ્માતિ આહ "**સરસન્થમ્ભનમત્તે**"તિઆદિ.

ભીતતસિતા ભયવસેન છમ્ભિતસરીરા ઉદ્ધગ્ગલોમા હોન્તિ હટ્ઠલોમા, અભીતતસિતા પન ભયુપદ્દવાભાવતો અચ્છમ્ભિતસરીરા પતિતલોમા હોન્તિ અહટ્ઠલોમા, ખેમેન સોત્થિના તિટ્ઠન્તિ, તાય પન પતિતલોમતાય તસ્સ સોત્થિભાવો પાકટો હોતીતિ ફલેન કારણં વિભાવેતું પાળિયં "પલ્લોમો'તિ વુત્તન્તિ દસ્સેતિ "**પન્નલોમો**"તિઆદિના. નિરુત્તિનયેન પદસિદ્ધિ યથા તં **ભયભેરવસુત્તે** "ભિય્યો પલ્લોમમાપાદિં અરઞ્ઞે વિહારાયા"તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૬ આદયો). **ઇદ**ન્તિ ઓસાનવચનં. "સચે મે રાજા તં દારિકં દસ્સેતિ, કુમારો સોત્થિ પલ્લોમો ભવિસ્સતી"તિ પટિઞ્ઞાકરણં પકરણતોયેવ પાકટં. **તેના**તિ કણ્હેન. **મન્તે**તિ બાહુક્ખમ્ભકમન્તસ્સ પટિપ્પસ્સમ્ભકવિજ્જાસઙ્ખાતે મન્તે. એવરૂપાનઞ્હિ ભયુપદ્દવકરાનં મન્તાનં એકંસેનેવ પટિપ્પસ્સમ્ભકમન્તાહોન્તિ યથા તં કુસુમારકવિજ્જાદીનં. **પરિવત્તિતે**તિ પજપ્પિતે. અત્તનો ધીતુયા અપવાદમોચનત્થં તં અદાસં ભુજિસ્સં કરોતિ. તસ્સા અનુરૂપે ઇસ્સરિયે ઠપનત્થં **ઉળારે ચ નં ઠાને ઠપેસિ**. **એકેન પક્ખેના**તિ માતુપક્ખેન. કરુણાયન્તો **સમસ્સાસનત્થં આહ**, ન પન ઉચ્ચાકુલીનભાવદસ્સનત્થં. તેનાહ "**અથ ખો ભગવા**"તિઆદિ.

ખત્તિયસેટ્ઠભાવવણ્ણના

૨૭૫. બ્રાહ્મણેસૂતિ વોહારમત્તં, બ્રાહ્મણાનં સમીપે બ્રાહ્મણેહિ લદ્ધબ્બાનિ આસનાદીનિ લભેથાતિ વુત્તં હોતિ. તેન વુત્તં "**બ્રાહ્મણાનં અન્તરે**"તિ. કેવલં વેદસત્થાનુરૂપં પરલોકગતે સદ્ધાય એવ કાતબ્બં, ન તદઞ્ઞં કિઞ્ચિ અભિપત્થેન્તેનાતિ **સદ્ધન્તિ** નિબ્બચનં દસ્સેતું "**મતકે ઉદ્દિસ્સ કતભત્તે**"તિ વુત્તં. **મઙ્ગલાદિભત્તે**તિ એત્થ **આદિ**સદ્દેન ઉસ્સવદેવતારાધનાદિભત્તે સઙ્ગણ્હાતિ. **યઞ્ઞભત્તે**તિ પાપસઞ્ઞમાદિવસેન કતભત્તે. "પાપસઞ્ઞમાદિભત્તો ભવિસ્સતી"તિઆદિના હિ અગ્ગિહોમો ઇધ યઞ્ઞં. **પાહુનકાનન્તિ** અતિથીનં. અનાગન્તુકાનમ્પિ પાહેણકભત્તં "પાહુન"ન્ત્વેવ વુચ્ચતીતિ આહ "**પણ્ણાકારભત્તે વા**"તિ. **આવટં** નિવારણં. **અનાવટં** અનિવારણં. **ખત્તિયભાવં અપ્પત્તો** ઉભતોસુજાતાભાવતો. તેનાહ "**અપરિસુદ્ધો**"તિ.

૨૭૬. ઇત્થિયા વા ઇત્થિં કરિત્વાતિ એત્થ કરણં નામ કિરિયાસામઞ્ઞવિસયં કરભૂધાતૂનં અત્થવસેન સબ્બધાત્વન્તોગધત્તાતિ આહ "**પરિયેસિત્વા**"તિ. ખત્તિયકુમારસ્સ ભરિયાભૂતં બ્રાહ્મણકઞ્ઞં ઇત્થિં પરિયેસિત્વા ગહેત્વા બ્રાહ્મણાનં ઇત્થિયા વા ખત્તિયાવ સેટ્ઠા, "હીના બ્રાહ્મણા"તિ પાળિમુદાહરિત્વા યોજેતબ્બં. "**પુરિસેન વા પુરિસં કરિત્વા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો"તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૭૬) આચરિયેન વુત્તં. તત્થાપિ હિ ખત્તિયકઞ્ઞાય પતિભૂતં બ્રાહ્મણકુમારં પુરિસં પરિયેસિત્વા ગહેત્વા બ્રાહ્મણાનં પુરિસેન વા ખત્તિયાવ સેટ્ઠા, હીના બ્રાહ્મણાતિ યોજના. **કિસ્મિઞ્ચિદેવ પકરણે**તિ **એત્થ પકરણં** નામ કારણં "એતસ્મિં નિદાને એતસ્મિં પકરણે"તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૪૨, ૯૦) વિય, તસ્મા રાગાદિવસેન પક્ખલિતે ઠાને હેતુભૂતેતિ અત્થો, તં પન અત્થતો અપરાધોવ, સો ચ અકત્તબ્બકરણન્તિ આહ "**કિસ્મિઞ્ચિદેવ દોસે**"તિઆદિ. ભસ્સસદ્દો ભસ્મપરિયાયો. ભસીયતિ નિરત્થકભાવેન ખિપીયતીતિ હિ **ભસ્સં**, છારિકા. "વધિત્વા"તિ એતસ્સ અત્થવચનં "**ઓકિરિત્વા**"તિ.

૨૭૭. કમ્મકિલેસેહિ જનેતબ્બો, તેહિ વા જાયતીતિ જનિતો, સ્વેવ **જનેતો**, મનુસ્સોવ . તથા હિ વુત્તં "યે ગોત્તપટિસારિનો"તિ. તદેતં પજાવચનં વિય જાતિસદ્દવસેન બહુમ્હિ એકવચનન્તિ આહ "**પજાયાતિ અત્થો**"તિ. એતસ્મિં જનેતિપિ યુજ્જતિ. **પટિસરન્તી**તિ ગોત્તં પટિચ્ચ "અહં ગોતમો, અહં કસ્સપો"તિઆદિના સરણં કરોન્તિ વિચિનન્તિ.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

વિજ્જાચરણકથાવણ્ણના

૨૭૮. ઇમસ્મિં પન સિલોકે આહરિયમાને બ્રહ્મગરુકા સદ્ધેય્યતં આપજ્જિસ્સન્તિ, અમ્બટ્ઠો ચ "વિજ્જાચરણસમ્પન્નો"તિ પદં સુત્વા વિજ્જાચરણં પુચ્છિસ્સતિ, એવમયં વિજ્જાચરણપરિદીપની દેસના મહાજનસ્સ સાત્થિકા ભવિસ્સતીતિ પસ્સિત્વા લોકનાથો ઇમં સિલોકં સનઙ્કુમારભાસિતં આહરીતિ ઇમમત્થમ્પિ વિભાવેન્તો "**ઇમાય પન ગાથાયા**"તિઆદિમાહ. ઇતરથા હિ ભગવાપિ અસબ્બઞ્ઞૂ પરાવસ્સયો ભવેય્ય, ન ચ યુજ્જતિ ભગવતો પરાવસ્સયતા સમ્માસમ્બુદ્ધભાવતો. તેનાહ "અહમ્પિ હિ, અમ્બટ્ઠ, એવં વદામી"તિઆદિ. **બ્રાહ્મણસમયે સિદ્ધન્તિ** બ્રાહ્મણલદ્ધિયા પાકટં. વક્ખમાનનયેન **જાતિવાદાદિપટિસંયુત્તં**. "**સંસન્દિત્વા**તિ ઘટેત્વા, અવિરુદ્ધં કત્વાતિ અત્થો"તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૭૭) આચરિયેનવુત્તં. ઇદાનિ પન પોત્થકેસુ "પટિક્ખિપિત્વા"તિ પાઠો દિસ્સતિ, સો અયુત્તોવ. કસ્માતિ ચે? ન હિ પાળિયં બ્રાહ્મણસમયસિદ્ધં વિજ્જાચરણં પટિક્ખિપતિ, તદેવ અમ્બટ્ઠેન ચિન્તિતં વિજ્જાચરણં ઘટેત્વા અવિરુદ્ધં કત્વા અનુત્તરં વિજ્જાચરણં દેસેતીતિ.

વાદોતિ લદ્ધિ, વચીભેદો વા. તેનાહ ''**બ્રાહ્મણ...પે॰...આદિવચન**''ન્તિ. લદ્ધિપિ હિ વત્તબ્બત્તા વચનમેવ. **ઇદન્તિ** અજ્ઝેનજ્ઝાપનયજનયાજનાદિકમ્મં, ન વેસ્સસ્સ, ન ખત્તિયસ્સ, ન તદઞ્ઞેસન્તિ અત્થં **આદિસદ્દેન** સઙ્ગણ્હાતિ. **સબ્બત્થાતિ** ગોત્તવાદમાનવાદેસુ. તત્થાપિ હિ **ગોત્તવાદોતિ** ગોત્તં આરબ્ભ વાદો, કસ્સપસ્સેવિદં વટ્ટતિ, ન કોસિયસ્સાતિઆદિવચનન્તિ અત્થો. **માનવાદોતિ** માનં આરબ્ભ અત્તુક્કંસનપરવમ્ભનવસેન વાદો, બ્રાહ્મણસ્સેવિદં વટ્ટતિ, ન સુદ્દસ્સાતિઆદિવચનન્તિ અત્થો. **જાતિવાદે વિનિબદ્ધાતિ** જાતિસન્નિસ્સિતવાદે પટિબદ્ધા. **સબ્બત્થાતિ** ગોત્તવાદવિનિબદ્ધાદીસુ. **ગોત્તવાદવિનિબદ્ધાતિ** હિ ગોત્તવાદે વિનિબદ્ધા. **માનવાદવિનિબદ્ધાતિ** માનવાદે વિનિબદ્ધા, યે હિ બ્રાહ્મણસ્સેવ અજ્ઝેનજ્ઝાપનયજનયાજનાદયોતિ એવં અત્તુક્કંસનપરવમ્ભનવસેન પવત્તા, તે માનવાદવિનિબદ્ધા ચ હોન્તિ. **આવાહવિવાહવિનિબદ્ધાતિ** આવાહવિવાહેસુ વિનિબદ્ધા. યે હિ વિનિબદ્ધત્તયવસેન ''અરહસિ વા મં ત્વં, ન વા મં ત્વં અરહસી''તિ એવં પવત્તનકા, તે આવાહવિવાહવિનિબદ્ધા ચ હોન્તીતિ ઇમમત્થસેસં સન્ધાય ''**એસ નયો**''તિ વુત્તં. આવાહવિવાહવિનિબદ્ધભાવવિભાવનત્થઞ્હિ ''અરહસિ વા મં ત્વં, ન વા મં ત્વં અરહસી''તિ પાળિયં વુત્તં, તદેતં જાતિવાદાદીહિ તીહિ પદેહિ યોજેતબ્બં. આવુત્તિઆદિનયેન હિ જાતિવાદાદયો દ્વિક્ખત્તુમત્થદીપકા. તથા હિ આચરિયેન વુત્તં ''યે પન આવાહવિવાહવિનિબદ્ધા, તે એવ સમ્બન્ધત્તયવસેન 'અરહસિ વા મં ત્વં, ન વા મં ત્વં અરહસી'તિ એવં પવત્તનકા''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૭૮).

નનુ પુબ્બે વિજ્જાચરણં પુટ્ઠં, કસ્મા તં પુન પુચ્છતીતિ ચોદનં સોધેન્તો ''**તતો અમ્બટ્ઠો**''તિઆદિમાહ. તત્થ **યત્થાતિ** યસ્સં વિજ્જાચરણસમ્પત્તિયં. બ્રાહ્મણસમયસિદ્ધં સન્ધાય વુત્તં. **લગ્ગિસ્સામાતિ** ઓલગ્ગા અન્તોગધા ભવિસ્સામ. **તતોતિ** તાય વિજ્જાચરણસમ્પદાય. **અવક્ખિપીતિ** અવચાસિ. પરમત્થતો અવિજ્જાચરણાનિયેવ ''વિજ્જાચરણાની''તિ ગહેત્વા ઠિતો હિ પરમત્થતો વિજ્જાચરણેસુ વિભજિયમાનેસુ સો તતો દૂરતો અપનીતો નામ હોતિ. **યત્થાતિ** યસ્સં પન વિજ્જાચરણસમ્પત્તિયં. અનુત્તરવિજ્જાચરણં સન્ધાય વુત્તં. જાનનકિરિયાયોગે કમ્મમ્પિ યુજ્જનકિરિયાયોગે કત્તાયેવ ઉપપન્નો. પધાનકિરિયાપેક્ખા હિ કારકાતિ વુત્તં ''**અયં નો વિજ્જાચરણસમ્પદા ઞાતું વટ્ટતી**''તિ. એવમીદિસેસુ. **સમુદાગમતોતિ** આદિસમુટ્ઠાનતો.

૨૭૯. કામં ચરણપરિયાપન્નત્તા ચરણવસેન નિય્યાતેતું વટ્ટતિ, અમ્બટ્ઠસ્સ પન અસમપથગમનં નિવારેન્તો સીલવસેનેવ નિય્યાતેતીતિ ઇમમત્થં વિભાવેતું ''**ચરણપરિયાપન્નમ્પી**''તિ વુત્તં. બ્રહ્મજાલે (દી॰ નિ॰ ૧.૭, ૧૧, ૨૧) વુત્તનયેન ખુદ્દકાદિભેદં **તિવિધં સીલં**. **સીલવસેનેવાતિ** સીલપરિયાયવસેનેવ. **કિઞ્ચિ કિઞ્ચિ સીલન્તિ** બ્રાહ્મણાનં જાતિસિદ્ધં અહિંસનાદિયમનિયમલક્ખણં અપ્પમત્તકં સીલં. **તસ્માતિ** તથા વિજ્જમાનત્તા, અત્તનિ વિજ્જમાનં સીલમત્તમ્પિ નિસ્સાય લગ્ગેય્યાતિ અધિપ્પાયો. ''**તત્થ તત્થેવ લગ્ગેય્યાતિ** તસ્મિં તસ્મિંયેવ બ્રાહ્મણસમયસિદ્ધે સીલમત્તે 'ચરણ'ન્તિ લગ્ગેય્યા''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૭૯) આચરિયેન વુત્તં, તદેતં અટ્ઠકથાયમેવ સાકારવચનસ્સ વુત્તત્તા વિચારેતબ્બં, અધિપ્પાયમત્તદસ્સનં વા એતં. અયં પનેત્થ અત્થો – **તત્થ તત્થેવ લગ્ગેય્યાતિ** તસ્મિં તસ્મિંયેવ અત્તનિ વિજ્જમાનસીલમત્તપટિસંયુત્તટ્ઠાને ''મયમ્પિ ચરણસમ્પન્ના''તિ લગ્ગેય્ય, તસ્મા સીલવસેનેવ નિય્યાતેતીતિ સમ્બન્ધો. તથાપસઙ્ગાભાવતો પન ઉપરિ ચરણવસેનેવ નિય્યાતેતીતિ દસ્સેન્તો ''**યં પના**''તિઆદિમાહ. રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનનિદ્દેસેનેવ અરૂપાવચરજ્ઝાનાનમ્પિ નિદ્દિટ્ઠભાવાપત્તિતો ''**અટ્ઠપિ સમાપત્તિયો 'ચરણ'ન્તિ નિય્યાતિતા**''તિ વુત્તં. તાનિપિ હિ અઙ્ગસમતાય ચતુત્થજ્ઝાનાનેવાતિ. **નિય્યાતિતાતિ** ચ અસેસતો નીહરિત્વા ગહિતા, નિદસ્સિતાતિ અત્થો. **વિપસ્સનાઞાણતો પનાતિ** ''સો એવં સમાહિતે ચિત્તે પરિસુદ્ધે પરિયોદાતે અનઙ્ગણે વિગતૂપક્કિલેસે મુદુભૂતે કમ્મનીયે ઠિતે આનેઞ્જપ્પત્તે ઞાણદસ્સનાય ચિત્તં અભિનીહરતિ અભિનિન્નામેતી''તિઆદિના નયેન વિપસ્સનાઞાણતો પટ્ઠાય.

ચતુઅપાયમુખકથાવણ્ણના

૨૮૦. **અસમ્પાપુણન્તો**તિ આરભિત્વાપિ સમ્પજ્જિતુમસક્કોન્તો. **અવિસહમાનો**તિ આરભિતુમેવ અસક્કોન્તો. ''**ખારી**''તિ તાપસપરિક્ખારસ્સેતં અધિવચનં, સો ચ અનેકભેદોતિ વિભજિત્વા દસ્સેતું ''**અરણી**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અરણી**તિ હેટ્ઠિમુપરિમવસેન અગ્ગિધમનકં અરણીદ્વયં. **કમણ્ડલૂ**તિ કુણ્ડિકા. **સુજા**તિ હોમદબ્બિ. સુજાસદ્દો હિ હોમકમ્મનિ હબ્યન્નાદીનમુદ્ધરણત્થં કતદબ્બિયં વત્તતિ યથા તં કૂટદન્તસુત્તે ''પઠમો વા દુતિયો વા સુજં પગ્ગણ્હન્તાન''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૪૧). તથા હિ ઇમસ્મિંયેવ ઠાને આચરિયેન વુત્તં ''સુજાતિ દબ્બી''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૮૦). હબ્યન્નાદીનં સુખગ્ગહણત્થં જાયતીતિ હિ **સુજા**. કેચિ પન ઇમમત્થમવિચારેત્વા તુન્નત્થમેવ ગહેત્વા ''સૂચી''તિ પઠન્તિ, તદયુત્તમેવ આચરિયેન તથા અવણ્ણિતત્તા. ચમતિ અદતીતિ **ચમરો**, મિગવિસેસો, તસ્સ વાલેન કતા **બીજની ચામરા**. **આદિ**સદ્દેન તિદણ્ડતિઘટિકાદીનિ સઙ્ગણ્હાતિ. કુચ્છિતેન વઙ્કાકારેન જાયતીતિ **કાજો** યથા ''કાલવણ''ન્તિ; કચતિ ભારં બન્ધતિ એત્થાતિ વા **કાચો**. દુવિધમ્પિ હિ પદમિચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ. **ખારિભરિત**ન્તિ ખારીહિ પરિપુણ્ણં. એકેન વિ-કારેન પદં વડ્ઢેત્વા ''ખારિવિવિધ''ન્તિ પઠન્તાનં વાદે સમુચ્ચયસમાસેન અત્થં દસ્સેન્તો ''**યે પના**''તિઆદિમાહ.

નનુ ઉપસમ્પન્નસ્સ ભિક્ખુનો સાસનિકોપિ યો કોચિ અનુપસમ્પન્નો અત્થતો પરિચારકોવ હોતિ અપિ ખીણાસવસામણેરો, કિમઙ્ગં પન બાહિરકપબ્બજિતેતિ અનુયોગં પતિ તત્થ વિસેસં દસ્સેતું ''**કામઞ્ચા**''તિઆદિ વુત્તં. **વુત્તનયેના**તિ ''કપ્પિય...પે॰... વત્તકરણવસેના''તિ એવં વુત્તનયેન. અનેકસતસહસ્સસંવરવિનયસમાદાનવસેન ઉપસમ્પન્નભાવસ્સ વિસિટ્ઠભાવતો ખીણાસવસામણેરોપિ પુથુજ્જનભિક્ખુનો પરિચારકોતિ વુત્તો.

''નવકોટિસહસ્સાનિ, અસીતિસતકોટિયો;
પઞ્ઞાસસતસહસ્સાનિ, છત્તિંસ ચ પુનાપરે;

એતે સંવરવિનયા, સમ્બુદ્ધેન પકાસિતા;
પેય્યાલમુખેન નિદ્દિટ્ઠા, સિક્ખા વિનયસંવરે''તિ. (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૦; અપ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૫૫; પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨.૩૭);

એવં વુત્તપ્પભેદાનં અનેકસતસહસ્સાનં સંવરવિનયાનં સમાદાય સિક્ખનેન ઉપરિભૂતા અગ્ગભૂતા સમ્પદાતિ હિ **ઉપસમ્પદા**, તાય ચેસ ઉપસમ્પદાય પુથુજ્જનભિક્ખુ ઉપસમ્પન્નોતિ.

અયં પનાતિ યથાવુત્તલક્ખણો તાપસો. તાપસા હિ કમ્મવાદિકિરિયવાદિનો, ન સાસનસ્સ પટાણીભૂતા, યતો નેસં પબ્બજિતુમાગતાનં વિનાવ તિત્થિયપરિવાસેન ખન્ધકે પબ્બજ્જા અનુઞ્ઞાતા. તપો એતેસમત્થીતિ **તાપસા** ત-કારસ્સ દીઘં કત્વા. ''લોમસા''તિઆદીસુ વિય હિ સ-પચ્ચયમિચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ. ઇદં વુત્તં હોતિ – કામં ખીણાસવોપિ સામણેરો પુથુજ્જનસ્સ ભિક્ખુનો અત્થતો પરિચારકોવ હોતિ, સો પન વત્તકરણમત્તેનેવ પરિચારકો, ન લામકભાવેન. તાપસો તુ ગુણવસેન ચેવ વેય્યાવચ્ચકરણવસેન ચ લામકભાવેનેવ પરિચારકો, ન વત્તકરણમત્તેન, એવમિમેસં નાનાકરણં સન્ધાય તાપસસ્સેવ પરિચારકતા વુત્તાતિ.

''**કસ્મા**''તિઆદિના ચોદકો કારણં ચોદેતિ. ''**યસ્મા**''તિઆદિના આચરિયો કારણં દસ્સેત્વા પરિહરતિ. એવં સઙ્ખેપતો પરિહરિતમત્થં વિવરિતું ''**ઇમસ્મિઞ્હી**''તિઆદિ વુત્તં. **અસક્કોન્ત**ન્તિ અસમત્થનેન વિપ્પટિપજ્જન્તં

અલજ્જિં. **ખુરધારૂપમન્તિ** ખુરધારાનં મત્થકેનેવ અક્કમિત્વા ગમનૂપમં. **બહુજનસમ્મતા**તિ મહાજનેન સેટ્ઠસમ્મતા. **અઞ્ઞે**તિ અપરે ભિક્ખૂ. **ઇધા**તિ તાપસપબ્બજ્જાય. છન્દેન સહ ચરન્તીતિ **સછન્દચારિનો**, યથાકામં પટિપન્નકાતિ વુત્તં હોતિ. **અનુસિક્ખન્તો**તિ દિટ્ઠાનુગતિયા સિક્ખન્તો. **તાપસાવ બહુકા હોન્તિ**, ન ભિક્ખૂ.

કુદાલપિટકાનં નિબ્બચનં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. **બહુજનકુહાપનત્થ**ન્તિ બહુનો જનસ્સ વિમ્હાપનત્થં . **અગ્ગિસાલ**ન્તિ અગ્ગિહુત્તસાલં. **નાનાદારૂહી**તિ પલાસરુક્ખદણ્ડાદીહિ નાનાવિધસમિધાદારૂહિ. **હોમકરણવસેના**તિ યઞ્ઞકરણવસેન.

ઉદકવસેનેત્થ **પાનાગારં**. તેનાહ "**પાનીયં ઉપટ્ઠપેત્વા**"તિઆદિ. યં ભત્તપુટં વા યાનિ તણ્ડુલાદીનિ વાતિ સમ્બન્ધો. **અમ્બિલયાગુ** નામ તક્કાદિઅમ્બિલસંયુત્તા યાગુ. તણ્ડાદીહિ આમસિતબ્બતો ચીવરાદિ **આમિસં** નામ. **વડ્ઢિયા**તિ દિગુણતિગુણાદિવડ્ઢિયા. **કુટુમ્બં સણ્ઠપેતી**તિ ધનં પતિટ્ઠાપેતિ. યથાવુત્તમત્થં પાળિયં નિદસ્સનમત્તેન વુત્તન્તિ આહ "**ઇદં પનસ્સ પટિપત્તિમુખ**"ન્તિ, ઇદં પન પાળિવચનં અસ્સ ચતુત્થસ્સ પુગ્ગલસ્સ કોહઞ્ઞપટિપત્તિયા મુખમત્તન્તિ અત્થો. કસ્માતિ ચે? સો હિ નાનાવિધેન કોહઞ્ઞેન લોકં વિમ્હાપયન્તો તત્થ અચ્છતિ. તેનાહ "**ઇમિના હી**"તિઆદિ. **એવન્તિ** ''તત્થ પાનીયં ઉપટ્ઠપેત્વા''તિઆદિના વુત્તનયેન.

''સબ્બાપિ તાપસપબ્બજ્જા નિદ્દિટ્ઠા''તિ ધમ્માધિટ્ઠાનનયેન દસ્સિતમેવ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનનયેન વિવરિતું "**અટ્ઠવિધા હી**"તિઆદિ વુત્તં. ખલાદીસુ મનુસ્સાનં સન્તિકે ઉપતિટ્ઠિત્વા વીહિમુગ્ગમાસતિલાદીનિ ભિક્ખાચરિયનિયામેન સઙ્કડ્ઢિત્વા ઉઞ્છનં **ઉઞ્છા**, સા એવ ચરિયા વુત્તિ એતેસન્તિ **ઉઞ્છાચરિયા**. અગ્ગિપક્કિકાય ભત્તભિક્ખાય જીવન્તીતિ **અગ્ગિપક્કિકા**, ન અગ્ગિપક્કિકા **અનગ્ગિપક્કિકા**, તણ્ડુલભિક્ખાય એવ જીવિકાતિ વુત્તં હોતિ. ઉઞ્છાચરિયા હિ ખલાદીનિ ગન્ત્વા ઉપતિટ્ઠિત્વા મનુસ્સેહિ દિય્યમાનં ખલગ્ગં નામ ધઞ્ઞં પટિગ્ગણ્હન્તિ, અનગ્ગિપક્કિકા પન તાદિસમપટિગ્ગણ્હિત્વા તણ્ડુલમેવ પટિગ્ગણ્હન્તીતિ અયમેતેસં વિસેસો. ન સયં પચન્તીતિ **અસામપાકા**, પક્કભિક્ખાય એવ જીવિકા. અયો વિય કઠિનો મુટ્ઠિપ્પમાણો પાસાણો **અયમુટ્ઠિ** નામ, તેન વત્તન્તીતિ **અયમુટ્ઠિકા**. દન્તેન ઉપ્પાટિતં વક્કલં રુક્ખત્તચો **દન્તવક્કલં**, તેન વત્તન્તીતિ **દન્તવક્કલિકા**. પવત્તં રુક્ખાદિતો પાતાપિતં ફલં ભુઞ્જન્તિ સીલેનાતિ **પવત્તફલભોજિનો**. પણ્ડુપલાસસદ્દસ્સ એકસેસનયેન દ્વિધા અત્થો, જિણ્ણતાય પણ્ડુભૂતં પલાસઞ્ચેવ જિણ્ણપક્કભાવેન તંસદિસં પુપ્ફફલાદિ ચાતિ. તેન વક્ખતિ ''સયં પતિતાનેવ પુપ્ફફલપણ્ડુપલાસાદીનિ ખાદન્તા યાપેન્તી''તિ, (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૮૦) તેન વત્તન્તીતિ **પણ્ડુપલાસિકા**, સયંપતિતપણ્ણપુપ્ફફલભોજિનો. ઇદાનિ તે અટ્ઠવિધેપિ સરૂપતો દસ્સેતું "**તત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. **કેણિયજટિલવત્થુ** ખન્ધકવણ્ણનાય (મહાવ॰ અટ્ઠ॰ ૩૦૦) ગહેતબ્બં.

સઙ્કડ્ઢિત્વાતિ ભિક્ખાચરિયાવસેન એકજ્ઝં કત્વા.

તણ્ડુલભિક્ખન્તિ તણ્ડુલમેવ ભિક્ખં. ભિક્ખિતબ્બા યાચિતબ્બા, ભિક્ખૂનં અયન્તિ વા **ભિક્ખા**તિ હિ ભિક્ખાસદ્દો તણ્ડુલાદીસુપિ નિરુળ્હો. તેન વુત્તં "**પચિત્વા પરિભુઞ્જન્તી**"તિ.

ભિક્ખાપરિયેટ્ઠિ નામ દુક્ખાતિ પરેસં ગેહતો ગેહં ગન્ત્વા ભિક્ખાય પરિયેસના નામ દીનવુત્તિભાવેન દુક્ખા.

યે પન ''પાસાણસ્સ પરિગ્ગહો નામ દુક્ખો પબ્બજિતસ્સા''તિ દન્તેહેવ ઉપ્પાટેત્વા ખાદન્તિ, તે **દન્તવક્કલિકા નામા**તિ અયં અટ્ઠકથામુત્તકનયો.

પણ્ણપલાસસદ્દો પુપ્ફફલવિસયોપિ સદિસતાકપ્પનેનાતિ દસ્સેતિ “**પુપ્ફફલપણ્ણપલાસાદીની**”તિ ઇમિના.

તેતિ પણ્ણપલાસિકા. નિદસ્સનમત્તમેતં અઞ્ઞેસમ્પિ તથા ભેદસમ્ભવતો. **પાપુણનટ્ઠાને**તિ ગહેતું સમ્પાપુણનટ્ઠાને. **એકરુક્ખતો**તિ પઠમં ઉપગતરુક્ખતો.

કથમેત્તાવતા સબ્બાપિ તાપસપબ્બજ્જા નિદ્દિટ્ઠાતિ ચોદના ન તાવ વિસોધિતાતિ આહ “**ઇમા પના**”તિઆદિ. **ચતૂહિયેવા**તિ ‘‘ખારિવિધમાદાયા’’તિઆદિના વુત્તાહિ પવત્તફલભોજનિકા, કન્દમૂલફલભોજનિકા, અગ્યાગારિકા, આગારિકા ચેતિ ચતૂહિ એવ તાપસપબ્બજ્જાહિ. **અગારં ભજન્તી**તિ અગારં નિવાસભાવેન ઉપગચ્છન્તિ. ઇમિના હિ ‘‘ચતુદ્વારં અગારં કરિત્વા અચ્છતી’’તિઆદિના ઇધ વુત્તાય ચતુત્થાય તાપસપબ્બજ્જાય તેસમવરોધતં દસ્સેતિ. એવમિતરેસુપિ પટિલોમતો યોજના વેદિતબ્બા. અગ્ગિપરિચરણવસેન **અગ્યાગારં ભજન્તિ** . એવં પન તેસમવરોધતં વદન્તો તદનુરૂપં ઇમેસમ્પિ પચ્ચેકં દુવિધતં દસ્સેતીતિ દટ્ઠબ્બં.

૨૮૧. આચરિયેન પોક્ખરસાતિના સહ પવત્તતીતિ **સાચરિયકો**, તસ્સ. **અપાયમુખમ્પી**તિ વિનાસકારણમ્પિ. પગેવ વિજ્જાચરણસમ્પદાય સન્દિસ્સનેતિ પિ-સદ્દો ગરહાયં. તેન વુત્તં “**અપિ નુ ત્વં ઇમાય અનુત્તરાય વિજ્જાચરણસમ્પદાય સન્દિસ્સસિ સાચરિયકો**”તિઆદિ. તત્રાયમટ્ઠકથામુત્તકનયો – ‘‘નો હિદં ભો ગોતમા’’તિ સન્દિસ્સનં પટિક્ખિપિત્વા અસન્દિસ્સનાકારમેવ વિભાવેતું “**કો ચાહ**”ન્તિઆદિ વુત્તં. સાચરિયકો અહં કો ચ કીદિસો હુત્વા અનુત્તરાય વિજ્જાચરણસમ્પદાય સન્દિસ્સામિ, અનુત્તરા વિજ્જાચરણસમ્પદા કા ચ કીદિસા હુત્વા સાચરિયકે મયિ સન્દિસ્સતિ, આરકા અહં...પે॰... સાચરિયકોતિ સહ પાઠસેસેન યોજના.

૨૮૨. અપાયે વિનાસનુપાયે નિયુત્તો **આપાયિકો**. તબ્ભાવં ન પરિપૂરેતિ પરિપૂરેતું ન સક્કોતીતિ **અપરિપૂરમાનો**, તબ્ભાવેન અપરિપુણ્ણોતિ અત્થો. અત્તના આપાયિકેન હોન્તેનાપિ તબ્ભાવં અપરિપૂરમાનેન પોક્ખરસાતિના એસા વાચા ભાસિતાતિ અત્થતો સમ્બન્ધત્તા કત્વત્થે ચેતં પચ્ચત્તવચનન્તિ આહ “**આપાયિકેનાપિ અપરિપૂરમાનેના**”તિ. અપિચ અત્તના અપરિપૂરમાનેન આપાયિકેનાપિ સયં અપરિપૂરમાનાપાયિકેન હુત્વાપિ પોક્ખરસાતિના એસા વાચા ભાસિતાતિ અત્થયુત્તિતો ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે ચેતં પચ્ચત્તવચનન્તિપિ એવં વુત્તં. અઞ્ઞો હિ સદ્દક્કમો, અઞ્ઞો અત્થક્કમોતિ. કેચિ પન ‘‘કરણત્થમેવ દસ્સેતું એવં વુત્ત’’ન્તિ વદન્તિ, તદયુત્તમેવ પદદ્વયસ્સ કત્તુપદેન સમાનત્થત્તા, સમાનત્થાનઞ્ચ પદાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં કરણભાવાનુપપત્તિતો, અલમતિપપઞ્ચેન.

પુબ્બકઇસિભાવાનુયોગવણ્ણના

૨૮૩. દીયતેતિ દત્તિ, સા એવ **દત્તિક**ન્તિ આહ “**દિન્નક**”ન્તિ. અદાતુકામમ્પિ દાતુકામં કત્વા સમ્મુખા પરમાવટ્ટેતિ સમ્મૂળ્હં કરોતિ એતાયાતિ **સમ્મુખાવટ્ટની**. તેનાહ “**ન દેમીતિ વત્તું ન સક્કોતી**”તિ. પુન **તસ્સા**તિ બ્રાહ્મણસ્સ. કારણાનુરૂપં રાજૂનં પુણ્ણપત્તન્તિ આહ “**કસ્મા મે દિન્નો**”તિ. **સઙ્ખપલિતકુટ્ઠ**ન્તિ ધોતસઙ્ખમિવ સેતકુટ્ઠં. સેતપોક્ખરરજતતો ગુણસમાનકાયત્તા એવમાહ. **અનુગચ્છતી**તિ પરમનુબન્ધતિ.

યદિ દુવિધેનપિ કારણેન રાજા બ્રાહ્મણસ્સ સમ્મુખાભાવં ન દેતિ, અથ કસ્મા તદુપસઙ્કમનં ન પટિક્ખિત્તન્તિ આહ “**યસ્મા પના**”તિઆદિ. “**ખેત્તવિજ્જાયાતિ** નીતિસત્થે’’તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૮૩) આચરિયેન વુત્તં. હેટ્ઠાપિ **બ્રહ્મજાલવણ્ણનાયં** એવં વુત્તં ‘‘ખેત્તવિજ્જાતિ અબ્ભેય્યમાસુરક્ખરાજસત્થાદિનીતિસત્થ’’ન્તિ. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૧) **દુસ્સ**મેત્થ તિરોકરણિયં. તેનાહ “**સાણિપાકારસ્સ અન્તો ઠત્વા**”તિ. અન્તસદ્દેન પન તબ્ભાવેન પદે

વડ્ઢિયમાને **દુસ્સન્તં** યથા ''વનન્તો''તિ. "**પયાતન્તિ** સદ્ધં, સસ્સતિકં વા. તેનાહ અભિહરિત્વા દિન્ન''ન્તિ આચરિયેન વુત્તં, તસ્મા મતકભત્તસઙ્ખેપેન વા નિચ્ચભત્તસઙ્ખેપેન વા અભિહરિત્વા દિન્નં ભિક્ખન્તિ અત્થો વેદિતબ્બો. "**અયં પના**"તિઆદિ અત્થાપત્તિવચનં. **નિટ્ઠન્તિ** નિચ્છયં. કસ્મા પન ભગવા બ્રાહ્મણસ્સ એવરૂપં અમનાપં મમ્મવચનં અવોચાતિ ચોદનં કારણં દસ્સેત્વા સોધેતું "**ઇદં પના**"તિઆદિ વુત્તં. રહસ્સમ્પિ પટિચ્છન્નમ્પિ મમ્મવચનં પકાસેસીતિ સમ્બન્ધો.

૨૮૪. રાજાસનં નામ હત્થિક્ખન્ધપદેસં સન્ધાય "**હત્થિગીવાય વા નિસિન્નો**"તિ પાળિયં વુત્તં. **રથૂપત્થરેતિ** રથસ્સ ઉપરિ અત્થરિતપદેસે. તેનાહ "**રથમ્હી**"તિઆદિ. **ઉગ્ગતુગ્ગતેહીતિ** ઉગ્ગતાનમતિસયેન ઉગ્ગતેહિ. ન હિ વિચ્છાસમાસો લોકિકેહિ અભિમતોતિ. રઞ્ઞો અપચ્ચં **રાજઞ્ઞો**, બહુકત્તં પતિ, એકસેસનયેન વા "**રાજઞ્ઞેહી**"તિ વુત્તં. **પાકટમન્તનન્તિ** પકાસભૂતં મન્તનં. તદેવિધાધિપ્પેતં, ન રહસ્સમન્તનં સુદ્દાદીહિપિ સુય્યમાનસ્સ ઇચ્છિતત્તા. તેન વુત્તં "**અથ આગચ્છેય્ય સુદ્દો વા સુદ્દદાસો વા**"તિઆદિ. **તાદિસેહિયેવાતિ** રઞ્ઞો આકારસદિસેહેવ. તસ્સત્થસ્સ સાધનસમત્થં વચનં રઞ્ઞા ભણિતં યથા, તથા સોપિ તસ્સત્થસ્સ સાધનસમત્થમેવ ભણિતં વચનં અપિનુ ભણતીતિ યોજેતબ્બં.

૨૮૫. "**પવત્તારો**"તિ એતસ્સ પાવચનભાવેન વત્તારોતિ સદ્દતો અત્થો. યસ્મા પન તે તથાભૂતા મન્તાનં પવત્તકા નામ, તસ્મા અધિપ્પાયતો અત્થં દસ્સેતું "**પવત્તયિતારો**"તિ વુત્તં. વદસદ્દેન, હિ તુપચ્ચયેન ચ ''વત્તારો''તિ પદસિદ્ધિ, તથા વતુસદ્દેન ''પવત્તયિતારો''તિ. ઇદં આચરિયસ્સ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૮૫) ચ આચરિયસારિપુત્તત્થેરસ્સ ચ મતં. વતુસદ્દેનેવ ''પવત્તારો''તિ પદસિદ્ધિં દસ્સેતીતિપિ કેચિ વદન્તિ. પદદ્વયસ્સ તુલ્યાધિકરણત્તા "**મન્તમેવા**"તિ વુત્તં. ''સુદ્દે બહિ કત્વા રહો ભાસિતબ્બટ્ઠેન મન્તા એવ તં તં અત્થપટિપત્તિહેતુતાય પદ''ન્તિ હિ તુલ્યાધિકરણં હોતિ, અનુપનીતાસાધારણતાય રહસ્સભાવેન વત્તબ્બાય મન્તનકિરિયાય પદમધિગમુપાયન્તિપિ **મન્તપદન્તિ** અટ્ઠકથામુત્તકો નયો. **ગીતન્તિ** ગાયનવસેન સજ્ઝાયિતં, ગાયનમ્પિધ ઉદત્તાનુદત્તાદિસરસમ્પાદનવસેનેવ અધિપ્પેતન્તિ વુત્તં "**સરસમ્પત્તિવસેના**"તિ. પાવચનભાવેન **અઞ્ઞેસં વુત્તં**. તમઞ્ઞેસં વાદાપનવસેન **વાચિતં**. સઙ્ગહેત્વા ઉપરૂપરિ સઞ્ઞૂળ્હાવસેન **સમુપબ્યૂળ્હં**. ઇરુવેદયજુવેદસામવેદાદિવસેન, તત્થાપિ પચ્ચેકં મન્તબ્રહ્માદિવસેન, અજ્ઝાયાનુવાકાદિવસેન ચ **રાસિકતં**. યથાવુત્તનયેનેવ **પિણ્ડં કત્વા ઠપિતં. અઞ્ઞેસં વાચિતં અનુવાચેન્તીતિ** અઞ્ઞેસં કમ્મભૂતાનં તેહિ વાચાપિતં મન્તપદં એતરહિ બ્રાહ્મણા અઞ્ઞેસં અનુવાચાપેન્તિ.

તેસન્તિ મન્તકત્તૂનં. દિબ્બચક્ખુપરિભણ્ડં યથાકમ્મૂપગઞાણં, પચ્ચક્ખતો દસ્સનટ્ઠેન દિબ્બચક્ખુસદિસઞ્ચ પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણં સન્ધાય "**દિબ્બેન ચક્ખુના**"તિ વુત્તં. અતો દિબ્બચક્ખુપરિભણ્ડેન યથાકમ્મૂપગઞાણેન સત્તાનં કમ્મસ્સકતાદીનિ ચેવ દિબ્બચક્ખુસદિસેન પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણેન અતીતકપ્પે બ્રાહ્મણાનં મન્તજ્ઝેનવિધિઞ્ચ ઓલોકેત્વાતિ અત્થો ગહેતબ્બો. રૂપમેવ હિ પચ્ચુપ્પન્નં દિબ્બચક્ખુસ્સ આરમ્મણન્તિ તમિધ અટ્ઠાનગતં હોતિ. **પાવચનેન સહ સંસન્દિત્વાતિ** યં કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધેન વુત્તં વટ્ટસન્નિસ્સિતં વચનં, તેન સહ સંસન્દિત્વા અવિરુદ્ધં કત્વા. ન હિ તેસં વિવટ્ટસન્નિસ્સિતો અત્થો પચ્ચક્ખતો હોતિ. **ગન્થિંસૂતિ** પજ્જગજ્જબન્ધવસેન સક્કતભાસાય બન્ધિંસુ. **અપરા પરેતિ** અટ્ઠકાદીહિ અપરા અઞ્ઞેપિ પરે પચ્છિમા ઓક્કાકરાજકાલાદીસુ ઉપ્પન્ના. **પાણાતિપાતાદીનિ પક્ખિપિત્વાતિ** અટ્ઠકાદીહિ ગન્થિતમન્તપદેસ્વેવ પાણાતિપાતાદિકિલેસસન્નિસ્સિતપદાનં તત્થ તત્થ પક્ખિપનં કત્વા. **વિરુદ્ધે અકંસૂતિ** સુત્તનિપાતે **બ્રાહ્મણધમ્મિકસુત્તાદીસુ** (સુ॰ નિ॰ બ્રાહ્મણધમ્મિકસુત્ત) આગતનયેન સંકિલેસિકત્થદીપનતો પચ્ચનીકભૂતે અકંસુ.

ઇસીતિ નિદસ્સનમત્તં. ''ઇસિ વા ઇસિત્થાય પટિપન્નો વા''તિ હિ વત્તબ્બં. કસ્મા પનેત્થ પટિઞ્ઞાગહણવસેન દેસનાસોતપતિતં ન કરોતીતિ આહ **"ઇધ ભગવા"**તિઆદિ. **ઇધા**તિ ''ત્યાહં મન્તે અધીયામિ, 'સાચરિયકો'તિ ત્વં મઞ્ઞસી''તિ વુત્તટ્ઠાને. **પટિઞ્ઞં અગ્ગહેત્વા**તિ યથા હેટ્ઠા પટિઞ્ઞા ગહિતા, તથા ''તં કિં મઞ્ઞસિ અમ્બટ્ઠ, તાવતા ત્વં ભવિસ્સસિ ઇસિ વા ઇસિત્થાય વા પટિપન્નો સાચરિયકોતિ, નો હિદં ભો ગોતમા''તિ એવં ઇધ પટિઞ્ઞં અગ્ગહેત્વા.

૨૮૬. **નિરામગન્ધા**તિ કિલેસાસુચિવસેન વિસ્સગન્ધરહિતા. **અનિત્થિગન્ધા**તિ ઇત્થીનં ગન્ધમત્તસ્સપિ અવિસહનેન ઇત્થિગન્ધરહિતા. **રજોજલ્લધરા**તિ પકતિરજસેદાદિજલ્લધરા. **પાકારપુરિસગુત્તી**તિ પાકારાવરણં, પુરિસાવરણઞ્ચ. એત્થ પન **"નિરામગન્ધા"**તિ એતેન તેસં દસન્નં બ્રાહ્મણાનં વિક્ખમ્ભિતકિલેસતં દસ્સેતિ, **"અનિત્થિગન્ધા, બ્રહ્મચારિનો"**તિ ચ એતેન એકવિહારિતં, **"રજોજલ્લધરા"**તિ એતેન મણ્ડનવિભૂસનાભાવં, **"અરઞ્ઞાયતને પબ્બતપાદેસુ વસિંસૂ"**તિ એતેન મનુસ્સૂપચારં પહાય વિવિત્તવાસં, **"વનમૂલફલાહારા વસિંસૂ"**તિ એતેન સાલિમંસોદનાદિપણીતાહાર પટિક્ખેપં, **"યદા"**તિઆદિના યાનવાહનપટિક્ખેપં, **"સબ્બદિસાસૂ"**તિઆદિના રક્ખાવરણપટિક્ખેપં. એવઞ્ચ દસ્સેન્તો મિચ્છાપટિપદાપક્ખિકં સાચરિયકસ્સ અમ્બટ્ઠસ્સ વુત્તિં ઉપાદાય સમ્માપટિપદાપક્ખિકાપિ તેસં બ્રાહ્મણાનં વુત્તિ અરિયવિનયે સમ્માપટિપત્તિં ઉપાદાય મિચ્છાપટિપદાયેવ. કથઞ્હિ નામ તે ભવિસ્સતિ સલ્લેખપટિપત્તિયુત્તતાતિ. ''એવં સુ તે''તિઆદિના ભગવા અમ્બટ્ઠં સન્તજ્જેન્તો નિગ્ગણ્હાતીતિપિ વિભાવેતિ. ઇદઞ્હિ વક્ખમાનાય પાળિયા પિણ્ડત્થદસ્સનન્તિ.

દુસ્સપટ્ટિકા **દુસ્સપટ્ટં**. દુસ્સકલાપો **દુસ્સવેણી**. **વેઠકેહી**તિ વેઠકપટ્ટકેહિ, દુસ્સેહિ સંવેઠેત્વા કતનમિતફાસુકાહીતિ વુત્તં હોતિ. **કપ્પેતુન્તિ** કત્તરિકાય છિન્દિતું. **કપ્પિતવાલેહી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. ''ન ભિક્ખવે મસ્સુ કપ્પાપેતબ્બ''ન્તિઆદીસુ (ચૂળવ॰ ૨૭૫) વિય હિ **કપુ**સદ્દો છેદને વત્તતિ. **યુત્તટ્ઠાનેસૂતિ** ગીવાસીસવાલધીસુ. **વાલા**તિ તેસુ ઠાનેસુ જાયમાના લોમા. સહચરણવસેન, ઠાનીનામેન વા **"કુત્તવાલા"**તિ વુત્તા. કેચિ પન ''વાળયુત્તત્તા''તિ પાઠં કપ્પેત્વા વાળરૂપયુત્તત્તાતિ અત્થં વદન્તિ, પાળિયાનપેક્ખનમેવ તેસં દોસો. ''કુત્તવાલેહિ વળવારથેહી''તિ પાળિયં વુત્તં. **સમન્તાનગરન્તિ** નગરસ્સ સમન્તતો. **પાકારસ્સ અધોભાગે કતસુધાકમ્મં** ઠાનં નગરસ્સ સમીપે કત્તબ્બતો, ઉપકારકરણતો ચ **"ઉપકારિકા"તિ વુચ્ચતિ**. નગરસ્સ ઉપકારિકા એતાસન્તિ **નગરૂપકારિકાયો**, રાજધાનીઅપેક્ખાય ઇત્થિલિઙ્ગનિદ્દેસો. તેનાહ **"ઇધ પના"**તિઆદિ. **મતી**તિ વિચિકિચ્છાવસેન અનેકંસિકજાનના. ઉપરિ દેસનાય અવટ્ઠકારણં દસ્સેન્તો **"ઇદં ભગવા"**તિઆદિમાહ. પાળિયં **સો મં પઞ્હેના**તિ સો જનો મં પુચ્છાવસેન સોધેય્ય. **અહં વેય્યાકરણેન સોધેસ્સામી**તિ અહમ્પિમં વિસ્સજ્જનાવસેન સોધેસ્સામીતિ યથારહમધિકારવસેન અત્થો વેદિતબ્બો.

દ્વેલક્ખણદસ્સનવણ્ણના

૨૮૭. **"નિસિન્નાન"**ન્તિઆદિ અનાદરે સામિવચનં, વિસેસનં વા. સઙ્કુચિતે ઇરિયાપથે અનવસેસતો લક્ખણાનં દુબ્બિભાવનતો **"ન સક્કોતી"**તિ વુત્તં, તથા સુવિભાવનતો પન **"સક્કોતી"**તિ. પરિયેસનસુખત્થમેવ તદાચિણ્ણતા દટ્ઠબ્બા. **તેના**તિ દુવિધેનપિ કારણેન.

ગવેસીતિ ઞાણેન પરિયેસનમકાસિ. **ગણયન્તો**તિ ઞાણેનેવ સઙ્કલયન્તો. **સમાનયી**તિ સમ્મા આનયિ સમાહરિ. **"કઙ્ખતી"**તિ પદસ્સ આકઙ્ખતીતિ અત્થોતિ આહ **"અહો વતા"**તિઆદિ. અનુપસગ્ગમ્પિ હિ પદં કત્થચિ

સઉપસગ્ગમિવ અત્થવિસેસવાચકં યથા ''ગોત્રભૂ''તિ. **તતો તતો** સરીરપ્પદેસતો. **કિચ્છતી**તિ કિલમતિ. તેનાહ ''**ન સક્કોતિ દટ્ઠુ**''ન્તિ. **તાયા**તિ ''વિચિનન્તો કિચ્છતી''તિ વુત્તાય **વિચિકિચ્છાય. તતો**તિ સન્નિટ્ઠાનં અગમનતો. એવં ''કઙ્ખતી''તિ પદસ્સ આસિસનત્થતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ સંસયત્થતં દસ્સેન્તો ''**કઙ્ખાય વા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **કઙ્ખાયા**તિ ''કઙ્ખતી''તિ પદેન વુત્તાય કઙ્ખાય. અસત્વપધાનઞ્હિ આખ્યાતિકં. એસ નયો સેસેસુપિ. અવત્થાપભેદગતા વિમતિ એવ ''**તીહિ ધમ્મેહી**''તિ વુત્તા, તિપ્પકારેહિ સંસયધમ્મેહીતિ અત્થો. **કાલુસિયભાવો**તિ અપ્પસન્નતાય હેતુભૂતો આવિલભાવો.

વત્થિકોસેનાતિ નાભિયા અધોભાગસઙ્ખાતે વત્થિમ્હિ જાતેન લિઙ્ગપસિબ્બકેન. ''અણ્ડકોસો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૨, ૧૮૯; ૨.૨૭; અ॰ નિ॰ ૭.૭૧; પારા॰ ૧૧) વિય હિ કોસસદ્દો પરિવેઠકપસિબ્બકે વત્તતિ. વત્થેન ગુહિતબ્બત્તા **વત્થગુય્હં**. યસ્મા ભગવતો કોસોહિતં વત્થગુય્હં સબ્બબુદ્ધાવેણિકં અઞ્ઞેહિ અસાધારણં સુવિસુદ્ધકઞ્ચનમણ્ડલસન્નિભં, અત્તનો સણ્ઠાનસન્નિવેસસુન્દરતાય આજાનેય્યગન્ધહત્થિનો વરઙ્ગપરમચારુભાવં, વિકસમાનતપનિયારવિન્દસમુજ્જલકેસરાવત્તવિલાસં, સઞ્ઝાપભાનુરઞ્જિતજલવનન્તરાભિલક્ખિતસમ્પુણ્ણચન્દમણ્ડલસોભઞ્ચ અત્તનો સિરિયા અભિભુય્ય વિરાજતિ, યં બાહિરબ્ભન્તરમલેહિ અનુપક્કિલિટ્ઠતાય, ચિરકાલપરિચિતબ્રહ્મચરિયાધિકારતાય, સણ્ઠિતસણ્ઠાનસમ્પત્તિયા ચ કોપીનમ્પિ સમાનં અકોપીનમેવ જાતં. તેન વુત્તં ''**ભગવતો હી**''તિઆદિ. **વરવારણસ્સેવા**તિ વરગન્ધહત્થિનો ઇવ. **પહૂતભાવ**ન્તિ પુથુલભાવં. એત્થેવ હિ તસ્સ સંસયો. તનુમુદુસુકુમારાદીસુ પનસ્સ ગુણેસુ વિચારણા એવ નાહોસિ.

૨૮૮. ''તથારૂપ''ન્તિ ઇદં સમાસપદન્તિ આહ ''**તંરૂપ**''ન્તિ. **એત્થા**તિ યથા અમ્બટ્ઠો કોસોહિતં વત્થગુય્હમદ્દસ, તથા ઇદ્ધાભિસઙ્ખારમભિસઙ્ખરણે. ઇમિના હિ ''તથારૂપં ઇદ્ધાભિસઙ્ખારં અભિસઙ્ખરી''તિઆદિપાળિપરામસનં, અતો ચેત્થ સહ ઇદ્ધાભિસઙ્ખારનયેન વત્થગુય્હદસ્સનકારણં મિલિન્દપઞ્હાપાઠેન (મિ॰ પ॰ ૩.૩) વિભાવિતં હોતિ. કેચિ પન ''વત્થગુય્હદસ્સને''તિ પરામસન્તિ, તદયુત્તમેવ. ન હિ તં પાળિયં, અટ્ઠકથાયઞ્ચ અત્થિ, યં એવં પરામસિતબ્બં સિયા, ઇદ્ધાભિસઙ્ખારનયો ચ અવિભાવિતો હોતિ. **કિમેત્થ અઞ્ઞેન વત્તબ્બં** ચતુપટિસમ્ભિદાપત્તેન છળભિઞ્ઞેન વાદીવરેન ભદન્તનાગસેનત્થેરેન વુત્તનયેનેવ સમ્પટિચ્છિતબ્બત્તા. હિરી કરીયતે એત્થાતિ **હિરિકરણં**, તદેવ ઓકાસો તથા, હિરિયિતબ્બટ્ઠાનં. **ઉત્તરસ્સા**તિ સુત્તનિપાતે આગતસ્સ ઉત્તરમાણવસ્સ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૪). સબ્બેસમ્પિ ચેતેસં વત્થુ સુત્તનિપાતતો ગહેતબ્બં.

છાયન્તિ પટિબિમ્બં. કથં દસ્સેસિ, કીદિસં વાતિ આહ ''**ઇદ્ધિયા**''તિઆદિ. **છાયારૂપકમત્ત**ન્તિ ભગવતો પટિબિમ્બરૂપકમેવ, ન પકતિવત્થગુય્હં, તઞ્ચ બુદ્ધસન્તાનતો વિનિમુત્તત્તા રૂપકમત્તં ભગવતા સદિસવણ્ણસણ્ઠાનાવયવં ઇદ્ધિમયં બિમ્બકમેવ હોતિ, એવઞ્ચ કત્વા અપ્પકત્થેન ક-કારેન વિસેસિતવચનં ઉપપન્નં હોતિ. છાયારૂપકમત્તં ઇદ્ધિયા અભિસઙ્ખરિત્વા દસ્સેસીતિ સમ્બન્ધો. ''તં પન દસ્સેન્તો ભગવા યથા અત્તનો બુદ્ધરૂપં ન દિસ્સતિ, તથા કત્વા દસ્સેતી''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૮૮) આચરિયા વદન્તિ. તદેતં ભદન્તનાગસેનત્થેરેન વુત્તેન ઇદ્ધાભિસઙ્ખતછાયારૂપકમત્તદસ્સનવચનેન સંસન્દતિ ચેવ સમેતિ ચ યથા તં ''ખીરેન ખીરં, ગઙ્ગોદકેન યમુનોદક''ન્તિ દટ્ઠબ્બં. તથાવચનેનેવ હિ સેસબુદ્ધરૂપસ્સ તઙ્ખણે અદસ્સિતભાવો અત્થતો આપન્નો હોતિ. નિવાસનનિવત્થતાદિવચનેન પનેત્થ બુદ્ધસન્તાનતો વિનિમુત્તસ્સપિ છાયારૂપકસ્સ નિવાસનાદિઅબહિગતભાવો દસ્સિતો, ન ચ ચોદેતબ્બં ''કથં નિવાસનાદિઅન્તરગતં છાયારૂપકં ભગવા દસ્સેતિ, કથઞ્ચ અમ્બટ્ઠો પસ્સતી''તિ. અચિન્તેય્યો હિ ઇદ્ધિવિસયોતિ. **છાયં દિટ્ઠે**તિ છાયાય દિટ્ઠાય. **એત**ન્તિ છાયારૂપકં. બુજ્ઝનકે સતિ જીવિતનિમિત્તમ્પિ **હદયમંસં દસ્સેય્યા**તિ અધિપ્પાયો. **નિન્નેત્વા**તિ નીહરિત્વા. અયમેવ વા પાઠો. **કલ્લોસી**તિ વિસ્સજ્જને ત્વં કુસલો

છેકો અસિ, યથાવુત્તો વા વિસ્સજ્જનામગ્ગો ઉપપન્નો યુત્તો અસીતિ અત્થો. ''કુસલો''તિ કેચિ પઠન્તિ, અયુત્તમેતં. મિલિન્દપઞ્હે હિ સબ્બત્થ વિસ્સજ્જનાવસાને ''કલ્લો'' ઇચ્ચેવ દિટ્ઠોતિ.

નિન્નામેત્વાતિ મુખતો નીહરણવસેન કણ્ણસોતાદિઅભિમુખં પણામેત્વા, અધિપ્પાયમેવ દસ્સેતું "**નીહરિત્વા**"તિ વુત્તં. **કથિનસૂચિં વિયા**તિ ઘનસુખુમભાવાપાદનેન કક્ખળસૂચિમિવ કત્વા. **તથાકરણેના**તિ કથિનસૂચિં વિય કરણેન. **એત્થા**તિ પહૂતજિવ્હાય. **મુદુભાવો**, **દીઘભાવો**, **તનુભાવો** ચ દસ્સિતો અમુદુનો ઘનસુખુમભાવાપાદનત્થમસક્કુણેય્યત્તાતિ આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૮૮) વુત્તં. તત્રાયમધિપ્પાયો – યસ્મા મુદુમેવ ઘનસુખુમભાવાપાદનત્થં સક્કોતિ, તસ્મા તથાકરણેન મુદુભાવો દસ્સિતો અગ્ગિ વિય ધૂમેન. યસ્મા ચ મુદુયેવ ઘનસુખુમભાવાપજ્જનેન દીઘગામિ, તસ્મા કણ્ણસોતાનુમસનેન દીઘભાવો દસ્સિતો. યસ્મા પન મુદુ એવ ઘનસુખુમભાવાપજ્જનેન તનુ હોતિ, તસ્મા નાસિકાસોતાનુમસનેન તનુભાવો દસ્સિતોતિ. અપુથુલસ્સ તથાપટિચ્છાદનત્થમસક્કુણેય્યત્તા **નલાટચ્છાદનેન પુથુલભાવો** દસ્સિતો.

૨૮૯. પત્થેન્તો હુત્વા ઉદિક્ખન્તોતિ યોજેતબ્બં.

૨૯૦. મૂલવચનં **કથા**. પટિવચનં **સલ્લાપો**.

૨૯૧. ''ઉદ્ધુમાતક''ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૪૨; વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૦૨) વિય ક-સદ્દો જિગુચ્છનત્થોતિ વુત્તં "**તમેવ જિગુચ્છન્તો**"તિ. **તમેવા**તિ પણ્ડિતભાવમેવ, અમ્બટ્ઠમેવાતિપિ અત્થો. અમ્બટ્ઠઞ્હિ સન્ધાય એવમાહ. તથા હિ પાળિયં વુત્તં ''એવં...પે॰... અમ્બટ્ઠં માણવં એતદવોચા''તિ. કામઞ્ચ અમ્બટ્ઠં સન્ધાય એવં વુત્તં, નામગોત્તવસેન પન અનિયમં કત્વા ગરહન્તો પુથુવચનેન વદતીતિ વેદિતબ્બં. ''યદેવ ખો ત્વ''ન્તિ એતસ્સ અનિયમવચનસ્સ ''એવરૂપેના''તિ ઇદં નિયમવચનન્તિ દસ્સેતિ "**યાદિસો**"તિઆદિના. ભાવેનભાવલક્ખણે ભુમ્મવચનત્થે કરણવચનન્તિ વુત્તં "**એદિસે અત્થચરકે**"તિ. **ન અઞ્ઞત્રા**તિ ન અઞ્ઞત્થ સુગતિયં. એત્થ પન ''અત્થચરકેના''તિ ઇમિના બ્યતિરેકમુખેન અનત્થચરકતંયેવ વિભાવેતીતિ દટ્ઠબ્બં. ''ઉપનેય્ય ઉપનેય્યા''તિ ઇદં ત્વાદ્યન્તં વિચ્છાવચનન્તિ આહ "**બ્રાહ્મણો ખો પના**"તિઆદિ. **એવં ઉપનેત્વા ઉપનેત્વા**તિ તં તં દોસં ઉપનીય ઉપનીય. તેનાહ "**સુટ્ઠુ દાસાદિભાવં આરોપેત્વા**"તિ. **પાતેસી**તિ પવટ્ટનવસેન પાતેસિ. યઞ્ચ અગમાસિ, તમ્પિ અસ્સ તથાગમનસઞ્ઞાતં ઠાનં અચ્છિન્દિત્વાતિ યોજના.

પોક્ખરસાતિબુદ્ધૂપસઙ્કમનવણ્ણના

૨૯૨-૩-૬. કિત્તકો પન સોતિ વુત્તં "**સમ્મોદનીયકથાયપિ કાલો નત્થી**"તિ. **આગમા નૂ**તિ આગતો નુ. **ખો**તિ નિપાતમત્તં. **ઇધા**તિ એત્થ, તુમ્હાકં સન્તિકન્તિ અત્થો. **અધિવાસેતૂ**તિ સાદિયતુ, તં પન સાદિયનં ઇધ મનસાવ સમ્પટિગ્ગહો, ન કાયવાચાહીતિ આહ "**સમ્પટિચ્છતૂ**"તિ. અજ્જ પવત્તમાનં **અજ્જતનં**, પુઞ્ઞં, પીતિપામોજ્જઞ્ચ, ઇમમત્થં દસ્સેતું "**યં મે**"તિઆદિ વુત્તં. **કાર**ન્તિ ઉપકારં, સક્કારં વા. **અચોપેત્વા**તિ અચાલેત્વા.

૨૯૭. "**સહત્થા**"તિ ઇદં કરણત્થે નિસ્સક્કવચનં. તેનાહ "**સહત્થેના**"તિ. **સુહિત**ન્તિ ધાતં, જિઘચ્છાદુક્ખાભાવેન વા સુખિતં. **યાવદત્થ**ન્તિ યાવ અત્થો, તાવ ભોજનેન તદા કતં. પટિક્ખેપપવારણાવેત્થ અધિપ્પેતા, ન નિમન્તનપવારણાતિ આહ "**અલ**"ન્તિઆદિ. "**હત્થસઞ્ઞાયા**"તિ નિદસ્સનમત્તં અઞ્ઞત્થ મુખવિકારેન, વચીભેદેન ચ પટિક્ખેપસ્સ વુત્તત્તા , એકક્ખણેપિ ચ તથાપટિક્ખેપસ્સ લબ્ભનતો. ઓનીતા પત્તતો

પાણિ એતસ્સાતિ **ઓનીતપત્તપાણી**તિ ભિન્નાધિકરણવિસયો તિપદો બાહિરત્થસમાસો. મુદ્દજણ-કારેન, પન સઞ્ઞોગત-કારેન ચ **ઓણિત્ત**સદ્દો વિનાભૂતેતિ દસ્સેતિ "**ઓણિત્તપત્તપાણિન્તિપિ પાઠો**"તિઆદિના. સુચિકરણત્થે વા **ઓણિત્ત**સદ્દો. ઓણિત્તં આમિસાપનયનેન સુચિકતં પત્તં પાણિ ચ અસ્સાતિ હિ **ઓણિત્તપત્તપાણિ**. તેનાહ "**હત્થે ચ પત્તઞ્ચ ધોવિત્વા**"તિ. ''ઓણિત્તં નાનાભૂતં વિનાભૂતં, આમિસાપનયનેન વા સુચિકતં પત્તં પાણિતો અસ્સાતિ ઓણિત્તપત્તપાણી''તિ (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.૨૩) **સારત્થદીપનિયં** વુત્તં. તત્થ પચ્છિમવચનં ''હત્થે ચ પત્તઞ્ચ ધોવિત્વા''તિ ઇમિના અસંસન્દનતો વિચારેતબ્બં. **એવંભૂત**ન્તિ ''ભુત્તાવિં ઓનીતપત્તપાણિ''ન્તિ વુત્તપ્પકારેન ભૂતં.

૨૯૮. અનુપુબ્બિં કથન્તિ અનુપુબ્બં કથેતબ્બં કથં. તેનાહ "**અનુપટિપાટિકથ**"ન્તિ. કા પન સાતિ આહ "**દાનાનન્તરં સીલ**"ન્તિઆદિ, તેનાયમત્થો બોધિતો હોતિ – દાનકથા તાવ પચુરજનેસુપિ પવત્તિયા સબ્બસાધારણત્તા, સુકરત્તા, સીલે પતિટ્ઠાનસ્સ ઉપાયભાવતો ચ આદિતો કથેતબ્બા. પરિચ્ચાગસીલો હિ પુગ્ગલો પરિગ્ગહવત્થૂસુ વિનિસ્સટભાવતો સુખેનેવ સીલાનિ સમાદિયતિ, તત્થ ચ સુપ્પતિટ્ઠિતો હોતિ, સીલેન દાયકપટિગ્ગાહકસુદ્ધિતો પરાનુગ્ગહં વત્વા પરપીળાનિવત્તિવચનતો, કિરિયધમ્મં વત્વા અકિરિયધમ્મવચનતો, ભોગસમ્પત્તિહેતું વત્વા ભવસમ્પત્તિહેતુવચનતો ચ **દાનકથાનન્તરં સીલકથા** કથેતબ્બા. તઞ્ચે દાનસીલં વટ્ટનિસ્સિતં, અયં ભવસમ્પત્તિ તસ્સ ફલન્તિ દસ્સનત્થં **સીલકથાનન્તરં સગ્ગકથા**. તાય હિ એવં દસ્સિતં હોતિ ''ઇમેહિ દાનસીલમયેહિ, પણીતપણીતતરાદિભેદભિન્નેહિ ચ પુઞ્ઞકિરિયવત્થૂહિ એતા ચાતુમહારાજિકાદીસુ પણીતપણીતતરાદિભેદભિન્ના અપરિમેય્યા દિબ્બસમ્પત્તિયો લદ્ધબ્બા''તિ. સ્વાયં સગ્ગો રાગાદીહિ ઉપક્કિલિટ્ઠો, સબ્બથા પન તેહિ અનુપક્કિલિટ્ઠો અરિયમગ્ગોતિ દસ્સનત્થં **સગ્ગકથાનન્તરં મગ્ગકથા**. મગ્ગઞ્ચ કથેન્તેન તદધિગમુપાયદસ્સનત્થં કામાનં આદીનવો, ઓકારો, સંકિલેસો, નેક્ખમ્મે આનિસંસો ચ કથેતબ્બો. સગ્ગપરિયાપન્નાપિ હિ સબ્બે કામા નામ બહ્વાદીનવા અનિચ્ચા અદ્ધુવા વિપરિણામધમ્મા, પગેવ ઇતરેતિ **આદીનવો**, સબ્બેપિ કામા હીના ગમ્મા પોથુજ્જનિકા અનરિયા અનત્થસંહિતાતિ લામકભાવો **ઓકારો**, સબ્બેપિ ભવા કિલેસાનં વત્થુભૂતાતિ **સંકિલેસો**, સબ્બસંકિલેસવિપ્પયુત્તં નિબ્બાનન્તિ **નેક્ખમ્મે આનિસંસો** ચ કથેતબ્બોતિ. અયમ્પિ અત્થો બોધિતોતિ વેદિતબ્બો. **મગ્ગો**તિ હિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દેન આદ્યત્થેન કામાદીનવાદીનમ્પિ સઙ્ગહોતિ અયમત્થવણ્ણના કતા. તેનાહ ''સેય્યથિદં – દાનકથં સીલકથં સગ્ગકથં કામાનં આદીનવં ઓકારં સંકિલેસં નેક્ખમ્મે આનિસંસં પકાસેતી''તિ. વિત્થારો **સારત્થદીપનિયં** (સારત્થ॰ ટી॰ ૩.૨૬) ગહેતબ્બો.

કસિ-સદ્દો ઞાણેન ગહણેતિ આહ "**ગહિતા**"તિઆદિ. સામંસદ્દેન નિવત્તેતબ્બમત્થં દસ્સેતિ "**અસાધારણા અઞ્ઞેસ**"ન્તિ ઇમિના, લોકુત્તરધમ્માધિગમે પરૂપદેસવિગતત્તા, એકેનેવ લોકે પઠમં અનુત્તરાય સમ્માસમ્બોધિયા અભિસમ્બુદ્ધત્તા ચ અઞ્ઞેસમસાધારણાતિ વુત્તં હોતિ. **ધમ્મચક્ખુન્તિ એત્થ સોતાપત્તિમગ્ગોવ અધિપ્પેતો, ન બ્રહ્માયુસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૩ આદયો) વિય હેટ્ઠિમા તયો મગ્ગા, ન ચ **ચૂળરાહુલોવાદસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૩.૪૧૬) વિય આસવક્ખયો. ''તસ્સ ઉપ્પત્તિઆકારદસ્સનત્થ''ન્તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ મગ્ગઞાણં અસઙ્ખતધમ્મારમ્મણમેવ, ન સઙ્ખતધમ્મારમ્મણન્તિ ચોદનં સોધેન્તો "**તઞ્હી**"તિઆદિમાહ. **કિચ્ચવસેના**તિ અસમ્મોહપટિવેધકિચ્ચવસેન.

પોક્ખરસાતિઉપાસકત્તપટિવેદનાકથાવણ્ણના

૨૯૯. પાળિયં "**દિટ્ઠધમ્મો**"તિઆદીસુ દસ્સનં નામ ઞાણતો અઞ્ઞમ્પિ ચક્ખાદિદસ્સનં અત્થીતિ તન્નિવત્તનત્થં "**પત્તધમ્મો**"તિ વુત્તં. પત્તિ ચ ઞાણપત્તિતો અઞ્ઞાપિ કાયગમનાદિપત્તિ વિજ્જતીતિ તતો વિસેસદસ્સનત્થં "**વિદિતધમ્મો**"તિ વુત્તં. સા પનેસા વિદિતધમ્મતા એકદેસતોપિ હોતીતિ નિપ્પદેસતો વિદિતધમ્મતં દસ્સેતું

‘‘**પરિયોગાળ્હધમ્મો**’’તિ વુત્તં, તેનસ્સ સચ્ચાભિસમ્બોધમેવ દીપેતિ. મગ્ગઞાણઞ્હિ એકાભિસમયવસેન પરિઞ્ઞાદિચતુકિચ્ચં સાધેન્તં નિપ્પદેસેન ચતુસચ્ચધમ્મં સમન્તતો ઓગાળ્હં નામ હોતિ. તેનાહ ‘‘**દિટ્ઠો અરિયસચ્ચધમ્મો એતેનાતિ દિટ્ઠધમ્મો**’’તિ. ‘‘કથં પન એકમેવ ઞાણં એકસ્મિં ખણે ચત્તારિ કિચ્ચાનિ સાધેન્તં પવત્તતિ. ન હિ તાદિસં લોકે દિટ્ઠં, ન આગમો વા તાદિસો અત્થી’’તિ ન વત્તબ્બં. યથા હિ પદીપો એકસ્મિંયેવ ખણે વટ્ટિં દહતિ, સ્નેહં પરિયાદિયતિ, અન્ધકારં વિધમતિ, આલોકઞ્ચાપિ દસ્સેતિ, એવમેતં ઞાણન્તિ દટ્ઠબ્બં. ‘‘મગ્ગસમઙ્ગિસ્સ ઞાણં દુક્ખેપેતં ઞાણં, દુક્ખસમુદયેપેતં ઞાણં, દુક્ખનિરોધેપેતં ઞાણં, દુક્ખનિરોધગામિનિયા પટિપદાયપેતં ઞાણ’’ન્તિ (વિભ॰ ૭૯૪) સુત્તપદમ્પેત્થ ઉદાહરિતબ્બન્તિ.

તિણ્ણા વિચિકિચ્છાતિ સપ્પટિભયકન્તારસદિસા સોળસવત્થુકા, અટ્ઠવત્થુકા ચ વિચિકિચ્છા **અનેન** વિતિણ્ણા. **વિગતા કથંકથા**તિ પવત્તિઆદીસુ ‘‘એવં નુ ખો, ન નુ ખો’’તિ એવં પવત્તિકા કથંકથા **અસ્સ** વિગતા સમુચ્છિન્ના. **વિસારદભાવં પત્તો**તિ સારજ્જકરાનં પાપધમ્માનં પહીનત્તા, તપ્પટિપક્ખેસુ ચ સીલાદિગુણેસુ સુપ્પતિટ્ઠિતત્તા વિસારદભાવં વેય્યત્તિયં પત્તો અધિગતો. સાયં વેસારજ્જપ્પત્તિ સુપ્પતિટ્ઠિતતા કત્થાતિ ચોદનાય ‘‘સત્થુસાસને’’તિ વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો ‘‘**કત્થ? સત્થુસાસને**’’તિ આહ. અત્તનાવ પચ્ચક્ખતો દિટ્ઠત્તા, અધિગતત્તા ચ ન અસ્સ પચ્ચયો પચ્ચેતબ્બો પરો અત્થીતિ અત્થો. તત્થાધિપ્પાયમાહ ‘‘**ન પરસ્સા**’’તિઆદિના. **ન વત્તતી**તિ ન પવત્તતિ, ન પટિપજ્જતિ વા, ન પરં પચ્ચેતિ પત્તિયાયતીતિ **અપરપ્પચ્ચયો**તિપિ યુજ્જતિ. યં પનેત્થ વત્તબ્બમ્પિ અવુત્તં, તદેતં પુબ્બે વુત્તત્તા, પરતો વુચ્ચમાનત્તા ચ અવુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય પરમસુખુમગમ્ભીરદુરનુબોધત્થપરિદીપનાય સુવિમલવિપુલપઞ્ઞાવેય્યત્તિયજનનાય અજ્જવમદ્દવસોરચ્ચસદ્ધાસતિધિતિબુદ્ધિખન્તિવીરિયાદિધમ્મસમઙ્ગિના સાટ્ઠકથે પિટકત્તયે અસઙ્ગાસંહીરવિસારદઞાણચારિના અનેકપ્પભેદસકસમયસમયન્તરગહનજ્ઝોગાહિના મહાગણિના મહાવેય્યાકરણેન ઞાણાભિવંસધમ્મસેનાપતિનામત્થેરેન મહાધમ્મરાજાધિરાજગરુના કતાય સાધુવિલાસિનિયા નામ લીનત્થપકાસનિયા અમ્બટ્ઠસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપકાસના.

અમ્બટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સોણદણ્ડસુત્તવણ્ણના

૩૦૦. એવં અમ્બટ્ઠસુત્તં સંવણ્ણેત્વા ઇદાનિ સોણદણ્ડસુત્તં સંવણ્ણેન્તો યથાનુપુબ્બં સંવણ્ણનોકાસસ્સ પત્તભાવં વિભાવેતું, અમ્બટ્ઠસુત્તસ્સાનન્તરં સઙ્ગીતસ્સ સુત્તસ્સ સોણદણ્ડસુત્તભાવં વા પકાસેતું **"એવં મે સુતં…પે॰… અઙ્ગેસૂતિ સોણદણ્ડસુત્ત"**ન્તિ આહ. સુન્દરભાવેન સાતિસયાનિ અઙ્ગાનિ એતેસમત્થીતિ **અઙ્ગા**. તદ્ધિતપચ્ચયસ્સ અતિસયવિસિટ્ઠે અત્થિતાઅત્થે પવત્તિતો, પધાનતો રાજકુમારા, રુળ્હિવસેન પન જનપદોતિ વુત્તં **"અઙ્ગા નામા"**તિઆદિ. **ઇધાપિ અધિપ્પેતા**, ન અમ્બટ્ઠસુત્તે એવ. **"તદા કિરા"**તિઆદિ તસ્સા ચારિકાય કારણવચનં. આગમને આદીનવં દસ્સેત્વા પટિક્ખિપનવસેન **આગન્તું ન દસ્સન્તિ**, નાનુજાનિસ્સન્તીતિ અધિપ્પાયો.

નીલાસોકકણિકારકોવિળારકુન્દરાજરુક્ખાદિસમ્મિસ્સતાય તં ચમ્પકવનં **નીલાદિપઞ્ચવણ્ણકુસુમપટિમણ્ડિતં**, ન ચમ્પકરુક્ખાનઞ્ઞેવ નીલાદિપઞ્ચવણ્ણકુસુમતાયાતિ વદન્તિ, તથારૂપાય પન ધાતુયા ચમ્પકરુક્ખાવ નીલાદિપઞ્ચવણ્ણમ્પિ કુસુમં પુપ્ફન્તિ. ઇદાનિપિ હિ કત્થચિ દેસે દિસ્સન્તિ, એવઞ્ચ યથારુતમ્પિ અટ્ઠકથાવચનં ઉપપન્નં હોતિ. **કુસુમગન્ધસુગન્ધે**તિ વુત્તનયેન સમ્મિસ્સકાનં, સુદ્ધચમ્પકાનં વા કુસુમાનં ગન્ધેહિ સુગન્ધે. એવં પન વદન્તો ન માપનકાલેયેવ તસ્મિં નગરે ચમ્પકરુક્ખા ઉસ્સન્ના, અથ ખો અપરભાગેપીતિ દસ્સેતિ. માપનકાલે હિ ચમ્પકરુક્ખાનમુસ્સન્નતાય તં નગરં **"ચમ્પા"**તિ નામં લભિ. **ઇસ્સરત્તા**તિ અધિપતિભાવતો. સેના એતસ્સ અત્થીતિ સેનિકો, સ્વેવ **સેનિયો**. બહુભાવવિસિટ્ઠા ચેત્થ અત્થિતા તદ્ધિતપચ્ચયેન જોતિતાતિ વુત્તં **"મહતિયા સેનાય સમન્નાગતત્તા"**તિ. **સારસુવણ્ણસદિસતાયા**તિ ઉત્તમજાતિસુવણ્ણસદિસતાય. **ચૂળદુક્ખક્ખન્ધસુત્તટ્ઠકથાયં** પન એવં વુત્તં **"સેનિયો"**તિ તસ્સ નામં, **બિમ્બી**તિ અત્તભાવસ્સ નામં વુચ્ચતિ, સો તસ્સ સારભૂતો દસ્સનીયો પાસાદિકો અત્તભાવસમિદ્ધિયા બિમ્બિસારોતિ વુચ્ચતી''તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૮૦).

૩૦૧-૨. સંહતાતિ સન્નિપતનવસેન સઙ્ઘટિતા, સન્નિપતિતાતિ વુત્તં હોતિ. **એકેકિસ્સાય દિસાયા**તિ એકેકાય પદેસભૂતાય દિસાય. પાળિયં બ્રાહ્મણગહપતિકાનમધિપ્પેતત્તા ''સઙ્ઘિનો''તિ વત્તબ્બે ''સઙ્ઘી''તિ પુથુત્તે એકવચનં વુત્તન્તિ દસ્સેતિ **"એતેસ"**ન્તિ ઇમિના. એવં આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૦૧, ૩૦૨) વુત્તં, **સઙ્ઘી**તિ પન દીઘવસેન બહુવચનમ્પિ દિસ્સતિ. **અગણા**તિ અસમૂહભૂતા અગણબન્ધા, **"અગણના"**તિપિ પાઠો, અયમેવત્થો, સઙ્ખ્યાત્થસ્સ અયુત્તત્તા. ન હિ તેસં સઙ્ખ્યા અત્થીતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – પુબ્બે અન્તોનગરે અગણાપિ પચ્છા બહિનગરે ગણં ભૂતા પત્તાતિ **ગણીભૂતા**તિ. અભૂતતબ્ભાવે હિ કરાસભૂયોગે અ-કારસ્સ ઈ-કારાદેસો, ઈપચ્ચયો વા. રાજરાજઞ્ઞાદીનં દણ્ડધરો પુરિસોવ તતો તતો ખત્તિયાનં તાયનતો રક્ખણતો **ખત્તા** નિરુત્તિનયેન. સો હિ યત્થ તેહિ પેસિતો, તત્થ તેસં દોસં પરિહરન્તો યુત્તપત્તવસેન પુચ્છિતમત્થં કથેતિ. તેનાહ **"પુચ્છિતપઞ્હે બ્યાકરણસમત્થો"**તિ. કુલાપદેસાદિના મહતી મત્તા પમાણમેતસ્સાતિ **મહામત્તો**.

સોણદણ્ડગુણકથાવણ્ણના

૩૦૩. એકસ્સ રઞ્ઞો આણાપવત્તિટ્ઠાનાનિ રજ્જાનિ નામ, વિસિટ્ઠાનિ રજ્જાનિ વિરજ્જાનિ, તાનેવ **વેરજ્જાનિ**, નાનાવિધાનિ વેરજ્જાનિ તથા, તેસુ જાતાતિઆદિના તિધા તદ્ધિતનિબ્બચનં. વિચિત્રા હિ તદ્ધિતવુત્તીતિ. **યઞ્ઞાનુભવનત્થ**ન્તિ યસ્સ કસ્સચિ યઞ્ઞસ્સ અનુભવનત્થં. **તે**તિ નાનાવેરજ્જકા બ્રાહ્મણા. **તસ્સા**તિ

સોણદણ્ડબ્રાહ્મણસ્સ. **ઉત્તમબ્રાહ્મણો**તિ અભિજનસમ્પત્તિયા, વિત્તસમ્પત્તિયા, વિજ્જાસમ્પત્તિયા ચ ઉગ્ગતતરો, ઉળારો વા બ્રાહ્મણો. **આવટ્ટનીમાયા** વુત્તાવ. લાભમચ્છેરેન નિપ્પીળિતતાય **અસન્નિપાતો ભવિસ્સતિ**.

અઙ્ગેતિ ગમેતિ અત્તનો ફલં ઞાપેતિ, સયં વા અઙ્ગીયતિ ગમીયતિ ઞાયતીતિ **અઙ્ગં**, હેતુ. તેનાહ "**કારણેના**"તિ. લોકધમ્મતાનુસ્સરણેન અપરાનિપિ કારણાનિ આહંસૂતિ દસ્સેન્તો "**એવ**"ન્તિઆદિમાહ.

દ્વીહિ પક્ખેહીતિ માતુપક્ખેન, પિતુપક્ખેન ચાતિ દ્વીહિ ઞાતિપક્ખેહિ. "ઉભતો સુજાતો"તિ હિ એત્થકેયેવ વુત્તે યેહિ કેહિચિ દ્વીહિ ભાગેહિ સુજાતત્તં વિજાનેય્ય, સુજાતસદ્દો ચ "સુજાતો ચારુદસ્સનો"તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૯૯) આરોહસમ્પત્તિપરિયાયોપિ હોતીતિ જાતિવસેનેવ સુજાતત્તં વિભાવેતું "**માતિતો ચ પિતિતો ચા**"તિ વુત્તં. તેનાહ "**ભોતો માતા બ્રાહ્મણી**"તિઆદિ. **એવ**ન્તિ વુત્તપ્પકારેન, માતુપક્ખતો ચ પિતુપક્ખતો ચ પચ્ચેકં તિવિધેન ઞાતિપરિવટ્ટેનાતિ વુત્તં હોતિ. "સંસુદ્ધગહણિકો"તિ ઇમિનાપિ "માતિતો ચ પિતિતો ચા"તિ વુત્તમેવત્થં સમત્થેતીતિ આહ "**સંસુદ્ધા તે માતુગહણી**"તિ, સંસુદ્ધાવ અનઞ્ઞપુરિસસાધારણાતિ અત્થો. અનોરસપુત્તવસેનાપિ હિ લોકે માતાપિતુસમઞ્ઞા દિસ્સતિ, ઇધ પનસ્સ ઓરસપુત્તવસેનેવ ઇચ્છિતાતિ દસ્સેતું "**સંસુદ્ધગહણિકો**"તિ વુત્તં. ગબ્ભં ગણ્હાતિ ધારેતીતિ **ગહણી**, તતિયાવટ્ટસઙ્ખાતો ગબ્ભાસયસઞ્ઞિતો માતુકુચ્છિપદેસો **સમવેપાકિનિયા**તિ સમવિપાચનિયા. **એત્થા**તિ મહાસુદસ્સનસુત્તે. યથાભુત્તમાહારં વિપાચનવસેન ગણ્હાતિ ન છડ્ડેતીતિ **ગહણી**, કમ્મજતેજોધાતુ, યા "ઉદરગ્ગી"તિ લોકે પઞ્ઞાયતિ.

પિતુપિતાતિ પિતુનો પિતા. **પિતામહો**તિ આમહ-પચ્ચયેન તદ્ધિતસિદ્ધિ. "ચતુયુગ"ન્તિઆદીસુ વિય તં તદત્થે યુજ્જિતબ્બતો કાલવિસેસો **યુગં** નામ. **એતં** યુગસદ્દેન આયુપ્પમાણવચનં **અભિલાપમત્તં** લોકવોહારવચનમત્તમેવ, અધિપ્પેતત્થતો પન પિતામહોયેવ પિતામહયુગસદ્દેન વુત્તો તસ્સેવ પધાનભાવેન અધિપ્પેતત્તાતિ અધિપ્પાયો. **તતો ઉદ્ધ**ન્તિ પિતામહતો ઉપરિ. તેનાહ "**પુબ્બપુરિસા**"તિ, તદવસેસા પુબ્બકા છ પુરિસાતિ અત્થો. પુરિસગ્ગહણઞ્ચેત્થ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. એવઞ્હિ "માતિતો"તિ પાળિવચનં સમત્થિતં હોતિ.

તત્રાયમટ્ઠકથામુત્તકનયો – માતા ચ પિતા ચ **પિતરો**, પિતૂનં પિતરો **પિતામહા**, તેસં યુગો દ્વન્દો **પિતામહયુગો**, તસ્મા, યાવ સત્તમા પિતામહયુગા પિતામહદ્વન્દાતિ અત્થો વેદિતબ્બો, એવઞ્ચ પિતામહગ્ગહણેનેવ માતામહોપિ ગહિતો. યુગસદ્દો ચેત્થ એકસેસો "યુગો ચ યુગો ચ યુગો"તિ, અતો તત્થ તત્થ ઞાતિપરિવટ્ટે પિતામહદ્વન્દં ગહિતં હોતીતિ.

"યાવ સત્તમા પિતામહયુગા"તિ ઇદં કાકાપેક્ખનમિવ ઉભયત્થ સમ્બન્ધગતન્તિ આહ "**એવ**"ન્તિઆદિ. યાવ સત્તમો પુરિસો, તાવ અક્ખિત્તો અનુપકુટ્ઠો જાતિવાદેનાતિ સમ્બન્ધો. **અક્ખિત્તો**તિ અપ્પત્તખેપો. **અનવક્ખિત્તો**તિ સદ્ધથાલિપાકાદીસુ ન છડ્ડિતો. **ન ઉપકુટ્ઠો**તિ ન ઉપક્કોસિતો. "જાતિવાદેના"તિ ઇદં હેતુમ્હિ કરણવચનન્તિ દસ્સેતું "**કેન કારણેના**"તિઆદિ વુત્તં. **ઇતિપી**તિ ઇમિનાપિ કારણેન. એત્થ ચ "**ઉભતો...પે॰... યુગા**"તિ એતેન બ્રાહ્મણસ્સ યોનિદોસાભાવો દસ્સિતો સંસુદ્ધગહણિકભાવકિત્તનતો, "**અક્ખિત્તો**"તિ એતેન કિરિયાપરાધાભાવો. કિરિયાપરાધેન હિ સત્તા ખેપં પાપુણન્તિ. "**અનુપકુટ્ઠો**"તિ એતેન અયુત્તસંસગ્ગાભાવો. અયુત્તસંસગ્ગઞ્હિ પટિચ્ચ સત્તા અક્કોસં લભન્તીતિ.

ઇસ્સરોતિ આધિપતેય્યસંવત્તનિયકમ્મબલેન ઈસનસીલો, સા પનસ્સ ઇસ્સરતા વિભવસમ્પત્તિપચ્ચયા પાકટા જાતા, તસ્મા અડ્ઢભાવપરિયાયેન દસ્સેન્તો "**અડ્ઢોતિ ઇસ્સરો**"તિ આહ. મહન્તં ધનમસ્સ ભૂમિગતં, વેહાસગતઞ્ચાતિ **મહદ્ધનો**. **તસ્સા**તિ તસ્સ તસ્સ ગુણસ્સ, અયમેવ ચ પાઠો અધુના દિસ્સતિ. **અગુણંયેવ દસ્સેમા**તિ અન્વયતો તસ્સ ગુણં વત્વા બ્યતિરેકતો ભગવતો અનુપસઙ્કમનકારણં અગુણમેવ દસ્સેમ.

અધિકરૂપોતિ વિસિટ્ઠરૂપો ઉત્તમસરીરો. દસ્સનં અરહતીતિ **દસ્સનીયો**તિ આહ "**દસ્સનયોગ્ગો**"તિ. પસાદં આવહતીતિ **પાસાદિકો**. તેનાહ "**પસાદજનનતો**"તિ. પોક્ખરસદ્દો ઇધ સુન્દરત્થે, સરીરત્થે ચ નિરુળ્હો. **વણ્ણસ્સા**તિ વણ્ણધાતુયા. પકાસનિયેન પરિસુદ્ધનિમિત્તેન વણ્ણસદ્દસ્સ વણ્ણધાતુયં પવત્તનતો તન્નિમિત્તમેવ વણ્ણતા, સા ચ વણ્ણનિસ્સિતાતિ અભેદવસેન વુત્તં "**ઉત્તમેન પરિસુદ્ધેન વણ્ણેના**"તિ. **સરીરં** પન સન્નિવેસવિસિટ્ઠં કરચરણગીવાસીસાદિસમુદાયં, તઞ્ચ અવયવભૂતેન સણ્ઠાનનિમિત્તેન ગય્હતિ, તસ્મા તન્નિમિત્તમેવ પોક્ખરતાતિ વુત્તં "**સરીરસણ્ઠાનસમ્પત્તિયા**"તિ, ઉત્તમાય સરીરસણ્ઠાનસમ્પત્તિયાતિપિ યોજેતબ્બં. અત્થવસા હિ લિઙ્ગવિભત્તિવિપરિણામો. સબ્બેસુ વણ્ણેસુ સુવણ્ણવણ્ણોવ ઉત્તમોતિ આહ "**પરિસુદ્ધવણ્ણેસુપિ સેટ્ઠેન સુવણ્ણવણ્ણેન સમન્નાગતો**"તિ. તથા હિ બુદ્ધા, ચક્કવત્તિનો ચ સુવણ્ણવણ્ણાવ હોન્તિ. યસ્મા પન વચ્છસસદ્દો સરીરાભે પવત્તતિ, તસ્મા **બ્રહ્મવચ્છસી**તિ ઉત્તમસરીરાભો, સુવણ્ણાભો ઇચ્ચેવ અત્થો. ઇમમેવ હિ અત્થં સન્ધાય "**મહાબ્રહ્મુનો સરીરસદિસેનેવ સરીરેન સમન્નાગતો**"તિ વુત્તં, ન બ્રહ્મુજુગત્તતં. **ઓકાસો**તિ સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગટ્ઠાનં. આરોહપરિણાહસમ્પત્તિયા, અવયવપારિપૂરિયા ચ દસ્સનસ્સ ઓકાસો ન ખુદ્દકોતિ અત્થો. તેનાહ "**સબ્બાનેવા**"તિઆદિ.

સીલન્તિ યમનિયમલક્ખણં સીલં, તં પનસ્સ રત્તઞ્ઞુતાય વુદ્ધં વડ્ઢિતન્તિ વિસેસતો "**વુદ્ધસીલી**"તિ વુત્તં. **વુદ્ધસીલેના**તિ સબ્બદા સમ્માયોગતો વુદ્ધેન ધુવસીલેન. એવઞ્ચ કત્વા પદત્તયમ્પેતં અધિપ્પેતત્થતો વિસિટ્ઠં હોતિ, સદ્દત્થમત્તં પન સન્ધાય "**ઇદં વુદ્ધસીલીપદસ્સેવ વેવચન**"ન્તિ વુત્તં. પઞ્ચસીલતો પરં તત્થ સીલસ્સ અભાવતો, તેસમજાનનતો ચ "**પઞ્ચસીલમત્તમેવા**"તિ આહ.

વાચાય પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જનતા એવ સુન્દરભાવોતિ વુત્તં "**સુન્દરા પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જના**"તિ. ઠાનકરણસમ્પત્તિયા, સિક્ખાસમ્પત્તિયા ચ કસ્સચિપિ અનૂનતાય પરિમણ્ડલપદાનિ બ્યઞ્જનાનિ અક્ખરાનિ એતિસ્સાતિ **પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જના**. અક્ખરમેવ હિ તંતદત્થવાચકભાવેન પરિચ્છિન્નં **પદં**. અથ વા પદમેવ અત્થસ્સ બ્યઞ્જકત્તા **બ્યઞ્જનં**, સિથિલધનિતાદિઅક્ખરપારિપૂરિયા ચ પદબ્યઞ્જનસ્સ પરિમણ્ડલતા, પરિમણ્ડલં પદબ્યઞ્જનમેતિસ્સાતિ તથા. અપિચ પજ્જતિ અત્થો એતેનાતિ **પદં**, નામાદિ, યથાધિપ્પેતમત્થં બ્યઞ્જેતીતિ **બ્યઞ્જનં**, વાક્યં, તેસં પરિપુણ્ણતાય **પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જના**. અત્થવિઞ્ઞાપને સાધનતાય વાચાવ કરણં **વાક્કરણ**ન્તિ તુલ્યાધિકરણતં દસ્સેતું "**ઉદાહરણઘોસો**"તિ વુત્તં, વચીભેદસદ્દોતિ અત્થો. તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ, તેન વા ભાસિતબ્બસ્સ અત્થસ્સ **ગુણપરિપુણ્ણભાવેન પૂરે** ગુણેહિ પરિપુણ્ણભાવે ભવાતિ **પોરી**. પુન **પુરે**તિ રાજધાનીમહાનગરે. **ભવત્તા**તિ સંવડ્ઢત્તા. **સુખુમાલત્તનેના**તિ સુખુમાલભાવેન, ઇમિના તસ્સા વાચાય મુદુસણ્હત્તમાહ. **અપલિબુદ્ધાયા**તિ પિત્તસેમ્હાદીહિ અપરિયોનદ્ધાય, હેતુગબ્ભપદમેતં. તતો એવ હિ યથાવુત્તદોસાભાવોતિ. ડંસેત્વા વિય એકદેસકથનં **સન્દિટ્ઠં**, સણિકં ચિરાયિત્વા કથનં **વિલમ્બિતં**, ''સન્નિદ્ધવિલમ્બિતાદી''તિપિ પાઠો. સદ્દેન અજનકં વચિનં, મમ્મકસઙ્ખાતં વા એકક્ખરમેવ દ્વત્તિક્ખત્તુમુચ્ચારણં **સન્નિદ્ધં**. **આદિ**સદ્દેન દુક્ખલિતાનુકડ્ઢિતાદીનિ સઙ્ગણ્હાતિ. **એળાગળેના**તિ એળાપગ્ઘરણેન. ''એળા ગળન્તી''તિ

વુત્તસ્સેવ દ્વિધા અત્થં દસ્સેતું “**લાલા વા પઘરન્તી**”તિઆદિ વુત્તં. ‘‘પસ્સે’ળમૂગં ઉરગં દુજિવ્હ’’ન્તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૭.૪૯) વિય હિ એળાસદ્દો લાલાય, ખેળે ચ પવત્તતિ. **ખેળકુસિતાની**તિ ખેળબિન્દૂનિ.

તત્રાયમટ્ઠકથામુત્તકનયો – **એલન્તિ** દોસો વુચ્ચતિ ‘‘યા સા વાચા નેલા કણ્ણસુખા’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૮, ૧૯૪) વિય. દુપ્પઞ્ઞા ચ સદોસમેવ કથં કથેન્તા એલં પઘરાપેન્તિ, તસ્મા તેસં વાચા **એલગળા** નામ હોતિ, **તબ્બિપરીતાયાતિ અત્થો**. “**આદિમજ્ઝપરિયોસાનં પાકટં કત્વા**”તિ ઇમિના તસ્સા વાચાય અત્થપારિપૂરિં વદતિ. વિઞ્ઞાપનસદ્દેન એતસ્સ સમ્બન્ધો.

જરાજિણ્ણતાય જિણ્ણોતિ ખણ્ડિચ્ચપાલિચ્ચાદિભાવમાપાદિતો. **વુદ્ધિમરિયાદપ્પત્તો**તિ વુદ્ધિયા પરિચ્છેદં પરિયન્તં પત્તો. **જાતિમહલ્લકતાયા**તિ ઉપપત્તિયા મહલ્લકભાવેન. તેનાહ “**ચિરકાલપ્પસુતો**”તિ. **અદ્ધસદ્દો** અદ્ધાનપરિયાયો દીઘકાલવાચકો. કિત્તકો પન સોતિ આહ “**દ્વે તયો રાજપરિવટ્ટે**”તિ, દ્વિન્નં તિણ્ણં રાજૂનં રજ્જપસાસનપટિપાટિયોતિ અત્થો. ‘‘અદ્ધગતો’’તિ વત્વાપિ કતં વયોગહણં ઓસાનવયાપેક્ખન્તિ વુત્તં “**પચ્છિમવયં સમ્પત્તો**”તિ. **પચ્છિમો તતિયભાગો**તિ વસ્સસતસ્સ તિધા કતેસુ ભાગેસુ તતિયો ઓસાનભાગો. પચ્ચેકં તેત્તિંસવસ્સતો ચ અધિકમાસપક્ખાદિપિ વિભજીયતિ, તસ્મા સત્તસટ્ઠિમે વસ્સે યથારહં લબ્ભમાનમાસપક્ખદિવસતો પટ્ઠાય પચ્છિમવયો વેદિતબ્બો. **આચરિયસારિપુત્તત્થેરેન**પિ હિ ઇમમેવત્થં સન્ધાય ‘‘સત્તસટ્ઠિવસ્સતો પટ્ઠાય પચ્છિમવયો કોટ્ઠાસો’’તિ (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના) વુત્તં. ઇતરથા હિ ‘‘પચ્છિમવયો નામ વસ્સસતસ્સ પચ્છિમો તતિયભાગો’’તિ અટ્ઠકથાવચનેન વિરોધો ભવેય્યાતિ.

એવં કેવલજાતિવસેન પઠમવિકપ્પં વત્વા ગુણમિસ્સકવસેનપિ દુતિયવિકપ્પં વદન્તેન “**અપિચા**”તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ નાયં જિણ્ણતા વયોમત્તેન, અથ ખો કુલપરિવટ્ટેન પુરાણતાતિ આહ “**જિણ્ણોતિ પોરાણો**”તિઆદિ. **ચિરકાલપ્પવત્તકુલન્વયો**તિ ચિરકાલં પવત્તકુલપરિવટ્ટો, તેનાસ્સ કુલવસેન ઉદિતોદિતભાવમાહ. ‘‘વયોઅનુપ્પત્તો’’તિ ઇમિના જાતિવુદ્ધિયા વક્ખમાનત્તા, ગુણવુદ્ધિયા ચ તતો સાતિસયત્તા “**વુદ્ધોતિ સીલાચારાદિગુણવુદ્ધિયા યુત્તો**”તિ વુત્તં. વક્ખમાનં પતિ પારિસેસઞ્ગહણઞ્હેતં. તથા જાતિમહલ્લકતાયપિ તેનેવ પદેન વક્ખમાનત્તા, વિભવમહત્તતાય ચ અનવસેસિતત્તા “**મહલ્લકોતિ વિભવમહન્તતાય સમન્નાગતો**”તિ આહ. **મગ્ગપટિપન્નો**તિ બ્રાહ્મણાનં યુત્તપટિપત્તિવીથિં અવોક્કમ્મ ચરણવસેન ઉપગતોતિ અત્થં દસ્સેતિ “**બ્રાહ્મણાન**”ન્તિઆદિના. જાતિવુદ્ધભાવમનુપ્પત્તો, તમ્પિ **અન્તિમવયં** પચ્છિમવયમેવ અનુપ્પત્તોતિ સાધિપ્પાયયોજના. ઇમિના હિ પચ્છિમવયવસેન જાતિવુદ્ધભાવં દસ્સેતીતિ.

બુદ્ધગુણકથાવણ્ણના

૩૦૪. તાદિસેહિ મહાનુભાવેહિ સદ્ધિં યુગગ્ગાહવસેન ઠપનમ્પિ ન માદિસાનં પણ્ડિતજાતીનમનુચ્છવિકં, કુતો પન ઉક્કંસવસેન ઠપનન્તિ ઇદં બ્રાહ્મણસ્સ ન યુત્તરૂપન્તિ દસ્સેન્તો “**ન ખો પન મેત**”ન્તિઆદિમાહ. તત્થ યેપિ ગુણા અત્તનો ગુણેહિ સદિસા, તેપિ ગુણે ઉત્તરિતરેયેવ મઞ્ઞમાનો પકાસેતીતિ સમ્બન્ધો. **સદિસા**તિ ચ એકદેસેન સદિસા. ન હિ બુદ્ધાનં ગુણેહિ સબ્બથા સદિસા કેચિપિ ગુણા અઞ્ઞેસુ લબ્ભન્તિ. “**કો ચાહ**”ન્તિઆદિ ઉત્તરિતરાકારદસ્સનં. અહઞ્ચ કીદિસો નામ હુત્વા સદિસો ભવિસ્સામિ, સમણસ્સ...પે॰... ગુણા ચ કીદિસા નામ હુત્વા સદિસા ભવિસ્સન્તીતિ સાધિપ્પાયયોજના. કેચિ નવં પાઠં કરોન્તિ, અયમેવ મૂલપાઠો યથા તં **અમ્બટ્ઠસુત્તે**

‘‘કો ચાહં ભો ગોતમ સાચરિયકો, કા ચ અનુત્તરા વિજ્જાચરણસમ્પદા’’તિ. **ઇતરે**તિ અત્તનો ગુણેહિ અસદિસે ગુણે, ‘‘પકાસેતી’’તિ ઇમિનાવ સમ્બન્ધો. **એકન્તેનેવા**તિ સદિસગુણાનં વિય પસઙ્ગાભાવેન.

એવં નિયામેન્તો સોણદણ્ડો **ઇદં** અત્થજાતં **દીપેતિ. યથા હી**તિ એત્થ **હિ**-સદ્દો કારણે. તેનાહ ‘‘તસ્મા મયમેવ અરહામા’’તિ. **ગોપદક**ન્તિ ગાવિયા ખુરટ્ઠાને ઠિતઉદકં. **ગુણે**તિ સદિસગુણેપિ, પગેવ અસદિસગુણે.

સટ્ઠિકુલસતસહસ્સન્તિ સટ્ઠિસહસ્સાધિકં કુલસતસહસ્સં. **ધમ્મપદટ્ઠકથા**દીસુ (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧૬) પન કત્થચિ ભગવતો અસીતિકુલસહસ્સતાવચનં એકેકપક્ખમેવ સન્ધાયાતિ વેદિતબ્બં.

સુધામટ્ઠપોક્ખરણિયોતિ સુધાય પરિકમ્મકતા પોક્ખરણિયો. **સત્તરતનાન**ન્તિ સત્તહિ રતનેહિ. પૂરયોગે હિ કરણત્થે બહુલં છટ્ઠીવચનં. **પાસાદનિયૂહાદયો**તિ ઉપરિપાસાદે ઠિતતુલાસીસાદયો. ‘‘સત્તરતનાન’’ન્તિ અધિકારો, અભેદેપિ ભેદવોહારો એસ. **કુલપરિયાયેના**તિ સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ અસમ્ભિન્નખત્તિયકુલાનુક્કમેન. **તેસુપી**તિ ચતૂસુ નિધીસુપિ. **ગહિતં ગહિતં** ઠાનં **પૂરતિયેવ** ધનેન પાકતિકમેવ હોતિ, ન ઊનં.

ભદ્દકેનાતિ સુન્દરેન. પચ્છિમવયે વુત્તનયેન પઠમવયો વેદિતબ્બો. માતાપિતૂનં અનિચ્છાય પબ્બજ્જાવ **અનાદરો** તેન યુત્તે અત્થે **સામિવચન**ન્તિ વુત્તં હોતિ. **એતેસ**ન્તિ માતાપિતૂનં. **કન્દિત્વા**તિ ‘‘કહં પિયપુત્તકા’’તિઆદિના પરિદેવિત્વા.

અપરિમાણોયેવાતિ ‘‘એત્તકો એસો’’તિ કેનચિ પરિચ્છિન્દિતુમસક્કુણેય્યતાય અપરિચ્છિન્નોયેવ. દ્વે વેળૂ અધોકટિમત્તકમેવ હોન્તીતિ આહ ‘‘**દ્વિન્નં વેળૂનં ઉપરિ કટિમત્તમેવા**’’તિ. પારમિતાનુભાવેન બ્રાહ્મણસ્સ એવ પઞ્ઞાયતિ, ભગવા પન તદા પકતિપ્પમાણોવાતિ દસ્સેતું ‘‘**પઞ્ઞાયમાનો**’’તિ વુત્તમિવ દિસ્સતિ, વીમંસિત્વા ગહેતબ્બં. ‘‘**ન હી**’’તિઆદિના પારમિતાબલેનેવ એવં અપરિમાણતા, ન ઇદ્ધિબલેનાતિ દસ્સેતી’’તિ વદન્તિ. **અતુલો**તિ અસદિસો. ‘‘**ધમ્મપદે ગાથમાહા**’’તિ કત્થચિ પાઠો અયુત્તોવ. ન હિ ધમ્મપદે અયં ગાથા દિસ્સતિ. **સુધાપિણ્ડિયત્થેરાપદાના**દીસુ (અપ॰ ૧.૧૦.સુધાપિણ્ડિયત્થેરાપદાન) પનાયં ગાથા આગતા, સા ચ ખો અઞ્ઞવત્થુસ્મિં એવ, ન ઇમસ્મિં વત્થુમ્હિ, તસ્મા પાળિવસેન સઙ્ગીતિમનારુળ્હા પકિણ્ણકદેસનાયેવાયં ગાથાતિ દટ્ઠબ્બં.

તત્થ **તે તાદિસે**તિ પરિયાયવચનમેતં ‘‘અપ્પં વસ્સસતં આયુ, ઇદાનેતરહિ વિજ્જતી’’તિઆદીસુ (બુ॰ વં॰ ૨૭.૨૧) વિય, ‘‘એતાદિસે’’તિપિ પઠન્તિ, તદસુન્દરં અપદાનાદીસુ તથા અદિસ્સનતો. કિલેસપરિનિબ્બાનેન **પરિનિબ્બુતે** કુતોચિપિ અભયે તે તાદિસે પૂજયતો એત્થ ઇદં પુઞ્ઞં **કેનચિ** મહાનુભાવેન અપિ સઙ્ખાતું ન સક્કાતિ અત્થો.

બાહન્તરન્તિ દ્વિન્નં બાહૂનમન્તરં. **દ્વાદસ યોજનસતાની**તિ દ્વાદસાધિકાનિ યોજનસતાનિ. **બહલન્તરેના**તિ સમન્તા સરીરપરિણાહપ્પમાણેન. **પુથુલતો**તિ વિત્થારતો. **અઙ્ગુલિપબ્બાની**તિ એકેકાનિ અઙ્ગુલિપબ્બાનિ. **ભમુકન્તર**ન્તિ દ્વિન્નં ભમુકાનમન્તરં. **મુખં** વિત્થારતો **દ્વિયોજનસતં** પરિમણ્ડલતો વિસું વુત્તત્તા. ‘‘એદિસો ભગવા’’તિ યા પરેહિ વુત્તા કથા, તસ્સા અનુરૂપન્તિ **યથાકથં**, ઇમિના અઞ્ઞેહિ વુત્તં ભગવતો વણ્ણકથં સુત્વા ઓલોકેતુકામતાય આગતોતિ દસ્સેતિ, **યથાકથ**ન્તિ વા કીદિસં. ‘‘યથાકથં પન તુમ્હે ભિક્ખવે સમગ્ગા

સમ્મોદમાના અવિવદમાના ફાસુકં વસ્સં વસિત્થા''તિઆદીસુ (પારા॰ ૧૯૪) વિય હિ પુચ્છાયં એસ નિપાતસમુદાયો, એકો વા નિપાતો.

ગન્ધકુટિપરિવેણેતિ ગન્ધકુટિયા પરિવેણે, ગન્ધકુટિતો બહિ પરિવેણબ્ભન્તરેતિ અત્થો. **તત્થા**તિ મઞ્ચકે. "**સીહસેય્યં કપ્પેસી**"તિ યથા રાહુ અસુરિન્દો આયામતો, વિત્થારતો, ઉબ્બેધતો ચ ભગવતો રૂપકાયસ્સ પરિચ્છેદં ગહેતું ન સક્કોતિ, તથા રૂપં ઇદ્ધાભિસઙ્ખારં અભિસઙ્ખરોન્તો સીહસેય્યં કપ્પેસી''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૦૪) એવં આચરિયેન વુત્તં, ''તદેતં 'ન મયા અસુરિન્દ અધોમુખેન પારમિયો પૂરિતા, ઉદ્ધગ્ગમેવ કત્વા દાનં દિન્ન''ન્તિ અટ્ઠકથાવચનેન અચ્ચન્તમેવ વિરુદ્ધં હોતિ. એતઞ્હિ ગન્ધકુટિદ્વારવિવરણાદીસુ વિય પારમિતાનુભાવસિદ્ધિદસ્સનં, અઞ્ઞથા તદેવ વચનં વત્તબ્બં ભવેય્યા''તિ વદન્તિ, વીમંસિત્વા સમ્પટિચ્છિતબ્બં. **અધોમુખેના**તિ ઓસક્કિતવીરિયતં સન્ધાય વુત્તં, **ઉદ્ધગ્ગમેવા**તિ અનોસક્કિતવીરિયતં, ઉબ્ભકોટિકં કત્વાતિ અત્થો. તદા રાહુ ઉપાસકભાવં પટિવેદેસીતિ આહ "**તં દિવસ**"ન્તિઆદિ.

કિલેસેહિ આરકત્તા **અરિયં** નિરુત્તિનયેન, અતોયેવ ઉત્તમતા પરિસુદ્ધતાતિ વુત્તં "**ઉત્તમં પરિસુદ્ધ**"ન્તિ. **અનવજ્જટ્ઠેન કુસલં**, ન સુખવિપાકટ્ઠેન તસ્સ અરહતમસમ્ભવતો. **કુસલસીલેના**તિ અનવજ્જેનેવ વિદ્ધસ્તસવાસનકિલેસેન સીલેન. એવઞ્ચ કત્વા પદચતુક્કમ્પેતં અધિપ્પેતત્થતો વિસિટ્ઠં હોતિ, સદ્દત્થમત્તં પન સન્ધાય "**ઇદમસ્સ વેવચન**"ન્તિ વુત્તં.

કત્થચિ ચતુરાસીતિપાણસહસ્સાનિ, કત્થચિ અપરિમાણાપિ દેવમનુસ્સાતિ અત્થં સન્ધાય "**ભગવતો એકેકાય ધમ્મદેસનાયા**"તિઆદિમાહ. મહાસમયસુત્ત (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૧ આદયો) મઙ્ગલસુત્ત- (ખુ॰ પા॰ ૫.૧ આદયો; સુ॰ નિ॰ ૨૬૧ આદયો) દેસનાદીસુ હિ ચતુવીસતિયા ઠાનેસુ અસઙ્ખ્યેય્યા અપરિમેય્યા દેવમનુસ્સા મગ્ગફલામતં પિવિંસુ. કોટિસતસહસ્સાદિપરિમાણેનપિ બહૂ એવ, નિદસ્સનવસેન પનેવં વુત્તં. **તસ્મા** અનુત્તરસિક્ખાપકભાવેન ભગવા **બહૂનં આચરિયો**, તેસં આચરિયભૂતાનં સાવકાનમાચરિયભાવેન **સાવકવેનેય્યાનં પાચરિયો**. ભગવતા હિ દિન્નનયે ઠત્વા સાવકા વેનેય્યં વિનેન્તિ, તસ્મા ભગવાવ તેસં પધાનો આચરિયોતિ.

વદન્તસ્સાધિપ્પેતોવ અત્થો પમાણં, ન લક્ખણહારાદિવિસયોતિ આહ "**બ્રાહ્મણો પના**"તિઆદિ. "**ઇમસ્સ વા પૂતિકાયસ્સા**"તિ પાઠાવસાને પેય્યાલં કત્વા "**કેલના પટિકેલના**"તિ વુત્તં. અયઞ્હિ ખુદ્દકવત્થુવિભઙ્ગપાળિ (વિભ॰ ૮૫૪) ''બાહિરાનં વા પરિક્ખારાનં મણ્ડના''તિઆદિ પેય્યાલવસેન ગય્હતિ. તત્થ **ઇમસ્સ વા પૂતિકાયસ્સા**તિ ઇમસ્સ વા મનુસ્સસરીરસ્સ. યથા હિ તદહુજાતોપિ સિઙ્ગાલો ''જરસિઙ્ગાલો'' ત્વેવ, ઊરુપ્પમાણાપિ ચ ગલોચિલતા ''પૂતિલતા'' ત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ, એવં સુવણ્ણવણ્ણોપિ મનુસ્સસરીરો ''પૂતિકાયો'' ત્વેવ, તસ્સ મણ્ડનાતિ અત્થો. **કેલના**તિ કીળના. ''કેલાયના''તિપિ પઠન્તિ. **પટિકેલના**તિ પટિકીળના. ચપલસ્સ ભાવો **ચાપલ્યં**, **ચાપલ્લં** વા, યેન સમન્નાગતો પુગ્ગલો વસ્સસતિકોપિ સમાનો તદહુજાતદારકો વિય હોતિ, તસ્સેદમધિવચનન્તિ વેદિતબ્બં.

અપાપે પુરે કરોતિ, ન વા પાપં પુરે કરોતીતિ **અપાપપુરેક્ખારો**તિ યુત્તાયુત્તસમાસેન દુવિધમત્થં દસ્સેતું "**અપાપે નવલોકુત્તરધમ્મે**"તિઆદિ વુત્તં. **અપાપે**તિ ચ પાપપટિપક્ખે, પાપવિરહિતે વા. બ્રહ્મનિ સેટ્ઠે ભગવતિ ભવા તસ્સ ધમ્મદેસનાવસેન અરિયાય જાતિયા જાતત્તા, બ્રહ્મુનો વા ભગવતો અપચ્ચં ગરુકરણાદિના, યથાનુસિટ્ઠં પટિપત્તિયા ચ, બ્રહ્મં વા સેટ્ઠં અરિયમગ્ગં જાનાતીતિ **બ્રહ્મઞ્ઞા**, અરિયસાવકસઙ્ખાતા પજા. તેનાહ

“**સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાના**”તિઆદિ. **બ્રાહ્મણપજાયા**તિ બહિતપાપપજાય. “અપાપપુરેક્ખારો”તિ એત્થ “પુરેક્ખારો”તિ પદમધિકારોતિ દસ્સેતિ “**એતિસ્સાય ચ પજાય પુરેક્ખારો**”તિ ઇમિના. **ચ**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો “ન કેવલં અપાપપુરેક્ખારો એવ, અથ ખો બ્રહ્મઞ્ઞાય ચ પજાય સમ્બન્ધભૂતાય પુરેક્ખારો”તિ. “**અયઞ્હી**”તિઆદિ અધિપ્પાયમત્તદસ્સનં. “અપાપપુરેક્ખારો”તિ ઇદં “બ્રહ્મઞ્ઞાય પજાયા”તિ ઇમિનાવ સમ્બન્ધિતબ્બં, ન ચ પચ્ચેકમત્થદીપકં, પકતિબ્રાહ્મણજાતિવસેનપિ ચેતસ્સ અત્થો વેદિતબ્બોતિ દસ્સેન્તો “**અપિચા**”તિઆદિમાહ. અયુત્તસમાસો ચાયં. **પાપ**ન્તિ પાપકમ્મં, અહિતં દુક્ખન્તિ અત્થો. તસ્સ સમ્બન્ધિપેક્ખત્તા કસ્સા અપાપપુરેક્ખારોતિ પુચ્છાય એવમાહાતિ દસ્સેતું “**કસ્સા**”તિઆદિ વુત્તં. “**અત્તના**”તિઆદિ તદત્થવિવરણં. **બ્રાહ્મણપજાયા**તિ બ્રાહ્મણજાતિપજાય.

રઞ્જન્તિ અટ્ટં ભજન્તિ રાજાનો એતેનાતિ **રટ્ઠં**, એકસ્સ રઞ્ઞો રજ્જભૂતકાસિકોસલાદિમહાજનપદા. જના પજ્જન્તિ સુખજીવિકં પાપુણન્તિ એત્થાતિ **જનપદો**, એકસ્સ રઞ્ઞો રજ્જે એકેકકોટ્ઠાસભૂતા ઉત્તરપથદક્ખિણપથાદિખુદ્દકજનપદા. **તત્થા**તિ તથા આગતેસુ. **પુચ્છાયા**તિ અત્તના અભિસઙ્ખતાય પુચ્છાય. **વિસ્સજ્જનાસમ્પટિચ્છને**તિ વિસ્સજ્જનાય અત્તનો ઞાણેન સમ્પટિગ્ગહણે. કેસઞ્ચિ ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિં, ઞાણપરિપાકં, ચિત્તાચારઞ્ચ ઞત્વા ભગવાવ પુચ્છાય ઉસ્સાહં જનેત્વા વિસ્સજ્જેતીતિ અધિપ્પાયો.

“**તત્થ કતમં સાખલ્ય**”ન્તિઆદિ નિક્ખેપકણ્ડપાળિ (ધ॰ સ॰ ૧૩૫૦). **અદ્ધાનદરથ**ન્તિ દીઘમગ્ગાગમનપરિસ્સમં. **અસ્સા**તિ ભગવતો, મુખપદુમન્તિ સમ્બન્ધો. **બાલાતપસમ્ફસ્સનેનેવા**તિ અભિનવુગ્ગતસૂરિયરંસિસમ્ફસ્સનેન ઇવ. તથા હિ સૂરિયો “પદ્મબન્ધૂ”તિ લોકે પાકટો, ચન્દો પન “કુમુદબન્ધૂ”તિ. પુણ્ણચન્દસ્સ સિરિયા સમાના સિરી એતસ્સાતિ **પુણ્ણચન્દસસ્સિરિકં**. કથં નિક્કુજ્જિતસદિસતાતિ આહ “**સમ્પત્તાયા**”તિઆદિ. એત્થ પન “**એહિ સ્વાગતવાદી**”તિ ઇમિના સુખસમ્ભાસપુબ્બકં પિયવાદિતં દસ્સેતિ, “**સખિલો**”તિ ઇમિના સણ્હવાચતં, “**સમ્મોદકો**”તિ ઇમિના પટિસન્ધારકુસલતં, “**અબ્ભાકુટિકો**”તિ ઇમિના સબ્બત્થેવ વિપ્પસન્નમુખતં, “**ઉત્તાનમુખો**”તિ ઇમિના સુખસલ્લાપતં, “**પુબ્બભાસી**”તિ ઇમિના ધમ્માનુગ્ગહસ્સ ઓકાસકરણેન હિતજ્ઝાસયતં દસ્સેતીતિ વેદિતબ્બં.

યત્થ કિરાતિ એત્થ **કિર**-સદ્દો અરુચિસૂચને –

“ખણવત્થુપરિત્તત્તા, આપાથં ન વજન્તિ યે;
તે ધમ્મારમ્મણા નામ, યે’સં રૂપાદયો કિરા”તિ. –

આદીસુ (અભિધમ્માવતાર-અટ્ઠકથાયં આરમ્મણવિભાગે છટ્ઠઅનુચ્છેદે – ૭૭) વિય, તેન ભગવતા અધિવુત્થપદેસે ન દેવતાનુભાવેન મનુસ્સાનં અનુપદ્દવતા, અથ ખો બુદ્ધાનુભાવેનાતિ દસ્સેતિ. બુદ્ધાનુભાવેનેવ હિ તા આરક્ખં ગણ્હન્તિ. **પંસુપિસાચકાદયો**તિ પંસુનિસ્સિતપિસાચકાદયો . **આદિ**સદ્દેન ભૂતરક્ખસાદીનં ગહણં. ઇદાનિ બુદ્ધાનુભાવમેવ પાકટં કત્વા દસ્સેતું “**અપિચા**”તિઆદિ વુત્તં.

અનુસાસિતબ્બો સઙ્ઘો નામ સબ્બોપિ વેનેય્યજનસમૂહો. **સયં ઉપ્પાદિતો સઙ્ઘો** નામ નિબ્બત્તિતઅરિયપુગ્ગલસમૂહો. “**તાદિસો**”તિ ઇમિના “સયં વા ઉપ્પાદિતો”તિ વુત્તવિકપ્પો એવ પચ્ચામટ્ઠો અનન્તરસ્સ વિધિ પટિસેધોવાતિ કત્વા, તસ્મા “પુરિમપદસ્સેવ વા”તિ વિકપ્પન્તરગહણન્તિ આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૦૪) વુત્તં. તત્રાયમધિપ્પાયો – કામં “ગણી”તિ ઇદં “સઙ્ઘી”તિ પદસ્સેવ વેવચનં, અત્થમત્તં પન

દસ્સેતું યથાવુત્તવિકપ્પદ્વયે દુતિયવિકપ્પમેવ પચ્ચામસિત્વા ''તાદિસોવસ્સ ગણો અત્થી''તિ વુત્તત્તા અવસિટ્ઠસ્સપિ પઠમવિકપ્પસ્સ સઙ્ગહણત્થં "**પુરિમપદસ્સેવ વા વેવચનમેત**"ન્તિ વુત્તન્તિ. એવમ્પિ વદન્તિ – ધમ્મસેનાપતિત્થેરાદીનં પચ્ચેકગણીનં ગણં, સુત્તન્તિકાદિગણં વા સન્ધાય "**તાદિસો**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થાપિ હિ સબ્બોવ ભિક્ખુગણો અનુસાસિતબ્બો નામ, નિબ્બત્તિતઅરિયગણો પન સયં ઉપ્પાદિતો નામ, તસ્મા ''તાદિસો''તિ ઇમિના વિકપ્પદ્વયસ્સાપિ પચ્ચામસનં ઉપપન્નં હોતિ. એવં પદદ્વયસ્સ વિસેસત્થતં દસ્સેત્વા સબ્બથા સમાનત્થતં દસ્સેતું "**પુરિમપદસ્સેવા**"તિઆદિ વુત્તન્તિ. પૂરણમક્ખલિઆદીનં **બહૂનં તિત્થકરાનં**, નિદ્ધારણે ચેતં સામિવચનં. **અચેલકાદિમત્તકેનપિ કારણેના**તિ નિચ્ચોળતાદિમત્તકેનપિ અપ્પિચ્છસન્તુટ્ઠતાદિસમારોપનલક્ખણેન કારણેન.

નવકાતિ અભિનવા. **પાહુનકા**તિ પહેણકં પટિગ્ગણ્હિતુમનુચ્છવિકા, એતેન દુવિધેસુ આગન્તુકેસુ પુરેતરમાગતવસેન ઇધ અતિથિનો, ન ભોજનવેલાયમાગતવસેન અબ્ભાગતાતિ દસ્સેતિ. **પરિયાપુણામી**તિ પરિચ્છિન્દિતું જાનામિ, ધાત્વત્થમત્તં પન દસ્સેતું "**જાનામી**"તિ વુત્તં.

કપ્પમ્પીતિ આયુકપ્પમ્પિ, ભણેય્ય ચેતિ સમ્બન્ધો. **ચિરં** ચિરકાલે કપ્પો ખીયેથ, **દીઘમન્તરે** દીઘકાલન્તરેપિ તથાગતસ્સ વણ્ણો ન ખીયેથાતિ યોજના. "**ચિર**"ન્તિ ચેત્થ વત્તબ્બેપિ છન્દહાનિભયા રસ્સત્થં નિગ્ગહિતલોપો, અતિદીઘકાલં વા સન્ધાય "**ચિરદીઘમન્તરે**"તિ વુત્તં, ઉભયત્થ સમ્બન્ધિતબ્બમેતં, કિરિયારહાદિયોગે વિય ચ અન્તરયોગે અધિકક્ખરપાદો અનુપવજ્જો, અયઞ્ચ ગાથા અભૂતપરિકપ્પનાવસેન અટ્ઠકથાસુ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩૦૪; ૩.૧૪૧; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૪૨૫; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૫૩; બુ॰ વં॰ અટ્ઠ॰ ૪.૪; ચરિયા॰ અટ્ઠ॰ નિદાનકથા, પકિણ્ણકકથા; અપ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૭.૨૦) વુત્તા તથા ભાસમાનસ્સ અભાવતો.

૩૦૫. **ન**ન્તિ આચરિયં. **અલં**-સદ્દો ઇધ અરહત્થો ''અલમેવ નિબ્બિન્દિતુ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૭૨; સં॰ નિ॰ ૨.૧૩૪, ૧૪૩) વિયાતિ આહ "**યુત્તમેવા**"તિ. પુટેન નેત્વા અસિતબ્બતો પરિભુઞ્જિતબ્બતો **પુટોસં વુચ્ચતિ પાથેય્યં**. ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે કરણવચનં દસ્સેતિ "**તં ગહેત્વા**"તિ ઇમિના. પાળિયં પુટંસેનપિ કુલપુત્તેનાતિ સમ્બન્ધં દસ્સેતું "**તેન પુટંસેના**"તિ વુત્તં. "**અંસેના**"તિઆદિ અધિપ્પાયમત્તદસ્સનં, વહન્તેન કુલપુત્તેન ઉપસઙ્કમિતું અલમેવાતિ અત્થો.

સોણદણ્ડપરિવિતક્કવણ્ણના

૩૦૬-૭. ન ઇધ **તિરો**-સદ્દો ''તિરોકુટ્ટે વા તિરોપાકારે વા છડ્ડેય્ય વા છડ્ડાપેય્ય વા''તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૮૨૫) વિય બહિઅત્થોતિ આહ "**અન્તોવનસણ્ડે ગતસ્સા**"તિ. તત્થ વિહારોપિ વનસણ્ડપરિયાપન્નોતિ દસ્સેતિ "**વિહારબ્ભન્તરં પવિટ્ઠસ્સા**"તિ ઇમિના. **એતે** અઞ્જલિં પણામેત્વા નિસિન્ના મિચ્છાદિટ્ઠિવસેન **ઉભતોપક્ખિકા**, ''ઇતરે પન સમ્માદિટ્ઠિવસેન એકતોપક્ખિકા''તિ અત્થતો આપન્નો હોતિ. દલિદ્દત્તા, ઞાતિપારિજુઞ્ઞાદિના જિણ્ણત્તા ચ નામગોત્તવસેન અપાકટા હુત્વા પાકટા ભવિતુકામા એવમકંસૂતિ અધિપ્પાયો. **કેરાટિકા**તિ સઠા. **તત્થા**તિ દ્વીસુ જનેસુ. **તતો**તિ વિસ્સાસતો, દાનતો વા.

બ્રાહ્મણપઞ્ઞત્તિવણ્ણના

૩૦૯. અનોનતકાયવસેન **થદ્ધગત્તો**, ન માનવસેન. તેન પાળિયં વક્ખતિ ''અબ્ભુન્નામેત્વા''તિ. ચેતોવિતક્કં સન્ધાય ચિત્તસીસેન "**ચિત્તં અઞ્ઞાસી**"તિ વુત્તં. **વિઘાત**ન્તિ ચિત્તદુક્ખં.

૩૧૧. સકસમયેતિ બ્રાહ્મણલદ્ધિયં. **મીયમાનો**તિ મરિયમાનો. **દિટ્ઠિસઞ્ઞાનનેનેવા**તિ અત્તનો લદ્ધિસઞ્ઞાનનેનેવ. **સુજન્તિ** હોમદબ્બિં, નિબ્બચનં વુત્તમેવ. **ગણ્હન્તેસૂ**તિ જુહનત્થં ગણ્હનકેસુ, ઇરુવિજ્જેસૂતિ અત્થો. **ઇરુવેદ**વસેન હોમકરણતો હિ યઞ્ઞયજકા ‘‘ઇરુવિજ્જા’’તિ વુચ્ચન્તિ. **પઠમો વા**તિ તત્થ સન્નિપતિતેસુ સુજાકિરિયાયં સબ્બપધાનો વા. **દુતિયો વા**તિ તદનન્તરિકો વા. ‘‘**સુજ**’’ન્તિ ઇદં કરણત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ ‘‘**સુજાયા**’’તિ. અગ્ગિહુત્તમુખતાય યઞ્ઞસ્સ યઞ્ઞે દિય્યમાનં સુજામુખેન દિય્યતિ. વુત્તઞ્ચ ‘‘અગ્ગિહુત્તમુખા યઞ્ઞા, સાવિત્તી છન્દસો મુખ’’ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૪૦૦). તસ્મા ‘‘દિય્યમાન’’ન્તિ અયં પાઠસેસો વિઞ્ઞાયતીતિ **આચરિયેન** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૧૧) વુત્તં. અપિચ સુજાય દિય્યમાનં **સુજન્તિ** તદ્ધિતવસેન અત્થં દસ્સેતું એવમાહ. **પોરાણા**તિ અટ્ઠકથાચરિયા. પુરિમવાદે ચેત્થ દાનવસેન પઠમો વા દુતિયો વા, પચ્છિમવાદે આદાનવસેનાતિ અયમેતેસં વિસેસો. **વિસેસતો**તિ વિજ્જાચરણવિસેસતો, ન બ્રાહ્મણેહિ ઇચ્છિતવિજ્જાચરણમત્તતો. **ઉત્તમબ્રાહ્મણસ્સા**તિ અનુત્તરદક્ખિણેય્યતાય ઉક્કટ્ઠબ્રાહ્મણસ્સ. યથાધિપ્પેતસ્સ હિ વિજ્જાચરણવિસેસદીપકસ્સ ‘‘કતમં પન તં બ્રાહ્મણસીલં, કતમા સા પઞ્ઞા’’તિઆદિવચનસ્સ ઓકાસકરણત્થમેવ ‘‘ઇમેસં પન બ્રાહ્મણ પઞ્ચન્નં અઙ્ગાન’’ન્તિઆદિવચનં ભગવા અવોચ, તસ્મા પધાનવચનાનુરૂપમનુસન્ધિં દસ્સેતું ‘‘**ભગવા પના**’’તિઆદિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૩૧૩. અપવદતીતિ વણ્ણાદીનિ અપનેત્વા વદતિ, અત્થમત્તં પન દસ્સેતું ‘‘**પટિક્ખિપતી**’’તિ વુત્તં. ઇદન્તિ ‘‘મા ભવં સોણદણ્ડો એવં અવચા’’તિઆદિવચનં. **બ્રાહ્મણસમયન્તિ** બ્રાહ્મણસિદ્ધન્તં. **મા ભિન્દી**તિ મા વિનાસેસિ.

૩૧૬. સમોયેવ હુત્વા સમોતિ **સમસમો**, સબ્બથા સમોતિ અત્થો. પરિયાયદ્વયઞ્હિ અતિસયત્થદીપકં યથા ‘‘દુક્ખદુક્ખં, રૂપરૂપ’’ન્તિ. એકદેસમત્તતો પન અઙ્ગકેન માણવેન તેસં સમભાવતો તં નિવત્તેન્તો ‘‘**ઠપેત્વા એકદેસમત્ત**’’ન્તિઆદિમાહ. **કુલકોટિપરિદીપનન્તિ** કુલસ્સ આદિપરિદીપનં. યસ્મા અત્તનો ભગિનિયા…પે॰… ન જાનિસ્સતિ, તસ્મા ન તસ્સ માતાપિતુમત્તં સન્ધાય વદતિ, કુલકોટિપરિદીપનં પન સન્ધાય વદતીતિ અધિપ્પાયો. ‘‘**અત્થભઞ્જનક**’’ન્તિ ઇમિના કમ્મપથપત્તં વદતિ. **ગુણે**તિ યથાવુત્તે પઞ્ચસીલે. **અથાપિ સિયા**તિ યદિપિ તુમ્હાકં એવં પરિવિતક્કો સિયા, ભિન્નસીલસ્સાપિ **પુન પકતિસીલે ઠિતસ્સ બ્રાહ્મણભાવં** વણ્ણાદયો **સાધેન્તી**તિ એવં સિયાતિ અત્થો. ‘‘સાધેતી’’તિ પાઠે ‘‘વણ્ણો’’તિ કત્તા આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૧૬) અજ્ઝાહટો, નિદસ્સનઞ્ચેતં. **મન્તજાતીસુ**પિ હિ એસેવ નયો. **સીલમેવા**તિ પુન પકતિભૂતં સીલમેવ બ્રાહ્મણભાવં સાધેસ્સતિ, કસ્માતિ ચે ‘‘**તસ્મિં હિ…પે॰… વણ્ણાદયો**’’તિ. તત્થ **સમ્મોહમત્તં વણ્ણાદયો**તિ વણ્ણમન્તજાતિયો બ્રાહ્મણભાવસ્સ અઙ્ગન્તિ સમ્મોહમત્તમેતં, અસમવેક્ખિત્વા કથિતમિદં.

સીલપઞ્ઞાકથાવણ્ણના

૩૧૭. કથિતો બ્રાહ્મણેન પઞ્હોતિ ‘‘સીલવા ચ હોતી’’તિઆદિના દ્વિન્નમેવ અઙ્ગાનં વસેન યથાપુચ્છિતો પઞ્હો યાથાવતો વિસ્સજ્જિતો. **એત્થા**તિ યથાવિસ્સજ્જિતે અત્થે, અઙ્ગદ્વયે વા. **તસ્સા**તિ સોણદણ્ડસ્સ. યદિ એકમઙ્ગં ઠપેય્ય, અથ પતિટ્ઠાતું ન સક્કુણેય્ય. યદિ પન ન ઠપેય્ય, અથ સક્કુણેય્ય, કિં પનેસ તથા સક્ખિસ્સતિ નુ ખો, નોતિ વીમંસનત્થમેવ એવમાહ, ન તુ એકસ્સ અઙ્ગસ્સ ઠપનીયત્તાતિ વુત્તં હોતિ. તથા ચાહ ‘‘**એવમેતં બ્રાહ્મણા**’’તિઆદિ. ધોવિતત્તાવ પરિસુજ્ઝનન્તિ આહ ‘‘**સીલપરિસુદ્ધા**’’તિ, સીલસમ્પત્તિયા સબ્બસો સુદ્ધા અનુપક્કિલિટ્ઠાતિ અત્થો. **કુતો દુસ્સીલે પઞ્ઞા** અસમાહિતત્તા તસ્સ. **કુતો વા પઞ્ઞારહિતે જળે એળમૂગે સીલં** સીલવિભાગસ્સ, સીલપરિસોધનૂપાયસ્સ ચ અજાનનતો. એળા મુખે ગળતિ યસ્સાતિ **એળમૂગો** ખ-કારસ્સ ગ-કારં

કત્વા, **એલમુખો**, **એલમૂકો** વા. ઇતિ બહુધા પાઠોતિ **ભયભેરવસુત્તટ્ઠકથાયં** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૪૮) વુત્તો. પકટ્ઠં ઉક્કટ્ઠં ઞાણં **પઞ્ઞાણ**ન્તિ કત્વા પાકતિકં ઞાણં નિવત્તેતું "**પઞ્ઞાણ**"ન્તિ વુત્તં. વિપસ્સનાદિઞાણઞ્હિ ઇધાધિપ્પેતં, તદેતં પકારેહિ જાનનતો **પઞ્ઞા**વાતિ આહ "**પઞ્ઞાયેવા**"તિ.

ચતુપારિસુદ્ધિસીલેન ધોતાતિ સમાધિપદટ્ઠાનેન ચતુપારિસુદ્ધિસીલેન સકલસંકિલેસમલવિસુદ્ધિયા ધોવિતા વિસુદ્ધા. તેનાહ "**કથં પના**"તિઆદિ. તત્થ **ધોવતી**તિ સુજ્ઝતિ. **સટ્ઠિઅસીતિવસ્સાની**તિ સટ્ઠિવસ્સાનિ વા અસીતિવસ્સાનિ વા. **મરણકાલેપિ**, પગેવ અઞ્ઞસ્મિં કાલે. **મહાસટ્ઠિવસ્સત્થેરો વિયા**તિ સટ્ઠિવસ્સમહાથેરો વિય. **વેદનાપરિગ્ગહમત્તમ્પી**તિ એત્થ **વેદનાપરિગ્ગહો** નામ યથાઉપ્પન્નં વેદનં સભાવસરસતો ઉપધારેત્વા પુન પદટ્ઠાનતો ''અયં વેદના ફસ્સં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ, સો ચ ફસ્સો અનિચ્ચો દુક્ખો વિપરિણામધમ્મો''તિ લક્ખણત્તયં આરોપેત્વા પવત્તિતવિપસ્સના. એવં પસ્સન્તેન હિ સુખેન સક્કા સા વેદના અધિવાસેતું ''વેદના એવ વેદયતી''તિ. **વેદનં વિક્ખમ્ભેત્વા**તિ યથાઉપ્પન્નં દુક્ખવેદનં અનુવત્તિત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા વીથિપટિપન્નાય વિપસ્સનાય તં વિનોદેત્વા. **સંસુમારપતિતેના**તિ કુમ્ભીલેન વિય ભૂમિયં ઉરેન નિપજ્જમાનેન. "**નાહ**"ન્તિઆદિં તથા સીલરક્ખણમેવ દુક્કરન્તિ કત્વા વદતિ. સીલે પતિટ્ઠિતસ્સ હિ અરહત્તં હત્થગતંયેવ. યથાહ ''સીલે પતિટ્ઠાય...પે॰... વિજટયે જટ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩, ૧૯૨; પેટકો॰ ૨૨; મિ॰ પ॰ ૨.૯) ચતૂસુ પુગ્ગલેસુ ઉગ્ઘાટિતઞ્ઞુનો એવાયં વિસયોતિ આહ "**ઉગ્ઘાટિતઞ્ઞુતાયા**"તિ. **પઞ્ઞાય સીલં ધોવિત્વા**તિ સીલં આદિમજ્ઝપરિયોસાનેસુ અખણ્ડાદિભાવાપાદનેન પઞ્ઞાય સુવિસોધિતં કત્વા. **સન્તતિમહામત્તવત્થુ** ધમ્મપદે (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૨.સન્તિમહામત્તવત્થુ).

૩૧૮. "**કસ્મા આહા**"તિ ઉપરિદેસનાય કારણં પુચ્છતિ. **લજ્જા** નામ ''સીલસ્સ ચ જાતિયા ચ ગુણદોસપ્પકાસનેન સમણેન ગોતમેન પુચ્છિતપઞ્હં વિસ્સજ્જેસી''તિ પરિસાય પઞ્ઞાતતા, સા તથા વિસ્સજ્જિતુમસમત્થતાય ભિજ્જિસ્સતીતિ અત્થો, પઠમં અલજ્જમાનોપિ ઇદાનિ લજ્જિસ્સામીતિ વુત્તં હોતિ. **પરમ**ન્તિ પમાણં. ''એત્તકપરમા મય''ન્તિ પદાનં તુલ્યાધિકરણતં દસ્સેતું "**તે મય**"ન્તિ વુત્તં. ઇદં વુત્તં હોતિ – ''સીલપઞ્ઞાણ''ન્તિ વચનમેવ અમ્હાકં પરમં, તદત્થભૂતાનિ પઞ્ચસીલાનિ, વેદત્તયવિભાવનં પઞ્ઞઞ્ચ લક્ખણાદિતો નિદ્ધારેત્વા જાનનં નત્થિ, કેવલં તત્થ વચીપરમાવ મયન્તિ. અયં પનેત્થ અટ્ઠકથામુત્તકનયો – **એત્તકપરમા**તિ એત્તકઉક્કંસકોટિકા, પઠમં પઞ્હાવિસ્સજ્જનાવ અમ્હાકં ઉક્કંસકોટીતિ અત્થો. તેનાહ ''મયા સકસમયવસેન પઞ્હો વિસ્સજ્જિતો''તિ. **પર**ન્તિ અતિરેકં. **ભાસિતસ્સા**તિ વચનસ્સ સદ્દસ્સ.

અયં પન વિસેસોતિ સીલનિદ્દેસે નિય્યાતનમત્તં અપેક્ખિત્વા વુત્તં. તેનાહ "**સીલમિચ્ચેવ નિય્યાતિત**"ન્તિ. સામઞ્ઞફલસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૧.૧૫૦) હિ સીલં નિય્યાતેત્વાપિ પુન સામઞ્ઞફલમિચ્ચેવ નિય્યાતિતં. સબ્બેસમ્પિ મહગ્ગતચિત્તાનં ઞાણસમ્પયુત્તત્તા, ઝાનાનઞ્ચ તં સમ્પયોગતો "**અત્થતો પઞ્ઞાસમ્પદા**"તિ વુત્તં. પઞ્ઞાનિદ્દેસે હિ ઝાનપઞ્ઞં અધિટ્ઠાનં કત્વા પઠમં વિપસ્સનાપઞ્ઞા નિય્યાતિતા. તેનાહ "**વિપસ્સનાપઞ્ઞાયા**"તિઆદિ.

સોણદણ્ડઉપાસકત્તપટિવેદનાકથાવણ્ણના

૩૨૧. **દહરો યુવા**તિ એત્થ **દહર**વચનેન પઠમયોબ્બનભાવં દસ્સેતિ. પઠમયોબ્બનકાલગતો હિ ''દહરો''તિ વુચ્ચતિ. પુત્તસ્સ પુત્તો **નત્તા** નામ. **નપ્પહોતી**તિ ન સમ્પજ્જતિ, પુત્તનત્તપ્પમાણોપિ ન હોતીતિ અત્થો. ''આસના મે તં વુટ્ઠાન''ન્તિ એતસ્સ અત્થાપત્તિં દસ્સેતું "**મમ અગારવેના**"તિઆદિ વુત્તં. **એત**ન્તિ અઞ્જલિપગ્ગહણં. અયઞ્હિ

યથા તથા અત્તનો મહાજનસ્સ સમ્ભાવનં ઉપ્પાદેત્વા કોહઞ્ઞેન પરે વિમ્હાપેત્વા લાભુપ્પાદનં નિજિગીસન્તો વિચરતિ, તસ્માસ્સ અતિવિય કુહકભાવં દસ્સેન્તો "**ઇમિના કિરા**"તિઆદિં વદતિ . **અગારવં નામ નત્થી**તિ અગારવવચનં નામ નત્થિ, નાયં ભગવતિ અગારવેન ''અહઞ્ચેવ ખો પના''તિઆદિમાહ, અથ ખો અત્તનો લાભપરિહાનિભયેનેવાતિ વુત્તં હોતિ.

૩૨૨. તઙ્ખણાનુરૂપાયાતિ યાદિસી તદા તસ્સ અજ્ઝાસયપ્પવત્તિ, તદનુરૂપાયાતિ મજ્ઝેપદલોપેન અત્થો. તદા તસ્સ વિવટ્ટસન્નિસ્સિતસ્સ તાદિસસ્સ ઞાણપરિપાકસ્સ અભાવતો કેવલં અબ્ભુદયસન્નિસ્સિતો એવ અત્થો દસ્સિતોતિ આહ "**દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકં અત્થં સન્દસ્સેત્વા**"તિ, પચ્ચક્ખતો વિભાવેત્વાતિ અત્થો. **કુસલે ધમ્મે**તિ તેભૂમકે કુસલધમ્મે, અયમેત્થ નિપ્પરિયાયતો અત્થો. પરિયાયતો પન ''ચતુભૂમકે''તિપિ વત્તું વટ્ટતિ લોકુત્તરકુસલસ્સપિ આયતિં લબ્ભમાનત્તા. તથા હિ વક્ખતિ ''આયતિં નિબ્બાનત્થાય, વાસનાભાગિયાય વા''તિ. **તત્થા**તિ કુસલે ધમ્મે યથાસમાદપિતે. **નન્તિ** સોણદણ્ડબ્રાહ્મણં. **સમુત્તેજેત્વા**તિ સમ્મદેવ ઉપરૂપરિ નિસાનેત્વા પુઞ્ઞકિરિયાય તિક્ખવિસદભાવમાપાદેત્વા. તં પન અત્થતો તત્થ ઉસ્સાહજનનમેવ હોતીતિ આહ "**સઉસ્સાહં કત્વા**"તિ. **તાય ચ સઉસ્સાહતાયા**તિ એવં પુઞ્ઞકિરિયાય સઉસ્સાહતા નિયમતો દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થસમ્પાદનીતિ યથાવુત્તાય સઉસ્સાહતાય ચ સમ્પહંસેત્વાતિ સમ્બન્ધો. **અઞ્ઞેહિ ચ વિજ્જમાનગુણેહી**તિ એવરૂપા તે ગુણસમઙ્ગિતા ચ એકન્તેન દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થનિપ્ફાદનીતિ તસ્મિં વિજ્જમાનેહિ, અઞ્ઞેહિ ચ ગુણેહિ **સમ્પહંસેત્વા** સમ્મદેવ હટ્ઠતુટ્ઠભાવમાપાદેત્વાતિ અત્થો.

યદિ ભગવા ધમ્મરતનવસ્સં વસ્સિ, અથ કસ્મા સો વિસેસં નાધિગચ્છીતિ ચોદનં સોધેતું "**બ્રાહ્મણો પના**"તિઆદિ વુત્તં. **કુહકતાયા**તિ વુત્તનયેન કોહઞ્ઞકત્તા, ઇમિના પયોગસમ્પત્તિઅભાવં દસ્સેતિ. યજ્જેવં કસ્મા ભગવા તસ્સ તથા ધમ્મરતનવસ્સં વસ્સીતિ પટિચોદનમ્પિ સોધેન્તો "**કેવલમસ્સા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **કેવલન્તિ** નિબ્બેધાસેક્ખભાગિયેન અસમ્મિસ્સં. **નિબ્બાનત્થાયા**તિ નિબ્બાનાધિગમત્થાય, પરિનિબ્બાનત્થાય વા. આયતિં વિસેસાધિગમનૂપાયભૂતા પુઞ્ઞકિરિયાસુ પરિચયસઙ્ખાતા વાસના એવ ભાગો, તસ્મિં ઉપાયભાવેન પવત્તાતિ **વાસનાભાગિયા**. ન હિ ભગવતો નિરત્થકા ચતુપ્પદિકગાથામત્તાપિ ધમ્મદેસના અત્થિ. તેનાહ "**સબ્બા પુરિમપચ્છિમકથા**"તિ. આદિતો ચેત્થ પભુતિ યાવ બ્રાહ્મણસ્સ વિસ્સજ્જનાપરિયોસાનં, તાવ **પુરિમકથા**, ભગવતો પન સીલપઞ્ઞાવિસ્સજ્જના **પચ્છિમકથા**. બ્રાહ્મણેન વુત્તાપિ હિ બુદ્ધગુણાદિપટિસઞ્ઞુત્તા કથા આયતિં નિબ્બાનત્થાય વાસનાભાગિયા એવાતિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય પરમસુખુમગમ્ભીરદુરનુબોધત્થપરિદીપનાય સુવિમલવિપુલપઞ્ઞાવેય્યત્તિયજનનાય સાધુવિલાસિનિયા નામ લીનત્થપકાસનિયા સોણદણ્ડસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપકાસના.

સોણદણ્ડસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. કૂટદન્તસુત્તવણ્ણના

૩૨૩. એવં સોણદણ્ડસુત્તં સંવણ્ણેત્વા ઇદાનિ કૂટદન્તસુત્તં સંવણ્ણેન્તો યથાનુપુબ્બં સંવણ્ણનોકાસસ્સ પત્તભાવં વિભાવેતું, સોણદણ્ડ સુત્તસ્સાનન્તરં સઙ્ગીતસ્સ સુત્તસ્સ કૂટદન્તસુત્તભાવં વા પકાસેતું "**એવં મે સુતં… પે॰… મગધેસૂતિ કૂટદન્તસુત્ત**"ન્તિ આહ. "**મગધા નામ જનપદિનો રાજકુમારા**"તિઆદીસુ અમ્બટ્ઠસુત્તે કોસલજનપદવણ્ણનાયં અમ્હેહિ વુત્તનયો યથારહં નેતબ્બો. અયં પનેત્થ વિસેસો – મગેન સદ્ધિં ધાવન્તીતિ **મગધા**, રાજકુમારા, મંસેસુ વા ગિજ્ઝન્તીતિ **મગધા** નિરુત્તિનયેન. રુળ્હિતો, પચ્ચયલોપતો ચ તેસં નિવાસભૂતેપિ જનપદે વુદ્ધિ ન હોતીતિ નેરુત્તિકા. જનપદનામેયેવ બહુવચનં, ન જનપદસદ્દે જાતિસદ્દત્તાતિ વુત્તં "**તસ્મિં મગધેસુ જનપદે**"તિ. **ઇતો પરન્તિ** "મગધેસૂ"તિ પદતો પરં "ચારિકં ચરમાનો"તિઆદિવચનં. **પુરિમસુત્તદ્વયે**તિ અમ્બટ્ઠસોણદણ્ડસુત્તદ્વયે. **વુત્તનયમેવા**તિ યં તત્થ આગતસદિસં ઇધાગતં, તં અત્થવણ્ણનાતો વુત્તનયમેવ, તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ વુત્તં હોતિ. "તરુણો અમ્બરુક્ખો અમ્બલટ્ઠિકા"તિ બ્રહ્મજાલસુત્તવણ્ણનાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨) વુત્તત્તા "**અમ્બલટ્ઠિકા બ્રહ્મજાલે વુત્તસદિસાવા**"તિ આહ.

યઞ્ઞાવાટં સમ્પાદેત્વા મહાયઞ્ઞં ઉદ્દિસ્સ સવિઞ્ઞાણકાનિ, અવિઞ્ઞાણકાનિ ચ યઞ્ઞૂપકરણાનિ ઉપટ્ઠપિતાનીતિ અત્થં સન્ધાય "મહાયઞ્ઞો ઉપક્ખટો"તિ પાળિયં વુત્તં, તં પનેતં ઉપકરણં તેસં તથા સજ્જનમેવાતિ દસ્સેતિ "**સજ્જિતો**"તિ ઇમિના. **વચ્છતરસતાની**તિ યુવભાવપ્પત્તાનિ બલવવચ્છસતાનિ. વચ્છાનં વિસેસાતિ હિ **વચ્છતરા**, તે પન વચ્છા એવ હોન્તિ, ન દમ્મા, ન ચ બલીબદ્દાતિ આહ "**વચ્છસતાની**"તિ. અયં આચરિયમતિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૨૩). **તર**-સદ્દો વા અનત્થકોતિ વુત્તં "**વચ્છસતાની**"તિ. એવઞ્હિ સબ્બોપિ વચ્છપ્પભેદો સઙ્ગહિતો હોતિ. **એતે**તિ ઉસભાદયો ઉરબ્ભપરિયોસાના. **અનેકેસન્તિ** અનેકજાતિકાનં. **મિગપક્ખીનન્તિ** મહિંસરુરુપસદકુરુઙ્ગગોકણ્ણમિગાનઞ્ચેવ મોરકપિઞ્જરવટ્ટકતિત્તિર લાપાદિપક્ખીનઞ્ચ. સઙ્ખ્યાવસેન અનેકતં સત્તસતગ્ગહણેન પરિચ્છિન્દિતું "**સત્તસત્તસતાની**"તિ વુત્તં, સત્તસતાનિ, સત્તસતાનિ ચાતિ અત્થો. **થૂણન્તિ** યઞ્ઞોપકરણાનં મિગપક્ખીનં બન્ધનત્થમ્ભં. **યૂપો**તિપિ તસ્સ નામં. તેનાહ "**યૂપસઙ્ખાત**"ન્તિ.

૩૨૮. વિધાતિ વિપ્પટિસારવિનોદના. યો હિ યઞ્ઞસઙ્ખાતસ્સ પુઞ્ઞસ્સ ઉપક્કિલેસો, તસ્સ વિધમનતો નિવારણતો નિરોધનતો વિધા વુચ્ચન્તિ વિપ્પટિસારવિનોદના, તા એવ પુઞ્ઞાભિસન્દં અવિચ્છિન્દિત્વા ઠપેન્તીતિ "**ઠપના**"તિ ચ વુત્તા. અવિપ્પટિસારતો એવ હિ ઉપરૂપરિ પુઞ્ઞાભિસન્દપ્પવત્તીતિ. ઠપના ચેતા યઞ્ઞસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનવસેન તીસુ કાલેસુ પવત્તિયા તિપ્પકારાતિ આહ "**તિટ્ઠપન**"ન્તિ. **પરિક્ખાર**સદ્દો ચેત્થ પરિવારપરિયાયો "પરિકરોન્તિ યઞ્ઞં અભિસઙ્ખરોન્તી"તિ કત્વા. તેનાહ "**સોળસપરિવાર**"ન્તિ.

મહાવિજિતરાજયઞ્ઞકથાવણ્ણના

૩૩૬. પુબ્બે ભૂતં **ભૂતપુબ્બં** યથા "દિટ્ઠપુબ્બ"ન્તિ આહ "**પુબ્બચરિત**"ન્તિ, અત્તનો પુરિમજાતિસમ્ભૂતં બોધિસમ્ભારભૂતં પુઞ્ઞચરિયન્તિ અત્થો. તથા હિ તસ્સ અનુગામિનિધિસ્સ થાવરનિધિના નિદસ્સનં ઉપપન્નં હોતિ. સદ્દવિદૂ પન વદન્તિ "**ભૂતપુબ્બન્તિ** ઇદં કાલસત્તમિયા નેપાતિકપદ"ન્તિ. અતીતકાલેતિ હિ તેસં મતેન અત્થો. **અસ્સા**તિ અનેન. મહન્તં પથવીમણ્ડલં વિજિતન્તિ સમ્બન્ધો. મહન્તં વા વિજિતં પથવીમણ્ડલમસ્સ અત્થીતિ અત્થો. "અન્તોરટ્ઠેતિ યસ્સ વિજિતે વિહરતિ, તસ્સ રટ્ઠે"તિઆદીસુ વિય હિ **વિજિત**સદ્દો રજ્જે પવત્તતિ, ઇમિના

તસ્સ એકરાજભાવં દીપેતિ, ન ચક્કવત્તિરાજભાવં સત્તરતનસમ્પન્નતાઅવચનતો. પાળિયં ન યેન કેનચિ સન્તકમત્તેન અડ્ઢતાતિ દસ્સેતું “**અડ્ઢો**”તિ વત્વા “**મહદ્ધનો**”તિ વુત્તં. તેનાહ “**યો કોચી**”તિઆદિ. અડ્ઢતા હિ નામ વિભવસમ્પન્નત્તા સા ચ તં તદુપાદાય વુચ્ચતિ. તથા મહદ્ધનતાપીતિ તં થામપ્પત્તં ઉક્કંસગતં દસ્સેતું “**અપરિમાણસઙ્ખ્યેના**”તિ આહ. ભુઞ્જિતબ્બટ્ઠેન વિસેસતો કામા ઇધ **ભોગા** નામાતિ દસ્સેતિ. “**પઞ્ચકામગુણવસેના**”તિ ઇમિના. **પિણ્ડપિણ્ડવસેના**તિ ભાજનાલઙ્કારાદિવિભાગં અહુત્વા કેવલં ખણ્ડખણ્ડવસેન.

રૂપં અપ્પેત્વા, અનપ્પેત્વા વા માસપ્પમાણેન કતો **માસકો**. **આદિ**સદ્દેન થાલકાદીનિ સઙ્ગણ્હાતિ. **અનેકકોટિસઙ્ખ્યેના**તિ કહાપણાનં કોટિસતાદિપ્પમાણં સન્ધાય વુત્તં હેટ્ઠિમન્તેન કોટિસતપ્પમાણેનેવ ખત્તિયમહાસાલભાવપ્પત્તિતો.

તુટ્ઠીતિ સુમનતા. **ઉપકરણ**સદ્દો ચેત્થ કારણપરિયાયો. કિં પન તન્તિ આહ “**નાનાવિધાલઙ્કારસુવણ્ણરજતભાજનાદિભેદ**”ન્તિ. **આદિ**સદ્દેન વત્થસેય્યાવસથાદીનિ સઙ્ગય્હન્તિ, સુવણ્ણરજતમણિમુત્તાવેળુરિયવજિરપવાળાનિ **સત્ત રતનાની**તિ વદન્તિ. યથાહુ –

“સુવણ્ણં રજતં મુત્તા, મણિવેળુરિયાનિ ચ;
વજિરઞ્ચ પવાળન્તિ, સત્તાહુ રતનાનિમે”તિ.

સાલિવીહિઆદિ સત્તધઞ્ઞં સાનુલોમં પુબ્બન્નં નામ પુરેક્ખતં સસ્સફલન્તિ કત્વા. તબ્બિપરિયાયતો મુગ્ગમાસાદિ તદવસેસં અપરન્નં નામ. અપરન્નતો પુબ્બે પવત્તમન્નં પુબ્બન્નં, તતો અપરસ્મિં પવત્તમન્નં અપરન્નં. ન્ન-કારસ્સ પન ણ્ણ-કારે કતે **પુબ્બણ્ણં, અપરણ્ણઞ્ચા**તિ નેરુત્તિકા. પુબ્બાપરભાવો પનેતેસં આદિકપ્પે સમ્ભવાસમ્ભવવસેન વેદિતબ્બો. પુરિમં “અડ્ઢો મહદ્ધનો પહૂતજાતરૂપરજતો”તિ વચનં દેવસિકં પરિબ્બયદાનગહણાદિવસેન, પરિવત્તનધનધઞ્ઞવસેન ચ વુત્તં, ઇદં પન “પહૂતધનધઞ્ઞો”તિ વચનં નિધાનગતધનવસેન, સઙ્ગહિતધઞ્ઞવસેન ચાતિ ઇમં વિસેસં સન્ધાય અયં નયો દસ્સિતો. વીસકહાપણમ્બણાદિદેવસિકવળઞ્જનમ્પિ હિ મહાસાલલક્ખણં.

ઇદાનિ તબ્બિપરીતવસેન વિસેસં દસ્સેતું “**અથ વા**”તિઆદિના દુતિયનયો આરદ્ધો. ઇમિના એવ હિ પુરિમવચનં નિધાનગતધનવસેન, સઙ્ગહિતધઞ્ઞવસેન ચ વુત્તન્તિ અત્થતો સિદ્ધં હોતિ. તત્થ **ઇદન્તિ** “પહૂતધનધઞ્ઞો”તિ વચનં. **અસ્સા**તિ મહાવિજિતરઞ્ઞો. દિવસે દિવસે પરિભુઞ્જિતબ્બં **દેવસિકં**, ભાવનપુંસકમેતં. દાસકમ્મકરપોરિસાદીનં વેત્તનાનુપ્પદાનં **પરિબ્બયદાનં**. ઇણસોધનાદિવસેન ધનધઞ્ઞાનમાદાનં **ગહણં**. **આદિ**સદ્દેન ઇણદાનાદીનં સઙ્ગહો. **પરિવત્તનધનધઞ્ઞવસેના**તિ કયવિક્કયકરણેન પરિવત્તિતબ્બાનં ધનધઞ્ઞાનં વસેન. કત્થચિ પન સમુચ્ચયવિરહિતપાઠો દિસ્સતિ. તત્થ “પરિબ્બયદાનગ્ગહણાદિવસેના”તિ ઇદં પરિવત્તનપદેન સમ્બન્ધં કત્વા તાદિસેન વિધિના ઇતો ચિતો ચ પરિવત્તેતબ્બાનં ધનધઞ્ઞાનં વસેનાતિ અત્થો વેદિતબ્બો.

કોટ્ઠં વુચ્ચતિ ધઞ્ઞટ્ઠપનટ્ઠાનં, તદેવ અગારં તથા. તેનાહ “**ધઞ્ઞેન પરિપુણ્ણકોટ્ઠાગારો**”તિ. એવં સારગબ્ભં **કોસો**, ધઞ્ઞટ્ઠપનટ્ઠાનં **કોટ્ઠાગાર**ન્તિ દસ્સેત્વા ઇદાનિ તતો અઞ્ઞથાપિ તં દસ્સેતું “**અથ વા**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યથા અસિનો તિક્ખભાવપરિહારતો પરિચ્છદો “કોસો”તિ વુચ્ચતિ, એવં રઞ્ઞો તિક્ખભાવપરિહારકત્તા ચતુરઙ્ગિની સેના “કોસો”તિ આહ “**ચતુબ્બિધો કોસો**”તિઆદિ. “દ્વાદસપુરિસો હત્થી”તિઆદિના (પાચિ॰ ૩૧૪) વુત્તલક્ખણેન

ચેત્થ **હત્થિ**આદયો ગહેતબ્બા. વત્થકોટ્ઠાગારગ્ગહણેનેવ સબ્બસ્સપિ કુપ્પભણ્ડટ્ઠપનટ્ઠાનસ્સ ગહિતત્તા "**કોટ્ઠાગારં તિવિધ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. જાતરૂપરજતતો હિ અઞ્ઞં લોહઅયદારુવિસાણવત્થાદિકમસારદબ્બં ગોપેતબ્બતો ગ-કારસ્સ ક-કારં કત્વા **કુપ્પં** વુચ્ચતિ. જાતરૂપરજતનિધાનં **ધનકોટ્ઠાગારં**. તત્થ તત્થ રતનં વિલોકેત્વા ચરણં **રતનવિલોકનચારિકા**. કામં તમત્થં રાજા જાનાતિ, ભણ્ડાગારિકેન પન કથાપેત્વા પરિસાય નિસ્સદ્દભાવાપાદનત્થમેવ એવં પુચ્છતિ. તથા કથાપને હિ અસતિ પરિસા સદ્દં કરિસ્સતિ ''કસ્મા રાજા પરમ્પરાગતં કુલધનં વિનાસેતી''તિ, તતો ચ પકતિક્ખોભો ભવિસ્સતિ, સતિ પન તથા કથાપને ''એતંકારણા તં છડ્ડેતી''તિ નિસ્સદ્દભાવમાપજ્જિસ્સતિ. તતો ચ પકતિક્ખોભો ન ભવિસ્સતિ, તસ્મા તથા પુચ્છતીતિ વેદિતબ્બં. **મરણવસ**ન્તિ મરણસ્સ, મરણસઞ્ઞાતં વા વિસયં.

૩૩૭. પાળિયં ''આમન્તેત્વા''તિ એતસ્સ મન્તિતુકામો હુત્વાતિ અત્થં વિઞ્ઞાપેતું "**એકેન પણ્ડિતેન સદ્ધિં મન્તેત્વા**"તિ વુત્તં. ધાત્વત્થાનુવત્તકો હેત્થ ઉપસગ્ગો, પકરણાધિગતો ચ કત્થચિ અત્થવિસેસો યથા ''સિક્ખમાનેન ભિક્ખવે ભિક્ખુના અઞ્ઞાતબ્બં પરિપુચ્છિતબ્બં પરિપઞ્હિતબ્બ''ન્તિ (પાચિ॰ ૪૩૪). તથા હિસ્સ પદભાજને વુત્તં ''સિક્ખમાનેનાતિ સિક્ખિતુકામેન. અઞ્ઞાતબ્બન્તિ જાનિતબ્બ''ન્તિઆદિ (પાચિ॰ ૪૩૬). **આમન્તેસી**તિ મન્તિતુકામોસિ. જનપદસ્સ અનુપદ્દવત્થં, યઞ્ઞસ્સ ચ ચિરાનપ્પવત્તનત્થં બ્રાહ્મણો ચિન્તેસીતિ આહ "**અયં રાજા**"તિઆદિ. આહરન્તાનં મનુસ્સાનં ગેહાનીતિ સમ્બન્ધો, અનાદરે વા એતં સામિવચનં.

૩૩૮. સત્તાનં હિતસુખસ્સ વિદ્ધંસનતો, અહિતદુક્ખસ્સ ચ આવહનતો કણ્ટકસદિસતાય ચોરા એવ ઇધ "**કણ્ટકા**"તિ વુત્તં "**ચોરકણ્ટકેહિ સકણ્ટકો**"તિ. યથા ગામવાસીનં ઘાતકા ગામઘાતકા અભેદવસેન, ઉપચારેન ચ નિસ્સયનામસ્સ નિસ્સિતેપિ પવત્તનતો, એવં પન્થિકાનં દુહના બાધના **પન્થદુહા**. ધમ્મતો અપેતસ્સ અયુત્તસ્સ કરણસીલો **અધમ્મકારી**, યો વા અત્તનો વિજિતે જનપદાદીનં તતો તતો અનત્થતો તાયનેન ખત્તિયેન કત્તબ્બધમ્મો, તસ્સ અકરણસીલોતિ અત્થો. **દસ્સૂ**તિ ચોરાનમેતં અધિવચનં. દંસેન્તિ વિદ્ધંસેન્તીતિ હિ **દસ્સવો** નિગ્ગહીતલોપેન, તે એવ ખીલસદિસત્તા **ખીલ**ન્તિ **દસ્સુખીલં**. યથા હિ ખેત્તે ખીલં કસનાદીનં સુખપ્પવત્તિં, મૂલસન્તાનેન સસ્સપરિબુદ્ધિઞ્ચ વિબન્ધતિ, એવં દસ્સવોપિ રજ્જે રાજાણાય સુખપ્પવત્તિં, મૂલવિરુળ્હિયા જનપદપરિબુદ્ધિઞ્ચ વિબન્ધન્તી. પાણચાગં દસ્સેતું "**મારણેના**"તિ વુત્તં, હિંસનં દસ્સેતું "**કોટ્ટનેના**"તિ. **વધ**સદ્દો હિ હિંસનત્થોપિ હોતિ ''વધતિ ન રોદતિ, આપત્તિ દુક્કટસ્સા''તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૮૮૦) વિય, કપ્પરાદીહિ પોથનેનાતિ અત્થો. **અદ્દુ** નામ દારુક્ખન્ધેન કતો બન્ધનોપકરણવિસેસો, તેન બન્ધનં તથા. **આદિ**સદ્દેન રજ્જુબન્ધનસઙ્ખલિકબન્ધનઘરબન્ધનાદીનિ સઙ્ગણ્હાતિ. **હા**-ધાતુયા જાનિપદનિપ્ફત્તિં દસ્સેતિ "**હાનિયા**"તિ ઇમિના, સા ચ ધનહાયનમેવાતિ વુત્તં "**સતં ગણ્હથા**"તિઆદિ.

પઞ્ચસિખમત્તં ઠપેત્વા મુણ્ડાપનં **પઞ્ચસિખમુણ્ડકરણં**. તં ''કાકપક્ખકરણ''ન્તિપિ વોહરન્તિ. સીસે છકણોદકાવસેચનં **ગોમયસિઞ્ચનં**. **કુદણ્ડકો** નામ ચતુહત્થતો ઊનો રસ્સદણ્ડકો, યો ''ગદ્દુલો''તિપિ વુચ્ચતિ, તેન બન્ધનં **કુદણ્ડકબન્ધનં**. **આદિ**સદ્દેન ખુરમુણ્ડં કરિત્વા ભસ્મપુટવધનાદીનં સઙ્ગહો. **સમ્મા**સદ્દો ઞાયત્થોતિ આહ "**હેતુના**"તિઆદિ, પરિયાયવચનમેતં. **ઊહનિસ્સામી**તિ ઉદ્ધરિસ્સામિ, અપનેસ્સામીતિ અત્થો. પુબ્બે તત્થ કતપરિચયતાય **ઉસ્સાહં કરોન્તિ**. "**અનુપ્પદેતૂ**"તિ એતસ્સ અનુ અનુ પદેતૂતિ અત્થં સન્ધાય "**દિન્ને અપ્પહોન્તે**"તિઆદિ વુત્તં. **કસિઉપકરણભણ્ડં** ફાલપાજનયુગનઙ્ગલાદિ, ઇમિના પાળિયં બીજભત્તમેવ નિદસ્સનવસેન વુત્તન્તિ દસ્સેતિ. સક્ખિકરણપણ્ણારોપનનિબન્ધનં વડ્ઢિયા સહ વા વિના વા પુન ગહેતુકામસ્સ દાને હોતિ, ઇધ પન તદુભયમ્પિ નત્થિ પુન અગ્ગહેતુકામત્તાતિ વુત્તં "**સક્ખિં અકત્વા**"તિઆદિ. તેનાહ

“**મૂલચ્છેજ્જવસેના**”તિ. **સક્ખિન્તિ** તદા પચ્ચક્ખકજનં. **પણ્ણે અનારોપેત્વા**તિ તાલાદિપણ્ણે યથાચિણ્ણં લિખનવસેન અનારોપેત્વા. અઞ્ઞત્થ પણ્ણાકારેપિ **પાભત**સદ્દો, ઇધ પન ભણ્ડમૂલેયેવાતિ આહ “**ભણ્ડમૂલસ્સા**”તિઆદિ. ભણ્ડમૂલઞ્હિ પકારતો ઉદયભણ્ડાનિ આભરતિ સંહરતિ એતેનાતિ **પાભતં**. ઉદયધનતો પગેવ આભતં **પાભત**ન્તિ સદ્દવિદૂ, પણ્ણાકારો પન તં તદત્થં પત્થેન્તેહિ આભરીયતેતિ **પાભતં**. પત્થનત્થજોતકો હિ અયં **પ**-સદ્દો.

“**યથાહા**”તિઆદિના પાભતસદ્દસ્સ મૂલભણ્ડત્થતં **ચૂળસેટ્ઠિજાતક**પાઠેન (જા॰ ૧.૧.૪) સાધેતિ. તત્રાયમટ્ઠકથા (જા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૪) “**અપ્પકેનપી**તિ થોકેનપિ પરિત્તકેનપિ. **મેધાવી**તિ પઞ્ઞવા. **પાભતેના**તિ ભણ્ડમૂલેન. **વિચક્ખણો**તિ વોહારકુસલો. **સમુટ્ઠાપેતિ અત્તાન**ન્તિ મહન્તં ધનઞ્ચ યસઞ્ચ ઉપ્પાદેત્વા તત્થ અત્તાનં સણ્ઠાપેતિ પતિટ્ઠાપેતિ. યથા કિં? **અણું અગ્ગિંવ સન્ધમં**, યથા પણ્ડિતપુરિસો પરિત્તં અગ્ગિં અનુક્કમેન ગોમયચુણ્ણાદીનિ પક્ખિપિત્વા મુખવાતેન ધમન્તો સમુટ્ઠાપેતિ વડ્ઢેતિ મહન્તં અગ્ગિક્ખન્ધં કરોતિ, એવમેવ પણ્ડિતો થોકમ્પિ પાભતં લભિત્વા નાનાઉપાયેહિ પયોજેત્વા ધનઞ્ચ યસઞ્ચ વડ્ઢેતિ, વડ્ઢેત્વા ચ પન તત્થ અત્તાનં પતિટ્ઠાપેતિ, તાય એવ વા પન ધનયસમહન્તતાય અત્તાનં સમુટ્ઠાપેતિ, અભિઞ્ઞાતં પાકટં કરોતીતિ અત્થો”તિ.

દિવસે દિવસે દાતબ્બં **દેવસિકં**. માસે માસે દાતબ્બં **માસિકં**. **આદિ**સદ્દેન અનુપોસથિકાદીનિ સઙ્ગણ્હાતિ. **તસ્સ તસ્સ** પુરિસસ્સ. કુસલાનુરૂપેન, કમ્માનુરૂપેન સૂરભાવાનુરૂપેનાતિ દ્વન્દતો પરં સુય્યમાનો **અનુરૂપ**સદ્દો પચ્ચેકં યોજેતબ્બો. છેકભાવાનુરૂપતા ચેત્થ **કુસલાનુરૂપં**. કત્થચિ **કુલ**સદ્દો દિસ્સતિ, સો ચ જાણુસોણિઆદિકુલાનમિવ **કુલાનુરૂપ**મ્પિ દાતબ્બતો યુજ્જતેવ. સેનાપચ્ચાદિ **ઠાનન્તરં**, ઇમિના ભત્તવેતનં નિદ્દિટ્ઠમત્તન્તિ દસ્સેતિ. સકકમ્મપસુતત્તા, અનુપદ્દવત્તા ચ **ધનધઞ્ઞાનં રાસિકો** રાસિકારભૂતો. **ખેમેન ઠિતા**તિ અનુપદ્દવેન પવત્તા. તેનાહ “**અભયા**”તિ, કુતોચિપિ ભયરહિતાતિ અત્થો. **મોદા મોદમાના**તિ મોદાય મોદમાના, સોમનસ્સેનેવ મોદમાના, ન સંસન્દનમત્તેનાતિ વુત્તં હોતિ. ‘‘ભગવતા સદ્ધિં સમ્મોદી’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૮૧) હિ **મુદ**સદ્દો સંસન્દનેપિ પવત્તતિ, અઞ્ઞે મોદા હુત્વા અપરેપિ મોદમાના વિહરન્તીતિ વા અત્થો. તેનાહ “**અઞ્ઞમઞ્ઞં પમુદિતચિત્તા**તિ, અસઞ્ઞોગેપિ વત્તિચ્છાયેવ વુદ્ધીતિ દ્વિધા પાઠો વુત્તો. **ઇદ્ધફીતભાવ**ન્તિ સમિદ્ધવેપુલ્લભાવં.

ચતુપરિક્ખારવણ્ણના

૩૩૯. તસ્મિં તસ્મિં કિચ્ચે અનુયન્તિ અનુવત્તન્તીતિ અનુયન્તા. તેયેવ **આનુયન્તા** યથા ‘‘અનુભાવો એવ આનુભાવો’’તિ, ‘‘આનુયુત્તા’’તિપિ પાઠો, તસ્મિં તસ્મિં કિચ્ચે અનુયુજ્જન્તીતિ હિ **આનુયુત્તા** વુત્તનયેન. **અસ્સા**તિ રઞ્ઞો. **તે**તિ આનુયન્તખત્તિયાદયો. ‘‘અમ્હે એત્થ બહિ કરોતી’’તિ **અત્તમના ન ભવિસ્સન્તિ**. ‘‘નિબન્ધવિપુલાયાગમો ગામો **નિગમો**. વિવટ્ઠિતમહાઆયો મહાગામો’’તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૩૮) આચરિયેન વુત્તં. ‘‘અપાકારપરિક્ખેપો સાપણો **નિગમો**, સપાકારાપણં **નગરં**, તં તબ્બિપરીતો **ગામો**”તિ (કઙ્ખાવિતરણી અભિનવટીકાયં સઙ્ઘાદિસેસકણ્ડે કુલદૂસકસિક્ખાપદે પસ્સિતબ્બં) વિનયટીકાસુ. ગસન્તિ મદન્તિ એત્થાતિ **ગામો**, સ્વેવ પાકટો ચે, **નિગમો નામ** અતિરેકો ગામોતિ કત્વા. ભુસત્થો હેત્થ **ની**-સદ્દો, સઞ્ઞાસદ્દત્તા ચ રસ્સોતિ સદ્દવિદૂ. જનપદત્થો વુત્તોવ. ‘‘સામ્યામચ્ચો સખા કોસો, દુગ્ગઞ્ચ વિજિતં બલ’’ન્તિ વુત્તાસુ સત્તસુ રાજપકતીસુ રઞ્ઞો તદવસેસાનં છન્નં વસેન હિતસુખાતિવુદ્ધિ, તદેકદેસા ચ આનુયન્તાદયોતિ આહ “**યં તુમ્હાક**”ન્તિઆદિ.

તંતંકિચ્ચેસુ રઞ્ઞા અમા સહ ભવન્તીતિ **અમચ્ચા.** ‘‘અમાવાસી’’તિઆદીસુ વિય હિ સમકિરિયાય **અમાતિ** અબ્યયપદં, ચ-પચ્ચયેન તદ્ધિતસિદ્ધીતિ નેરુત્તિકા. રજ્જકિચ્ચવોસાસનકાલે પન તે રઞ્ઞા પિયા, સહપવત્તનકા ચ ભવન્તીતિ દસ્સેતિ ‘‘**પિયસહાયકા**’’તિ ઇમિના. રઞ્ઞો પરિસતિ ભવા ‘‘**પારિસજ્જા.** કે પન તેતિ વુત્તં ‘‘**સેસા આણત્તિકારકા**’’તિ , યથાવુત્તાનુયુત્તખત્તિયાદીહિ અવસેસા રઞ્ઞો આણાકરાતિ અત્થો. સતિપિ દેય્યધમ્મે આનુભાવસમ્પત્તિયા, પરિવારસમ્પત્તિયા ચ અભાવે તાદિસં દાતું ન સક્કા. વુદ્ધકાલે ચ તાદિસાનમ્પિ રાજૂનં તદુભયં હાયતેવ, દેય્યધમ્મે પન અસતિ પગેવાતિ દસ્સેતું ‘‘**દેય્યધમ્મસ્મિઞ્હી**’’તિઆદિમાહ. દેય્યધમ્મસ્મિં અસતિ ચ મહલ્લકકાલે ચ દાતું ન સક્કાતિ યોજના. **એતેના**તિ યથાવુત્તકારણદ્વયેન. **અનુમતિયા**તિ અનુજાનનેન. **પક્ખા**તિ સપક્ખા યઞ્ઞસ્સ અઙ્ગભૂતા. યઞ્ઞં પરિકરોન્તીતિ **પરિક્ખારા,** સમ્ભારા, તે ચ તસ્સ યઞ્ઞસ્સ અઙ્ગભૂતત્તા પરિવારા વિય હોન્તીતિ આહ ‘‘**પરિવારા ભવન્તી**’’તિ. ‘‘**રથો**’’તિઆદિના ઇધાનધિપ્પેતમત્થં નિસેધેતિ.

> ‘‘રથો સેતપરિક્ખારો, ઝાનક્ખો ચક્કવીરિયો;
> ઉપેક્ખા ધુરસમાધિ, અનિચ્છા પરિવારણ’’ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૫.૪);

હિ **સંયુત્તમહાવગ્ગપાળિ.** તત્થ **રથો**તિ બ્રહ્મયાનસઞ્ઞિતો અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગરથો. **સેતપરિક્ખારો**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલાલઙ્કારો. ‘‘**સીલપરિક્ખારો**’’તિપિ પાઠો. **ઝાનક્ખો**તિ વિપસ્સનાસમ્પયુત્તાનં પઞ્ચન્નં ઝાનઙ્ગાનં વસેન ઝાનમયઅક્ખો. **ચક્કવીરિયો**તિ વીરિયચક્કો. **ઉપેક્ખા ધુરસમાધી**તિ ઉપેક્ખા દ્વિન્નં ધુરાનં સમતા. **અનિચ્છા પરિવારણન્તિ** અલોભો સીહધમ્માદીનિ વિય પરિવારણં.

અટ્ઠપરિક્ખારવણ્ણના

૩૪૦. ઉભતો સુજાતાદીહિ વુચ્ચમાનેહિ. **યસસા**તિ પઞ્ચવિધેન આનુભાવેન. તેનાહ ‘‘**આણાઠપનસમત્થતાયા**’’તિ. ‘‘**સદ્ધો**’’તિ એતસ્સ ‘‘દાતાદાનસ્સ ફલં પચ્ચનુભોતિ પત્તિયાયતી’’તિ અત્થં દસ્સેતું ‘‘**દાનસ્સા**’’તિઆદિ વુત્તં. દાને સૂરોતિ **દાનસૂરો,** દેય્યધમ્મે ઈસકમ્પિ સઙ્ગં અકત્વા મુત્તચાગો, તબ્ભાવો પન કમ્મસ્સકતાઞાણસ્સ તિક્ખવિસદભાવેન વેદિતબ્બો. તસ્સ હિ તિક્ખવિસદભાવં વિભાવેતું ‘‘સદ્ધો’’તિ વત્વા ‘‘દાનસૂરો’’તિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ ‘‘**ન સદ્ધામત્તકેના**’’તિઆદિ. યસ્સ હિ કમ્મસ્સકતા પચ્ચક્ખમિવ ઉપટ્ઠાતિ, સો એવં વુત્તો. **યં દાનં દેતી**તિ યં દેય્યધમ્મં પરસ્સ દેતિ. **તસ્સ પતિ હુત્વા**તિ તબ્બિસયં લોભં સુટ્ઠુમભિભવન્તો તસ્સ અધિપતિ હુત્વા દેતિ. કારણોપચારવચનઞ્હેતં. પરતોપિ એસેવ નયો. તબ્બિસયેન લોભેન અનાકડ્ઢનીયત્તા **ન દાસો, ન સહાયો.**

તદેવત્થં બ્યતિરેકતો, અન્વયતો ચ વિવરિત્વા દસ્સેન્તો ‘‘**યો હી**’’તિઆદિમાહ. ઇધાનધિપ્પેતસ્સ હિ દાસાદિદ્વયસ્સ બ્યતિરેકતો દસ્સનં. ખાદનીયભોજનીયાદીસુ મધુરસ્સેવ પણીતત્તા ‘‘**મધુરં ભુઞ્જતી**’’તિ વુત્તં, નિદસ્સનમત્તં વા એતં, પણીતં પરિભુઞ્જતીતિ વુત્તં હોતિ. **દાસો હુત્વા દેતિ** તણ્હાય દાસબ્યતં ઉપગતત્તા. **સહાયો હુત્વા દેતિ** તસ્સ પિયભાવાનિસ્સજ્જનતો. **સામી હુત્વા દેતિ** તત્થ તણ્હાદાસબ્યતો અત્તાનં મોચેત્વા અભિભુય્ય પવત્તનતો. યં પનેતં આચરિયેન વુત્તં ‘‘સામિપરિભોગસદિસા’’તિ, (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૪૦) તં તણ્હાદાસબ્યમતિક્કન્તતાસામઞ્ઞં સન્ધાય વુત્તં. ન હિ ખીણાસવસ્સ પરિભોગો સામિપરિભોગો વિય ખીણાસવસ્સેવ દાનં દાનસામીતિ અત્થો ઉપપન્નો હોતિ, પચ્છા વા પમાદલિખિતમેતં. **તાદિસો**તિ દાનસામિસભાવો.

સમિતપાપસમણબાહિતપાપબ્રાહ્મણા ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેનેત્થ વુત્તા, પબ્બજ્જામત્તસમણજાતિમત્તબ્રાહ્મણા વા કપણાદિગ્ગહણેન ગહિતાતિ વેદિતબ્બં. **દુગ્ગતા**તિ દુક્કરં જીવિકમુપગતા કસિરવુત્તિકા. તેનાહ "**દલિદ્દમનુસ્સા**"તિ. **પથાવિનો**તિ મગ્ગગામિનો. **વણિબ્બકા**તિ દાયકાનં ગુણકિત્તનવસેન, કમ્મફલકિત્તનમુખેન ચ યાચનકા સેય્યથાપિ નગ્ગચરિયાદયોતિ અત્થં દસ્સેતું "**યે ઇદં દિન્ન**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તદુભયેનેવ હિ દાનસ્સ વણ્ણથોમના સમ્ભવતિ. યે વિચરન્તિ, તે વણિબ્બકા નામાતિ યોજેતબ્બં. **પસતમત્ત**ન્તિ વીહિતણ્ડુલાદિવસેન વુત્તં, **સરાવમત્ત**ન્તિ યાગુભત્તાદિવસેન. **ઓપાનં** વુચ્ચતિ ઓગાહેત્વા પાતબ્બતો નદીતળાકાદીનં સબ્બસાધારણં તિત્થં, ઓપાનમિવભૂતોતિ **ઓપાનભૂતો**. તેનાહ "**ઉદપાનભૂતો**"તિઆદિ. **હુત્વા**તિ ભાવતો. **સુતમેવ સુતજાત**ન્તિ **જાત**સદ્દસ્સ અનત્થન્તરવાચકત્તમાહ યથા "કોસજાત"ન્તિ.

અતીતાદિઅત્થચિન્તનસમત્થતા નામ તસ્સ રઞ્ઞો અનુમાનવસેન, ઇતિકત્તબ્બતાવસેન ચ વેદિતબ્બા, ન બુદ્ધાનં વિય તત્થ પચ્ચક્ખદસ્સિતાયાતિ દસ્સેતું "**અતીતે**"તિઆદિ વુત્તં. પુઞ્ઞાપુઞ્ઞાનિસંસચિન્તનઞ્ચેત્થ પકરણાધિગતવસેન વેદિતબ્બં. **પુઞ્ઞસ્સા**તિ યઞ્ઞપુઞ્ઞસ્સ. **દાયકચિત્તમ્પી**તિ દાયકાનં, દાયકં વા ચિત્તમ્પિ, દાતુકમ્યતાચિત્તમ્પીતિ વુત્તં હોતિ. ઇમેસુ પન અટ્ઠસુ અઙ્ગેસુ અટ્ઠતાદયો પઞ્ચ યઞ્ઞસ્સ તાવ પરિક્ખારા હોન્તુ તેહિ વિના તસ્સ અસિજ્ઝનતો , સુજાતતા, પન સૂરૂપતા ચ કથં યઞ્ઞસ્સ પરિક્ખારો સિયા તદુભયેન વિનાપિ તસ્સ સિજ્ઝનતોતિ ચોદનાય સબ્બેસમ્પિ અટ્ઠન્નમઙ્ગાનં પરિક્ખારભાવં અન્વયતો, બ્યતિરેકતો ચ દસ્સેન્તો "**એતે હિ કિરા**"તિઆદિમાહ. એત્થ ચ કેચિ એવં વદન્તિ "યથા અટ્ઠતાદયો પઞ્ચ યઞ્ઞસ્સ એકંસતોવ અઙ્ગાનિ, ન એવં સુજાતતા, સુરૂપતા ચ, તદુભયં પન અનેકંસતોવ અઙ્ગન્તિ દીપેતું અરુચિસૂચકસ્સ **કિર**સદ્દસ્સ ગહણં કત"ન્તિ. તે હિ "અયં દુજ્જાતોતિઆદિવચનસ્સ અનેકંસિકતં મઞ્ઞમાના તથા વદન્તિ, તયિદં અસારં. સબ્બસાધારણવસેન હેતં બ્યતિરેકતો યઞ્ઞસ્સ અઙ્ગભાવદસ્સનં તત્થ સિયા કેસઞ્ચિ તથા પરિવિતક્કો"તિ તસ્સાપિ અવકાસાભાવદસ્સનત્થમેવ એવં વુત્તત્તા, તદુભયસાધારણવસેનેવ અનેકંસતો અઙ્ગભાવસ્સ અદસ્સનતો ચ. કિરસદ્દો પનેત્થ તદા બ્રાહ્મણસ્સ ચિન્તિતાકારસૂચનત્થો દટ્ઠબ્બો. એવમનેન ચિન્તેત્વા "ઇમાનિપિ અટ્ઠઙ્ગાનિ તસ્સેવ યઞ્ઞસ્સ પરિક્ખારા ભવન્તીતિ વુત્તાની"તિ કિરસદ્દેન તસ્સ ચિન્તિતાકારો સૂચિતો હોતિ. **એવમાદીની**તિ એત્થ **આદિ**સદ્દેન "અયં વિરૂપો કિત્તકં...પે॰... ઉપચ્છિન્દિસ્સતિ, અયં દલિદ્દો, અપ્પેસક્ખો, અસ્સદ્ધો, અપ્પસ્સુતો, ન અત્થઞ્ઞૂ, ન મેધાવી કિત્તકં...પે॰... ઉપચ્છિન્દિસ્સતી"તિ એતેસં સઙ્ગહો વેદિતબ્બો.

ચતુપરિક્ખારાદિવણ્ણના

૩૪૧. "સુજં પગ્ગણ્હન્તાન"ન્તિ એત્થ **સોણદણ્ડસુત્તવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩૧૧-૩૧૩) વુત્તેસુ દ્વીસુ વિકપ્પેસુ દુતિયવિકપ્પં નિસેધેન્તો "**મહાયાગ**"ન્તિઆદિમાહ, તેન ચ પુરોહિતસ્સ સયમેવ કટચ્છુગ્ગાહણજોતનેન એવં સહત્થા સક્કચ્ચં દાને યુત્તપયુત્તતા ઇચ્છિતબ્બાતિ દસ્સેતિ. **એવં દુજ્જાતસ્સા**તિ એત્થાપિ "સુજાતતાય અનેકંસતો અઙ્ગભાવદસ્સનમેવિદ"ન્તિ અગ્ગહેત્વા હેટ્ઠા વુત્તનયેન સબ્બસાધારણવસેનેવ અત્થો ગહેતબ્બો. **આદિ**સદ્દેન હિ "એવં અનજ્ઝાયકસ્સ...પે॰... દુસ્સીલસ્સ...પે॰... દુપ્પઞ્ઞસ્સ સંવિધાનેન પવત્તદાનં કિત્તકં કાલં પવત્તિસ્સતી"તિ એતેસં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **તસ્મા**તિ તદુભયકારણતો.

તિસ્સોવિધાવણ્ણના

૩૪૨. તિણ્ણં ઠાનાનન્તિ દાનસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનસઙ્ખાતાનં તિસ્સન્નં ભૂમીનં, અવત્થાનાનન્તિ અત્થો. **ચલન્તી**તિ કમ્પન્તિ પુરિમાકારેન ન તિટ્ઠન્તિ. **કરણત્થે**તિ તતિયાવિભત્તિઅત્થે. કરણીયસદ્દાપેક્ખાય હિ કત્તરિ **એવ** એતં સામિવચનં, ન કરણે. યેભુય્યેન હિ કરણજોતકવચનસ્સ અત્થભાવતો અનુત્તકત્તાવ કરણત્થોતિ ઇધાધિપ્પેતો. પચ્છાનુતાપસ્સ અકરણૂપાયં દસ્સેતું "**પુબ્બ**...**પે**॰... **પતિટ્ઠપેતબ્બા**"તિ વુત્તં. તત્થ **અચલા**તિ દળ્હા કેનચિ અસંહીરા. **પતિટ્ઠપેતબ્બા**તિ સુપ્પતિટ્ઠિતા કાતબ્બા. તથા પતિટ્ઠાપનૂપાયમ્પિ દસ્સેન્તો "**એવઞ્હી**"તિઆદિમાહ. તથા પતિટ્ઠાપનેન હિ યથા તં દાનં સમ્પતિ યથાધિપ્પાયં નિપ્પજ્જતિ, એવં આયતિમ્પિ વિપુલફલતાય મહપ્ફલં હોતિ વિપ્પટિસારેન અનુપક્કિલિટ્ઠભાવતો. **દ્વીસુ ઠાનેસૂ**તિ યજમાનચિટ્ઠાનેસુ. વિપ્પટિસારો...પે॰... ન કત્તબ્બોતિ અત્થં સન્ધાય "**એસેવ નયો**"તિ વુત્તં. **મુઞ્ચચેતના**તિ પરિચ્ચાગચેતના, તસ્સા નિચ્ચલભાવો નામ મુત્તચાગતા પુબ્બાભિસઙ્ખારવસેન ઉળારભાવો. **પચ્છાસમનુસ્સરણચેતના**તિ પરચેતના, તસ્સા પન નિચ્ચલભાવો ''અહો મયા દાનં દિન્નં સાધુ સુટ્ઠૂ''તિ દાનસ્સ સક્કચ્ચં પચ્ચવેક્ખણવસેન વેદિતબ્બો. તદુભયચેતનાનં નિચ્ચલકરણૂપાયં બ્યતિરેકતો દસ્સેતું "**તથા**...**પે**॰... **હોતી**"તિ વુત્તં. તત્થ **તથા અકરોન્તસ્સા**તિ મુઞ્ચચેતનં, પચ્છાસમનુસ્સરણચેતનઞ્ચ નિચ્ચલમકરોન્તસ્સ, વિપ્પટિસારં, ઉપ્પાદેન્તસ્સાતિ વુત્તં હોતિ. "**નાપિ ઉળારેસુ ભોગેસુ ચિત્તં નમતી**"તિ ઇદં પન પચ્છાસમનુસ્સરણચેતનાય એવ બ્યતિરેકતો નિચ્ચલકરણૂપાયદસ્સનં. એવઞ્હિ યથાનિદ્દિટ્ઠનિદસ્સનં ઉપપન્નં હોતિ. તત્થ **ઉળારેસુ ભોગેસૂ**તિ ખેત્તવિસેસે પરિચ્ચાગસ્સ કતત્તા લદ્ધેસુપિ ઉળારેસુ ભોગેસુ. **નાપિ ચિત્તં નમતિ** પચ્છા વિપ્પટિસારેન ઉપક્કિલિટ્ઠભાવતો. યથા કથન્તિ આહ "**મહારોરુવ**"ન્તિઆદિ. તસ્સ હિ સેટ્ઠિસ્સ ગહપતિનો વત્થુ કોસલસંયુત્તે, (સં॰ નિ॰ ૧.૧૩૧) મચ્છકજાતકે (જા॰ અટ્ઠ॰ ૩.૬.મચ્છકજાતકવણ્ણના) ચ આગતં. તથા હિ વુત્તં –

> ''ભૂતપુબ્બં સો મહારાજ સેટ્ઠિ ગહપતિ તગરસિખિં નામ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધં પિણ્ડપાતેન પટિપાદેસિ, 'દેથ સમણસ્સ પિણ્ડપાત'ન્તિ વત્વા ઉટ્ઠાયાસના પક્કામિ, દત્વા ચ પન પચ્છા વિપ્પટિસારી અહોસિ ''વરમેતં પિણ્ડપાતં દાસા વા કમ્મકરા વા ભુઞ્જેય્યુ'''ન્તિઆદિ.

સો કિર અઞ્ઞેસુપિ દિવસેસુ તં પચ્ચેકબુદ્ધં પસ્સતિ, દાતું પનસ્સ ચિત્તં ન ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મિં પન દિવસે અયં પદુમવતિયા દેવિયા તતિયપુત્તો તગરસિખી પચ્ચેકબુદ્ધો ગન્ધમાદનપબ્બતે ફલસમાપત્તિસુખેન વીતિનામેત્વા પુબ્બણ્હસમયે વુટ્ઠાય અનોતત્તદહે મુખં ધોવિત્વા મનોસિલાતલે નિવાસેત્વા કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા પત્તચીવરમાદાય અભિઞ્ઞાપાદકં ઝાનં સમાપજ્જિત્વા ઇદ્ધિયા વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા નગરદ્વારે ઓરુય્હ ચીવરં પારુપિત્વા પત્તમાદાય નગરવાસીનં ઘરદ્વારેસુ સહસ્સભણ્ડિકં ઠપેન્તો વિય પાસાદિકેહિ અભિક્કમનાદીહિ અનુપુબ્બેન સેટ્ઠિનો ઘરદ્વારં સમ્પત્તો, તં દિવસઞ્ચ સેટ્ઠિ પાતોવ ઉટ્ઠાય પણીતં ભોજનં ભુઞ્જિત્વા ઘરદ્વારકોટ્ઠકે આસનં પઞ્ઞપેત્વા દન્તન્તરાનિ સોધેન્તો નિસિન્નો હોતિ. સો પચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વા તં દિવસં પાતોવ ભુત્વા નિસિન્નત્તા દાનચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા ભરિયં પક્કોસાપેત્વા ''ઇમસ્સ સમણસ્સ પિણ્ડપાતં દેહી''તિ વત્વા રાજુપટ્ઠાનત્થં પક્કામિ. સેટ્ઠિભરિયા સમ્પજઞ્ઞજાતિકા ચિન્તેસિ ''મયા એત્તકેન કાલેન ઇમસ્સ 'દેથા'તિ વચનં ન સુતપુબ્બં, દાપેન્તોપિ ચ અજ્જ ન યસ્સ વા તસ્સ વા દાપેતિ, વીતરાગદોસમોહસ્સ વન્તકિલેસસ્સ ઓહિતભારસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ દાપેતિ, યં વા તં વા અદત્વા પણીતં પિણ્ડપાતં દસ્સામી''તિ ઘરા નિક્ખમ્મ પચ્ચેકબુદ્ધં પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા પત્તં આદાય અન્તોનિવેસને પઞ્ઞત્તાસને નિસીદાપેત્વા સુપરિસુદ્ધેહિ સાલિતણ્ડુલેહિ ભત્તં સમ્પાદેત્વા તદનુરૂપં ખાદનીયં, બ્યઞ્જનં, સૂપેય્યઞ્ચ અભિસઙ્ખરિત્વા પત્તં પૂરેત્વા બહિ ગન્ધેહિ અલઙ્કરિત્વા પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ હત્થેસુ પતિટ્ઠપેત્વા વન્દિ. પચ્ચેકબુદ્ધો ''અઞ્ઞેસમ્પિ પચ્ચેકબુદ્ધાનં સઙ્ગહં કરિસ્સામી''તિ અપરિભુઞ્જિત્વાવ અનુમોદનં

વત્વા પક્કામિ. સોપિ ખો સેટ્ઠિ રાજુપટ્ઠાનં કત્વા આગચ્છન્તો પચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વા આહ ''મયં તુમ્હાકં પિણ્ડપાતં દેથા''તિ વત્વા પક્કન્તા, અપિ વો લદ્ધો પિણ્ડપાતો''તિ? આમ, સેટ્ઠિ લદ્ધોતિ. ''પસ્સામા''તિ ગીવં ઉક્ખિપિત્વા ઓલોકેસિ , અથસ્સ પિણ્ડપાતગન્ધો ઉટ્ઠહિત્વા નાસપુટં પહરિ. સો ચિત્તં સંયમેતું અસક્કોન્તો પચ્છા વિપ્પટિસારી અહોસિ, તસ્સ પન વિપ્પટિસારસ્સ ઉપ્પન્નાકારો ''વરમેત''ન્તિઆદિના પાળિયં વુત્તોયેવ. પિણ્ડપાતદાનેન પનેસ સત્તક્ખત્તું સુગતિં સગ્ગં લોકં ઉપપન્નો, સત્તક્ખત્તુમેવ ચ સાવત્થિયં સેટ્ઠિકુલે નિબ્બત્તો, અયઞ્ચસ્સ સત્તમો ભવો, પચ્છા વિપ્પટિસારેન પન નાપિ ઉળારેસુ ભોગેસુ ચિત્તં નમતિ. વુત્તઞ્હેતં **સંયુત્તવરલઞ્છકે** –

> ''યં ખો સો મહારાજ સેટ્ઠિ ગહપતિ દત્વા પચ્છા વિપ્પટિસારી અહોસિ 'વરમેતં પિણ્ડપાતં દાસા વા કમ્મકરા વા ભુઞ્જેય્યુ'ન્તિ, તસ્સ કમ્મસ્સ વિપાકેન નાસ્સુળારાય ભત્તભોગાય ચિત્તં નમતિ, નાસ્સુળારાય વત્થભોગાય, યાનભોગાય, નાસ્સુળારાનં પઞ્ચન્નં કામગુણાનં ભોગાય ચિત્તં નમતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૩૧).

મચ્છકજાતકેપિ વુત્તં –

> ''ઇતિ મહારાજ આગન્તુકસેટ્ઠિ તગરસિખિપચ્ચેકબુદ્ધસ્સ દિન્નપચ્ચયેન બહું ધનં લભિ , દત્વા અપરચેતનં પણીતં કાતું અસમત્થતાય પણીતે ભોગે ભુઞ્જિતું નાસક્ખી''તિ (જા॰ અટ્ઠ॰ ૩.૬.મચ્છકજાતકવણ્ણના).

ભાતુ પનેસ એકં પુત્તં (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૫૪) સાપતેય્યસ્સ કારણા જીવિતં વોરોપેસિ, તેન કમ્મેન બહૂનિ વસ્સાનિ નિરયે પચ્ચિત્થ, સત્તક્ખત્તુઞ્ચ અપુત્તકો જાતો, ઇદાનિપિ તેનેવ કમ્મેન મહારોરુવં ઉપપન્નો. તેન વુત્તં ''**મહારોરુવં ઉપપન્નસ્સ સેટ્ઠિગહપતિનો વિયા**''તિ, પુરિમપચ્છિમચેતનાવસેન ચેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. એકા હિ ચેતના દ્વે પટિસન્ધિયો ન દેતીતિ.

દસઆકારવણ્ણના

૩૪૩. આકરોતિ અત્તનો અનુરૂપતાય સમરિયાદપરિચ્છેદં ફલં નિબ્બત્તેતીતિ **આકારો**, કારણન્તિ આહ ''**દસહિ કારણેહી**''તિ. મરિયાદત્થો હેત્થ **આ**-સદ્દો. ન દુસ્સીલેસ્વેવ, અથ ખો **સીલવન્તેસુપિ વિપ્પટિસારં ઉપ્પાદેસ્સતિ**. તદુભયેપિ ન ઉપ્પાદેતબ્બોતિ હિ દસ્સેતું અપિ-સદ્દેન, પિ-સદ્દેન વા સમ્પિણ્ડનં કરોતિ. **પટિગ્ગાહકતોવ ઉપ્પજ્જતી**તિ બલવતરં વિપ્પટિસારં સન્ધાય વુત્તં, દુબ્બલો પન દેય્યધમ્મતો, પરિવારજનતોપિ ઉપ્પજ્જતેવ. **ઉપ્પજ્જિતું યુત્ત**ન્તિ ઉપ્પજ્જનારહં. વિપ્પટિસારમ્પિ વિનોદેસીતિ સમ્બન્ધો. **તેસંયેવા**તિ પાણાતિપાતીનમેવ. યજનં નામેત્થ દાનમેવાધિપ્પેતં, ન અગ્ગિજુહનન્તિ આહ ''**દેતુ ભવ**''ન્તિ. **વિસ્સજ્જતૂ**તિ મુત્તચાગવસેન ચજતુ. **અબ્ભન્તર**ન્તિ અજ્ઝત્તં સકસન્તાને.

સોળસાકારવણ્ણના

૩૪૪. અનુમતિપક્ખાદયો એવ હેટ્ઠા યઞ્ઞસ્સ વત્થું કત્વા ''સોળસપરિક્ખારા''તિ વુત્તા, ઇધ પન સન્દસ્સનાદિવસેન અનુમોદનાય આરદ્ધત્તા વુત્તં ''**સોળસહિ આકારેહી**''તિ. **દસ્સેત્વા**તિ અત્તનો દેસનાનુભાવેન પચ્ચક્ખમિવ ફલં દસ્સેત્વા, અનેકવારં પન દસ્સનતો ''દસ્સેત્વા દસ્સેત્વા''તિ બ્યાપનવચનં, તદેવ આભુસો મેડનટ્ઠેન **આમેડિતવચન**ન્તિ આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૪૪) વુત્તં. ''**સમાદપેત્વા સમાદપેત્વા**''તિઆદીસુપિ

એસેવ નયો. **તમત્થન્તિ** દાનફલવસેન કમ્મફલસમ્બન્ધમત્થં. **સમાદપેત્વાતિ** સુતમત્તં અકત્વા યથા રાજા તમત્થં સમ્મદેવ આદિયતિ ચિત્તે કરોન્તો સુગ્ગહિતં કત્વા ગણ્હાતિ, તથા સક્કચ્ચં આદાપેત્વા.

“**વિપ્પટિસારવિનોદનેના**”તિ ઇદં નિદસ્સનમત્તં. લોભદોસમોહઇસ્સામચ્છરિયમાનાદયોપિ હિ દાનચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસા, તેસં વિનોદનેનપિ તં વોદાપિતં સમુત્તેજિતં નામ હોતિ તિક્ખવિસદભાવાપત્તિતો, આસન્નતરભાવતો પન વિપ્પટિસારવિનોદનમેવ ગહિતં. પવત્તિતે હિ દાને તસ્સ સમ્ભવોતિ. યાથાવતો વિજ્જમાનેહિ ગુણેહિ હટ્ઠપહટ્ઠભાવાપાદનં સમ્પહંસનન્તિ આહ “**સુન્દર**”ન્તિઆદિ. **ધમ્મતો**તિ સચ્ચતો. તદત્થમેવ દસ્સેતું “**ધમ્મેન સમેન કારણેના**”તિ વુત્તં. સચ્ચઞ્હિ ધમ્મતો અનપેતત્તા **ધમ્મં**, ઉપસમચરિયભાવતો **સમં**, યુત્તભાવેન **કારણ**ન્તિ ચ વુચ્ચતિ.

૩૪૫. તસ્મિં યઞ્ઞે રુક્ખતિણચ્છેદોપિ નામ નાહોસિ, કુતો પાણવધોતિ પાણવધાભાવસ્સેવ દળ્હીકરણત્થં, સબ્બસો વિપરીતગ્ગાહેહિ અવિદૂસિતતાદસ્સનત્થઞ્ચ પાળિયં ‘‘નેવ ગાવો હઞ્ઞિંસૂ’’તિઆદીનિ વત્વાપિ ‘‘ન રુક્ખા છિજ્જિંસૂ’’તિઆદિ વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો “**યે યૂપનામકે**”તિઆદિમાહ. **બરિહિસત્થાયા**તિ પરિચ્છેદત્થાય. **વનમાલાસઙ્ખેપેના**તિ વનપુપ્ફેહિ ગન્થિતમાલાનિયામેન. એવં આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૪૫) વુત્તં, વનપન્તિઆકારેનાતિ અત્થો. **ભૂમિયં વા પત્થરન્તી**તિ વેદિભૂમિં પરિક્ખિપન્તા તત્થ તત્થ પત્થરન્તિ. મન્તાદિના હિ પરિસઙ્ખતા ભૂમિ વિન્દતિ અસ્સ લાભસક્કારેતિ કત્વા “**વેદી**”તિ વુચ્ચતિ. તેપિ રુક્ખા તેપિ દબ્બાતિ સમ્બન્ધો, કમ્મકત્તા ચેતં દ્વયં, અભિહિતકમ્મં વા. વત્તિચ્છાય હિ યથાસત્તિં કારકા ભવન્તિ. વુત્તનયેન પાણવધાભાવસ્સ દળ્હીકરણત્થં, વિપરીતગ્ગાહેન અવિદૂસિતભાવદસ્સનત્થઞ્ચેતન્તિ દસ્સેતિ **કિં પના**”તિઆદિના. **અન્તોગેહદાસો** અન્તોજાતો. **આદિસદ્દેન** ધનક્કીતકરમરાનીતસામંદાસબ્ભૂપગતાનં સઙ્ગહો. **પુબ્બમેવાતિ** ભતિકરણતો પગેવ. **ધનં ગહેત્વાતિ** દિવસે દિવસે યથાકમ્મં ગહેત્વા. **ભત્તવેતનન્તિ** દેવસિકં ભત્તઞ્ચેવ માસિકાદિપરિબ્બયઞ્ચ. વુત્તોવાયમત્થો. **તજ્જિતા**તિ સન્તજ્જિતા. **પરિકમ્માની**તિ સબ્બભાગિયાનિ કમ્માનિ, ઉચ્ચાવચાનિ કમ્માનીતિ અત્થો. **પિયસમુદાચારેનેવાતિ** ઇટ્ઠવચનેનેવ. **યથાનામવસેનેવાતિ** પાકટનામાનુરૂપેનેવ. **સપ્પિતેલનવનીતદધિમધુફાણિતેન ચેવાતિ** એત્થ **ચ**-સદ્દો અવુત્તસમુચ્ચયત્થો, તેન પણીતપણીતાનં નાનપ્પકારાનં ખાદનીયભોજનીયાદીનઞ્ચેવ વત્થયાનમાલાગન્ધવિલેપનસેય્યાવસથાદીનઞ્ચ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો, તેનાહ “**પણીતેહિ સપ્પિતેલાદિસમ્મિસ્સેહેવા**”તિઆદિ. તસ્સ તસ્સ કાલસ્સ અનુરૂપેહિ યાગુ...પે॰... પાનકાદીહીતિ સમ્બન્ધો. **સપ્પિઆદીનન્તિ** સપ્પિઆદીહિ.

૩૪૬. પટિસામેતબ્બતો, અત્તનો અત્તનો સન્તકભાવતો **ચ સં** નામ ધનં વુચ્ચતિ, તસ્સ પતીતિ **સપતિ** નિગ્ગહિતલોપેન, ધનવા, દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકહિતાવહત્તા તસ્સ હિતન્તિ **સાપતેય્યં** , તદેવ ધનં. તેનાહ “**પહૂતં ધન**”ન્તિ. **અક્ખયધમ્મમેવાતિ** અખયસભાવમેવ. **ગામભાગેનાતિ** સંકિત્તનવસેન ગામે વા ગહેતબ્બભાગેન, એવં આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૪૬) વુત્તં, પચ્ચેકં સભાગગામકોટ્ઠાસેનાતિપિ અત્થો. સેસેસુપિ એસેવ નયો.

૩૪૭. **યઞ્ઞાવાટોતિ** ખણિતાવાટસ્સ અસ્સમેધાદિયઞ્ઞયજનટ્ઠાનસ્સેતં અધિવચનં, તબ્બોહારેન પન ઇધ દાનસાલાય એવ, તાય ચ પુરત્થિમનગરદ્વારે કતાય પુરત્થિમભાગે એવાતિ અત્થં દસ્સેતિ “**પુરત્થિમતો નગરદ્વારે**”તિઆદિના. તં પન ઠાનં રઞ્ઞો દાનસાલાય નાતિદૂરે એવાતિ આહ “**યથા**”તિઆદિ. યતો તત્થ પાતરાસં ભુઞ્જિત્વા અકિલન્તરૂપાયેવ સાયન્હે રઞ્ઞો દાનસાલં સમ્પાપુણન્તિ. “**દક્ખિણેન યઞ્ઞાવાટસ્સા**”તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **યાગું પિવિત્વાતિ** હિ યાગુસીસેન પાતરાસભોજનમાહ.

૩૪૮. **મધુરન્તિ** સાદુરસં. **ઉપરિ વત્તબ્બમત્થન્તિ** ''અપિચ મે ભો એવં હોતી''તિઆદિના વુચ્ચમાનમત્થં. **પરિહારેના**તિ ભગવન્તં ગરું કત્વા અગારવપરિહારેન, ઉજુકભાવાપનયનેન વા, ઉજુકવુત્તિં પરિહરિત્વા વઙ્કવુત્તિયાવ યથાચિન્તિતમત્થં પુચ્છન્તો એવમાહાતિ વુત્તં હોતિ. તેનાહ ''**ઉજુકમેવ પુચ્છયમાનો અગારવો વિય હોતી**''તિ.

નિચ્ચદાનઅનુકુલયઞ્ઞવણ્ણના

૩૪૯. **ઉટ્ઠાયા**તિ દાને ઉટ્ઠાનવીરિયમાહ, **સમુટ્ઠાયા**તિ તસ્સ સાતચ્ચકિરિયં. કસિવાણિજ્જાદિ**કમ્માનિ અકરોન્તો** દલિદ્દિયાદિઅનત્થાપત્તિયા **નસ્સિસ્સતી**તિ અધિપ્પાયો. **અપ્પસમ્ભારતરો ચેવ મહપ્ફલતરો ચા**તિ સઙ્ખેપતો અટ્ઠકથાયં વુત્તો પાળિયં પન ''અપ્પત્થતરો ચ અપ્પસમારમ્ભતરો ચ મહપ્ફલતરો ચ મહાનિસંસતરો ચા''તિ પાઠો. તત્થ **અપ્પસમ્ભારતરો**તિ અતિવિય પરિત્તસમ્ભારો, અસમારબ્ભિયસમ્ભારો. **અપ્પત્થતરો**તિ પન અતિવિય અપ્પકિચ્ચો, **અત્થો** ચેત્થ કિચ્ચં, ત્થ-કારસ્સ ટ્ઠ-કારં કત્વા ''**અપ્પટ્ઠતરો**''તિપિ પાઠો. સમ્મા આરભીયતિ યઞ્ઞો એતેનાતિ **સમારમ્ભો**, સમ્ભારસમ્ભરણવસેન પવત્તસત્તપીળા, અપ્પો સમારમ્ભો એતસ્સાતિ તથા, અયં પનાતિસયેનાતિ **અપ્પસમારમ્ભતરો**. વિપાકસઙ્ખાતં મહન્તં સદિસં ફલમેતસ્સાતિ **મહપ્ફલો**, અયં પનાતિસયેનાતિ **મહપ્ફલતરો**. ઉદયસઙ્ખાતં મહન્તં નિસ્સન્દાદિફલમેતસ્સાતિ **મહાનિસંસો**, અયં પનાતિસયેનાતિ **મહાનિસંસતરો. ધુવદાનાની**તિ ધુવાનિ થિરાનિ અવિચ્છિન્નાનિ કત્વા દાતબ્બદાનાનિ. **નિચ્ચભત્તાની**તિ એત્થ ભત્તસીસેન ચતુપચ્ચયગ્ગહણં. **અનુકુલયઞ્ઞાની**તિ અનુકુલં કુલાનુક્કમં ઉપાદાય દાતબ્બદાનાનિ . તેનાહ ''**અમ્હાક**''ન્તિઆદિ. યાનિ પવત્તેતબ્બાનિ, તાનિ અનુકુલયઞ્ઞાનિ નામાતિ યોજેતબ્બં. **નિબદ્ધદાનાની**તિ નિબન્ધેત્વા નિયમેત્વા પવેણીવસેન પવત્તિતદાનાનિ.

હત્થિદન્તેન કતા **દન્તમયસલાકા**, યત્થ દાયકાનં નામં અઙ્કન્તિ, ઇમિના તં નિચ્ચભત્તં સલાકદાનવસેનાતિ દસ્સેતિ. **તં કુલન્તિ** અનાથપિણ્ડિકકુલં. **દાલિદ્દિયેના**તિ દલિદ્દભાવેન. ''**એકસલાકતો ઉદ્ધં દાતું નાસક્ખી**''તિ ઇમિના એકેનપિ સલાકદાનેન નિબદ્ધદાનં ઉપચ્છિન્દિતુમદત્વા અનુરક્ખણમાહ. **રઞ્ઞો**તિ સેતવાહનરઞ્ઞો.

આદીનિ વત્વાતિ એત્થ **આદિ**સદ્દેન ''કસ્મા સેનો વિય મંસપેસિં પક્ખન્દિત્વા ગણ્હાસી''તિ એવમાદીનં સમસમદાને ઉસ્સુક્કનવચનાનં સઙ્ગહો. **ગલગ્ગાહા**તિ ગલગ્ગહણા. ''**કમ્મચ્છેદવસેના**''તિ ઇમિના અત્તનો અત્તનો કમ્મોકાસાદાનમ્પિ પીળાયેવાતિ દસ્સેતિ. **સમારમ્ભ**સદ્દો ચેત્થ પીળનત્થોતિ આહ ''**પીળાસઙ્ખાતો સમારમ્ભો**''તિ. પુબ્બચેતનામુઞ્ચચેતનાઅપરચેતનાસમ્પત્તિયા દાયકવસેન તીણિ અઙ્ગાનિ, વીતરાગતાવીતદોસતાવીતમોહતાપટિપત્તિયા દક્ખિણેય્યવસેન ચ તીણીતિ એવં **છળઙ્ગસમન્નાગતા** હોતિ **દક્ખિણા**, છળઙ્ગુત્તરે **નન્દમાતાસુત્તઞ્ચ** (અ॰ નિ॰ ૬.૩૭) તસ્સત્થસ્સ સાધકં. અપરાપરં ઉપ્પજ્જનકચેતનાવસેન મહાનદી વિય, મહોઘો વિય ચ ઇતો ચિતો ચ અભિસન્દિત્વા પક્ખન્દિત્વા પવત્તિતો પુઞ્ઞમેવ **પુઞ્ઞાભિસન્દો. તથાવિધન્તિ** પમાણસ્સ કાતું અસુકરત્તમાહ. કારણમહત્તેન ફલમહત્તમ્પિ વેદિતબ્બં ઉપરિ નજ્જા વુટ્ઠિયા મહોઘો વિયાતિ વુત્તં ''**તસ્મા**''તિઆદિ.

૩૫૦. **નવનવો**તિ સબ્બદા અભિનવો, દિવસે દિવસે દાયકસ્સ બ્યાપારાપજ્જનતો કિચ્ચપરિયોસાનં નત્થીતિ વુત્તં ''**એકેના**''તિઆદિ. યથારદ્ધસ્સ આવાસસ્સ કતિપયેનાપિ કાલેન પરિસમાપેતબ્બતો કિચ્ચપરિયોસાનં અત્થીતિ આહ ''**પણ્ણસાલ**''ન્તિઆદિ. મહાવિહારેપિ કિચ્ચપરિયોસાનસ્સ અત્થિતાઉપાયં દસ્સેતું ''**એકવારં**

ધનપરિચ્ચાગં કત્વા”તિ વુત્તં. **સુત્તન્તપરિયાયેના**તિ **સબ્બાસવસુત્તન્તાદિ**પાળિનયેન. **નવાનિસંસા**તિ સીતપટિઘાતાદયો પટિસલ્લાનારામપરિયોસાના યથાપચ્ચવેક્ખણં ગણિતા નવ ઉદયા, અપ્પમત્તતાય ચેતે વુત્તા.

યસ્મા પન આવાસં દેન્તેન નામ સબ્બમ્પિ પચ્ચયજાતં દિન્નમેવ હોતિ. યથાહ **સંયુત્તાગમવરલઞ્છકે** ‘‘સો ચ સબ્બદદો હોતિ યો દદાતિ ઉપસ્સય’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૪૨), સદા પુઞ્ઞપવડ્ઢનૂપાયઞ્ચ એતં. વુત્તઞ્હિ તત્થેવ ‘‘યે દદન્તિ ઉપસ્સયં, તેસં દિવા ચ રત્તો ચ, સદા પુઞ્ઞં પવડ્ઢતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૪૭) તથા હિ દ્વે તયો ગામે પિણ્ડાય ચરિત્વા કિઞ્ચિ અલદ્ધા આગતસ્સાપિ છાયૂદકસમ્પન્નં આરામં પવિસિત્વા નહાયિત્વા પતિસ્સયે મુહુત્તં નિપજ્જિત્વા ઉટ્ઠાય નિસિન્નસ્સ કાયે બલં આહરિત્વા પક્ખિત્તં વિય હોતિ. બહિ વિચરન્તસ્સ ચ કાયે વણ્ણધાતુ વાતાતપેહિ કિલમતિ, પતિસ્સયં પવિસિત્વા દ્વારં પિધાય મુહુત્તં નિપન્નસ્સ વિસભાગસન્તતિ વૂપસમ્મતિ, સભાગસન્તતિ પતિટ્ઠાતિ, વણ્ણધાતુ આહરિત્વા પક્ખિત્તા વિય હોતિ. બહિ વિચરન્તસ્સ ચ પાદે કણ્ટકો વિજ્ઝતિ, ખાણુ પહરતિ, સરીસપાદિપરિસ્સયા ચેવ ચોરભયઞ્ચ ઉપ્પજ્જતિ, પતિસ્સયં પવિસિત્વા દ્વારં પિધાય નિપન્નસ્સ સબ્બે તે પરિસ્સયા ન હોન્તિ, સજ્ઝાયન્તસ્સ ધમ્મપીતિસુખં, કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોન્તસ્સ ઉપસમસુખઞ્ચ ઉપ્પજ્જતિ બહિદ્ધા વિક્ખેપાભાવતો. બહિ વિચરન્તસ્સ ચ કાયે સેદા મુચ્ચન્તિ અક્ખીનિ ફન્દન્તિ, સેનાસનં પવિસનક્ખણે મઞ્ચપીઠાદીનિ ન પઞ્ઞાયન્તિ, મુહુત્તં નિપન્નસ્સ પન અક્ખિપસાદો આહરિત્વા પક્ખિત્તો વિય હોતિ, દ્વારવાતપાનમઞ્ચપીઠાદીનિ પઞ્ઞાયન્તિ. એતસ્મિઞ્ચ આવાસે વસન્તં દિસ્વા મનુસ્સા ચતૂહિ પચ્ચયેહિ સક્કચ્ચં ઉપટ્ઠહન્તિ. તેન વુત્તં ‘‘આવાસં દેન્તેન...પે॰... હોતી’’તિ ‘‘સદા પુઞ્ઞપવડ્ઢનૂપાયઞ્ચ એત’’ન્તિ ચ, તસ્મા એતે યથાવુત્તા સબ્બેપિ આનિસંસા વેદિતબ્બા.

ખન્ધકપરિયાયેનાતિ સેનાસનક્ખન્ધકે (ચૂળવ॰ ૨૯૪) આગતવિનયપાળિનયેન. તત્થ હિ આગતા –

‘‘સીતં ઉણ્હં પટિહન્તિ, તતો વાળમિગાનિ ચ;
સરીસપે ચ મકસે, સિસિરે ચાપિ વુટ્ઠિયો.

તતો વાતાતપો ઘોરો, સઞ્જાતો પટિહઞ્ઞતિ;
લેણત્થઞ્ચ સુખત્થઞ્ચ, ઝાયિતુઞ્ચ વિપસ્સિતું.

વિહારદાનં સઙ્ઘસ્સ, અગ્ગં બુદ્ધેન વણ્ણિતં;
તસ્મા હિ પણ્ડિતો પોસો, સમ્પસ્સં અત્થમત્તનો.

વિહારે કારયે રમ્મે, વાસયેત્થ બહુસ્સુતે;
તેસં અન્નઞ્ચ પાનઞ્ચ, વત્થસેનાસનાનિ ચ.

દદેય્ય ઉજુભૂતેસુ, વિપ્પસન્નેન ચેતસા;
તે તસ્સ ધમ્મં દેસેન્તિ, સબ્બદુક્ખપનૂદનં;
યં સો ધમ્મં ઇધઞ્ઞાય, પરિનિબ્બાતિ અનાસવો’’તિ. –

રાજગહસેટ્ઠાદીનં વિહારદાનેન અનુમોદનાગાથાયો પેય્યાલવસેન દસ્સિતા. તત્થ **સીતં ઉણ્હન્તિ** ઉતુવિસભાગવસેન વુત્તં. **સિસિરે ચાપિ વુટ્ઠિયો**તિ એત્થ **સિસિરો**તિ સમ્ફુસિતકવાતો વુચ્ચતિ. **વુટ્ઠિયો**તિ ઉજુકમેઘવુટ્ઠિયો એવ. એતાનિ સબ્બાનિ ''પટિહન્તી''તિ ઇમિનાવ પદેન યોજેતબ્બાનિ.

પટિહઞ્ઞતીતિ વિહારેન પટિહઞ્ઞતિ. **લેણત્થન્તિ** નિલીયનત્થં. **સુખત્થન્તિ** સીતાદિપરિસ્સયાભાવેન સુખવિહારત્થં. ''**ઝાયિતુઞ્ચ વિપસ્સિતુ**''ન્તિ ઇદમ્પિ પદદ્વયં ''સુખત્થઞ્ચા''તિ ઇમિનાવ પદેન યોજેતબ્બં. ઇદઞ્હિ વુત્તં હોતિ – સુખત્થઞ્ચ વિહારદાનં, કતમસુખત્થં? ઝાયિતું, વિપસ્સિતુઞ્ચ યં સુખં તદત્થં. અથ વા પરપદેનપિ યોજેતબ્બં – ઝાયિતુઞ્ચ વિપસ્સિતુઞ્ચ વિહારદાનં, ''ઇધ ઝાયિસ્સતિ વિપસ્સિસ્સતી''તિ દદતો **વિહારદાનં સઙ્ઘસ્સ અગ્ગં બુદ્ધેન વણ્ણિતં**. વુત્તઞ્હેતં ''સો ચ સબ્બદદો હોતિ, યો દદાતિ ઉપસ્સય''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૪૨).

યસ્મા ચ અગ્ગં વણ્ણિતં, **તસ્મા હિ પણ્ડિતો પોસો**તિ ગાથા. **વાસયેત્થ બહુસ્સુતે**તિ એત્થ વિહારે પરિયત્તિબહુસ્સુતે ચ પટિવેધબહુસ્સુતે ચ વાસેય્ય. **તેસં અન્નઞ્ચા**તિ યં તેસં અનુચ્છવિકં અન્નઞ્ચ પાનઞ્ચ વત્થાનિ ચ મઞ્ચપીઠાદિસેનાસનાનિ ચ, તં સબ્બં તેસુ **ઉજુભૂતેસુ** અકુટિલચિત્તેસુ. **દદેય્યા**તિ નિદહેય્ય. તઞ્ચ ખો **વિપ્પસન્નેન ચેતસા**, ન ચિત્તપ્પસાદં વિરાધેત્વા. એવં વિપ્પસન્નચિત્તસ્સ હિ **તે તસ્સ ધમ્મં દેસેન્તિ...પે॰... પરિનિબ્બાતિ અનાસવો**તિ અયમેત્થ અટ્ઠકથાનયો.

અયં પન **આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૫૦) ચેવ **આચરિયસારિપુત્તત્થેરેન** (સારત્થ॰ ટી॰ ૩.૨૯૫) ચ સંવણ્ણિતો ટીકાનયો – **સીતન્તિ** અજ્ઝત્તં ધાતુક્ખોભવસેન વા બહિદ્ધા ઉતુવિપરિણામવસેન વા ઉપ્પજ્જનકસીતં. **ઉણ્હન્તિ** અગ્ગિસન્તાપં, તસ્સ વનડાહાદીસુ સમ્ભવો દટ્ઠબ્બો. **પટિહન્તી**તિ પટિબાધતિ યથા તદુભયવસેન કાયચિત્તાનં બાધનં ન હોતિ, એવં કરોતિ. સીતુણ્હબ્ભાહતે હિ સરીરે વિક્ખિત્તચિત્તો ભિક્ખુ યોનિસો પદહિતું ન સક્કોતિ, **વાળમિગાની**તિ સીહબ્યગ્ઘાદિચણ્ડમિગે . ગુત્તસેનાસનઞ્હિ આરઞ્ઞકમ્પિ પવિસિત્વા દ્વારં પિધાય નિસિન્નસ્સ તે પરિસ્સયા ન હોન્તિ. **સરીસપે**તિ યે કેચિ સરન્તે ગચ્છન્તે દીઘજાતિકે સપ્પાદિકે. **મકસે**તિ નિદસ્સનમત્તમેતં, ડંસાદીનમ્પિ એતેનેવ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સિસિરે**તિ સિસિરકાલવસેન, સત્તાહવદ્દલિકાદિવસેન ચ ઉપ્પન્ને સિસિરસમ્ફસ્સે. **વુટ્ઠિયો**તિ યદા તદા ઉપ્પન્ના વસ્સવુટ્ઠિયો પટિહન્તીતિ યોજના.

વાતાતપો ઘોરોતિ રુક્ખગચ્છાદીનં ઉમ્મૂલભઞ્જનાદિવસેન પવત્તિયા ઘોરો સરજઅરજાદિભેદો વાતો ચેવ ગિમ્હપરિળાહસમયેસુ ઉપ્પત્તિયા ઘોરો સૂરિયાતપો ચ **પટિહઞ્ઞતિ** પટિબાહીયતિ. **લેણત્થન્તિ** નાનારમ્મણતો ચિત્તં નિવત્તેત્વા પટિસલ્લાનારામત્થં. **સુખત્થન્તિ** વુત્તપરિસ્સયાભાવેન ફાસુવિહારત્થં. **ઝાયિતુન્તિ** અટ્ઠતિંસાય આરમ્મણેસુ યત્થ કત્થચિ ચિત્તં ઉપનિબન્ધિત્વા ઉપનિજ્ઝાયિતું. **વિપસ્સિતુન્તિ** અનિચ્ચાદિતો સઙ્ખારે સમ્મસિતું.

વિહારેતિ પતિસ્સયે. **કારયે**તિ કારાપેય્ય. **રમ્મે**તિ મનોરમે નિવાસસુખે. **વાસયેત્થ બહુસ્સુતે**તિ કારેત્વા પન એત્થ વિહારે બહુસ્સુતે સીલવન્તે કલ્યાણધમ્મે નિવાસેય્ય, તે નિવાસેન્તો પન તેસં બહુસ્સુતાનં યથા પચ્ચયેહિ કિલમથો ન હોતિ, એવં **અન્નઞ્ચ પાનઞ્ચ વત્થસેનાસનાનિ ચ દદેય્ય ઉજુભૂતેસુ** અજ્ઝાસયસમ્પન્નેસુ કમ્મકમ્મફલાનં, રતનત્તયગુણાનઞ્ચ સદ્દહનેન **વિપ્પસન્નેન ચેતસા**.

ઇદાનિ ગહટ્ઠપબ્બજિતાનં અઞ્ઞમઞ્ઞૂપકારિતં દસ્સેતું ''**તે તસ્સા**''તિ ગાથમાહ. તત્થ **તે**તિ બહુસ્સુતા. **તસ્સા**તિ ઉપાસકસ્સ. **ધમ્મં દેસેન્તી**તિ સકલવટ્ટદુક્ખપનૂદનં સદ્ધમ્મં દેસેન્તિ. **યં સો ધમ્મં ઇધઞ્ઞાયા**તિ સો

ઉપાસકો યં સદ્ધમ્મં ઇમસ્મિં સાસને સમ્માપટિપજ્જનેન જાનિત્વા અગ્ગમગ્ગાધિગમનેન **અનાસવો** હુત્વા **પરિનિબ્બાતિ** એકાદસઙ્ગિવૂપસમેન સીતિ ભવતીતિ.

સીતપટિઘાતાદિકા વિપસ્સનાવસાના તેરસ, અઞ્ઞાદિલાભો, ધમ્મસ્સવનં, ધમ્માવબોધો, પરિનિબ્બાનન્તિ એવમેત્થ **સત્તરસ આનિસંસા વુત્તા**.

પટિગ્ગાહણકાનં વિહારવસેન ઉપ્પન્નફલાનુરૂપમ્પિ દાયકાનં વિહારદાનફલં વેદિતબ્બં. યેભુય્યેન હિ કમ્મસરિક્ખકફલં લભન્તીતિ આહ "**તસ્મા**"તિઆદિ. "**સઙ્ઘસ્સ પન પરિચ્ચત્તત્તા**"તિ ઇમિના સઙ્ઘિકવિહારમેવ પધાનવસેન વદતિ, સઙ્ઘિકવિહારો નામેસ ચાતુદ્દિસં સઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ કતવિહારો, યં સન્ધાય **પદભાજનિયં** વુત્તં ''સઙ્ઘિકો નામ વિહારો સઙ્ઘસ્સ દિન્નો હોતિ પરિચ્ચત્તો''તિ. યત્થ હિ ચેતિયં પતિટ્ઠિતં હોતિ, ધમ્મસ્સવનં કરીયતિ, ચતૂહિ દિસાહિ ભિક્ખૂ આગન્ત્વા અપ્પટિપુચ્છિત્વાયેવ પાદે ધોવિત્વા કુઞ્ચિકાય દ્વારં વિવરિત્વા સેનાસનં પટિજગ્ગિત્વા યથાફાસુકં ગચ્છન્તિ, સો અન્તમસો ચતુરતનિકાપિ પણ્ણસાલા હોતુ, ચાતુદ્દિસં સઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ કતવિહારોત્વેવ વુચ્ચતિ.

૩૫૧. લોભં નિગ્ગણ્હિતું અસક્કોન્તસ્સ **દુપ્પરિચ્ચજા**. "**એકભિક્ખુસ્સ વા**'તિઆદિ ઉપાસકાનં તથા સમાદાને આચિણ્ણં, દળ્હતરં સમાદાનઞ્ચ દસ્સેતું વુત્તં, સરણં પન તેસં સામં સમાદિન્નમ્પિ સમાદિન્નમેવ હોતી''તિ વદન્તિ. સઙ્ઘસ્સ વા ગણસ્સ વા સન્તિકેતિ યોજના. **તત્થા**તિ યથાગહિતે સરણે, "**તસ્સા**"તિપિ પાઠો, યથાગહિતસરણસ્સાતિ અત્થો. **નત્થિ પુનપ્પુનં કત્તબ્બતા**તિ વિઞ્ઞૂજાતિકે સન્ધાય વુત્તં. વિઞ્ઞૂજાતિકાનમેવ હિ સરણાદિઅત્થકોસલ્લાનં સુવણ્ણઘટે સીહવસા વિય અકુપ્પં સરણગમનં તિટ્ઠતિ. "**જીવિતપરિચ્ચાગમયં પુઞ્ઞ**"ન્તિ ચ ઇદં ''સચે ત્વં યથાગહિતં સરણં ન ભિન્દિસ્સતિ, એવાહં તં મારેમી''તિ કામં કોચિ તિણ્હેન સત્થેન જીવિતા વોરોપેય્ય, તથાપિ ''નેવાહં બુદ્ધં 'ન બુદ્ધો'તિ, ધમ્મં 'ન ધમ્મો'તિ, સઙ્ઘં 'ન સઙ્ઘો'તિ વદામી''તિ દળ્હતરં કત્વા ગહિતસરણસ્સ વસેન વુત્તં. "**સગ્ગસમ્પત્તિં દેતી**"તિ નિદસ્સનમત્તમેતં. ફલાનિસંસાનિ પનસ્સ સરણગમનવણ્ણનાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૫૦ સરણગમનકથા) વુત્તાનેવ.

૩૫૨. વક્ખમાનનયેન વેરહેતુતાય **વેરં** વુચ્ચતિ પાણાતિપાતાદિપાપધમ્મો, તં મણતિ ''મયિ ઇધ ઠિતાય કથમાગચ્છસી''તિ તજ્જેન્તી વિય નિવારેતીતિ **વેરમણી**, તતો વા પાપધમ્મતો વિરમતિ એતાયાતિ ''વિરમણી''તિ વત્તબ્બે નિરુત્તિનયેન ઇ-કારસ્સ એ-કારં કત્વા "**વેરમણી**"તિ વુત્તં. **ખુદ્દકપાઠટ્ઠકથાયં** પનાહ ''વેરમણિસિક્ખાપદં, વિરમણિસિક્ખાપદન્તિ દ્વિધાસજ્ઝાયં કરોન્તી''તિ (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ સાધારણવિભાવના) કુસલચિત્તસમ્પયુત્તાવેત્થ વિરતિ અધિપ્પેતા, ન ફલસમ્પયુત્તા યઞ્ઞાધિકરણતો. અસમાદિન્નસીલસ્સ સમ્પત્તતો યથૂપટ્ઠિતવીતિક્કમિતબ્બવત્થુતો વિરતિ **સમ્પત્તવિરતિ**. સમાદાનવસેન ઉપ્પન્ના વિરતિ **સમાદાનવિરતિ**. **સેતુ** વુચ્ચતિ અરિયમગ્ગો, તપ્પરિયાપન્ના હુત્વા પાપધમ્માનં સમુચ્છેદવસેન ઘાતનપ્પવત્તા વિરતિ **સેતુઘાતવિરતિ**. અઞ્ઞત્ર ''સમુચ્છેદવિરતી''તિપિ વુત્તા. ઇદાનિ તા સરૂપતો દસ્સેતું "**તત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. **જાતિ...પે॰... દીની**તિ અપદિસિતબ્બજાતિગોત્તકુલાદીનિ. **આદિ**સદ્દેન વયબાહુસચ્ચાદીનં સઙ્ગહો . **પરિહરતી**તિ અવીતિક્કમવસેન પરિવજ્જેતિ, સીહળદીપે ચક્કનઉપાસકસ્સ વિય સમ્પત્તવિરતિ વેદિતબ્બા.

"**પાણં ન હનામી**"તિઆદીસુ આદયત્થેન **ઇતિ**-સદ્દેન, વિકપ્પત્થેન વા-સદ્દેન વા ''અદિન્નં નાદિયામિ, અદિન્નાદાના વિરમામિ, વેરમણિં સમાદિયામી''તિ એવમાદીનં પચ્ચેકમત્થાનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. એવઞ્ચ કત્વા

‘‘સિક્ખાપદ’’ મિચ્ચેવ અવત્વા ‘‘સિક્ખાપદાની’’તિ વુત્તં. પાણાતિપાતા વેરમણિન્તિ સમ્બન્ધો. **સમાદિયામી**તિ સમ્મા આદિયામિ, અવીતિક્કમાધિપ્પાયેન, અખણ્ડા’ છિદ્દા’ કમ્માસા’ સબલકારિતાય ચ ગણ્હામીતિ વુત્તં હોતિ. ઉત્તરવડ્ઢમાનપબ્બતવાસિઉપાસકસ્સ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૮૯ કુસલકમ્મપથવણ્ણના; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨.૧૦૯-૧૧૧; ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ કુસલકમ્મપથવણ્ણના) વિય સમાદાનવિરતિ વેદિતબ્બા.

મગ્ગસમ્પયુત્તાતિ સમ્માદિટ્ઠિયાદિમગ્ગસમ્પયુત્તા. ઇદાનિ તત્થા તત્થાગતેસુ ધમ્મતો, કોટ્ઠાસતો, આરમ્મણતો, વેદનાતો, મૂલતો, આદાનતો, ભેદતોતિઆદિના અનેકધા વિનિચ્છયેસુ સઙ્ખેપેનેવ આરમ્મણતો વિનિચ્છયં દસ્સેતું ‘‘**તત્થા**’’તિઆદિ વુત્તં. **પુરિમા દ્વે**તિ સમ્પત્તસમાદાનવિરતિયો. ‘‘**જીવિતિન્દ્રિયાદિવત્થૂ**’’તિ પરમત્થતો પાણો વુત્તો, પઞ્ઞત્તિતો પન ‘‘સત્તાદિવત્થૂ’’તિ વત્તબ્બં, એવઞ્હિ ‘‘સત્તેયેવ આરભિત્વા પાણાતિપાતા, અબ્રહ્મચરિયા ચ વિરમતી’’તિ (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ એકતાનાનતાદિવિનિચ્છય) **ખુદ્દકાગમટ્ઠકથાવચનેન** સંસન્દતિ સમેતીતિ. **આદિસદ્દેન** ચેત્થ સત્તસઙ્ખારવસેન અદિન્નવત્થુ, તથા ફોટ્ઠબ્બવત્થુ, વિતથવત્થુ, સઙ્ખારવસેનેવ સુરામેરયવત્થૂતિ એતેસં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **તં આરમ્મણં કત્વા પવત્તન્તી**તિ યથાવુત્તં વીતિક્કમવત્થું આલમ્બિત્વા વીતિક્કમનચેતનાસઙ્ખાતવિરમિતબ્બવત્થુતો વિરમણવસેન પવત્તન્તિ. **પચ્છિમા**તિ સેતુઘાતવિરતિ. **નિબ્બાનારમ્મણાવ** તથાપિ કિચ્ચસાધનતો. ઇમિના પન તત્થેવ આગતેસુ તીસુ આચરિયવાદેસુ દ્વે પટિબાહિત્વા એકસ્સેવાનુજાનનં વેદિતબ્બં.

‘‘સમ્પત્તવિરતિ, હિ સમાદાનવિરતિ ચ યદેવ પજહતિ, તં અત્તનો પાણાતિપાતાદિઅકુસલમેવારમ્મણં કત્વા પવત્તતી’’તિ કેચિ વદન્તિ. ‘‘સમાદાનવિરતિ યતો વિરમતિ, તં અત્તનો વા પરેસં વા પાણાતિપાતાદિઅકુસલમેવાલમ્બણં કત્વા પવત્તતિ. સમ્પત્તવિરતિ પન યતો વિરમતિ, તેસં પાણાતિપાતાદીનં આલમ્બણાનેવ આરમ્મણં કત્વા પવત્તતી’’તિ અપરે. ‘‘દ્વયમ્પિ ચેતં યતો પાણાતિપાતાદિઅકુસલતો વિરમતિ, તેસમારમ્મણભૂતં વીતિક્કમિતબ્બવત્થુમેવાલમ્બણં કત્વા પવત્તતિ. પુરિમપુરિમપદત્થઞ્હિ વીતિક્કમવત્થુમાલમ્બણં કત્વા પચ્છિમપચ્છિમપદત્થતો વિરમિતબ્બવત્થુતો વિરમતી’’તિ અઞ્ઞે. પઠમવાદો ચેત્થ અયુત્તોયેવ. કસ્મા? તસ્સ અત્તનો પાણાતિપાતાદિઅકુસલસ્સ પચ્ચુપ્પન્નાભાવતો, અબહિદ્ધાભાવતો ચ. સિક્ખાપદવિભઙ્ગે હિ પઞ્ચન્નં સિક્ખાપદાનં પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણતા, બહિદ્ધારમ્મણતા ચ વુત્તા. તથા દુતિયવાદોપિ અયુત્તોયેવ. કસ્મા? પુરિમવાદેન સમ્મિસ્સત્તા, પરેસં પાણાતિપાતાદિઅકુસલારમ્મણભાવે ચ અનેકન્તિ કત્તા, દ્વિન્નં આલમ્બણપ્પભેદવચનતો ચ. તતિયવાદો પન યુત્તો સબ્બભાણકાનમભિમતો, તસ્મા તદેવ અનુજાનાતીતિ દટ્ઠબ્બં. તેન વુત્તં ‘‘તીસુ આચરિયવાદેસુ દ્વે પટિબાહિત્વા એકસ્સેવાનુજાનનં વેદિતબ્બ’’ન્તિ.

એત્થાહ – યજ્જેતં વિરતિદ્વયં જીવિતિન્દ્રિયાદિવીતિક્કમિતબ્બવત્થુમેવાલમ્બણં કત્વા પવત્તેય્ય, એવં સતિ અઞ્ઞં ચિન્તેન્તો અઞ્ઞં કરેય્ય, યઞ્ચ પજહતિ, તં ન જાનેય્યાતિ અય’મનધિપ્પેતો અત્થો આપજ્જતીતિ? વુચ્ચતે – ન હિ કિચ્ચસાધનવસેન પવત્તેન્તો ‘‘અઞ્ઞં ચિન્તેન્તો અઞ્ઞં કરોતી’’તિ વા ‘‘યઞ્ચ પજહતિ, તં ન જાનાતી’’તિ વા વુચ્ચતિ. યથા પન અરિયમગ્ગો નિબ્બાનારમ્મણોવ કિલેસે પજહતિ, એવં જીવિતિન્દ્રિયાદિવત્થારમ્મણમ્પેતં વિરતિદ્વયં પાણાતિપાતાદીનિ દુસ્સીલ્યાનિ પજહતિ. તેનાહુ પોરાણા –

‘‘આરભિત્વાન અમતં, જહન્તો સબ્બપાપકે;
નિદસ્સનઞ્ચેત્થ ભવે, મગ્ગટ્ઠોરિયપુગ્ગલો’’તિ. (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ એકતાનાનતાવિનિચ્છય);

ઇદાનિ સઙ્ખેપેનેવ આદાનતો, ભેદતો વા વિનિચ્છયં દસ્સેતું “**એત્થા**”તિઆદિ વુત્તં. ‘‘પઞ્ચઙ્ગસમન્નાગતં સીલં સમાદિયામી’’તિઆદિના **એકતો** એકજ્ઝં ગણ્હાતિ. એવમ્પિ હિ કિચ્ચવસેન એતાસં પઞ્ચવિધતા વિઞ્ઞાયતિ. **સબ્બાનિપિ ભિન્નાનિ હોન્તિ** એકજ્ઝં સમાદિન્નત્તા. ન હિ તદા પઞ્ચઙ્ગિકત્તં સીલસ્સ સમ્પજ્જતિ. યં તુ વીતિક્કન્તં, તેનેવ કમ્મબદ્ધો. ‘‘પાણાતિપાતા વેરમણિસિક્ખાપદં સમાદિયામી’’તિઆદિના **એકેકં** વિસું વિસું ગણ્હાતિ. “**વેરમણિસિક્ખાપદ**”ન્તિ ચ ઇદં સમાસભાવેન **ખુદ્દકપાઠટ્ઠકથાયં** (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ સાધારણવિભાવના) વુત્તં, પાળિપોત્થકેસુ પન ‘‘વેરમણિ’’ન્તિ નિગ્ગહિતન્તમેવ બ્યાસભાવેન દિસ્સતિ. ગહટ્ઠવસેન ચેતં વુત્તં. સામણેરાનં પન યથા તથા વા સમાદાને એકસ્મિં ભિન્ને સબ્બાનિપિ ભિન્નાનિ હોન્તિ પારાજિકાપત્તિતો. ઇતિ એકજ્ઝં, પચ્ચેકઞ્ચ સમાદાને વિસેસો ઇધ વુત્તો, **ખુદ્દકાગમટ્ઠકથાયં** પન ‘‘એકજ્ઝં સમાદિયતો એકાયેવ વિરતિ એકાવ ચેતના હોતિ, કિચ્ચવસેન પનેતાસં પઞ્ચવિધત્તં વિઞ્ઞાયતિ. પચ્ચેકં સમાદિયતો પન પઞ્ચેવ વિરતિયો, પઞ્ચ ચ ચેતના હોન્તી’’તિ (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ એકતાનાનતાદિવિનિચ્છય) અયં વિસેસો વુત્તો. ભેદેપિ ‘‘યથા તથા વા સમાદિયન્તુ, સામણેરાનં એકસ્મિં ભિન્ને સબ્બાનિપિ ભિન્નાનિ હોન્તિ. પારાજિકટ્ઠાનિયાનિ હિ તાનિ તેસં. યં તુ વીતિક્કન્તં હોતિ, તેનેવ કમ્મબદ્ધો. ગહટ્ઠાનં પન એકસ્મિં ભિન્ને એકમેવ ભિન્નં હોતિ, યતો તેસં તંસમાદાનેનેવ પુન પઞ્ચઙ્ગિકત્તં સીલસ્સ સમ્પજ્જતી’’તિ વુત્તં. યથાવુત્તોપિ દીઘભાણકાનં વાદો અપરેવાદો નામ તત્થ કતો.

સેતુઘાતવિરતિયા પન ભેદો નામ નત્થિ પટિપક્ખસમુચ્છિન્દનેન અકુપ્પસભાવત્તા. તદેવત્થં દસ્સેન્તેન “**ભવન્તરેપી**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ “**ભવન્તરેપી**”તિ ઇમિના અત્તનો અરિયભાવં અજાનન્તોપીતિ અત્થં વિઞ્ઞાપેતિ. **જીવિતહેતુપિ**, પગેવ અઞ્ઞહેતુ. “**નેવ પાણં હનતિ, ન સુરં પિવતી**”તિ ઇદં મજ્ઝેપેય્યાલનિદ્દિટ્ઠં, મિગપદવળઞ્જનનયેન વા વુત્તં . **સુર**ન્તિ ચ નિદસ્સનમત્તં. સબ્બમ્પિ હિ સુરામેરયમજ્જપમાદટ્ઠાનાનુયોગં ન કરોતિ. ‘‘મજ્જન્તિ તદેવ ઉભયં, યં વા પનઞ્ઞમ્પિ સુરાસવવિનિમુત્તં મદનીય’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૫.૧૧૩૪) **સંયુત્તમહાવગ્ગટ્ઠકથાયં** વુત્તં. **ખુદ્દકપાઠટ્ઠકથાયઞ્ચ** ‘‘તદુભયમેવ મદનીયટ્ઠેન મજ્જં, યં વા પનઞ્ઞમ્પિ કિઞ્ચિ અત્થિ મદનીયં, યેન પીતેન મત્તો હોતિ પમત્તો, ઇદં વુચ્ચતિ મજ્જ’’ન્તિ (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ પુરિમપઞ્ચસિક્ખાપદવણ્ણના) “**સચે પિસ્સા**”તિઆદિના તત્થેવ વિસેસદસ્સનં, અજાનન્તસ્સપિ **ખીરમેવ** મુખં **પવિસતિ, ન સુરા**, પગેવ જાનન્તસ્સ. **કોઞ્ચસકુણાન**ન્તિ કુન્તસકુણાનં. સચેપિ મુખે ખીરમિસ્સકે ઉદકે પક્ખિપન્તીતિ યોજેતબ્બં. ‘‘ન ચેત્થ ઉપમોપમેય્યાનં સમ્બદ્ધતા સિયા કોઞ્ચસકુણાનં યોનિસિદ્ધત્તા’’તિ કોચિ વદેય્યાતિ આહ “**ઇદ**”ન્તિઆદિ. **યોનિસિદ્ધ**ન્તિ મનુસ્સતિરચ્છાનાનં ઉદ્ધં તિરિયમેવ દીઘતા વિય, બકાનં મેઘસદ્દેન, કુક્કુટીનં વાતેન ગબ્ભગ્ગહણં વિય ચ **જાતિસિદ્ધં**, ઇતિ કોચિ વદેય્ય ચેતિ અત્થો. ‘‘ચેવા’’તિપિ પાઠં વત્વા સમુચ્ચયત્થમિચ્છન્તિ કેચિ. **ધમ્મતાસિદ્ધ**ન્તિ બોધિસત્તે કુચ્છિગતે બોધિસત્તમાતુ સીલં વિય, વિજાતે તસ્સા દિવઙ્ગમનં વિય ચ સભાવેન સિદ્ધં, મગ્ગધમ્મતાય વા અરિયમગ્ગાનુભાવેન સિદ્ધન્તિ વેદિતબ્બન્તિ વિસ્સજ્જેય્યાતિ અત્થો.

દિટ્ઠિજુકરણં નામ ભારિયં દુક્કરં, તસ્મા સરણગમનં સિક્ખાપદસમાદાનતો મહટ્ઠતરમેવ, ન અપ્પટ્ઠતરન્તિ અધિપ્પાયો. **એત**ન્તિ સિક્ખાપદં. **યથા વા તથા વા ગણ્હન્તસ્સાપી**તિ આદરં ગારવમકત્વા સમાદિયન્તસ્સાપિ. **સાધુકં ગણ્હન્તસ્સાપી**તિ સક્કચ્ચં સીલાનિ સમાદિયન્તસ્સાપિ **અપ્પટ્ઠતરમેવ, અપ્પસમારમ્ભતરઞ્ચ**, ન દિગુણં ઉસ્સાહો કરણીયોતિ વુત્તં હોતિ. સીલં ઇધ અભયદાનતાય **દાનં**, અનવસેસં વા સત્તનિકાયં દયતિ રક્ખતીતિ **દાનં**. અયમેત્થ અટ્ઠકથામુત્તકનયો – સરણં ઉપગતેન કાયવાચાચિત્તેહિ સક્કચ્ચં વત્થુત્તયપૂજા કાતબ્બા, તત્થ ચ સંકિલેસો સાધુકં પરિહરિતબ્બો, સિક્ખાપદાનિ પન સમાદાનમત્તં, સમ્પત્તવત્થુતો વિરમણમત્તઞ્ચાતિ સરણગમનતો

સીલસ્સ અપ્પફલતરતા, અપ્પસમારમ્ભતરતા ચ વેદિતબ્બા. સબ્બેસં સત્તાનં જીવિતદાનાદિના દણ્ડનિધાનતો, સકલલોકિયલોકુત્તર ગુણાધિટ્ઠાનતો ચસ્સ **મહપ્ફલતરતા, મહાનિસંસતરતા** ચ દટ્ઠબ્બાતિ.

તમત્થં પાળિયા સાધેન્તો "**વુત્તઞ્હેત**"ન્તિઆદિમાહ. તત્થ "અગ્ગાની"તિ ઞાતત્તા **અગ્ગઞ્ઞાનિ**. ચિરરત્તતાય ઞાતત્તા **રત્તઞ્ઞાનિ**. "અરિયાનં સાધૂનં વંસાની"તિ ઞાતત્તા **વંસઞ્ઞાનિ**. પુરિમકાનં આદિપુરિસાનં એતાનીતિ **પોરાણાનિ**. સબ્બસો કેનચિપિ પકારેન સાધૂહિ ન કિણ્ણાનિ ન છડ્ડિતાનીતિ **અસંકિણ્ણાનિ**. અયઞ્ચ નયો નેસં યથા અતીતે, એવં એતરહિ, અનાગતે ચાતિ આહ "**અસંકિણ્ણપુબ્બાની**"તિઆદિ. અતીતે હિ કાલે અસંકિણ્ણભાવસ્સ "અસંકિણ્ણપુબ્બાની"તિ નિદસ્સનં, પચ્ચુપ્પન્ને "ન સઙ્કિયન્તી"તિ, અનાગતે "ન સઙ્કિયિસ્સન્તી"તિ. અતોયેવ **અપ્પટિકુટ્ઠાનિ** ન પટિક્ખિત્તાનિ. ન હિ કદાચિપિ વિઞ્ઞૂ સમણબ્રાહ્મણા હિંસાદિપાપધમ્મં અનુજાનન્તિ. **અપરિમાણાનં સત્તાનં અભયં દેતી**તિ સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિહિતદણ્ડત્તા સકલસ્સપિ સત્તનિકાયસ્સ ભયાભાવં દેતિ. ન હિ અરિયસાવકતો કસ્સચિ ભયં હોતિ. **અવેરન્તિ** વેરાભાવં. **અબ્યાપજ્ઝન્તિ** નિદ્દુક્ખતં. "**અપરિમાણાનં સત્તાનં અભયં દત્વા**"તિઆદિ આનિસંસદસ્સનં, હેતુમ્પિ ચેત્થ **ત્વા**-સદ્દો યથા "માતરં સરિત્વા રોદતી"તિ.

યં કિઞ્ચિ યજનલક્ખણં, સબ્બં તં યઞ્ઞોતિ આહ "**ઇદઞ્ચ પના**"તિઆદિ. ન નુ ચ પઞ્ચસીલં સબ્બકાલિકં. અબુદ્ધુપ્પાદકાલેપિ હિ વિઞ્ઞૂ તં સમાદિયન્તિ, ન ચ એકન્તતો વિમુત્તાયતનં બાહિરકાનમ્પિ સમાદિન્નત્તા. સરણગમનં પન બુદ્ધુપ્પાદહેતુકં, એકન્તતો ચ વિમુત્તાયતનં, કથં તત્થ સરણગમનતો પઞ્ચસીલસ્સ મહપ્ફલતાતિ આહ "**કિઞ્ચાપી**"તિઆદિ. **જેટ્ઠકન્તિ** મહપ્ફલભાવેન ઉત્તમં. "**સરણગમનેયેવ પતિટ્ઠાયા**"તિ ઇમિના તસ્સ સીલસ્સ સરણગમનેન અભિસઙ્ખતત્તા તતો મહપ્ફલતં, તથા અનભિસઙ્ખતસ્સ ચ સીલસ્સ અપ્પફલતં દસ્સેતિ.

૩૫૩. ઈદિસમેવાતિ એવં સંકિલેસપટિપક્ખમેવ હુત્વા. નનુ ચ પઠમજ્ઝાનાદિયઞ્ઞાયેવ દેસેતબ્બા, કસ્મા બુદ્ધુપ્પાદતો પટ્ઠાય દેસનમારભતીતિ અનુયોગં પરિહરિતું "**તિવિધ...પે॰... દસ્સેતુકામો**"તિ વુત્તં. તિવિધસીલપારિપૂરિયં ઠિતસ્સ હિ નેસં યઞ્ઞાનં અપ્પટ્ઠતરતા, મહપ્ફલતરતા ચ હોતિ, તસ્મા તં દસ્સેતુકામત્તા બુદ્ધુપ્પાદતો પટ્ઠાય દેસનં આરભતીતિ વુત્તં હોતિ. તેનાહ "**તત્થા**"તિઆદિ. **હેટ્ઠા વુત્તેહિ ગુણેહી**તિ એત્થ "સો તં ધમ્મં સુત્વા તથાગતે સદ્ધં પટિલભતી"તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૧) હેટ્ઠા વુત્તા સરણગમનં, સીલસમ્પદા, ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતાતિ એવમાદયો ગુણા વેદિતબ્બા. પઠમં ઝાનં નિબ્બત્તેન્તો ન કિલમતીતિ યોજના. **તાની**તિ પઠમજ્ઝાનાદીનિ. "**પઠમં ઝાન**"ન્તિઆદિના પાળિયં પણીતાનમેવ ઝાનાનં ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસો કતોતિ મન્તવા "**એકં કપ્પં, અટ્ઠ કપ્પે**"તિઆદિ વુત્તં, મહાકપ્પવસેન ચેત્થ અત્થો. હીનં પન પઠમં ઝાનં અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પસ્સ તતિયભાગં આયું દેતિ. મજ્ઝિમં ઉપડ્ઢકપ્પં. હીનં દુતિયં ઝાનં દ્વે કપ્પાનિ, મજ્ઝિમં ચત્તારીતિઆદિના અત્થો નેતબ્બો. અપિચ યસ્મા પણીતાનિયેવેત્થ ઝાનાનિ અધિપ્પેતાનિ મહપ્ફલતરભાવદસ્સનપરત્તા દેસનાય, તસ્મા "પઠમં ઝાનં એકં કપ્પ"ન્તિઆદિના પણીતાનેવ ઝાનાનિ નિદ્દિટ્ઠાનીતિ દટ્ઠબ્બં.

તદેવાતિ ચતુત્થજ્ઝાનમેવ. ચતુક્કનયેન હિ દેસના આગતા. યદિ એવં કથં આરુપ્પતાતિ આહ "**આકાસાનઞ્ચાયતનાદિસમાપત્તિવસેન ભાવિત**"ન્તિ, તથા ભાવિતત્તા ચતુત્થજ્ઝાનમેવ આરુપ્પં હુત્વા વીસતિકપ્પસહસ્સાદીનિ આયું દેતીતિ અધિપ્પાયો. અયં આચરિયસ્સ મતિ. અથ વા **તદેવા**તિ આરુપ્પસઙ્ખાતં ચતુત્થજ્ઝાનમેવ, તં પન કસ્મા વીસતિકપ્પસહસ્સાદીનિ આયું દેતીતિ વુત્તં "**આકાસાનઞ્ચાયતનાદિસમાપત્તિવસેન ભાવિત**"ન્તિ, તથા ભાવિતત્તા એવં દેતીતિ અધિપ્પાયો. અપરો નયો "**તદેવા**"તિ વુત્તે

રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનમેવાતિ અત્થો આપજ્જેય્યાતિ તં નિવત્તેતું “**આકાસાનઞ્ચાયતનાદિસમાપત્તિવસેન ભાવિત**”ન્તિ આહ, તથા ભાવિતં અઙ્ગસમતાય ચતુત્થજ્ઝાનસઙ્ખાતં આરુપ્પજ્ઝાનમેવાધિપ્પેતન્તિ વુત્તં હોતિ.

સમ્મદેવ નિચ્ચસઞ્ઞાદિપટિપક્ખવિધમનવસેન પવત્તમાના પુબ્બભાગિયે એવ બોધિપક્ખિયધમ્મે સમાનેન્તી વિપસ્સના વિપસ્સકપુગ્ગલસ્સ અનપ્પકં પીતિસોમનસ્સં સમાવહતીતિ વુત્તં “**વિપસ્સનાસુખસદિસસ્સ પન સુખસ્સ અભાવા મહપ્ફલ**”ન્તિ. યથાહ ધમ્મરાજા **ધમ્મપદે** –

‘‘યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનત’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪);

યસ્મા પનાયં દેસના ઇમિના અનુક્કમેન ઇમાનિ ઞાણાનિ નિબ્બત્તેન્તસ્સ વસેન પવત્તિતા, તસ્મા “**વિપસ્સનાઞાણે પતિટ્ઠાયા**”તિઆદિના હેટ્ઠિમં હેટ્ઠિમં ઉપરિમસ્સ ઉપરિમસ્સ પતિટ્ઠાભૂતં કત્વા વુત્તં. સમાનરૂપનિમ્માનં નામ મનોમયિદ્ધિયા અઞ્ઞેહિ અસાધારણકિચ્ચન્તિ આહ “**અત્તનો…પે॰… મહપ્ફલા**”તિ. હત્થિઅસ્સાદિવિવિધરૂપકરણં **વિકુબ્બનં**, તસ્સ દસ્સનસમત્થતાય. **ઇચ્છિતિચ્છિતટ્ઠાનં** નામ પુરિમજાતીસુ ઇચ્છિતિચ્છિતો ખન્ધપદેસો. અરહત્તમગ્ગેનેવ મગ્ગસુખં નિટ્ઠિતન્તિ વુત્તં “**અતિ…પે॰… મહપ્ફલ**”ન્તિ. **સમાપેન્તો**તિ પરિયોસાપેન્તો.

કૂટદન્તઉપાસકત્તપટિવેદનાદિકથાવણ્ણના

૩૫૪-૮. “**અભિક્કન્તં ભો ગોતમા**”તિઆદિ દેસનાય પસાદવચનં, “**એસાહં ભવન્ત**”ન્તિઆદિ પન સરણગમનવચનન્તિ તદુભયસમ્બન્ધં દસ્સેન્તો “**દેસનાયા**”તિઆદિમાહ. **તનૂ**તિ મન્દો કાયિકચેતસિકસુખસમુપબ્યૂહતો. **સબ્બે તે પાણયો**તિ ‘‘સત્ત ચ ઉસભસતાની’’તિઆદિના વુત્તે સબ્બે તે પાણિનો. **તં પવત્તિ**ન્તિ તેસં પાણીનં મોચનાકારં. **આકુલભાવો**તિ ભગવતો સન્તિકે ધમ્મસ્સ સુતત્તા પાણીસુ અનુદ્દયં ઉપટ્ઠપેત્વા ઠિતસ્સ ‘‘કથઞ્હિ નામ મયા તાવ બહૂ પાણિનો મારણત્થાય બન્ધાપિતા’’તિ ચિત્તે પરિબ્યાકુલભાવો, યસ્મા અત્થિ, તસ્મા ન દેસેતીતિ યોજના, “**ઉદપાદી**”તિપિ પાઠો. **સુત્વા**તિ ‘‘મુત્તા ભો તે પાણયો’’તિ આરોચિતવચનં સુત્વા. **ચિત્તચારો**તિ ચિત્તપ્પવત્તિ. ‘‘કલ્લચિત્તં મુદુચિત્તં વિનીવરણચિત્તં ઉદગ્ગચિત્તં પસન્નચિત્ત’’ન્તિ ઇદં પદપઞ્ચકં સન્ધાય‘‘**કલ્લચિત્તન્તિઆદી**”તિ વુત્તં. તત્થ ‘‘દાનકથં સીલકથ’’ન્તિઆદિના વુત્તાય અનુપુબ્બિકથાય આનુભાવેન. કામચ્છન્દવિગમેન **કલ્લચિત્તતા** અરોગચિત્તતા, બ્યાપાદવિગમેન મેત્તાવસેન **મુદુચિત્તતા** અકથિનચિત્તતા, ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચવિગમેન વિક્ખેપાભાવતો **વિનીવરણચિત્તતા** તેહિ અમલીનચિત્તતા, થિનમિદ્ધવિગમેન સમ્પગ્ગહણવસેન **ઉદગ્ગચિત્તતા** અમલીનચિત્તતા, વિચિકિચ્છાવિગમેન સમ્માપટિપત્તિયા અવિમુત્તતાય **પસન્નચિત્તતા** અનાવિલચિત્તતા ચ હોતીતિ આહ “**અનુપુબ્બિકથાનુભાવેન વિક્ખમ્ભિતનીવરણતં સન્ધાય વુત્ત**”ન્તિ. યં પનેત્થ અત્થતો અવિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય પરમસુખુમગમ્ભીરદુરનુબોધત્થપરિદીપનાય સુવિમલવિપુલપઞ્ઞાવેય્યત્તિયજનનાય સાધુવિલાસિનિયા નામ લીનત્થપકાસનિયા કૂટદન્તસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપકાસના.

કૂટદન્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. મહાલિસુત્તવણ્ણના

બ્રાહ્મણદૂતવત્થુવણ્ણના

૩૫૯. એવં કૂટદન્તસુત્તં સંવણ્ણેત્વા ઇદાનિ મહાલિસુત્તં સંવણ્ણેન્તો યથાનુપુબ્બં સંવણ્ણનોકાસસ્સ પત્તભાવં વિભાવેતું, કૂટદન્તસુત્તસ્સાનન્તરં સઙ્ગીતસ્સ સુત્તસ્સ મહાલિસુત્તભાવં વા પકાસેતું **"એવં મે સુતં…પે॰… વેસાલિયન્તિ મહાલિસુત્ત"**ન્તિ આહ. **પુનપ્પુનં વિસાલભાવૂપગમનતો**તિ એત્થાયં સઙ્ખેપો – બારાણસિરઞ્ઞો કિર અગ્ગમહેસિયા મંસપેસિગબ્ભેન દ્વે દારકા નિબ્બત્તા ધીતા ચ પુત્તો ચ, તેસં અઞ્ઞમઞ્ઞં વિવાહેન સોળસક્ખત્તું પુત્તધીતુવસેન દ્વે દ્વે દારકા વિજાતા. તતો તેસં દારકાનં યથાક્કમં વડ્ઢેન્તાનં પચ્ચેકં સપરિવારાનં આરામુય્યાનનિવાસટ્ઠાનપરિવારસમ્પત્તિં ગહેતું અપ્પહોનકતાય નગરં તિક્ખત્તું ગાવુતન્તરેન ગાવુતન્તરેન પરિક્ખિપિંસુ, એવં તસ્સ પુનપ્પુનં તિપાકારપરિક્ખેપેન વિસાલભાવમુપગતત્તા **"વેસાલી"**ત્વેવ નામં જાતં. તેન વુત્તં **"પુનપ્પુનં વિસાલભાવૂપગમનતો વેસાલીતિ લદ્ધનામકે નગરે"**તિ. વિત્થારકથા ચેત્થ મહાસીહનાદસુત્તવણ્ણનાય, (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૪૬) રતનસુત્તવણ્ણનાય (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ વેસાલિવત્થુ; સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.રતનસુત્તવણ્ણના) ચ ગહેતબ્બા. **બહિનગરે**તિ નગરતો બહિ, ન અમ્બપાલિવનં વિય અન્તોનગરસ્મિં. **સયંજાત**ન્તિ સયમેવ જાતં અરોપિમં. **મહન્તભાવેના**તિ રુક્ખગચ્છાનં, ઠિતોકાસસ્સ ચ મહન્તભાવેન. તેનેવાહ **"હિમવન્તેન સદ્ધિં એકાબદ્ધં હુત્વા"**તિ. યં પન વેનયિકાનં મતેન **વિનયટ્ઠકથાયં** વુત્તં –

> ''તત્થ મહાવનં નામ સયંજાતં અરોપિમં સપરિચ્છેદં મહન્તં વનં. કપિલવત્થુસામન્તા પન મહાવનં હિમવન્તેન સહ એકાબદ્ધં અપરિચ્છેદં હુત્વા મહાસમુદ્દં આહચ્ચ ઠિતં, ઇદં તાદિસં ન હોતી''તિ (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૬૨).

તં મજ્ઝિમભાણકસંયુત્તભાણકાનમ્પિ સમાનકથા. **મજ્ઝિમટ્ઠકથાય**ઞ્હિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૫૨) **સંયુત્તટ્ઠકથાય**ઞ્ચ (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩૭) તથેવ વુત્તં. ઇધ પન દીઘભાણકાનં મતેન એવં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. યદિ ચ **"અહુત્વા"**તિ કત્થચિ પાઠો દિસ્સતિ, એવં સતિ સબ્બેસમ્પિ સમાનવાદો સિયાતિ. **કૂટાગારસાલાસઙ્ખેપેના**તિ હંસમણ્ડલાકારસણ્ઠાતહંસવટ્ટકચ્છન્નેન કૂટાગારસાલાનિયામેન, તથા કતત્તા પાસાદોયેવ ''કૂટાગારસાલા''તિ વુત્તો, તબ્બોહારેન પન સકલોપિ સઙ્ઘારામોતિ વુત્તં હોતિ. **વિનયટ્ઠકથાયં** (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૬૨) તુ એવં વુત્તં –

> ''કૂટાગારસાલા પન મહાવનં નિસ્સાય કતે આરામે કૂટાગારં અન્તોકત્વા હંસવટ્ટકચ્છદનેન કતા સબ્બાકારસમ્પન્ના બુદ્ધસ્સ ભગવતો ગન્ધકુટિ વેદિતબ્બા''તિ.

કોસલેસુ જાતા, ભવા, તે વા નિવાસો એતેસન્તિ **કોસલકા**. એવં **માગધકા**. જનપદવાચિનો હિ પાયતો પુલ્લિઙ્ગપુથુવચના. યસ્સ અકરણે પુગ્ગલો મહાજાનિયો હોતિ, તં કરણં અરહતીતિ **કરણીય**ન્તિ વુચ્ચતિ. તેનાહ **"અવસ્સં કત્તબ્બકમ્મેના"**તિ. **અકાતુમ્પિ વટ્ટતિ** અસતિ સમવાયે, તસ્મા સમવાયે સતિ કત્તબ્બતો **તં કિચ્ચન્તિ વુચ્ચતી**તિ અધિપ્પાયો.

૩૬૦. યા બુદ્ધાનં ઉપ્પજ્જનારહા નાનત્તસઞ્ઞા, તાસં વસેન **"નાનારમ્મણચારતો"**તિ વુત્તં, નાનારમ્મણપ્પવત્તિતોતિ અત્થો. સમ્ભવન્તસ્સેવ હિ પટિસેધો, ન અસમ્ભવન્તસ્સ. **પટિક્કમ્મા**તિ નિવત્તેત્વા તથા

ચિત્તં અનુપ્પાદેત્વા. **સલ્લીનો**તિ ઝાનસમાપત્તિયા એકત્તારમ્મણં અલ્લીનો. **નિલીનો**તિ તસ્સેવ વેવચનં. તેન વુત્તં “**એકીભાવ**”ન્તિઆદિ. સપરિવારત્તા અનેકોપિ તદા એકો વિય ભવતીતિ એકીભાવો, તં **એકીભાવં**. ચેનાયસ્મા નાગિતો, તં સન્ધાય “**તસ્મા ઠાના**”તિ વુત્તં.

ઓટ્ઠદ્ધલિચ્છવિવત્થુવણ્ણના

૩૬૧. અદ્ધોટ્ઠતાયાતિ ઉપટ્ઠોટ્ઠતાય. તસ્સ કિર ઉત્તરોટ્ઠસ્સ અપ્પકતાય તિરિયં ફાલેત્વા અદ્ધમપનીતં વિય ખાયતિ ચત્તારો દન્તે, દ્વે ચ દાઠા ન છાદેતિ, તેન નં “**ઓટ્ઠદ્ધો**”તિ વોહરતિ. કેચિ પન “અધો-સદ્દેન પાઠં પરિકપ્પેત્વા હેટ્ઠા ઓટ્ઠસ્સ ઓલમ્બકતાય “**ઓટ્ઠાધો**”તિ અત્થં વદન્તિ, તદયુત્તમેવ તથા પાઠસ્સ અદિસ્સનતો, આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૬૧) ચ અવણ્ણિતત્તા. અયં કિર ઉપોસથિકો દાયકો દાનપતિ સદ્ધો પસન્નો બુદ્ધમામકો ધમ્મસઙ્ઘમામકો. તેનાહ “**પુરેભત્ત**”ન્તિઆદિ. ખન્ધકે, (મહાવ॰ ૨૮૯) મહાપરિનિબ્બાનસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૨.૧૬૧) ચ આગતનયેન “**નીલપીતાદિ...પે॰... તાવતિંસપરિસસપ્પટિભાગાયા**”તિ વુત્તં. અયં પન વેસાલી ભગવતો કાલે ઇદ્ધા ચેવ વેપુલ્લપ્પત્તા ચ અહોસિ. તત્થ હિ રાજૂનમેવ સત્ત સહસ્સાનિ, સત્ત સતાનિ, સત્ત ચ રાજાનો અહેસું, તથા યુવરાજસેનાપતિભણ્ડાગારિકપભુતીનમ્પિ, પાસાદકૂટાગારઆરામપોક્ખરણિઆદયોપિ તપ્પરિમાણાયેવ, બહુજના, આકિણ્ણમનુસ્સા, સુભિક્ખા ચ. તેન વુત્તં “**મહતિયા લિચ્છવિપરિસાયા**”તિ. તસ્સ પન કુલસ્સ આદિભૂતાનં યથાવુત્તાનં મંસપેસિયા નિબ્બત્તદારકાનં તાપસેન પાયિતં યં ખીરં ઉદરં પવિસતિ, સબ્બં તં મણિભાજનગતં વિય દિસ્સતિ, ચરિમકભવે બોધિસત્તે કુચ્છિગતે બોધિસત્તમાતુ વિય ઉદરચ્છવિયા અતિવિપ્પસન્નતાય તે નિચ્છવી અહેસું. અપરે પનાહુ “સિબ્બેત્વા ઠપિતા વિય નેસં અઞ્ઞમઞ્ઞં લીના છવિ અહોસી”તિ. એવં તે નિચ્છવિતાય વા લીનચ્છવિતાય વા **લિચ્છવી**તિ પઞ્ઞાયિંસુ, નિરુત્તિનયેન ચેત્થ પદસિદ્ધિ, તબ્બંસે ઉપ્પન્ના સબ્બેપિ લિચ્છવયો નામ જાતા. તેનાહ “લિચ્છવિપરિસાયા”તિ, લિચ્છવિરાજૂનં, લિચ્છવિવંસભૂતાય વા પરિસાયાતિ અત્થો. મહન્તં યસં લાતિ ગણ્હાતીતિ **મહાલિ** યથા “ભદ્દાલી”તિ. **મૂલનામ**ન્તિ માતાપિતૂહિ કતનામં.

૩૬૨. સાસને યુત્તપયુત્તોતિ ભાવનમનુયુત્તો. સબ્બત્થ સીહસમાનવુત્તિનોપિ ભગવતો પરિસાય મહત્તે સતિ તદજ્ઝાસયાનુરૂપં પવત્તિયમાનાય ધમ્મદેસનાય વિસેસો હોતીતિ આહ “**મહન્તેન ઉસ્સાહેન ધમ્મં દેસેસ્સતી**”તિ.

“વિસ્સાસિકો”તિ વત્વા તમસ્સ વિસ્સાસિકભાવં વિભાવેતું “**અયઞ્હી**”તિઆદિ વુત્તં. **થૂલસરીરો**તિ વઠરસરીરો. થેરસ્સ ખીણાસવભાવતો “આલસિયભાવો અપ્પહીનો”તિ ન વત્તબ્બો, વાસનાલેસં પન ઉપાદાય “**ઈસકં અપ્પહીનો વિય હોતી**”તિ વુત્તં. ન હિ સાવકાનં બુદ્ધાનમિવ સવાસના કિલેસા પહીયન્તિ. યથાવુત્તં પાસાદમેવ સન્ધાય “**કૂટાગારમહાગેહ**”તિ વુત્તં. **પાચીનમુખા**તિ પાચીનપમુખા.

૩૬૩. વિનેય્યજનાનુપરોધેન બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં પટિહારિયવિજમ્ભનં હોતીતિ આહ “**અથ ખો**”તિઆદિ. ગન્ધકુટિતો નિક્ખમનવેલાયઞ્હિ છબ્બણ્ણા બુદ્ધરસ્મિયો આવેળાવેળા યમલા યમલા હુત્વા સવિસેસં પભસ્સરા વિનિચ્છરિંસુ. તાહિ “ભગવા નિક્ખમતી”તિ સમારોચિતમિવ નિક્ખમનં સઞ્ઞાનિંસુ. તેન વુત્તં “**સંસૂચિતનિક્ખમનો**”તિ.

૩૬૪. “અજ્જા”તિ વુત્તદિવસતો અતીતમનન્તરં **હિય્યોદિવસં પુરિમં નામ**, તથા “હિય્યો”તિ વુત્તદિવસતો પરં **પુરિમતરં** અતિસયેન પુરિમત્તા. ઇતિ ઇમેસુ દ્વીસુ દિવસેસુ વવત્થિતો યથાક્કમં પુરિમપુરિમતરભાવો. એવં

સન્તેપિ યદેત્થ ‘‘પુરિમતર’’ન્તિ વુત્તં, તતો પભુતિ યં યં ઓરં, તં તં પુરિમં. યં યં પરં, તં તં પુરિમતરન્તિ દસ્સેન્તો “**તતો પટ્ઠાયા**”તિઆદિમાહ. ઓરપારભાવસ્સ વિય, હિ દિસાવિદિસાભાવસ્સ વિય ચ પુરિમપુરિમતરભાવસ્સ અપેક્ખાસિદ્ધિ. **મૂલદિવસતો**તિઆદિદિવસતો. **અગ્ગે**તિ ઉપયોગત્થે ભુમ્મવચનં, ઉપયોગવચનસ્સ વા **એ**-કારાદેસોતિ દસ્સેતિ “**અગ્ગ**”ન્તિ ઇમિના, પઠમન્તિ અત્થો. તં પનેત્થ પરા અતીતા કોટિયેવાતિ આહ “**પરકોટિં કત્વા**”તિ. **યં**-સદ્દો પરિચ્છેદે નિપાતો, તપ્પયોગેન ચાયં ‘‘વિહરામી’’તિ વત્તમાનપયોગો, અત્થો પન અતીતવસેન વેદિતબ્બોતિ દસ્સેતું “**યાવ વિહાસિ**”ન્તિ વુત્તં. **તસ્સા**તિ દિવસસ્સ. પઠમવિકપ્પે ‘‘વિહરામી’’તિ ઇમસ્સ ‘‘યદગ્ગે’’તિ ઇમિના ઉજુકં તાવ સમ્બન્ધિત્વા પચ્છા ‘‘નચિરં તીણિ વસ્સાની’’તિ પમાણવચનં યોજેતબ્બં. દુતિયવિકપ્પે પન ‘‘નચિરં તીણિ વસ્સાની’’તિ ઇમેહિપિ કુટિલં સમ્બન્ધો કત્તબ્બો. **નચિર**ન્તિ ચેતં ભાવનપુંસકં, અચ્ચન્તસઞ્ઞોગં વા. તઞ્હિ પમાણતો વિસેસેતું “**તીણિ વસ્સાની**”તિ વદતિ. તેનાહ “**નચિરં વિહાસિં તીણિયેવ વસ્સાની**”તિ.

અયન્તિ સુનક્ખત્તો. **પિયજાતિકાની**તિ ઇટ્ઠસભાવાનિ. **સાતજાતિકાની**તિ મધુરસભાવાનિ. મધુરસદિસતાય હિ “**મધુર**”ન્તિ મનોરમં વુચ્ચતિ. આરમ્મણં કરોન્તેન કામેન ઉપસંહિતાનીતિ **કામૂપસંહિતાનિ**, કામનીયાનિ. તેનાહ “**કામસ્સાદયુત્તાની**”તિ, આરમ્મણિકેન કામસઞ્ઞાતેન અસ્સાદેન સઞ્ઞુત્તાનિ, કામસઞ્ઞાતસ્સ વા અસ્સાદસ્સ યોગ્યાનીતિ અત્થો. **સરીરસણ્ઠાને**તિ સરીરબિમ્બે, આધારે ચેતં ભુમ્મં. તસ્મા **સદ્દેના**તિ તં નિસ્સાય તતો ઉપ્પન્નેન સદ્દેનાતિ અત્થો. અપિચ વિના પાઠસેસં **ભવિતબ્બ**પદેનેવ સમ્બન્ધિતબ્બં. **મધુરેના**તિ ઇટ્ઠેન સાતેન. **કણ્ણસક્ખલિય**ન્તિ કણ્ણપટ્ટિકાયં.

એત્તાવતાતિ દિબ્બસોતઞાણપરિકમ્મસ્સ અકથનમત્તેન. ‘‘અત્તના ઞાતમ્પિ ન કથેતિ, કિં ઇમસ્સ સાસને અધિટ્ઠાનેના’’તિ કુજ્ઝન્તો **ભગવતિ આઘાતં બન્ધિત્વા**, સહ કુજ્ઝનેનેવ ચેસ ઝાનાભિઞ્ઞા પરિહાયિ. **ચિન્તેસી**તિ ‘‘કસ્મા નુ ખો સો મય્હં તં પરિકમ્મં ન કથેસી’’તિ પરિવિચારેન્તો અયોનિસો ઉમ્મુજ્જનવસેન ચિન્તેસિ. **અનુક્કમેના**તિ પાથિકસુત્તે, (દી॰ નિ॰ ૩.૩ આદયો) મહાસીહનાદસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૧.૩૮૧) ચ આગતનયેન તં તં અયુત્તમેવ ચિન્તેન્તો, ભાસન્તો, કરોન્તો ચ અનુક્કમેન ભગવતિ બદ્ધાઘાતતાય સાસને પતિટ્ઠં અલભન્તો **ગિહિભાવં પત્વા તમત્થં** કથેતિ.

એકંસભાવિતસમાધિવણ્ણના

૩૬૬-૩૭૧. એકંસાયાતિ તદત્થે ચતુત્થીવચનં, એકંસત્થન્તિ અત્થો. **અંસ**સદ્દો ચેત્થ કોટ્ઠાસપરિયાયો, સો ચ અધિકારતો દિબ્બરૂપદસ્સનદિબ્બસદ્દસવનવસેન વેદિતબ્બોતિ આહ “**એકકોટ્ઠાસાયા**”તિઆદિ. **વા**-સદ્દો ચેત્થ વિકપ્પને એકંસસ્સેવાધિપ્પેતત્તા. **અનુદિસાયા**તિ પુરત્થિમદક્ખિણાદિભેદાય ચતુબ્બિધાય અનુદિસાય. **ઉભયકોટ્ઠાસાયા**તિ દિબ્બરૂપદસ્સનત્થં, દિબ્બસદ્દસવનત્થઞ્ચ. **ભાવિતો**તિ યથા દિબ્બચક્ખુઞાણં, દિબ્બસોતઞાણઞ્ચ સમધિગતં હોતિ, એવં ભાવિતો. તયિદં વિસું વિસું પરિકમ્મકરણેન ઇજ્ઝન્તીસુ વત્તબ્બં નત્થિ, એકજ્ઝં ઇજ્ઝન્તીસુપિ કમેનેવ કિચ્ચસિદ્ધિ ભવતિ એકજ્ઝં કિચ્ચસિદ્ધિયા અસમ્ભવતો. પાળિયમ્પિ હિ ‘‘દિબ્બાનઞ્ચ રૂપાનં દસ્સનાય, દિબ્બાનઞ્ચ સદ્દાનં સવનાયા’’તિ ઇદં એકસ્સ ઉભયસમત્થતાસન્દસ્સનમેવ, ન એકજ્ઝં કિચ્ચસિદ્ધિસમ્ભવસન્દસ્સનં. “**એકંસભાવિતો સમાધિ હેતૂ**”તિ ઇમિના સુનક્ખત્તો દિબ્બચક્ખુઞાણાય **એવ** પરિકમ્મસ્સ કતત્તા વિજ્જમાનમ્પિ દિબ્બસદ્દં નાસ્સોસીતિ દસ્સેતિ.

૩૭૨. દિબ્બચક્ખુઞાણતો દિબ્બસોતઞાણમેવ સેટ્ઠન્તિ મઞ્ઞમાનો મહાલિ એતમત્થં પુચ્છતીતિ આહ **"ઇદં દિબ્બસોતેન...પે॰... મઞ્ઞે"**તિ. **અપણ્ણકન્તિ** અવિરજ્ઝનકં, અનવજ્જં વા. **સમાધિયેવ** ભાવેતબ્બટ્ઠેન **સમાધિભાવના** . "દિબ્બસોતઞાણં સેટ્ઠ"ન્તિ મઞ્ઞમાનેન ચ તેન દિબ્બચક્ખુઞાણમ્પિ દિબ્બસોતેનેવ સહ ગહેત્વા "એતાસં નૂન ભન્તે"તિઆદિના પુથુવચનેન પુચ્છિતન્તિ દસ્સેતું **"ઉભયંસભાવિતાનં સમાધીન"**ન્તિ વુત્તં. **બાહિરા એતા સમાધિભાવના** અનિય્યાનિકત્તા. તા હિ ઇતો બાહિરકાનમ્પિ ઇજ્ઝન્તિ. **ન અજ્ઝત્તિકા** ભગવતા સામુક્કંસિકભાવેન અપ્પવેદિતત્તા. ન હિ તે સચ્ચાનિ વિય સામુક્કંસિકા. **યદત્થન્તિ** યેસં અત્થાય, અભેદેપિ ભેદવચનમેતં, યસ્સ વા વિસેસનભૂતસ્સ અત્થાય. **તેતિ** અરિયફલધમ્મે. "ત"ન્તિપિ અધુના પાઠો. તે હિ સચ્છિકાતબ્બા, "અત્થિ ખો મહાલિ અઞ્ઞેવ ધમ્મા...પે॰... યેસં સચ્છિકિરિયાહેતુ ભિક્ખૂ મયિ બ્રહ્મચરિયં ચરન્તી"તિ સચ્છિકાતબ્બધમ્મા ચ ઇધ વુત્તા.

ચતુઅરિયફલવણ્ણના

૩૭૩. સંયોજેન્તીતિ બન્ધેન્તિ. **તસ્મા**તિ યસ્મા વટ્ટદુક્ખભયે સંયોજનતો તત્થ સત્તે સંયોજેન્તિ નામ, તસ્મા. કત્થચિ "વટ્ટદુક્ખમયે રથે"તિ પાઠો, ન પોરાણો તથા આચરિયેન અવણ્ણિતત્તા. **મગ્ગસોતં આપન્નો**, ન પસાદાદિસોતં. "સોતોતિ ભિક્ખવે અરિયમગ્ગસ્સેતં અધિવચન"ન્તિ હિ વુત્તં. **આપન્નો**તિ ચ આદિતો પત્તોતિ અત્થો આ-ઉપસગ્ગસ્સ આદિકમ્મનિ પવત્તનતો, ઇદં પન ફલટ્ઠવસેન વદતિ. અતીતકાલવચનઞ્હેતં, મગ્ગક્ખણે પન મગ્ગસોતં આપજ્જતિ નામ. તેનેવાહ **દક્ખિણવિભઙ્ગે** "સોતાપન્ને દાનં દેતિ, સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્ને દાનં દેતી"તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૯) **અપતનધમ્મો**તિ અનુપપજ્જનસભાવો. **ધમ્મનિયામેના**તિ ઉપરિમગ્ગધમ્મનિયામેન. હેટ્ઠિમન્તેન સત્તમભવતો ઉપરિ અનુપપજ્જનધમ્મતાય વા નિયતોતિ અટ્ઠકથામુત્તકનયો. **પરં અયનં** પરાગતિ **અસ્સ** અત્થીતિ અત્થો. **અનેના**તિ પુન તતિયસમાસવચનં, વા-સદ્દો ચેત્થ લુત્તનિદ્દિટ્ઠો.

તનુત્તં નામ પવત્તિયા મન્દતા, વિરળતા ચાતિ વુત્તં **"તનુત્તા"**તિઆદિ. **કરહચી**તિ નિપાતમત્તં, પરિયાયવચનં વા. "ઓરેન ચે માસો સેસો ગિમ્હાનન્તિ વસ્સિકસાટિકચીવરં પરિયેસેય્યા"તિઆદીસુ (પારા॰ ૬૨૭) વિય **ઓર**-સદ્દો ન અતિરેકત્થોતિ આહ **"હેટ્ઠાભાગિયાન"**ન્તિ, હેટ્ઠાભાગસ્સ કામભવસ્સ પચ્ચયભાવેન હિતાનન્તિ અત્થો. **"સુદ્ધાવાસભૂમિય"**ન્તિ તેસં ઉપપત્તિટ્ઠાનદસ્સનં. **ઓપપાતિકો**તિ ઉપપાતિકો ઉપપાતને સાધુકારી. તેનાહ **"સેસયોનિપટિક્ખેપવચનમેત"**ન્તિ **પરિનિબ્બાનધમ્મો**તિ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાનસભાવો. વિમુચ્ચતીતિ **વિમુત્તિ**, ચિત્તમેવ વિમુત્તિ **ચેતોવિમુત્તી**તિ વુત્તં **"ચિત્તવિસુદ્ધિ"**ન્તિઆદિ. ચિત્તસીસેન ચેત્થ સમાધિ ગહિતો "સીલે પતિટ્ઠાય નરો સપઞ્ઞો, ચિત્તં પઞ્ઞઞ્ચ ભાવય"ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩, ૧૯૨; પેટકો॰ ૨૨; મિ॰ પ॰ ૧.૧.૯) વિય. **પઞ્ઞાવિમુત્તિ**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. તેનાહ **"અરહત્તફલપઞ્ઞાવ પઞ્ઞાવિમુત્તી"**તિ. **સામ**ન્તિ અત્તનાવ, અપરપ્પચ્ચયેનાતિ અત્થો. **"અભિજાનિત્વા"**તિ ઇમિના ત્વાદિપચ્ચયકારિયસ્સ ય-કારસ્સ લોપો દસ્સિતો. **"અભિઞ્ઞાયા"**તિ ઇમિના પન ના-વચનકારિયસ્સાતિ દટ્ઠબ્બં. **સચ્છી**તિ પચ્ચક્ખત્થે નેપાતિકં. **પચ્ચક્ખકરણં** નામ અનુસ્સવાકારપરિવિતક્કાદિકે મુઞ્ચિત્વા સરૂપતો આરમ્મણકરણં.

અરિયઅટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગવણ્ણના

૩૭૪-૫. ઉપ્પતિત્વાતિ આકાસમગ્ગેન ડેત્વા. પટિપજ્જતિ અરિયાસાવકો નિબ્બાનં, અરિયફલઞ્ચ એતાયાતિ **પટિપદા**, સા ચ તસ્સ પુબ્બભાગો એવાતિ અરિયમગ્ગો પુબ્બભાગપટિપદાનામેન ઇધ વુત્તો. આતતવિતતાદિવસેન **પઞ્ચઙ્ગિકં**. દિસાવિદિસાનિવિટ્ઠપદેસેન **અટ્ઠઙ્ગિકો**. અટ્ઠઙ્ગતો મુત્તો અઞ્ઞો કોચિ અટ્ઠઙ્ગિકો નામ મગ્ગો નત્થીતિ આહ "**અટ્ઠઙ્ગમત્તોયેવા**"તિઆદિના. ન હિ અવયવવિનિમુત્તો સમુદાયો નામ કોચિ અત્થીતિ. તસ્મા ''અટ્ઠ અઙ્ગાનિ અસ્સાતિ અઞ્ઞપદત્થસમાસં અકત્વા 'અટ્ઠ અઙ્ગાનિ અટ્ઠઙ્ગાનિ, તાનિ અસ્સ સન્તીતિ **અટ્ઠઙ્ગિકો**'તિ સમાસગબ્ભતદ્ધિતવસેન પદસિદ્ધિ કાતબ્બા''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૭૪, ૩૭૫) આચરિયેન વુત્તં, અધિપ્પાયો ચેત્થ ચિન્તેતબ્બો. અઞ્ઞપદત્થસમાસે હિ કતે ન સક્કા અટ્ઠઙ્ગઅટ્ઠઙ્ગિકાનં ભેદો અઞ્ઞમઞ્ઞં વિપરિયાયં કત્વાપિ નિયમેતું બ્યાસે ઉભયપદત્થપરભાવેન સહેવ સઙ્ખ્યાપરિચ્છેદેન અત્થાપત્તિતો. સમાસગબ્ભે પન તદ્ધિતે કતે સક્કા એવ તેસં ભેદો અઞ્ઞમઞ્ઞં વિપરિયાયં કત્વા નિયમેતું સમાસે ઉત્તરપદત્થપરભાવેન વિનાવ સઙ્ખ્યાપરિચ્છેદેન અત્થાપત્તિતો. એકત્થિભાવલક્ખણો હિ સમાસોતિ. **ધમ્મદાયાદસુત્તન્તટીકાયં** પન આચરિયેનેવ એવં વુત્તં ''યસ્મા મગ્ગઙ્ગસમુદાયે મગ્ગવોહારો હોતિ, સમુદાયો ચ સમુદાયીહિ સમન્નાગતો, તસ્મા અત્તનો અવયવભૂતાનિ અટ્ઠ અઙ્ગાનિ એતસ્સ સન્તીતિ અટ્ઠઙ્ગિકો''તિ. પઠમનયે ચેત્થ અઙ્ગિના અઙ્ગસ્સ અટ્ઠઙ્ગિકભાવો વુત્તો, દુતિયનયે પન અઙ્ગેન અઙ્ગિનોતિ અયમેતેસં વિસેસો.

ઇદાનિ અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગે લક્ખણતો, કિચ્ચખણારમ્મણભેદકમતો ચ વિનિચ્છયં દસ્સેન્તો "**તત્થા**"તિઆદિમાહ. **સમ્માદસ્સનલક્ખણા**તિ અવિપરીતં યાથાવતો ચતુન્નમરિયસચ્ચાનં પચ્ચક્ખમેવ દસ્સનસભાવા. **સમ્મા અભિનિરોપનલક્ખણો**તિ નિબ્બાનારમ્મણે ચિત્તસ્સ અવિપરીતમભિનિરોપનસભાવો. **સમ્મા પરિગ્ગહણલક્ખણા**તિ ચતુરઙ્ગસમન્નાગતા વાચા જને સઙ્ગણ્હાતીતિ તબ્બિપક્ખતો વિરતિસભાવા સમ્માવાચા ભેદકરમિચ્છાવાચપ્પહાનેન જને, સમ્પયુત્તધમ્મે ચ પરિગ્ગણ્હનકિચ્ચવતી હોતિ, એવં અવિપરીતં પરિગ્ગહણસભાવા. **સમ્મા સમુટ્ઠાપનલક્ખણો**તિ યથા ચીવરકમ્માદિકો કમ્મન્તો એકં કાતબ્બં સમુટ્ઠાપેતિ, તંતંકિરિયાનિપ્ફાદકો વા ચેતનાસઙ્ખાતો કમ્મન્તો હત્થપાદચલનાદિકં કિરિયં સમુટ્ઠાપેતિ, એવં સાવજ્જકત્તબ્બકિરિયાસમુટ્ઠાપકમિચ્છાકમ્મન્તપ્પહાનેન સમ્માકમ્મન્તો નિરવજ્જસમુટ્ઠાપનકિચ્ચવા હોતિ, સમ્પયુત્તે ચ સમુટ્ઠાપેન્તો એવ પવત્તતીતિ અવિપરીતં સમુટ્ઠાપનસભાવો. **સમ્મા વોદાપનલક્ખણો**તિ કાયવાચાનં, ખન્ધસન્તાનસ્સ ચ સંકિલેસભૂતમિચ્છાજીવપ્પહાનેન અવિપરીતં વોદાપનસભાવો. **સમ્મા પગ્ગહલક્ખણો**તિ સસમ્પયુત્તધમ્મસ્સ ચિત્તસ્સ સંકિલેસપક્ખે પતિતુમદત્વા અવિપરીતં પગ્ગહણસભાવો. **સમ્મા ઉપટ્ઠાનલક્ખણા**તિ તાદિભાવલક્ખણેન અવિપરીતં તત્થ ઉપટ્ઠાનસભાવો. **સમ્મા સમાધાનલક્ખણો**તિ વિક્ખેપવિદ્ધંસનેન અવિપરીતં ચિત્તસ્સ સમાદહનસભાવો.

સહજેકટ્ઠતાય દિટ્ઠેકટ્ઠા અવિજ્જાદયો મિચ્છાદિટ્ઠિતો અઞ્ઞે **અત્તનો પચ્ચનીકકિલેસા** નામ. **પસ્સતી**તિ પકાસેતિ કિચ્ચપટિવેધેન પટિવિજ્ઝતિ. તેનાહ "**તપ્પટિ...પે॰... અસમ્મોહતો**"તિ. ઇદઞ્હિ તસ્સા પસ્સનાકારદસ્સનં. તેનેવ હિ સમ્માદિટ્ઠિસઙ્ખાતેન અઙ્ગેન તત્થ પચ્ચવેક્ખણા પવત્તતિ. પુરિમાનિ દ્વે કિચ્ચાનિ સબ્બેસમેવ સાધારણાનીતિ આહ "**સમ્માસઙ્કપ્પાદયોપી**"તિઆદિ. "**તથેવા**"તિ ઇમિના ''અત્તનો પચ્ચનીકકિલેસેહિ સદ્ધિ''ન્તિ ઇદમનુકડ્ઢતિ.

પુબ્બભાગેતિ ઉપચારક્ખણે. ઉપચારભાવનાવસેન અનેકવારં પવત્તચિત્તક્ખણિકત્તા **નાનક્ખણા**. અનિચ્ચાદિલક્ખણવિસયત્તા **નાનારમ્મણા**. મગ્ગસ્સ એકચિત્તક્ખણિકત્તા **એકક્ખણા**. નિબ્બાનારમ્મણત્તા **એકારમ્મણા**. **કિચ્ચતો**તિ પુબ્બભાગે દુક્ખાદિઞાણેહિ કત્તબ્બેન ઇધ સાતિસયં નિબ્બત્તેન કિચ્ચેન, ઇમસ્સેવ વા

ञाणस्स दुक्खादिप्पकासनकिच्चेन. **चत्तारि नामानि लभति** चतूसु सच्चेसु कातब्बकिच्च निब्बत्तितो.**तीणि नामानि लभति** कामसङ्कप्पादिप्पहाननिब्बत्तितो. **सिक्खापदविभङ्गे** "विरतिचेतना, सब्बे सम्पयुत्तधम्मा च सिक्खापदानी"ति (विभ॰ ७०४) वुच्चन्ति. तत्थ पन पधानानं विरतिचेतनानं वसेन "**विरतियोपि होन्ति चेतनायोपी**"ति वुत्तं, मुसावादादीहि विरमणकाले वा विरतियो, सुभासितादिवाचाभासनादिकाले चेतनायो होन्तीति योजेतब्बा. चेतनानं अमग्गङ्गत्ता "**मग्गक्खणे पन विरतियोवा**"ति आह. एकस्सेव ञाणस्स दुक्खादिञाणता विय, एकायेव विरतिया मुसावादादिविरतिभावो विय च एकाय एव चेतनाय सम्मावाचादिकिच्चत्तयसाधनासम्भवेन सम्मावाचादिभावासिद्धितो, तंसिद्धियञ्च अङ्गत्तयत्तासिद्धितो च एवं वुत्तन्तिपि दट्ठब्बं. इमिना चेतासं दुविधतं, अभेदतञ्च दस्सेति. **सम्मप्पधानसतिपट्ठानवसेना**ति चतुसम्मप्पधानचतुसतिपट्ठानभाववसेन.

यदिपि समाधिउपकारकानं अभिनिरोपना नुमज्जनसम्पियायनु पब्रूहनसन्तानं वितक्कविचारपीतिसुखोपेक्खानं वसेन चतूहि झानेहि सम्मासमाधि विभत्तो, तथापि वायामो विय अनुप्पन्नाकुसलानुप्पादनादिचतुवायामकिच्चं, सति विय च असुभासुखानिच्चानत्तभूतेसु कायादीसु सुभादिसञ्ञापहानचतुसतिकिच्चं एकोव समाधि चतुक्कज्झानसमाधिकिच्चं न साधेति. तस्मा पुब्बभागेपि पठमज्झानसमाधि पठमज्झानसमाधि एव. तथा मग्गक्खणेपि पुब्बभागेपि दुतियज्झानसमाधि दुतियज्झानसमाधि एव. तथा मग्गक्खणेपि पुब्बभागेपि ततियज्झानसमाधि ततियज्झानसमाधि एव. तथा मग्गक्खणेपि पुब्बभागेपि चतुत्थज्झानसमाधि चतुत्थज्झानसमाधि एव. तथा मग्गक्खणेपीति आह "**पुब्बभागेपि मग्गक्खणेपि सम्मासमाधियेवा**"ति.

तस्माति पञ्ञापज्जोतत्ता **अविज्जान्धकारं विधमित्वा** पञ्ञासत्थत्ता **किलेसचोरे घातेन्तो**ति यथारहं योजेतब्बं. यस्मा पन अनादिमति संसारे इमिना योगिना कदाचिपि असमुग्घाटितपुब्बो किलेसगणो , तस्स समुग्घाटको च अरियमग्गो. अयञ्चेत्थ सम्मादिट्ठि परिञ्ञाभिसमयादिवसेन पवत्तिया पुब्बङ्गमा होति बहूपकारा, तस्मा. तदेव बहूपकारतं कारणभावेन दस्सेतुं "**योगिनो बहूपकारत्ता**"ति वुत्तं.

तस्साति सम्मादिट्ठिया. "बहूपकारो"ति वत्वा तं बहूपकारतं उपमाय विभावेन्तो "**यथा ही**"तिआदिमाह. अयं तम्बकंसादिमयत्ता **कूटो**. तंपरिहरणतो महासारताय **छेको. एवन्ति** यथा हेरञ्ञिकस्स चक्खुना दिस्वा कहापणविभागजानने किरियासाधकतमभावेन करणन्तरं बहुकारं यदिदं हत्थो, एवं योगिनो पञ्ञाय ओलोकेत्वा धम्मविभागजानने पुब्बचारीभावेन धम्मन्तरं बहुकारं यदिदं वितक्को वितक्केत्वाव पञ्ञाय तदवबोधतो. तस्मा सम्मासङ्कप्पो सम्मादिट्ठिया बहुकारोति अधिप्पायो. दुतियउपमायं **एवन्ति** यथा तच्छको परेन परिवत्तेत्वा परिवत्तेत्वा दिन्नं दब्बसम्भारं वासिया तच्छेत्वा गेहादिकरणकम्मे उपनेति, एवं योगी वितक्केन लक्खणादितो वितक्केत्वा दिन्नधम्मे याथावतो परिच्छिन्दित्वा परिञ्ञाभिसमयादिकम्मे उपनेतीति योजना. वचीभेदस्स उपकारको वितक्को सावज्जानवज्जवचीभेदे निवत्तनपवत्तनकराय सम्मावाचायपि उपकारकोवाति आह "**स्वाय**"न्तिआदि. "**यथाहा**"तिआदिना धम्मदिन्नाय भिक्खुनिया विसाखस्स नाम गहपतिनो वुत्तं **चूळवेदल्लसुत्तपदं** (म॰ नि॰ १.४६४) साधकभावेन दस्सेति. **भिन्दती**ति निच्छारेति.

वचीभेदनियामिका वाचा कायिककिरियानियामकस्स कम्मन्तस्स उपकारिकाति तदत्थं लोकतो पाकटं कातुं "**यस्मा पना**"तिआदि वुत्तं. **उभयं सुचरितन्ति** कायसुचरितं, वचीसुचरितञ्च. आजीवट्ठमकसीलं नाम

ચતુબ્બિધવચીસુચરિતતિવિધકાયસુચરિતેહિ સદ્ધિં સમ્માઆજીવં અટ્ઠમં કત્વા વુત્તં આદિબ્રહ્મચરિયકસીલં. યઞ્હિ સન્ધાય વુત્તં ''પુબ્બેવ ખો પનસ્સ કાયકમ્મં વચીકમ્મં આજીવો સુપરિસુદ્ધો હોતી''તિ. **તદુભયાનન્તર**ન્તિ દુચ્ચરિતદ્વયપ્પહાયકસ્સ સુચરિતદ્વયપારિપૂરિહેતુભૂતસ્સ સમ્માવાચાસમ્માકમ્મન્તદ્વયસ્સ અનન્તરં. **સુત્તપમત્તેના**તિ અપ્પોસ્સુક્કં સુત્તેન, પમત્તેન ચ. **ઇદં વીરિય**ન્તિ ચતુબ્બિધં સમ્મપ્પધાનવીરિયં. **કાયાદીસૂ**તિ કાયવેદનાચિત્તધમ્મેસુ. ઇન્દ્રિયસમતાદયો સમાધિસ્સ ઉપકારકા. તબ્બિધુરા ધમ્મા અનુપકારકા. **ગતિયો**તિ નિપ્ફત્તિયો, કિચ્ચાદિસભાવે વા. **સમન્વેસિત્વા**તિ ઉપધારેત્વા, હેતુમ્હિ ચાયં ત્વાપચ્ચયો.

દ્વેપબ્બજિતવત્થુવણ્ણના

૩૭૬-૭. કસ્મા આરદ્ધન્તિ અનુસન્ધિકારણં પુચ્છિત્વા તં વિસ્સજ્જેતું ''**અયં કિરા**''તિઆદિ વુત્તં તેન અજ્ઝાસયાનુસન્ધિવસેનાયં ઉપરિ દેસના પવત્તાતિ દસ્સેતિ. **તેના**તિ તથાલદ્ધિકત્તા. **અસ્સા**તિ લિચ્છવિરઞ્ઞો. **દેસનાય**ન્તિ સણ્હસુખુમાય સુઞ્ઞતપટિસઞ્ઞુત્તાય યથાદેસિતદેસનાય. **નાધિમુચ્ચતી**તિ ન સદ્દહતિ ન પસીદતિ. **તન્તિધમ્મં નામ કથેન્તો**તિ યેસં અત્થાય ધમ્મો કથીયતિ, તત્થ તેસં અસતિપિ મગ્ગપટિવેધે કેવલં સાસને પવેણીભૂતં, પરિયત્તિભૂતં વા તન્તિધમ્મં કત્વા કથેન્તો, તેન તદા તેસં મગ્ગપટિવેધાભાવં દસ્સેતિ. **એવરૂપસ્સા**તિ સમ્માસમ્બુદ્ધત્તા અવિપરીતદેસનતાય એવંપાકટધમ્મકાયસ્સ સત્થુનો. **અસ્સા**તિ પઠમજ્ઝાનાદિસમધિગમેન સમાહિતચિત્તસ્સ કુલપુત્તસ્સ એતં ''તં જીવ''ન્તિઆદિના ઉચ્છેદાદિગહણં અપિ નુ યુત્તન્તિ પુચ્છતિ, લદ્ધિયા પન ઝાનાધિગમમત્તેન ન તાવ વિવેચિતત્તા ''યુત્તમસ્સેત''ન્તિ તેહિ વુત્તે ઝાનલાભિનોપેતં ગહણં અયુત્તમેવાતિ તં ઉચ્છેદવાદં, સસ્સતવાદં વા ''અહં ખો...પે॰... ન વદામી''તિઆદિના પટિક્ખિપિત્વાતિ સાધિપ્પાયત્થો. **એત**ન્તિ પઠમજ્ઝાનાદિકં. **એવ**ન્તિ યથાવુત્તનયેન. **અથ ચ પના**તિ એવં જાનનતો, પસ્સનતો ચ. કામં વિપસ્સકાદિદસ્સનમ્પિ પાળિયં કતં, અરહત્તકૂટેન પન દેસના નિટ્ઠાપિતાતિ દસ્સેતું ''**ઉત્તરિ ખીણાસવં દસ્સેત્વા**''તિ વુત્તં. તે હિ દ્વે પબ્બજિતા વિપસ્સકતો પટ્ઠાય ''ન કલ્લં તસ્સેતં વચનાયા''તિ અવોચું. **ઇમસ્સા**તિ ખીણાસવસ્સ. કિઞ્ચાપિ ''અત્તમના અહેસુ''ન્તિ પાળિયં ન વુત્તં, ''ન કલ્લ''ન્તિઆદિના પન વિસ્સજ્જનાવચનેનેવ તેસં અત્તમનતા વેદિતબ્બાતિ આહ ''**તે મમા**''તિઆદિ. તત્થ યસ્મા ખીણાસવો વિગતસમ્મોહો તિણ્ણવિચિકિચ્છો, તસ્મા તસ્સ તથા વત્તુમયુત્તન્તિ ઉપ્પન્નનિચ્છયતાય તં મમ વચનં સુત્વા અત્તમના અહેસુન્તિ અત્થો. સોપિ ખો લિચ્છવિ રાજા તે વિય તથાસઞ્જાતનિચ્છયત્તા અત્તમનો અહોસિ. તેનાહ ''**એવં વુત્તે સોપિ અત્તમનો અહોસી**''તિ. યં પનેત્થ અત્થતો અવિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય પરમસુખુમગમ્ભીરદુરનુબોધત્થપરિદીપનાય સુવિમલવિપુલપઞ્ઞાવેય્યત્તિયજનનાય સાધુવિલાસિનિયા નામ લીનત્થપકાસનિયા મહાલિસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપકાસના.

મહાલિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. જાલિયસુત્તવણ્ણના

દ્વેપબ્બજિતવત્થુવણ્ણના

૩૭૮. એવં મહાલિસુત્તં સંવણ્ણેત્વા ઇદાનિ જાલિયસુત્તં સંવણ્ણેન્તો યથાનુપુબ્બં સંવણ્ણનોકાસસ્સ પત્તભાવં વિભાવેતું, મહાલિસુત્તસ્સાનન્તરં સઙ્ગીતસ્સ સુત્તસ્સ જાલિયસુત્તભાવં વા પકાસેતું ''**એવં મે સુતં…પે॰… કોસમ્બિયન્તિ જાલિયસુત્ત**''ન્તિ આહ. ''**ઘોસિતેના**''તિઆદિના મજ્ઝેલોપસમાસં દસ્સેતિ, ઘોસિતસ્સ આરામોતિપિ વત્તબ્બં. એવમ્પિ હિ ''અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે''તિઆદીસુ (પારા॰ ૨૩૪) વિય દાયકકિત્તનં હોતિ, એવં પન કિત્તેન્તો આયસ્મા આનન્દો અઞ્ઞેપિ તસ્સ દિટ્ઠાનુગતિઆપજ્જને નિયોજેતીતિ અઞ્ઞત્થ વુત્તં. તત્થ કોયં ઘોસિતસેટ્ઠિ નામ, કથઞ્ચાનેન આરામો કારિતો, કથં પન તત્થ ભગવા વિહાસીતિ પુચ્છાય સબ્બં તં વિસ્સજ્જનં સમુદાગમતો પટ્ઠાય સઙ્ખેપતોવ દસ્સેન્તો ''**પુબ્બે કિરા**''તિઆદિમાહ. **અલ્લકપ્પરટ્ઠ**ન્તિ બહૂસુ પોત્થકેસુ દિસ્સતિ, કત્થચિ પન ''**અદ્દિલરટ્ઠ**''ન્તિ ચ ''**દમિળરટ્ઠ**''ન્તિ ચ લિખિતં. **તતો**તિ અલ્લકપ્પરટ્ઠતો. ''**પુત્તં…પે॰… અગમાસી**''તિ ઇદમ્પિ ''તસ્સેતં કમ્મ''ન્તિ ઞાપેતું વુત્તં. **તદા**તિ તેસં ગામં પવિટ્ઠદિવસે. **બલવપાયાસ**ન્તિ ગરુતરં બહુપાયાસં. **જીરાપેતુ**ન્તિ સમવેપાકિનિયા ગહણિયા પક્કાપેતું. **અસન્નિહિતે**તિ ગેહતો બહિ અઞ્ઞં ગતે. **ભુસ્સતી**તિ નદતિ, ''ભુભુ''ઇતિ સુનખસદ્દં કરોતીતિ અત્થો. ઇદમ્પિસ્સ એકં કમ્મં. પચ્ચેકબુદ્ધે પન ચીવરકમ્મત્થાય અઞ્ઞં ઠાનં ગતે સુનખસ્સ હદયં ફાલિતં. તિરચ્છાના નામેતે ઉજુજાતિકા હોન્તિ અકુટિલા, મનુસ્સા પન અઞ્ઞં હદયેન ચિન્તેતિ, અઞ્ઞં મુખેન કથેન્તિ. તેનેવાહ ''ગહનઞ્હેતં ભન્તે યદિદં મનુસ્સા, ઉત્તાનકઞ્હેતં ભન્તે યદિદં પસવો''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩).

ઇતિ સો તાય પચ્ચેકબુદ્ધે સિનેહવસેન ઉજુદિટ્ઠિતાય અકુટિલતાય કાલઙ્કત્વા તાવતિંસભવને નિબ્બત્તો. તં સન્ધાયાહ ''**સો…પે॰… નિબ્બત્તી**''તિ. તસ્સ પન કણ્ણમૂલે કથેન્તસ્સ સદ્દો સોળસયોજનટ્ઠાનં ફરતિ, પકતિકથાસદ્દો પન સકલં દસયોજનસહસ્સં દેવનગરં, એવં સરઘોસસમ્પત્તિયા ''**ઘોસકદેવપુત્તો**'' **ત્વેવ નામં અહોસિ**. અયમસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધે સિનેહેન ભુક્કરણસ્સ નિસ્સન્દો. **ચવિત્વા**તિ આહારક્ખયેન ચવિત્વા. દેવલોકતો હિ દેવપુત્તા આયુક્ખયેન, પુઞ્ઞક્ખયેન, આહારક્ખયેન, કોપેનાતિ ચતૂહિ કારણેહિ ચવન્તિ. ઇમસ્સ પન કામગુણે પરિભુઞ્જતો મુટ્ઠસ્સતિસ્સ આહારક્ખયેન ચવનં હોતિ. સો કોસમ્બિયં નગરસોભિનિયા કુચ્છિસ્મિં પટિસન્ધિં ગણ્હિ. નગરસોભિનિયો કિર ધીતરં પટિજગ્ગન્તિ, ન પુત્તં. ધીતરો હિ તાસં પવેણિં ઘટયન્તિ, તસ્મા સાપિ તં સઙ્કારકૂટે છડ્ડાપેતિ. અયમસ્સ પુબ્બે પુત્તછડ્ડનકમ્મસ્સ નિસ્સન્દો. પાપકમ્મઞ્હિ નામેતં ''અપ્પક''ન્તિ નાવમઞ્ઞિતબ્બં. તમેકો મનુસ્સો કાકસુનખપરિવારિતં દિસ્વા ''પુત્તો મે લદ્ધો''તિ ગેહં નેસિ, તસ્સ પન હત્થતો કોસમ્બકસેટ્ઠિ કહાપણસહસ્સં દત્વા અગ્ગહેસિ, તમત્થં સન્ધાય ''**કોસમ્બિયં એકસ્સ કુલસ્સ ઘરે નિબ્બત્તી**''તિઆદિ વુત્તં. સત્તક્ખત્તું ઘાતાપનત્થં ઉપક્કમકરણમ્પિ પુત્તછડ્ડનકમ્મસ્સેવ નિસ્સન્દો. **સેટ્ઠિધીતાયા**તિ જનપદસેટ્ઠિનો ધીતાય. **વેય્યત્તિયેના**તિ પઞ્ઞાવેય્યત્તિયેન. સા હિ તસ્સ પિતરા પેસિતં મારાપનપણ્ણં ફાલેત્વા વિવાહપણ્ણં બન્ધિત્વા જીવિતલાભં કરોતિ. તાયેવ સરસમ્પત્તિયા **ઘોસિતસેટ્ઠિ નામ જાતો**.

સરીરસન્તપ્પનત્થન્તિ હિમવન્તેવ મૂલફલાહારતાય કિલન્તસરીરસ્સ લોણમ્બિલસેવનેન પીનનત્થં. **તસિતા**તિ પિપાસિતા. **કિલન્તા**તિ પરિસ્સન્તકાયા. **વટરુક્ખ**ન્તિ મહાનિગ્રોધરુક્ખં. તે કિર તં પત્વા તસ્સ મૂલે નિસીદિંસુ. અથ જેટ્ઠકતાપસો નિગ્રોધરુક્ખસ્સ સોભાસમ્પત્તિં પસ્સિત્વા ''મહાનુભાવો મઞ્ઞે એત્થ અધિવુત્થા

દેવતા. સાધુ વતાયં દેવતા ઇસિગણસ્સ પાનીયાદિદાનેન અદ્ધાનપરિસ્સમં વિનોદેય્યા''તિ ચિન્તેસિ. દેવતાપિ તથા ચિન્તિતં ઉત્વા ઇસિગણસ્સ પાનીયન્હાનકભોજનાનિ અદાસિ. તેનાહ "**તત્થા**"તિઆદિ. જેટ્ઠકતાપસસ્સ પન તથા ચિન્તનં અવિસેસતો સબ્બત્થ આરોપેત્વા "**સઙ્ગહં પચ્ચાસિસન્તા**"તિ વુત્તં. "**હત્થં પસારેત્વા**"તિ ઇમિના હત્થપ્પસારણમત્તેન તસ્સા યથિચ્છિતનિપ્ફત્તિં દસ્સેતિ. **દેવતા આહા**તિ સા અત્તનો પુઞ્ઞસ્સ પરિત્તકત્તા લજ્જાય કથેતું અવિસહન્તીપિ પુનપ્પુનં નિપ્પીળિયમાના એવમાહ. **સોતિ** અનાથપિણ્ડિકો ગહપતિ. **ભતકાનન્તિ** ભતિયા વેય્યાવચ્ચં કરોન્તાનં દાસપેસકમ્મકરાનં. **પકતિભત્તવેતનમેવા**તિ પકતિયા દાતબ્બભત્તવેતનમેવ. તદા ઉપોસથિકત્તા કમ્મં અકરોન્તાનમ્પિ કમ્મકરણદિવસે દાતબ્બભત્તવેતનમેવ, ન તતો ઊનન્તિ અત્થો. **ધમ્મપદટ્ઠકથાયં** ખુદ્દકભાણકાનં મતેન ''સાયમાસત્થાય આગતો''તિ (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨.સામાવતીવત્થુ) વુત્તં, ઇધ પન દીઘભાણકાનં મતેન "**મજ્ઝન્હિકે પાતરાસત્થાય આગતો**"તિ. **કઞ્ચી**તિ કઞ્ચિપિ ભતકં, કિઞ્ચિપિ ભતકકમ્મન્તિ વા સમ્બન્ધો. મજ્ઝન્હિકકાલત્તા "**ઉપડ્ઢદિવસો ગતો**"તિ આહ, તેન ઉપડ્ઢદિવસમેવ સમાદિન્નત્તા ''ઉપડ્ઢૂપોસથો''તિ તં વોહરન્તીતિ દસ્સેતિ. **ધમ્મપદટ્ઠકથાયં** (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨ સામાવતીવત્થુ) રત્તિભાગેન ઉપડ્ઢૂપોસથો વુત્તો, ઇધ પન મજ્ઝન્હિકતો પટ્ઠાય દિવસભાગેનેવ, તદવસેસદિવસરત્તિભાગેન વા. અસમેપિ હિ ભાગે ઉપડ્ઢસદ્દો પવત્તતિ. **તદહેવા**તિ અરુણુગ્ગમનકાલં સન્ધાય વુત્તં.

''ઘોસોપિ ખો દુલ્લભો લોકસ્મિં યદિદં બુદ્ધો''તિ **સઞ્જાતપીતિપામોજ્જો. તદહેવા**તિ કોસમ્બિં પત્તદિવસતો દુતિયદિવસેયેવ. **તુરિતાત્થા**તિ તુરિતા અત્થ, સીઘયાયિનો ભવથાતિ અત્થો. એહિભિક્ખુપબ્બજ્જં સન્ધાય "**પબ્બજિત્વા**"તિ વુત્તં. **અરહત્તન્તિ** ચતુપટિસમ્ભિદાસમલઙ્કતં અરહન્તભાવં. **તેપિ સેટ્ઠિનો** સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાય અડ્ઢમાસમત્તં દાનાનિ દત્વા **પચ્ચાગમ્મ તયો વિહારે કારેસું**. ભગવા પન દેવસિકં એકેકસ્મિં વિહારે વસતિ. યસ્સ ચ વિહારે વુત્થો, તસ્સેવ ઘરે પિણ્ડાય ચરતિ, તદા પન ઘોસિતસ્સ વિહારે વિહરતિ. તેન વુત્તં ''કોસમ્બિયં વિહરતિ ઘોસિતારામે''તિ.

બાહિરસમયમત્તેન **ઉપજ્ઝાયો**, ન સાસને વિય ઉપજ્ઝાયલક્ખણેન. ઉપેચ્ચ પરસ્સ વાચાય આરમ્ભનં બાધનં **ઉપારમ્ભો**, દોસદસ્સનવસેન ઘટ્ટનન્તિ અત્થો. તેનાહ "**વાદં આરોપેતુકામા હુત્વા**"તિ. વદન્તિ નિન્દાવસેન કથેન્તિ એતેનાતિ હિ **વાદો**, દોસો, તમારોપેતુકામા ઉપરિ પતિટ્ઠપેતુકામા હુત્વાતિ અત્થો. કથમારોપેતુકામાતિ આહ "**ઇતિ કિરા**"તિઆદિ. **તં જીવં તં સરીરન્તિ** યં વત્થુ જીવસઞ્ઞિતં, તદેવ સરીરસઞ્ઞિતં. ઇદઞ્હિ ''રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતી''તિ વુત્તવાદં ગહેત્વા વદન્તિ. રૂપઞ્ચ અત્તાનઞ્ચ અદ્વયં એકીભાવં કત્વા સમનુપસ્સનવસેન, ''સત્તો''તિ વા બાહિરકપરિકપ્પિતં અત્તાનં સન્ધાય વદન્તિ. તથા હિ વુત્તં "**ઇધેવ સત્તો ભિજ્જતી**"તિ. **અસ્સા**તિ સમણસ્સ ગોતમસ્સ. **ભિજ્જતી**તિ નિરુદયવિનાસવસેન વિનસ્સતિ. **તેન** જીવિતસરીરાનં અનઞ્ઞત્તાનુજાનનતો, સરીરસ્સ ચ ભેદદસ્સનતો. ન હેત્થ યથા દિટ્ઠભેદવતા સરીરતો અનઞ્ઞત્તા અદિટ્ઠોપિ જીવસ્સ ભેદો વુત્તો, એવં અદિટ્ઠભેદવતા જીવતો અનઞ્ઞત્તા સરીરસ્સાપિ અભેદોતિ સક્કા વત્તું તસ્સ ભેદસ્સ પચ્ચક્ખસિદ્ધત્તા, ભૂતુપાદાયરૂપવિનિમુત્તસ્સ ચ સરીરસ્સ અભાવતોતિ ઇમિના અધિપ્પાયેનાહ "**ઉચ્છેદવાદો હોતી**"તિ.

અઞ્ઞં જીવં અઞ્ઞં સરીરન્તિ અઞ્ઞદેવ વત્થુ જીવસઞ્ઞિતં, અઞ્ઞં સરીરસઞ્ઞિતં. ઇદઞ્હિ ''રૂપવન્તં અત્તાનં સમનુપસ્સતી''તિઆદિનયપ્પવત્તવાદં ગહેત્વા વદન્તિ. રૂપભેદસ્સેવ દિટ્ઠત્તા , અત્તનિ ચ તદભાવતો ''અત્તા નિચ્ચો''તિ અયમત્થો આપન્નો વાતિ ઇમિના અધિપ્પાયેનાહ "**સત્તો સસ્સતો આપજ્જતી**"તિ.

૩૭૯-૩૮૦. તયિદં નેસં વઞ્ઝાપુત્તસ્સ દીઘરસ્સતાદિપરિકપ્પનસદિસં, તસ્માયં પઞ્હો ઠપનીયો. ન હેસ અત્થનિસ્સિતો, ન ધમ્મનિસ્સિતો, નાદિબ્રહ્મચરિયકો, ન નિબ્બિદાદિઅત્થાય સંવત્તતિ. **પોટ્ઠપાદસુત્ત**ઞ્ચેત્થ નિદસ્સનં. તં તત્થ રાજનિમીલનં કત્વા ''તેન હાવુસોસુણાથા''તિઆદિના સત્થા નેસં ઉપરિ ધમ્મદેસનમારભીતિ આહ ''**અથ ભગવા**''તિઆદિ. સસ્સતુચ્છેદદિટ્ઠિયો **દ્વે અન્તા.** અરિયમગ્ગો **મજ્ઝિમા પટિપદા. તસ્સાયેવ પટિપદાયા**તિ મિચ્છાપટિપદાય એવ.

સદ્ધાપબ્બજિતસ્સાતિ સદ્ધાય પબ્બજિતસ્સ ''એવમહં ઇતો વટ્ટદુક્ખતો નિસ્સરિસ્સામી''તિ પબ્બજ્જમુપગતસ્સ, તદનુરૂપઞ્ચ સીલં પૂરેત્વા પઠમજ્ઝાનેન સમાહિતચિત્તસ્સ. **એત**ન્તિ કિલેસવટ્ટપરિવુદ્ધિદીપનં ''તં જીવં તં સરીર''ન્તિઆદિકં દિટ્ઠિસંકિલેસનિસ્સિતવચનં. **નિબ્બિચિકિચ્છો ન હોતી**તિ ધમ્મેસુ તિણ્ણવિચિકિચ્છો ન હોતિ, તત્થ તત્થ આસપ્પનપરિસપ્પનવસેન પવત્તતીતિ અત્થો.

એતમેવં જાનામીતિ યેન સો ભિક્ખુ પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ, એતં સસમ્પયુત્તં ધમ્મં ''મહગ્ગતચિત્ત''ન્તિ એવં જાનામિ. તથા હિ વુત્તં ''મહગ્ગતચિત્તમેતન્તિ સઞ્ઞં ઠપેસિ''ન્તિ. **નો ચ એવં વદામી**તિ યથા દિટ્ઠિગતિકા તં ધમ્મજાતં સનિસ્સયં અભેદતો ગણ્હન્તા ''તં જીવં તં સરીર''ન્તિ, તદુભયં વા ભેદતો ગણ્હન્તા ''અઞ્ઞં જીવં અઞ્ઞં સરીર''ન્તિ અત્તનો મિચ્છાગાહં પવેદેન્તિ, એવમહં ન વદામિ તસ્સ ધમ્મસ્સ સુપરિઞ્ઞાતત્તા. તેનાહ ''**અથ ખો**''તિઆદિ. બાહિરકા યેભુય્યેન કસિણજ્ઝાનાનિ એવ નિબ્બત્તેન્તીતિ વુત્તં ''**કસિણપરિકમ્મં ભાવેન્તસ્સા**''તિ. યસ્મા ભાવનાનુભાવેન ઝાનાધિગમો, ભાવના ચ પથવીકસિણાદિસઞ્ઞાનનમુખેન હોતીતિ કત્વા સઞ્ઞાસીસેન નિદ્દિસીયતિ, તસ્મા ''**સઞ્ઞાબલેન ઉપ્પન્ન**''ન્તિ આહ. તેન વુત્તં ''પથવીકસિણમેકો સઞ્જાનાતી''તિઆદિ. યસ્મા પન ભગવતા તત્થ તત્થ વારે ''અથ ચ પનાહં ન વદામી''તિ વુત્તં, તસ્મા ભગવતો વચનમુપદેસં કત્વા ન વત્તબ્બં કિરેતં કેવલિના ઉત્તમપુરિસેનાતિ અધિપ્પાયેન ''**ન કલ્લં તસ્સેત**''ન્તિ આહંસુ, ન સયં પટિભાનેનાતિ દસ્સેતું ''**મઞ્ઞમાના વદન્તી**''તિ વુત્તં. સેસં અનન્તરસુત્તે વુત્તનયત્તા, પાકટત્તા ચ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય પરમસુખુમગમ્ભીરદુરનુબોધત્થપરિદીપનાય સુવિમલવિપુલપઞ્ઞાવેય્યત્તિયજનનાય સાધુવિલાસિનિયા નામ લીનત્થપકાસનિયા જાલિયસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપકાસના.

જાલિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. મહાસીહનાદસુત્તવણ્ણના

અચેલકસ્સપવત્થુવણ્ણના

૩૮૧. એવં જાલિયસુત્તં સંવણ્ણેત્વા ઇદાનિ મહાસીહનાદસુત્તં સંવણ્ણેન્તો યથાનુપુબ્બં સંવણ્ણનોકાસસ્સ પત્તભાવં વિભાવેતું, જાલિયસુત્તસ્સાનન્તરં સઙ્ગીતસ્સ સુત્તસ્સ મહાસીહનાદસુત્તભાવં વા પકાસેતું ''**એવં મે સુતં… પે॰… ઉરુઞ્ઞાયં વિહરતીતિ મહાસીહનાદસુત્ત**''ન્તિ આહ. **એતદેવ નામ**ન્તિ યસ્મિં રટ્ઠે તં નગરં, તસ્સ રટ્ઠસ્સપિ યસ્મિં નગરે ભગવા વિહાસિ, તસ્સ નગરસ્સપિ ''ઉરુઞ્ઞા''ત્વેવ નામં, તસ્મા **ઉરુઞ્ઞાય**ન્તિ ઉરુઞ્ઞાનામજનપદે ઉરુઞ્ઞાનામનગરેતિ આવુત્તિઆદિનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. ઇમિના ઇમમત્થં દસ્સેતિ – ન સબ્બત્થ નિયતપુલ્લિઙ્ગપુથુવચનાવ જનપદવાચી સદ્દા, કત્થચિ અનિયતપુલ્લિઙ્ગપુથુવચનાપિ યથા ''આળવિયં વિહરતી''તિ (પાચિ॰ ૮૪, ૮૯) કેચિ જનપદમેવત્થં વદન્તિ, તં અપનેતું ''**ભગવા હી**''તિઆદિ વુત્તં. **રમણીયો**તિ મનોહરભૂમિભાગતાય, છાયૂદકસમ્પત્તિયા, જનવિવિત્તતાય ચ મનોરમો. મિગાનં અભયં દેતિ એત્થાતિ **મિગદાયો**. તેનાહ ''**સો**''તિઆદિ. **ચેલં** વત્થં, તં નત્થિ અસ્સાતિ **અચેલો**તિ વુત્તં ''**નગ્ગપરિબ્બાજકો**''તિ. **નામ**ન્તિ ગોત્તનામં. તપનં સન્તપનં કાયસ્સ ખેદનં **તપો**, સો એતસ્સ અત્થીતિ **તપસ્સી**. યસ્મા તથાભૂતો તપં નિસ્સિતો, તપો ચ તં નિસ્સિતો હોતિ, તસ્મા ''**તપનિસ્સિતક**''ન્તિ આહ. **મુત્તાચારાદીતિ** એત્થ **આદિ**સદ્દેન પરતો **પાળિય** (દી॰ નિ॰ ૧.૩૯૭) માગતા હત્થાપલેખનાદયો સઙ્ગહિતા. લૂખં ફરુસં સાધુસમ્મતાચારવિરહતો અપસાદનીયં આજીવતિ વત્તતીતિ **લૂખાજીવી**તિ અટ્ઠકથામુત્તકનયો. **ઉપ્પણ્ડેતી**તિ ઉહસનવસેન પરિભાસતિ. **ઉપવદતી**તિ અવઞ્ઞાપુબ્બકં અપવદતિ. તેન વુત્તં ''**હીળેતિ વમ્ભેતી**''તિ. ''હેતુમ્હિ ઞાણં ધમ્મપટિસમ્ભિદા''તિઆદીસુ વિય **ધમ્મ**સદ્દો હેતુપરિયાયોતિ આહ ''**કારણસ્સ અનુકારણ**''ન્તિ. તથાવુત્તસદ્દત્થોયેવેત્થ કારણસદ્દસ્સ હેતુભાવતો. અત્થવસા પયુત્તો હિ સદ્દપયોગો. સોયેવ ચ સદ્દત્થો પરેહિ વુચ્ચમાનો અનુકારણં તદનુરૂપં તસ્સદિસં વા તતો પચ્છા વા વુત્તકારણભાવતો. **પરેહી**તિ યેસં તુમ્હેહિ ઇદં વુત્તં, તેહિ પરેહિ. **વુત્તકારણેના**તિ યથા તેહિ વુત્તં, તથા ચે તુમ્હેહિ ન વુત્તં, એવં સતિ તેહિ વુત્તકારણેન સકારણો હુત્વા તુમ્હાકં વાદો વા તતો પરં તસ્સ અનુવાદો વા કોચિ અપ્પમત્તકોપિ વિઞ્ઞૂહિ ગરહિતબ્બં કારણં ઠાનં નાગચ્છેય્ય, કિમેવં નાગચ્છતીતિ યોજના. ''**ઇદં વુત્તં હોતી**''તિઆદિના તદેવત્થં સઙ્ખેપતો દસ્સેતિ.

૩૮૨. ઇદાનિ યં વિભજ્જવાદં સન્ધાય ભગવતા ''ન મેતે વુત્તવાદિનો''તિ સઙ્ખેપેન વત્વા તં વિભજિત્વા દસ્સેતું ''ઇધાહં કસ્સપા''તિઆદિ વુત્તં, તં વિભાગેન દસ્સેન્તો ''**ઇધેકચ્ચો**''તિઆદિમાહ. ભગવા હિ નિરત્થકં અનુપસમસંવત્તનિકં કાયકિલમથં ''અત્તકિલમથાનુયોગો દુક્ખો અનરિયો અનત્થસંહિતો''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૩). ગરહતિ, સાત્થકં પન ઉપસમસંવત્તનિકં કાયકિલમથં ''આરઞ્ઞિકો હોતિ, પંસુકૂલિકો હોતી''તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૫.૧૮૧, ૧૮૨; પરિ॰ ૩૨૫) વણ્ણેતિ. **અપ્પપુઞ્ઞતાયા**તિ અપુઞ્ઞતાય. અપ્પસદ્દો ચેત્થ ''દ્વત્તિછદનસ્સ પરિયાયં અપ્પહરિતે ઠિતેન અધિટ્ઠાતબ્બ''ન્તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૧૩૫) વિય અભાવત્થો. મિચ્છાદિટ્ઠિભાવતો કમ્મફલં પટિક્ખિપન્તેન ''નત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭૧; મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૫; ૨.૯૪, ૨૨૫; ૩.૯૧, ૧૧૬, ૧૩૬; સં॰ નિ॰ ૩.૨૧૦; અ॰ નિ॰ ૩.૧૧૮; ૧૦.૧૭૬; ધ॰ સ॰ ૧૨૨૧; વિભ॰ ૯૦૭) મિચ્છાદિટ્ઠિં પુરક્ખત્વા જીવિતવુત્તિહેતુ તથા તથા દુચ્ચરિતપૂરણં સન્ધાય ''**તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પૂરેત્વા**''તિ વુત્તં.

ભિય્યોસોમત્તાયાતિ મત્તતો અતિરેકં. “**ભિય્યોસો**”તિ હિ ઇદં ભિય્યોસદ્દેન સમાનત્થં નેપાતિકં. **અનેસનવસેના**તિ કોહઞ્ઞે ઠત્વા અસન્તગુણસમ્ભાવનિચ્છાય યથા તથા તપં કત્વા અનેસિતબ્બમેસનાવસેન મિચ્છાજીવેનાતિ અત્થો. યથાવુત્તનયેન જીવિતવુત્તિહેતુ **તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પૂરેત્વા. ઇમે દ્વે**તિ “અપ્પપુઞ્ઞો, પુઞ્ઞવા”તિ ચ વુત્તે દુચ્ચરિતકારિનો દ્વે પુગ્ગલે.

દુતિયનયે **ઇમે દ્વે**તિ “અપ્પપુઞ્ઞો, પુઞ્ઞવા”તિ ચ વુત્તે સુચરિતકારિનો દ્વે પુગ્ગલે.

પઠમદુતિયનયેસુ વુત્તનયેનેવ તતિયચતુત્થનયેસુપિ યથાક્કમં અત્થો વેદિતબ્બો. પઠમતતિયનયેસુ ચેત્થ અહેતુકઅકિરિયવાદિનો. દુતિયચતુત્થનયેસુ પન કમ્મકિરિયવાદિનોતિ દટ્ઠબ્બં. **અપ્પદુક્ખવિહારી**તિ અપ્પકં દુક્ખેન વિહારી. **બાહિરકાચારયુત્તો**તિ સાસનાચારતો બાહિરકેન તિત્થિયાચારેન યુત્તો. **અત્તાનં સુખેત્વા**તિ અધમ્મિકેન અનેસનાય લદ્ધપચ્ચયનિમિત્તેન સુખેન અત્તાનં સુખેત્વા સુખં કત્વા, “**સુખે ઠપેત્વા**”તિ અધુના પાઠો.

“**ન દાનિ મયા સદિસો અત્થી**”તિઆદિના તણ્હામાનદિટ્ઠિસઞ્ઞાતાનં તિસ્સન્નં મઞ્ઞનાનં વસેન દુચ્ચરિતપૂરણમાહ. લાભસક્કારં વા ઉપ્પાદેન્તો તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પુરેત્વાતિ સમ્બન્ધો. **મિચ્છાદિટ્ઠિવસેના**તિ “નત્થિ કામેસુ દોસો”તિ એવં પવત્તમિચ્છાદિટ્ઠિવસેન. **પરિબ્બાજિકાયા**તિ બાહિરપબ્બજ્જમુપગતાય તાપસદારિકાય, છન્નપરિબ્બાજિકાય ચ. “અપરો”તિ એત્થાપિ હિ “તાપસો વા છન્નપરિબ્બાજકો વા”તિ અધિકારો. **દહરાયા**તિ તરુણાય. **મુદુકાયા**તિ સુખુમાલાય. **લોમસાયા**તિ તનુતમ્બલોમતાય અપ્પલોમવતિયા. લોમં એતિસ્સા અત્થીતિ **લોમસા**. લિઙ્ગત્તયેપિ હિ સ-પચ્ચયેન પદસિદ્ધિમિચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ. **કામેસૂ**તિ વત્થુકામેસુ. **પાતબ્બતન્તિ** પરિભુઞ્જિતબ્બં. પરિભોગત્થો હેત્થ **પા**-સદ્દો, તબ્બસદ્દો ચ ભાવસાધનો. તા-સદ્દો પન સકત્થે યથા “દેવતા”તિ, **પાતબ્બતન્તિ** વા પરિભુઞ્જનકતં, કત્તુસાધનો ચેત્થ તબ્બસદ્દો યથા ઉપરિપણ્ણાસકે **પઞ્ચત્તયસુત્તે** “યે હિ કેચિ ભિક્ખવે સમણા વા બ્રાહ્મણા વા દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બસઙ્ખારમત્તેન એતસ્સ આયતનસ્સ ઉપસમ્પદં પઞ્ઞપેન્તી”તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૪) તથા હિ **તદટ્ઠકથાયં** વુત્તં “વિજાનાતીતિ **વિઞ્ઞાતબ્બં**, દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતમત્તેન પઞ્ચદ્વારિકસઞ્ઞાપવત્તિમત્તેનાતિ અયઞ્હિ એત્થ અત્થો”તિ, (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૨૪) **તટ્ટીકાયઞ્ચ** “યથા નિય્યન્તીતિ નિય્યાનિકાતિ બહુલં વચનતો કત્તુસાધનો નિય્યાનિકસદ્દો, એવં ઇધ વિઞ્ઞાતબ્બસદ્દોતિ આહ ‘વિજાનાતીતિ વિઞ્ઞાતબ્બ’ન્તિ,” તા-સદ્દો પન ભાવે. અસ્સાદિયમાનપક્ખે ઠિતો કિલેસકામોપિ વત્થુકામપરિયાપન્નોયેવ, તસ્મા તેસુ યથારુચિ પરિભુઞ્જન્તોતિ અત્થો.

ઇદન્તિ નયચતુક્કવસેન વુત્તં અત્થપ્પભેદવિભજનં. “**તિત્થિયવસેન આગતં** અટ્ઠકથાયં તથા વિભત્તત્તા”તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૮૨) આચરિયેન વુત્તં, તથાયેવ પન પાળિયમ્પિ વિભત્તન્તિ વેદિતબ્બં. **સાસનેપી**તિ ઇમસ્મિં સાસનેપિ.

કથં લબ્ભતીતિ આહ “**એકચ્ચો હી**”તિઆદિ. યસ્મા ન લભતિ, તસ્મા અનેસનં કત્વાતિઆદિના યોજેતબ્બં. **અરહત્તં વા** અત્તનિ અસન્તં “અત્થિ મે”તિ યથારુતં **પટિજાનિત્વા**. સામન્તજપ્પનપચ્ચયપટિસેવનઇરિયાપથસન્નિસ્સિતસઙ્ખાતાનિ **તીણિ વા કુહનવત્થૂનિ પટિસેવિત્વા**.

તાદિસોવાતિ ધુતઙ્ગ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૨; થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૮૪૪ આદયો) સમાદાનવસેન લૂખાજીવી એવ. **અનેસનવસેના**તિ નિદસ્સનમત્તં. “અરહત્તપટિજાનનેના”તિઆદિપિ હિ વત્તબ્બં.

દુલ્લભસુખો ભવિસ્સામિ દુગ્ગતીસુ ઉપપત્તિયાતિ અધિપ્પાયો. **અસક્કોન્તો**તિ એત્થ અન્તસદ્દો ભાવલક્ખણે, અસક્કુણમાને સતીતિ અત્થો.

૩૮૩. **અસુકટ્ઠાનતો**તિ અસુકભવતો. **આગતા**તિ ઉપપત્તિવસેન ઇધાગતા. **ઇદાનિ ગન્તબ્બટ્ઠાનઞ્ચા**તિ ઉપપત્તિવસેનેવ આયતિં ગમિતબ્બભવઞ્ચ. **તતો**તિ અતીતભવતો. **પુન ઉપપત્તિ**ન્તિ આયતિં અનન્તરભવે પુન ઉપપત્તિં, તતો અનન્તરભવેપિ પુન ઉપપત્તિન્તિ પુનપ્પુનં નિબ્બત્તિં. **કેન કારણેન ગરહિસ્સામી**તિ એત્થ યથાભૂતમજાનન્તો ઇચ્છાદોસવસેન યં કિઞ્ચિ ગરહેય્ય, ન તથા ચાહં, અહં પન યથાભૂતં જાનન્તો સબ્બમ્પેતં કેન કારણેન ગરહિસ્સામિ, સબ્બસ્સપેતસ્સ તપસ્સ ગરહાય કારણં નત્થીતિ ઇમમધિપ્પાયં દસ્સેન્તો "**ગરહિતબ્બમેવા**"તિઆદિમાહ. **ભણ્ડિક**ન્તિ પુટભણ્ડિકં. ઉપમાપક્ખે પરિસુદ્ધતાય ધોતં, તથા અધોતઞ્ચ, ઉપમેય્યપક્ખે પન પસંસિતબ્બગુણતાય ધોતં પરિસુદ્ધં, તથા અધોતઞ્ચાતિ અત્થો. **તમત્થ**ન્તિ ગરહિતબ્બસ્સ ચેવ ગરહણં, પસંસિતબ્બસ્સ ચ પસંસનં.

૩૮૪. દિટ્ઠધમ્મિકસ્સ, સમ્પરાયિકસ્સ ચ અત્થસ્સ સાધનવસેન પવત્તિયા ગરુકત્તા **ન કોચિ ન સાધૂતિ વદતિ**. **પઞ્ચવિધં વેર**ન્તિ પાણાતિપાતાદિપઞ્ચવિધવેરં. તઞ્હિ પઞ્ચવિધસ્સ સીલસ્સ પટિપક્ખભાવતો, સત્તાનં વેરહેતુતાય ચ "**વેર**"ન્તિ વુચ્ચતિ, તતો એવ ચ તં **ન કોચિ "સાધૂ"તિ વદતિ** તથા દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થાનમસાધનતો, સત્તાનં સાધુભાવસ્સ દૂસનતો ચ. **ન નિરુન્ધિતબ્બ**ન્તિ રૂપગ્ગહણે ન નિવારેતબ્બં. દસ્સનીયદસ્સનત્થો હિ ચક્ખુપટિલાભોતિ તેસમધિપ્પાયો. અયમેવ નયો સોતાદીસુપિ. યદગ્ગેન તેસં પઞ્ચદ્વારે અસંવરો સાધુ, તદગ્ગેન તત્થ સંવરો ન સાધૂતિ અધિપ્પાયો હોતીતિ આહ "**પુન...પે०... અસંવર**"ન્તિ.

અયમેત્થ અટ્ઠકથાતો અપરો નયો – **યં તે એકચ્ચં વદન્તિ "સાધૂ"તિ** તે ''એકે સમણબ્રાહ્મણા''તિ વુત્તા તિત્થિયા યં અત્તકિલમથાનુયોગાદિં ''સાધૂ''તિ વદન્તિ, તં મયં ન ''સાધૂ''તિ વદામ. **યં તે...પે०... "ન સાધૂ"તિ** યં પન તે અનવજ્જપચ્ચયપરિભોગં, સુનિવત્થસુપારુતાદિસમ્માપટિપત્તિઞ્ચ ''ન સાધૂ''તિ વદન્તિ, તં મયં ''સાધૂ''તિ વદામાતિ.

ઇતિ યં પરવાદમૂલકં ચતુક્કં દસ્સિતં, તદેવ પુન સકવાદમૂલકં ચતુક્કં કત્વા દસ્સિતન્તિ વિઞ્ઞાપેતું "**એવ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. યઞ્હિ કિઞ્ચિ કેનચિ સમાનં, તેનપિ તં સમાનમેવ. યઞ્ચ કિઞ્ચિ કેનચિ અસમાનં, તેનપિ તં અસમાનમેવાતિ આહ "**સમાનાસમાનત**"ન્તિ. એત્થ ચ **સમાનત**ન્તિ સમાનતામત્તં. અનવસેસતો હિ પહાતબ્બધમ્માનં પહાનં, ઉપસમ્પાદેતબ્બધમ્માનં ઉપસમ્પાદનઞ્ચ સકવાદેવ દિસ્સતિ, ન પરવાદે. તેન વુત્તં ''ત્યાહં ઉપસઙ્કમિત્વા એવં વદામી''તિઆદિ. સકવાદપરવાદાનુરૂપં વુત્તનયેન **પઞ્ચસીલાદિવસેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો**.

સમનુયુઞ્જાપનકથાવણ્ણના

૩૮૫. **અન્ત**મિતિ આણત્તિયં પઞ્ચમીઅત્તનોપદં. **લદ્ધિં પુચ્છન્તો**તિ ''કિં સમણો ગોતમો સંકિલેસધમ્મે અનવસેસં પહાય વત્તતિ, ઉદાહુ પરે ગણાચરિયા, એત્થ તાવ અત્તનો લદ્ધિં વદેહી''તિ એવં પટિઞ્ઞાતં સિદ્ધન્તં પુચ્છન્તો. **કારણં પુચ્છન્તો**તિ ''સમણોવ ગોતમો સંકિલેસધમ્મે અનવસેસં પહાય વત્તતી''તિ વુત્તે ''કારણેનપિ એતમત્થં ગાહયા''તિ એવં હેતું પુચ્છન્તો. **ઉભયં પુચ્છન્તો**તિ ''ઇદં નામેત્થ કારણ''ન્તિ કારણં વત્વા પટિઞ્ઞાતે અત્થે સાધિયમાને અન્વયતો, બ્યતિરેકતો ચ કારણં સમત્થેતું સદિસાસદિસપ્પભેદં ઉપમોદાહરણદ્વયં પુચ્છન્તો.

અપિચ હેતુપમોદાહરણવસેન તિલક્ખણસમ્પત્તિયા યથાપટિઞ્ઞાતે અત્થે સાધિતે સમ્મદેવ અનુ પચ્છા ભાસન્તો નિગમેન્તોપિ **સમનુભાસતિ નામા**તિ વેદિતબ્બં. “**ઉપસંહરિત્વા**”તિ પાઠસેસો. “**કિં તે**”તિઆદિ ઉપસંહરણાકારદસ્સનં . **દુતિયપદેપી**તિ ‘‘સઙ્ખેન વા સઙ્ખ’’ન્તિ પદેપિ. વચનસેસં, ઉપસંહરણાકારઞ્ચ સન્ધાય “**એસેવ નયો**”તિ વુત્તં.

તમત્થન્તિ તં પહાતબ્બધમ્માનં અનવસેસં પહાય વત્તનસઙ્ખાતં, સમાદાતબ્બધમ્માનં અનવસેસં સમાદાય વત્તનસઙ્ખાતઞ્ચ અત્થં. **યોજેત્વા**તિ અકુસલાદિપદેહિ યોજેત્વા. અકોસલ્લસમ્ભૂતાદિઅત્થેન **અકુસલા ચેવ** તતોયેવ **અકુસલાતિ ચ સઙ્ખાતા, સઙ્ખાત**સદ્દો ચેત્થ ઞાતત્થો, કોટ્ઠાસત્થો ચ યુજ્જતીતિ આહ “**ઞાતા, કોટ્ઠાસં વા કત્વા ઠપિતા**”તિ, પુરિમેન ચેત્થ પદેન એકન્તાકુસલે વદતિ, પચ્છિમેન તં સહગતે, તપ્પટિપક્ખિયે ચ. એવઞ્હિ કોટ્ઠાસકરણેન ઠપનં ઉપપન્નં હોતિ. અકુસલપક્ખિકભાવેન હિ વવત્થાપનં કોટ્ઠાસકરણં. **અવજ્જ**સદ્દો દોસત્થો ગારય્હપરિયાયત્તા, અ-સદ્દસ્સ ચ તબ્ભાવવુત્તિતોતિ આહ “**સદોસા**”તિ. **અરિયા** નામ નિદ્દોસા. ઇમે પન અકુસલા કથઞ્ચિપિ નિદ્દોસા ન હોન્તીતિ **નિદ્દોસટ્ઠેન અરિયા ભવિતું નાલં અસમત્થા**.

૩૮૬-૩૯૨. ‘‘**ય**’’ન્તિ એતં કારણે પચ્ચત્તવચનન્તિ દસ્સેતિ “**યેના**”તિ ઇમિના. **યં વા પના**તિ અસમ્ભાવનાવચનમેતં, યં વા પન કિઞ્ચીતિ અત્થો. **પહાય વત્તન્તી**તિ ચ અત્થવસા પુથુવચનવિપરિણામોતિ વુત્તં “**યં વા તં વા અપ્પમત્તકં પહાય વત્તન્તી**”તિ. **ગણાચરિયા** ચેત્થ પૂરણમક્ખલિઆદયો. સત્થુપભવત્તા સઙ્ઘસ્સ સઙ્ઘસમ્પત્તિયાપિ સત્થુસમ્પત્તિ વિભાવીયતીતિ આહ “**સઙ્ઘ...પે॰... સિદ્ધિતો**”તિ, સા પન પસંસા પસાદહેતુકાતિ પસાદમુખેન તં દસ્સેતું “**પસીદમાનાપી**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ સમ્પિણ્ડનત્થેન **પિ**-સદ્દેન અપ્પસીદમાનાપિ એવમેવ ન પસીદન્તીતિ સમ્પિણ્ડેતિ. યથા હિ અન્વયતો સત્થુસમ્પત્તિયા સાવકેસુ, સાવકસમ્પત્તિયા ચ સત્થરિ પસાદો સમુચ્ચીયતિ, એવં બ્યતિરેકતો સત્થુવિપત્તિયા સાવકેસુ, સાવકવિપત્તિયા ચ સત્થરિઅપ્પસાદોતિ દટ્ઠબ્બં. “**તથા હી**”તિઆદિ તબ્બિવરણં. **સરીરસમ્પત્તિ**ન્તિ રૂપસમ્પત્તિં, રૂપકાયપારિપૂરિન્તિ અત્થો. રૂપપ્પમાણે સત્તે સન્ધાય ઇદં વુત્તં, “**ધમ્મદેસનં વા સુત્વા**”તિ ઇદન્તુ ઘોસપ્પમાણે, ધમ્મપ્પમાણે ચ, “**ભિક્ખૂનં પનાચારગોચર**”ન્તિઆદિં પન ધમ્મપ્પમાણે, લૂખપ્પમાણે ચ. આચારગોચરાદીહિ ધમ્મો, સમ્માપટિપત્તિયા લૂખો ચ હોતિ . તસ્મા ‘‘ભવન્તિ વત્તારો’’તિ પઠમપદે રૂપપ્પમાણા, ઘોસપ્પમાણા, ધમ્મપ્પમાણા ચ, દુતિયપદે ધમ્મપ્પમાણાવ યોજેતબ્બા. **કીવરૂપો**તિ કિત્તકજાતિકો. યા સઙ્ઘસ્સ પસંસાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો, અયમેવ વા પાઠો.

તત્થ યા બુદ્ધાનં, બુદ્ધસાવકાનમેવ ચ પાસંસતા, અઞ્ઞેસઞ્ચ તદભાવો જોતિતો, તં વિરતિપ્પહાનસંવરુદ્દેસવસેન નીહરિત્વા દસ્સેન્તો “**અયમધિપ્પાયો**”તિઆદિમાહ. તત્થ સેતુઘાતવિરતિયા અરિયમગ્ગસમ્પયુત્તત્તા “**સબ્બેન સબ્બં નત્થી**”તિ વુત્તં. અટ્ઠસમાપત્તિવસેન વિક્ખમ્ભનપ્પહાનમત્તં, વિપસ્સનામત્તવસેન તદઙ્ગપ્પહાનમત્તન્તિ યથાલાભં યોજેતબ્બં. **વિપસ્સનામત્તવસેના**તિ ચ ‘‘અનિચ્ચ’’ન્તિ વા ‘‘દુક્ખ’’ન્તિ વા વિવિધં દસ્સનમત્તવસેન, ન પન નામરૂપવવત્થાનપચ્ચયપરિગ્ગણ્હનપુબ્બકં લક્ખણત્તયં આરોપેત્વા સઙ્ખારાનં સમ્મસનવસેન. નામરૂપપરિચ્છેદો, હિ અનત્તાનુપસ્સના ચ બાહિરકાનં નત્થિ. **ઇતરાનિ** સમુચ્છેદપટિપ્પસ્સદ્ધિનિસ્સરણપ્પહાનાનિ **તીણિ સબ્બેન સબ્બં નત્થિ** મગ્ગફલનિબ્બાનત્તા. લોકિયપઞ્ચસીલતો અઞ્ઞો સબ્બોપિ **સીલસંવરો**, ‘‘ખમો હોતિ સીતસ્સ ઉણ્હસ્સા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪; ૩.૧૫૯; અ॰ નિ॰ ૪.૧૧૪) વુત્તો સુપરિસુદ્ધો **ખન્તિસંવરો**, ‘‘પઞ્ઞાયેતે પિધિય્યરે’’તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૧૦૪૧; ચૂળનિ॰ ૬૦) વુત્તો કિલેસાનં સમુચ્છેદકો મગ્ગઞાણસઙ્ખાતો **ઞાણસંવરો**, મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં પિદહનવસેન પવત્તો સુપરિસુદ્ધો **ઇન્દ્રિયસંવરો**, ‘‘અનુપ્પન્નાનં પાપકાનં અકુસલાનં ધમ્માનં અનુપ્પાદાયા’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૪૦૩; મ॰ નિ॰

૧.૧૩૫; સં॰ નિ॰ ૫.૮; વિભ॰ ૨૦૫) વુત્તો સમ્મપ્પધાનસઙ્ખાતો **વીરિયસંવરો**તિ ઇમં સંવરપઞ્ચકં સન્ધાય “**સેસં સબ્બેન સબ્બં નત્થી**”તિ વુત્તં.

“**પઞ્ચ ખો પનિમે પાતિમોક્ખુદ્દેસા**”તિઆદિના યથાવુત્તસીલસ્સેવ પુન ગહણં સાસને સીલસ્સ બહુભાવં દસ્સેત્વા તદેકદેસે એવ પરેસં અવટ્ઠાનદસ્સનત્થં. “**ઉપોસથુદ્દેસા**”તિ અધુના પાઠો. **પઞ્ઞાયતી**તિ પતિટ્ઠિતભાવેન પાકટો હોતિ, તસ્મા મયા હિ...પે॰... નત્થીતિ યોજેતબ્બં. **સીહનાદન્તિ** સેટ્ઠનાદં, અભીતનાદં કેનચિ અપ્પટિવત્તિયવાદં. યં પન વદન્તિ –

‘‘ઉત્તરસ્મિં પદે બ્યગ્ઘ-પુઙ્ગવોસભકુઞ્જર;
સીહસદ્દૂલનાગાદ્યા, પુમે સેટ્ઠત્થગોચરા’’તિ.

તં યેભુય્યવસેનાતિ દટ્ઠબ્બં.

અરિયઅટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગવણ્ણના

૩૯૩. ‘‘અયં પન યથાવુત્તો મમ વાદો અવિપરીતોવ, તસ્સેવં અવિપરીતભાવો ઇમં મગ્ગં પટિપજ્જિત્વા અપરપ્પચ્ચયતો જાનિતબ્બો’’તિ એવં **અવિપરીતભાવાવબોધનત્થં**. પાળિયં “**અત્થિ કસ્સપા**”તિઆદીસુ અયં યોજના – યં મગ્ગં પટિપન્નો સામંયેવ અત્તપચ્ચક્ખતો એવં ઞસ્સતિ દક્ખતિ ‘‘સમણો ગોતમો વદન્તો યુત્તપત્તકાલે તથભાવતો ભૂતં, એકંસેન હિતાવહભાવતો અત્થં, ધમ્મતો અનપેતત્તા ધમ્મં, વિનયયોગતો, પરેસઞ્ચ વિનયનતો વિનયં વદતી’’તિ, સો મયા સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા પવેદિતો સકલવટ્ટદુક્ખનિસ્સરણભૂતો અત્થિ કસ્સપ મગ્ગો, તસ્સ ચ અધિગમૂપાયભૂતા પુબ્બભાગપટિપદાતિ, તેન ‘‘સમણો ગોતમો ઇમે ધમ્મે અનવસેસં પહાય વત્તતી’’તિઆદિ નયપ્પવત્તો વાદો કેનચિ અસમ્પકમ્પિતો યથાભૂત સીહનાદોતિ દસ્સેતિ. **દક્ખતી**તિ ચેત્થ સ્સતિ-સદ્દેન પદસિદ્ધિ ‘‘યત્ર હિ નામ સાવકો એવરૂપં ઞસ્સતિ વા દક્ખતિ વા સક્ખિં કરિસ્સતી’’તિઆદીસુ વિય.

‘‘એવમેતં યથાભૂતં સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતી’’તિઆદિ સુત્તપદેસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૩૪) વિય ચ **મગ્ગઞ્ચ પટિપદઞ્ચ એકતો કત્વા દસ્સેન્તો**. “**અયમેવા**”તિ સાવધારણવચનં મગ્ગસ્સ પુથુભાવપટિક્ખેપત્થં, સબ્બઅરિયસાધારણભાવદસ્સનત્થં, સાસને પાકટભાવદસ્સનત્થઞ્ચ. તેનાહ ‘‘એકાયનો અયં ભિક્ખવે મગ્ગો સત્તાનં વિસુદ્ધિયા’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૩; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૬; સં॰ નિ॰ ૫.૩૬૭, ૩૮૪).

‘‘એસેવ મગ્ગો નત્થઞ્ઞો, દસ્સનસ્સ વિસુદ્ધિયા’’તિ, (ધ॰ પ॰ ૨૭૪) –

‘‘એકાયનં જાતિખયન્તદસ્સી,
મગ્ગં પજાનાતિ હિતાનુકમ્પી;
એતેન મગ્ગેન અતરિંસુ પુબ્બે,
તરિસ્સન્તિ યે ચ તરન્તિ ઓઘ’’ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૫.૩૮૪, ૪૦૯; ચૂળનિ॰ ૧૦૭, ૨૧૧; નેત્તિ॰ ૧૭૦) ચ –

સબ્બેસુ ચેવ સુત્તપદેસેસુ, અભિધમ્મપદેસેસુ (વિભ॰ ૩૫૫) ચ એકોવાયં મગ્ગો પાકટોતિ.

તપોપક્કમકથાવણ્ણના

૩૯૪. તપોયેવ ઉપક્કમિતબ્બતો, આરભિતબ્બતો **તપોપક્કમા**તિ આહ "**તપારમ્ભા**"તિ, આરમ્ભનઞ્ચેત્થ તપકરણમેવાતિ દસ્સેતિ "**તપોકમ્માની**"તિ ઇમિના. **સમણકમ્મસઞ્ઞાતા**તિ સમણેહિ કત્તબ્બકમ્મસઞ્ઞિતા. **બ્રાહ્મણકમ્મસઞ્ઞાતા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **નિચ્ચોલો**તિ નિસ્સટ્ઠચોલો સબ્બેન સબ્બં પટિક્ખિત્તચોલો. ચેલં, ચોલોતિ ચ પરિયાયવચનં. કોચિ છિન્નભિન્નપટપિલોતિકધરોપિ દસન્તયુત્તસ્સ વત્થસ્સ અભાવતો "નિચ્ચોલો"તિ વત્તબ્બતં લભેય્યાતિ તં નિવત્તેતું "**નગ્ગો**"તિ વુત્તં, નગ્ગિયવતસમાદાનેન સબ્બથા નગ્ગોતિ અત્થો. લોકિયકુલપુત્તાચારવિરહિતતાવ વિસ્સટ્ઠાચારતાતિ દસ્સેતિ "**ઉચ્ચારકમ્માદીસૂ**"તિઆદિના. કથં વિરહિતોતિ આહ "**ઠિતકોવા**"તિઆદિ, ઇદઞ્ચ નિદસ્સનમત્તં વમિત્વા મુખવિક્ખાલનાદિઆચારસ્સપિ તેન વિસ્સટ્ઠત્તા. **અપલિખતી**તિ ઉદકેન અધોવનતો અપલિહતિ. સો કિર દણ્ડકં "સત્તો"તિ પઞ્ઞપેતિ, તસ્મા તં પટિપદં પૂરેન્તો એવં કરોતીતિ વુત્તં "**ઉચ્ચારં વા**"તિઆદિ. તત્થ **અપલિખતી**તિ અપકસતિ.

"એહિ ભદન્તો"તિ વુત્તે ઉપગમનસઞ્ઞાતો વિધિ **એહિભદ્દન્તો**, તં ચરતીતિ **એહિભદ્દન્તિકો** , રુળ્હિસદ્દેન ચેત્થ તદ્ધિતસિદ્ધિ યથા "એહિપસ્સિકો"તિ, (મ॰ નિ॰ ૧.૭૪) તપ્પટિક્ખેપેન **નએહિભદ્દન્તિકો**, તદેવત્થં દસ્સેતિ "**ભિક્ખાગહણત્થ**"ન્તિઆદિના. **ન એતી**તિ ન આગચ્છતિ. એવં **નતિટ્ઠભદ્દન્તિકો**તિ એત્થાપિ. સમણેન નામ સયંવચનકરેનેવ ભવિતબ્બં, ન પરવચનકરેનાતિ અધિપ્પાયેન **તદુભયમ્પિ…પે॰… ન કરોતિ**. **પુરેતરન્તિ** તં ઠાનં અત્તના ઉપગમનતો પઠમતરં, તં કિર સો "ભિક્ખુના નામ યાદિચ્છકી એવ ભિક્ખા ગહેતબ્બા"તિ અધિપ્પાયેન ન ગણ્હાતિ. **ઉદ્દિસ્સકતં** પન "મમ નિમિત્તભાવેન બહૂ ખુદ્દકા પાણા સઙ્ઘાટમાપાદિતા"તિ અધિપ્પાયેન નાધિવાસેતિ. **નિમન્તનમ્પિ** "એવં તેસં વચનં કતં ભવિસ્સતી"તિ અધિપ્પાયેન ન સાદિયતિ. **કુમ્ભી**તિ પક્કભિક્ખાપક્ખિત્તકુમ્ભો. **ઉક્ખલી**તિ ભિક્ખાપચનકુમ્ભો. **પચ્છી**તિ ભિક્ખાપક્ખિત્તપિટકં. **તતોપી**તિ કુમ્ભીકળોપિતોપિ. **કુમ્ભી**આદીસુપિ સો સત્તસઞ્ઞીતિ આહ "**કુમ્ભીકળોપિયો**"તિઆદિ. "**અયં મ**"ન્તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **અન્તરન્તિ** ઉભિન્નમન્તરાળં.

કબળન્તરાયોતિ આલોપસ્સ અન્તરાયો. એત્થાપિ સો સત્તસઞ્ઞી. **પુરિસન્તરગતાયા**તિ પુરિસસમીપગતાય. **રતિઅન્તરાયો**તિ કામરતિયા અન્તરાયો. ગામસભાગાદિવસેન સઙ્ગમ્મ કિત્તેન્તિ એતિસ્સાતિ **સંકિત્તિ**. તથા સંહટતણ્ડુલાદિસઞ્ચયો તેન કતભત્તમિધાધિપ્પેતન્તિ વુત્તં "**સંકિત્તેત્વા કતભત્તેસૂ**"તિ. મજ્ઝિમનિકાયે **મહાસીહનાદસુત્તન્તટીકાયં** પન આચરિયેનેવ એવં વુત્તં "સંકિત્તયન્તિ એતાયાતિ **સંકિત્તિ**, ગામવાસીહિ સમુદાયવસેન કિરિયમાનકિરિયા, એત્થ પન ભત્તસંકિત્તિ અધિપ્પેતાતિ આહ 'સંકિત્તેત્વા કતભત્તેસૂ'તિ". ઇદં પન તસ્સ ઉક્કટ્ઠપટિપદાતિ દસ્સેતિ "**ઉક્કટ્ઠો**"તિઆદિના. યથા ચેત્થ, એવં "નએહિભદ્દન્તિકો"તિઆદીસુપિ ઉક્કટ્ઠપટિપદાદસ્સનં વેદિતબ્બં. **સા**સદ્દો સુનખપરિયાયો. **તસ્સા**તિ સુનખસ્સ. **તત્થા**તિ તસ્મિં ઠાને. **સમૂહસમૂહચારિની**તિ સઙ્ઘસઙ્ઘચારિની. **મનુસ્સા**તિ વેય્યાવચ્ચકરમનુસ્સા.

સોવીરકન્તિ કઞ્જિકં. "લોણસોવીરક"ન્તિ કેચિ, તદયુત્તમેવ, "સબ્બસસ્સસમ્ભારેહિ કત"ન્તિ વુત્તત્તા. લોણસોવીરકઞ્હિ સબ્બમચ્છમંસપુપ્ફફલાદિસમ્ભારકતં. **સુરાપાનમેવા**તિ મજ્જલક્ખણપ્પત્તાય સુરાય પાનમેવ. મેરયમ્પેત્થ સઙ્ગહિતં લક્ખણહારેન, એકસેસનયેન વા. **સબ્બેસુપી**તિ સાવજ્જાનવજ્જેસુપિ કઞ્જિકસુરાદીસુ. એકાગારમેવ ભિક્ખાચરિયાય ઉપગચ્છતીતિ **એકાગારિકો**. **નિવત્તતી**તિ પચ્ચાગચ્છતિ, સતિ ભિક્ખાલાભે તદુત્તરિ ન ગચ્છતીતિ વુત્તં હોતિ. એકાલોપેનેવ વત્તતીતિ **એકાલોપિકો**. દીયતિ એતાયાતિ **દત્તિ**, દ્વત્તિઆલોપમત્તગ્ગાહિ ખુદ્દકં ભિક્ખાદાનભાજનં. તેનાહ "**ખુદ્દકપાતી**"તિ. **અગ્ગભિક્ખન્તિ** અનામટ્ઠભિક્ખં , સમાભિસઙ્ખતતાય વા ઉત્તમભિક્ખં. અભુઞ્જનવસેન એકો હો એતસ્સાતિ **એકાહિકો**, આહારો, તં આહારં આહારેતીતિ અત્થો. સો પન

અત્થતો એકદિવસલઙ્ઘકોતિ વુત્તં "**એકદિવસન્તરિક**"ન્તિ. એસ નયો "**દ્વાહિક**"ન્તિઆદીસુપિ. અપિચ એકાહં અભુઞ્જિત્વા એકાહં ભુઞ્જનં, એકાહવારો વા **એકાહિકં**. દ્વીહં અભુઞ્જિત્વા દ્વીહં ભુઞ્જનં, દ્વીહવારો વા **દ્વાહિકં**. સેસદ્વયેપિ અયં નયો. ઉક્કટ્ઠો હિ પરિયાયભત્તભોજનિકો દ્વીહં અભુઞ્જિત્વા એકાહમેવ ભુઞ્જતિ. એવં સેસદ્વયેપિ. **મજ્ઝિમાગમટીકાયં** પન "એકાહં અન્તરભૂતં એતસ્સ અત્થીતિ એકાહિકં. સેસપદેસુપિ એસ નયો"તિ વુત્તં. "થેરા ભિક્ખૂ ભિક્ખુનિયો ઓવદન્તિ પરિયાયેના"તિઆદીસુ વિય વારત્થો **પરિયાય** સદ્દો. **એકાહવારેના**તિ એકાહિકવારેન. "એકાહિક"ન્તિઆદિના વુત્તવિધિમેવ પટિપાટિયા પવત્તભાવેન દસ્સેતું પાળિયં "ઇતિ એવરૂપ"ન્તિઆદિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૩૯૫. **સામાકો** નામ ગોધુમો. **સયંજાતા વીહિજાતી**તિ અરોપિમવીહિજાતિ. યદેવ "વીહી"તિ વદન્તિ. **લિખિત્વા**તિ કસિત્વા. **સિલેસોપી**તિ કણિકારાદિરુક્ખનિય્યાસોપિ. **કુણ્ડક**ન્તિ તનુતરં તણ્ડુલસકલં, તણ્ડુલખણ્ડકન્તિ અત્થો. ઓદનેન કતં કઞ્જિયં **ઓદનકઞ્જિયં**. "વાસિતકેન પિઞ્ઞાકેન નહાયેય્યા"તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૧૨૦૩) વિય **પિઞ્ઞાક** સદ્દો તિલપિટ્ઠપરિયાયો. યથાહ "પિઞ્ઞાકં નામ તિલપિટ્ઠં વુચ્ચતી"તિ. "તરુણકદલિક્ખન્ધમેવ પિઞ્ઞાક"ન્તિ કેચિ, ન ગહેતબ્બમેતં કત્થચિપિ તથા અવચનતો.

૩૯૬. સણેહિ સણવાકેહિ નિબ્બત્તિતાનિ **સાણાનિ**, અઞ્ઞેહિ મિસ્સકાનિ સાણાનિ એવ **મસાણાનિ** નિરુત્તિનયેન, ન છચીવરપરિયાપન્નાનિ ભઙ્ગાનિ. કેચિ પન "મસાણાનિ નામ ચોળવિસેસાનીતિ પરિકપ્પેત્વા મસ્સકચોળાની"તિ પઠન્તિ, તદયુત્તમેવ પોરાણેહિ તથા અવુત્તત્તા. **એરકતિણાદીની**તિ એત્થ **આદિ**સદ્દેન અક્કમકચિકદલિવાકાદીનં સઙ્ગહો, એરકાદીહિ કતાનિ હિ છવાનિ લામકાનિ દુસ્સાનીતિ વત્તબ્બતં લભન્તિ. **છવ**સદ્દો હેત્થ હીનવાચકો, પુરિમવિકપ્પે પન મતસરીરવાચકો. **છડ્ડિતનન્તકાની**તિ છડ્ડિતપિલોતિકાનિ. અજિનસ્સેદન્તિ **અજિનં**, પકતિઅજિનમિગચમ્મં, તદેવ મજ્ઝે ફાલિતકઞ્ચે, અજિનસ્સ ખિપં ફાલિતમુપટ્ઠન્તિ **અજિનક્ખિપં** . "સખુરકન્તિપિ વદન્તી"તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૫૫) **પપઞ્ચસૂદનિયં** વુત્તં, દ્વિન્નં તિણ્ણં વા સમુદિતઞ્ચે, અજિનક્ખિપન્તિ તેસમધિપ્પાયો. **વિનયસંવણ્ણનાસુ** પન "અજિનમેવ અભેદતો **અજિનક્ખિપ**"ન્તિ વુત્તં. **કન્દિત્વા**તિ ઉજ્જવુજ્જવેન કન્દિત્વા. "**ગન્થેત્વા**"તિપિ પાઠો, વટ્ટેત્વા બન્ધિત્વાતિ અત્થો. એવઞ્હિ ફલકચીરે નિદસ્સનં ઉપપન્નં હોતિ. **યં સન્ધાય વુત્ત**ન્તિ અજિતવાદસ્સ પટિકિટ્ઠતરભાવે ઉપમાદસ્સનત્થં યદેવ કેસકમ્બલં સન્ધાય **અઙ્ગુત્તરાગમે** (અ॰ નિ॰ ૩.૧૩૮) વુત્તં.

તન્તાવુતાનીતિ તન્તં પસારેત્વા વીતાનિ. **પટિકિટ્ઠો**તિ હીનો. કસ્માતિ વુત્તં "**કેસકમ્બલો**"તિઆદિ. પાળિયં **ઉબ્ભટ્ઠકો**"તિ એતસ્સ "ઉદ્ધં ઠિતકો"તિ અત્થો **મજ્ઝિમાગમટ્ઠકથાયં મહાસીહનાદસુત્તવણ્ણનાયં** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૧૫) વુત્તો. **ઉબ્ભ**સદ્દો હિ ઉપરિઅત્થે નેપાતિકો યથા "ઉબ્ભજાણુમણ્ડલ"ન્તિ. અનેકપરિમાણા, હિ નિપાતા, અનેકત્થા ચ.

મિચ્છાવાયામવસેનેવ ઉક્કુટિકવતાનુયોગોતિ આહ "**ઉક્કુટિકવીરિયં અનુયુત્તો**"તિ. ન કેવલં નિસિન્નોયેવ ઉક્કુટિકો, અથ ખો **ગચ્છન્તોપિ...પે॰... ગચ્છતિ. અયકણ્ટકે**તિ અયોમયકણ્ટકે. **પકતિકણ્ટકે**તિ સલાકકણ્ટકે. ઉચ્ચભૂમિયં **થણ્ડિલ**સદ્દોતિ વુત્તં "**ઉચ્ચે ભૂમિટ્ઠાને**"તિ. અયં અટ્ઠકથાતો અપરો નયો – **થણ્ડિલ**ન્તિ સમાપકતિભૂમિ વુચ્ચતિ "પત્થણ્ડિલે પાતુરહોસી"તિઆદીસુ વિય. અમરકોસેપિ હિ **નિઘણ્ટુસત્થે** વુત્તં "વેદી પરિક્ખતા ભૂમિ, સમે થણ્ડિલં ચાતુરે"તિ (સત્તરસમવગ્ગે ૧૮ ગાથાયં) તસ્મા થણ્ડિલે અનન્તરહિતાય પકતિભૂમિયં સેય્યમ્પિ કપ્પેતીતિ અત્થો. યં સન્ધાય તત્થેવ **નિઘણ્ટુસત્થે** વુત્તં "યો થણ્ડિલે વત વસા, સેતે થણ્ડિલસાયિ સો"તિ

(સત્તરસમવગ્ગે ૪૪ ગાથાયં) રજો એવ જલ્લં મલીનં **રજોજલ્લં**. તેન વુત્તં "**સરીર**"ન્તિઆદિ. **લદ્ધં આસનન્તિ** નિસીદિતું યથાલદ્ધમાસનં. **અકોપેત્વાતિ** અઞ્ઞત્થ અનુપગન્ત્વા. તથા ચાહ "**તત્થેવ નિસીદનસીલો**"તિ. એવં નિસીદન્તો હિ તં અકોપેન્તો નામ હોતિ. ચતૂસુ મહાવિકટેસુ ગૂથમેવિધાધિપ્પેતન્તિ વુત્તં "**ગૂથં વુચ્ચતી**"તિ. તઞ્હિ આસયવસેન વિરૂપં કટત્તા "**વિકટ**"ન્તિ વુચ્ચતિ. **સાયં તતિયન્તિ** સાયન્હસમયસઙ્ખાતં તતિયસમયં. **અસ્સાતિ** ઉદકોરોહનાનુયોગસ્સ. પાતોપદમિવ સાયંપદં નેપાતિકં . અનુસારલોપેન પન "**સાયતતિયક**"ન્તિપિ પાઠો દિસ્સતિ.

એત્થ ચ ''અચેલકો હોતી''તિઆદીનિ યાવ ''થુસોદકં પિવતી''તિ એતાનિ વતપદાનિ એકવારાનિ, ''એકાગારિકો વા હોતી''તિઆદીનિ પન નાનાવારાનિ, નાનાકાલિકાનિ વા. તથા ''સાકભક્ખો વા હોતી''તિઆદીનિ, ''સાણાનિપિ ધારેતિ, મસાણાનિપિ ધારેતી''તિઆદીનિ ચ. તથા હેત્થ વા-સદ્દગ્ગહણં, પિ-સદ્દગ્ગહણઞ્ચ કતં. પિ-સદ્દોપિ ઇધ વિકપ્પત્થો એવ દટ્ઠબ્બો. પુરિમેસુ પન વતપદેસુ તદુભયમ્પિ ન કતં, એવઞ્ચ કત્વા ''અચેલકો હોતી''તિ વત્વા ''સાણાનિપિ ધારેતી''તિઆદિવચનસ્સ, ''રજોજલ્લધરોપિ હોતી''તિ વત્વા ''ઉદકોરોહનાનુયોગમનુયુત્તો વિહરતી''તિ વચનસ્સ ચ અવિરોધો સિદ્ધો હોતિ. અથ વા કિમેત્થ અવિરોધચિન્તાય. ઉમ્મત્તકપચ્છિસદિસો હિ તિત્થિયવાદો. અપિચ ''અચેલકો હોતી''તિ આરભિત્વા તપ્પસઙ્ગેન સબ્બમ્પિ અઞ્ઞમઞ્ઞવિરોધમેવ અત્તકિલમથાનુયોગં દસ્સેન્તેન તેન અચેલકસ્સપેન ''સાણાનિપિ ધારેતી''તિઆદિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

તપોપક્કમનિરત્થકતાવણ્ણના

૩૯૭. **સીલસમ્પદાદીહી**તિ સીલસમ્પદા, સમાધિસમ્પદા, પઞ્ઞાસમ્પદાતિ ઇમાહિ લોકુત્તરાહિ સમ્પદાહિ. **વિના**તિ વિરહિતત્તા, વિના વા તાહિ ન કદાચિપિ સામઞ્ઞં વા બ્રહ્મઞ્ઞં વા સમ્ભવતિ, તસ્મા તેસં તપોપક્કમાનં નિરત્થકતં દસ્સેન્તોતિ સપાઠસેસયોજના. **દોસવેરવિરહિતન્તિ** દોસસઙ્ખાતવેરતો વિરહિતં. ઇદઞ્હિ દોસસ્સ મેત્તાય ઉજુપટિપક્ખતો વુત્તં. યં પન આચરિયેન વુત્તં ''દોસગ્ગહણેન વા સબ્બેપિ ઝાનપટિપક્ખા સંકિલેસધમ્મા ગહિતા. વેરગ્ગહણેન પચ્ચત્થિકભૂતા સત્તા. યદગ્ગેન હિ દોસરહિતં, તદગ્ગેન વેરરહિત''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૯૭), તદેતં પાળિયં વેરસદ્દસ્સેવ વિજ્જમાનત્તા, અટ્ઠકથાયઞ્ચ તદત્થમેવ દસ્સેતું દોસસદ્દસ્સ વુત્તત્તા વિચારેતબ્બં.

૩૯૮. **એત્તકમત્તન્તિ** નગ્ગચરિયાદિમત્તં. પાકટભાવેન કાયતિ અત્થં ગમેતીતિ **પકતિ**, લોકસિદ્ધવાદો. તેનાહ "**પકતિકથા એસા**"તિ. ''મત્તા સુખપરિચ્ચાગા''તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૨૯૦) વિય મત્તાસદ્દો અપ્પત્તં અન્તોનીતં કત્વા પમાણવાચકોતિ આહ "**ઇમિના**"તિઆદિ. તેન પન પમાણેન પહાતબ્બો એવ પટિપત્તિક્કમો પકરણપ્પત્તો. ઇમિના ''તપોપક્કમેના''તિ સદ્દન્તરેન વા અધિગતોતિ દસ્સેતિ "**પટિપત્તિક્કમેના**"તિ ઇમિના. **તતો**તિ તસ્મા સામઞ્ઞબ્રહ્મઞ્ઞસ્સ અપ્પમત્તકેનેવ પટિપત્તિક્કમેન સુદુક્કરભાવતો. ઇમં હેતુસમ્બન્ધં સન્ધાય "**પદસમ્બન્ધેન સદ્ધિ**"ન્તિ વુત્તં. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બવારેસુ.

૩૯૯. **અઞ્ઞથા**તિ યદિ અચેલકભાવાદિના સામઞ્ઞં વા બ્રહ્મઞ્ઞં વા અભવિસ્સ, એવં સતિ સુવિજાનોવ સમણો, સુવિજાનો બ્રાહ્મણો. યસ્મા પન તુમ્હે ઇતો અઞ્ઞથાવ સામઞ્ઞં, અઞ્ઞથા બ્રહ્મઞ્ઞં વદથ, તસ્મા દુજ્જાનોવ સમણો દુજ્જાનો બ્રાહ્મણોતિ અત્થો. તેનાહ "**ઇદં સન્ધાયાહા**"તિ. **તં પકતિવાદં પટિક્ખિપિત્વા**તિ યં પુબ્બે પાકતિકં સામઞ્ઞં, બ્રહ્મઞ્ઞઞ્ચ હદયે ઠપેત્વા તેન અચેલકસ્સપેન ''દુક્કરં સુદુક્કર''ન્તિ વુત્તં, ભગવતા ચ

તમેવ સન્ધાય ‘‘પકતિ ખો એસા’’તિઆદિ ભાસિતં, તમેવ ઇધ પાકતિકસામઞ્ઞબ્રહ્મઞ્ઞવિસયં કથં પટિસંહરિત્વા. **સભાવતોવ** પરમત્થતો એવ સમણસ્સ, બ્રાહ્મણસ્સ ચ **દુજ્જાનભાવં આવિકરોન્તો પુનપિ ‘‘પકતિ ખો’’તિઆદિમાહ. તત્રાપી**તિ સમણબ્રાહ્મણવાદેપિ. **પદસમ્બન્ધ**ન્તિ હેતુપદેન સદ્ધિં પુબ્બાપરવાક્યસમ્બન્ધં.

સીલસમાધિપઞ્ઞાસમ્પદાવણ્ણના

૪૦૦-૧. **પણ્ડિતો**તિ હેતુસમ્પત્તિસિદ્ધેન પણ્ડિચ્ચેન સમન્નાગતો. **કથં ઉગ્ગહેસી**તિ પરિપક્કઞાણત્તા ઘટે પદીપેન વિય અબ્ભન્તરે સમુજ્જલન્તેન પઞ્ઞાવેય્યત્તિયેન તત્થ તત્થ ભગવતા દેસિતમત્થં પરિગ્ગણ્હન્તો તં દેસનં ઉપધારેસિ. યસ્મા ઉગ્ગહેસિ, તસ્મા…પે॰… વિદિત્વાતિ સમ્બન્ધો. **તસ્સ ચા**તિ યો અચેલકો હોતિ, યાવ ઉદકોરોહનાનુયોગમનુયુત્તો વિહરતિ, તસ્સ ચ. તસ્સ ચેતિ વા પદચ્છેદો, અભાવિતા અસચ્છિકતા હોતિ ચેતિ યોજના. **તા સમ્પત્તિયો પુચ્છામિ**, યાહિ સમણો ચ બ્રાહ્મણો ચ હોતીતિ અધિપ્પાયો. **સીલસમ્પદાદિવિજાનનત્થ**ન્તિ સીલસમ્પદાદિવિજાનનહેતુ. ‘‘કસ્મા પુચ્છતી’’તિ હિ વુત્તં. **અથ**-સદ્દો ચેત્થ કારણે. એવમીદિસેસુ. **સીલસમ્પદાયા**તિ એત્થ **ઇતિ**સદ્દો આદિઅત્થો, ઉપલક્ખણનિદ્દેસો વાયં, તેન ‘‘ચિત્તસમ્પદાય, પઞ્ઞાસમ્પદાયા’’તિ પદદ્વયં સઙ્ગણ્હાતિ. તેનાહ ‘‘સીલચિત્તપઞ્ઞાસમ્પદાહિ અઞ્ઞા’’તિ. ઇમેહિ ચ અસેક્ખસીલાદિક્ખન્ધત્તયં સઙ્ગહિતન્તિ વુત્તં ‘‘**અરહત્તફલમેવા**’’તિ. તત્થ કારણં દસ્સેતિ ‘‘**અરહત્તફલપરિયોસાન**’’ન્તિઆદિના. ઇદઞ્હિ કાકોલોકનમિવ ઉભયાપેક્ખવચનં.

સીહનાદકથાવણ્ણના

૪૦૨. **અનુત્તર**ન્તિ અનઞ્ઞસાધારણતાય, અનઞ્ઞસાધારણત્થવિસયતાય ચ અનુત્તરં. **મહાસીહનાદ**ન્તિ મહન્તં બુદ્ધસીહનાદં. અતિવિય અચ્ચન્તવિસુદ્ધતાય **પરમવિસુદ્ધં**. ‘‘**પરમ**ન્તિ ઉક્કટ્ઠં. તેનાહ ‘ઉત્તમ’ન્તિ’’ આચરિયેન વુત્તં, ઉક્કટ્ઠપરિયાયો ચ **પરમ**સદ્દો અત્થીતિ તસ્સાધિપ્પાયો. **સીલમેવા**તિ લોકિયસીલમત્તત્તા સીલસામઞ્ઞમેવ. યથા અનઞ્ઞસાધારણં ભગવતો લોકુત્તરસીલં સવાસનપટિપક્ખધમ્મવિદ્ધંસનતો, એવં લોકિયસીલમ્પિ અનઞ્ઞસાધારણમેવ તદનુચ્છવિકભાવેન પવત્તત્તા. એવઞ્હિ ‘‘નાહં તત્થા’’તિ પાળિવચનં ઉપપન્નં હોતિ. ‘‘યાવતા કસ્સપ અરિયં પરમં સીલ’’ન્તિ ઇદં ‘‘સીલસ્સ વણ્ણં ભાસન્તી’’તિ એત્થ આકારદસ્સનં. ‘‘યદિદં અધિસીલ’’ન્તિ ઇદં પન ‘‘તત્થા’’તિ પદદ્વયે અનિયમવચનં . ‘‘**યદિદં અધિસીલ**’’ન્તિ ચ લોકિયલોકુત્તરવસેન દુવિધમ્પિ બુદ્ધસીલં એકજ્ઝં કત્વા વુત્તં, તસ્મા ત-સદ્દેનપિ ઉભયસ્સેવ પરામસનન્તિ દસ્સેતું ‘‘**તત્થ સીલેપિ પરમસીલેપી**’’તિઆદિમાહ. **સમસમ**ન્તિ સમેન વિસેસનભૂતેન સીલેન સમન્તિ અત્થં વિઞ્ઞાપેતું ‘‘**મમ સીલસમેન સીલેન મયા સમ**’’ન્તિ વુત્તં. **તસ્મિં સીલે**તિ દુવિધેપિ સીલે. **ઇતિ ઇમ**ન્તિ એવં ઇમં સીલવિસયં. **પઠમ**ન્તિ ઉપ્પત્તિક્કમતો પઠમં પવત્તત્તા પઠમભૂતં.

તપતીતિ કિલેસે સન્તપ્પતિ, વિધમતીતિ અત્થો. ‘‘**તદેવા**’’તિ ઇમિના તુલ્યાધિકરણસમાસમાહ. **જિગુચ્છતી**તિ હીળેતિ લામકતો ઠપેતિ. આરકા કિલેસેહીતિ કત્વા **નિદ્દોસત્તા અરિયા. આરમ્ભવત્થુવસેના**તિ અટ્ઠારમ્ભવત્થુવસેન. **વિપસ્સનાવીરિયસઙ્ખાતા**તિ વિપસ્સનાસમ્પયુત્તવીરિયસઙ્ખાતા. લોકિયમત્તત્તા **તપોજિગુચ્છાવ**. મગ્ગફલસમ્પયુત્તા વીરિયસઙ્ખાતા તપોજિગુચ્છાતિ અધિકારવસેન સમ્બન્ધો. સબ્બુક્કટ્ઠભાવતો **પરમા નામ**. યથા યુવિનો ભાવો યોબ્બનં, એવં જિગુચ્છિનો ભાવો **જેગુચ્છં. યદિદં અધિજેગુચ્છ**ન્તિ સીલે વિય લોકિયલોકુત્તરવસેન દુવિધમ્પિ

બુદ્ધજેગુચ્છં. **તત્થા**તિ જેગુચ્છેપિ અધિજેગુચ્છેપિ. **કમ્મસ્સકતાપઞ્ઞા**તિ ''અત્થિ દિન્નં, અત્થિ યિટ્ઠ''ન્તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૧; વિભ॰ ૭૯૩) નયપ્પવત્તં ઞાણં. યથાહ **વિભઙ્ગે** –

''તત્થ કતરં કમ્મસ્સકતાઞાણં, અત્થિ દિન્નં, અત્થિ યિટ્ઠં, અત્થિ હુતં, અત્થિ સુકટદુક્કટાનં કમ્માનં ફલં વિપાકો...પે॰... ઠપેત્વા સચ્ચાનુલોમિકં ઞાણં સબ્બાપિ સાસવા કુસલા પઞ્ઞા કમ્મસ્સકતાઞાણ''ન્તિ (વિભ॰ ૭૯૩).

સબ્બમ્પિ હિ અકુસલં અત્તનો વા હોતુ, પરસ્સ વા, ન સકં નામ. કસ્મા? અત્થભઞ્જનતો, અનત્થજનનતો ચ. તથા સબ્બમ્પિ કુસલં સકં નામ. કસ્મા? અનત્થભઞ્જનતો, અત્થજનનતો ચ. એવં કમ્મસ્સકભાવે પવત્તા પઞ્ઞા કમ્મસ્સકતાપઞ્ઞા નામ. **વિપસ્સનાપઞ્ઞા**તિ મગ્ગસચ્ચસ્સ, પરમત્થસચ્ચસ્સ ચ અનુલોમનતો સચ્ચાનુલોમિકસઞ્ઞિતા વિપસ્સનાપઞ્ઞા, લોકિયમત્તતો પઞ્ઞાવ. ઇત્થિલિઙ્ગસ્સ નપુંસકલિઙ્ગવિપરિયાયો ઇધ **લિઙ્ગવિપલ્લાસો**. **યાયં અધિપઞ્ઞા**તિ સીલે વિય લોકિયલોકુત્તરવસેન દુવિધાપિ બુદ્ધપઞ્ઞા. **તત્થા**તિ પઞ્ઞાયપિ અધિપઞ્ઞાયપિ. યથારહં પરિત્તમહગ્ગતભાવતો **વિમુત્તિ**યેવ **નામ**. મગ્ગફલવસેન કિલેસાનં સમુચ્છિન્દનપટિપ્પસ્સમ્ભનાનિ **સમુચ્છેદપટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તિયો**. અથ વા સમ્માવાચાદિવિરતીનં અધિસીલગ્ગહણેન, સમ્માવાયામસ્સ અધિજેગુચ્છગ્ગહણેન, સમ્માદિટ્ઠિયા અધિપઞ્ઞાગ્ગહણેન ગહિતત્તા અગ્ગહિતગ્ગહણેન સમ્માસઙ્કપ્પસતિસમાધયો મગ્ગફલપરિયાપન્ના **સમુચ્છેદપટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તિયો** દટ્ઠબ્બા. **નિસ્સરણવિમુત્તિ** પન નિબ્બાનમેવ. **યા અયં અધિવિમુત્તી**તિ સીલે વુત્તનયેન દુવિધાપિ અધિવિમુત્તિ. **તત્થા**તિ વિમુત્તિયાપિ અધિવિમુત્તિયાપિ.

૪૦૩. યં કિઞ્ચિ જનવિવિત્તટ્ઠાનં **સુઞ્ઞાગાર**મિધાધિપ્પેતં. તત્થ નદન્તેન વિના અઞ્ઞો જનો નત્થીતિ દસ્સેતું “**એકકોવા**”તિઆદિ વુત્તં. **અટ્ઠસુ પરિસાસૂ**તિ ખત્તિયપરિસા, બ્રાહ્મણગહપતિસમણચાતુમહારાજિકતાવતિંસમારબ્રહ્મપરિસાતિ ઇમાસુ અટ્ઠસુ પરિસાસુ.

તદત્થં **મજ્ઝિમાગમવરે મહાસીહનાદસુત્તપદેન** (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૦) સાધેન્તો “**ચત્તારિમાની**”તિઆદિમાહ. તત્થ **વેસારજ્જાની**તિ વિસારદભાવા, ઞાણપ્પહાનઅન્તરાયિકનિય્યાનિકધમ્મદેસનાનિમિત્તં કુતોચિપિ અસન્તસ્સનભાવા નિબ્ભયભાવાતિ અત્થો. ''વેસારજ્જ''ન્તિ હિ ચતૂસુ ઠાનેસુ સારજ્જાભાવં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ ઉપ્પન્નસોમનસ્સમયઞાણસ્સેતં નામં. અઞ્ઞેહિ પન અસાધારણતં દસ્સેતું “**તથાગતસ્સ તથાગતવેસારજ્જાની**”તિ વુત્તં. ''યથા વા પુબ્બબુદ્ધાનં વેસારજ્જાનિ પુઞ્ઞુસ્સયસમ્પત્તિયા આગતાનિ, તથા આગતવેસારજ્જાની''તિ વા દુતિયસ્સ તથાગતસદ્દસ્સ તુલ્યાધિકરણત્તા એવં વુત્તં. અયં અટ્ઠકથાનયો. નેરુત્તિકા પન વદન્તિ ''સમાસે સિદ્ધે સામઞ્ઞત્તા, સઞ્ઞાસદ્દત્તા ચ તથા વુત્ત''ન્તિ. **આસભં ઠાન**ન્તિ સેટ્ઠટ્ઠાનં ઉત્તમટ્ઠાનં. સબ્બઞ્ઞુતં પટિજાનનવસેન અભિમુખં ગચ્છન્તિ, અટ્ઠપરિસં ઉપસઙ્કમન્તીતિ વા **આસભા**, બુદ્ધા, તેસં ઠાનન્તિપિ અત્થો.

અપિચ તયો પુઙ્ગવા – ગવસતજેટ્ઠકો **ઉસભો**, ગવસહસ્સજેટ્ઠકો **વસભો**. વજસતજેટ્ઠકો વા **ઉસભો**, વજસહસ્સજેટ્ઠકો **વસભો**. એકગામખેત્તે વા જેટ્ઠો **ઉસભો**, દ્વીસુ ગામખેત્તેસુ જેટ્ઠો **વસભો**, સબ્બગવસેટ્ઠો સબ્બત્થ જેટ્ઠો સબ્બપરિસ્સયસહો સેતો પાસાદિકો મહાભારવહો અસનિસતસદ્દેહિપિ અકમ્પનીયો **નિસભો**તિ. નિસભોવ ઇધ ''ઉસભો''તિ અધિપ્પેતો. ઇદમ્પિ હિ તસ્સ પરિયાયવચનં. ઉસભસ્સ ઇદન્તિ **આસભં**, ઇદં પન આસભં વિયાતિ **આસભં**. યથેવ હિ નિસભસઙ્ખાતો ઉસભો ઉસભબલેન સમન્નાગતો ચતૂહિ પાદેહિ પથવિં ઉપ્પીળેત્વા અચલટ્ઠાનેન

તિટ્ઠતિ, એવં તથાગતોપિ દસતથાગતબલેન સમન્નાગતો ચતૂહિ વેસારજ્જપાદેહિ અટ્ઠપરિસાપથવિં ઉપ્પીળેત્વા સદેવકે લોકે કેનચિ પચ્ચત્થિકેન પચ્ચામિત્તેન અકમ્પિયો અચલટ્ઠાનેન તિટ્ઠતિ. એવં તિટ્ઠમાનોવ તં આસભં ઠાનં પટિવિજાનાતિ ઉપગચ્છતિ ન પચ્ચક્ખાતિ અત્તનિ આરોપેતિ. તેન વુત્તં ''આસભં ઠાનં પટિજાનાતી''તિ.

સીહનાદં નદતીતિ ''સેટ્ઠનાદં અભીતનાદં નદતી''તિ વુત્તોવાયમત્થો. અથ વા સીહનાદસદિસં નાદં નદતિ. અયમત્થો ખન્ધવગ્ગસંયુત્તે આગતેન **સીહનાદસુત્તેન** (સં॰ નિ॰ ૩.૭૮) દીપેતબ્બો. યથા વા સીહો મિગરાજા પરિસ્સયાનં સહનતો, ગોણમહિં સમત્તવારણાદીનં હનનતો ચ ''સીહો''તિ વુચ્ચતિ, એવં તથાગતો મુનિરાજા લોકધમ્માનં સહનતો, પરપ્પવાદાનં હનનતો ચ ''સીહો''તિ વુચ્ચતિ. એવં વુત્તસ્સ સીહસ્સ નાદં નદતિ. તત્થ યથા મિગસીહો સીહબલેન સમન્નાગતો સબ્બત્થ વિસારદો વિગતલોમહંસો સીહનાદં નદતિ, એવં તથાગતસીહો દસતથાગતબલેન સમન્નાગતો અટ્ઠસુ પરિસાસુ વિસારદો વિગતલોમહંસો ''ઇતિ રૂપ''ન્તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૩.૭૮; અ॰ નિ॰ ૮.૨) નયેન નાનાવિધદેસનાવિલાસસમ્પન્નં સીહનાદં નદતિ. તેન વુત્તં ''પરિસાસુ સીહનાદં નદતી''તિ.

પઞ્હં અભિસઙ્ખરિત્વાતિ ઞાતુમિચ્છિતં અત્થં અત્તનો ઞાણબલાનુરૂપં અભિસઙ્ખરિત્વા. **તઙ્ખણઞ્ઞેવા**તિ પુચ્છિતક્ખણેયેવ ઠાનુપ્પત્તિકપટિભાનેન **વિસ્સજ્જેતિ**. અજ્ઝાસયાનુરૂપં, અત્થધમ્માનુરૂપઞ્ચ વિસ્સજ્જનતો **ચિત્તં પરિતોસેતિયેવ**. **અસ્સા**તિ સમણસ્સ ગોતમસ્સ. **સોતબ્બં મઞ્ઞન્તી**તિ અટ્ઠક્ખણવજ્જિતેન નવમેન ખણેન લબ્ભમાનત્તા ''યં નો સત્થા સાસતિ, તં મયં સોસ્સામા''તિ આદરભાવજાતા **મહન્તેનેવ ઉસ્સાહેન** સોતબ્બં સમ્પટિચ્છિતબ્બં મઞ્ઞતિ. **કલ્લચિત્તા મુદુચિત્તા**તિ પસાદાભિવુદ્ધિયા વિગતુપક્કિલેસતાય કલ્લચિત્તા મુદુચિત્તા હોન્તિ. **મુદ્ધપ્પસન્ના**તિ તુચ્છપ્પસન્ના નિરત્થકપ્પસન્ના. **પસન્નાકારો** નામ પસન્નેહિ કાતબ્બસક્કારો, સો દુવિધો ધમ્મામિસપૂજાવસેન, તત્થ આમિસપૂજં દસ્સેન્તો ''**પણીતાની**''તિઆદિમાહ. ધમ્મપૂજા પન પાળિયમેવ ''તથત્તાય પટિપજ્જન્તી''તિ ઇમિના દસ્સિતા. **તથાભાવાયા**તિ યથાભાવાય યસ્સ વટ્ટદુક્ખનિસ્સરણસ્સ અત્થાય ધમ્મો દેસિતો, તથાભાવાય. તદેવત્થં દસ્સેતું ''**ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિપૂરણત્થાયા**''તિ વુત્તં. ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિ હિ વટ્ટદુક્ખનિસ્સરણપરિયોસાના, સા ચ ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિ યાય અનુપુબ્બિયા પટિપજ્જિતબ્બા, પટિપજ્જન્તાનઞ્ચ સતિ અજ્ઝત્તિકઙ્ગસમવાયે એકંસિકા તસ્સા પારિપૂરીતિ તં અનુપુબ્બિં દસ્સેન્તો ''**કેચિ સરણેસૂ**''તિઆદિમાહ. યથા પૂરેન્તા પૂરેતું સક્કોતિ નામ, તથા પૂરણં દસ્સેતું ''**સબ્બાકારેન પન પૂરેન્તી**''તિ વુત્તં.

ઇમસ્મિં પનોકાસેતિ ''પટિપન્ના ચ આરાધેન્તી''તિ સીહનાદકિચ્ચપારિપૂરિટ્ઠપને પાળિપદેસે. **સમોધાનેતબ્બા**તિ સઙ્કલયિતબ્બા. **એકચ્ચં...પે॰... પસ્સામીતિ ભગવતો એકો સીહનાદો** અસાધારણો અઞ્ઞેહિ અપ્પટિવત્તિયો સેટ્ઠનાદો અભીતનાદોતિ કત્વા. એસ નયો સેસેસુપિ. અપરં તપસ્સિન્તિ અધિકારો. **પુરિમાનં દસન્ન**ન્તિ ''એકચ્ચં તપસ્સિં નિરયે નિબ્બત્તં પસ્સામી''તિ વુત્તસીહનાદતો પટ્ઠાય યાવ ''વિમુત્તિયા મય્હં સદિસો નત્થી''તિ વુત્તસીહનાદા પુરિમકાનં દસન્નં સીહનાદાનં, નિદ્ધારણે ચેતં સામિવચનં. તેનાહ ''**એકેકસ્સા**''તિ. ''**પરિસાસુ ચ નદતી**''**તિ આદયો** ''પટિપન્ના ચ મં આરાધેન્તી''તિ પરિયોસાના **દસ દસ** સીહનાદા **પરિવારા**. ''એકચ્ચં તપસ્સિં નિરયે નિબ્બત્તં પસ્સામી''તિ હિ સીહનાદં નદન્તો ભગવા પરિસાસુ નદતિ વિસારદો હુત્વા નદતિ, તત્થ ચ પઞ્હં પુચ્છન્તિ, પઞ્હં વિસ્સજ્જેતિ, વિસ્સજ્જનેન પરસ્સ ચિત્તં આરાધેતિ, સુત્વા સોતબ્બં મઞ્ઞન્તિ, સુત્વા ચ ભગવતો પસીદન્તિ, પસન્ના ચ પસન્નાકારં કરોન્તિ, યં પટિપત્તિં દેસેતિ, તથત્તાય પટિપજ્જન્તિ, પટિપન્ના ચ મં આરાધેન્તીતિ એવં પરિવારેત્વા અત્થયોજના સમ્ભવતિ. અયમેવ નયો સેસેસુપિ નવસુ.

“**એવ**”ન્તિઆદિના યથાવુત્તાનં સીહનાદાનં સઙ્કલયિત્વા દસ્સનં. **તે દસા**તિ ‘‘પરિસાસુ ચ નદતી’’તિ આદયો દસ સીહનાદા. **પુરિમાનં દસન્ન**ન્તિ યથાવુત્તાનં મૂલભૂતાનં પુરિમકાનં દસસીહનાદાનં. **પરિવારવસેના**તિ મૂલિં કત્વા પચ્ચેકં પરિવારવસેન યોજિયમાના **સતં** સીહનાદા. **પુરિમા ચ દસા**તિ મૂલમૂલિયો કત્વા પરિવારવસેન અયોજિયમાના પુરિમકા ચ દસાતિ એવં **દસાધિકં સીહનાદસતં હોતિ. અઞ્ઞસ્મિં પન સુત્તે**તિ **મજ્ઝિમાગમ**ચૂળસીહનાદસુત્તાદિમ્હિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૯૩) **તેના**તિ સઙ્ખ્યામહત્તેન. મહાસીહનાદત્તા **ઇદં સુત્તં** “**મહાસીહનાદ**”**ન્તિ વુચ્ચતિ**, ન પન **મજ્ઝિમનિકાયે** મહાસીહનાદસુત્તમિવ ચૂળસીહનાદસુત્તમુપાદાયાતિ અધિપ્પાયો.

તિત્થિયપરિવાસકથાવણ્ણના

૪૦૪. **પટિસેધેત્વા**તિ તથા ભાવાભાવદસ્સનેન પટિક્ખિપિત્વા. યં ભગવા પાથિકવગ્ગે **ઉદુમ્બરિકસુત્તે** (દી॰ નિ॰ ૩.૫૭) ‘‘ઇધ નિગ્રોધ તપસ્સી’’તિઆદિના ઉપક્કિલેસવિભાગં, પારિસુદ્ધિવિભાગઞ્ચ દસ્સેન્તો સપરિસસ્સ નિગ્રોધપરિબ્બાજકસ્સ પુરતો સીહનાદં નદતિ, તં દસ્સેતું “**ઇદાની**”તિઆદિ વુત્તં. **નદિતપુબ્બ**ન્તિ ઉદુમ્બરિકસુત્તે આગતનયેન પુબ્બે નિગ્રોધપરિબ્બાજકસ્સ નદિતં . **તપબ્રહ્મચારી**તિ ઉત્તમતપચારી, તપેન વા વીરિયેન બ્રહ્મચારી. **ઇદ**ન્તિ ‘‘રાજગહે...પે॰... પઞ્હં અપુચ્છી’’તિ પાળિયં આગતવચનં. આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૦૩) પન યથાવુત્તં અટ્ઠકથાવચનમેવ પચ્ચામટ્ઠં. એત્થ ચ કામં યદા નિગ્રોધો પઞ્હમપુચ્છિ, ભગવા ચસ્સ વિસ્સજ્જેસિ, ન તદા ભગવા ગિજ્ઝકૂટે પબ્બતે વિહરતિ, રાજગહસમીપેયેવ ઉદુમ્બરિકાય દેવિયા ઉય્યાને વિહરતિ તત્થેવ તથા પુચ્છિતત્તા, વિસ્સજ્જિતત્તા ચ, તથાપિ ગિજ્ઝકૂટે પબ્બતે ભગવતો વિહારો ન તાવ વિચ્છિન્નો, તસ્મા પાળિયં ‘‘તત્ર મ’’ન્તિઆદિવચનં, અટ્ઠકથાયઞ્ચ ‘‘તત્ર રાજગહે ગિજ્ઝકૂટે પબ્બતે વિહરન્તં મ’’ન્તિઆદિવચનં વુત્તન્તિ ઇમમત્થમ્પિ “**યં તં ભગવા**”તિઆદિના વિઞ્ઞાપેતીતિ દટ્ઠબ્બં. ‘‘ગિજ્ઝકૂટે પબ્બતે’’તિ ઇદં તત્થ કતવિહારં સન્ધાય વુત્તન્તિ દસ્સેતિ “**ગિજ્ઝકૂટે મહાવિહારે**”તિ ઇમિના. **ઉદુમ્બરિકાયા**તિ તન્નામિકાય. **ઉય્યાને**તિ તત્થ કતપરિબ્બાજકારામં સન્ધાય વદતિ. **નિગ્રોધો** નામ છન્નપરિબ્બાજકો. **સન્ધાનો** નામ પઞ્ચઉપાસકસતપરિવારો અનાગામિઉપાસકો. **કથાસલ્લાપ**ન્તિ ‘‘યગ્ઘે ગહપતિ જાનેય્યાસિ, કેન સમણો ગોતમો સદ્ધિં સલ્લપતી’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૫૩) સલ્લાપકથં. **પર**ન્તિ અતિસયત્થે નિપાતો. **વિયા**તિ પદપૂરણમત્તે યથા તં ‘‘અતિવિયા’’તિ. **અન્ધબાલ**ન્તિ પઞ્ઞાચક્ખુના અન્ધં બાલજનં. **યોગે**તિ નયે, દુક્ખનિસ્સરણૂપાયેતિ અત્થો.

૪૦૫. **અનેના**તિ ભગવતા. **ખન્ધકે**તિ **મહાવગ્ગે** પબ્બજ્જાખન્ધકે (મહાવ॰ ૮૬) યં પરિવાસં પરિવસતીતિ યોજના. ‘‘પુબ્બે અઞ્ઞતિત્થિયો ભૂતોતિ **અઞ્ઞતિત્થિયપુબ્બો**”તિ (સારત્થ॰ ટી॰ ૭૬) **આચરિયસારિપુત્તત્થેરેન** વુત્તં. પઠમં પબ્બજ્જં ગહેત્વાવ પરિવસતીતિ આહ “**સામણેરભૂમિયં ઠિતો**”તિ. **ત**ન્તિ દ્વીહિ આકારેહિ વુત્તં પરિવાસં. **પબ્બજ્જ**ન્તિ ‘‘આકઙ્ખતિ પબ્બજ્જં, આકઙ્ખતિ ઉપસમ્પદ’’ન્તિ એત્થ વુત્તં પબ્બજ્જગ્ગહણં. ‘‘ઉત્તરિદિરત્તતિરત્તં સહસેય્યં કપ્પેય્યા’’તિ (પાચિ॰ ૫૧) એત્થ દિરત્તગ્ગહણં વિય **વચનસિલિટ્ઠતાવસેનેવ વુત્તં**. યસ્મા પન સામણેરભૂમિયં ઠિતેનેવ પરિવસિતબ્બં, ન ગિહિભૂતેન, તસ્મા **અપરિવસિત્વાયેવ પબ્બજ્જં લભતિ. ન ગામપ્પવેસનાદીની**તિ એત્થ **આદિ**સદ્દેન નવેસિયાવિધવાથુલ્લકુમારિકપણ્ડકભિક્ખુનિગોચરતા, સબ્રહ્મચારીનં કિં કરણીયેસુ દક્ખાનલસાદિતા, ઉદ્દેસપરિપુચ્છાદીસુ તિબ્બચ્છન્દતા, યસ્સ તિત્થાયતનતો ઇધાગતો, તસ્સ અવણ્ણભણને અત્તમનતા, બુદ્ધાદીનં અવણ્ણભણને અનત્તમનતા, યસ્સ તિત્થાયતનતો ઇધાગતો, તસ્સ વણ્ણભણને અનત્તમનતા, બુદ્ધાદીનં વણ્ણભણને અત્તમનતાતિ ઇમેસં સત્તવત્તાનં સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. **પૂરેન્તેન**

પરિવસિતબ્બન્તિ યદા પરિવસતિ, તદા પૂરમાનેન પરિવસિતબ્બં. **અડ્ઢવત્તપૂરણેના**તિ યથાવુત્તાનં અડ્ઢન્નં વત્તાનં પૂરણેન. **એત્થા**તિ પરિવાસે, ઉપસમ્પદાય વા. **ઘંસિત્વા કોટ્ટેત્વા**તિ અજ્ઝાસયવીમંસનવસેન સુવણ્ણં વિય ઘંસિત્વા કોટ્ટેત્વા. **પબ્બજ્જાયા**તિ નિદસ્સનમત્તં. ઉપસમ્પદાપિ હિ તેન સઙ્ગય્હતિ.

“**ગણમજ્ઝે નિસીદિત્વા**તિ ઉપસમ્પદાકમ્મસ્સ ગણપ્પહોનકાનં ભિક્ખૂનં મજ્ઝે સઙ્ઘત્થેરો વિય તસ્સ અનુગ્ગહત્થં નિસીદિત્વા’’તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૦૫) આચરિયેન વુત્તં, ઇદાનિ પન બહૂસુપિ પોત્થકેસુ “**તં નિસીદાપેત્વા**”તિ કારિતવસેન પાઠો દિસ્સતિ. અચિરમુપસમ્પન્નસ્સ અસ્સાતિ **અચિરૂપસમ્પન્નો**, અત્થમત્તં પન દસ્સેતું “**ઉપસમ્પન્નો હુત્વા નચિરમેવા**”તિ આહ. કાયચિત્તવિવેકાવ ઇધાધિપ્પેતા ઉપધિવિવેકત્થં પટિપજ્જનાધિકારત્તાતિ વુત્તં “**કાયેન ચેવ ચિત્તેન ચા**”તિ. **વૂપકટ્ઠો**તિ વિવિત્તો. તાદિસસ્સ સીલવિસોધને અપ્પમાદો અવુત્તસિદ્ધોતિ કમ્મટ્ઠાને અપ્પમાદમેવ દસ્સેતિ. **પેસિતચિત્તો**તિ નિબ્બાનં પતિ પેસિતચિત્તો, તન્નિન્નો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારોતિ વુત્તં હોતિ, એવંભૂતો ચ તથા અનપેક્ખતાય વિસ્સજ્જિતકાયો નામાતિ અધિપ્પાયમાવિકાતું “**વિસ્સટ્ઠઅત્તભાવો**”તિ વુત્તં. **અત્તા**તિ ચેત્થ ચિત્તં વુચ્ચતિ રૂપકાયસ્સ અવિસયત્તા. **યસ્સા**તિ અરહત્તફલસ્સ. જાતિકુલપુત્તાપિ આચારસમ્પન્ના એવ અરહત્તાધિગમાય પબ્બજ્જાપેક્ખા હોન્તીતિ તેપિ જાતિકુલપુત્તે તેહેવ આચારકુલપુત્તેહિ એકસઙ્ગહે કરોન્તો “**આચારકુલપુત્તા**”તિ આહ. ઇમિના હિ આચારસમ્પન્ના જાતિકુલપુત્તાપિ સઙ્ગહિતા હોન્તિ. આચારસમ્પન્નાનમેવાધિપ્પેતભાવો ચ ‘‘સમ્મદેવા’’તિ સદ્દન્તરેન વિઞ્ઞાયતિ. ‘‘ઓતિણ્ણોમ્હિ જાતિયા’’તિઆદિના નયેન હિ સંવેગપુબ્બિકં યથાનુસિટ્ઠં પબ્બજ્જં સન્ધાય ‘‘સમ્મદેવા’’તિ વુત્તં. તેનાહ “**હેતુનાવ કારણેનેવા**”તિ. તત્થ **હેતુના**તિ નયેન ઉપાયેન. **કારણેનેવા**તિ તબ્બિવરણવચનં . **તન્તિ** અરહત્તફલં. તદેવ હિ ‘‘અનુત્તરં બ્રહ્મચરિયપરિયોસાન’’ન્તિ વત્તુમરહતિ અઞ્ઞેસં તથા અભાવતો. ‘‘યંતંસદ્દા નિચ્ચસમ્બન્ધા’’તિ સદ્દનયેનપિ તદત્થં દસ્સેતિ “**તસ્સ હી**”તિઆદિના. ‘‘યસ્સત્થાય…પે॰… પબ્બજન્તી’’તિ પુબ્બે વુત્તસ્સ **તસ્સ** અરહત્તફલસ્સ **અત્થાય કુલપુત્તા પબ્બજન્તિ**, તસ્મા અરહત્તફલમિધાધિપ્પેતન્તિ વિઞ્ઞાયતીતિ અધિપ્પાયો. નત્થિ પરો જનો તથા સચ્છિકરણે પચ્ચયો યસ્સાતિ **અપરપ્પચ્ચયો**, તં. ઉપ-સદ્દો વિય **સં**-સદ્દોપિ ધાતુસદ્દાનુવત્તકોતિ વુત્તં “**પાપુણિત્વા**”તિ, પત્વા અધિગન્ત્વાતિ અત્થો. **ઉપ**-સદ્દો વા ધાતુસદ્દાનુવત્તકો, **સં**-સદ્દો પન ધાતુવિસેસકોતિ આહ “**સમ્પાદેત્વા**”તિ, અસેક્ખા સીલસમાધિપઞ્ઞાયો નિપ્ફાદેત્વા, પરિપૂરેત્વાવાતિ અત્થો.

નિટ્ઠાપેતુન્તિ નિગમનવસેન પરિયોસાપેતું. ‘‘બ્રહ્મચરિયપરિયોસાનં…પે॰… વિહાસી’’તિ ઇમિના એવ હિ અરહત્તનિકૂટેન દેસના પરિયોસાપિતા, તં પન નિગમેતું “**અઞ્ઞતરો…પે॰… અહોસી**”તિ ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ **વુત્તં**. એકતોવ ઇધ **અઞ્ઞતરો**, ન પન નામગોત્તાદીહિ અપાકટતો. **અરહન્તાનન્તિ** ઉબ્બાહને ચેતં સામિવચનં. તથા ઉબ્બાહિતત્તા ચ તેસમબ્ભન્તરોતિ અત્થો આપન્નોતિ અધિપ્પાયં દસ્સેન્તો “**ભગવતો**”તિઆદિમાહ. કેચિ પન એવં વદન્તિ – **અરહન્તાનન્તિ** ચેતં સમ્બન્ધેયેવ સામિવચનં, અતો ચેત્થ સહ પાઠસેસેન અધિપ્પાયમત્થં દસ્સેતું “**ભગવતો**”તિઆદિ વુત્તન્તિ. યં પનેત્થ અત્થતો ન વિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય પરમસુખુમગમ્ભીરદુરનુબોધત્થપરિદીપનાય સુવિમલવિપુલપઞ્ઞાવેય્યત્તિયજનનાય સાધુવિલાસિનિયા નામ લીનત્થપ્પકાસનિયા મહાસીહનાદસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપકાસના.

મહાસીહનાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પોટ્ઠપાદસુત્તવણ્ણના

પોટ્ઠપાદપરિબ્બાજકવત્થુવણ્ણના

૪૦૬. એવં મહાસીહનાદસુત્તં સંવણ્ણેત્વા ઇદાનિ પોટ્ઠપાદસુત્તં સંવણ્ણેન્તો યથાનુપુબ્બં સંવણ્ણનોકાસસ્સ પત્તભાવં વિભાવેતું, મહાસીહનાદસુત્તસ્સાનન્તરં સઙ્ગીતસ્સ સુત્તસ્સ પોટ્ઠપાદસુત્તભાવં વા પકાસેતું "**એવં મે સુતં… પે॰… સાવત્થિયન્તિ પોટ્ઠપાદસુત્ત**"ન્તિ આહ. ''સાવત્થિય''ન્તિ ઇદં સમીપત્થે ભુમ્મન્તિ દસ્સેતું "**સાવત્થિં ઉપનિસ્સાયા**"તિ વુત્તં, ચીવરાદિપચ્ચયપટિબદ્ધતાય ઉપનિસ્સયં કત્વાતિ અત્થો. **જેતો** નામ રાજકુમારો, તેન રોપિતત્તા સંવડ્ઢિતત્તા પરિપાલિતત્તા જેતસ્સ વનં ઉપવનન્તિ અત્થમાહ "**જેતસ્સ કુમારસ્સ વને**"તિ. સુદત્તો નામ ગહપતિ અનાથાનં પિણ્ડસ્સ દાયકત્તા **અનાથપિણ્ડિકો**. તેન જેતસ્સ હત્થતો અટ્ઠારસહિરઞ્ઞકોટિસન્થરણેન તં કિણિત્વા અટ્ઠારસહિરઞ્ઞકોટીહેવ સેનાસનં કારાપેત્વા અટ્ઠારસહિરઞ્ઞકોટીહેવ વિહારમહં નિટ્ઠાપેત્વા એવં ચતુપઞ્ઞાસહિરઞ્ઞકોટિપરિચ્ચાગેન સો આરામો બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ નિય્યાતિતો. તેનાહ "**અનાથપિણ્ડિકેન ગહપતિના આરામો કારિતો**"તિ. પુપ્ફફલપલ્લવાદિગુણસમ્પત્તિયા, પાણિનો નિવાસફાસુતાદિના વા વિસેસેન પબ્બજિતા તતો તતો આગમ્મ રમન્તિ અનુક્કણ્ઠિતા હુત્વા નિવસન્તિ એત્થાતિ **આરામો**. અથ વા યથાવુત્તગુણસમ્પત્તિયા તત્થ તત્થ ગતેપિ અત્તનો અબ્ભન્તરે આનેત્વા રમેતીતિ **આરામો**.

ફોટો યસ્સ પાદેસુ જાતોતિ **પોટ્ઠપાદો**. ફોટો પોટ્ઠોતિ હિ પરિયાયો. પરિબ્બાજકો દુવિધો છન્નપરિબ્બાજકો, અચ્છન્નપરિબ્બાજકો ચ. તત્થ અચ્છન્નપરિબ્બાજકોપિ અચેલકો આજીવકોતિ દુવિધો. તેસુ અચેલકો સબ્બેન સબ્બં નગ્ગો, આજીવકો પન ઉપરિ એકમેવ વત્થં ઉપકચ્છકન્તરે પવેસેત્વા પરિહરતિ, હેટ્ઠા નગ્ગો. અયં પન દુવિધોપેસ ન હોતીતિ વુત્તં "**છન્નપરિબ્બાજકો**"તિ, વત્થચ્છાયાછાદનપબ્બજ્જૂપગતત્તા છન્નપરિબ્બાજકસઙ્ખ્યં ગતોતિ અત્થો . **બ્રાહ્મણમહાસાલો**તિ મહાવિભવતાય મહાસારતં પત્તો બ્રાહ્મણો. **ગણાચરિયો**તિ સાપેક્ખતાય સમાસો. **સમય**ન્તિ સામઞ્ઞનિદ્દેસો, એકસેસનિદ્દેસો વા, તં તં સમયન્તિ અત્થો. **પવદન્તી**તિ પકારતો વદન્તિ, અત્તના અત્તના ઉગ્ગહિતનિયામેન યથા તથા સમયં વદન્તીતિ અત્થો. **તારુક્ખો**તિ તસ્સ નામં. **પભુતિ** સદ્દેન તોદેય્યજાણુસોણીસોણદણ્ડકૂટદન્તાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ, **આદિ**સદ્દેન પન છન્નપરિબ્બાજકાદિકે. **તિન્દુકો** નામ કાળક્ખન્ધરુક્ખો. **ચીર**ન્તિ પન્તિ. તિન્દુકા ચીરં એત્થ સન્તીતિ **તિન્દુકચીરો**. તથા એકા સાલા એત્થાતિ **એકસાલકો**. ભૂતપુબ્બગતિયા તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેન્તો "**યસ્મા**"તિઆદિમાહ. **ઇતિ કત્વા**તિ ઇમિના કારણેન. "**તસ્મિ**"ન્તિઆદિના યથાપાઠં વિભત્યન્તદસ્સનં.

અનેકાકારાનવસેસઞેય્યત્થવિભાગતો, અપરાપરુપ્પત્તિતો ચ ભગવતો ઞાણં લોકે પત્થટમિવ હોતીતિ વુત્તં "**સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પત્થરિત્વા**"તિ, યતો તસ્સ ઞાણજાલતા વુચ્ચતિ. વેનેય્યાનં તદન્તોગધભાવો હેટ્ઠા વુત્તોવ. વેનેય્યસત્તપરિગ્ગણ્હનત્થં સમન્નાહારે કતે પઠમં નેસં વેનેય્યભાવેનેવ ઉપટ્ઠાનં હોતિ, અથ સરણગમનાદિવસેન કિચ્ચનિપ્ફત્તિ વીમંસીયતીતિ આહ "**કિન્નુ ખો ભવિસ્સતીતિ ઉપપરિક્ખન્તો**"તિ. **નિરોધ**ન્તિ સઞ્ઞાનિરોધં. **નિરોધા વુટ્ઠાન**ન્તિ તતો નિરોધતો વુટ્ઠાનં સઞ્ઞુપ્પત્તિં. **સબ્બબુદ્ધાનં ઞાણેન સંસન્દિત્વા**તિ યથા તે નિરોધં, નિરોધતો વુટ્ઠાનઞ્ચ બ્યાકરિંસુ, બ્યાકરિસ્સન્તિ ચ, તથા બ્યાકરણવસેન સંસન્દિત્વા. **કતિપાહચ્ચયેના**તિ દ્વીહતીહચ્ચયેન. પાળિયમેવ હિ ઇમમત્થં વક્ખતિ. **સરણં ગમિસ્સતી**તિ ''સરણ''મિતિ ગમિસ્સતિ. "**હત્થિસારિપુત્તો**તિ હત્થિસારિનો

પુત્તો''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૦૬) આચરિયેન વુત્તં. અધુના પન "**ચિત્તો હત્થિસારિપુત્તો**" ત્વેવ પાઠો દિસ્સતિ, ચિત્તો નામ હત્થાચરિયસ્સ પુત્તોતિ અત્થો.

સુરત્તદુપટ્ટન્તિ રજનેન સમ્મા રત્તં દિગુણં અન્તરવાસકં પરિવત્તનવસેન **નિવાસેત્વા**. "**યુગન્ધરપબ્બતં પરિક્ખિપિત્વા**"તિ ઇદં પરિકપ્પવચનં ''તાદિસો અત્થિ ચે, તં વિયા''તિ. **મેઘવણ્ણ**ન્તિ રત્તમેઘવણ્ણં, સઞ્ઝાપભાનુરઞ્જિતમેઘસઙ્કાસન્તિ અત્થો. પઠમેન ચેત્થ સણ્ઠાનસમ્પત્તિં દસ્સેતિ, દુતિયેન વણ્ણસમ્પત્તિં. **એકંસવરગત**ન્તિ વામંસવરપ્પવત્તં. તથા હિ **સુત્તનિપાતટ્ઠકથાયં વઙ્ગીસસુત્તવણ્ણનાયં** વુત્તં ''એકંસન્તિ ચ વામંસં પારુપિત્વા ઠિતસ્સેતં અધિવચનં. યતો યથા વામંસં પારુપિત્વા ઠિતં હોતિ, તથા ચીવરં કત્વાતિ એવમસ્સત્થો વેદિતબ્બો''તિ [સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ નિગ્રોધકપ્પસુત્ત (વઙ્ગીસસુત્ત) વણ્ણના] તત્થ **એત**ન્તિ ''એકંસં ચીવરં કત્વા''તિ વચનં. **યતો**તિ યથાવુત્તવચનસ્સ પારુપિત્વા ઠિતસ્સેવ અધિવચનત્તા એવમસ્સ અત્થો વેદિતબ્બોતિ સમ્બન્ધો. **પચ્ચગ્ઘ**ન્તિ એકં કત્વા અનધિટ્ઠિતકાલે પાટેક્કં મહગ્ઘં, **પચ્ચગ્ઘં** વા અભિનવં, અબ્ભુણ્હે તઙ્ખણે નિબ્બત્તન્તિ અત્થો. પુરિમઞ્ચેત્થ અત્થવિકપ્પં કેચિ ન ઇચ્છતિ. તથા હિ આચરિયેનેવ **ઉદાનટ્ઠકથાયં** વુત્તં ''પચ્ચગ્ઘેતિ અભિનવે, પચ્ચેકં મહગ્ઘતાય પચ્ચગ્ઘેતિ કેચિ, તં ન સુન્દરં. ન હિ બુદ્ધા ભગવન્તો મહગ્ઘં પટિગ્ગણ્હન્તિ, પરિભુઞ્જન્તિ ચા''તિ, ઇધાપિ તેન પચ્છિમોયેવ અત્થવિકપ્પો ગહિતો. અભિનવતાય ''પચ્ચગ્ઘ''ન્તિ ચ ઇદં આદિતો તથા લદ્ધવોહારેન, અનઞ્ઞપરિભોગતાય ચ વુત્તં, તથા વા સત્થુ અધિટ્ઠાનેન તં પત્તં સબ્બકાલં ''પચ્ચગ્ઘ''ન્ત્વેવ વુચ્ચતિ. **સેલમયપત્ત**ન્તિ મુગ્ગવણ્ણસિલામયં ચતુમહારાજદત્તિયં પત્તં. અયમેવ હિ ભગવતા નિચ્ચપરિભુત્તો પત્તો **સમચિત્તસુત્તવણ્ણના**દીસુપિ (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨.૩૭) તથા વુત્તત્તા.

૪૦૭. અત્તનો રુચિવસેન અજ્ઝાસયવસેન, ન પરેહિ ઉસ્સાહિતોતિ અધિપ્પાયો. "**અતિપ્પગભાવમેવ દિસ્વા**"તિ ચ ઇદં ભૂતકથનં ન તાવ ભિક્ખાચરણવેલા સમ્પત્તાતિ દસ્સનત્થં. ભગવા હિ તદા કાલસ્સેવ વિહારતો નિક્ખન્તો ''વાસનાભાગિયાય ધમ્મદેસનાય પોટ્ઠપાદં અનુગ્ગણ્હિસ્સામી''તિ. પાળિયં **અતિપ્પગો ખો**તિ એત્થ "**પગો**"તિ ઇદં **કચ્ચાયનમતેન** પ-ઇચ્ચુપસગ્ગતો ઓ-કારગ-કારાગમને સિદ્ધં. પ-સદ્દોયેવ પાતોઅત્થં વદતિ. અઞ્ઞેસં પન સદ્દવિદૂનં મતેન પાતોપદમિવ નેપાતિકં. તેનેવ તત્થ તત્થ **અટ્ઠકથાસુ** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧) વુત્તં ''અતિપ્પગો ખોતિ અતિવિય પાતો''તિ. અપિચ પઠમં ગચ્છતિ દિવસભાવેન પવત્તતીતિ **પગો**તિ નિબ્બચનં ઇમિના દસ્સિતં. દુવિધો ખલુસદ્દો વિય હિ પગોતિ સદ્દો નામનિપાતોપસગ્ગવસેન તિવિધો. એવઞ્હિ ઇધ ''અતિપ્પગભાવમેવ દિસ્વા''તિ વચનં ઉપપન્નં હોતિ.

યંનૂનાતિ એસ નિપાતો અઞ્ઞત્થ સંસયપરિદીપનો, ઇધ પન સંસયપતિરૂપકપરિદીપનોવ. કસ્મા ''સંસયપરિદીપને''તિ વુત્તં, નનુ બુદ્ધાનં સંસયો નત્થીતિ આહ "**બુદ્ધાનઞ્ચા**"તિઆદિ. **સંસયો નામ નત્થિ** બોધિમૂલે એવ તસ્સ સમુગ્ઘાટિતત્તા. **પરિવિતક્કપુબ્બભાગો**તિ અધિપ્પેતકિચ્ચસ્સ પુબ્બભાગે પવત્તપરિવિતક્કો. **એસા**તિ ''કરિસ્સામ, ન કરિસ્સામા''તિઆદિકો એસ ચિત્તાચારો **સબ્બબુદ્ધાનં લબ્ભતિ** સમ્ભવતિ વિચારણવસેનેવ પવત્તનતો, ન પન સંસયવસેન. **તેનાહા**તિ યેનેસ સબ્બબુદ્ધાનં લબ્ભતિ, તેન ભગવા એવમાહાતિ ઇમમેવ પાળિં ઇમસ્સ અત્થસ્સ સાધકં કરોતિ. અયં **અટ્ઠકથાતો** અપરો નયો – **યંનૂના**તિ પરિકપ્પને નિપાતો. ''ઉપસઙ્કમેય્ય''ન્તિ કિરિયાપદેન વુચ્ચમાનોયેવ હિ અત્થો અનેન જોતીયતિ. તસ્મા અહં યંનૂન યદિ પન ઉપસઙ્કમેય્યં સાધુ વતાતિ યોજના. ''યદિ પના''તિ ઇદમ્પિ તેન સમાનત્થન્તિ વુત્તં "**યદિ પનાહન્તિ અત્થો**"તિ.

૪૦૮. **અસ્સાતિ** પરિબ્બાજકપરિસાય. **ઉદ્ધંગમનવસેનાતિ** ઉન્નતબહુલતાય ઉગ્ગન્ત્વા ઉગ્ગન્ત્વા પવત્તનવસેન. **દિસાસુ પત્થટવસેનાતિ** વિપુલભાવેન ભૂતપરમ્પરાય સબ્બદિસાસુ પત્થરણવસેન. એત્થ ચ પાળિયં યથા ઉન્નતપાયો સદ્દો ઉન્નાદો, એવં વિપુલભાવેન ઉપરૂપરિ પવત્તોપિ ઉન્નાદોયેવાતિ તદુભયં એકજ્ઝં કત્વા “**ઉન્નાદિનિયા**”તિ વુત્તં, પુન તદુભયમેવ વિભાગં કત્વા “**ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દાયા**”તિ. અતો પાળિનયાનુરૂપમેવ અત્થં વિવરતીતિ દટ્ઠબ્બં. ઇદાનિ પરિબ્બાજકપરિસાય ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દતાકારણં, તસ્સ ચ પવત્તિઆકારં દસ્સેન્તો “**તેસઞ્હી**”તિઆદિમાહ. **બાલાતપેતિ** અભિનવુગ્ગતસૂરિયાતપે. **કામસ્સાદો** નામ કામગુણસ્સાદો. **ભવસ્સાદો** નામ કામરાગાદિસહગતો ભવેસુ અસ્સાદો.

સૂરિયુગ્ગમને ખજ્જોપનમિવ નિપ્પભતં સન્ધાય વુત્તં “**ખજ્જોપનકૂપમા જાતા**”તિ. **લાભસક્કારોપિ નો પરિહીનોતિ** અત્થો **બાવેરુજાતકેન** (જા॰ ૧.૪.૧૫૪) દીપેતબ્બો. **પરિસદોસોતિ** પરિસાય પવત્તદોસો.

૪૦૯. **સણ્ઠપેસીતિ** સઞ્ઞમનવસેન સમ્મદેવ ઠપેસિ. સણ્ઠપનઞ્ચેત્થ તિરચ્છાનકથાય અઞ્ઞમઞ્ઞસ્મિં અગારવસ્સ ચજાપનવસેન આચારસિક્ખાપનં , યથાવુત્તદોસસ્સ નિગૂહનઞ્ચ હોતીતિ આહ “**સિક્ખાપેસી**”તિઆદિ. **નન્તિ** પરિસં. **અપ્પસદ્દન્તિ** નિસ્સદ્દં ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દાભાવં. “**એકો નિસીદતી**”તિઆદિ અત્થાપત્તિદસ્સનં. **વુદ્ધિન્તિ** લાભગુણવુદ્ધિં. **પત્થયમાનોતિ** પત્થયનહેતુ. માનન્તે હિ લક્ખણે, હેતુમ્હિ ચ ઇચ્છન્તિ સદ્દવિદૂ. ઇદાનિ તમત્થં વિત્થારેતું “**પરિબ્બાજકા કિરા**”તિઆદિ આરદ્ધં. **અપરદ્ધન્તિ** અપરજ્ઝિતં. **નપ્પમજ્જન્તીતિ** પમાદં ન આપજ્જન્તિ, ન અગારવં કરોન્તીતિ વુત્તં હોતિ.

૪૧૦. **નો આગતે આનન્દોતિ** અમ્હાકં ભગવતિ આગતે આનન્દો પીતિ હોતિ. ‘‘ચિરસ્સં ખો ભન્તે ભગવા ઇમં પરિયાયમકાસી’’તિ વચનં પુબ્બેપિ તત્થ આગતપુબ્બત્તા વુત્તવચનમિવ હોતીતિ ચોદનં સમુટ્ઠાપેત્વા પરિહરન્તો “**કસ્મા આહા**”તિઆદિમાહ. **પિયસમુદાચારાતિ** પિયાલાપા. **તસ્માતિ** તથા પિયસમુદાચારસ્સ પવત્તનતો. ન કેવલં અયમેવ, અથ ખો અઞ્ઞેપિ પબ્બજિતા યેભુય્યેન ભગવતો અપચિતિં કરોન્તેવાતિ તદઞ્ઞેસમ્પિ બાહુલ્લકમ્મેન તદત્થં સાધેતું “**ભગવન્તઞ્હી**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ કારણમાહ “**ઉચ્ચાકુલીનતાયા**”તિ , મહાસમ્મતરાજતો પટ્ઠાય અસમ્ભિન્નખત્તિયકુલતાયાતિ અત્થો. તથા હિ સોણદણ્ડેન વુત્તં ‘‘સમણો ખલુ ભો ગોતમો ઉચ્ચાકુલા પબ્બજિતો અસમ્ભિન્નખત્તિયકુલા’’તિ, (દી॰ નિ॰ ૧.૩૦૪) તેન સાસને અપ્પસઞ્ઞાનમ્પિ કુલગારવેન ભગવતિ અપચિતિં દસ્સેતિ. **એતસ્મિં અન્તરે કા નામ કથાતિ** યથાવુત્તપરિચ્છેદબ્ભન્તરે કીદિસા નામ કથા. **વિપ્પકતાતિ** આરદ્ધા હુત્વા અપરિયોસિતા. ‘‘કા કથા વિપ્પકતા’’તિ પન વદન્તો અત્થતો તસ્સા પરિયોસાપનં પટિજાનાતિ નામ. કા કથાતિ ચ અવિસેસચોદના, તસ્મા યસ્સા તસ્સા સબ્બસ્સાપિ કથાય પરિયોસાપનં પટિઞ્ઞાતં હોતિ, તઞ્ચ પટિજાનનં પદેસઞ્ઞુનો અવિસંયન્તિ આહ “**યાવ…પે॰… સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેસી**”તિ. **એસાતિ** પરિબ્બાજકપરિસાય કથિતા રાજકથાદિકા. **નિસ્સારાતિ** નિરત્થકભાવેન સારરહિતા.

અભિસઞ્ઞાનિરોધકથાવણ્ણના

૪૧૧. ‘‘તિટ્ઠતેસા’’તિ એતસ્સ આપન્નમત્થં દસ્સેન્તો “**સચે**”તિઆદિમાહ. **સુકારણન્તિ** સુન્દરં અત્થાવહં હિતાવહં કારણં. **યત્થાતિ** અઞ્ઞતરિસ્સં સાલાયં. નાનાતિત્થસઞ્ઞાતાસુ લદ્ધીસુ નિયુત્તાતિ **નાનાતિત્થિયા**ણિયસદ્દેન. ણિકસદ્દેન વા ક-કારસ્સ ય-કારં કત્વા યથા ‘‘અન્તિયો’’તિ. ‘‘અયં કિં વદતિ અયં કિં વદતી’’તિ કુતૂહલં કોલાહલમેત્થ અત્થીતિ **કોતૂહલા**, સા એવ સાલા **કોતૂહલસાલાતિ** આહ “**કોતૂહલુપ્પત્તિટ્ઠાનતો**”તિ. **ઉપસઙ્ગમત્તં**

ધાત્વત્થાનુવત્તનતો. સઞ્ઞાસીસેનાયં દેસના, તસ્મા સઞ્ઞાસહગતા સબ્બેપિ ધમ્મા ગય્હન્તિ, તત્થ પન ચિત્તં પધાનન્તિ વુત્તં "**ચિત્તનિરોધે**"તિ. પહાનવસેન પન અચ્ચન્તનિરોધસ્સ તેહિ અનધિપ્પેતત્તા, અવિસયત્તા ચ "**ખણિકનિરોધે**"તિ આહ. કામં સોપિ તેસં અવિસયોવ, અત્થતો પન નિરોધકથા વુચ્ચમાના તત્થેવ તિટ્ઠતિ, તસ્મા અત્થાપત્તિમત્તં પતિ તથા વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. **તસ્સા**તિ અભિસઞ્ઞાનિરોધકથાય. "**કિત્તિઘોસો**"તિ 'અહો બુદ્ધાનુભાવો, ભવન્તરપટિચ્છન્નમ્પિ કારણં એવં હત્થામલકં વિય પચ્ચક્ખતો દસ્સેતિ, સાવકે ચ એદિસે સંવરસમાદાને પતિટ્ઠાપેતી'તિ થુતિઘોસો યાવ ભવગ્ગા **પત્થરતી**તિ. આચરિયેન વુત્તં. ઇદાનિ પન "સકલજમ્બુદીપે ભગવતો કથાકિત્તિઘોસો પત્થરતી"તિ પાઠો દિસ્સતિ. **પટિભાગકિરિયન્તિ** પળાસવસેન પટિભાગભૂતં પયોગં. **ભવન્તરસમયન્તિ** તત્ર તત્ર વુટ્ઠાનસમયં અભૂતપરિકપ્પિતં કિઞ્ચિ ઉસ્સારિયવત્થું અત્તનો સમયં કત્વા કથેન્તિ. **કિઞ્ચિદેવ સિક્ખાપદન્તિ** "એકમૂલકેન ભવિતબ્બં, એત્તકં વેલં એકસ્મિંયેવ ઠાને નિસીદિતબ્બ"ન્તિ એવમાદિકં કિઞ્ચિદેવ કારણં સિક્ખાકોટ્ઠાસં કત્વા **પઞ્ઞપેન્તિ**. **નિરોધકથન્તિ** નિરોધસમાપત્તિકથં.

તેસૂતિ કોતૂહલસાલાયં સન્નિપતિતેસુ નાનાતિત્થિયસમણબ્રાહ્મણેસુ. **એકચ્ચે**તિ એકે. **પુરિમો**તિ "અહેતૂ અપ્પચ્ચયા પુરિસસ્સ સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જન્તિપિ નિરુજ્ઝન્તિપી"તિઆદિના વુત્તવાદી. **એત્થા**તિ ચતૂસુ વાદીસુ. ઙ્વાયં ઇધ ઉપ્પજ્જતીતિ સમ્બન્ધો. **સમાપત્તિન્તિ** અસઞ્ઞીભવાવહં વાયોકસિણપરિકમ્મં, આકાસકસિણપરિકમ્મં વા રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનસમાપત્તિં, પઞ્ચમજ્ઝાનસમાપત્તિં વા. **નિરોધે**તિ હેટ્ઠા વુત્તનયેન સઞ્ઞાનિરોધે. **હેતું અપસ્સન્તો**તિ યેન હેતુના અસઞ્ઞીભવે સઞ્ઞાય નિરોધો સબ્બસો અનુપ્પાદો, યેન ચ તતો ચુતસ્સ ઇધ પઞ્ચવોકારભવે સઞ્ઞાય ઉપ્પાદો, તદુભયમ્પિ હેતું અવિસયતાય અપસ્સન્તો.

દુતિયોતિ "સઞ્ઞા હિ ભો પુરિસસ્સ અત્તા"તિઆદિના વુત્તવાદી. **નન્તિ** પઠમવાદિં. **નિસેધેત્વા**તિ "ન ખો પન મેતં ભો એવં ભવિસ્સતી"તિ એવં પટિક્ખિપિત્વા. **મિગસિઙ્ગતાપસસ્સા**તિ એવંનામકતાપસસ્સ. તસ્સ કિર મત્થકે મિગસિઙ્ગાકારેન દ્વે ચૂળા ઉટ્ઠહિંસુ, "ઇસિસિઙ્ગો"તિપિ તસ્સ નામં. **અસઞ્ઞકભાવન્તિ** મુચ્છાપત્તિયા કિરિયામયસઞ્ઞાવસેન વિગતસઞ્ઞિભાવં. વક્ખતિ હિ "વિસઞ્ઞી હુત્વા"તિ. ચત્તાલીસનિપાતે આગતનયેન **મિગસિઙ્ગતાપસવત્થું** સઙ્ખેપતો દસ્સેતું "**મિગસિઙ્ગતાપસો કિરા**"તિઆદિ વુત્તં. વિક્ખમ્ભનવસેન કિલેસાનં સન્તાપનતો **અત્તન્તપો**. દુક્કરતપતાય **ઘોરતપો** તિબ્બતપો. નિબ્બિસેવનભાવાપાદનેન સબ્બસો મિલાપિતચક્ખાદિતિક્ખિન્દ્રિયતાય **પરમધિતિન્દ્રિયો**. **સક્કવિમાનન્તિ** પણ્ડુકમ્બલસિલાસનં સન્ધાયાહ. તઞ્હિ તથારૂપપચ્ચયા કદાચિ ઉણ્હં, કદાચિ થદ્ધં, કદાચિ ચલિતં હોતિ. "**સક્ક...પે॰... પત્થેતી**"તિ અયોનિસો ચિન્તેત્વા **પેસેસિ**. **ભગ્ગો**તિ ભઞ્જિતકુસલજ્ઝાસયો, અધુના પન "લગ્ગો"તિ પાઠં લિખન્તિ. **તેન દિબ્બફસ્સેના**તિ હત્થગ્ગહણમત્તદિબ્બફસ્સેન. **તન્તિ** તથા સઞ્ઞાપટિલાભં. **એવમાહા**તિ એવં "સઞ્ઞા હિ ભો પુરિસસ્સ અત્તા"તિઆદિના આકારેન સઞ્ઞાનિરોધમાહ. ઇમિનાવ નયેન ઇતો પરેસુપિ દ્વીસુ ઠાનેસુ પાળિમાહરિત્વા યોજના વેદિતબ્બા.

તતિયોતિ "સન્તિ હિ ભો સમણબ્રાહ્મણા"તિઆદિના વુત્તવાદી. **આથબ્બણપયોગન્તિ** આથબ્બણવેદવિહિતં આથબ્બણિકાનં વિસઞ્ઞિભાવાપાદનપ્પયોગં. **ઉપકડ્ઢનં** આહરણં. **અપકડ્ઢનં** અપહરણં . **આથબ્બણં પયોજેત્વા**તિ આથબ્બણવેદે આગતં અગ્ગિજુહનપુબ્બકં મન્તપદં પયોજેત્વા સીસચ્છિન્નતાદિદસ્સનેન સઞ્ઞાનિરોધમાહ. **તસ્સા**તિ યસ્સ સીસચ્છિન્નતાદિ દસ્સિતં, તસ્સ.

ચતુત્થોતિ ''સન્તિ હિ ભો દેવતા મહિદ્ધિકા''તિઆદિના વુત્તવાદી. **યક્ખદાસીન**ન્તિ દેવદાસીનં, યા ''યોગવતિયો''તિપિ વુચ્ચન્તિ, યોગિનિયોતિપિ પાકટા. **મદનિદ્દ**ન્તિ સુરામદનિમિત્તકં સુપનં. **દેવતૂપહાર**ન્તિ નચ્ચનગાયનાદિના દેવતાનં પૂજં. **સુરાપાતિ**ન્તિ પાતિપુણ્ણં સુરં. **દિવા**તિ અતિદિવા, ઉસ્સૂરેતિ અત્થો. **ત**ન્તિ તથા સુપિત્વા વુટ્ઠહનં. **સુત્તકાલે** દેવતાનં સઞ્ઞાપકટ્ઠનવસેન **નિરોધં સમાપન્ના, પબુદ્ધકાલે** સઞ્ઞુપકટ્ઠનવસેન **નિરોધા વુટ્ઠિતાતિ મઞ્ઞમાનો**તિ અધિપ્પાયો.

એળમૂગકથા વિયાતિ ઇમેસં પણ્ડિતમાનીનં કથા અન્ધબાલકથાસદિસી. **ચત્તારો નિરોધે**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞવિધુરે ચત્તારોપિ નિરોધે. **એકેન ભવિતબ્બ**ન્તિ એકસભાવેનેવ ભવિતબ્બં. **ન બહુના**તિ ન ચ અઞ્ઞમઞ્ઞવિરુદ્ધેન બહુવિધેન નાનાસભાવેન ભવિતબ્બં. **તેનાપિ એકેના**તિ એકસભાવભૂતેન તેનાપિ નિરોધેન. **અઞ્ઞેનેવા**તિ તેહિ વુત્તાકારતો અઞ્ઞાકારેનેવ **ભવિતબ્બં. સો**તિ એકસભાવભૂતો નિરોધો. **અઞ્ઞત્ર સબ્બઞ્ઞુના**તિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધં ઠપેત્વા. **ઇધા**તિ કોતૂહલસાલાયં. **અયં નિરોધો અયં નિરોધો**તિ દ્વિક્ખત્તું બ્યાપનિચ્છાવચનં સત્થા અત્તનો દેસનાવિલાસેન અનેકાકારવોકારં નિરોધં વિભાવેસ્સતીતિ દસ્સનત્થં કતં. **અહો નૂના**તિ એત્થ **અહો**તિ અચ્છરિયે નિપાતો, **નૂના**તિ અનુસ્સરણે. તસ્મા **અહો નૂન ભગવા**તિ અનઞ્ઞસાધારણદેસનત્તા ભગવા નિરોધમ્પિ અહો અચ્છરિયં કત્વા આરાધેય્ય મઞ્ઞેતિ અધિપ્પાયો. **અહો નૂન સુગતો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. અચ્છરિયવિભાવનતો એવ ચેત્થ દ્વિક્ખત્તું આમેડિતવચનં. અચ્છરિયત્થોપિ હેસ **અહો**સદ્દો અનુસ્સરણમુખેનેવ પોટ્ઠપાદેન ગહિતો. તસ્મા વુત્તં **''અનુસ્સરણત્થે નિપાતદ્વય''**ન્તિ. **તેના**તિ અનુસ્સરણત્થમુખેન પવત્તનતો. ''અહો... પે॰... સુગતો''તિ વચનેન એતદહોસીતિ યોજના. ''યંતંસદ્દા નિચ્ચસમ્બન્ધા''તિ સાધિપ્પાયં યોજનં દસ્સેતું **''યો એતેસ''**ન્તિઆદિમાહ. કાલદેસપુગ્ગલાદિવિભાગેન બહુભેદત્તા **ઇમેસં નિરોધધમ્માન**ન્તિ બહુત્તે સામિવચનં, કુસલસદ્દયોગે ચેતં ભુમ્મત્થે દટ્ઠબ્બં. **કુસલો નિપુણો છેકો**તિ પરિયાયવચનમેતં. **અહો નૂન કથેય્યા**તિ અચ્છરિયં કત્વા કથેય્ય મઞ્ઞે. સો સુગતોતિ સમ્બન્ધો. **ચિણ્ણવસિતાયા**તિ નિરોધસમાપત્તિયં ચિણ્ણવસીભાવત્તા. **સભાવં જાનાતી**તિ નિરોધસભાવં યાથાવતો જાનાતિ.

અહેતુકસઞ્ઞુપ્પાદનિરોધકથાવણ્ણના

૪૧૨. ઘરમજ્ઝેયેવ પક્ખલિતાતિ યથા ઘરતો બહિ ગન્તુકામા પુરિસા મગ્ગં અનોતરિત્વા ઘરવિવરે સમતલે વિવટઙ્ગણે એવ પક્ખલનં પત્તા, એવંસમ્પદમિદન્તિ અત્થો. અસાધારણો **હેતુ**, સાધારણો **પચ્ચયો**તિ એવમાદિવિભાગો અઞ્ઞત્ર વુત્તો, ઇધ પન તેન વિભાગેન પયોજનં નત્થિ સઞ્ઞાય અકારણભાવપટિક્ખેપપરત્તા ચોદનાયાતિ વુત્તં **''કારણસ્સેવ નામ''**ન્તિ. યં પન પાળિયં વુત્તં ''સહેતૂ હિ પોટ્ઠપાદ સપ્પચ્ચયા પુરિસસ્સ સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જન્તિપિ નિરુજ્ઝન્તિપી''તિ, તત્થ સહેતૂ સપ્પચ્ચયા ઉપ્પજ્જન્તિ, ઉપ્પન્ના પન નિરુજ્ઝન્તિયેવ, ન તિટ્ઠન્તીતિ દસ્સનત્થં ''નિરુજ્ઝન્તિપી''તિ વચનં, ન તુ નિરોધસ્સ સહેતુસપચ્ચયતાદસ્સનત્થં. ઉપ્પાદોયેવ હિ સહેતુકો, ન નિરોધો. યદિ હિ નિરોધોપિ સહેતુકો સિયા, તસ્સપિ પુન નિરોધેન ભવિતબ્બં અઙ્કુરાદીનં પુન અઙ્કુરાદિના વિય, ન ચ તસ્સ પુન નિરોધો અત્થિ, તસ્મા વુત્તનયેનેવ પાળિયા અત્થો વેદિતબ્બો. અયઞ્ચ નયો ખણનિરોધવસેન વુત્તો. યો પન યથાપરિચ્છિન્નકાલવસેન સબ્બસો અનુપ્પાદનિરોધો, સો ''સહેતુકો''તિ વેદિતબ્બો તથારૂપાય પટિપત્તિયા વિના અભાવતો. તેનાહ ભગવા ''સિક્ખા એકા સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ, સિક્ખા એકા સઞ્ઞા નિરુજ્ઝતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૧૨) તતો એવ ચ **અટ્ઠકથાયમ્પિ** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૪૧૩) વુત્તં ''સઞ્ઞાય સહેતુકં ઉપ્પાદનિરોધં દીપેતુ''ન્તિ. એતઞ્હિ પાળિવચનં, અટ્ઠકથાવચનઞ્ચ અનુપ્પાદનિરોધં સન્ધાય વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. **સિક્ખા**તિ હેત્વત્થે પચ્ચત્તવચનં, ય-કારલોપો વા ''સઙ્ખ્યાપિ તમ્હા વનપત્તા પક્કમિતબ્બ''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰

૧.૧૯૨) વિય. હેતુભાવો ચસ્સા ઉપરિ આવિ ભવિસ્સતિ. **એકસદ્દો** ચ અઞ્ઞપરિયાયો, ન સઙ્ખ્યાવાચી ‘‘ઇત્થેકે સતો સત્તસ્સા’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૮૫-૯૧, ૯૪-૯૮; મ॰ નિ॰ ૩.૨૧) વિયાતિ આહ ‘‘**સિક્ખાય એકચ્ચા સઞ્ઞા જાયન્તી**’’તિ. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો.

૪૧૩. **વિત્થારેતુકમ્યતા**તિ વિત્થારેતુકામતાય. **પુચ્છાવસેના**તિ કથેતુકમ્યતાપુચ્છાવસેન, **વિત્થારેતુકમ્યતાપુચ્છાવસેના**તિ વા સમાસો. ‘‘પોટ્ઠપાદસ્સેવાયં પુચ્છા’’તિ આસઙ્કાય ‘‘ભગવા અવોચા’’તિ પાળિયં વુત્તં. સઞ્ઞાય…પે॰… દીપેતું તા દસ્સેન્તોતિ યોજેતબ્બં . **તત્થા**તિ તસ્સં ઉપરિ વક્ખમાનાય દેસનાય. **તતિયા**તિ અધિપઞ્ઞાસિક્ખા આગતાતિ સમ્બન્ધો. ‘‘**અયં…પે॰… દેસિતોતિ એત્થ સમ્માદિટ્ઠિસમ્માસઙ્કપ્પવસેન આગતા**. કસ્માતિ ચે? **પરિયાપન્નત્તા**, સભાવતો, ઉપકારતો ચ યથારહં પઞ્ઞાક્ખન્ધે અવરોધત્તા સઙ્ગહિતત્તાતિ અધિપ્પાયો. તથા હિ **ચૂળવેદલ્લસુત્તે** વુત્તં ‘‘યા ચાવુસો વિસાખ સમ્માદિટ્ઠિ, યો ચ સમ્માસઙ્કપ્પો , ઇમે ધમ્મા પઞ્ઞાક્ખન્ધે સઙ્ગહિતા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૨) કામઞ્ચેત્થ વુત્તનયેન તિસ્સોપિ સિક્ખા આગતા, તથાપિ અધિચિત્તસિક્ખાય એવ અભિસઞ્ઞાનિરોધો દસ્સિતો. ઇતરા પન તસ્સા સમ્ભારભાવેન આનીતાતિ અયમત્થો પાળિવસેન વેદિતબ્બો.

પઞ્ચકામગુણિકરાગોતિ પઞ્ચ કામકોટ્ઠાસે આરબ્ભ ઉપ્પજ્જનકરાગો. **અસમુપ્પન્નકામચારો**તિ વત્તમાનુપ્પન્નતાવસેન નસમુપ્પન્નો યો કોચિ કામચારો, યા કાચિ લોભુપ્પત્તિ. અધુના પન ‘‘અસમુપ્પન્નકામરાગો’’તિ પાઠો, સો અયુત્તોવ અત્થતો વિરુદ્ધત્તા. કામરાગો ચેત્થ વિસયવસેન નિયમિતત્તા કામગુણારમ્મણોવ લોભો દટ્ઠબ્બો, કામચારો પન ઝાનનિકન્તિભવરાગાદિપ્પભેદો સબ્બોપિ લોભચારો. કામનટ્ઠેન, કામેસુ પવત્તનટ્ઠેન ચ **કામચારો**. સબ્બેપિ હિ તેભૂમકધમ્મા કામનીયટ્ઠેન કામા. યસ્મા ઉભયેસમ્પિ સહચરણઞાયેન કામસઞ્ઞાભાવો હોતિ, તસ્મા ‘‘કામસઞ્ઞા’’તિ પદુદ્ધારં કત્વા તદુભયમેવ નિદ્દિટ્ઠન્તિ વેદિતબ્બં. ‘‘**તત્થા**’’તિઆદિ અસમુપ્પન્નકામચારતો પઞ્ચકામગુણિકરાગસ્સ વિસેસદસ્સનં, અસમુપ્પન્નકામચારસ્સેવ વા ઇધાધિપ્પેતભાવદસ્સનં. કામં પઞ્ચકામગુણિકરાગોપિ અસમુપ્પન્નો એવ અનાગામિમગ્ગેન સમુગ્ઘાટીયતિ, તસ્મિં પન સમુગ્ઘાટિતેપિ ન સબ્બો રાગો સમુગ્ઘાટં ગચ્છતિ તસ્સ અગ્ગમગ્ગેન સમુગ્ઘાટિતત્તા. તસ્મા પઞ્ચકામગુણિકરાગગ્ગહણેન ઇતરસ્સ સબ્બસ્સ ગહણં ન હોતીતિ ઉભયત્થસાધારણેન પરિયાયેન ઉભયમેવ સઙ્ગહેત્વા પાળિયં કામસઞ્ઞાગ્ગહણં કતં, અતો તદુભયં સરૂપતો, વિસેસતો ચ દસ્સેત્વા સબ્બસઙ્ગાહિકભાવતો ‘‘**અસમુપ્પન્નકામચારો પન ઇમસ્મિં ઠાને વટ્ટતી**’’તિ વુત્તં. **તસ્મા**તિ અસમુપ્પન્નકામચારસ્સેવ ઇધ વટ્ટનતો અયમત્થો વેદિતબ્બોતિ યોજના. **તસ્સા**તિ પઠમજ્ઝાનસમઙ્ગિનો પુગ્ગલસ્સ. **સદિસત્તા**તિ કામસઞ્ઞાદિભાવેન સમાનત્તા, એતેન પાળિયં ‘‘પુરિમા’’તિ ઇદં સદિસકપ્પનાવસેન વુત્તન્તિ દસ્સેતિ. અનાગતા હિ ઇધ ‘‘નિરુજ્ઝતી’’તિ વુત્તા અનુપ્પાદસ્સ અધિપ્પેતત્તા. તસ્મા અનાગતમેવ દસ્સેતું ‘‘**અનુપ્પન્નાવ નુપ્પજ્જતી**’’તિ વુત્તં.

વિવેકજપીતિસુખસઙ્ખાતાતિ વિવેકજપીતિસુખેહિ સહ અક્ખાતા, ન વિવેકજપીતિસુખાનીતિ અક્ખાતા. તંસમ્પયુત્તા હિ સઞ્ઞાયેવ ઇધાધિપ્પેતા, ન વિવેકજપીતિસુખાનિ. અથ વા વિવેકજપીતિસુખકોટ્ઠાસિકાતિ અત્થો. **સઙ્ખાત**સદ્દો હેત્થ કોટ્ઠાસત્થો ‘‘અદિન્નં થેય્યસઙ્ખાતં આદિયેય્યા’’તિઆદીસુ (પારા॰ ૮૯, ૯૧) વિય. કામચ્છન્દાદિઓળારિકઙ્ગપ્પહાનવસેન નાનત્થસઞ્ઞાપટિઘસઞ્ઞાહિ નિપુણતાય **સુખુમા**. ભૂતતાય **સચ્ચા**. તદેવત્થં દસ્સેતિ ‘‘**ભૂતા**’’તિ ઇમિના. સુખુમભાવેન, પરમત્થભાવેન ચ અવિપરીતસભાવાતિ અત્થો. એવં બ્યાસવસેન યથાપાઠમત્થં દસ્સેત્વા સમાસવસેનપિ યથાપાઠમેવ દસ્સેન્તો ‘‘**અથ વા**’’તિઆદિમાહ. સમાસબ્યાસવસેન હિ દ્વિધા પાઠો દિસ્સતિ. ‘‘**કામચ્છન્દાદિઓળારિકઙ્ગપ્પહાનવસેના**’’તિ ઇમિના સમ્પયુત્તધમ્માનં ભાવનાનુભાવસિદ્ધા, સઞ્ઞાય સણ્હસુખુમતા નીવરણવિક્ખમ્ભનવસેન વિઞ્ઞાયતીતિ દસ્સેતિ. **ભૂતતાયા**તિ સુખુમભાવેન,

પરમત્થભાવેન ચ અવિપરીતતાય, વિજ્જમાનતાય વા. **વિવેકજેહી**તિ નીવરણવિવેકતો જાતેહિ. ઇદાનિ ઝાનસમઙ્ગીવસેન વુત્તસ્સ દુતિયપદસ્સ અત્થં દસ્સેતું “**સા અસ્સા**”તિઆદિ વુત્તં. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બવારેસુ.

સમાપજ્જનાધિટ્ઠાનં વિય વુટ્ઠાનમ્પિ ઝાને પરિયાપન્નં હોતિ યથા તં ધમ્માનં ભઙ્ગક્ખણો ધમ્મેસુ, આવજ્જનપચ્ચવેક્ખણાનિ પન ન ઝાનપરિયાપન્નાનિ, તસ્મા ઝાનપરિયાપન્નમેવ વસીકરણં ગહેત્વા “**સમાપજ્જન્તો, અધિટ્ઠહન્તો, વુટ્ઠહન્તો ચ સિક્ખતી**”તિ વુત્તં. તન્તિ પઠમજ્ઝાનં. **તેન...પે૰... ઝાનેના**તિ ઇદમ્પિ ‘‘સિક્ખા’’તિ એતસ્સ સંવણ્ણનાપદં. **તેના**તિ ચ હેતુમ્હિ કરણવચનં, પઠમજ્ઝાનેન હેતુનાતિ અત્થો. હેતુભાવો ચેત્થ ઝાનસ્સ વિવેકજપીતિસુખસુખુમસચ્ચસઞ્ઞાય ઉપ્પત્તિયા સહજાતાદિપચ્ચયભાવો. કામસઞ્ઞાય પન નિરોધસ્સ ઉપનિસ્સયપચ્ચયભાવોવ. સો ચ ખો સુત્તન્તપરિયાયેન. તથા ચેવ હેટ્ઠા સંવણ્ણિતં ‘‘તથારૂપાય પટિપત્તિયા વિના અભાવતો’’તિ **એતેનુપાયેના**તિ ય્વાયં પઠમજ્ઝાનતપ્પટિપક્ખસઞ્ઞાવસેન ‘‘સિક્ખા એકા સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ, સિક્ખા એકા સઞ્ઞા નિરુજ્ઝતી’’તિ એત્થ નયો વુત્તો, એતેન નયેન. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બવારેસુ.

૪૧૪. ઇદાનિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનપરમાય એવ સઞ્ઞાય દસ્સને કારણં વિભાવેન્તો “**યસ્મા પના**”તિઆદિમાહ. યસ્મા ઇદઞ્ચ...પે૰... ઉદ્ધટન્તિ સમ્બન્ધો. કેસં પનિદં અઙ્ગતો સમ્મસનન્તિ વુત્તં “**અટ્ઠસમાપત્તિયા**”તિઆદિ. **અઙ્ગતો**તિ ઝાનઙ્ગતો. ઇદઞ્હિ અનુપદધમ્મવિપસ્સનાય લક્ખણવચનં. અનુપદધમ્મવિપસ્સનઞ્હિ કરોન્તો સમાપત્તિં પત્વા અઙ્ગતોવ સમ્મસનં કરોતિ, ન ચ સઞ્ઞા સમાપત્તિયા કિઞ્ચિ અઙ્ગં હોતિ. અથ ચ પનેતં વુત્તં “**ઇદઞ્ચ સઞ્ઞા સઞ્ઞાતિ એવં અઙ્ગતો સમ્મસનં ઉદ્ધટ**”ન્તિ, તસ્મા લક્ખણવચનમેતં. **અઙ્ગતો**તિ વા અવયવતોતિ અત્થો, અનુપદધમ્મતોતિ વુત્તં હોતિ. **કલાપતો**તિ સમૂહતો. યસ્મા પનેત્થ સમાપત્તિવસેન તંતંસઞ્ઞાનં ઉપ્પાદનિરોધે વુચ્ચમાને અઙ્ગવસેન સો વુત્તો હોતિ, તસ્મા ‘‘ઇદઞ્ચા’’તિઆદિના અઙ્ગતોવ સમ્મસનં દસ્સેતીતિ વેદિતબ્બં. **તસ્મા**તિ સઞ્ઞાવસેનેવ અઙ્ગતો સમ્મસનસ્સ ઉદ્ધટત્તા. **તદેવા**તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનમેવ, ન નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં તત્થ પટુસઞ્ઞાભાવતો.

‘‘યો’’તિ વત્તબ્બે ‘‘યતો’’તિ વુત્તન્તિ આહ “**યો નામા**”તિ યથા ‘‘આદિમ્હી’’તિ વત્તબ્બે ‘‘આદિતો’’તિ વુચ્ચતિ અત્થે પરિગ્ગય્હમાને યથાયુત્તવિભત્તિયાવ તો-સદ્દસ્સ લબ્ભનતો. **નામ**-સદ્દો ચેત્થ ખો-સદ્દો વિય વાચાસિલિટ્ઠતામત્તં. સસ્સેદન્તિ **સકં**, અત્તના અધિગતઝાનં, તસ્મિં સઞ્ઞા **સકસઞ્ઞા**, સા એતસ્સત્થીતિ **સકસઞ્ઞી**તિ વુત્તં “**અત્તનો પઠમજ્ઝાનસઞ્ઞાય સઞ્ઞવા**”તિ. ઈકારો ચેત્થ ઉપરિ વુચ્ચમાનનિરોધપાદકતાય સાતિસયાય ઝાનસઞ્ઞાય અત્થિભાવજોતકો દટ્ઠબ્બો. તેનેવાહ “**અનુપુબ્બેન સઞ્ઞગ્ગં ફુસતી**”તિઆદિ. તસ્મા તત્થ તત્થ સકસઞ્ઞિતાગ્ગહણેન તસ્મિં તસ્મિં ઝાને સબ્બસો સુચિણ્ણવસીભાવો દીપિતોતિ વેદિતબ્બં.

લોકિયાનન્તિ નિદ્ધારણે સામિવચનં, સામિઅત્થે એવ વા. યદગ્ગેન હિ તં તેસુ સેટ્ઠં, તદગ્ગેન તેસમ્પિ સેટ્ઠન્તિ. વિભત્તાવધિઅત્થે વા સામિવચનં . એત્થ પન ‘‘લોકિયાન’’ન્તિ વિસેસનં લોકુત્તરસમાપત્તીહિ તસ્સ અસેટ્ઠભાવતો કતં. સેસં “**કિચ્ચકારકસમાપત્તીન**”ન્તિ પન વિસેસનં અકિચ્ચકારકસમાપત્તિતો તસ્સ અસેટ્ઠભાવતોતિ દટ્ઠબ્બં. અકિચ્ચકારકતા ચસ્સા ‘‘યથેવ હિ તત્થ સઞ્ઞા, એવં ફસ્સાદયોપી’’તિ, ‘‘યદગ્ગેન હિ તત્થ ધમ્મા સઙ્ખારાવસેસભાવપ્પત્તિયા પકતિવિપસ્સકાનં સમ્મસિતું અસક્કુણેય્યરૂપેન ઠિતા, તદગ્ગેન હેટ્ઠિમસમાપત્તિધમ્મા વિય પટુકિચ્ચકરણસમત્થાપિ ન હોન્તી’’તિ ચ **અટ્ઠકથાસુ** (વિસુદ્ધિ૰ ૧.૨૮૭) પટુસઞ્ઞાકિચ્ચાભાવવચનતો વિઞ્ઞાયતિ. સ્વાયમત્થો **પરમત્થમઞ્જૂસાય** નામ **વિસુદ્ધિમગ્ગટીકાય** આરુપ્પકથાયં (વિસુદ્ધિ૰ ટી૰ ૧.૨૮૬) આચરિયેન સવિસેસં વુત્તો, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. કેચિ પન ‘‘યથા હેટ્ઠિમા

હેટ્ઠિમા સમાપત્તિયો ઉપરિમાનં ઉપરિમાનં સમાપત્તીનં અધિટ્ઠાનકિચ્ચં સાધેન્તિ, ન એવં નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ કસ્સચિપિ અધિટ્ઠાનં સાધેતિ, તસ્મા સા અકિચ્ચકારિકા ઇતરા કિચ્ચકારિકા''તિ વદન્તિ, તદયુત્તં તસ્સાપિ વિપસ્સનાચિત્તપરિદમનાદીનં અધિટ્ઠાનકિચ્ચસાધનતો, તસ્મા પુરિમોયેવ અત્થો યુત્તો. કસ્મા ચેતં તેસમગ્ગન્તિ આહ "**આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિય**"ન્તિઆદિ. ''ઇતી''તિ વત્વા "**લોકિયાનં...પે॰... અગ્ગત્તા**"તિ તસ્સત્થો વુત્તો, ''અગ્ગત્તા''તિ એત્થ વા નિદસ્સનમેતં.

પકપ્પેતીતિ સંવિદહતિ. ઝાનં સમાપજ્જન્તો હિ ઝાનસુખં અત્તનિ સંવિદહતિ નામ. **અભિસઙ્ખરોતી**તિ આયૂહતિ સમ્પિણ્ડેતિ. સમ્પિણ્ડનત્થો હિ સમુદાયત્થો. યસ્મા પન નિકન્તિવસેન ચેતનાકિચ્ચસ્સ મત્થકપ્પત્તિ, તસ્મા ફલૂપચારેન કારણં દસ્સેન્તો "**નિકન્તિં...પે॰... નામા**"તિ વુત્તં. **ઇમા આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસઞ્ઞા**તિ ઇદાનિ લબ્ભમાના આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસઞ્ઞા . તંસમતિક્કમેનેવ ઉપરિઝાનત્થાય ચેતનાભિસઙ્ખરણસમ્ભવતો **નિરુજ્ઝેય્યું**. **અઞ્ઞા**તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસઞ્ઞાહિ અઞ્ઞા. **ઓળારિકા**તિ તતો થૂલતરા. કા પન તાતિ આહ "**ભવઙ્ગસઞ્ઞા**"તિ. આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનતો વુટ્ઠાય એવ હિ ઉપરિઝાનત્થાય ચેતનાભિસઙ્ખરણાનિ ભવેય્યું, એવઞ્ચ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસઞ્ઞા નિરુજ્ઝેય્યું, વુટ્ઠાનઞ્ચ ભવઙ્ગવસેન હોતિ, તતો પરમ્પિ યાવ ઉપરિઝાનસમાપજ્જનં, તાવ અન્તરન્તરા ભવઙ્ગસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જેય્યું, તા ચ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસઞ્ઞાહિ ઓળારિકાતિ અધિપ્પાયો.

ચેતેન્તોવાતિ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનજ્ઝાનં એકં દ્વે ચિત્તવારેપિ સમાપજ્જનવસેન પકપ્પેન્તો એવ. **ન ચેતેતી**તિ તથા હેટ્ઠિમઝાનેસુ વિય વા પુબ્બાભોગાભાવતો ન પકપ્પેતિ નામ. પુબ્બાભોગવસેન હિ ઝાનં પકપ્પેન્તો ઇધ ''ચેતેતી''તિ વુત્તો. **અભિસઙ્ખરોન્તોવા**તિ તત્થ અપ્પહીનનિકન્તિકતાવસેન આયૂહન્તો એવ. **નાભિસઙ્ખરોતી**તિ તથા હેટ્ઠિમઝાનેસુ વિય વા પુબ્બાભોગાભાવતો નાયૂહતિ નામ. ''અહમેતં ઝાનં નિબ્બત્તેમિ ઉપસમ્પાદેમિ સમાપજ્જામી''તિ હિ એવં અભિસઙ્ખરણં તત્થ સાલયસ્સેવ હોતિ, ન અનાલયસ્સ, તસ્મા એકદ્વિચિત્તક્ખણિકમ્પિ ઝાનં પવત્તેન્તો તત્થ અપ્પહીનનિકન્તિકતાય ''અભિસઙ્ખરોન્તો એવા''તિ વુત્તો. યસ્મા પનસ્સ તથા હેટ્ઠિમઝાનેસુ વિય વા તત્થ પુબ્બાભોગો નત્થિ, તસ્મા ''ન અભિસઙ્ખરોતી''તિ વુત્તં. "**ઇમસ્સ ભિક્ખુનો**"તિઆદિ વુત્તસ્સેવત્થસ્સ વિવરણં. તત્થ યસ્મા ઇમસ્સ...પે॰... અત્થિ, તસ્મા ''ન ચેતેતિ, નાભિસઙ્ખરોતી''તિ ચ વુત્તન્તિ અધિપ્પાયો. **આભોગસમન્નાહારો**તિ આભોગસઙ્ખાતો, આભોગવસેન વા ચિત્તસ્સ આરમ્મણાભિમુખં, આરમ્મણસ્સ વા ચિત્તાભિમુખં અન્વાહારો. "**સ્વાયમત્થો**"તિઆદિના તદેવત્થં ઉપમાય પટિપાદેતિ. **પુત્તઘરાચિક્ખણેના**તિ પુત્તઘરસ્સ આરોચનનયેન.

ગન્ત્વા આદાય આગતન્તિ સમ્બન્ધો. **પચ્છાભાગે**તિ આસનસાલાય પચ્છિમદિસાયં ઠિતસ્સ પિતુઘરસ્સ પચ્છાભાગે. **તતો**તિ પુત્તઘરતો. **લદ્ધઘરમેવા**તિ યતોનેન ભિક્ખા લદ્ધા, તમેવ ઘરં પુત્તગેહમેવ. **આસનસાલા વિય આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ** તતો પિતુઘરપુત્તઘરટ્ઠાનિયાનં નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનનિરોધસમાપત્તીનં ઉપગન્તબ્બતો. **પિતુગેહં વિય નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ** અમનસિકાતબ્બતો, મજ્ઝે ઠિતત્તા ચ. **પુત્તગેહં વિય નિરોધસમાપત્તિ** મનસિકાતબ્બતો, પરિયન્તે ઠિતત્તા ચ. **પિતુઘરં અમનસિકરિત્વા**તિ પવિસિત્વા સમતિક્કન્તમ્પિ પિતુઘરં અમનસિકરિત્વા. પુત્તઘરસ્સેવ આચિક્ખણં વિય એકં દ્વે ચિત્તવારે સમાપજ્જિતબ્બમ્પિ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં અમનસિકરિત્વા પરતો નિરોધસમાપત્તત્થાય એવ મનસિકારો દટ્ઠબ્બો. એવં અમનસિકારસામઞ્ઞેન, મનસિકારસામઞ્ઞેન ચ ઉપમોપમેય્યતા વુત્તા આચિક્ખણેનપિ મનસિકારસ્સેવ જોતનતો. ન હિ મનસિકારેન વિના આચિક્ખણં સમ્ભવતિ.

તા ઝાનસઞ્ઞાતિ એકં દ્વે ચિત્તવારે પવત્તા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનઝાનસઞ્ઞા. નિરોધસમાપત્તિયઞ્હિ યથારહં ચતુત્થારુપ્પકુસલકિરિયજવનં દ્વિક્ખત્તુમેવ જવતિ, ન તદુત્તરિ. **નિરુજ્ઝન્તી**તિ સરસવસેનેવ નિરુજ્ઝન્તિ, પુબ્બાભિસઙ્ખારબલેન પન ઉપરિ અનુપ્પાદો. યથા ચ ઝાનસઞ્ઞાનં, એવં ઇતરસઞ્ઞાનમ્પીતિ આહ "**અઞ્ઞા ચા**"તિઆદિ. **નુપ્પજ્જન્તિ** યથાપરિચ્છિન્નકાલન્તિ અધિપ્પાયો. **સો એવં પટિપન્નો ભિક્ખૂ**તિ યથાવુત્તે સઞ્ઞગ્ગે ઠિતભાવેન પટિપન્નો ભિક્ખુ, સો ચ ખો અનાગામી વા અરહા વા દ્વીહિ ફલેહિ સમન્નાગમો, તિણ્ણં સઙ્ખારાનં પટિપ્પસ્સદ્ધિ, સોળસવિધા ઞાણચરિયા, નવવિધા સમાધિચરિયાતિ ઇમેસં વસેન નિરોધપટિપાદનપટિપત્તિં પટિપન્નોતિ અત્થો. અનુપુબ્બનિરોધવસેન ચિત્તચેતસિકાનં અપ્પવત્તિયેવ સઞ્ઞાવેદનાસીસેન "**સઞ્ઞાવેદયિતનિરોધ**"ન્તિ વુત્તા. **ફુસતી**તિ એત્થ **ફુસનં** નામ વિન્દનં પટિલદ્ધીતિ દસ્સેતિ "**વિન્દતિ પટિલભતી**"તિ ઇમિના. અત્થતો પન વુત્તનયેન યથાપરિચ્છિન્નકાલં ચિત્તચેતસિકાનં સબ્બસો અપ્પવત્તિયેવ.

નિરત્થકતાય **ઉપસગ્ગમત્તં**, તસ્મા સઞ્ઞા ઇચ્ચેવ અત્થો. નિરોધપદેન અનન્તરિકં કત્વા સમાપત્તિપદે વત્તબ્બે તેસં દ્વિન્નમન્તરે સમ્પજાનપદં ઠપિતન્તિ આહ "**નિરોધપદેન અન્તરિકં કત્વા વુત્ત**"ન્તિ. તેન વુત્તં "**અનુ... પે॰... અત્થો**"તિ, તેન અયુત્તસમાસોયં યથારુતપાઠોતિ દસ્સેતિ. **તત્રાપી**તિ તસ્મિં યથાપદમનુપુબ્બિઠપનેપિ અયં વિસેસત્થોતિ યોજના. **સમ્પજાનન્તસ્સા**તિ તં તં સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય તત્થ તત્થ સઙ્ખારાનં સમ્મસનવસેન પજાનન્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ. **અન્તે**તિ યથાવુત્તાય નિરોધપટિપાદનપટિપત્તિયા પરિયોસાને. દુતિયવિકપ્પે **સમ્પજાનન્તસ્સા**તિ સમ્પજાનકારિનો, ઇમિના નિરોધસમાપત્તિસમાપજ્જનકસ્સ ભિક્ખુનો આદિતો પટ્ઠાય સબ્બપાટિહારિકપઞ્ઞાય સદ્ધિં અત્થસાધિકા પઞ્ઞા કિચ્ચતો દસ્સિતા હોતિ. તેનાહ "**પણ્ડિતસ્સ ભિક્ખુનો**"તિ. વચનસેસાપેક્ખા' નપેક્ખતા દ્વિન્નં વિકપ્પાનં વિસેસો.

સંવણ્ણનોકાસાનુપ્પત્તિતો **નિરોધસમાપત્તિકથા કથેતબ્બા. સબ્બાકારેના**તિ નિરોધસમાપત્તિયા સરૂપવિસેસો, સમાપજ્જનકો, સમાપજ્જનટ્ઠાનં, સમાપજ્જનકારણં, સમાપજ્જનાકારોતિ એવમાદિના સબ્બપ્પકારેન . **તત્થા**તિ વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૩૦૭) **કથિતતોવા**તિ કથિતટ્ઠાનતો એવ, તેવીસતિમપરિચ્છેદતોતિ અત્થો, ન ઇધ તં વદામ પુનરુત્તિભાવતો, ગન્થગરુકભાવતો ચાતિ અધિપ્પાયો.

પાળિયં **એવં ખો અહ**ન્તિ એત્થ આકારત્થો **એવં**-સદ્દો ઉગ્ગહિતાકારદસ્સનન્તિ કત્વા. **એવં પોટ્ઠપાદા**તિ એત્થ પન સમ્પટિચ્છનત્થો તથેવ અનુજાનનન્તિ કત્વા. તેનાહ "**સુઉગ્ગહિતં તયા'તિ અનુજાનન્તો**"તિ.

૪૧૫. સઞ્ઞા અગ્ગા એત્થાતિ **સઞ્ઞગ્ગં**, આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં. **અવસેસસમાપત્તીસુપિ સઞ્ઞગ્ગં અત્થીતિ** એત્થ પન સઞ્ઞગ્ગભાવો ''સઞ્ઞગ્ગ''ન્તિ વુત્તો, સઞ્ઞાયેવ અગ્ગન્તિ તુલ્યાધિકરણસમાસો વા. "**પુથૂ**"તિ અયં લિઙ્ગવિપલ્લાસો, નિકારલોપો વાતિ વુત્તં "**બહૂની**"તિ. "**યથા**"તિ ઇમિના કરણપ્પકારસઙ્ખાતો પકારવિસેસો ગહિતો, ન પકારસામઞ્ઞન્તિ દસ્સેતિ "**પથવીકસિણાદીસૂ**"તિઆદિના. "**ઇદં વુત્તં હોતી**"તિઆદિ તબ્બિવરણં. ઝાનાનં તાવ યુત્તો કરણભાવો સઞ્ઞાનિરોધફુસનસ્સ સાધકતમભાવતો, કસિણાનં પન કથન્તિ? તેસમ્પિ સો યુત્તો એવ. યદગ્ગેન હિ ઝાનાનં નિરોધફુસનસ્સ સાધકતમભાવો, તદગ્ગેન કસિણાનમ્પિ તદવિનાભાવતો. અનેકકરણાપિ ચ કિરિયા હોતિયેવ યથા ''અઞ્ઞેન મગ્ગેન યાનેન દીપિકાય ગચ્છતી''તિ.

એકવારન્તિ સકિં. **પુરિમસઞ્ઞાનિરોધ**ન્તિ કામસઞ્ઞાનિરોધં, ન પન નિરોધસમાપત્તિસઞ્ઞિતં સઞ્ઞાનિરોધં. **એકં સઞ્ઞગ્ગ**ન્તિ એકં સઞ્ઞાભૂતં અગ્ગં, એકો સઞ્ઞગ્ગભાવો વા હેટ્ઠિમાય સઞ્ઞાય ઉક્કટ્ઠભાવતો. સઞ્ઞા ચ સા

અઞ્ઞાતિ હિ **સઞ્ઞગ્ગં**, ન સઞ્ઞાસુ અગ્ગન્તિ. યથા પન સઞ્ઞા અગ્ગો એત્થાતિ **સઞ્ઞગ્ગં**, આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં, એવં સેસઝાનમ્પિ. યેન ચ નિમિત્તેન ઝાનં ''સઞ્ઞગ્ગ''ન્તિ વુત્તં, તદેવ સઞ્ઞાસઙ્ખાતં નિમિત્તં ભાવલોપેન, ભાવપ્પધાનેન વા ઇધાધિપ્પેતં. **દ્વે વારે**તિ દ્વિક્ખત્તું. **સતસહસ્સં સઞ્ઞગ્ગાની**તિ મિગપદવળઞ્જનનિદ્દેસો. **સેસકસિણેસૂ**તિ કસિણાનમેવ ગહણં નિરોધકથાય અધિકતત્તા, તતો એવ ચેત્થ ઝાનગ્ગહણેનપિ કસિણજ્ઝાનાનિ એવ ગહિતાનીતિ વેદિતબ્બં. યથા ''પથવીકસિણેન કરણભૂતેના''તિ તદારમ્મણિકં ઝાનં અનામસિત્વા વુત્તં, એવં ''**પઠમજ્ઝાનેન કરણભૂતેના**''તિ તદારમ્મણં અનામસિત્વા વદતિ. ''**ઇતી**''તિઆદિના તદેવત્થં સઙ્ગહેત્વા નિગમનં કરોતિ. **સબ્બમ્પી**તિ એકવારં સમાપન્નજ્ઝાનસઞ્ઞમ્પિ. **સઙ્ગહેત્વા**તિ સઞ્જાનનલક્ખણેન તંસભાવાનતિવત્તનતો સઙ્ગહં કત્વા, સમાપજ્જનવસેન, સઞ્જાનનલક્ખણેન ચ એકતાતિ વુત્તં હોતિ. **અપરાપર**ન્તિ પુનપ્પુનં. **બહૂનિ** સઞ્ઞગ્ગાનિ હોન્તિ.

૪૧૬. પઠમનયે ઝાનપદટ્ઠાનં વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ વસેન સઞ્ઞાઞાણાનિ દસ્સિતાનિ. દુતિયનયે પન યસ્મા વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા મગ્ગેન ઘટેન્તસ્સ મગ્ગઞાણં ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મા વિપસ્સનામગ્ગવસેન સઞ્ઞાઞાણાનિ દસ્સિતાનિ. તતિયનયે ચ યસ્મા પઠમનયો ઓળારિકો, દુતિયનયોપિ મિસ્સકોતિ તદુભયં અસમ્ભાવેત્વા અચ્ચન્તસુખુમગમ્ભીરં નિબ્બત્તિતલોકુત્તરમેવ દસ્સેતું મગ્ગફલવસેન સઞ્ઞાઞાણાનિ દસ્સિતાનિ. તયોપેતે નયા મગ્ગસોધનવસેન દસ્સિતા.

''અયં પનેત્થ સારો''તિ વિભાવેતું તિપિટકમહાસિવત્થેરવાદો આભતો. તથા હિ ''અરહત્તફલસઞ્ઞાય ઉપ્પાદા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૪૧૬) થેરવાદાનુકૂલમેવ ઉપરિ અત્થો સંવણ્ણિતોતિ. **ઇમે ભિક્ખૂ**તિ પુરિમવાદિનો ભિક્ખૂ. તદા **દીઘનિકાયતન્તિં** પરિવત્તન્તે ઇમં ઠાનં પત્વા યથાવુત્તપટિપાટિયા તયો નયે કથેન્તે ભિક્ખૂ સન્ધાય એવં થેરો વદતિ. નિરોધં પુચ્છિત્વા તસ્મિં કથિતે તદનન્તરં સઞ્ઞાઞાણુપ્પત્તિં પુચ્છન્તો અત્થતો નિરોધા વુટ્ઠાનં પુચ્છતિ નામ. નિરોધતો ચ વુટ્ઠાનં અરહત્તફલુપ્પત્તિયા વા સિયા, અનાગામિફલુપ્પત્તિયા વા, તત્થ સઞ્ઞા પધાના, તદનન્તરઞ્ચ પચ્ચવેક્ખણઞાણન્તિ તદુભયં નિદ્ધારેન્તો થેરો ''**પોટ્ઠપાદો હેટ્ઠા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **ભગવા**તિ આલપનવચનં.

યથા મગ્ગવીથિયં મગ્ગફલઞાણેસુ ઉપ્પન્નેસુ નિયમતો મગ્ગફલપચ્ચવેક્ખણઞાણાનિ હોન્તિ, એવં ફલસમાપત્તિવીથિયં ફલપચ્ચવેક્ખણઞાણન્તિ વુત્તં ''**પચ્છા પચ્ચવેક્ખણઞાણ**''ન્તિ. ''**ઇદં અરહત્તફલ**''ન્તિ પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સ ઉપ્પત્તિઆકારદસ્સનં. અયમેવ પચ્ચયો **ઇદપ્પચ્ચયો** મ-કારસ્સ દ-કારં કત્વા. દ-કારેનપિ પકતિપદમિચ્છન્તિ કેચિ સદ્દવિદૂ. સો પન થેરવાદે ન ફલસમાધિસઞ્ઞા એવાતિ આહ ''**ફલસમાધિસઞ્ઞાપચ્ચયા**''તિ, અરહત્તફલસમાધિસહગતસઞ્ઞાપચ્ચયાતિ અત્થો. **કિરા**તિ અનુસ્સરણત્થે નિપાતો. યથાધિગતધમ્માનુસ્સરણપક્ખિયા હિ પચ્ચવેક્ખણા. સમાધિસીસેન ચેત્થ સબ્બં અરહત્તફલં ગહિતં સહચરણઞાયેન, તસ્મિં અસતિ પચ્ચવેક્ખણાય અસમ્ભવોતિ પાળિયં ''ઇદપ્પચ્ચયા''તિ વુત્તં. એવમિધ દીઘભાણકાનં મતેન ફલપચ્ચવેક્ખણાય એકન્તિકતા દસ્સિતા. **ચૂળદુક્ખક્ખન્ધસુત્તટ્ઠકથાયં** પન એવં વુત્તં ''સા પન ન સબ્બેસં પરિપુણ્ણા હોતિ. એકો હિ પહીનકિલેસમેવ પચ્ચવેક્ખતિ, એકો અવસિટ્ઠકિલેસમેવ, એકો મગ્ગમેવ, એકો ફલમેવ, એકો નિબ્બાનમેવ. ઇમાસુ પન પઞ્ચસુ પચ્ચવેક્ખણાસુ એકં વા દ્વે વા નો લદ્ધું ન વટ્ટન્તી''તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૭૫), તદેતં **મજ્ઝિમભાણકાનં** મતેન વુત્તં. **આભિધમ્મિકા** પન વદન્તિ –

''મગ્ગં ફલઞ્ચ નિબ્બાનં, પચ્ચવેક્ખતિ પણ્ડિતો;

હીને કિલેસે સેસે ચ, પચ્ચવેક્ખતિ વા ન વા’’તિ. (અભિધમ્મત્થસઙ્ગહટ્ઠકથાયં કમ્મટ્ઠાનસઙ્ગહવિભાગે વિસુદ્ધિભેદે);

સઞ્ઞાઅત્તકથાવણ્ણના

૪૧૭. ‘‘**ગામસૂકરો**’’તિ ઇમિના વનસૂકરમપનેતિ. એવઞ્હિ ઉપમાવચનં સૂપપન્નં હોતીતિ. દેસનાય સણ્હભાવેન સારમ્ભમક્ખઇસ્સાદિમલવિસોધનતો સુતમયઞાણં ન્હાપિતં વિય, સુખુમભાવેન અનુવિલિત્તં વિય, તિલક્ખણબ્ભાહતતાય કુણ્ડલાદ્યાલઙ્કારવિભૂસિતં વિય ચ હોતિ. તદનુપવિસતો ઞાણસ્સ, તથાભાવા તંસમઙ્ગિનો ચ પુગ્ગલસ્સ તથાભાવાપત્તિ, નિરોધકથાય નિવેદનઞ્ચસ્સ સિરિસયને પવેસનસદિસન્તિ આહ ‘‘**સણ્હસુખુમ...પે॰... આરાપિતોપી**’’તિ. **તત્થા**તિ તિસ્સં નિરોધકથાયં. મન્દબુદ્ધિતાય **સુખં ન વિન્દન્તો** અલભન્તો, અજાનન્તો વા. મલવિદૂસિતતાય **ગૂથટ્ઠાનસદિસં. અત્તનો લદ્ધિન્તિ** અત્તદિટ્ઠિં. **અનુમતિં ગહેત્વા**તિ અનુઞ્ઞં ગહેત્વા ‘‘એદિસો મે અત્તા’’તિ અનુજાનાપેત્વા, અત્તનો લદ્ધિયં પતિટ્ઠાપેત્વાતિ વુત્તં હોતિ.

પાળિયં **કં પના**તિ ઓળારિકો, મનોમયો, અરૂપીતિ તિણ્ણં અત્તવાદાનં વસેન તિવિધેસુ અત્તાનેસુ કતરં અત્તાનં પચ્ચેસીતિ અત્થો. ‘‘**દેસનાય સુકુસલો**’’તિ ઇમિના ‘‘અવસ્સં મે ભગવા લદ્ધિં વિદ્ધંસેસ્સતી’’તિ તસ્સ મનસિકારં દસ્સેતિ. **પરિહરન્તો**તિ વિદ્ધંસનતો અપનેન્તો, અરૂપી અત્તાતિ અત્તનો લદ્ધિં નિગૂહન્તોતિ અધિપ્પાયો. પાળિયં ‘‘ઓળારિકં ખો’’તિઆદિમ્હિ પરિબ્બાજકવચને અયમધિપ્પાયો – યસ્મા ચતુસન્તતિરૂપપ્પબન્ધં એકત્તવસેન ગહેત્વા રૂપીભાવતો ‘‘ઓળારિકો અત્તા’’તિ પચ્ચેતિ અત્તવાદી, અન્નપાનોપટ્ઠાનતઞ્ચસ્સ પરિકપ્પેત્વા ‘‘સસ્સતો’’તિ મઞ્ઞતિ, રૂપીભાવતો એવ ચ સઞ્ઞાય અઞ્ઞત્તં ઞાયાગતમેવ, યં વેદવાદિનો ‘‘અન્નમયો, પાનમયો’’તિ ચ દ્વિધા વોહરન્તિ, તસ્મા પરિબ્બાજકો તં અત્તવાદિમતં અત્તાનં સન્ધાય ‘‘ઓળારિકં ખો’’તિઆદિમાહાતિ.

‘‘ઓળારિકો ચ હિ તે પોટ્ઠપાદ અત્તા અભવિસ્સા’’તિઆદિમ્હિ ભગવતો વચને ચાયમધિપ્પાયો – યદિ અત્તા રૂપી ભવેય્ય, એવં સતિ રૂપં અત્તા સિયા, ન ચ સઞ્ઞી સઞ્ઞાય અરૂપભાવતો, રૂપધમ્માનઞ્ચ અસઞ્જાનનસભાવત્તા. રૂપી ચ સમાનો યદિ તવ મતેન નિચ્ચો, સઞ્ઞા ચ અપરાપરં પવત્તનતો તત્થ તત્થ ભિજ્જતીતિ ભેદસબ્ભાવતો અનિચ્ચા , એવમ્પિ ‘‘અઞ્ઞા સઞ્ઞા, અઞ્ઞો અત્તા’’તિ સઞ્ઞાય અભાવતો અચેતનોવ અત્તા હોતિ, તસ્મા એસ અત્તા ન કમ્મસ્સ કારકો, ન ચ ફલસ્સ ઉપભુઞ્જનકોતિ આપન્નમેવાતિ ઇમં દોસં દસ્સેન્તો ભગવા ‘‘ઓળારિકો ચા’’તિઆદિમાહાતિ. **તત્થા**તિ ‘‘રૂપી અત્તા’’તિ વાદે. **પચ્ચાગચ્છતો**તિ સેસકિરિયાપેક્ખાય કમ્મત્થેયેવ ઉપયોગવચનં, **પચ્ચાગચ્છતો**તિ ચ પચ્ચાગચ્છન્તસ્સ, જાનન્તસ્સ, પટિચ્ચ વાદેન પવત્તસ્સાતિ વા અત્થો. ‘‘અઞ્ઞા ચ સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ, અઞ્ઞા ચ સઞ્ઞા નિરુજ્ઝન્તી’’તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ ઉપ્પાદપુબ્બકો નિરોધો, ન ચ ઉપ્પન્નં અનિરુજ્ઝનકં નામ અત્થીતિ ચોદનં સોધેતું ‘‘**ચતુન્નં ખન્ધાન**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. સતિપિ નેસં એકાલમ્બણવત્થુકભાવે ઉપ્પાદનિરોધાધિકારત્તા એકુપ્પાદનિરોધભાવોવ વુત્તો. **અપરાપર**ન્તિ પોટ્ઠાનુપોટ્ઠં.

૪૧૮-૪૨૦. પાળિયં **મનોમય**ન્તિ ઝાનમનસો વસેન મનોમયં. યો હિ બાહિરપચ્ચયનિરપેક્ખો, સો મનસાવ નિબ્બત્તોતિ મનોમયો. રૂપલોકે નિબ્બત્તસરીરં સન્ધાય વદતિ. યં **વેદવાદિનો** ‘‘આનન્દમયો , વિઞ્ઞાણમયો’’તિ ચ દ્વિધા વોહરન્તિ. **તત્રાપી**તિ ‘‘મનોમયો અત્તા’’તિ વાદેપિ. **દોસે દિન્ને**તિ ‘‘અઞ્ઞાવ સઞ્ઞા ભવિસ્સતી’’તિઆદિના દોસે દિન્ને અત્તનો લદ્ધિંયેવ વદન્તો ‘‘અરૂપિં ખો’’તિઆદિમાહાતિ સમ્બન્ધો. ઇધાપિ

પુરિમવાદે વુત્તનયેન ''યદિ અત્તા મનોમયો સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગી અહીનિન્દ્રિયો ભવેય્ય, એવં સતિ રૂપં અત્તા સિયા, ન ચ સઞ્ઞી સઞ્ઞાય અરૂપભાવતો''તિઆદિ સબ્બં દોસદસ્સનં વેદિતબ્બં. તમત્થઞ્હિ દસ્સેન્તો ભગવા ''મનોમયો ચ હિ તે પોટ્ઠપાદા''તિઆદિમવોચ. કસ્મા પનાયં પરિબ્બાજકો પઠમં ઓળારિકં અત્તાનં પટિજાનિત્વા તં લદ્ધિં વિસ્સજ્જેત્વા પુન મનોમયં અત્તાનં પટિજાનાતિ? તમ્પિ વિસ્સજ્જિત્વા પુન અરૂપિં અત્તાનં પટિજાનાતીતિ? કામઞ્ચેત્થ કારણં ''તતો સો અરૂપી અત્તાતિ એવંલદ્ધિકો સમાનોપિ...પે॰... આદિમાહા''તિ હેટ્ઠા વુત્તમેવ, તથાપિ ઇમે તિત્થિયા નામ અનવટ્ઠિતચિત્તા થુસરાસિમ્હિ નિખાતખાણુકો વિય ચઞ્ચલાતિ કારણન્તરમ્પિ દસ્સેતું **''યથા નામા''**તિઆદિ વુત્તં. **સઞ્ઞા નપ્પતિટ્ઠાતી**તિ આરમ્મણે સઞ્જાનનવસેન સઞ્ઞા ન પતિટ્ઠાતિ, આરમ્મણે સઞ્ઞં ન કરોતીતિ વુત્તં હોતિ. **સઞ્ઞાપતિટ્ઠાનકાલે**તિ એત્થાપિ અયં નયો.

તત્રાપીતિ ''અરૂપી અત્તા''તિ વાદેપિ. **સઞ્ઞાયા**તિ પકતિસઞ્ઞાય, એવં **ભદન્તધમ્મપાલત્થેરેન** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૧૮-૪૨૦) વુત્તં. અઞ્ઞસ્મિં તિત્થાયતને ઉપ્પાદનિરોધન્તિ હિ સમ્બન્ધો. તેન **વેદિકાનં** મતેન નાનક્ખણે ઉપ્પન્નાય નાનારમ્મણાય સઞ્ઞાય ઉપ્પાદનિરોધમિચ્છતીતિ દસ્સેતિ. કેચિ પન ''આચરિયસઞ્ઞાયા''તિ પઠન્તિ, તદયુત્તં અત્થસ્સ વિરુદ્ધત્તા, થેરેન ચ અનુદ્ધટત્તા. અપરાપરં પવત્તાય સઞ્ઞાય ઉપ્પાદવયદસ્સનતો **ઉપ્પાદનિરોધં ઇચ્છતિ**. તથાપિ ''સઞ્ઞા સઞ્ઞા''તિ પવત્તસમઞ્ઞં ''અત્તા''તિ ગહેત્વા તસ્સ અવિચ્છેદં પરિકપ્પેન્તો સસ્સતં મઞ્ઞતિ. તેનાહ **''અત્તાનં પન સસ્સતં મઞ્ઞતી''**તિ. **તસ્મા**તિ અપરાપરં પવત્તસઞ્ઞાય નામમત્તેન સસ્સતં મઞ્ઞનતો. સઞ્ઞાય ઉપ્પાદનિરોધમત્તે અટ્ઠત્વા તદુત્તરિ સસ્સતગ્ગાહસ્સ ગહણતો દોસં દસ્સેતીતિ અધિપ્પાયો. **તથેવા**તિ યથા ''રૂપી અત્તા, મનોમયો અત્તા''તિ ચ વાદદ્વયે અત્તનો અસઞ્ઞતા, એવઞ્ચસ્સ ''અચેતનતા''તિઆદિદોસપ્પસઙ્ગો દુન્નિવારો , તથેવ ઇમસ્મિં વાદેપીતિ અત્થો. **મિચ્છાદસ્સનેના**તિ અત્તદિટ્ઠિસઙ્ખાતેન મિચ્છાભિનિવેસેન. **અભિભૂતત્તા**તિ અનાદિકાલભાવિતભાવેન અજ્ઝોત્થટત્તા, નિવારિતઞાણચારત્તાતિ વુત્તં હોતિ. યેન સન્તતિઘનેન, સમૂહઘનેન ચ વઞ્ચિતો બાલો પબન્ધવસેન પવત્તમાનં ધમ્મસમૂહં મિચ્છાગાહવસેન ''અત્તા''તિ ચ ''નિચ્ચો''તિ ચ અભિનિવિસ્સ વોહરતિ, તં એકત્તસઞ્ઞિતં સન્તતિઘનં, સમૂહઘનઞ્ચ વિનિભુજ્જ યાથાવતો જાનનં ઘનવિનિબ્ભોગો, સો ચ સબ્બેન સબ્બં તિત્થિયાનં નત્થિ. તસ્મા અયમ્પિ પરિબ્બાજકો તાદિસસ્સ ઞાણપરિપાકસ્સ અભાવતો વુચ્ચમાનમ્પિ નાનત્તં નાઞ્ઞાસીતિ આહ **''તં નાનત્તં અજાનન્તો''**તિ. સઞ્ઞા નામાયં નાનારમ્મણા નાનાક્ખણે ઉપ્પજ્જતિ, વેતિ ચાતિ વેદિકાનં મતં. **સઞ્ઞાય ઉપ્પાદનિરોધં પસ્સન્તોપિ સઞ્ઞામયં** સઞ્ઞાભૂતં **અત્તાનં** પરિકપ્પેત્વા યથાવુત્તઘનવિનિબ્ભોગાભાવતો **નિચ્ચમેવ** કત્વા દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય **મઞ્ઞતિ**. તથાભૂતસ્સ ચ તસ્સ સણ્હસુખુમપરમગમ્ભીરધમ્મતા ન ઞાયતેવાતિ ઇદં કારણં પસ્સન્તેન ભગવતા **''દુજ્જાનં ખો''**તિઆદિ વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો **''અથસ્સ ભગવા''**તિઆદિમાહ.

દિટ્ઠિઆદીસુ ''એવમેત''ન્તિ દસ્સનં અભિનિવિસનં **દિટ્ઠિ**. તસ્સા એવ પુબ્બભાગભૂતં ''એવમેત''ન્તિ નિજ્ઝાનવસેન ખમનં **ખન્તિ**. તથા રોચનં **રુચિ**. **''અઞ્ઞથાયેવા''**તિઆદિ તેસં દિટ્ઠિઆદીનં વિભજ્જ દસ્સનં. તત્થ **અઞ્ઞથાયેવા**તિ યથા અરિયવિનયે અન્તદ્વયં અનુપગમ્મ મજ્ઝિમપટિપદાવસેન દસ્સનં હોતિ, તતો અઞ્ઞથાયેવ. **અઞ્ઞદેવા**તિ યં પરમત્થતો વિજ્જતિ ખન્ધાયતનાદિ, તસ્સ ચાપિ અનિચ્ચતાદિ, તતો અઞ્ઞદેવ પરમત્થતો અવિજ્જમાનં અત્તસસ્સતાદિકં તયા ખમતે ચેવ રુચ્ચતે ચાતિ અત્થો. આભુસો યુઞ્જનં **આયોગો**. તેન વુત્તં **''યુત્તપયુત્તતા''**તિ. **પટિપત્તિયા**તિ પરમત્તચિન્તનાદિપરિબ્બાજકપટિપત્તિયા. આચરિયસ્સ ભાવો **આચરિયકં**, યથા તથા ઓવાદાનુસાસનં, તદસ્સત્થીતિ **આચરિયકો** યથા ''સદ્ધો''તિ આહ **''અઞ્ઞત્થા''**તિઆદિ. અઞ્ઞસ્મિં તિત્થાયતને તવ આચરિયભાવો અત્થીતિ યોજના. **''તેના''**તિઆદિ સહ યોજનાય યથાવાક્યં દસ્સનં. ''અયં

પરમત્થો, અયં સમ્મુતી''તિ ઇમસ્સ વિભાગસ્સ દુબ્બિભાગત્તા **દુજ્જાનં એતં** નાનત્તં. ''યજ્જેતં દુજ્જાનં તાવ તિટ્ઠતુ, અઞ્ઞં પનત્થં ભગવન્તં પુચ્છામી''તિ ચિન્તેત્વા તથા પટિપન્નતં દસ્સેતું "**અથ પરિબ્બાજકો**"તિઆદિ વુત્તં. **અઞ્ઞો વા સઞ્ઞાતો**તિ સઞ્ઞાસભાવતો અઞ્ઞસભાવો વા અત્તા હોતૂતિ અત્થો. અધુના પન "**અઞ્ઞા વા સઞ્ઞા**"તિ પાઠો દિસ્સતિ. **અસ્સા**તિ અત્તનો.

લોકીયતિ દિસ્સતિ, પતિટ્ઠહતિ વા એત્થ પુઞ્ઞપાપં, તબ્બિપાકો ચાતિ **લોકો**, અત્તા. સો હિસ્સ કારકો, વેદકો ચાતિ ઇચ્છિતો. **દિટ્ઠિગતન્તિ** ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૧; ઉદા॰ ૫૫) નયપવત્તં દિટ્ઠિગતં. ન હેસ દિટ્ઠાભિનિવેસો દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થનિસ્સિતો તદસંવત્તનતો. યો હિ તં સંવત્તનકો, સો ''તં નિસ્સિતો''તિ વત્તબ્બતં લભેય્ય યથા તં પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારો. એતેનેવ નયેન ન ધમ્મનિસ્સિતતાપિ સંવણ્ણેતબ્બા. બ્રહ્મચરિયસ્સ આદિ **આદિબ્રહ્મચરિયં**, તદેવ **આદિબ્રહ્મચરિયકં** યથા ''વિનયો એવ વેનયિકો''તિ (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૮). તેનાહ "**સિક્ખત્તયસઙ્ખાતસ્સા**"તિઆદિ. સબ્બમ્પિ વાક્યં અન્તોગધાવધારણં તસ્સ અવધારણફલત્તાતિ વુત્તં "**આદિમત્ત**"ન્તિ. તદિધ અધિસીલસિક્ખાવ. સા હિ સિક્ખત્તયસઙ્ગહિતે સાસનબ્રહ્મચરિયે આદિભૂતા, ન અઞ્ઞત્થ વિય આજીવટ્ઠમકાદિ આદિબ્રહ્મચરિયકન્તિ દસ્સેતિ "**અધિસીલસિક્ખામત્ત**"ન્તિ ઇમિના. **નિબ્બિન્દનત્થાયા**તિ ઉક્કણ્ઠિતભાવાય. "**અભિજાનનાયા**તિ ઞાતપરિઞ્ઞાવસેન અભિજાનનત્થાય. **સમ્બુજ્ઝનત્થાયા**તિ તીરણપહાનપરિઞ્ઞાવસેન સમ્બોધનત્થાયા''તિ વદન્તિ. અપિચ **અભિજાનનાયા**તિ અભિઞ્ઞાપઞ્ઞાવસેન જાનનાય. તં પન વટ્ટસ્સ પચ્ચક્ખકરણમેવ હોતીતિ આહ "**પચ્ચક્ખકિરિયાયા**"તિ. **સમ્બુજ્ઝનત્થાયા**તિ પરિઞ્ઞાભિસમયવસેન પટિવેધત્થાય. દિટ્ઠાભિનિવેસસ્સ સંસારવટ્ટે નિબ્બિદાવિરાગનિરોધુપસમાસંવત્તનં વટ્ટન્તોગધત્તા, તસ્સ વટ્ટસમ્બન્ધનતો ચ. તથા અભિઞ્ઞાસમ્બોધનિબ્બાનાસંવત્તનઞ્ચ દટ્ઠબ્બં.

કામં તણ્હાપિ દુક્ખસભાવા એવ, તસ્સા પન સમુદયભાવેન વિસું ગહિતત્તા "**તણ્હં ઠપેત્વા**"તિ વુત્તં. **પભાવનતો**તિ ઉપ્પાદનતો. દુક્ખં પભાવેન્તીપિ તણ્હા અવિજ્જાદિપચ્ચયન્તરસહિતા એવ પભાવેતિ, ન કેવલાતિ આહ "**સપ્પચ્ચયા**"તિ. **અપ્પવત્તી**તિ અપ્પવત્તિનિમિત્તં. ન પવત્તન્તિ એત્થ દુક્ખસમુદયા, એતસ્મિં વા અધિગતેતિ હિ **અપ્પવત્તિ**. દુક્ખનિરોધં નિબ્બાનં ગચ્છતિ, તદત્થઞ્ચ સા પટિપજ્જિતબ્બાતિ **દુક્ખનિરોધગામિનિપટિપદા. મગ્ગપાતુભાવો**તિ મગ્ગસમુપ્પાદો. **ફલસચ્છિકિરિયા**તિ ફલસ્સાધિગમવસેન પચ્ચક્ખકરણં. **તં આકારન્તિ** તં તુણ્હીભાવસઙ્ખાતં ગમનલિઙ્ગં **આરોચેન્તો વિય**, ન પન અભિમુખં આરોચેતિ.

૪૨૧. સમન્તતો નિગ્ગણ્હનવસેન તોદનં વિજ્ઝનં **સન્નિતોદકં**. મનોગણાદીનં વિસેસનસ્સ નપુંસકલિઙ્ગેન નિદ્દિટ્ઠત્તા "**વાચાય સન્નિતોદકેના**"તિ વુત્તં. તેનાહ "**વચનપતોદકેના**"તિ. અથ વા "**વાચાયા**"તિ ઇદં "**સન્નિતોદકેના**"તિ એત્થ કરણવચનં દટ્ઠબ્બં. "**વચનપતોદકેના**"તિ હિ વચનેન પતોદકેનાતિ અત્થો, ''વાચાયા''તિ વા સમ્બન્ધે સામિવચનં. વાચાય સન્નિતોદનકિરિયાય સજ્ઝબ્ભરિતમકંસૂતિ યોજેતબ્બં. "**સજ્ઝબ્ભરિત**"ન્તિ એતસ્સ ''સં અધિ અભિ અરિભ''ન્તિ પદચ્છેદો, સમન્તતો ભુસં અરિતન્તિ અત્થો, સતમત્તેહિ તુત્તકેહિ વિય વિવિધેહિ પરિબ્બાજકવાચાતોદનેહિ તુદિં સૂતિ વુત્તં હોતિ. તથા હિ વુત્તં "**ઉપરિ વિજ્ઝિંસૂ**"તિ. **સભાવતો વિજ્જમાનન્તિ** પરમત્થસભાવતો ઉપલબ્ભમાનં, ન પકતિઆદિ વિય અનુપલબ્ભમાનં. **તચ્છન્તિ** સચ્ચં. **તથન્તિ** અવિપરીતં. અત્થતો વેવચનમેવ તં પદત્તયં. **નવલોકુત્તરધમ્મેસૂ**તિ વિસયે ભુમ્મં, તે ધમ્મે વિસયં કત્વા. **ઠિતસભાવન્તિ** અવટ્ઠિતસભાવં, તદુપ્પાદકન્તિ અત્થો. **લોકુત્તરધમ્મનિયામનિયતન્તિ** લોકુત્તરધમ્મસમ્પાપનનિયામેન નિયતં. ઇદાનિ પન "**લોકુત્તરધમ્મનિયામત**"ન્તિ પાઠો, સો ન પોરાણો

આચરિયેન અનુદ્ધટત્તા. કસ્મા પનેસા પટિપદા ધમ્મટ્ઠિતતા ધમ્મનિયામતાતિ આહ ''**બુદ્ધાનઞ્હી**''તિઆદિ. **સા**તિ પટિપદા. **એદિસા**તિ ''ધમ્મટ્ઠિતત''ન્તિઆદિના વુત્તપ્પકારા.

ચિત્તહત્થિસારિપુત્તપોટ્ઠપાદવત્થુવણ્ણના

૪૨૨. હત્થિં સારેતિ દમેતીતિ **હત્થિસારી**, હત્થાચરિયો. **સુખુમેસુ અત્થન્તરેસૂ**તિ ખન્ધાયતનાદીસુ સુખુમઞાણગોચરેસુ ધમ્મેસુ. અભિધમ્મિકો કિરેસ. **કુસલો**તિ પુબ્બેપિ બુદ્ધસાસને કતપરિચયતાય છેકો. **તાદિસે ચિત્તે**તિ ગિહિભાવચિત્તે. ઇતરો પન તં સુત્વાવ ન વિબ્ભમિ, **પબ્બજ્જાયમેવ અભિરમી**તિ અધિપ્પાયો. **ગિહિભાવે આનિસંસકથાય કથિતત્તા**તિ એત્થ સીલવન્તસ્સ ભિક્ખુનો તથા કથનેન વિબ્ભમને નિયોજિતત્તા ઇદાનિ સયમ્પિ સીલવા એવ હુત્વા છ વારે વિબ્ભમીતિ અધિપ્પાયો ગહેતબ્બો. કમ્મસરિક્ખકેન હિ કમ્મફલેન ભવિતબ્બં. **કથેન્તાન**ન્તિ અનાદરે સામિવચનં. **મહાસાવકસ્સ કથિતે**તિ મહાસાવકભૂતેન મહાકોટ્ઠિકત્થેરેન અપસાદનવસેન કથિતે, કથનનિમિત્તં પતિટ્ઠં લદ્ધું અસક્કોન્તોતિ અત્થો. ''**વિબ્ભમિત્વા ગિહી જાતો**''તિ ઇદં સત્તમવારમિવ વુત્તં. **ધમ્મપદટ્ઠકથાયં** (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩ ચિત્તહત્થત્થેરવત્થુ) પન **કુદાલપણ્ડિતજાતકે** (જા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૭ કુદ્દાલજાતકવણ્ણના) ચ છક્ખત્તુમેવ વિબ્ભમનવારો વુત્તો. **ગિહિસહાયકો**તિ ગિહિકાલે સહાયકો. **અપસક્કન્તોપિ નામા**તિ અપિ નામ અપસક્કન્તો, ગારય્હવચનમેતં. **પબ્બજિતું વટ્ટતી**તિ પબ્બજ્જા વટ્ટતિ.

૪૨૩. પઞ્ઞાચક્ખુનો નત્થિતાયાતિ સુવુત્તદુરુત્તસમવિસમદસ્સનસમત્થસ્સ પઞ્ઞાચક્ખુનો અભાવેન. યાદિસેન ચક્ખુના સો ''ચક્ખુમા''તિ વુત્તો, તં દસ્સેતું ''**સુભાસિતા**''તિઆદિ વુત્તં. અયં અટ્ઠકથાતો અપરો નયો – **એકંસિકા**તિ એકન્તિકા, નિબ્બાનવહભાવેન નિચ્છિતાતિ વુત્તં હોતિ. **પઞ્ઞત્તા**તિ વવત્થપિતા. **ન એકંસિકા**તિ ન એકન્તિકા નિબ્બાનાવહભાવેન નિચ્છિતા વટ્ટન્તોગધભાવતોતિ અધિપ્પાયો. અયમત્થો હિ ''કસ્મા ચેતે પોટ્ઠપાદ મયા એકંસિકા ધમ્મા દેસિતા પઞ્ઞત્તા, એતે પોટ્ઠપાદ અત્થસંહિતા...પે॰... નિબ્બાનાય સંવત્તન્તી''તિઆદિસુત્તપદેહિ સંસન્દતિ સમેતીતિ.

એકંસિકધમ્મવણ્ણના

૪૨૫. ''**કસ્મા આરભી**''તિ કારણં પુચ્છિત્વા ''**અનિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થ**''ન્તિ પયોજનં વિસ્સજ્જિતં. ફલે હિ સિદ્ધે હેતુપિ સિદ્ધો હોતીતિ, અયં આચરિયમતિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૨૫) અપરે પન ''એદિસેસુ અત્થસદ્દો કારણે વત્તતિ, હેત્વત્થે ચ પચ્ચત્તવચનં, તસ્મા **અનિય્યાનિકભાવદસ્સન**ન્તિ એત્થ અનિય્યાનિકભાવદસ્સનકારણા''તિ અત્થમિચ્છન્તિ. **પઞ્ઞાપિતનિટ્ઠાયા**તિ પવેદિતવિમુત્તિમગ્ગસ્સ. વટ્ટદુક્ખપરિયોસાનં ગચ્છતિ એતાયાતિ **નિટ્ઠા**તિ હિ વિમુત્તિ વુત્તા ''ગોટ્ઠા પટ્ઠિતગાવો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૬) **મહાસીહનાદસુત્તપદે** વિય ઠા-સદ્દસ્સ ગતિઅત્થે પવત્તનતો. નિટ્ઠામગ્ગો ચ ઇધ ઉત્તરપદલોપેન ''નિટ્ઠા''તિ અધિપ્પેતો. તસ્સેવ હિ નિય્યાનિકતા, અનિય્યાનિકતા ચ વુચ્ચતિ, ન નિટ્ઠાય. નિય્યાતીતિ **નિય્યાનિકા** ય-કારસ્સ ક-કારં કત્વા. અનીયસદ્દો હિ બહુલં કત્તુત્થાભિધાયકો, ન નિય્યાનિકા **અનિય્યાનિકા**, તસ્સા ભાવો તથા. **નિય્યાનં** વા નિગ્ગમનં નિસ્સરણં, વટ્ટદુક્ખસ્સ વૂપસમોતિ અત્થો, નિય્યાનમેવ **નિય્યાનિકં**, ન નિય્યાનિકં **અનિય્યાનિકં**, સો એવ ભાવો સભાવો **અનિય્યાનિકભાવો**, તસ્સ દસ્સનત્થન્તિ યોજેતબ્બં.

''**સબ્બે હી**''તિઆદિ તદત્થવિવરણં. અમતં નિબ્બાનં નિટ્ઠમિતિ પઞ્ઞપેતિ યથાતિ સમ્બન્ધો. **લોકથૂપિકાદિવસેન નિટ્ઠં પઞ્ઞપેન્તી**તિ ''નિબ્બાનં નિબ્બાન''ન્તિ વચનસામઞ્ઞમત્તં ગહેત્વા તથા પઞ્ઞપેન્તિ.

લોકથૂપિકા નામ બ્રહ્મભૂમિ વુચ્ચતિ લોકસ્સ થૂપિકસદિસતાપરિકપ્પનેન. કેચિ પન ‘‘નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનભૂમિં લોકથૂપિકા’’તિ વદન્તિ, તદયુત્તં **અટ્ઠકથાસુ** તથા અવચનતો. **આદિસદ્દેન** ચેત્થ ‘‘અઞ્ઞો પુરિસો, અઞ્ઞા પકતી’’તિ પકતિપુરિસન્તરાવબોધો મોક્ખો, બુદ્ધિઆદિગુણવિનિમુત્તસ્સ અત્તનો અસકત્તનિ અવટ્ઠાનં મોક્ખો, કાયવિપત્તિકતિ જાતિબન્ધાનં અપવજ્જનવસેન અપ્પવત્તો મોક્ખો, પરેન પુરિસેન પલોકતા મોક્ખો, તંસમીપતા મોક્ખો, તંસમાયોગો મોક્ખોતિ એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તસ્મિં તસ્મિઞ્હિ સમયે નિટ્ઠં અપઞ્ઞપેન્તો નામ નત્થિ. બ્રાહ્મણાનં પઠમજ્ઝાનબ્રહ્મલોકો નિટ્ઠા. તત્થ હિ નેસં નિચ્ચાભિનિવેસો યથા તં બકસ્સ બ્રહ્મુનો, (મ॰ નિ॰ ૧.૫૦૧) વેખનસાદિતાપસાનં આભસ્સરા, સઞ્ચયાદિપરિબ્બાજકાનં સુભકિણ્હા, આજીવકાનં ‘‘અનન્તમાનસો’’તિ પરિકપ્પિતો અસઞ્ઞીભવો. ઇમસ્મિં પન સાસને અરહત્તં નિટ્ઠા, સબ્બેપિ ચેતે દિટ્ઠિવસેન બ્રહ્મલોકાદીનિ અરહત્તમઞ્ઞનાય ‘‘નિબ્બાનં નિબ્બાન’’ન્તિ વચનસામઞ્ઞમત્તં ગહેત્વા તથા પઞ્ઞપેન્તિ, ન પન પરમત્થતો નેસંસમયે નિબ્બાનપઞ્ઞાપનસ્સ લબ્ભનતોતિ આહ ‘‘**સા ચ ન નિય્યાનિકા**’’તિઆદિ. **યથાપઞ્ઞત્તા**તિ યેન યેન પકારેન પઞ્ઞત્તા, પઞ્ઞત્તપ્પકારા હુત્વાતિ અત્થો. **ન નિય્યાતી**તિ ‘‘યેનાકારેન નિટ્ઠા પાપુણીયતી’’તિ તેહિ પવેદિતા, તેનાકારેન તસ્સા અપત્તબ્બતાય ન નિય્યાતિ. **પણ્ડિતેહિ પટિક્ખિત્તા**તિ ‘‘નાયં નિટ્ઠા પટિપદા વટ્ટસ્સ અનતિક્કમનતો’’તિ બુદ્ધાદીહિ પણ્ડિતેહિ પટિક્ખિત્તા. **નિવત્તતી**તિ પટિક્ખેપકારણવચનં, યસ્મા તેહિ પઞ્ઞત્તા નિટ્ઠા પટિપદા ન નિય્યાતિ ન ગચ્છતિ, અઞ્ઞદત્થુ તંસમઙ્ગિનં પુગ્ગલં સંસારે એવ પરિબ્ભમાપેન્તી નિવત્તતિ, તસ્મા પણ્ડિતેહિ પટિક્ખિત્તાતિ અત્થો. **તન્તિ** અનિય્યાનિકભાવં.

જાનં, પસ્સન્તિ ચ પુથુવચનવિપરિયાયોતિ આહ ‘‘**જાનન્તા પસ્સન્તા**’’તિ. ગચ્છન્તાદિસદ્દાનઞ્હિ ‘‘યા પન ભિક્ખુની જાનં સભિક્ખુકં આરામં અનાપુચ્છા પવિસેય્યા’’તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૧૦૨૪) લિઙ્ગવસેન વિપરિયાયો, જાનન્તીતિ અત્થો. ‘‘યાચં અદદમપ્પિયો’’તિઆદીસુ (પારા॰ ૩૪૬; જા॰ ૧.૭.૫૫) વિભત્તિવસેન, યાચન્તસ્સાતિ અત્થો. ઇધ પન પુથુવચનવસેનાતિ વેદિતબ્બં. પધાનં જાનનં નામ પચ્ચક્ખતો જાનનં તસ્સ જેટ્ઠભાવતો, દસ્સનમપ્પધાનં તસ્સ સંસયાનુબન્ધત્તાતિ અયં કમો વુત્તો ‘‘**જાનં પસ્સ**’’ન્તિ. તેનેત્થ જાનનેન દસ્સનં વિસેસેતિ. એવઞ્હિ **દિટ્ઠપુબ્બાનિ ખો તસ્મિં લોકે મનુસ્સાનં સરીરસણ્ઠાનાદીની**તિ એકતો અધિપ્પાયદસ્સનં સૂપપન્નં હોતિ. અયઞ્હેત્થાધિપ્પાયો ‘‘કિં તુમ્હાકં એકન્તસુખે લોકે પચ્ચક્ખતો ઞાણદસ્સનં અત્થી’’તિ. **જાનન્તિ** વા તસ્સ લોકસ્સ અનુમાનવિસયતં વુચ્ચતિ, **પસ્સન્તિ** પચ્ચક્ખતો વિસયતં. ઇદં વુત્તં હોતિ ‘‘અપિ તુમ્હાકં લોકો પચ્ચક્ખતો ઞાતો, ઉદાહુ અનુમાનતો’’તિ.

યસ્મા પન લોકે પચ્ચક્ખભૂતો અત્થો ઇન્દ્રિયગોચરભાવેન પાકટો, તસ્મા પાકટેન અત્થેન અધિપ્પાયં દસ્સેતું ‘‘**દિટ્ઠપુબ્બાની**’’તિઆદિ વુત્તં. દિટ્ઠપદેન વા દસ્સનં, તદનુગતઞ્ચ જાનનં ગહેત્વા તદુભયેનેવ અત્થેન અધિપ્પાયં વિભાવેતું એવં વુત્તન્તિપિ દટ્ઠબ્બં. **દિટ્ઠપુબ્બાની**તિ હિ દસ્સનેન, તદનુગતેન ચ ઞાણેન ગહિતપુબ્બાનીતિ અત્થો. એવઞ્ચ કત્વા ‘‘**સરીરસણ્ઠાનાદીની**’’તિ સમરિયાદવચનં સમત્થિતં હોતિ. ‘‘**અપ્પાટિહીરકત**’’ન્તિ અયં અનુનાસિકલોપનિદ્દેસોતિ આહ ‘‘**અપ્પાટિહીરકં ત**’’ન્તિ. તં વચનં અપ્પાટિહીરકં સમ્પજ્જતીતિ સમ્બન્ધો. અપ્પાટિહીરપદે અનુનાસિકલોપો, ‘‘કત’’ન્તિ ચ એકં પદન્તિ કેચિ, તદયુત્તં સમાસસમ્ભવતો, અનુનાસિકલોપસ્સ ચ અવત્તબ્બત્તા. એવમેત્થ વણ્ણયન્તિ – પટિપક્ખહરણતો પટિહારિયં, તદેવ **પાટિહારિયં**. અત્તના ઉત્તરવિરહિતવચનં. પાટિહારિયમેવેત્થ ‘‘**પાટિહીરક**’’ન્તિ વુત્તં પરેહિ વુચ્ચમાનઉત્તરેહિ સઉત્તરત્તા, ન પાટિહીરકન્તિ **અપ્પાટિહીરકં**. વિરહત્થો ચેત્થ **અ**-સદ્દો. તેનાહ ‘‘**પટિહરણવિરહિત**’’ન્તિ. સઉત્તરઞ્હિ વચનં તેન ઉત્તરવચનેન પટિહરીયતિ વિપરિવત્તીયતિ, તસ્મા ઉત્તરવચનં પટિહરણં નામ, તતો વિરહિતન્તિ અત્થો. તસ્મા

એવ નિય્યાનસ્સ પટિહરણમગ્ગસ્સ અભાવતો ‘‘અનિય્યાનિક’’ન્તિ વત્તબ્બતં લભતિ. તેન વુત્તં “**અનિય્યાનિક**”ન્તિ.

૪૨૬. **વિલાસો** ઇત્થિલીળા, યો ‘‘સિઙ્ગારભાવજા કિરિયા’’તિપિ વુચ્ચતિ. **આકપ્પો** કેસબન્ધવત્થગ્ગહણાદિઆકારવિસેસો, વેસસંવિધાનં વા. **આદિ**સદ્દેન હાવાદીનં સઙ્ગહો. **હાવા**તિ હિ ચાતુરિયં વુચ્ચતિ.

તયોઅત્તપટિલાભવણ્ણના

૪૨૮. આહિતો અહંમાનો એત્થાતિ **અત્તા**, અત્તભાવોતિ આહ “**અત્તભાવપટિલાભો**”તિ. કથં દસ્સેતીતિ વુત્તં “**ઓળારિકત્તભાવપટિલાભેના**”તિઆદિ. **કામભવં દસ્સેતિ** ઇતરભવદ્વયત્તભાવતો ઓળારિકત્તા. **રૂપભવં દસ્સેતિ** ઝાનમનેન નિબ્બત્તં હુત્વા રૂપીભાવેન ઉપલબ્ભનતો. **અરૂપભવં દસ્સેતિ** અરૂપીભાવેન ઉપલબ્ભનતો. **સંકિલેસિકા ધમ્મા નામ દ્વાદસ અકુસલચિત્તુપ્પાદા** તદભાવે કસ્સચિ સંકિલેસસ્સ અસમ્ભવતો. **વોદાનિયા ધમ્મા નામ સમથવિપસ્સના** તાસં વસેન સબ્બસો ચિત્તવોદાનસ્સ સિજ્ઝનતો.

૪૨૯. પટિપક્ખધમ્માનં અસમુચ્છેદે સતિ ન કદાચિપિ અનવજ્જધમ્માનં વા પારિપૂરી, વેપુલ્લં વા સમ્ભવતિ, સમુચ્છેદે પન સતિ સમ્ભવતીતિ મગ્ગફલપઞ્ઞાનમેવ ગહણં દટ્ઠબ્બં, તા હિ સકિં પરિપુણ્ણાપિ અપરિહીનધમ્મત્તા પરિપુણ્ણા એવ ભવન્તિ. **તરુણપીતી**તિ ઉપ્પન્નમત્તા અલદ્ધાસેવના દુબ્બલપીતિ. **બલવતુટ્ઠી**તિ પુનપ્પુનં ઉપ્પત્તિયા લદ્ધાસેવના ઉપરિવિસેસાધિગમસ્સ પચ્ચયભૂતા થિરતરા પીતિ. ઇદાનિ સઙ્ખેપતો પિણ્ડત્થં દસ્સેન્તો “**કિં વુત્ત**”ન્તિઆદિમાહ . તત્થ યં વિહારં સયં...પે॰... વિહરિસ્સતીતિ અવોચુમ્હાતિ સમ્બન્ધો. ઇદં વુત્તં હોતિ – યં વિહારં ‘‘સંકિલેસિકવોદાનિયધમ્માનં પહાનાભિવુદ્ધિનિટ્ઠં પઞ્ઞાય પારિપૂરિવેપુલ્લભૂતં ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે અપરપ્પચ્ચયેન ઞાણેન પચ્ચક્ખતો સમ્પાદેત્વા વિહરિસ્સતી’’તિ કથયિમ્હાતિ. **તત્થા**તિ તસ્મિં વિહારે. **તસ્સા**તિ ઓવાદકરસ્સ ભિક્ખુનો. **એવં વિહરતો**તિ વુત્તપ્પકારેન વિહરણહેતુ, વિહરન્તસ્સ વા. તન્નિમિત્તં **પામોજ્જં**, પમોદપ્પભવા **પીતિ**, તપ્પચ્ચયભૂતં **પસ્સદ્ધિદ્વયં**, તથા સૂપટ્ઠિતા **સતિ**, ઉક્કંસગતતાય **ઉત્તમઞાણં**. **સુખો ચ વિહારો** ભવિસ્સતીતિ યોજના. કાયચિત્તપસ્સદ્ધી હિ ‘‘પસ્સદ્ધી’’તિ વુત્તા, અયમેવ વા પાઠો. ‘‘નામકાયપસ્સદ્ધી’’તિપિ પઠન્તિ, તદયુત્તમેવ પસ્સદ્ધિદ્વયસ્સ અવિનાભાવતો. કસ્મા પનેસ સુખો વિહારોતિ આહ “**સબ્બવિહારેસૂ**”તિઆદિ, સબ્બેસુપિ ઇરિયાપથવિહારાદીસુ સન્તપણીતતાય ઇમસ્સેવ સુખત્તા ‘‘સુખો વિહારો’’તિ વત્તબ્બતં અરહતીતિ વુત્તં હોતિ. કથં સુખોતિ વુત્તં “**ઉપસન્તો પરમમધુરો**”તિ.

પઠમજ્ઝાને પટિલદ્ધમત્તે હીનભાવતો પીતિ દુબ્બલા પામોજ્જપક્ખિકા, સુભાવિતે પન તસ્મિં પગુણે સા પણીતા બલવભાવતો પરિપુણ્ણકિચ્ચા પીતીતિ વુત્તં “**પઠમજ્ઝાને પામોજ્જાદયો છપિ ધમ્મા લબ્ભન્તી**”તિ. **પામોજ્જં નિવત્તતી**તિ દુબ્બલપીતિસઙ્ખાતં પામોજ્જં છસુ ધમ્મેસુ નિવત્તતિ હાયતિ. વિતક્કવિચારક્ખોભવિરહિતેન હિ ચતુક્કનયવિભત્તે દુતિયજ્ઝાને સબ્બદા પીતિ બલવતી એવ હોતિ, ન પઠમજ્ઝાને વિય કદાચિ દુબ્બલાતિ એવં વુત્તં. **પીતિ નિવત્તતિ** તપ્પહાનેનેવ તતિયજ્ઝાનસ્સ લબ્ભનતો. ‘‘સુખો વિહારો’’તિ ઇમિના સમાધિ ગહિતોતિ આહ “**તથા ચતુત્થે**”તિ. યે પન ‘‘સુખો વિહારો’તિ એતેન સુખં ગહિત’’ન્તિ વદન્તિ, તેસં મતેન સન્તવુત્તિતાય ઉપેક્ખાપિ ચતુત્થજ્ઝાને ‘‘સુખ’’મિચ્ચેવ ભાસિતાતિ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૨૩૨; વિસુદ્ધિ॰ ૨.૬૪૪; મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૨૭; પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૧૦૫) કત્વા તથા વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. ઇમસ્મિંયેવ **દીઘનિકાયે** (દી॰ નિ॰ ૧.૪૩૨; ૩.૧૬૬,

૩૫૮) આગતં અનેકધા દેસનાનયમુદ્ધરિત્વા ઇધ દેસિતનયં નિયમેતું “**ઇમેસૂ**”તિઆદિ વુત્તં. **સુદ્ધ…પે॰… કથિતન્તિ** ઉપરિમગ્ગં અકથેત્વા કેવલં વિપસ્સનાપાદકમેવ ઝાનં કથિતં. **ચતૂહિ…પે॰… કથિતા**તિ વિપસ્સનાપાદકભાવેન ઝાનાનિ કથેત્વા તતો પરં વિપસ્સનાપુબ્બકા ચત્તારોપિ મગ્ગા કથિતા. **ચતુત્થજ્ઝાનિકફલસમાપત્તિ કથિતા**તિ પઠમજ્ઝાનિકાદિકા ફલસમાપત્તિયો અકથેત્વા ચતુત્થજ્ઝાનિકા એવ ફલસમાપત્તિ કથિતા. **પીતિવેવચનમેવ કત્વા**તિ દ્વિન્નં પીતીનં એકસ્મિં ચિત્તુપ્પાદે અનુપ્પજ્જનતો પામોજ્જં પીતિવેવચનમેવ કત્વા, તદુભયં અભેદતો કત્વાતિ વુત્તં હોતિ. પીતિસુખાનં અપરિચ્ચત્તત્તા, ‘‘સુખો વિહારો’’તિ ચ સાતિસયસ્સ સુખવિહારસ્સ ગહિતત્તા “**દુતિયજ્ઝાનિકફલસમાપત્તિ નામ કથિતા**”તિ વુત્તં. કામં પઠમજ્ઝાનેપિ પીતિસુખાનિ લબ્ભન્તિ, તાનિ પન વિતક્કવિચારપરિક્ખોભેન ન તત્થ સન્તપણીતાનિ, ઇધ ચ સન્તપણીતાનેવ અધિપ્પેતાનિ, તસ્મા દુતિયજ્ઝાનિકા એવ ફલસમાપત્તિ ગહિતા, ન પઠમજ્ઝાનિકાતિ દટ્ઠબ્બં.

૪૩૨-૪૩૭. **વિભાવનત્થો**તિ પકાસનત્થો સરૂપતો નિરૂપનત્થો ‘‘ન સમણો ગોતમો બ્રાહ્મણે જિણ્ણે …પે॰… અભિવાદેતિ વા પચ્ચુટ્ઠેતિ વા આસનેન વા નિમન્તેતી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૧૧; પારા॰ ૨) વિય. તેનાહ “**અયં સો**”તિઆદિ. ‘‘અયં અત્તપટિલાભો સો એવા’’તિ એવં સરૂપતો વિભાવેત્વા પકાસેત્વા. **અયન્તિ** હિ ભગવતા પુબ્બે વુત્તં અત્તપટિલાભં આસન્નપચ્ચક્ખભાવેન પચ્ચામસતિ, **સો**તિ પન પરેહિ પુચ્છિયમાનં પરમ્મુખભાવેન. **ન નં એવં વદામા**તિ એત્થ **નન્તિ** ઓળારિકમત્તપટિલાભં. **સપ્પાટિહીરકતન્તિ** એત્થ પુબ્બે વુત્તનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. પરેહિ ચોદિતવચનપટિહારકં સઉત્તરવચનં સપ્પાટિહીરકન્તિ હિ અયમેવ વિસેસો. **તુચ્છો**તિ મુસા અભૂતો. **સો**તિ મનોમયો, અરૂપો વા અત્તપટિલાભો. **સ્વેવા**તિ સો એવ ઓળારિકો અત્તપટિલાભો. **તસ્મિં સમયે સચ્ચો હોતી**તિ તસ્મિં પચ્ચુપ્પન્નસમયે વિજ્જમાનો હોતિ. **અત્તપટિલાભોત્વેવ નિય્યાતેસી**તિ અત્તપટિલાભસદ્દેન તથા એવ પરિયોસાપેસિ, ન પન નં ‘‘અત્તપટિલાભો’’તિ સઙ્ખ્યં ગચ્છતીતિ પઞ્ઞત્તિં સરૂપતો નીહરિત્વા દસ્સેસીતિ અધિપ્પાયો. **રૂપાદયો ચેત્થ ધમ્મા**તિ રૂપવેદનાદયો એવ એત્થ લોકે સભાવધમ્મા. **નામમત્તમેતન્તિ** રૂપાદિકે પઞ્ચક્ખન્ધે ઉપાદાય નામપઞ્ઞત્તિમત્તમેતં “**અત્તપટિલાભો**”તિ. **એવરૂપા વોહારા**તિ ‘‘ઓળારિકો અત્તપટિલાભો’’તિઆદિવોહારા. **નામપઞ્ઞત્તિવસેના**તિ નામભૂતપઞ્ઞત્તિમત્તવસેન. ‘‘અત્તપટિલાભો’તિ સઙ્ખ્યં ગચ્છતી’’તિ **નિય્યાતનત્થં**.

૪૩૮. **એવઞ્ચ પન વત્વા**તિ રૂપાદિકે ઉપાદાય પઞ્ઞત્તિમત્તમેતં અત્તપટિલાભોતિ ઇમમત્થં ‘‘યસ્મિં ચિત્ત સમયે’’તિઆદિના વત્વા. **પટિપુચ્છિત્વા**તિ યથા પરે પુચ્છેય્યું, તથા કાલવિભાગતો પટિપદાનિ પુચ્છિત્વા. **વિનયનત્થન્તિ** યથાપુચ્છિતસ્સ અત્થસ્સ ઞાપનવસેન વિનયનત્થાય. **યે તે અતીતા ધમ્મા**તિ અતીતસમયે અતીતત્તપટિલાભસ્સ ઉપાદાનભૂતા રૂપાદયો ધમ્મા. **તે એતરહિ નત્થિ** નિરુદ્ધત્તા. તતો એવ “**અહેસુ**”**ન્તિ સઙ્ખ્યં ગતા. તસ્મા**તિ ઉપાદાનસ્સ અતીતસ્મિંયેવ સમયે લબ્ભનતો. **સોપી**તિ તદુપાદાનો **મે અત્તપટિલાભો**પિ. **તસ્મિંયેવ સમયે**તિ અતીતે એવ સમયે. **સચ્ચો અહોસી**તિ ભૂતો વિજ્જમાનો વિય અહોસિ. **અનાગતપચ્ચુપ્પન્નાનન્તિ** અનાગતાનઞ્ચેવપચ્ચુપ્પન્નાનઞ્ચ રૂપાદિધમ્માનં ઉપાદાનભૂતાનં. **તદા અભાવા**તિ તસ્મિં અતીતસમયે અભાવા અવિજ્જમાનત્તા. તદુપાદાનભૂતો **અનાગતો, પચ્ચુપ્પન્નો** ચ અત્તપટિલાભો **તસ્મિં અતીત** સમયે **મોઘો** તુચ્છો મુસા નત્થીતિ અત્થો. **અત્થતો**તિ પઞ્ઞત્તિઅત્થતો. **નામમત્તમેવા**તિ સમઞ્ઞામત્તમેવ. પરમત્થતો અનુપલબ્ભમાનત્તા **અત્તપટિલાભં પટિજાનાતિ**.

“**એસેવ નયો**”તિ ઇમિના યે તે અનાગતા ધમ્મા, તે એતરહિ નત્થિ, ‘‘ભવિસ્સન્તી’’તિ પન સઙ્ખ્યં ગતા, તસ્મા સોપિ મે અત્તપટિલાભો તસ્મિંયેવ સમયે સચ્ચો ભવિસ્સતિ. અતીતપચ્ચુપ્પન્નાનં પન ધમ્માનં તદા

અભાવા તસ્મિં સમયે ‘‘મોઘો અતીતો, મોઘો પચ્ચુપ્પન્નો’’તિ એવં અત્થતો નામમત્તમેવ અત્તપટિલાભં પટિજાનાતિ. યે ઇમે પચ્ચુપ્પન્ના ધમ્મા, તે એતરહિ ‘‘અત્થી’’તિ સઙ્ખ્યં ગતા, તસ્મા ય્વાયં મે અત્તપટિલાભો, સો ઇદાનિ સચ્ચો હોતિ. અતીતાનાગતાનં પન ધમ્માનં અધુના અભાવા એતરહિ ‘‘મોઘો અતીતો, મોઘો અનાગતો’’તિ એવં અત્થતો નામમત્તમેવ અત્તપટિલાભં પટિજાનાતીતિ ઇમમત્થં અતિદિસતિ.

૪૩૯-૪૪૩. **સંસન્દિતુન્તિ** સમાનેતું. **ગવાતિ** ગાવિતો. **તત્થાતિ** ખીરાદીસુ પઞ્ચગોરસેસુ. **યસ્મિં સમયે ખીરં હોતીતિ** યસ્મિં કાલે ભૂતુપાદાયસઞ્ઞિતં ઉપાદાનવિસેસં ઉપાદાય ખીરપઞ્ઞત્તિ હોતિ. **ન તસ્મિં...પે॰... ગચ્છતિ** ખીરપઞ્ઞત્તિઉપાદાનસ્સ ભૂતુપાદાયરૂપસ્સ દધિઆદિપઞ્ઞત્તિયા અનુપાદાનતો. પટિનિયતવત્થુકા હિ એતા લોકસમઞ્ઞા. તેનાહ ‘‘**યે ધમ્મે ઉપાદાયા**’’તિઆદિ. સઞ્ઞાયતિ કથીયતિ એતાયાતિ **સઞ્ઞા**. અત્તં નીહરિત્વા ઉચ્ચન્તિ વદન્તિ એતાયાતિ **નિરુત્તિ**. તં તદત્થં નમન્તિ સત્તા એતેનાતિ **નામં**, તથા વોહરન્તિ એતેનાતિ **વોહારો**, પઞ્ઞત્તિયેવ. ‘‘યસ્મિં સમયે’’તિઆદિના ખીરે વુત્તનયં દધિઆદીસુપિ ‘‘**એસ નયો સબ્બત્થા**’’તિ અતિદિસતિ.

સમનુજાનનમત્તકાનીતિ ‘‘ઇદં ખીરં, ઇદં દધી’’તિઆદિના તાદિસેસુ ભૂતુપાદાયરૂપવિસેસેસુ લોકે પરમ્પરાગતં પઞ્ઞત્તિં અપ્પટિક્ખિપિત્વા સમનુજાનનં વિય પચ્ચયવિસેસવિસિટ્ઠં રૂપાદિખન્ધસમૂહં ઉપાદાય ‘‘ઓળારિકો અત્તપટિલાભો’’તિ ચ ‘‘મનોમયો અત્તપટિલાભો’’તિ ચ ‘‘અરૂપો અત્તપટિલાભો’’તિ ચ તથા તથા સમનુજાનનમત્તકાનિ, ન ચ તબ્બિનિમુત્તો ઉપાદાનતો અઞ્ઞો કોચિ પરમત્થતો અત્થીતિ વુત્તં હોતિ. **નિરુત્તિમત્તકાનીતિ** સદ્દનિરુત્તિયા ગહણૂપાયમત્તકાનિ. ‘‘સત્તો ફસ્સો’’તિઆદિના હિ સદ્દગ્ગહણુત્તરકાલં તદનુવિદ્ધપણ્ણત્તિગ્ગહણમુખેનેવ તદત્થાવબોધો. તથા ચાહુ –

‘‘પઠમં સદ્દં સોતેન, તીતં દુતિયચેતસા;
નામં તતિયચિત્તેન, અત્થં ચતુત્થચેતસા’’તિ. (મણિસારમઞ્જુસાટીકાયં પચ્ચયસઙ્ગહવિભાગેપિ);

વચનપથમત્તકાનીતિ તસ્સેવ વેવચનં. નિરુત્તિયેવ હિ અઞ્ઞેસમ્પિ દિટ્ઠાનુગતિમાપજ્જન્તાનં કારણટ્ઠેન **વચનપથો**. **વોહારમત્તકાનીતિ** તથા તથા વોહારમત્તકાનિ. **નામપણ્ણત્તિમત્તકાનીતિ** તસ્સેવ પરિયાયો, તંતંનામપઞ્ઞાપનમત્તકાનીતિ અત્થો. **સબ્બમેતન્તિ** ‘‘અત્તપટિલાભો’’તિ વા ‘‘સત્તો’’તિ વા ‘‘પોસો’’તિ વા સબ્બમેતં **વોહારમત્તકં**. કસ્માતિ ચે, પરમત્થતો અનુપલબ્ભનતોતિ દસ્સેતું ‘‘**યસ્મા**’’તિઆદિ વુત્તં. **સુઞ્ઞોતિ** પરમત્થતો વિવિત્તો.

યજ્જેવં કસ્મા ચેસા બુદ્ધેહિપિ વુચ્ચતીતિ ચોદનં સોધેન્તો ‘‘**બુદ્ધાનં પના**’’તિઆદિમાહ. સમ્મુતિયા વોહારસ્સ કથનં **સમ્મુતિકથા**. પરમત્થસ્સ સભાવધમ્મસ્સ કથનં **પરમત્થકથા**. પરમત્થસન્નિસ્સિતકથાભાવતો અનિચ્ચાદિકથાપિ ‘‘**પરમત્થકથા**’’તિ વુત્તા. પરમત્થધમ્મોયેવ હિ ‘‘અનિચ્ચો, દુક્ખો’’તિ ચ વુચ્ચતિ, ન સમ્મુતિધમ્મો.

‘‘અનિચ્ચા સબ્બે સઙ્ખારા, દુક્ખાનત્તા ચ સઙ્ખતા;
નિબ્બાનઞ્ચેવ પઞ્ઞત્તિ, અનત્તા ઇતિ નિચ્છયા’’ તિ. (પરિ॰ ૨૫૭) –

વચનતો પનેસ ‘‘અનત્તા’’તિ વુચ્ચતિ, ખન્ધાદિપઞ્ઞત્તિ પન તજ્જાપઞ્ઞત્તિ વિય પરમત્થસન્નિસ્સયા, આસન્નતરા ચ, પુગ્ગલપઞ્ઞત્તિઆદયો વિય ન દૂરે , તસ્મા ખન્ધાદિકથાપિ ‘‘**પરમત્થકથા**’’તિ વુત્તા,

ખન્ધાદિસીસેન વા તદુપાદાનસભાવધમ્મા એવ ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બં. નનુ ચ સભાવધમ્માપિ સમ્મુતિમુખેનેવ દેસનમારોહન્તિ, ન પરમત્થમુખેન, તસ્મા સબ્બાપિ દેસના સમ્મુતિકથાવ સિયાતિ? નયિદમેવં કથેતબ્બધમ્મવિભાગેન કથાવિભાગસ્સ અધિપ્પેતત્તા, ન ચ સદ્દો કેનચિ પવત્તિનિમિત્તેન વિના અત્થં પકાસેતીતિ.

કસ્મા એવં દુબ્બિધા બુદ્ધાનં કથા પવત્તતીતિ અનુયોગં કારણવિભાવનેન પરિહરિતું “**તત્થ યો**”તિઆદિ વુત્તં. અત્થં **વિજાનિતું** ચતુસચ્ચં **પટિવિજ્ઝિતું** વટ્ટતો **નિય્યાતું અરહત્તસઙ્ખાતં જયગ્ગાહં ગહેતું સક્કોતિ**. યસ્મા પરમત્થકથાય એવ સચ્ચસમ્પટિવેધો, અરિયસચ્ચકથા ચ સિખાપ્પત્તા દેસના, તસ્મા વિનેય્યપુગ્ગલવસેન આદિતો સમ્મુતિકથં કથેન્તોપિ ભગવા પરતો પરમત્થકથંયેવ કથેતીતિ આહ “**તસ્સા**”તિઆદિ. “આદિતોવ સમ્મુતિકથં કથેતી”તિ હિ વદન્તો પરતો પરમત્થકથમ્પિ કથેતીતિ દીપેતિ, ઇતરત્થ પન “આદિતોવ કથેતી”તિ અવદન્તો સબ્બત્થપીતિ. “**તથા**”તિઆદિના કથાદ્વયકથને પરિયાયન્તરં વિભાવેતિ. **બોધેત્વાતિ** વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરૂપં તથા તથા દેસેતબ્બમત્થં જાનાપેત્વા, ઇમિના પન ઇમમત્થં દસ્સેતિ – કત્થચિ સમ્મુતિકથાપુબ્બિકા પરમત્થકથા હોતિ પુગ્ગલજ્ઝાસયવસેન, કત્થચિ પરમત્થકથાપુબ્બિકા સમ્મુતિકથા, ઇતિ વિનેય્યદમ્મકુસલસ્સ સત્થુ વેનેય્યજ્ઝાસયવસેન તથા તથા દેસના પવત્તતીતિ. સબ્બત્થ પન ભગવા ધમ્મતં અવિજહન્તો એવ સમ્મુતિમનુવત્તતિ, સમ્મુતિં અપરિચ્ચજન્તોયેવ ધમ્મતં વિભાવેતિ, નં તત્થ અભિનિવેસાતિધાવનાનિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા “જનપદનિરુત્તિં નાભિનિવિસેય્ય, સમઞ્ઞં નાતિધાવેય્યા”તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૩૯-૪૪૩).

પઠમં સમ્મુતિકથાકથનં પન વેનેય્યવસેન યેભુય્યેન બુદ્ધાનમાચિણ્ણન્તિ તં કારણેન સદ્ધિં દસ્સેન્તો “**પકતિયા પના**”તિઆદિમાહ. **લૂખાકારા**તિ વેનેય્યાનમનભિસમ્બુજ્ઝનવસેન લૂખસદિસા. નનુ ચ સમ્મુતિ નામ પરમત્થતો અવિજ્જમાનત્તા અભૂતા, તં કથં બુદ્ધા કથેન્તીતિ વુત્તં “**સમ્મુતિકથં કથેન્તાપી**”તિઆદિ. **સચ્ચમેવા**તિ તથમેવ . **સભાવમેવા**તિ સમ્મુતિભાવેન તંસભાવમેવ. તેનાહ “**અમુસાવા**”તિ. પરમત્થસ્સ પન સચ્ચાદિભાવે વત્તબ્બમેવ નત્થિ.

કો પનિમેસં સમ્મુતિપરમત્થધમ્માનં વિસેસોતિ? યસ્મિં ભિન્ને, બુદ્ધિયા વા અવયવવિનિબ્ભોગે કતે ન તંસઞ્ઞા, સો ઘટપટાદિપ્પભેદો સમ્મુતિ, તબ્બિપરિયાયતો પરમત્થો. ન હિ કક્ખળફુસનાદિસભાવે અયં નયો લબ્ભતિ. એવં સન્તેપિ વુત્તનયેન સમ્મુતિ ચ સચ્ચસભાવા એવાતિ આહ “**દુવે સચ્ચાનિ અક્ખાસી**”તિઆદિ. તત્થ **દુવે સચ્ચાનિ અક્ખાસી**તિ નાનાદેસભાસાકુસલો તિણ્ણં વેદાનમત્થસંવણ્ણનકો આચરિયો વિય નાનાવિધસમ્મુતિપરમત્થકુસલો ભગવા વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરૂપં દુવેયેવ સચ્ચાનિ અક્ખાસીતિ અત્થો. તં સરૂપતો, પરિમાણતો ચ દસ્સેતિ “**સમ્મુતિં પરમત્થઞ્ચ, તતિયં નૂપલબ્ભતી**”તિ ઇમિના. **વદતં વરો**તિ સબ્બેસં વદન્તાનં વરો. લોકસઙ્કેતમત્તસિદ્ધા **સમ્મુતિ**. પરમો ઉત્તમો અવિપરીતો યથાભૂતસભાવો **પરમત્થો**.

ઇદાનિ નેસં સચ્ચસભાવં સહ કારણેન દસ્સેતું “**સઙ્કેતવચન**”ન્તિ ગાથા વુત્તા. યસ્મા લોકસમ્મુતિકારણં, તસ્મા સઙ્કેતવચનં સચ્ચં, યસ્મા ચ ધમ્માનં ભૂતલક્ખણં, તસ્મા પરમત્થવચનં સચ્ચન્તિ યોજના. **લોકસમ્મુતિકારણ**ન્તિ હિ સઙ્કેતવચનસ્સ સચ્ચભાવે કારણદસ્સનં, લોકસિદ્ધા સમ્મુતિ સઙ્કેતવચનસ્સ અવિસંવાદનતાય કારણન્તિ અત્થો, વિસંવાદનાભાવતો સઙ્કેતવચનં સચ્ચન્તિ વુત્તં હોતિ. **ધમ્માનં ભૂતલક્ખણ**ન્તિ ચ પરમત્થવચનસ્સ સચ્ચભાવે કારણદસ્સનં. સભાવધમ્માનં યો ભૂતો અવિપરીતો સભાવો, તસ્સ લક્ખણં અઙ્ગનં ઞાપનન્તિ અત્થો, યાથાવતો અવિસંવાદનવસેન પવત્તનતો પરમત્થવચનં સચ્ચન્તિ અધિપ્પાયો.

અનઙ્ગણસુત્તટીકાયં પન આચરિયેનેવ નિસ્સક્કવચનેન પદમુલ્લિઙ્ગેત્વા "**લોકસમ્મુતિકારણા**તિ લોકસમઞ્ઞં નિસ્સાય પવત્તનતો. **ધમ્માનન્તિ** સભાવધમ્માનં. **ભૂતકારણા**તિ યથાભૂતસભાવં નિસ્સાય પવત્તનતો''તિ વુત્તં.

અઞ્ઞત્થ પન –

''તસ્મા વોહરકુસલસ્સ, લોકનાથસ્સ સત્થુનો;
સમ્મુતિં વોહરન્તસ્સ, મુસાવાદો ન જાયતી''તિ. (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૫૭; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૭૦; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૨૪) –

અયમ્પિ ગુણપરિદીપની ગાથા દિસ્સતિ. તત્થ **તસ્મા**તિ સચ્ચસ્સ દુવિધત્તા, સઙ્કેતવચનસ્સ વા સચ્ચભાવતો. **સમ્મુતિં વોહરન્તસ્સા**તિ ''પુગ્ગલો સત્તો''તિઆદિના લોકસમઞ્ઞં કથેન્તસ્સ **મુસાવાદો** નામ **ન જાયતી**તિ અત્થો. અપિચ ''અટ્ઠહિ કારણેહિ ભગવા પુગ્ગલ કથં કથેતિ હિરોત્તપ્પદીપનત્થં, કમ્મસ્સકતાદીપનત્થં, પચ્ચત્તપુરિસકારદીપનત્થં, આનન્તરિયદીપનત્થં, બ્રહ્મવિહારદીપનત્થં, પુબ્બેનિવાસદીપનત્થં, દક્ખિણાવિસુદ્ધિદીપનત્થં, લોકસમ્મુતિયા અપ્પહાનત્થઞ્ચા''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૫૭; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૭૦; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૨૪; કથા॰ અનુટી॰ ૧) તત્થ તત્થ વુત્તકારણમ્પિ આહરિત્વા ઇધ વત્તબ્બં.

યદિ તથાગતો પરમત્થસચ્ચં સમ્મદેવ અભિસમ્બુજ્ઝિત્વા ઠિતોપિ લોકસમઞ્ઞાભૂતં સમ્મુતિસચ્ચં ગહેત્વાવ વદતિ, એવઞ્ચેત્થ કો લોકિયમહાજનેહિ વિસેસોતિ વુત્તં "**યાહી**"તિઆદિ, અયં પાળિયં સમ્બન્ધો. ઇદં વુત્તં હોતિ – લોકિયમહાજનો અપ્પહીનપરામાસત્તા ''એતં મમા''તિઆદિના પરામસન્તો વોહરતિ. તથાગતો પન સબ્બસો પહીનપરામાસત્તા અપરામસન્તોવ યસ્મા લોકસમઞ્ઞાહિ વિના લોકિયો અત્થો લોકેન દુબ્બિઞ્ઞેય્યો, તસ્મા તાહિ તં વોહરતિ. તથા વોહરન્તો ચ અત્તનો દેસનાવિલાસેન વેનેય્યસત્તે પરમત્થસચ્ચે પતિટ્ઠાપેતીતિ. **દેસનં વિનિવટ્ટેત્વા**તિ હેટ્ઠા વુત્તાય દિટ્ઠાભિનિવેસપટિસઞ્ઞુત્તાય વટ્ટકથાય વિનિવત્તેત્વા વિવેચેત્વા. **અરહત્તનિકૂટેન નિટ્ઠાપેસી**તિ ''અપરામસ''ન્તિ ઇમિના પદેન તણ્હામાનપરામાસપ્પહાનકિત્તનેન તપ્પહાયકઅરહત્તસઙ્ખાતનિકૂટેન દેસનં પરિયોસાપેસિ. યં પનેત્થ અત્થતો ન વિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય પરમસુખુમગમ્ભીરદુરનુબોધત્થપરિદીપનાય સુવિમલવિપુલપઞ્ઞાવેય્યત્તિયજનનાય સાધુવિલાસિનિયા નામ લીનત્થપકાસનિયા પોટ્ઠપાદસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપકાસના.

પોટ્ઠપાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સુભસુત્તવણ્ણના

સુભમાણવકવત્થુવણ્ણના

૪૪૪. એવં પોટ્ઠપાદસુત્તં સંવણ્ણેત્વા ઇદાનિ સુભસુત્તં સંવણ્ણેન્તો યથાનુપુબ્બં સંવણ્ણનોકાસસ્સ પત્તભાવં વિભાવેતું, પોટ્ઠપાદસુત્તસ્સાનન્તરં સઙ્ગીતસ્સ સુત્તસ્સ સુભસુત્તભાવં વા પકાસેતું **''એવં મે સુતં…પે॰… સાવત્થિયન્તિ સુભસુત્ત''**ન્તિ આહ. અનુનાસિકલોપેન ''અચિર પરિનિબ્બુતે''તિ વુત્તન્તિ દસ્સેતિ **''અચિરં પરિનિબ્બુતે''**તિ ઇમિના યથા પોટ્ઠપાદસુત્તે ''અપ્પાટિહીરક તં ભાસિતં સમ્પજ્જતી''તિ, અચિરં પરિનિબ્બુતસ્સ અસ્સાતિ વા **અચિરપરિનિબ્બુતો** યથા ''અચિરપક્કન્તો, માસજાતો''તિ. અત્થમત્તં પન દસ્સેતું એવં વુત્તં. **અચિરપરિનિબ્બુતે**તિ ચ સત્થુ પરિનિબ્બુતભાવસ્સ ચિરકાલતાપટિક્ખેપેન આસન્નતામત્તં દસ્સિતં, કાલપરિચ્છેદો પન ન દસ્સિતોતિ તં દસ્સેન્તો **''પરિનિબ્બાનતો''**તિઆદિમાહ. વિસાખપુણ્ણમિતો ઉદ્ધં યાવ જેટ્ઠપુણ્ણમી, તાવ કાલં સન્ધાય **''માસમત્તે''**તિ વુત્તં. **મત્તસદ્દેન** પન તસ્સ કાલસ્સ કિઞ્ચિ અસમ્પુણ્ણતં જોતેતિ. તુદિસઞ્ઞિતો ગામો નિવાસો એતસ્સાતિ **તોદેય્યો**. તં પનેસ યસ્મા સોણદણ્ડો (દી॰ નિ॰ ૧.૩૦૦) વિય ચમ્પં, કૂટદન્તો (દી॰ નિ॰ ૧.૩૨૩) વિય ચ ખાણુમતં અજ્ઝાવસતિ, તસ્મા વુત્તં **''તસ્સ અધિપતિત્તા''**તિ, ઇસ્સરભાવતોતિ અત્થો. અયમ્પિ હિ રઞ્ઞો પસેનદિકોસલસ્સ પુરોહિતબ્રાહ્મણો. **પુત્તમ્પિ આહા**તિ સુભં માણવમ્પિ ઓવદન્તો આહ.

અઞ્જનાનન્તિ અક્ખિઅઞ્જનત્થાય ઘંસિતઅઞ્જનાનં. **વમ્મિકાનન્તિ** કિમિસમાહટવમ્મિકાનં સઞ્ચયં દિસ્વાતિ સમ્બન્ધો. **મધૂનન્તિ** મક્ખિકમધૂનં. **સમાહારન્તિ** મકરન્દસન્નિચયં. **પણ્ડિતો ઘરમાવસે**તિ યસ્મા અપ્પતરપ્પતરેપિ ગય્હમાને ભોગા ખીયન્તિ, અપ્પતરપ્પતરેપિ ચ સઞ્ચિયમાને વડ્ઢન્તિ, તસ્મા યથાવુત્તમુપમત્તયં પઞ્ઞાય દિસ્વા વિઞ્ઞુજાતિકો કિઞ્ચિપિ વયમકત્વા આયમેવ ઉપ્પાદેન્તો ઘરેવસે ઘરાવાસમનુતિટ્ઠેય્યાતિ લોભાદેસિતપટિપત્તિં ઉપદિસતિ.

અદાનમેવ સિક્ખાપેત્વા સિક્ખાપનહેતુ લોભાભિભૂતતાય **તસ્મિંયેવ ઘરે સુનખો હુત્વા** નિબ્બત્તિ. લોભવસિકસ્સ હિ દુગ્ગતિ પાટિકઙ્ખા , ''જનવસભો નામ યક્ખો હુત્વા નિબ્બત્તી''તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૫૦) એત્થ વુત્તનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. પુબ્બપરિચયેન **અતિવિય પિયાયતિ**. વુત્તઞ્હિ ''પુબ્બેવ સન્નિવાસેના''તિઆદિ (જા॰ ૧.૨.૧૭૪). **નિક્ખન્તે**તિ કેનચિદેવ કરણીયેન બહિ નિગ્ગતે. સુભં માણવં અનુગ્ગણ્હિતુકામો એકકોવ **ભગવા પિણ્ડાય પાવિસિ. ભુક્કારન્તિ** ''ભુ ભૂ''તિ સુનખસદ્દકરણં. **''ભો ભો''**તિ બ્રાહ્મણસમુદાચારેન **પરિભવિત્વા** પરિભવનહેતુ. ''ભોવાદિ નામ સો હોતિ, સચે હોતિ સકિઞ્ચનો''તિ (ધ॰ પ॰ ૩૯૬; સુ॰ નિ॰ ૬૨૫) હિ વુત્તં. નનુ ચ હેટ્ઠા ''અદાનમેવ સિક્ખાપેત્વા સુનખો હુત્વા નિબ્બત્તો''તિ આહ, કસ્મા પનેત્થ ''પુબ્બેપિ મં 'ભો ભો'તિ પરિભવિત્વા સુનખો જાતો''તિ વદતીતિ? તથા નિબ્બત્તિયા તદુભયસાધારણફલત્તા. આનિસંસફલઞ્હિ સાધારણકમ્મેનપિ જાતં, ન વિપાકફલં વિય એકકમ્મેનેવાતિ દટ્ઠબ્બં. **અવીચિં ગમિસ્સસિ** કતોકાસસ્સ કમ્મસ્સ પટિબાહિતુમસક્કુણેય્યભાવતો. ''જાનાતિ મં સમણો ગોતમો''તિ **વિપ્પટિસારી હુત્વા. ઉદ્ધનન્તરે**તિ ચુલ્લિકન્તરે. **નન્તિ** સુનખં.

તં પવત્તિન્તિ ભગવતા યથાવુત્તકારણં. બ્રાહ્મણચારિત્તસ્સ અપરિહાપિતતં સન્ધાય, તથા પિતરં ઉક્કંસેન્તો **''બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તો''**તિ આહ. **મુખારુળ્હન્તિ** સયંપટિભાનવસેન મુખમારુળ્હં. **તં પવત્તિં પુચ્છી**તિ ''સુતમેતં ભો

ગોતમ મય્હં પિતા સુનખો હુત્વા નિબ્બત્તો''તિ તુમ્હેહિ વુત્તં, ''કિમિદં સચ્ચં વા અસચ્ચં વા''તિ પુચ્છિ. **તથેવ વત્વા**તિ યથા પુબ્બે સુનખસ્સ વુત્તં, તથેવ વત્વા. **અવિસંવાદનત્થ**ન્તિ સચ્ચાપનત્થં, ''તોદેય્યબ્રાહ્મણો સુનખો હુત્વા નિબ્બત્તો''તિ વચનસ્સ અવિસંવાદનેન અત્તનો અવિસંવાદિભાવદસ્સનત્થન્તિ વુત્તં હોતિ. **અપ્પોદક**ન્તિ અપ્પકેન ઉદકેન સમ્પાદિતં. **મધુપાયાસ**ન્તિ સાદુરસં, મધુયોજિતં વા પાયાસં. **તથા અકાસિ**, યથા ભગવતા વુત્તં. ''**સબ્બં દસ્સેસી**તિ બુદ્ધાનુભાવેન સો સુનખો તં સબ્બં નેત્વા દસ્સેસિ, ન જાતિસ્સરતાય. ભગવન્તં દિસ્વા ભુક્કરણં પન પુરિમજાતિસિદ્ધવાસનાવસેના''તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૪૪) એવં આચરિયેન વુત્તં. ઉપરિપણ્ણાસકે પન **ચૂળકમ્મવિભઙ્ગસુત્તટ્ઠકથાયં** ''સુનખો 'ઞાતોમ્હિ ઇમિના'તિ રોદિત્વા 'હું હુ'ન્તિ કરોન્તો ધનનિધાનટ્ઠાનં ગન્ત્વા પાદેન પથવિં ખણિત્વા સઞ્ઞં અદાસી''તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૨૮૯) જાતિસ્સરાકારમાહ, વીમંસિત્વા ગહેતબ્બં.

''ભવપટિચ્છન્નં નામ એવરૂપં સુનખપટિસન્ધિઅન્તરં પાકટં સમણસ્સ ગોતમસ્સ, અદ્ધા એસ સબ્બઞ્ઞૂ''તિ **ભગવતિ પસન્નચિત્તો**. અઙ્ગવિજ્જાપાઠકો કિરેસ. તેનસ્સ એતદહોસિ ''ઇમં ધમ્મપણ્ણાકારં કત્વા સમણં ગોતમં પઞ્હં પુચ્છિસ્સામી''તિ, તતો સો ચુદ્દસ પઞ્હે અભિસઙ્ખરિત્વા ભગવન્તં પુચ્છિ. તેન વુત્તં ''**ચુદ્દસ પઞ્હે પુચ્છિત્વા**''તિ. તત્થ **ચુદ્દસ પઞ્હે**તિ ''દિસ્સન્તિ હિ ભો ગોતમ મનુસ્સા અપ્પાયુકા, દિસ્સન્તિ દીઘાયુકા. દિસ્સન્તિ બવ્હાબાધા, અપ્પાબાધા. દુબ્બણ્ણા, વણ્ણવન્તો. અપ્પેસક્ખા, મહેસક્ખા. અપ્પભોગા, મહાભોગા. નીચકુલીના, ઉચ્ચાકુલીના. દિસ્સન્તિ દુપ્પઞ્ઞા, દિસ્સન્તિ પઞ્ઞવન્તો. કો નુ ખો ભો ગોતમ હેતુ કો પચ્ચયો, યેન મનુસ્સાનંયેવ સતં મનુસ્સભૂતાનં દિસ્સન્તિ હીનપણીતતા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૮૯) ઇમે **ચૂળકમ્મવિભઙ્ગસુત્તે** આગતે ચુદ્દસ પઞ્હે. ''કમ્મસ્સકા માણવ સત્તા કમ્મદાયાદા''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૨૮૯) સઙ્ખેપતો, વિત્થારતો ચ **વિસ્સજ્જનપરિયોસાને ભગવન્તં સરણં ગતો**. અઙ્ગસુભતાય ''**સુભો**'' તિસ્સ નામં. **માણવો**તિ પન મહલ્લકકાલેપિ તરુણવોહારેન નં વોહરતિ. **અત્તનો ભોગગામતો**તિ તુદિગામતો **આગન્ત્વા** તઙ્ખણિકં **વસતિ**. તેનેવ પાળિયં ''કેનચિદેવ કરણીયેના''તિ વુત્તં.

૪૪૫. ''**એકા ચ મે કઙ્ખા અત્થી**''તિ ઇમિના ઉપરિ પુચ્છિયમાનસ્સ પઞ્હસ્સ પગેવ તેન અભિસઙ્ખતભાવં દસ્સેતિ. **માણવક**ન્તિ ખુદ્દકમાણવં ''એકપુત્તકો, (મ॰ નિ॰ ૨.૨૯૬, ૩૫૩; પારા॰ ૨૬) પિયપુત્તકો''તિઆદીસુ વિય ક-સદ્દસ્સ ખુદ્દકત્થે પવત્તનતો. **વિસભાગવેદના**તિ દુક્ખવેદના. સા હિ કુસલકમ્મનિબ્બત્તે અત્તભાવે ઉપ્પજ્જનકસુખવેદનાપટિપક્ખભાવતો ''વિસભાગવેદના''તિ ચ કાયં ગાળ્હા હુત્વા બાધનતો પીળનતો ''આબાધો''તિ ચ વુચ્ચતિ. કીદિસા પન સાતિ આહ ''**યા એકદેસે**''તિઆદિ. **એકદેસે ઉપ્પજ્જિત્વા**તિ સરીરેકદેસે ઉટ્ઠહિત્વાપિ અપરિવત્તિભાવકરણતો **અયપટ્ટેન આબન્ધિત્વા વિય ગણ્હાતિ**, ઇમિના બલવરોગો **આબાધો** નામાતિ દસ્સેતિ. **કિચ્છજીવિતકરો**તિ અસુખજીવિતાવહો, ઇમિના દુબ્બલો અપ્પમત્તકો રોગો **આતઙ્કો** નામાતિ દસ્સેતિ. **ઉટ્ઠાન**ન્તિ સયનનિસજ્જાદિતો ઉટ્ઠહનં, તેન યથા તથા અપરાપરં સરીરસ્સ પરિવત્તનં વદતિ. **ગરુક**ન્તિ ભારિયં અકિચ્ચસિદ્ધિકં. ગિલાનસ્સેવ કાયે બલં ન હોતીતિ સમ્બન્ધો. લહુટ્ઠાનેન ચેત્થ ગેલઞ્ઞાભાવો પુચ્છિતો. હેટ્ઠા ચતૂહિ પદેહિ અફાસુવિહારાભાવં પુચ્છિત્વાપિ ઇદાનિ પુન ફાસુવિહારભાવં પુચ્છતિ, તેન સવિસેસો એત્થ ફાસુવિહારો પુચ્છિતોતિ વિઞ્ઞાયતિ. અસતિપિ હિ અતિસયત્થજોતને સદ્દે અત્થાપત્તિતો અતિસયત્થો લબ્ભતેવ યથા ''અભિરૂપસ્સ કઞ્ઞા દાતબ્બા''તિ. તેનાહ ''**ગમનટ્ઠાના**''તિઆદિ. પુરિમં આણાપનવચનં, ઇદં પન પુચ્છિતબ્બાકારદસ્સનન્તિ અયમિમેસં વિસેસોતિ દસ્સેતિ ''**અથસ્સા**''તિઆદિના.

૪૪૭. **કાલો** નામ ઉપસઙ્કમનસ્સ યુત્તપત્તકાલો, **સમયો** નામ તસ્સેવ પચ્ચયસામગ્ગી, અત્થતો પનેસ તજ્જં સરીરબલઞ્ચેવ તપ્પચ્ચયપરિસ્સયાભાવો ચ. **ઉપાદાનં** નામ ઞાણેન તેસં ગહણં સલ્લક્ખણન્તિ આહ

“**પઞ્ઞાયા**”તિઆદિ. “**સ્વે ગમનકાલો ભવિસ્સતી**”તિ ઇમિના કાલં, “**કાયે**”તિઆદિના સમયઞ્ચ સરૂપતો દસ્સેતિ. **ફરિસ્સતી**તિ ફરણવસેન ઠસ્સતિ.

૪૪૮. **ચેતિયરટ્ઠે**તિ ચેતિરટ્ઠે. ય-કારેન હિ પદં વડ્ઢેત્વા એવં વુત્તં. ‘‘ચેતિરટ્ઠતો અઞ્ઞં વિસુંયેવેકં રટ્ઠ’’ન્તિપિ વદન્તિ. ‘‘યસ્મા મરણં નામ તાદિસાનં દસબલાનં રોગવસેનેવ હોતિ, તસ્મા યેન રોગેન તં જાતં, તસ્સ સરૂપપુચ્છા, કારણપુચ્છા, મરણહેતુકચિત્તસન્તાપપુચ્છા, તસ્સ ચ સન્તાપસ્સ સબ્બલોકસાધારણતા, તથા મરણસ્સ ચ અપ્પટિકરણતા’’તિ એવમાદિના મરણપટિસઞ્ઞુત્તં સમ્મોદનીયં કથં કથેસીતિ દસ્સેતું “**ભો આનન્દા**”તિઆદિ વુત્તં. “**કો નામા**”તિઆદિના હિ રોગં પુચ્છતિ, “**કિં ભગવા પરિભુઞ્જી**”તિ ઇમિના કારણં, “**અપિચા**”તિઆદિના ચિત્તસન્તાપં, “**સત્થા નામા**”તિઆદિના તસ્સ સબ્બલોકસાધારણતં, “**એકા દાની**”તિઆદિના મરણસ્સ અપ્પટિકરણતં દસ્સેતીતિ દટ્ઠબ્બં. **મહાજાની**તિ મહાહાનિ. **યત્રા**તિ યેન કારણેન પરિનિબ્બુતો, તેન કો દાનિ અઞ્ઞો મરણા મુચ્ચિસ્સતીતિઆદિના યોજેતબ્બં. **ઇદાની**તિ ચ અત્તનો મનસિકારં પતિ વોહારમત્તેન વુત્તં. **લજ્જિસ્સતી**તિ લજ્જા વિય ભવિસ્સતિ, વિજ્જિસ્સતીતિ અત્થો . પીતભેસજ્જાનુરૂપં આહારભોજનં પોરાણાચિણ્ણન્તિ આહ “**પીત...પે॰... દત્વા**”તિ.

હુત્વાતિ પાઠસેસો સન્તિકાવચરભાવસ્સ વિસેસનતો. મારો પાપિમા વિય **ન રન્ધગવેસી**, ઉત્તરમાણવો વિય ચ **ન વીમંસનાધિપ્પાયો**, અપિ તુ ખલુ **ઉપટ્ઠાકો હુત્વા સન્તિકાવચરો**તિ હિ વિસેસેતિ. **ન રન્ધગવેસી**તિ ન છિદ્દગવેસી. **યેસુ ધમ્મેસૂ**તિ વિમોક્ખુપાયેસુ નિય્યાનિકધમ્મેસુ. **ધરન્તી**તિ અધુના તિટ્ઠન્તિ, પવત્તન્તીતિ અત્થો.

૪૪૯. અત્થતો પયુત્તતાય સદ્દપયોગસ્સ સદ્દપબન્ધલક્ખણાનિ તીણિ પિટકાનિ તદત્થભૂતેહિ સીલાદીહિ તીહિ ધમ્મક્ખન્ધેહિ સઙ્ગય્હન્તીતિ વુત્તં “**તીણિ પિટકાનિ તીહિ ખન્ધેહિ સઙ્ગહેત્વા**”તિ. **સઙ્ખિત્તેન કથિત**ન્તિ ‘‘તિણ્ણં ખો માણવ ખન્ધાન’’ન્તિ એવં ગણનતો, સામઞ્ઞતો ચ સઙ્ખેપેનેવ કથિતં. “**કતમેસં તિણ્ણ**”ન્તિ અયં અદિટ્ઠજોતનાપુચ્છાયેવ, ન કથેતુકમ્યતાપુચ્છા. માણવસ્સેવ હિ અયં પુચ્છા, ન થેરસ્સાતિ આહ “**માણવો**”તિઆદિ. અઞ્ઞત્થ પન ઈદિસેસુ ઠાનેસુ કથેતુકમ્યતાપુચ્છાયેવ દિસ્સતિ, ન અદિટ્ઠજોતનાપુચ્છા. ઇધ પન **અટ્ઠકથાયં** એવં વુત્તં, તદેતં અટ્ઠકથાપમાણતો પચ્ચેતબ્બં. તદા પવત્તમાનઞ્હિ પચ્ચક્ખં કત્વા અટ્ઠકથમ્પિ સઙ્ગહમારોપિંસુ. કથેતુકમ્યતાપુચ્છાભાવે પનસ્સ થેરસ્સેવ વચનતા સિયા.

સીલક્ખન્ધવણ્ણના

૪૫૦-૪૫૩. **સીલક્ખન્ધસ્સા**તિ એત્થ પદત્થવિપલ્લાસકારી ઇતિસદ્દો લુત્તો, અત્થનિદ્દેસો વિય સદ્દનિદ્દેસો વા, યથારુતો ચ ઇતિસદ્દો આદ્યત્થો, પકારત્થો વા, તેન ‘‘અરિયસ્સ સમાધિક્ખન્ધસ્સ...પે॰... પતિટ્ઠપેસી’’તિ અયં પાઠો ગહિતોતિ દટ્ઠબ્બં. તેન વુત્તં “**તેસુ દસ્સિતેસૂ**”તિ, તેસુ તીસુ ખન્ધેસુ ઉદ્દેસવસેન દસ્સિતેસૂતિ અત્થો. **ભગવતા વુત્તનયેનેવા**તિ સામઞ્ઞફલાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૪) દેસિતનયેનેવ, તેન ઇમસ્સ સુત્તસ્સ બુદ્ધભાસિતભાવં દસ્સેતીતિ વેદિતબ્બં. **સાસને ન સીલમેવ સારો**તિ અરિયમગ્ગસારે ભગવતો સાસને યથાદસ્સિતં સીલં સારો એવ ન હોતિ સારવતો મહતો રુક્ખસ્સ પપટિકટ્ઠાનિકત્તા . અટ્ઠાનપયુત્તો હિ એવસદ્દો યથાઠાને ન યોજેતબ્બો. યજ્જેવં કસ્મા તમિધ ગહિતન્તિ આહ “**કેવલ**”ન્તિઆદિ. ઝાનાદિઉત્તરિમનુસ્સધમ્મે અધિગન્તુકામસ્સ અધિટ્ઠાનમત્તં તત્થ અપ્પતિટ્ઠિતસ્સ તેસમસમ્ભવતો. વુત્તઞ્હિ ‘‘સીલે પતિટ્ઠાય નરો સપઞ્ઞો’’તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩, ૧૯૨; પેટકો॰ ૨૨) અથ વા **સાસને ન સીલમેવ સારો**તિ કામઞ્ચેત્થ સાસને મગ્ગફલસીલસઙ્ખાતં લોકુત્તરસીલમ્પિ સારમેવ,

તથાપિ ન સીલક્ખન્ધો એવ સારો હોતિ, અથ ખો સમાધિક્ખન્ધોપિ પઞ્ઞાક્ખન્ધોપિ સારો એવાતિ એવમ્પેત્થ યથાપયુત્તેન એવસદ્દેન અત્થો વેદિતબ્બો, પુરિમોયેવ પનત્થો યુત્તતરો. તથા હિ વુત્તં "**ઇતો ઉત્તરી**"તિઆદિ. **અઞ્ઞમ્પિ કત્તબ્બન્તિ** સેસખન્ધદ્વયં.

સમાધિક્ખન્ધવણ્ણના

૪૫૪. કસ્મા પનેત્થ થેરો સમાધિક્ખન્ધં પુટ્ઠોપિ ઇન્દ્રિયસંવરાદિકે વિસ્સજ્જેસિ, નનુ એવં સન્તે અઞ્ઞં પુટ્ઠો અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો અમ્બં પુટ્ઠો લબુજં બ્યાકરોન્તો વિય હોતીતિ ઈદિસી ચોદના ઇધ અનોકાસાતિ દસ્સેન્તો "**કથઞ્ચ...પે॰... આરભી**"તિ આહ, તેનેત્થ ઇન્દ્રિયસંવરાદયોપિ સમાધિઉપકારકતં ઉપાદાય સમાધિક્ખન્ધપક્ખિકભાવેન ઉદ્દિટ્ઠાતિ દસ્સેતિ. યે તે ઇન્દ્રિયસંવરાદયોતિ સમ્બન્ધો. રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનદેસનાનન્તરં અભિઞ્ઞાદેસનાય અવસરોતિ કત્વા **રૂપજ્ઝાનાનેવ આગતાનિ, ન અરૂપજ્ઝાનાનિ**. રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનપાદિકા હિ સપરિભણ્ડા છપિ અભિઞ્ઞાયો. યસ્મા પન લોકિયાભિઞ્ઞાયો ઇજ્ઝમાના અટ્ઠસુ સમાપત્તીસુ ચુદ્દસવિધેન ચિત્તપરિદમનેન વિના ન ઇજ્ઝન્તિ, તસ્મા અભિઞ્ઞાસુ દેસિયમાનાસુ અરૂપજ્ઝાનાનિપિ દેસિતાનેવ હોન્તિ નાનન્તરિકભાવતો. તેનાહ "**આનેત્વા પન દીપેતબ્બાની**"તિ, વુત્તનયેન દેસિતાનેવ કત્વા સંવણ્ણકેહિ પકાસેતબ્બાનીતિ અત્થો. **અટ્ઠકથાયં** પન ''ચતુત્થજ્ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી''તિ ઇમિનાવ અરૂપજ્ઝાનમ્પિ સઙ્ગહિતન્તિ દસ્સેતું "**ચતુત્થજ્ઝાનેન હી**"તિઆદિ વુત્તં. ચતુત્થજ્ઝાનમેવ હિ રૂપવિરાગભાવનાવસેન પવત્તં ''અરૂપજ્ઝાન''ન્તિ વુચ્ચતિ.

૪૭૧-૪૮૦. ન ચિત્તેકગ્ગતામત્તકેનેવાતિ એત્થ હેટ્ઠા વુત્તનયાનુસારેન ઠાનાઠાનપયુત્તસ્સ એવસદ્દસ્સાનુરૂપમત્થો વેદિતબ્બો. લોકિયસમાધિક્ખન્ધસ્સ પન અધિપ્પેતત્તા "**ન ચિત્તેકગ્ગતા...પે॰... અત્થી**"તિ વુત્તં. **અરિયો સમાધિક્ખન્ધો**તિ એત્થ હિ અરિયસદ્દો સુદ્ધમત્તપરિયાયોવ, ન લોકુત્તરપરિયાયો. યથા ચેત્થ, તથા **અરિયો સીલક્ખન્ધો**તિ એત્થાપિ. **ઇતો**તિ પઞ્ઞાક્ખન્ધતો, સો ચ ઉક્કટ્ઠતો અરહત્તફલપરિયાપન્નો એવાતિ આહ "**અરહત્તપરિયોસાન**"ન્તિઆદિ. લોકિયાભિઞ્ઞાપટિસમ્ભિદાહિ વિનાપિ હિ અરહત્તે અધિગતે ''નત્થેવ ઉત્તરિકરણીય''ન્તિ સક્કા વત્તું યદત્થં ભગવતિ બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતિ, તસ્સ સિદ્ધત્તા. ઇધ પન લોકિયાભિઞ્ઞાયોપિ આગતાયેવ. સેસમેત્થ સુવિઞ્ઞેય્યં.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય પરમસુખુમગમ્ભીરદુરનુબોધત્થપરિદીપનાય સુવિમલવિપુલપઞ્ઞાવેય્યત્તિયજનનાય સાધુવિલાસિનિયા નામ લીનત્થપકાસનિયા સુભસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપકાસના.

સુભસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. કેવટ્ટસુત્તવણ્ણના

કેવટ્ટગહપતિપુત્તવત્થુવણ્ણના

૪૮૧. એવં સુભસુત્તં સંવણ્ણેત્વા ઇદાનિ કેવટ્ટસુત્તં સંવણ્ણેન્તો યથાનુપુબ્બં સંવણ્ણનોકાસસ્સ પત્તભાવં વિભાવેતું, સુભસુત્તસ્સાનન્તરં સઙ્ગીતસ્સ સુત્તસ્સ કેવટ્ટસુત્તભાવં વા પકાસેતું "**એવં મે સુતં…પે॰… નાળન્દાયન્તિ કેવટ્ટસુત્ત**''ન્તિ આહ. **પાવારિકસ્સા**તિ એવંનામકસ્સ સેટ્ઠિનો. **અમ્બવને**તિ અમ્બરુક્ખબહુલે ઉપવને. તં કિર સો સેટ્ઠિ ભગવતો અનુચ્છવિકં ગન્ધકુટિં, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનકુટિમણ્ડપાદીનિ સમ્પાદેત્વા પાકારપરિક્ખિત્તં દ્વારકોટ્ઠકસમ્પન્નં કત્વા બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ નિય્યાતેસિ, પુરિમવોહારેન પનેસ વિહારો ''પાવારિકમ્બવન''ન્ત્વેવ વુચ્ચતિ. "**કેવટ્ટો" તિદં** નામમત્તં. ''કેવટ્ટેહિ સંરક્ખિતત્તા, તેસં વા સન્તિકે સમ્બુદ્ધત્તા''તિ કેચિ. **ગહપતિપુત્તસ્સા**તિ એત્થ કામઞ્ચેસ તદા ગહપતિટ્ઠાને ઠિતો, પિતુ પનસ્સ અચિરકાલકતતાય પુરિમસમઞ્ઞાય ''ગહપતિપુત્તો''ત્વેવ વોહરીયતિ. તેનાહ "**ગહપતિમહાસાલો**"તિ, મહાવિભવતાય મહાસારો ગહપતીતિ અત્થો, ર-કારસ્સ પન લ-કારં કત્વા "**મહાસાલો**"તિ વુત્તં યથા ''પલિબુદ્ધો''તિ (ચૂળનિ॰ ૧૫; મિ॰ પ॰ ૬.૩.૭; જા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩.૧૦૨) **સદ્ધો પસન્નો**તિ પોથુજ્જનિકસદ્ધાવસેન રતનત્તયસદ્ધાય સમન્નાગતો, તતોયેવ રતનત્તયપ્પસન્નો. કમ્મકમ્મફલસદ્ધાય વા **સદ્ધો**, રતનત્તયપ્પસાદબહુલતાય **પસન્નો. સદ્ધાધિકત્તાયેવા**તિ તથાચિન્તાય હેતુવચનં, સદ્ધાધિકો હિ ઉમ્માદપ્પત્તો વિય હોતિ.

સમિદ્ધાતિ સમ્મદેવ ઇદ્ધા, વિભવસમ્પત્તિયા વેપુલ્લપ્પત્તા સમ્પુણ્ણા, આકિણ્ણા બહૂ મનુસ્સા એત્થાતિ અત્થં સન્ધાય "**અંસકૂટેના**"તિઆદિ વુત્તં. ''એહિ ત્વં ભિક્ખુ અન્વદ્ધમાસં, અનુમાસં, અનુસંવચ્છરં વા મનુસ્સાનં પસાદાય ઇદ્ધિપાટિહારિયં કરોહી''તિ એકસ્સ ભિક્ખુનો આણાપનમેવ સમાદિસનં, તં પન તસ્મિં ઠાને ઠપનં નામાતિ આહ "**ઠાનન્તરે ઠપેતૂ**"તિ . **ઉત્તરિમનુસ્સાનન્તિ** પકતિમનુસ્સેહિ ઉત્તરિતરાનં ઉત્તમપુરિસાનં બુદ્ધાદીનં ઝાયીનં, અરિયાનઞ્ચ. **ધમ્મતો**તિ અધિગમધમ્મતો, ઝાનાભિઞ્ઞામગ્ગફલધમ્મતોતિ અત્થો, નિદ્ધારણે ચેતં નિસ્સક્કવચનં. તતો હિ ઇદ્ધિપાટિહારિયં નિદ્ધારેતિ. એવં ઉત્તરિસદ્દં મનુસ્સસદ્દેન એકપદં કત્વા ઇદાનિ પાટિહારિયસદ્દેન સમ્બજ્ઝિતબ્બં વિસુમેવ પદં કરોન્તો "**દસકુસલસઙ્ખાતતો વા**"તિઆદિમાહ. **મનુસ્સધમ્મતો**તિ પકતિમનુસ્સધમ્મતો. **પજ્જલિતપદીપો**તિ પજ્જલન્તપદીપો. **તેલસ્નેહ**ન્તિ તેલસેચનં. **રાજગહસેટ્ઠિવત્થુસ્મિ**ન્તિ રાજગહસેટ્ઠિનો ચન્દનપત્તદાનવત્થુમ્હિ (ચૂળવ॰ ૨૫૨). **સિક્ખાપદં પઞ્ઞાપેસી**તિ ''ન ભિક્ખવે ગિહીનં ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મં ઇદ્ધિપાટિહારિયં દસ્સેતબ્બં. યો દસ્સેય્ય, આપત્તિ દુક્કટસ્સા''તિ (ચૂળવ॰ ૨૫૨) વિકુબ્બનિદ્ધિપટિક્ખેપકં ઇદં સિક્ખાપદં પઞ્ઞપેસિ.

૪૮૨. ગુણસમ્પત્તિતો અચાવનં સન્ધાય એતં વુત્તન્તિ દસ્સેતિ "**ન ગુણવિનાસનેના**"તિ ઇમિના. તેનાહ "**સીલભેદ**"ન્તિઆદિ. **વિસહન્તો નામ નત્થી**તિ નિવારિતટ્ઠાને ઉસ્સહન્તો નામ નત્થિ. એવમ્પિ ઇમિના કારણન્તરેનાયં ઉસ્સહન્તોતિ દસ્સેતું "**અયં પના**"તિઆદિ વુત્તં. યસ્મા વિસ્સાસિકો, તસ્મા વિસ્સાસં વડ્ઢેત્વાતિ યોજના. **વડ્ઢેત્વા**તિ ચ બ્રૂહેત્વા, વિભૂતં પાકટં કત્વાતિ અત્થો.

ઇદ્ધિપાટિહારિયવણ્ણના

૪૮૩-૪. આદીનવન્તિ દોસં. કથં તેન કતા, કત્થ વા ઉપ્પન્નાતિ આહ "**તત્થ કિરા**"તિઆદિ. **એકેના**તિ ગન્ધારેન નામ ઇસિનાવ. એવઞ્હિ પુબ્બેનાપરં સંસન્દતીતિ. ગન્ધારી નામેસા વિજ્જા ચૂળગન્ધારી, મહાગન્ધારીતિ દુવિધા હોતિ. તત્થ **ચૂળગન્ધારી** નામ તિવસ્સતો ઓરં મતસત્તાનં ઉપપન્નટ્ઠાનજાનના વિજ્જા. વઙ્ગીસવત્થુ (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૨૦; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૧૨) ચેત્થ સાધકં. **મહાગન્ધારી** નામ તસ્સ ચેવ જાનના, તદુત્તરિ ચ ઇદ્ધિવિધઞાણકમ્મસ્સ સાધિકા વિજ્જા. યેભુય્યેન હેસા ઇદ્ધિવિધઞાણકિચ્ચં સાધેતિ. તસ્સા કિર વિજ્જાય સાધકો પુગ્ગલો તાદિસે દેસે, કાલે ચ મન્તં પરિજપ્પેત્વા બહુધાપિ અત્તાનં દસ્સેતિ, હત્થિઆદીનિપિ દસ્સેતિ, અદસ્સનીયોપિ હોતિ, અગ્ગિથમ્ભમ્પિ કરોતિ, જલથમ્ભમ્પિ કરોતિ, આકાસેપિ અત્તાનં દસ્સેતિ, સબ્બં ઇન્દજાલસદિસં દટ્ઠબ્બં. **અટ્ટો**તિ દુક્ખિતો બાધિતો. તેનાહ "**પીળિતો**"તિ.

આદેસનાપાટિહારિયવણ્ણના

૪૮૫. કામં "**ચેતસિક**"ન્તિ ઇદં યે ચેતસિ નિયુત્તા ચિત્તેન સમ્પયુત્તા, તેસં સાધારણવચનં, સાધારણે પન ગહિતે ચિત્તવિસેસો દસ્સિતો નામ હોતિ. સામઞ્ઞજોતના ચ વિસેસે અવતિટ્ઠતિ, તસ્મા ચેતસિકપદસ્સ યથાધિપ્પેતમત્થં દસ્સેન્તો "**સોમનસ્સદોમનસ્સં અધિપ્પેત**"ન્તિ આહ. **સોમનસ્સ**ગ્ગહણેન ચેત્થ તદેકટ્ઠા રાગાદયો, સદ્ધાદયો ચ ધમ્મા દસ્સિતા હોન્તિ, **દોમનસ્સ**ગ્ગહણેન દોસાદયો. વિતક્કવિચારા પન સરૂપેનેવ દસ્સિતા. પિ-સદ્દસ્સ વત્તબ્બસમ્પિણ્ડનત્થો સુવિઞ્ઞેય્યોતિ આહ "**એવં તવ મનો**"તિ, ઇમિના પકારેન તવ મનો પવત્તોતિ અત્થો. કેન પકારેનાતિ વુત્તં "**સોમનસ્સિતો વા**"તિઆદિ. "**એવમ્પિ તે મનો**"તિ ઇદં સોમનસ્સિતતાદિમત્તદસ્સનં, ન પન યેન સોમનસ્સિતો વા દોમનસ્સિતો વા, તં દસ્સનન્તિ તં ચિત્તં દસ્સેતું પાળિયં "**ઇતિપિ તે ચિત્ત**"ન્તિ વુત્તં. ઇતિસદ્દો ચેત્થ નિદસ્સનત્થો ''અત્થીતિ ખો કચ્ચાન અયમેકો અન્તો''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫; ૩.૯૦) વિય. તેનાહ "**ઇદઞ્ચિદઞ્ચ અત્થ**"ન્તિ. **પિ**-સદ્દો ઇધાપિ વુત્તસમ્પિણ્ડનત્થો. પરસ્સ ચિન્તં મનતિ જાનાતિ એતાયાતિ **ચિન્તામણિ** ન-કારસ્સ ણ-કારં કત્વા, સા એવ પુબ્બપદમન્તરેન **મણિકા**. ચિન્તા નામ ન ચિત્તેન વિના ભવતીતિ આહ "**પરેસં ચિત્તં જાનાતી**"તિ. ''તસ્સા કિર વિજ્જાય સાધકો પુગ્ગલો તાદિસે દેસે, કાલે ચ મન્તં પરિજપ્પિત્વા યસ્સ ચિત્તં જાનિતુકામો, તસ્સ દિટ્ઠસુતાદિવિસેસસઞ્ઞાનનમુખેન ચિત્તાચારં અનુમિનન્તો કથેતી''તિ કેચિ. ''વાચં નિચ્છરાપેત્વા તત્થ અક્ખરસલ્લક્ખણવસેન કથેતી''તિ અપરે. સા પન વિજ્જા પદકુસલજાતકેન (જા॰ ૧.૯.૪૯ આદયો) દીપેતબ્બા.

અનુસાસનીપાટિહારિયવણ્ણના

૪૮૬. પવત્તેન્તાતિ પવત્તનકા હુત્વા, પવત્તનવસેન વિતક્કેથાતિ વુત્તં હોતિ. **એવ**ન્તિ હિ યથાનુસિટ્ઠાય અનુસાસનિયા વિધિવસેન, પટિસેધવસેન ચ પવત્તિઆકારપરામસનં, સા ચ અનુસાસની સમ્માવિતક્કાનં, મિચ્છાવિતક્કાનઞ્ચ પવત્તિઆકારદસ્સનવસેન તત્થ આનિસંસસ્સ, આદીનવસ્સ ચ વિભાવનત્થં પવત્તતિ. **અનિચ્ચસઞ્ઞમેવ**, ન નિચ્ચસઞ્ઞં. પટિયોગીનિવત્તનત્થઞ્હિ એવ-કારગ્ગહણં. ઇધાપિ **એવં**-સદ્દસ્સ અત્થો, પયોજનઞ્ચ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **ઇદં**-ગહણેપિ એસેવ નયો. **પઞ્ચકામગુણિકરાગ**ન્તિ નિદસ્સનમત્તં તદઞ્ઞરાગસ્સ ચેવ દોસાદીનઞ્ચ પહાનસ્સ ઇચ્છિતત્તા, તપ્પહાનસ્સ ચ તદઞ્ઞરાગાદિખેપનસ્સ ઉપાયભાવતો દુટ્ઠલોહિતવિમોચનસ્સ પુબ્બદુટ્ઠમંસખેપનૂપાયતા વિય. **લોકુત્તરધમ્મમેવા**તિ અવધારણં પટિપક્ખભાવતો સાવજ્જધમ્મનિવત્તનપરં દટ્ઠબ્બં તસ્સાધિગમૂપાયાનિસંસભૂતાનં તદઞ્ઞેસં અનવજ્જધમ્માનં નાનન્તરિકભાવતો. **ઇદ્ધિવિધં ઇદ્ધિપાટિહારિયન્તિ દસ્સેતિ** ઇદ્ધિયેવ પાટિહારિયન્તિ કત્વા. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો.

પાટિહારિયપદસ્સ પન વચનત્થં (ઉદા॰ અટ્ઠ॰ પઠમબોધિસુત્તવણ્ણના; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ નિદાનવણ્ણના) ‘‘પટિપક્ખહરણતો, રાગાદિકિલેસાપનયનતો પાટિહારિય’’ન્તિ વદન્તિ, ભગવતો પન પટિપક્ખા રાગાદયો ન સન્તિ યે હરિતબ્બા. પુથુજ્જનાનમ્પિ વિગતુપક્કિલેસે અટ્ઠઙ્ગગુણસમન્નાગતે ચિત્તે હતપટિપક્ખે ઇદ્ધિવિધં પવત્તતિ, તસ્મા તત્થ પવત્તવોહારેન ચ ન સક્કા ઇધ ‘‘પાટિહારિય’’ન્તિ વત્તું. સચે પન મહાકારુણિકસ્સ ભગવતો વેનેય્યગતા ચ કિલેસા પટિપક્ખા, તેસં હરણતો ‘‘**પાટિહારિય**’’ન્તિ વુત્તં, એવં સતિ યુત્તમેતં. અથ વા ભગવતો ચેવ સાસનસ્સ ચ પટિપક્ખા તિત્થિયા, તેસં હરણતો **પાટિહારિયં**. તે હિ દિટ્ઠિહરણવસેન, દિટ્ઠિપ્પકાસને અસમત્થભાવેન ચ ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનીહિ હરિતા અપનીતા હોન્તીતિ. ‘‘**પટી**’’તિ વા અયં સદ્દો ‘‘પચ્છા’’તિ એતસ્સ અત્થં બોધેતિ ‘‘તસ્મિં પટિપવિટ્ઠમ્હિ, અઞ્ઞો આગચ્છિ બ્રાહ્મણો’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૯૮૫; ચૂળનિ॰ ૪) **પારાયનસુત્ત**પદે વિય, તસ્મા સમાહિતે ચિત્તે વિગતુપક્કિલેસે ચ કતકિચ્ચેન પચ્છા હરિતબ્બં પવત્તેતબ્બન્તિ પટિહારિયં, અત્તનો વા ઉપક્કિલેસેસુ ચતુત્થજ્ઝાનમગ્ગેહિ હરિતેસુ પચ્છા હરણં પટિહારિયં, ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનિયો ચ વિગતુપક્કિલેસેન કતકિચ્ચેન ચ સત્તહિતત્થં પુન પવત્તેતબ્બા, હરિતેસુ ચ અત્તનો ઉપક્કિલેસેસુ પરસત્તાનં ઉપક્કિલેસહરણાનિ હોન્તીતિ પટિહારિયાનિ નામ ભવન્તિ, પટિહારિયમેવ **પાટિહારિયં**. પટિહારિયે વા ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનિસમુદાયે ભવં એકેકં ‘‘**પાટિહારિય**’’ન્તિ વુચ્ચતિ. પટિહારિયં વા ચતુત્થજ્ઝાનં, મગ્ગો ચ પટિપક્ખહરણતો, તત્થ જાતં, તસ્મિં વા નિમિત્તભૂતે, તતો વા આગતન્તિ **પાટિહારિયં** , ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનીહિ વા પરસન્તાને પસાદાદીનં પટિપક્ખસ્સ કિલેસસ્સ હરણતો વુત્તનયેન **પાટિહારિયં**. **સતતં ધમ્મદેસના**તિ સબ્બકાલં દેસેતબ્બધમ્મદેસના.

ઇદ્ધિપાટિહારિયેનાતિ સહાદિયોગે કરણવચનં, તેન સદ્ધિં આચિણ્ણન્તિ અત્થો. ઇતરત્થાપિ એસ નયો. ધમ્મસેનાપતિસ્સ આચિણ્ણન્તિ યોજેતબ્બં. તમત્થં ખન્ધકવત્થુના સાધેન્તો ‘‘**દેવદત્તે**’’તિઆદિમાહ. **ગયાસીસે**તિ ગયાગામસ્સ અવિદૂરે ગયાસીસનામકો હત્થિકુમ્ભસદિસો પિટ્ઠિપાસાણો અત્થિ, યત્થ ભિક્ખુસહસ્સસ્સપિ ઓકાસો હોતિ, તસ્મિં પિટ્ઠિપાસાણે. ‘‘**ચિત્તાચારં ઞત્વા**’’તિ ઇમિના આદેસનાપાટિહારિયં દસ્સેતિ, ‘‘**ધમ્મં દેસેસી**’’તિ ઇમિના અનુસાસનીપાટિહારિયં, ‘‘**વિકુબ્બનં દસ્સેત્વા**’’તિ ઇમિના ઇદ્ધિપાટિહારિયં. **મહાનાગા**તિ મહાખીણાસવા અરહન્તો. ‘‘નાગો’’તિ હિ અરહતો અધિવચનં નત્થિ આગુ પાપમેતસ્સાતિ કત્વા. યથાહ **સભિયસુત્તે** –

‘‘આગું ન કરોતિ કિઞ્ચિ લોકે,
સબ્બસંયોગે વિસજ્જ બન્ધનાનિ;
સબ્બત્થ ન સજ્જતી વિમુત્તો,
નાગો તાદિ પવુચ્ચતે તથત્તા’’તિ. (સુ॰ નિ॰ ૫૨૭; મહાનિ॰ ૮૦; ચૂળનિ॰ ૨૭, ૧૩૯);

અટ્ઠકથાયં પનેત્થ ‘‘ધમ્મસેનાપતિસ્સ ધમ્મદેસનં સુત્વા પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિંસુ. મહામોગ્ગલ્લાનસ્સ ધમ્મદેસનં સુત્વા અરહત્તફલે’’તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૪૮૬) વુત્તં. **સઙ્ઘભેદકક્ખન્ધકપાળિયં** પન ‘‘અથ ખો તેસં ભિક્ખૂનં આયસ્મતા સારિપુત્તેન આદેસનાપાટિહારિયાનુસાસનિયા, આયસ્મતા ચ મહામોગ્ગલ્લાનેન ઇદ્ધિપાટિહારિયાનુસાસનિયા ઓવદિયમાનાનં અનુસાસિયમાનાનં વિરજં વીતમલં ધમ્મચક્ખું ઉદપાદિ ‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં, સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’ન્તિ’’ (ચૂળવ॰ ૩૪૫) ઉભિન્નમ્પિ થેરાનં ધમ્મદેસનાય તેસં ધમ્મચક્ખુપટિલાભોવ દસ્સિતો, તયિદં વિસદિસવચનં દીઘભાણકાનં, ખન્ધકભાણકાનઞ્ચ મતિભેદેનાતિ દટ્ઠબ્બં. સઙ્ગાહકભાસિતા હિ અયં પાળિ, અટ્ઠકથા ચ તેહેવ સઙ્ગહમારોપિતા, અપિચ પાળિયં ઉપરિમગ્ગફલમ્પિ સઙ્ગહેત્વા

''ધમ્મચક્ખું ઉદપાદી''તિ વુત્તં યથા તં બ્રહ્માયુસુત્તે, (મ॰ નિ॰ ૨.૩૪૩) ચૂળરાહુલોવાદસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૩.૪૧૬) ચાતિ વેદિતબ્બં.

''**અનુસાસનીપાટિહારિયં પન બુદ્ધાનં સતતં ધમ્મદેસના**''તિ સાતિસયતાય વુત્તં. **સઉપારમ્ભાનિ** યથાવુત્તેન પતિરૂપકેન ઉપારમ્ભિતબ્બતો. **સદોસાનિ** પરારોપિતદોસસમુચ્છિન્દનસ્સ અનુપાયભાવતો. સદોસત્તા એવ **અદ્ધાનં ન તિટ્ઠન્તિ** ચિરકાલટ્ઠાયીનિ ન હોન્તિ. **અદ્ધાનં અતિટ્ઠનતો ન નિય્યન્તી**તિ ફલેન હેતુનો અનુમાનં. અનિય્યાનિકતાય હિ તાનિ અનદ્ધનિયાનિ. **અનુસાસનીપાટિહારિયં અનુપારમ્ભં** વિસુદ્ધિપ્પભવતો, વિસુદ્ધિનિસ્સયતો ચ. તતોયેવ **નિદ્દોસં**. ન હિ તત્થ પુબ્બાપરવિરોધાદિદોસસમ્ભવો અત્થિ. નિદ્દોસત્તા એવ **અદ્ધાનં તિટ્ઠતિ** પરપ્પવાદવાતેહિ, કિલેસવાતેહિ ચ અનુપહન્તબ્બતો. **અદ્ધાનં તિટ્ઠનતો નિય્યાતી**તિ ઇધાપિ ફલેન હેતુનો અનુમાનં. નિય્યાનિકતાય હિ તં અદ્ધનિયં. **તસ્મા**તિ યથાવુત્તકારણતો, તેન ચ ઉપારમ્ભાદિં, અનુપારમ્ભાદિઞ્ચાતિ ઉભયં યથાક્કમં ઉભયત્થ ગારય્હપાસંસભાવાનં હેતુભાવેન પચ્ચામસતિ.

ભૂતનિરોધેસકવત્થુવણ્ણના

૪૮૭. **અનિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થન્તિ** યસ્મા મહાભૂતપરિયેસકો ભિક્ખુ પુરિમેસુ દ્વીસુ પાટિહારિયેસુ વસિપ્પત્તો સુકુસલોપિ સમાનો મહાભૂતાનં અપરિસેસનિરોધસઙ્ખાતં નિબ્બાનં નાવબુજ્ઝિ, તસ્મા તદુભયાનિ નિય્યાનાવહત્તાભાવતો અનિય્યાનિકાનીતિ તેસં અનિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થં. **નિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થન્તિ** અનુસાસનીપાટિહારિયં તક્કરસ્સ એકન્તતો નિય્યાનાવહન્તિ તસ્સેવ નિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થં.

એવં એતિસ્સા દેસનાય મુખ્યપયોજનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અનુસઙ્ગિકપયોજનં દસ્સેતું ''**અપિચા**''તિઆદિ આરદ્ધં. નિય્યાનમેવ હિ એતિસ્સા દેસનાય મુખ્યપયોજનં તસ્સ તદત્થભાવતો. **બુદ્ધાનં** પન **મહન્તભાવો** અનુસઙ્ગિકપયોજનં અત્થાપત્તિયાવ ગન્તબ્બતો. કીદિસો નામેસ ભિક્ખૂતિ આહ ''**યો મહાભૂતે**''તિઆદિ. **પરિયેસન્તો**તિ અપરિયેસં નિરુજ્ઝનવસેન મહાભૂતે ગવેસન્તો, તેસં અનવસેસનિરોધં વીમંસન્તોતિ વુત્તં હોતિ. **વિચરિત્વા**તિ ધમ્મતાય ચોદિયમાનો પરિચરિત્વા. ધમ્મતાસિદ્ધં કિરેતં, યદિદં તસ્સ ભિક્ખુનો તથા વિચરણં યથા અભિજાતિયં મહાપથવિકમ્પાદિ. **વિસ્સજ્જોકાસન્તિ** વિસ્સજ્જટ્ઠાનં, ''**વિસ્સજ્જકર**''ન્તિપિ પાઠો, વિસ્સજ્જકન્તિ અત્થો. **તસ્મા**તિ બુદ્ધમેવ પુચ્છિત્વા નિક્કઙ્ખત્તા, તસ્સેવ વિસ્સજ્જિતું સમત્થતાયાતિ વુત્તં હોતિ. **મહન્તભાવપ્પકાસનત્થન્તિ** સદેવકે લોકે અનઞ્ઞસાધારણસ્સ બુદ્ધાનં મહન્તભાવસ્સ મહાનુભાવતાય દીપનત્થં. **ઇદઞ્ચ કારણન્તિ** ''સબ્બેસમ્પિ બુદ્ધાનં સાસને એદિસો એકો ભિક્ખુ તદાનુભાવપ્પકાસકો હોતી''તિ ઇમમ્પિ કારણં.

કત્થાતિ નિમિત્તે ભુમ્મં, કસ્મિં ઠાને કારણભૂતેતિ અત્થં દસ્સેતું ''**કિં આગમ્મા**''તિ વુત્તં, કિં આરમ્મણં પચ્ચયભૂતં અધિગન્ત્વા અધિગમનહેતૂતિ અત્થો. તેનાહ ''**કિં પત્તસ્સા**''તિ. કિમારમ્મણં પત્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ નિરુજ્ઝન્તીતિ સમ્બન્ધો, હેતુગબ્ભવિસેસનમેતં. **તે**તિ મહાભૂતા. **અપ્પવત્તિવસેના**તિ પુન અનુપ્પજ્જનવસેન. **સબ્બાકારેના**તિ વચનત્થલક્ખણરસપચ્ચુપટ્ઠાનપદટ્ઠાન-સમુટ્ઠાનકલાપચુણ્ણનાનત્તેકત્તવિનિબ્ભોગા-વિનિબ્ભોગસભાગ-વિસભાગઅજ્ઝત્તિકબાહિરસઙ્ગહપચ્ચયસમન્નાહારપચ્ચયવિભાગાકારતો , સસમ્ભારસઙ્ખેપસસમ્ભારવિભત્તિસલક્ખણસઙ્ખેપસલક્ખણવિભત્તિઆકારતો ચાતિ સબ્બેન આકારેન.

૪૮૮. દિબ્બન્તિ એત્થ પઞ્ચહિ કામગુણેહિ સમઙ્ગીભૂતા હુત્વા વિચરન્તિ, કીળન્તિ, જોતેન્તિ ચાતિ **દેવા**, દેવલોકા. તે યન્તિ ઉપગચ્છન્તિ એતેનાતિ **દેવયાનિયો** યથા ''નિય્યાનિકા''તિ (ધ॰ સ॰ દુકમાતિકા ૯૭) એત્થ

અનીયસદ્દો કત્વત્થે, તથા ઇધ કરણત્થેતિ દટ્ઠબ્બં. તથા હિ વુત્તં "**તેન હેસા**"તિઆદિ. **વસં વત્તેન્તો**તિ એત્થ **વસવત્તનં** નામ યથિચ્છિતટ્ઠાનગમનં. **તન્તિ** ઇદ્ધિવિધઞાણં. ચત્તારો મહારાજાનો એતેસં ઇસ્સરાતિ **ચાતુમહારાજિકા**. કસ્મા પનેસ સમીપે ઠિતં સદેવકલોકપજ્જોતં ભગવન્તં અપુચ્છિત્વા દૂરે દેવે ઉપસઙ્કમીતિ ચોદનમપનેતિ "**સમીપે ઠિત**"ન્તિઆદિના. ''યે દેવા મગ્ગફલલાભિનો, તેપિ તમત્થં એકદેસેન જાનેય્યું, બુદ્ધવિસયો પનાયં પઞ્હો પુચ્છિતો''તિ ચિન્તેત્વા ''ન જાનામા''તિ આહંસુ. તેનાહ "**બુદ્ધવિસયે**"તિઆદિ. **ન લબ્ભા**તિ ન સક્કા, અજ્ઝોત્થરણં નામેત્થ પુચ્છાય નિબ્બાધનન્તિ વુત્તં "**પુનપ્પુનં પુચ્છતી**"તિ. "**હત્થતો મોચેસ્સામા**"તિ વોહારવસેન વુત્તં, હન્દ નં દૂરમપનેસ્સામાતિ વુત્તં હોતિ. **અભિક્કન્તતરા**તિ એત્થ **અભિ**સદ્દો અતિસદ્દત્થોતિ આહ "**અતિક્કન્તતરા**"તિ, રૂપસમ્પત્તિયા ચેવ પઞ્ઞાપટિભાનાદિગુણેહિ ચ અમ્હે અભિભુય્ય પરેસં કામનીયતરાતિ અત્થો. **પણીતતરા**તિ ઉળારતરા. તેન વુત્તં "**ઉત્તમતરા**"તિ.

૪૯૧-૪૯૩. સહસ્સક્ખો પન સક્કો અભિસમેતાવી આગતફલો વિઞ્ઞાતસાસનો, સો કસ્મા તં ભિક્ખું ઉપાયેન નિય્યોજેસીતિ અનુયોગમપનેતિ "**અયં પન વિસેસો**"તિઆદિના.

ખજ્જોપનકન્તિ રત્તિં જલન્તં ખુદ્દકકિમિં. **ધમન્તો વિયા**તિ મુખવાતં દેન્તો વિય. **અત્થિ ચેવા**તિ એદિસો મહાભૂતપરિયેસકો **પુગ્ગલો નામ** વિજ્જમાનો એવ ભવેય્ય, મયા અપેસિતોયેવ પચ્છા જાનિસ્સતીતિ અધિપ્પાયો. **તતો**તિ તથા ચિન્તનતો પરં. ઇદ્ધિવિધઞાણસ્સેવ અધિપ્પેતત્તા **દેવયાનિયસદિસોવ**. "**દેવયાનિયમગ્ગોતિ વા... પે॰... અભિઞ્ઞાઞાણન્તિ વા સબ્બમેતં ઇદ્ધિવિધઞાણસ્સેવ નામ**"ન્તિ ઇદં પાળિયં, અટ્ઠકથાસુ ચ તત્થ તત્થ આગતરુળ્હિનામવસેન વુત્તં. સબ્બાસુપિ હિ અભિઞ્ઞાસુ દેવયાનિયમગ્ગાદિએકચિત્તક્ખણિકઅપ્પનાદિનામં યથારહં સમ્ભવતિ.

૪૯૪. આગમનપુબ્બભાગે નિમિત્તન્તિ બ્રહ્મુનો આગમનસ્સ પુબ્બભાગે ઉપ્પજ્જનકનિમિત્તં. ઉદયતો પુબ્બભાગેતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **ઇમે**તિ બ્રહ્મકાયિકા. **વેય્યાકરણેના**તિ બ્યાકરણેન. **અનારદ્ધચિત્તો**તિ અનારાધિતચિત્તો અતુટ્ઠચિત્તો. **વાદ**ન્તિ દોસં. **વિક્ખેપ**ન્તિ વાચાય વિવિધા ખેપનં.

૪૯૫. કુહકત્તાતિ વુત્તનયેન અભૂતતો અઞ્ઞેસં વિમ્હાપેતુકામત્તા. "**ગુહકત્તા**"તિ પઠિત્વા ગુય્હિતુકામત્તાતિ અત્થમ્પિ વદન્તિ કેચિ.

તીરદસ્સીસકુણૂપમાવણ્ણના

૪૯૭. પદેસેનાતિ એકદેસેન, ઉપાદિન્નકેન સત્તસન્તાનપરિયાપન્નેનાતિ અત્થો. **અનુપાદિન્નકેપી**તિ અનિન્દ્રિયબદ્ધેપિ. **નિપ્પદેસતો**તિ અનવસેસતો. **તસ્મા**તિ તથા પુચ્છિતત્તા, પુચ્છાય અયુત્તભાવતોતિ અધિપ્પાયો. **પુચ્છામૂળ્હસ્સા**તિ પુચ્છિતુમજાનનતો પુચ્છાય સમ્મૂળ્હસ્સ. વિતથપઞ્હો હિ ''પુચ્છામૂળ્હો''તિ વુચ્ચતિ યથા ''મગ્ગમૂળ્હો''તિ. **પુચ્છાય દોસં દસ્સેત્વા**તિ તેન કતપુચ્છાય પુચ્છિતાકારે દોસં વિભાવેત્વા. **પુચ્છાવિસ્સજ્જન**ન્તિ તથા સિક્ખાપિતાય અવિતથપુચ્છાય વિસ્સજ્જનં. યસ્મા વિસ્સજ્જનં નામ પુચ્છાનુરૂપં, પુચ્છાસભાગેન વિસ્સજ્જેતબ્બતો, ન ચ તથાગતા વિરજ્ઝિત્વા કતપુચ્છાનુરૂપં વિરજ્ઝિત્વાવ વિસ્સજ્જેન્તિ, અત્થસભાગતાય ચ વિસ્સજ્જનસ્સ પુચ્છકા તદત્થં અનવબુજ્ઝન્તા સમ્મુય્હન્તિ, તસ્મા પુચ્છં સિક્ખાપેત્વા અવિતથપુચ્છાય વિસ્સજ્જનં બુદ્ધાનમાચિણ્ણન્તિ વેદિતબ્બં. તેનાહ "**કસ્મા**"તિઆદિ. **દુવિઞ્ઞાપયો**તિ યથાવુત્તકારણેન દુવિઞ્ઞાપેતબ્બો.

૪૯૮. **ન પતિટ્ઠાતી**તિ પચ્ચયં કત્વા ન પતિટ્ઠહતિ. ''કત્થા''તિ ઇદં નિમિત્તે ભુમ્મન્તિ આહ ''**કિં આગમ્મા**''તિ. **અપ્પતિટ્ઠા**તિ અપ્પચ્ચયા, સબ્બેન સબ્બં સમુચ્છિન્નકારણાતિ અત્થો. **ઉપાદિન્નંયેવા**તિ ઇન્દ્રિયબદ્ધમેવ. યસ્મા એકદિસાભિમુખં સન્તાનવસેન બહુધા સણ્ઠિતે રૂપપ્પબન્ધે દીઘસઞ્ઞા, તમુપાદાય તતો અપ્પકં સણ્ઠિતે રસ્સસઞ્ઞા, તદુભયઞ્ચ વિસેસતો રૂપગ્ગહણમુખેન ગય્હતિ, તસ્મા ''**સણ્ઠાનવસેના**''તિઆદિ વુત્તં. અપ્પપરિમાણે રૂપસઙ્ઘાતે અણુસઞ્ઞા, તદુપાદાય તતો મહતિ થૂલસઞ્ઞા, ઇદમ્પિ દ્વયં વિસેસતો રૂપગ્ગહણમુખેન ગય્હતીતિ આહ ''**ઇમિનાપી**''તિઆદિ. ''**પિ**-સદ્દેન ચેત્થ 'સણ્ઠાનવસેન ઉપાદારૂપં વુત્ત''ન્તિ એત્થાપિ વણ્ણમત્તમેવ કથિતન્તિ ઇમમત્થં સમુચ્ચિનાતી''તિ વદન્તિ. વણ્ણસદ્દો હેત્થ રૂપાયતનપરિયાયોવ. **સુભ**ન્તિ સુન્દરં, ઇટ્ઠન્તિ અત્થો . **અસુભ**ન્તિ અસુન્દરં, અનિટ્ઠન્તિ અત્થો. તેનાહ ''**ઇટ્ઠાનિટ્ઠારમ્મણં પનેવં કથિત**''ન્તિ. દીઘં રસ્સં અણું થૂલં સુભાસુભન્તિ તીસુપિ ઠાનેસુ રૂપાયતનમુખેન ઉપાદારૂપસ્સેવ ગહણં ભૂતરૂપાનં વિસું ગહિતત્તાતિ દટ્ઠબ્બં. ''કત્થ આપો ચ પથવી, તેજો વાયો ન ગાધતી''તિ હિ ભૂતરૂપાનિ વિસું ગય્હન્તિ. **નામ**ન્તિ વેદનાદિક્ખન્ધચતુક્કં. તઞ્હિ આરમ્મણાભિમુખં નમનતો, નામકરણતો ચ ''નામ''ન્તિ વુચ્ચતિ. હેટ્ઠા ''દીઘં રસ્સ''ન્તિઆદિના વુત્તમેવ ઇધ રુપ્પનટ્ઠેન રૂપસઞ્ઞાય ગહિતન્તિ દસ્સેતિ ''**દીઘાદિભેદ**''ન્તિ ઇમિના. **આદિ**સદ્દેન આપાદીનઞ્ચ સઙ્ગહો. યસ્મા વા દીઘાદિસમઞ્ઞા ન રૂપાયતનવત્થુકાવ, અથ ખો ભૂતરૂપવત્થુકાપિ. તથા હિ સણ્ઠાનં ફુસનમુખેનપિ ગય્હતિ, તસ્મા દીઘરસ્સાદિગ્ગહણેન ભૂતરૂપમ્પિ ગય્હતેવાતિ ઇમમત્થં વિઞ્ઞાપેતું ''દીઘાદિભેદં રૂપ'' મિચ્ચેવ વુત્તં. **કિં આગમ્મા**તિ કિં અધિગન્ત્વા કિસ્સ અધિગમનહેતુ. ''ઉપરુજ્ઝતી''તિ ઇદં અનુપ્પાદનિરોધં સન્ધાય વુત્તં, ન ખણનિરોધન્તિ આહ ''**અસેસમેતં નપ્પવત્તતી**''તિ.

૪૯૯. **તત્ર વેય્યાકરણં ભવતી**તિ અનુસન્ધિવચનમત્તં ચુણ્ણિયપાઠં **વત્વા** વેય્યાકરણવચનભૂતં **વિઞ્ઞાણન્તિઆદિં** સિલોકમાહાતિ અધિપ્પાયો. **વિઞ્ઞાતબ્બ**ન્તિ વિસિટ્ઠેન ઞાણેન ઞાતબ્બં, સબ્બઞાણુત્તમેન અરિયમગ્ગઞાણેન પચ્ચક્ખતો જાનિતબ્બન્તિ અત્થો. તેનાહ ''**નિબ્બાનસ્સેતં નામ**''ન્તિ. નિદસ્સીયતેતિ **નિદસ્સનં**, ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યં, ન નિદસ્સનં **અનિદસ્સનં**, અચક્ખુવિઞ્ઞેય્યન્તિ અત્થં વદન્તિ. **નિદસ્સનં** વા ઉપમા, તદેતસ્સ નત્થીતિ **અનિદસ્સનં**. ન હિ નિબ્બાનસ્સ નિચ્ચસ્સ એકભૂતસ્સ અચ્ચન્તપણીતસભાવસ્સ સદિસં નિદસ્સનં કુતોચિ લબ્ભતીતિ. યં અહુત્વા સમ્ભોતિ, હુત્વા પટિવેતિ, તં સઙ્ખતં ઉદયવયન્તેહિ સઅન્તં, અસઙ્ખતસ્સ પન નિબ્બાનસ્સ નિચ્ચસ્સ તે ઉભોપિ અન્તા ન સન્તિ, તતો એવ નવભાવાપગમસઙ્ખાતા જરતાપિ તસ્સ નત્થીતિ વુત્તં ''**ઉપ્પાદન્તો વા**''તિઆદિ. તત્થ **ઉપ્પાદન્તો**તિ ઉપ્પાદાવત્થા. **વયન્તો**તિ ભઙ્ગાવત્થા. **ઠિતસ્સ અઞ્ઞથત્તન્તો**તિ જરતા વુત્તા. અવસેસગ્ગહણેન ઠિતાવત્થા અનુઞ્ઞાતા હોતિ. **તિત્થસ્સા**તિ પાનતિત્થસ્સ. તત્થ નિબ્બચનં દસ્સેતિ ''**તઞ્હી**''તિઆદિના. **પપન્તી**તિ પકારેન પિવન્તિ. તથા હિ આચરિયેન વુત્તં ''પપન્તિ એત્થાતિ પપન્તિ વુત્તં. એત્થ હિ પપન્તિ પાનતિત્થ''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૯૯) નિરુત્તિનયેન, યથારુતલક્ખણેન વા **પ-કારસ્સ ભ-કારો કતો**. **સબ્બતો**તિ સબ્બકમ્મટ્ઠાનમુખતો. તેનાહ ''**અટ્ઠતિંસાય કમ્મટ્ઠાનેસુ યેન યેન મુખેના**''તિ. અયં અટ્ઠકથાતો અપરો નયો – પકારેન ભાસનં જોતનં **પભા**, સબ્બતો પભા અસ્સાતિ **સબ્બતોપભં**, કેનચિ અનુપક્કિલિટ્ઠતાય સમન્તતો પભસ્સરં વિસુદ્ધન્તિ અત્થો. **એત્થ નિબ્બાને**તિ નિમિત્તે ભુમ્મં દસ્સેતિ ''**ઇદં નિબ્બાનં આગમ્મા**''તિ ઇમિના. યેન નિબ્બાનમધિગતં, તં સન્તતિપરિયાપન્નાનંયેવ ઇધ અનુપ્પાદનિરોધો અધિપ્પેતોતિ વુત્તં ''**ઉપાદિન્નકધમ્મજાતં નિરુજ્ઝતિ, અપ્પવત્તં હોતી**''તિ.

તત્થાતિ યદેતં ''વિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેના''તિ પદં વુત્તં, તસ્મિં. વિઞ્ઞાણં ઉદ્ધરતિ તસ્સ વિભજ્જિતબ્બત્તા. **ચરિમકવિઞ્ઞાણ**ન્તિ અરહતો ચુતિચિત્તસઙ્ખાતં પરિનિબ્બાનચિત્તં. **અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણ**ન્તિ પુઞ્ઞાદિઅભિસઙ્ખારચિત્તં.

એત્થેતં ઉપરુજ્ઝતીતિ એતસ્મિં નિબ્બાને એતં નામરૂપં અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા નિરુજ્ઝતિ. તેનાહ “**વિઞ્ઞાત...પે॰... ભાવં યાતી**”તિ. **વિજ્ઝાતદીપસિખા વિયા**તિ નિબ્બુતદીપસિખા વિય. “**અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સાપી**”તિઆદિના સઉપાદિસેસનિબ્બાનધાતુમુખેન અનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતુમેવ વદતિ નામરૂપસ્સ અનવસેસતો ઉપરુજ્ઝનસ્સ અધિપ્પેતત્તા. તેન વુત્તં “**અનુપ્પાદવસેન ઉપરુજ્ઝતી**”તિ. **સોતાપત્તિમગ્ગઞાણેના**તિ કત્તરિ, કરણે વા કરણવચનં, **નિરોધેના**તિ પન હેતુમ્હિ. **એત્થા**તિ નિબ્બાને. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય પરમસુખુમગમ્ભીરદુરનુબોધત્થપરિદીપનાય સુવિમલવિપુલપઞ્ઞાવેય્યત્તિયજનનાય સાધુવિલાસિનિયા નામ લીનત્થપકાસનિયા કેવટ્ટસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપકાસના.

કેવટ્ટસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. લોહિચ્ચસુત્તવણ્ણના

લોહિચ્ચબ્રાહ્મણવત્થુવણ્ણના

૫૦૧. એવં કેવટ્ટસુત્તં સંવણ્ણેત્વા ઇદાનિ લોહિચ્ચસુત્તં સંવણ્ણેન્તો યથાનુપુબ્બં સંવણ્ણનોકાસસ્સ પત્તભાવં વિભાવેતું, કેવટ્ટસુત્તસ્સાનન્તરં સઙ્ગીતસ્સ સુત્તસ્સ લોહિચ્ચસુત્તભાવં વા પકાસેતું "**એવં મે સુતં…પે॰… કોસલેસૂતિ લોહિચ્ચસુત્ત**"ન્તિ આહ. **સાલવતિકા**તિ કારણમન્તરેન ઇત્થિલિઙ્ગવસેન **તસ્સ ગામસ્સ નામં**. ગામણિકાભાવેનાતિ કેચિ. **વતિયા**તિ કણ્ટકસાખાદિવતિયા. **લોહિતો** નામ તસ્સ કુલે પુબ્બપુરિસો, તબ્બંસવસેન લોહિતસ્સ અપચ્ચં **લોહિચ્ચો**તિ બ્રાહ્મણસ્સ ગોત્તતો આગતનામં.

૫૦૨. ''કિઞ્હિ પરો પરસ્સ કરિસ્સતી''તિ **પરાનુકમ્પા વિરહિતત્તા લામકં**. ન તુ ઉચ્છેદસસ્સતાનં અઞ્ઞતરસ્સાતિ આહ "**ન પના**"તિઆદિ. દિટ્ઠિગતન્તિ હિ લદ્ધિમત્તં અધિપ્પેતં, અઞ્ઞથા ઉચ્છેદસસ્સતગ્ગાહવિનિમુત્તો કોચિ દિટ્ઠિગ્ગાહો નામ નત્થીતિ તેસમઞ્ઞતરં સિયા. ''ઉપ્પન્નં હોતી''તિ ઇદં મનસિ, વચસિ ચ ઉપ્પન્નતાસાધારણવચનન્તિ દસ્સેતિ "**ન કેવલઞ્ચા**"તિઆદિના. **સો કિર…પે॰… ભાસતિયેવા**તિ ચ તસ્સા લદ્ધિયા લોકે પાકટભાવં વદતિ. યસ્મા પન અત્તતો અઞ્ઞો પરો હોતિ, તસ્મા યથા અનુસાસકતો અનુસાસિતબ્બો પરો, એવં અનુસાસિતબ્બતોપિ અનુસાસકોતિ દસ્સેતું "**પરો**"તિઆદિ વુત્તં. **કિં**-સદ્દાપેક્ખાય ચેત્થ "**કરિસ્સતી**"તિ અનાગતકાલવચનં, અનાગતેપિ વા તેન તસ્સ કાતબ્બં નત્થીતિ દસ્સનત્થં. **કુસલં ધમ્મ**ન્તિ અનવજ્જધમ્મં નિક્કિલેસધમ્મં, વિમોક્ખધમ્મન્તિ અત્થો. ''પરેસં ધમ્મં કથેસ્સામી''તિ તેહિ અત્તાનં પરિવારાપેત્વા વિચરણં કિમત્થિયં, આસયવુદ્ધસ્સપિ અનુરોધેન વિના તં ન હોતિ, તસ્મા **અત્તના…પે॰… વિહાતબ્બન્તિ વદતિ**. તેનાહ ''એવંસમ્પદમિદં પાપકં લોભધમ્મં વદામી''તિ.

૫૦૪. "**ઇત્થિલિઙ્ગવસેના**"તિ ઇમિના પુલ્લિઙ્ગિકસ્સપિ અત્થસ્સ ઇત્થિલિઙ્ગસમઞ્ઞાતિ દસ્સેતિ. **સો**તિ લોહિચ્ચબ્રાહ્મણો. **ભારો**તિ ભગવતો પરિસબાહુલ્લત્તા, અત્તનો ચ બહુકિચ્ચકરણીયત્તા ગરુ દુક્કરં.

૫૦૮. **કથાફાસુકત્થ**ન્તિ કથાસુખત્થં, સુખેન કથં કથેતુઞ્ચેવ સોતુઞ્ચાતિ અત્થો. **અયં ઉપાસકો**તિ રોસિકન્હાપિતં આહ. **અપ્પેવ નામ સિયા**તિ એત્થ પીતિવસેન આમેડિતં દટ્ઠબ્બં. તથા હિ તં ''બુદ્ધગજ્જિત''ન્તિ વુચ્ચતિ. ભગવા હિ ઈદિસેસુ ઠાનેસુ વિસેસતો પીતિસોમનસ્સજાતો હોતિ, તસ્મા પીતિવસેન પઠમં ગજ્જતિ, દુતિયમ્પિ અનુગજ્જતિ. કિં વિસેસં ગજ્જનમનુગજ્જનન્તિ વુત્તં "**અય**"ન્તિઆદિ. આદો ભાસનં **અલ્લાપો**, સઞ્ઞોગે પરે રસ્સો. તદુત્તરિ સહ ભાસનં **સલ્લાપો**.

લોહિચ્ચબ્રાહ્મણાનુયોગવણ્ણના

૫૦૯. **સમુદયસઞ્જાતી**તિ આયુપ્પાદોતિ આહ "**ભોગુપ્પાદો**"તિ. **તતો**તિ સાલવતિકાય. **લાભન્તરાયકરો**તિ ધનધઞ્ઞલાભસ્સ અન્તરાયકરો. અનુપુબ્બો કપિ-સદ્દો આકઙ્ખનત્થોતિ દસ્સેતિ "**ઇચ્છતી**"તિ ઇમિના. અયં અટ્ઠકથાતો અપરો નયો – સાતિસયેન હિતેન અનુકમ્પકો અનુગ્ગણ્હનકો **હિતાનુકમ્પી**તિ. **સમ્પજ્જતી**તિ આસેવનલાભેન નિપ્પજ્જતિ, બલવતી હોતિ અવગ્ગહાતિ અત્થો. તેન વુત્તં "**નિયતા હોતી**"તિ.

૫૧૦-૫૧૧. દુતિયં ઉપપત્તિન્તિ ‘‘નનુ રાજા પસેનદિકોસલો’’તિઆદિના વુત્તં દુતિયં ઉપપત્તિં ઠાનં યુત્તિં. કારણઞ્હિ ભગવા ઉપમામુખેન દસ્સેતિ, ઇમાય ચ ઉપપત્તિયા તુમ્હે ચેવ અઞ્ઞે ચાતિ લોહિચ્ચમ્પિ અન્તોકત્વા સંવેજનં કતં હોતિ. યે ચ ઇમે કુલપુત્તા દિબ્બા ગબ્ભા પરિપાચેન્તીતિ યોજના. ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા, ઞાણપરિપાકસ્સ વા અભાવેન **અસક્કોન્તા.** કમ્મપદેન અતુલ્યાધિકરણત્તા પરિપાચેન્તિ કિરિયાય વિભત્તિવિપલ્લાસેન **ઉપયોગત્થે પચ્ચત્તવચનં.** યે પન ‘‘પરિપચ્ચન્તી’’તિ કમ્મરૂપેન પઠન્તિ, તેસં મતે વિભત્તિવિપલ્લાસેન પયોજનં નત્થિ કમ્મકત્તુભાવતો, અત્થો પનસ્સ દુતિયવિકપ્પે વુત્તનયેન દાનાદિપુઞ્ઞવિસેસો વેદિતબ્બો. અહિતાનુકમ્પાદિતા ચ તસ્સ તંસમઙ્ગીસત્તવસેન હોતિ. દિવિ ભવાતિ **દિબ્બા.** ગબ્ભેન્તિ પરિપચ્ચનવસેન અત્તનિ પબન્ધેન્તીતિ **ગબ્ભા,** દેવલોકા. **‘‘છન્નં દેવલોકાન’’**ન્તિ નિદસ્સનવચનમેતં. બ્રહ્મલોકસ્સાપિ હિ દિબ્બગબ્ભભાવો લબ્ભતેવ દિબ્બવિહારહેતુકત્તા. એવઞ્ચ કત્વા ‘‘ભાવનં ભાવયમાના’’તિ ઇદમ્પિ વચનં સમત્થિતં હોતિ . ‘‘દેવલોકગામિનિં પટિપદં પૂરયમાના’’તિ વત્વા તં પટિપદં સરૂપતો દસ્સેતું **‘‘દાનં દદમાના’’**તિઆદિ વુત્તં. ભવન્તિ એત્થ યથારુચિ સુખસમપ્પિતાતિ **ભવા,** વિમાનાનિ. દેવભાવાવહત્તા **દિબ્બા.** વુત્તનયેનેવ **ગબ્ભા. દાનાદયો** દેવલોકસંવત્તનિક **પુઞ્ઞવિસેસા. દિબ્બા ભવા**તિ ઇધ દેવલોકપરિયાપન્ના ઉપપત્તિભવા અધિપ્પેતા. તદાવહો હિ કમ્મભવો પુબ્બે ગહિતોતિ આહ **‘‘દેવલોકે વિપાકક્ખન્ધા’’**તિ.

તયોચોદનારહવણ્ણના

૫૧૩. અનિયામિતેનેવાતિ અનિયમિતેનેવ, ‘‘ત્વં એવં દિટ્ઠિકો, એવં સત્તાનં અનત્થસ્સ કારકો’’તિ એવં અનુદ્દેસિકેનેવ. સબ્બલોકપત્થટાય લદ્ધિયા સમુપ્પજ્જનતો **યાવ ભવગ્ગા ઉગ્ગતં. માનન્તિ** ‘‘અહમેતં જાનામિ, અહમેતં પસ્સામી’’તિ એવં પવત્તં પણ્ડિતમાનં. **ભિન્દિત્વા**તિ વિધમેત્વા, જહાપેત્વાતિ અત્થો. **તયો સત્થારે**તિ અસમ્પાદિતઅત્તહિતો અનોવાદકરસાવકો ચ અસમ્પાદિતઅત્તહિતો ઓવાદકરસાવકો ચ સમ્પાદિતઅત્તહિતો અનોવાદકરસાવકો ચેતિ ઇમે તયો સત્થારે. ચતુત્થો પન સમ્માસમ્બુદ્ધો ન ચોદનારહો, તસ્મા ‘‘તં તેન પુચ્છિતો એવ કથેસ્સામી’’તિ ચોદનારહેવ તયો સત્થારે પઠમં દસ્સેતિ, પચ્છા ચતુત્થં સત્થારં. કામઞ્ચેત્થ ચતુત્થો સત્થા એકો અદુતિયો અનઞ્ઞસાધારણો, તથાપિ સો યેસં ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માનં વસેન ‘‘ધમ્મમયો કાયો’’તિ વુચ્ચતિ, તેસં સમુદાયભૂતોપિ તે ગુણાવયવે સત્થુટ્ઠાનિયે કત્વા દસ્સેન્તો ભગવા ‘‘અયમ્પિ ખો લોહિચ્ચ સત્થા’’તિ અભાસિ.

અઞ્ઞાતિ ય-કારલોપનિદ્દેસો ‘‘સયં અભિઞ્ઞા’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૮, ૩૭; મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૪, ૪૪૪) વિય, તદત્થે ચેતં સમ્પદાનવચનન્તિ દસ્સેતિ **‘‘અઞ્ઞાયા’’**તિઆદિના. સાવકત્તં પટિજાનિત્વા ઠિતત્તા એકદેસેનસ્સ સાસનં કરોન્તીતિ આહ **‘‘નિરન્તરં તસ્સ સાસનં અકત્વા’’**તિ. **ઉક્કમિત્વા ઉક્કમિત્વા**તિ કદાચિ તથા કરણં, કદાચિ તથા અકરણઞ્ચ સન્ધાય વિચ્છાવચનં, યદિચ્છિતં કરોન્તીતિ અધિપ્પાયો . **પટિક્કમન્તિયા**તિ અનભિરતિયા અગારવેન અપગચ્છન્તિયા. તેન વુત્તં **‘‘અનિચ્છન્તિયા’’**તિઆદિ. **એકાયા**તિ અદુતિયાય ઇત્થિયા, **સમ્પયોગ**ન્તિ મેથુનધમ્મસમાયોગં. **એકો ઇચ્છેય્યા**તિ અદુતિયો પુરિસો સમ્પયોગં ઇચ્છેય્યાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. ઓસક્કનાદિમુખેન ઇત્થિપુરિસસમ્બન્ધનિદસ્સનં ગેહસ્સિતાગેહસ્સિતઅપેક્ખવસેન તસ્સ સત્થુનો સાવકેસુ પટિપત્તિદસ્સનત્થં. અતિવિરત્તભાવતો **દટ્ઠુમ્પિ અનિચ્છમાનં પરમ્મુખિં ઠિતં** ઇત્થિં. **લોભેના**તિ પરિવારં નિસ્સાય ઉપ્પજ્જનકલાભસક્કારલોભેન. **ઈદિસો**તિ એવંસભાવો સત્થા. **યેના**તિ લોભધમ્મેન. **તત્થ સમ્પાદેહી**તિ તસ્મિં પટિપત્તિધમ્મે પતિટ્ઠિતં કત્વા સમ્પાદેહિ. કાયવઙ્કાદિવિગમેન **ઉજું કરોહિ.**

૫૧૪. સસ્સરૂપકાનિ તિણાનીતિ સસ્સસદિસાનિ નીવારાદિતિણાનિ.

૫૧૫. એવં ચોદનં અરહતીતિ વુત્તનયેન સાવકેસુ અપ્પોસ્સુક્કભાવાપાદને નિયોજનવસેન ચોદનં અરહતિ, ન પઠમો વિય ''એવરૂપો તવ લોભધમ્મો''તિઆદિના, ન ચ દુતિયો વિય ''અત્તાનમેવ તાવ તત્થ સમ્પાદેહી''તિઆદિના. કસ્મા? સમ્પાદિતઅત્તહિતતાય તતિયસ્સ.

નચોદનારહસત્થુવણ્ણના

૫૧૬. ન ચોદનારહોતિ એત્થ યસ્મા ચોદનારહતા નામ સત્થુવિપ્પટિપત્તિયા વા સાવકવિપ્પટિપત્તિયા વા ઉભયવિપ્પટિપત્તિયા વા હોતિ, તયિદં સબ્બમ્પિ ઇમસ્મિં સત્થરિ નત્થિ, તસ્મા ન ચોદનારહોતિ ઇમમત્થં દસ્સેતું ''**અયઞ્હી**''તિઆદિ વુત્તં. **અસ્સવા**તિ પટિસ્સવા.

૫૧૭. મયા ગહિતાય દિટ્ઠિયાતિ સબ્બસો અનવજ્જે અનુપવજ્જે સમ્માપટિપન્ને, પરેસઞ્ચ સમ્મદેવ સમ્માપટિપત્તિં દસ્સેન્તે સત્થરિ અભૂતદોસારોપનવસેન મિચ્છાગહિતાય નિરયગામિનિયા પાપદિટ્ઠિયા. **નરકપપાત**ન્તિ નરકસઞ્ઞાતં મહાપપાતં. પપતન્તિ એત્થાતિ હિ **પપાતો. ધમ્મદેસનાહત્થેના**તિ ધમ્મદેસનાસઞ્ઞાતેન હત્થેન. **સગ્ગમગ્ગથલે**તિ સગ્ગગામિમગ્ગભૂતે પુઞ્ઞધમ્મથલે, ચાતુમહારાજિકાદિસગ્ગસોતાપત્તિઆદિમગ્ગસઞ્ઞાતે વા થલે. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય પરમસુખુમગમ્ભીરદુરનુબોધત્થપરિદીપનાય સુવિમલવિપુલપઞ્ઞાવેય્યત્તિયજનનાય સાધુવિલાસિનિયા નામ લીનત્થપકાસનિયા લોહિચ્ચસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપકાસના.

લોહિચ્ચસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૩. તેવિજ્જસુત્તવણ્ણના

૫૧૮. એવં લોહિચ્ચસુત્તં સંવણ્ણેત્વા ઇદાનિ તેવિજ્જસુત્તં સંવણ્ણેન્તો યથાનુપુબ્બં સંવણ્ણનોકાસસ્સ પત્તભાવં વિભાવેતું, લોહિચ્ચસુત્તસ્સાનન્તરં સઙ્ગીતસ્સ સુત્તસ્સ તેવિજ્જસુત્તભાવં વા પકાસેતું **"એવં મે સુતં…પે॰… કોસલેસૂતિ તેવિજ્જસુત્ત"**ન્તિ આહ. **નામ**ન્તિ નામમત્તં. દિસાવાચીસદ્દતો પયુજ્જમાનો **એન**સદ્દો અદૂરત્થે ઇચ્છિતો, તપ્પયોગેન ચ પઞ્ચમિયત્થે સામિવચનં, તસ્મા ''ઉત્તરેના''તિ પદેન અદૂરત્થજોતનં, પઞ્ચમિયત્થે ચ સામિવચનં દસ્સેતું **"મનસાકટતો અવિદૂરે ઉત્તરપસ્સે"**તિ વુત્તં. ''દિસાવાચીસદ્દતો પઞ્ચમીવચનસ્સ અદૂરત્થજોતનતો અદૂરત્થં દસ્સેતું એનસદ્દેન એવં વુત્ત''ન્તિ કેચિ, સત્તમિયત્થે ચેતં તતિયાવચનં ''પુબ્બેન ગામં રમણીય''ન્તિઆદીસુ વિય. ''અક્ખરચિન્તકા પન એન-સદ્દયોગે અવધિવાચિનિ પદે ઉપયોગવચનં ઇચ્છન્તિ, અત્થો પન સામિવસેનેવ ઇચ્છિતો, તસ્મા ઇધ સામિવચનવસેનેવ વુત્ત''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૫૧૮) અયં આચરિયમતિ. **તરુણઅમ્બરુક્ખસણ્ડે**તિ તરુણમ્બરુક્ખસમૂહે. રુક્ખસમુદાયસ્સ હિ વનસમઞ્ઞા.

૫૧૯. કુલચારિત્તાદિસમ્પત્તિયાતિ એત્થ **આદિ**સદ્દેન મન્તજ્ઝેનાભિરૂપતાદિસમ્પત્તિં સઙ્ગણ્હાતિ. **તત્થ તત્થા**તિ તસ્મિં તસ્મિં દેસે, કુલે વા. તે નિવાસટ્ઠાનેન વિસેસેન્તો **"તત્થા"**તિઆદિમાહ. **મન્તસજ્ઝાયકરણત્થ**ન્તિ આથબ્બણમન્તાનં સજ્ઝાયકરણત્થં. તેન વુત્તં ''અઞ્ઞેસં બહૂનં પવેસનં નિવારેત્વા''તિ. **નદીતીરે**તિ અચિરવતિયા નદિયા તીરે.

મગ્ગામગ્ગકથાવણ્ણના

૫૨૦. જઙ્ઘાચારન્તિ ચઙ્કમેન, ઇતો ચિતો ચ વિચરણં. સો હિ જઙ્ઘાસુ કિલમથવિનોદનત્થં ચરણતો ''જઙ્ઘવિહારો, જઙ્ઘચારો''તિ ચ વુત્તો. તેનાહ પાળિયં ''અનુચઙ્કમન્તાનં અનુવિચરન્તાન''ન્તિ. ચુણ્ણમત્તિકાદિ **ન્હાનીયસમ્ભારો. તેન વુત્ત**ન્તિ ઉભોસુપિ અનુચઙ્કમનાનુવિચરણાનં લબ્ભનતો એવં વુત્તં. મગ્ગો ચેત્થ બ્રહ્મલોકગમનૂપાયપટિપદાભૂતો ઉજુમગ્ગો. ઇચ્છિતટ્ઠાનં ઉજુકં મગ્ગાતિ ઉપગચ્છતિ એતેનાતિ હિ **મગ્ગો**, તદઞ્ઞો **અમગ્ગો**, **અ**-સદ્દો વા વુદ્ધિઅત્થો દટ્ઠબ્બો. તથા હિ **"કતમં નુ ખો"**તિઆદિના મગ્ગમેવ દસ્સેતિ. **પટિપદ**ન્તિ બ્રહ્મલોકગામિમગ્ગસ્સ પુબ્બભાગપટિપદં.

અઞ્જસાયનોતિ ઉજુમગ્ગસ્સ વેવચનં પરિયાયદ્વયસ્સ અતિરેકત્થદીપનતો યથા ''પદટ્ઠાન''ન્તિ. દુતિયવિકપ્પે અઞ્જસસદ્દો ઉજુકપરિયાયો. નિય્યાતીતિ નિય્યાનિયો, સો એવ **નિય્યાનિકો**તિ દસ્સેતિ **"નિય્યાયન્તો"**તિ ઇમિના. **નિય્યાનિકો નિય્યાતી**તિ ચ એકન્તનિય્યાનં વુત્તં, **ગચ્છન્તો** હુત્વા **ગચ્છતીતિ અત્થો**. કસ્મા મગ્ગો ''નિય્યાતી''તિ વુત્તો, નન્વેસ ગમને અબ્યાપારોતિ? સચ્ચં. યસ્મા પનસ્સ નિય્યાતુ-પુગ્ગલવસેન નિય્યાનભાવો લબ્ભતિ, તસ્મા નિય્યાયન્તપુગ્ગલસ્સ યોનિસો પટિપજ્જનવસેન **નિય્યાયન્તો** મગ્ગો **"નિય્યાતી"**તિ વુત્તો. **કરોતી**તિ અત્તનો સન્તાને ઉપ્પાદેતિ. તથા ઉપ્પાદેન્તોયેવ હિ તં પટિપજ્જતિ નામ. સહ બ્યેતિ વત્તતીતિ **સહબ્યો**, સહવત્તનકો, તસ્સ ભાવો **સહબ્યતા**તિ વુત્તં **"સહભાવાયા"**તિ. **સહભાવો**તિ ચ સલોકતા, સમીપતા વા વેદિતબ્બા. તથા ચાહ **"એકટ્ઠાને પાતુભાવાયા"**તિ. **સકમેવા**તિ અત્તનો આચરિયેન પોક્ખરસાતિના કથિતમેવ. **થોમેત્વા**તિ ''અયમેવ ઉજુમગ્ગો અયમઞ્જસાયનો''તિઆદિના પસંસિત્વા. તથા **પગ્ગણ્હિત્વા**. ભારદ્વાજોપિ સકમેવ અત્તનો આચરિયેન

તારુક્ખેન કથિતમેવ આચરિયવાદં થોમેત્વા પગ્ગણ્હિત્વા વિચરતીતિ યોજના. **તેન વુત્તન્તિ** યથા તથા વા અભિનિવિટ્ઠભાવેન પાળિયં વુત્તં.

૫૨૧-૫૨૨. અનિય્યાનિકાવાતિ અપ્પાટિહારિકાવ, અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ વાદે દોસં દસ્સેત્વા અવિપરીતત્થદસ્સનત્થં ઉત્તરરહિતા એવાતિ અત્થો. **તુલન્તિ** માનપત્થતુલં. અઞ્ઞમઞ્ઞવાદસ્સ આદિતોવ વિરુદ્ધગ્ગહણં **વિગ્ગહો**, સ્વેવ વિવદનવસેન અપરાપરં ઉપ્પન્નો **વિવાદો**તિ આહ "**પુબ્બુપ્પત્તિકો**"તિઆદિ. **દુવિધોપિ એસો**તિ વિગ્ગહો, વિવાદોતિ દ્વિધા વુત્તોપિ એસો વિરોધો. **નાનાઆચરિયાનં વાદતો**તિ નાનારુચિકાનં આચરિયાનં વાદભાવતો. **નાનાવાદો** નાનાવિધો વાદોતિ કત્વા, અધુના પન ''નાનાઆચરિયાનં વાદો નાનાવાદો''તિ પાઠો.

૫૨૩. એકસ્સાપીતિ તુમ્હેસુ દ્વીસુ એકસ્સાપિ. **એકસ્મિન્તિ** સકવાદપરવાદેસુ એકસ્મિમ્પિ. **સંસયો નત્થી**તિ ''મગ્ગો નુ ખો, ન મગ્ગો''તિ વિચિકિચ્છા નત્થિ, અઞ્ઞસાનઞ્ઞસાભાવે પન સંસયો. તેન વુત્તં ''એસ કિરા''તિઆદિ **એવં સતી**તિ યદિ સબ્બત્થ મગ્ગસઞ્ઞિનો, એવં સતિ "**કિસ્મિં વો વિગ્ગહો**"તિ ભગવા **પુચ્છતિ**. ઇતિસદ્દેન ચેત્થ આદ્યત્થેન વિવાદો, નાનાવાદો ચ સઙ્ગહિતો.

૫૨૪. ''ઇચ્છિતટ્ઠાનં ઉજુકં મગ્ગતિ ઉપગચ્છતિ એતેનાતિ મગ્ગો, ઉજુમગ્ગો. તદઞ્ઞો અમગ્ગો, અ-સદ્દો વા વુદ્ધિઅત્થો દટ્ઠબ્બો''તિ હેટ્ઠા વુત્તોવાયમત્થો. **અનુજુમગ્ગો**તિ એત્થાપિ અ-સદ્દો વુદ્ધિઅત્થો ચ યુજ્જતિ. **તમેવ વત્થુન્તિ** સબ્બેસમ્પિ બ્રાહ્મણાનં મગ્ગસ્સ મગ્ગભાવસઙ્ખાતં, સકમગ્ગસ્સ ઉજુમગ્ગભાવસઙ્ખાતઞ્ચ વત્થું. **સબ્બે તે**તિ સબ્બે તે નાનાઆચરિયેહિ વુત્તમગ્ગા, યે પાળિયં ''અદ્ધરિયા બ્રાહ્મણા''તિઆદિના વુત્તા. અયમેત્થ પાળિઅત્થો – **અદ્ધરો** નામ યઞ્ઞવિસેસો, તદુપયોગિભાવતો **અદ્ધરિયાનિ** વુચ્ચન્તિ યજૂનિ, તાનિ સજ્ઝાયન્તીતિ **અદ્ધરિયા**, યજુવેદિનો. તિત્તિરિના નામ ઇસિના કતા મન્તાતિ **તિત્તિરા**, તે સજ્ઝાયન્તીતિ **તિત્તિરિયા**, યજુવેદિનો એવ. યજુવેદસાખા હેસા, યદિદં તિત્તિરન્તિ. **છન્દો** વુચ્ચતિ વિસેસતો સામવેદો, તં સરેન કાયન્તીતિ **છન્દોકા**, સામવેદિનો. "**છન્દોગા**"તિપિ તતિયક્ખરેન પઠન્તિ, સો એવત્થો. બહવો ઇરિયો થોમના એત્થાતિ **બવ્હારિ**, ઇરુવેદો, તં અધીયન્તીતિ **બવ્હારિજ્ઝા**.

બહૂનીતિ એત્થાયં ઉપમાસંસન્દના – યથા તે નાનામગ્ગા એકંસતો તસ્સ ગામસ્સ વા નિગમસ્સ વા પવેસાય હોન્તિ, એવં બ્રાહ્મણેહિ પઞ્ઞાપિયમાનાપિ નાનામગ્ગા એકંસતો બ્રહ્મલોકૂપગમનાય બ્રહ્મુના સહબ્યતાય હોન્તીતિ.

૫૨૫. પટિજાનિત્વા પચ્છા નિગ્ગય્હમાના અવજાનન્તીતિ પુબ્બે નિદ્દોસતં સલ્લક્ખમાના પટિજાનિત્વા પચ્છા સદોસભાવેન નિગ્ગય્હમાના ''નેતં મમ વચન''ન્તિ અવજાનન્તિ, ન પટિજાનન્તીતિ અત્થો.

૫૨૭-૫૨૯. તે તેવિજ્જાતિ તેવિજ્જકા તે બ્રાહ્મણા. એવસદ્દેન ઞાપિતો અત્થો ઇધ નત્થીતિ વ-કારો ગહિતો, સો ચ અનત્થકોવાતિ દસ્સેતિ "**આગમસન્ધિમત્ત**"ન્તિ ઇમિના, વણ્ણાગમેન પદન્તરસન્ધિમત્તં કતન્તિ અત્થો. **અન્ધપવેણી**તિ અન્ધપન્તિ. "**પણ્ણાસસટ્ઠિ અન્ધા**"તિ ઇદં તસ્સા અન્ધપવેણિયા મહતો ગચ્છગુમ્બસ્સ અનુપરિગમનયોગ્યતાદસ્સનં. એવઞ્હિ તે ''સુચિરં વેલં મયં મગ્ગં ગચ્છામા''તિ સઞ્ઞિનો હોન્તિ. અન્ધાનં પરમ્પરસંસત્તવચનેન યટ્ઠિગાહકવિરહતા દસ્સિતાતિ વુત્તં "**યટ્ઠિગાહકેના**"તિઆદિ. તદુદાહરણં દસ્સેન્તેન "**એકો કિરા**"તિઆદિ આરદ્ધં. **અનુપરિગન્ત્વા**તિ કઞ્ચિ કાલં અનુક્કમેન સમન્તતો ગન્ત્વા. **કચ્છન્તિ** કચ્છબન્ધદુસ્સકણ્ણં.

‘‘કચ્છં બન્ધન્તી’’તિઆદીસુ (ચૂળવ॰ અટ્ઠ॰ ૨૮૦; વિ॰ સઙ્ગ॰ અટ્ઠ॰ ૩૪.૪૨) વિય હિ કચ્છસદ્દો નિબ્બસનવિસેસપરિયાયો. અપિચ **કચ્છન્તિ** ઉપકચ્છકટ્ઠાનં. ‘‘સમ્બાધો નામ ઉભો ઉપકચ્છકા મુત્તકરણ’’ન્તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૮૦૦) વિય હિ કાયેકદેસવાચકો કચ્છસદ્દો. **ચક્ખુમા**તિ યટ્ઠિગાહકં વદતિ. ‘‘**પુરિમો**’’તિઆદિ યથાવુત્તક્કમેન વેદિતબ્બો. **નામકઞ્ઞેવા**તિ અત્થાભાવતો નામમત્તમેવ, તં પન ભાસિતં તેહિ સારસઞ્ઞિતમ્પિ નામમત્તતાય અસારભાવતો નિહીનમેવાતિ અત્થમત્તં દસ્સેતિ ‘‘**લામકંયેવા**’’તિ ઇમિના.

૫૩૦. યોતિ બ્રહ્મલોકો. **યતો**તિ ભુમ્મત્થે નિસ્સક્કવચનં. સામઞ્ઞજોતનાય વિસેસે અવતિટ્ઠનતો વિસેસપરામસનં દસ્સેતું ‘‘**યસ્મિં કાલે**’’તિ વુત્તં. ‘‘**ઉગ્ગમનકાલે**’’તિઆદિના પકરણાધિગતમાહ. **આયાચન્તી**તિ ઉગ્ગમનં પત્થેન્તિ. કસ્મા? લોકસ્સ બહુકારભાવતો. તથા થોમનાદીસુ. **સોમ્મો**તિ સીતલો. અયં કિર બ્રાહ્મણાનં લદ્ધિ ‘‘પુબ્બેબ્રાહ્મણાનમાયાચનાય ચન્દિમસૂરિયા’ગન્ત્વા લોકે ઓભાસં કરોન્તી’’તિ.

૫૩૨. ઇધ પન કિં વત્તબ્બન્તિ ઇમસ્મિં પન અપ્પચ્ચક્ખભૂતસ્સ બ્રહ્મુનો સહબ્યતાય મગ્ગદેસને તેવિજ્જાનં બ્રાહ્મણાનં કિં વત્તબ્બં અત્થિ, યે પચ્ચક્ખભૂતાનમ્પિ ચન્દિમસૂરિયાનં સહબ્યતાય મગ્ગં દેસેતું ન સક્કોન્તીતિ અધિપ્પાયો. ‘‘**યત્થા**’’તિ ઇમિના ‘‘ઇધા’’તિ વુત્તમેવત્થં પચ્ચામસતિ.

અચિરવતીનદીઉપમાકથાવણ્ણના

૫૪૨. સમભરિતાતિ સમ્પુણ્ણા. તતો એવ **કાકપેય્યા. પારા**તિ પારિમતીર, આલપનમેતન્તિ દસ્સેતું ‘‘**અમ્ભો**’’તિ વુત્તં. **અપાર**ન્તિ ઓરિમતીરં. **એહી**તિ આગચ્છાહિ. **વતા**તિ એકંસેન. અથ ગમિસ્સસિ, એવં સતિ એહીતિ યોજના. ‘‘**અત્થિમે**’’તિઆદિ અવ્હાનકારણં.

૫૪૪. પઞ્ચસીલ...પે॰... વેદિતબ્બા યમનિયમાદિબ્રાહ્મણધમ્માનં તદન્તોગધભાવતો. **તબ્બિપરીતા**તિ પઞ્ચસીલાદિવિપરીતા પઞ્ચવેરાદયો. **ઇન્દ**ન્તિ ઇન્દનામકં દેવપુત્તં, સક્કં વા. ‘‘**અચિરવતિયા તીરે નિસિન્નો**’’તિ ઇમિના યસ્સા તીરે નિસિન્નો, તદેવ ઉપમં કત્વા આહરતિ ધમ્મરાજા ધમ્મધાતુયા સુપ્પટિવિદ્ધત્તાતિ દસ્સેતિ. ‘‘પુનપી’’તિ વત્વા ‘‘**અપરમ્પી**’’તિ વચનં ઇતરાયપિ નદીઉપમાય સઙ્ગણ્હનત્થં.

૫૪૬. કામયિતબ્બટ્ઠેનાતિ કામનીયભાવેન. **બન્ધનટ્ઠેના**તિ કામયિતબ્બતો સત્તાનં ચિત્તસ્સ આબન્ધનભાવેન. કામઞ્ચાયં ગુણસદ્દો અત્થન્તરેસુપિ દિટ્ઠપયોગો, તેસં પનેત્થ અસમ્ભવતો પારિસેસઞાયેન બન્ધનટ્ઠોયેવ યુત્તોતિ દસ્સેતું અયમત્થુદ્ધારો આરદ્ધો. **અહતાન**ન્તિ અધોતાનં અભિનવાનં. **એત્થા**તિ ખન્ધકપાળિપદે **પટલટ્ઠો**તિ પટલસદ્દસ્સ, પટલસઙ્ખાતો વા અત્થો. **ગુણટ્ઠો**તિ ગુણસદ્દસ્સ અત્થો નામ. એસ નયો સેસેસુપિ. **અચ્ચેન્તી**તિ અતિક્કમ્મ પવત્તન્તિ. **એત્થા**તિ સોમનસ્સજાતકપાળિપદે. **દક્ખિણા**તિ તિરચ્છાનગતે દાનચેતના. **એત્થા**તિ દક્ખિણવિભઙ્ગસુત્તપદે (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૯) **માલાગુણે**તિ માલાદામે. **એત્થા**તિ **સતિપટ્ઠાન**- (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૮; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૯) **ધમ્મપદપાળિ**પદેસુ, (ધ॰ પ॰ ૫૩) નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં કોટ્ઠાસાપધાનસીલાદિસુક્કાદિસમ્પદાજિયાસુપિ પવત્તનતો. હોતિ ચેત્થ –

‘‘ગુણો પટલરાસાનિસંસે કોટ્ઠાસબન્ધને;
સીલસુક્કાદ્યપધાને, સમ્પદાય જિયાય ચા’’તિ.

એસેવાતિ બન્ધનટ્ઠો એવ. ન હિ રૂપાદીનં કામેતબ્બભાવે વુચ્ચમાને પટલટ્ઠો યુજ્જતિ તથા કામેતબ્બતાય અનધિપ્પેતત્તા. રાસટ્ઠાદીસુપિ એસેવ નયો. પારિસેસતો પન બન્ધનટ્ઠોવ યુજ્જતિ. યદગ્ગેન હિ નેસં કામેતબ્બતા, તદગ્ગેન બન્ધનભાવોતિ.

કોટ્ઠાસટ્ઠોપિ ચેત્થ યુજ્જતેવ ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યાદિકોટ્ઠાસભાવેન નેસં કામેતબ્બતો. કોટ્ઠાસે ચ ગુણસદ્દો દિસ્સતિ ''દિગુણં વડ્ઢેતબ્બ''ન્તિઆદીસુ વિય.

> ''અસઙ્ખ્યેય્યાનિ નામાનિ, સગુણેન મહેસિનો;
> ગુણેન નામમુદ્ધેય્યં, અપિ નામસહસ્સતો''તિ. (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૩૧૩; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૫૩; પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૭૬) –

આદીસુ પન સમ્પદાટ્ઠો ગુણસદ્દો, સોપિ ઇધ ન યુજ્જતીતિ અનુદ્ધટો.

દસ્સનમેવ ઇધ વિજાનનન્તિ આહ ''**પસ્સિતબ્બા**''તિ. ''સોતવિઞ્ઞાણેન સોતબ્બા''તિઆદિઅત્થં ''**એતેનુપાયેના**''તિ અતિદિસતિ. ગવેસિતાપિ ''**ઇટ્ઠા**''તિ વુચ્ચન્તિ, તે ઇધ નાધિપ્પેતાતિ દસ્સેતું ''**પરિયિટ્ઠા વા હોન્તુ મા વા**''તિ વુત્તં. ઇચ્છિતા એવ હિ ઇધ **ઇટ્ઠા**, તેનાહ ''**ઇટ્ઠારમ્મણભૂતા**''તિ, સુખારમ્મણભૂતાતિ અત્થો. **કામનીયા**તિ કામેતબ્બા. ઇટ્ઠભાવેન મનં અપ્પયન્તિ વડ્ઢેન્તીતિ **મનાપા**. **પિયજાતિકા**તિ પિયસભાવા. **આરમ્મણં કત્વા**તિ અત્તાનમારમ્મણં કત્વા. કમ્મભૂતે આરમ્મણે સતિ રાગો ઉપ્પજ્જતીતિ તં કારણભાવેન નિદસ્સેન્તો ''**રાગુપ્પત્તિકારણભૂતા**''તિ આહ.

ગેધેનાતિ લોભેન. અભિભૂતા હુત્વા પઞ્ચ કામગુણે પરિભુઞ્જન્તીતિ યોજના. **મુચ્છાકાર**ન્તિ મોહનાકારં. **અધિઓસન્ના**તિ અધિગય્હ અજ્ઝોસાય અવસન્ના. તેન વુત્તં ''**ઓગાળ્હા**''તિ. **સાન**ન્તિ અવસાનં. **પરિનિટ્ઠાનપ્પત્તા**તિ ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠાપનવસેન પરિનિટ્ઠાનં ઉપ્યાતા. **આદીનવ**ન્તિ કામપરિભોગે સમ્પતિ, આયતિઞ્ચ દોસં **અપસ્સન્તા**. ઘાસચ્છાદનાદિસમ્ભોગનિમિત્તસંકિલેસતો નિસ્સરન્તિ અપગચ્છન્તિ એતેનાતિ **નિસ્સરણં**, યોનિસો પચ્ચવેક્ખિત્વા તેસં પરિભોગપઞ્ઞા. તદભાવતો **અનિસ્સરણપઞ્ઞા**તિ અત્થં દસ્સેન્તો ''**ઇદમેત્થા**''તિઆદિમાહ. **પચ્ચવેક્ખણપરિભોગવિરહિતા**તિ યથાવુત્તપચ્ચવેક્ખણઞાણેન પરિભોગતો વિરહિતા.

૫૪૮-૯. આવરન્તીતિ કુસલધમ્મુપ્પત્તિં આદિતો વારેન્તિ. **નિવારેન્તી**તિ નિરવસેસતો વારયન્તિ. **ઓનન્ધન્તી**તિ ઓગાહન્તા વિય છાદેન્તિ. **પરિયોનન્ધન્તી**તિ સબ્બસો છાદેન્તિ. **આવરણાદીનં વસેના**તિ યથાવુત્તાનં આવરણાદિઅત્થાનં વસેન. તે હિ આસેવનબલવતાય પુરિમપુરિમેહિ પચ્છિમપચ્છિમા દળ્હતરતમાદિભાવપ્પત્તા.

સંસન્દનકથાવણ્ણના

૫૫૦. ઇત્થિપરિગ્ગહે સતિ પુરિસસ્સ પઞ્ચકામગુણપરિગ્ગહો પરિપુણ્ણો એવ હોતીતિ વુત્તં ''**ઇત્થિપરિગ્ગહેન સપરિગ્ગહો**''તિ. ''**ઇત્થિપરિગ્ગહેન અપરિગ્ગહો**''તિ ચ ઇદં તેવિજ્જબ્રાહ્મણેસુ દિસ્સમાનપરિગ્ગહાનં દુટ્ઠુલ્લતમપરિગ્ગહાભાવદસ્સનં. એવં ભૂતાનં તેવિજ્જાનં બ્રાહ્મણાનં કા બ્રહ્મુના સંસન્દના, બ્રહ્મા પન સબ્બેન સબ્બં અપરિગ્ગહોતિ. **વેરચિત્તેન અવેરો**, કુતો એતસ્સ વેરપયોગોતિ અધિપ્પાયો. **ચિત્તગેલઞ્ઞસઙ્ખાતેના**તિ

ચિત્તુપ્પાદગેલઞ્ઞસઞ્ઞિતેન, ઇમિના તસ્સ રૂપકાયગેલઞ્ઞભાવો વુત્તો હોતિ. **બ્યાપજ્ઝેના**તિ દુક્ખેન. **ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચાદીહી**તિ એત્થ **આદિ**સદ્દેન તદેકટ્ઠા સંકિલેસધમ્મા સઙ્ગય્હન્તિ. અતોયેવેત્થ "**ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચાભાવતો**"તિ તદુભયાભાવમત્તહેતુવચનં સમત્થિતં હોતિ. અપ્પટિપત્તિહેતુભૂતાય વિચિકિચ્છાય સતિ ન કદાચિ ચિત્તં પુરિસસ્સ વસે વત્તતિ, પહીનાય પન તાય સિયા ચિત્તસ્સ પુરિસવસે વત્તનન્તિ આહ "**વિચિકિચ્છાયા**"તિઆદિ. **ચિત્તગતિકા**તિ ચિત્તવસિકા. તેન વુત્તં "**ચિત્તસ્સ વસે વત્તન્તી**"તિ. **ન તાદિસો**તિ બ્રાહ્મણા વિય ન ચિત્તવસિકો હોતિ, અથ ખો વસીભૂતઝાનાભિઞ્ઞતાય ચિત્તં અત્તનો વસે વત્તેતીતિ **વસવત્તી**.

૫૫૨. બ્રહ્મલોકમગ્ગેતિ બ્રહ્મલોકગામિમગ્ગે પટિપજ્જિતબ્બે, પઞ્ઞાપેતબ્બે વા, તં પઞ્ઞપેન્તાતિ અધિપ્પાયો. **ઉપગન્ત્વા**તિ મિચ્છાપટિપત્તિયા ઉપસઙ્કમિત્વા, પટિજાનિત્વા વા. **સમતલન્તિ સઞ્ઞાયા**તિ મત્થકે એકઙ્ગુલં વા ઉપડ્ઢઙ્ગુલં વા સુક્ખતાય સમતલન્તિ સઞ્ઞાય. **પઙ્કં ઓતિણ્ણા વિયા**તિ અનેકપોરિસં મહાપઙ્કં ઓતિણ્ણા વિય. **અનુપ્પવિસન્તી**તિ અપાયમગ્ગં બ્રહ્મલોકમગ્ગસઞ્ઞાય ઓગાહન્તિ. તતો એવ **સંસીદિત્વા વિસાદં પાપુણન્તિ. એવન્તિ** ''સમતલ''ન્તિઆદિના વુત્તનયેન. **સંસીદિત્વા**તિ નિમુજ્જિત્વા . **મરીચિકાયા**તિ મિગતણ્હિકાય કત્તુભૂતાય. **વઞ્ચેત્વા**તિ નદીસદિસં પકાસનેન વઞ્ચેત્વા. **વાયમાના**તિ વાયમમાના, અયમેવ વા પાઠો. **સુક્ખતરણં મઞ્ઞે તરન્તી**તિ સુક્ખનદીતરણં તરન્તિ મઞ્ઞે. અભિન્નેપિ ભેદવચનમેતં. **તસ્મા**તિ યસ્મા તેવિજ્જા અમગ્ગમેવ ''મગ્ગો''તિ ઉપગન્ત્વા સંસીદન્તિ, તસ્મા. **યથા તે**તિ તે ''સમતલ''ન્તિ સઞ્ઞાય પઙ્કં ઓતિણ્ણા સત્તા **હત્થપાદાદીનં સંભઞ્જનં પરિભઞ્જનં** પાપુણન્તિ યથા. **ઇધેવ ચા**તિ ઇમસ્મિઞ્ઞ અત્તભાવે. **સુખં વા સાતં વા ન લભન્તી**તિ ઝાનસુખં વા વિપસ્સનાસાતં વા ન લભન્તિ, કુતો મગ્ગસુખં વા નિબ્બાનસાતં વાતિ અધિપ્પાયો. **મગ્ગદીપક**ન્તિ ''મગ્ગદીપક'' મિચ્ચેવ તેહિ અભિમતં. **તેવિજ્જક**ન્તિ તેવિજ્જત્થઞાપકં. **પાવચન**ન્તિ પકટ્ઠવચનસમ્મતં પાઠં. **તેવિજ્જાનં બ્રાહ્મણાન**ન્તિ સમ્બન્ધે સામિવચનં. **ઇરિણ**ન્તિ અરઞ્ઞાનિયા ઇદં અધિવચનન્તિ આહ "**અગામકં મહારઞ્ઞ**"ન્તિ. **અનુપભોગરુક્ખેહી**તિ મિગરુરુઆદીનમ્પિ અનુપભોગારહેહિ કિં પક્કાદિવિસરુક્ખેહિ. **યત્થા**તિ યસ્મિં વને. **પરિવત્તિતુમ્પિ ન સક્કા હોન્તિ** મહાકણ્ટકગચ્છગહનતાય. ઞાતીનં બ્યસનં વિનાસો **ઞાતિબ્યસનં**. એવં **ભોગસીલબ્યસનેસુ**પિ. રોગો એવ બ્યસતિ વિબાધતીતિ **રોગબ્યસનં**. એવં **દિટ્ઠિબ્યસને**પિ.

૫૫૪. નનુ જાતસદ્દેનેવ અયમત્થો સિદ્ધોતિ ચોદનમપનેતિ "**યો હી**"તિઆદિના. જાતો હુત્વા સંવડ્ઢિતો **જાતસંવડ્ઢો**તિ આચરિયેન (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૫૫૪) વુત્તં, જાતો ચ સો સંવડ્ઢો ચાતિ **જાતસંવડ્ઢો**તિ પન યુજ્જતિ વિસેસનપરનિપાતત્તા. **ન સબ્બસો પચ્ચક્ખા હોન્તિ** પરિચયાભાવતો. **ચિરનિક્ખન્તો**તિ નિક્ખન્તો હુત્વા ચિરકાલો. ચિરં નિક્ખન્તસ્સ અસ્સાતિ હિ **ચિરનિક્ખન્તો**. ''જાતસંવડ્ઢો''તિ પદદ્વયેન અત્થસ્સ પરિપુણ્ણાભાવતો ''તમેન''ન્તિ કમ્મપદં "**તાવદેવ અવસટ**"ન્તિ પુન વિસેસેતીતિ વુત્તં હોતિ. **દન્ધાયિતત્ત**ન્તિ વિસ્સજ્જને મન્દત્તં સણિકવુત્તિ, તં પન સંસયવસેન ચિરાયનં નામ હોતીતિ આહ "**કઙ્ખાવસેન ચિરાયિતત્ત**"ન્તિ. **વિત્થાયિતત્ત**ન્તિ સારજ્જિતત્તં. અટ્ઠકથાયં પન વિત્થાયિતત્તં નામ થમ્ભિતત્તન્તિ અધિપ્પાયેન "**થદ્ધભાવગ્ગહણ**"ન્તિ વુત્તં. **અપ્પટિહતભાવં દસ્સેતિ** તસ્સેવ અનાવરણઞાણભાવતો. નન્વેતમ્પિ અન્તરાયપટિહતં સિયાતિ આસઙ્કં પરિહરતિ "**તસ્સ હી**"તિઆદિના. **મારાવટ્ટનાદિવસેના**તિ એત્થ ચક્ખુમોહમુચ્છાકાલાદિ સઙ્ગય્હતિ. **ન સક્કા તસ્સ કેનચિ અન્તરાયો કાતું** ચતૂસુ અનન્તરાયિકધમ્મેસુ પરિયાપન્નભાવતો.

૫૫૫. ઉઇચ્ચુપસગ્ગયોગે લુમ્પસદ્દો, લુપિસદ્દો વા ઉદ્ધરણત્થો હોતીતિ વુત્તં "**ઉદ્ધરતૂ**"તિ. ઉપસગ્ગવિસેસેન હિ ધાતુસદ્દા અત્થવિસેસવુત્તિનો હોન્તિ યથા ''આદાન''ન્તિ. પજાસદ્દો પકરણાધિગતત્તા દારકવિસયોતિ આહ

“**બ્રાહ્મણદારક**”ન્તિ.

બ્રહ્મલોકમગ્ગદેસનાવણ્ણના

૫૫૬-૭. “**અપુબ્બ**ન્તિ ઇમિના સંવણ્ણેતબ્બતાકારણં દીપેતિ. યસ્સ અતિસયેન બલં અત્થિ, સો **બલવા**તિ વુત્તં “**બલસમ્પન્નો**”તિ. સઙ્ખં ધમેતીતિ **સઙ્ખધમકો**, સઙ્ખં ધમયિત્વા તતો સદ્દપવત્તકો. “બલવા”તિઆદિવિસેસનં કિમત્થિયન્તિ આહ “**દુબ્બલો હી**”તિઆદિ. બલવતો પન સઙ્ખસદ્દોતિ સમ્બન્ધો. **અપ્પનાવ વદ્દતિ** પટિપક્ખતો સમ્મદેવ ચેતસો વિમુત્તિભાવતો, તસ્મા એવં વુત્તન્તિ અધિપ્પાયો.

પમાણકતં કમ્મં નામ કામાવચરં વુચ્ચતિ પમાણકરાનં સંકિલેસધમ્માનં અવિક્ખમ્ભનતો. તથા હિ તં બ્રહ્મવિહારપુબ્બભાગભૂતં પમાણં અતિક્કમિત્વા ઓદિસ્સકાનોદિસ્સકદિસાફરણવસેન વડ્ઢેતું ન સક્કા. વુત્તવિપરિયાયતો પન **રૂપારૂપાવચરં અપ્પમાણકતં કમ્મં નામ**. તેનાહ “**તઞ્હી**”તિઆદિ. તત્થ અરૂપાવચરે ઓદિસ્સકાનોદિસ્સકવસેન ફરણં ન લબ્ભતિ, તથા દિસાફરણઞ્ચ. કેચિ પન “તં આગમનવસેન લબ્ભતી”તિ વદન્તિ, તદયુત્તં. ન હિ બ્રહ્મવિહારનિસ્સન્દો આરુપ્પં, અથ ખો કસિણનિસ્સન્દો, તસ્મા યં સુભાવિતં વસીભાવં પાપિતં આરુપ્પં, તં **અપ્પમાણકત**ન્તિ દટ્ઠબ્બં. “યં વા સાતિસયં બ્રહ્મવિહારભાવનાય અભિસઙ્ખતેન સન્તાનેન નિબ્બત્તિતં, યઞ્ચ બ્રહ્મવિહારસમાપત્તિતો વુટ્ઠાય સમાપન્નં અરૂપાવચરજ્ઝાનં, તં ઇમિના પરિયાયેન ફરણપમાણવસેન **અપ્પમાણકત**”ન્તિ અપરે. વીમંસિત્વા ગહેતબ્બં.

રૂપાવચરારૂપાવચરકમ્મેતિ રૂપાવચરકમ્મે ચ અરૂપાવચરકમ્મે ચ સતિ. **ન ઓહીયતિ ન તિટ્ઠતી**તિ કતૂપચિતમ્પિ કામાવચરકમ્મં યથાધિગતે મહગ્ગતજ્ઝાને અપરિહીને તં અભિભવિત્વા પટિબાહિત્વા સયં ઓહીયકં હુત્વા પટિસન્ધિં દાતું સમત્થભાવે ન તિટ્ઠતિ. “ન અવસિસ્સતી”તિ એતસ્સ હિ અત્થવચનં “ન ઓહીયતી”તિ, તદેતં “ન અવતિટ્ઠતી”તિ એતસ્સ વિસેસવચનં, પરિયાયવચનં વા. તેનાહ “**કિં વુત્તં હોતી**”તિઆદિ. **લગ્ગિતુ**ન્તિ આવરિતું નિસેધેતું. **ઠાતુ**ન્તિ પટિબલં હુત્વા પતિટ્ઠાતું. **ફરિત્વા**તિ પટિફરિત્વા. **પરિયાદિયિત્વા**તિ તસ્સ સામત્થિયં ખેપેત્વા. **ઓકાસં ગહેત્વા**તિ વિપાકદાનોકાસં ગહેત્વા, ઇમિના “લગ્ગિતું વા ઠાતું વા”તિ વચનમેવ વિત્થારેતીતિ દટ્ઠબ્બં. “**અથ ખો**”તિઆદિ અત્થાપત્તિદસ્સનં. કમ્મસ્સ પરિયાદિયનં નામ તસ્સ વિપાકુપ્પાદનં નિસેધેત્વા અત્તનો વિપાકુપ્પાદનમેવાતિ આહ “**તસ્સા**”તિઆદિ. **તસ્સા**તિ કામાવચરકમ્મસ્સ **વિપાકં પટિબાહિત્વા**. **સયમેવા**તિ રૂપારૂપાવચરકમ્મમેવ. **બ્રહ્મસહબ્યતં ઉપનેતિ** અસતિ તાદિસાનં ચેતોપણિધિવિસેસેતિ અધિપ્પાયો. તિસ્સબ્રહ્માદીનં વિય હિ મહાપુઞ્ઞાનં ચેતોપણિધિવિસેસેન મહગ્ગતકમ્મં પરિત્તકમ્મસ્સ વિપાકં ન પટિબાહતીતિ દટ્ઠબ્બં.

અથ મહગ્ગતસ્સ ગરુકકમ્મસ્સ વિપાકં પટિબાહિત્વા પરિત્તં લહુકકમ્મં કથમત્તનો વિપાકસ્સ ઓકાસં કરોતીતિ? તીસુપિ કિર **વિનયગણ્ઠિપદેસુ** એવં વુત્તં “નિકન્તિબલેનેવ ઝાનં પરિહાયતિ, તતો પરિહીનઝાનત્તા પરિત્તકમ્મં લદ્ધોકાસ”ન્તિ. કેચિ પન વદન્તિ “અનીવરણાવત્થાય નિકન્તિયા ઝાનસ્સ પરિહાનિ વીમંસિત્વા ગહેતબ્બા”તિ. ઇદમેત્થ યુત્તતરકારણં – અસતિપિ મહગ્ગતકમ્મુનો વિપાકપટિબાહનસમત્થે પરિત્તકમ્મે “ઇજ્ઝતિ ભિક્ખવે સીલવતો ચેતોપણિધિ વિસુદ્ધત્તા સીલસ્સા”તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૫૦૪; સં॰ નિ॰ ૪.૩૫૨; અ॰ નિ॰ ૮.૩૫) વચનતો કામભવે ચેતોપણિધિ મહગ્ગતકમ્મસ્સ વિપાકં પટિબાહિત્વા પરિત્તકમ્મુનો વિપાકોકાસં કરોતીતિ. **એવં મેત્તાદિવિહારી**તિ વુત્તનયેન અપ્પનાપત્તાનં મેત્તાદીનં બ્રહ્મવિહારાનં વસેન વિહારી.

૫૫૯. પઠમમુપનિધાય દુતિયં, કિમેતં, યમુપનિધીયતીતિ વુત્તં “**પઠમમેવા**”તિઆદિ. **મજ્ઝિમપણ્ણાસકે** સઙ્ગીતન્તિ અજ્ઝાહરિત્વા સમ્બન્ધો. પુનપ્પુનં સરણગમનં દળ્હતરં, મહપ્ફલતરઞ્ચ, તસ્મા દુતિયમ્પિ સરણગમનં કતન્તિ વેદિતબ્બં. **કતિપાહચ્ચયેના**તિ દ્વીહતીહચ્ચયેન . **પબ્બજિત્વા**તિ સામણેરપબ્બજ્જં ગહેત્વા. **અગ્ગઞ્ઞસુત્ત**મ્પિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૧૨) અમુંયેવ વાસેટ્ઠમારબ્ભ કથેસિ, નાઞ્ઞન્તિ ઞાપેતું “**અગ્ગઞ્ઞસુત્તે**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ આગતનયેન **ઉપસમ્પદઞ્ચેવ અરહત્તઞ્ચ અલત્થું** પટિલભિંસૂતિ અત્થો. યમેત્થ અત્થતો ન વિભત્તં, તદેતં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય પરમસુખુમગમ્ભીરદુરનુબોધત્થપરિદીપનાય સુવિમલવિપુલપઞ્ઞાવેય્યત્તિયજનનાય અજ્જવમદ્દવસોરચ્ચસદ્ધાસતિધિતિબુદ્ધિખન્તિવીરિયાદિધમ્મસમઙ્ગિના સાટ્ઠકથે પિટકત્તયે અસઙ્ગાસંહીરવિસારદઞાણચારિના અનેકપ્પભેદસકસમયસમયન્તરગહનજ્ઝોગાહિના મહાગણિના મહાવેય્યાકરણેન ઞાણાભિવંસધમ્મસેનાપતિનામથેરેન મહાધમ્મરાજાધિરાજગરુના કતાય સાધુવિલાસિનિયા નામ લીનત્થપકાસનિયા તેવિજ્જસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપકાસના.

તેવિજ્જસુત્તસંવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તત્રિદં સાધુવિલાસિનિયા સાધુવિલાસિનિત્તસ્મિં હોતિ –

બ્યઞ્જનઞ્ચેવ અત્થો ચ, વિનિચ્છયો ચ સબ્બથા;
સાધકેન વિના વુત્તો, નત્થિ ચેત્થ યતો તતો.

સમ્પસ્સતં સુધીમતં, સાધૂનં ચિત્તતોસનં;
કરોતિ વિવિધં સાયં, તેન **સાધુવિલાસિની**તિ.

નિગમનકથા

એત્તાવતા ચ –

સદ્ધમ્મે પાટવત્થાય, સાસનસ્સ ચ વુદ્ધિયા;
વણ્ણના યા સમારદ્ધા, સીલક્ખન્ધકથાય સા.

સાધુવિલાસિની નામ, સબ્બસો પરિનિટ્ઠિતા;
પણ્ણાસાય સાધિકાય, ભાણવારપ્પમાણતો.

અનેકસેતિભિન્દો યો, અનન્તબલવાહનો;
સિરીપવરાદિનામો, રાજા નાનારટ્ઠિસ્સરો.

જમ્બુદીપતલે રમ્મે, મરમ્મવિસયે અકા;
તમ્બદીપરટ્ઠે પુરં, **અમરપુર**નામકં.

મણ્ડલાચલસામન્તં, એરાવતીનદિસ્સિતં;

નાનાજનાનમાવાસં, હેમપાસાદલઙ્કતં.

તત્રાભિસેકપત્તો સો, રજ્જં કારેસિ ધમ્મતો;
રાજાગારમહાથૂપં, અકાસિ સમ્પસાદનં.

ઉદ્ધમ્મં ઉબ્બિનયઞ્ચ, પહાય જિનસાસનં;
વિસોધેસિ યથાભૂતં, સતતં દળ્હમાનસો.

તેનેવ કારિતે રમ્મે, છાયૂદકસમપ્પિતે;
દ્વિપાકારપરિક્ખિત્તે, ભાવનાભિરતારહે.

મહામુનિસમઞ્ઞા યા, સમ્બુદ્ધસમ્મુખા કતા;
પટિમા તંપાસાદમ્હા, ઉજુઆસન્નદક્ખિણે.

અસોકારામઆરામે , પઞ્ચભૂમિમહાલયે;
રતનભૂમિકિત્તિ વ્હયે, ધમ્મપાસાદલઙ્કતે.

તથા દક્ખિણદેવિયા, નગરસમીપે કતે;
પુબ્બુત્તરે **જયભૂમિ-કિત્તા**ભિધાનકેપિ ચ.

તથેવુત્તરદેવિયા , નગરબ્ભન્તરે કતે;
સોણ્ણગુહથૂપન્તિકે, **પરિમાણક**નામકે.

તથા ચ ઉપરાજેન, કતે નગરપચ્છિમે;
મહાગુહથૂપન્તિકે, **મઙ્ગલાવાસના**મકે.

ઇતિ સોણ્ણવિહારેસુ, વસંનેકેસુ વારતો;
સક્કતો સબ્બરાજૂનં, તિક્ખત્તું લદ્ધલઞ્છનો.

ઞાણાભિવંસધમ્મસેનાપતીતિ સુવિખ્યાતો;
દ્વેવિભઙ્ગાદિધારણા, ઉપજ્ઝાચરિયતં પત્તો.

લઙ્કાદીપાગતાનમ્પિ, પરદીપનિવાસિનં;
ભિક્ખૂનં વાચકો ધમ્મં, પટિપત્તિં નિયોજકો.

યં નિસ્સાય વિસોધેસિ, સાસનં એસ ભૂપતિ;
અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નં, સો’કાસિ વણ્ણનં ઇમં.

સમ્બુદ્ધપરિનિબ્બાના, પઞ્ચતાલીસકે’દ્ધકે;
તિસતે દ્વિસહસ્સે ચ, સમ્પત્તે સા સુનિટ્ઠિતા.

પેટકાલङ्कारવ્હયં, નેત્તિસંવણ્ણનં સુભં;
ઇમઞ્ચ સङ्खरોન્તેન, યં પુઞ્ઞં પસુતં મયા.

અઞ્ઞમ્પિ તેન પુઞ્ઞેન, પત્વાન બોધિમુત્તમં;
તારયિત્વા બહૂ સત્તે, મોચેય્યં ભવબન્ધના.

સદા રક્ખન્તુ રાજાનો, ધમ્મેનેવ પજં ઇમં;
નિરતા પુઞ્ઞકમ્મેસુ, જોતેન્તુ જિનસાસનં.

ઇમે ચ પાણિનો સબ્બે, સબ્બદા નિરુપદ્દવા;
નિચ્ચં કલ્યાણસङ्कપ્પા, પપ્પોન્તુ અમતં પદન્તિ.

ઇતિ દીઘનિકાયટ્ઠકથાય સીલક્ખન્ધવગ્ગસંવણ્ણનાય

સાધુવિલાસિની નામ અભિનવટીકા સમત્તા.

સીલક્ખન્ધવગ્ગઅભિનવટીકા નિટ્ઠિતા.